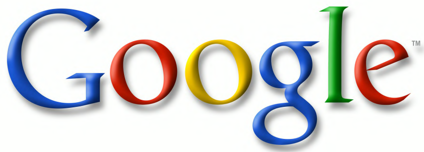

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ

ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΚΑΙ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΕΩΣ

ΤΗΣ

ΕΛΛΑΔΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣΑ ΜΕΝ

ΥΠΟ

Γ. Γ. ΓΕΡΒΙΝΟΥ

Μεταφρασθεῖσα δὲ ἀπὸ τοῦ πρωτοτύπου

ΥΠΟ

ΙΩΑΝΝΟΥ Η. ΠΕΡΒΑΝΟΓΛΟΥ.

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

ΑΘΗΝΗΣΙ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Χ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ.

(*Παρὰ τῇ Πύλῃ τῆς Ἀγορᾶς Ἀριθ. 420*).

1865

ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

ΚΑΙ

ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

IV. ΦΙΛΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ ΑΙΓΥΠΤΙΟΙ.

α. *Αἱ συμπάθειαι τῆς Δύσεως πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα.*

Η ΑΠΟΧΗ, ἣν αἱ κυβερνήσεις τῆς Εὐρώπης εἶχον τηρήσει μέχρι τοῦδε ἀπέναντι τοῦ Ἑλληνικοῦ κινήματος, ἡ συντηρητικὴ σοφιστεία τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας, ἡ ἀδιαφορία τῆς Πρωσσίας, ἡ ἄσκοπος ἐπιφύλαξις τῆς Γαλλίας, οἱ ψυχροὶ ὑπολογισμοὶ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Αὐστρίας, καὶ αὐτὴ ἡ ἐκ Βερώνης ἀπαγόρευσις δὲν κατώρθωσαν νὰ ψυχράνωσι τὰς συμπαθείας, τὰς ὁποίας ἔτρεφον ὑπὲρ τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης ἅπασαι ἀνεξαιρέτως αἱ χῶραι. Αἱ τύχαι καὶ αἱ πράξεις πάντων τῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας ἀγωνιζομένων ἐθνῶν διεγείρουσι τὰς συμπαθείας τῶν ἀνθρώπων· ὅ,τι ὅμως καθίστα τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν πάσης ἄλλης ἑλκυστικωτέραν ἦτο αὐτὸ τὸ ὄνομα τῶν ἐπαναστατησάντων, ἦτο αὐτὴ ἡ γῆ, ἐφ' ἧς συνεκροτεῖτο ὁ ἄνισος ἀγὼν κατὰ τῆς βαρβάρου κυριαρχίας, τῆς ὁποίας ἡ ὕπαρξις ἦτο καὶ νῦν, ὡς καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Λουθήρου, προσβολὴ καθ' ἅπαντος τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Ἡ ἀναζωπυρηθεῖσα ἀνάμνησις τοῦ πεπτωκότος μεγαλείου καὶ τῶν μακροχρονίων βασάνων, ἐξ ὧν ἠγωνίζετο νὰ ἐξέλθῃ τὸ ἔθνος τοῦτο, τὸ ὑπὸ τῶν στιγμάτων τῆς δουλείας παραμορφωθὲν, συνε-

Ἡ πρώτη ἀρχὴ τοῦ φιλελληνισμοῦ.

κίνησαν βαθέως τὴν Εὐρώπην καὶ παρεκίνησαν εὐθὺς ἐξ ὑπαρχῆς τοὺς λαοὺς αὐτῆς νὰ τείνωσι φιλανθρώπως καὶ εἰλικρινῶς χεῖρα βοηθείας, πεπεισμένοι ὅτι διὰ τούτου ὤφειλον νὰ ἐκτελέσωσιν ἀρχαίαν καὶ αἱματηρὰν ὑπὲρ τῆς Εὐρώπης ἐκδίκησιν. Ἀπὸ δὲ τῶν πρώτων συμπαθειῶν τούτων μετέβησαν οἱ ἄνθρωποι εἰς τὰς ὑπερβολικὰς ἐλπίδας, ὅταν τὰ ἀνδραγαθήματα τῶν Ἑλλήνων ἐν Χίῳ, ἐν Ἀργολίδι καὶ ἐν Μεσολογγίῳ ἐξῆψαν τὴν φαντασίαν τῶν ἐνθουσιαστῶν καὶ διήγειραν τὸν θαυμασμὸν καὶ αὐτῶν τῶν περιεσκεμμένων καὶ τῶν ἐναντίων. Πολλοὶ ἦσαν οἱ πιστεύοντες ἐν ἀρχῇ ὅτι ἡ Εὐρώπη ἤθελε κινήσει γενικὴν σταυροφορίαν, ἔτι πλείονες δὲ ὅτι ἡ Ῥωσσία ἤθελε διοργανίσῃ ἐκστρατείαν, μέλλουσαν νὰ ἐπανορθώσῃ κατὰ τὰς εὐχὰς τῶν Ἑλλήνων τὸν βυζαντινὸν θρόνον. Ἀφ' οὗ ὁ Νείβουρ (Niebuhr) αὐτὸς ἐξέφραζε τὴν λύπην του, ὅτι ἡ Εὐρώπη προσποιουμένη ὅτι δίδει πίστιν εἰς τὴν αὐταπάρνησιν, ἣν ἐκήρυττεν ὁ Τσάρος, δὲν ἀνέλαβε τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμον ὡς πόλεμον χριστιανικὸν, ὅπως θεμελιώσῃ νέα κράτη ἐν Τουρκίᾳ καὶ διὰ τοῦ ἀποικισμοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας σχηματίσῃ ἀντιῤῥοπίαν κατὰ τῆς Ἀμερικῆς, πῶς ν' ἀπορῇ τις, ὅτι οἱ ἐνθουσιώδεις ἐθελονταὶ, οἵτινες ἡτοιμάζοντο νὰ δράμωσιν εἰς βοήθειαν τῆς Ἑλλάδος, ἔβλεπον ἤδη τετελεσμένην τὴν ἀναγέννησιν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, καὶ προέλεγον τὴν ταχεῖαν ἐγκαθίδρυσιν τῶν Ἀμφικτυόνων καὶ τῶν Ἰσθμικῶν ἀγώνων καὶ νέαν ἐποχὴν τῶν τεχνῶν ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ ἀναγεννηθέντος τούτου λαοῦ; Καὶ κατέπεσε μὲν ἐπὶ τοῦ πυρὸς τοῦ πρώτου τούτου ἐνθουσιασμοῦ μετ' οὐ πολὺ δρόσος παγετώδης, ἅμα διεδόθησαν κατὰ τὴν ἑσπερίαν Εὐρώπην αἱ τῶν πρώτων Φιλελλήνων σταυροφόρων ἐκθέσεις, ὧν πολλάκις αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἦσαν οἱ κομισταί. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἐνθουσιαστῶν τούτων εἶχον μεταβῆ εἰς τὴν ποθητήν των Ἀρκαδίαν, πολὺ ὀλιγώτερον παρεσκευασμένοι εἰς τὰς περιμενούσας αὐτοὺς στερήσεις καὶ κακουχίας, παρ' ὅτι μετέβησαν εἰς Κολομβίαν οἱ Ἄγγλοι ἐκεῖνοι, οἵτινες συνέδραμον τοὺς Κρεόλας. Ἡ παντελὴς ἔλλειψις ὅλων τῶν ἀναγκαίων, εἰς τὰ ὁποῖα ἦσαν συνειθισμένοι, ὁ ἀπάνθρω-

πος τρόπος τοῦ πολεμεῖν, ἡ ἔλλειψις διαρκοῦς ἐπιτυχίας, ἡ ἄρνησις πάσης εὐγνωμοσύνης καὶ συμπαθείας ἐκ μέρους τῶν δυσμενῶς διακειμένων ἐπαναστατῶν, τῶν ὁποίων τὰς εὐχαριστίας ἦλθον ν' ἀπολαύσωσι, πάντα ταῦτα ἐψύχραναν, ὡς εἰκὸς, τάχιστα τὸν ζῆλον τῶν ἀπερισκέπτων ἐνθουσιαστῶν. Μόνη ἡ ἐν Μυκώνῳ Παναγία προσέφερε τὰς ἀνηκούσας χάριτας εἰς τοὺς ξένους Φιλέλληνας καὶ ἀνεγνώριζε μετ' εὐγνωμοσύνης, ὅτι ἐγκαταλιπόντες καὶ τὸν πολιτισμὸν καὶ τὰς ἀναπαύσεις των ἦλθον ἵνα ἀγωνισθῶσι μετὰ τῶν ἡμιβαρβάρων ἀδελφῶν αὐτῶν· οἱ λοιποὶ ὅμως δὲν ἐθεώρουν τὴν ἀφιλοκερδῆ ταύτην ἀφοσίωσιν εἰμὴ ὡς παράδοξον παραφροσύνην. Μόνος ὁ Μαυροκορδάτος ἦτο, ὅστις ὑπεδέχετο τοὺς ἐπικούρους τούτους εὐρωπαϊκῶς καὶ εὐρωπαϊκὴν φορῶν ἐνδυμασίαν, καὶ ὅστις ἐπεθύμει νὰ εἰσαγάγῃ τὴν εὐρωπαϊκὴν αὐτῶν ἀνατροφὴν καὶ πειθαρχίαν εἰς τὸν πολιτικὸν καὶ πολεμικὸν τῶν Ἑλλήνων βίον. Οἱ λοιποὶ Ἕλληνες ἠρέσκοντο νὰ φορῶσι τὸ χρυσοκέντητον σαρίκι, τὸ ἐρυθροῦν ὑπόδημα καὶ τὸν πράσινον ἐπενδύτην (καφτάνι), τὰ ὁποῖα τοῖς ἦσαν ἀπηγορευμένα ἐπὶ τουρκοκρατίας· ἐνέπαιζον δὲ τὰς «βελάδας» τὰς τεινούσας νὰ καταργήσωσι τὴν πολύπτυχον αὐτῶν ἐνδυμασίαν, καὶ εἶχον περισσοτέραν πεποίθησιν εἰς τὸν βάρβαρον αὐτῶν τρόπον τοῦ πολεμεῖν ἢ εἰς τὰ εὐρωπαϊκὰ (φραγκικὰ) σχέδια καὶ τεχνάσματα. «Παποῦτσι ἀπὸ τὸν τόπον σου καὶ ἂς ἦν' καὶ μπαλωμένον» τοιαύτη ἦτο ἡ σοφία τοῦ ἐθνικοῦ αὐτῶν γνωμικοῦ. Ἔπρεπε νὰ ἦναι ἄνδρες μὲ χαρακτῆρα σταθερὸν καὶ προνοητικὸν, ἵνα μὴ ἐν κύκλῳ τοσοῦτον ἀξένῳ καὶ ἐν τοιαύτῃ ἐγγύτητι καὶ ἀπελπισίᾳ τῶν πραγμάτων εὑρισκόμεναι ἀπωλέσωσι τὰς φιλελληνικὰς αὐτῶν συμπαθείας. Ὀλίγοι ἐκ τῶν ἀξίων τούτων ἀνδρῶν, οἷος ὁ Γόρδων, ὁ Ῥεϋβὼς, ὁ Ἄστιγξ ἐφέροντο ἔνθεν κἀκεῖθεν ὑπὸ τῶν διαφόρων αἰσθημάτων τῆς εὐχαριστήσεως καὶ τῆς ἀθυμίας, τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς ἀμφιβολίας, τὰ ὁποῖα ᾐσθάνοντο τότε γενικῶς οἱ ἄνθρωποι πρὸ τοῦ τέλους τῆς νέας ταύτης ἱστορίας, καὶ τὰ ὁποῖα αἰσθάνεται καὶ σήμερον ἔτι ὁ κόσμος ἐνώπιον τοῦ μέλλοντος τοῦ νέου τούτου ἔθνους· ὡμολόγουν δὲ καὶ αὐτοὶ

ἑαυτοῖς τὰς ἀντιθέτους ταύτας ἐντυπώσεις, ἐν αἷς κατὰ τὴν ἀνδρίαν ἢ τὴν δειλίαν, κατὰ τὴν ἐπιείκειαν ἢ τὴν ὠμότητα τῶν συστρατιωτῶν των μετέβαινον ἀπὸ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ εἰς τὴν φρίκην καὶ ἀπὸ τῆς φρίκης εἰς τὸν ἐνθουσιασμόν· ἀλλὰ δὲν ἐπικραίνοντο ἐντελῶς ὑπὸ τῶν ἀντιθέτων τούτων στοιχείων τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος, τῶν ὁποίων εὕρισκον τὴν ἐξήγησιν. Μακρόθεν ὅμως ἐσίγων ἐντελῶς τὰ παράπονα τῶν δεδειλιασμένων καὶ ἠπατημένων ἐκ τῶν Φιλελλήνων σταυροφόρων, ἀπέναντι τοῦ βεβαίου καὶ βασίμου συμφέροντος, τὸ ὁποῖον διετηρεῖτο ἀκμαῖον ὑπὸ τῶν μεγάλων ἱστορικῶν ἐποχῶν τοῦ πολιτισμοῦ, αἵτινες διεκινδύνευον κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦτον. Αἱ φιλελεύθεροι ἐν Εὐρώπῃ φατρίαι, αἵτινες μετὰ τὴν κατάπνιξιν τῆς ἐν Ἱσπανίᾳ ἐπαναστάσεως πρὸς μόνον τὸν Ἑλληνικὸν τοῦτον ἀγῶνα ἀπέβλεπον, ὕψωσαν τὴν φωνήν των ὑπὲρ αὐτοῦ ἐν ὀνόματι τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς φιλανθρωπίας, τῆς θρησκείας, ἐν ὀνόματι τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος· τὰ ἐλατήρια ταῦτα ἐνήργουν πολὺ ἰσχυρῶς καὶ πανταχόθεν ἐπὶ τῆς κοινῆς γνώμης, ὥστε νὰ μὴ διασαλευθῇ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἡ γλισχρότης τῆς παλινορθώσεως καὶ τῆς συντηρητικῆς πολιτικῆς. Κατ' ὀλίγον ἐν ὅλαις ταῖς χώραις ἐσυστήθησαν φιλελληνικαὶ ἑταιρίαι πρὸς περίθαλψιν τῶν ἐν Ἑλλάδι ἀγωνιζομένων καὶ πασχόντων. Προσέφερον δὲ αἱ ἑταιρίαι αὗται τὴν συνδρομήν των εἰς χρήματα καὶ εἰς ἄνδρας ὡς βραδεῖαν ἀπότισιν ἀρχαίου καὶ ἱεροῦ χρέους ὑπὲρ τῶν εὐεργεσιῶν, ἃς ὁ κόσμος ἔλαβε παρὰ τῆς κοίτης ταύτης τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς παιδείας. Καὶ ὁ τύπος ὕψωσε τὴν δειλὴν αὐτοῦ φωνὴν, καὶ προϊόντος τοῦ χρόνου ἦτο τοσοῦτον ἰσχυρὸς καὶ σύμφωνος ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, ὥστε πεισματωδῶς ἀντέκρουσε πᾶσαν ἀποθάῤῥυνσιν, καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἰσχυροτέρους τῶν ἐχθρῶν ἐπέβαλε σιωπήν. Πλῆθος συγγραμμάτων περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος κατέκλυσε τὴν Γερμανίαν, τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν, ἐπισκιάσαν ἐπί τινα χρόνον ὅλην τὴν φιλολογίαν. Τὰ συγγράμματα ταῦτα ἐνδιέφερον ἐξ ἴσου καὶ τοὺς πολιτικοὺς, καὶ τὰς φατρίας καὶ τοὺς τυ-

χοδιώκτας, καὶ τοὺς λογίους, καὶ τοὺς ποιητὰς καὶ αὐτὸ τὸ εὐαίσθητον γυναικεῖον φῦλον. Οἱ ἀρχαιότεροι περιηγηταὶ τῆς Ἑλλάδος, ὁ Λὴκ, ὁ Γὲλλ, καὶ ὁ Πουκεβῖλλος ὠφελήθησαν ἐκ τῆς εὐνοϊκῆς εὐκαιρίας ἵνα ἐκδώσωσι τὰς σοφὰς αὐτῶν ἱστορίας καὶ περιηγήσεις· πολλοὶ τῶν Φιλελλήνων ἐξέδωκαν τὰ ἀπομνημονεύματα αὐτῶν· ἐν Γερμανίᾳ ἐσυστήθησαν νέαι ἐφημερίδες ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ δώσωσι τροφὴν εἰς τὸ οὐσιωδέστατον τῶν ζητημάτων τῆς ἡμέρας· τὸ ἄπειρον πλῆθος τῶν δημοσιογράφων ἦτο ἐν πλήρει ἐνεργείᾳ, ὅπως διατηρῇ ζωηρὸν τὸ πῦρ τοῦ κατὰ τῶν Τούρκων μίσους διὰ νέων καὶ παλαιῶν ἀντικειμένων, διὰ πρωτοτύπων καὶ μεταφράσεων. Ἡ νεοελληνικὴ φιλολογία, ὅσῳ ἔφθανον αἱ πληροφορίαι τοῦ Λὴκ, εἰσήχθη ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ εἰς τὴν Γερμανίαν διὰ τοῦ Σικλέρου (Sickler), τοῦ Θεοδώρου Κὶνδ (Th. Kind) καὶ τοῦ Ἴκεν (Iken)· μετ' αὐτοὺς ἦλθεν ὁ Οὐϊλέλμος Μύλλερος μὲ τὰ δημοτικὰ ᾄσματα τῶν Ἑλλήνων, βαδίζων εἰς τὰ ἴχνη τοῦ Γάλλου Φωριὲλ, τοῦ κριτικοῦ καὶ ἱστορικοῦ συγγραφέως, ὅστις πλήρης ἀντιακαδημιακοῦ ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῆς δημώδους ποιήσεως ἐν γένει, μετέφρασε κατὰ τὸ 1823 ἤδη ὑπηρετῶν τὰ Ἑλληνικὰ συμφέροντα τοὺς Πρόσφυγας τῆς Πάργας τοῦ Βερχέτου (Profughi di Parga di Berchet) καὶ τῷ 1824 ἐξέδωκε τὰ δημοτικὰ ᾄσματα τῆς νέας Ἑλλάδος (Chants populaires de la Grèce moderne), τὰ ὁποῖα ἐφείλκυσαν καὶ αὐτοῦ τοῦ Γέτου τὴν προσοχὴν, ἔργον, τὸ ὁποῖον πρὸ παντὸς ἄλλου ὑπερεμάχησεν ὑπὲρ τῶν Ἑλληνικῶν συμφερόντων, διότι πρῶτον αὐτὸ ἔκαμε καταφανὲς τὸ πνεῦμα καὶ τὰ ἠθικὰ βοηθήματα τοῦ δυστυχοῦς τούτου λαοῦ. Καὶ αὐτὰ τὰ δημοτικὰ ᾄσματα τῆς Σερβίας ἐπροξένησαν τώρα (κατὰ τὸ 1825) ἐν τῇ γερμανικῇ μεταφράσει τῆς Τάλβης (Κυρίας Ἰακώβου) ἐντύπωσιν, οἵαν δὲν εἶχον προξενήσει κατὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν πρωτοτύπων αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Βοὺκ Στεφάνοβιτζ (κατὰ τὸ 1814). Οὐδέποτε τοσαῦται συμπάθειαι συνεκεντρώθησαν εἰς τόσον μικρὰν τῆς γῆς γωνίαν· αἱ εὐχαὶ ὅλων τῶν ἐθνῶν, σχεδὸν ὅλων τῶν τάξεων καὶ ἀποχρώσεων, ἦσαν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Προϊόντων τῶν ἐτῶν τοῦ

πολέμου ἐξέλειπον κατ' ὀλίγον καὶ αἱ ἐναντιότητες τῶν ἀνωτέρων τάξεων. Καὶ πρῶτον ἐτόλμησεν ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν Γερμανῶν φιλολόγων ν' ἀντισταθῇ κατὰ τῆς πιέσεως τῶν περὶ καταπνίξεως τῆς ἐπαναστάσεως ῥᾳδιουργιῶν τοῦ Μεττερνίχου· εἶτα δὲ ὁ ποιητικὸς τοῦ λόρδου Βύρων σπινθὴρ διέλυσε τὸν πάγον τῶν τορυστικῶν καὶ ἐμπορικῶν τῶν Ἄγγλων καρδιῶν· τέλος δὲ ὁ χριστιανικὸς ζῆλος τῶν Γάλλων βασιλικῶν, οἵτινες ἐθεώρουν τὴν Ἑλλάδα Βανδέαν τοῦ χριστιανισμοῦ, διέσχισε τὸ πολιτικὸν σύμβολον τῆς ἰδίας αὐτῶν μερίδος, καὶ ὁ Σατωβριάνδος εἶδε μετ' ἐκπλήξεως τὰς ἀποχρώσεις ὅλων τῶν κομμάτων ὁμονοούσας ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, τὸν Βονάλδον καὶ τὸν Κωνστάντον, τὸν Βεραγγέρον καὶ τὸν Ἀβϐᾶν Γενούδην, τὴν ἐφημερίδα τῶν Συζητήσεων καὶ τὴν Ἐφημερίδα (Gazette). Μάτην ὑπωπτεύετο ἡ Γαλλία τὰς φιλελληνικὰς ἑταιρίας καὶ ἐθεώρει αὐτὰς ὡς νέαν ἑστίαν ἐπαναστάσεων, ἡ δὲ Γερμανία ὡς συνωμοσίαν κατὰ τῶν καθεστώτων. Ἀγαθοί, ἐνάρετοι ἄνδρες, ἀκέραιον ἔχοντες χαρακτῆρα, ἦσαν ὡς ἐγγυηταὶ μέλη τῶν ἑταιριῶν τούτων, τὰς ὁποίας νὰ συνδράμωσι δὲν ἐδίστασαν ἐπὶ τέλους καὶ αὐταὶ αἱ οἰκογένειαι τῶν ἡγεμόνων, ὧν αἱ κυβερνήσεις εἶχον κατ' ἀρχὰς καταρασθῆ τοὺς Ἕλληνας. Διότι κατ' ὀλίγον πάντες ἐθεώρουν παιδαριῶδες νὰ στρέφωσι τὰς συντηρητικὰς ἀρχάς των κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν τούτων, τοὺς ὁποίους καὶ αὐτὸς ὁ Σουλτάνος δὲν ἤθελε θεωρεῖ παραβάτας τοῦ θείου δικαίου, καὶ νὰ ὑπολαμβάνωσιν ἀναφυόμενον νεώτατον Καρβοναρισμὸν ἐν ἐπαναστάσει, καθ' ἣν ἠνοίγετο πάλιν τὸ πανάρχαιον μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀσίας χάσμα! Καὶ ἀπέναντι τῆς κοινῆς ταύτης γνώμης τῆς Εὐρώπης τοσοῦτον ἀνίσχυρον ἦτο τὸ τοπικὸν ἐθνικὸν συμφέρον κατὰ τοῦ γενικοῦ συμφέροντος τοῦ πολιτισμοῦ, ἡ πολιτικὴ κατὰ τῆς ἱστορίας, ἡ διπλωματία κατὰ τῆς φιλανθρωπίας, οἱ κυβερνῶντες κατὰ τῶν κυβερνωμένων, ὥστε ἀπ' ἐναντίας ἡ ὁμόφωνος πρόσκλησις τῆς Εὐρώπης εἰσέδυσε κατ' ὀλίγον εἰς τὰς καρδίας τῶν ἡγεμόνων, καὶ ἠνάγκασε βαθμηδὸν τὰς κυβερνήσεις νὰ ὁμολογήσωσιν, ὅτι τὸ τῆς οὐδετερότητος σύστη-

μα αὐτῶν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ πλέον, καὶ τὰς ἔφερεν ἐπὶ τέλους εἰς τὴν ὁδὸν, πρὸς ἣν τὰς ὤθει ἐξ ὑπαρχῆς ἡ κοινὴ γνώμη. Ὅσον μεγάλα προϊόντος τοῦ χρόνου, ὅσον σωτήρια καὶ ἂν ἀπέβησαν τῇ Ἑλλάδι τὰ ὑλικὰ βοηθήματα τῶν Φιλελλήνων, τὸ μέγιστον ὅμως ἔργον αὐτῶν ἦτο, ὅτι παρεκίνησαν ἐπὶ τέλους τοὺς ἰσχυροὺς τῆς γῆς εἰς πράξεις, ἐντελῶς ἀντιθέτους εἰς τὰς προσφάτους αὐτῶν ἀρχὰς καὶ εἰς τὰ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἰδίων ἐπιβεβλημένα ἑαυτοῖς καθήκοντα.

Τὴν πρώτην ἐνεργητικὴν συνδρομὴν εὗρεν ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἐν Γερμανίᾳ, ἔνθα ἐσίγα ἡ πολιτικὴ καὶ ἔνθα οὐδεὶς ἐγωϊστικὸς φραγμὸς περιώριζε τὴν ἔκφρασιν τῆς ἐνθουσιώδους φαντασίας καὶ τῆς φιλανθρώπου γενναιοφροσύνης. Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης εὑρισκόμενος ἐν Φωξανίῳ, ἀπέστειλε (κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1821) τὸν ἐνθουσιώδη ἰατρόν του Ἠπίτην, ἄνδρα πεπαιδευμένον καὶ πολλῶν γλωσσῶν κάτοχον, μὲ συστατικὰς ἐπιστολὰς πρὸς τοὺς ἐν Γερμανίᾳ καὶ Γαλλίᾳ Ἕλληνας καὶ Φιλέλληνας, ὅπως προκαλέσῃ τὴν ἠθικὴν συνδρομὴν τῶν λογίων καὶ τῶν φιλελευθέρων κομμάτων. (1) Καὶ πρῶτον μὲν μετέβη ὁ Ἠπίτης εἰς Βιέννην ὅθεν οἱ φίλοι τὸν ἀπέστειλαν κατεσπευσμένως ἐμπρὸς, φοβούμενοι μὴ πάθῃ ὅ,τι ἔπαθεν ὁ Ῥήγας· πανταχοῦ δὲ τῆς Γερμανίας τῷ ἐγένετο φιλογενὴς καὶ φιλόξενος ὑποδοχὴ, ἐν Μονάχῳ, ἐν Λειψίᾳ καὶ Δρέσδῃ, ἐν Γοττίγγῃ καὶ Ἰένῃ, ἐν Βερολίνῳ καὶ Ἀννοβέρῳ, ἐν Ἀμβούργῳ καὶ Κιέλῳ. Ὁ ἐν Μονάχῳ Θύρσιος καὶ ὁ ἐν Λειψίᾳ Κρύγιος (Krug) ἦσαν ἰδίως ἐκ τῶν φίλων του, οἵτινες οὔτε περιέμενον οὔτε ἀνάγκην εἶχον τῆς προσκλήσεως αὐτοῦ, ὅπως καταβάλλωσι τὰς γενναίας αὐτῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος προσπαθείας. Ὁ Θύρσιος ἐπειρᾶτο νὰ διαδίδῃ διὰ τῆς Γενικῆς ἐφημερίδος ἀκριβεῖς εἰδήσεις καὶ πληροφορίας περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ κινήματος καὶ ν' ἀντικρούῃ τὰς ὑποψίας τῆς Αὐστρίας περὶ σχέσεως ὑπαρχούσης μεταξὺ τοῦ Καρβοναρισμοῦ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως,

Ἡ Γερμανία.

(1) Φιλήμων. 1, 93 κ. ἑξ. Τὸ γαλλιστὶ ἐκδοθὲν σύγγραμμα «Σκέψεις περὶ τοῦ ἐνεστῶτος πολέμου μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων,» ὑπὸ Ἕλληνος ἐν Παρισίοις 1821, φαίνεται ὅτι ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν ἀποστολήν του.

ἧς ἡ ἔκρηξις τῷ προηγγέλθη κατὰ τὸ 1813 ἤδη ὑπὸ τοῦ Κοραῆ. Ὁ δὲ Κρύγιος εἶχεν, ἤδη κατὰ τὸ Πάσχα ἐκδώσει πρόγραμμα περὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος· μετὰ ταῦτα δὲ (20|1 Αὐγούστου) ἐξέδωκε προκήρυξιν, δι' ἧς προὐκάλει τὴν σύστασιν φιλελληνικῶν ἑταιριῶν πρὸς συλλογὴν χρηματικῶν συνδρομῶν ὑπὲρ τοῦ ἐξοπλισμοῦ φιλοπολέμων Φιλελλήνων. Εἰς ταύτην προσετέθη ἡ προκήρυξις (24/5 Αὐγούστου) τοῦ πρώην λοχαγοῦ τῆς πολιτοφυλακῆς Δάλβεργ (von Dalberg), ὅστις ὑπέσχετο νὰ ὁδηγήσῃ σῶμα ἐθελοντῶν, καὶ ὡς τόπον συγκεντρώσεως ἐπρότεινε τὴν πόλιν Ὀφεμβάχην διὰ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ βαρώνου Γάγερν, ὅστις κατὰ τὸν Ἰούνιον ἤδη εἶχεν ὑψώσει ἐν τῇ βουλῇ τῆς Δαρμστάτης τὴν φωνήν του ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Πάντα ὅμως τὰ διαβήματα ταῦτα ἐγίνοντο ἐπὶ προσδοκίᾳ τῆς συμπράξεως τῶν ἀνακτοβουλίων καὶ τῶν κυβερνήσεων, ἐπὶ τῇ προϋποθέσει ῥωσσικῆς ὑποστηρίξεως πρὸς τὰ νῶτα τῆς ἑταιρίας, καὶ ἐπὶ τῇ αἱμοχαρεῖ ἐλπίδι γενικοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ αἱ προσδοκίαι αὗται καὶ αἱ ἐλπίδες ἀπεδείχθησαν μάταιαι. Ἡ διάδοσις τῆς προκηρύξεως τοῦ Κρυγίου ἀνεστάλη (κατὰ τὸν Σεπτέμβριον), ὁ Θύρσιος ἐμποδίσθη διὰ ῥητῆς διαταγῆς νὰ ὑπερασπίζηται δημοσίως τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα, ἡ Αὐστρία ἀντιπαρετάχθη ἀποτόμως καθ' ὅλων τῶν φιλελληνικῶν κινημάτων, καὶ ὁ Μυνήτωρ καὶ αἱ γαλλικαὶ ἐφημερίδες ἐχλεύαζον καὶ ἐξέφραζον ὑποψίας πρὸς τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν νέων Τευτόνων. Ἐν τοσούτῳ εὑρίσκοντο αἱ κυβερνήσεις τῶν μικροτέρων κρατῶν ἀμφοτέρωθεν ἐν ἀμηχανίᾳ· ἡ ἀστυνομία ἐλάμβανε μέτρα ἄνισα καὶ ἀβέβαια· τοῦτο δὲ παρεκίνησε τοὺς ἐνθουσιαστὰς νὰ ἐξακολουθήσωσι καὶ παρὰ τὴν θέλησίν της τὰς ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων προσπαθείας των. Ἡ Δίαιτα ἐσίγα. Αἱ ἐφημερίδες τοῦ Βερολίνου ἐξέδιδον ἀκωλύτως ἄρθρα ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἐν δὲ τῷ θεάτρῳ τῆς Δρέσδης παριστανομένης τῆς Μίνας τοῦ Βάρνχελμ (τοῦ Λεσσίγγου) ἠγέρθησαν ζωηραὶ ζητωκραυγαί, ὅταν ὁ Παῦλος Βέρνερος εἶπεν ὅτι ἐκστρατεύει οὐχὶ κατὰ τῶν Περσῶν (ὡς λέγει τὸ δρᾶμα) ἀλλὰ κατὰ τῶν Τούρκων. Μεγάλη ὑπῆρχεν ἡ

κίνησις μεταξὺ Μαίνου καὶ Νέκαρ, ἐν Φραγκοφορτίῳ, ἐν Μαγουντίᾳ, ἐν Ὀφεμβάχῃ καὶ Εἰδελβέργῃ. Ἑταιρίαι συνεστήθησαν (ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου) ἐν Στουτγάρδῃ, Δαρμστάτῃ, Ὀμβούργῳ, Φραγκοφορτίῳ καὶ ἀλλαχοῦ. Ὡσαύτως καὶ ἐν Εἰδελβέργῃ, ἔνθα ὁ γηραιὸς Φόσσιος, ὁ σεβάσμιος τοῦ Ὁμήρου μεταφραστής, ἔδωκεν ἀπὸ τῆς μικρᾶς αὐτοῦ καὶ ὑπὸ εὐτελοῦς συντάξεως συντηρουμένης περιουσίας χίλια φιορίνια, σὼς ἐλάχιστον ἔρανον τοῦ μεγάλου ἐκείνου χρέους, τὸ ὁποῖον ὀφείλεται ὑπὸ τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τὸν πολιτισμὸν καὶ τὰ φῶτα.» (1). Εἰς τὰς γερμανικὰς ταύτας ἑταιρίας προσετέθησαν μετ' οὐ πολὺ καὶ αἱ Ἑλβετικαί, ἡ τῆς Ἀρωβίας (Aarau), τῆς Βέρνης (κατὰ τὸν Σεπτέμβριον) καὶ ὀλίγον μετὰ ταῦτα (κατὰ τὸν Νοέμβριον) ἡ τοῦ Ζουρίχου, ἥτις μέχρι τοῦ 1825 κατεῖχε τὴν πρώτην θέσιν, πρὶν γείνῃ ἡ Γενεύη τὸ μέγα τοῦ φιλελληνισμοῦ κέντρον. Βοηθείᾳ τῶν ἑταιριῶν τούτων καὶ ὑποκινήσει τῆς Γερμανίας ἀπέπλευσε κατὰ τὸ θέρος τοῦ πρώτου ἔτους τοῦ πολέμου (6/18 Ἰουλίου 1821) τὸ πρῶτον σῶμα τῶν Φιλελλήνων, συγκείμενον ἐξ ἀνδρῶν διαφόρων ἐθνικοτήτων, ἐκ Μασσαλίας ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πλοίου, ἐφ' οὗ μετέβη εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Μαυροκορδάτος· τέσσαρα ἄλλα σώματα ἐξεστράτευσαν κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ αὐτοῦ ἔτους· δύο δὲ ἄλλα ἐν ἀρχῇ τοῦ δευτέρου ἔτους (12|24 Ἰανουαρίου 1822)· τὸ τελευταῖον σῶμα περιεῖχε καὶ τὸν στρατηγὸν Νορμάννον. Μὲ τὸ ὄγδοον ὅμως σῶμα, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1822 ἀπέπλευσεν ἐκ Μασσαλίας ἤρχισαν κ' ἀναχαιτίζωνται αἱ ἀποστολαὶ αὗται, ὅτε ὁ ζῆλος ἔφθασεν εἰς τὴν ἀκμήν του. Ἡ διοίκησις τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἀπέστειλε κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν Κεφαλᾶν τινα διὰ οἰκονομικὰς ὑποθέσεις εἰς Γερμανίαν, ὅπως μεταφέρῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα γερμανικὸν λεγόμενον λεγεῶνα, ὅστις ὡδηγήθη εἰς Μασσαλίαν παρὰ τοῦ δραστηρίου Ἐρνέστου Αἰμιλίου Ὀφμάννου ἐκ Δαρμστάτης. Ὁ ἀριθμός του ἦτο προσδιωρισμένος εἰς 600 ἄνδρας, ἀλλὰ μόλις 200 ἐστρατολογήθησαν, καὶ ἡ γαλ-

(1). Ὅρα v. Klüber, Ἱστορία τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος σελ. 591.

λικὴ κυβέρνησις παρενέβαλεν αἴφνης προσκόμματα εἰς τὴν διὰ τῆς Γαλλίας διάβασίν των, διότι ἡ ἐν Βερώνῃ σύνοδος εἶχε μεταβάλει ἀπροσδοκήτως τὴν πολιτικὴν τῶν ἀνακτοβουλίων καὶ καταστείλει τὴν κοινὴν γνώμην. Δυστυχῶς δὲ καὶ ὁ Κεφαλᾶς κατεχράσθη αἰσχρῶς κατὰ τὴν ἀποβίβασιν τὰ πολεμεφόδια καὶ ἐγκατέλιπε τὸ σῶμα. Πάντα ταῦτα διετάραξαν τὴν μέχρι τοῦδε δραστηριότητα τῶν γερμανικῶν καὶ ἑλβετικῶν ἑταιριῶν, καὶ παρεμπόδισαν τὰς περαιτέρω ἐπιτυχίας των. Ἀνεπτερώθη ὀλίγον ὁ ἐνθουσιασμὸς, ὅτε κατὰ τὸ τρίτον τοῦ πολέμου ἔτος (Ἰανουάριον 1823) 160 Ἕλληνες ὁδοιπόροι, οἵτινες ἀπὸ τῆς ἀσιατικῆς Ῥωσσίας μετέβαινον διὰ τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν πατρίδα των καὶ ὑπὸ τῆς ἑταιρίας τοῦ Ζουρίχου μετὰ πολλοῦ κόπου μετεκομίσθησαν εἰς Μασσαλίαν, ἐσύστησαν ἐκ νέου εἰς τοὺς Ἑλβετοὺς διὰ τῆς εὐγλωττίας τῆς δυστυχίας καὶ τῆς αὐταπαρνήσεως τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα τῆς πατρίδος των. Καθ' ὅλον ὅμως αὐτὸ τὸ διάστημα, εἴτε ὑπερισχυόντων τῶν ἑλληνικῶν ὅπλων εἴτε διατηρουμένης τῆς αὐτῆς καταστάσεως, αἱ πρὸς τὰς ἑταιρίας ταύτας πεμπόμεναι συνδρομαὶ ἦσαν εὐτελεῖς πολὺ, (1) καὶ ἐχρησίμευον εἴτε εἰς διατροφὴν τῶν ἐθελοντῶν εἴτε εἰς μικρὰς πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον χρηματικὰς ἀποστολάς. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀκίνδυνον ἔκβασιν τῶν ἐτῶν 1823 καὶ 1824 κατέπεσεν ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν Γερμανῶν σχεδὸν ἐντελῶς ἐν μέρει μὲν εἰς βεβιασμένον, ἐν μέρει δὲ εἰς ἀκούσιον λήθαργον, μέχρις οὗ πάλιν ὁ κίνδυνος τῶν μετὰ ταῦτα ἐτῶν ἐξήγειρεν ἐκ νέου ἐκ τοῦ ληθάργου τούτου μετὰ μεγαλειτέρας ἔτι ἐπιτάσεως τὰς συμπαθείας τῶν Φιλελλήνων.

Ἡ Ἀγγλία Χαρακτηριστικὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ φιλελληνισμοῦ ἦτο, ὅτι αἱ συμπάθειαι καὶ αἱ συνδρομαὶ τῆς Δύσεως διετέλουν μᾶλλον περιωρισμέναι ἐφ' ὅσον ὁ ἥλιος τῆς τύχης τῶν Ἑλλήνων ἠδύνατο νὰ διασχίζῃ θριαμβευτικῶς τὰ τοῦ πολέμου νέφη, πρὸς δὲ τούτοις ὅτι ἀμέσως ἐξηγείροντο ἅμα μεγάλα δεινὰ κατε-

(1) Ἡ ἐν Στουτγάρδῃ ἑταιρία εἶχε συλλέξει ἀπὸ τῆς 3]15 Αὐγούστου 1821 μέχρι τῆς 19|31 Μαρτίου 1823 φιορίνια 27,692.

τάραττον τὰ πνεύματα, καὶ ὅτι αἱ συνδρομαὶ ἔῤῥεον ἐπὶ τοσοῦτον ἀφθονώτεραι καὶ περισσότεραι καθ' ὅσον ἡ ἀπελπισία κατέβαλλε τοὺς Ἕλληνας. Οὕτως ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου ἔδωκε μεγαλειτέραν ἐπίτασιν εἰς τὰς φιλελληνικὰς ἑταιρίας, ἀλλ' ἡ ἐνίσχυσις τῆς Πύλης διὰ τοῦ αἰγυπτιακοῦ ἐπικουρικοῦ στρατοῦ ἦτο τὸ συμβὰν, τὸ ὁποῖον ἔφερεν εἰς τὴν ἀκμήν των τὰς ἑταιρίας ταύτας καθ' ὅλα τὰ βόρεια τῆς Εὐρώπης κράτη. Μόνη ἡ Ἀγγλία διέφερε κατὰ τοῦτο, διότι ἐζήτει νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῶν ἐτῶν τοῦ θριάμβου τῶν Ἑλληνικῶν ὅπλων λαμβάνουσα μέρος, τὸ ὁποῖον ἀπέβλεπε τὰ ἰδιαίτερα αὐτῆς συμφέροντα. Τὴν ἀδιαφορίαν τοῦ φιλελευθερωτάτου τούτου τῶν ἐθνῶν πρὸς ἀγῶνα, ὅστις συνεκίνει ἅπασαν τὴν ὑφήλιον, ἐθεώρουν οἱ αὐτόπται ξένοι, καὶ δικαίως, σχεδὸν ὡς ἀμβλύτητα αἰσθημάτων ἢ ἔλλειψιν συνέσεως. Ἀλλὰ παρὰ τῷ περιεσκεμμένῳ τούτῳ λαῷ ἀσαφὴς ἐμπορικὴ ἀντιζηλία εἶχε μεταβάλει τὸ φυσικώτατον ἀνθρώπινον συμφέρον εἰς ἐθνικὴν ἀποστροφήν· ἡ περὶ τῶν Ἰονίων νήσων φροντὶς, καὶ ὁ φόβος ῥωσσικῶν ῥᾳδιουργιῶν κατέπνιξαν ἐν ἀρχῇ καὶ αὐτὴν τὴν φωνὴν τῆς φιλελευθέρου μερίδος. Αἱ ὑπουργικαὶ ἐφημερίδες ἐξετόξευον πικρὰ βέλη κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν· ὁ Ταχυδρόμος ἐχλεύαζε τὸ Ἑλληνικὸν «μηδενικὸν» τὸ παράρτημα ἐκεῖνο τοῦ μεγάλου δυσκινήτου ὄγκου, τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, καὶ ἀπροκαλύπτως ἔλεγε περὶ τῆς πτώσεως τῆς Ἑλλάδος μὲ τόνον, ὃν τοὐλάχιστον ἡ αὐστριατικὴ διπλωματία εὐσχήμως ἀπέκρυπτεν. Μάτην ἐμέμφοντο ἐφημερίδες τινὲς διὰ πικροτάτων σαρκασμῶν τὸ φιλότουρκον τῶν ὑπουργῶν, τὴν συμμαχίαν ταύτην μεταξὺ τῆς τουρκικῆς νομιμότητος καὶ τοῦ ἀγγλικοῦ Τορυϊσμοῦ, ὅστις «ἐθεώρει τὸ μεταξωτὸν σχοινίον ἐν Κωνσταντινουπόλει ὡς προφυλακὴν τοῦ συστήματος τῆς ἐν Ἀγγλίᾳ συγκεντρώσεως καὶ τοῦ νεπωτισμοῦ.» Μάτην ἐξεδίδοντο αἱ προκηρύξεις περὶ συστάσεως φιλελληνικῶν ἑταιριῶν. Ὁ πρῶτος κατάλογος συνδρομητῶν, ὃν ἤνοιξεν ἐν Λονδίνῳ ὁ διάσημος ἐν τῷ φιλολογικῷ κόσμῳ Λαμπριέρος (Lamprière) οὐδὲν ἔσχεν ἀποτέλεσμα. Μόλις ἀφ' οὗ ἔγεινε γνωστὴ ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου καὶ συγχρόνως ἠγγέλθησαν τὰ ἀνδρα-

γαθήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, τὰ ὁποῖα καὶ αὐτὸς ὁ μισέλλην Ἀνατολικὸς Παρατηρητὴς συνέκρινε πρὸς τὸ ἀνδραγάθημα τοῦ Λεωνίδου, ἀφ' οὗ τὸ ὁδοιπορικὸν τοῦ Οὐαδιγκτῶνος (Waddington) ἐξέθετε τὰ τρομερὰ δεινὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν νήσων, ἔνθα εἰκοσακισχίλιοι ταλαίπωροι πρόσφυγες διῆγον ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀπελπισίᾳ, τότε μόλις παρεκινήθησαν οἱ Κουάκεροι νὰ συλλέξωσι συνδρομὰς τοὐλάχιστον ὑπὲρ τῶν δυστήνων τούτων ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἔπραξαν ἐν κρυπτῷ καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐπιδείξεως. Ἤρχισε τότε ἡ κίνησις καὶ ἐν Ἐδιμβούργῳ καὶ ἐν τῇ πόλει Leeds, καὶ παρακινηθέντες ἐντεῦθεν ὕψωσαν οἱ Οὐΐγοι ἐν τῇ κάτω Βουλῇ (κατὰ τὸν Ἰούλιον 1822) τὴν φωνήν των, καὶ ὁ Ἔρσκην ἐδημοσίευσεν ἔγγραφον, (1) ἐν ᾧ ἐκατηγόρει πικρῶς τὴν συμμαχίαν μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Τουρκίας, τὴν ἀδελφοποιΐαν μεταξὺ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ Σουλτάνου, ἥτις οὐκ ὀλίγον μῶμον προσάπτει εἰς τὸ ἔθνος σύμπαν μέχρις οὗ δὲν ἐξιλασθῇ ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου. Ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ φωναὶ ἤθελον μείνει ἄνευ ἀποτελέσματος ἀπέναντι τῆς ῥητῆς ἐναντιότητος τῶν ὑπουργῶν, ἐὰν ὁ θάνατος τοῦ Καστελρήγου (Castlereagh) καὶ ἡ ῥῆξις τῆς Ἀγγλίας πρὸς τὰς λοιπὰς δυνάμεις περὶ τῶν ἱσπανικῶν πραγμάτων δὲν μετέβαλλον τὴν ὅλην πορείαν τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς. Μόλις ἀπὸ τῆς ὑπουργείας τοῦ Κάννιγγος ἔλαβεν ἡ ἐφημερὶς Quarterly Review ἠπιώτερον καὶ φιλικώτερον πρὸς τοὺς Ἕλληνας ὕφος· ἔκτοτε καὶ αἱ συνδρομαὶ ἐν Λονδίνῳ καὶ προσπαθείᾳ τοῦ M' Crie ἐν Ἐδιμβούργῳ ἔσχον ἂν ὄχι μεγάλα ἀλλὰ τοὐλάχιστον καλλίτερα ἀποτελέσματα. Καὶ ἐν τῇ πρωτευούσῃ δὲ ἐσυστήθη τότε παρὰ τῶν μελῶν τῆς ἀντιπολιτεύσεως φιλελληνικὴ ἑταιρία, ἥτις ἀπέστειλε τὸν συνταγματάρχην Λέστερ Στάνωπα, κόμητα τοῦ Ἀῤῥιγκτῶνος (Leicester Stanhope Earl of Harrington) εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ Ἑλβετίαν ὅπως συνεννοηθῇ μετὰ τῶν ἑταιριῶν τῆς ἠπείρου Εὐρώπης, παρὰ τῶν ὁ-

---

(1) Ἐπιστολὴ περὶ τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὸν κόμητα Λιβέρπολιν. Ἐν Λονδίνῳ 1822.

ποίων κατώρθωσε νὰ συστηθῇ φιλελληνικὴ ἑταιρία ἐν Ἑλλάδι, ἥτις νὰ φροντίζῃ περὶ τῆς παραλαβῆς καὶ τῆς διαχειρίσεως τῶν βοηθημάτων. Τότε τέλος ἐνθαῤῥυνθέντες ὑπὸ τῆς ἐπιτυχίας τῶν Ἑλληνικῶν ὅπλων κατὰ τὰ ἔτη 1822 καὶ 1823 ἀνεφάνησαν καὶ νέου εἴδους ἐνδιαφερόμενοι, οἵτινες ἦσαν πρόθυμοι νὰ συνδράμωσι τὴν ἐξηντλημένην Ἑλλάδα διὰ δανείου. Ὁ Ἀρειοπαγίτης Κεφαλᾶς εἶχε μεταβῇ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κατὰ τὸ 1822 ἤδη εἰς Γερμανίαν· μετὰ δὲ ταῦτα ὁ κόμης Μεταξᾶς, ἀποπεμφθεὶς ἐκ Βερώνης, ἐνεπιστεύθη μέρος τῆς πληρεξουσιότητός του εἰς τὸν Γάλλον συνοδοιπόρον του, τὸν Ἰωαννίτην Ἰορδάνην (Jourdain), ὅπως ζητήσῃ ἐν Γαλλίᾳ δάνειον. (1). Ἐλθὼν εἰς Παρισίους (κατὰ τὸν Μάρτιον 1823) συνῆψεν ὁ Ἰορδάνης μετὰ τῆς ἐκεῖ ἐπιτροπῆς τοῦ τάγματος τοῦ ἁγίου Ἰωάννου διαπραγματεύσεις, καὶ ὑπέγραψεν, ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ ἐν Πανόρμῳ τῆς Σικελίας ἀρχηγείου τοῦ τάγματος, προκαταρκτικὴν σύμβασιν μετὰ τοῦ προέδρου Δωβέρνου (d'Auvergne) 6/18 Ἰουλίου. Οἱ ἐν Παρισίοις ἀγύρται ἱππόται ὄπισθεν τῶν ὁποίων ὁ Κάνιγκ ἐνόμιζεν ὅτι ἔβλεπε κρυπτομένους τοὺς πράκτορας τοῦ Σατωβριάνδου, ἐθεώρησαν τὴν εὐκαιρίαν κατάλληλον ὅπως ἀνακτήσωσι τὴν ἐπιῤῥοὴν καὶ τὴν ἀρχαίαν τοῦ τάγματός των κυριαρχίαν. Ἀμφότεροι οἱ ὑψηλοὶ συμβαλλόμενοι διὰ τοῦ συμβολαίου ἐκείνου ἐγγυῶντο ἀμοιβαίως «τὴν ἀκεραιότητα τῆς ἐνεστώσης αὐτῶν ἐξουσίας». Τὸ τάγμα παρῃτεῖτο τῶν ἀρχαίων αὐτοῦ ἀξιώσεων ἐπὶ τῆς Εὐβοίας καὶ τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἐλάμβανεν εἰς ἀνταλλαγὴν τὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς Ῥόδου, τῆς Καρπάθου καὶ τῆς Ἀστυπαλαίας καὶ μέχρι τῆς κυριεύσεως καὶ τῆς Σύρου, τῆς Σαπιένζας καί τινων ἄλλων μικρῶν νήσων. Οἱ δὲ ἱππόται ὑπεχρεοῦντο νὰ διενεργήσωσι δάνειον 10 ἑκατομ. φράγκων καὶ ἀπέστειλαν μετὰ τοῦ Ἰορδάνου ἓν ἐκ τῶν μελῶν των μὲ ὁδηγίας, αἵτινες κατεδείκνυον μὲ ὅλην τὴν ἀφέλειαν τοὺς σκοποὺς τῶν Ἰωαννιτῶν. Ἤθελον οἱ ἄνθρωποι οὗτοι νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς ἐπαναστατημένης Ἑλλάδος,

(1) Jourdain. 2, 187 κ. ἑξ.

ὅπως ἀνεύρωσι πάλιν ἐκεῖ τὴν ἀπολεσθεῖσαν αὐτῶν ὕπαρξιν, ἤθελον νὰ πληρώσωσι τὰ κενὰ αὐτῶν ταμεῖα ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν λαφύρων, καὶ νὰ ἐπανορθώσωσι τὴν ἀπολεσθεῖσαν αὐτῶν πίστιν διὰ τῆς Ἑλληνικῆς εὐτυχίας· ἐνόμιζον, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἐν τῇ μετὰ τὸ ψήφισμα τῆς ἐν Βερώνῃ συνόδου ἐγκαταλελειμμένῃ αὐτῆς καταστάσει δὲν ἠδύνατο παρὰ νὰ ἐπιζητῇ ἀντὶ πάσης θυσίας ἔστω καὶ τὴν ἀμφίβολον αὐτῶν ἐπικουρίαν, διότι ἐπαρουσιάζοντο ἐνώπιον αὐτῆς ὡς οἱ ἱππόται τοῦ δικαίου τῶν ὁποίων μόνον αἱ ὑψηλαὶ οἰκογενειακαὶ σχέσεις ἠδύναντο νὰ ἀναδείξωσι τὴν Ἑλλάδα κρῖκον τῆς μεγάλης τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν ἁλύσεως. Τὸ ἐναέριον τοῦτο μέγαρον διελύθη ὡς πομφόλυξ. Οἱ πονηροὶ Ἕλληνες μετ' ἀγανακτήσεως ἠρνήθησαν καὶ σύμβασιν καὶ ἀπεσταλμένους, καὶ οὐδεὶς εὑρέθη ὁ θέλων νὰ χορηγήσῃ χρήματα εἰς τοὺς ἐνδεεῖς ἱππότας. Ἐδελέασαν μὲν οὗτοι ἐν Παρισίοις τὸν γαλλικὸν πατριωτισμὸν, κεντῶντες τὴν κατὰ τῆς Ἀγγλίας ἀντιζηλίαν καὶ προβάλλοντες τὰ μεγάλα τῆς Γαλλίας συμφέροντα, ἀλλ' οἱ τραπεζῖται ἀπεῖχον, καὶ ὅταν ἐδοκίμασαν τὴν τύχην των ἐν Ἀγγλίᾳ, αἱ διαπραγματεύσεις ἐματαιώθησαν καὶ πάλιν, ἐπειδὴ καίτοι ὑποσχεθέντες μυστικότητα διέδοσαν ἀνοήτως τὴν μετὰ τοῦ Ἰορδάνου συνθήκην. Ἡ ὠφέλεια ὅμως, ἣν οἱ Ἕλληνες ἔλαβον ἐκ τῆς ἀγυρτικῆς ταύτης ἐπιχειρήσεώς ἦτο, ὅτι διὰ τῶν ἐν Παρισίοις διαπραγματεύσεων ἐκεντήθη ἡ προθυμία τῶν Ἄγγλων κεφαλαιούχων ὅπως παράσχωσι δάνειον εἰς τὴν Ἑλλάδα, πρὸς συνομολόγησιν τοῦ ὁποίου ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις εἶχεν ἀποστείλει πρὸ μικροῦ τὸν ἐξ Ἄρτης Ἀνδρέαν Λουριώτην. Ἔκαμεν οὗτος ἀπόπειραν ἐν Ἱσπανίᾳ καὶ Πορτογαλλίᾳ, ἀλλ' ἀπέτυχε διότι καὶ τῶν δύο τούτων κρατῶν τὰ οἰκονομικὰ δὲν διέκειντο καλῶς. Μεταβὰς δ' ἔπειτα εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐγνωρίσθη διὰ τοῦ Βλακιέρου (Blaquière) (ὅστις εἶχε πρότερον ἤδη μετὰ μεγίστης προθυμίας ἐπιληφθῆ τῶν ἀμερικανικῶν συμφερόντων) μετὰ τῶν ἐξοχωτέρων Οὐΐγων, οἵτινες μετὰ συνδιάσκεψιν, γενομένην τῇ 3 Μαρτίου ν. ἀπέστειλαν ἀμφοτέρους, τὸν Βλακιέρον δηλ. καὶ τὸν Λουριώτην, εἰς τὴν Ἑλλάδα,

ὅπως λάβωσιν ἐπιτοπίως πληροφορίας. Μετὰ δίμηνον ἐν Ἑλλάδι διαμονὴν ἐπανελθὼν ὁ Φιλέλλην Βλακιέρος εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἐξωμάλυνε δι' εὐνοϊκῆς ἐκθέσεως (1) τὴν πρὸς τὸ δάνειον ὁδὸν, πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ ὁποίου εὑρίσκοντο καθ' ὁδὸν τρεῖς Ἕλληνες ἀπεσταλμένοι, ὁ Ὀρλάνδος, ὁ Λουριώτης καὶ ὁ Α. Ζαΐμης. Ἡ ἀναχώρησίς των ἀνεβλήθη ἐπί τινα χρόνον ἕνεκα τῶν ἐσωτερικῶν ταραχῶν· ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ βράδυνσις ἀπέβη ἐπὶ καλοῦ, διότι ἔφθασαν εἰς Λονδῖνον εἰς ἐποχὴν (14/26 Ἰανουαρίου 1824), καθ' ἣν ἡ μανία τολμηρῶν ἐπιχειρήσεων εἶχε κυριεύσει τὸν ἐμπορικὸν κόσμον ὅλον. Εἶχον δὲ οἱ ἀπεσταλμένοι οὗτοι ἐντολὴν νὰ συνομολογήσωσιν, ἐπὶ ὑποθήκῃ τῶν Ἑλληνικῶν ἐσόδων καὶ πρὸ πάντων τῶν τελωνείων, τῶν ἁλικῶν καὶ τῶν ἁλιειῶν, δάνειον ἐξ 800 χιλιάδων λιρῶν στερλ. τὸ ὁποῖον συνωμολογήθη (9/21 Φεβρουαρίου) μετὰ τῆς ἑταιρίας τοῦ **Loughnan O' Brien Ellice and C°.** πρὸς 59. (2).

Ὁ Βλακιέρος, ὑπὲρ πάντα ἄλλον Ἄγγλον ἀγαπητὸς τοῖς Ἕλλησι καὶ θαυμαστὴς τῶν Ἑλλήνων, ὅστις συνέγραψε καὶ ἐνθουσιαστικοτάτην ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως (3), ἠδυνήθη μετ' οὐ πολὺ (19/31 Μαρτίου) ν' ἀποπλεύσῃ ἐξ Ἀγγλίας κομιστὴς τῆς πρώτης δόσεως ἐκ 40 χιλιάδων λιρῶν, τὰς ὁποίας ὤφειλε νὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς ἐν Ζακύνθῳ Blake καὶ κόμητα Λογοθέτην καὶ εἰς τὸν ἐν Κορίνθῳ Σαμουὴλ Βάρφ (Samuel Barff), παρὰ τῶν ὁποίων πάλιν ἔπρεπε νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὴν Ἑλλη-

(1) Blaquière, ἔκθεσις περὶ τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως της Ἑλλην. ὁμοσπονδίας, ἀναγνωσθεῖσα 11|23 Σεπτεμ. 1823 ἐνώπιον τῆς ἐν Λονδίνῳ Ἑλληνικῆς ἐπιτροπῆς.

(1) Οἱ τραπεζῖται ἐκράτησαν τοὺς τόκους πρὸς 5 0|0 τῶν δύο πρώτων ἐτῶν καὶ τὸ χρεόλυτρον 1 0|0 ἐπὶ δύο ἔτη, καὶ ἔλαβον 3 0|0 προμηθείας μεσιτείας κ.τ.τ. καὶ 2|5 0|0 διὰ προμήθειαν τῆς πληρωμῆς τῶν τόκων· ὥστε τὸ ὅλον δάνειον συνεποσοῦτο μὲ τὴν ἀπώλειαν 56 2|5 0|0 εἰς μόνον 348 χιλιάδας λιρῶν στερλινῶν.

(2) Μετεφράσθη ἡ ἱστορία αὕτη καὶ εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν. Ἐν Βεϋμάρῃ 1825.

νικὴν κυβέρνησιν, μόνον ὅμως διαταγῇ τοῦ λόρδου Βύρωνος καὶ τοῦ Λαζάρου Κοντουριώτου. Ἅμα ὁ Βλακιέρος ἦλθε μὲ τὸ ποσὸν τοῦτο εἰς Ζάκυνθον (12|24 Ἀπριλίου) ἤρκεσεν αὐτὴ ἡ εἴδησις τῆς ἀφίξεώς του, ἥτις, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, προὐξένησε μεγίστην ἐντύπωσιν, νὰ ἐνισχύσῃ τὰ μάλιστα τὴν κυβέρνησιν ἐν τῇ κατὰ τῆς στρατιωτικῆς μερίδος πάλῃ. Ἦτο βεβαίως καὶ ἡ συνομολόγησις τοῦ δανείου τούτου καὶ μεγάλης νίκης ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης μεγαλειτέρα ἐπιτυχία. Γνωστὸν ἦτο ἐν Ἑλλάδι, ποσάκις συνέπεια τοιούτων χρηματικῶν συμβάσεων ἦτο ἡ προστασία τῆς ἀγγλικῆς ὑπεροχῆς καὶ τῆς πολιτικῆς τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως· καὶ ἐν πολλοῖς πολιτικοῖς κύκλοις τῆς Ἀγγλίας ἐθεωρεῖτο ἡ οἰκονομικὴ αὕτη προσέγγισις ὡς πραγματικὴ ἀναγνώρισις τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας.

Ὁ λόρδος Βύρων. Ἐν τούτοις εἰς τὴν μεγάλην ταύτην ὑπηρεσίαν οὔτε ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἔλαβεν οὐσιῶδες μέρος, οὔτε ὁ λαός, οὔτε σχεδὸν αἱ πολιτικαὶ φατρίαι. Ἦτο αὕτη ἔργον ὀλίγων τινῶν ἐξημμένων κεφαλῶν καὶ ῥιψοκινδύνων τραπεζιτῶν. Καὶ δυσκόλως βεβαίως ἦτο δυνατὸν νὰ κατορθωθῇ τόσον ταχέως καὶ εὐκόλως δάνειον, ἐὰν ὁ λόρδος Βύρων δὲν παρεῖχεν εἰς τὸν Φιλελληνισμὸν μεγάλην λαμπηδόνα καὶ εἰς τὴν χρηματικὴν ταύτην ἐπιχείρησιν μεγάλην εὔνοιαν διὰ τῆς στερεᾶς του ἀποφάσεως νὰ λάβῃ προσωπικῶς μέρος εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Ἡ διαγωγὴ τοῦ ἀνδρὸς τούτου καὶ ἡ ὅλη συμπεριφορά του κατὰ τὸν τελευταῖον χρόνον τῆς ἐν Ἰταλίᾳ διαμονῆς του ἧττον παρά ποτε εἶχε συντελέσει εἰς τὸ νὰ δοξάσῃ αὐτόν· νῦν ὅμως αἴφνης μετεβλήθη ὁ ἀνὴρ εἰς τρόπον, ὥστε τὰ βλέμματα ὅλα τοῦ κόσμου ἐστράφησαν ἐκ νέου καὶ περισσότερον ἢ πρότερόν ποτε πρὸς αὐτόν. Ὠθούμενος ἐν ὅλαις ταῖς πράξεσι καὶ τοῖς διαβήμασιν αὐτοῦ ὑπὸ πνεύματος ἐναντιότητος πρὸς τὴν πατρίδα του, ἐῤῥίφθη καὶ ὡς πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα εἰς ἀποτομωτάτην ἀντίθεσιν πρὸς τὸν μικροπρεπῆ ἐγωϊσμὸν τῶν συμπολιτῶν του, ὡς νὰ ἤθελε πρὸς καταισχύνην αὐτῶν νὰ ἐπανορθώσῃ τὴν ἄσπλαγχνον διαγωγήν των δι' ἀφιλοκερδοῦς πράξεως ἀκραιφνοτάτης αὐταπαρνήσεως.

Ἐν τῇ φιλελευθέρᾳ αὐτοῦ τάσει, νὰ μάχηται ἀείποτε κατὰ τοῦ δεσποτισμοῦ, ἐφθόνησε τὴν δόξαν τοῦ λόρδου Κόχραν· ὡς μέλος τῆς Καρβοναρίας ἦτο ἤδη κατὰ τὸ 1821 ἕτοιμος νὰ συνδράμῃ εἰς ἐπανάστασιν ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ ἐπικρατίᾳ, ὅτε ἡ ἔκβασις τοῦ ἐν Νεαπόλει κινήματος τῷ ἐγέννησεν ἀποστροφὴν πρὸς τὰ Ἰταλικὰ πράγματα· ἔκτοτε ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἔστρεψεν ὅλον τὸν ζῆλον καὶ τὴν ἀγάπην του πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Καὶ οὐδὲν φανερώτερον τούτου. Ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ ἤδη νεότητι ἡ ποίησις, ἡ ἱστορία καὶ τὰ ὁδοιπορικὰ διήγειρον ἐν αὐτῷ σφοδρὰν ἐπιθυμίαν νὰ περιηγηθῇ τὴν Ἀνατολήν. Ἤρξατο λοιπὸν τῆς Ἀρολδίου ταύτης περιηγήσεώς του κατὰ τὸ 1809 μετὰ τοῦ Hobhouse, μετέβη διὰ τῆς Πορτογαλλίας, τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Μελίτης εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ πρῶτον εἰς τὴν Ἀλβανίαν, ἔνθα ἔμαθε τοὺς μὲν Σουλιώτας νὰ θαυμάζῃ, τοῦ δὲ ἐχθροῦ αὐτῶν Ἀλῆ πασᾶ τὴν μοχθηρὰν καὶ θηριώδη φύσιν νὰ διαβλέπῃ. Ἐντεῦθεν ἐπεσκέφθη τὰς Ἀθήνας, τὴν μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὸν Εὔξεινον Πόντον, καὶ κατὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμονήν του ἠθέλησε νὰ μιμηθῇ τὸν Λέανδρον, κολυμβῶν μεταξὺ Σηστοῦ καὶ Ἀβύδου. Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἔβλεπεν ἔτι μετὰ περιφρονήσεως πρὸς τοὺς νέους Ἕλληνας, «οἵτινες, ὡς ἔλεγεν, οὐδαμῶς ἀγαπῶσι τὴν χώραν, εἰς ἣν τὰ πάντα ὀφείλουσι» καὶ οὐδεμίαν εἶχε πεποίθησιν περὶ τῆς ἀναγεννήσεως αὐτῶν οὔτε δι' ἰδίων δυνάμεων οὔτε διὰ ξένης συνδρομῆς. (1) Καὶ ὅμως ἡ καρδία του ἦτο διὰ φυσικωτάτων δεσμῶν προσκεκολλημένη εἰς τὴν γῆν ταύτην, ἐφ' ἧς ἐποίησε τὰ πρῶτα ᾄσματα τοῦ Ἀρόλδου, ἐφ' ἧς ἔλαβε τὴν ἔμπνευσιν τῶν θαυμασίων αὐτοῦ ποιητικῶν διηγημάτων (τοῦ Γκιαούρ, τῆς νύμφης τῆς Ἀβύδου, τοῦ Πειρατοῦ καὶ τοῦ Λάρα), ἐν οἷς μετέφερε τρόπον τινὰ εἰς ὑψηλοτέραν ποιητικὴν περιωπὴν τὰ κλέφτικα τραγούδια. Καὶ ὅτε ἐτύπωσε τὰ ποιήματά του ταῦτα (1813), καὶ ὅτε ἐν τῷ Γκιαοὺρ συνέκρινεν ἐν βαθείᾳ ἀθυμίᾳ τὴν ταλαίπωρον τῶν Ἑλλήνων χώραν πρὸς τὸ ὡραῖον πρόσωπον τοῦ νεκροῦ ἀμέσως μετὰ τὴν ἀγωνίαν τοῦ θανάτου, καὶ

(1) Childe Harold. 2,75.

τότε ἀκόμη δὲν ἐσκέπτετο εὐνοϊκώτερον περὶ τῶν δούλων, οἵτινες εἰσὶν ἀνάξιοι πλέον τῆς θαυμασίας αὐτῶν πατρίδος. (1) Ὅτι ὅμως μὲ ὅλα ταῦτα ὁ νοῦς του ἀείποτε ἦτο ἐνησχολημένος περὶ τὸν λαὸν τοῦτον, κατεφάνη κατόπιν διὰ τοῦ περιφήμου ὕμνου εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἑλλάδος (ἐν Don Juan 3.), ὅστις ἐγράφη ἐν ἐποχῇ (1819), καθ' ἣν ὁ κόσμος οὔτε ἰδέαν εἶχε περὶ τῆς ἐπικειμένης ἐπαναστάσεως. Κατ' ἐκείνην ἤδη τὴν ἐποχὴν διέτριβεν ὁ Βύρων ἐν Ἰταλίᾳ. Τῷ 1816 μετὰ τὸ διαζύγιόν του ἤρχισε τὰς περιηγήσεις του, μὴ δυνάμενος νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τοὺς συμπολίτας του, καὶ ἔχων στερεὰν ἀπόφασιν νὰ μὴ ἐπιστρέψῃ πλέον εἰς τὴν πατρίδα. Διὰ τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἑλβετίας διέβη τὰς Ἄλπεις, διέμεινεν ἐπὶ δύο ἔτη ἐν Ῥαβέννῃ, εἶτα δὲ ἐν Πίζῃ, ἐξορισθεὶς δὲ ἐκεῖθεν μετέβη εἰς Γενούην, καὶ παραιτηθεὶς τοῦ σκοποῦ νὰ μεταβῇ εἰς Ἀμερικὴν, ἀπεφάσισε προτροπῇ τοῦ Βλακιέρου νὰ ἐπιληφθῇ τῆς ἀρχαίας του κλίσεως, νὰ ὑπηρετήσῃ δηλ. τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ἐπανάστασίν της. Εἶδεν ὑπὸ τὰ βλέμματά του καταπνιγόμενον τὸ ἐν Ἰταλίᾳ φιλελεύθερον κίνημα. Ἐπί τινα πάλιν χρόνον νέας ἔτρεφεν ἐλπίδας, ὅτε ἔτι «ἡ ἱσπανικὴ μυῖα καὶ ἡ ἀττικὴ μέλισσα» ἐκίνουν ὁμοῦ τὰ κέντρα των (2)· εἶτα δὲ ὑπὸ νέων κατελήφθη προσδοκιῶν, ὅτε εἶδεν ἐπὶ τῶν Ἄνδεων καὶ τοῦ Ἄθω κυματίζουσαν τὴν αὐτὴν σημαίαν, «στηθεῖσαν καὶ ὑπὸ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ δούλων καὶ ὑπὸ τῶν Εἱλώτων τῆς Δύσεως» (3). Ἐξ ὅλων ὅμως τῶν ὑπὲρ τῆς

(1) Ἐν τῷ Γκιαοὺρ τοὺς ὀνομάζει

— stained with each evil that pollutes
mankind, where least above the brutes:
without even savage virtue blest,
without one free and valiant breast.

(2) Don Juan 9, 28.

. . . The web of these tarantulas,
increase, till you shall make common cause;
none but the spanish fly and Attic bee
as yet are strongly stinging to be free.

(3) Age of Bronze 1823.

ἐλευθερίας τούτων ἀγώνων ἀνταπεκρίνετο ὁ τῶν Ἑλλήνων περισσότερον εἰς τὰς προσδοκίας του· καὶ τώρα ἐσκέπτετο καὶ ἐφρόνει καλλίτερον περὶ αὐτῶν. Ἐκ Γενούης ἐζήτησεν ἀκριβεῖς πληροφορίας περὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ἔγραφε παραινετικὰς καὶ ἐνθουσιαστικὰς ἐπιστολὰς (κατὰ τὸν Μάϊον 1823) πρὸς τὴν ἐν Λονδίνῳ Ἑλληνικὴν ἑταιρίαν, ἥτις τὸν ἐνίσχυσεν εἰς τὰ φρονήματά του ταῦτα καὶ τὸν ὠνόμασεν ἀντιπρόσωπον αὐτῆς ἐν Ἑλλάδι. Ἐπιβιβασθεὶς ἐν Λιβόρνῳ (12/24 Ἰουλίου) ἀπέπλευσεν εἰς Ἀργοστόλιον τῆς Κεφαλληνίας, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ κόμητος Γάμβα (τοῦ ὁποίου ἡ ἀδελφὴ, ἡ κόμησσα Guiccioli ὑπῆρξεν ἐν Ῥαβέννῃ καὶ ἐν Πίζῃ ἐρωμένη του) καὶ ὑπὸ τῶν Ἄγγλων Trelawney καὶ Hamilton-Brown. Ἐκεῖ ἔμεινεν ἐπὶ ἓξ ὁλοκλήρους ἑβδομάδας ἐντὸς τοῦ πλοίου του καὶ ἀπέστειλε τοὺς συμπολίτας του ὅπως λάβωσιν ἀκριβεῖς πληροφορίας περὶ τῆς καταστάσεως τῆς χώρας καὶ περὶ τῆς φύσεως τῶν ἐν ἐμφυλίῳ πολέμῳ σπαραττομένων μερίδων. Οἱ ἀπεσταλμένοι του εὗρον ἐν Τριπόλει τὸν Κολοκοτρώνην, ὅστις τοῖς εἶπεν ὅλως ἀπροκαλύπτως, ὅτι ἐὰν ὁ Μαυροκορδάτος δὲν παύσῃ νὰ ῥᾳδιουργῇ θέλει τὸν καθίσει ἐπὶ ὄνου καὶ τὸν ἀποπέμψει ἐκ τῆς Πελοποννήσου. Ἀφ' ἑτέρου δὲ εὔκολον ἦτο τῷ Μαυροκορδάτῳ νὰ παραστήσῃ εἰς τοὺς Ἄγγλους ὅτι καλὴ θέλησις, πνεῦμα τάξεως καὶ ὁμονοίας κυβερνητικῆς δὲν ὑπῆρχον εἰμὴ ἐν τῇ μερίδι τῶν πολιτικῶν, τῶν φίλων του. Καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Βύρωνα ἔγραφεν ὁ Μαυροκορδάτος ἐξ Ὕδρας (9|21 Ὀκτωβρίου), ὅτι ἡ κυβέρνησις εἶναι διῃρημένη ὄχι ὅμως καὶ ὁ λαός· ἐὰν δὲ ἦναι εὐδιάθετος ὁ Βύρων νὰ παράσχῃ τὴν συνδρομήν του εἰς τὴν Ἑλλάδα, πρέπει νὰ γνωρίσῃ ἐκ πρώτης ὄψεως ποῦ κεῖται ὁ κίνδυνος, δηλ. ἐν τῷ πολιορκουμένῳ Ἀνατολικῷ καὶ ἐν τῷ ἀποκεκλεισμένῳ Μεσολογγίῳ ὅθεν παρεσκευάσθη ὁ Βύρων νὰ μεταβῇ εἰς Μεσολόγγιον. Ἀπέπλευσε δὲ ἐκ Ζακύνθου (17/29 Δεκεμβρίου) μετὰ τῆς συ-

(1) Medwin. Διάλογοι μετὰ τοῦ λόρδου Βύρωνος 1824. — Διήγησις τῆς τελευταίας ἐν Ἑλλάδι διαμονῆς τοῦ λόρδου Βύρωνος, ἐρανισθεῖσα ἐκ τοῦ ἡμερολογίου τοῦ κόμητος Π. Γάμβα ἐν Λονδ. 1825.

νοδίας του ἐπὶ δύο πλοίων, ὧν τὸ ἓν φέρον τὸν κόμητα Γάμβαν καὶ ὀκτὼ χιλιάδας Ἱσπανικῶν ταλλήρων συνελήφθη ὑπὸ τουρκικῆς φρεγάτας καὶ μόνον ὡς ἐκ θαύματος ἐσώθη, διότι ὁ κυβερνήτης τοῦ τουρκικοῦ πλοίου ἀνεγνώρισε τὸν πλοίαρχον τοῦ Ἰονικοῦ, σώσαντα αὐτοῦ ἄλλοτε τὴν ζωὴν, καὶ ἐν Πάτραις συνηγόρησεν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερώσεως τῶν «Ἄγγλων περιηγητῶν». Καὶ ὁ Βύρων δὲ αὐτὸς ἐκινδύνευσε νὰ πέσῃ εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ ναυαγήσῃ, μέχρις οὗ τῷ ἐστάλησαν ἐκ Μεσολογγίου πλοῖα ἐπικουρικά. Οὕτω (13|25 Ἰανουαρίου 1825) χαρμοσύνως καὶ ἐν θριάμβῳ ὑποδεχθεὶς ἦλθεν εἰς τὸ Μεσολόγγιον, ἔνθα ὁ γέρων Τρικούπης, ὁ πατὴρ τοῦ Σπυρίδωνος, τῷ παρεχώρησε τὴν οἰκίαν του. Ἡ ἄφιξις τοῦ Βύρωνος ἔθεσεν εἰς κίνησιν τὴν Ἑλλάδα σύμπασαν. Οἱ Ἕλληνες τὸν ἐθεώρουν ὡς σωτῆρα· τὸν περιέμενον, εἶπε μετὰ ταῦτα ὁ πλοίαρχος Δημήτριος πρὸς τὸν Γάμβαν, ὡς αἱ νέαι χελιδόνες τὴν μητέρα των (1)· ὄπισθεν αὐτοῦ ἔβλεπον τὴν ἀγγλικὴν δύναμιν καὶ τὸ δάνειον καὶ ἐνόμιζον ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ βαλάντιον τοῦ Ἄγγλου ἐφέντου ἦτο ἀνεξάντλητον. Πρὸς δὲ τούτοις, ἐπειδὴ αἱ δόσεις τοῦ δανείου δὲν εἶχον φθάσει, ἔδωκεν ὁ Βύρων ἐκ τῶν ἰδίων προκαταβολὴν εἰς τὰς ἐν Μεσολλογγίῳ ὑπὸ χρηματικῆς ἀνεχείας πασχούσας ἀρχάς. Δυστυχῶς ὅμως ὅ,τι ἔβλεπε διέψευδε καὶ τὰς μετριωτάτας ἐλπίδας, μὲ τὰς ὁποίας ἦλθεν. Εὗρεν ἐν Μεσολογγίῳ τὸν συνταγματάρχην Στάνωπα, ὃν εἶχεν ἀποστείλει ἡ ἐν Λονδίνῳ ἑταιρία πρὶν ἢ γνωρίσῃ τὰ σχέδια τοῦ Βύρωνος. Οὗτος εἶχε συμφωνήσει μετὰ τῶν ἐν τῇ ἠπείρῳ Εὐρώπῃ ἑταιριῶν νὰ διοργανίσῃ ἐκ νέου τὰ ὑπολειφθέντα τῶν Φιλελλήνων ἀποσπάσματα· ἐτέθη δὲ τὸ σῶμα τοῦτο ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ μηχανικοῦ Πάῤῥη, ὅστις ἐφοδιασθεὶς ὑπὸ τῆς ἐν Λονδίνῳ ἑταιρίας διὰ πολεμεφοδίων ἦλθεν ἐπίσης (περὶ τὰ τέλη Ἰανουαρίου) εἰς Μεσολόγγιον, ἵνα σχηματίσῃ πυροβολικὸν καὶ συστήσῃ ὁπλοστάσιον. Ἐκτὸς τῶν ἀντιζήλως παρατηρούντων τούτων ξένων περιεφέροντο οἱ ὁπλαρχηγοὶ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος

(1) Ἰακώβου Ἐμερσῶνος ἡμερολόγιον τῆς ἐν Ἑλλάδι διαμονῆς. Ἐν Λονδίνῳ 1826. 1,109.

ἐντὸς τοῦ Μεσολογγίου καὶ πέριξ αὐτοῦ, καὶ μεταξὺ αὐτῶν οἱ Σουλιῶται, οἵτινες μετὰ τὴν ἐν Καρπενησίῳ μάχην, ἄστεγοι, ἐνδεεῖς καὶ ἀπλήρωτοι συνέῤῥευσαν ἐνταῦθα καὶ ἦσαν καθ' ἑκάστην περιπεπλεγμένοι εἰς διενέξεις καὶ συγκρούσεις πρὸς τοὺς Μεσολογγίτας. Ἐν ἀμηχανίᾳ ἵστατο ὁ Μαυροκορδάτος, διοικητὴς τῆς ἐπαρχίας διορισθεὶς, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀτάκτων τούτων στιφῶν. Ἐν τῇ γενικῇ ταύτῃ συγχύσει ἐνεφανίσθη ὡς σωτὴρ ὁ Βύρων μετὰ θάῤῥους, ἡσύχως καὶ μὲ ἀπροσδοκήτως πρακτικὴν παῤῥησίαν. Ἔδιδε συνδρομὰς πρὸς τοὺς σκοποὺς, οὓς εἶχεν ἡ ἐν Λονδίνῳ ἑταιρία μὲ τοὺς Φιλέλληνας· καὶ πρότερον ἤδη εἶχε καταπείσει μετὰ τοῦ Στάνωπος τὴν ἐπιτροπὴν νὰ ψηφίσῃ πέντε χιλιάδας γρασίων ὑπὲρ τοῦ στολίσκου, ὃν ὁ Μαυροκορδάτος συνεκέντρου κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν. Πεντακοσίους Σουλιώτας ἔλαβεν ὁ λόρδος ὑπὸ τὰς διαταγάς του καὶ ἰδίᾳ δαπάνῃ, ὅπως τοὺς ὁδηγήσῃ αὐτοπροσώπως μετὰ τῶν συμπολιτῶν των κατὰ τῆς Ναυπάκτου. Ἡ ἐκτέλεσις ὅμως τοῦ σχεδίου τούτου ἐματαιώθη ἕνεκα τῆς κακῆς διαθέσεως τῶν Σουλιωτῶν, οἵτινες ἐῤῥαδιουργήθησαν ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων τῆς κυβερνήσεως, τῆς μερίδος δηλ. τοῦ Κολοκοτρώνου. Ἡ ἀλβανικὴ φύσις ἐξεδηλοῦτο ἐν τοῖς ἀγρίοις τούτοις πολεμισταῖς, καὶ ἡ στέρησις τοῦ ἀρχηγοῦ των Μάρκου Βότσαρη ἦτο διὰ τοῦτο διπλασίως ἐπαισθητή· ἀπήτησαν τὴν πληρωμὴν ἐννεαμήνου καθυστερουμένου μισθοῦ πρὶν ἢ ἀναχωρήσωσιν ἐκ Μεσολογγίου. Ἡ ἀπροσδόκητος αὕτη διαγωγὴ τῶν παλαιῶν αὐτοῦ φίλων κατετάραξε τοσοῦτον τὸν ποιητὴν, ὥστε (3|15 Φεβρουαρίου) περιέπεσεν εἰς δυνατὴν ἐπιληψίαν. Καὶ ἄλλως ὅμως ἐπέπρωτο νὰ διαψευσθῶσιν αἱ προσδοκίαι του. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐφόνευσε Σουλιώτης τὶς τὸν ἀξιωματικὸν τῆς ὑπηρεσίας ἐν τῷ ὁπλοστασίῳ, Σουηδόν τινα Σάσην (Sass) καλούμενον· συλληφθέντος δὲ τοῦ φονέως, διήγειραν οἱ συμπολῖταί του τοιαύτην στάσιν, ὥστε παρ' ὀλίγον κατεστρέφετο καὶ αὐτὴ ἡ οἰκία τοῦ Βύρωνος, ὅστις ἠπείλησεν ὅτι θέλει ἀναχωρήσει. Τέλος μετὰ πολλοῦ μόχθου κατωρθώθη ν' ἀπομακρυνθῶσιν οἱ ἀνήσυχοι οὗτοι ξένοι εἰς τὰ σύνορα τῆς Αἰτωλοακαρνανίας, ἀφ' οὗ τοῖς

ἐδόθησαν πρότερον τρεῖς χιλιάδες ταλλήρων, τὰ ὁποῖα προκατέβαλεν ὁ Βύρων. Μόλις ὅμως παρῆλθεν ὁ κίνδυνος οὗτος καὶ νέος ἀνεφάνη· ὁ Καραϊσκάκης κατακείμενος ἀσθενὴς ἐν Ἀνατολικῷ ἐσκόπευε νὰ μιμηθῇ τὸν προδότην Βαρνακιώτην, καὶ καταδικασθεὶς (2|14 Ἀπριλίου) ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἐξορίαν, ὅθεν μετηκλήθη μετὰ ταῦτα ὑπὸ ἄλλης κυβερνήσεως. Ἐν τοιαύτῃ δεινῇ ἀναρχίᾳ ἐπανελαμβάνοντο συνεχῶς αἱ ἐπιληψίαι τοῦ Βύρωνος. Καὶ καθὼς ἡ ἠθικὴ κατάστασις οὕτω κατέσκαπτε καὶ τὸ κλίμα τὴν ἀσθενῆ τοῦ εὐγενοῦς λόρδου ὑγείαν· ὁ κακὸς καιρὸς δὲν τῷ ἐπέτρεπε νὰ κάμῃ τὴν συνειθισμένην κίνησιν· συνεπείᾳ δὲ ψύξεως προσεβλήθη ὑπὸ ἐγκεφαλίτου, ὅστις ταχέως ἐθανάτωσε τὸν δυστυχῆ μάρτυρα (7/19 Ἀπριλίου). Οἱ Ἕλληνες αὐτοῦ φίλοι ἔμειναν ἐπὶ τῇ ἀπροσδοκήτῳ ταύτῃ συμφορᾷ ὡς «ἄνθρωποι αἴφνης τυφλωθέντες». Βαθὺ πένθος διεχύθη καθ' ὅλην τὴν πόλιν τοῦ Μεσολογγίου· κατὰ δὲ τὸ τελεσθὲν μνημόσυνον ἐξεφώνησεν ὁ Σπυρίδων Τρικούπης τὸν ἐπιτάφιον λόγον. Πρὸ μικροῦ προεῖπεν αὐτὸς ὁ ποιητὴς τὸν θάνατον αὐτοῦ (1). Ὑπῆρξε θάνατος ὄντως τραγικός. Ἡ ἀπόφασις τοῦ πολλάκις κατηγορηθέντος καὶ πολλάκις δοξασθέντος ἀνδρὸς νὰ θυσιασθῇ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, τὸν ὤθησε πρὸς τὴν εὐγενεστάτην τῶν πράξεων, ἴσως τὴν μόνην εὐγενῆ τοῦ ὅλου βίου του, καὶ ἡ ὡραία αὐτὴ σκηνὴ τῆς ζωῆς του ἐπέπρωτο νὰ ἦναι ἡ τελευταία καὶ νὰ διακοπῇ ὅταν μάλιστα ἐπρόκειτο νὰ μεταβληθῇ ὁ ὅλος ἄνθρωπος. Μεταβαίνων ἀπὸ τοῦ φαντασιώδους εἰς τὸν πραγματικὸν βίον, ἀπεξεδύθη ἐντελῶς τὴν ῥωμαντικὴν τοῦ

---

(1) Ἐν τῷ ποιήματι εἰς τὴν 36 ἑορτὴν τῶν γενεθλίων του 22 Ἰανουαρ. 1824. Ἄρχεται τὸ ποίημα:

'T is time this heart should be unmoved,
Since others it has ceased to move.

καὶ περὶ τὸ τέλος.

If thou regrett 'st thy youth why live?
The land of honorable death
is here! up to the field and give
away thy breath!

ποιητοῦ φύσιν. Ὁ ἀλκιβιάδειος αὐτοῦ χαρακτὴρ ἔλαβεν αἴφνης ἄλλην ῥοπὴν, ἅμα ἐξελέξατο τὴν ἐν τῷ πρακτικῷ κόσμῳ ἐνέργειαν. Πρότερον ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ εὑρισκόμενος ἐπρόδωκε πολλάκις τὴν κλίσιν του νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν πρακτικὸν κόσμον, ἀλλ' ἐφαίνετο ὅτι τῷ ἔλειπε καὶ ἡ πρὸς τοῦτο ἱκανότης καὶ ἡ δύναμις νὰ παραιτηθῇ αὐτοῦ ἐντελῶς. Ἐνταῦθα ὅμως ἐν τῷ βίῳ τούτῳ τῶν ἀγρίων διεῤῥάγη ἡ φλὲψ αὕτη καὶ ἐξεχύθη ὡς πηγὴ ὑγιὴς καὶ δροσερά. Ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τοῦ νέου ἐνεργητικοῦ αὐτοῦ βίου καὶ ἡ πρόθεσις καὶ αἱ πράξεις του ὑπῆρξαν ἄμεμπτοι. Ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ φρονήματα, τὰ ὁποῖα κατέστησαν αὐτὸν ἐφάμιλλον τῶν ἐξοχωτάτων τῶν Φιλελλήνων συμπολιτῶν του, τοῦ Γόρδωνος καὶ Ἄστιγγος. Ἀποφασίσας ἅπαξ, εἶχε τὴν στερεὰν θέλησιν, οὔτε τοὺς Τούρκους οὔτε τὴν ἱερὰν συμμαχίαν φοβούμενος, νὰ μείνῃ πιστὸς εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα, μέχρις οὗ ὑπελείπετο ἔτι μία σανὶς, ἐφ' ἧς ἠδύνατο νὰ κρατηθῇ ὁ ἀγὼν ἐντίμως. Ἤθελε νὰ βοηθήσῃ διὰ τῶν ὤμων του ἐν πλήρει εἰλικρινείᾳ τὸν τροχὸν, χωρὶς νὰ καταρασθῇ τὸ πέλμα, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο τυχὸν νὰ τὸν παρεμποδίσῃ, καὶ ὡς λέγουσιν οἱ Ἄγγλοι, « εἶχε καρφώσει τὴν σημαίαν του ἐπὶ τοῦ ἱστοῦ του ». Εἰσελθὼν εἰς τὸ μέσον τῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν καὶ τῆς βαρβαρότητος τοῦ πολέμου, ἔθετο ἑαυτῷ ὡς κανόνα, νὰ μὴ προσκολληθῇ εἰς οὐδεμίαν μερίδα καὶ νὰ μὴ συμμερισθῇ οὐδεμίαν τῶν παρεκτροπῶν αὐτῶν, καὶ εἰς τὴν ἀπόφασίν του ταύτην ἔμεινε μέχρι τέλους πιστός. Ἀείποτε προέτρεπεν εἰς ὁμόνοιαν καὶ εἰρήνην καὶ πρὸς ἅπαντας τοὺς ὁπλαρχηγοὺς ἔγραφεν εὐλήπτους ἐπιστολὰς, δι' ὧν τοὺς προέτρεπε καὶ συνεβούλευε νὰ ὁμονοήσωσι, πανταχόθεν ἐδίδασκε τὴν μετριοπάθειαν καὶ φρόνησιν καὶ ἐδράττετο πάσης εὐκαιρίας ὅπως ἐλευθερώσῃ διὰ λύτρων αἰχμαλώτους, ἵνα ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τοῦ πολέμου τὸν ἄγριον χαρακτῆρα· μετ' αὐταπαρνήσεως οὔτε συμβουλῶν οὔτε χρημάτων οὔτε τῆς ζωῆς του αὐτῆς ἐφείσθη, καὶ αὐτῆς τῆς ἀλαζονείας ἦτο πλέον ἐντελῶς ἄμοιρος. « Παράφρων στρατιώτης » γενόμενος, ἠσχολεῖτο μεθ' ὅλου τοῦ ἱπποτισμοῦ του εἰς τὰ στρατιωτικά, ἀλλ' ὅταν τῷ προσεφέρθη ἡ τῆς στερεᾶς

Ἑλλάδος ἡ γενικὴ ἀρχηγία, συνετῶς καὶ μετριοφρόνως τὴν ἀπεποιήθη. Ἐὰν ἡ ἀξία τῆς ἐνεργείας ἔπρεπε νὰ μετρηθῇ κατὰ τὰς ἐπιτυχίας, κάλλιον ἦτο διὰ τὴν δόξαν του ὅτι ἀπέθανεν. Οἱ θαυμάζοντες αὐτὸν φίλοι βεβαίως ἤθελον τῷ προείπει στάδιον μέγα καὶ λαμπρὸν ἐν τῷ μέλλοντι. Ἡ ἐν Ἑλλάδι ἐνέργειά του, ὅσῳ στερεωτέρα ἦτο, ἤθελεν ἐπεκτείνει καὶ ἐνισχύσει τὰς συμπαθείας τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων· καὶ εὐκόλως τότε ἠδύνατο νὰ λάβῃ εἰς τὴν διάθεσιν καὶ διαχείρησίν του τὰ ποσὰ τῶν ἀγγλικῶν δανείων, καὶ οὕτω νὰ ἀναδεχθῇ ἐπί τινα χρόνον θέσιν δικτάτωρος ἐν Ἑλλάδι, διὰ τὴν ὁποίαν πολλοὶ τῶν συμπολιτῶν του ἀπέβλεπον καὶ τότε ἤδη εἰς τὸν λόρδον Κόχραν. Ἀλλὰ Μοῖρα φθονερὰ ἔκοψε τὸ νῆμα τῆς ζωῆς του· δὲν ἐσυγχώρησε ν' ἀνακτήσωσιν οἱ Ἕλληνες ἄνευ κόπου τὴν ἐλευθερίαν των καὶ ἠρέσκετο νὰ στερῇ ζωῆς καὶ δόξης τοὺς ξένους ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀγωνιζομένους ἄνδρας. Παρὰ τοῖς Εὐρωπαίοις ὅμως ἐπηύξησε διὰ τοῦ πλήγματος τούτου τὴν ἐπικίνδυνον καὶ τρομερὰν ἐνέργειαν τῶν ποιητικῶν ἐκχύσεων τῆς ζοφερᾶς τοῦ Βύρωνος νεότητος, καθ' ἣν μάλιστα στιγμὴν παρεσκευάζετο ὁ ποιητὴς ἐν ὅλως νέῳ βίῳ νὰ διαψεύσῃ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν. (1).

Ἄγγλοι Φιλέλληνες ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῆς τῶν Κλεφτῶν μερίδος.

Πῶς ὁ λόρδος Βύρων κατέλαβε συνετῶς καὶ περισκέπτως τὴν θέσιν του ἐπὶ τοῦ ὀλισθηροῦ τούτου τῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν ἐδάφους, τοῦτο ἐννοεῖ τις τότε μόλις, ὅταν συγκρίνῃ τὴν διαγωγήν του πρὸς τὰς ἀπερισκεψίας τῶν ἐν Ἑλλάδι συμπολιτῶν του, οἵτινες περιπεπλεγμένοι εἰς τὰς ἐμφυλίους ἔριδας ἤθελον, ἐὰν ἔζη ὁ Βύρων πλειότερον, μεταφέρει τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ μικροῦ σώματος τῶν Ἄγγλων φιλελλήνων. Ἐπί τινα χρόνον εὑρίσκοντο ἐν Μεσολογγίῳ ἐκτὸς τοῦ ποιητοῦ καὶ ὁ ἀπεσταλμένος ἐκεῖνος τῆς ἐν Λονδίνῳ ἑταιρίας, ὁ λόρδος Στάνωπ,(2),

---

(1) Ὁποίαν ὕλην εἶχεν ὁ Λαμαρτῖνος, ὅτε ἐνεπνεύσθη ὑπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Βύρωνος ἐν τῷ Τελευταίῳ ᾄσματι τοῦ Ἀρόλδου (1826)! Καὶ ὅμως πόσον ψυχρὸν ἀφίνει τὸν ἀναγνώστην ἡ ψυχρὰ αὕτη περιγραφὴ τοῦ Γάλλου ποιητοῦ!

(2) Ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὴν διαμονὴν τοῦ λόρδου Βύρωνος ἐν τοῖς ἔτεσι 1823 καὶ 1824. Παρὰ τοῦ συνταγματάρχου Λέστερ Στάνωπος, Ἐν Λονδίνῳ 1824.

ἀνὴρ ὅστις ἐπαρουσιάσθη μὲ ὅλον τὸ ἀγέρωχον ὕφος τοῦ ἐξ ἀριστοκρατικοῦ οἴκου εὐγενοῦς, τοῦ στρατιώτου, τοῦ Ἄγγλου, τοῦ πολιτικοῦ δογματιστοῦ καὶ τοῦ φανατικοῦ φατριαστοῦ. Μαθητὴς τοῦ Βένθαμ ἦλθεν εἰς τὴν χώραν ταύτην τῆς νέας ἐλευθερίας μετὰ τὰς περὶ εὐδαιμονίας τῶν ἀνθρώπων θεωρίας του. Διὰ μιᾶς ἤθελε νὰ ἐπιδαψιλεύσῃ εἰς τὸν νέον τοῦτον λαὸν ὅλας τὰς λαμπρότητας τοῦ πολιτισμοῦ· ὅθεν ἅμα ἦλθεν εἰς Μεσολόγγιον (κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1823) ἵδρυσεν ἐλεύθερον τύπον συστήσας τὰ «Ἑλληνικὰ Χρονικὰ,» ἐφημερίδα, ἥτις ἐξεδόθη ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἑλβετοῦ διδάκτορος Μάγερ, καὶ ἔφερεν ἐπὶ κεφαλῆς τὸ γνωστὸν τοῦ Βένθαμ ῥητὸν «Τὰ πλείω ὀφέλη τοῖς πλείοσι». Πρὸς δὲ τούτοις διενοεῖτο ἐν μὲν τῷ Μεσολογγίῳ νὰ ἱδρύσῃ νοσοκομεῖον, ἐν τῇ Πελοποννήσῳ τακτικὴν ταχυδρομικὴν ὑπηρεσίαν, καὶ καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ Ἑλβετικὸν στρατιωτικὸν σύστημα, καὶ νὰ εἰσάξῃ δημόσια δικαστήρια καὶ λαγκαστεριακὰς σχολάς. Ἐν ᾧ ὁ Βύρων ἔσκωπτε τὰς θεωρίας «τοῦ τυπογράφου συνταγματάρχου» καὶ ἐπέμενεν εἰς πολεμικὴν προπαρασκευὴν, ὑπερησπίζετο ὁ Στάνωπ ἐντελῶς τὸ σύστημα τοῦ Βένθαμ, ὅτι δηλ. οἱ Φιλέλληνες ὀφείλουσι νὰ περιορίσωσι τὰς εὐεργεσίας των εἰς ἔργα «μεγάλης καὶ διαρκοῦς ὠφελείας. Ὅθεν πρὸ παντὸς ἄλλου ἐπειρᾶτο νὰ ὁδηγήσῃ τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν ὀρθὴν τροχιὰν πολιτικῆς ὑπάρξεως, νὰ ἐξολοθρεύσῃ τὸ πνεῦμα τοῦ δεσποτισμοῦ, νὰ ἐμφυτεύσῃ τὸ δημοκρατικὸν πνεῦμα καὶ ἐν ἑνὶ λόγῳ νὰ καταστήσῃ τὴν Ἑλλάδα «νέαν Ἀμερικήν.» Ἐν ἀρχῇ ἐθεώρει ἀμφοτέρας τὰς ἐχθρικὰς μερίδας ἐπίσης ἀκαταλλήλους πρὸς τὸ μέλλον τοῦτο· οἱ ὀλιγαρχικοὶ, οὓς ἔβλεπε περικυκλωμένους ὑπὸ κολάκων, ἑταιρῶν καὶ στρατιωτῶν καὶ ζῶντας ἐν βορβόρῳ, ἐν λαμπρότητι καὶ ἐν ἐνδείᾳ, τῷ ἐφαίνοντο Τοῦρκοι καὶ κατὰ τὸ ὕφος καὶ κατὰ τὰ ἤθη· ἀλλὰ ὡς τὸ ἐπικινδυνώτατον κατὰ τῶν σχεδίων του στοιχεῖον ἐθεώρει τοὺς πολιτικοὺς προὔχοντας, τοὺς ὑπερασπιστὰς ἐκείνους τῆς μετρίας μοναρχίας, ἣν ἐθεώρει ἐν Ἑλλάδι ἐπίσης ἀδύνατον ὡς τὴν μετρίαν «Τιγροκρατίαν». Ἀπαραγόρητος ἦτο ὁ Στάνωπ βλέπων τὴν ὑπερίσχυ-

σιν τοῦ μοναρχικοῦ πνεύματος παρὰ τῷ ἔθνει τούτῳ, ἐν ᾧ πάντες φωνῇ μεγάλῃ ἐζήτουν βασιλέα· ἀσυγχώρητον ἐθεώρει ὅτι ὁ Μαυροκορδάτος ἀντὶ νὰ θηρεύῃ εὐτόλμως καὶ φιλοδόξως τὴν πρώτην θέσιν ἐν τῇ πολιτείᾳ, τὴν τοῦ δημοκρατικοῦ δικτάτορος, ἐδέχετο καὶ ἐζήτει δευτερεύουσαν θέσιν ὑπὸ βασιλέα. Ἐν μέσῳ τῶν σχεδίων του τούτων ἔμαθε κατὰ τὸν Ἰανουάριον, ὅτι ὁ Ὀδυσσεύς, ἀνὴρ φρονημάτων καθαρῶς δημοκρατικῶν, ἐνήργει νὰ συγκροτήσῃ ἐν Σαλώνοις συνέλευσιν, καὶ ὅλην τὴν προσοχήν του ἐπητχόλησεν ἡ εἴδησις αὕτη. Μεταβαίνων δὲ ὁ συνταγματάρχης μετ' ὀλίγας ἑβδομάδας (9/21 Φεβρουαρίου) εἰς Κρανίδιον, τὴν ἕδραν τῆς κυβερνήσεως, ἀπήντησεν ἐν Ἀθήναις τὸν Ὀδυσσέα, ὅστις ἔτι περισσότερον τοῦ Στάνωπος ἐπόθει τὴν συνέντευξιν ταύτην, καὶ μάλιστα ἐπὶ τούτῳ μετέβη ἐξ Εὐβοίας, ἔνθα ἐκ δευτέρου ἐκράτει πολιωρκημένην τὴν Κάρυστον. Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρούτσου ἔμεινεν οὐδέτερος κατὰ τὸν ἐν Πελοποννήσῳ ἐμφύλιον πόλεμον ἐν μέσῳ τῶν διαμαχομένων φατριῶν. Ὡς ἄρχων τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἦτο ὅλως ἀνενόχλητος καὶ πρὸ πάντων ἀφ' οὗ συνδιηλλάγη μετὰ τοῦ Νέγρη, ὅστις εἶχε πρότερον ὑπογράψει τὴν θανατικήν του ποινήν. Ἀμφότεροι οἱ νέοι οὗτοι φίλοι ἐμίσουν ἐκ βάθους ψυχῆς τοὺς πολιτικοὺς τῆς Πελοποννήσου, καὶ εἶχον μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνου τὸ αὐτὸ συμφέρον νὰ καταβάλωσι τὸν ἄνδρα τῆς τάξεως καὶ κοινὸν αὐτῶν ἐχθρόν, τὸν Μαυροκορδάτον. Ἐν ὅσῳ ὅμως ἡ ἔκβασις τοῦ πολέμου ἦτο ἀμφίβολος ἐτήρουν δολίως τὸ φρόνημά των μυστικόν. Ἀσφαλῆ ἔχοντες τὴν ἀρχήν των κατὰ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα διενοοῦντο ἀμφότεροι νὰ τὴν ἐπεκτείνωσι καὶ ἐπὶ τῆς δυτικῆς, καὶ οὕτω νὰ γείνωσι κύριοι ὅλης τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος. Πρὸς τοῦτο λοιπὸν ἐνόμιζον ἀναγκαῖον ν' ἀποσπάσωσι τὸν λόρδον Βύρωνα, ὅστις ἦτο ὁ σκοπὸς πάντων τῶν ἐπιζητούντων τὴν ἀρχὴν καὶ τῶν ἰσχυρῶν, μετὰ τῶν ὀπαδῶν καὶ φίλων του ἀπὸ τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ ἀπὸ τῆς κυβερνήσεως. Ταῦτα ἐνήργει τώρα ὁ Ὀδυσσεὺς ἐν Ἀθήναις καὶ μετὰ ταῦτα ἐν Σαλώνοις μετὰ μεγίστης ἐπιτηδειότητος καὶ συνέσεως, μετ' ἀκατανοήτου πονηρίας καὶ δολιότητος, ἕνεκα τῆς ὁποίας παρα-

βλέπει τις σχεδὸν τὴν μοχθηρίαν, ἐνώπιον τῆς ὁποίας οἱ Ἄγγλοι φιλάνθρωποι καὶ τυχοδιῶκται ἵσαντο ὡς πυῤῥοῦλαι αἰσχρῶς δεδολιευμένοι. Μεταξὺ τούτων ἐδωροδόκησεν Οὔμφρην τινὰ (Humphrey) (1), διὰ τῆς ἀριστοκρατικῆς αὐτοῦ κλίσεως πρὸς κύνας, ἵππους καὶ θήραν. Ὁ Τρελαύνης (Trelawney), ἀνὴρ ῥωμαλέος, ὅστις περιήρχετο τὴν χώραν φορῶν τὸ ῥωμαντικὸν τῶν Παλλικαρίων ἔνδυμα περιεπλέχθη ἐπίσης εἰς τὰς ἰσχυρὰς τοῦ Ὀδυσσέως παγίδας καὶ ἐνυμφεύθη μετὰ ταῦτα καὶ τὴν ἀδελφήν του· τὸν Στάνωπα ὅμως, ὅστις ἐτόλμησε «διὰ τῆς εὐτόλμου καὶ εἰλικρινοῦς διαγωγῆς του νὰ διασχίσῃ πάντα δόλον καὶ πᾶν διπλωματικὸν τέχνασμα» ἠπάτησεν ὁ πολύμητις Ἕλλην διὰ κωμῳδίας, ἥτις κατέστη τῷ πανσόφῳ τοῦ Βένθαμ μαθητῇ βεβαία παγίς. Ὑπεκρίθη ἐνώπιόν του τὸν φιλόλαον καὶ δημοκράτην, τὸν φιλομαθῆ καὶ πεπαιδευμένον μουσολάτρην, συνδιελέχθη μετ' αὐτοῦ περὶ μουσείων, σχολείων καὶ ἐφημερίδων, τῷ ἐπέτρεψε νὰ συστήσῃ ἐν Ἀθήναις λιθογραφικὸν τυπογραφεῖον καὶ τὸν εἰσήγαγεν εἰς συνελεύσεις, ἐν αἷς ἐξελέγοντο δικασταί, ἐψηφίζοντο φόροι καὶ ἀνεγινώσκοντο ἐκθέσεις νοσοκομείων, τὰ ὁποῖα οὐδαμοῦ ὑπῆρχον. Διὰ τῶν μέσων τούτων τὸν κατέπεισε νὰ ὑποσχεθῇ ὅτι ἤθελε παρευρεθῇ εἰς τὴν διαταχθεῖσαν ἐν Σαλώναις συνέλευσιν καὶ νὰ παρακινήσῃ καὶ τὸν Βύρωνα καὶ τὸν Μαυροκορδάτον νὰ παρευρεθῶσιν. Καταγεγοητευμένος ἔγραψεν ὁ Στάνωπ ἐξ Ὕδρας περὶ τοῦ ὀρθοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἀγαθῆς καρδίας τοῦ Ὀδυσσέως. «Εἶναι ἀνδρεῖος, ἔλεγεν ἐν τῇ ἐπιστολῇ του, ὡς τὸ ξίφος του, εἰς οὐδεμίαν φατρίαν ἀνήκει, εἶναι φίλος τῆς δημοσιότητος καὶ τῆς ἐλευθερίας, καὶ ὁ μόνος, ὅστις δύναται νὰ διατηρήσῃ τὴν τάξιν, εἶναι ἐπὶ τέλους ὁ ἀνήρ, τοῦ ὁποίου ἡ Ἑλλὰς χρήζει». Μόνον ἡ ἀνύψωσις αὐτοῦ καὶ ἡ πτῶσις τοῦ Μαυροκορδάτου ἐφρόνει ὅτι ἠδύναντο νὰ σώσωσι τὴν Ἑλλάδα. Ἐν Κρανιδίῳ κατηγόρουν αὐτὸν οἱ κυβερνητικοὶ ὅτι ἡνώθη μετὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς τάξεως, πλὴν εἰς μάτην. Οἱ Κλέφται ἦσαν ἤδη βέβαιοι καὶ περὶ αὐτοῦ καὶ περὶ τῶν ὀπαδῶν.

(1) W. H. Humphrey, Ἡμερολόγιον τῆς ἐν Ἑλλάδι διαμονῆς. Ἐν τῷ προμνημονευθέντι συγγράμματι· Εἰκονογραφία τῆς Ἑλλάδος 2,201 καὶ ἑξ.

φην' ὁ γραμματεὺς τοῦ Γούρα Σοφιανόπουλος ἔγραφε θριαμβευτικῶς (κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Μαρτίου), ὅτι οἱ Ἄγγλοι, δυσαρεστηθέντες κατὰ τῆς ἐν Κρανιδίῳ κυβερνητικῆς μερίδος, μετέβησαν φανερῶς πρὸς τὴν μερίδα τῆς Τριπόλεως. (1) Ὁ Στάνωπ ἐνεφανίσθη κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν του εἰς τὴν συνέλευσιν τῶν Σαλώνων (29/10 Ἀπριλίου)· ἀλλὰ τοὺς ἐκ Μεσολογγίου φίλους δὲν εὗρεν ἐκεῖ. Διότι ὁ μὲν Μαυροκορδάτος ἐφοβεῖτο τὴν παγίδα καὶ ἀπέστειλε μόνον κατασκόπους τινάς, ὁ δὲ Βύρων ἔπνεε τὰ λοίσθια. Ἁπλῶς λοιπὸν ἔπεσεν ὁ Στάνωπ εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐπικινδυνωτάτων ῥᾳδιούργων. Ἐνεθουσίαζεν αὐτὸν ἡ ἰδέα, ὅτι θέλει ἴδει τὸν Ὀδυσσέα νέον Οὐασιγκτῶνα ἢ νέον Βολιβάρ, ἐτέρπετο βλέπων τὸν Νέγρην, (ὅστις τῷ ἐνεχείρισεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Βένθαμ), ἐνησχολημένον εἰς τὴν σύνταξιν νομοθεσίας· τὰ πάντα εὕρισκεν ἐν Σαλώνοις ἀποπνέοντα φρονημάτων εὐγενεστάτων καὶ φιλελευθερωτάτων. Ἀπεσπάσθη δὲ ἐντελῶς ἀπὸ τοῦ Μαυροκορδάτου, πρὸς τὸν ὁποῖον ἔγραψε μετὰ ταῦτα ἀπροκαλύπτως, ὅτι μεταξὺ τῶν κακῶν ἀνθρώπων τῶν ἀντενεργούντων κατὰ τοῦ Συντάγματος, [illegible] εἶναι οἱ ἐνεργοῦντες ὑπὲρ ξένου βασιλέως. Κατ' εὐτυχίαν [illegible] ἀνεκλήθη ὁ Στάνωπ διὰ βασιλικῆς διαταγῆς εἰς τὴν Ἀγγλίαν μετὰ πολλὰς ἡμέρας· διότι ἄλλως δὲν ἤθελε παύσει ἐπιχέων ἔλαιον ἐπὶ τῆς πυρκαϊᾶς τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, καὶ διαταράττων τὰς [σ]χέσεις τῆς ἐν Λονδίνῳ ἑταιρίας πρὸς τὴν πολιτικὴν μερίδα καὶ [τὴ]ν κυβέρνησιν, ὅ,περ γενόμενον ἤθελε ματαιώσει ἀφεύκτως τὸ [δε]ύτερον μεγαλείτερον δάνειον, τὸ ὁποῖον διενοεῖτο ἡ κυβέρνησις νὰ συνομολογήσῃ ἐν Ἀγγλίᾳ. Ὁ Μαυροκορδάτος ἔσπευσε διὰ τῆς πασιγνώστου αὐτοῦ πρὸς τὸν Βλακιέρον ἐπιστολῆς (10/22 Μαΐου) νὰ ἀποκρούσῃ τὴν κακὴν ἐντύπωσιν, ἣν ἠδύναντο νὰ προξενήσωσιν αἱ ἐκθέσεις τοῦ Στάνωπος (2). Αἱ πολιτικαί του δοξασίαι ἐξετίθεντο ἐν αὐτῷ εἰλικρινῶς καὶ σαφῶς. Ἔλεγεν ὅτι αἱ κατηγορίαι τῆς φατρίας τοῦ Στάνωπος ἐκπέμπονται κατ' αὐτοῦ «ὡς ζητοῦντος ξένον βασιλέα,» καὶ ὅτι αὐτὸς πρὸ παντὸς ἄλλου πρὸ 18

(1) Βλακιέρου, δευτέρα ἐν Ἑλλάδι διαμονή. 1825. 2,90.
(2) Αὐτ. 1825. 2,78.

ἤδη μηνῶν ἀντέστη κατὰ τοῦ Νέγρη (τοῦ δημοκρατικοῦ!), προτείναντος τὸν βασιλέα Ἱερώνυμον, εἰπών, ὅτι εἶναι ἐχθρὸς τοῦ συντάγματος, «ἐν ᾧ αὐτὸς μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς του αὐτῆς ἀνθίστατο ἀείποτε κατ' ἐκείνων μόνον, οἵτινες μετεχειρίζοντο τὸ σύνταγμα ὡς κάλυμμα τῶν κακουργημάτων καὶ βιαιοπραγιῶν των! «Ὅτι θέλει τύραννον (δεσπότην)», αὐτός, ὃν ἐπαπειλοῦσι διὰ τοιαύτης κατηγορίας, μόνον καὶ μόνον διότι γινώσκουσι καλῶς ὅτι δὲν θέλει τοιοῦτον! «Ἐὰν γέγραπται ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ἱστορίας, οὕτως ἔλεγεν ἡ ἐπιστολή, ὅτι ἡ Ἑλλὰς πρέπει νὰ ἕρπῃ πρὸ τῶν ποδῶν στρατιωτικοῦ δεσποτισμοῦ, ὕδρας οὐχὶ ἑπτακεφάλου ἀλλ' ἑκατοντακεφάλου, ἐγὼ οὔτε τυφλὸν ὄργανον οὔτε ὑποκλινὴς θεράπων τῶν νέων τούτων τυράννων θέλω ποτὲ γείνει!» Εὐτυχῶς μετ' οὐ πολὺ ἀπέθησαν ἐν Ἄργει τὰ πάντα ὑπὲρ τῆς κυβερνήσεως, ὅπερ ἐματαίωσεν ὅλα τὰ σχέδια τῶν μελῶν τῆς ἐν Σαλώνοις συνελεύσεως. Συγχρόνως μετὰ τῆς ἐπιῤῥοῆς τοῦ Κολοκοτρώνου κατέπεσε καὶ ἡ ἐπιῤῥοὴ τοῦ Ὀδυσσέως. Διότι κατ' αὐτὴν ταύτην τὴν ἐποχὴν ἀπώλεσεν οὗτος τὸ ἐν Εὐβοίᾳ στήριγμά του, διαλυθέντος ἐλεεινῶς (23/5 Μαΐου) τοῦ παρὰ τὰ Βρυσάκια στρατοπέδου. Μετέβη δ' ἔπειτα εἰς Ἄργος ἵνα προτείνῃ ἑαυτὸν δικαστὴν ἐν τῷ κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου ἐκκρεμεῖ ἔτι πολέμῳ, καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου ἐξασθενίσῃ ὅσῳ τὸ δυνατὸν περισσότερον τὴν νίκην τῆς κυβερνήσεως. Ἀλλ' οὐδεὶς εἶχε πλέον ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτόν, οὔτε αὐτοὶ οἱ στρατιῶταί του. Μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν ἐπυροβόλησαν κατ' αὐτοῦ, ἱσταμένου εἰς τὸ παράθυρον τῆς οἰκίας τοῦ Νικήτα. Ὄπισθεν αὐτοῦ ἐτεκταίνετο συνωμοσία, ἥτις καὶ αὐτὴν τὴν πίστιν τοῦ ὑπασπιστοῦ του Γούρα ἐκλόνισεν. Ὁ ῥωμαλέος οὗτος ἀνήρ, βάρβαρος ὡς ὁ προϊστάμενός του, ἀλλὰ μὲ νοῦν ὑγιᾶ, τόσον πονηρὸς ὅσον καὶ ἀνδρεῖος, τόσον ἐπιδεκτικὸς πολιτισμοῦ ὅσον καὶ ἰσχυρός, ἦτο συνδεδεμένος δι' ἀρχαίων στενῶν δεσμῶν μετὰ τοῦ Ὀδυσσέως, ὅστις ἀξιωματικὸς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἔτι ὢν τὸν εἶχε πιστὸν αὐτοῦ σύμβουλον. Τώρα δὲ ὁ γραμματεύς του Ὀδυσσέως Σοφιανόπουλος, δωροδοκηθεὶς παρὰ τῆς κυβερνήσεως ἐνεφύσησε τῷ Γούρᾳ εἰς τὸ

ωτίον, ότι ευκόλως ηδύνατο να καταλάβη την υψηλήν του Οδυσσέως θέσιν. Επί τινα χρόνον εταλαντεύθη ο παλαιός οπαδός και υπήκουσεν εις την διαταγήν του αρχηγού του, να προσέλθη πρός αυτόν εις Ναύπλιον. Εκείθεν δε πληροφορηθείς περί της καταστάσεως των πραγμάτων, απήλθε με απόφασιν να καταλάβη υπέρ εαυτού τον ακρόπολιν των Αθηνών. Ο Οδυσσεύς ενόησεν αμέσως ότι αφ' ενός μεν αι ήτταί του (ως του Μαυροκορδάτου,) αφ' ετέρου δε η μεταξύ πολιτικής και στρατιωτικής υπηρεσίας θέσις του (ως του Κολοκοτρώνου) τῷ είχον αφαιρέσει την μέχρι τούδε επιῤῥοήν· και προαισθανόμενος ότι το μέρος του έληξεν απήλθε της σκηνής και μετέβη ως ηττημένος εις την Ρούμελην.

Πρός την τοιαύτην ενίσχυσιν της νομίμου κυβερνήσεως συνέτεινεν ουκ ολίγον η ηθική εντύπωσις του εν τη απομεμακρυσμένη Αγγλίᾳ φιλελληνικού κινήματος. Όσον και αν εφανερώθη μετά ταύτα, ότι μετά τον θάνατον του λόρδου Βύρωνος ενεκρώθη εκ νέου μέγα μέρος των συμπαθειών της Αγγλίας υπέρ των Ελλήνων, τόσον περίεργον ήτο, ότι μετά την ατομικήν του σύμπραξιν αι φιλελληνικαί συμπάθειαι επεξετάθησαν επί μάλλον και μάλλον παρά τη αγγλοσαξωνική φυλῇ. Κατά την έναρξιν της Συνόδου της βορείου Αμερικής (Νοέμβριον 1823) εξέφρασεν ο πρόεδρος ευχάς και ελπίδας υπέρ των Ελλήνων. Φιλελληνική εν Νέᾳ Ορλεάνη επιτροπή παρεκάλεσε (11/23 Ιανουαρίου 1824) την σύνοδον να επιτρέψη να ληφθώσι μέτρα υπέρ της ανεξαρτησίας της Ελλάδος· εν Νέᾳ Ορλεάνη, εν Φιλαδελφείᾳ και εν άλλαις πόλεσι συνελέγοντο συνδρομαί πρός τον ιερόν τούτον σκοπόν. Η επικουρική της Νέας Υόρκης εταιρία ανήγγειλεν εις την εν Λονδίνῳ ότι θέλει εξοπλίσει ατμοκίνητον κορβέτταν υπέρ των Ελλήνων. Και εν αυτῇ τῇ απωτάτῳ Βεγγάλη εγένοντο συνδρομαί υπέρ του Ελληνικού αγώνος. Αι συμπάθειαι αυτών τούτων των λαών έμελλον να σώσωσι το Ελληνικόν έθνος εκ της απελπιστικής πολιτικής μονώσεώς του, καθώς έμελλε το αγγλικόν δάνειον να απαλλάξη την κυβέρνησιν από της διηνεκούς αυτής αχρηματίας. Ήρκεσεν αυτή η ιδέα της πληρωμής των μισθών όπως

ἐνισχύσῃ τὴν μερίδα τῆς κυβερνήσεως, καὶ τῇ παρέσχεν ὑπεροχὴν ἐπὶ τῶν κλεφτῶν καὶ ἀνταρτῶν πρὶν ἔτι πληρωθῇ καὶ λεπτὸν τοῦ δανείου τούτου. Ἡ ἐλπὶς μόνη τοῦ δανείου δὲν ἤρκει βεβαίως καὶ εἰς ἐνεργητικοὺς κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν ἐξοπλισμούς. Καὶ ὡς πρὸς αὐτὴν τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν ἐνεποίησεν ὁ θάνατος τοῦ Βύρωνος ὀδυνηρὰν ἐντύπωσιν. Πέντε μόλις ἡμέρας μετὰ τὴν τελευτήν του μετεκόμισεν ὁ Βλακιέρος τὴν πρώτην δόσιν ἐκ 40 χιλιάδων λιρῶν εἰς Ζάκυνθον· ἀλλὰ τὸ ποσὸν τοῦτο δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ παραδοθῇ εἰς τὴν κυβέρνησιν, διότι ἔλειπεν ἡ ἀπαιτουμένη τοῦ Βύρωνος ἄδεια. Καὶ ἑτέρα δὲ, ἀποστολὴ τοῦ αὐτοῦ ποσοῦ, ἐλθοῦσα (1|13 Ἰουνίου) εἰς Ζάκυνθον, ἔμεινε πρὸς μεγάλην τῆς κυβερνήσεως ἀπελπισίαν νεκρὰ ἐκεῖ μέχρι τέλους Ἰουλίου, ὅτε μόλις διαταγῇ καὶ ἀδείᾳ ἐκ Λονδίνου ἐμετρήθησαν ἀμφότερα τὰ ποσά. Ἡ βραδύτης αὕτη ὀλεθρίαν ἐπέφερεν ἐπιῤῥοὴν ἐπὶ τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ τετάρτου τούτου τῆς ἐπαναστάσεως ἔτους, καθ' ὃ ὁ ἐπίφοβος Αἰγύπτιος ἐνεφανίσθη ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης.

Β'. ΤΑ ΕΤΗ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

1824 καὶ 1825.

Ὁ ἀντιβασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, τοῦ ὁποίου τὴν βαθμιαίαν ἀνύψωσιν ἐξεθέσαμεν ἐν τοῖς ἀνωτέρω, ἐνίσχυσεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὸ κράτος του ἐν κρυπτῷ ὑπὸ τὸν θόρυβον τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἡγεμὼν καὶ ἀρχηγὸς τῆς θρησκείας ἐν τῷ ὑποτελεῖ αὐτοῦ κράτει, ἦτο συνάμα καὶ ὁ μεγαλείτερος τοῦ κόσμου ἔμπορος. Κατωτέρω θέλομεν λάβει ἀφορμὴν νὰ λαλήσωμεν περὶ τῆς διοικήσεως τοῦ ἀπλήστου τούτου καὶ ὑπὸ Εὐρωπαίων κολάκων εἰς ὑπέρτατον βαθμὸν ἐξυμνηθέντος βασιλικοῦ ἐμπορολῃστάρχου, τίνι τρόπῳ ἐξεμεταλλεύθη τὰς ἀνεξαντλήτους τῆς αἰγυπτιακῆς γεωργίας πηγὰς, πῶς εἰσάγων τὴν καλλιέργειαν τοῦ

Ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς.

βάμβακος ἐμονοπώλει καὶ τὴν ἀγορὰν παρὰ τοῦ γεωργοῦ καὶ τὴν πώλησιν παρὰ τοῦ ἐμπόρου, καὶ εἰσπράττων τὸ πλεῖστον μέρος τῆς παραγωγῆς καὶ τῶν ἐμπορικῶν κερδῶν, ηὔξησε τὰ ἔσοδα πολὺ περισσότερον ἢ ὅτι ἦσαν ταῦτα ἐπὶ τῶν προκατόχων του. Ὡς πρὸς τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν ἐκτίμησιν τῆς τοῦ Νείλου πεδιάδος δὲν εἶχε μέτρον ἡ φιλοδοξία του. Εἰς διάστημα ὀλίγων εἰρηνικῶν ἐτῶν ἐνόμιζεν, ὅτι ἤθελεν ἀναδείξει τὴν Αἴγυπτον διὰ τοῦ πλούτου καὶ τῆς χρηματικῆς περιουσίας τὴν ἕκτην μετὰ τὰς πέντε μεγάλας εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις. Εἰς τὴν κραταίωσιν ταύτην καὶ εἰς τὴν ὁσημέραι αὐξανομένην ἐπέκτασιν τῆς ἐξουσίας του συνέτεινεν οὐσιωδῶς ἡ ἐξακολούθησις τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ πρὸ πάντων τὸ περιστατικὸν, τὸ ὁποῖον παρεκίνησε τοὺς Ἕλληνας νὰ δράξωσι τὰ ὅπλα.

Ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς δὲ ἠδύνατο ν' ἀμφιβάλλῃ ὅτι ἡ προγραφὴ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων ἦτο ὁ πρόδρομος τῆς κατ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἐπιθέσεως· τότε ἀμέσως διεδόθη ἡ φήμη, ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ Σουλτάνου ἦτο νὰ χωρίσῃ τὴν Αἴγυπτον καὶ νὰ διορίσῃ ἄλλον πασᾶν διὰ τὴν κάτω Αἴγυπτον. Ἵνα δὲ προλάβῃ τοῦτο, εὐθὺς κατὰ τὰ πρῶτα κινήματα τῆς Πύλης κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἔκαμεν ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς μεγάλην καὶ σημαντικὴν ἀγορὰν ὅπλων, εἶτα δὲ ἐξηκολούθησεν ἀταράχως τοὺς ἐν Σενναάρῃ καὶ Δογγόλᾳ πολέμους του, εἰσήγαγε τὸν «νέον στρατὸν» (νιζὰμ τσεδίδ), καὶ ἀνεβίβασε κατ' ὀλίγον τὰς στρατιωτικάς του δυνάμεις εἰς περιωπὴν ἐπισφαλῆ καὶ διὰ τὴν χώραν καὶ διὰ τὸν λαόν. Οἱ Ἕλληνες προσεδόκουν ὅτι ἤθελε παρασυρθῆ ὑπὸ τῆς ἀνταρσίας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἢ ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως αὐτῶν· ἀλλ' ὁ προνοητικὸς οὗτος ἀνὴρ ἔκρινεν ἐπὶ τοῦ παρόντος καταλληλότερον νὰ βαδίσῃ μέσην ὁδὸν μεταξὺ τῆς ἀπολύτου του ὑποτελοῦς ὑποταγῆς καὶ τῆς στάσεως τῶν ἀπίστων. Ἐπλήρονε τακτικῶς εἰς τὴν Πύλην τὸν χρηματικὸν αὐτοῦ φόρον καὶ ἔδιδεν εἰς αὐτὴν διηνεκῆ δείγματα τῆς ἀφοσιώσεώς του. Ἵνα δὲ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς αὐξανομένας ἀπαιτήσεις, συγχρόνως δὲ ἵνα πολεμῇ ἐν τῇ ἄνω Αἰγύπτῳ ὑπὲρ τῶν ἰδίων αὐτοῦ σκοπῶν καὶ ἀποτίῃ εἰς τὴν Πύλην τὸν χρηματικὸν

αὐτοῦ φόρον καὶ τὸν ἀπαιτούμενον ἀριθμῶν τῶν ναυτῶν, ἐπέβαλλεν εἰς τὴν χώραν του φόρους δυσβαστάκτους, διὰ τοῦ ἀπανθρωποτέρου τρόπου. (1) Μὲ ὅλην ὅμως τὴν ὑποταγήν του ἠρέσκετο εἰς τὸν ἀλαζόνα σκοπόν του, νὰ συνειθίσῃ τὴν Πύλην ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ αὐτεξουσιότητα τῶν πράξεών του, καὶ νὰ τὴν πείθῃ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον περὶ τῆς ὑπεροχῆς τῶν ἠθικῶν καὶ ὑλικῶν αὐτοῦ πόρων. Τὰς εἰδήσεις ὅλων τῶν πολεμικῶν αὐτοῦ ἐπιχειρήσεων συνώδευον στερεοτύπως ἐκθέσεις νικῶν καὶ θριάμβων. Κατώρθωσε δὲ νὰ ὑπερνικήσῃ τὰς θρησκευτικὰς καὶ ἐθνικὰς κατὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν αὐτοῦ νεωτερισμῶν προλήψεις. Παρὰ τῇ αὐλῇ του δὲν ὑπῆρχον κόμματα τὰ ὁποῖα ἠδύναντο νὰ χαλαρώσωσι τὰς θελήσεις του· ἐν τῷ κράτει του δὲ ἐσωτερικῶς μὲν δὲν ὑπῆρχον στάσεις, ἐξωτερικῶς δὲ δὲν ὑπῆρχον διλπωματικαὶ διαφοραί. Οὕτως ἵστατο ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς ἐνώπιον τῆς κλονουμένης Πύλης ἐν ἰσχυρᾷ μὲν ἀλλὰ καὶ προφυλακτικῇ θέσει. Ἐξεπλήρου τὸ πρὸς τὴν Πύλην καθῆκον καὶ οὐδὲν πλέον· τὰ πλοῖά του ἐμάχοντο μετὰ τῶν τουρκικῶν χωρὶς ὅμως νὰ ἐκτελῶσι πλείω ἐκείνων· περιέμενε δὲ νὰ τὸν παρακαλέσωσι καὶ διὰ νὰ δώσῃ ἐπικουρίαν μεγαλειτέραν. Μόλις δὲ ἀφ᾽ οὗ ἡ ἐν Κρήτῃ ἐπανάστασις εἶχε κραταιωθῆ καὶ ἀποκτήσει διάρκειαν, καὶ ἀφ᾽ οὗ ἡ Πύλη ἠναγκάσθη νὰ τῷ παραχωρήσῃ τὴν νῆσον ταύτην, μόλις ἀφ᾽ οὗ προσεκλήθη εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν μὲ ὑποσχέσεις ἀξιωμάτων μεγάλων, τὰ ὁποῖα τῷ παρεῖχον ὅλας τὰς τιμὰς τοῦ πολέμου καὶ μέρος τῶν κατακτήσεων, τότε ἐπαρουσιάσθη ἐν ὅλῃ τῇ δυνάμει του. Ἡ Πύλη αὐτὴ τῷ ἐχάραξε τὴν ὁδὸν τῆς φιλοδοξίας του· πρὸς μὲν τὴν Εὐρώπην, πρὸς τὴν ὁποίαν ἡ Κρήτη τοῦ ἦτο ἡ γέφυρα, πρὸς δὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν, κατὰ τῆς ὁποίας ἡ Πελοπόννησος τῷ ἦτο προπύργιον.

Ὅθεν ἐν ὀλίγοις ὀφείλομεν ν' ἀναφέρωμεν, πῶς τὰ τῆς Κρήτης ἔδωκαν τῷ ἀντιβασιλεῖ τὴν πρώτην ἀφορμὴν νὰ γυμνώσῃ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἐπαναστάσει τὸ ξίφος τῆς ἀποφάσεως.

---

(1) Ὅρα Mengin 2,240.

Η Κρήτη. – Καθ' ὃν χρόνον οἱ Σφακιανοὶ ἀνέστησαν πρωταγωνισταὶ τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαναστάσεως, ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης διώρισε τοποτηρητήν του ἐπὶ τῆς νήσου τὸν Μιχαὴλ Ἀφεντούλην (κατὰ τὸν Νοέμβριον 1821). Ὁ Ἀφεντούλης, ἀνὴρ, ὅστις εἶχε μορφωθῆ ὅπως διατρέξῃ τὸ στάδιον τοῦ ῥώσσου διπλωμάτου καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐφαίνετο, καθὼς ὁ Ὑψηλάντης, ὅτι ὑπηρέτει ῥωσσικοὺς σκοπούς, ἀντεπροσώπευσε τὸν πρίγκηπα πιστότερον ἴσως ὅλων τῶν ἄλλων πρακτόρων του. Καὶ κατὰ τὴν ἐξωτερικήν του συμπεριφορὰν καὶ κατὰ τὸ ἐσωτερικὸν ἦτο ὀλιγώτερον ἑλκυστικὸς καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀρχηγοῦ του. Σπανίαν εὐφυΐαν κατέδειξεν ὡς πρὸς τὴν διοίκησιν, καὶ πολλάκις μετὰ ταῦτα οἱ Κρῆτες χωρικοὶ ἐπόθουν τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν προΐστατο ὁ ἀνὴρ οὗτος τῆς διοικήσεως τῆς νήσου. Νῦν ὅμως ἀντὶ τοῦ ἱκανοῦ πολιτικοῦ καταλληλότερος ἤθελεν εἶσθαι ἔμπειρος στρατιωτικὸς, ὅστις βοηθούμενος ὑπὸ τῶν Κρητῶν τῶν πεδινῶν ἐπαρχιῶν ἠδύνατο νὰ δαμάσῃ τοὺς λῃστρικοὺς Σφακιανοὺς, οἵτινες ἄμοιροι ἐντελῶς πατριωτισμοῦ ἐμάχοντο πρὸς τοὺς Τούρκους μόνον διὰ τὸ προνόμιον νὰ ἐκμυζῶσι τὴν χώραν. Οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν ὑπεδέχθησαν τὸν τοποτηρητὴν τοῦ Ὑψηλάντου καθ' ὃν τρόπον ὁ Κολοκοτρώνης καὶ οἱ ὅμοιοι αὐτοῦ ὑπεδέχθησαν τὸν Ὑψηλάντην ἐλθόντα εἰς τὴν Ἑλλάδα· διενοοῦντο δὲ ἢ νὰ τὸν καταστήσωσιν ὄργανον τῶν σκοπῶν των ἢ ὅσον τάχιστα ν' ἀπαλλαχθῶσιν αὐτοῦ. Κατὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Ἀφεντούλη ἡ ἐπανάστασις τῆς Κρήτης δὲν ἐξετείνετο πλέον εἰμὴ ἀπὸ τῆς δυτικῆς παραλίας μέχρι τῆς Ῥεθύμνης. Τὰς πρὸς τὴν ἐπαρχίαν ταύτην στενωποὺς καὶ ὁδοὺς κατεῖχεν ὁ Ῥοῦσσος, τὰ δὲ Χανία ἐπολιορκοῦντο ὑπὸ τοῦ Παπαδάκη ἐπὶ κεφαλῆς δισχιλίων τετρακοσίων ἀνδρῶν. Σχεδὸν ἐντελῶς καταβεβλημένη ἦτο ἡ ἐπανάστασις πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς νήσου, ἔνθα μικρὸν μόνον σῶμα ὑπὸ τὸν Ἀντώνιον Μελιδόνην ἵστατο εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Ἴδης. Ἀλλ' ὁ ἀνὴρ οὗτος μόνος ἤξιζεν ὁλόκληρον στρατόν. Ἀπόστολος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας ἐδοκίμασεν αὐτοπροσώπως τὸ πικρὸν καὶ τρομερὸν τοῦ εἴδους τούτου τοῦ πολέμου· μαλακὸς καὶ ἀπότομος κατὰ τὰς περιστάσεις, βάρβαρος καὶ γενναῖος, κατέστη

ὁ Μελιδόνης διὰ τῆς ἀνδρίας καὶ ἑτοιμότητός του τὸ φόβητρον τῶν Τούρκων, ἀρεστὸς παρὰ τῷ λαῷ, καὶ τὸ ἀντικείμενον τοῦ φθόνου παρὰ τοῖς Σφακιανοῖς ὁπλαρχηγοῖς. (1) Ὁ Ἀφεντούλης εἶχε τὴν πρόνοιαν νὰ ἑλκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν τὸν ἄνδρα τοῦτον πρὸ παντὸς ἄλλου· ὁ ἀδελφός του ἦτο ἰατρὸς παρὰ τῷ ἐπάρχῳ, αὐτὸν δὲ τὸν προεβίβασεν εἰς ἀνώτερον στρατιωτικὸν βαθμόν· ἀλλὰ διὰ τοῦ διορισμοῦ τούτου ἠρέθισε τὸν φθόνον τῶν Σφακιανῶν ἔτι περισσότερον καὶ ἐφ' ἑαυτοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ ἑτέρου. Ὅτε κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1822 οἱ Κρῆτες ἐνόησαν ὅτι ἦσαν εἰς κατάστασιν νὰ πολιορκήσωσι στενώτερον τὰ Χανία καὶ τὴν Ῥεθύμνην, ἐπεθύμησαν συγχρόνως νὰ δώσωσιν ἀναψυχήν τινα πρὸς ἀνατολὰς εἰς τὸν Μελιδόνην, ὃν οἱ Τοῦρκοι εἶχον ἐξώσει ἤδη ἐκ πολλῶν παρὰ τὴν Ἴδην θέσεων, καὶ κατὰ τοῦ ὁποίου ἵσταντο τώρα ἐστρατοπεδευμένοι κατὰ τὰ ὠχυρωμένα Φούρφουρα (ἐπαρχία Ἀμάρης). Οἱ ἐπισημότεροι τῶν Κρητῶν ὁπλαρχηγῶν συνεκεντρώθησαν κατὰ τὴν ὀχυρὰν θέσιν· ἀλλ' ἀντιζηλεία καὶ διχόνοια τοὺς διήρεσαν. Οἱ εἰς λάφυρα ἀποβλέποντες Σφακιανοὶ εὗρον τρόπον ν' ἀπομακρύνωσιν ἐκ τοῦ κεντρικοῦ στρατοπέδου τὸν Ἀφεντούλην (ὅπως ἀπεμάκρυναν οἱ Ἕλληνες ὁπλαρχηγοὶ τὸν Ὑψηλάντην)· τὸν δὲ Μελιδόνην, ὅστις δι' ἐπιτυχοῦς νίκης (κατὰ τὸν Μάρτιον 1822) εἶχεν ἀνανεώσει τὴν ἀρχαίαν του δόξαν, ἀπεμάκρυνε διὰ στυγερᾶς δολοφονίας ὁ αἱμοβόρος Ῥοῦσος ἔν τινι δείπνῳ, εἰς τὸ ὁποῖον προσεκάλεσαν τὸν νικητὴν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Σφακιανῶν. Συνεπείᾳ δὲ τοῦ κακουργήματος τούτου διελύθη σύμπαν τὸ κρητικὸν στρατόπεδον· ὁ Ἀφεντούλης ἀπέπεμψε τὸν Ῥοῦσον εἰς τὰ Σφακιὰ καὶ μετέβη αὐτοπροσώπως ἔμπροσθεν τῶν Χανίων, ἔνθα προσεκάλεσε τὸν μετὰ 300 Σαμίων πρὸ μικροῦ ἐλθόντα ἀτρόμητον Βαλέτον. Οἱ Τοῦρκοι τοῦ Μεγάλου Κάστρου (Ἡρακλείου), οἵτινες εἶχον ἤδη ἐντελῶς ἐλευθέρας μέχρι Ῥεθύμνης τὰς ὁδούς, ἐξεστράτευσαν ὅπως συνδράμωσι τὴν πόλιν. Εἰς τὸν ἐπαπειλοῦντα ὅμως τοῦτον κίνδυνον συνεκεντρώθησαν πάλιν οἱ Κρῆτες μὲ ὅσην ταχύ-

(1) Ἐκ τοῦ βίου τοῦ Ἀντ. Μελιδόνη παρὰ Gordon-Zinkeisen 1, 588.

σιν τοῦ μοναρχικοῦ πνεύματος παρὰ τῷ ἔθνει τούτῳ, ἐν ᾧ πάντες φωνῇ μεγάλῃ ἐζήτουν βασιλέα· ἀσυγχώρητον ἐθεώρει ὅτι ὁ Μαυροκορδάτος ἀντὶ νὰ θηρεύῃ εὐτόλμως καὶ φιλοδόξως τὴν πρώτην θέσιν ἐν τῇ πολιτείᾳ, τὴν τοῦ δημοκρατικοῦ δικτάτορος, ἐδέχετο καὶ ἐζήτει δευτερεύουσαν θέσιν ὑπὸ βασιλέα. Ἐν μέσῳ τῶν σχεδίων του τούτων ἔμαθε κατὰ τὸν Ἰανουάριον, ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς, ἀνὴρ φρονημάτων καθαρῶς δημοκρατικῶν, ἐνήργει νὰ συγκροτήσῃ ἐν Σαλῶνοις συνέλευσιν, καὶ ὅλην τὴν προσοχήν του ἐπητχόλησεν ἡ εἴδησις αὕτη. Μεταβαίνων δὲ ὁ συνταγματάρχης μετ' ὀλίγας ἑβδομάδας (9/21 Φεβρουαρίου) εἰς Κρανίδιον, τὴν ἕδραν τῆς κυβερνήσεως, ἀπήντησεν ἐν Ἀθήναις τὸν Ὀδυσσέα, ὅστις ἔτι περισσότερον τοῦ Στάνωπος ἐπόθει τὴν συνέντευξιν ταύτην, καὶ μάλιστα ἐπὶ τούτῳ μετέβη ἐξ Εὐβοίας, ἔνθα ἐκ δευτέρου ἐκράτει πολιωρκημένην τὴν Κάρυστον. Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρούτσου ἔμεινεν οὐδέτερος κατὰ τὸν ἐν Πελοποννήσῳ ἐμφύλιον πόλεμον ἐν μέσῳ τῶν διαμαχομένων φατριῶν. Ὡς ἄρχων τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἦτο ὅλως ἀνενόχλητος καὶ πρὸ πάντων ἀφ' οὗ συνδιηλλάγη μετὰ τοῦ Νέγρη, ὅστις εἶχε πρότερον ὑπογράψει τὴν θανατικήν του ποινήν. Ἀμφότεροι οἱ νέοι οὗτοι φίλοι ἐμίσουν ἐκ βάθους ψυχῆς τοὺς πολιτικοὺς τῆς Πελοποννήσου, καὶ εἶχον μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνου τὸ αὐτὸ συμφέρον νὰ καταβάλωσι τὸν ἄνδρα τῆς τάξεως καὶ κοινὸν αὐτῶν ἐχθρὸν, τὸν Μαυροκορδάτον. Ἐν ὅσῳ ὅμως ἡ ἔκβασις τοῦ πολέμου ἦτο ἀμφίβολος ἐτήρουν δολίως τὸ φρόνημά των μυστικόν. Ἀσφαλῆ ἔχοντες τὴν ἀρχήν των κατὰ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα διενοοῦντο ἀμφότεροι νὰ τὴν ἐπεκτείνωσι καὶ ἐπὶ τῆς δυτικῆς, καὶ οὕτω νὰ γείνωσι κύριοι ὅλης τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος. Πρὸς τοῦτο λοιπὸν ἐνόμιζον ἀναγκαῖον ν' ἀποσπάσωσι τὸν λόρδον Βύρωνα, ὅστις ἦτο ὁ σκοπὸς πάντων τῶν ἐπιζητούντων τὴν ἀρχὴν καὶ τῶν ἰσχυρῶν, μετὰ τῶν ὀπαδῶν καὶ φίλων του ἀπὸ τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ ἀπὸ τῆς κυβερνήσεως. Ταῦτα ἐνήργει τώρα ὁ Ὀδυσσεὺς ἐν Ἀθήναις καὶ μετὰ ταῦτα ἐν Σαλῶνοις μετὰ μεγίστης ἐπιτηδειότητος καὶ συνέσεως, μετ' ἀκατανοήτου πονηρίας καὶ δολιότητος, ἕνεκα τῆς ὁποίας παρα-

βλέπει τις σχεδὸν τὴν μοχθηρίαν, ἐνώπιον τῆς ὁποίας οἱ Ἄγγλοι φιλάνθρωποι καὶ τυχοδιῶκται ἵσταντο ὡς πυῤῥοῦλαι αἰσχρῶς δεδολιευμένοι. Μεταξὺ τούτων ἐδωροδόκησεν Οὔμφρην τινὰ (Humphrey) (1), διὰ τῆς ἀριστοκρατικῆς αὐτοῦ κλίσεως πρὸς κύνας, ἵππους καὶ θήραν. Ὁ Τρελαύνης (Trelawney), ἀνὴρ ῥωμαλέος, ὅστις περιήρχετο τὴν χώραν φορῶν τὸ ῥωμαντικὸν τῶν Παλλικαρίων ἔνδυμα περιεπλέχθη ἐπίσης εἰς τὰς ἰσχυρὰς τοῦ Ὀδυσσέως παγίδας καὶ ἐνυμφεύθη μετὰ ταῦτα καὶ τὴν ἀδελφήν του· τὸν Στάνωπα ὅμως, ὅστις ἐτόλμησε «διὰ τῆς εὐτόλμου καὶ εἰλικρινοῦς διαγωγῆς του νὰ διασχίσῃ πάντα δόλον καὶ πᾶν διπλωματικὸν τέχνασμα» ἠπάτησεν ὁ πολύμητις Ἕλλην διὰ κωμῳδίας, ἥτις κατέστη τῷ πανσόφῳ τοῦ Βένθαμ μαθητῇ βεβαία παγίς. Ὑπεκρίθη ἐνώπιόν του τὸν φιλόλαον καὶ δημοκράτην, τὸν φιλομαθῆ καὶ πεπαιδευμένον μουσολάτρην, συνδιελέχθη μετ' αὐτοῦ περὶ μουσείων, σχολείων καὶ ἐφημερίδων, τῷ ἐπέτρεψε νὰ συστήσῃ ἐν Ἀθήναις λιθογραφικὸν τυπογραφεῖον καὶ τὸν εἰσήγαγεν εἰς συνελεύσεις, ἐν αἷς ἐξελέγοντο δικασταί, ἐψηφίζοντο φόροι καὶ ἀνεγινώσκοντο ἐκθέσεις νοσοκομείων, τὰ ὁποῖα οὐδαμοῦ ὑπῆρχον. Διὰ τῶν μέσων τούτων τὸν κατέπεισε νὰ ὑποσχεθῇ ὅτι ἤθελε παρευρεθῇ εἰς τὴν διαταχθεῖσαν ἐν Σαλώναις συνέλευσιν καὶ νὰ παρακινήσῃ καὶ τὸν Βύρωνα καὶ τὸν Μαυροκορδάτον νὰ παρευρεθῶσιν. Καταγεγοητευμένος ἔγραψεν ὁ Στάνωπ ἐξ Ὕδρας περὶ τοῦ ὀρθοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἀγαθῆς καρδίας τοῦ Ὀδυσσέως. «Εἶναι ἀνδρεῖος, ἔλεγεν ἐν τῇ ἐπιστολῇ του, ὡς τὸ ξίφος του, εἰς οὐδεμίαν φατρίαν ἀνήκει, εἶναι φίλος τῆς δημοσιότητος καὶ τῆς ἐλευθερίας, καὶ ὁ μόνος, ὅστις δύναται νὰ διατηρήσῃ τὴν τάξιν, εἶναι ἐπὶ τέλους ὁ ἀνὴρ, τοῦ ὁποίου ἡ Ἑλλὰς χρήζει». Μόνον ἡ ἀνύψωσις αὐτοῦ καὶ ἡ πτῶσις τοῦ Μαυροκορδάτου ἐφρόνει ὅτι ἠδύναντο νὰ σώσωσι τὴν Ἑλλάδα. Ἐν Κρανιδίῳ κατηγόρουν αὐτὸν οἱ κυβερνητικοὶ ὅτι ἡνώθη μετὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς τάξεως, πλὴν εἰς μάτην. Οἱ Κλέφται ἦσαν ἤδη βέβαιοι καὶ περὶ αὐτοῦ καὶ περὶ τῶν ὀπαδῶν.

(1) W. H. Humphrey, Ἡμερολόγιον τῆς ἐν Ἑλλάδι διαμονῆς. Ἐν τῷ προμνημονευθέντι συγγράμματι· Εἰκονογραφία τῆς Ἑλλάδος 2,201 καὶ ἑξ.

του· ὁ γραμματεὺς τοῦ Γούρα Σοφιανόπουλος ἔγραφε θριαμβευτικῶς (κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Μαρτίου), ὅτι οἱ Ἄγγλοι, δυσαρεστηθέντες κατὰ τῆς ἐν Κρανιδίῳ κυβερνητικῆς μερίδος, μετέβησαν φανερῶς πρὸς τὴν μερίδα τῆς Τριπόλεως. (1) Ὁ Στάνωπ ἐνεφανίσθη κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν του εἰς τὴν συνέλευσιν τῶν Σαλώνων (29/10 Ἀπριλίου)· ἀλλὰ τοὺς ἐκ Μεσολογγίου φίλους δὲν εὗρεν ἐκεῖ. Διότι ὁ μὲν Μαυροκορδάτος ἐφοβεῖτο τὴν παγίδα καὶ ἀπέστειλε μόνον κατασκόπους τινάς, ὁ δὲ Βύρων ἔπνεε τὰ λοίσθια. Ἄοπλος λοιπὸν ἔπεσεν ὁ Στάνωπ εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐπικινδυνωτάτων ῥᾳδιούργων. Ἐνεθουσίαζεν αὐτὸν ἡ ἰδέα, ὅτι θέλει ἴδει τὸν Ὀδυσσέα νέον Οὐασιγκτῶνα ἢ νέον Βολιβάρ, ἐτέρπετο βλέπων τὸν Νέγρην, (ὅστις τῷ ἐνεχείρισεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Βένθαμ),ἐνησχολημένον εἰς τὴν σύνταξιν νομοθεσίας· τὰ πάντα εὕρισκεν ἐν Σαλώνοις ἀποπνέοντα φρονημάτων εὐγενεστάτων καὶ φιλελευθερωτάτων. Ἀπεσπάσθη δὲ ἐντελῶς ἀπὸ τοῦ Μαυροκορδάτου, πρὸς τὸν ὁποῖον ἔγραψε μετὰ ταῦτα ἀπροκαλύπτως, ὅτι μεταξὺ τῶν κακῶν ἀνθρώπων,τῶν ἀντενεργούντων κατὰ τοῦ Συντάγματος, οἱ δειλότατοι εἶναι οἱ ἐνεργοῦντες ὑπὲρ ξένου βασιλέως.Κατ' εὐτυχίαν ὅμως ἀνεκλήθη ὁ Στάνωπ διὰ βασιλικῆς διαταγῆς εἰς τὴν Ἀγγλίαν μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας· διότι ἄλλως δὲν ἤθελε παύσει ἐπιχέων ἔλαιον ἐπὶ τῆς πυρκαϊᾶς τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, καὶ διαταράττων τὰς σχέσεις τῆς ἐν Λονδίνῳ ἑταιρίας πρὸς τὴν πολιτικὴν μερίδα καὶ τὴν κυβέρνησιν, ὅ,περ γενόμενον ἤθελε ματαιώσει ἀφεύκτως τὸ δεύτερον μεγαλείτερον δάνειον, τὸ ὁποῖον διενοεῖτο ἡ κυβέρνησις νὰ συνομολογήσῃ ἐν Ἀγγλίᾳ. Ὁ Μαυροκορδάτος ἔσπευσε διὰ τῆς πασιγνώστου αὐτοῦ πρὸς τὸν Βλακιέρον ἐπιστολῆς (10/22 Μαίου) νὰ ἀποκρούσῃ τὴν κακὴν ἐντύπωσιν, ἣν ἠδύναντο νὰ προξενήσωσιν αἱ ἐκθέσεις τοῦ Στάνωπος (2). Αἱ πολιτικαί του δοξασίαι ἐξετίθεντο ἐν αὐτῷ εἰλικρινῶς καὶ σαφῶς. Ἔλεγεν ὅτι αἱ κατηγορίαι τῆς φατρίας τοῦ Στάνωπος ἐκπέμπονται κατ' αὐτοῦ «ὡς ζητοῦντος ξένον βασιλέα,» καὶ ὅτι αὐτὸς πρὸ παντὸς ἄλλου πρὸ 18

(1) Βλακιέρου, δευτέρα ἐν Ἑλλάδι διαμονή. 1825. 2,90.
(2) Αὐτ. 1825. 2,78.

ἤδη μηνῶν ἀντέστη κατὰ τοῦ Νέγρη (τοῦ δημοκρατικοῦ!), προτείναντος τὸν βασιλέα Ἱερώνυμον, εἰπὼν, ὅτι εἶναι ἐχθρὸς τοῦ συντάγματος, «ἐν ᾧ αὐτὸς μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς του αὐτῆς ἀνθίστατο ἀείποτε κατ' ἐκείνων μόνον, οἵτινες μετεχειρίζοντο τὸ σύνταγμα ὡς κάλυμμα τῶν κακουργημάτων καὶ βιαιοπραγιῶν των! «Ὅτι θέλει τύραννον (δεσπότην)», αὐτὸς, ὃν ἐπαπειλοῦσι διὰ τοιαύτης κατηγορίας, μόνον καὶ μόνον διότι γινώσκουσι καλῶς ὅτι δὲν θέλει τοιοῦτον! «Ἐὰν γέγραπται ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ἱστορίας, οὕτως ἔλεγεν ἡ ἐπιστολὴ, ὅτι ἡ Ἑλλὰς πρέπει νὰ ἕρπῃ πρὸ τῶν ποδῶν στρατιωτικοῦ δεσποτισμοῦ, ὕδρας οὐχὶ ἑπτακεφάλου ἀλλ' ἑκατοντακεφάλου, ἐγὼ οὔτε τυφλὸν ὄργανον οὔτε ὑποκλινὴς θεράπων τῶν νέων τούτων τυράννων θέλω ποτε γείνει!» Εὐτυχῶς μετ' οὐ πολὺ ἀπέβησαν ἐν Ἄργει τὰ πάντα ὑπὲρ τῆς κυβερνήσεως, ὅπερ ἐματαίωσεν ὅλα τὰ σχέδια τῶν μελῶν τῆς ἐν Σαλώνοις συνελεύσεως. Συγχρόνως μετὰ τῆς ἐπιῤῥοῆς τοῦ Κολοκοτρώνου κατέπεσε καὶ ἡ ἐπιῤῥοὴ τοῦ Ὀδυσσέως. Διότι κατ' αὐτὴν ταύτην τὴν ἐποχὴν ἀπώλεσεν οὗτος τὸ ἐν Εὐβοίᾳ στήριγμά του, διαλυθέντος ἐλεεινῶς (23/5 Μαΐου) τοῦ παρὰ τὰ Βρυσάκια στρατοπέδου. Μετέβη δ' ἔπειτα εἰς Ἄργος ἵνα προτείνῃ ἑαυτὸν δικαστὴν ἐν τῷ κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου ἐκκρεμεῖ ἔτι πολέμῳ, καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου ἐξασθενίσῃ ὅσῳ τὸ δυνατὸν περισσότερον τὴν νίκην τῆς κυβερνήσεως. Ἀλλ' οὐδεὶς εἶχε πλέον ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτὸν, οὔτε αὐτοὶ οἱ στρατιῶταί του. Μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν ἐπυροβόλησαν κατ' αὐτοῦ, ἱσταμένου εἰς τὸ παράθυρον τῆς οἰκίας τοῦ Νικήτα. Ὄπισθεν αὐτοῦ ἐτεκταίνετο συνομωσία, ἥτις καὶ αὐτὴν τὴν πίστιν τοῦ ὑπασπιστοῦ του Γούρα ἐκλόνισεν. Ὁ ρωμαλέος οὗτος ἀνὴρ, βάρβαρος ὡς ὁ προϊστάμενός του, ἀλλὰ μὲ νοῦν ὑγιᾶ, τόσον πονηρὸς ὅσον καὶ ἀνδρεῖος, τόσον ἐπιδεκτικὸς πολιτισμοῦ ὅσον καὶ ἰσχυρὸς, ἦτο συνδεδεμένος δι' ἀρχαίων στενῶν δεσμῶν μετὰ τοῦ Ὀδυσσέως, ὅστις ἀξιωματικὸς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἔτι ὢν τὸν εἶχε πιστὸν αὐτοῦ σύμβουλον. Τώρα δὲ ὁ γραμματεὺς του Ὀδυσσέως Σοφιανόπουλος, δωροδοκηθεὶς παρὰ τῆς κυβερνήσεως ἐνεφύσησε τῷ Γούρᾳ εἰς τὸ

ώτίον, ὅτι εὐκόλως ἠδύνατο νὰ καταλάβῃ τὴν ὑψηλὴν τοῦ Ὀδυσσέως θέσιν. Ἐπί τινα χρόνον ἐταλαντεύθη ὁ παλαιὸς ὀπαδὸς καὶ ὑπήκουσεν εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ του, νὰ προσέλθῃ πρὸς αὐτὸν εἰς Ναύπλιον. Ἐκεῖθεν δὲ πληροφορηθεὶς περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων, ἀπῆλθε μὲ ἀπόφασιν νὰ καταλάβῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐνόησεν ἀμέσως ὅτι ἀφ' ἑνὸς μὲν αἱ ἧτταί του (ὡς τοῦ Μαυροκορδάτου,) ἀφ ἑτέρου δὲ ἡ μεταξὺ πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας θέσις του (ὡς τοῦ Κολοκοτρώνου) τῷ εἶχον ἀφαιρέσει τὴν μέχρι τοῦδε ἐπιῤῥοήν· καὶ προαισθανόμενος ὅτι τὸ μέρος του ἔληξεν ἀπῆλθε τῆς σκηνῆς καὶ μετέβη ὡς ἡττημένος εἰς τὴν Ῥούμελην.

Πρὸς τὴν τοιαύτην ἐνίσχυσιν τῆς νομίμου κυβερνήσεως συνέτεινεν οὐκ ὀλίγον ἡ ἠθικὴ ἐντύπωσις τοῦ ἐν τῇ ἀπομεμακρυσμένῃ Ἀγγλίᾳ φιλελληνικοῦ κινήματος. Ὅσον καὶ ἂν ἐφανερώθη μετὰ ταῦτα, ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ λόρδου Βύρωνος ἐνεκρώθη ἐκ νέου μέγα μέρος τῶν συμπαθειῶν τῆς Ἀγγλίας ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, τόσον περίεργον ἦτο, ὅτι μετὰ τὴν ἀτομικήν του σύμπραξιν αἱ φιλελληνικαὶ συμπάθειαι ἐπεξετάθησαν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον παρὰ τῇ ἀγγλοσαξωνικῇ φυλῇ. Κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς Συνόδου τῆς βορείου Ἀμερικῆς (Νοέμβριον 1823) ἐξέφρασεν ὁ πρόεδρος εὐχὰς καὶ ἐλπίδας ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Φιλελληνικὴ ἐν Νέᾳ Ὀρλεάνῃ ἐπιτροπὴ παρεκάλεσε (11/23 Ἰανουαρίου 1824) τὴν σύνοδον νὰ ἐπιτρέψῃ νὰ ληφθῶσι μέτρα ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος· ἐν Νέᾳ Ὀρλεάνῃ, ἐν Φιλαδελφείᾳ καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι συνελέγοντο συνδρομαὶ πρὸς τὸν ἱερὸν τοῦτον σκοπόν. Ἡ ἐπικουρικὴ τῆς Νέας Ὑόρκης ἑταιρία ἀνήγγειλεν εἰς τὴν ἐν Λονδίνῳ ὅτι θέλει ἐξοπλίσει ἀτμοκίνητον κορβέτταν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀπωτάτῳ Βεγγάλῃ ἐγένοντο συνδρομαὶ ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Αἱ συμπάθειαι αὐτῶν τούτων τῶν λαῶν ἔμελλον νὰ σώσωσι τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἐκ τῆς ἀπελπιστικῆς πολιτικῆς μονώσεώς του, καθὼς ἔμελλε τὸ ἀγγλικὸν δάνειον νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν κυβέρνησιν ἀπὸ τῆς διηνεκοῦς αὐτῆς ἀχρηματίας. Ἤρκεσεν αὐτὴ ἡ ἰδέα τῆς πληρωμῆς τῶν μισθῶν ὅπως

ἐνισχύσῃ τὴν μερίδα τῆς κυβερνήσεως, καὶ τῇ παρέσχεν ὑπεροχὴν ἐπὶ τῶν κλεφτῶν καὶ ἀνταρτῶν πρὶν ἔτι πληρωθῇ καὶ λεπτὸν τοῦ δανείου τούτου. Ἡ ἐλπὶς μόνη τοῦ δανείου δὲν ἤρκει βεβαίως καὶ εἰς ἐνεργητικοὺς κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν ἐξοπλισμούς. Καὶ ὡς πρὸς αὐτὴν τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν ἐνεποίησεν ὁ θάνατος τοῦ Βύρωνος ὀδυνηρὰν ἐντύπωσιν. Πέντε μόλις ἡμέρας μετὰ τὴν τελευτήν του μετεκόμισεν ὁ Βλακιέρος τὴν πρώτην δόσιν ἐκ 40 χιλιάδων λιρῶν εἰς Ζάκυνθον· ἀλλὰ τὸ ποσὸν τοῦτο δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ παραδοθῇ εἰς τὴν κυβέρνησιν, διότι ἔλειπεν ἡ ἀπαιτουμένη τοῦ Βύρωνος ἄδεια. Καὶ ἑτέρα δὲ, ἀποστολὴ τοῦ αὐτοῦ ποσοῦ, ἐλθοῦσα (1|13 Ἰουνίου) εἰς Ζάκυνθον, ἔμεινε πρὸς μεγάλην τῆς κυβερνήσεως ἀπελπισίαν νεκρὰ ἐκεῖ μέχρι τέλους Ἰουλίου, ὅτε μόλις διαταγῇ καὶ ἀδείᾳ ἐκ Λονδίνου ἐμετρήθησαν ἀμφότερα τὰ ποσά. Ἡ βραδύτης αὕτη ὀλεθρίαν ἐπέφερεν ἐπιῤῥοὴν ἐπὶ τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ τετάρτου τούτου τῆς ἐπαναστάσεως ἔτους, καθ' ὃ ὁ ἐπίφοβος Αἰγύπτιος ἐνεφανίσθη ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης.

Β'. ΤΑ ΕΤΗ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

1824 καὶ 1825.

Ὁ ἀντιβασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, τοῦ ὁποίου τὴν βαθμιαίαν ἀνύψωσιν ἐξεθέσαμεν ἐν τοῖς ἀνωτέρω, ἐνίσχυσεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὸ κράτος του ἐν κρυπτῷ ὑπὸ τὸν θόρυβον τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἡγεμὼν καὶ ἀρχηγὸς τῆς θρησκείας ἐν τῷ ὑποτελεῖ αὐτοῦ κράτει, ἦτο συνάμα καὶ ὁ μεγαλείτερος τοῦ κόσμου ἔμπορος. Κατωτέρω θέλομεν λάβει ἀφορμὴν νὰ λαλήσωμεν περὶ τῆς διοικήσεως τοῦ ἀπλήστου τούτου καὶ ὑπὸ Εὐρωπαίων κολάκων εἰς ὑπέρτατον βαθμὸν ἐξυμνηθέντος βασιλικοῦ ἐμποροληστάρχου, τίνι τρόπῳ ἐξεμεταλλεύθη τὰς ἀνεξαντλήτους τῆς αἰγυπτιακῆς γεωργίας πηγὰς, πῶς εἰσάγων τὴν καλλιέργειαν τοῦ

Ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς.

βάμβακος ἐμονοπώλει καὶ τὴν ἀγορὰν παρὰ τοῦ γεωργοῦ καὶ τὴν πώλησιν παρὰ τοῦ ἐμπόρου, καὶ εἰσπράττων τὸ πλεῖστον μέρος τῆς παραγωγῆς καὶ τῶν ἐμπορικῶν κερδῶν, ηὔξησε τὰ ἔσοδα πολὺ περισσότερον ἢ ὅτι ἦσαν ταῦτα ἐπὶ τῶν προκατόχων του. Ὡς πρὸς τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν ἐκτίμησιν τῆς τοῦ Νείλου πεδιάδος δὲν εἶχε μέτρον ἡ φιλοδοξία του. Εἰς διάστημα ὀλίγων εἰρηνικῶν ἐτῶν ἐνόμιζεν, ὅτι ἤθελεν ἀναδείξει τὴν Αἴγυπτον διὰ τοῦ πλούτου καὶ τῆς χρηματικῆς περιουσίας τὴν ἕκτην μετὰ τὰς πέντε μεγάλας εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις. Εἰς τὴν κραταίωσιν ταύτην καὶ εἰς τὴν ὁσημέραι αὐξανομένην ἐπέκτασιν τῆς ἐξουσίας του συνέτεινεν οὐσιωδῶς ἡ ἐξακολούθησις τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ πρὸ πάντων τὸ περιστατικόν, τὸ ὁποῖον παρεκίνησε τοὺς Ἕλληνας νὰ δράξωσι τὰ ὅπλα.

Ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς δὲ ἠδύνατο ν' ἀμφιβάλλῃ ὅτι ἡ προγραφὴ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων ἦτο ὁ πρόδρομος τῆς κατ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἐπιθέσεως· τότε ἀμέσως διεδόθη ἡ φήμη, ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ Σουλτάνου ἦτο νὰ χωρίσῃ τὴν Αἴγυπτον καὶ νὰ διορίσῃ ἄλλον πασᾶν διὰ τὴν κάτω Αἴγυπτον. Ἵνα δὲ προλάβῃ τοῦτο, εὐθὺς κατὰ τὰ πρῶτα κινήματα τῆς Πύλης κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἔκαμεν ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς μεγάλην καὶ σημαντικὴν ἀγορὰν ὅπλων, εἶτα δὲ ἐξηκολούθησεν ἀταράχως τοὺς ἐν Σενναάρῃ καὶ Δογγόλᾳ πολέμους του, εἰσήγαγε τὸν «νέον στρατὸν» (νιζὰμ τσεδίδ), καὶ ἀνεβίβασε κατ' ὀλίγον τὰς στρατιωτικάς του δυνάμεις εἰς περιωπὴν ἐπισφαλῆ καὶ διὰ τὴν χώραν καὶ διὰ τὸν λαόν. Οἱ Ἕλληνες προσεδόκουν ὅτι ἤθελε παρασυρθῆ ὑπὸ τῆς ἀνταρσίας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἢ ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως αὐτῶν· ἀλλ' ὁ προνοητικὸς οὗτος ἀνὴρ ἔκρινεν ἐπὶ τοῦ παρόντος καταλληλότερον νὰ βαδίσῃ μέσην ὁδὸν μεταξὺ τῆς ἀπολύτου τοῦ ὑποτελοῦς ὑποταγῆς καὶ τῆς στάσεως τῶν ἀπίστων. Ἐπλήρονε τακτικῶς εἰς τὴν Πύλην τὸν χρηματικὸν αὐτοῦ φόρον καὶ ἔδιδεν εἰς αὐτὴν διηνεκῆ δείγματα τῆς ἀφοσιώσεώς του. Ἵνα δὲ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς αὐξανομένας ἀπαιτήσεις, συγχρόνως δὲ ἵνα πολεμῇ ἐν τῇ ἄνω Αἰγύπτῳ ὑπὲρ τῶν ἰδίων αὐτοῦ σκοπῶν καὶ ἀποτίῃ εἰς τὴν Πύλην τὸν χρηματικὸν

αὐτοῦ φόρον καὶ τὸν ἀπαιτούμενον ἀριθμὸν τῶν ναυτῶν, ἐπέβαλλεν εἰς τὴν χώραν του φόρους δυσβαστάκτους, διὰ τοῦ ἀπανθρωποτέρου τρόπου. (1) Μὲ ὅλην ὅμως τὴν ὑποταγήν του ἠρέσκετο εἰς τὸν ἀλαζόνα σκοπόν του, νὰ συνειθίσῃ τὴν Πύλην ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ αὐτεξουσιότητα τῶν πράξεών του, καὶ νὰ τὴν πείθῃ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον περὶ τῆς ὑπεροχῆς τῶν ἠθικῶν καὶ ὑλικῶν αὐτοῦ πόρων. Τὰς εἰδήσεις ὅλων τῶν πολεμικῶν αὐτοῦ ἐπιχειρήσεων συνώδευον στερεοτύπως ἐκθέσεις νικῶν καὶ θριάμβων. Κατώρθωσε δὲ νὰ ὑπερνικήσῃ τὰς θρησκευτικὰς καὶ ἐθνικὰς κατὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν αὐτοῦ νεωτερισμῶν προλήψεις. Παρὰ τῇ αὐλῇ του δὲν ὑπῆρχον κόμματα τὰ ὁποῖα ἠδύναντο νὰ χαλαρώσωσι τὰς θελήσεις του· ἐν τῷ κράτει του δὲ ἐσωτερικῶς μὲν δὲν ὑπῆρχον στάσεις, ἐξωτερικῶς δὲ δὲν ὑπῆρχον διλπωματικαὶ διαφοραί. Οὕτως ἵστατο ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς ἐνώπιον τῆς κλονουμένης Πύλης ἐν ἰσχυρᾷ μὲν ἀλλὰ καὶ προφυλακτικῇ θέσει. Ἐξεπλήρου τὸ πρὸς τὴν Πύλην καθῆκον καὶ οὐδὲν πλέον· τὰ πλοῖά του ἐμάχοντο μετὰ τῶν τουρκικῶν χωρὶς ὅμως νὰ ἐκτελῶσι πλείω ἐκείνων· περιέμενε δὲ νὰ τὸν παρακαλέσωσι καὶ διὰ νὰ δώσῃ ἐπικουρίαν μεγαλειτέραν. Μόλις δὲ ἀφ' οὗ ἡ ἐν Κρήτῃ ἐπανάστασις εἶχε κραταιωθῆ καὶ ἀποκτήσει διάρκειαν, καὶ ἀφ' οὗ ἡ Πύλη ἠναγκάσθη νὰ τῷ παραχωρήσῃ τὴν νῆσον ταύτην, μόλις ἀφ' οὗ προσεκλήθη εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν μὲ ὑποσχέσεις ἀξιωμάτων μεγάλων, τὰ ὁποῖα τῷ παρεῖχον ὅλας τὰς τιμὰς τοῦ πολέμου καὶ μέρος τῶν κατακτήσεων, τότε ἐπαρουσιάσθη ἐν ὅλῃ τῇ δυνάμει του. Ἡ Πύλη αὐτὴ τῷ ἐχάραξε τὴν ὁδὸν τῆς φιλοδοξίας του· πρὸς μὲν τὴν Εὐρώπην, πρὸς τὴν ὁποίαν ἡ Κρήτη τοῦ ἦτο ἡ γέφυρα, πρὸς δὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν, κατὰ τῆς ὁποίας ἡ Πελοπόννησος τῷ ἦτο προπύργιον.

Ὅθεν ἐν ὀλίγοις ὀφείλομεν ν' ἀναφέρωμεν, πῶς τὰ τῆς Κρήτης ἔδωκαν τῷ ἀντιβασιλεῖ τὴν πρώτην ἀφορμὴν νὰ γυμνώσῃ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἐπαναστάσει τὸ ξίφος τῆς ἀποφάσεως.

(1) Ὅρα Mengin 2,240.

Η Κρήτη. Καθ' ὃν χρόνον οἱ Σφακιανοὶ ἀνέστησαν πρωταγωνισταὶ τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαναστάσεως, ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης διώρισε τοποτηρητήν του ἐπὶ τῆς νήσου τὸν Μιχαὴλ Ἀφεντούλην (κατὰ τὸν Νοέμβριον 1821). Ὁ Ἀφεντούλης, ἀνὴρ, ὅστις εἶχε μορφωθῆ ὅπως διατρέξῃ τὸ στάδιον τοῦ ῥώσσου διπλωμάτου καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐφαίνετο, καθὼς ὁ Ὑψηλάντης, ὅτι ὑπηρέτει ῥωσσικοὺς σκοπούς, ἀντεπροσώπευσε τὸν πρίγκηπα πιστότερον ἴσως ὅλων τῶν ἄλλων πρακτόρων του. Καὶ κατὰ τὴν ἐξωτερικήν του συμπεριφορὰν καὶ κατὰ τὸ ἐσωτερικὸν ἦτο ὀλιγώτερον ἑλκυστικὸς καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀρχηγοῦ του. Σπανίαν εὐφυΐαν κατέδειξεν ὡς πρὸς τὴν διοίκησιν, καὶ πολλάκις μετὰ ταῦτα οἱ Κρῆτες χωρικοὶ ἐπόθουν τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν προΐστατο ὁ ἀνὴρ οὗτος τῆς διοικήσεως τῆς νήσου. Νῦν ὅμως ἀντὶ τοῦ ἱκανοῦ πολιτικοῦ καταλληλότερος ἤθελεν εἶσθαι ἔμπειρος στρατιωτικὸς, ὅστις βοηθούμενος ὑπὸ τῶν Κρητῶν τῶν πεδινῶν ἐπαρχιῶν ἠδύνατο νὰ δαμάσῃ τοὺς λῃστρικοὺς Σφακιανοὺς, οἵτινες ἄμοιροι ἐντελῶς πατριωτισμοῦ ἐμάχοντο πρὸς τοὺς Τούρκους μόνον διὰ τὸ προνόμιον νὰ ἐκμυζῶσι τὴν χώραν. Οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν ὑπεδέχθησαν τὸν τοποτηρητὴν τοῦ Ὑψηλάντου καθ' ὃν τρόπον ὁ Κολοκοτρώνης καὶ οἱ ὅμοιοι αὐτοῦ ὑπεδέχθησαν τὸν Ὑψηλάντην ἐλθόντα εἰς τὴν Ἑλλάδα· διενοοῦντο δὲ ἢ νὰ τὸν καταστήσωσιν ὄργανον τῶν σκοπῶν των ἢ ὅσον τάχιστα ν' ἀπαλλαχθῶσιν αὐτοῦ. Κατὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Ἀφεντούλη ἡ ἐπανάστασις τῆς Κρήτης δὲν ἐξετείνετο πλέον εἰμὴ ἀπὸ τῆς δυτικῆς παραλίας μέχρι τῆς Ῥεθύμνης. Τὰς πρὸς τὴν ἐπαρχίαν ταύτην στενωποὺς καὶ ὁδοὺς κατεῖχεν ὁ Ῥοῦσος, τὰ δὲ Χανία ἐπολιορκοῦντο ὑπὸ τοῦ Παπαδάκη ἐπὶ κεφαλῆς δισχιλίων τετρακοσίων ἀνδρῶν. Σχεδὸν ἐντελῶς καταβεβλημένη ἦτο ἡ ἐπανάστασις πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς νήσου, ἔνθα μικρὸν μόνον σῶμα ὑπὸ τὸν Ἀντώνιον Μελιδόνην ἵστατο εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Ἴδης. Ἀλλ' ὁ ἀνὴρ οὗτος μόνος ἤξιζεν ὁλόκληρον στρατόν. Ἀπόστολος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας ἐδοκίμασεν αὐτοπροσώπως τὸ πικρὸν καὶ τρομερὸν τοῦ εἴδους τούτου τοῦ πολέμου· μαλακὸς καὶ ἀπότομος κατὰ τὰς περιστάσεις, βάρβαρος καὶ γενναῖος, κατέστη

ὁ Μελιδόνης διὰ τῆς ἀνδρίας καὶ ἑτοιμότητός του τὸ φόβητρον τῶν Τούρκων, ἀρεστὸς παρὰ τῷ λαῷ, καὶ τὸ ἀντικείμενον τοῦ φθόνου παρὰ τοῖς Σφακιανοῖς ὁπλαρχηγοῖς. (1) Ὁ Ἀφεντούλης εἶχε τὴν πρόνοιαν νὰ ἑλκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν τὸν ἄνδρα τοῦτον πρὸ παντὸς ἄλλου· ὁ ἀδελφός του ἦτο ἰατρὸς παρὰ τῷ ἐπάρχῳ, αὐτὸν δὲ τὸν προεβίβασεν εἰς ἀνώτερον στρατιωτικὸν βαθμόν· ἀλλὰ διὰ τοῦ διορισμοῦ τούτου ἠρέθισε τὸν φθόνον τῶν Σφακιανῶν ἔτι περισσότερον καὶ ἐφ' ἑαυτοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ ἑτέρου. Ὅτε κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1822 οἱ Κρῆτες ἐνόησαν ὅτι ἦσαν εἰς κατάστασιν νὰ πολιορκήσωσι στενώτερον τὰ Χανία καὶ τὴν Ῥεθύμνην, ἐπεθύμησαν συγχρόνως νὰ δώσωσιν ἀναψυχήν τινα πρὸς ἀνατολὰς εἰς τὸν Μελιδόνην, ὃν οἱ Τοῦρκοι εἶχον ἐξώσει ἤδη ἐκ πολλῶν παρὰ τὴν Ἴδην θέσεων, καὶ κατὰ τοῦ ὁποίου ἵσταντο τώρα ἐστρατοπεδευμένοι κατὰ τὰ ὠχυρωμένα Φούρφουρα (ἐπαρχία Ἀμάρης). Οἱ ἐπισημότεροι τῶν Κρητῶν ὁπλαρχηγῶν συνεκεντρώθησαν κατὰ τὴν ὀχυρὰν θέσιν· ἀλλ' ἀντιζηλεία καὶ διχόνοια τοὺς διῄρεσαν. Οἱ εἰς λάφυρα ἀποβλέποντες Σφακιανοὶ εὗρον τρόπον ν' ἀπομακρύνωσιν ἐκ τοῦ κεντρικοῦ στρατοπέδου τὸν Ἀφεντούλην (ὅπως ἀπεμάκρυναν οἱ Ἕλληνες ὁπλαρχηγοὶ τὸν Ὑψηλάντην)· τὸν δὲ Μελιδόνην, ὅστις δι' ἐπιτυχοῦς νίκης (κατὰ τὸν Μάρτιον 1822) εἶχεν ἀνανεώσει τὴν ἀρχαίαν του δόξαν, ἀπεμάκρυνε διὰ στυγερᾶς δολοφονίας ὁ αἱμοβόρος Ῥοῦσος ἔν τινι δείπνῳ, εἰς τὸ ὁποῖον προσεκάλεσαν τὸν νικητὴν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Σφακιανῶν. Συνεπείᾳ δὲ τοῦ κακουργήματος τούτου διελύθη σύμπαν τὸ κρητικὸν στρατόπεδον· ὁ Ἀφεντούλης ἀπέπεμψε τὸν Ῥοῦσον εἰς τὰ Σφακιὰ καὶ μετέβη αὐτοπροσώπως ἔμπροσθεν τῶν Χανίων, ἔνθα προσεκάλεσε τὸν μετὰ 300 Σαμίων πρὸ μικροῦ ἐλθόντα ἀτρόμητον Βαλέτον. Οἱ Τοῦρκοι τοῦ Μεγάλου Κάστρου (Ἡρακλείου), οἵτινες εἶχον ἤδη ἐντελῶς ἐλευθέρας μέχρι Ῥεθύμνης τὰς ὁδούς, ἐξεστράτευσαν ὅπως συνδράμωσι τὴν πόλιν. Εἰς τὸν ἐπαπειλοῦντα ὅμως τοῦτον κίνδυνον συνεκεντρώθησαν πάλιν οἱ Κρῆτες μὲ ὅσην ταχύ-

(1) Ἐκ τοῦ βίου τοῦ Ἀντ. Μελιδόνη παρὰ Gordon-Zinkeisen 1, 588.

τητα εἶχον πρότερον διαλυθῇ. Ὁ Βαλέστος κατέλαβε θέσιν εἰς Καστέλον, ἔνθα εἶχε (13/25 Ἀπριλίου) περὶ ἑαυτὸν τετρακισχιλίους ἄνδρας· καὶ Σφακιανοὶ δὲ εἶχον παρευρεθῇ ἴσως μὲν τὸν αἰσχρὸν σκοπὸν νὰ κατρέψωσιν, ὅπως πρότερον τὸν Μελιδόνην, τώρα καὶ τὸν Βαλέστον, τὸ νέον τοῦτο στήριγμα τοῦ διοικητοῦ! Ὁ Βαλέστος, ἔχων ἔλλειψιν πολεμεφοδίων, ἐθεώρησεν ἄτοπον νὰ κάμῃ ἔφοδον κατὰ τῶν ἡνωμένων Τούρκων τῆς Ῥεθύμνης καὶ τοῦ Μεγάλου Κάστρου, οὓς εἶχεν ἐστρατοπεδευμένους ἐναντίον του· καὶ οὕτω παρέσχεν εἰς τοὺς ἐχθροὺς καιρὸν καὶ εὐκαιρίαν νὰ ὁρμήσωσι κατ' αὐτοῦ (13/25 Ἀπριλίου). Καὶ μόλις ἤρχισεν ἡ μάχη, διεδόθη, ὡς ἐλέγετο ὑπὸ τῶν Σφακιανῶν ὑποκινηθείς, εἰς ὅλον τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν πανικὸς φόβος, ὅστις κατέληξεν εἰς γενικὴν φυγήν, καθ' ἣν καὶ αὐτὸς ὁ Βαλέστος ἐφονεύθη.

Οἱ Αἰγύπτιοι ἐν Κρήτῃ

Οὕτως ἀπώλεσεν ὁ Ἀφεντούλης τοὺς στρατιωτικοὺς αὐτοῦ βοηθοὺς καθ' ἣν ἐποχὴν ἐπέπρωτο διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως τοῦ Ὑψηλάντου ἀπὸ τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ συνελεύσεως ν' ἀπολέσῃ καὶ ὅλην αὐτοῦ τὴν παρὰ τῇ Ἑλληνικῇ κυβερνήσει ἐπιρροήν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς μάχης τοῦ Καστέλου ἦλθεν εἰς Κρήτην ὡς ὀργανιστὴς αὐτῆς ὁ Πέτρος Σκυλίτσης Ὁμηρίδης, καὶ ἀποβὰς (10/22 Ἀπριλίου) εἰς Ἀρμένους, πάλιν ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τῆς Σούδας κειμένην, προσεκάλεσεν ἐνώπιόν του τὸν τοποτηρητὴν τοῦ Ὑψηλάντου. Ἐνταῦθα δὲ συνεζήτησε μετὰ τῶν προκρίτων τοῦ τόπου νέον ὀργανισμόν, δι' οὗ περιωρίσθη ἡ ἐξουσία τοῦ μέχρι τοῦδε ἀρχιστρατήγου διοικητοῦ, ὅστις ἠναγκάσθη νὰ ὑπογράψῃ (21/2 Ἰουνίου) ἰδιοχείρως τὸ ἔγγραφον. Ἀγανακτήσας διὰ τὴν ταπείνωσιν ταύτην διενοεῖτο ὁ Ἀφεντούλης ν' ἀπέλθῃ τῆς νήσου, ὅτε ἡ ἐμφάνισις αἰγυπτιακοῦ στόλου μετέβαλε τὸν σκοπόν του. Ἡ Πύλη βλέπουσα παρατεινομένην τὴν ἐπανάστασιν ἐν Κρήτῃ ἐθεώρησεν ἀπαραίτητον νὰ ὑποστηρίξῃ ἔξωθεν τοὺς ἐν τῇ νήσῳ Ὀθωμανούς. Ἀπησχολημένη δὲ οὖσα μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις της ἐν Ἑλλάδι, ἠναγκάσθη ν' ἀποφασίσῃ, νὰ θέσῃ τὴν νῆσον ὑπὸ τὴν ἄμεσον δικαιοδοσίαν τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου καὶ νὰ τῷ ἐμπιστευθῇ τὴν κατὰ τῶν ἀνταρτῶν ἀρχιστρατη-

γίαν. Ὁ γαμβρὸς τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ, Χασὰν πασᾶς, ὡδήγει τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον, ὅστις (28|9 Ἰουνίου) ἐνεφανίσθη ἔμπροσθεν τῆς Σούδας φέρων πεντακισχιλίους Ἀλβανούς. Μετὰ δὲ νίκην τινὰ κατὰ τῶν τὰ Χανία πολιορκούντων, οἵτινες ὠχυρώθησαν ἐναντίον του εἰς Μαλάξαν, ὑπεσχέθη ὁ Χασὰν πασᾶς, κατὰ τὸ τότε σύστημα τοῦ Σουλτάνου, ὅλα τὰ καλὰ εἰς τοὺς ἀντάρτας ἐὰν παρεδίδοντο. Αἱ διαπραγματεύσεις ὅμως διεκόπησαν ἕνεκα βιαιοπραγίας τινὸς τῶν ἐν Μαλάξᾳ Κρητῶν· τότε δὲ καὶ ὁ Χασὰν πασᾶς (περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰουνίου) ἐπέπεσε κατὰ τῆς θέσεως ταύτης, ἐξ ἧς ἀπέκρουσε τοὺς Ἕλληνας καὶ ἐμελέτα ἔπειτα μεγαλειτέραν τινὰ ἐπιχείρησιν κατὰ τῶν Σφακιῶν. Πλὴν σοβαρόν τι δὲν συνέβη. Ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος διετάχθη ν' ἀποπλεύσῃ εἰς τὸ Ἀρχιπέλαγος ὅπως ἑνωθῇ μετὰ τοῦ τουρκικοῦ· ὁ τῆς ξηρᾶς ὅμως στρατὸς φαίνεται ὅτι κατεβλήθη ὑπὸ τῆς κακῆς τύχης, ἥτις κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐματαίωσε τὰ ἐν Πελοποννήσῳ ὀθωμανικὰ κινήματα. Οἱ Τοῦρκοι ἐκλείσθησαν λοιπὸν πάλιν ἐντὸς τῶν φρουρίων, ἔνθα ἐδεκατίσθησαν ὑπὸ τῆς πανώλους, ἐν ᾧ τὰ πλοῖα τῶν ἀνδρείων νησιωτῶν τῆς Κάσου προσέβαλλον ὅλως ἀνενόχλητα τὴν παραλίαν. Μετὰ παρέλευσιν δὲ τοῦ χειμῶνος ἐξαπλωθεῖσα ἡ ἐπανάστασις (κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1823) πρὸς τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας Κυσάμου καὶ Σελίνου, ἐφαίνετο ὅτι ἐλάμβανε στήριγμα στερεώτερον, ὅτε οἱ Κρῆτες μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Ἀφεντούλη προσέφερον τὴν θέσιν τοῦ ἁρμοστοῦ εἰς τὸν Ὑδραῖον Ἐμμανουὴλ Τομπάζην, ἐλπίζοντες οὕτω λίαν συνετῶς ὅτι ἤθελον τύχει ἐντονωτέρας συνδρομῆς παρὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου. Ὁ νέος οὗτος ἁρμοστὴς ἐπεβίβασεν ἐν Ναυπλίῳ χιλίους διακοσίους στρατολογηθέντας ἄνδρας, οἵτινες (21|3 Ἰουλίου) ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὸν λιμένα τῆς Κυσάμου καὶ ἐκυρίευσαν τὸν πολύτιμον λιμένα τῆς Δρεπανιᾶς, ὅστις ἐξησφάλιζε τὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα συγκοινωνίαν. Τὸ πολιορκούμενον φρούριον τῆς Κυσάμου παρεδόθη ἅμα ἐστήθησαν τὰ πυροβόλα, τὰ ὁποῖα ἔφερεν ὁ Τομπάζης. Μετὰ δὲ τοῦτο ἐσκέπτετο ὁ ἁρμοστὴς ν' ἀποπερατώσῃ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Σελίνου διὰ τῆς ἁλώσεως τοῦ Κανδάνου·

καὶ ἂν καὶ ἐκτελέσας ἔφοδον κατὰ τοῦ ἐκτεταμένου τούτου χωρίου ἡττήθη ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, οἵτινες ἐθεωροῦντο οἱ ἀνδρειότεροι καὶ ὠμότεροι ὅλης τῆς νήσου· ἀλλ᾽ ὅμως ἡ πανώλης ἠνάγκασε καὶ τούτους εἰς τὴν παράδοσιν, ἥτις ἐκηλιδώθη διὰ τῶν αἰσχροτάτων βιαιοπραγιῶν καὶ βαρβαροτήτων καὶ τῶν ξένων καὶ τῶν ἐγχωρίων νικητῶν.

Μετὰ τὰς ἐπανειλημμένας ταύτας ἐπιτυχίας τοῦ Ἁρμοστοῦ ἐκινήθη πάλιν ὁ Αἰγύπτιος, καὶ τώρα διὰ νὰ ἐπιφέρῃ πληγὴν καιρίαν. Ναυτικὴ μοῖρα ὑπὸ τὸν Ἰσμαὴλ Γιβραλτάρην ἀπεβίβασεν εἰς τὸ Μεγάλον Κάστρον πεντακισχιλίους ἄνδρας, καὶ ἀποπλεύσασα ἀμέσως μετεκόμισε κατὰ τὸν δεύτερον αὐτῆς κατάπλουν νέον στρατὸν καὶ νέα πολεμεφόδια. Καὶ νῦν πάλιν ἡ ἐμφάνισις τῶν Αἰγυπτίων ἐπέφερε στιγμιαίαν συγκέντρωσιν τῶν Κρητῶν, ἐξ ἧς ὅμως δυστυχῶς ὁ Τομπάζης δὲν ὠφελήθη ὡς ὤφειλε. Νομίσας ἀπαραίτητον γενικὴν στρατιωτικὴν διοργάνωσιν, συνεκάλεσε (Ἰούλιον) συνέλευσιν προκρίτων εἰς Ἀρκούδεναν (ἐπαρχίας Ἀποκορώνων), σὺν τοῖς ἄλλοις δὲ συμπεριέλαβε καὶ τοὺς ἀγερώχους Σφακιανούς, οὓς κάλλιον ἦτο ν᾽ ἀπέκλειεν ἐντελῶς. Οἱ ἐπαρχιῶται ἐπρότειναν ἐν τῇ συνελεύσει ταύτῃ (καὶ τὸ κατώρθωσαν) ν᾽ ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τῶν Σφακιανῶν τὸ μέχρι καταχρήσεως ἐφαρμοσθὲν δικαίωμα τοῦ νὰ δίδωσι τοὺς ἀρχηγοὺς ἐπὶ ὅλων τῶν ἄλλων Κρητῶν· οἱ δὲ παρόντες πληρεξούσιοι τῶν Σφακιανῶν ὀργισθέντες ἀπῆλθον εἰς τὰ ὄρη αὐτῶν. Ἀντὶ δὲ νὰ τοὺς ἀφήσῃ, ἔσχεν ὁ Τομπάζης τὴν ἀσύγγνωστον ἀδυναμίαν νὰ τοὺς ἐπαναφέρῃ διὰ ὑποσχέσεων, νὰ ἐξορίσῃ δὲ καί τινας τῶν ἰσχυροτέρων αὐτῶν ἀντιπάλων καὶ νὰ προσφέρῃ εἰς τὸν μιαρὸν Ῥοῦσον τὴν ἀρχιστρατηγίαν διὰ τὴν ἐκστρατείαν, ἥτις ἀπεφασίσθη νὰ γείνῃ πρὸς ἀναζωπύρησιν τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τὸ ἀνατολικὸν τῆς νήσου μέρος. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον διετάχθη νὰ γείνῃ συγκέντρωσις στρατοῦ ἐν Ἀμουργέλαις, πέντε ὥρας μακρὰν τοῦ μεγάλου Κάστρου, ὅπου ὅμως ἕνεκα τῶν ἀπερισκέπτων τοῦ ἁρμοστοῦ μέτρων δὲν παρευρέθησαν πλείω τῶν δισχιλίων Κρητῶν, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἀρχιστράτηγος Ῥοῦσος, ἀλλαχοῦ ἐνησχολημένος ὤν, ἐβράδυνε νὰ μεταβῇ. Ταῦτα συνέβησαν κατὰ τὴν

δευτέραν τῶν Αἰγυπτίων ἀπόβασιν (τὸν Σεπτέμβριον). Ὁ Χασὰν πασᾶς κατάπεσὼν κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἀπὸ τοῦ ἵππου ἀπέθανεν· ὁ νέος αὐτοῦ διάδοχος ὁ Μουσταφᾶς βέης φιλοδοξίᾳ κινούμενος ἤθελε νὰ δρέψῃ τὰς πρώτας αὐτοῦ δάφνας. Ἐπέπεσε λοιπὸν κατὰ τῶν ἐν Ἀμουργέλαις Κρητῶν, τοὺς ἔτρεψεν εἰς φυγὴν, εἰσέβαλεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Μυλοποτάμου (μεταξὺ Ῥεθύμνης καὶ Μεγάλου Κάστρου) καὶ ἐδίωκε τοὺς χριστιανοὺς ἔμπροσθεν αὐτοῦ ὡς φεύγοντα πρόβατα. Πεντακόσιοι κάτοικοι τοῦ χωρίου Μελιδωνίου, τὸ πλεῖστον γυναῖκες καὶ παιδία, κατέφυγον εἰς τὸ βορειανατολικῶς τοῦ χωρίου κείμενον καὶ τῷ Ἑρμῇ τῶν Ταλλαίων ὀρέων ἱερόν ποτε σπήλαιον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου κατεκάησαν καὶ ἐπνίγησαν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν σκληρῶς. Ἅπαντα δὲ τὰ στρατιωτικὰ τῶν Κρητῶν σώματα διελύθησαν, οἱ ἐχθροὶ κατέκλυσαν πάσας τὰς πρὸς δυσμὰς ἐπαρχίας, καὶ ἡ καταστροφὴ, ἣν ἐπέφερον, ἦτο τοιαύτη ὥστε ἔτι καὶ μετὰ παρέλευσιν δώδεκα ἐτῶν οἱ περιηγηθέντες τὰ μέρη ἐκεῖνα εὗρον τὰ φρικώδη αὐτῆς ἴχνη. Οἱ διασκορπισθέντες πολεμισταὶ κατέφυγον κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 1823 εἰς τὰς ἀπωτάτας γωνίας τῶν ὀρέων, πολλοὶ δὲ καὶ εἰς διαφόρους νήσους τοῦ Ἀρχιπελάγους. Ἡ ἐπανάστασις εἶχε λάβει πληγὴν θανατηφόρον. Κατὰ τὸ ἔαρ (Μαρτίῳ 1824) ἦλθεν ὁ αἱμοβόρος Χουσεῒν βέης, ὅστις εἶχε διορισθῇ διάδοχος τοῦ Χασὰν πασᾶ. Περιῆλθεν οὗτος τὴν χώραν σφάζων καὶ λεηλατῶν, καὶ προσεκάλεσε τοὺς Σφακιανοὺς νὰ παραδοθῶσιν. Ὁ πρόξενος τῆς Αὐστρίας Δερκούλης ὑπεστήριζε τὴν πρόσκλησίν του. Ἅπαντες οἱ ὁπλαρχηγοὶ ἀπεθαρρύνθησαν. Ὁ δὲ ἁρμοστὴς, πανταχόθεν καταδιωκόμενος καὶ ὑπὸ Σφακιανῶν προδοτῶν ἐπαπειλούμενος, κατέφυγεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Λουτροῦ, ὅθεν ἐγκατέλιπε κρυφίως τὴν νῆσον (6/18 Ἀπριλίου). Οἱ προσκυνήσαντες Σφακιανοὶ ὁπλαρχηγοὶ ἔλαβον ἀντάξιον τῆς διαγωγῆς των ἀμοιβήν. Ὁ Χουσεῒν βέης τοὺς ἔρριψεν εἰς τὰς σκοτεινοτέρας φυλακὰς τῶν Χανίων. Καὶ ὁ Ῥοῦσσος ἦτο εἷς ἐξ αὐτῶν.

Οὕτως ἐπερατώθη ἡ κατάκτησις τῆς Κρήτης. Πρὸς ἐξασφάλισιν δὲ τῆς κατακτήσεως ταύτης ἦτο ἀναγκαία καὶ ἡ καθυ-

πόταξις τῆς νήσου Κάσσου, ἧς οἱ ναυτικοὶ κάτοικοι παρηνόχλουν τὰς ἐκτεταμένας τῆς Κρήτης παραλίας, ὅπως οἱ Ψαριανοὶ προσέβαλλον τὰς τῶν παραλίων τῆς ἀνατολικῆς Τουρκίας πόλεις. Πολλάκις συνέδραμον οἱ Κάσσιοι τοὺς πολιορκοῦντας τὰ Χανία καὶ τὴν Ῥεθύμνην διὰ θαλασσίου ἀποκλεισμοῦ, καὶ ἠδύναντο καὶ εἰς τὸ μέλλον νὰ ἑνωθῶσι μετὰ τῶν ἐπὶ τῶν ὀρέων περιφερομένων ἀνταρτῶν. Ἡ κατὰ τὸν Μάϊον ἐνισχυθεῖσα ναυτικὴ μοῖρα τοῦ Ἰσμαὴλ Γιβραλτάρη ἔπλευσε δὶς πρὸς τὴν Κάσσον ἄνευ σκοποῦ, ὡς ἐφαίνετο, καὶ ἄνευ ἀποτελέσματος. Ἐμφανισθεῖσα δὲ τὸ τρίτον ἐβομβοβόλησε τὴν πόλιν ζωηρῶς ἐπ δύο ὅλας ἡμέρας, καὶ τὴν ἑσπέραν τῆς δευτέρας ἡμέρας, ἐπασχολήσας ὁ Χουσεῒν βέης τοὺς Κασσίους πρὸς τὸ ἀντίθετον μέρος ἀπέστειλεν εἰκοσιτέσσαρας λέμβους εἰς τὸ δυσπρόσιτον πρὸς τὴν Κρήτην ἐστραμμένον μέρος τῆς νήσου, ἔνθα ἑπτὰ μόνον ἄνδρες ἐκράτουν ἐπιπολαίαν φρουράν. Ὁ ἐνταῦθα ἀποβὰς στρατὸς κατέλαβε καὶ τὰ τέσσαρα χωρία τῆς νήσου καὶ ἠνάγκασε τοὺς ἐν μέσῳ δύο πυρῶν εὑρισκομένους Κασσίους νὰ ὑποταγῶσιν ἀμαχητὶ ἂν καὶ τοῦτο δὲν τοὺς ἀπήλλαξεν ἀπὸ τοῦ νὰ πωληθῶσιν ὡς δοῦλοι. Μάτην ἐπειράθη ὁ ὁπλαρχηγὸς Μάρκος νὰ κρατηθῇ μετ' ὀλίγων ἀνδρῶν κατὰ τὸ δυτικὸν τῆς νήσου μέρος. Νικηθεὶς καὶ ἁλυσόδετος ὁδηγηθεὶς ἐνώπιον τοῦ Χουσεῒν, διέῤῥηξεν ὁ ἀνδρεῖος Μάρκος τὰς ἁλύσεις του καὶ ἐφόνευσέ τινας τῶν φρουρῶν του, μέχρις οὗ καταβληθεὶς ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἐχθρῶν κατεκερματίσθη.

Ἐξοπλισμὸς τῶν Αἰγυπτίων κατὰ τῆς Πελοποννήσου.

Μεγάλην καὶ ἀποτελεσματικὴν δραστηριότητα ἀνέπτυξεν ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἐν Κρήτῃ καὶ πρὸ τοῦ χειμῶνος καὶ μετὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 1823 πρὸς τὸ 1824. Καθ' ὃν χρόνον δὲ συνέβη τοῦτο τῷ εἶχε δοθῇ μετὰ προηγουμένην ὑπόσχεσιν ἡ ὑψηλὴ θέσις, ἥτις ἐκέντα τὴν φιλοδοξίαν του· δηλ. τῷ εἶχε παραχωρηθῇ ἡ ἀρχιστρατηγία κατὰ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Ἑλλήνων ἐπαναστατῶν. Ὁποία μεγάλη ὤθησις ἡ ὑψηλὴ αὕτη θέσις ἦτο διὰ τὰ σχέδια τοῦ ἀντιβασιλέως, μὲ πόσην σπουδὴν ἐχώρει οὗτος πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς δυνάμεως, δι' ἧς ἐπόθει νὰ εἰσπηδήσῃ εἰς τὴν μεγάλην ἐπιθυμητὴν σειρὰν τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, τοῦτο ἐννοεῖ

τις ἅμα ῥίψῃ βλέμμα ἐπὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν καθ' ἑκάστην αὐξανομένων αὐτοῦ στρατιωτικῶν δυνάμεων. Κατὰ τὸ 1823 ἤδη, πρὶν ἢ ἡ Πύλη ἀνυψώσῃ αὐτὸν εἰς τὴν περιφανῆ θέσιν, ὁ στρατός του συνεποσοῦτο κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ Mengin εἰς πλείω τῶν 19000 ἀνδρῶν. Κατὰ δὲ τὸ 1824 ἦσαν 15000 ἄνδρες οἱ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ ἐντελῶς γεγυμνασμένοι, καὶ 8000 εὑρίσκοντο ὑπὸ γύμνασιν (1). Δύο ἔτη μετὰ ταῦτα συνίστατο (2) ἡ στρατιωτικὴ αὐτοῦ δύναμις ἐξ 90,000 ἀνδρῶν, ἐξ ὧν 35000 εὑρίσκοντο ἐν Κρήτῃ καὶ Πελοποννήσῳ, 8000 ἐν Κρρδοφάνῃ, 25000 ἐν τῷ παρὰ τὸ Κάϊρον στρατοπέδῳ, 3400 ἀπετέλουν τὴν φρουρὰν τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τοῦ Καΐρου, 16000 ἦσαν ἐπὶ τοῦ στόλου, καὶ 2500 ἐν Κύπρῳ καὶ ἄλλοις σταθμοῖς. Ἡ τακτικὴ ἐνάσκησις τοῦ στρατοῦ του ἐπροώδευσεν ἀδιακόπως κατὰ τὰ δύο ἔτη, τὰ πρὸ τῆς περιπλοκῆς τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ εἰς τὰ πράγματα τῆς Εὐρώπης. Πολλὰς χιλιάδας αἰχμαλώτων Ἀράβων διωργάνωσε, καὶ μὴ ἀντεχόντων τούτων εἰς τοὺς κόπους κατέταξε διὰ εἴδους στρατολογίας εἰς τὰ τακτικὰ συντάγματα βαθμηδὸν 30 000 φελλάχων. Κατὰ τὰς περιγραφὰς τῶν Εὐρωπαίων ἡ στρατιωτικὴ αὕτη δύναμις δὲν παρεῖχε θέαν πολὺ εὐάρεστον. Οἱ στρατιῶται οὗτοι ἐφόρουν ἐρυθρὰς εὐμερίδας, κάλτσια ἐπὶ τῶν πλατειῶν περισκελίδων, στενὸν καὶ πρὸς τὸ ἄνω μέρος ἀνοικτὸν ὑπενδύτην ἄνευ παταγείου, φέσι, πυροβόλον μὲ λόγχην καὶ βολιδοθήκην· οἱ δὲ ἀξιωματικοὶ εἶχον τουρκικὴν στολὴν ἀλλὰ τὸ χρῶμά της ἦτο τὸ τῶν συνταγμάτων αὐτῶν. Ἡ ὅλη παῤῥησία τῶν στρατιωτῶν τούτων ἐπροξένει τὴν ἐντύπωσιν τῆς βεβιασμένης γυμνάσεως· καὶ τὰ ὅπλα καὶ τὰ λωρία εὑρίσκοντο εἰς κακὴν κατάστασιν. Ἐκτὸς τῆς γραμμῆς εὑρισκόμενοι οἱ στρατιῶται ἔκρυπτον εἰς τὸν κόλπον των τὰ ὑποδήματά των καὶ ἐπαρουσιάζοντο ἐν ὅλῃ τῇ ἀκαθαρσίᾳ καὶ τῇ θορυβώδει ἀταξίᾳ ἠμιγύμνων ἀγρίων. Οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ προγυμνασταὶ αὐτῶν ἐλαμβάνοντο ἐκ τῶν

(1) Ἔκθεσις τοῦ γενικοῦ προξένου τῆς Ἀγγλίας Σὰλτ πρὸς τὸν λόρδον Στράκγφορδ. χργ.

(2) Ἔκθεσις τοῦ βαρώνου Miltitz κατὰ τὸν Νοέμβριον 1826. χργ.

Μαμελούκων, οἵτινες εἶχον γυμνασθῆ ὑπὸ Γάλλων προγυμναστῶν, ἐν οἷς ὁ συνταγματάρχης Σεύης (Sève) ἦτο ὁ ἐπιστημότερος. Ὁ ἀξιωματικὸς οὗτος μετὰ τὴν δευτέραν παλινόρθωσιν ἐν Γαλλίᾳ ἀναγκασθεὶς ὡς συνένοχος εἰς τὴν ἀπόπειραν ἐλευθερώσεως τοῦ στρατάρχου Νέη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πατρίδα του εὗρεν ἐν Αἰγύπτῳ, ὡς πλεῖστοι ὅσοι Γάλλοι, λαμπρὰν ὑποδοχήν. Εἰς τὴν διοργάνωσιν δὲ τῶν Μαμελούκων ἀπήντησεν ἀνυπερβλήτους σχεδὸν δυσκολίας. Οἱ ἄσπονδοι οὗτοι ἐχθροὶ τῶν ξένων ἐθίμων ἔπλεκον διηνεκῶς συνωμοσίας κατὰ τοῦ νέου στρατοῦ. Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1824 ἠναγκάσθη ὁ πασᾶς νὰ καταδικάσῃ παλαιὸν αὐτοῦ φίλον, τὸν φρούραρχον τοῦ φρουρίου τοῦ Καΐρου Ἰβραὴμ Ἀγᾶν ὡς συνένοχον τοιαύτης συνωμοσίας· καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Σεύη διέτρεχε καθ' ἑκάστην κίνδυνον. Οὗτος ὅμως ὑπερενίκησεν ἅπαντα τὰ προσκόμματα ταῦτα μετὰ καρτερίας καὶ ὑπομονῆς, μετὰ σπανίου θάῤῥους καὶ ἀτρομήτου ἐπιμονῆς. Ἀσμένως ἤθελεν ὁ ἀντιβασιλεὺς ν' ἀποκτήσῃ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ προγυμναστοῦ ἔμπειρον στρατηγόν, ἀλλὰ τοῦτο δὲν συνεχώρει ὁ νόμος ὅσῳ ὁ Σεύης ἔμενε χριστιανός. Ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς δὲ ὠφελήθη ἐκ τῆς γαλλικῆς ἐλευθερίας ὡς πρὸς τὰς προλήψεις, ἵνα τὸν καταπείσῃ ν' ἀπαρνηθῇ τὴν θρησκείαν του· ἡ πρᾶξις, τῷ εἶπε εἰς τὸ ὠτίον μειδιῶν, θέλει τελεσθῆ μεταξὺ ἡμῶν μόνων. Ὁ Σουλεϊμὰν βέης (οὕτως ἐκαλεῖτο ὁ ἀρνησίθρησκος συνταγματάρχης) κρυφίως μὲν ἔπινεν οἶνον, δημοσίᾳ δὲ διετήρει χαρέμιον· ἐνώπιον συμπολιτῶν του ἠρυθρία διὰ τὴν νέαν του θέσιν, τοῖς Ὀθωμανοῖς ὅμως ἦτο θεράπων πιστός. Τοιουτοτρόπως ὁ ἀρχιστράτηγος Ἰβραὴμ πασᾶς, στρατιώτης ἔμπειρος καὶ γεγυμνασμένος, ἀπέκτησεν ἄριστον στρατηγὸν διὰ τὸν στρατόν, τὸν διαταχθέντα νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Πελοπόννησον, καθὼς καὶ ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ἀπέκτησεν ἀξιόλογον προγυμναστὴν τὸν Γάλλον Λετελλιέρον. Πρὸς ἐξοπλισμὸν δὲ τοῦ στρατοῦ τούτου ἐπεκράτει ἀπὸ τοῦ ἔαρος 1824 ἔκτακτος κίνησις ἐν τοῖς ναυστάθμοις καὶ ὁπλοστασίοις τοῦ Καΐρου. Ὁ ἐξοπλισμὸς δὲν ἤρξατο ὑπὸ αἰσίους οἰωνούς. Τρομερὰ πυρκαϊὰ καὶ ἔκρηξις τῆς πυριταποθήκης ἐν τῷ φρουρίῳ τοῦ Καΐρου, συμβᾶσα τῇ 10/22

Μαρτίου 1824 κατέστρεψε πρὸς ἀκαταλόγιστον ζημίαν τοῦ Σατράπου πολεμεφόδια ἄφθονα, καὶ ἐφόνευσε χιλιάδας τεχνιτῶν, στρατιωτῶν καὶ πολιτῶν. Ἀλλὰ τὴν ἐξακολούθησιν τῶν ἐξοπλισμῶν οὐδὲ κατὰ στιγμὴν περιέστειλε τὸ συμβὰν τοῦτο. Ὁ εἰρηνικὸς τῆς Ἀλεξανδρείας ἐμπορικὸς λιμὴν μετεβλήθη εἰς μέγαν πολεμικὸν λιμένα. Πλεῖστα στρατιωτικὰ σώματα συνεκεντρώθησάν εἰς τὰ πέριξ αὐτοῦ, περιμένοντα τὴν ἐπιβίβασιν, καὶ ἐπὶ μῆνας ὁλοκλήρους ἐμπόδισεν ὁ πασᾶς τὴν φόρτωσιν ἐμπορευμάτων, ὅπως ἀναγκάσῃ τὰ ἐν τῷ λιμένι εὐρωπαϊκὰ πλοῖα νὰ τῷ διευκολύνωσι τὴν μεταφορὰν τοῦ στρατοῦ, διὰ τὴν ὁποίαν ὑπερόγκους ἐπλήρωνε ναύλους.

Ὁ ἐν τῷ λιμένι τούτῳ κατὰ τὸ θέρος συγκεντρωθεὶς στόλος συνέκειτο ἐκ 54 πολεμικῶν πλοίων. Πρὸς μετακόμισιν τῶν στρατευμάτων καὶ τῶν πολεμεφοδίων ἐναυλώθησαν 400 περίπου πλοῖα, ἐν οἷς 86 εὐρωπαϊκὰ ἐμπορικά. Ὁ δὲ τῆς ξηρᾶς στρατὸς συνίστατο ἐκ 12000 τακτικῶν, 2000 Ἀλβανῶν, 2000 ἱππέων, 700 πυροβολιστῶν καὶ μηχανικῶν καὶ ἐκ 150 τηλεβόλων πεδινῶν καὶ τῆς πολιορκίας. Ὁ ἀντιβασιλεὺς ἀπέστελλε τὰς δυνάμεις ταύτας ὡς εἰς γυμνάσιον. Ὁ Δροβέττης, ὁ ἔμπειρος βοηθὸς εἰς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ κράτους τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ, ὅστις ἐκολάκευε τὸν Σατράπην ὀνομάζων αὐτὸν Βοναπάρτην τῆς Ἀνατολῆς, τῷ παρέστα τὴν καταδούλωσιν τῆς Πελοποννήσου ὡς ἔργον τεσσάρων μόνον μηνῶν, καὶ αὐτὸς ὁ ἀντιβασιλεὺς ἐξέφρασεν ἐνώπιον τοῦ προξένου τῆς Ἀγγλίας Σάλτ τὴν αὐτὴν γνώμην ὡς ἰδίαν του πεποίθησιν.

Η πτῶσις τῶν Ψαρῶν.

Μετὰ φόβου καὶ ἐκπλήξεως ἀλλ' ἐσταυρωμένας κρατοῦσα συγχρόνως τὰς χεῖρας παρετήρει ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις τοὺς τρομεροὺς τούτους ἐξοπλισμούς, τῶν ὁποίων τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν ἀποπεράτωσιν ὑπεβοήθουν Εὐρωπαῖοι, καὶ μετὰ τῶν ὁποίων συνεβάδιζε δεύτερος μεγαλείτερος ἐξοπλισμὸς στόλου ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις δὲν ἦτο εἰς κατάστασιν νὰ μισθοδοτῇ τὸν στόλον της, ὅστις παρὰ ποτε ὤφειλε νὰ σπεύσῃ καὶ νὰ παρεσκευασθῇ ὅπως ματαιώσῃ τὰς πρώτας κινήσεις τῶν διῃρημένων ἔτι Τούρκων καὶ Αἰγυπτίων. Εἰς τὰς νή-

σους περιεφέροντο οἱ ἀπλήρωτοι ναῦται ἐν ἐντελεῖ ἀπραξίᾳ· οἱ χρηματικῶς ἐξαντληθέντες πρόκριτοι περιέμενον τὰς ἐκ τοῦ δανείου συνδρομὰς τῆς κυβερνήσεως· ἡ δὲ ταντάλικὰς βασάνους ὑποφέρουσα κυβέρνησις ἔβλεπε τὸν σωτήριον θησαυρὸν, τὰς 80 χιλιάδας κατεσχεθεισῶν λιρῶν στερλινῶν, κείμενον ἐν Ζακύνθῳ καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ τὸν εἰσπράξῃ. Ἐν τοιαύτῃ δεινῇ εὑρισκομένη καταστάσει ἐξέδωκε (8|20 Ἰουνίου) ἐκ Λέρνης ψήφισμα πολυθρύλλητον, δι' οὗ ἐπετρέπετο εἰς τὰ πλοῖά της νὰ καταστρέψωσι πάντα τὰ Εὐρωπαϊκὰ πλοῖα, τὰ μετακομίζοντα Τούρκους στρατιώτας ἢ τουρκικὰ πολεμεφόδια. Ἡ ἀπερίσκεπτος αὕτη καὶ ἀπηλπισμένη πρᾶξίς της ἦτο συνέπεια τῆς δεινῆς θέσεως καὶ τῆς στενοχωρίας, εἰς ἣν εὑρίσκετο ἐν τῷ μέσῳ δύο φοβερῶν κατὰ θάλασσαν ἐκστρατειῶν, ὧν ὁ καταστρεπτικὸς σκοπὸς ἦτο φανερός. Ὁ ἀντιβασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου εἶχεν ἀρχίσει τὰ κινήματά του διὰ τῆς τελείας καταδουλώσεως τῆς Κρήτης, ὅπως ἐξασφαλίσῃ τὰ νῶτά του· τὸ σχέδιόν του ἦτο τώρα νὰ ἐξασφαλίσῃ ἑαυτῷ τὴν μεταξὺ Αἰγύπτου καὶ Πελοποννήσου συγκοινωνίαν. Ἡ συγκοινωνία αὕτη δὲν ἦτο ἐλευθέρα ἐφ' ὅσον ὁ Ἑλληνικὸς στόλος δὲν ἦτο νικημένος καὶ διετήρει ἔτι τὴν ἐπίφοβον τῆς ὑπεροχῆς του φήμην. Ὅθεν ἀπεφασίσθη κατὰ τὴν ἐρετεινὴν ἐκστρατείαν νὰ καταδαμασθῶσι διὰ τοῦ ἡνωμένου τουρκικο-αιγυπτιακοῦ στόλου ἥ τε Σάμος καὶ αἱ τρεῖς ἡγεμονικαὶ νῆσοι, καὶ ἡ ἐπιχείρησις αὕτη νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρόδρομος τῆς εἰς Πελοπόννησον ἀποβάσεως. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἀπέπλευσεν ὁ τουρκικὸς στόλος (29|10 Ἀπριλίου) ἰσχυρότερος παρά ποτε ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Χοσρὲφ πασᾶ, καὶ, ἀφ' οὗ οἱ Αἰγύπτιοι ἐκυρίευσαν τὴν Κάσσον, ἐνεφανίσθη ἔμπροσθεν τῶν Ψαρῶν (18/30 Ἰουνίου). Ἡ μικρὰ αὕτη νῆσος ἦτο ὠχυρωμένη διὰ 150 τηλεβόλων, τὰ ὁποῖα εἶχον στηθῆ ἐπὶ πολλῶν παραλίων ὀχυρωμάτων καὶ ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως· ὁ μέχρι τοῦδε μικρὸς αὐτῆς πληθυσμὸς εἶχεν αὐξηθῆ μέχρι 30 χιλιάδων ψυχῶν ἕνεκα τῆς συρροῆς τῶν προσφύγων τῶν Κυδωνιῶν καὶ σώματος ἐμμίσθων Μακεδόνων. Τὸ πλῆθος τοῦτο τῶν ἀσθενῶν καὶ ἀόπλων καθίστα δύσκολον καὶ ἐπικίνδυνον πᾶσαν κατὰ ξηρὰν

σύγκρουσιν· καὶ ὅμως ἀπεφάσισαν οἱ πρόκριτοι, ἐναντίον τῆς ὀρθοτέρας συμβουλῆς τοῦ Κανάρη, νὰ περιορισθῶσιν εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῆς νήσου. Ἔσυραν τὰ πλοῖά των ὅλα ἐντὸς τοῦ λιμένος, καὶ τοῖς ἀφήρεσαν καὶ αὐτὰ τὰ πηδάλια, ἐπειδὴ οἱ Μακεδόνες ἀπήτησαν τὴν ἐγγύησιν ταύτην, ὅπως μὴ ἐγκαταλειφθῶσι μόνοι καὶ θυσιασθῶσιν. Ἐν τοιαύτῃ ἀσυγγνώστῳ ἀπρονοησίᾳ ἐστέρησαν οἱ Ψαριανοὶ ἑαυτοὺς τῆς καλλιτέρας δυνάμεως καὶ συνδρομῆς, ἣν εἶχον ἐν πάσῃ περιπτώσει καλῇ τε καὶ ἐναντίᾳ, καὶ ἀπώλεσαν συνάμα καὶ τὸ μόνον μέσον, ἵνα παρακινήσωσιν εἰς δραστηριότητα τοὺς καταβεβλημμένους αὐτῶν ἐν Ὕδρᾳ καὶ Σπέτσαις ἀδελφούς. Ἡ ἀπηλπισμένη ἀνυπομονησία τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, ἥτις ἔβλεπε πρὸ καιροῦ ἐπερχόμενον κίνδυνον μέγαν, ἔφθασεν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην τῆς μεγάλης ἀποφάσεως, καθ' ἣν ἐπρόκειτο νὰ σωθῇ μία τῶν προμάχων νήσων καὶ νὰ διατηρηθῇ πολύτιμον μέρος τοῦ στόλου, ἡ γενναία αὕτη πρὸς βορρᾶν προφυλακή. Ἐγκαταλελειμένη καὶ μεμονωμένη περιέπεσεν ἡ νῆσος τῶν Ψαρῶν εἰς τὴν τρομερὰν τύχην τῆς Κάσσου. Οἱ Τοῦρκοι (ἀπὸ τῆς 19/1 Ἰουλίου) ἐπησχόλησαν κατὰ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα τοὺς ὑπερασπιστὰς τῆς πόλεως διὰ σφοδροῦ κανονοβολισμοῦ καὶ τέσσαρας ὥρας μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἀπεβίβασαν, ὑπὸ τοῦ καπνοῦ τῆς πυρίτιδος κεκρυμμένοι, πεντακοσίους ἄνδρας πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν τῆς πόλεως ἄκρον, οἵτινες ἐκυρίευσαν ἐνταῦθα ὀχύρωμα, ἐν ᾧ συγχρόνως ἕτερον σῶμα ἀποβιβασθὲν κατέλαβεν ἐξ ἐφόδου ἑτέραν ὀχυρὰν θέσιν εἰς Φτελιόν. Αἴφνης ἐνεφανίσθησαν καὶ τὰ δύο ταῦτα στίφη ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων, τὰ ὁποῖα ἐκράτουν τῆς πόλεως ἀπὸ τῶν νώτων. Ἡ ἐμφάνισίς των αὕτη κατεθορύβησε τὸ πλῆθος τῶν προσφύγων, οἵτινες ἔβλεπον ἀνανεωμένας τὰς ὁποίας πρότερον ἤδη ὑπέστησαν τρομερὰς περιπετείας. Σύροντες τοὺς ὡπλισμένους μεθ' ἑαυτῶν ἔφυγον ἐκ τῆς πόλεως πρὸς τὴν παραλίαν καὶ πρὸς τὰ πλοῖα, καὶ πολλοὶ ἐπνίγησαν, οἱ πλεῖστοι δὲ περιέπεσον μετὰ τῶν πλοίων εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων· ἐξ ὅλου τοῦ στόλου τῶν Ψαριανῶν 19 μόνον βρίκια ἐσώθησαν· 100 πλοῖα ἐκυριεύθησαν καὶ ἐντὸς τῶν

εὐχρηστοτάτων πάντα ἐπυρπολήθησαν. Ὁ δὲ τουρκικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν ἀπὸ τῆς παραλίας εἰς τὴν πόλιν, τῆς ὁποίας τὰς κανονοστοιχίας οἱ πρῶτοι ἀποβιβασθέντες ἐκυρίευσαν ἐκ τῶν νώτων. Οἱ Τοῦρκοι τρομερὰς κατὰ τὴν πόλιν διέπραξαν σφαγὰς καὶ ἀνήκουστα κακουργήματα, καὶ ἐπὶ τέλους ἐπυρπόλησαν τὴν λεηλατηθεῖσαν πόλιν. Μόνον τὸ φρούριον ὑπερησπίσθη ἀνδρεία φρουρά, ἐν ᾗ καὶ 600 Μάγνητες, ἐπὶ δύο ἡμέρας καὶ νύκτας κατὰ τῶν ἐπανειλημμένων ἐφόδων τῶν Ὀθωμανῶν. Κατὰ δὲ τὴν τρίτην ἡμέραν (23/4 Ἰουλίου), διατάξαντος τοῦ Καπουτὰν πασᾶ γενικὴν ἔφοδόν, ἀπεφάσισαν οἱ ἥρωες οὗτοι, δεκατισμένοι, ἐξηντλημένοι, ἐστερημένοι ὕδατος καὶ εντελῶς ἀπηλπισμένοι, νὰ θυσιάσωσιν ἐνδόξως τὴν ζωήν των· ἡτοιμάσθησαν κατὰ τὰ χριστιανικὰ ἔθιμα εἰς θάνατον, καὶ ἅμα οἱ Τοῦρκοι ὥρμησαν ἐκ νέου εἰς ἔφοδον ἔβαλον πῦρ εἰς τὴν πυριταποθήκην. Τρομερὰ ἐκπυρσοκρότησις ἔσεισε μέχρι θεμελίων τὴν νῆσον ὅλην καὶ ἔθαψε τὴν γενναίαν φρουρὰν (ἐκτὸς δύω διαφυγόντων ὡς ἐκ θαύματος) καὶ δισχιλίους ἐκ τῶν ἐφορμησάντων Τούρκων ὑπὸ τὰ ἐρείπια τοῦ φρουρίου καὶ τῆς ἐν αὐτῷ μονῆς. Ἐκ τῶν 7500 κατοίκων τῶν Ψαρῶν μόλις 3500 διέφυγον τὴν καταστροφήν· ἐὰν δὲ ἡ ἀναλογία ἦτο ἡ αὐτὴ καὶ ὡς πρὸς τοὺς ἐν τῇ νήσῳ πρόσφυγας, τότε βεβαίως 27 χιλιάδες αὐτῶν εἴτε ἐφονεύθησαν εἴτε ᾐχμαλωτίσθησαν. Οἱ πρόσφυγες ἐπλήρουν ἐν καταστάσει τρομερᾶς ἐνδείας καὶ ἀπελπισίας τὰς ἀκτὰς τῆς Σύρου, τῆς Αἰγίνης καὶ τοῦ Πειραιῶς. Οἱ τὴν παραλίαν τῆς μικρᾶς Ἀσίας κατοικοῦντες Ὀθωμανοὶ ᾐσθάνθησαν ἀναψυχὴν βλέποντες πωλουμένους ἐν ταῖς ἀγοραῖς των ὡς ἀνδράποδα τοὺς μέχρι ποῦδε τυραννήσαντας αὐτούς, καὶ πανταχόθεν συνέρρεον οἱ Τοῦρκοι πρὸς τὰς παραλίας, ὅπως λάβωσι μέρος εἰς τὴν ἐκδίκησιν τοῦ στόλου κατὰ τῶν ὑπεροπτικῶν νησιωτῶν. Διότι γενικῶς περιεμένετο ἡ ἄμεσος ἐπίθεσις κατὰ τῆς Σάμου, ἥτις ἀναμφιβόλως ἤθελε καταβληθῆ ὑπὸ τῆς πρώτης τοῦ τρόμου ἐντυπώσεως. Ἀλλ' ὁ «ποντομέδων» Καπουτὰν πασᾶς εὗρεν ἀναπαυτικώτερον νὰ ἑορτάσῃ ἐν καιρῷ τοῦ Βαϊραμίου τὴν νίκην τῶν Ψαρῶν ἄπρακτος μένων ἐν Λέσβῳ. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τὰ διαφυγόντα ψαριανὰ

πλοῖα, ἐφ' ὧν ἐσώθησαν ὁ Κανάρης καὶ ὁ Ἀποστόλης, ἔφερον (23/4 Ἰουλίου) εἰς Ὕδραν καὶ Σπέτσας τὴν ἀγγελίαν τῆς τρομερᾶς καταστροφῆς. Ἡ ἀπάθεια, ἥτις ἦτο συνέπεια τῆς ἐπιτυχίας τοῦ προλαβόντος ἔτους, ἔλαβε βαθεῖαν μὲν ἀλλὰ σωτήριον πληγήν. Ἡ περὶ τῆς ἰδίας τύχης μέριμνα ὑπερενίκησε τὸν ἐγωϊσμὸν καὶ τὴν ἀδράνειαν. Ὁ Μιαούλης ἀπέπλευσεν ἀμέσως (25/6 Ἰουλίου) ἐπὶ τῇ ἐλπίδι νὰ φθάσῃ ἐν καιρῷ ὅπως σώσῃ τὸ φρούριον τῶν Ψαρῶν, ὁ δὲ Σαχτούρης διηυθύνθη πρὸς τὴν Σάμον, ὅπως ἐνισχύσῃ τὴν φρουράν της. Ὁ Ἄγγλος σύμμαχος, καίτοι δέσμιος ἔτι εὑρισκόμενος ἐν Ζακύνθῳ, ἐνεθάῤῥυνε τοὺς Ἕλληνας διὰ μόνης τῆς ἐλπίδος τῆς συνδρομῆς του· ἡ εἴδησις δηλ. ὅτι ἡ κυβέρνησις ἐψήφισεν 90 χιλιάδας διστήλων (ἱσπανικῶν ταλλήρων) ἐκ τοῦ δανείου πρὸς ἐξοπλισμὸν ἐπικουρικοῦ στόλου, ἐπενήργησεν οὐσιωδῶς, ὅπως ὑπερισχύσῃ ἡ γνώμη τῆς εὐτολμοτέρας τῶν ἐν Σάμῳ μερίδων, ἥτις ἐπρότεινε τὴν ἀντίστασιν. Ὁ Σαχτούρης, μαθὼν τὸ εὐχάριστον τοῦτο ἀποτέλεσμα, ἀπέπλευσε πάλιν ἐκ Σάμου, ὅπως ἑνωθῇ μετὰ τοῦ Μιαούλη, ὅστις εἶχεν ἤδη ἐπανακάμψει (3/15 Ἰουλίου) ἐκ Ψαρῶν, ἔνθα προσέβαλεν ἐξ ἀπροόπτου εἴκοσι ἑπτὰ τουρκικὰ πλοῖα, εὑρισκόμενα ἐντὸς τοῦ λιμένος. Ἀπόσπασμα ναυτῶν, τὸ ὁποῖον ἀπεβίβασε, κατέλαβε τὰ ἐρείπια τῆς πόλεως καὶ ἐξεδίωξε τὴν τουρκικὴν φρουράν. Καταφυγόντες δὲ οἱ Τοῦρκοι εἰς τὰ πλοῖα, κατεδιώχθησαν δραστηρίως καὶ κατὰ θάλασσαν, καὶ ἀφ' οὗ ὁ προσερχόμενος στόλος τοῦ Σαχτούρη, εἰδοποιηθεὶς διὰ τοῦ σφοδροῦ κανονοβολισμοῦ, συνηνώθη μετὰ τοῦ Μιαούλη, ἡ ἧττα τοῦ ὀθωμανικοῦ στολίσκου ἦτο ἐντελής. Μαθὼν τὴν συμφορὰν ταύτην ὁ Καπουτὰν πασᾶς ἐνεφανίσθη πρὸ τῶν Ψαρῶν μεθ' ὅλου τοῦ στόλου του (7/19 Ἰουλίου) ἠνάγκασε διὰ μόνης τῆς ὑπεροχῆς του τοὺς Ἕλληνας ἐν μέρει μὲν νὰ λειποτακτήσωσιν, ἐν μέρει δὲ νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς Ὕδραν, καὶ ἐνθαῤῥυνθεὶς ἀπεφάσισε νὰ προσβάλῃ τὴν Σάμον. Ὁ Σαχτούρης μὲ τὴν προφυλακὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου τὸν περιέμενε (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Αὐγούστου) κατὰ τὸν πορθμὸν, ἄνευ τοῦ ὁποίου ἡ ἀπόβασις εἰς Σάμον καθίστατο ἀδύνατος. Μικρὸς δὲ τουρκικὸς στολίσκος, ὅστις

συνώδευε τεσσαράκοντα σακολέβας καὶ λέμβους μετακομιζούσας στρατὸν ἀποβάσεως ἐξ Ἀσίας, ἐνικήθη ὑπὸ τοῦ Ἕλληνος ὑποναυάρχου (30/11 Αὐγούστου) καταποντισθεισῶν τῶν σακολεβῶν. Κατὰ τὰς δύο ἑπομένας ἡμέρας ἐπέπεσεν ὁ Χοσρὲφ πασᾶς μετὰ τῶν πολεμικῶν αὐτοῦ πλοίων κατὰ τοῦ Σαχτούρη, ὅστις, περιμένων αὐτὸν ἠγκυροβολημένος, δὶς διὰ τῶν πυρπολικῶν αὐτοῦ τὸν ἠνάγκασε νὰ ὑποχωρήσῃ. Καὶ τρίτη δὲ ἀπόπειρα τῶν Τούρκων νὰ διέλθωσι διὰ τῆς βίας διὰ τοῦ πορθμοῦ μετὰ 42 πλοίων, ἐματαιώθη κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον 4/16 Αὐγούστου), ἀφ' οὗ, ἀρνηθέντων τεσσάρων πυρπολητῶν νὰ ἐπιληφθῶσι τοῦ ἔργου ἕνεκα τῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἐχθροῦ, μόνος ὁ Κανάρης προσέφερε τὸ πυρπολικόν του. Τὴν ἐπιοῦσαν δὲ (5/17 Αὐγούστου) συνεκροτήθη ἡ ἀποτελεσματικὴ μάχη, διατάξαντος τοῦ Χοσρὲφ πασᾶ μίαν φρεγάταν καὶ μίαν κορβέτταν νὰ περιπλεύσωσι τὸ ἀκρωτήριον Τρωγίλιον πρὸς τὸ δεξιὸν τῶν Ἑλλήνων κέρας, ἐν ᾧ ὁ στόλος ἀπὸ τοῦ ἄλλου μέρους ἔμελλε νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος μεταξὺ τοῦ ἀνατολικοῦ ἀκρωτηρίου (Κολῶνες) καὶ τοῦ λιμένος τῆς Ἁγίας Μαρίνης. Καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἠρίστευσεν ἐν πρώτοις ὁ Κανάρης. Ἀφ' οὗ τὸ πλήρωμα ἑτέρου πυρπολικοῦ, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ ὁρμήσῃ κατὰ τῆς μεγαλειτέρας τῶν ἐχθρῶν φρεγάτας, ἠνάγκασε τὸν ἀτρόμητον αὐτοῦ κυβερνήτην Τσάπαλην νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ πυρπολικόν, ἔτρεψεν ὁ Κανάρης τὴν φρεγάταν εἰς φυγὴν πρὸς τὴν ἀσιατικὴν παραλίαν, καὶ εἶτα ἐπιπεσὼν κατ' αὐτῆς τὴν ἀνετίναξεν εἰς τὸν ἀέρα. Οἱ Τοῦρκοι καταθορυβηθέντες διέκοψαν τὴν ναυμαχίαν· μετὰ μεσημβρίαν ὅμως συνῆψαν αὐτὴν πάλιν κανονοβολοῦντες τὸ φρούριον. Ἀλλὰ τὰ πυρπολικὰ ἐνεθαῤῥύνθησαν· βρίκιον ἐκ Τύνιδος καὶ κορβέταν ἐκ Τριπόλεως ἐπυρπολήθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες διετήρησαν τὴν θέσιν των, τρεῖς μόνον ναύτας πυρπολητὰς ἀπολέσαντες.

Ἡ Σάμος, ἡ ἀείποτε εὐδαίμων, εἶχε καὶ πάλιν σωθῇ. Τὸ φιλελληνικὸν δάνειον, τὸ ὁποῖον εἶχε τέλος πληρωθῇ, μεγάλην προσήνεγκε κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην βοήθειαν. Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις, κατηγορηθεῖσα πολὺ διὰ τὴν χρῆσιν τῶν μέσων τούτων,

δικαίως εψήφισε μέγα μέρος της χρηματικής συνδρομής υπέρ του στόλου, της κινητής ταύτης δυνάμεως, της οποίας τα κατορθώματα υπέρ παν άλλο συνετέλεσαν εις το κοινή συμφέρον.

Ο ήνωμένος τουρκο-αίγυπτιακός στόλος.

Αἱ απόπειραι του τουρκικού στόλου κατά των νήσων απέβησαν μάταιαι· διό απεσύρθη ούτος εις Κών και Ἀλικαρνασσόν (Βουδρούμι). Ἀλλ' ή υποχώρησίς του δεν ενέφαινεν είμή επίτασιν κινδύνου, διότι ο σκοπός της τοιαύτης υποχωρήσεως ἦτο ἡ ἕνωσις αὐτοῦ μετά τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου. Ὁ στόλος οὗτος, συγκείμενος ἐξ ὅλων τῶν πλοίων, τα ὁποῖα ἀνεφέρομεν ἀνωτέρω καὶ φέρων ὅλην τὴν διὰ τὴν Πελοπόννησον προσδιωρισμένην στρατιωτικὴν δύναμιν, ἀπέπλευσεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἰβραὴμ πασᾶ ἐξ Ἀλεξανδρείας εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν (7/19 Ἰουλίου), διέμεινε ἐπί τινας ἡμέρας ἐν τῷ λιμένι Μακρὸ ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς Καραμανίας, εἶτα δὲ ἀποπλεύσας ἐντεῦθεν (20/10 Αὐγούστου) ἐῤῥίφθη καταληφθεὶς ὑπὸ τῶν ἐτησίων ἀνέμων ἀπὸ τῆς Καρπάθου πρὸς τὴν Ῥόδον, ὅθεν τέλος μαθὼν τὴν θέσιν τοῦ Καπουτὰν πασᾶ, ἡνώθη ἐν Ἀλικαρνασσῷ μετὰ τῶν Τούρκων (20/1 Σεπτεμβρίου). Ὁ ἡνωμένος οὗτος στόλος συνέκειτο ἐξ ἑνὸς δικρότου, 25 φρεγατῶν, 25 κορβετῶν καὶ 50 περίπου βρικίων καὶ κοττέρων, ἐξαιρουμένων τῶν μικροτέρων πολεμικῶν πλοίων καὶ τῶν ἀναριθμήτων φορτηγῶν. Ὁ δὲ Ἑλληνικὸς στόλος εὑρίσκετο παρὰ τὴν Πάτμον καὶ συνέκειτο ἐξ 70 πλοίων μὲ 800 περίπου τηλεβόλα. Ἔμελλον λοιπὸν οἱ Ἕλληνες διὰ τῶν θαλασσίων τούτων δυνάμεων, ν' ἀντιπαραταχθῶσι κατὰ δυνάμεως συγκειμένης ἐκ 50 χιλιάδων ναυτῶν καὶ στρατιωτῶν καὶ ἐξ 2500 τηλεβόλων, ἥτις παρεσκευάζετο ν' ἀποπλεύσῃ καὶ ν' ἀποβιβασθῇ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Μιαούλης ἀποπλέων ἐκ Πάτμου (24/5 Σεπτεμβρίου) ἔπεμψε προφυλακὴν ἐκ 18 πλοίων καὶ πυρπολικῶν, τὰ ὁποῖα παρηκολούθει εἰς μικρὰν ἀπόστασιν μὲ ὅλον τὸν στόλον του. Ὁ ἐχθρικὸς στόλος ἐτέθη εἰς γραμμὴν πολέμου μεταξὺ Κῶ καὶ Ἀλικαρνασσοῦ· ἀλλὰ ναυμαχία συστηματικὴ δὲν συνεκροτήθη, διότι οἱ μὲν Ὀθωμανοὶ ἐφοβοῦντο τὴν ἀνδρίαν τῶν Ἑλλήνων, οἱ δὲ Ἕλληνες τὴν ὑλικὴν τῶν Τούρκων ὑπεροχήν. Ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς

κατὰ θάλασσαν δὲν εὑρίσκετο ἐν τῷ στοιχείῳ του· ὁ δὲ Ἰσμαὴλ Γιβραλτάρης, ὅστις περιηγήθη μὲν πολλάκις τὴν Εὐρώπην, ἀλλ' εἶχε μείνει καθαρὸς πάντοτε Τοῦρκος, δὲν ἀπεδείκνυε τὴν ναυτικὴν αὐτοῦ ἱκανότητα, δι' ἣν παρὰ πάντων ἐφημίζετο. Οἱ Ἕλληνες ὅμως δι' ἐπίθεσιν ἦσαν ὑπὲρ τὸ δέον ἀσθενεῖς. Κατὰ τῆς ναυαρχίδος τοῦ Ἰβραΐμ ὥρμησε πυρπολικὸν ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος· ἡ ναυαρχὶς τοῦ Καπουτὰν πασᾶ ἀπολέσασα τὸν μεσαῖον ἱστὸν ἀπεσύρθη εἰς Ἁλικαρνασσόν. Δὶς παρέπλευσεν ὁ Ἰσμαὴλ Γιβραλτάρης ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος του τὴν Ἑλληνικὴν γραμμὴν ἐκτὸς τῆς βολῆς τῶν μικρῶν τῶν Ἑλλήνων τηλεβόλων, ἀλλὰ καθ' ὅλας τὰς κινήσεις ταύτας οὔτε δραστηριότητα ἔδειξεν οὔτε ἀποτέλεσμα ἐπέφερε. Πρὸς δὲ τούτοις δυνατὸς ἄνεμος παρεμπόδιζε τὰς κινήσεις, καὶ ἐτάραττε τὰς γραμμὰς τῶν δύο συμμαχικῶν στόλων, ὥστε πολλὰ πλοῖα ὑπέστησαν ζημίας. Οἱ Ἕλληνες ὑπεχώρησαν εἰς Γέροντα (Πάνορμον, τὸν λιμένα τοῦ ἐν Μιλήτῳ παναρχαίου ἱεροῦ τῶν Βραγχιδῶν). Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι, θεωροῦντες ἀναγκαῖον νὰ κτυπήσωσι τὸν Ἑλληνικὸν στόλον, πρὶν ἢ τολμήσωσι νὰ πλεύσωσι πρὸς τὴν Πελοπόννησον ἐπὶ τῶν δυσκινήτων φορτηγῶν πλοίων, ἀπεφάσισαν νὰ ἐκτελέσωσι νέαν ἔφοδον δι' ὅλων τῶν ἐν καλῇ καταστάσει πλοίων καὶ (29/10 Σεπτεμβρίου) ἐπέπεσαν κατὰ τῶν ἐχθρῶν μὲ 87 πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἐσχημάτιζον μίαν μεγάλην γραμμὴν ἐκτεινομένην ἀπὸ τῆς Λέρου μέχρι τῆς Καλύμνου. Καὶ πάλιν ἐπιπόλαιος μόνον ναυμαχία συνεκροτήθη μέχρι τῆς μεσημβρίας· Ψαριανὸν πυρπολικὸν ἐγκατελείφθη, ἀφ' οὗ τῷ ἀπεκόπη ὁ ἱστός· τρία δὲ ἄλλα πυρπολικὰ προσέβαλον ἄνευ ἀποτελέσματος αἰγυπτιακὸν βρίκιον, τὸ ὁποῖον κυβερνώμενον ἐπιτηδείως ὑπὸ Εὐρωπαίων ναυτῶν διέφυγε τὸν κίνδυνον. Ἤδη δὲ ὑπεχώρουν οἱ Ἕλληνες ἀποθαρρυνθέντες, καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Μιαούλην ὀπισθοφυλακὴ αὐτῶν ἐκινδύνευε ν' ἀποκοπῇ ὑπὸ τοῦ καταδιώκοντος αὐτὴν ἐχθροῦ, ὅτε κατώρθωσε τὸ ὑπὸ τὸν Ὑδραῖον Παππαντώνην πυρπολικὸν καὶ μετ' αὐτὸ ἕτερον πυρπολικόν, νὰ προσκολληθῶσιν ἀμφοτέρωθεν τῆς ναυαρχίδος τοῦ Αἰγυπτίου ναυάρχου. Ἡ ἔκρηξις τοῦ πλοίου ἔθεσε πέρας εἰς τὴν ἐκκρεμῆ ταύ-

την ναυμαχίαν, καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες, ἐξαιρουμένων τῶν κυβερνητῶν τῶν πυρπολικῶν οὔτε κατὰ τὴν πειθαρχίαν διεκρίθησαν οὔτε κατὰ τὴν ἀνδρίαν. Εὐτυχῶς καὶ μεταξὺ τῶν ἐχθρῶν ἡ ὁμόνοια δὲν ἦτο μεγάλη, ἡ σύμπραξις τῶν Βυζαντινῶν μετὰ τῶν Αἰγυπτίων δὲν ἦτο πολὺ εἰλικρινής, καὶ μικρὰ ἦτο τοῦ Χοσρὲφ πασᾶ ἡ προθυμία νὰ πράξῃ τι ὑπὲρ τοῦ Ἰβραὴμ πασᾶ, τοῦ υἱοῦ τοῦ παλαιοῦ αὐτοῦ ἀντιπάλου Μεχμὲτ Ἀλῆ. Ἡ ἀποτυχία τῶν κατὰ θάλασσαν κινημάτων παρώργισε τὰ μέγιστα τὸν ἀγέρωχον Αἰγύπτιον. Ἡ ἀντίστασις τῶν Ἑλλήνων οὐ μόνον τὰ κατὰ τῶν νήσων σχέδια ἐματαίωσεν, ἀλλὰ καὶ κατωρθουμένου τοῦ πρὸς τὴν Πελοπόννησον διάπλου, κατέστησε κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος ἀδύνατον πᾶσαν κατὰ γῆν ἐκστρατείαν. Ὅθεν ἐπροτίμησεν ὁ πασᾶς νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῶν ὑπολειπομένων τοῦ φθινοπώρου ἡμερῶν ὅπως ἐπιπέσῃ καὶ πάλιν κατὰ τῆς Σάμου Πρὶν ὅμως γείνῃ ἡ πρὸς τοῦτο ἀπόπειρα, τρικυμία ἐσκόρπισε (15/27 Σεπτεμβρίου) τοὺς δύο στόλους, τῶν ὁποίων καὶ ἡ θέσις μετεβλήθη καὶ ἡ γραμμὴ διεσπάσθη. Οἱ ναύαρχοι τῆς Τουρκίας ῥιφθέντες ὑπὸ τῆς τρικυμίας πρὸς βορρᾶν συνηντήθησαν πάλιν περὶ τὴν Μιτυλήνην, ὅθεν ὁ Καπουτὰν πασᾶς ἐπέστρεψεν εἰς Δαρδανέλλια, ἀφίνων μέρος τοῦ στόλου του εἰς τὸν Αἰγύπτιον. Οἱ δὲ Ἕλληνες συνεκεντρώθησαν περὶ τὰ Ψαρὰ καὶ τὴν Χίον, ἔνθα οἱ ὑπὸ τὸν Ἀποστόλην Ψαριανοὶ ἀκατανοήτως ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ τοῦ Μιαούλη. Ἀλλ' ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς παραιτούμενος τῶν κατὰ τῆς Σάμου σχεδίων, ὑπεχώρησεν εἰς Ἁλικαρνασσόν. Κατὰ τὸν πλοῦν συνηντήθη μετὰ τῶν ἐχθρικῶν πλοίων παρὰ τὸ Καραβουρνοῦ (24|6 Ὀκτωβρίου), καὶ οὐρίου πνέοντος νότου κατέφυγεν εἰς Μιτυλήνην. Ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καταδιωκόμενος ἐδέχθη ἐν καιρῷ νυκτὸς τὴν ναυμαχίαν, καθ' ἣν δύο πυρπολικὰ ἀνετίναξαν εἰς τὸν ἀέρα αἰγυπτιακὸν βρίκιον, καὶ ὁ ψαριανὸς Νικόδημος, ὅστις, ὡς ὁ Κανάρης, εἰς τὰ κοινὰ τῆς πατρίδος συμφέροντα ἀποβλέπων, δὲν παρηκολούθησε τὸν Ἀποστόλην, κατέστρεψε τυνήσαίαν κορβέταν. Καὶ κατὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην, ὡς καὶ πρότερον, πολλὰ ἐθυσιάσθησαν πυρπολικὰ εἰς μάτην, καὶ οἱ Ἕλληνες, ἓν μόνον ἔχοντες ἀκόμη πυρπολικὸν ἀπεσύρ-

θησαν εἰς τὴν Σάμον. Ἐνταῦθα δὲ, ὅτε μάλιστα μετὰ τὸν χωρισμὸν τῶν δύο συμμαχικῶν στόλων ἠλπίζοντο τὰ μεγαλείτερα ἀποτελέσματα, ἤρξατο κατὰ τὴν κακὴν τῶν Ἑλλήνων ἕξιν ἡ λειποταξία, ἥτις ἠλάττωσε τὸν στόλον τοῦ Μιαούλη μέχρις 25 μόλις πλοίων. Ὅθεν ἠναγκάσθη οὗτος ν' ἀφήσῃ ἀνενόχλητον τὸν ἐνώπιον αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἁλικαρνασσὸν πλέοντα αἰγυπτιακὸν στόλον (9/21 Ὀκτωβρίου), ὁ Ἰβραῒμ πασᾶς ἀπέστειλε τὸν ὑπὸ τῆς κακουχίας καὶ τῶν ἐπιδημιῶν καταβεβλημένον στρατὸν εἰς Κρήτην ὅπως διαχειμάσῃ καὶ ἀναλάβῃ (27/8 Νοεμβρίου). Πληροφορηθεὶς ὁ Μιαούλης παρὰ λειποτακτῶν Κασσίων τὴν ἀποστολὴν ταύτην ἐξέπλευσεν ἀμέσως, ὅπως καταδιώξῃ τὸν πασᾶν. Εἰς δέκα μιλίων ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Κάστρου συνήντησε (31/12 Νοεμβρίου) τὸν στόλον, τοῦ ὁποίου τὴν ὀπισθοφυλακὴν ὡδήγει αὐτὸς ὁ Ἰβραῒμ πασᾶς. Νηνεμία ἐμπόδισε κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην πᾶν κίνημα· τὴν ἐπιοῦσαν δὲ πολλὰ πρωΐ (4/13 Νοεμβρίου) οἱ Αἰγύπτιοι βοηθούμενοι ὑπὸ ουρίου βορρᾶ ἔγειναν ἄφαντοι, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, ἀλλάξαντος τοῦ ἀνέμου, τοὺς ἐπρόφθασαν καὶ τοῖς διέκοψαν τὸν δρόμον. Μετὰ εἴκοσι δὲ πλοίων ἐπέπεσαν κατὰ μιᾶς φρεγάτας, ἥτις μετ' ἄλλων μικρῶν πολεμικῶν καὶ φορτηγῶν πλοίων ἀπετέλει τὴν προφυλακὴν, καὶ ἂν καὶ δύο ἔφοδοι τῶν ἀτρομήτων πυρπολητῶν Βώκου καὶ Ῥομπότση ἐματαιώθησαν, κατεθορυβήθησαν ὅμως τοσοῦτον οἱ Αἰγύπτιοι, ὥστε πολλοὶ ναῦται τῆς φρεγάτας ἐῤῥίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ τὰ βρίκια καὶ τὰ φορτηγὰ κατεβίβασαν τὰς λέμβους των, ὅπως ῥυμουλκηθῶσι παρ' αὐτῶν. Μετὰ μεσημβρίαν ἐπροχώρησεν ὁ Ἰβραῒμ μετὰ τῶν φρεγατῶν ὅπως συνδράμῃ τὰ φορτηγά· ἀλλὰ καὶ ἐντὸς τῶν πλοίων του, καίτοι ἐξησφαλισμένων ὄντων κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ὁ τρόμος καὶ ἡ σύγχυσις ἦτο τοσαύτη, ὥστε πλέον μεταξὺ Κρήτης καὶ Κάσσου ἐγκατέλιπε τὰ φορτηγὰ εἰς τὴν τύχην των. Πολλὰ τούτων περιέπεσον (2/14 Νοεμβρίου) εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων· μέρος κατέπλευσεν εἰς Κρήτην, ἄλλα κατέφυγον εἰς Ἀλεξάνδρειαν, καὶ ἄλλα πάλιν ἡνώθησαν μετὰ τοῦ Ἰβραῒμ, ὅστις εἶχεν ὀπισθοχωρήσει πρὸς τὴν Κάρπαθον, τὴν Ῥόδον καὶ τὸν κόλπον τοῦ

Μαρμάρι. Ἐπιδημίαι, λειποταξίαι καὶ στερήσεις παντὸς εἴδους ἠνάγκασαν τὸν πασᾶν νὰ ἐπιχειρισθῇ πάλιν τὴν πρὸς τὴν Κρήτην ὑποχώρησιν, ἀφ' οὗ κατὰ καλήν του τύχην οἱ Ἕλληνες κακῶς ἔχοντες ἕνεκα τῶν ναυμαχιῶν καὶ τῶν τρικυμιῶν ἀπῆλθον οἴκαδε. Ὁ στρατὸς τοῦ Ἰβραὶμ πασᾶ εἶχεν ἐλαττωθῇ κατὰ τὸ τρίτον, ὅταν (23|5 Δεκεμβρίου) ἐπεβιβάσθη ὅπως διαχειμάσῃ ἐν Σούδᾳ. Ἡ ἀγέρωχος τῶν Αἰγυπτίων κατὰ θάλασσαν ἐκστρατεία ἐματαιώθη ἐντελῶς κατὰ τὸ πρῶτον αὐτῆς κίνημα μὲ τὴν ἀπώλειαν δύο φρεγατῶν, δύο κορβετῶν, δύο βρικίων καὶ 50 μικροτέρων πλοίων. Τὴν Πελοπόννησον, ἣν εἰς διάστημα τεσσάρων μηνῶν ἔμελλε νὰ καθυποτάξῃ, οὐδὲ κἂν εἶδεν ὁ πασᾶς μακρόθεν, καὶ μετὰ ἓξ μῆνας ἀπὸ τοῦ ἔκπλου αὐτοῦ ἠναγκάσθη νὰ ὀπισθοδρομήσῃ μέχρι τῆς Κρήτης! Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος οὐδέποτε ἴσως ἐξετέλεσεν ὀλιγώτερα κατορθώματα καὶ οὐδέποτε ὑπέστη μεγαλειτέρας ζημίας ἢ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο· ἐν τούτοις, ὡς πρὸς τὴν ὑπέρμετρον ὑπεροχὴν τοῦ ἐχθροῦ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀδυναμίαν μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ ψαριανοῦ στόλου, οὐδέποτε αἱ προσπάθειαι αὐτοῦ ὑπῆρξαν εἰλικρινέστεραι καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ σημαντικώτερα. Οὐχ' ἧττον ὅμως ἡ μέχρι τοῦδε τύχη του ἐφαίνετο ὅτι περιῆλθεν εἰς ἀκμὴν ἐπικίνδυνον. Πολλάκις κατὰ τὰς τοῦ ἐνεστῶτος ἔτους συγκρούσεις κατεδηλοῦτο ὁ φόβος τῶν Ἑλλήνων τοῦ νὰ συνάψωσι μετὰ τῶν μικρῶν ἐμπορικῶν αὐτῶν βρικίων μάχην ἐκ τοῦ συστάδην κατὰ τῶν μεγάλων καὶ εἰς γραμμὴν παρατεταγμένων πλοίων τῶν ἐχθρῶν· πολλάκις δὲ καὶ αὐτὸ τὸ θάῤῥος ἐγκατέλιπε τοὺς γενναίους πυρπολητάς, ἰδόντας ὅτι οἱ Εὐρωπαῖοι ναυτικοὶ καλλίτερον ἐκυβέρνων τὰ πλοῖα, καὶ οἱ Αἰγύπτιοι ναῦται ἀποτελεσματικώτερον ἠμύνοντο, οἵτινες ἀνθίσταντο κατὰ τῶν πυρπολικῶν ἐντὸς μικρῶν λέμβων. Εἴκοσι δύο τῶν πολυτίμων τούτων πυρπολικῶν ἀπωλέσθησαν κατὰ τὴν πεντάμηνον ταύτην ἐκστρατείαν, καὶ τὰ πλεῖστα αὐτῶν ἐθυσιάσθησαν ἀσκόπως. Ἡ ἰδέα τοῦ φρικώδους καὶ ἀκαταμαχήτου τῶν πυρπολικῶν ἤρχισεν ἤδη νὰ ἐκλείπῃ, καὶ εὔκολον δὲν ἦτο βεβαίως νὰ εὑρεθῇ κατάλληλος ἀντικατάστασις τοῦ ἰσχυροῦ τούτου ὅπλου.

Αἱ κατὰ ξηρὰν μάχαι. Οἱ Ἕλληνες ναῦται καὶ τὰ χρήματα τῶν Φιλελλήνων εἶχον καθαρίσει τὴν θάλασσαν ἀπὸ τῶν Αἰγυπτίων καὶ διατηρήσει καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦ πολέμου 1824 τοῖς Ἕλλησι τὴν αὐτὴν σχετικῶς εἰρηνικὴν κατάστασιν τοῦ παρελθόντος ἔτους. Διότι οὐδὲ κἂν μνείας σχεδὸν ἄξια εἶναι τὰ κατὰ τὸ θέρος τοῦτο εἰς τὰς βορείους ἐπαρχίας τῆς ἐπαναστατημένης χώρας συμβάντα. Τὸ σχέδιον τοῦ πολέμου ἦτο, ὁ μὲν πασᾶς τῆς Σκόδρας νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ κυριεύσῃ τὸ Μεσολόγγιον, ὁ δὲ Ὀμὲρ Βριώνης νὰ ὁδηγήσῃ διὰ τοῦ Πίνδου δεκακισχιλίους Ἀλβανοὺς εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ἐν ᾧ συγχρόνως ἤθελε προχωρήσει ἐκ τῆς Θεσσαλίας ὁ νέος ρουμελῆ-βαλισῆς Δερβὶς πασᾶς. Ὁ στόλος εἶχε νὰ ἐνισχύσῃ τὸν ἐν Πάτραις Ἰουσοὺφ πασᾶν διὰ δεκακισχιλίων γενιτσάρων, ὅπως ὁ Αἰγύπτιος, ἀποβιβαζόμενος εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἔχῃ πλησίον του ἰσχυρὸν τουρκικὸν στρατόν. Ἅπαντα ὅμως τὰ σχέδια ταῦτα ἐκοινοποιήθησαν εἰς τοὺς διαφόρους σωματάρχας ἐπὶ τῇ προϋποθέσει τῆς μεταβάσεως τοῦ Αἰγυπτίου πασᾶ εἰς τὴν Πελοπόννησον· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο δὲν ἔλαβε χώραν ἠκυρώθησαν καὶ ὅλα τὰ σχέδια. Ὁ Δερβὶς πασᾶς ἐπροχώρησε (Ἰούνιον) μέχρι Λιανοκλαδίου, ὅθεν ἀπέστειλεν 7000 ἄνδρας ὑπὸ τὸν Περκόφτσαλην πρὸς τὰ Σάλωνα, ἐν ᾧ ὁ Ὀμὲρ πασᾶς τῆς Καρύστου ἔμελλε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἀττικήν. Καὶ τὸν μὲν Περκόφτσαλην περιέμενεν ὁ Πανουργιᾶς ἐντὸς δέκα προχωμάτων, τὰ ὁποῖα ἀνήγειρε παρὰ τὰ σύνορα τῆς Φωκίδος εἰς Ἀμπλιανην, μίαν ὥραν μακρὰν τῆς Γραβιᾶς, τὸν δὲ Ὀμὲρ πασᾶν ὁ Γούρας ἐπί τινος παρὰ τὸν Μαραθῶνα ὑψώματος. Εἰς ἀμφότερα τὰ μέρη ταῦτα ἀποπειραθέντες οἱ Τοῦρκοι νὰ διαβῶσιν ἀπεκρούσθησαν (Ἰούλιον) καὶ ὁ μὲν Ὀμὲρ πασᾶς ὑπεχώρησεν εἰς Εὔβοιαν, ὁ δὲ Δερβὶς πασᾶς, παρενοχλούμενος ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν, καὶ ἐξασθενούμενος ὑπὸ λειποταξιῶν διέλυσε κατὰ τὸ φθινόπωρον (6|18 Ὀκτωβρίου) τὸ στρατόπεδον τῆς Γραβιᾶς καὶ διαβὰς τὸν Σπερχειὸν μετέβη οἴκαδε. Ὁ πασᾶς τῆς Σκόδρας οὔτ' ἐκινήθη. Καὶ ἡ σύμπραξις δὲ τοῦ Ὀμὲρ Βριώνη κατὰ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα δὲν ἔλαβε χώραν. Βιαζόμενος ὑπὸ τῆς Πύλης εἰσέβαλε τέλος εἰς

τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὸν Καρβασαρᾶν. Ἀπέναντι αὐτοῦ ἵστατο (Αὔγουστον) ὁ Μαυροκορδάτος ἐν Αιγοβιτσίῳ, ὅστις, καθὼς καὶ ὁ ἀντίπαλός του, μὲ ὅλας τὰς ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς Χρονικοῖς πομπώδεις αὐτοῦ ἐκθέσεις, διετέλει ἐν ἀπραξίᾳ.

Εἰς τὰς Πάτρας δὲν ἔφθασαν ἐπικουρίαι. Ὅθεν κατὰ τὸ φθινόπωρον ἠδυνήθησαν οἱ Ἕλληνες νὰ πολιορκήσωσι πάλιν τὴν πόλιν διὰ ξηρᾶς καὶ νὰ κηρύξωσι τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Οὐδέποτε ὑπῆρξαν οἱ Τοῦρκοι τοσοῦτον ἄπρακτοι καὶ ἀδρανεῖς. Ὑφ᾽ ὅλας τὰς ἐπόψεις ἐπροδίδετο ἡ ἐντελὴς ἐξάντλησις τῶν δυνάμεων τῆς Πύλης. Φανερὸν δὲ ἦτο, ὅτι ἐὰν ἡ τελευταία τῆς ἐλπίδος ἄγκυρα, ἡ συνδρομὴ δηλ. τοῦ Αἰγυπτίου, εἶχεν ἀπολεσθῆ, ἤρκουν τοῖς ἐπαναστάταις αἱ ἴδιαι αὐτῶν δυνάμεις, ἵνα διατηρηθῶσιν ἀπέναντι τῶν Ὀθωμανικῶν δυνάμεων. Οὐδὲν ἦτο τώρα εὐκολώτερον εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἢ μετὰ τὴν ματαίωσιν τῆς ἐκστρατείας τοῦ ἐνεστῶτος ἔτους τῶν Αἰγυπτίων νὰ καταλάβωσι τὰ φρούρια τῆς Πελοποννήσου, καὶ νὰ καθαρίσωσι τὴν χερσόνησον ἐντελῶς ἀπὸ τῶν Τούρκων, ἵνα ἐξασφαλισθῶσι κατὰ τῆς μελλούσης ἀποβάσεως. Πρὸς τοῦτο ὅμως διεκώλυσαν αὐτοὺς ἥ τε ἀθλία ἐξωτερικὴ κατάστασις καὶ ἡ ἐπανειλημμένη ἔκρηξις τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, τοῦ νέου τούτου καρποῦ τῆς παρατεταμένης ἀνακωχῆς τῶν ὅπλων καὶ τῆς ἐξωτερικῶς ἀκινδύνου τῆς Πελοποννήσου θέσεως.

Διὰ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῆς τελευταίας Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως μεγάλη ἐπῆλθε μεταβολὴ ἐν τῇ φύσει αὐτῇ τῶν μέχρι τοῦδε φατριῶν. Ἐκ τῆς πάλης τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν στοιχείων ἐκπηγάσασα, καὶ διὰ τῆς νίκης τῶν πολιτικῶν στερεωθεῖσα ἡ κυβέρνησις τοῦ Κοντουριώτου ἐβασίζετο μᾶλλον εἰς φατρίαν ἐπαρχιακὴν ἢ τῶν ἀξιωμάτων. Ἡ ἔκβασις τοῦ τελευταίου ἐμφυλίου πολέμου ἦτο μᾶλλον ἧττα τῆς Πελοποννησιακῆς ἐν γένει ἐπιῤῥοῆς καὶ νίκη τῶν συμφερόντων τῶν νησιωτῶν καὶ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος. Καὶ ἡ νίκη αὕτη ἐφαίνετο στερεωθεῖσα πλέον. Ὄπισθεν τοῦ προέδρου Γεωργίου Κοντουριώτου εὑρίσκετο πᾶν τὸ Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος τῶν προκρίτων.

δυνάμενον νὰ ἐπιτύχῃ τὸ κράτος δημοκρατικοῦ κυβερνήτου· ἡ ἀσυνήθης ἐπιτυχία εἰς τὰς ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις, ἥτις εἶχε καταστήσει τὴν οἰκογένειάν του μίαν τῶν πλουσιωτέρων τῆς Ἑλλάδος· τὸ ἔντιμον ὄνομα τῆς οἰκογενείας, τὸ ὁποῖον διετήρει πρὸ πάντων ἀκμαῖον ὁ ἀκέραιος χαρακτὴρ τοῦ ἀπὸ πάσης πολιτικῆς φιλοδοξίας ἐλευθέρου πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ Λαζάρου· ἡ ἐπισημότης τῆς πατρίδος αὐτοῦ Ὕδρας καὶ τῶν ἀνδρείων αὐτῆς ναυτῶν· καὶ τέλος ἡ μέχρι τοῦδε καὶ ὑπὸ στρατιωτικὴν καὶ ὑπὸ οἰκονομικὴν ἔποψιν ἐπιτυχία τῆς κυβερνήσεώς του. Ἐκ τῶν συναδέλφων του ἐν τῇ ἀρχῇ ἦτο καὶ ἕτερος, ὁ Μπότασης, συμπολίτης του, Ὑδραῖος. Ἐκ τῶν λοιπῶν δὲ μόνος ὁ Ἰωάννης Κωλέττης εἶχε πραγματικὴν σημασίαν· οὗτος ἦτο καθαρὸς Ῥουμελιώτης. Ἐκ τοῦ παρὰ τὸν Πίνδον Μετσόβου ὁρμώμενος, ἔνθα ἀπηντήσαμεν αὐτὸν προηγουμένως, ἐν Πατταβίῳ τὴν ἰατρικὴν σπουδάσας, καὶ ἰατρὸς χρηματίσας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, εἶχεν ὁ Κωλέττης διαφόρους σχέσεις πρὸς τοὺς Ἀλβανοὺς καὶ τοὺς ὁπλαρχηγοὺς τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, καὶ ἂν καὶ ἀνὴρ πεπαιδευμένος καὶ ἐγκρατὴς ξένων γλωσσῶν, ὑπερέχων τῶν συναδέλφων του πάντων καὶ κατὰ τὴν φρόνησιν καὶ κατὰ τὴν ἱκανότητα, δὲν ἦτο ὅμως ἐξευρωπαϊσμένος ὡς ὁ Μαυροκορδάτος. Τὸ μεγαλοπρεπὲς αὐτοῦ ἀνάστημα ἐκόσμει ἡ στολὴ τῶν παλληκαρίων, πρὸς οὓς ἐφέρετο καλῶς, καὶ διὰ τῆς μεσολαβήσεως αὐτοῦ πρὸ πάντων ἐτάχθησαν ὑπὲρ τῆς κυβερνήσεως οἱ τῆς βορείου Ἑλλάδος ὁπλαρχηγοί, ὁ Γούρας, ὁ Σουλιώτης Νάζος Φωτομάρας, καὶ αὐτὸς ὁ Πελοποννήσιος Μακρυγιάννης. Τὴν ἐπὶ τοῦ Κοντουριώτου ἐκτεταμένην ἐπιῤῥοήν του διημφισβήτει αὐτῷ, εὑρισκομένῳ ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι, ὁ Μαυροκορδάτος. νῦν ἤδη, πολὺ δὲ περισσότερον μετὰ ταῦτα, ὅτε ὁ Κωλέττης ἀνεκλήθη εἰς τὴν ἕδραν τῆς κυβερνήσεως, καὶ ἐλέγετο μάλιστα ὅτι ὁ πρόεδρος, ὅστις ἐνόμιζεν ὅτι μόνος ἐκράτει τὸ πηδάλιον, εἰς πᾶν ζήτημα ἐζήτει τὴν συμβουλὴν τοῦ Μαυροκορδάτου, τοῦ ὁποίου ἡ ἠπία συμπεριφορὰ συνεβιβάζετο καλλίτερον πρὸς τὸν μαλακὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα. Καὶ ὁ Μαυροκορδάτος δέ, καί τοι χωριζόμενος ἀπὸ τοῦ Κωλέττου ὑπὸ φυσικῆς ἀντιζηλίας, ἐνί-

σχυε τρόπον τινὰ τὸν ἀντιπελοποννησιακὸν τῆς κυβερνήσεως χαρακτῆρα, καὶ διὰ τῆς ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι θέσεώς του, καὶ διὰ τῆς ἀσπόνδου πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην ἔχθρας του. Ὅ,τι δὲ ἡ κυβέρνησις ὠφελήθη πρὸς ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν κραταίωσιν ἐκ τῶν μέσων τοῦ ἀγγλικοῦ δανείου, τοῦτο ὤφειλεν εἰς τὴν ἱκανότητα καὶ τὴν ἐπιῤῥοὴν τῶν ἀνδρῶν τούτων, τῶν ἐχθρῶν τῶν Κλεφτῶν καὶ φίλων τῆς τάξεως. Πάντες οἱ ἔχοντες γνώσεις καὶ πνευματικὴν ἐπιῤῥοὴν ἦσαν ὑπὲρ τῆς κυβερνήσεως καὶ διὰ τῶν ὀργάνων τοῦ τύπου, τὰ ὁποῖα διετήρει αὕτη ἐν Μεσολογγίῳ ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Ὕδρᾳ, τῇ παρεῖχον τὴν εὐκολίαν νὰ ἔχῃ ὑπὲρ ἑαυτῆς τὴν κοινὴν γνώμην. Ἵνα δὲ λάβῃ εἰς χεῖράς της ἐντελῶς καὶ τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν, προσείλκυσεν ἡ κυβέρνησις εἰς τὴν ὑπηρεσίαν της διὰ τακτικῆς, ἤ, ὡς τὴν κατηγόρουν, διὰ μεροληπτικῆς καὶ ἀσώτου μισθοδοσίας καὶ διὰ μεγάλων τίτλων καὶ βαθμῶν τοὺς Ῥουμελιώτας, τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῶν. Συγχρόνως δὲ ἐπεχείρησεν ἐκ νέου τὴν ἀναδιοργάνισιν τακτικοῦ στρατοῦ, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ὁποίου ἔθεσε τὸν γραμματέα της Ῥόδιον, ἄνδρα ὅλως ἀνίκανον μὲν, ἀλλ' εἰς τὰς διαταγάς της τυφλῶς ὑποκύπτοντα. Οἱ ὁπλαρχηγοὶ τῆς Πελοποννήσου, ἐναβρυνόμενοι ὑπέρ ποτε εἰς τὴν τετραετῆ αὐτῶν θριαμβευτικὴν ἄμυναν, διημφισβήτουν ἀποτόμως τὴν ἀνάγκην ἢ τὴν ὠφέλειαν τῶν μέτρων τούτων. Ἦσαν δυσηρεστημένοι ἐπὶ τοῖς μεγάλοις μισθοῖς τῶν ξένων, οἵτινες ἵσταντο ὡς προσβλητικὴ κατὰ τῶν Πελοποννησίων δύναμις, καὶ οἱ πολιτικοὶ τῆς χερσονήσου πρόκριτοι συνεμερίζοντο τὴν δυσαρέσκειαν ταύτην· καθὼς καὶ ἐν γένει ἡ ὑπεροχὴ τῆς ἐπιῤῥοῆς τῶν νησιωτῶν καὶ τῶν Ῥουμελιωτῶν ἐν τῇ κυβερνήσει δυσηρέστει καὶ τοὺς προὔχοντας καὶ τοὺς στρατιωτικοὺς ἀρχηγούς. Οἱ ἰσχυρότεροι τῶν προκρίτων «οἱ δύο Ἀνδρέαι,» ἀφησαν ἤδη μετὰ τὸ τέλος τοῦ τελευταίου ἐμφυλίου πολέμου, ὡς ἀνωτέρω εἴδομεν, ἕνεκα τῆς πρὸς τοὺς νησιώτας ἀντιζηλίας των τὸν ἀντίπαλον αὐτῶν Κολοκοτρώνην νὰ διαφύγῃ· ἡ δὲ δυσαρέσκεια τῆς κυβερνήσεως, εἰς ἣν διὰ τοῦτο ὑπέπεσαν, διηρέθισεν ἔτι μᾶλλον τοὺς ἄνδρας τούτους κατ' αὐτῆς. Καὶ ὁ γέρων Κολοκο-

τρώνης ἀποσυρθεὶς εἰς Καρύταιναν ἔβλεπε μετὰ χαρᾶς, πόσον ἀσυνέτως αὐτοὶ οἱ κυβερνῶντες τῷ παρέδιδον τοὺς ἀρχαίους αὐτοῦ ἐχθρούς. Μεταξὺ τούτων ὁ γενικῆς ὑπολήψεως ἀπολαμβάνων Ἀνδρέας Ζαήμης, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀσημάκη, ἤθελε φυσικῷ τῷ λόγῳ ἀνήκει εἰς τὸ μέρος τῆς κυβερνήσεως· διότι ἦτο ἀνὴρ εὔγλωττος, ἱκανὸς ἂν καὶ ἀπαίδευτος, εἰρηνικὸς, εὔσπλαγχνος πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς, ἐπιεικὴς πρὸς τοὺς ἐχθρούς, ἀνὴρ, ὅστις ἀποστρεφόμενος παράτολμα σχέδια, δὲν συνεμορφοῦτο πρὸς τὸ βίαιον τῶν ὁπλαρχηγῶν, καὶ ὅστις οὐχὶ ἄμοιρος κομποῤῥήμονός τινος κενοδοξίας, ἦτο ὅμως ἐλεύθερος πάσης ἐπικινδύνου φιλοδοξίας, ὅστις μὲ ὅλην τὴν ἀλαζόνα καὶ πομπώδη αὐτοῦ ἀσιατικὴν παῤῥησίαν, ἕνεκα τῆς ὁποίας δικαίως πρὸς τὸν Ἰβραὴμ πασᾶν συνεκρίνετο, ἦτο ὅμως ἀείποτε πλήρης φιλοφροσύνης, καὶ τοῦ ὁποίου ὁ πατριωτισμὸς, ὡς ὀλίγων μόνων ἄλλων, δὲν εἶχε χαρακτῆρα τοπικὸν, πελοποννησιακὸν, ἀλλὰ καθαρῶς Ἑλληνικόν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτον τὸν ἄνδρα δὲν ἠθέλησε νὰ προσελκύσῃ εἰς ἑαυτὴν ἡ κυβέρνησις, ἔτι δὲ ὀλιγώτερον τὸν ἐξάδελφόν του, τὸν Ἀνδρέαν Λόντον, ὅστις ἦτο πρὸς αὐτὸν ὡς ὁ βραχίων πρὸς τὴν κεφαλὴν, καὶ ἦτο μεσαῖόν τι μεταξὺ πολιτικοῦ καὶ στρατιώτου, ἀνδρεῖος, σταθερὸς ἀλλὰ συνάμα καὶ βάρβαρος, τυραννικὸς, ἅρπαξ καὶ μέθυσος. Αὐτὸς δὲ καὶ ὁ ἐν Γαστούνῃ γέρων Σισίνης ἔδειξαν πρῶτοι ἀπροκαλύπτως τὴν κατὰ τῆς κυβερνήσεως ἔχθραν των. Ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς πολιορκίας τῶν Πατρῶν, ὑπὲρ τῆς ὁποίας ὅμως οὐδὲν ἔπραττον, ἐκράτουν τὰ εἰσοδήματα τῶν ἐπαρχιῶν των, καὶ κατηγορήσαντος αὐτοὺς τοῦ τύπου ἐπὶ τῇ ἀπραξίᾳ των, ἐμέμφθησαν αὐτοὶ πικρῶς τὴν κυβέρνησιν, ὅτι παραμελεῖ τὴν Πελοπόννησον καὶ μεταχειρίζεται ὅλα τὰ μέσα αὐτῆς ὑπὲρ τοῦ στόλου, τοῦ ὁποίου οἱ μισθοὶ (περισσότερον ἢ αἱ τιμαὶ) διήγειρον τὸν φθόνον των. Ἐν τούτοις αἱ φατρίαι ἀνέβαλον τὴν αὐξανομένην δυσαρέσκειαν αὐτῶν, μέχρι τῆς συγκαλέσεως τῆς νέας ἐθνικῆς Συνελεύσεως, ἥτις μόλις κατὰ τὴν 1/13 Ὀκτωβρίου ἔκαμεν ἐν Ναυπλίῳ ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν της. Ἀλλ' ἡ πρώτη αὐτῆς πρᾶξις, ἡ ἐκλογὴ τῆς νέας κυβερνήσεως (3/15 Ὀκτωβρίου) ἀπέκοψε τοῖς Πελοποννησίοις πᾶσαν ἐλπίδα περὶ μεταβολῆς τῶν πραγμάτων.

Διότι ἐξελέχθησαν πάλιν ὁ Κοντουριώτης (πρόεδρος) ὁ Μπότασης (ἀντιπρόεδρος) ὁ Κωλέττης καὶ ὁ Σπηλιωτάκης· μόνον ἀντὶ τοῦ Νικολάου Λόντου διωρίσθη εἰς τὴν κυβέρνησιν ἕτερος Πελοποννήσιος, ὁ ἐκ Καλαβρύτων Φωτίλας. Ἡ μερὶς τῶν νησιωτῶν ἐκλέγουσα πάλιν τὰ αὐτὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως, ἐτόλμησε νὰ κάμῃ παράνομον χρῆσιν τῆς ὑπεροχῆς αὐτῆς. Τοῦτο δὲ παρέσχεν εἰς τοὺς Πελοποννησίους ποθητὴν πρὸς ἀποστασίαν ἀφορμήν. Οἱ Ἀρκάδιοι ἔδωκαν πρῶτοι τὸ παράδειγμα τῆς ἀπειθείας καὶ τῆς ῥήξεως, ἀρνούμενοι τὴν ἀπότισιν τῶν φόρων, καὶ ὅταν ἡ κυβέρνησις (23/4 Νοεμβρίου) ἀπέστειλε τὸν ὑπουργὸν τῶν στρατιωτικῶν Δικαῖον μετὰ 500 ἀνδρῶν, ὅπως ἐπαναφέρῃ τὴν τάξιν, οἱ μέχρι τοῦδε τὰς Πάτρας πολιορκοῦντες ἐναντίοι ἐξεστράτευσαν καὶ τὸν ἔτρεψαν εἰς φυγήν. Ἡ βουλὴ ἐδοκίμασεν ἐπί τινα χρόνον νὰ μεσολαβήσῃ μεταξὺ τῶν δύο μερίδων· νῦν ὅμως, ἀφ' οὗ οἱ ὁπλαρχηγοὶ ἔδραξαν τὰ ὅπλα καὶ ὁ μόνος αὐτῶν ὀπαδός, ὃν εἶχον εἰς τὴν κυβέρνησιν, ὁ Φωτίλας, ἐγκατέλιπε τὴν θέσιν του (8/20 Νοεμβρίου), ἀπεχωρίσθη ἡ βουλὴ ἀπὸ τῶν στασιαστῶν. Ὅπως δὲ μὴ ἔχῃ ἐναντίαν ὅλην τὴν χερσόνησον ἀντικατέστησεν ἡ βουλὴ τὸν Φωτίλαν διὰ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Πετρόμπεη, τοῦ Κωνσταντίνου Μαυρομιχάλη, καὶ μετὰ τοῦτο ἔλαβε σύντονα κατὰ τῶν ἀνταρτῶν μέτρα. Ἡ κυβέρνησις δὲν ἐδυσκολεύθη νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς ἀρχαίας τῶν Ῥουμελιωτῶν κατὰ τῶν Πελοποννησίων ἔχθρας· ὁ Κωλέττης κατέπεισε τὸν Γούραν νὰ κηρυχθῇ κατὰ τῶν ἀνταρτῶν, καὶ προσείλκυσε πρὸς τὴν κυβέρνησιν τοὺς ἐν Σαλώνοις Σουλιώτας καὶ τοὺς ἐν Σκιάθῳ καὶ Σκοπέλῳ Ὀλυμπίους. Ὅθεν ἀμφίβολος δὲν ἦτο ἡ ὑπεροχὴ τῆς κυβερνήσεως. Οἱ Κολοκοτρωναῖοι ἐκινήσαν κατὰ τῆς Τριπόλεως, ὅπως ἀποσπάσωσι τὴν πόλιν ταύτην ἀπὸ τῆς κυβερνήσεως· ὁ δὲ Νικήτας, σταλεὶς εἰς Κουτσοπόδι, ἠπείλει τὸ Ναύπλιον καὶ ἐφαίνετο ὅτι εἶχε σκοπὸν νὰ διακόψῃ τὴν πρὸς τὴν Τρίπολιν συγκοινωνίαν. Ὁ Ἀνδρέας Λόντος καὶ ὁ Νοταρᾶς ἦσαν προσδιωρισμένοι νὰ πολιορκήσωσι τὸν Ἀκροκόρινθον. Ἀλλὰ πάντα τὰ σχέδια ταῦτα ἐματαιώθησαν. Ἡ φρουρὰ τῆς Τριπόλεως ἐνίκησε (11/23 Νοεμβρίου) τοὺς ἀντάρτας τόσον ἀποτελε-

σματικῶς, ὥστε ἔπεσεν ἐν τῇ συμπλοκῇ ὁ Πάνος Κολοκοτρώνης. Τὸ ἐν Κουτσοποδίῳ σῶμα ἡττήθη κατὰ κράτος ὑπὸ τοῦ Δικαίου, οἱ δὲ πρὸς τὴν Κόρινθον ἀποσταλέντες ἠναγκάσθησαν παρὰ τοῦ Γούρα καὶ τοῦ Καρατάσου νὰ καταφύγωσιν εἰς Ἅγιον Γεώργιον, ὅθεν πάλιν (7/19 Δεκεμβρίου) ἐξεδιώχθησαν. Ἡ κυβέρνησις ὠφελήθη ἐκ τῆς ἐπιτυχίας της ταύτης μὲ τόσην σπουδὴν. εἶχεν οὐδέποτε ἀνέπτυξε μετὰ τὰς κατὰ τῶν Τούρκων νίκας. Ὁ στρατὸς αὐτῆς κατέλαβε τὴν Ἀχαΐαν καὶ τὴν Ἤλιδα· ὁ Γούρας ἐξεδίωξε τὸν Σισίνην ἐκ Γαστούνης· οἱ Σουλιῶται τῶν Σαλώνων μεταβάντες εἰς Βοστίτσαν (Αἴγιον), ἀπεδίωξαν ἐκεῖθεν τοὺς μετὰ τοῦ Λόντου καὶ τοῦ Νικήτα ἡνωμένους Ζαΐμας πρὸς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα. Ἡ Καρύταινα ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ Χατζῆ Χρήστου, ἡ δὲ Μεσσηνία ὑπὸ τοῦ Δικαίου καὶ τοῦ Μακρυγιάννη. Καταβληθεὶς ὑπὸ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ του ἐζήτησεν ὁ Κολοκοτρώνης τὴν ἀμνηστείαν τῆς κυβερνήσεως· αὕτη δὲ ἐπέμενε νὰ ἐμφανισθῇ ὁ ὁπλαρχηγὸς αὐτοπροσώπως. Τῇ 30/11 Ἰανουαρίου 1825 ἦλθεν οὗτος εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἔνθα ἐπί τινας ἡμέρας περιήρχετο ἐλεύθερος· ἀφ' οὗ ὅμως ἦλθον καὶ οἱ ἀδελφοὶ Δεληγιάνναι, ὁ Νοταρᾶς, ὁ Γρίβας καὶ ἄλλοι ἀρχηγοὶ τῶν ἀνταρτῶν, μετεκομίσθησαν ὅλοι (6/18 Φεβρουαρίου), δεκατρεῖς τὸν ἀριθμόν, εἰς Ὕδραν, καὶ ἐκρατήθησαν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Προφήτου Ἡλίου ὡς πολιτικοὶ κατάδικοι.

Ἀξιοσημείωτον ἦτο, καὶ ἐφαίνετο ὡς ἀξιοθαύμαστος τῆς κυβερνήσεως τύχη, ὅτι ἡ νέα αὕτη πτῶσις τοῦ Κολοκοτρώνου συνεδέετο μετὰ τῆς πτώσεως ὅλων τῶν ἐπισημοτέρων ἀντικυβερνητικῶν ὁπλαρχηγῶν, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ στερεᾷ Ἑλλάδι. Ὁ Σισίνης. ὅστις ἀνέλαβεν ἐν Ἤλιδι μέρος μεγαλοπρεποῦς πασᾶ καὶ ἀστειευόμενος ἐπόθει τὸ ἀξίωμα δουκὸς τῆς Κλαρέντσας, κατέφυγεν εἰς Ζάκυνθον, ἔνθα ὁ λαὸς ἠπείλησε νὰ τὸν λιθοβολήσῃ. Ἀποπεμφθεὶς δὲ παρὰ τῶν ἀρχῶν, δὲν εἶχεν ἄλλο καταφύγιον ἢ νὰ ἔλθῃ εἰς Ναύπλιον καὶ νὰ συμμερισθῇ τὴν τύχην τῶν ἐν Ὕδρᾳ κρατουμένων. Οἱ Ζαΐμαι, ὁ Λόντος καὶ ὁ Νικήτας κατέφυγον εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐπεκαλέσθησαν τὴν προστασίαν τῆς τοπικῆς συνελεύσεως, ἣν εἶχε συγκαλέσει πρὸ μικροῦ (17/29 Δεκεμ-

βρίου 1824) ὁ Μαυροκορδάτος ἐν Ἀνατολικῷ πρὶν ἢ μεταβῇ εἰς Ναύπλιον νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν κυβέρνησιν. Ἕνεκα τῆς παλαιᾶς φιλίας ἐγένοντο δεκτοὶ ἀλλὰ ὑπὸ τὸν ῥητὸν ὅρον νὰ θεωρῶνται ἀείποτε ὑπὸ τὴν ἰσχὺν τῶν νόμων. Οἱ οὕτω δεκτοὶ γενόμενοι ἦλθον ἐν καιρῷ, ὅπως παρευρεθῶσιν εἰς τὴν κατὰ τῶν ἐπισημοτέρων τῶν ὁπλαρχηγῶν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος δίκην. Ἐν τῇ συνελεύσει τοῦ Ἀνατολικοῦ ἠγέρθησαν μεγάλα παράπονα κατὰ τῆς βίας καὶ τῆς αὐθαιρεσίας τῶν ληστρικῶν τούτων ἁρπυιῶν, καὶ πρὸ πάντων κατὰ τοῦ Μακρῆ. Ἐν ᾧ δὲ ἐγίνετο ἡ συζήτησις περὶ τῆς κατηγορίας ἐν τῷ ναῷ τῆς Παναγίας συνέβη σεισμὸς δυνατός, ὅστις πάντας κατετάραξε· τότε ὁ Σπυρίδων Τρικούπης ἔλαβε μὲ μεγάλην παῤῥησίαν πνεύματος ἀφορμὴν, νὰ παραστήσῃ τὸ συμβὰν τοῦτο ὡς ὀργὴν Κυρίου, ὅστις θέλει νὰ ἐλευθερώσῃ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος οὐ μόνον ἀπὸ τῶν Τούρκων ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν Χριστιανῶν αὐτῶν, οἵτινες ἀποδεικνύονται ἐχθροὶ τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς τάξεως. Αἱ προληπτικαὶ ψυχαὶ ἐθορυβήθησαν καὶ πρῶτος ὁ Μακρῆς, κάτωχρος καὶ τρέμων παρεδέχθη ὅσα παρ' αὐτοῦ ἀπήτουν.

Μικρὸν μετὰ τὴν ταπείνωσιν ταύτην τῶν προὐχόντων τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἀπηλλάγη ἡ κυβέρνησις καὶ τοῦ δικτάτορος τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, (τοῦ Ὀδυσσέως) ἀφ' οὗ ὁ φίλος αὐτοῦ Νέγρης εἶχεν ἤδη ἀποθάνει τῇ 22/4 Δεκεμβρίου ἐν Ναυπλίῳ ἐγκαταλελειμμένος καὶ περιπεφρονημένος. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἠδύνατο πρὸ πολλοῦ νὰ ἐννοήσῃ, ὅτι εἶχεν ἀπολέσει ἤδη τὴν ἀρχαίαν του ἐπιῤῥοὴν καὶ ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως καὶ ἐπὶ τοῦ λαοῦ καὶ ἐπὶ τῶν στρατιωτῶν. Ἐμφανισθέντι αὐτῷ κατὰ τὸ θέρος εἰς Ἄμπλιανην, τῷ παρέστησαν οἱ ὁπλαρχηγοὶ, ὅτι ἦτο περιττός. Ἡ κυβέρνησις δὲν ἐζήτησε τὴν συνδρομήν του κατὰ τῶν ἀνταρτῶν. Ἐκδίκησιν πνέων διὰ τοῦτο συνῆψεν ὁ Ὀδυσσεὺς διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ Ὀμὲρ πασᾶ τῆς Καρύστου, συνωμολόγησε παρὰ τὴν ἔγκρισιν τῶν ὁπλαρχηγῶν τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος εἰρήνην μετὰ τοῦ Σουλτάνου, καὶ, ἐνησχολημένου ὄντος τοῦ Γούρα ἐν Πελοποννήσῳ, προσεκάλεσε τοὺς Τούρκους ἐξ Εὐβοίας εἰς τὴν Ἀττικήν. Μαθὼν

ὅμως ὁ Γούρας τὰ διατρέξαντα ἐπανῆλθε (Μάρτιον 1825) κατεσπευσμένως εἰς τὴν Ἀττικήν, καὶ ἐξ Ἀθηνῶν ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ Ὀδυσσέως, ὅστις ἵστατο ἐπὶ κεφαλῆς 600 χριστιανῶν καὶ 400 Τούρκων πρῶτον ἐν Χαιρωνείᾳ καὶ ἔπειτα ἐν Λιβανάταις (ἐπαρχία Ταλαντίου) τόπῳ τῆς γεννήσεώς του. (1) Κλεισθεὶς ἐνταῦθα ἐφοβήθη ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρούτσου ἕνεκα τῆς κακῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιχειρήσεώς του τὴν ἐκδίκησιν τῶν νέων αὐτοῦ φίλων (τῶν Ὀθωμανῶν)· καὶ ὁ ἄπιστος ἐγκατέλιπεν αὐτοὺς πάλιν καὶ παρεδόθη (7/19 Ἀπριλίου) εἰς τὸν Γούραν, προδίδων αἰσχρῶς τοὺς ἐν Λιβανάταις χριστιανοὺς ὀπαδούς του, καθ' ὧν οἱ Τοῦρκοι αἱματηρῶς ἐξεδικήθησαν διὰ τὴν φυγήν του. Τὴν οἰκογένειάν του ἐξησφάλισεν ὁ ἀποστάτης ἐν τῷ παρὰ τὸν Παρνασσὸν ἀπορθήτῳ αὐτοῦ σπηλαίῳ, Κωρυκίῳ, τὸ ὁποῖον ἐφρούρει ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ Τρελαύνης (Trelawney)· Ἐπί τινα χρόνον περιεφέρθη ἔτι ὁ ἄθλιος αἰχμάλωτος ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοῦ Γούρα, εἶτα δὲ μετεκομίσθη εἰς Ἀθήνας, ἐσύρθη διὰ τῶν ὁδῶν παρακολουθούμενος ὑπὸ πλήθους κραυγάζοντος καὶ ἀπειλοῦντος ὄχλου, ἐβασανίσθη διὰ νὰ παραδώσῃ τοὺς θησαυρούς του, καὶ τέλος ἐθανατώθη συγκαταθέσει τοῦ Γούρα, ἴσως δὲ καὶ συνεργείᾳ τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Κωλέττου. Μιᾷ τῶν ἡμερῶν (3/15 Ἰουλίου) εὑρέθη ὁ Ὀδυσσεὺς πρὸ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀπτέρου Νίκης, νεκρὸς καὶ μὲ συντετριμμένα μέλη ἐκτάδην κείμενος· ἐλέγετο ὅτι ἀποπειραθεὶς νὰ δραπετεύσῃ κατέπεσεν ἀπὸ τοῦ πύργου ἔνθα ἐκρατεῖτο, καὶ ἐφονεύθη, ἀλλ' οἱ εἰς τὴν νεκροψίαν παρευρεθέντες ἦσαν πεπεισμένοι ὅτι πνιγεὶς ἐρρίφθη ἀπὸ τῆς στέγης τῆς εἱρκτῆς του (2). Ὅτι δὲ ἡ κυβέρνησις ἔλαβε μέρος εἰς τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρὸς τούτου, κατεφαίνεται ἔτι μᾶλλον ἐκ τοῦ ὅτι μετ' οὐ πολὺ παρεδέχθη τὴν πρότασιν τοῦ

---

(1) Περὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης ὅρα τὰς ἐκθέσεις τοῦ Γούρα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Ἀθηνῶν τοῦ Δ. Σουρμελῆ. ἐν Αἰγίνῃ 1835.

(2) Ὁ Ὀδυσσεὺς εὗρε μεταξὺ τῶν συστρατιωτῶν του συνήγορον ἐν Κ. Παπαδοπούλου Ἀνασκευῇ τῶν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀθηνῶν ἀναφερομένων περὶ τοῦ στρατηγοῦ Ὀδυσσέως. Ἀθήν. 1837.

Σκώτου Φέντωνος, ὅστις ὑπεσχέθη νὰ δολοφονήσῃ τὸν Τρελαύνην, τὸν κατέχοντα τὸ σπήλαιον τοῦ Παρνασσοῦ (1).

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Κοντουριώτου ἦτο περὶ τὰ τέλη τοῦ 1824 καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1825 ἡ ἐπισημοτέρα καὶ ἰσχυροτέρα τῶν μέχρι τοῦδε κυβερνήσεων τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Πελοποννήσιοι ἀντίζηλοι τῆς κυβερνήσεως ἐκρατοῦντο ἐν Ὕδρᾳ, οἱ ἰσχυρότεροι τῶν ὁπλαρχηγῶν τῆς δυτικῆς καὶ ἀνατολικῆς Ἑλλάδος εἶχον ἀφ' ἑαυτῶν καταστραφῆ· οἱ ἀνδρειότεροι τῶν στρατηγῶν εἶχον ταχθῆ ὑπὸ τὰς σημαίας τῆς νομίμου ἐξουσίας, αἱ τοπικαὶ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος κυβερνήσεις ἦσαν καὶ ἔμενον ἄκυροι, αἱ δὲ διαταγαὶ τοῦ προέδρου πανταχοῦ ἐξετελοῦντο. Ἡ ἐκστρατεία τοῦ ἔτους 1824 ὑπῆρξε μὲν κατὰ θάλασσαν ἐπίπονος ἀλλὰ καὶ θριαμβευτική· κατὰ γῆν δὲ ἐφαίνετο ὅτι ὁ πόλεμος ἦτο ἤδη ἀποπερατωμένος. Τῶν Πατρῶν ἡ πτῶσις ἐπεκρέματο καὶ ἡ πολιορκουμένη πόλις δὲν ἐζήτει, ὅπως παραδοθῇ, εἰμὴ τὴν παρουσίαν τοῦ προέδρου, ὃν οἱ ἐκεῖ εὑρισκόμενοι Τοῦρκοι βασιλέα τῆς Ἑλλάδος ἀπεκάλουν. Ἡ ἐπιῤῥοὴ αὕτη τῆς κυβερνήσεως τοῦ Κοντουριώτου καὶ ἡ πεποίθησις, ἣν αὕτη ἐνέπνεεν, ἐπεξετείνοντο καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Τὸ πρῶτον ἀγγλικὸν δάνειον δὲν ἦτο ἔτι ἐξηντλημένον καὶ ἤδη διεπραγματεύοντο οἱ ἐν Λονδίνῳ πράκτορες δεύτερον δάνειον ἐκ δύο ἑκατομμυρίων λιρῶν. Ὅτε πρῶτον (κατὰ τὸν Αὔγουστον τοῦ 1824) ἀπεφασίσθη παρὰ τῆς κυβερνήσεως τὸ δάνειον τοῦτο, ἐλαχίστη μόνον ἐλπὶς ἐπιτυχίας ὑπῆρχε, διότι ὑπὸ τὴν πρόσφατον ἐντύπωσιν τῆς καταστροφῆς τῶν Ψαρῶν τὰ χρεώγραφα τοῦ πρώτου δανείου εἶχον ἐκπέσει εἰς 15 τοῖς 0/0. Ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους Ἄγγλοι καὶ Γάλλοι τραπεζῖται ἡμιλλῶντο εἰς τὴν συνομολόγησιν τοῦ δανείου. Ἐπροτιμήθησαν δὲ οἱ ἐν Λονδίνῳ ἀδελφοὶ Ῥικάρδοι, (Ricardo) οἵτινες καὶ εὐθὺς (25/7 Φεβρουαρίου 1825) ἔθεσαν εἰς κυκλοφορίαν τὰ χρεώγραφα τοῦ νέου δανείου

Ἡ Κυβέρνησις τοῦ Κοντουριώτου.

(1) Ἡ ἀπόπειρα ἀπέβη κατὰ τοῦ φονέως, ὅστις ἐθανατώθη ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Τρελαύνη. Ὁ Τρελαύνης ἐπληγώθη ἐλαφρῶς, παρέδωκεν ἔπειτα τὸ σπήλαιον καὶ ἀπεσύρθη εἰς Κεφαλληνίαν. Ὅρα Ἔμερσων 1,275.

τῶν δύο ἑκατομμ. λιρῶν, τὸ ὁποῖον συνωμολογήθη πρὸς 55 1|2 0/0 (1). Οὐδαμοῦ ἔγεινεν ἐπαισθητότερον ἢ ἐν Βιέννῃ ποίαν σημασίαν εἶχε διὰ τὴν Ἑλλάδα ἡ εὐτυχὴς αὕτη τροπὴ τῶν πραγμάτων, ἤρκει μόνον ἡ τύχη αὕτη νὰ παρετείνετο ἐπί τινα χρόνον. Ἐν Βιέννῃ διεσταύρωσεν ἡ νεωτάτη αὕτη νίκη τῆς μερίδος τῆς τάξεως πᾶν σχέδιον, τὸ ὁποῖον ἐβασίζετο εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τῶν Ἑλλήνων διχόνοιαν, καὶ πᾶσαν ἐλπίδα περὶ τῆς προδοσίας καὶ τῆς φιλαυτίας τῶν ὁπλαρχηγῶν· ἡ νίκη αὕτη ἔδωκεν εἰς τὰς χεῖρας τῆς μικρᾶς μὲν ἀλλ' ἰσχυρᾶς μερίδος τῶν νομιμοφρόνων, οὓς οἱ ἐν Βιέννῃ ἀπεκάλουν δημοκράτας καὶ ἐπαναστάτας, πᾶν μέσον καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν, παρέχουσαν εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ νέου κράτους τὴν μορφὴν τακτικοῦ διοργανισμοῦ. Τὴν κραταίωσιν ταύτην καὶ τὸν θρίαμβον τῆς ἐπαναστάσεως μετὰ πλείστης ὅσης ἀναγκτήσεως ἔφερον οἱ ἐν Βιέννῃ πολιτικοί. Διότι ἐφαίνετο ὅτι τοῖς Ἕλλησιν ἓν ἔτι μόνον βῆμα ὑπελείπετο πρὸς τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἡ ἐποχὴ αὕτη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1825 ἦτο στιγμὴ ἐπιτυχίας, στιγμὴ ἐλπίδος καὶ προσδοκίας περὶ τῆς θριαμβευτικῆς ἐκβάσεως τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως· ἀλλ' ἦτο αὕτη καθ' ὅλην τῆς λέξεως τὴν σημασίαν ἁπλῆ μόνον στιγμή. Ἡ ἐπιτυχία τῶν Ἑλλήνων περιελθοῦσα εἰς τὴν ἀκμὴν ταύτην ἤρξατο νὰ μεταβάλλεται. Πόσον ἀνεκτίμητον ἤθελεν εἶσθαι τώρα ἐὰν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς κυβερνήσεως ἵστατο ἀνὴρ στρατιωτικὸς, ὅστις συγκεντρῶν τὰ στοιχεῖα ταῦτα τῆς ὑπολήψεως, τῆς ἱκανότητος, τῆς ὁμονοίας καὶ τῶν χρηματικῶν μέσων, ἤθελεν ἐξακολουθήσει τὸ ὑπὸ τοῦ στόλου ἐγκαινιασθὲν ἔργον προκινδυνεύων καὶ τὸ τελευταῖον πλοῖον καὶ τὸν τελευταῖον ναύτην, ἵνα οὕτω καταβάλλῃ ἐν αὐτῇ τῇ ἀρχῇ τὴν αἰγυπτιακὴν ἐκστρατείαν, καὶ τῇ διαμφισβητήσῃ ἕκαστον βῆμα καὶ κατὰ θάλασσαν καὶ ἔτι μᾶλλον κατὰ γῆν! Ἀλλ' οἱ ἄνδρες τῆς τάξεως εἶναι σπανίως καὶ ἄνδρες τῆς ἐνεργείας καὶ πράξεως. Δυστυχῶς δὲ συγχρόνως ἐφαίνετο ὅτι ἡ ἐπιτυχία τῶν δύο τελευ-

(1) Τὰ ἔξοδα εἰς προμηθείας κ.τ.τ. ὑπελογίσθησαν εἰς 58 9|10 0|0. Πρὸς τούτοις οἱ ἀναλαβόντες τὸ δάνειον ὥρισαν κατὰ τὴν συμφωνίαν 250 χιλιάδας λιρῶν πρὸς ἐξόφλησιν τῶν χρεωγράφων τοῦ πρώτου δανείου.

ταίων τοῦ πολέμου ἐτῶν καὶ αἱ προσπάθειαι τῶν δύο πρώτων εἶχον χαλαρώσει ἐν αὐτῷ τῷ λαῷ τὴν ἶνα τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἐπαναστάσεως. Καὶ ζημία ἀνεπανόρθωτος ὑπῆρξεν, ὅτι ἡ ἐν Πελοποννήσῳ δυσαρέσκεια κατὰ τῆς ὡς ξένης θεωρουμένης κυβερνήσεως κατέθλιβε τὴν ἐλευθέραν τῶν κατοίκων ἀνάπτυξιν, ὅταν ἡ ὥρα τοῦ κινδύνου ἤχησεν. Ὁ πρόεδρος, εἰ καὶ ὡς ἰδιώτης ἀκεραίου χαρακτῆρος ἀνὴρ, δὲν ἦτο ὅμως ὁ ἐν τῷ δημοσίῳ βίῳ κατάλληλος. Ἔχων φρονήματα ὡς Ὑδραῖος μᾶλλον ἢ ὡς Ἕλλην, ἐφρόντιζε πολλάκις μετ' ἐπιμόνου ζήλου περὶ μικρῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων, ἀλλὰ πρὸς μεγάλας ἐπιχειρήσεις οὔτε τὴν δύναμιν εἶχε οὔτε τὴν ἀπόφασιν· μὲ τὰς μικράς του γνώσεις ἐσκεμμένος καὶ συνετὸς ἐν συμβουλίῳ, ἦτο βραδὺς καὶ ἀδρανὴς ἐν τῇ ἐκτελέσει. Ἀλλ' αἱ ἰδιότητες αὗται δὲν ἦσαν αἱ καθιστῶσαι εἰς αὐτὰς τὰ περιστάσεις ἄνδρα ἱκανὸν νὰ ἐξουσιάσῃ τὴν Ἑλλάδα. Ἂν καὶ ἐνόησεν ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις εἰς τὸ διάστημα τοῦ ἑξαμήνου πολέμου τὸ τρομερὸν τῶν αἰγυπτιακῶν δυνάμεων, ἂν καὶ ἠδύνατο νὰ γνωρίσῃ ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι ἔμενον ἐν Κρήτῃ μόνον ὅπως εὕρωσι τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν πρὸς τὴν εἰς τὴν Πελοπόννησον μετάβασιν, οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον ὅμως ἔπραξεν οὔτε ὅπως τοὺς ἀντικρούσῃ ἐν πολέμῳ, οὔτε ὅπως τοῖς διακωλύσῃ τὴν ἀπόβασιν. Οὐδέποτε τὸ ἐλλάττωμα τῶν Ἑλλήνων, νὰ ὑποτιμῶσι τοὺς ἐναντίους των, ἐπεξετάθη εἰς βαθμὸν τόσον ὀλέθριον, ὅσον ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ταύτης καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐπικινδύνῳ στιγμῇ. Ὀλίγην μόνον περίσκεψιν ἐὰν εἶχεν ἡ κυβέρνησις ὤφειλε νὰ πέμψῃ τὸν στόλον της εἰς Κρήτην, νὰ καταστρέψῃ τὰς ἐν Χανίοις, Ῥεθύμνῃ καὶ Μεγάλῳ Κάστρῳ ἀποθήκας τῶν Αἰγυπτίων, νὰ παρεμποδίσῃ τὸν ἔκπλουν τῶν φορτηγῶν πλοίων, ν' ἀναγκάσῃ διὰ τῆς πείνης τοὺς κατὰ τὴν παραλίαν τῆς Σούδας συγκεντρωμένους στρατοὺς νὰ διαλυθῶσι, καὶ νὰ δώσῃ εἰς τοὺς Κρῆτας σύνθημα πρὸς νέαν ἐπανάστασιν. Ἡ παράδοσις τῶν Πατρῶν, ἥτις ἤθελε συνεπιφέρει τὴν πτῶσιν τοῦ Ῥίου καὶ Ἀντιρρίου, προετάθη εἰς τὸν πρόεδρον· ἀλλ' οὗτος ῥαθυμείᾳ κινούμενος ἀνέβαλε τὴν ἐκεῖσε μετάβασίν του καὶ ἀπώλεσε μετ' ἀσυγγνώστου ἀμελείας τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἀνεκτιμήτου ταύτης κατακτήσεως!

Πάντα τὰ δυνατὰ ὤφειλε νὰ καταβάλῃ ἡ κυβέρνησις, ὅπως κυριεύσῃ τὴν Μεθώνην καὶ Κορώνην, ἵνα στερήσῃ τὸν ἐχθρὸν τοῦ τόπου τῆς ἀποβάσεως, καὶ τὸ Νεόκαστρον ὡς καὶ τὸ ὀχυρὰν θέσιν ἔχον φρούριον τῶν παλαιῶν Ναβαρίνων (τῆς Πύλου) καὶ τὴν νῆσον Σφακτηρίαν νὰ ὀχυρώσῃ, νὰ ἐφοδιάσῃ, νὰ καταλάβῃ καὶ νὰ ὑπερασπισθῇ διὰ τοῦ στόλου, ἵνα μὴ παραδώσῃ εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Αἰγυπτίων τὸν πολύτιμον τοῦτον λιμένα· ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἔγεινεν, οὐδὲν τούτων οὔτε προπαρεσκευάσθη, οὔτε κἂν προεσχεδιάσθη. Τοῦτο ὅμως ἦτο λίαν ἐπικίνδυνον διότι ὁ νέος ἐχθρὸς ἦτο τρομερὸς, καὶ ὅμοιον τούτου οὐδέποτε μέχρι τοῦδε εἶχον ἰδεῖ οἱ Ἕλληνες ἐναντίον αὐτῶν.

Ὁ Ἰβραῒμ πασᾶς. Ὁ Ἰβραῒμ πασᾶς, ὁ πρεσβύτερος ἢ μᾶλλον ὁ θετὸς υἱὸς τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ, κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀνὴρ ἡλικίας τριάκοντα ὀκτὼ ἐτῶν, ἐθεωρεῖτο καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν στρατιωτικῶν τῆς Εὐρώπης καὶ ἕξει καὶ φύσει στρατιώτης. Ὁμοιάζων τὸν πατέρα του καὶ κατὰ τὴν φιλοδοξίαν καὶ κατὰ τὴν σταθερότητα τοῦ χαρακτῆρος καὶ τὴν ἐγκαρτέρησιν, ἦτο κατώτερος αὐτοῦ κατὰ τὸ φυσικὸν πνεῦμα, καὶ ὑποδεέστερος κατὰ τὴν πονηρίαν ὧν ἐθεωρεῖτο πιστότερος καὶ συνεπέστερος αὐτοῦ. Ἡ βάρβαρος αὐτοῦ ὠμότης ἐμετριάζετο ἕνεκα τῆς ὀλίγης αὐτοῦ φιλαργυρίας· ἦτο ἐχθρὸς τοῦ συστήματος τῆς ἀργυρολογίας τοῦ πατρός του, εἰ καὶ ἀπέφευγε νὰ κατηγορῇ αὐτὸν φανερῶς. Ὁ λαὸς καὶ τὸν ἐσέβετο καὶ τὸν ἐφοβεῖτο ὡς καὶ τὸν πατέρα του. Ἡ εἰς τὴν Ἀραβίαν ἐκστρατεία του τῷ παρέσχε τὴν μεγάλην ταύτην προσωπικὴν ὑπόληψιν, ὡς καὶ τὴν στρατιωτικὴν αὐτοῦ δόξαν. Ἡ ἐκ τῆς ἐκστρατείας ἐπάνοδός του ὑπῆρξε θρίαμβος, ὅστις ἐκέντησεν εἰς τὸ ἄκρον τὴν φιλαυτίαν του. Ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἐφαίνετο λιτὸς ὡς ὁ ἁπλοῦς στρατιώτης, καὶ κατεῖχε σκηνὴν, ἥτις κατ' οὐδὲν διεκρίνετο ἀπὸ τῆς τῶν ἀξιωματικῶν του· ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοὐναντίον ἦτο ἡ σκηνή του μεγαλοπρεπῶς ἐκ πολυτίμων ἰνδικῶν καὶ γαλλικῶν μεταξωτῶν ὑφασμάτων κατεσκευασμένη. Ἐν τῇ μάχῃ ἦτο ἀνδρεῖος, γενναῖος καὶ περιεσκεμμένος, καὶ ἀπῄτει τὰ αὐτὰ προτερήματα παρὰ τῶν ἀξιωματικῶν του ὡς

ἁπλοῦν αὐτῶν καθῆκον· διότι μὲ ἴσην αὐστηρότητα ἐτιμώρει καὶ τὴν ἀνανδρίαν καὶ τὴν ἀπείθειαν. Ἐλέγετο, ὅτι τοὺς φεύγοντας ἐκ τῆς γραμμῆς στρατιώτας του ἰδίᾳ χειρὶ ἐφόνευε. Μετὰ τὰς ἀποτυχούσας ναυμαχίας, αἵτινες διήγειραν τὴν ἀγανάκτησίν του, ἐρράπισε πλοίαρχον, τοῦ ὁποίου τὸ πλοῖον ἐν τῇ συγχύσει τῆς μάχης ἀπώλεσε τὴν γραμμήν του, καὶ ἕτερον πλοίαρχον, ὅστις ἐδείχθη δειλός, κατεδίκασεν εἰς θάνατον. Αἱ πράξεις αὗται ἐνέφαινον ἄνδρα ὠμόν, καὶ ὠμὸς ἦτο ὁ Ἰβραῒμ πασᾶς καὶ ἐκ συστήματος καὶ ἐκ φυσικῆς κλίσεως. Λέγεται ὅτι ἡ μεγαλειτέρα του διασκέδασις τῆς νεότητος ἦτο νὰ πυροβολῇ ἐκ τοῦ παραθύρου κατὰ τῶν δερματίνων ἀσκῶν τοῦ ὕδατος, τοὺς ὁποίους ἐκράτουν οἱ διαβαίνοντες ὑδροφόροι ἐπὶ τῶν ὤμων ἢ ὑπὸ τὴν μασχάλην· (1) Ὁ λόγος οὗτος ἐμφαίνει τί ἐφρόνει περὶ αὐτοῦ ὁ λαός του. Νῦν ὅμως ὅτε ἐν ἀγανακτήσει διὰ τὴν ἀποτυχοῦσαν ἐκστρατείαν εὑρίσκετο παρὰ τὴν Σούδαν, ἀμερόληπτοι περιηγηταὶ (2) ἤκουον τοὺς ἀξιωματικούς του κατηγοροῦντας αὐτὸν ἐπὶ τῇ ὠμότητί του καὶ ἔβλεπον αὐτὸν πολλάκις καθήμενον ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τοῦ πλοίου του καὶ ἀποσκήπτοντα διὰ λακτισμάτων, μαστιγώσεων καὶ πυροβολισμῶν τὴν ὀργήν του εἰς τοὺς δυστήνους αὐτοῦ στρατιώτας. Ἄλλοι δὲ πάλιν τουρκόφιλοι Εὐρωπαῖοι ἐθαύμαζον αὐτὸν ὡς ἄνδρα πεπολιτισμένον καὶ φιλάνθρωπον, καὶ κατηρῶντο τοὺς Ἕλληνας, τοὺς κηρύττοντας αὐτὸν βάρβαρον καὶ αἱμοβόρον. Διότι ὡς ὅλοι οἱ Ἀνατολῖται ἐγίνωσκεν ὁ Ἰβραῒμ πασᾶς τὸν τρόπον νὰ δίδῃ εἰς τὴν φυσιογνωμίαν του τὴν ὄψιν, τὴν πρὸς τὰς περιστάσεις ἁρμόζουσαν καὶ εἰς τοὺς σκοποὺς του κατάλληλον, καὶ νὰ καταδαμάζῃ χρείας τυχούσης τὸν εὐερέθιστον αὐτοῦ χαρακτῆρα. Ἡ ὅλη παῤῥησία του, ἡ μικρὰ αὐτοῦ καὶ εὔσαρκος μορφή, τὸ στρογγύλον αὐτοῦ πρόσωπον μὲ τὴν πλατεῖαν ῥῖνα καὶ τὸν καστανόχρουν πώγωνά

(1) Hold Yates, ἡ νέα ἱστορία καὶ ἡ κατάστασις τῆς Αἰγύπτου. 2,474.
(2) Madden, Περιήγησις κατὰ τὴν Τουρκίαν, Αἴγυπτον, Νουβίαν καὶ Παλαιστίνην. Ἐν Λονδίνῳ 1829. 1,175.

του οὐδὲν εἶχον τὸ μεγαλοπρεπὲς, οὐδὲ ἐνέφαινον ἔξοχα προτερήματα ἢ ἐξαίρετόν τινα ἱκανότητα· ἐν τῷ μικρῷ, εὐκινήτῳ καὶ μελανόχρῳ αὐτοῦ ὀφθαλμῷ ἐνέδρευε τῆς ἀγριότητς ἡ φλὸξ, οἱ πλεῖστοι ὅμως τῶν παρατηρητῶν δὲν ἦσαν φυσιογνώμονες ὥστε νὰ διακρίνωσιν ἐν τῷ γλυκεῖ βλέμματι καὶ ὑπὸ τὰ ὑπομειδιῶντα χείλη του τὸν χαρακτῆρα τῆς ὠμότητος. Προσεκτικὸς, ὡς ὁ πατήρ του, εἰς τὴν κρίσιν τῶν Εὐρωπαίων, τοὺς ἐξηπάτα διὰ τῆς ἠπιότητος καὶ τῆς εὐγενοῦς συμπεριφορᾶς, καὶ ἐπειρᾶτο νὰ κοσμήσῃ τὴν φύσιν του καὶ τὴν ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ ἐν τῷ πολέμῳ διαγωγήν του δι' εὐρωπαϊκοῦ ἐπιχρίσματος, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν εἶχε διάρκειαν.

Περιφρονῶν καὶ ἀποστρεφόμενος πᾶν τὸ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως προερχόμενον μετέβη εἰς τὴν Ἑλλάδα πλήρης φιλοδοξίας, νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀνατεθεῖσαν αὐτῷ ἐπιχείρησιν μετὰ πλείστης ὅσης ἐπιτυχίας, καὶ καθ' ἑκάστην ἔλεγεν ἐν τῷ κύκλῳ τῶν ἀξιωματικῶν, ὅτι μὲ πᾶσαν θυσίαν πρέπει νὰ νικήσωσιν. Ἦτο δὲ καὶ ὁ ἴδιος ἀποφασισμένος νὰ ἐπιτύχῃ διὰ παντὸς μέσου τὴν νίκην. Ὅθεν ἐν ἀρχῇ εὔκολον τῷ ἦτο νὰ ἀπατᾷ τοὺς ξένους, ὅταν ἡ πολιτική του ἀπῄτει, τοὺς μὲν ἀρχηγοὺς τῶν ἐχθρῶν νὰ δελεάσῃ διὰ τῆς δωροδοκίας, τὸν δὲ λαὸν διὰ τῆς φιλοφροσύνης, καὶ νὰ τῷ καταδείξῃ ὅτι αὐστηρότητα μόνον κατὰ τῶν ἀνταρτῶν ἤθελε μεταχειρισθῆ, πρὸς δὲ τοὺς εἰρηνικοὺς πολίτας ὅτι ἔρχεται ὡς πατήρ. Ἐὰν τὰ μέσα ταῦτα δὲν ἐπετύγχανον, πᾶς Ὀθωμανὸς ἐνόει, ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀφεθῇ ὁ χαλινὸς εἰς τὸν πόλεμον ἐλεύθερος. Γενικῶς σχεδὸν ἐλέγετο ὅτι ὁ πασᾶς εἶχε σκοπὸν νὰ μεταφέρῃ τοὺς χριστιανοὺς ἅπαντας τῆς Πελοποννήσου εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ν' ἀντικαταστήσῃ αὐτοὺς διὰ Ἀράβων. Τὸ θετικὸν τῆς τοιαύτης ἀποφάσεως δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀποδειχθῇ, διότι ὁ συνετὸς ἀνὴρ δὲν μοιράζει τὴν λεοντῆν πρὶν τὴν ἀποκτήσῃ καὶ ὁ ἐνεργητικὸς ἀνὴρ ἐκτελεῖ τὸ σχέδιόν του πρὶν τὸ κοινοποιήσῃ. Ἥρμοζε καθ' ὅλα πρὸς τὸ ἄσπλαγχνον καὶ ἀναίσθητον σύστημα τοῦ πατρός του τὸ σχέδιον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἦτο ἀπόρροια οὐχὶ τοσοῦτον ἐκδικητικῆς βαρβαρότητος ὅσον φιλαύτων καὶ ἐγωϊστικῶν ὑπο-

λογισμῶν, νὰ χρησιμεύσωσι δηλ. οἱ ἐπιμελεῖς καὶ ἱκανοὶ Ἕλληνες ὡς μέσον ἀναπτύξεως καὶ τελειοποιήσεως τοῦ αἰγυπτιακοῦ ναυτικοῦ.

Οἱ Αἰγύπτιοι ἐν Πελοποννήσῳ. Ἅλωσις τοῦ Νεοκάστρου.

Ἄνδρα, οἷος ἦτο ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς, τὰ πρῶτα κατὰ τὴν ἐπιχείρησιν προσκόμματα δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀποθαῤῥύνωσιν, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ ἐνθαῤῥύνωσιν. Ὀλίγον ἐφρόντιζε περὶ τῆς ἀρτιώσεως τῶν τάξεών του, ἃς ὁ πατήρ του ἔσπευδε νὰ συμπληρώσῃ· ὁ δὲ ἀπόπλους τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου παρεκίνησεν αὐτὸν νὰ κάμῃ ἀμέσως δευτέραν ἀπόπειραν νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Καίτοι ἀσθενὴς ἐπελήφθη τῆς ἀποπείρας ταύτης, δίδων ἐκ τοῦ πλοίου τὰς δεούσας διαταγάς· διότι ὡρκίσθη νὰ μὴ πατήσῃ τὸν πόδα του εἰς τὴν ξηρὰν παρὰ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Παραλαβὼν νέον ἐπικουρικὸν σῶμα ἐκ πεντακισχιλίων Αἰγυπτίων, ἀπέπλευσεν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χειμῶνος ἀπὸ Σούδας πρὸς τὴν χερσόνησον. Οὐδὲν Ἑλληνικὸν πλοῖον συνήντησε καθ' ὅλον τὸν διάπλουν. Ὀλίγας δὲ ἡμέρας μετὰ τὴν φυλάκισιν τοῦ Κολοκοτρώνου καὶ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ ἐνεφανίσθη ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ἔμπροσθεν τῆς Μεθώνης (11/23, 12/24 Φεβρουαρίου 1824) καὶ ἀπεβίβασε 4400 ἄνδρας, οἵτινες ἔστησαν ἐπὶ τῆς πεδιάδος τὸ στρατόπεδόν των. Μέρος τῶν πλοίων μετέβη ἀμέσως εἰς Σούδαν καὶ ἀπεβίβασε μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων μόνον ἡμερῶν (5/17 Μαρτίου) δεύτερον σῶμα ἐξ ἑπτακισχιλίων ἀνδρῶν. Ἀμέσως δὲ ἐπελήφθη ὁ πασᾶς τῶν δύο πρώτων καὶ οὐσιωδῶν ἔργων, τῆς ἐπικουρίας τῶν Πατρῶν καὶ τῆς πολιορκίας τοῦ Νεοκάστρου. Ἕνδεκα πλοῖα μετέβησαν εἰς Πάτρας, διεσκόρπισαν τὰ ὀλίγα πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἐπολιόρκουν τὴν πόλιν καὶ ἔφερον τροφάς, πολεμεφόδια καὶ ἐνίσχυσεν εἰς τὴν φρουράν· αὐτὸς δὲ ὁ πασᾶς ἐκαθάρισε τὴν ἐπαρχίαν τῆς Μεθώνης, κατέστησε τὴν πρὸς τὴν Κορώνην συγκοινωνίαν ἐλευθέραν καὶ κατέλαβε (9|21 Μαρτίου) ὀχυράν τινα θέσιν ἀπέναντι τοῦ Νεοκάστρου. Οἱ Ἕλληνες ἐθορυβήθησαν σφόδρα ἐπὶ τῇ χειμερινῇ ταύτῃ ἐκστρατείᾳ. Τὰ πλοῖά των ἡσύχαζον εἰς τοὺς λιμένας των. Οἱ μισθωτοὶ τῆς κυβερνήσεως στρατιῶται εὑρίσκοντο ἔτι ἐν μέρει ἐν Πελοποννήσῳ μετὰ τὴν κατὰ

τῶν ἀνταρτῶν ἐκστρατείαν, ἀλλ' ἦσαν διεσκορπισμένοι τῇδε κἀκεῖσε. Νῦν ὅμως ἡ κυβέρνησις διέταξεν ὅλον τὸν στρατὸν νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ τὸν στόλον νὰ ἑτοιμασθῇ, καὶ αὐτὸς ὁ Κοντουριώτης ἀνήγγειλεν ὅτι μεταβαίνει εἰς τὸ στρατόπεδον. Ἀλλ' ὁ στόλος διεκωλύθη ἐπὶ πολὺν χρόνον ὑπὸ τῶν ἐναντίων ἀνέμων· ὁ δὲ πρόεδρος ἐγκατέλιπε μὲν τὸ Ναύπλιον (16/28 Μαρτίου) ἐν πομπῇ καὶ παρατάξει· ἀλλ' ἀσυνείθιστος ὢν εἰς τὴν ἱππασίαν ἦλθε μετὰ τρεῖς μόλις ἡμέρας εἰς Τρίπολιν, ἔνθα ἠσθένησε, καὶ ὅτε τέλος μετὰ μακρὰν, ἀσύγγνωστον ἀναβολὴν ἐξεκίνησεν ἐκ τῆς Τριπόλεως (περὶ τὰ μέσα τοῦ Ἀπριλίου) ἔμεινε πάλιν εἰς τὴν παρὰ τὸν Πάμισον Σκάλαν, μακρὰν τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ἀφ' οὗ διώρισεν ἀρχηγὸν τῶν κατὰ τῶν Αἰγυπτίων δυνάμεων τῆς ξηρᾶς τὸν πιστὸν αὐτοῦ φίλον Σκούρτην, ἔμπειρον μὲν ναυτικὸν, ἀλλ' ἄμοιρον ἐντελῶς τῆς κατὰ γῆν πολεμικῆς τέχνης. Ὁ διορισμὸς οὗτος κακίστην προὐξένησεν ἐντύπωσιν εἰς τὸν στρατὸν καὶ εἰς τοὺς ἐμπείρους αὐτοῦ ἀρχηγοὺς, οἵτινες ὑπὸ ἀκουσίου ὠθούμενοι πόθου καὶ ζέσεως εἶχον συγκεντρωθῇ ἐν τῷ τόπῳ τοῦ κινδύνου. Μετὰ εὐγενοῦς ὁρμῆς, ἣν παρετηρήσαμεν πολλάκις ἤδη κατὰ τὰς κρισίμους περιστάσεις, ἐξετέθησαν οἱ πρώτιστοι τῶν ὁπλαρχηγῶν καὶ αἱ ἐπισημότεραι τῶν οἰκογενειῶν εἰς τοὺς μεγαλειτέρους κινδύνους. Καὶ εἰς μὲν τὸ Νεόκαστρον, ἔνθα ὁ Πεδεμόντιος Κολλένιος (Collegno) εἶχε νὰ διευθύνῃ τὴν ὑπεράσπισιν (1), ἔσπευσαν δύο υἱοὶ τοῦ Πετρόμπεη, ὁ Γεώργιος καὶ ὁ Ἰωάννης, εἷς τῶν ἀδελφῶν τοῦ ναυάρχου Σαχτούρη, ὁ Μακρυγιάννης, ὁ Γιατράκος καὶ ὁ Ἑπτανήσιος Πανᾶς, ὁ ἐν Πέτᾳ ἀριστεύσας. Τὸ δὲ καταῤῥεῦσαν φρούριον τῶν Παλαιῶν Ναβαρίνων (τῆς ἀρχαίας Πύλου ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Κορυφασίου) ὑπερησπίζετο ὁ ἐπίσκοπος τῆς Μεθώνης καὶ ὁ Χατσῆ Χρῆστος μετὰ τῶν ἀτρομήτων Βουλγάρων του· δύο ὥρας δὲ μακρὰν τῆς Μεθώνης, παρὰ τὸ χωρίον Κρεμμύδι, συνεστήθη στρατόπεδον

(1) Ἡμερολόγιον τῆς πολιορκίας τοῦ Νεοκάστρου. Ἀπομνημονεύματα τοῦ Ἰ. Κολλενίου. Ἐν Ταυρίνῳ 1857.

ἐκ πεντακισχιλίων Ῥουμελιωτῶν, Σουλιωτῶν καὶ Μακεδόνων ὑπὸ τοὺς ὁπλαρχηγοὺς Καραϊσκάκην, Δράκον, Κίτσον Τσαβέλλαν, Κώστα Βότσαρην, τὸν ἁπλοῦν καὶ μετριόφρονα τοῦ Μάρκου ἀδελφὸν, καὶ τὸν Καρατάσον, ὅστις ὅμως δυσαρεστηθεὶς διὰ τὸν διορισμὸν τοῦ Σκούρτη ἀπεσύρθη αὐθαιρέτως μετὰ τῶν Μακεδόνων του εἰς Σχοινόλακα. Κατὰ τὰς πρώτας μετὰ τῶν Αἰγυπτίων συμπλοκὰς οἱ οἰωνοὶ ἦσαν τοῖς Ἕλλησιν εὐνοϊκοί. Οἱ Αἰγύπτιοι κινήσαντες (16/28 Μαρτίου) κατὰ τῶν παλαιῶν Ναβαρίνων ἐπέπεσαν κατὰ τοῦ ἐν Σχοινολάκᾳ σώματος καὶ ἀπεκρούσθησαν· καὶ εἰς τὴν δευτέραν κατὰ τοῦ φρουρίου τούτου ἔφοδον (29/11 Ἀπριλίου) ἡττήθησαν οἱ Ἄραβες. Ἀλλὰ ὀλίγας ἡμέρας μετὰ ταῦτα ἐματαιώθησαν αἱ ἐπὶ τῶν πρώτων τούτων ἐπιτυχιῶν στηριζόμεναι ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων. Μόλις εἶχον ἀποφασίσει οἱ Ἕλληνες ἐν τῷ ἐν Κρεμμυδίῳ πολεμικῷ συμβουλίῳ νὰ καταλάβωσιν ἄλλην θέσιν, δι᾿ ἧς ἤθελε διακοπῆ ἡ μεταξὺ Μεθώνης καὶ Νεοκάστρου συγκοινωνία, ὅτε αἴφνης (7/19 Ἀπριλίου) ἐπρόλαβεν ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου τούτου ὁρμήσας κατὰ τῆς ἐν Κρεμμυδίῳ θέσεως. Τὸ κέντρον τοῦ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν Σκούρτην σχηματιζομένου ἡμικυκλίου διεσπάσθη ἐξ ἐφόδου διὰ τῆς λόγχης, ὁ τρόπος οὗτος τοῦ πολεμεῖν κατεθορύβησε τοὺς Ἕλληνας διὰ τὸ πρωτοφανὲς καὶ κατέστησε τοὺς Αἰγυπτίους τακτικοὺς ἐπικινδύνους ἀντιπάλους. Οἱ δύο πτέρυγες ὑπὸ τὸν Κώσταν Βότσαρην καὶ τὸν Καρατάσον ἀντέσχον ἐπί τινα χρόνον, μέχρις οὗ τὸ ἱππικὸν τοῦ Ἰβραὴμ πασᾶ προχωρῆσαν διὰ δυσβάτου στενωποῦ προσέβαλε τὰ πλευρὰ καὶ τὰ νῶτα τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος, ὅπου ὁ Κώστας Βότσαρης δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀναχαιτίσῃ τὴν φυγὴν, καὶ μόλις καὶ μετὰ πολλὰς θυσίας ἐσώθη παρὰ τῶν στενῶν συγγενῶν του καὶ τῶν ἀνδρείων αὐτοῦ Σουλιωτῶν. Ἡ ἧττα αὕτη ἀνεζωπύρησε τὴν ὑποκαίουσαν δυσαρέσκειαν τῶν Ῥουμελιωτῶν κατὰ τοῦ ἐπιβληθέντος αὐτοῖς ἀρχηγοῦ. Ἐναντίον πάσης παραστάσεως καὶ ὑποσχέσεως ἀπῆλθον οἱ Ῥουμελιῶται, τρισχίλιοι τὸν ἀριθμὸν, εἰς τὴν πατρίδα των, ἥτις ἐπαπειλουμένη καὶ πρὸς ἀνατολὰς καὶ πρὸς δυσμὰς παρὰ τῶν Ὀθω-

μανῶν εἶχεν ἀνάγκην τῆς συνδρομῆς αὐτῶν· Οὕτως ἠδύνατο τοῦ λοιποῦ ὁ Ἰβραῒμ πασᾶς νὰ ἐξακολουθήσῃ, ἀνενόχλητος ἀπὸ τῆς ξηρᾶς, τὰ κατὰ τοῦ Νεοκάστρου καὶ τῶν παλαιῶν Ναβαρίνων κινήματά του.

Τὸ Νεόκαστρον κεῖται ἐπὶ τῆς ἄκρας ἀκρωτηρίου κατὰ τὸ μεσημβρινὸν στόμιον τοῦ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα περιβοήτου ἡμικυκλικοῦ κόλπου, ὅστις κλείεται μὲν δυτικῶς ὑπὸ τῆς νήσου Σφακτηρίας, προστατεύεται δὲ πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τοῦ μεσαιωνικοῦ φρουρίου τῆς Πύλου (τῶν παλαιῶν Ναβαρίνων), τὸ ὁποῖον ὑπὸ στενῆς μόνον διώρυγος χωρίζεται ἀπὸ τῆς πετρώδους βορείου ἄκρας τῆς νήσου. Ἡ ἀκρόπολις τοῦ Νεοκάστρου, ὀκτάγωνος μὲ ταπεινὰ λίθινα τείχη, ἄνευ χάνδακος καὶ πρὸς τὸ μέρος τῆς ξηρᾶς προστατευομένη ἀσθενῶς ὑπό τινων προχωμάτων, ἔτι δὲ ἀσθενεστέρα πρὸς τὸ μέρος τῆς θαλάσσης, προσεβάλλετο ὑπὸ δύο κανονοστοιχιῶν· ἐπὶ τῶν τειχῶν τοῦ φρουρίου ἔπεσεν ἐκ τῶν πρώτων ὁ Ἰωάννης Μαυρομιχάλης, τὸ τρίτον τῆς ἰσχυρᾶς ταύτης οἰκογενείας θῦμα. Ἐν τοσούτῳ ὅμως ἡ ἅλωσις τῶν δύο φρουρίων ἐξηρτᾶτο οὐσιωδῶς ἀπὸ τῆς κατοχῆς τῆς νήσου Σφακτηρίας, ἥτις ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν αὐτῆς ἄκρων ἐξουσιάζει ἀμφοτέρων. Ἡ νῆσος αὕτη ἐπροστεύετο ὑπό τινων Ἑλληνικῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Τσαμαδοῦ εὑρίσκοντο ἐν τῷ λιμένι. Ὅθεν ὁ πασᾶς περιέμενε τὴν ἐπάνοδον τοῦ στόλου του, ὅστις εἶχεν ἀποπλεύσει ἐκ δευτέρου εἰς Σούδαν ὅπως μετακομίσῃ ἐνίσχυσιν. Ὁ Μιαούλης περιεφέρετο ἤδη πρὸ πολλοῦ μετὰ 17 πλοίων καί τινων πυρπολικῶν, ὅπως διακωλύσῃ τὰς ἀποστολὰς ταύτας· ἀλλ' ἐναντίοι ἄνεμοι τὸν ἐμπόδισαν ἐπὶ πολὺ καὶ τὰ μικρὰ αὐτοῦ μέσα δὲν τῷ ἐπέτρεψαν, ὅταν ἔφθασαν ἔμπροσθεν τῆς Σούδας (14/26 Ἀπριλίου) νὰ ἐμποδίσῃ τὸν ἀπόπλουν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Περιπλέοντος τοῦ στόλου τούτου τὸ ἀκρωτήριον Μαλέκα (16/28 Ἀπριλίου) ἐμποδίσθη ὁ Μιαούλης ὑπὸ τῆς νηνεμίας νὰ τὸν προσβάλῃ, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν, συγκροτηθείσης ναυμαχίας, ἐχάησαν πέντε ἐκ τῶν πυρπολικῶν του ἄνευ ἀποτελέσματος. Ὅθεν ὁ ἐξ 90 πλοίων συγκείμενος αἰγυπτιακὸς στόλος

προσωρμίσθη ἀνενόχλητος (19/1 Μαΐου) πρὸ τοῦ Νεοκάστρου καὶ ἀπεβίβασε νέον στρατὸν καὶ νέα τρόφιμα καὶ πολεμεφόδια. Ἀμέσως μετὰ ταῦτα ἤρχισε καὶ ὁ πασᾶς νὰ προπαρασκευάζηται εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς Σφακτηρίας, τῆς ὁποίας τὴν φρουρὰν οἱ Ἕλληνες ἐνίσχυσαν τώρα μέχρις 800 ἀνδρῶν, ἐν οἷς εὑρίσκοντο πολλοὶ τῶν ἐπισημοτέρων· ὁ γέρων Ἀναγνωσταρᾶς, ὁ Σαχτούρης, ὁ Τσαμαδὸς, ὁ ἀνδρεῖος Σάντα Ῥόζας, (κόμης Ἰταλὸς) ὅςις μετέβη εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τοῦ Κολλενίου καὶ εὑρίσκετο εἰς τὰς τάξεις τῶν Ἑλλήνων, φορῶν στολὴν ἁπλοῦ στρατιώτου, καὶ τέλος καὶ ὁ Μαυροκορδάτος, ὅστις ἐπέπρωτο νὰ ὑποστῇ ἐνταῦθα τὸ δεύτερόν του Μεσολόγγιον. Τὴν συνδρομὴν τοῦ Μιαούλη διεκώλυεν ἡ ἐκτεταμένη τῶν αἰγυπτιακῶν πλοίων γραμμὴ, ἥτις (26/8 Μαΐου) παρετάχθη ἐνώπιόν του, ἐν ᾧ πεντήκοντα λέμβοι ὑπὸ τὸν καπνὸν τῶν τηλεβόλων τοῦ στόλου ἀπεβίβασαν στρατὸν τῆς ξηρᾶς, ὅστις ἐν τῷ διαστήματι μιᾶς καὶ μόνης ὥρας ἐκυρίευσε τὴν νῆσον. Ὁ Τσαμαδὸς, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, καὶ ὁ Σάντα Ῥόζας ἔπεσαν ὑπὸ τὰ ξίφη τῶν Ἀράβων, τὰ ὀλίγα ἐν τῷ λιμένι Ἑλληνικὰ πλοῖα κατέφυγον εἰς τὴν ἀνοικτὴν θάλασσαν, τὸ βρίκιον τοῦ Τσαμαδοῦ, διευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ Σαχτούρη, κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ διὰ μέσου 34 ἐχθρικῶν πλοίων μετὰ ἑξάωρον μάχην, καθ' ἣν ὁ ἐπὶ τοῦ πλοίου εὑρισκόμενος Μαυροκορδάτος ἐκράτει ἕτοιμον πιστόλιον, ὅπως ἀποφύγῃ τὸ αἶσχος τῆς αἰχμαλωσίας· τὸ δὲ πλήρωμα, ἕτοιμον ν' ἀνατιναχθῇ εἰς τὸν ἀέρα, ἐσώθη ἐκ τῶν χειρῶν τῶν ἐχθρῶν διὰ τῆς ἀνδρείας του, ὅπως χρείας τυχούσης ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ ἤθελε σωθῇ διὰ τοῦ θανάτου. Τὸ ἄθλιον φρούριον τῶν παλαιῶν Ναβαρίνων, βομβοβολούμενον καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, ἐστερημένον τροφῶν καὶ ἔτι μᾶλλον πολεμεφοδίων, δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀνθέξῃ ἐπὶ πολύ. Ἀπόπειρα ἐξόδου ἀπέτυχε, καθ' ἣν ᾐχμαλωτίσθησαν ὁ Χατσῆ Χρῆστος καὶ ὁ ἐπίσκοπος τῆς Μεθώνης, ὅστις καὶ κατεδικάσθη μετὰ ταῦτα εἰς θάνατον, βασανισθεὶς ἀνηλεῶς ὑπὸ τῶν βαρβάρων, θεωρούντων αὐτὸν πρωταίτιον τῶν ἐν Νεοκάστρῳ κατὰ τὸ 1821 σφαγῶν. Εἰς δὲ τοὺς λοιποὺς τῶν ἀνδρείων ὑπερμάχων ἐπέτρεψεν ὁ

πασᾶς ἐλευθέραν τὴν ὑποχώρησιν (28/10 Μαΐου), συνετώτερον κατὰ τοῦτο τῶν Ἑλλήνων σκεπτόμενος, ὅτι κάλλιον εἶναι ν' ἀφοπλίζῃ τις τοὺς ἀνδρείους ὑπερασπιστὰς ὀχυρῶν θέσεων διὰ πιστῆς καὶ ἠπίου συνθήκης ἢ νὰ τοὺς διερεθίζῃ εἰς ἀπηλπισμένην ἄμυναν. Καὶ τοῦ Νεοκάστρου ἡ φρουρά, στερουμένη πρὸ πολλοῦ καὶ ὕδατος καὶ πολεμεφοδίων, ἀπεθαῤῥύνθη ἤδη ἐντελῶς. Λαμπρὰ τοῦ Μιαούλη νίκη ἀνεζωογόνησαν ἐπί τινας ἡμέρας τὰς ἐλπίδας της. Ὁ ναύαρχος ἔπλευσεν εἰς Μεθώνην καὶ βοηθούμενος ὑπὸ νοτίου ἀνέμου (30/12 Μαΐου) ἔστειλεν ἓξ πυρπολικὰ κατὰ τῶν ἐν τῷ λιμένι αἰγυπτιακῶν πλοίων. Οἱ προσβληθέντες κατέκοψαν τὰ σχοινία τῶν πλοίων ὅπως ἐξέλθωσι τοῦ λιμένος, ἀλλ' ὁ ἄνεμος ἔῤῥιπτε τὰ πλοῖα ἓν πρὸς τὸ ἕτερον καὶ πρὸς τὰ τείχη τοῦ φρουρίου, ἔνθα ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ πυρὸς τρεῖς κορβέται, τρία βρίκια, τρία φορτηγὰ πλοῖα καὶ μία τῶν ἀποθηκῶν τῆς πόλεως, χωρὶς νὰ πάθῃ οὔτε εἷς τῶν πυρπολητῶν. Ἡ ἐπιτυχία αὕτη ἐνεθάῤῥυνε τοὺς πολιορκουμένους καὶ τοὺς παρεκίνησε ν' ἀρνηθῶσι τὴν παράδοσιν, ἐκτὸς ἐπὶ τῷ ῥητῷ ὅρῳ ν' ἀπέλθωσιν ἔνοπλοι καὶ νὰ ἐλευθερωθῶσιν οἱ κρατούμενοι, ὁ Χατσῆ Χρῆστος καὶ ὁ τῆς Μεθώνης ἐπίσκοπος. Ἀφ' οὗ ὅμως ὁ πασᾶς ἐβομβοβόλει ἀπὸ ἓξ κανονοστοιχίας, ἐχούσας 56 πυροβόλα καὶ ἄλλα μικρότερα κανόνια, καὶ ἐκ τῆς ξηρᾶς καὶ πρὸς βοῤῥᾶν ἐκ τῶν πλοίων του, ἡ ὑπεράσπισις ἀπέβη ἀδύνατος. Ὑπεγράφη δὲ (6/18 Μαΐου) συνθήκη, καθ' ἣν ἡ φρουρά, ἐκ 1180 ἀνδρῶν συνισταμένη, ἔπρεπε νὰ μετακομισθῇ εἰς τὰς Καλάμας δαπάνῃ τῶν πολιορκητῶν. Ἕνεκα τῆς δυσπιστίας τῶν πολιορκουμένων ἀνεβλήθη ἡ ἐκκένωσις τοῦ φρουρίου ἐπὶ πέντε ἔτι ἡμέρας. Ἀλλ' ὁ πασᾶς, ἂν καὶ οἱ στρατιῶταί του ἐκατηγορήθησαν ὅτι θέλοντες νὰ ἐκδικηθῶσι τὰς σκηνὰς τοῦ 1821 παρέδωκαν ἀόπλους στρατιώτας δεσμευμένους εἰς τὸν διὰ τῆς πείνης θάνατον (1), εἶχεν ἐπὶ τοῦ παρόντος εὐλόγους αἰτίας νὰ συνομολογήσῃ ἐλαφροὺς ὅρους συνθήκης καὶ νὰ τοὺς διατηρήσῃ πιστῶς. Καὶ ὅτι παρὰ

(1) Ὅρα Πρόκες Ἀπομνημονεύματα. 2,515.

τὴν συνθήκην ἐκράτησεν αἰχμαλώτους τὸν Γιατράκον καὶ τὸν Γεώργιον Μαυρομιχάλην ὑπὸ τὸ πρόσχημα νὰ τοὺς ἀνταλλάξῃ πρὸς δύο ἐν Ναυπλίῳ κρατουμένους ἔτι πασάδας, δὲν εἶχε τὴν αἰτίαν εἰς τὴν αὐθαιρεσίαν ὠμοῦ νικητοῦ. Ἐκολάκευσε τὸν νέον Μαυρομιχάλην διὰ προτάσεων φιλικῶν καὶ διὰ τῆς ὑποσχέσεως νὰ τὸν ἀναδείξῃ μαθητήν του, ὅπως κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις ἐπειράθη νὰ προσελκύσῃ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ τὸν ἀπεσταλμένον τῶν Ἑλλήνων Μακρυγιάννην· ἐδοκίμαζε κατὰ τὰς πρώτας ταύτας εὐκαιρίας ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς νὰ πολιορκήσῃ καὶ νὰ ὑποσκάψῃ τὴν πίστιν τῶν ἐπισήμων καὶ ἐπιῤῥοὴν ἐχόντων ἀνδρῶν τούτων, ἀλλὰ τοὺς εὗρε καλῶς ὠχυρωμένους ὄπισθεν τῶν τειχῶν τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ τῶν ὑπονόμων τῆς πονηρίας. Ἐὰν διὰ τοῦ τοιούτου τρόπου ἐνίσχυε τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑπερασπιστῶν ὀλίγον ἐφρόντιζεν. Ὁ στόλος του εὑρίσκετο πάλιν καθ᾽ ὁδὸν, ὅπως ἐπιβιβάσῃ σῶμα Ἀλβανῶν ἐν Σούδᾳ. Καὶ ἡ ἐπιτυχία του ἐν Πελοποννήσῳ ἀμέσως ἐν ἀρχῇ τῷ ἀφῄρει πᾶσαν ὑποψίαν καὶ πάντα φόβον. Τὸ ἐναντίον ὅλως τοῦ Δράμαλη κατὰ τὴν πρώτην εἰσβολήν του εἶχεν ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς διὰ τῶν Ναβαρίνων εἰς χεῖράς του τὴν κλεῖδα τῆς Χερσονήσου, ἥτις τῷ ἤνοιγεν ὅλην τὴν δυτικὴν παραλίαν, ὅπου οὐδὲν φρούριον ὑπῆρχε πλέον ἐμπόδιον, καὶ ὅπου αἱ ἐκτεταμέναι πεδιάδες παρεῖχον εὐκολίαν μεγάλην εἰς τὸ ἱππικόν του. Εὑρίσκετο δὲ νῦν ἐν τῇ κατοχῇ τοῦ ὀχυροῦ τριγώνου, τῆς Μεθώνης, Κορώνης καὶ τῶν Ναβαρίνων, ἔχων μέγαν καὶ εὐρύχωρον λιμένα, ἀποθήκας καλῶς ἐφωδιασμένας καὶ πλοῖα ἐφοδιάζοντα αὐτὰς διηνεκῶς, καὶ ἐλευθέραν τὴν πρὸς τὴν Κρήτην καὶ τὴν Αἴγυπτον συγκοινωνίαν, ἣν καὶ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος δὲν ἠδύνατο ἐν τῷ μέλλοντι νὰ τῷ ἀποκόψῃ ἀποτελεσματικῶς.

Ὁ Μιαούλης μετὰ τὴν παρὰ τὴν Μεθώνην ἐπιτυχίαν αὐτοῦ διενοεῖτο ἐφωδιασμένος διὰ νέων πυρπολικῶν νὰ καταστρέψῃ τὸ ὑπόλοιπον τῶν ἐν τῷ λιμένι τούτῳ εὑρισκομένων αἰγυπτιακῶν πλοίων (1). *Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος.*

(1) Περὶ τῶν κινημάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἀναφέρει ὁ Ἄγγλος Ἔμερσων ἐνθ. ἀν. ὡς αὐτόπτης.

Μετ᾽ ἀπαραμειώτου ἐπιμελείας ἐξετέλει τὸ καθῆκον τῆς δυσκόλου αὐτοῦ θέσεως καθ᾽ ὅλον τὸ διάστημα τοῦτο, οὐδέποτε ἐγκαταλείπων τὴν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τῆς ναυαρχίδος του θέσιν. Περιπλέων (14/26 Μαΐου) τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Ματαπᾶ συνήντησε τὸν Αἰγυπτιακὸν στόλον, ὅστις ἐπέστρεφεν εἰς Σούδαν. Εὐκόλως ἠδυνήθη νὰ παρατηρήσῃ ὁ Μιαούλης τὴν ταραχὴν, ἣν ἐπέφερεν ἡ συνάντησις αὕτη εἰς τοὺς ἐχθροὺς, ἀλλ᾽ ἀδύνατον ἦτο νὰ προσβάλῃ, ἄνευ καλῆς εὐκαιρίας διὰ τὰ πυρπολικὰ, διὰ μόνων τῶν 34 μικρῶν βρικίων του τὰ 50 ἐχθρικὰ πλοῖα, ὧν 11 ἦσαν φρεγάται καὶ περισσότεραι κορβέται. Πνεύσαντος δὲ μετά τινας ἡμέρας οὐρίου ἀνέμου, διέταξεν ὁ Μιαούλης τὰ πυρπολικά του νὰ προχωρήσωσιν, ἀλλ᾽ αὐτὰ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐφόδου πτοηθέντα ὠπισθοχώρησαν. Εἶτα δὲ ἔλλειψις τροφῶν ἠνάγκασε τὸν ναύαρχον νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸν κόλπον Βάτικα, καὶ οἱ Αἰγύπτιοι ἀπῆλθον ἀνενόχλητοι εἰς Σούδαν. Ὁ Μιαούλης διενοεῖτο νὰ προχωρήσῃ μέχρι τῆς Σούδας ἵνα τὸν προσβάλῃ, ἀλλ᾽ αἴφνης μαθὼν τὸν ἔκπλουν τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἐφοβήθη. Ὁ Χοσρὲφ πασᾶς ἀπέπλευσεν (12/24 Μαΐου) ἐπὶ νέας ναυαρχίδος 66 τηλεβόλων ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ βυζαντινοῦ στόλου ἐκ τῶν Δαρδανελλίων, ὅπως ἐφοδιάσῃ τὸν κατὰ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα στρατὸν διὰ τῶν πρὸς πολιορκίαν ἀναγκαίων. Καθ᾽ ὁδὸν ἀπήντησε τὴν δευτέραν μοῖραν τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ, διοικουμένην ὑπὸ τοῦ τυχηροῦ ἀείποτε Σαχτούρη, πρῶτον (16/28 Μαΐου) μεταξὺ Τενέδου καὶ Λήμνου, εἶτα δὲ (20/1 Ἰουνίου) παρὰ τὸν Καφηρέα μεταξὺ Ἄνδρου καὶ Εὐβοίας. Ἐνταῦθα συνεκροτήθη πεισματώδης ναυμαχία, καθ᾽ ἣν τέλος διεσχίσθη ἡ δεξιὰ πτέρυξ τῶν Τούρκων καὶ ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα ὑπὸ δύο πυρπολικῶν ἡ πρότερον ἤδη βλάβην ὑποστᾶσα καὶ ὑπὸ τοῦ Χοσρὲφ πασᾶ ἐγκαταλειφθεῖσα ναυαρχὶς μετὰ 800 ἀνδρῶν καὶ τοῦ ταμείου τοῦ στόλου. Μετὰ ταῦτα δὲ ὑπεχώρησε καὶ ἡ ἀριστερὰ πτέρυξ, ὅπου ὁ πυρπολητὴς Μπούτης ἐπυρπόλησε μίαν κορβέταν. Καὶ ὁ μὲν τουρκικὸς στόλος ἐντελῶς κατεστράφη, ὁ δὲ καπουτὰν πασᾶς κατέφυγε πρὸς μεσημβρίαν εἰς Σούδαν (27/8 Ἰουνίου). Μα-

θῶν τὰ εὐχάριστα ταῦτα συμβάντα ἡνώθη ὁ Μιαούλης μετὰ τοῦ Σαχτούρη παρὰ τὴν Φαλκονέραν, ὅθεν (24/5 Ἰουνίου) ἀπέπλευσαν εἰς Μῆλον, ὅπως παραλαβόντες τρόφιμα καὶ πολεμεφόδια διευθυνθῶσι μὲ 60 μέχρις 70 πλοίων εἰς Σοῦδαν. Διότι παρὰ κατασκόπων ἐπληροφορήθησαν ὅτι ὁ ἡνωμένος αἰγυπτιακοτουρκικὸς στόλος εὑρίσκετο ἐν πλήρει ἀποσυνθέσει παρὰ τὸ ἐνετικὸν φρούριον, τὸ ὁποῖον ἐπὶ ὑψηλοῦ πετρώδους λόφου ἱστάμενον προστατεύει τὸν βαθὺν καὶ ἀσφαλῆ τῆς Σοῦδας κόλπον (εἰς τριῶν ὡρῶν ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν Χανίων) καὶ τὴν πέριξ πεδιάδα, τὴν ἄλλοτε μὲν πλουσιόδενδρον τότε δὲ ὑπὸ μόνων τῶν ὑπολεύκων σκηνῶν τῶν Ἀράβων κεκαλυμμένην. Ἐλθόντες οἱ Ἕλληνες μόλις τῇ 31/12 Ἰουνίου ἕνεκα τοῦ ἐναντίου ἀνέμου καὶ τῆς ἀφροντισίας τῶν ναυτῶν ἔμπροσθεν τῆς Σοῦδας, εὗρον τὸν ἐχθρικὸν στόλον, ὅστις πιθανῶς ἔλαβε πληροφορίας παρὰ γαλλικοῦ πλοίου (1), εἰς ὅλως διάφορον κατάστασιν, παρ' οἵαν ἔλεγεν ἡ ἔκθεσις, εὗρον δηλ. αὐτὸν παρατεταγμένον εἰς τέσσαρας κεχωρισμένας μοίρας, ὥστε καὶ μὲ ὅλην τὴν μεγαλειτέραν τῶν Ἑλλήνων ἐπιτυχίαν, αἱ τρεῖς τῶν τεσσάρων μοιρῶν ἤθελον μείνει ἀπρόσβλητοι. Καὶ ὅμως ἐλαφροῦ βορειοανατολικοῦ ἀνέμου πνεύσαντος ἐπεχείρησεν ὁ Μιαούλης (2/14 Ἰουνίου) ἔφοδον κατὰ μιᾶς τῶν μοιρῶν συγκειμένης ἐκ 40 διαφόρων πλοίων· δύο πυρπολικὰ προσεκολλήθησαν εἰς μίαν κορβέταν, ἥτις πάραυτα κατεφλέχθη· τοῦ τρίτου δὲ πυρπολικοῦ τοῦ ὑπὸ διαταγὰς τοῦ Γεωργίου Πολίτου ὁρμήσαντος κατὰ μιᾶς φρεγάτας, διέφυγεν ἡ λεία ἕνεκα τῆς νηνεμίας. Οἱ ἐντὸς τῆς λέμβου σωθέντες πυρποληταὶ, περικυκλωθέντες ὑπὸ ἐχθρικῶν λέμβων, διέφυγον ἀνδρείως μαχόμενοι εἰς πρὸς τριάκοντα ἴσως. Τὰ δὲ τουρκικὰ πλοῖα ὑπεχώρησαν βοηθούμενα ὑπὸ τοῦ ἀνέμου ἐντὸς τοῦ λιμένος. Οἱ Ἕλληνες ὅμως μετά τινας ὥρας διεσκορπίσθησαν ὑπὸ ἐνσκηψάσης δεινῆς τρικυμίας (5/17 Ἰουνίου) καὶ ὁ Μιαούλης ἠναγκάσθη μὲ βαθεῖαν τῆς ψυχῆς του λύπην νὰ παραιτηθῇ τῆς πλεῖστον ὄφελος ὑποσχομένης οὐσιώδους ταύτης ἐπιχειρήσεως.

(1) Ἔμερσων 1,224.

Ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος συγκείμενος ἐξ 80 πλοίων ἐξέπλευσε καὶ τέταρτον ἤδη ἐκ τοῦ λιμένος τῆς Σούδας (11/23 Ἰουνίου). Παρὰ τὰ Κύθηρα ἀπήντησεν αὐτὸν πάλιν ὁ Μιαούλης. Ἀλλὰ κατ' ἀρχὰς μὲν παρεμπόδιζεν ἡ νηνεμία τὰ κινήματά του, εἶτα δὲ, δοθείσης εὐκαιρίας ἐφόδου, τῷ ἐκάησαν τρία πάλιν πυρπολικὰ εἰς μάτην· τὰ δὲ ἐπικουρικὰ τοῦ Ἰβραὴμ πασᾶ στρατεύματα ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Χουσεῒν βέη, συνοδευόμενα ὑπὸ τοῦ καπουτὰν πασᾶ, κατέπλευσαν (23/5 Ἰουλίου) ἀσφαλῶς εἰς Νεόκαστρον.

Μικρὸν μετὰ τὰ κινήματα ταῦτα τοῦ Μιαούλη συνέλαβεν ὁ Κανάρης τὸ τολμηρὸν σχέδιον νὰ καταστρέψῃ μόνος τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐξοπλισμοὺς τῶν Αἰγυπτίων.. Δύο μόνον πολεμικὰ πλοῖα καὶ τρία πυρπολικὰ φέρων μεθ' ἑαυτοῦ ἐνεφανίσθη (29/10 Αὐγούστου) ἔμπροσθεν τῆς πόλεως. Ἐμέμφθησαν πολλοὶ τὸν Κανάρην, ὅτι ἀντὶ νὰ προσβάλῃ ναυτικὴν μοῖραν κειμένην παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος, ὅθεν τὸ πῦρ ἤθελεν εὐκόλως διαδοθῇ, εἰσέπλευσε μετὰ τῶν ὑπὸ Εὐρωπαϊκὴν σημαίαν πυρπολικῶν του κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸν λιμένα πρὸς τὸ μέγαρον τοῦ πασᾶ, ἔνθα ἦσαν ἠγκυροβολημέναι ἥ τε ναυαρχὶς καὶ τέσσαρες μεγάλαι φρεγάται. Πρὶν ὅμως ἔλθῃ εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον ἐναντίος ἄνεμος αἴφνης ἐνσκήψας ἐματαίωσε τὸ σχέδιόν του, τὸ ὁποῖον, ἐὰν ἐπετύγχανεν, ἤθελε φέρει βλάβην ἐπαισθητὴν οὐ μόνον εἰς τὸν ἐχθρικὸν στόλον ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ Εὐρωπαϊκὰ ἐμπορικὰ πλοῖα καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν. Ὁ Κανάρης ἠναγκάσθη νὰ πυρπολήσῃ τὸ πυρπολικὸν αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον διηυθύνετο πρὸς ἀπόσπασμα ἐχθρικῶν πλοίων, καὶ νὰ διασωθῇ μετὰ τῶν λοιπῶν διὰ μέσου τοῦ πυρὸς ὅλων τῶν αἰγυπτιακῶν πλοίων πρὸς τὸν ἐπικουρικὸν στολίσκον τοῦ Ἐμμανουὴλ Τομπάζη.

Ἐφαίνετο νῦν ὅτι ἦτο πεπρωμένον, πᾶσα ἐπιχείρησις τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου κατὰ τῶν Αἰγυπτίων ν' ἀποτύχῃ τοῦ λοιποῦ. Ἅπαντες οἱ Φιλέλληνες ἐλυποῦντο σφόδρα ἐπὶ τῇ καταστρεπτικῇ ταύτῃ τροπῇ. Καὶ μακρὰν ἐζητεῖτο ἡ αἰτία τούτου, ὅσον πλησίον καὶ ἂν εὑρίσκετο. Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἐλλαττωθεὶς κατὰ τὸ τρίτον εὑρίσκετο τώρα ἀπέναντι ἐχθροῦ, ὅστις καὶ πρότερον

ἤδη κατὰ πολὺ ἰσχυρότερος, ἦτο νῦν κατὰ μὲν τὸν ἀριθμὸν διπλάσιος κατὰ δὲ τὴν τακτικὴν, κατὰ τὴν πειθαρχίαν καὶ τὸν ἐξοπλισμὸν δεκαπλάσιος τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Αἰγύπτιοι, χάρις εἰς τὴν δεσποτικὴν φροντίδα τοῦ ἀρχηγοῦ των, οὐδενὸς ἐστεροῦντο μέσου, ὁ στόλος ὅμως τοῦ Μιαούλη ἠναγκάσθη ἐντὸς τεσσάρων ἑβδομάδων νὰ ὑποχωρήσῃ πεντάκις, ὅπως παραλάβῃ τροφὰς, αἵτινες ἐν μὲν ταῖς μικραῖς νήσοις δὲν εὑρίσκοντο ἐν ἀφθονίᾳ, ἐν δὲ τῇ Πελοποννήσῳ ἦσαν ἀπὸ τοῦδε κεκρυμμέναι, διότι μετὰ τὴν ἀπόβασιν τῶν Αἰγυπτίων ἐκτεταμέναι γαῖαι ἔμειναν ἀκαλλιέργητοι. Ἐρωτηθεὶς ὁ Μιαούλης, διατί αἴφνης ἀνεστάλησαν ὅλαι αἱ ἐπιτυχίαι, ἀνέφερεν ὡς μόνην αἰτίαν τὴν μεγάλην ὑπεροχὴν τῶν Αἰγυπτίων καὶ τῶν Εὐρωπαίων αὐτῶν προστατῶν. «Ἀδύνατον εἶναι, ἔλεγεν ὁ Μιαούλης, μικρὸς σκύλος νὰ πολεμῇ κατὰ πολλῶν τίγρεων!» Πρὸ πολλοῦ εἶχεν ἀποδείξει ἡ πεῖρα, ὅτι ἡ στρατιωτικὴ πειθαρχία στόλου ἐξ ἐμπορικῶν πλοίων συγκειμένου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν πειθαρχίαν στόλου πολεμικοῦ καλῶς κατηρτισμένου καὶ κυβερνωμένου. Τὰ Ἑλληνικὰ βρίκια, ἀνήκοντα εἰς ἰδιώτας, ἐπειρῶντο ἀείποτε σχεδὸν νὰ ἐπιβάλλωσι τῷ ἐχθρικῷ στόλῳ μακρόθεν διὰ τοῦ ἀριθμοῦ των καὶ τῆς ἐμφανίσεώς των, ἐπειδὴ καὶ οἱ προφυλακτικοὶ ἰδιοκτῆται τῶν πλοίων δὲν ἐπεθύμουν νὰ ἐκθέτωσιν αὐτὰ, καὶ οἱ πλοίαρχοι, περιεστοιχισμένοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ πληρώματος ἐκ συγγενῶν, δὲν ἤθελον νὰ ἐκθέτωσι τὴν οἰκογένειάν των, καὶ αὐτοὶ οἱ ναῦται ἔπρεπε κατὰ τὰς δημοκρατικὰς τῶν νήσων διατάξεις νὰ δίδωσιν ἑκάστοτε τὴν πρὸς σπουδαίαν τινὰ ἐπιχείρησιν συγκατάθεσίν των. Ὅλικῶς τὰ ἐμπορικὰ ταῦτα πλοῖα ἦσαν πολὺ ἀσθενῆ, ὅπως ἀντιπαραταχθῶσι κατὰ πολεμικῶν. Μεγαλείτερα δὲ πλοῖα δὲν εἶχον οἱ Ἕλληνες, οἵτινες ἐπροτίμων νὰ πυρπολῶσι τὰ τοιαῦτα τῶν ἐχθρῶν ἢ νὰ τὰ συλλαμβάνωσι, διότι κατὰ τὴν πρώτην εὐκαιρίαν εἶχε παρατηρηθῆ ὅτι ἀδιέξοδοι ἤθελον ἀναφυῆ ἔριδες περὶ τῆς κατοχῆς τῶν λειῶν τούτων· ὅθεν μέχρι τοῦδε πάντα τὰ κατορθώματα ὠφείλοντο εἰς τὰ πυρπολικὰ καὶ μόνα. Τὰ πλοῖα ταῦτα εἶχον πολὺ αὐξηθῆ κατὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ

ἐπαισθητῶς τελειοποιηθῇ ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν πρώτην αὐτῶν ἄτεχνον κατασκευήν. Τὸ κάτω μέρος τοῦ σκάφους εἶχε παχεῖαν στρῶσιν πίσσης, μετὰ ξηρῶν φρυγάνων, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἐμβεβαμμένα εἰς πίσσαν ἢ ἔλαιον καὶ κατερραντισμένα διὰ θείου· ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ὑπῆρχε σειρὰ ὀπῶν, ὑπὸ ἑκάστην τῶν ὁποίων ἐτίθετο πίθος πλήρης πυρίτιδος, ἥτις ἀναφλεγομένη ἤνοιγε τὰ καλύμματα τῶν ὀπῶν τούτων καὶ δίδουσα εἰς τὰς φλόγας ῥεῦμα καὶ δίοδον διεκώλυε τὴν ὑπὲρ τὸ δέον ταχεῖαν ἀνάφλεξιν τοῦ καταστρώματος. Ὅλα τὰ σχοινία καὶ οἱ ἱστοὶ ἦσαν κεχρισμένοι διὰ πίσσης, εἰς δὲ τὰ ἄκρα ἑκάστης κεραίας ἦτο προσηρτημένον ἄγκιστρον ἐκ πλέγματος, τὸ ὁποῖον ἅμα περιεπλέκετο εἰς τὰ σχοινία τοῦ ἐχθρικοῦ πλοίου, κάθιστα ἀδύνατον πᾶσαν διαφυγήν. Ἅμα ἐδίδετο τὸ σημεῖον ἠνοίγοντο ὅλα τὰ πανία ὅπως αἱ φλόγες εὕρωσι περισσοτέραν τροφήν, κατὰ δὲ τὴν στιγμὴν τῆς προσκολλήσεως, μετεδίδετο τὸ πῦρ εἰς τὴν πυρίτιδα, ἥτις ἀναφλεγομένη περιετίλυσσεν ἐν ἀκαρεῖ ὁλόκληρον τὸ πλοῖον ἐντὸς τῶν φλογῶν. Τὸ τρομερὸν τοῦτο ὅπλον κατέστη ἔτι τρομερώτερον νῦν ἐν ταῖς χερσὶ τῶν Ψαριανῶν, τῶν ἀπολεσάντων τὴν πατρίδα των, καὶ οὐδεὶς ἐφείδετο τῶν πλοίων τούτων, διότι ἦσαν ἰδιοκτησία τοῦ δημοσίου, ἐξ ὑπαρχῆς προωρισμένα εἰς τὴν καταστροφήν. Καὶ ὅμως καὶ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ὡς καὶ κατὰ τὰς προλαβούσας εἶχεν ἀποδειχθῆ ὅτι ἡ ἐνέργεια τοῦ ὅπλου τούτου κατέπιπτε βαθμηδὸν ἀπέναντι τῆς ὀλίγης εὐρωπαϊκῆς τῶν Αἰγυπτίων πειθαρχίας καὶ ὅτι ἡ γενναιοψυχία τῶν πυρπολητῶν ἠλαττοῦτο ἀπέναντι τῆς μεγάλης τῶν ἐχθρῶν ὑπεροχῆς. Ὅθεν ἤρξατο ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις νὰ σκέπτηται περὶ μεγάλης τροποποιήσεως, ἤτοι περὶ τῆς ἀποκτήσεως Εὐρωπαίου ναυάρχου, περὶ κατασκευῆς μεγαλειτέρων πλοίων, καὶ πρὸ πάντων ἀτμοπλοίων, ὧν ἡ χρῆσις ἐπεβάλλετο μάλιστα ὑπὸ τῶν συνεχῶν κατὰ τὰς θαλάσσας ταύτας νηνεμιῶν. Ὁ προθυμότατος καὶ ἱκανώτατος πάντων τῶν ἐν τῇ ἑλληνικῇ ὑπηρεσίᾳ εὑρισκομένων Φιλελλήνων, ὁ πλοίαρχος Φρὰγκ Ἄβνεϋς Ἄσιγξ (**Frank Abney Hastings**) εἶχε καθυποβάλει κατὰ τὸ προλαβὸν ἤδη ἔτος ὑπόμνη-

μα (1), ἐν ᾧ πρὸς ἐπανόρθωσιν τοῦ κατὰ τὴν φήμην, τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν δύναμιν ἐλαττωθέντος στόλου συνίστα τὸν ἐφοπλισμὸν ἀτμοπλοίου μὲ τέσσαρα μεγάλα τηλεβόλα, καὶ ὑπέσχετο νὰ συνεισφέρῃ ἐξ ἰδίων χιλίας λίρας ἀγγλικάς. Προτροπῇ δὲ αὐτοῦ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἔχουσα ἐλπίδας εἰς τὸ δεύτερον ἀγγλικὸν δάνειον, διέταξε τοὺς ἐν Λονδίνῳ πράκτορας αὐτῆς (12/24 Αὐγούστου 1824), νὰ μεταχειρισθῶσι μέρος αὐτοῦ πρὸς τοὺς σκοποὺς τούτους τῆς τοῦ ναυτικοῦ μεταῤῥυθμίσεως.

Ἀλλ' ἡ σωτηριώδης αὕτη τροπή, ἥτις ἐπέπρωτο νὰ δοθῇ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικὸν ἐκ τῆς ξένης, ἀνεβλήθη ἐξ ἀνάγκης εἰς τὸ μέλλον, τοὐναντίον δὲ ὑπέθαλπε τὸ ναυτικὸν τοῦτο κατὰ τὸ παρὸν σύστημα ὀλέθριον, τὸ ὁποῖον οὐ μικρὸν συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀπροσδόκητόν αὐτοῦ πτῶσιν. Ὁ κατὰ θάλασσαν πόλεμος μεταξὺ Τούρκων καὶ Ἑλλήνων ἐγίνετο ἐν τοῖς ὕδασι τῆς Λευκῆς θαλάσσης, ἐπὶ σκηνῆς δηλ. γνωστῆς πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων διὰ τὴν εὐκολίαν, ἣν παρεῖχεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς πειρατικῆς τοῦ ναυτικοῦ ἐξαχρειώσεως. Πολυάριθμοι κόλποι καὶ ὅρμοι ἐπὶ τῶν ἀπείρων νήσων καὶ τῶν ἐκτεταμένων παραλιῶν παρεῖχον εἰς τὰς εὐκινήτους πειρατικὰς λέμβους ἀσφαλέστατα καταγώγια, ἔνθα δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εἰσχωρήσωσι τὰ μεγάλα πολεμικὰ πλοῖα, ὅπως καὶ τὰ ὄρη τῆς χώρας διηυκόλυνον διὰ τῶν ἀπροσίτων κορυφῶν καὶ σπηλαίων των τοὺς κλέπτας. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκικῆς ἀναρχίας οὐδέποτε σχεδὸν ἔπαυσεν ἡ πειρατεία αὕτη. Εὔτολμοι ναῦται, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐξοικειωμένοι πρὸς τοὺς κινδύνους τῆς θαλάσσης, ἀφ' ἑτέρου δὲ οὐδὲν ἔχοντες νὰ ἐλπίσωσι παρὰ τῆς φιλίας καὶ τοῦ ἐλέους τῶν ἀνθρώπων, κατεσκεύαζον μύστικον (μικρὸν πλοιάριον), περιέπλεον καὶ ἐλεηλάτουν ὅλας τὰς ἀκτὰς τάς τε φιλικὰς καὶ τὰς ἐχθρικάς, ἢ ἐνέδρευον ἐντὸς μικρῶν ὅρμων, ὅπως ἐπιπέσωσι κατὰ ἐμπορικοῦ πλοίου, ὑπὸ νηνεμίας καταληφθέντος. Οἱ Ἕλληνες, μὴ δυνάμενοι νὰ ὑπερασπισθῶσιν

Ἡ πειρατεία.

(1), Ὅρα Γεωργίου Φίνλαϋ Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστ. ἐν Λονδίνῳ 1861. 2,385.

αὐθαιρέτως κατὰ τῶν λῃστῶν τούτων, ἐπροτίμων νὰ ὑποστῶσιν ἐν σιωπῇ τὰς ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν των ἐπιφερομένας αὐτοῖς ζημίας παρὰ νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν βοήθειαν τῶν τουρκικῶν ὀργῶν, αἵτινες ἤθελον μὲν προσφέρει ἐπὶ στιγμὴν συνδρομὴν ἵνα μετὰ ταῦτα ἐκδικηθῶσι τρομερώτερον. Ἅμα ἐκραγέντος τοῦ πολέμου (1821-1822) ἤρξατο ἀναπτυσσομένη γιγαντείοις βήμασιν ἡ ἐπὶ τῶν λέμβων τούτων λῃστεία, ὧν τὰ πληρώματα συνέκειντο καὶ ἐξ Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ ἐξ Ἰονίων (ἐκ Δαλματῶν) καὶ Ἰταλῶν. Αἱ βιαιοπραγίαι των ὅμως περιωρίζοντο εἰς μικρὰς μυστικὰς ἐπιδρομὰς καὶ μετ' οὐ πολὺ ὑπεχώρησαν οἱ μικροὶ οὗτοι πειραταὶ ἐνώπιον τῶν διὰ τακτικῶν ἐγγράφων τῆς κυβερνήσεως ἐφωδιασμένων καταδρομικῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα, προσδιωρισμένα εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῶν ἐσχεδιασμένων πολιορκιῶν ἐξήταζον κατὰ τὴν ἀγγλικὴν συνήθειαν πάντα τὰ οὐδέτερα πλοῖα, μήπως περιεῖχον τουρκικὰ πολεμεφόδια. Τὰ πλεῖστα τῶν Εὐρωπαϊκῶν πλοίων συμφώνως πρὸς τὴν πολιτικὴν τῆς κυβερνήσεώς των πρὸς τὴν Ἑλλάδα, σπανίως διενοοῦντο ν' ἀντισταθῶσι κατὰ ὁρμητικῆς ἐφόδου καὶ ναυλούμενα ὑπὸ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως ἐφέροντο μετὰ περισκέψεως καὶ προσοχῆς μεγάλης. Μόνον δὲ τὸ ἐμπορικὸν τῆς Αὐστρίας ναυτικὸν, τοῦ ὁποίου αἱ πρὸς τὴν Ἀνατολὴν ἐμπορικαὶ σχέσεις ὑπερεῖχον τῶν σχέσεων παντὸς ἄλλου κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἠκολούθησε μετὰ τῆς κυβερνήσεώς των ἰδίαν ὅλως πορείαν. Ὁ πρίγκηψ Μεττερνῖχος, ὅστις πρὸς διηνεκῆ ἀγανάκτησιν τοῦ Κάνιγγος δὲν ἤθελε ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀπέναντι τῶν μισητῶν αὐτῷ ἐπαναστατῶν οὐδετερότητα, ἐκήρυξεν (1822) ἐπισήμως τὴν οὐδέποτε γενικῶς παραδεκτὴν γενομένην ἀρχὴν, ὅτι οὐδέτερα πλοῖα καθίστων οὐδέτερον καὶ τὸ φορτίον καὶ τὸ ἐπροστάτευον. Διὸ καὶ αὐστριακοὶ ναύκληροι, ναυλωταὶ καὶ πλοίαρχοι πεποιθότες εἰς τὴν ἰσχὺν καὶ τὸν λόγον τῆς κυβερνήσεώς των καὶ εἰς τὸ ἀξιόχρεον τῶν ἐν Τεργέστῃ ἀσφαλιστικῶν καταστημάτων, ἀνεδέχθησαν πολὺ περισσότερον τῶν ἄλλων νὰ ὑπηρετήσωσι τὴν Τουρκίαν, συμπράττοντες εἰς τὴν μετακόμισιν τουρκικῶν πολεμεφοδίων καὶ στρατευμάτων, καὶ ἀποβάλλοντες ἐντελῶς τὸν

χαρακτῆρα οὐδετέρων πλοίων. Ὅθεν καὶ οἱ Ἕλληνες κατεδίωκον μετὰ μεγάλης προθυμίας τὰ πράγματι πολεμικὰ ταῦτα πλοῖα, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν καθιερωθεῖσαν ἀρχὴν ἡ ἰσχὺς μόνον ἠδύνατο νὰ προστατεύσῃ. Ἀλλὰ ἰσχὺν δὲν εἶχε τὸ ἐμπορικὸν τῆς Αὐστρίας ναυτικὸν, περὶ τοῦ ὁποίου οἱ ναυτικοὶ τῆς Ἀγγλίας ἐλάλουν μετὰ τῆς αὐτῆς περιφρονήσεως, μεθ' ἧς καὶ περὶ τοῦ τουρκικοῦ. Σπανίως ἐτόλμων οἱ διευθύνοντες τοὺς στολίσκους τούτους νὰ μεταχειρισθῶσι τὴν βίαν, φοβούμενοι μὴ τὰ μέσα των δὲν ἐπαρκέσωσιν· ὅθεν καὶ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυς τῆς Αὐστρίας ἐσύστησεν ἐπανειλημμένως εἰς τὴν κυβέρνησίν του, ἀλλὰ μάτην πάντοτε, ἢ νὰ μεταχειρισθῇ βίαια μέσα ἢ νὰ παραιτηθῇ τοῦ παραδεδεγμένου συστήματος. Ὅτε δὲ κατὰ τὸ 1824 τὰ εὐρωπαϊκὰ πλοῖα συνετέλεσαν τοσοῦτον εἰς τὸν ἐξοπλισμὸν τῶν Αἰγυπτίων, ἐξέδωκεν ἡ παρωργισμένη Ἑλληνικὴ κυβέρνησις τὸ ψήφισμα ἐκεῖνο τῆς 8/20 Ἰουνίου (περὶ οὗ ἀνωτέρω), δι' οὗ τὰ πλοῖα, τὰ φέροντα πολεμεφόδια ἠπειλοῦντο διὰ καταστροφῆς. Ἐκ μέρους τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως ἤρκεσεν ἁπλῆ διάταξις τοῦ Μεγάλου τῆς Ἑπτανήσου Ἁρμοστοῦ (25/6 Σεπτεμβρίου) καὶ ἡ καλὴ συμβουλὴ τῶν Ἄγγλων Φιλελλήνων, ὅπως καταπείσῃ τὴν κυβέρνησιν, νὰ ἀναπληρώσῃ τὸ ῥηθὲν ψήφισμα δι' ἑτέρου (ὑπὸ τοῦ Μακιντώσου ὑποβληθέντος), τὸ ὁποῖον ἥρμοζε περισσότερον τοῦ πρώτου πρὸς τὰς παραδεδεγμένας τῶν δυτικῶν λαῶν ἀρχάς. Καὶ ἐκτὸς τούτου εἶχον οἱ ἄλλοι ἀξιωματικοὶ τοῦ ναυτικοῦ ὀλίγον κόπον, νὰ παρέχωσιν ἀσφάλειαν εἰς τὸ νόμιμον αὐτῶν ἐμπόριον. Τοσοῦτον βαρυτέρα δὲ ἐπέπεσεν ἡ τῶν Ἑλλήνων ἐκδικητικὴ μανία κατὰ τοῦ ἀσθενοῦς αὐστριακοῦ ναυτικοῦ. Προνομιοῦχοι καταδρομεῖς καὶ ἄγριοι τῆς θαλάσσης πειραταὶ πολλάκις μὲν ὑποθαλπόμενοι, ἄλλοτε δὲ ὁδηγούμενοι ὑπὸ τῶν φθονερῶν καὶ κατὰ τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως παρωργισμένων Ἄγγλων, ἐλῄστευον ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ἔτους 1824 τὰ αὐστριακὰ ἐμπορικὰ πλοῖα κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν, καθ' ἣν ἀνεπτύσσετο κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὸ ἐπικερδὲς τῆς Ἀνατολῆς ἐμπόριον, τὸ ὁποῖον ἄλλοτε μὲν ἐπησχόλει ἑκατὸν μόνον αὐστριακὰ πλοῖα, νῦν δὲ ἀπὸ 700 μέχρις

800. Οἱ σταθμάρχαι τοῦ αὐστριακοῦ πολεμικοῦ στόλου ἠναγκάσθησαν (κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ 1825) παρὰ τὰς ἀρχὰς αὐτῆς τῆς κυβερνήσεώς των νὰ καταβιβασθῶσιν εἰς τὸ νὰ ἀποτείνωσι παράπονα πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν, ἣν καὶ δὲν ἀνεγνώριζεν ἡ Αὐστρία καὶ καθίστα ὑπεύθυνον διὰ τὰς πράξεις τῶν μὴ προνομιούχων καταδρομέων, καθ' ὧν, κατὰ τὴν θεωρίαν τῆς Αὐστρίας, ἔπρεπε νὰ προσκληθῇ ἡ Πύλη. Ὅτε δὲ ἡ Αὐστρία μετὰ πολλὰς ματαίας διαπραγματεύσεις μετεχειρίσθη βίαια μέσα, ἐκήρυξεν ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ὅτι ἂς πράξῃ ἡ Αὐστρία ὅπως θέλῃ, καὶ αὐτὴ θέλει πράξει ἐξ ἴσου, περὶ δικαίου ὅμως νὰ μὴ γείνῃ πρὸς αὐτὴν τοῦ λοιποῦ λόγος. Μετὰ τοῦτο δὲ τοσοῦτον ηὔξησαν οἱ κίνδυνοι τοῦ ἐμπορικοῦ τῆς Αὐστρίας ναυτικοῦ, ὥστε ἡ αὐστριακὴ κυβέρνησις ἠναγκάσθη νὰ συστήσῃ εἰς τοὺς πλοιάρχους ἔτι μεγαλειτέραν προσοχήν. Διότι τὰ πράγματα περιῆλθον πλέον εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε καὶ αὐταὶ αἱ ἡνωμέναι προσπάθειαι τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως δὲν ἤθελον ἐπαρκέσει ὅπως δαμάσωσι τοὺς πειρατὰς τῆς Ὕδρας ἄνευ τῆς ἐπεμβάσεως τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Μετὰ τὴν εἰσπήδησιν τῶν Αἰγυπτίων εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα, μετὰ τὴν κατάπνιξιν τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος ἐν Κρήτῃ καὶ μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν Ψαρῶν καὶ τῆς Κάσσου δεινὴ ἀπελπισία κατέλαβε πάντας τοὺς νεωστὶ ἐκδιωχθέντας νησιώτας, πάντας τοὺς πρόσφυγας Χίους, Κυδωνιεῖς, Ὀλυμπίους καὶ Θεσσαλούς, οἵτινες ἀπὸ τριῶν ἤδη ἐτῶν περιεπλανῶντο ἐν ἐσχάτῃ ἐνδείᾳ τῇδε κἀκεῖσε, καὶ ὤθησεν αὐτοὺς εἰς τὸν πειρατικὸν βίον. Οἱ πεινῶντες Ψαριανοὶ ἐν Σύρῳ καὶ Αἰγίνῃ ἐγύμνωσαν ἐν ταῖς νήσοις ταύταις ὡς στίφη ἀδηφάγων ἀκρίδων πάντα τὰ δένδρα τῶν φύλλων, ὅπως πορισθῶσι τροφήν, καὶ τρομερὰ δυστυχία ἐνέσκηψε καὶ εἰς τὰς πλουσίας ποτὲ ἡγεμονικὰς νήσους. Ἐμέμφοντο μὲν οἱ ἐν τῇ ἀνατολικῇ καὶ τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι καὶ κατηρῶντο τὸν βάρβαρον ἐγωϊσμὸν τῶν ναυτῶν, οἵτινες ἠρνοῦντο κατὰ τὰς στιγμὰς τοῦ μεγαλειτέρου τῆς πατρίδος κινδύνου νὰ ὑπηρετήσωσιν ἀμισθί· ἀλλὰ τί νὰ πράξωσιν οἱ ἀπηλπισμένοι οὗτοι ἄνδρες, ὅταν αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδία τοὺς ἐζή-

τουν ἄρτον, καὶ αὐτοὶ ἀπερχόμενοι οὐδὲν εἶχον νὰ τοὺς ἀφήσωσι πρὸς συντήρησιν; Ἀρνουμένης δὲ τῆς κυβερνήσεως νὰ τοῖς παράσχῃ τὰ μέσα ταῦτα, μετέβαινον οἱ ναῦται οὗτοι εἰς τὰς τάξεις τῶν πειρατῶν, καὶ οὕτως ἐστερεῖτο ὁ στόλος τῶν ἀνδρειοτέρων βραχιόνων. Μετ᾽ οὐ πολὺ καὶ αὐτοὶ οἱ πλοίαρχοι ἀπεχωρίζοντο τοῦ στόλου καὶ σχηματίζοντες στολίσκους ἐξέπλεον εἰς λείαν ἐπὶ ἰδίῳ αὐτῶν λογαριασμῷ. Ἐπὶ τοῦ βράχου τῆς Γραβούσης ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς Κρήτης, τὸν ὁποῖον κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1825 ἐκυρίευσαν δεκαεπτὰ ἐκ Κυθήρων ἐλθόντες Κρῆτες, συνεκεντρώθησαν χίλιοι περίπου πειραταί, οἵτινες ἐξετέλεσαν εὐτολμοτάτας ἐπιδρομὰς καὶ συνέλεξαν ἀπείρους θησαυρούς. Αἱ ἐπιτυχίαι αὐτῶν ἐκέντησαν τὴν ἀπληστίαν ὅλων τῶν ἐνδεῶν, καὶ τέλος καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν εἰς τὰς καλλιτέρας τάξεις ἀνηκόντων ἀνθρώπων. Οἱ ἐπὶ τῶν Σποράδων εὑρισκόμενοι Ὀλύμπιοι ἐπρομηθεύοντο ξυλείαν ἀπὸ τοῦ Πηλίου καὶ ἠνάγκαζον τοὺς ναυπηγοὺς νὰ τοὺς ναυπηγήσωσι πειρατικὰ πλοῖα· καὶ αὐτὰ δὲ τὰ πλοῖα ἐπισήμων Ὑδραίων καὶ Σπετσιωτῶν, ὀλίγων μόνων τιμίων ἀνδρῶν ἐξαιρουμένων, μετήρχοντο τὸ ἔργον τοῦτο ἀναιδῶς καὶ τολμηρῶς ὡς τὰ πρότερον πειρατικά. Διότι πνεῦμα τολμηρᾶς ἐξαγριώσεως εἶχε καταλάβει καὶ αὐτῶν τῶν νήσων τοὺς κατοίκους· καὶ τοῦτο ἐφανερώθη διὰ σκηνῶν, συμβασῶν ἐν Σπέτσαις, ἔνθα ἡ ἀτρόμητος Μπουμπολίνα ἐφονεύθη ἔν τινι στάσει (κατὰ τὸν Ἰούνιον 1825) καὶ ἐν Ὕδρᾳ, ὅτε ἕνεκα τῆς ἐκδικήσεως αἰχμαλώτου τινὸς Τούρκου, ὅστις ἀνετίναξεν εἰς τὸν ἀέρα τὸ πλοῖον τοῦ Ἀθανασίου Κριεζῆ, πάντες οἱ ἐπὶ τῆς νήσου Τοῦρκοι ἀπανθρώπως ἐσφάγησαν. Ἐν γένει δὲ ἡ ὠμότης αὕτη ἐφανερώθη εἰς τὴν βαρβαρότητα καὶ ἀπείθειαν τῶν πλοιάρχων, ἥν, καθὼς καὶ τὴν πειρατείαν, ἀνίσχυροι ἦσαν οἱ ναύαρχοι νὰ περιστείλωσιν. Ἅπαν τὸ Ἀρχιπέλαγος ἐπληρώθη ἀτρομήτων πειρατῶν. Ἡ κυρία αὐτῶν σκηνὴ ἦτον μεταξὺ Τενέδου καὶ Ἑλλησπόντου καὶ μεταξὺ Κύπρου καὶ Ῥόδου. Κατὰ τὸ 1825 ἠριθμοῦντο περὶ τὰ 80 πειρατικὰ πλοῖα, ἔχοντα ἐν ὅλοις περὶ τοὺς 3000 ἄνδρας πληρώματα. Καὶ ὁ μικρότερος πλοῦς καθίστατο ἐπικίνδυνος, διότι οἱ πειραταὶ οὗτοι

καὶ τῶν Ἑλλήνων δὲν ἐφείδοντο ὅπως καὶ τῶν ἐχθρῶν καὶ τῶν ξένων. Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς λιμένας τῆς κυβερνήσεως δὲν ἦσαν ἀσφαλῆ τὰ πλοῖα. Τὸ ἐμπόριον τῶν λειῶν ἦτο τὸ μόνον ἐπικερδὲς ἐπάγγελμα. Οἱ ἀναιδέστεροι τῶν πειρατῶν, τῶν καταδιωκόντων εὐρωπαϊκὰ πλοῖα, ἐτόλμων ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς ῥωσσικῆς σημαίας νὰ πλεύσωσι μέχρι Κωνσταντινουπόλεως, ὅπως ἐξασφαλίσωσι τοὺς καρποὺς τῆς λείας των. Ἑτέρα ἀγορὰ τοιούτου εἴδους συνεστήθη ἐν Σμύρνῃ. Ἡ νῆσος Σύρος δὲ ἦτο εἶδος οὐδετέρου ἐμπορικοῦ λιμένος, ἔνθα ἐν ἤδη ἔτος μετὰ τὴν ἄφιξιν τῶν προσφύγων Ψαριανῶν ἀνηγέρθη ἐν τῇ θέσει τῶν πρώτων πενιχρῶν παραπηγμάτων νέα πόλις (ἡ Ἑρμούπολις), ἥτις σήμερον ἀκμάζουσα διὰ τὸ ἐμπόριόν της εἶναι ἡ δευτέρα τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου πόλις. Ἦτο δὲ ὡς ἀνανέωσίς τις τῶν χρόνων τῶν πειρατειῶν τῆς Κιλικίας, καθ' οὓς οἱ ἀπότομοι τοῦ Κοραννησίου βράχοι ἦσαν ὅ,τι τώρα ἦτο ἡ Γραβοῦσα, καὶ ὅ,τι σήμερον ἡ Σύρος, ἦτο ἡ ἱερὰ Δῆλος, περὶ τῆς ὁποίας ἔλεγε τὸ ῥητόν· Κατάπλευσον, ὦ ἔμπορε, ἀποβίβασον τὰς πραγματείας σου, τὰ πάντα θέλεις πωλήσει! Ὅσῳ δὲ περισσότερον περιεπλέκοντο μετὰ ταῦτα τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος, τοσούτῳ τρομερώτερον περιεπλέκετο ἡ τολύπη αὕτη τῆς ἀναρχίας. Ὅσῳ ἀπελπιστικώτερον ἀπέβαινον τὰ τοῦ πολέμου, τοσούτῳ ἰσχυρότερον κατελάμβανε τοὺς ἀπηλπισμένους ἡ μανία, ν' ἁρπάσωσιν ὅ,τι ἠδύναντο ἐν τῇ γενικῇ καταστροφῇ. Ὅσῳ ἐχθρικώτερον διέκειτο ὁ Κάννιγκ πρὸς τὴν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν πολιτικὴν τῆς Αὐστρίας, τοσούτῳ ἠπιώτερον παρέβλεπον οἱ ναυτικοὶ τῆς Ἀγγλίας τὰς πειρατικὰς ταύτας ἐπιδρομάς, τοσούτῳ προθυμότερον ἄφινεν ἐλεύθερα τὰ συλληφθέντα πειρατικὰ τὸ ἐν Μελίτῃ ναυτοδικεῖον, τοσούτῳ καταλληλοτέρα ἐθεωρεῖτο ἡ μισόφραγκος αὕτη ἔκφυσις τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ὡς πρόσχημα περὶ Φιλελληνικῆς μεσολαβήσεως. Αὐτοὶ τοὐλάχιστον οἱ Ἕλληνες ὡμολόγουν παῤῥησίᾳ, ὅτι ἡ Ἀγγλία ἤθελεν (ὡς ἐν Ἀμερικῇ) ταχύτερον καὶ εντονώτερον ἐργασθῇ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν, ὅσῳ περισσότερον ἀνεπτύσσετο καὶ ἐξηπλοῦτο ἡ πειρατεία.

Εἰσβολὴ τῶν Αἰγυπτίων εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου.

Ἄπρακτος καὶ ἀδρανὴς ἵστατο ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀπέναντι τῆς διαγωγῆς ταύτης τῶν πειρατῶν καὶ ἔβλεπε τὴν καταστροφὴν τῆς ναυτικῆς αὐτῆς δυνάμεως, ἀλλ' ὅπως εὑρίσκοντο τὰ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος οὐδεμίαν βεβαίως ἠδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ μεταβολήν. Ἀρκούντως ἦτο ἐπησχολημένη εἰς τὸ ν' ἀποφύγῃ τὸν ἴδιον αὐτῆς ὄλεθρον. Ἀφ' ὅτου οἱ Ῥουμελιῶται εἶχον ἐγκαταλείψει τὴν Πελοπόννησον, ὅλη ἡ ἐλπὶς τῆς κυβερνήσεως ἐβασίζετο ἐπὶ τοῦ Πετρόμπεη, ὅστις (καίτοι μὴ ὢν στρατιωτικὸς) διωρίσθη ἀρχιστράτηγος, καὶ ἐπὶ τῶν Μανιατῶν, οἵτινες μόνον ἐπὶ τῶν ὀρέων αὐτῶν παρεῖχον ἐγγύησίν τινα. Ὁ ἐκ Πελοποννησίων πολιτῶν καὶ χωρικῶν στρατὸς δὲν εἶχεν ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς ὁπλαρχιγοὺς καὶ προὔχοντας αὐτοῦ, ἐθεώρει τὰς νίκας τῶν Αἰγυπτίων δικαίαν τιμωρίαν διὰ τὴν φυλάκισιν αὐτῶν. Ὅθεν πανταχόθεν ἐπέμποντο πρὸς τὴν κυβέρνησιν ἀναφοραὶ περὶ ἀπολύσεως τοῦ Κολοκοτρώνου, ὅστις τὴν ἐλευθέρωσίν του ἐν Ὕδρᾳ περιμένων ἄφησε τὸν πώγωνά του ν' αὐξάνῃ. Ἀλλ' ἡ κυβέρνησις ἐπέμενεν ἔτι μᾶλλον νὰ κρατῇ φυλακισμένους τοὺς ἐχθρούς της, καὶ ἔπεμψεν εἰς Μεσολόγγιον τὴν διαταγήν, νὰ σταλῶσι καὶ παραδοθῶσιν εἰς Ναύπλιον καὶ οἱ ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι περιωρισμένοι δύο Ἀνδρέαι μετὰ τῶν ὀπαδῶν αὐτῶν. Ὁ ὁπλαρχηγὸς Τσόγκας ὅμως, ὑπὸ τὴν προσωπικὴν ἐγγύησιν τοῦ ὁποίου εἶχον οὗτοι τεθῆ, ἔκλινε μᾶλλον πρὸς τοὺς ἀρχαίους αὐτοῦ τούτους φίλους ἢ πρὸς τοὺς ὑπαλλήλους τῆς κυβερνήσεως, καὶ τοὺς ἄφησε νὰ δραπετεύσωσιν εἰς Κάλαμον, ὅθεν μετέβησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ κρυπτόμενοι εἰς τὰ περίχωρα τοῦ Λάλα ἐπρότεινον τὰς ἐκδουλεύσεις των εἰς τὴν βουλήν. Ἡ κυβέρνησις, λαβοῦσα πρὸ μικροῦ (9/21 Ἀπριλίου) 60 χιλιάδας λιρῶν ἐκ τῶν δύο δανείων τοῦ Λονδίνου, ἐνόμιζεν ὅτι καὶ νῦν ἔτι βασιζομένη εἰς τὰ χρηματικὰ μέσα ἠδύνατο νὰ διατηρήσῃ τὴν πολιτικὴν αὐτῆς ὑπεροχήν, καὶ ἔδωκε τούτου ἕνεκα διαταγὴν νὰ συλληφθῶσιν οἱ πεισματώδεις αὐτῆς ἀντίπαλοι. Πλὴν αἱ ἀνάγκαι καὶ ὁ κίνδυνος τῆς χώρας καθίστων νῦν τὴν κοινὴν γνώμην δύναμιν ἰσχυροτέραν, ὑπὸ τῆς ὁποίας πρῶτον κατεβλήθη ἡ βουλή, ἥτις ἀφ' ἑτέρου ἠνάγκασε τὴν κυβέρνησιν νὰ ὑποχωρήσῃ

καὶ νὰ συνδιαλλαγῇ. Γενικὴ ἐξεδόθη ἀμνηστεία (18/30 Μαΐου)· οἱ πρόκριτοι τῆς Βοστίτσης καὶ τῶν Καλαβρύτων ἀπῆλθον εἰς τὰ ἴδια, οἱ ἐν Ὕδρᾳ κρατούμενοι ἠλευθερώθησαν καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, ὃν τὸ Ναύπλιον ὑπεδέχθη ἐν χαρᾷ καὶ τιμαῖς, ἀνηγορεύθη γενικὸς ἀρχηγός. Οἱ κάτοικοι τῆς πρωτευούσης διενοοῦντο κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας νὰ κάμωσιν ἀνασκαφάς τινας εἰς ἀναζήτησιν θησαυροῦ· εἰς τὴν κατὰ τὴν ὑποδοχήν του προσφώνησιν ἀπήντησεν «ὁ γέρων» (ὁ Κολοκοτρώνης), ὅτι ἐπανελθὼν ἔρριψε πᾶσαν ἔχθραν καὶ μνησικακίαν εἰς τὴν θάλασσαν· «κάμετε καὶ σεῖς τὸ αὐτό, προσέθηκε, θάψατε τὸ ἀρχαῖόν σας μῖσος, καὶ τοῦτο θὰ ἦναι ὁ μεγαλείτερος θησαυρός, τὸν ὁποῖον θὰ εὕρετε.» (1) Τῇ προσκλήσει καὶ προτροπῇ αὐτοῦ χιλιάδες πάλιν ὁπλοφόρων προσῆλθον εἰς τὴν κυβέρνησιν. Ἡ δραστηρία αὐτοῦ πρότασις ἦτο, νὰ μεταχειρισθῇ ἡ κυβέρνησις ἐναντίον τῶν Αἰγυπτίων καθ' ὅλην τὴν Πελοπόννησον τὴν αὐτὴν ἀποτελεσματικὴν πολιτικήν, ἧς ἐγένετο ἄλλοτε χρῆσις ἐναντίον τοῦ Δράμαλη κατὰ τὴν Ἀργολίδα, δηλ. νὰ μὴ τοῖς ἀφεθῇ μηδὲ «φωλεὰ» ὡς καταφύγιον, νὰ κατασκαφῇ ἡ Τρίπολις, ὁ περιττὸς οὗτος «σταῦλος,» καὶ νὰ νικηθῶσιν οἱ τὴν Ἑλλάδα πατήσαντες ἐχθροὶ διὰ τῆς πείνης. Αἱ φρικώδεις ὅμως προτάσεις αὗται ὀλίγον ἐνεκρίθησαν ἐπὶ τοῦ παρόντος, διότι καὶ ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς ἦτο ἔτι μακράν, καὶ ὁ μὲν Δικαῖος, ὁ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑπουργός, μετὰ χιλίων ἀνδρῶν ἐν Ἀρκαδίᾳ ἠπείλει τὴν ἀριστερὰν αὐτοῦ πτέρυγα, ὁ δὲ Πετρόμπεης, ἐν Καλάμαις ἐστρατοπεδευμένος, τὴν δεξιάν του. Ὅπως δὲ ἐλευθερώσῃ τὰ νῶτα, ἐκίνησεν ὁ Ἰβραΐμης κατὰ πρῶτον μετὰ δύο σωμάτων πρὸς τὴν Ἀρκαδίαν, ὧν τὸ μὲν ἀκολουθοῦν τὴν παραλίαν ἐκυρίευσε τὴν πόλιν ἀμαχητὶ σχεδόν, τὸ δ' ἕτερον ὑπὸ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὁδηγίαν πορευόμενον διὰ στενοῦ παρὰ τὴν Σκάρμιγκαν συνήντησε τὸν Δικαῖον, ὅστις ἦτο ἐστρατοπεδευμένος εἰς θέσιν Μανιάκι εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους τοῦ Ἁγίου Κυριακοῦ. Ὁ ἀνεκτίμητος οὗτος Φιλικὸς (2), ὅστις ἤλλαξε κατὰ τὸν ὑπὲρ

1) Κόμητος Πεκχίου (Pecchio) Εἰκὼν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ 1825.

2) Τὸ ὄνομά του ἦτο Γρηγόριος Φλέσσας· τὴν ἐπωνυμίαν Δικαῖος ἔλαβε κατὰ τὴν νεότητά του μετὰ τὴν ἐν τῇ μονῇ διαμονήν του.

πατρίδος ἱερὸν ἀγῶνα τὸ κληρικὸν αὐτοῦ στάδιον μὲ τὸ τῶν ὅπλων πρὸς τὸ ὁποῖον πολὺ μεγαγαλειτέραν ᾐσθάνετο κλίσιν, ἐμάχετο ἐνταῦθα ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ πατρίδι, τῇ Μεσσηνίᾳ. Οἱ γνωρίζοντες αὐτὸν προσωπικῶς ἐνησμενίζοντο συγκρίνοντες αὐτὸν πρὸς τὸν Ἀλκιβιάδην ἕνεκα τῆς παραδόξου ἐν αὐτῷ μίξεως καλῶν καὶ κακῶν ἰδιοτήτων, ἀνδρίας καὶ ἀκολασίας, γενναιοφροσύνης καὶ παραλυσίας, αὐταπαρνήσεως καὶ ἀσωτείας. Ὑπερεῖχε παρὰ τῇ κοινῇ γνώμῃ ἡ περιφρόνησις, ἣν ἐπέσυρεν ὁ Δικαῖος ἐφ' ἑαυτοῦ ἕνεκα τῶν αἰσχρῶν αὐτοῦ ἠθῶν. Νῦν ὅμως ἥγνισεν αὐτὰ διὰ τοῦ ἡρωϊκοῦ αὐτοῦ θανάτου. Ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τῆς ἐκ Μανιατῶν προφυλακῆς του, ἥτις ἅμα ἰδοῦσα τοὺς Αἰγυπτίους ἀνάνδρως ἔφυγεν, ἐμιμήθη ὁ Φλέσσας μετὰ 300 μόνων ἀνδρῶν τὸ γενναῖον παράδειγμα τοῦ Γεωργάκη καὶ τοῦ Διάκου, οἵτινες ἐπροτίμησαν τὸν θάνατον τῆς διὰ τῆς φυγῆς αἰσχύνης, καὶ ὑπέμενε (20/1 Ἰουλίου) ἐπὶ ἐννέα ὅλας ὥρας μάχην λόγχης καὶ ξίφους, καθ' ἣν 600 Αἰγύπτιοι ἔπεσαν θῦμα τῆς ἀνδρίας του μέχρις οὗ ἔπεσε καὶ αὐτὸς μετὰ τοῦ Κεφάλα, μετὰ δύο συγγενῶν τοῦ Πετρόμπεη καὶ ἁπάντων τῶν ὀπαδῶν του. «Ἁμαρτία νὰ πέσῃ τοιοῦτος ἥρως,» ἀνεφώνησεν ὁ πασᾶς καὶ ἠσπάσθη τὴν κεφαλὴν τοῦ πεσόντος ἐχθροῦ του. Ἄνευ ἀναβολῆς ἐστράφη ὁ Ἰβραΐμης πρὸς τὰ δεξιά, διέβη λεηλατῶν διὰ τῆς πεδιάδος τοῦ Παμίσου (28/9 Ἰουνίου) πρὸς τὰς Καλάμας, κατέκαυσε καὶ τὴν πόλιν καὶ τὰ περίχωρα, καὶ παρεσκευάσθη, ὠφελούμενος ἐν σπουδῇ ἐκ τῶν νικῶν του νὰ εἰσέλθῃ διὰ τοῦ Λεονταρίου εἰς τὴν Τρίπολιν. Ὁ Κολοκοτρώνης, σπεύσας εἰς Λεοντάριον κατέλαβε δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν αὐτοῦ τὸ Τσαμίον καὶ τὸ στενὸν τοῦ Μακρυπλαγίου· οἱ Αἰγύπτιοι ὅμως ὁδηγούμενοι κατὰ τὴν ταχεῖαν καὶ ἀσφαλῆ πορείαν των ὑπὸ δωροδοκημένων ἐμπείρων ὁδηγῶν, προλαβόντες ἐπέπεσον κατὰ τῆς ἀριστερᾶς αὐτοῦ πτέρυγος καὶ κατέλαβον τὴν Πολιανήν. Ὁ Κολοκοτρώνης, εὑρισκόμενος παρὰ τὸ Ἄκωβον, ἐπέσπευσε νὰ προσκαλέσῃ τὸν κατόπιν αὐτοῦ ἐρχόμενον στρατόν, ἐτοποθέτησε τὸν Γιατράκον, ὅστις κατὰ πρῶτον ἐπαρουσιάζετο ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Λακώνων του, παρὰ τὸ Διρράχι, τοὺς δὲ ἑπομένους ἄνδρας ὑπὸ τὸν υἱὸν αὐτοῦ

Γενναΐον καὶ τὸν γαμβρόν του Κολιόπουλον εἰς τὰς δυσβάτους τῶν περιχώρων φάραγγας. Οὗτοι συνῆψαν (6/18 Ἰουνίου) κατὰ πρῶτον πεισματώδη μάχην, καθ' ἣν τὸ κέντρον τῶν Ἑλλήνων, πτοηθὲν ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ καὶ τῶν ὀρειvῶν τηλεβόλων τοῦ πασᾶ, οὐδὲ κἂν ἔλαβε μέρος εἰς τὴν συμπλοκήν, ὁ δὲ Γιατράκος, δραμὼν ἐκ τῆς θέσεώς του εἰς βοήθειαν, ἡττήθη καὶ ἐπληγώθη. Ὁ Γενναῖος ἐκρατήθη μέχρι τῆς νυκτός· ἀλλὰ τὴν ἐπιοῦσαν πρωΐαν (7/19 Ἰουνίου) ἔτρεψαν οἱ Αἰγύπτιοι τοὺς Ἀρκάδας πρῶτον εἰς φυγήν, ἔπεμψαν τὸ ἱππικόν των μέχρι Λεονταρίου καὶ ἠνάγκασαν τοὺς Ἕλληνας νὰ ὑποχωρήσωσι πανταχόθεν πρὸς τὴν Καρύταιναν. Οὐδὲν περαιτέρω πρόσκομμα παρενεβάλλετο τῷ πασᾷ εἰς τὴν κατὰ τῆς Τριπόλεως πορείαν του. Ὁ Κολοκοτρώνης ἔπεμψε διαταγὴν ἐκεῖ, νὰ πυρπολήθῃ ἡ πόλις, ἀλλ' ὁ ἀκράτητος νικητὴς ἦτο ἤδη πολὺ πλησίον αὐτῆς· μόλις δὲ εἶχεν ἀρχίσει νὰ ἐκτελῆται ἡ διαταγὴ τοῦ Κολοκοτρώνου, ὅτε ὁ πασᾶς ἐνεφανίσθη ἔμπροσθεν τῆς πόλεως (10/22 Ἰουνίου). Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα δὲν ἄφησε τοὺς στρατιώτας του νὰ ἡσυχάσωσι, καὶ ἄνευ ἀναβολῆς ἐκίνησε κατὰ τοῦ Ναυπλίου. Ἐλθὼν παρὰ τοὺς Μύλους καὶ βλέπων ἐκ τοῦ ὕψους τὸν Ἀργολικὸν κόλπον, θελχθεὶς ὑπὸ τῆς θέας τῶν νήσων ἔδειξε πρὸς τὴν Ὕδραν καὶ πλήρης πεποιθήσεως ἀνέκραξε. «Ὦ μικρὰ Ἀγγλία, ἐπὶ πόσον θά μοι διαφύγῃς ἀκόμη; » Ὁμοία ἦτο καὶ νῦν ἡ στιγμή, ὁποία ἦτο, ὅταν ὁ Δράμαλης ἦλθεν εἰς Ἄργος καὶ ἠπείλει τὴν ἀκρόπολιν καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς Λέρνης μύλους. Καὶ νῦν πάλιν, ὅπως τότε, ἐτέθη ὁ παρηγκωνισμένος Ὑψηλάντης ἐπὶ κεφαλῆς τῶν σωτήρων. Ἔχων εἰς τὴν ἐξουσίαν του λέμβους πρὸς ὑποχώρησιν ἐρρίφθη ὁ Ὑψηλάντης μετὰ τοῦ Μακρυγιάννη, τοῦ Κωνσταντίνου Μαυρομιχάλη καὶ μόλις τριακοσίων ἀνδρῶν εἰς τοὺς Μύλους, ἔνθα ὑπῆρχον μεγάλαι σιταποθῆκαι, περὶ ὧν ὁ ἐχθρὸς οὐδὲν εὐτυχῶς ἐγνώριζεν. Ὁ Γάλλος Δεριννὺς (de Rigny) εὑρίσκετο μετὰ τοῦ στόλου του ἐν τῷ κόλπῳ καὶ μετέβη εἰς Λέρναν, ὅπως ἀποτρέψῃ τοὺς ὀλίγους ἐκείνους ἄνδρας ἀπὸ ἀμύνης, ἥτις δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ εἰμὴ ὄλεθρον. «Καλῶς, τότε θ' ἀποθάνωμεν ! » ἀπήντησεν ὁ Ὑψηλάντης πρὸς τὸν ναύαρχον, ὅστις

θαυμάσας τὴν τόλμην τῶν Ἑλλήνων ἔγεινε θεατὴς τῆς πάλης των. Τὸ μικρὸν στῖφος ἀπέκρουσεν ἀνδρείως τὰ κατ' αὐτοῦ σταλέντα τρία αἰγυπτιακὰ σώματα, καὶ κατέστρεψε κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τὸ ὄνομα τοῦ ἀηττήτου, τὸ ὁποῖον μέχρι τοῦδε παρέσχον τῷ Αἰγυπτίῳ οἱ ἱππεῖς του, αἱ λόγχαι του καὶ τὰ ἐβούζιά του. Ὑποχωρήσας εἰς Ἄργος ἔπεμψεν ὁ πασᾶς ἐκεῖθεν (15/27 Ἰουνίου) μέρος τοῦ ἱππικοῦ του πρὸς κατόπτευσιν εἰς τὰ πέριξ τοῦ Ναυπλίου, τὸ ὁποῖον τῷ ἐφαίνετο ὅτι ἀπροστάτευτον, τεταραγμένον καὶ πλῆρες ἀτάκτου ὄχλου ὅπως ἦτο, ὤφειλεν ἀναμφιβόλως νὰ κυριευθῇ κατὰ τὴν πρώτην εὔτολμον ἔφοδον. Καὶ ὅμως ὁ Ἰβραΐμης ὑπεχώρησεν εἰς Τρίπολιν, χωρὶς κἂν νὰ δοκιμάσῃ τὴν τύχην τῶν ὅπλων. Τοῦτο ἦτο αἴνιγμα δι' ὅλον τὸν κόσμον, καὶ αἴνιγμα ἄλυτον. Ἐφοβεῖτο ἆρά γε, ἄνευ τηλεβόλων καὶ πλοίων πολιορκίας καὶ ἔχων στρατὸν ἐξηντλημένον, νὰ ἐπιχειρισθῇ τόλμημα τοσοῦτον; Ἢ ἐστήριζε τὰς ἐλπίδας του εἰς προδοτικὴν συνδρομὴν, καὶ ἐπτοήθη, ὅταν ἀντ' αὐτῆς τὸν ὑπεδέχθησαν Βούλγαροι καὶ Σέρβοι ἱππεῖς, καὶ ὅταν ἔμαθεν ὅτι Γάλλος Φιλέλλην, ὁ συνταγματάρχης Φαβιέρος, εἶχε διαταγὴν νὰ ὑπερασπισθῇ τὴν πόλιν; Ὅ,τι τὸν παρεκίνησεν εἰς τὴν ἀπροσδόκητον ἀπόφασιν ἦσαν ἄλλου εἴδους συμβάντα καὶ φῆμαι, καθ' ἃς ἐφοβεῖτο ὅτι ἤθελεν εὕρει ἐν Ναυπλίῳ ὅπλα φιλελληνικὰ πολὺ διάφορα τῶν ἄλλων. Μίαν ἡμέραν πρὸ τῆς ὑποχωρήσεώς του τὸν ἐπεσκέφθη εἰς τὸ στρατόπεδον ὁ Ἄγγλος κομμοδόρος Ἅμιλτων. Ὁ ἀρχηγὸς οὗτος τοῦ σταθμεύοντος ἀγγλικοῦ στολίσκου, εἶχε τηρήσει μέχρι τοῦδε τὴν διαγεγραμμένην αὐτῷ οὐδετερότητα μὲ τόσην φιλανθρωπίαν, ὥστε ἀμφότερα τὰ διαμαχόμενα μέρη ἐξ ἴσου τὸν ἐτίμων καὶ τὸν ὑπελήπτοντο, ἂν καὶ ἀείποτε προσηνέχθη πρὸς τοὺς Ἕλληνας ὡς γενναῖος, εἰλικρινὴς καὶ πιστότατος φίλος. Ὁ λαὸς τὸν ἐσέβετο ὡς θεὸν, οἱ δὲ ὁπλαρχηγοὶ ἐθεώρουν αὐτὸν ὡς χρησμὸν καὶ ὑπήκουον μᾶλλον αὐτῷ ἢ τῷ Βλακιέρῳ καὶ τῷ Βύρωνι. Ἐγνώριζεν ἴσως ὁ Ἅμιλτων ἢ προέβλεπε μόνον τὴν μέλλουσαν πολιτικὴν τοῦ Κάννιγγος πορείαν; Ἠκολούθει πιστότερον καὶ ἀκριβέστερον τὰς ὁδηγίας της ἢ μόνος διέγραφεν αὐτὰς ἑαυτῷ; ἢ εἶχεν, ὡς εἴκαζεν

ὁ Μεττερνῖχος, ἀσαφεῖς μόνον ὁδηγίας, τὰς ὁποίας αὐτὸς αὐθαιρέτως καὶ εὐτόλμως ἐξήγει; Οὐδεὶς τὸ ἐγνώριζεν. Ἀλλ' ἡ διαγωγή του ἦτο τόσον εὐγενὴς καὶ ἀξιοπρεπής, ὥστε ἐτιμᾶτο ὁ Ἄμιλτων ὡς ἡ παροῦσα,προσωποποιημένη πολιτικὴ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως. Ὁ ἀνὴρ οὗτος κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ μεγαλειτέρου κινδύνου τοῦ Ναυπλίου ἀνήγγειλε μυστικῶς τῷ Μαυροκορδάτῳ τὴν ἔλευσίν του καὶ τῇ 8|20 καὶ 10/22 Ἰουνίου εἰσέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα μετὰ δύο φρεγατῶν καὶ μιᾶς κορβέτας. Αὐτὴ ἡ ἐμφάνισίς του ἦτο παρηγορία, αἱ εἰλικρινεῖς αὐτοῦ συμβουλαὶ ἐνθάῤῥυνσις, τὰ μυστικὰ αὐτοῦ νεύματα σωτηρία. Ἐλέγετο ὅτι συγκατετέθη νὰ ἀναπετάσῃ χρείας τυχούσης τὴν ἀγγλικὴν σημαίαν ἐπὶ τῶν τειχῶν τοῦ Ναυπλίου καὶ τῶν νήσων. Τοῦτο ἀνήγγειλεν ὁ Πρόκες εἰς Βιέννην (5/17 Ἰουνίου). Ἐπληροφορήθη ὁ Ἰβραῒμ πασᾶς, ὅτι ἐν Ναυπλίῳ συνελέγοντο ὑπογραφαὶ διὰ πρᾶξιν, δι' ἧς ἡ Ἑλλὰς ἐτίθετο ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς μεγάλης Βρετανίας. Τοῦτο ἦτο διὰ τὸν Ἀνατολίτην τετελεσμένη ἤδη πρᾶξις, διότι οὐδέποτε ἠδύνατο νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἡ Ἀγγλία ἤθελέ ποτε ἀρνηθῇ τὸ ἑκουσίως προτεινόμενον, περὶ τῆς διὰ πολέμου καταχτήσεως τοῦ ὁποίου αὐτὸς ἤθελε νὰ διαθέσῃ ὅλης του τῆς χώρας τὰς δυνάμεις. Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὰς εἰδήσεις ταύτας εὑρίσκετο ὁ πασᾶς πάλιν ἐν Τριπόλει, τῷ κέντρῳ αὐτοῦ (17/29 Ἰουνίου). Ἐνταῦθα δὲ τὸν περιεκύκλωσεν ὁ Κολοκοτρώνης δι' ἐκτεταμένου δικτύου ὡπλισμένων στιφῶν, ἐπὶ τῷ σκοπῷ, ἐπαναλαμβάνων τὰς σκηνὰς τοῦ 1821, νὰ τὸν πολιορκήσῃ ἐν τῇ πρωτευούσῃ ταύτῃ καὶ νὰ τὸν ἀναγκάσῃ διὰ τῆς πείνης νὰ παραδοθῇ. Οἱ Καλαβρυτινοὶ ἐστρατοπέδευον ὑπὸ τὸν Νικήταν καὶ ὑπὸ τοὺς δύο Ἀνδρέας παρὰ τὸ Λεβίδι, οἱ Καρυτινοὶ ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην ἐν Χρυσοβιτσίῳ, οἱ Ἀργεῖοι εἰς Τσιπιανὰ κάτωθεν τοῦ Ἀρτεμισίου, τέλος δὲ ὁ Ὑψηλάντης εὑρίσκετο μετὰ τῶν Λακώνων ἐν Βερβένοις. Ἐκ τῆς Χρέπης ἐπεχείρησεν ὁ Κολοκοτρώνης κατεσπευσμένην μάχην, πέμπων εἰς τὰ Τρίκορφα τὸν υἱόν του Γενναῖον, ὅστις κατεῖχε θέσιν ἐν Βαλτετσίῳ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Κολιοπούλου. Ἐνταῦθα δὲ συνεκροτήθη (23/5 Ἰουλίου) ἡ μάχη, ἥτις ὅμως δὲν ἔσχε τὴν ἐκ-

βασιν τῆς κατὰ τὸ 1821 ἐν Βαλτετσίῳ συγκροτηθείσης. Ἅμα οἱ Αἰγύπτιοι προσέβαλον τὸ ἐν Τρικόρφοις κέντρον, ἔσπευσε μὲν ὁ Κολιόπουλος πρὸς τὴν πεδιάδα εἰς βοήθειαν τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Γενναίου, ἀλλὰ τὸ ἐχθρικὸν ἱππικὸν ἔτρεψε τοὺς ἄνδρας του εἰς φυγήν. Δυστυχῶς ἔμεινε, καθὼς πρότερον ἐν Βαλτετσίῳ, οὕτω καὶ ὁ ἐν Βερβένοις στρατὸς ἀκίνητος, καὶ τούτου ἕνεκεν ἠδυνήθη ὁ Ἰβραΐμης νὰ διευθύνῃ τὸν στρατόν του ὁλόκληρον πρὸς τὸ ἓν μέρος. Ὁ Γενναῖος ὑπερησπίσθη τὰ ἐχυρώματά του ἀτρομήτως ἐπὶ ἐννέα ὅλας ὥρας, μεθ' ἃς οἱ ἐχθροὶ περιέζωσαν τὴν ἀριστερὰν αὐτοῦ πτέρυγα καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς Καλαβρυτινούς. Δεκατέσσαρες ἀνδρεῖοι ὁπλαρχηγοὶ ἔπεσον ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ, μετὰ τὴν ὁποίαν οἱ Πελοποννήσιοι δὲν ἐτόλμησαν πλέον ν' ἀντιπαραταχθῶσι κατὰ τοῦ Ἰβραΐμ πασᾶ ἐν ἀνοικτῷ πεδίῳ, καὶ πανικὸς φόβος κατέλαβε τὴν χερσόνησον ὅλην.

Ὁ Ἰβραΐμης, λαβὼν ἐπικουρικὸν στρατὸν ὑπὸ τὸν γαμβρόν του Χουσεΐμπεην, ἐπέπεσε πρῶτον κατὰ τῶν ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην φυγάδων εἰς Ἀλωνίσταιναν, καὶ τοὺς ἀπέκρουσε μέχρι Μαγουλιανῶν, ἔνθα ὅλος ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς διεσκορπίσθη. Εἶτα ἐπέπεσε κατὰ τοῦ σώματος τοῦ Ὑψηλάντου ἐν Βερβένοις· καὶ ὅτε παρὰ τὰ Δολιανά, ἔνθα πρὸ τεσσάρων ἐτῶν ὁ Νικήτας ἔδρεψε τὰς πρώτας αὐτοῦ δάφνας, μόλις ἠκούσθησαν τὰ τύμπανα τοῦ ἑνὸς τῶν Αἰγυπτιακῶν ταγμάτων (27/8 Αὐγούστου), διελύθησαν οἱ Λάκωνες καὶ Μανιᾶται καὶ ἔφυγον ἐν πλήρει ἀταξίᾳ εἰς τὰ ἴδια. Ἦτο αὕτη ἐποχὴ γενικῆς ἀπελπισίας, ὁποία ἦτο ἡ κατὰ τὸ πρῶτον τοῦ πολέμου ἔτος μετὰ τὴν ἐν Καρυταίνῃ ἧτταν. Ὅπου ἐνεφανίζοντο οἱ Αἰγύπτιοι, ἔφευγον οἱ Ἕλληνες. Ἐπανελθὼν (15/27 Αὐγούστου) ὁ Ἰβραΐμ πασᾶς εἰς Τρίπολιν, ἐπεχείρησεν ἐντεῦθεν καταστρεπτικὰς ἐπιδρομὰς εἰς Μονεμβασίαν, εἰς Μιστρᾶν καὶ Μαραθονήσιον, ἔπειτα δὲ (κατὰ τὸν Σεπτέμβριον καὶ Ὀκτώβριον) καὶ εἰς τὴν Μεσσηνίαν. Πανταχοῦ τὸν περιεκύκλου ὁ Κολοκοτρώνης μετὰ τῶν στρατιωτῶν του, ὅστις περιέζωσε καὶ πάλιν τὴν Τρίπολιν ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἡνωμένην πανταχόθεν ἔφοδον· ἀλλὰ τὰ πάντα εἰς μάτην. Ὁ Δόντας διενοεῖτο νὰ ἐπιπέ-

σῃ μετὰ τοῦ Φαβιέρου κατὰ τῆς πόλεως ἐκ Ναυπλίου, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐκτελέσεως τοῦ τολμηροῦ τούτου σχεδίου ἠρνήθησαν οἱ στρατιῶταί του νὰ τὸν ἀκολουθήσωσιν (6/18 Σεπτεμβρίου). Ὁ Γεώργιος Μαυρομιχάλης, ὅστις εἶχεν ἀνταλλαγῇ μὲ τοὺς ἐν Ναυπλίῳ αἰχμαλώτους πασάδας, ἔδωκεν ἐν καιρῷ τῆς αἰχμαλωσίας του τῷ Ἰβραὴμ πασᾷ ἀπατηλὴν ἐλπίδα τῆς καθυποτάξεως τῆς Μάνης, καὶ νῦν ἐλευθερωθεὶς ἐξηκολούθει τὴν ἀπάτην καὶ τῷ ἔπεμψεν ἐπιστολὴν διὰ τοῦ Χρυσανθοπούλου, ὅστις εἶχεν ἐντολὴν νὰ δολοφονήσῃ τὸν πασᾶν. Ἀλλ' εἰσαχθεὶς ὁ Χρυσανθόπουλος παρὰ τῷ πασᾷ ἄοπλος ἐπέστρεψεν ἄπρακτος. Οὕτω πᾶν περαιτέρω σχέδιον ἐματαιώθη, καὶ οἱ ὄνυχες τοῦ κατακτητοῦ ἔμειναν, τὸ πρῶτον ἤδη, ἐγκεκαρφωμένοι καὶ μετὰ τὴν ἐκστρατείαν καὶ καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα ἐντὸς τοῦ κρέατος τῆς πελοποννησιακῆς αὐτοῦ λείας.

Τὰ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν καὶ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα.

Ἐγκεκαρφωμένους εἶχε κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν τοὺς ὄνυχάς του καὶ ὁ Ὀθωμανὸς ἐν τῇ ἀρκτῴᾳ ἠπείρῳ Ἑλλάδι, ὅπως ὁ Αἰγύπτιος ἐν Πελοποννήσῳ. Ἐκεῖ ἐπανελήφθησαν μὲ ὀλίγας μόνον μεταβολὰς τὰ σχέδια τῶν ἐκστρατειῶν τῶν προλαβόντων ἐτῶν. Πλὴν ἕτερος ῥουμελῆ βαλισῆς διηύθυνε τώρα τὴν κυρίαν ἐπιχείρησιν, ὁ ἀνδρεῖος Ῥεσὶτ Μεχμὲτ πασᾶς, ὅστις ἤρχισε διὰ τῆς νίκης τοῦ Πέτα τὸ ἔνδοξον αὐτοῦ στάδιον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἔμελλε βαθμηδὸν νὰ ὑψωθῇ μέχρι τῆς θέσεως τοῦ ἰσχυροτάτου ὑπουργοῦ, τοῦ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Κιοπριλῆ ὑπηρετήσαντος τὴν Πύλην. Γεννηθεὶς ὁ Ῥεσὶτ Μεχμὲτ πασᾶς χριστιανός, υἱὸς ἱερέως ἐκ Γεωργίας, καὶ ἐν τῇ νεότητί του μεταβὰς ὡς δοῦλος εἰς τὸν Ἰσλαμισμόν, προαχθεὶς δὲ νέος ἔτι ὑπὸ τοῦ εὐνοοῦντος αὐτὸν Χοσρὲφ πασᾶ, ἐπολέμησεν ὑπὸ τὸν Ἰσμαὴλ πασᾶν ἔμπροσθεν τῶν Ἰωαννίνων μέχρι τῆς πτώσεως τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ ἀνηγορεύθη ἔπειτα πασᾶς τοῦ Κιουταγίου (δι' ὃ καὶ οἱ Ἕλληνες συνήθως Κιουταγῆν τὸν ἀπεκάλουν). Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς πρώτης πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου δὲν ὑπηρέτησε κατὰ τῶν Ἑλλήνων· νῦν ὅμως ὅτε ἡ Πύλη ἦτο πεπεισμένη περὶ τῆς ἐγωϊστικῆς ἀδρανείας τοῦ Ὀμὲρ Βριώνη καὶ περὶ τῆς ἀνικανότητος τῶν ἄλλων πασάδων,

μετέθεσε τὸν Ὀμὲρ πασᾶν ἐξ Ἰωαννίνων εἰς Θεσσαλονίκην καὶ διώρισε τὸν Ῥεσὶτ ῥουμελῆ βαλεσῆν μὲ ἐκτεταμένην πληρεξουσιότητα. Πλήρης φιλοδοξίας ἡ Πύλη νὰ πράξῃ ἀντάξιόν τι τοῦ Αἰγυπτίου κατὰ τὴν στερεὰν Ἑλλάδα ἐξελέξατο τὸ μέσον τοῦτο καὶ τὸν ἄνδρα τοῦτον, ὅστις φιλόδοξος εἰς ἄκρον, δραστήριος, τολμηρὸς καὶ καρτερικὸς ἦτο τοῖς Ἕλλησιν εἷς τῶν ἐπικινδυνωτάτων ἀντιπάλων. Εἰς ὑπέρτατον βαθμὸν μυστικὸς, ἔκρυπτεν ὁ Ῥεσὶτ ὑπὸ φιλόφρονα συμπεριφορὰν καὶ ὑπὸ ζωηρὸν βλέμμα τὴν φυσικὴν τῆς φυλῆς ἐξαγρίωσιν, ἥτις ἐν ὥρᾳ ὀργῆς ὑπερεπήδα τὰ ὅρια πάσης ἐγκρατείας. Μὲ ὅλην τὴν αὐστηρότητά του ἠγαπᾶτο ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν του· εἶχε δὲ πρὸ πολλοῦ δώσει τρανὰ δείγματα τῆς ἀνδρίας του καὶ τῆς ἀκρατήτου κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις του τόλμης. Ὁ σταθερὸς αὐτοῦ χαρακτὴρ εἶχε καταστήσει αὐτὸν ἀπρόσβλητον καὶ ἐναντίον πάσης σωματικῆς κακουχίας, καὶ ἐναντίον πάσης ἠθικῆς διὰ κολάκων καὶ γυναικῶν διαφθορᾶς. Ἡ ταχεῖα αὐτοῦ, ἀπροσδόκητος ἀρχὴ τῆς ἐκστρατείας τοῦ ἐνεστῶτος ἔτους ἐγένετο ἐκ συμφώνου πρὸς τὰς χειμερινὰς κινήσεις τοῦ Ἰβραΐμη. Κατὰ τὰς ἀρχὰς ἤδη τοῦ ἔτους μετέβη ὁ Ῥεσὶτ μὲ ταμεῖον καλῶς ἐφωδιασμένον εἰς Λάρισσαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἰωάννινα, ἵνα καταπνίξῃ τὰς ἐν Ἠπείρῳ ταραχὰς, εἶτα δὲ προσελκύσας εἰς ἑαυτὸν τοὺς ἐπισημοτέρους τῶν Ἀλβανῶν ὁπλαρχηγῶν εἰσέβαλεν ἀμέσως κατὰ τὸ ἔαρ (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἀπριλίου) διὰ τοῦ Μακρυνόρους, ἐκδιώκων εἰς τὰ ὄρη καὶ εἰς Κάλαμον τοὺς φεύγοντας ἐπαρχιώτας τοῦ Βάλτου καὶ τοῦ Ξηρομέρου. Ὁ πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν πόρων τοῦ Ἀχελώου ἀποσταλεὶς στρατὸς ἐλειποτάκτησε, καὶ χωρὶς νὰ εὕρῃ τὴν ἐλαχίστην ἀντίστασιν ἐπαρουσιάσθη ὁ Ῥεσὶτ πασᾶς (11/23. 13/25 Ἀπριλίου) ἔμπροσθεν τοῦ Ἀνατολικοῦ καὶ τοῦ Μεσολογγίου. Ὅλη ἡ ἀνδρία του συνεκεντρώθη τώρα εἰς τὴν πολιορκίαν αὐτῆς ταύτης τῆς πόλεως, ἥτις ἄνευ τῆς ἀντιδράσεως τοῦ Ὀμὲρ Βριώνη ἅμα πολιορκηθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ ἤθελεν ὑποκύψει. Ὁ Σουλτάνος ἀναθέσας αὐτῷ τὴν πολιορκίαν, τῷ εἶπεν, « Ἢ τὸ Μεσολόγγιον ἢ τὴν κεφαλήν σου »! Ὅθεν καὶ καθ' ὅλον τὸ θέρος δὲν ἐκινήθη ἐκ τῆς θέσεώς του ὁ Ῥεσὶτ, καὶ ἠρκέσθη

βοηθήση τὰ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα κινήματα διὰ Ἀρναουτῶν, οἵτινες ὤφειλον νὰ διατηρῶσιν ἐλευθέραν δι' ὁδῶν οὐδέποτε μέχρι τοῦδε πατηθεισῶν τὴν πρὸς τοὺς πολεμοῦντας Ὀθωμανοὺς συγκοινωνίαν. Διὰ τῆς Λοκρίδος ἐνεφανίσθησαν οἱ Ἀρναοῦται οὗτοι, ὡς ἐξ οὐρανοῦ πεσόντες, παρὰ τὴν Σεργούλαν (17/29 Ἀπριλίου)· ἐντεῦθεν δὲ μετέβησαν εἰς Κράββαρα, ὑπέστρεψαν πρὸς τὸ Μαλανδρῖνον, ἐπυρπόλησαν τὴν παρὰ τὸν κορινθιακὸν κόλπον Βιτρινίτσαν, καὶ ἐνέπλησαν πάντας φόβου διὰ τῆς ἁλώσεως τῶν Σαλώνων, διότι οὐδείς ποτε ἐφαντάζετο ἐπίθεσιν ἐκ τοῦ μέρους τούτου. Ἀπ' ἐναντίας δὲ ὁ Γούρας, ὅστις συνειργάζετο τότε ἀκόμη μετὰ τοῦ Ὀδυσσέως, ἀφήσας μικρὸν ἀπόσπασμα ἔμπροσθεν τῶν Λιβανάτων ἐφρούρει τὴν πεδιάδα τοῦ Κηφισσοῦ, ὅπου διευθύνετο ἐκ Ζητουνίου ὁ Ἀμπὰζ πασᾶς, ὃν καὶ ἐνίκησε (7/19 καὶ 11/23 Ἀπριλίου) παρὰ τὰ Δαούλια καὶ τὸ Τουρκοχώριον, καθ' ἣν στιγμὴν τὰ Σάλωνα κατελαμβάνοντο ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν τοῦ Ῥεσίτ. Ὁ Γούρας ὠπισθοχώρησεν εἰς Δίστομον, ἔνθα οἱ Ῥουμελιῶται, οἵτινες ἐκ Κρεμμυδίου κινήσαντες ἐγκατέλιπον τὴν Πελοπόννησον, ἡνώθησαν μετ' αὐτοῦ διαπλεύσαντες τὸν κόλπον ἐν Λουτρακίῳ. Διὰ τοῦ κινήματος τούτου διεκόπη πάλιν ἡ μεταξὺ ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Ἑλλάδος συγκοινωνία καὶ οἱ ἐν Σαλώνοις Ἀλβανοὶ ἐπολιορκήθησαν ἀμελῶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ πρὸς ἀνακούφισιν τοῦ πολιορκουμένου Μεσολογγίου οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἀπόπειραν ἔκαμεν ὁ ἄφθονα καὶ χρήματα καὶ τροφὰς λαμβάνων Γούρας, ὅσον καὶ ἂν ἔβλεπε κατεπείγουσαν τὴν ἔνδοξον ταύτην ἐπιχείρησιν ἕνεκα τοῦ κινήματος τῶν Ἀλβανῶν. Κατὰ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἀνεπαύετο τρόπον τινὰ ὁ πόλεμος καὶ οἱ ἐν Σαλώνοις Ἀρναοῦται ἀπῆλθον (25/6 Νοεμβρίου) ἑκουσίως καὶ ἀνενόχλητοι εἰς τὰ ἴδια. Ὅθεν ἡ κατὰ τὴν στερεὰν Ἑλλάδα ἐκστρατεία περιωρίζετο σχεδὸν μόνον εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου.

Ἡ δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

Εὑρίσκοντο ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, ἐκτὸς τῶν πολιτῶν τῶν δυναμένων νὰ ὁπλοφορῶσι τρισχίλιοι πολεμισταί, μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν τῶν ὁποίων οἱ γνωστότεροι ἦσαν ὁ Μακρῆς, ὁ Τσόγκας, ὁ

ὁ Στουρνάρης καὶ ὁ προβεβηκὼς τὴν ἡλικίαν Νότης Βότσαρης. Τὰ ὀχυρώματα τῆς πόλεως ἦσαν μετὰ τὴν διαμονὴν καὶ τὰς προσπαθείας τοῦ Βύρωνος ἐνισχυμένα κατά τι ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐμπείρου μηχανικοῦ Κοκκίνη· ἐπὶ τοῦ λιθίνου τειχώματος εἶχον τεθῆ προμαχῶνες, πύργοι καὶ πολεμίςραι, 48 ἦσαν τὰ σιδηρᾶ τηλεβόλα καί τινα ὀβούζια· ἔξωθεν δὲ τῆς τάφρου κατεσκευάσθη ἅμα ἀρξαμένης τῆς πολιορκίας σκεπαστὴ ὁδὸς, προστατευομένη ὑπὸ ἐπάλξεως. Ἐν ἀρχῇ ἡ πολιορκία δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γείνῃ εἰμὴ ἀμελῶς, διότι τὰ τηλεβόλα τῆς πολιορκίας περιεμένοντο ἐκ Πατρῶν, ὅθεν ἔμελλον νὰ μετακομισθῶσιν ὑπὸ τοῦ στόλου τοῦ Καπουτὰν πασᾶ· ἀλλ' ὁ τῶν Ὀθωμανῶν ἀρχιστράτηγος ὁδηγούμενος ὑπὸ Εὐρωπαίων μηχανικῶν, ἐφαίνετο ὅτι διενοεῖτο νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν πολιορκίαν καθ' ὅλους τοὺς κανόνας τῆς εὐρωπαϊκῆς τέχνης. (1) Διὰ τῆς βίας διέταξε (25/7 Μαΐου) χριστιανοὺς ἐργάτας ν' ἀνοίξωσι χάνδακας ἀπέναντι τοῦ προτειχίσματος τοῦ Βότσαρη, τὸ ὁποῖον ἐσχημάτιζε τὸ κέντρον τῆς ἀμυντικῆς γραμμῆς, καὶ νὰ χαράξωσι τὴν πρώτην παράλληλον γραμμὴν καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῶν ἐκτεταμένων τειχῶν τῆς πόλεως ἐπὶ τριακοσίας ὀργυιάς. Καθ' ὃν δὲ χρόνον (κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἰουνίου) εἶχε τελειώσει κατὰ τὸ ἥμισυ τῆς ἀποστάσεως καὶ ἡ δευτέρα παράλληλος γραμμὴ, ἔλαβεν ὁ πασᾶς τηλεβόλα τινά· ὅθεν καὶ ἠδυνήθη ν' ἀρχίσῃ τὸ πῦρ ἐξ ὀκτὼ τηλεβόλων καὶ τεσσάρων βομβοῤῥιπτήρων πρὸ πάντων κατὰ τῶν δύο κυριωτέρων προμαχώνων, τοῦ Βότσαρη ἐν τῷ μέσῳ καὶ τοῦ Φραγκλίνου, ὅστις ἔκειτο ἐπὶ τῆς δυτικῆς γραμμῆς πλησιέστερος πάντων πρὸς τὸν κεντρικὸν προμαχῶνα, καὶ ἐχωρίζετο ἀπ' αὐτοῦ ὑπὸ μόνου τοῦ πύργου τοῦ Κοραῆ. Οἱ πολιορκούμενοι ἐνησχολοῦντο κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο εἰς τὴν ἀνέγερσιν δευτέρου τειχώματος ἐσωτερικῶς· νῦν δὲ ἐνίσχυσαν τὰ ὀχυρώματα τῆς δυτικῆς πλευρᾶς διὰ δύο νέων κανονοστοιχιῶν καὶ ἀπήντων ζωηρῶς εἰς τὸ ἐχθρικὸν πῦρ ἂν καὶ ὀλίγα εἶχον πολεμεφόδια καὶ μικρὰν μόνον ἐλπίδα νὰ λάβωσι τοι-

(1) Ὅρα· Α. Φάβρου (Favre) Ἱστορία τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου. Παρισ. 1827.

αὐτα. Ἀπ᾽ ἐναντίας δὲ ὁ Ὀθωμανὸς στρατάρχης εἶχεν ἐλευθέραν τὴν πρὸς τὰς Πάτρας συγκοινωνίαν, ὅθεν διηνεκῶς νέα ἐπρομηθεύετο πολεμεφόδια. Οἱ χάνδακές του ἐπροχώρουν ταχέως πρὸς τὸν προμαχῶνα τοῦ Φραγκλίνου καὶ τὸν μηνοειδῆ πύργον τῆς Ὀραγγίας, ὅστις ἔκειτο πρὸς ἀνατολὰς τῶν ὀχυρωμάτων εἰς τὴν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ προμαχῶνος Βότσαρη ἀπόστασιν, ὅπως ἔκειτο ὁ τοῦ Φραγκλίνου πρὸς δυσμάς. Πλησίον δὲ τοῦ τελευταίου τούτου προμαχῶνος καὶ ἀπέναντι τῆς κανονοστοιχίας Νορμάννου εἰς ἀπόστασιν 80 ὀργυιῶν, ὁ Ῥεσὶτ πασᾶς, ὑποβοηθῶν τὴν νεωτέραν πολιορκητικὴν τέχνην διὰ τῆς βαναύσου τέχνης τοῦ ἀρχαίου Πέρσου Ἅρπαγος, ἤρχισε ν᾽ ἀνεγείρῃ παμμέγεθες πρόχωμα τριῶν μέχρι πέντε ὀργυιῶν πλάτους, τὸ ὁποῖον ἐφαίνετο μὲν κατ᾽ ἀρχὰς εἰς τοὺς πολιορκουμένους κανονοστοιχία πρὸς διάῤῥηξιν τῶν τειχῶν, βαθμηδὸν ὅμως ἔγεινεν ἄμορφον ὕψωμα, σχηματίζον κατὰ τὸ μέσον τοῦ μήκους του γωνίαν πρὸς τὸν προμαχῶνα τοῦ Φραγκλίνου, πρὸς τὸν ὁποῖον κυρίως ἀπέβλεπεν.

Διαρκούσης τῆς τρομερᾶς ταύτης καὶ πολυχρονίου προπαρασκευῆς οἱ ἐντὸς τῆς πόλεως ἤγοντο καὶ ἐφέροντο ὑπὸ διαφόρων αἰσθημάτων καὶ ἐντυπώσεων. Ἀνυπομόνως περιέμενον τὴν ἐπικουρίαν τοῦ στόλου των, ἀλλ᾽ ὁ στόλος δὲν ἐφαίνετο. Ἡ ἐπάνοδος τῶν Ῥουμελιωτῶν ἐκ τῆς Πελοποννήσου ἀνεπτέρου τὸ θάῤῥος των, ἀλλὰ γνωρίζοντες αὐτοὺς ἐνησχολημένους πρὸ τῶν Σαλώνων ἐνόουν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἐλπίζωσιν εἰς τὴν συνδρομήν των. Μόλις δὲ ἐνεθάῤῥυνεν αὐτοὺς ὀλίγον (28/10 Μαΐου) ἡ ἐμφάνισις μικροῦ ὑδραϊκοῦ στολίσκου ὑπὸ τὸν Νέγκαν, ὅτε ἀμέσως πάλιν κατεβλήθησαν μαθόντες τὴν πτῶσιν τῆς Πύλου, ἧς πάλιν ἱκανοποίησις ἦτο ἡ λαμπρὰ παρὰ τὸν Καφηρέα νίκη τοῦ Σαχτούρη, ὅστις κατὰ τὴν ὑπερβολικὴν τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ἔκθεσιν ἐλέγετο ὅτι κατέστρεψε τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα καὶ σὺν αὐτοῖς 500 τηλεβόλα, 20 χιλιάδας σφαιρῶν καὶ 1500 βαρέλια πυρίτιδος, τὰ ὁποῖα ἐπέμποντο τῷ Ῥεσὶτ πασᾷ. Ἔτι δὲ καὶ ἡ ἄφιξις ἐπικουρικοῦ στρατοῦ ἐκ τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τὸν Μῖτσον Κοντογιάννην καὶ τὸν Λάμπρον Βεΐκον ἐνεθάῤῥυνε τοὺς ἐν Μεσολογγίῳ Ἕλληνας. Ἐν το-

σούτῳ ἐξηκολούθει ὁ πολιορκητὴς τὰς γιγαντιαίας αὐτοῦ προπαρασκευάς. Ὅσῳ παρήρχοντο αἱ ἡμέραι τοσοῦτῳ δυσκολώτερον ἠδύνατό τις νὰ ἐννοήσῃ κατὰ τίνος μέρους κυρίως ἀπέβλεπον αἱ προσπάθειαί του· διὰ τῶν παραλλήλων αὐτοῦ γραμμῶν περιέβαλεν ὅλους τοὺς προμαχῶνας καὶ ἐπυροβόλει κατ' αὐτῶν πανταχόθεν. Τῇ 8/20 καὶ 9/21 Ἰουνίου ἀπεπειράθη, ἀλλ' εἰς μάτην, νὰ κυριεύσῃ ἐξ ἐφόδου τὰς κανονοστοιχίας τοῦ Σαχτούρη καὶ τοῦ Κυριακούλη, οἵτινες περιέκλειον πρὸς δυσμὰς τὰ ὀχυρώματα τῆς παραλίας καὶ τῆς νήσου Μαρμαροῦς· ἄλλοτε πάλιν ἐφαίνετο, ὅτι διενοεῖτο νὰ προσβάλῃ πρὸς ἀνατολὰς τὸν μηνοειδῆ πύργον τῆς Ὀραγγίας καὶ τοὺς προμαχῶνας τοῦ Μακρῆ καὶ τοῦ Ῥήγα ἀμφοτέρωθεν· ἄλλοτε ἐφαίνετο ὅτι ἠπειλεῖτο ὁ κυρίως προμαχὼν τοῦ Φραγκλίνου, μέχρι τῆς τάφρου τοῦ ὁποίου εἶχε προχωρήσει ἤδη τὸ τείχωμα ἂν καὶ οἱ πολιορκούμενοι ἐξετέλεσαν ἐπιτυχῆ ἔξοδον (20/2 καὶ 21/3 Ἰουλίου)· καὶ ἄλλοτε τέλος ἠδύνατό τις νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ἐπρόκειτο περὶ γενικῆς ἐφόδου καθ' ὅλης τῆς ἐκτεταμένης γραμμῆς. Πολὺ ὅμως περισσότερον παρὰ διὰ τῶν προπαρασκευῶν τούτων κατέστη ἡ θέσις τοῦ Μεσολογγίου ἐπισφαλὴς διὰ τῆς ἀφίξεως τοῦ τουρκικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν Καπουτὰν πασᾶν, ὅστις κατὰ τὸν τελευταῖον ἐκ Σούδας διάπλουν συνώδευσε τὸν Χουσσεῒν βέην μέχρι τῆς Πύλου καὶ νῦν ἐκεῖθεν ἐλθὼν (4/16 Ἰουλίου) ἐξεδίωξε τὸν μικρὸν στολίσκον τῶν Ὑδραίων, ὅστις ἦτο ἠγκυροβολημένος ἔμπροσθεν τῆς πόλεως. Ὁ τουρκικὸς στόλος πρὸς μὲν τὸν πολιορκητὴν ἔφερεν ἄφθονα χρήματα καὶ πολεμεφόδια, τοὺς δὲ πολιορκουμένους Ἕλληνας ἠπείλει διὰ τῆς στερήσεως πάντων τῶν ἀναγκαίων. Ὁ δὲ ἐν Πάτραις Ἰουσοὺφ πασᾶς παρεχώρησε καὶ 36 ἀλιτενεῖς λέμβους, οἵτινες πέραν τοῦ φρουρίου Βασιλαδίου εἰσέπλευσαν εἰς τὰ τενάγη, ἐπλησίασαν τὴν πόλιν μέχρι τῆς νήσου Σκόλλης καὶ ἐπυροβόλουν κατ' αὐτῆς καὶ ἐκ τῆς θαλάσσης. Εὐτυχῶς δὲ ἡ μικρὰ ἐπιτυχία τῆς μεταφορᾶς πολεμεφοδίων εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον ἐτύφλωσε τοσοῦτον τοὺς Τούρκους, ὥστε τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ στόλου ἀπέπλευσε πάλιν ἀφίνων μικρὸν μόνον ναυτικὸν ἀπόσπασμα. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες κύριοι μείναντες τοῦ

Βασιλαδίου, καὶ προςατευόμενοι ὑπὸ τῶν τηλεβολοςασίων τῆς ἀκτῆς κατὰ τῶν λέμβων, διετήρησαν ἀνοικτὴν τὴν πρὸς τὸ Ἀνατολικὸν συγκοινωνίαν. Ἀλλὰ τοσούτῳ ἐγγύτερος ἐπέκειτο ὁ ἐκ μέρους τῆς ξηρᾶς κίνδυνος. Μὲ τὰ νέα αὐτοῦ τηλεβόλα ἀνήγειρεν ὁ Ῥεσὶτ πρὸς ἀνατολὰς κανονοστάσιον τῶν 60 λιτρῶν· τὸ πρόχωμα δὲ ἐπλησίασε μέχρι τοῦ προμαχῶνος τοῦ Φραγκλίνου, τοῦ ὁποίου τὰς τάφρους ἤργισαν οἱ ἐχθροὶ νὰ χώνωσι (2/14 Ἰουλίου), καθ' ὃν χρόνον εἶχον τελειώσει καὶ ἔμπροσθεν τοῦ ἀνατολικοῦ τείχους τὴν τρίτην παράλληλον γραμμὴν, καὶ προστατευόμενοι ὑπὸ προχείρων προχωμάτων ἐπλησίαζον εἰς τὴν κεκαλυμμένην ὁδόν. Πρὶν δὲ ἀποπερατωθῶσιν ἐντελῶς αἱ πρὸς τὴν ἔφοδον προπαρασκευαὶ, προσῆλθεν εἰς τοὺς Ἕλληνας ὁ Ταχὶρ πασᾶς, (11/23 Ἰουλίου) ὁ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ παλαιὸς ὑπηρέτης, φέρων προτάσεις περὶ παραδόσεως. Ἀρνηθέντων τῶν Ἑλλήνων νὰ τὰς δεχθῶσιν, οἱ πολιορκηταὶ ἀνετίναξαν εἰς τὸν ἀέρα (16/28 Ἰουλίου) τὴν ἔμπροσθεν τοῦ προτειχίσματος τοῦ Βότσαρη ὑπόνομον, καὶ διὰ τοῦ σχηματισθέντος ῥήγματος ὥρμησαν εἰς ἔφοδον. Μετὰ τοῦτο νέαι ἐγένοντο προτάσεις περὶ διαπραγματεύσεων (18/30 καὶ 19/31 Ἰουλίου) καὶ νέαι ἔφοδοι καὶ ἄμυναι (21/2 Αὐγούστου), ἃς ὁ ἀμφοτέρωθεν ἐρεθισμὸς καθίςα πεισματωδεςάτας. Ὁ Κιουταγῆς ὑπέθεσεν ὡς ἐκ τῆς ἀναβολῆς τῆς ἀπαντήσεως εἰς τὴν τελευταίαν αὐτοῦ πρότασιν ὅτι οἱ Ἕλληνες ἦσαν πρόθυμοι νὰ παραδοθῶσι, διὸ καὶ ἐπρότεινεν αὐτοῖς, νὰ τοῦ παραδώσωσι πρῶτον μίαν τῶν πυλῶν καὶ δύο κανονοςάσια. Ἀλλ' ὁ ἀνδρεῖος Βέϊκος ἀπήντησε διὰ τοῦ ἀπεσταλμένου Ταχὶρ πασᾶ ὅτι τοῦτο δὲν γίνεται, καὶ ἔπεμψε μάλιστα καὶ πρὸς ἐμπαιγμὸν φιάλας τινὰς ῥωμίου διὰ τοὺς Τούρκους σημαιαφόρους κατὰ τὴν ἔφοδον. Ὑπόνομος ἐκραγεῖσα ὑπὸ τὸ προτείχισμα τοῦ Φραγκλίνου ἦτο τὸ σύνθημα τῆς ἐφόδου, ἥτις ἐγένετο συγχρόνως καὶ κατὰ τοῦ προμαχῶνος τοῦ Βότσαρη ἐν τῷ κέντρῳ καὶ τοῦ κανονοστασίου τοῦ Μακρῆ πρὸς τὸ ἀνατολικὸν αὐτοῦ μέρος, καὶ κατὰ τοῦ προφράγματος τοῦ Μονταλαμβέρτου, ὅπερ ἀπετέλει τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῶν ὀχυρωμάτων, καὶ κατὰ τοῦ πρὸς δυσμὰς κανονοσταςίου τοῦ Σαχτούρη. Καὶ πάλιν ἀπεκρούσθησαν οἱ Τοῦρκοι

μετὰ τρίωρον σχεδὸν μάχην, ἀπολέσαντες πεντακοσίους ἄνδρας. Διὰ τοὺς ἀνδρείους ὅμως Ῥουμελιώτας, οἵτινες διὰ τῆς γενναίας αὐτῶν ἀμύνης «τῆς ἱερᾶς ταύτης πόλεως» κατῄσχυναν μεγάλως τὴν ἄνανδρον ὑπεράσπισιν τῶν Πελοποννησίων κατὰ τοῦ Ἰβραΐμ πασᾶ, αἱ νίκαι αὗται ἦσαν νίκαι ἐπικίνδυνοι, νίκαι τοῦ Πύῤῥου. Αἱ ἀντιστάσεις αὗται ἐξήντλησαν ἐντελῶς τὰ ὀλίγα τῶν Ἑλλήνων πολεμεφόδια. Μετὰ τὴν τελευταίαν ἔφοδον δὲν τοῖς ὑπελείποντο εἰμὴ δύο μόνον βαρέλια πυρίτιδος. Ἐὰν ἐπανελαμβάνετο τοιαύτη ἔφοδος, οἱ Ἕλληνες κατεστρέφοντο ἐντελῶς. Κατ' αὐτὴν ὅμως τὴν στιγμὴν ἐφάνη ἔμπροσθεν τῆς πόλεως ὡς οὐρανία τις ἐπικουρία ὁ Ἑλληνικὸς στόλος. Οἱ ἐν Ὕδρᾳ καὶ Σπέτσαις βάναυσοι καὶ ἄγριοι ναῦται, θέλοντες νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς ἀπηλπισμένης τῶν ἀδελφῶν των θέσεως, ἠρνήθησαν νὰ ἐπιβῶσι τῶν πλοίων, ἐὰν οἱ μισθοί των, αὐξηνθέντες ἤδη μέχρις 6 καὶ 7 ταλλήρων κατὰ μῆνα, δὲν ἐδιπλασιάζοντο καὶ ἐὰν δὲν τοῖς ἐπροπληρώνοντο καὶ δύο μηνιαῖα. Τότε ἐν καιρῷ τῷ δέοντι (8/20 Ἰουλίου) ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα νέα τις δόσις τοῦ δανείου, καὶ οὕτως ἠδυνήθη ἡ κυβέρνησις νὰ ἐξαγοράσῃ καὶ νὰ πληρώσῃ τὸν πατριωτισμὸν τῶν νησιωτῶν. Ὁ Μιαούλης καὶ ὁ Σαχτούρης εὑρίσκοντο ἤδη εἰς τὰ ὕδατα τῆς Κεφαλληνίας (17/29 Ἰουλίου) πρὸ τῆς τελευταίας τῶν Ὀθωμανῶν ἐφόδου, τὴν δὲ ἐπιοῦσαν μετὰ τὴν ἔφοδον (22/3 Αὐγούστου) ἀπέκοψαν ἐν καιρῷ νυκτὸς τῷ πρὸ τοῦ Μεσολογγίου εὑρισκομένῳ ἐχθρικῷ στόλῳ τὸν ἄνεμον, διεσκόρπισαν τὴν πρωΐαν μίαν παρὰ τὴν ἀκτὴν ἠγκυροβολημένην ναυτικὴν μοῖραν, καὶ περὶ τὴν μεσημβρίαν ἐπέπεσον κατὰ τοῦ κέντρου τοῦ στόλου, ἐν γραμμῇ πολεμικῇ εὑρισκομένου. Οἱ Μεσολογγῖται ἔβλεπον τὰ γινόμενα ἐν πυρετώδει ἀνυπομονησίᾳ, πῶς τρία πυρπολικὰ ἐπειρῶντο νὰ προσβάλωσι τὴν ναυαρχίδα. Τὰ πυρπολικὰ ταῦτα δὲν ἔσχον μὲν ἄμεσον ἀποτέλεσμα, ἀλλ' ὁ Καπουτὰν πασᾶς τοσοῦτον ἐθορυβήθη ὑπὸ τῆς παρατόλμου ταύτης ἐφόδου, ὥστε οὐ μόνον δὲν ἐξηκολούθησε τὴν μάχην, ἀλλὰ καὶ ἀπέπλευσε μετὰ τοῦ στόλου του, καὶ κατὰ τὸν ἀπόπλουν αὐτοῦ οὐδαμοῦ ἔμεινε, μέχρις οὗ ἔφθασεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Ἐνθαῤῥυνθέντες

ἐκ νέου, ἐφωδιασμένοι μὲ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα, καὶ ἐλεύθεροι ἀπὸ τὸ μέρος τῆς θαλάσσης, διενοήθησαν οἱ πολιορκούμενοι νὰ ἐλευθερωθῶσι καὶ ἐκ μέρους τῆς ξηρᾶς, καὶ συνεφώνησαν μετὰ τοῦ Τσαβέλλα καὶ τοῦ Καραϊσκάκη, τῶν ἀρχηγῶν τῶν πρὸ τῶν Σαλώνων Ῥομελιωτῶν, οἵτινες εἶχον ἔλθει τώρα πρὸς δυσμάς, νὰ ἐπιχειρισθῶσιν ἔφοδον κατὰ τοῦ στρατοπέδου τοῦ Ῥεσὶτ πασᾶ καὶ συγχρόνως καὶ κατὰ τῶν εἰς τὰ τενάγη λέμβων τοῦ Ἰουσοὺφ πασᾶ. Δοθέντος τοῦ γενικοῦ συνθήματος (25/6 Αὐγούστου) ἐπέπεσον οἱ Ῥουμελιῶται, πεντακόσιοι τὸν ἀριθμόν, ἐν καιρῷ νυκτὸς ἀπὸ τοῦ ὄρους κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, ἐν ᾧ χίλιοι Μεσολλογγῖται ἀπὸ τοῦ μέσου καὶ ἀπὸ τῶν ἀνατολικῶν προμαχώνων εἰσέβαλον εἰς τὰ ἐχθρικὰ ὀχυρώματα, καὶ ἐξεδίωξαν τοὺς Τούρκους ἐκ τεσσάρων κανονοστασίων. Οἱ ἐκδιωχθέντες οὗτοι συνεκεντρῶντο ἔτι ἐν τῷ κατατεταραγμένῳ στρατοπέδῳ, ὅτε νέα στίφη φυγάδων, κηλιδωμένων ὑπὸ βορβόρου καὶ αἵματος προσέδραμον ἐκ τῆς παραλίας, ἔνθα αἱ λέμβοι τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἐπέπεσον διὰ τῆς διώρυγος τοῦ Βασιλαδίου κατὰ τῶν τουρκικῶν κανονοφόρων καὶ πέντε ἐξ αὐτῶν συνέλαβον, τῶν δὲ λοιπῶν ἔσυρον τὰ πληρώματα ἐπὶ τῆς παραλίας, καταφυγόντα ἔπειτα εἰς τὸ στρατόπεδον διὰ μέσου τῶν λιμναζόντων καὶ ἀκαθάρτων ὑδάτων. Ὁ Κιουταγῆς ἠθέλησε νὰ ἐκδικηθῇ διὰ τῆς πρὸ πολλοῦ προπαρασκευαζομένης γενικῆς ἐφόδου. Τὸν προμαχῶνά του, ὃν ὁ Κοκκίνης (ὑπαινιττόμενος τὸ τύριον ὕψωμα Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου) ὠνόμασε τὸ «*ὕψωμα τῆς ἑνώσεως*», ἔστησεν ὁ Ῥεσὶτ πλησιέστατα τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου καὶ εἰς τοιοῦτον ὕψος, ὥστε ὑπερέχων τῶν ἐπάλξεων τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀχυρώματος ἐξουσίαζεν αὐτὸ ἐντελῶς. Ὅθεν οἱ Τοῦρκοι ἐκυρίευσαν νῦν τὸ προτείχισμα, ὅπερ ἦτο πλέον ἀδύνατον νὰ κρατηθῇ, ἀλλ' ὄπισθεν αὐτοῦ ἀπήντησαν νέας τάφρους, νέα τείχη, νέας ἐπάλξεις, ὧν τὰ τηλεβόλα ὁμοῦ μὲ τὰ ἀμφοτέρωθεν κανονοστάσια προσέβαλλον τὸ ἀνάχωμα τοῦ ὑψώματος αὐτῶν καὶ τὰς ἐπάλξεις των. Ὑπὸ διηνεκῆ βομβοβολισμὸν εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων μόνων ὀργυιῶν ἐγένοντο ἐνταῦθα ἐπὶ 15 ὅλας ἡμέρας ὑπεράνθρωποι σχεδὸν προσπά-

θειται, ποῖον τῶν δύο ἀντιφερομένων μερῶν νὰ ὑπερβάλῃ τὸ ἕτερον διὰ ὑψώσεως τῶν τειχῶν, καὶ διὰ τῆς ἀνεγέρσεως νέων πολιορκητικῶν καὶ ἀμυντικῶν ὀχυρωμάτων. Οἱ Ἕλληνες κατώρθωσαν νὰ ὑπερτερήσωσι τῶν ἐχθρῶν ἀνατινάξαντες εἰς τὸν ἀέρα (19/31 Αὐγούστου) ὑπόνομον, μὲ τρεῖς βόμβας τοῦ μεγαλειτέρου μεγέθους πεπληρωμένην, ἣν ἔσκαψαν ὑπὸ τὴν ἄκραν τῶν ἐχθρικῶν ἐπάλξεων, καὶ συγχρόνως συσσωματωμένοι ἐξορμήσαντες νὰ κυριεύσωσι πάλιν καὶ τὸ προτείχισμα τοῦ Φραγκλίνου καὶ τὰ ὄπισθεν αὐτοῦ ὀχυρώματα, καὶ νὰ καταλάβωσι μάλιστα καὶ τὴν ἄκραν τοῦ «ὑψώματος τῆς ἑνώσεως». Ἀλλ' ὁ ζῆλος τοῦ Τούρκου στρατάρχου δὲν εἶχεν ἔτι ἐξαντληθῆ. Ἐνίσχυσε τὸ ὕψωμα διὰ νέων ὀχυρωμάτων καὶ ἀνήγειρε μεταξὺ τοῦ πύργου τοῦ Κοραῆ καὶ τοῦ Φραγκλίνου νέον ὕψωμα κατὰ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος τοῦ προμαχῶνος τούτου· εἶτα δὲ προπαρεσκευάσθη εἰς νέαν ἔφοδον. Ἀλλ' ὁ στρατός του, ὅστις μαστιζόμενος ὑπὸ ἐπιδημιῶν ὑπέφερε πλείστας ὅσας κακουχίας, εἶχεν ἀποθαῤῥυνθῆ περισσότερον αὐτοῦ· οἱ Ἀλβανοί, μὴ ἀρκούμενοι κατὰ τὴν παλαιὰν αὐτῶν ἕξιν εἰς τὰ ἀποτελέσματα, ἐστασίαζον καὶ ἐλειποτάκτουν πρὸ πολλοῦ ἤδη· ἐθορυβήθησαν δὲ καὶ ὑπὸ τῆς ἀγγελίας, ὅτι κίνδυνος ὑπῆρχε μὴ ἀποκοπῶσιν ἐν Βάλτῳ αἱ πρὸς τὰ νῶτά των συγκοινωνίαι. Ὅθεν ἠναγκάσθη ὁ στρατάρχης ν' ἀναβάλῃ τὴν ἔφοδον. Οἱ Ἕλληνες ἐνισχυθέντες (7/19 Αὐγούστου) διὰ νέων σωμάτων ὑπὸ τὸν Κῖτσον Τσαβέλλαν, Γεώργιον τὸν Βαλτινὸν καὶ τὸν Κώσταν Φωτομάραν, ἀπεφάσισαν νὰ προλάβωσιν αὐτόν. Ἔμπροσθεν τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου ἔσκαψαν βαθεῖαν ὑπόνομον κατὰ τοῦ νέου ἐχθρικοῦ προμαχῶνος. Τὸ σύνθημα ἔμελλε νὰ δώσῃ ἡ ἔκρηξις ἐλαφρᾶς ὑπονόμου ἵνα ὁ ἐχθρὸς ἑλκυσθῇ πρὸς τὴν κυρίαν ὑπόνομον, ἥτις τῷ ἦτο ἐσκαμμένη. Ἐκραγείσης λοιπὸν τῆς ψευδοῦς ταύτης ὑπονόμου (9/21 Σεπτεμβρίου) ὥρμησαν οἱ Τοῦρκοι περιμένοντες ἔξοδον πρὸς τὴν προφυλακὴν εἴς τινα μέρη ἐγένετο εἰς μάτην ἔφοδος, μετὰ μεσημβρίαν δὲ ἐπέτυχον οἱ Ἕλληνες τοῦ σκοποῦ των, νὰ σύρωσι δηλ. τοὺς ἐχθροὺς ἐπὶ τῆς ὑπονόμου, ἥτις ἐκραγεῖσα ἀνετίναξεν εἰς τὸν ἀέρα τὸ ἄνω μέρος τοῦ ὑψώματος καὶ πλη-

θος ἄπειρον Ὀθωμανῶν. Μετ' οὐ πολὺ (1/13 Ὀκτωβρίου) κατέστρεψαν οἱ πολιορκούμενοι διὰ νέας ὑπονόμου σχεδὸν ὅλον τὸ ἐπίλοιπον μέρος τοῦ μεγάλου ὑψώματος. Αἱ ἧτται αὗται ἔθεσαν τέλος εἰς τὴν τοῦ ἐνεστῶτος ἔτους ἐκστρατείαν τῶν Τούρκων. Ἀπόσπασμα Ἀλβανῶν, ἐςρατοπεδευμένον ἔμπροσθεν τοῦ Ἀνατολικοῦ, ἀπῆλθεν αὐθαιρέτως εἰς τὰ ἴδια. Αἱ ἐπιδημίαι ἐλάμβανον δσημέραι περισσοτέραν ἔντασιν, καὶ ὁ ἀγέρωχος τοῦ Ὀθωμανοῦ στρατάρχου στρατὸς εἶχεν ἐλαττωθῆ κατὰ τὸ ἥμισυ. Ἀλλ' ἡ ἀπειλὴ τοῦ Σουλτάνου ἠνάγκασε τὸν Ῥεσὶτ πασᾶν νὰ διαχειμάσῃ μετὰ τῶν εὐπειθῶν ἀσιατικῶν ταγμάτων πρὸ τῶν τειχῶν τοῦ Μεσολογγίου, ὠχυρωμένων ὄπισθεν τῶν ἐξωτερικῶν προμαχώνων, ἐν οἷς τοσοῦτον συνεκεντρώθη ὁ Ῥεσὶτ, ὥστε οἱ Ἕλληνες δὲν ἐτόλμων νὰ τὸν προσβάλωσιν ἐκεῖ. Ἐὰν ἐγίνωσκον πόσην ἐπιμονὴν κατέβαλλεν ὁ Σουλτάνος εἰς τὴν ἅλωσιν τοῦ φρουρίου των, ἤθελον ἴσως μεταχειρισθῆ πᾶν μέσον ὅπως ἐντελῶς ἐκδιώξωσι τοὺς ἐχθρούς. Ἀνήσυχος διὰ τὴν ἔκβασιν τῆς ἀποτυχούσης ἐκστρατείας, προσεκάλεσεν ὁ Σουλτάνος τὸν πρώην Σιλιχτάρην τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, Ἰβραῒμ βέην, εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπως μάθῃ παρ' αὐτοῦ τὰς αἰτίας τῆς ἀποτυχίας γενικῶς καὶ ἰδίως τῆς δυσαρεσκείας τῶν Ἀλβανῶν. Ὁ ἐρωτηθεὶς ἀπήντησεν, ὅτι τὸ μόνον τὸ ὁποῖον ἤθελε παρακινήσει τοὺς Ἀλβανοὺς εἰς θυσίας, εἶναι ἡ ἐγκατάστασις τῶν δύο ἐγγόνων τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, οἵτινες ἀνετράφησαν ὑπὸ τὰ βλέμματα τοῦ Σουλτάνου. Ἐφαίνετο ὅτι ἡ Πύλη ἐζήτει μέσον, δι' οὗ νὰ δυνηθῇ νὰ κυριεύσῃ τὸ Μεσολόγγιον καὶ ἄνευ τῆς μισητῆς συνδρομῆς τοῦ ὑπερόπτου Αἰγυπτίου. Τοῦτο ὅμως τὸ μέσον, νὰ ἀνυψωθῶσιν οἱ ἔκγονοι ἑνὸς ἀποστάτου ὅπως ἀπομακρυνθῶσιν οἱ τοῦ ἑτέρου, δὲν ἦτο ἀρεστὸν τῇ Πύλῃ. Ἐστάλησαν ἔκτακτοι ἀπεσταλμένοι, ὅπως ἐγκαθιδρύσωσι τὸν Ἰβραῒμ πασᾶν γενικὸν διοικητὴν τῆς Πελοποννήσου, ἐξομαλύνωσι τὰς μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ πασᾶ τῶν Πατρῶν διαφορὰς καὶ κατευνάσωσι τὴν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ στρατάρχου ἀντιζηλίαν. Ἐν μέσῳ δὲ χειμῶνι ἐγένοντο διαρκεῖς προπαρασκευαί, ὅπως ἅπασαι αἱ κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν τουρκικαὶ καὶ αἰγυπτιακαὶ δυνάμεις

ἡνωμέναι ἐπιχειρήσωσι τὴν ἅλωσιν τοῦ ἀτιθάσου Μεσολογγίου. Πρῶτον ἤδη κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος διήγαγον οἱ ἐχθροὶ τῆς Ἑλλάδος τὸν χειμῶνα ἐπὶ αὐτοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους, συνδέοντες τρόπον τινὰ δύο θερινὰς ἐκστρατείας διὰ διαρκοῦς πολεμικῆς ἐνεργείας. Οὐδέ ποτε μέχρι τοῦδε μετὰ τὰς προσπαθείας τῶν Ὀθωμανῶν ἔκλινε τοσοῦτον ὑπὲρ αὐτῶν ἡ πλάστιγξ τῆς ἀμοιβαίας τοῦ πολέμου τύχης, ἡ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἀμφιῤῥεπὴς διατελέσασα. Ὅτε κατὰ τὸ θέρος ὁ μὲν Ἰβραῒμ πασᾶς ἵστατο ἔμπροσθεν τοῦ Ναυπλίου, ὁ δὲ τουρκικὸς στόλος ἔμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου, πλήρης χαρᾶς ἐτέρπετο ὁ Μεττερνῖχος εἰς τὴν ἀγωνίαν τῆς ἐπαναστάσεως, οἱ δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει διπλωμάται ἐθεώρησαν τὴν Ἑλλάδα ἡττηθεῖσαν, καὶ αὐτὸς ὁ πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας ἐκήρυξεν, ὅτι οὐδεμία πλέον ἐλπὶς ὑπῆρχε· καὶ ὑποκριταὶ μισέλληνες προέλεγον μετ' εὐσπλαγχνίας προσπεποιημένης τὴν πτῶσιν τῆς Ἑλλάδος. Καὶ τότε δὲ καὶ ἡ ἐξασθένησις τῶν Ἑλλήνων εἶχε προχωρήσει μέχρις ἀποθαῤῥύνσεως καὶ οἱ ἀποθάῤῥυνσις μέχρις ἀπελπισίας. Οἱ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐν Ναυπλίῳ διαμένοντες ξένοι ἀπεικόνιζον διὰ ζοφερῶν χρωμάτων τὴν ἐν αὐτῇ ἐπικρατοῦσαν ἀνήκουστον σύγχυσιν, καὶ ὠνόμαζον τὴν πρωτεύουσαν ταύτην τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως Βαβυλῶνα τῶν διαφόρων τυχοδιωκτῶν καὶ «ἀγγεῖον ἀκαθαρσιῶν καὶ δυσωδίας.» Τὸ Ναύπλιον, τόπος φύσει νοσώδης, γέμον ἤδη στρατιωτῶν, ξένων, προσφύγων, πειναλέων τυχοδιωκτῶν καὶ ἐπαιτῶν, παρίστα σκηνὴν τῆς ἐσχάτης ἀθλιότητος. Ἔξωθεν τῶν τειχῶν ἵσταντο αἱ σκηναὶ τῶν ἐκ Τριπόλεως καὶ Ἄργους προσφύγων, τοῖς ὁποίοις δὲν ἐπιτρέπετο ἡ εἴσοδος ἵνα μὴ ἐξαπλωθῇ περισσότερον ἡ ἐπικρατοῦσα ἤδη ἐπιδημία. Ἐσωτερικῶς δὲ ἡ πόλις ἦτο πεπληρωμένη ὁπλοφόρων ἐν ὅλῃ τῇ δυσωδίᾳ τῆς ἐνδυμασίας των καὶ τῶν ὅπλων, καὶ ἀτάκτου στίφους περιτριμμάτων, παρ' οὗ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἠπειλεῖτο ἡ πόλις νὰ λεηλατηθῇ. Ὁ ἀὴρ ἦτο μεμολυσμένος ὑπὸ τῶν ἀσθενῶν, δι' οὓς νοσοκομεῖα δὲν ὑπῆρχον, ὑπὸ τῶν πολλῶν σηπομένων τουρκικῶν πτωμάτων, ὧν τὴν ταφὴν αἱ προλήψεις διεκώλυον. Καθ' ὅλας τὰς ὁδοὺς συνω-

Ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος.

θοῦντο ἄνθρωποι πεινῶντες, οἵτινες καὶ ἂν ἀπέφευγον ἔτι τὸν ἐχθρὸν, εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν τύχην τρομερωτέραν, τὴν σιτοδείαν, διότι κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος οὔτε λόγος ὑπῆρχε περὶ καλλιεργείας τῶν γαιῶν τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, ὡς καταστραφείσης διὰ μιᾶς πάσης τῆς ἀναπτύξεως τῆς χερσονήσου, ἔνθα κατὰ τὰ τρία τελευταῖα ἔτη εἶχεν αὐξηθῆ κατὰ τὸ τρίτον ἡ καλλιέργεια τῆς γῆς. Ἡ Κυβέρνησις ἦτο ἀποτεθαρρυμένη, ἐστερημένη συμβουλῆς, μισητὴ, περιπεφρονημένη, ἐκατηγορεῖτο δὲ πανταχόθεν καὶ ἀντεπολιτεύετο ὑπὸ ἀνθρώπων, οὓς αὐτὴ πάλιν ἐκατηγόρει, καὶ οἵτινες ἀντεφέροντο κατ' ἀλλήλων, καὶ ἐν οἷς, ὅπερ τὸ χείριστον, ἕκαστος εἶχε τὸ αὐτὸ δικαίωμα νὰ ἐπιτίθηται κατὰ τοῦ ἄλλου. Οἱ ναῦται ἐκατηγόρουν τοὺς πλοιάρχους, οὗτοι δὲ πάλιν τοὺς ναύτας, ὅτι ἐσφετερίζοντο πλείονα παρ' ὅ,τι τοῖς ἀνῆκεν, ἀμφότεροι πάλιν ἐμέμφοντο τὴν κυβέρνησιν, ὅτι ἐκράτει δι' ἑαυτὴν χρήματα τοῦ δανείου· ἡ κυβέρνησις ἐκατηγόρει τοὺς ναυτικοὺς, ὅτι ὠφελοῦντο ἐκ τῆς δυσχεροῦς θέσεως τῆς πατρίδος ὅπως πλουτήσωσι διὰ τῆς ἀπαιτήσεως τῶν μισθῶν, καὶ τοὺς ἀξιωματικοὺς τῆς ξηρᾶς, ὅτι εἰς τὰς μερίδας καὶ τοὺς μισθοὺς ἐπολλαπλασίαζον ἀναισχύντως καὶ πέραν τῆς ἀληθοῦς δυνάμεως τὸν ἀριθμὸν τῶν σωμάτων των. Ἐν τῇ τρομερᾷ ταύτῃ τῶν πραγμάτων καταστάσει ἀπεθαρρύνοντο καὶ οἱ καρτερικώτεροι τῶν ἀρχηγῶν, οἷος ὁ Ὑψηλάντης.. Οὐδεμίαν εἶχε πλέον ἐπιῤῥοὴν ἡ γοητεία τοῦ γέροντος Κολοκοτρώνου· ἡ διάθεσις τῶν στρατιωτῶν ἦτο καταβεβλημένη· ὁ πατριωτισμὸς εἶχε ἐντελῶς νεκρωθῆ. Οἱ Ὑδραῖοι ἐσκέπτοντο νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν νῆσον των καὶ ν' ἀπέλθωσιν εἰς τὴν Ἀμερικήν. Πρῶτον ἤδη ἐξέπεμπον οἱ ἄθλιοι καὶ ἄστεγοι πρόσφυγες κατάρας κατὰ τῶν πρωταιτίων τῆς ἐπαναστάσεως· ἄλλοι πάλιν ἐκατηγόρουν πικρῶς τὸν Κοραῆν, τὸν Μουστοξύδην, τὸν Καποδίστριαν κ. ἄλ', τοὺς ἁγιάσαντας διὰ τῆς συμπράξεώς των τὴν ἐπανάστασιν, καὶ εἶτα ἐγκαταλιπόντας αὐτοὺς, διότι τοῖς ἐφαίνετο πρόωρος, καὶ ἀρνουμένους βοήθειαν εἰς τοὺς ἀπηλπισμένους ἀδελφούς των ἀφ' οὗ πλέον εἶχε ῥιφθῆ ὁ κῦβος, ὃν οὐδεὶς ἠδύνατο πλέον ν' ἀναχαιτίσῃ. Πανταχόθεν ἐζητεῖτο σω-

τηρία, πανταχόθεν ἠκούοντο κραυγαὶ περὶ βασιλέως, περὶ προστάτου, περὶ δικτάτορος. Ὁ Κολοκοτρώνης ἠδύνατο ν' ἀναδειχθῇ τοιοῦτος, ἐὰν δὲν τὸν ἐγκατέλειπεν ἡ τύχη του, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπότεροι καὶ ὅλως ξένοι ἤθελον εἴσθαι δεκτοὶ ἀσμένως. Τοσοῦτον εἶχεν ἐκλείψει ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους πᾶσα ἐλπὶς καὶ πᾶσα πεποίθησις κατὰ τὴν τρομερὰν ἐκείνην κρίσιν, ὅτε ὁ Ἰβραῒμ πασᾶς εὑρίσκετο ἔμπροσθεν τοῦ Ναυπλίου. Ἀλλὰ κατ' αὐτὴν ταύτην τὴν στιγμὴν τῆς ἐσχάτης ἀπελπισίας μετεβλήθη αἴφνης, ὡς ὑπεδείξαμεν ἀνωτέρω, ὡς διὰ μαγικῆς ῥάβδου ἡ κατάστασις τοῦ προσεχοῦς μέλλοντος, καὶ ἡ πρὸς τὸ ἀπότερον μέλλον ἐλπὶς ἀνεπτερώθη. Ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ἠθικὴ ἐπιῤῥοὴ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ἀμιλτῶνος καὶ τῶν συμβουλῶν αὐτοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ὑλικὴ ἐπενέργεια τῆς ἀφίξεως νέας δόσεως τοῦ δανείου ἐπέφερον τὴν θαυματουργὸν ταύτην μεταβολήν. Ὁ Αἰγύπτιος ἀπεσύρθη ἀπὸ τοῦ Ναυπλίου, ὁ στόλος ἀπέπλευσεν ἐκ τοῦ Μεσολογγίου, καὶ τὸ προπύργιον τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἐσώθη. Ἀνεζωογονήθη πάλιν τὸ κατὰ τῶν Τούρκων μῖσος, καὶ ἡ ἀπηλπισμένη ἀπόφασις κάλλιον ν' ἀποθάνωσιν ἢ νὰ παραδοθῶσι κατέλαβε τὴν διάνοιαν τῶν Ἑλλήνων. Ὁ δὲ Ἰβραῒμ πασᾶς οὔτ' ἐπέτυχε νὰ ἀναγκάσῃ τὴν πρωτεύουσαν νὰ παραδοθῇ, οὔτε κατώρθωσε ν' ἀνοίξῃ τὸν δρόμον ἀπὸ τῆς Τριπόλεως πρὸς τὰς Πάτρας καὶ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα· πανταχοῦ τῆς Πελοποννήσου ἐκεῖ μόνον ἐξουσίαζεν, ὅπου ἔφθανον αἱ φρουραί του. Ὅθεν μέχρι τέλους δὲν ἐπραγματοποιήθησαν αἱ ἐλπίδες τῆς Πύλης καὶ τῶν αὐστριακῶν αὐτῆς φίλων. Ὁ πρίγκηψ Μεττερνῖχος ἐδάγκανε τὰ χείλη του ἐπὶ τῷ μεταβεβλημένῳ ὕφει τῶν τελευταίων ἐκθέσεων τοῦ ἐν Κωνςαντινουπόλει πρέσβεως τῆς Αὐστρίας καὶ τοῦ βαρώνου Πρόκες, ὅστις περιεφέρετο κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν εἰς ὅλα τὰ ὕδατα καὶ τὰς παραλίας, ἐκθέσεων, ὧν τὸ συμπέρασμα ἀντέβαινεν εἰς ὅλα, ὅσα τῷ εἶχον ἐκτεθῇ κατὰ τοὺς ἓξ ἤδη λήξαντας μῆνας, ἐκθέσεων, αἵτινες περιέπλεξαν αὐτὸν ἐκ νέου εἰς λαβύρινθον δεινῶν βλέψεων καὶ κακῶν οἰωνῶν.

Νέα προσέγγισις τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν ἑσπερίαν Εὐρώπην. Διοργάνωσις τοῦ στρατοῦ.

Αἱ ἰδέαι αὗται περὶ νέας καὶ φιλικωτέρας προσεγγίσεως τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν ἑσπερίαν Εὐρώπην ἀνησύχουν τὸν Μεττερνῖχον καθὼς καὶ ὁ στενώτερος οὗτος σύνδεσμος τῶν Ἑλλήνων μετὰ τῶν Φιλελλήνων, ὅστις ἔμελλε νὰ σώσῃ τὴν κινδυνεύουσαν Ἑλλάδα ἀπὸ τῆς ἐπαπειλούσης αὐτὴν καταστροφῆς. Ἡ ἀνάγκη ἔῤῥιπτε τοὺς Ἕλληνας κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Δύσεως. Οἱ Ἕλληνες εἶχον περιφρονήσει μέχρι τοῦδε καὶ κακομεταχειρισθῆ τοὺς ὡπλισμένους Φιλέλληνας, τοὺς καταστρέψαντας ἐν Πέτᾳ τὴν φήμην τῆς ἱκανότητός των καὶ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Βύρωνος ἀπολέσαντας ἕν τῶν νεωτέρων αὐτῶν προστατῶν. Οὕτως ὑπεδέχθησαν ψυχρῶς τὸν εἰς Ναύπλιον ἐλθόντα κόμητα Σάντα Ῥόζαν, ὅστις ἠναγκάσθη νὰ καταταχθῇ ὡς ἁπλοῦς στρατιώτης εἰς τὰς τάξεις τῶν παλλικαρίων· οὕτως περιεφέρετο ἐπὶ πολὺν χρόνον ὁ συνταγματάρχης Φαβιέρος ὑπὸ ξένον ὄνομα τῇδε κἀκεῖσε, ἐξετάζων ἄγνωστος καὶ ἀπαρατήρητος τὴν κατάστασιν τῶν στρατιωτικῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' ἤδη ὅτε ἐδοξάσθη αἴφνης ἡ τακτικὴ τοῦ πολέμου τέχνη, ἕνεκα τῆς ἐπιτυχίας τῶν Αἰγυπτίων, ὧν αἱ διὰ τῆς λόγχης ἔφοδοι ἀπεδείκνυον παιδαριώδη τὸν τρόπον τοῦ πολεμεῖν τῶν Ἑλλήνων, νῦν ὅτε ὁ Κολοκοτρώνης εὑρίσκετο εἰς τόσον κακὴν κατάστασιν, ὥστις πρὸ μικροῦ ἔτι κατεφέρθη τοσοῦτον δριμέως κατὰ τῆς ξένης τάξεως, τῆς τοσοῦτον ἀντιβαινούσης εἰς ὅλας τὰς ἕξεις καὶ τὰς κλίσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, νῦν ἐπόθουν καὶ κυβέρνησις καὶ λαὸς ξένον στρατὸν, καὶ ξένους ὁδηγοὺς καὶ προγυμναστὰς διὰ τὸν εὐρωπαϊκὸν τρόπον τοῦ πολεμεῖν. Ὅπως ἄλλοτε οἱ νότιοι Ἀμερικανοὶ, οὕτως ἔδωκε καὶ ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐν τῇ στιγμῇ τῆς ἀνάγκης ἐντολὴν εἰς τοὺς ἐν Λονδίνῳ πράκτορας αὐτῆς, νὰ στρατολογήσωσι διὰ τῶν τελευταίων μέσων τοῦ δανείου τετρακισχιλίους ἄνδρας· ἐζήτησε δὲ παρὰ τῶν ἐν Κερκύρᾳ καὶ Μελίτῃ ἀρχῶν τὴν ἄδειαν τῆς τοιαύτης στρατολογίας· καὶ ἐπειράθη πρὸς ἐνθάῤῥυνσιν τοῦ στρατοῦ της νὰ προσελκύσῃ εἰς ἑαυτὴν τὸν ἐμπειροπόλεμον Φιλέλληνα Κάρολον Ἰάκωβον Ναίπηρ (Sir Charles James Napier), τὸν διοικητὴν τῆς Κεφαλληνίας. Πάντα ὅμως τὰ σχέδια ταῦτα ἀπεδείχθησαν ἀκα-

τόρθωτα. Τοὐναντίον δὲ, ἐν τῇ ἀπροσδοκήτῳ ταύτῃ ἀνάγκῃ, διωρίσθη (22/4 Ἰουλίου) ὁ συνταγματάρχης Φαβιέρος ἀρχηγὸς τοῦ τακτικοῦ σώματος, τὸ ὁποῖον ὑπὸ τὸν Ῥόδιον ἦτο μᾶλλον σωματοφυλακή τις, καὶ ἐδόθη αὐτῷ ἐντολὴ νὰ σχηματίσῃ σῶμα τακτικὸν κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ. Ὁ Φαβιέρος ὑπηρετήσας ἐν τῷ πυροβολικῷ τῆς Γαλλίας, καὶ διαμείνας ἐπὶ Ναπολέοντος ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἐγίνωσκε καὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὴν κατάστασιν τοῦ μέρους τούτου. Ἐπὶ δὲ τῆς παλινορθώσεως ἀπώλεσε τὴν εὔνοιαν τῆς Αὐλῆς μετὰ τὸ μέρος, τὸ ὁποῖον ἔλαβεν ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ ἐπιτελείου τοῦ στρατάρχου Μαρμόντος κατὰ τὰς ἐν Λουγδούνῳ (Lyon) ταραχὰς καὶ ἐγκατέλιπε τὴν πατρίδα ὑποστὰς πολλὰς δικαστικὰς καταδιώξεις. Ψυχῇ τε καὶ σώματι στρατιώτης, εὔρωστος καὶ ὑγιὴς, ἀδιαφορῶν περὶ χρημάτων καὶ μισθῶν, φιλόδοξος καὶ δραστήριος εἰς ἄκρον, ἔτι δὲ καὶ ἀλαζὼν ὀλίγον καὶ βάναυσος, ὅπερ ἴσως συνετέλει οὐσιωδῶς εἰς τὴν ἄκαμπτον αὐτοῦ ἐγκαρτέρησιν, ἐφαίνετο ὁ Φαβιέρος (καὶ τοῖς συμπολίταις του πρὸ πάντων) ὁ καταλληλότατος ἀνὴρ πρὸς διοργάνωσιν καὶ ἑδραίωσιν τῆς πολεμικῆς τέχνης ἐν Ἑλλάδι. Ἡ κυβέρνησις ἐξέδωκε νόμον περὶ στρατολογίας, ὥρισε τὰς Ἀθήνας τόπον πρὸς σχηματισμὸν τοῦ νέου σώματος ἐκ τρισχιλίων μέχρι τετρακισχιλίων ἀνδρῶν, ἐτακτοποίησε τὰ περὶ μισθοδοσίας καὶ σιτηρεσίου καὶ διώρισεν ἐπιμελητὴν παρὰ τῷ ἀρχηγῷ τὸν ἐκ Μεδιολάνων κόμητα Πόρρον, τὸν δὲ Regnault de St. Jean d'Angély διοικητὴν τοῦ ἱππικοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν πάντα τὰ μέτρα οὐδαμῶς τὴν ἐνεστῶσαν κατάστασιν ἐθεράπευον, ἀλλ' ἦσαν μέτρα σωτηρίας ἀμφίβολα ἀμφιβόλου καὶ σκοτεινοῦ μέλλοντος. Διὰ τακτικὸν στρατὸν ἦτο ἀνάγκη καὶ τακτικοῦ μισθοῦ· ζήτημα δὲ ἦτο ἐὰν τὸ μέλλον ἤθελε παράσχει τὰ πρὸς τοῦτο μέσα· ἀλλ' ὅλως ἀπίθανον ἦτο ἐὰν τὰ μέσα ἤθελον ἐξαρκέσει πρὸς σχηματισμὸν ἰσχυροτέρου σώματος, διότι κατὰ τὸ φθινόπωρον ἤδη (10/22 Ὀκτωβρίου) ἐλήφθησαν αἱ τελευταῖαι πεντήκοντα χιλιάδες λιρῶν στερλινῶν τοῦ δανείου. Ἀπαραίτητον ὅμως ἦτο ἰσχυρότερον σῶμα τακτικὸν διὰ νὰ φέρῃ αἴσιον ἀποτέλεσμα, διότι μικρὸν σῶμα;

περιεστοιχισμένον ὑπὸ ἀτάκτων, ἔμεινεν ἀείποτε ἐκτεθειμένον εἰς τὸν κίνδυνον νὰ θυσιασθῇ ὡς ἐν Πέτᾳ. Οἱ ἐμπειρότεροι τῶν Φιλελλήνων διημφισβήτουν ἀπ' εὐθείας τὸ σκόπιμον τοῦ μέτρου τούτου. Διότι ἡ Ἑλλὰς, καὶ πρὸ πάντων ἡ Πελοπόννησος, ἦσαν ἐστερημέναι τοῦ ἀναγκαίου εἰς τοιοῦτον σῶμα ὑλικοῦ, ἡ ἰδιάζουσα κατασκευὴ τῆς χώρας ἐπέβαλλε τὸν ἐλεύθερον καὶ ἄτακτον τοῦ πολεμεῖν τρόπον, καθ' ὃν οἱ Ἕλληνες ἐξεῖχον τῶν λοιπῶν ἐθνῶν· καὶ οἱ καλλίτεροι τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν εὑρίσκοντο ἐκτὸς τῆς σφαίρας των, παρατεταγμένοι ὄντες εἰς τακτικὴν γραμμὴν, ὅπου δὲν τοῖς ἐπετρέπετο νὰ κάμωσι χρῆσιν παντὸς τοῦ ἀποτελοῦντος κατ' αὐτοὺς τὸν πολεμιστὴν, ἤτοι τῆς εὐστροφίας των, τῆς σωματικῆς των ῥώμης, τῆς εὐστοχίας των καὶ τῆς εἰς τὸ σκοπεύειν τέχνης των. Ὅθεν πολλοὶ ἐφοβοῦντο, μὴ ἀπὸ τῆς ὑπερβολικῆς ὑπερτιμήσεως τοῦ ἰδίου αὐτῶν τρόπου τοῦ πολεμεῖν καὶ τῆς ὑποτιμήσεως τῆς εὐρωπαϊκῆς τοῦ πολέμου τέχνης γείνῃ μετάβασίς τις εἰς ἀντίθεσιν, μέλλουσαν νὰ ἐπιφέρῃ τὰς αὐτὰς κακὰς συνεπείας.

Σχηματισμὸς στόλου ἐκ τοῦ δευτέρου Αγγλικοῦ δανείου·

Ἀλλ' ἡ γενικὴ τῶν Ἑλλήνων κατάστασις ὤθει αὐτοὺς πρὸς τὴν ὁδὸν ταύτην νὰ περιμένωσι δηλ. τὴν σωτηρίαν των μόνον ἀπὸ τῆς βοηθείας τῶν Εὐρωπαίων. Καὶ κατὰ θάλασσαν δὲ, ὅπου πρότερον ἢ κατὰ ξηρὰν ἔγεινε καταφανὴς ἡ ὑπεροχὴ τῶν Αἰγυπτίων, ἐπειράθη ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις κατὰ τὸ προλαβὸν ἤδη ἔτος, ὡς εἴδομεν, νὰ θέσῃ εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὰς βάσεις νέου ναυτικοῦ. Καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῶν προπαρασκευῶν, ὅταν ὁ Ἰβραῒμ πασᾶς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀργολίδα, ἐφώναζον πάλιν πάντες περὶ τῆς ἀνάγκης μεγάλων πλοίων καὶ Εὐρωπαίων ναυάρχων. Ἀλλὰ κατὰ τὰ πρῶτα βήματα πρὸς τοὺς εἰς τὸν κλάδον τοῦτον νεωτερισμοὺς ἐπέπρωτο νὰ δοκιμασθῇ πικρότατα ἡ εἰς τὰς Φιλελληνικὰς συμπαθείας πεποίθησις τῶν Ἑλλήνων. Οἱ ἐν Λονδίνῳ πράκτορες ἐζήτησαν διὰ τὴν πρώτην ἀρχὴν πληροφορίας ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ περὶ τῆς ἀγορᾶς ἢ τῆς κατασκευῆς φρεγατῶν τινων, ἐν Λονδίνῳ δὲ παρήγγειλαν ἀτμοκίνητον κορβέταν (τὴν Καρτερίαν). Ἀλλ' ἡ κατασκευὴ τοῦ πλοίου τούτου ἐβράδυνεν ἀπροσδοκήτως, καὶ τὴν ἀργοπορίαν

ταύτην ἀπέδωκαν ὄχι ἀδίκως εἰς τοὺς κακοὺς σκοπούς τοῦ μηχανικοῦ Γαλλωβαὶ (Galloway), οὗ τινος ὁ υἱὸς ἦτο μηχανικὸς τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ ἐν Καΐρῳ. Κατὰ τὴν διάρκειαν δὲ τοῦ ἔργου τούτου, καὶ κατ' αὐτὴν ταύτην τὴν ἐποχὴν τῆς στενοχωρίας τοῦ Ναυπλίου, ἐπανῆλθεν ὁ Λόρδος Κόχραν ἐκ Βρασιλίας εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ οἱ ῥιζοσπάσται ἐκ τῶν Ἄγγλων Φιλελλήνων, ὁ Βούρδετ (Burdett), ὁ Hume, ὁ Χοβχάους (Hobhouse) κ. ἀλ. ἐπρότειναν εἰς τοὺς Ἑλληνικοὺς πράκτορας αὔξησιν τῶν ἀτμοπλοίων ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ περιωνύμου ναυάρχου. Ἀπέναντι τῶν ἐν Ἀμερικῇ ἄθλων του εὐκολώτατον ἦτο τοῖς ἐνθουσιασταῖς νὰ παραστήσωσιν εἰς τοὺς ἐνθουσιαστάς, ὅτι ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐφωδιασμένος διὰ τοῦ νέου τούτου ὅπλου, τῶν ἀτμοπλοίων, ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ ἐκστρατείᾳ ἤθελε καταστρέψει τὸν τουρκικὸν στόλον, καὶ ὀκτὼ ἡμέρας μετὰ ταῦτα πολιορκήσει τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ τραπεζῖται ἐθεώρησαν τὸ σχέδιον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἔπρεπεν ἀφεύκτως μεγίστην νὰ προξενήσῃ ἐντύπωσιν, ὡς ἄριστον μέσον νὰ ὑψώσωσι τὰ Ἑλληνικὰ χρεώγραφα· ὅθεν καὶ οἱ Ῥικάρδοι ἐπεκρότησαν εἰς τὸ σχέδιον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἐφηρμόζετο τοσοῦτον καλῶς μὲ τὰς ἐλπίδας καὶ τὰς ἀνάγκας τοῦ τόπου καὶ ἐν γένει τὸ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην σύστημα τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. Ὅθεν διὰ συμβάσεως τῆς 5/17 Αὐγούστου προσέλαβον οἱ πράκτορες τὸν εὐγενῆ λόρδον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπηρεσίαν μέχρις ἀποπερατώσεως τοῦ ἀγῶνος ἀντὶ 57 χιλιάδων λιρῶν, ὧν τὰς 37 χιλιάδας τῷ ἔδωκαν ὡς προκαταβολήν. Μέγα μέρος δὲ τοῦ δανείου ὥρισαν πρὸς ἀγορὰν πέντε ἄλλων ἀτμοπλοίων. Ἐν ᾧ λοιπὸν ἐφρόντιζον οἱ πράκτορες περὶ τῆς ἀγορᾶς τῶν ἀτμοπλοίων, ἔμαθον, ὅτι οἱ Κύριοι Ῥικάρδοι ἄνευ τινὸς ἐντολῆς ἐκ μέρους των παρήγγειλαν νὰ ναυπηγηθῶσι νέα ἀτμόπλοια, καὶ μάλιστα τὰ παρήγγειλαν εἰς τὸν ὕποπτον ἐκεῖνον Γαλλωβαί, ὅστις οὐδὲ κἂν τὴν πρώτην κορβέταν εἶχε τελειώσει, καὶ πάλιν ἄνευ ποινικῆς ῥήτρας διὰ τὴν βράδυνσιν καὶ χωρὶς νὰ προσδιορισθῇ ἡ προθεσμία. Οἱ πράκτορες Λουριώτης καὶ Ὀρλάνδος, ὧν ὁ μὲν πρῶτος ἐνθεωρεῖτο ἐν Ἀγγλίᾳ ἀγαθὸς μὲν ἀνὴρ ἀλλ' ἄνευ

ἐξόχου πνεύματος, ὁ δὲ δεύτερος ἀνὴρ τίμιος μὲν ἀλλὰ διεστραμμένος, ἔκαμαν ἐνστάσεις κατὰ τῆς αἱθαιρέτου ταύτης πράξεως ἀλλ' ἀλλαζόνως καὶ ὑπεροπτικῶς ἀπεπέμφθησαν. Ἐν ἀμηχανίᾳ δὲ εὑρισκόμενοι, ἄνευ ὡρισμένης πληρεξουσιότητος, βιαζόμενοι πανταχόθεν νὰ μεταχειρισθῶσι τὴν ἐντολὴν των κατ' αὐτὸν ἢ κατ' ἄλλον τρόπον, διχονοοῦντες μεταξύ των, καὶ ποτὲ μὲν φιλύποπτοι ἢ εἰς ἄκραν προφυλακτικοὶ πρὸς τοὺς φίλους, ποτὲ δὲ εὔπιστοι καὶ ἀπρόσεκτοι πρὸς τοὺς ἐχθρούς, ἀσυνείθιστοι νὰ περιστρέφωνται ἐν χρηματικῇ ἀγορᾷ, ὁποία εἶναι τὸ Λονδῖνον, μὴ γνωρίζοντες τοὺς ἐν τῷ χρηματιστηρίῳ ἄγγλους τοκογλύφους, δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἐναντιωθῶσιν εἰς τοὺς θρασεῖς τραπεζίτας, τοῖς ὁποίοις ἐπέτρεψαν νὰ δώσωσι χιλιάδας τινὰς λιρῶν ἐκ τοῦ δανείου εἰς «ἀξίους» Φιλέλληνας, καὶ νὰ ὑπολογίσωσι πολλὰς ἄλλας χιλιάδας λιρῶν εἰς ἀγορὰν χρεωγράφων τοῦ πρώτου δανείου πρὸς 50 μέχρι 55 τοῖς ἑκατὸν, καὶ τοῦτο ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν τὰ χρεώγραφα ταῦτα δὲν ἐτιμῶντο εἰμὴ κατὰ τὸ ἥμισυ μόνον τοῦ ποσοῦ τούτου! Ὅθεν ἐκ τοῦ ὅλου ἀτμοκινήτου στολίσκου, ὅστις ἔπρεπε νὰ ἦναι ἐν Ἑλλάδι μέχρι τέλους τοῦ 1825, τὸ μὲν πρῶτον ἀτμόπλοιον κατέπλευσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα μόλις κατὰ τὸν Σεπτέμβριον 1824, ἕτερα δύο δὲ κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ ἔτους 1827 καὶ 1828, ὅτε οὐδὲν ἐπρόκειτο πλέον νὰ σωθῇ ἐν Ἑλλάδι, τὰ δὲ ἄλλα τρία ἐσάπησαν ἐν τοῖς ναυπηγείοις τοῦ Λονδίνου, καὶ ὁ πολυπόθητος λορδος Κόχραν, ἄνευ πλοίων, διέμεινεν ἐν μοστηριώδει σκότει ὑπὲρ τὸ ἔτος! Ἔτι μεγαλείτερον σκάνδαλον ἐγεννήθη ἐκ τῆς ἐν Ἀμερικῇ παραγγελίας πλοίων. Οἱ ἄπειροι καὶ ἀνεπιτήδειοι πράκτορες ἀπέστειλαν κατὰ τὸν Μάρτιον τὸν Γάλλον στρατηγὸν τοῦ ἱππικοῦ Δαλλεμάνδον, ἄνδρα ὅλως ἀνίκανον καὶ καταχραστὴν ἐπὶ μεγάλῳ μισθῷ εἰς Νέαν Ὑόρκην ὅπως ἀγοράσῃ ἐκεῖ ἢ ναυπηγήσῃ δύο φρεγάτας μεσαίου μεγέθους. Τὰ δύο ἐμπορικὰ καταστήματα, τὸ τοῦ Ῥώλανδ (Rowland) καὶ τὸ τοῦ Λεροὰ Βαϊάρδου καὶ Σ. (Le Roy Bayard) ἀνεδέχθησαν τὴν κατασκευὴν, καί τοι γινώσκοντα (ἂν καὶ ἠρνοῦντο τοῦτο), ὅτι τοῦτο ἦτο παράνομον, καὶ τὴν ἐξετέλεσαν μετὰ

συστηματικῆς δολιότητος. Ὑπελόγισαν τὴν τιμὴν ἑκάστου τῶν πλοίων εἰς 250 χιλιάδας δολλαρίων περίπου καὶ ὑπεσχέθησαν νὰ τὰ παραδώσωσιν ἐντὸς ἓξ μηνῶν. Οἱ πράκτορες καὶ κατὰ τοῦτο ἦσαν ἀρκούντως ἀπερίσκεπτοι, καὶ τακτικὰ συμβόλαια νὰ μὴ συνομολογήσωσι, καὶ νὰ δώσωσι μεγάλην ποσότητα χρημάτων ὡς προκαταβολήν. Καθ' ὃν δὲ χρόνον πολὺ μετὰ τὴν προθεσμίαν τὰ πλοῖα ἐπλησίαζον ν' ἀποπερατωθῶσιν, ἐζητήθη λίαν ἀναιδῶς ἡ διπλασία τιμή, ἣν ἡ Ἑλλὰς δὲν ἦτον εἰς κατάστασιν νὰ πληρώσῃ. Καὶ ἐπειδὴ ἐκτὸς τούτου τὸ ἓν ἐκ τῶν δύο ἐμπορικῶν καταστημάτων ἠπείλει νὰ κηρύξῃ τὴν πτώχευσίν του ἤθελον ἀπολεσθῆ καὶ τὰ κεφάλαια καὶ τὰ πλοῖα, ἐὰν διὰ τῆς μεσολαβήσεως ἰσχυρῶν ἐν Οὐασιγκτῶνι ἀνδρῶν, οἵτινες εἶχον ἔτι αἰδῶ τινα, δὲν ἐπελαμβάνετο τῆς ὑποθέσεως ταύτης αὐτὴ ἡ Ἀμερικανικὴ κυβέρνησις, ὅπως διὰ τῆς ἀγορᾶς τοῦ ἑνὸς τῶν πλοίων καταστήσῃ δυνατὴν τὴν πληρωμὴν τοὐλάχιστον τοῦ ἑτέρου, τῆς «Ἑλλάδος,» ἥτις μόλις περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1826 κατέπλευσεν εἰς Ναύπλιον. Αἱ ἀγγλικαὶ ἐφημερίδες ἐξέφρασαν μεγάλην ἀγανάκτησιν, ὅταν οἱ βάναυσοι Ἕλληνες πλοίαρχοι ὠφελήθησαν ἀσπλάγχνως ἐκ τῆς δυστυχίας τῶν Χίων πρὸς ἴδιον αὐτῶν ὄφελος, ἀλλὰ τὴν ἀναιδῆ αὐτὴν λῄστευσιν ἔθνους καταποντιζομένου ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως τῶν καταλλήλων πρὸς σωτηρίαν μέσων ἐπειρᾶτο ἀείποτε ὁ ἀγγλικὸς τύπος νὰ κολάσῃ. Ὁ Ἑρρῖκος Λύττων Βούλβερ (Sir Henry Lytton Bulwer) εἷς τῶν ἀπεσταλμένων τῶν μετακομισάντων κατὰ τὸ 1824 εἰς τὴν Ἑλλάδα μίαν δόσιν τοῦ πρώτου δανείου, εἶχε σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν ἀναίδειαν ἔν τινι ἐγγράφῳ συντεταγμένῳ μετ' ἀγγλικῆς ὑπεροψίας νὰ κατηγορήσῃ τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ἐπὶ σφετερισμῷ τῶν δανεισθέντων χρημάτων πρὸς ἰδιωτικοὺς σκοπούς· (1),

(1) Διαμονὴ ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ Ἐρ. Λ. Βούλβερ· β'· ἔκδοσις ἐν Λονδίνῳ 1826 σελ. 193. Καὶ ὁ Φίνλαϋ ἐκθέτων τὴν σπατάλην τῶν δανείων ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ἀσμένως προσθέτει μεγάλην σειρὰν κατηγοριῶν, ὧν οὐδεμία σχεδὸν εἶναι βάσιμος, αἵτινες ὅμως καὶ ὅλαι δίκαιαι ἂν ἦσαν, βεβαίως δὲν ἀτιμάζουσιν ἔθνος πτωχόν, ἔθνος κλεπτῶν τεθαμβωμένων ὑπὸ τοῦ

αὐτός, ὅστις ἀνὴρ ἄπειρος καὶ νέος ἔτι εἷς ἐκ τῶν πρώτων ἔδωκε τὴν κακὴν συμβουλὴν εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν νὰ μεταχειρισθῇ μέρος τοῦ δευτέρου δανείου πρὸς τὸν ῥητὸν σκοπὸν τῆς κατασκευῆς τῶν φρεγατῶν, καὶ ὅστις συνέῤῥαψε θεωρίαν ἐκ τῆς αἰσχρᾶς πράξεως τῶν ἄγγλων τοκογλύφων, ν' ἀναμιγνύωνται εἰς τὴν διαχείρησιν τῶν δανεισθέντων χρημάτων! Αἱ κατηγορίαι αὐτοῦ παρεκίνησαν μετὰ ταῦτα τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν νὰ δώσῃ ἐπισήμους πληροφορίας, αἵτινες διαδοθεῖσαι, ἐνέπλησαν τὸν κόσμον ὅλον βαθείας ἀγανακτήσεως καὶ ἀηδίας πρὸς τὸ κατάπτυστον τῶν πράξεων τούτων, αἵτινες εἶναι ἓν τῶν αἰσχροτάτων παραδειγμάτων τῆς τῶν Ἄγγλων τοκογλυφίας. (1).

Ὁ ἐν Γαλλίᾳ φιλελληνισμός

Ἡ ἀγγλοσαξωνικὴ φυλὴ ἔμεινε συνεπὴς εἰς τὰς ἀρχάς της, ἐξηκολούθησε δηλ. ἅμα οἱ Ἕλληνες ἐδυστύχησαν, ν' ἀποσύρῃ τὴν βοήθειάν της, ἣν τοῖς «ἐδάνισεν» ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς εὐτυχίας των' ἀλλὰ καὶ ἡ δυστυχία τῶν Ἑλλήνων, ἧς συνένοχος ἦτο κατὰ μέγα μέρος καὶ ἡ Ἀγγλία ἕνεκα τῆς κακῆς χρήσεως τῶν δανείων, ἐξεδικήθη ἐπαισθητῶς κατὰ τῆς κερδοσκοπικῆς ταύτης ἐπὶ τῆς εὐτυχίας τῆς χώρας ἐπιχειρήσεως, διότι ἐκ τῶν δανείων τούτων (τὰ ὁποῖα οἱ Ἕλληνες ἐν μεγίστῃ ἀφελείᾳ ἐδέχοντο ὡς μέρος τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἐκείνου χρέους, τοῦ ὁποίου ὀφειλέτην ἀνεγνώριζεν ἑαυτὸν ὁ φιλελληνικὸς ἐνθουσιασμὸς) οὔτε τόκον ἔλαβόν ποτε οἱ Ἄγγλοι, οὔτε κἂν, ὡς φαίνεται, συμπαθείας τινὸς ἔτυχον διὰ τὴν ἀπώλειαν ταύτην τῶν κεφαλαίων αὐτῶν. Διότι κατ' ἐκείνην ἤδη τὴν ἐποχήν, πρὶν ἔτι ὁ κόσμος δυνηθῇ νὰ μάθῃ τὴν αἰσχρὰν ἔκβασιν τοῦ περὶ δανείου ζητήματος, πικρῶς ἐκατηγορεῖτο ἡ ἀγ-

---

ἀπροσδοκήτου πλούτου, ὅσον ἀτιμάζουσι τὸ πλουσιώτατον ἐκεῖνο καὶ πεπολιτισμένον ἔθνος, τὸ ὁποῖον κατεδέχθη νὰ ληστεύσῃ τοὺς Ἕλληνας, καθ' ἣν στιγμὴν οὗτοι εὑρίσκοντο ἐν ἀγωνίᾳ θανάτου.

(1) Ὅρα τὴν ἔκθεσιν τῶν πρακτόρων Ὀρλάνδου καὶ Λουριώτου ἐν τῇ Γεν. Ἐφημερίδι τῆς 6 Ἰουλίου 1826. Ὅρα δὲ καὶ τὴν ἔκθεσιν τοῦ εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ Λαλλεμάνδου εἰς Νέαν Ὑόρκην ἀποσταλέντος Ἀλεξάνδρου Κοντοστάυλου· Τὰ κατὰ τὴν κατασκευὴν δύο Ἑλληνικῶν φρεγατῶν. Ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ 1826.

γλικὴ κοινωνία διὰ τὴν ἀπέναντι τοῦ ζητήματος τῆς Ἑλλάδος διαγωγήν της, ἥτις ἀπὸ τοῦδε ἐσκιάζετο ὁσημέραι περισσότερον ὑπὸ τῆς πλήρους αὐταπαρνήσεως καὶ ἐνθουσιώδους συμπαθείας τῆς κατ' αὐτὴν ταύτην τὴν ἐποχὴν τῆς ἀπελπιστικῆς θέσεως τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων καὶ ἕνεκεν αὐτῆς ταύτης τῆς καταστάσεως καταλαβούσης τὴν ἤπειρον Εὐρώπην συμπαθείας, ἄνευ τῆς ὁποίας ἡ Πελοπόννησος ἔπρεπεν ἀφεύκτως νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὸν Αἰγύπτιον. Καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἰβραῒμ πασᾶς ἀπεβιβάζετο εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐμέμφετο ὁ Βλακιέρος δημοσίᾳ τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ Ἄγγλους διὰ τὸν ἐγωϊσμόν, ὅστις οὔτε πρὸς τὸν χαρακτῆρα οὔτε πρὸς τὴν πολιτικὴν τοῦ ἀγγλικοῦ ἔθνους συνεβιβάζετο, καὶ κρίνων ἀπὸ τῆς Ἀγγλίας περὶ τῆς Εὐρώπης ἐν γένει, ἀπηλπίζετο, πεπεισμένος ὢν ὅτι μετὰ τὴν καταστροφὴν οὐδαμοῦ ἠδύνατο νὰ ἐλπίσῃ ἡ Ἑλλὰς συνδρομήν τινα ἀξίαν λόγου.

Ἀλλ' ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ στιγμῇ ἐτέθη ἡ Γαλλία ἐπὶ κεφαλῆς νέου τινὸς Φιλελληνικοῦ κινήματος, τὸ ὁποῖον ἦτο ἐλεύθερον παντὸς πλαγίου ἐθνικοῦ, πολιτικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ σκοποῦ, μὲ τὴν διαφορὰν μόνον, ὅτι τὸ κίνημα τοῦτο ἐν ταῖς πρὸς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Γαλλίας σχέσεσιν αὐτοῦ ἐδείκνυε πολιτικήν τινα διάστασιν πρὸς τὴν ξηρὰν βασιλικὴν φατρίαν. Κατὰ τὴν πρώτην ἀρχὴν ἤδη τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως (1821) ἅπασαι αἱ ἐν Παρισίοις πολιτικαὶ ἀποχρώσεις ἐδείχθησαν εὐνοϊκαὶ ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἐκυβέρνα τότε ἔτι ὁ Richelieu, τοῦ ὁποίου αἱ συμπάθειαι ἦσαν ὑπὲρ τῆς Ῥωσσίας, ὁ ἀνήρ, ὅστις οὐδὲν πρόσκομμα παρενέβαλλεν εἰς Φιλελληνικὰ σώματα, ὅστις ἄφινε τοὺς κατὰ τὴν Μεσόγειον σταθμεύοντας Γάλλους ναυάρχους πάντῃ ἐλευθέρους νὰ ἐκτελῶσι τοὐλάχιστον τὰ καθήκοντα τῆς φιλανθρωπίας πρὸς τοὺς καταδιωκομένους Ἕλληνας. Ἐλθόντων ὅμως τῶν βασιλικῶν εἰς τὴν ἐξουσίαν τὸ πρᾶγμα ἤλλαξε φάσιν. Μετὰ τὴν ἐν Βερώνῃ Σύνοδον ἐξεδηλοῦτο πανταχόθεν ἡ πρὸς τοὺς Ἕλληνας ὅλων τῶν κυβερνήσεων δυσμένεια, ἥτις ἐξεφράζετο μᾶλλον διὰ μικρῶν δηγμάτων τῆς κακοβουλίας ἢ διὰ μέτρων φανερᾶς ἐχθροπραξίας. Ἔκτοτε διεκώλυσεν ἡ Γαλλία τὴν δίοδον εἰς τοὺς Φιλέλληνας καὶ

τὴν ἐν Μασσαλίᾳ ἐπιβίβασιν αὐτῶν· οἱ δὲ βασιλικοὶ καὶ αὐτοὶ ἀκόμη, οἵτινες ἐν ἀρχῇ δὲν ἀπέκρυπτον τὰς πρὸς τὴν Ἑλλάδα συμπαθείας αὐτῶν ἐσιώπησαν αἴφνης, ἅμα ἡ κυβέρνησις τοὺς διεβεβαίωσεν, ὅτι ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων ἔχει σχέσιν πρὸς τὰς ἐν Εὐρώπῃ τεκταινομένας ἐπαναστάσεις, καὶ ὅτι ἐκυοφορήθη ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ διοικητικοῦ κομιτάτου (comité directeur). (1). Οἱ γάλλοι ναύαρχοι Βιέλλας καὶ Δεριννὺς κατέστρεψαν ἔκτοτε διὰ τῆς πρὸς τοὺς Ἕλληνας διαγωγῆς των τὰς εὐαρέστους ἀναμνήσεις, ἃς εἶχεν ἀφήσει ἐν Ἑλλάδι πρὸ αὐτῶν ὁ Ἀλγὰν (Halgan)· ἐφαίνετο δὲ ὅτι οἱ Γάλλοι ἤθελον νὰ παραιτηθῶσι πλέον τῆς πρὸς τὴν Ἑλλάδα δυσμενείας καὶ ψυχρότητος, ἣν ἐν ἀρχῇ ἔδειξεν ἡ Αγγλία. Ἀφ' οὗ ἦτο προπαρεσκευασμένη ἡ τῶν Αἰγυπτίων ἐκστρατεία, ἐξετέλεσεν ἡ γαλλικὴ πολεμικὴ γολέττα Ἀμάραντος διαφόρους πλοῦς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ ἀντιβασιλέως, καὶ προσεφέρθη νὰ μετακομίσῃ χρήματα καὶ πολεμεφόδια εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἐκατηγορήθη πρὸς τούτοις ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις, ὅτι ἐπέτρεψε τῷ στρατηγῷ Λιβρῶνι, πράκτορι τῆς αἰγυπτιακῆς κυβερνήσεως, νὰ ναυπηγήσῃ ἐν τοῖς γαλλικοῖς ναυτάθμοις πολεμικὰ πλοῖα καὶ νὰ ἀγοράσῃ πολεμεφόδια, μάλιστα δὲ ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις τῇ παρεχώρησε τοιαῦτα. Ἐπὶ τῷ μέρει ὅμως, τὸ ὁποῖον ἐλάμβανον ἐν τῷ αἰγυπτιακῷ στρατῷ οἱ Γάλλοι ἀρνησίθρησκοι ὡς ἀξιωματικοὶ καὶ προγυμνασταὶ, ἠσχύνοντο καὶ ἠρυθρίων ἐν Γαλλίᾳ πάντες οἱ ἔχοντες ἐθνικὴν φιλοτιμίαν. Καὶ αὐτὸ τοῦτο ἔδωκε παρὰ τῷ ζωηρῷ καὶ εὐαισθήτῳ τούτῳ λαῷ τὴν ὤθησιν πρὸς αἰφνιδίαν μεταβολήν. Καθ' ἣν στιγμὴν ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος προσωρμίζετο εἰς Μεθώνην (κατὰ τὸν Φεβρουάριον 1825), συνιστᾶτο ἐν Παρισίοις « ἡ φιλανθρωπικὴ ἑταιρία πρὸς βοήθειαν τῶν Ἑλλήνων,» ἧς μέλη ἐγένοντο ἄνδρες ἐπίσημοι καὶ ἀνήκοντες εἰς τὰς διαφορωτέρας πολιτικὰς ἀποχρώσεις. Ἐν τῇ ἑταιρίᾳ ταύτῃ παρεκάθηντο ὁ Σατωβριάνδος καὶ ὁ Λαφίττης, ὁ Λαροσφωκόλδος καὶ ὁ Δάλβεργ, ὁ δοὺξ τοῦ Fitzjames, ὁ κόμης Δυμᾶς καὶ ὁ κόμης Σαίντ-Ὠλαίρ

(1) Ὅρα Fiévée περὶ τῆς Ἱσπανίας. 1823. σελ. 74.

(Saint-Aulaire). Ἡ ἑταιρία αὕτη ἤνοιξε τῷ φιλελληνισμῷ τὴν ὁδὸν πρὸς ἁπάσας τὰς τάξεις τῆς γαλλικῆς κοινωνίας, καὶ πρὸς αὐτὴν ἔτι τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν. Αἱ συνδρομαὶ ὑπεγράφησαν ὑπὸ τοὺς αἰσιωτέρους οἰωνούς, αἱ ἐπαρχίαι ἐμιμήθησαν τὸ παρὰ τῆς πρωτευούσης δοθὲν παράδειγμα, καὶ ὁ γαλλικὸς τύπος ἐξέδωκε τὰ ἀξιόλογα ἐκεῖνα περὶ Ἑλλάδος συγγράμματα, τὸ τοῦ Πουκεβίλλου, τὸ τοῦ Ῥαφενέλου, τὸ τοῦ Ῥεϋβῶ, καὶ τοῦ Βιλλεμαίνου τὸν Λάσκαριν, τοῦ ὁποίου ἐν μικρῷ διαστήματι χρόνου τρεῖς ἐτυπώθησαν ἐκδόσεις. Κατ' αὐτὸν τοῦτον τὸν χρόνον καὶ ὁ Σατωβριάνδος, αἰσχυνθεὶς διὰ τὴν συνδρομήν, ἣν ἔδωκαν οἱ χριστιανοὶ εἰς τοὺς ἀπίστους καὶ καταθορυβηθεὶς ἕνεκα τῶν νικῶν τῶν Αἰγυπτιακῶν ὅπλων, ἔγραψε «τὴν περὶ Ἑλλάδος διακοίνωσίν του,» ἣν ἡ «Ἐφημερὶς» ἐχαρακτήρισεν ὡς ἀληθῆ ἐγκύκλιον ὑπὲρ ὅλων τῶν ἐπαναστάσεων. Ἐν τῷ ἐγγράφῳ τούτῳ κατεπολέμει ὁ Σατωβριάνδος πάσας τὰς συντηρητικὰς προφάσεις, αἵτινες ἀντετάσσοντο κατὰ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς Ἑλλάδος, συνίστα δὲ ὡς τὸ ἁπλούστερον μέσον πρὸς ἐπίτευξιν αὐτῆς τὴν πολιτικήν, ἣν μετῆλθεν ἡ Ἀγγλία πρὸς τὰς ἱσπανικὰς ἀποικίας, δηλ. τὴν ἀναγνώρισιν, ἥτις ὡς ἐν Ἀμερικῇ δὲν ἔγεινεν, οὔτε ἐν Ἑλλάδι ἤθελε γείνει ἀφορμὴ πολέμου· ὑπέδειξε τέλος τῇ γαλλικῇ κυβερνήσει τὴν τιμήν, δι' ἧς ἤθελε περιβάλλει ἑαυτήν, ἐὰν ἐτίθετο ἐπὶ κεφαλῆς τῆς κοινῆς γνώμης, διότι ὁ μὲν πεπαιδευμένος καὶ πολιτικὸς κόσμος ποθεῖ τὴν ἀναγέννησιν τῆς μητρὸς τῶν ἐπιστημῶν, ἡ δὲ θρησκεία τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῶν βωμῶν της ἐν τῇ πόλει, ἐν ᾗ ὁ ἅγιος Παῦλος ἐκήρυττε τὸν ἄγνωστον Θεόν! Ἡ προθυμία καὶ ἡ τόλμη, δι' ὧν ἐπελήφθησαν οἱ πολιτικοὶ οὗτοι κύκλοι τῆς Γαλλίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος, ἐπενήργησε πέραν τῶν ὁρίων τῆς χώρας καὶ ἀνεπτέρωσε τὰς ἀρχαίας ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Γερμανίᾳ συμπαθείας. Καὶ πρῶτον μὲν ἡνώθη ἡ ἐν Γενεύῃ Ἑλληνικὴ ἑταιρία ὡς ἰσχυρὸς σύμμαχος μετὰ τῆς γαλλικῆς· προεδρεύετο αὕτη ὑπὸ τοῦ τραπεζίτου Εὐνάρδου, τοῦ ἀντιπροσωπεύσαντος τῷ 1814 τὴν Γενεύην ἐν τῇ τῆς Βιέννης Συνόδῳ, ὅστις Φιλέλλην ἑλληνικώτερος καὶ αὐτῶν τῶν ἀρίστων τῆς Ἑλλάδος πολιτῶν, βλέπων τοὺς παρὰ τῶν Αἰγυπτίων

ἐπερχομένους κατὰ τῆς Ἑλλάδος κινδύνους, ἔδωκε τοιαύτην ἀνάπτυξιν εἰς τὰς ἠθικὰς καὶ ὑλικὰς αὐτοῦ συνδρομάς, ὥστε ἔγεινε τὸ κέντρον παντὸς φιλελληνικοῦ κινήματος, καὶ ὁ διερμηνεὺς οὕτως εἰπεῖν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Εὐρώπης, ὅστις ἐγνώριζε τὸν τρόπον ν' ἀναζωπυρῇ, νὰ ἐπαυξάνῃ καὶ νὰ συγκεντρώνῃ τὴν ἐνεργητικότητα πασῶν τῶν φιλελληνικῶν ἑταιριῶν καὶ νὰ μεταχειρίζηται τὰ συγκεντρωμένα αὐτῶν μέσα πρὸς ὄφελος τῆς Ἑλλάδος. Ἅπασαι αἱ ἐν Γερμανίᾳ καὶ Ἑλβετίᾳ ἑταιρίαι, καὶ μετ' οὐ πολὺ καὶ αἱ τῶν βορείων ἐπικρατειῶν, συνεδέθησαν σφιγκτότερον πρὸς τὰς τῆς Γενεύης καὶ τῶν Παρισίων, αἵτινες συνεφώνουν καθ' ὅλα ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ Εὐνάρδος συνέδραμε τὴν ἐν Παρισίοις ἑταιρίαν διὰ 6 χιλιάδων φράγκων, θέσας εἰς τὴν διάθεσίν της καὶ ἑτέρας 25 χιλιάδας, καὶ διὰ τῆς ἐπιρῥοῆς του ηὔξησε κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1825 τὰς συνδρομὰς τῆς ἑταιρίας τῆς Γενεύης μέχρι 30 χιλιάδων φράγκων. Τοῦτο συνέβη καθ' ὃν χρόνον ἡ τῶν Παρισίων ἑταιρία (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Σεπτεμβρίου) ἀπέστειλεν ἐκ Μασσαλίας πολεμεφόδια καὶ στρατὸν παρ' ᾧ εὑρίσκοντο ὅ τε Ῥεϋβώς, ὁ πρώην ὑπασπιστὴς τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ ὁ ἔμπειρος ἰατρὸς Βαλλὺ (Bailly), ὅστις ἀπεστέλλετο πρὸς ἵδρυσιν στρατιωτικοῦ νοσοκομείου. Καὶ πρότερον ἤδη ἅμα συσταθεῖσα ἀπέστειλεν ἡ ἑταιρία τὸν στρατηγὸν Ῥόχην (Roche) εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπως πληροφορηθῇ, τίνι τρόπῳ ἦτο δυνατὸν νὰ πραχθῇ τι ἀποτελεσματικώτερον ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Αἱ ὁδηγίαι του (30/12 Μαρτίου) τῷ ἐπέβαλον ῥητῶς νὰ μὴ ἀναμιχθῇ ποσῶς κατὰ τὰς ἐργασίας του εἰς οὐδὲν κίνημα τῆς πολιτικῆς τῶν Ἑλλήνων οὔτε τῆς ἐσωτερικῆς οὔτε τῆς ἐξωτερικῆς. Ἡ εἰλικρινὴς ἀμεροληψία, μεθ' ἧς ἐτήρησεν ἡ ἑταιρία τὴν διαταγήν της ταύτην, περιεποίησεν αὐτῇ τιμὴν οὐ μικράν.

Περὶ τῆς Ἀγγλικῆς προστασίας

Οὕτως ἠνεῴχθησαν τοῖς Ἕλλησι νέοι πόροι γενναίων συνδρομῶν καθ' ὃν χρόνον ἐκλείοντο ἐν Ἀγγλίᾳ οἱ ἐκ τοῦ δανείου πόροι. Ἀλλ' ὅλαι αἱ ἐλπίδες αὗται περὶ ξένων χρηματικῶν μέσων, περὶ ξένων στρατιωτῶν καὶ ξένων πλοίων δὲν παρεῖχον ἄμεσον, ἰσχυρὰν καὶ σύντονον βοήθειαν. Ὅθεν ἐν καιρῷ τῆς μεγαλειτέρας

ἀποθαῤῥύνσεως, ὅταν δηλ. ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς τοὺς μεγάλους του ἐτέλει θριάμβους, αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες ἐζήτησαν τὸ τελευταῖον αὐτῶν καταφύγιον εἰς τὴν ξένην προστασίαν, εἰς σύνδεσμον δηλ. μετὰ τῆς Εὐρώπης πολιτικὸν, οὐχὶ δὲ ἰδιωτικὸν, οὐχὶ στρατιωτικὸν ἢ οἰκονομικὸν ἢ φιλανθρωπικόν. Ἡ ἰδέα αὕτη καὶ πρότερον ἐπήρχετο ἀείποτε εἰς τοὺς Ἕλληνας ὁσάκις ἠπειλοῦντο ὑπὸ κινδύνου, παρήρχετο ὅμως πάλιν ἅμα παρήρχετο καὶ ὁ κίνδυνος. Οὕτω κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐκστρατείας τοῦ Δράμαλη διεπραγματεύθησαν οἱ Ἕλληνες μετὰ τῆς Ἰονίου κυβερνήσεως περὶ τῆς ἀγγλικῆς προστασίας, οὕτως ἐζητήσαντο καὶ ἐν Βερώνῃ τὴν εὔνοιαν ὅλων τῶν Δυνάμεων. Καὶ κατ' αὐτὸ τὸ εὐτυχὲς ἔτος 1823 διενοήθη ἡ Ἑλληνικὴ συνέλευσις νὰ ζητήσῃ βασιλέα τὸν Δὸν Μιχαὴλ τῆς Πορτογαλλίας, καὶ τότε ἀντεπρότειναν ὡς ὑποψηφίους διὰ τὸν Ἑλληνικὸν θρόνον ὁ μὲν Νέγρης τὸν βασιλέα Ἱερώνυμον (ἀδελφὸν τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος), ἄλλοι δὲ τὸν δοῦκα τοῦ Λαϋχτεμβέργ. Μόνον δὲ κατὰ τὸ 1824, ὅτε τὸ ἐν Παρισίοις δημοσιευθὲν σχέδιον τῆς Ῥωσσίας περὶ εἰρηνοποιήσεως τῆς Ἑλλάδος κατεθορύβησεν οὐ μόνον τοὺς Ἕλληνας ἀλλὰ καὶ τοὺς Τούρκους, ἐφαίνετο καί τοι πεσόντων τῶν Ψαρῶν καὶ ἐπερχομένου ἐξ Αἰγύπτου τοῦ κινδύνου, ὅτι ἰσχυροτέρα τις ἐθνικὴ φιλοτιμία καὶ ἀπέχθεια κατὰ πάσης ξένης ἐπεμβάσεως κατέλαβον τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος. Ἦτο αὕτη ἐποχὴ, καθ' ἣν ἀκριβῶς ἠδύνατό τις νὰ σταθμίσῃ τὰς ἐν Ἑλλάδι συμπαθείας πρὸς τὸν φυσικὸν, ὁμόθρησκον φίλον τῆς Ἄρκτου. Κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ ἔτους 1824 κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐξ Ὀδησσοῦ ὁ βαθύπλουτος ἐκεῖνος ὀγδοηκοντούτης ἤδη Βαρβάκης, ἔχων τὰ στῆθός του κεκοσμημένον διὰ πολλῶν ῥωσσικῶν παρασήμων, ὅστις καὶ γενναιότητα συνέδραμε τοὺς πρόσφυγας συμπολίτας αὐτοῦ Ψαριανοὺς καὶ τοὺς ἐκ τῆς λοιπῆς κοινῆς πατρίδος, καὶ ἐλάλησε κατὰ τῶν μετὰ τῆς Ἀγγλίας χρηματικῶν σχέσεων, προσπαθήσας ταὐτοχρόνως νὰ συστήσῃ ῥωσσικὸν κόμμα καὶ προτείνων τὸν Καποδίστριαν ὡς κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος. Δοξασθεὶς ὁ Βαρβάκης ἅμα κατελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς μέγας εὐεργέτης, ἐθεωρήθη

μετ' οὐ πολὺ ὡς ὕποπτον πρόσωπον, διὸ καὶ περιφρονηθεὶς καὶ ἀποτυχὼν ἀπεσύρθη εἰς Σύρον, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ζάκυνθον, ἔνθα καὶ ἀπεβίωσε (τῇ 12/24 Ἰανουαρίου 1825). Ὑπὸ τὴν ἔξαψιν ταύτην τῆς ἐθνικῆς φιλοτιμίας ἀπηύθυνεν ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις, δι' ἐπισήμου διακοινώσεως (1) πρὸς τὸν Κάννιγγα (12/24 Αὐγούστου 1824) ὁριστικὴν ἔνστασιν κατὰ πάσης ἐπεμβάσεως τῶν Δυνάμεων καὶ ἰδίως κατὰ τοῦ περὶ εἰρηνοποιήσεως τῆς Ἑλλάδος σχεδίου τῆς Ῥωσσίας. Εἰς τὴν διακοίνωσιν ταύτην ἀπήντησεν ὁ Κάννιγκ (19/1 Δεκεμβρίου) πρὸς τὴν Ἑλλην. κυβέρνησιν (ὡς πρὸς ἀνεγνωρισμένην δύναμιν) δι' ἐπιστολῆς (2), ἐν ᾗ ἐπέπληττε μὲν αὐτὴν ἐλαφρῶς διὰ τὴν εὐαισθησίαν της, ἐν τέλει ὅμως ἔλεγε ῥητῶς, ὅτι ἐὰν οἱ Ἕλληνες ἐπιθυμήσωσιν εἰς τὸ μέλλον νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν ἀγγλικὴν μεσολάβησιν καὶ ἐκφράσωσι τὴν ἐπιθυμίαν των ταύτην πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, θέλουσιν εὕρει αὐτὴν πρόθυμον. Αἰτία δὲ τῆς παραδόξου ταύτης προτάσεως ἦτο οὐ μόνον τὰ ῥωσσικὰ σχέδια, τὰ ὁποῖα ἐπροδίδοντο ἐν τῷ δημοσιευθέντι ἐκείνῳ ἐγγράφῳ ἀλλὰ καὶ νέαι ῥᾳδιουργίαι τῶν Γάλλων, οἵτινες μετὰ τὸ ἀριστοκρατικὸν προοίμιον τῶν ἐν Παρισίοις Ἰωαννιτῶν, ἤθελον νὰ παραστήσωσιν ἐν Ἑλλάδι μοναρχικὸν ἐπεισόδιον, οἷον εἶχον παραστήσει πρό τινων ἐτῶν ἐν Βρασιλίᾳ (Buenos Ayres). Περὶ τὰ μέσα τοῦ ἔτους 1824 ἦλθεν εἰς Μεσολόγγιον πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον ὁ ἰατρὸς Βιτάλης, κομίζων ἐπιστολὰς ἐπισήμων προσώπων ἐκ τοῦ κύκλου τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας (duc d'Orléans), ὅπως προτείνῃ ὡς βασιλέα τὸν δευτερότοκον τοῦ ἡγεμονόπαιδος τούτου υἱόν. Ὁ Μαυροκορδάτος ὅστις ἀμέσως ἐξ ἀρχῆς ἐφοβήθη τὴν ἀντιζηλίαν τῶν Βουρβώνων πρὸς τοὺς Ὀρλεανιστάς, μετεβίβασε τὰς προτάσεις εἰς τὸν Κοντουριώτην, παρ' ᾧ ἐλησμονήθησαν ἐντελῶς. Ἐλθὼν μετὰ ταῦτα εἰς τὴν Ἑλλάδα (κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1825) καὶ ὁ ἀπεσταλμένος τῆς ἐν Παρισίοις Ἑλληνικῆς ἑταιρίας στρατηγὸς

---

(1) Ὅρα Τρικούπη 3,390. —

(2) ἔνθ. ἀν. 3,393. —

Ῥόχης, ἔδωκε καὶ οὗτος εἰς τὸν πρόεδρον τῆς κυβερνήσεως καὶ εἰς ἄλλους ἐκ τῶν ἐν τοῖς πράγμασι τὴν διαβεβαίωσιν (ἥτις ὅμως ἦτο ἁπλῆ καὶ ματαία πρόφασις), ὅτι ἔχει ἐντολὴν νὰ ὑποστηρίξῃ τὰ σχέδια ταῦτα τῶν Ὀρλεανιστῶν, διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὁποίων ἐνόμιζε καταλληλοτάτην τὴν στιγμὴν ἐκείνην τοῦ φόβου, ὃν ἡ ἀπόβασις τοῦ Ἰβραΐμη ἐνεποίησεν. Ἀλλ' οἱ πλεῖστοι τῶν πληρεξουσίων καὶ τῶν ὑπουργῶν ἦσαν ἐναντίοι, διότι εἶχον περισσοτέραν πεποίθησιν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἢ εἰς τοὺς Ὀρλεανιστάς. Ὁ Ῥόχης ἤρξατο τότε νὰ ῥᾳδιουργῇ διὰ θεμιτῶν καὶ ἀθεμίτων μέσων εἰς ἄλλους κύκλους, καὶ ἐν τῇ καταλλήλῳ στιγμῇ τῶν νικῶν τοῦ Ἰβραΐμη συνέλευσίς τις ἐν Μεγάροις (κατὰ τὸν Ἰούλιον) συνεζήτησε τὴν ἐκλογὴν ἑνὸς τῶν μελῶν τῆς Ὀρλεανικῆς οἰκογενείας καὶ ἐσχηματίσθη εἶδος Γαλλικοῦ κόμματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἐτάχθησαν καὶ ὁ Ὑψηλάντης, ὅστις ἐνδομύχως ἦτο Ῥώσσος, καὶ ὁ Κωλέττης, ὅστις ἐκολακεύετο ὅτι θέλει γείνη κηδεμὼν τοῦ δουκὸς τῆς Σάρτρης (duc de Chartres), καί τινες τῶν Ῥουμελιωτῶν αὐτοῦ ὀπαδῶν, ὡς ὁ Γούρας, οἵτινες οὐδεμίαν ἰδέαν περὶ πολιτικῶν εἶχον. Ἐν καιρῷ τῶν ῥᾳδιουργιῶν τούτων ἀνεμνήσθη ἡ κυβέρνησις τῆς φιλικῆς προσφορᾶς τοῦ Κάννιγγος καὶ ἀπεφάσισε προτροπῇ τοῦ Ἁμιλτῶνος νὰ ἀποστείλῃ πρὸς τὴν Ἀγγλικὴν κυβέρνησιν τὸν Σπανιωλάκην, ὅπως παραστήσῃ τῷ Κάννιγγι, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἔχει ἀνάγκην μοναρχίας, καὶ ὅτι οἰοσδήποτε ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας προτεινόμενος βασιλεὺς θέλει γείνει παραδεκτός. (Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀπέβλεπε τῇ συμβουλῇ τοῦ ἐν Πίζῃ ἀρχιεπισκόπου Ἰγνατίου πρὸς τὸν Λεοπόλδον τοῦ Κοβούργου). Οἱ Γάλλοι συνέλεγον ἐν τοσούτῳ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ὑπογραφὰς ὑπὲρ τοῦ Ὀρλεανικοῦ ἡγεμονόπαιδος. Ἀλλ' ἡ ἄφιξις τοῦ Ἁμιλτῶνος εἰς Ναύπλιον συνέτεινε τὰ μέγιστα, ὅπως προτρέψῃ τὸ ἀγγλικὸν κόμμα ν' ἀναπτύξῃ ἴσην δραστηριότητα. Ἅμα δὲ ὁ κίνδυνος διὰ τὴν πρωτεύουσαν ἐξέλιπε, μετεχειρίσθη τὸ ἀγγλικὸν κόμμα τὰ αὐτὰ μέσα καὶ ἔθεσεν ἐν Ναυπλίῳ εἰς κυκλοφορίαν (20/1 Αὐγούστου) ἀναφοράν, δι' ἧς ἡ Ἑλλὰς ἐζήτει νὰ τεθῇ ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν προσ-

τασίαν (1). Ἡ Ἀγγλία διετήρει ἔτι παρὰ τοῖς προκρίτοις τῆς Ἑλλάδος τὴν παλαιὰν αὐτῆς εὔνοιαν. Τὸ ἀνεξάρτητον τῆς Ἀγγλίας ἀπέναντι τῆς ἱερᾶς συμμαχίας, ἡ ἐλευθερία τῆς πολιτικῆς της, ἡ ἀντίθεσις αὐτῆς πρὸς τὴν πολιτικὴν τοῦ ἐντελῶς ἐκ τῆς Αὐστρίας ἐξηρτημένου αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας, ἡ ἀναγνώρισις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀποκλεισμοῦ, ἡ διάφορος χρῆσις τῆς οὐδετερότητος, ἡ φιλικὴ διαγωγὴ τοῦ ἀγγλικοῦ ναυτικοῦ, πρὸ πάντωνδμως ἡ ἐλπὶς ἐπὶ τὸν Κάνηγγα, τὸν μόνον πολιτικὸν ἄνδρα εἰς τὸν ὁποῖον ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἐμπιστοσύνην τινὰ ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ φιλανθρωπία, ταῦτα πάντα παρεκίνησαν τοὺς Ἕλληνας, ὅπως πρότερον καὶ τοὺς νοτίους Ἀμερικανούς, νὰ κρατῶσι τὰ βλέμματα αὐτῶν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν ἐστραμμένα.

Ἐπὶ τῶν Ἰονίων νήσων, τοῦ φυσικοῦ τούτου τόπου τῆς μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀγγλίας μεσολαβήσεως, τὰ πάντα εἶχον μεταβληθῆ, ἀφ' οὗ τὸν μισητότατον πάντων τῶν ἀνθρώπων Μαιτλάνδον διεδέχθη ὡς Ἁρμοστὴς ὁ Φριδερῖκος Ἄδαμ, ὅστις, Κερκυραίαν ἔχων σύζυγον, μεγάλας ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος εἶχε συμπαθείας. Τῇ συγκαταθέσει καὶ τῇ συμπράξει αὐτοῦ συνετάχθη ἐν Ζακύνθῳ ὑπὸ ἐπιτροπῆς (συγκειμένης ἐκ τοῦ Στεφάνου, τοῦ Ῥώμα καὶ τοῦ Δραγόνα (ἡ πρᾶξις ἐκείνη τῆς προστασίας, περὶ ἧς εἴπομεν ἀνωτέρω, καὶ ἐστάλη εἰς Ὕδραν καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπως ὑπογραφθῇ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης, διὰ τοῦ Κολοκοτρώνου καὶ τοῦ Μιαούλη· ἡ κυβέρνησις, ὡς μήπω ἀνεγνωρισμένη, δὲν ἠδύνατο νὰ προβῇ εἰς τοῦτο· ὁ λαὸς ἔμελλε νὰ ἐκφρασθῇ καὶ τὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως νὰ ὑπογράψωσι μόνον, ὅπως συγκατατεθῶσιν εἰς τὴν ἔκφρασιν τῆς θελήσεως τοῦ λαοῦ, ἥτις ἦτο νὰ «*τεθῇ ἡ ἱερὰ παρακαταθήκη τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ τῆς πολιτικῆς ὑπάρξεως τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν ἀπόλυτον προστασίαν τῆς μεγάλης Βρεττανίας.*» Ἐν ᾧ συνελέγοντο αἱ δισχίλιαι ὑπογραφαί, ἃς περιεῖχε τὸ ἔγγραφον, τὸ ἐναντίον κόμμα ἐφανέρωσε τὴν ἀδυναμίαν του ἀντιπράττον.

1) Ὅρα Τρικούπη 3,397.

Ἐτέθη τοῦτο ὄπισθεν τῶν ξένων. Τυχοδιώκτης τίς, πράκτωρ τῆς βορείου Ἀμερικῆς, Ταουνσένδ Οὐασιγκτὼν καλούμενος, διε μαρτυρήθη κατὰ τῆς πράξεως ταύτης· τὸ αὐτὸ ἔπραξε καὶ ὁ Ῥόχης, ὅστις, ἐπιπληχθεὶς διὰ τοῦτο ὑπὸ τῆς ἑταιρίας τῶν Παρισίων, ἀπώλεσεν ἐν Ἑλλάδι πᾶσαν πίστιν. Δύο ἢ τρεῖς μόνον ἐκ τῶν βουλευτῶν ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Κωλέττης, ὁ Κουντουριώτης (ἕνεκα ἀτομικῆς του ἀντιζηλίας πρὸς τὸν Μιαούλην καὶ Τομπάζην) καὶ ὁ Γούρας ἠρνήθησαν νὰ ὑπογράψωσιν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Γούρας ἐγκατέλιπε μετ' ὀλίγον τὴν γαλλικὴν μερίδα παρακινηθεὶς εἰς τοῦτο ὑπὸ τῆς γυναικός του, ἥτις νέα, ζωηρὰ, σεμνυνομένη ἐπὶ τῷ συζύγῳ αὐτῆς, ἦρχεν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν ὡς βασίλισσα, συνάμα ὅμως τιμία καὶ εὔσχημος ἐν τῷ κύκλῳ τῶν θεραπαινίδων της ἐτήρει διαγωγὴν καλὴν, καὶ ἦτο ἀρκούντως νοήμων ὥστε νὰ καταπεισθῇ (1) ὑπὸ τῆς ἄφρονος κατηγορίας, ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς πράξεως ἐκείνης τῆς προστασίας ἦτο νὰ μετασχηματισθῇ ἡ Ἑλλὰς εἰς ἀγγλικὴν ἀποικίαν. Ὅ,τι ἔπρεπε καὶ ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ τοῦ ἐγγράφου τούτου (τῆς 24/5 Αὐγούστου 1825) τὸ ὁποῖον ἐκόμισεν εἰς Ἀγγλίαν ὁ υἱὸς τοῦ Μιαούλη Δημήτριος, περὶ τούτου ἦσαν διηρημέναι αἱ γνῶμαι καὶ αὐτῶν τῶν προτεινάντων τὴν πρᾶξιν. Οἱ συνετώτεροι ἐξ αὐτῶν, μὴ παραγνωρίζοντες τὸ ἄσκοπον τοῦ διαβήματος τούτου, εἶχον ἴσως μόνον τὸν σκοπὸν, νὰ περιστείλωσι τὸν Αἰγύπτιον ἐν τῇ θριαμβευτικῇ αὐτοῦ πορείᾳ, καὶ νὰ ἐνθαῤῥύνωσι τοὺς Ἕλληνας δι' ἀπατηλῆς ἐλπίδος, μέχρις οὗ παρέλθῃ ἡ κρίσις. Ἄλλοι πάλιν ἐνόμιζον ἴσως δυνατὸν, ὅτι, ὅπως ἡ Ῥωσσία ἐξέτεινε τὴν προστασίαν της ἀπὸ τῶν παραδουναβίων Ἡγεμονιῶν ἐπὶ τῆς Σερβίας, οὕτω καὶ ἡ Ἀγγλία δὲν ἤθελεν ἀπαξιώσει νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ἐπὶ τῶν Ἰονίων νήσων προστασίαν της καὶ ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ἄλλοι πάλιν ὑπελόγιζον, ὅτι μόνον ἡ πρότασις τῆς τοιαύτης προστασίας ἤθελεν εἶσθαι σωτήριον καὶ

1) Ὄχι ἄνευ τῆς συμπράξεως τοῦ Τρόκες, ὅστις ἦτο μέγας θαυμαστὴς τῆς γλαυκώπιδος ταύτης Ἀθηνᾶς. Ἐν τοῖς Ὑπομν. 2, 692.

κατάλληλον μέσον, ὅπως ἐξεγείρῃ πάσας τὰς Δυνάμεις ἀπὸ τῆς πρὸς τὴν Ἑλλάδα ψυχρᾶς ἀδιαφορίας των. Καὶ ὄντως ἅμα ὁ νέος Μιαούλης ἔφθασεν εἰς Λονδῖνον ἔκτακτός τις ἔλαβε χώραν κίνησις καὶ διπλωματικαὶ ἐγένοντο ἐπερωτήσεις. Ἀλλ' ὁ Κάννιγκ προεκήρυξεν ἀμέσως, ὅτι ἡ πρότασις δὲν θέλει γένει παραδεκτή· εἰς δὲ τοὺς Ἕλληνας ἀπεσταλμένους ἀπήντησεν, ὅτι ἡ αἴτησίς των ἤθελε περιπλέξει τὴν Ἀγγλίαν εἰς ἄσκοπον κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμον, καὶ αἱ Δυνάμεις ἤθελον θεωρήσει τὴν προστασίαν ταύτην τῆς Ἀγγλίας ὡς καταπάτησιν τῶν συνθηκῶν, καὶ συγχρόνως τοὺς ἀπέτρεψεν τοῦ ν' ἀποτανθῶσι πρὸς ἄλλην τινὰ Δύναμιν, συμβουλεύσας αὐτοὺς νὰ ζητήσωσι κάλλιον κοινὴν ἁπασῶν τῶν Δυνάμεων μεσολάβησιν. Οἱ μεμυημένοι τὰς προσπαθείας τοῦ λόρδου μεγάλου Ἁρμοστοῦ τῆς Ἑπτανήσου ἐξεπλάγησαν ἐπὶ τῇ ἀπροσδοκήτῳ ταύτῃ ἀπαντήσει, διότι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐννοήσωσι τὴν κυρίαν αὐτῆς ἀφορμήν. Καὶ ἡμεῖς δὲ τότε μόλις δυνάμεθα νὰ τὴν ἐννοήσωμεν, ἀφ' οὗ πρῶτον ἐξετάσωμεν εἰς ποῖον σημεῖον εὑρίσκοντο αἱ διπλωματικαὶ διαπραγματεύσεις κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, καθ' ἣν ἡ ἐπανάστασις τῆς Ἑλλάδος ἐφαίνετο καταῤῥέουσα.

Γ'. ΑΙ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΑΙ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΙΣ.

Αἱ πρῶται ἐν Πετρουπόλει συνδιασκέψεις.

Εἴπομεν ἀνωτέρω, ὅτι ὁ τῆς Ῥωσσίας αὐτοκράτωρ, προσκαλέσας τοὺς συμμάχους αὐτοῦ ὅπως συσκεφθῶσιν ἐν Πετρουπόλει περὶ τοῦ ζητήματος τῆς εἰρηνοποιήσεως τῆς Ἑλλάδος, ἀπέστειλεν αὐτοῖς τὸ γνωστὸν ὑπόμνημα τῆς 9 Ἰανουαρίου 1824 περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης. Ὁριστικώτερον δὲ παρά ποτε πρότερον συνέλαβεν ὁ Τσάρος πάλιν τὴν ἰδέαν, τοῦ νὰ ἐμπιστευθῇ αὐτῷ ἡ ἱερὰ συμμαχία τὴν εἰρηνοποίησιν τῆς Ἀνατολῆς, ὅπως ἐνεπιστεύθη προηγουμένως εἰς μὲν τὴν Αὐστρίαν τὴν εἰρηνοποίησιν τῆς Ἰταλίας εἰς δὲ τὴν Γαλλίαν τὴν τῆς Ἱσπανίας. Τὴν ἐντολὴν ταύτην ἐπόθει

μάλιστα νὰ ἐκτελέσῃ διὰ τοῦ ξίφους, διότι ἡ τοιαύτη λύσις ἤθελε τῷ παρέξει ὅλα τὰ κέρδη μονομεροῦς ῥωσσικοῦ πολέμου ἄνευ τῶν ζημιῶν. Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Αὐστρία διέκειντο καὶ νῦν ὅπως καὶ πρότερον δυσμενεῖς πρὸς τοὺς πόθους τούτους τῆς Ῥωσσίας. Ἀμφότεραι αἱ δυνάμεις αὗται, ἐξ ἴσου ἐκπλαγεῖσαι ἐπὶ τῇ προδοσίᾳ τῶν ῥωσσικῶν σχεδίων, τῶν ἐμπεριεχομένων ἐν τῷ ὑπομνήματι (τὸ ὁποῖον μόνον ἡ Γαλλία καὶ ἡ Πρωσσία ἐδέχθησαν εὐπίστως), δὲν ἤθελον κατ' οὐδένα τρόπον νὰ ἴδωσι τὴν Ῥωσσίαν θέτουσαν τὸν πόδα της ἐν Ἑλλάδι, ὅπως εἶχε θέσει αὐτὸν παρὰ τὸν Ἴστρον· ἐν γένει δὲ ἀπεστρέφοντο ἀμφότεροι τὸν πόλεμον, καὶ δὲν ἤθελον ἔνοπλον μεσολάβησιν, ἥτις, ὡς καὶ ὁ πόλεμος, ἦτο ἀπαραίτητος πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ ῥωσσικοῦ περὶ εἰρηνοποιήσεως σχεδίου. Ἔτι δ' ὀλιγώτερον ἤθελεν ὁ Κάννιγκ νὰ ἐκτελεσθῇ ἡ εἰρηνοποίησις ἐντολῇ τῆς εὐρωπαϊκῆς συμμαχίας ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας, ὡς ἀντιπροσώπου τῶν λοιπῶν Δυνάμεων. Ἐπίσης δὲ καὶ ὁ Μεττερνῖχος δὲν ἀνείχετο νὰ ἴδῃ τὴν εἰρηνοποίησιν τρεπομένην εἰς μονομερῆ κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν ἐπίθεσιν, διότι κατὰ τὰς θεωρίας του, «λογικῶς καταναγκαστικὰ μέτρα οὐδέποτε ἔπρεπε νὰ ληφθῶσιν εἰμὴ κατὰ μόνων τῶν ἀποστατῶν.» Σύμφωνοι λοιπὸν ὡς πρὸς τοὺς σκοποὺς αὐτῶν οἱ δύο οὗτοι προσωπικοὶ ἀντίπαλοι, οἱ συνήγοροι οὗτοι τῆς κατὰ τὰς ἀρχὰς διαφόρου πολιτικῆς τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, διῃρέθησαν ὡς πρὸς τὰ μέσα τῶν ἀντενεργειῶν. Καὶ ὁ μὲν Κάννιγκ ἠρνεῖτο νὰ παραδεχθῇ τὰς προτεινομένας συνδιασκέψεις τῶν πρέσβεων, καὶ ἐν ταῖς πρὸς τὸν Βαγῶτον ὁδηγίαις αὐτοῦ (26/7 Ἰανουαρίου 1824) καὶ ἔν τινι πρὸς τὸν πρίγκηπα Λήβεν (Lieven) διακοινώσει (17/29 Μαΐου) ἐπέμενε πρὸ πάντων εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ῥωσσικῆς πρεσβείας ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἣν μετὰ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ Στράγκφορδ τοσοῦτον ἐπισήμως εἶχεν ὑποσχεθῆ ἡ Ῥωσσία. Ὁ δὲ Μεττερνῖχος τοὐναντίον ἦτο πρόθυμος νὰ δεχθῇ τὰς συνδιασκέψεις. Ἤλπιζε δὲ, καὶ μάλιστα ἐὰν ἡ Ἀγγλία ἐλάμβανε μέρος, νὰ δεσμεύσῃ ἐκ νέου τὸν Τσάρον, καὶ εἶχε πεποίθησιν εἰς τὴν ἱκανότητα τοῦ πρέσβεως αὐτοῦ, κόμητος Lebzeltern, ὅστις ἕνεκα τῆς περισκέψεως καὶ ἀκριβείας

του ήθελε γείνει έν τοιούτω συνεδρίω τό πρωτεύον πρόσωπον. Πρός τούτοις έβασίζετο ό Μεττερνϊχος είς τήν βαρύτητα τών αίτιολογιών του, άς διέταξε (κατά τόν Άπρίλιον) τόν Γέντς νά έκθέση είς άπάντησιν πρός τό ρωσσικόν ύπόμνημα· τέλος έβασίζετο καί είς τήν έπιρροήν καί τήν συνδρομήν έκείνων τών Ῥώσσων, οἵτινες ώς ό Talistschew συνεμερίζοντο τό φρόνημά του. Βέβαιος λοιπόν περί τής συγκαταθέσεως τής Αύστρίας, έπέσπευσεν ό αύτοκράτωρ Άλέξανδρος τήν έναρξιν τών συνδιασκέψεων (5/17 Ίουνίου), είς τάς όποίας έλαβε μέρος καί ό Βαγώτος (άφ' ού έφαίνετο θετικόν ότι ό Ῥιβωπιέρρης άνεχώρει ώς πρέσβυς είς Κωνσταντινούπολιν). Κατά τήν δευτέραν συνεδρίασιν (24/5 Αύγούστου) έπρότεινεν ό αύτοκράτωρ (κατά τάς άρχάς τού ύπομνήματος τού Ίανουαρίου, τό όποϊον έν τώ πρωτοκόλλω τής πρώτης συνεδριάσεως έγεινε κατ' ούσίαν παραδεκτόν) νά προταθή τή Πύλη ή μεσολάβησις τών Δυνάμεων, ής νά προηγηθή άνακωχή τών όπλων. Πλήν άμέσως έγεινε δήλον, ότι ούδείς τών είς τήν σύνοδον άπεσταλμένων είχε καί πληρεξουσιότητα νά ψηφίση καί περί έκτελεστικών μέτρων, ώστε ήτο άνάγκη νά λάβωσιν οί πρέσβεις νέας όδηγίας περί τής προτάσεως ταύτης, τού νά μετατεθώσιν αί συνεδριάσεις τρόπον τινά είς Κωνσταντινούπολιν. Ή πρότασις αύτη διευθυνομένη είς τήν Άγγλίαν διεσταυρώθη καθ' όδόν ύπό άντιπροτάσεως τού Κάννιγγος, όστις πρό μικρού είχε διορίσει είς τήν θέσιν τού Στράγκφορδ τόν έξάδελφόν του Στράτφορδ Κάννιγγα, όν νύν έπρότεινε νά πέμψη διά τής Βιέννης είς Πετρούπολιν, όπως συνενοηθή, πρίν άναλάβη τήν θέσιν του, μετά τού ρωσσικού άνακτοβουλίου. Ή πρότασις αύτη, μετ' εύγνωμοσύνης παραδεκτή γενομένη, κατέβαλε τήν έν Πετρουπόλει ρωσσικήν πρότασιν· όθεν εύθύς άπεστάλη, είς Λονδίνον ή έπίσημος κοινοποίησις τού διορισμού τού Ῥιβωπιέρρου (16/28 Αύγούστου), δι' ού ήλπιζεν ή Ῥωσσία ότι ήθελεν άρει πάσαν άλλην κατά τών συνδιασκέψεων ένστασιν τού Κάννιγγος. Καί όμως καί μετά τούτο ό Κάννιγκ ήτο πλήρης δισταγμών. Καί έν πρώτοις έμέμφθη τόν Βαγώταν διότι έλαβε μέρος είς τάς πρώτας συνεδριάσεις, είτα δέ έξέφρασε τήν

ἐπιθυμίαν νὰ ἴδῃ πρότερον συζητούμενον καὶ ἀποφασιζόμενον ἀκριβὲς σχέδιον διεξαγωγῆς· δὲν ἤθελε μὲν τὴν χρῆσιν καταναγκαστικῶν μέτρων ἀλλὰ καὶ τῶν ἀσκόπων ἐπιδείξεων ἦτο ἐναντίος, καὶ ἤθελε νὰ περιμένῃ πρότερον τὴν ἄφιξιν τοῦ Ῥιβωπιέρρου εἰς Κωνσταντινούπολιν, περὶ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ ὁποίου οὐδὲ λόγος κἂν ἐγένετο πλέον· πρὸς τούτοις δὲν εὕρισκε κατάλληλον τὴν ἐποχήν, καθ' ἣν ἀμφότερα τὰ διαμαχόμενα μέρη εὑρίσκοντο ἐν μανιώδει ἐρεθισμῷ ἐνισχυθέντα τὸ μὲν διὰ τῶν αἰγυπτιακῶν ὅπλων, τὸ δὲ διὰ τῶν χρημάτων τοῦ ἀγγλικοῦ δανείου. Ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ Μεττερνῖχος εὗρε προθύμως ἀφορμὴν νὰ ἐπασχολήσῃ τὸ πνεῦμα τοῦ Τσάρου διὰ τῆς κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἐν Ἱσπανίᾳ διαγωγῆς τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως, τῆς ὁποίας ἡ πορεία τῷ παρεῖχε τὰς πλείστας φροντίδας. Περιοδεία τις τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας εἰς τὰς μεσημβρινὰς τοῦ κράτους του ἐπαρχίας συνέτεινε νὰ διακοπῶσιν ἐπὶ πλείονα χρόνον αἱ ἐν Πετρουπόλει διαπραγματεύσεις. Πρὸ μικροῦ (2/14 Νοεμβρίου) εἶχε λάβει ὁ Κάννιγκ τὸ ἐπίσημον ἔγγραφον τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως μὲ τὰς ἐνστάσεις κατὰ τῶν σχεδίων τοῦ ῥωσσικοῦ ὑπομνήματος, καὶ τὸ ἔγγραφον τοῦτο τὸν ηὐχαρίστησε περισσότερον « παντὸς ἄλλου, τὸ ὁποῖον εἶχον συντάξει οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἐπαμεινώνδου» (1). Ἡ ἔνστασις αὕτη, ἐξεφράσθη ὁ Κάννιγκ, καὶ ἡ συγχρόνως γενομένη διαμαρτύρησις τῆς Πύλης, μεταβάλλουσιν ἐντελῶς τὴν πορείαν τοῦ Ἀγγλικοῦ ἀνακτοβουλίου, τὸ ὁποῖον κατ' οὐδένα τρόπον δύναται νὰ συγκατατεθῇ νὰ μεσολαβήσῃ παρὰ τὴν θέλησιν ἀμφοτέρων τῶν διαμαχομένων μερῶν. Μάτην κατέκριναν ὅλοι οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Ἀνατολικῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, ὁ τῆς Αὐστρίας ἐπὶ κεφαλῆς (2), τὴν σημασίαν, ἣν ἔδιδεν ὁ Κάννιγκ εἰς τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως, τὸ ὁποῖον ἔλεγον οἱ ἐχθροί του ὅτι αὐτὸς ὁ ἴδιος προυκάλεσεν. Ὁ Κάννιγκ ἐ-

(1) Σταπλετῶνος. Ὁ Κάννιγκ καὶ ἡ ἐποχή του. σελ. 458.

(2) Ὁ Μεττερνῖχος πρὸς τὸν πρίγκηπα Ἐστερχάζην ἐν Βιέννῃ 2°|5 Δεκεμβρίου Χργ.

κήρυξε ῥητῶς, ὅτι ὁ Στράτφορδ Κάννιγκ, ὅστις (23/5 Δεκεμβρίου) ἀνεχώρησεν εἰς Πετρούπουλιν, δὲν θέλει λάβει μέρος εἰς τὰς συνδιασκέψεις, διότι ἀνάγκη νὰ ἐξαντληθῶσι περισσότερον τὰ διαμαχόμενα μέρη, καὶ νὰ συμφωνήσωσι πρότερον αἱ Δυνάμεις περὶ τῶν μέσων τῆς ἐπεμβάσεως. Μετὰ τοῦτο ἔλαβεν ὁ Λήβεν τὴν ἀπότομον διαταγὴν (1) νὰ διακοινώσῃ εἰς τὸ ἀνακτοβούλιον τοῦ Λονδίνου, ὅτι ὁ Τσάρος θέλει διακόψει πᾶσαν μετ' αὐτοῦ διαπραγμάτευσιν περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος. Ὁ Κάννιγκ ἀπήντησεν εἰς τὴν κοινοποίησιν ταύτην διά τινος πρὸς τὸν Στράτφορδ Κάννιγγα διακοινώσεως (13/25 Φεβρουαρίου 1825) δι' ἠπίων μὲν φράσεων ἀλλ' ἐπανερχόμενος εἰς τὴν ἀποστολὴν τοῦ Ῥιβωπιέῤῥου, τῆς ὁποίας τὴν ἀναβολὴν ἐθεώρει ὡς ἐπιορκίαν. Τοῦτο ἠρέθισεν ἔτι μᾶλλον τὴν ῥωσσικὴν κυβέρνησιν, ἥτις ἴσως, ἐὰν τὸ ἔγγραφον τοῦτο δὲν τῇ ἀπυηθύνετο, ἤθελεν ἀποστείλει εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν πρέσβυν της. Ἡ καταφορὰ δὲ κατὰ τοῦ Κάννιγγος εἶχεν ἤδη φθάσει εἰς ὑπέρτατον βαθμὸν, ὅτε ἔτι περισσότερον ἐπηυξήθη διὰ τῆς ἀγγελίας, ὅτι ἡ Ἀγγλία ἀνεγνώρισε τὰς ἀποικίας τῆς Ἀμερικῆς. Τὸ βῆμα τοῦτο διήγειρε τὴν ψυχρότητα τῶν αὐτοκρατορικῶν ἀνακτοβουλίων κατὰ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως εἰς τὸ μὴ περαιτέρω, καὶ ἔφερε τὴν θέσιν τοῦ Κάννιγγος ἀπέναντι τοῦ βασιλέως του εἰς ἀποφασιστικὴν κρίσιν. Ὁ Μεττερνῖχος, ὡς εἴδομεν, ὅπως ὑποσκάψῃ τὸν μισητὸν αὐτοῦ ἀντίπαλον, μετεχειρίζετο πρὸ καιροῦ ἐν Λονδίνῳ τὴν πολιτικὴν, νὰ μὴ δεικνύῃ πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τοῦ Κάννιγγος δημοσίᾳ οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἐμπιστοσύνην, συγχρόνως ὅμως νὰ ἐνεργῇ ἐν κρυπτῷ ἐπὶ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ Οὐελλιγκτῶνος, οἵτινες ἐθεώρουν τὴν πορείαν τῆς κυβερνήσεως σκανδαλώδη. Ἀλλ' ἐν τοσούτῳ ἐπέπρωτο νὰ ἐκραγῇ ἐπὶ τοῦ ἀμερικανικοῦ ζητήματος ἡ θύελλα, ἥτις ἐπέκειτο ἀπειλητικὴ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Κάννιγγος. Μετ' οὐ πολὺ ἀνήγγειλεν ὁ Ἐστερχάζης, ὅτι ἡ ἐπιτυχία του δὲν ἦτον εἰμὴ στιγμιαία τῆς τύχης

---

(1) Ὁ Νεσελρὼδ πρὸς τὸν πρίγκηπα Λήβεν, ἐν Πετρουπόλει 19/31 Δεκεμ. Χργ.

μέθη. Οὐχ ἧττον ὅμως ἐξηκολούθει ὁ Μεττερνῖχος νὰ τρέφῃ τὴν ἀπατηλὴν ἐλπίδα, ὅτι ἡ θέσις τοῦ πολιτικοῦ του ἐχθροῦ ἐκλονίζετο, καὶ νὰ κινῇ πάντα λίθον κατ' αὐτοῦ. Ὁ Κάννιγκ ἀπεπειράθη ἐν Βιέννῃ διὰ τοῦ διαβαίνοντος ἐξαδέλφου αὐτοῦ Στράτφορδ, ν' ἀποτρέψῃ τὴν Αὐστρίαν ἀπὸ τῶν συνδιασκέψεων, ἀλλ' ὁ Μεττερνῖχος ἀπέῤῥιψεν ὡς ἀσύνετον τὴν πρότασιν τοῦ ὑπουργοῦ, πρὸς τὸν ὁποῖον οὐδὲν κοινὸν ἤθελε νὰ ἔχῃ. Εἶτα συνέλαβε ὁ πρίγκηψ τὴν ἰδέαν ὠφελούμενος ἔκ τινος περιοδείας, ἣν ἐπρόκειτο νὰ ἐπιχειρισθῇ ὁ αὐτοκράτωρ του κατὰ τὸ ἔαρ εἰς Μεδιόλανα, ὅπως ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς πασχούσης ὑγείας τῆς συζύγου του μεταβῇ εἰς Παρισίους, ἵνα, ἑλκύων τὴν Γαλλίαν σφιγκτότερον εἰς τὴν συμμαχίαν, ἀφήσῃ οὕτω τὴν Ἀγγλίαν ἐντελῶς μεμονωμένην, καὶ μὴ λάβῃ ἀνάγκην τοῦ λοιποῦ νὰ συζητῇ μετ' αὐτῆς περὶ τῶν πολιτικῶν ζητημάτων. Ὁ Μεττερνῖχος ἤθελε νὰ προπαρασκευάσῃ ἐν Παρισίοις «εἰς τὴν ὕπουλον ἀγγλικὴν πολιτικὴν τὴν αὐτὴν τύχην, ἣν προπαρεσκεύασε πρότερον εἰς τὸν ἰσχυρότατον πάντων τῶν κατακτητῶν! » Καθ' ἣν δὲ ἐποχὴν οἱ πιστότεροι αὐτοῦ ὀπαδοὶ διεσάλπιζον τοὺς τολμηροὺς τούτους σκοπούς, ἐπέκειτο ἡ ἀνανέωσις τῶν ἐν Πετρουπόλει συνδιασκέψεων (περὶ τὰ τέλη δηλ. τοῦ Φεβρουαρίου). Μισῶν τὸν Κάννιγγα καὶ φοβούμενος, μὴ ὁ ἀδύνατος αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας πλησιάσῃ πάλιν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἀνήγγειλεν ὁ Μεττερνῖχος πρῶτον (6/18 Φεβρουαρίου) τὴν ἰδέαν του ταύτην εἰς Πετρούπολιν, νὰ μὴ συγχωρηθῇ εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἐπιμένουσαν νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὰς συνδιασκέψεις, καὶ μετὰ τοῦτο ἐπρότεινε μάλιστα νὰ λάβῃ ἡ «ἀληθὴς συμμαχία» (τῶν τριῶν ἀνατολικῶν Δυνάμεων, Αὐστρίας Πρωσσίας καὶ Ῥωσσίας) ἐκ συμφώνου μέτρα κατὰ τῆς Ἀγγλίας! Ἐν περιπτώσει δὲ, καθ' ἣν ἡ Ῥωσσία ἤθελε παρακινηθῆ νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννόησιν μετὰ τοῦ Κάννιγγος ὡς πρὸς τὴν ἐν Ἀμερικῇ πολιτικήν, ἢ νὰ παρασυρθῇ ὑπ' αὐτοῦ εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν, ἐφρόντισεν ὁ Μεττερνῖχος νὰ θέσῃ ἄλλην ἀρχὴν μεσολαβήσεως, ἥτις ἔδιδε μικράν τινα στροφὴν καὶ εἰς τὸν ἕνα, τὸν διακαῆ αὐτοῦ πόθον, τοῦ νὰ ἴδῃ καταπνιγομένην διὰ τῶν ὅπλων τὴν ἐπα-

νάστασιν. Ὁ πολιτικὸς θαυματοποιός, εἰς ὃν ἀνέθεσεν ὁ Μεττερνῖχος τὰς περὶ Ἑλλάδος ὑποθέσεις, ἀπέδειξε διὰ νέου ἐγγράφου (1), ὅτι τὸ πρακτικὸν πρὸς μεσολάβησιν ὄργανον ἔπρεπε νὰ ζητηθῇ ἐν τῇ στρατιωτικῇ ὀλιγαρχικῇ μερίδι τῶν Ἑλλήνων. Κατὰ τῆς «δημοκρατικῆς» μερίδος, τῆς κατεχούσης τὴν ἐξουσίαν, «τῆς νόθου ταύτης τοῦ πνεύματος τοῦ αἰῶνος θυγατρὸς» ἔθεσε τὴν μερίδα τῶν Κλεφτῶν, ἥτις ἀγωνιζομένη κατὰ τῆς μερίδος τῆς κυβερνήσεως κατεπολέμει συγχρόνως καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπαναστάσεως! Δι' αὐτῆς δὲ ἦτο δυνατὸν νὰ διατηρηθῇ τὸ συντηρητικὸν στοιχεῖον, ἅμα καταπεισθῇ νὰ διάγῃ ἐν εἰρήνῃ πρὸς τοὺς Τούρκους! Καὶ ἐν πρώτοις ἡ καταστροφὴ τοῦ διὰ μόνων τῶν δεινοπαθημάτων του σεβαστοῦ χριστιανικοῦ ἔθνους ὑπὸ τὸ ξίφος καὶ τὸν ζυγὸν τῶν Ὀθωμανῶν, εἶτα δὲ μικρά τις τροποποίησις τῆς ἀτιμάσεως τοῦ λαοῦ τούτου διὰ τῆς ὑποταγῆς αὐτοῦ εἰς τοὺς Κλέφτας, οἵτινες ἔμελλον νὰ προδώσωσιν αὐτὸ εἰς τοὺς ἀσπόνδους αὐτοῦ ἐχθρούς, καὶ τέλος ἡ συμμαχία τῆς χριστιανικῆς τῆς Γερμανίας Δυνάμεως (τῆς Αὐστρίας) μετὰ τῶν Τούρκων ἢ μετὰ τῶν Κλεφτῶν, τὸ πᾶν πρὸς σωτηρίαν καὶ δόξαν τῆς νομιμότητος, οὗτοι ἦσαν οἱ ἀντάξιοι τῆς αὐστριακῆς πολιτικῆς σκοποί, ὧν τὸν τελευταῖον δὲν εἶχεν ἐμπνεύσει εἰμὴ τὸ ἄσπονδον κατὰ τοῦ Κάννιγγος μῖσος! «Καὶ νῦν, ὡς τὸ πρότερον, ἔλεγεν ἐν τέλει τὸ ὑπόμνημα τοῦτο τῆς Μεττερνιχείου καὶ Γεντσείου σοφίας, ἂς χρησιμεύσῃ ἡ πορεία τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως ὑπὸ τὴν παροῦσαν διεύθυνσιν ὡς ὁδηγία ἡμῖν καὶ μάθημα, οὐχὶ ὅπως τὴν μιμηθῶμεν, ἀλλ' ὅπως τραπῶμεν εἰς τὴν ἀντίθετον αὐτῆς ὁδόν. Ἡ μὲν Ἀγγλία θεωρεῖ Ἑλλάδα μόνον τοὺς δημαγωγοὺς τοῦ Ναυπλίου καὶ τῆς Ὕδρας. *Οἱ ἐπιθυμοῦντες ὅμως εἰλικρινῶς τὴν εὐημερίαν τῆς Ἑλλάδος*, πρέπει νὰ ζητήσωσιν αὐτὴν *πρὸς τὸ ἀντίθετον μέρος*! Οἱανδήποτε ἄλλην ὁδὸν καὶ ἂν τραπῇ τις, τὸ ναυάγιον εἶναι ἄφευκτον!»

Αἱ δεύτεραι ἐν Πετρουπόλει συνδιασκέψεις

Καθ' ὃν χρόνον ὁ τῆς Ῥωσσίας αὐτοκράτωρ προσεκάλεσε τοὺς

(1) Μυστικὸν ὑπόμνημα περὶ τῶν κομμάτων ἐν Ἑλλάδι. Φεβρ. 1825. Χειρόγ. γερμαν.

συμμάχους αὐτοῦ ν' ἀναλάβωσι πάλιν τὰς ἐν Πετρουπόλει συνδιασκέψεις, αἱ πολιτικαὶ σχέσεις εἶχον μεταβληθῆ οὐσιωδῶς καὶ ἡ ἀνάγκη τῶν συνδιασκέψεων ἦτο ἔτι μᾶλλον κατεπείγουσα. Ἐφ' ὅσον ἡ τύχη τῶν ὅπλων προσεμειδία τοῖς Ἕλλησι τὸ κατεπεῖγον εἶχεν ἐκλείψει καὶ ἀπὸ τῶν διπλωματικῶν διαπραγματεύσεων καὶ ἀπὸ τῆς συμπαθείας τῶν ἰδιωτικῶν κύκλων, εἰς τρόπον ὥστε καὶ ὑπὸ τὴν ἀπροσδόκητον ἀποτυχίαν τῆς ἐκστρατείας τοῦ 1824 ἦτο δυνατὸν νὰ ἀναβληθῶσι καὶ νὰ λησμονηθῶσι τρόπον τινὰ αἱ πρῶται ἐν Πετρουπόλει χώραν λαβοῦσαι συνδιασκέψεις. Ὅταν ὅμως ὁ Ἰβραῒμ πασᾶς προπαρεσκεύασεν ἐν μέσῳ τοῦ χειμῶνος τὴν κατὰ τῆς Πελοποννήσου ναυτικὴν ἐκστρατείαν του, ὅτε κίνδυνος ἐπέκειτο, μὴ οἱ Ἕλληνες ἐν τῇ δεινῇ αὐτῶν θέσει ἐπιδιώξωσιν ἔτι ζωηρότερον τὴν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν προσέγγισίν των, ἥτις διελαμβάνετο καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ αὐτῶν διαμαρτυρήσει, εὗρεν ὁ Ἀλέξανδρος καὶ πλησίον καὶ μακρὰν αὐτοῦ ἔτι μᾶλλον κατεπειγούσας ἀφορμὰς νὰ μὴ μένῃ ἐπὶ πλέον ἄπρακτος. Ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἤδη ἔτους, ὡς προεῖπεν ὁ Κάννιγκ, διὰ μόνων τῶν ἐν Πετρουπόλει συνδιασκέψεων εἶχον αὐξηθῆ μεγάλως αἱ συμπάθειαι τῶν Ῥώσσων ὑπὲρ τῆς τύχης τῶν Ἑλλήνων. Αἱ συμπάθειαι αὗται ἀνεζωπυροῦντο ἀείποτε ὑπὸ τῆς πορείας τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων. Ἀναφανδὸν καὶ δημοσίᾳ ἐμέμφοντο οἱ Ῥῶσσοι τὴν μετριοπάθειαν τοῦ ἡγεμόνος αὐτῶν, πρὸ πάντων δὲ οἱ ὑψηλότεροι τῆς κοινωνίας κύκλοι διετέλουν ἐν πολεμικῇ ἐξάψει· ἐλέγετο, ὅτι προσεκλήθη εἰς τὴν Αὐλὴν ὁ Ἑρμολὼφ, ὃν ἡ κοινὴ γνώμη προσδιώριζεν ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ· καὶ ἂν καὶ ὁ αὐτοκράτωρ διεβεβαίωσε τὸν παρουσιασθέντα ἐνώπιον αὐτοῦ Γάλλον ἐπιτετραμένον Λαφερονναὶ, ὅτι χάριν τῆς εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης θέλει ἀντισταθῆ, ὅπως πρὸ τεσσάρων ἐτῶν, καὶ τοῦ λοιποῦ κατὰ τῆς ἐν Ῥωσσίᾳ κοινῆς γνώμης, οὐχ ἧττον διετέλει ἡ διπλωματία ἐν φόβῳ μεγάλῳ μὴ ἡ φατρία τοῦ πολέμου, στηριζομένη ἐπὶ τοῦ ἑτοιμοπολέμου στρατοῦ, ὠθήσῃ τὸν ἀσταθῆ ἡγεμόνα καὶ ἄκοντα εἰς ἐχθροπραξίας. Ναὶ μὲν, τὸ φύσει ἀναποφάσιστον τοῦ Τσάρου ἐκώλυεν αὐτὸν καὶ νῦν, ἐν καὶ πρότερον, νὰ ἐπιληφθῇ τοῦ

πολέμου μόνος· πρὸς δὲ τούτοις τὸν παρεμπόδιζε νῦν εἰς τοῦτο καὶ τὸ ἀκροσφαλὲς τῆς ὑγιείας του (πεπαλαιωμένον τῶν ποδῶν νόσημα, τὸ ὁποῖον ἐπελθὸν δριμύτερον τὸν κατέβαλλε καὶ ἠθικῶς)· ἕτερον τέλος πρόσκομμα τῷ ἦσαν καὶ τὰ πολιτικὰ αἴτια, ἐν οἷς ὁ Μεττερνῖχος ἔβλεπε τοὺς πιστοὺς καὶ ἀφωσιωμένους ὀπαδοὺς τῆς πολιτικῆς του· ἡ ἀφοσίωσις δηλ. τοῦ Τσάρου πρὸς τὴν συμμαχίαν, ἡ κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως ἀπέχθειά του, ὁ φόβος τοῦ νὰ προσκαλέσῃ εἰς πόλεμον τὴν Ἀγγλίαν καὶ τέλος ἡ ἐλεεινὴ οἰκονομικὴ τῆς Ῥωσσίας κατάστασις. Ἀλλ' ὅμως τούτων ἕνεκα μάλιστα ἦτο ἑπόμενον, ὅτι ὁ Τσάρος ἐν ταῖς νέαις συνδιασκέψεσιν ἤθελεν ἔτι προθυμότερον ἐπιδιώξει τὴν κοινὴν μετὰ τῶν συμμάχων του σύμπραξιν. Ἀλλ' ὅσῳ ταχύτερον ἤθελε νὰ πορεύηται ὁ Ἀλέξανδρος, τοσούτῳ περισσότερα καὶ ἀποτελεσματικώτερα προσκόμματα τῷ παρενέβαλλον οἱ ἀρχαῖοι αὐτοῦ ἀντίπαλοι. Ὁ Κάννιγκ ἵστατο ἁπλοῦς παρατηρητής, διότι ὁ διπλωμάτης οὗτος προέβλεπεν, ὅτι διὰ τοιούτου τρόπου τὰ δύο αὐτοκρατορικὰ ἀνακτοβούλια ἤθελον ἔλθει εἰς φανερὰν ῥῆξιν καὶ αἱ συνδιασκέψεις ἤθελον ναυαγήσει, καθότι ἡ Αὐστρία οὐδὲν ἄλλο μέσον εἶχε νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Τσάρον εἰμὴ νὰ εἰσέλθῃ εἰς ἀρχάς, ἃς ἐθεώρει ὡς κηλίδα. Ἀλλὰ καὶ τοῦ Κάννιγγος ἡ ὀξυδέρκεια δὲν ἠδύνατο νὰ προΐδῃ, ὅτι ὁ Μεττερνῖχος, ἔχων ἀείποτε πρὸ ὀφθαλμῶν νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς τοὺς Τούρκους εὐκαιρίαν καὶ μέσα πρὸς βιαίαν κατάπνιξιν τῆς ἐπαναστάσεως, ἤθελεν ἐκ προοιμίων εἰσέλθει εἰς τὰς συνδιασκέψεις ἐπὶ τῷ δολίῳ σκοπῷ τοῦ νὰ τὰς μηδενίσῃ. Ὁ πρίγκηψ Hatzfeldt εἶχε προδώσει τοῦτο ἀπὸ τοῦ παρελθόντος φθινοπώρου· (1), ὅτι ἡ Αὐστρία θέλει συμπράξει ἐν Πετρουπόλει μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὴν καλὴν πρόθεσιν, προβλέπουσα, ὅτι ὅλαι αἱ ὡραῖαι διαπραγματεύσεις οὐδὲν ἀποτέλεσμα ἤθελον φέρει! Πρὸς ἐπίτευξιν δὲ τοῦ ἀποφατικοῦ τούτου σκοποῦ, ἦτο ἡ κυριωτέρα προσπάθεια τοῦ Μεττερνίχου νὰ κερδίσῃ ὑπὲρ τῶν σκοπῶν του τὸ γαλλικὸν ἀνακτοβούλιον (τὸ ὁποῖον εὐγνωμοσύνη κινού-

---

(1) Ἔκθεσις ἐκ Βιέννης, 8|20 Νοεμβρίου 1824 χργ.

μενον διὰ τὴν ἐν Ἱσπανίᾳ δοθεῖσαν αὐτῷ ἐντολὴν ἦτο πρόθυμον εἰς οἱανδήποτε συγκατάθεσιν ἔστω καὶ εἰς πραγματικὴν σύμπραξιν ἐν πολέμῳ), ὅπως πρὸ πάντων ψηφίσῃ ἐναντίον πάσης συγκαταθέσεως εἰς καταναγκαστικὰ μέτρα. Τὴν δὲ Ῥωσσίαν ἐπροσπάθει ὁ Μεττερνῖχος καὶ πρὸ τῶν συνδιασκέψεων ἤδη (1) νὰ δελεάσῃ διὰ τῆς ῥητῆς διαβεβαιώσεως, ὅτι ἡ Πύλη ἰδίᾳ συγκαταθέσει θέλει δώσει τὰς ἐγγυήσεις, ἐφ' ὧν διενοοῦντο αἱ Δυνάμεις νὰ στηρίξωσι τὴν τῆς Ἑλλάδος εἰρηνοποίησιν. Ἐπρότεινε δὲ τὸ μέσον τοῦτο πρὸς λύσιν τοῦ δεσμοῦ τούτου, καλῶς γινώσκων, ὅτι εἰς οὐδὲν ἤθελε συντελέσει· προέτεινε δὲ αὐτό, μόνον διότι τὸ ἐγνώριζεν. Ἡ κυρία αὐτοῦ πεποίθησις δὲν ἦτο διάφορος τῆς τοῦ Στράγκφφορδ καὶ τοῦ Καποδιστρίου, ὅτι δηλ. ἑκουσίως καὶ μὲ τὸ καλὸν οὐδὲν παραχωρεῖ ἡ Πύλη. (2) Κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν νέων συνδιασκέψεων (3) αἵτινες ἐγένοντο ἐν μεγαλειτέρᾳ μυστικότητι τῶν ἐν Τροπαυία καὶ ἄνευ πρωτοκόλλων, ὑπέβαλεν ὁ Νεσσελρῶδ ἐν τῇ πρώτῃ συνεδριάσει (12/24 Φεβρουαρίου) νέον ὑπόμνημα, (4) ἤτοι ἔκθεσιν, ἐν ᾗ οὐδεὶς ἐγίνετο λόγος περὶ τῶν σκοπῶν τῆς προτεινομένης ἐπεμβάσεως, οἵαν ἐνόουν αἱ ἐν τῷ ὑπομνήματι τῆς 28/9 Ἰανουαρίου 1824, προτάσεις, ἀλλὰ κατ' εὐθεῖαν ὡς πραγματικὴ εἰσαγωγὴ τῆς μεσολαβήσεως ἐπροτείνετο ἡ αἴτησις ἀνακωχῆς τῶν ὅπλων ἐπὶ ἀπειλῇ ἀνακλήσεως τῶν πρέσβεων.

---

(1) Π. Χ. ἔν τινι διακοινώσει πρὸς τὸν Lebzeltern τῆς 3|15 Ἰανουαρίου 1825·

(2) Τοῦτο ἀνήγγειλεν ἐμπιστευτικῶς μετ' οὐ πολὺ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυς τῆς Αὐστρίας, καὶ ἐφώτισε διὰ τούτου τὸν ὄχι πολὺ ἔξυπνον Πρῶσσον αὐτοῦ συνάδελφον περὶ πολλῶν πραγμάτων, δίδων αὐτῷ τὴν κλεῖδα πρὸς λύσιν πολλῶν ἀλύτων πρότερον αἰνιγμάτων. Ἔκθεσις τοῦ βαρώνου Miltitz 26|7 Σεπτεμβρίου 1825.

(3) Ἀρκούμεθα ν' ἀναφέρωμεν ἐν ὀλίγοις μόνον τὸ ἄχαρι περιεχόμενον τῶν ἀσκόπων τούτων διαπραγματεύσεων, περὶ τῶν ὁποίων ὁ Lebzeltern ἀπέστειλεν εἰς Βιέννην σωροὺς ἐκθέσεων.

(4) Ἔκθεσις τοῦ ἀνακτοβουλίου τῆς Ῥωσσίας περὶ τῆς πορείας τῆς πολιτικῆς της ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς Ἀνατολῆς· 1|13 Φεβρουαρίου γαλλιστί.

Εὐθὺς ὅμως κατὰ τὸ πρῶτον τοῦτο βῆμα εὗρεν ἡ Ῥωσσία καὶ νῦν πάλιν πάντας τοὺς ἀντιπροσώπους ἐναντίους παντὸς βιαίου μέσου· καὶ ὁ Στράτφορδ Κάννιγκ δὲ ἐκήρυττεν ὁσάκις τῷ ἐπαρουσιάζετο εὐκαιρία ἐν ταῖς ἰδιαιτέραις αὐτοῦ συνδιαλέξεσιν, ὅτι ἡ ἀποφυγὴ παντὸς βιαίου μέσου εἶναι πρωτίστη μέριμνα καὶ καὶ τῆς Ἀγγλίας, καὶ ἠρεύνα συγχρόνως ἐὰν ἀντὶ τῆς διαβεβαιώσεως ταύτης ἤθελον αἱ ἄλλαι Δυνάμεις νὰ ἐξαγοράσωσι τὴν σύμπραξίν του. Καὶ οἱ τρεῖς τῶν κατὰ τὴν Συνδιάσκεψιν πληρεξουσίων ἐκηρύχθησαν, ἅμα ἀκούσαντες τὴν πρότασιν τοῦ Νεσελρὼδ, καὶ κατ' αὐτῆς ἔτι τῆς ἀπειλῆς δι' ἁπλῶς ἠθικῶν καταναγκαστικῶν μέτρων, ἀλλ' ὁ τῆς Αὐστρίας ἀντιπρόσωπος εὕρισκεν, ὅτι, παρουσιαζομένης τῆς ἀνάγκης τῆς τοιαύτης ἀπειλῆς, καταλληλότερον ἤθελεν εἶσθαι νὰ ἀπειληθῇ ἡ Ῥωσσία διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος. Ὁδηγούμενος ὑπὸ τῆς κακοβουλίας τοῦ Μεττερνίχου ἀντιπαρέταττεν ὁ διπλωμάτης οὗτος κατὰ τῆς ῥωσσικῆς προτάσεως, ἣν δὲν ἠδύνατο νὰ παραδεχθῇ, τὴν ἄλλην πρότασιν, ἣν καλῶς ἐγίνωσκεν, ὅτι οὐδέποτε ἤθελε παραδεχθῇ ὁ Τσάρος, ὅστις ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἐφοβεῖτο τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος. Πρὸς δὲ τούτοις ὁ Νεσελρὼδ, κηρύττων τὴν ἐν τῇ πρὸς τὴν Ἀμερικὴν διαγωγῇ τῆς Ἀγγλίας τοσοῦτον ἀποῤῥιπτέαν ταύτην πολιτικὴν ἀντιβαίνουσαν εἰς πάσας τὰς μέχρι τοῦδε παραδεδεγμένας ἀρχὰς, ἔκαμεν ἔνστασιν, ἣν ὁ Μεττερνῖχος ἀσμένως περιέμενεν' ἀκούσῃ· διότι, ὡς ἀναφέρει μεταγενέστερον αὐτοῦ ἔγγραφον, «ἡ Αὐστρία οὐδαμῶς ἐλυπεῖτο, ἀπαλλαττομένη τῆς θυσίας ταύτης ἣν ἠδύνατο νὰ προσφέρῃ πρὸς διατήρησιν τῆς Εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης.» Εὐθὺς κατὰ τὴν δευτέραν συνεδρίασιν (18/1 Μαρτίου), καθ' ἣν ἡ Αὐστρία ἐπρότεινε νὰ διατηρηθῇ ἡ εἰρήνη ἀντὶ πάσης θυσίας, ἐταράχθη ἐκ νέου τὸ αἷμα τοῦ ῥώσσου ὑπουργοῦ, ὅστις δὲν ὑπέκρυψε τὴν ἀγανάκτησίν του, ἀναγκαζόμενος νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι οἱ ἀντιπρόσωποι ἔχουσι διαρκῆ τὴν ἰδέαν, ὅτι ἡ Ῥωσσία ζητεῖ ἑκόντας ἄκοντας νὰ παρασύρῃ τοὺς συμμάχους αὐτῆς εἰς τὸν πόλεμον. Ἐν τοσούτῳ αἱ πρῶται αὗται ἔριδες παρεκίνησαν τὸν Νεσελρὼδ νὰ ἐκφράσῃ τὴν εὐχὴν, ὅπως οἱ πληρεξούσιοι αὐτοὶ ὑποβάλωσι

τὰς προτάσεις αὐτῶν περὶ ζητήματος, τὸ ὁποῖον μετὰ τὴν ἐν Βερώνῃ παραδοχὴν τῶν ῥωσσικῶν προτάσεων κατέστη εὐρωπαϊκόν. Εἰς τὴν εὐχὴν ταύτην ἀνταπεκρίθησαν κατὰ τὴν ἑπομένην, τὴν τρίτην συνεδρίασιν, (21/4 Μαρτίου) οἱ πληρεξούσιοι, ὑπολαβόντες σχέδιον κοινῆς ἐγκυκλίου (1), τῆς ὁποίας τὸ περιεχόμενον ἐσχεδιάσθη ὑπὸ τὴν ἔποψιν, ὅτι τηροῦντες οἱ σύμμαχοι ὅσον ἔνεστι ἀκριβέστερον τὰς ἐν τῷ ῥωσσικῷ ὑπομνήματι προτάσεις, ὀφείλουσι ν' ἀποφύγωσι πᾶν ὅ,τι ἔπρεπε κατ' ἀνάγκην νὰ ἐπιφέρῃ ῥῆξίν τινα πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην. Εἰς τὰς ἰδέας ταύτας ὁ Νεσελρὼδ κατὰ τὴν τετάρτην συνεδρίασιν (23/6 Μαρτίου) ἔδωκεν ἔν τινι περιλήψει σχῆμα προτάσεων ἐσχεδιασμένων, ἂν καὶ ὁ αὐτοκράτωρ δὲν τὰς ἐνέκρινε· κατέδειξε πρὸς τούτοις ὅτι ἦτο ἀπαραίτητον νὰ ζητηθῇ ἡ ἀνακωχὴ ὅπως μὴ ἐπὶ ἔτη πολλὰ παραταθῇ ἡ περιπεπλεγμένη ὑπόθεσις αὕτη. Καὶ κατὰ τὴν ἑπομένην δὲ (τὴν πέμπτην) συνεδρίασιν (27/10 Μαρτίου) ἐπανῆλθεν ὁ Νεσελρὼδ ἐπιμόνως εἰς τὸ ὑπόμνημα καὶ εἰς τὴν ἀνακωχὴν, μεθ' ὧν συνεδέετο νῦν καὶ ἀπόπειρα ἐκφοβίσεως τῆς Αὐτρίας διά τινος πρὸς τὴν Ἀγγλίαν στροφῆς· ὁ αὐτοκράτωρ μου, εἶπεν ὁ Νεσελρὼδ, θέλει δικαίῳ τῷ λόγῳ ν' ἀκούσῃ καὶ τὴν γνώμην τῆς Ἀγγλίας, ὅπως δώσῃ αὐτῇ ἀπόδειξιν μετριοπαθείας. Ὁ κόμης Lebzeltern ὅμως οὐδαμῶς παρενέκλινε, καὶ κατὰ τὴν ἕκτην συνεδρίασιν (29/12 Μαρτίου), ἀνέγνωσε ψηφοφορίαν τῶν ἀντιπροσώπων κατὰ τὰς τελευταίας τοῦ Νεσελρὼδ προτάσεις, μεθ' ὃ οὗτος ἔτι μᾶλλον ἀπροσδοκήτως παρ' ὅτι τὰς ἔκαμε τὰς ἀπέσυρε πάλιν, κηρύττων ὅτι ἦτο πρόθυμος νὰ ὑπογράψῃ τὰς προτάσεις τῶν ἀντιπροσώπων, ὅπως αὐτὸς τὰς ἐξέθεσεν ἐν τῇ περιλήψει. Μετὰ τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἐγνωμοδοτήθη (συμφώνως πρὸς τὰς δολίας εἰσηγήσεις τῆς Αὐστρίας) νὰ προταθῇ εἰς τὴν Πύλην, νὰ ἐπικαλεσθῇ ἑκουσίως τὴν μεσολάβησιν τῶν δυνάμεων πρὸς κατάπαυσιν τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ

(1) Ἰδέαι ληφθεῖσαι ἀπὸ τοῦ ὑπομνήματος τοῦ ἀνακταβουλίου τῆς Ῥωσσίας καὶ συμφωνοῦσαι πρὸς τὰς ὁδηγίας τῶν ἀπεσταλμένων πληρεξουσίων. χργ.

ταραχῶν καὶ νὰ παραδεχθῇ τὴν συνομολόγησιν ἀνακωχῆς. Ἀρνουμένης δὲ τῆς Πύλης νὰ πράξῃ τοῦτο, ἀπεφασίσθη νὰ προταθῇ ἐπισήμως διὰ κοινῆς διακοινώσεως ἡ μεσολάβησις, καὶ ἐν περιπτώσει νέας ἀρνήσεως νὰ ἐκδοθῇ «παραινετικὴ μᾶλλον ἢ ἀπειλητικὴ διακοίνωσις», ἐν ᾧ ἐν τῷ μεταξὺ οἱ τῶν Δυνάμεων πράκτορες ἤθελον μεταβῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅπως προπαρασκευάσωσιν ἐκεῖ τὸ ἔργον τῆς εἰρηνοποιήσεως. Ὑπογραφείσης ὅμως κατὰ τὴν ἑβδόμην συνεδρίασιν (1/13 Μαρτίου) τῆς συμβάσεως ταύτης ἐν εἴδει πρωτοκόλλου, ὁ αὐτοκράτωρ κατέστησεν ἀμφίβολον τὸ πρῶτον καὶ μόνον τοῦτο ἀποτέλεσμα τῶν συνεδριάσεων, ὑποβαλὼν «ὑπόμνημα» περὶ τῶν αἰτίων, τὰ ὁποῖα παρεκίνησαν αὐτὸν νὰ συγκατατεθῇ εἰς τὴν ὑπογραφὴν τοῦ πρωτοκόλλου, (1) ὑπόμνημα, ἐν ᾧ ἀποδίδων ὅλον τὸ ἄδικον εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους καὶ τὴν διαγωγήν των, ἐξέφραζε τὴν πρόθεσιν ν' ἀπευθύνῃ πρὸς τὰς Αὐλὰς ἀμέσους πληροφορίας περὶ τῶν ἀποφάσεων τῆς Συνελεύσεως. Ἐκ τοῦ ἐγγράφου κατεφαίνετο τὸ πεισματῶδες ὕφος τῆς ῥωσσικῆς πολεμικῆς μερίδος, καὶ ὁ Ματουσέβιτς (Matuszevicz) ἐξέφρασεν ἀποκαλύπτως τὴν χλευαστικὴν ἔκπληξίν του, πῶς ἄνθρωποι νουνεχεῖς ἦτο δυνατὸν νὰ γεννήσωσι τέκνον τοσοῦτον ἐλεεινόν, οἷον ἦτο τὸ πρωτόκολλον τῆς 1/13 Μαρτίου! Ὡς νὰ ἤθελε δὲ ν' ἀπαντήσῃ διὰ πείσματος εἰς τὸ πεῖσμα, ὑπέβαλε κατὰ τὴν αὐτὴν συνεδρίασιν ὁ Lebzeltern τὴν πρότασιν περὶ παραχωρήσεως ἐγγυήσεως, ὅτι διὰ τῶν πρὸς εἰρηνοποίησιν τῆς Ἀνατολῆς ληφθέντων μέτρων δὲν θέλει διαταραχθῆ ἡ εἰρήνη τῆς Εὐρώπης. Κατὰ τὴν ὀγδόην συνεδρίασιν ὁ αὐστριακὸς διπλωμάτης (7/19 Μαρτίου) ἔψαυσε καὶ αὐτὸ τὸ λίαν ἀκανθῶδες ζήτημα τῶν ὁρίων, ἐκφράζων συγχρόνως τὴν ἐλπίδα, ὅτι ἐν τῷ ὑπομνήματι ὑπὸ τὴν λέξιν Ἑλληνικὴ χώρα οὐδὲν ἄλλο ἐννοεῖται εἰμὴ ἡ Πελοπόννησος καὶ αἱ νῆσοι, οὐχὶ ὅμως καὶ ἡ μεγάλη ἔκτασις, ἣν ἔδωκεν αὐτῇ τὸ ὑπόμνημα τῆς 28/9 Ἰανουαρίου. Ἐν τούτοις δὲ ὁ ἐρεθισμὸς ὃν ἐπροξένησεν ἡ πρότασις αὕτη ἐφάνη ὅτι παρεκίνησε τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Γαλλίας καὶ τῆς

(1) Σχέδιον ὑπομνήματος τοῦ ἀνακτοβουλίου τῆς Ῥωσσίας εἰς τὰ πρωτόκολλον· χργ.

Αὐστρίας, νὰ ὑποβάλωσι κατὰ τὴν ἑπομένην (ἐννάτην) συνεδρίασιν (23/4 Ἀπριλίου) ἠπιωτέρας προτάσεις περὶ τῶν ὁρίων, αἵτινες ἔτεινον τοὐλάχιστον εἰς τὴν ἔκτασιν τοῦ σημερινοῦ τῆς Ἑλλάδος βασιλείου (1). Καὶ κατὰ τὴν συνεδρίασιν ταύτην κατέπληξεν ὁ Νεσελρὼδ τοὺς πληρεξουσίους διὰ νέας προτάσεως, νὰ διακοπῶσιν ἅπασαι αἱ πρὸς τὴν Πύλην διαπραγματεύσεις μέχρις οὗ, συνεπείᾳ τῶν ἀμέσων πρὸς τὰς Αὐλὰς ἐκθέσεων, συμφωνήσωσιν αἱ ἀποφάσεις αὐτῶν ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἡ Πύλη ἤθελεν ἀρνηθῇ τὴν μεσολάβησιν, διότι, εἶπεν ὁ Νεσελρὼδ, ἡ Ῥωσσία δὲν δύναται νὰ ἐκτεθῇ εἰς ἀρνητικὴν ἀπάντησιν ἐκ μέρους τῆς Πύλης, χωρὶς νὰ ἦναι βεβαία ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θέλει λάβει παρὰ τῶν συμμάχων της ὅ,τι αἱ περιστάσεις ἀπαιτοῦσιν. Οὕτως ἔμενον διηνεκῶς καὶ τὰ ἐλάχιστα ἀποτελέσματα τῆς συνδιασκέψεως ἀμφίβολα, καὶ μόνον ὁ φόβος, μὴ παρασκευασθῇ τῇ Ἀγγλίᾳ θρίαμβος, ἐπέφερε κατὰ τὴν δεκάτην συνεδρίασιν (24/5 Ἀπριλίου) τὴν ἐπιπόλαιον σύμπνοιαν περὶ ἀποφάσεως, ἥτις κατὰ τὴν ἑπομένην συνεδρίασιν (25/7 Ἀπριλίου) κατεχωρήθη εἰς νέον πρωτόκολλον, νὰ δοθῇ δηλ. πρὸς τὸ παρὸν πέρας εἰς μόνον ἐκεῖνο τὸ μέρος τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 1/13 Μαρτίου, τὸ ἀποβλέπον εἰς τὰς πρώτας ἐμπιστευτικὰς διακοινώσεις περὶ παραδοχῆς εἰρηνικῆς μεσολαβήσεως, αἵτινες ἦσαν τύπος παραδεκτὸς γενόμενος ἀντὶ τῶν ἐπισήμων διακοινώσεων, ὅπως ἡ Πύλη φανῇ οὐχὶ ὅτι ὑποχωρεῖ εἰς τὴν ὑπεροχὴν τῶν συμμάχων, ἀλλ' ὅτι ἑκουσίως ἀκολουθεῖ τὴν συμβουλὴν ὑγιοῦς πολιτικῆς. Δῆλον ἦτο ὅτι οἱ πληρεξούσιοι ἤθελον ν' ἀποχωρισθῶσι τῆς ὁμονοίας κατὰ τὸ φαινόμενον τοὐλάχιστον. Ἀλλὰ ἡ μικροπρέπεια καὶ τὸ εὐερέθιστον ἐν τῷ χαρακτῆρι τοῦ Τσάρου κατέστρεψαν ἐπὶ τέλους καὶ τὸ φαινόμενον τοῦτο.

Ὁ τῆς Ῥωσσίας αὐτοκράτωρ, ὠθούμενος εἰς τὰ τελευταῖα αὐτοῦ διαβήματα ὑπὸ τῆς ἀντιζηλίας κατὰ τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐπιῤῥοῆς τῆς Ἀγγλίας, καταλήφθη κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς συνδιασκέψεως καὶ

(1) Προτάσεις τῶν πληρεξουσίων τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Γαλλίας ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα. χργ.

ὑπὸ ἀντιζηλίας πρὸς τὴν ἐπιῤῥοὴν τῶν συμμάχων αὐτοῦ παρὰ τῇ Πύλῃ καὶ πρὸς τὴν πρὸς ἀλλήλους στενο έραν προσέγγισιν. Ἀφ' οὗ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Στράγκφορδ ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀγγλικὴ πρεσβεία κατέστη ἐντελῶς ἀνίσχυρος, ἔλαβε μεγίστην ὑπεροχὴν ὁ νέος τῆς Γαλλίας πρέσβυς Γυλιεμινῶτος (Guilleminot), ὅστις περὶ τὰ μέσα τοῦ προλαβόντος ἔτους (25/7 Ἰουνίου 1824) μεταβὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ μεγαλοπρεποῦς συνοδείας πᾶσαν κατέβαλλε προσπάθειαν, ὅπως ἐπαναφέρῃ τὰς παλαιὰς τῆς Γαλλίας πρὸς τὴν Πύλην σχέσεις. Τοῦτο κατετάραττε πολὺ τὸν Τσάρον, φοβούμενον μὴ ἡ Γαλλία ἀνακτήσῃ καὶ πάλιν ὑπεροχὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, καθ' ὅσον μάλιστα αἱ μεταξὺ Γαλλίας καὶ Αἰγύπτου σχέσεις ἦσαν καὶ πολυειδεῖς καὶ φιλικώταται· ἔτι δὲ μᾶλλον κατετάραττεν αὐτὸν καὶ παρώργιζεν ἡ ἐπιῤῥοή, ἣν πρὸ μικροῦ ἡ Αὐστρία ἔλαβεν ἐπὶ του ἀνακτοβουλίου τῶν Παρισίων. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν συνδιασκέψεων ἦλθεν εἰς Πετρούπολιν ἡ εἴδησις, ὅτι ὁ πρίγκηψ Μεττερνῖχος ἐπραγματοποίησε τὴν εἰς Παρισίους μελετωμένην αὐτοῦ μετάβασιν. Οὐδεὶς μετὰ περισσοτέρας πεποιθήσεως ἢ ὁ Μεττερνῖχος ἐπίστευεν εἰς τὰς μεγάλας συνεπείας, περὶ ὧν οἱ ἐν Πετρουπόλει ἐφοβοῦντο ὅτι ἤθελον προκύψει ἐκ τῆς ἐν Παρισίοις διαμονῆς του ταύτης. Ὁ Μεττερνῖχος εὗρε τὸν Βιλλέλην (Villèle) πρεσβεύοντα τὰς καθαρωτέρας μοναρχικὰς ἀρχάς, διὸ καὶ τὸν ὑπεστήριξεν ἐν τῇ θέσει του. Ἐνόμιζε δὲ ὅτι τοσοῦτον ἐκέρδισεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸν βασιλέα, ὥστε ἦτο πεπεισμένος, ὅτι ἡ Γαλλία θέλει συμβαδίζει τοῦ λοιποῦ μετὰ τῆς Αὐστρίας εἰς ὅλα τὰ μεγάλα πολιτικὰ ζητήματα. Ἐπίστευεν ὅτι ὑπέσκαψε τοσοῦτον τὴν ἐπιῤῥοὴν τοῦ Πότσου, ὥστε ἤλπιζεν ἐντὸς ὀλίγου νὰ ἴδῃ αὐτὸν μεταβαίνοντα μὲ εἰσόδημα 400 χιλιάδων φράγκων ἀπὸ τῆς ῥωσσικῆς ὑπηρεσίας εἰς τὴν γαλλικὴν γερουσίαν. Ἅπασαι λοιπὸν αἱ ῥᾳδιουργίαι αὗται ἠρέθιζον ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὴν κατὰ τῆς Αὐστρίας ἀγανάκτησιν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας, καὶ ὁ λόγος, ὃν ὁ Μεττερνῖχος εἶπεν ἐν Παρισίοις ὅτι ὁ Τσάρος δὲν ζητεῖ σπουδαίως ν' ἀποφύγῃ τὸν πόλεμον, ἐπέσυρε τὴν ὀργὴν τοῦ Τσάρου ἰδίως κατὰ τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ τούτου διδασκάλου. Ὅτε

δὲ ὁ Τσάρος διέκοψε τὰς συνεδριάσεις (αἵτινες καὶ ἐκτὸς τούτου ἔπρεπε νὰ διακοπῶσιν ἐπί τινα χρόνον μετὰ τὴν ἀποστολὴν τῶν ὁδηγιῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν) καὶ ἕνεκα τῆς εἰς Βαρσοβίαν ἀναχωρήσεώς του (5/17 Ἀπριλίου 1825), ὑπέγραψε τῇ προτεραίᾳ ἐγκύκλιον (1), ἐν ᾗ ἐξέθετε τὴν ἀπόφασίν του, ἣν διὰ τοῦ «ὑπομνήματός του» εἶχεν ἁπλῶς ὑποδείξει ἐν τῇ συνδιασκέψει. Εἰς τὴν ἐγκύκλιον ταύτην ἦτο ἐπισυνημμένη περίληψις μὲ νέαν δικαιολόγησιν τῶν ῥωσσικῶν προθέσεων, καὶ μάλιστα ἐν περιπτώσει καταναγκαστικῶν μέτρων. Δύο τινὰ ἤθελον συμβῆ· εἴτε οἱ Τοῦρκοι διετέλουν νικηταί, καὶ ἡ πεῖρα ἀπέδειξεν ἀρκούντως ὁποίαν χρῆσιν ἤθελον κάμει τῆς νίκης των, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ δὲν δύναται νὰ μείνῃ ἀδιάφορος θεατὴς τοιαύτης ἐκβάσεως, ἥτις οὐ μόνον τὴν πτῶσιν τῆς Ἑλλάδος θέλει ἐπιφέρει ἀλλὰ καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς εὐημερίας καὶ τοῦ πλούτου τῶν τῆς μεσημβρινῆς Ῥωσσίας ἐπαρχιῶν καὶ τοῦ ἐν χερσὶ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸ πλεῖστον εὑρισκομένου ἐμπορίου αὐτῶν. Εἴτε ἀφ' ἑτέρου ὁ θρίαμβος τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως θέλει συνταράξει τὰ πνεύματα καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην, ἔνθα ὡς πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα ὅλαι αἱ μερίδες ἦσαν σύμφωνοι ἐν ὀνόματι τῆς θρησκείας, τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας. Ἡ δὲ ἐπανάστασις θέλει μετατεθῆ καὶ εἰς ἄλλας ἐπαρχίας τῆς Τουρκίας, ὅπως ἤδη ἀπειλεῖ νὰ ἐκραγῇ ἐν Σερβίᾳ. Ὅθεν ἐν τοιαύτῃ τῶν πραγμάτων καταστάσει ἡ μεσολάβησις δὲν εἶναι πλέον ἀντικείμενον συζητήσεως ἀλλὰ καθίσταται ἀνάγκη, καὶ πρέπει νὰ ἐκτελεσθῇ καὶ ἐναντίον παντὸς προσκόμματος, χρείας δὲ τυχούσης καὶ διὰ καταναγκαστικῶν μέτρων. Ἐν τέλει δὲ ἐξεφράζετο ἐν τῷ ἐγγράφῳ ἡ ἐλπίς, ὅτι ἐν ᾧ ἐγίνοντο ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰ ἐμπιστευτικὰ ταῦτα διαβήματα αἱ γνῶμαι περὶ τῶν ζητημάτων τούτων θέλουσι πλησιάσει πρὸς ἀλλήλας, διότι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἡ ῥωσσικὴ κυβέρνησις ἀναγκάζεται νὰ θεωρήσῃ ὅλως περιττὴν τὴν ἀνανέωσιν τῶν συνδιασκέψεων. Ἐν περιπτώσει εὐμενοῦς ὑποδοχῆς τῆς ἐγκυκλίου ταύτης ἦτο ἐπισυνημμένη

(1) Ἐγκύκλιος τῆς 4|16 Ἀπριλίου 1825· χργ.

πρὸς τὰς πρεσβείας σειρὰ ἑπτὰ προτάσεων, ἀπὸ τῆς ἀμέσου παραδοχῆς τῶν ὁποίων ἐξηρτᾶτο ἡ ἐξακολούθησις τῶν συνδιασκέψεων. Ἐν τούτοις ὅμως μόνον ἡ Αὐλὴ τῆς Πρωσσίας ἐδέχθη εὐμενῶς τὸ ἔγγραφον. Ὁ σκοπὸς δὲ νὰ καταπεισθῶσιν αἱ κυβερνήσεις τῶν συμμάχων νὰ μὴ ἀναγνωρίσωσι τὴν διαγωγὴν τῶν ἀντιπροσώπων των ἐματαιώθη. Τὸ γαλλικὸν ἀνακταβούλιον ὡμολόγησεν ἔν τινι πρὸς τὸν Λαφερρόναὶ διακοινώσει (12/24 Μαΐου), ὅτι δὲν δύναται νὰ εὕρῃ τὴν αἰτίαν τῆς τοιαύτης τῆς ῥωσσικῆς Αὐλῆς ἀγανακτήσεως, αὐτὸς δὲ ὁ πρέσβυς τῆς Γαλλίας οὐδὲ ἀρκούντως ἐμβριθῆ καὶ σοβαρὰν εὕρισκε τὴν ἐγκύκλιον, τῆς ὁποίας τὴν ἀπότομον γλῶσσαν ἐθεώρει ὅτι μετεχειρίσθη ἡ Ῥωσσία, μόνον ὅπως κολακεύσῃ τοὺς πόθους τοῦ ἔθνους καὶ « κοσμήσῃ τὰ ἀρχεῖα τῆς Ῥωσσίας. » Ὁ Μεττερνῖχος οὐδόλως ἀπατώμενος ὅτι κατ' αὐτοῦ κυρίως ἀπηυθύνετο ἡ ἐγκύκλιος, ἐπελήφθη τοῦ πράγματος σπουδαιότερον· ἵστατο καὶ πάλιν ὁ διπλωμάτης οὗτος ὡς ἄλλοτε ἐν Βερώνῃ ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῆς ἰσχύος του. Ἐκ Παρισίων μετέβη εἰς Μεδιόλανα παρὰ τῷ ἡγεμόνι του πλήρης ὑπερηφανίας, διότι ἐνόμιζεν ὅτι ἔχει τὴν Γαλλίαν εἰς τὴν διάθεσίν του, ὅπως εἶχε καὶ ἐν Ἱσπανίᾳ μόνος τὸν λόγον· ᾐσθάνετο ἑαυτὸν δεσπότην καὶ ἐν Ἰταλίᾳ ὅπως καὶ ἐν Γερμανίᾳ, ὅπου (ἐν τῇ παρὰ τὸν Ῥῆνον ἐπαύλει του Ἰωαννης-βέργῃ) τῷ ἀπεδόθησαν αὐτοκρατορικαὶ ὄντως τιμαί. Ἐν τοιαύτῃ θέσει εὑρισκόμενος ὁ Μεττερνῖχος ἐπίστευεν ὅτι ὑπὲρ τὸ δέον ἤδη ἐχαρίσατο τῷ Τσάρῳ. Ἐθεώρησε δὲ ἀναγκαῖον διὰ τῶν τελευταίων πρὸς τὸν Lebzeltern ὁδηγιῶν του (περὶ τὰ τέλη τοῦ Μαΐου) νὰ πλανήσῃ τὴν ἀπάτην τοῦ αὐτοκράτορος, ὅτι ἠδύνατο οὗτός ποτε νὰ παρακινήσῃ τοὺς συμμάχους εἰς ἐχθρικὰ κατὰ τῆς Πύλης διαβήματα. Ἡ φανέρωσις δὲ τῶν προτάσεων τοῦ ῥωσσικοῦ ὑπομνήματος τῆς 28/9 Ἰανουαρίου διὰ τῆς κεκηρυγμένης τοῦ αὐτοκράτορος (τῆς Αὐστρίας) ἀποστροφῆς κατὰ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος, ἔδωκεν εἰς τὴν αὐστριακὴν ἀπάντησιν (1) χροιὰν ἔτι μεγαλειτέρας

(1) Αὕτη διεβιβάσθη περὶ τὰ τέλη τοῦ Μαΐου ἐκ Μεδιολάνων εἰς Βαρσοβίαν πρὸς τὸν Tatistschew, χργ

πικρίας,παρ'ὅτι ἐνέφαινεν ἡ ῥωσσικὴ ἐγκύκλιος. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο τῆς Αὐστρίας, ἀριθμοῦν μίαν πρὸς μίαν τὰς ἐρωτήσεις καὶ τὰς εὐχὰς τῆς Ῥωσσίας ἐσχολίαζεν αὐτὰς μετ' αὐστριακοῦ ἐνδοιασμοῦ· τὴν ἀνάγκην δηλ. τῆς ἐπεμβάσεως, ἧς τὰς δυσκολίας ἡ Αὐστρία οὔτε ποτὲ παρεγνώρισεν, οὔτε ἀπέκρυψε· τὴν χρῆσιν ἠθικῶν βιαίων μέτρων, ἐν οἷς ἡ Αὐστρία ἐπροτίμα μᾶλλον τὴν ἀναγνώρισιν ἢ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, ἣν ἡ Ῥωσσία δὲν ἤθελε· τὴν χρῆσιν ὑλικῶν μέτρων, ἥτις οὐμόνον παρεῖχε τῇ ἐπαναστάσει, ἥτις ἐπρόκειτο νὰ καταπνιγῇ, ὅπλα ἀήττητα, ἀλλ' ἴσως ἤθελε προκαλέσει καὶ τὴν Ἀγγλίαν εἰς πόλεμον καὶ ἐκθέσει τοὺς συμμάχους εἰς τὸν κίνδυνον νὰ παραιτηθῶσι τῶν ἀρχῶν, ἐφ' ὧν ἐστηρίζετο ἡ συμμαχία. Οὕτως ἀντέκρουεν ἡ Αὐστρία πάντας τοὺς πόθους τῆς Ῥωσσίας περὶ προσχεδιασμένων κοινῶν διαβημάτων ἀποδεικνύουσα ὅτι ἀδύνατον ἦτο νὰ σχεδιασθῶσιν αὐτὰ ἐκ τῶν προτέρων ἐπὶ ἐδάφους τοσοῦτον ἀστάτου, ὁποῖον ἦτο ὁ ἐνεστὼς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ἀγών. Αἱ τελευταῖαι εἰδήσεις (6/18 Ἰουνίου), ἃς ὁ Lebzeltern ἔλαβε μετὰ σημειώσεων τοῦ Μεττερνίχου ὡς πρὸς τὰ πρωτόκολλα τῶν συνδιασκέψεων, ἀνέφερον τὴν διηνεκῆ ἀνάμιξιν δύο ὅλως διαφόρων ζητημάτων, καὶ ἐξέθετον, ὅτι ὅλως διάφορον εἶναι, ἐὰν ἡ Ῥωσσία ἀπαιτῇ βίαια μέτρα πρὸς εἰρηνοποίησιν τῆς Ἑλλάδος, ἢ ἐὰν ζητῇ τὴν σύμπραξιν τῶν συμμάχων της περὶ καταπατήσεως τῶν συνθηκῶν. Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ἡ Αὐστρία ὀφείλει νὰ ἐμμένῃ πιστὴ ἀείποτε εἰς τὰς ἀρχάς της καὶ νὰ ἐρωτήσῃ ἑαυτήν τε καὶ τοὺς συμμάχους της, ἐὰν τὸ κακόν, τὸ ὁποῖον ἤθελε προκύψει δὲν ἦτο μεγαλείτερον τοῦ κακοῦ, τοῦ ὁποίου ἐζητεῖτο ἡ θεραπεία. Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ περιπτώσει ἡ Αὐστρία εἶναι ἀείποτε πρόθυμος (ὅπερ καὶ μετ' οὐ πολὺ ἀπέδειξε) νὰ βοηθήσῃ τὴν Ῥωσσίαν μετ' ἀποδεδειγμένην πρᾶξιν. Οἱ ῥητοὶ οὗτοι καὶ ἀσυνήθεις τοῦ Μεττερνίχου λόγοι δὲν ἐσχολιάσθησαν μὲν ὡς κακοὶ ὑπὸ τοῦ Tatistschew, ὅστις ὡς ὁ Καραμάνας καὶ ὁ Hatzfeldt εἶχεν ἐντελῶς προσελκυσθῆ ὑπὸ τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Αὐστρίας, καὶ συνεφώνει μετ' αὐτοῦ (περισσότερον πολλάκις παρ'ὅ,τι ὁ ἴδιος εὕρισκε συμφέρον), ἀλλὰ τοσοῦτον χειροτέρα (οὐχὶ ὅμως

χειροτέρα τῆς προσδοκίας (1) ἦτο ἡ ὑποδοχή, ἧς ἔτυχε τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἐν Πετρουπόλει. Οἱ ἐν τῷ κύκλῳ τῶν Ῥώσσων διπλωματῶν ἐνεδρεύοντες ἐχθροὶ τοῦ Μεττερνίχου οὐδὲν ἀσμενέστερον εἶδον ἢ τὴν ἀπερίσκεπτον ταύτην ἀποκάλυψιν τοῦ ἀμφιβόλου φίλου.

Ὑποδοχὴ τῶν ἐμπιστευτικῶν πρὸς τὴν Πύλην διακοινώσεων.

Δὲν ἠπατήθη ὁ Κάννιγκ προϊδὼν ὅτι αἱ συνδιασκέψεις ἤθελον φέρει εἰς ῥῆξιν τὰ δύο αὐτοκρατορικὰ ἀνακτοβούλια. Ἔτι δὲ ἀκριβέστερον ἐξεπληρώθη ἡ εὐχή του τοῦ νὰ ναυαγήσωσι καθ' ὁλοκληρίαν τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν. Τὸ βέβαιον εἶναι, ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εὑρεθῇ ἀκαταλληλοτέρα ἐποχή, ἵνα γείνωσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰ ἀποφασισθέντα διαβήματα. Ἡ Πύλη, κατὰ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς παραδόσεις της κατ' οὐδεμίαν ἐποχὴν ἠδύνατο νὰ συγκατατεθῇ εἰς τὴν προτεινομένην μεσολάβησιν, πολὺ δ' ὀλιγώτερον νῦν, ὅτε τὰ δύο τρίτα τῆς ἐπαναστατησάσης χώρας εἶχε πάλιν ὑποδουλωθῆ, ὅτε τὸ Νεόκαστρον εἶχε κυριευθῆ, ἡ δυτικὴ Ἑλλὰς καταληφθῆ, καὶ ἐπέκειτο, ὡς προεβλέπετο, καὶ τοῦ Μεσολογγίου ἡ πτῶσις. Ἔτι δὲ ὀλιγώτερον ἤθελε παραδεχθῆ ἡ Πύλη τοιαύτην πρότασιν, τῆς ὁποίας οἱ δημιουργοί, ὡς τῇ ἦτο φανερὸν δὲν ἦσαν σύμφωνοι οὔτε περὶ τοῦ σκοποῦ οὔτε περὶ τῶν μέσων. Καὶ ἐὰν ἡ Πύλη ἦτο ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἐσωτερικῆς ταύτης ἔριδος τῶν συμμάχων, εἶχε τὴν Βιέννην ἀκριβῆ πληροφοριῶν πηγήν. Ἐγίνωσκε τὴν διηνεκῶς κεχωρισμένην τῆς Ἀγγλίας θέσιν, ἣν ἀνέκαθεν αὕτη εἶχε στερεώσει διὰ τῆς ἀρχῆς τῆς μὴ ἐπεμβάσεως· ἐγίνωσκε τὰς προθέσεις τῆς Ῥωσσίας καὶ τὰς μεταῤῥυθμίσεις, ἃς αὗται ἔλαβον ἐν Πετρουπόλει· ἐγίνωσκεν ὅ,τι οἱ σύμμαχοι *δὲν ἤθελον*· ὅ,τι δὲ *ἤθελον*, τοῦτο ἐγίνωσκεν ἡ Πύλη ἧττον ἀκριβῶς, διότι καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι δὲν τὸ ἐγίνωσκον· πάντα ταῦτα ὅμως τὴν ἐνίσχυον εἰς τὴν ἐπιμονήν της, ἣν μόνον κοινὴ *ἐνέργεια* ἠδύνατο νὰ καταβάλῃ. Πρὶν ἔλθωσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν αἱ ὁδηγίαι τῆς Συνδιασκέψεως, ἐπειράθησαν οἱ ἐκεῖ πρέσβεις νὰ ἐργασθῶσιν ὑπὲρ αὐτῶν· ὁ τῆς Αὐστρίας πρέσβυς περιωρίσθη εἰς νύξεις μόνον· ὁ

(1) Ἔκθεσις τοῦ κόμητος Lebzeltern. 1|13 Ἰουλίου 1825. χργ.

Γυλιελμινῶτος συνῆψε σχέσεις μετὰ τοῦ ἀμφιβόλου Χοσρὲφ πασᾶ, ὅστις ἡνωμένος μετὰ ἀντιαιγυπτιακοῦ κόμματος, τῷ ὑπεσχέθη (κατὰ τὸν Ἀπρίλιον) ἐπιτυχίαν εἰς τὰς διαπραγματεύσεις, χωρὶς ὅμως οὔτε πληρεξουσιότητα νὰ ἔχῃ οὔτε ἐγγύησιν νὰ δώσῃ. Ἀφιχθεισῶν δὲ τῶν ὁδηγιῶν (1/13 Μαΐου) συνεφώνησαν οἱ πρέσβεις (11/23 Μαΐου) νὰ διαβιβάσωσι πρὸς τὴν Πόλην τὰς ἐμπιστευτικὰς των διακοινώσεις διὰ τῶν διερμηνέων οὐχὶ ἀπὸ κοινοῦ; ἀλλ' ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁδηγιῶν τοῦ Γάλλου διερμηνέως. Ἀπεφάσισαν δὲ ν' ἀποφύγωσι περιεσκεμμένως (προτροπῇ τοῦ πρέσβεως τῆς Αὐστρίας) τὴν λέξιν ἐπέμβασιν, διὰ τὴν ὁποίαν οἱ Τοῦρκοι οὐδεμίαν ἄλλην ἔχουσι λέξιν εἰμὴ levassut, ὅπερ σημαίνει δικαστικὴ μεσολάβησις, διὸ καὶ μεταχειρίζονται τὴν φράσιν mesaii dishanile (ἤτοι αἱ καλαὶ ἐκδουλεύσεις)· δηλ. τὰς ὑπηρεσίας. Ἀμέσως ἀνεφάνη ἡ ἐν Πετρουπόλει ἐνσκήψασα διχόνοια καὶ ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν πρεσβειῶν. Ὁ Μιντσιάκης ἔκαμεν ἔνστασιν κατὰ τῆς λέξεως «αἱ καλαὶ ἐκδουλεύσεις,» καὶ ἐπειρᾶτο νὰ παρεμβάλῃ εἰς τὰς ὁδηγίας τοῦ διερμηνέως του χωρίον, καθ' ὃ ἄρνησις ἐκ μέρους τοῦ διβανίου θέλει ἐπιφέρει βίαια μέτρα. Εὐτυχῶς κατεπείσθη κατὰ τὴν ἀκόλουθον συνεδρίασιν νὰ παραιτήσῃ τὴν ἀπαίτησίν του ταύτην. Μετὰ τοῦτο ἐξετέλεσαν οἱ διερμηνεῖς τῶν διαφόρων πρεσβειῶν τὴν ἐντολὴν αὐτῶν (ἀπὸ τῆς 22/3 μέχρι τῆς 1/13 Ἰουνίου). Αἱ ὁδηγίαι τοῦ Γάλλου διερμηνέως (1) ᾐτιολόγουν τὴν πρότασιν τῶν τεσσάρων Δυνάμεων καταδεικνύουσαι τὰς ἀσκόπους ἐκστρατείας τεσσάρων ἐτῶν, τὴν καρτερικὴν ἀντίστασιν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν αὐτῶν ὑποστήριξιν παρὰ τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης· καὶ πρὸ πάντων παρατηροῦσα, ὅτι ἡ ἐπιῤῥοὴ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ταραχῶν ἕνεκα τῆς ἐξάψεως τῶν παθῶν, τὰ ὁποῖα ἐπὶ δέκα ὅλα ἔτη ἐπειράθησαν τὰ ἀνακτοβούλια τῆς Εὐρώπης νὰ κατευνάσωσιν, ἐξηπλώθη ἐφ' ὅλης τῆς Εὐρώ-

(1) Ἀντίγραφον τῶν ὁδηγιῶν τῶν δοθεισῶν ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς πρεσβείας εἰς τὸν Κύρ. Desgranges. 17|29 Μαΐου. Τὸ μὲν αὐστριακὸν καὶ τὸ πρωσσικὸν ἔγγραφον εἶναι ἀπὸ 16|28 Μαΐου τὸ δὲ ῥωσσικὸν ἀπὸ 25|6 Ἰουν. χγρ.

πης, ἐπέφερεν εἰς τὸ ἐμπόριον βλάβην ἀκαταλόγιστον, καὶ διὰ τῆς πρὸς τὴν Ῥωσσίαν ῥήξεως ἠπείλησε τὴν εὐρωπαϊκὴν εἰρήνην· ὅτι τὸ σύστημα τοῦτο τῶν Δυνάμεων, εἰς τὸ ὁποῖον καὶ ἡ Πύλη τοσαύτας ὀφείλει χάριτας, καὶ τὸ ὁποῖον ἀπὸ πέντε ἤδη ἐτῶν παρὰ τὴν θέλησίν της τὴν ἔσωσε, δύναται και ἤδη πάλιν νὰ τὴν σώσῃ, νῦν ὅμως μόνον ἐπὶ τῇ προϋποθέσει ὅτι θέλει συμμορφωθῇ πρὸς αὐτό. Αἱ ὁδηγίαι τοῦ διερμηνέως τῆς Αὐστρίας ἐπειρῶντο ν' ἀπαντήσωσιν ἐκ τῶν προτέρων εἰς τὰς ἐνστάσεις, ἃς ἠδύνατο ἡ Πύλη νὰ ἐγείρῃ συνεπείᾳ τῆς εὐνοϊκῆς τοῦ πολέμου τροπῆς. Αἱ Δυνάμεις, ἔλεγεν ἡ αὐστριακὴ διακοίνωσις, πεποιθυῖαι εἰς τὴν μεγαλοψυχίαν τοῦ Σουλτάνου, ἐξελέξαντο αὐτὴν ταύτην τὴν στιγμὴν (ὅτε δηλ. ὁ Κολοκοτρώνης εὑρίσκετο πάλιν ἐπὶ τῆς σκηνῆς), καθ' ἣν μεγαλειτέρα ὑπῆρχε πιθανότης νὰ εὕρῃ τις τοὺς ὁπλαρχηγοὺς προθυμωτέρους (τοῦτ' ἔστι τὴν πρὸς τὰς διαπραγματεύσεις θύραν ἀνοικτήν.) Αἱ ἀπαντήσεις τοῦ ῥεὴζ ἐφέντη ἦσαν ῥηταί, ἀρνητικαί, καὶ σχεδὸν χλευαστικαὶ καὶ περιφρονητικαί. Ἐνόμιζεν, εἶπεν ὁ Τοῦρκος (22/3 Ἰουνίου) πρὸς τὸν Desgranges (1), ὅτι ἡ ὑπόθεσις αὕτη πρὸ πολλοῦ ἐτελείωσεν. Ἡ Πύλη μόνη ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ τακτοποιήσῃ τὰς ἐσωτερικὰς αὐτῆς ὑποθέσεις. Αὐταὶ αἱ ἀρχαί της, αὐτοὶ οἱ θρησκευτικοὶ αὐτῆς νόμοι καθιστῶσιν ὅλως περιττὴν τὴν ἀνάγκην τῆς ξένης μεσολαβήσεως. Πρὸς τὸν διερμηνέα δὲ τῆς Αὐστρίας ἀπήντησεν ὁ ὑπουργὸς τῆς Τουρκίας, ὅτι αἱ Δυνάμεις καλλίτερον θὰ ἔπραττον ἐὰν ἀπηυθύνοντο πρῶτον πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας καὶ ἠνάγκαζον αὐτοὺς νὰ ὑποταχθῶσι! Τὴν ἀποτομωτάτην πασῶν τῶν ἀπαντήσεων ἔλαβεν ὁ διερμηνεὺς τῆς ῥωσσικῆς πρεσβείας. Ὁ ῥεὴζ ἐφέντης εἶπε πρὸς αὐτόν, ὅτι ὁ λόρδος Στράγκφορδ ἐπανελθὼν ἐκ Βερώνης, ὅθεν αὐτὸς ὁ Τοῦρκος ἀπέπεμψε τοὺς ἐπαναστάτας, διεβεβαίωσεν ἐπισήμως ἐν ὀνόματι τῶν Δυνάμεων, ὅτι αὗται ἐπιδοκιμάζουσι τὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα ἔλαβεν ἡ Πύλη κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν· ὅθεν ἀ-

(1) Ἀντίγραφον ἐκθέσεως τοῦ Κ. Desgranges περὶ τῆς μετὰ τοῦ ῥεὴζ ἐφέντη συνδιαλέξεως αὐτοῦ 22|3 Ἰουνίου 1825· χργ.

πορεῖ πῶς γίνονται νῦν πάλιν νέαι προτάσεις ὑπὸ ὅλως διάφορον πνεῦμα. Ἡ πολιτικὴ αὕτη μεσολάβησις εἶναι ὡς τις ἐπέμβασις εἰς τὰ πράγματα τουρκικοῦ χαρεμίου, ἣν ὁ θρησκευτικὸς τῶν Ὀθωμανῶν νόμος ῥητῶς ἀπαγορεύει. Καὶ ἐπὶ τέλους, προσέθηκεν ὁ Τοῦρκος, οἱ μὲν Εὐρωπαῖοι ἔχουσι διατάξεις, τὰς ὁποίας αἱ περιστάσεις εὐκόλως μεταβάλλουσιν, αἱ τουρκικαὶ ὅμως διατάξεις εἶναι ἱεραί, οὐρανόθεν πεμφθεῖσαι, ἀμετάτρεπτοι. Πρὸς τὸν διερμηνέα τῆς Πρωσσίας εἶπεν ὁ ῥεὴζ ἐφέντης σὺν τοῖς ἄλλοις ὅ,τι ἤθελεν εἶσθαι πολὺ ἀπότομον νὰ λεχθῇ κατὰ πρόσωπον πρὸς τὸν Ῥῶσσον, ὅτι καλῶς γινώσκουσιν οἱ Τοῦρκοι περὶ τίνος πρόκειται, καὶ ποῦ εἶναι ἡ ἑστία τῆς κατὰ τῆς ἀκεραιότητός των συνωμοσίας, καὶ πόθεν ἔρχεται τὸ κτύπημα, τοῦ ὁποίου ἁπλᾶ ὄργανα εἶναι αἱ τρεῖς ἐκ τῶν Δυνάμεων. Γνωστὸν εἶναι τὸ ῥωσσικὸν ὑπόμνημα, εἶπεν ὁ Ὀθωμανὸς, μετὰ τὰς ἀποκαλύψεις τοῦ ὁποίου πᾶσα παραχώρησις ἐκ μέρους τῆς Πύλης ἤθελεν εἶσθαι φανερὰ ἀποστασία· ἡ Πύλη φοβεῖται, μὴ παραδοχομένη τὴν μεσολάβησιν κατασκευάσῃ τὸν πρῶτον κρῖκον τῆς ἰδίας αὐτῆς ἁλύσεως, καὶ ἐπιβοηθήσῃ τὰ σχέδια τῆς Ῥωσσίας περὶ ἐξώσεως τῶν Ὀθωμανῶν ἐκ τῆς χώρας των.

Οὕτως ἐναυάγησησαν αἱ διαπραγματεύσεις αὗται, καθὼς οἱ ἐν Βιέννῃ ηὔχοντο καὶ οἱ ἐν Πετρουπόλει προέβλεπον. Διάφορον ἔκβασιν ἔλαβον αἱ περὶ τῶν παραδουναβίων Ἡγεμονιῶν διαπραγματεύσεις. Περὶ τῆς ἰδίας ῥωσσικῆς ταύτης ὑποθέσεως εἶχεν ὁ Μιντσιάκης εἰρηνικὴν συνέντευξιν (20/1 Ἰουνίου) πρὸ τῆς περὶ εἰρηνοποιήσεως διαπραγματεύσεως. Ἀποτυχούσης δὲ ταύτης διεβίβασε (25/6 Ἰουνίου) ἔντονον διακοίνωσιν (1), δι' ἧς ἐζητεῖτο ἡ ἀνάκλησις τῶν Βασ-Βεσλῆ Ἀγάδων καὶ ἡ ἀποκατάστασις τῶν καθεστώτων κατηγορικῶς. Ἡ Πύλη ὅμως, παρ' ᾗ ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν Σαδὶκ ἐφέντης καὶ ὁ Χουσνῆ βέης εἶχον ὑποσκελίσει τὸν μετριοπαθῆ ῥεὴζ ἐφέντην, τὸν ἀπέμπεψεν. Ὅτε δὲ ἦλθεν

(1) Διακοίνωσις διαβιβασθεῖσα πρὸς τὴν Ὑψ. Πύλην παρὰ τοῦ ἐπιτετραμμένου τὰ τῆς Ῥωσσίας. 22/4 Ἰουλίου. χργ.

εἰς Πετρούπολιν ἡ ἔκθεσις τοῦ Μιντσιάκη περὶ τῆς ἀποτόμου ταύτης ἀρνήσεως, εὑρίσκετο ἕτοιμον πρὸς αὐτὸν αὐτοκρατορικὸν ἔγγραφον (12/24 Αὐγούστου), ἐν ᾧ ὁ αὐτοκράτωρ ἐξέφραζε τὴν βαθεῖαν αὐτοῦ ἀγανάκτησιν περὶ τῆς ἐκδάσεως τῶν ἐν Βυζαντίῳ διαβημάτων, καὶ ἔτι μᾶλλον περὶ τῶν ἀπαντήσεων τῶν ἀνακτοβουλίων τῶν Παρισίων καὶ τῆς Βιέννης εἰς τὴν ἐγκύκλιον τῆς 4/16 Ἀπριλίου. Ὁ Νεσελρῶδ προσέθηκεν εἰς ἀπάντησιν τῆς ἐκθέσεως τοῦ ἀπεσταλμένου ὑστερόγραφον, ἐν ᾧ ἐξεφράζετο ὅλη ἡ ἀγανάκτησις τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἐλέγετο ὅτι νῦν μόλις ἐνόησεν ἡ αὐτοκρατορικὴ κυβέρνησις τὴν διαγωγὴν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπροσώπων τῶν συμμάχων αὐτοῦ. Ὁ Μιντσιάκης ἔλαβε διαταγὴν νὰ μὴ λάβῃ μέρος τοῦ λοιποῦ εἰς οὐδὲν ἐκ τῶν διαβημάτων τῶν λοιπῶν πρέσβεων. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἔσπευσεν ὁ Μεττερνῖχος, συμφώνως πρὸς τὴν πολιτικήν του, νὰ φανῇ πρόθυμος πρὸς τὴν Ῥωσσίαν ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, ὅπως ὡς πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα ἦτο ἀδυσώπητος. Ἔδωκε (24/5 Σεπτεμβρίου) πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυν του ῥητὰς ὁδηγίας, συνεπείᾳ τῶν ὁποίων οὗτος, ἀποτυχούσης καὶ ἑτέρας ἀποπείρας, διαβίβασε διακοίνωσιν (14/26 Σεπτεμβίου), λέγουσαν, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ (τῆς Αὐστρίας) ἀπαιτεῖ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν καθεστώτων ἐν ταῖς παραδουναβίοις Ἡγεμονίαις «ὡς ἰδιαίτερον δεῖγμα φιλοφροσύνης ἐκ μέρους τοῦ Σουλτάνου.» Ἐν περιπτώσει δὲ ἀρνήσεως διετάχθη ὁ πρέσβυς νὰ ἐπιμένῃ εἰς τὴν αἴτησιν καὶ νὰ ἐκθέσῃ τοῦτο εἰς τὴς αὐλήν του, ἥτις θέλει κρίνει «ἐὰν ἡ Πύλη θέλῃ νὰ ἔχῃ τὴν Αὐστρίαν φίλην ἢ ἐχθράν.» Τὸ ἔντονον τοῦτο βῆμα ἔσχεν ἐπιτυχίαν πληρεστάτην. Ἡ διαταγὴ τῆς ἀνακλήσεως τῶν ἀγάδων ἐδόθη (29/11 Ὀκτωβρίου) καὶ ὁ Κύριος Μιντσιάκης εἰδοποιήθη ἐπισήμως περὶ τούτου.

Πρὸ τοῦ τέλους δὲ τοῦ ἔτους ἐπῆλθεν ἐν Τουρκίᾳ καὶ μεταβολὴ ὑπουργείου, ἥτις ἐφαίνετο καλὸς οἰωνός. Ὁ Κεχαγιᾶς Σαλὴχ ἐφέντης, πλάσμα ὠνητὸν τοῦ εὐνοουμένου πρωτοσπαθαρίου, προτροπῇ τοῦ ὁποίου ἐγένοντο οὐκ ὀλίγα τῶν ἐχθρικῶν τῆς Πύλης διαβημάτων, ἀπεμακρύνθη καὶ ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ Ἀχμὲτ

Χουλουζῆ Ἐφέντη, φίλου τοῦ ῥεὴζ ἐφέντη καὶ ἀνδρὸς ἀκεραίου χαρακτῆρος.

Διαθέσεις τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας.

Μετὰ τὴν ἐκ Βαρσοβίας ἐπάνοδον τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου (κατὰ τὸν Ἰούνιον) πάντες περιέμεναν, ὅτι αἱ διασκοπεῖσαι συνδιασκέψεις ἤθελον ἐξακολουθήσει. Ἀλλ' ἀμέσως μετὰ τὴν ἔκβασιν τῶν ἐμπιστευτικῶν διαβημάτων ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐφάνη ἐκ τῆς διαγωγῆς τῶν ἐκεῖ Ῥώσσων διπλωματῶν, ὅτι ὁ Τσάρος ἐθεώρει διαλελυμένην τὴν ὁμόφρονα μετὰ τῶν συμμάχων του σύμπραξιν. Δημοσίᾳ ἐκήρυττεν ὁ Μιντσιάκης (κατὰ τὸν Ἰούλιον) ὅτι αἱ ὑποθέσεις τῆς Ῥωσσίας θέλουσι διεκπεραιωθῆ ἄνευ τῶν συμμάχων. Ὡσαύτως διεκοίνωσε καὶ ὁ Νεσελρὼδ πρὸς τὸν Lebzeltern (κατὰ τὸν Αὔγουστον), ὅτι ἕνεκα τῆς ἐντελοῦς παραμελήσεως τῶν αἰτίων καὶ συμφερόντων ἐκ μέρους τοῦ αὐστριακοῦ ἀνακτοβουλίου, ὁ Τσάρος ἀναγκάζεται τοῦ λοιποῦ νὰ διαπραγματεύηται ἄνευ τῆς Αὐστρίας. Ἐγκύκλιος δὲ (6/18 Αὐγούστου) ἀνήγγειλεν εἰς ἅπαντα τὰ ἀνακτοβούλια, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἐν τῷ ἀνατολικῷ ζητήματι θέλει ἐνεργήσει τοῦ λοιποῦ κατὰ τὸ δίκαιόν του καὶ κατὰ τὰ συμφέροντα τοῦ κράτους του. Πρὸς τὸν κύριον Μιντσιάκην ἐδόθησαν αἱ κατάλληλοι ὁδηγίαι (12/24 Αὐγούστου). Αἱ συνδιασκέψεις διελύθησαν περὶ τὰ τέλη τοῦ Αὐγούστου ὁριστικῶς. Ἅπασαι δὲ αἱ παρὰ ταῖς μεγάλαις τῆς Εὐρώπης αὐλαῖς ῥωσσικαὶ πρεσβεῖαι διετάχθησαν διὰ τῆς ῥηθείσης ἐγκυκλίου νὰ τηρήσωσι τοῦ λοιποῦ τὴν μεγαλειτέραν μυστικότητα ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ ἐν τῷ μεταξὺ νὰ πέμπωσι πρὸς τὴν κυβέρνησίν των ἐκθέσεις περὶ τοῦ συνδυασμοῦ, ὅστις ἐφαίνετο ὅτι ἐσχηματίζετο μεταξὺ τῶν συμμάχων κατὰ τῆς Ῥωσσίας, περὶ τῶν μέσων πρὸς ἀντίπραξιν εἰς τὸν ἐπικίνδυνον τοῦτον σύνδεσμον, καὶ περὶ τῶν καταλληλοτέρων μέτρων, δι' ὧν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξασφαλισθῇ τὸ δίκαιον, τὸ συμφέρον καὶ ἡ ἀξιοπρέπεια τῆς Ῥωσσίας χωρὶς νὰ διατρέξῃ κίνδυνον ἡ εὐρωπαϊκὴ εἰρήνη. Δύο πρὸς τὴν κυβέρνησιν τῆς Πετρουπόλεως σταλεῖσαι ἐκθέσεις εἰσὶ γνωσταὶ (1). Ἡ τοῦ πρίγκηπος Λήβεν (18/30 Ὀκτω-

(1) Συλλογὴ ἐγγράφων ἀφορώντων τὴν Ῥωσσίαν· ἐν Παρισίοις 1854. σελ. 4.—56.

βρίου) διέψευδε τὰ περὶ συνεννοήσεως τῶν συμμάχων κατὰ τῆς Ῥωσσίας λεγόμενα, καὶ ἐβεβαίου ὅτι ἡ Ἀγγλία τοὐλάχιστον δὲν ἔχει μέρος, ἄνευ τῆς ὁποίας οὐδεὶς συνδυασμὸς καθίσταται ἐπίφοβος. Ὅθεν συμβουλεύει τὴν κυβέρνησίν του νὰ προπαρασκευάσῃ ἐπιμελῶς καὶ (χρείας τυχούσης) νὰ ἐκτελέσῃ ὅσον τάχιστα κίνημα πρὸς ὑποστήριξιν τῶν δικαιωμάτων καὶ συμφερόντων τῆς Ῥωσσίας· ἀλλ' ἐκτὸς τούτου προβλέπει καὶ ἄλλας λύσεις (καὶ ἀκολούθως θέλομεν ἰδεῖ ποῦ βασανιζόμενος), ὡς π. χ. τὴν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν προσέγγισιν δι' ὧν νὰ προληφθῶσι τὰ μέτρα τῆς ἐσχάτης ἀνάγκης. Πολὺ πολεμικώτερον ἔγραψεν ὁ Πότσος (Pozzo di Borgo, 4/16 Ὀκτωβρίου), ὅστις ἀσμένως ὠφελήθη ἐκ τῆς περιστάσεως, ὅπως ἐκφράσῃ ὅλον του τὸ κατὰ τοῦ Μεττερνίχου μῖσος. Ἡ ἔκθεσίς του αὕτη εἶναι σπουδαιοτάτη, διότι μετά τινων ἄλλων ἐκθέσεων, διαβιβασθεισῶν μετὰ ταῦτα, συνέτεινεν οὐκ ὀλίγον εἰς τὸ νὰ σχηματίσῃ τὸ φρόνημα τοῦ διαδόχου τοῦ Ἀλεξάνδρου διὰ τῆς διαβουκολήσεως πολιτικῆς μεγάλης μὲν, πλὴν μὴ βασιζομένης ἐπὶ τῶν ὑπαρχόντων ὑλικῶν μέσων πολιτικῆς, ἥτις σκοπὸν εἶχε νὰ παρέχῃ εἰς τὸν μονάρχην τῆς Ῥωσσίας συστηματικῶς τὸ μέρος τοῦ γνώμονος τῆς Εὐρώπης, τὸ ὁποῖον κατὰ παράδοξόν τινα συγκυρίαν εἶχεν ἀνατεθῆ τῷ Ἀλεξάνδρῳ. Ἐν τῷ ἐγγράφῳ τούτῳ τοῦ πρίγκηπος Λήβεν δὲν ἐδίδετο μεγάλη βάσις εἰς τὸν ὅρον τῆς διατηρήσεως τῆς εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης. Ὁ γράφων ἐξέθετε τὰς περιπτώσεις τῶν ἐνδεχομένων περιπλοκῶν καὶ συνεβούλευε ν' ἀντιπαραταχθῇ ἡ Ῥωσσία κατ' αὐτῶν δι' ὅλων τῶν δυνατῶν μέσων· ἐξετάζων δὲ τὴν θέσιν μιᾶς ἑκάστης τῶν Δυνάμεων εὕρισκεν ὅτι δὲν ἦτο πιθανὸν οὔτε μία ἐξ αὐτῶν ν' ἀντισταθῇ διὰ τῶν ὅπλων. Ὅθεν ἐν τῷ θετικῷ μέρει τῆς ἐκθέσεώς του ἐβασίζετο ἁπλῶς εἰς τὸ διδόμενον· ὅτι ἡ ἐν Πετρουπόλει Σύνοδος ἀπεφάσισε κοινὴν μεσολάβησιν, ἣν ἡ Πύλη ἀπέρριψε, καὶ ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ προέτεινεν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει καταναγκαστικὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα ἠρνήθησαν νὰ παραδεχθῶσιν οἱ σύμμαχοι· διὸ οὕτως εὑρισκομένων τῶν πραγμάτων πρέπει ὁ αὐτοκράτωρ νὰ ἐκτελέσῃ μόνος τὸ σχέδιον, τὸ ὑφ' ἁπάντων παρα-

δεκτὸν γενόμενον, καὶ νὰ καταλάβῃ τὰς παραδουναβίους Ἡγεμονίας χωρὶς ν' ἀλλάξῃ σχέδιον καὶ γλῶσσαν καὶ χωρὶς νὰ διακωλύσῃ τὴν εἰς τὸ μέλλον κοινὴν σύμπραξιν. Ἐὰν δὲ αἱ Δυνάμεις ἢ μᾶλλον ὁ Μεττερνῖχος, ἐξ οὗ τὰ πάντα ἐξαρτῶνται, θέλωσι τὴν εἰρήνην, ὁ Λήβεν ἦτο τῆς γνώμης νὰ πράξῃ ἡ Ῥωσσία ὅ,τι τῇ ὑπαγορεύει ἡ φρόνησις, ἐν δὲ τῇ ἐναντίᾳ περιπτώσει ἡ πολιτικὴ τῆς Ῥωσσίας τῇ ὑπαγορεύει νὰ ἀπειλήσῃ τὴν Αὐστρίαν διὰ φοβερωτάτης ἀπειλῆς· ἀλλ' ἐν τοσούτῳ ἡ συμβουλὴ αὕτη ἀπέβη ὅλως ματαία, διότι καὶ αἱ ἐρωτήσεις τῆς ῥωσσικῆς κυβερνήσεως καὶ αἱ ἀπαντήσεις τῶν πρακτόρων αὐτῆς ἦσαν γεγραμμέναι ἐπὶ τῇ προϋποθέσει, ὅτι ἡ Πύλη καὶ εἰς τὰς ὅλως ῥωσσικὰς ὑποθέσεις ὡς πρὸς τὰς Ἡγεμονίας δὲν θέλει ὑποχωρήσει, ὅπερ ὅμως ἔλαβε χώραν κατ' αὐτὴν ταύτην τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν συνετάχθη τὸ ἔγγραφον. Τοῦτο ἐπανέφερε τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὴν συνήθη αὐτῷ ἀβεβαιότητα. Γενικῶς ἐνόμιζεν ὁ κόσμος κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ὅτι αἱ ἰδέαι τοῦ αὐτοκράτορος μετεβλήθησαν ἐπαισθητῶς. Τῆς χάριν τῆς ὑγιείας εἰς Ταϊγάνιον μεταβάσεως ὁ σκοπὸς καθ' ἣν ἡ αὐτοκράτειρα συνώδευσε τὸν πάσχοντα σύζυγόν της, παρεξηγήθη, ἂν καὶ ἀδίκως, καὶ πολλοὶ ἐπίστευον ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἔμελλε νὰ ἐπιθεωρήσῃ τὸν ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ῥωσσίᾳ εὑρισκόμενον στρατὸν, τοῦ ὁποίου ὁ σκοπὸς ἦτο νὰ καταλάβῃ τὰς Ἡγεμονίας. Ἡ Γαλλία ἤρχισε νὰ φοβῆται ὅτι ὑπὲρ τὸ δέον συνεμερίσθη τὰς προθέσεις τοῦ Μεττερνίχου καὶ ὅτι παρεγνώρισε τὸν κύριον συμβιβασμὸν καὶ ὡς ἐκ τούτου καὶ τὸν σκοπὸν τῶν τελευταίων διακοινώσεων. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Μεττερνῖχος δὲν ἦτο ὅλως ἀπηλλαγμένος τοῦ φόβου ἀναλογιζόμενος, ὅτι ὁ Τσάρος ἠδύνατο νὰ ζητήσῃ καὶ μόνος ἱκανοποίησιν, ἥτις δυνατὸν ἦτο νὰ συνεπιφέρῃ τὸν θρίαμβον τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὴν ἐνθάῤῥυνσιν πάντων τῶν ὀπαδῶν αὐτῆς. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως πολὺ καλὰ ἐγνώριζε τὸν ἄστατον τοῦ Τσάρου χαρακτῆρα, ὥστε νὰ κατέχεται ἐπὶ πολὺ ὑπὸ τοῦ φόβου τούτου. Μέχρι τέλους ἐβασίζετο ὁ Μεττερνῖχος εἰς τὸ ὅτι οὐδέποτε ἤθελε μεταβῇ ἀπὸ λόγων εἰς ἔργα ὁ αὐτοκράτωρ, ὅστις ἦτο παρὰ πολὺ συνεπὴς εἰς τὸ ἀγαπητὸν

αὐτῷ ῥητόν. «Δεκάκις καταμέτρησον πρὶν ἢ ἅπαξ κόψῃς» διὸ ὑπεσχέθη νὰ ἐγγυηθῇ ἐν Παρισίοις ἐπισήμως ὑπὲρ τῶν ἀποφάσεων τῆς Ῥωσσίας. Καὶ μετὰ ταῦτα ἱκανοποιήθη μαθὼν ἐξ ἀρίστης πηγῆς (1), ὅτι ἐναντίον πάντων τῶν φαινομένων εἶχε δίκαιον νὰ μὴ πιστεύῃ εἰς τὸν πόλεμον. Ἔχων τὴν πεποίθησιν ταύτην ὑπεκρίθη ὁ Μεττερνῖχος μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν πρὸς τὴν Πύλην διαπραγματεύσεων, ὅτι ἀποῤῥίπτει καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν ἰδέαν, ὅτι ἡ Ῥωσσία ἤθελέ ποτε ἐπιληφθῇ μέτρων, τὰ ὁποῖα τὴν ἀπεχώριζον ἀπὸ τῆς συμμαχίας. Ἐνόμισε λοιπὸν ὅτι δύναται ἐν πλήρει ἡσυχίᾳ νὰ περιμείνῃ ὅ,τι ὥριμος σκέψις καὶ ἡ πορεία τῶν συμβάντων ἤθελον ἐπιφέρει. Τὸ δὲ οὐδέτερον πρόσωπον, τὸ ὁποῖον καθ' ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα τοῦ χρόνου παρέστησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ Πετρουπόλει ἡ Ἀγγλία, ὁ μόνος ἀντίπαλος, ὃν ἐφοβεῖτο, κατέστησεν αὐτὸν ὅλως ἀμέριμνον καὶ ἐνίσχυσεν ἐν αὐτῷ τὴν φίλαυτον πεποίθησιν τῆς ὑπεροχῆς τῆς πολιτικῆς του.

Ὁ Κάννιγκ. Κατὰ παράδοξον ὅμως τῆς μοίρας χλευασμὸν ὁσάκις ἐν τῷ παρατεταμένῳ τούτῳ ἑλληνικῷ ζητήματι ὁ μεγαλεπήβολος τῆς Αὐστρίας πρωθυπουργὸς ἔβλεπε πεπληρωμένους σχεδὸν τοὺς φιλοδόξους αὐτοῦ σκοπούς, ὁσάκις ἔβλεπε τὰς δάφνας περικυκλούσας αὐτὸν πανταχόθεν καὶ ἐνόμιζεν ὅτι ἦλθεν ἡ ὥρα ν' ἀναπαυθῇ ἐν πλήρει ἀσφαλείᾳ ἐπὶ ἀναπαυτικωτάτου στρώματος, αἴφνης ἐκεντᾶτο ὑπὸ μυρίων ἀκανθῶν καὶ ἠναγκάζετο νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν κλίνην ἀγανακτῶν ἐπὶ τῇ αὐτοῦ ἀπάτῃ. Βέβαιον μὲν ἦτο ὅτι μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Στράγκφορδ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἡ τῆς Ἀγγλίας ἐν Τουρκίᾳ ἐπιῤῥοὴ κατέπεσεν ἐντελῶς. Ὁ ἀντικαταστήσας αὐτὸν ἐπιτετραμένος Τοῦρνερ (Turner) ἀνὴρ ἔντιμος καὶ πεπαιδευμένος, γνωστὸς διὰ τὸ περὶ Τουρκίας σύγγραμμα, τὸ ὁποῖον ἀπεικονίζει τὴν κατάστασιν τοῦ τόπου διὰ τῶν μελανωτάτων χρωμάτων, ἦτο νοσηματικός, ὥστε χλευαστικῶς ἐλέγετο ὅτι ἡ ἀγγλικὴ πρεσβεία ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις ἐφέρετο παθητικῶς. Ἅμα διορισθέντα ἡ Πύλη ἠρνήθη νὰ δεχθῇ αὐτὸν ὅπως ἐγ-

1) Ἐκ τῶν λόγων τοῦ μεγάλου δουκὸς Κωνσταντίνου πρὸς τὸν κόμητα Βομβέλλην.

χειρίσῃ τὰ διαπιστευτήρια, ἐν ὅσῳ ὁ Στράγκφορδ δὲν ἤθελεν ἀνακληθῆ ἐπισήμως. Εἰς τὰ ἀπότομα αὐτοῦ παράπονα ἡ Πύλη τῷ ἔδωκεν αὐθάδεις ἀπαντήσεις· καὶ ἅμα ἐγνώσθη ὁ διορισμὸς τοῦ Στράτφορδ Κάννιγγος, τοῦ ὁποίου ἡ δραστηριότης ἦτο ἤδη γνωστὴ ἀφ' ὅτου διετέλεσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὡς ἐπιτετραμμένος, παρημέλησεν ἡ Τουρκία ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὴν νέαν Ἀγγλίαν, ἥτις καθ' ἑκάστην φανερώτερον ἐγίνετο σύμμαχος τῶν ἐπαναστατῶν. Ὅτε δὲ βαθμηδὸν ἀνεκαλύφθησαν αἱ σχέσεις τοῦ Ἀμιλτῶνος πρὸς τοὺς Ἕλληνας, καὶ διεδόθη ὅτι ἐσυστήθη ὑπὸ τῶν Ἄγγλων ἐν Καλάμῳ ἄσυλον διὰ τοὺς πρόσφυγας, καὶ ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις προσέλαβεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν της τὸν Ἄγγλον λόρδον Κόχραν, οἱ ὑπουργοὶ τῆς Πύλης ἐσκέπτοντο ἤδη, ἂν δὲν ὤφειλον νὰ μεταχειρισθῶσι τὴν βίαν. Διὰ λόγων τοὐλάχιστον ἐμέμφθησαν πικρῶς τὴν Ἀγγλίαν ὅτι ἐν ἀρχῇ προσποιουμένη ὅτι οὐδόλως ποθεῖ τὴν ἐπέμβασιν ἐκέρδισεν ὑπὲρ τῆς δικαίας ταύτης ἀρχῆς πάσας τὰς δυνάμεις, νῦν ὅμως αἴφνης μετέβαλε σύστημα ὑπὸ τὸ ἀνάξιον πρόσχημα ἐθνικῆς δῆθεν ἐλευθερίας, ἥτις ὠθουμένη εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ἤθελε καταστήσει ἀμφιβόλους τὰς ἱερωτέρας τῶν συνθηκῶν. Τοιοῦτον πρόσωπον φαινομένης ταπεινώσεως ὑπεκρίθη ἡ Ἀγγλία καὶ μετὰ τὴν ἐν Πετρουπόλει συνδιάσκεψιν. Ὁ Στράτφορδ Κάννιγκ μετέβη εἰς Πετρούπολιν, ἔχων ἐντολὴν ν' ἀποπερατώσῃ πρῶτον τὸ ἐκκρεμὲς ζήτημα περὶ τῶν ὁρίων τῆς βορείου Ἀμερικῆς (1). Τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἔσπευσεν ἡ Ἀγγλία

---

(1) Συνέπεια τοῦ ἀγερώχου τῆς ῥωσσικῆς κυβερνήσεως ἦτο ὅτι καθ' ὃν χρόνον ἡ ἰσχὺς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου ἦτο ἐν τῇ ἀκμῇ της οὐκάζιον ἀπὸ 23|4 Σεπτεμβρίου 1821 ἀπηγόρευεν εἰς τὰ πλοῖα ὅλων τῶν ἐθνῶν νὰ πλέωσιν εἰς τὰ νοτιοδυτικὰ παράλια τῆς Ἀμερικῆς ἀπὸ τοῦ πορθμοῦ τοῦ Βέριγγος μέχρι τοῦ 51 βορ. πλ., διὰ τὸν λόγον, ὅτι ὅλαι αἱ χῶραι αὗται ἀνῆκον εἰς τὴν Ῥωσσίαν. Αἱ ἡνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς καὶ ἡ Ἀγγλία διήγειρον ἐνστάσεις· τῶν δὲ διαπραγματεύσεων ἀποτέλεσμα ἦτο πρῶτον μὲν (20|1 Ἀπριλίου 1824) συνθήκη μετὰ τῆς Ἀμερικῆς, καὶ κατὰ τὸν Φεβρουάριον 1825 μετὰ τῆς Ἀγγλίας σύμβασις, ἥτις ὥριζε τὰ ῥωσσικὰ ὅρια μέχρι τοῦ 54ο 40'. βορ. πλ.

ν' ἀποπερατώσῃ. Μετὰ τοῦτο ὅμως ἡ θέσις τοῦ Στράτφορδ κατέστη θέσις δύσκολος, διότι διετάχθη νὰ μὴ λάβῃ μέρος εἰς τὰς συνδιασκέψεις. Αἰτίαν λοιπὸν νὰ μείνῃ ἐν Πετρουπόλει δὲν εὗρε πλέον, καὶ ἡ Αὐστρία ἀσμένως ἤθελε τὸν ἴδει ἀπερχόμενον. Οὔτε ἡ ὀξυδέρκεια, οὔτε ἡ ὑπερηφάνεια, οὔτε ἡ ψυχρότης ἠδύναντο νὰ ὠφελήσωσι τὸν ἐν τῇ στρεβλῇ ταύτῃ θέσει εὑρισκόμενον ὀξύνουν τοῦτον πολιτικόν, ὅστις πρὸ πάντων ἐγίνωσκε διὰ διαλεκτικῶν τεχνασμάτων νὰ φωτίζηται καὶ νὰ λαμβάνῃ πληροφορίας. Καὶ τὰ ἔγγραφα τοῦ Κάννιγγος πρὸς τὸν Στράτφορδ, τὰ ὁποῖα ἐπαινοῦσι τὰς ῥωσσικὰς προτάσεις εἰς τὴν συνδιάσκεψιν, καὶ οἱ λόγοι τοῦ Στράτφορδ, οἵτινες διεβεβαίουν ὅτι ἡ Ἀγγλία ἦτο σύμφωνος μὲν μετὰ τῶν συμμάχων ὡς πρὸς τοὺς σκοποὺς, ἀσύμφωνος δὲ ὡς πρὸς τὴν μορφὴν καὶ τὰ μέσα, ἀπεδείκνυον ὅτι ἡ Ἀγγλία ῥητῶς ἐπόθει νὰ προσεγγίσῃ κατά τι πρὸς τὴν Ῥωσσίαν. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἐκ μέρους τῆς Ῥωσσίας αἱ συχναὶ συνεντεύξεις τοῦ Νεσελρῶδ μετὰ τοῦ Στράτφορδ ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν ἡ πρὸς τὴν Ἀγγλίαν ψυχρότης ἦτο τὸ ἐπικρατοῦν ἐν ταῖς συνδιασκέψεσι στοιχεῖον, καὶ τέλος καὶ ἡ ἠπία καὶ συμβιβαστικὴ ἀπάντησις εἰς τὴν ἀπότομον διακοίνωσιν τοῦ Κάννιγγος τῆς 13/25 Φεβρουαρ. (1), ἦσαν τοσοῦτον φανερὰ βήματα εἰς τὴν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν προσέγγισιν, ὥστε ὁ Λαφεῤῥοναὶ ἀμέσως ὑπωπτεύθη μήπως ὁ Τσάρος πειρᾶται νὰ συνεννοηθῇ μόνος μετὰ τῆς Ἀγγλίας ὡς πρὸς τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα. Κατὰ δὲ τὴν δολίαν ταύτην προσέγγισιν ὑπερεῖχε παρὰ τῇ Ἀγγλίᾳ τοσοῦτον ὁ κρύφιος σκοπὸς ν' ἀπομακρύνῃ πρῶτον τὴν Ῥωσσίαν ἀπὸ τῆς Αὐστρίας καὶ παρὰ τῇ Ῥωσσίᾳ ἡ μυστικὴ πρόθεσις νὰ φανῇ ἀρεστοτέρα εἰς τὴν Αὐστρίαν, ὥστε ἡ ἐπιτυχία καθίστατο ἀδύνατος, καὶ διὰ τοῦ τρόπου μάλιστα τούτου ἐκραταιοῦτο καὶ ἡ θέσις καὶ ἡ ἐπιῤῥοὴ τῆς Αὐστρίας. Ὁ Μεττερνῖχος ἐνισχύθη εἰς τὴν πεποίθησίν του, ὅτι κλονίσας τὴν κυβέρνησιν τοῦ Κάνιγγος ἀπεμόνωσε τὴν Ἀγγλίαν, ὅπως διὰ τῆς ματαιώ-

(1) Ὁ Νεσελρῶδ πρὸς τὸν πρίγκηπα Λήβεν. Ἐν Πετροπ. 25|6 Ἀπριλίου 1825. χργ.

σεως τῶν περὶ εἰρηνοποιήσεως ἐν Κωνσταντινουπόλει διαπραγματεύσεων ἀπεμόνωσε καὶ παρηγκώνισε τὸν Ῥῶσσον αὐτοκράτορα. Αἴφνης ὅμως συνέβη τὸ ἐπεισόδιον, τὸ ὁποῖον ἔμελλεν ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ ν' ἀνατρέψῃ πᾶσαν τὴν φαινομένην ταύτην ἰσχὺν τοῦ διπλωματικοῦ κόσμου. Ἡ Ἑλληνικὴ περὶ προστασίας ἀναφορὰ ἦλθεν εἰς Λονδῖνον. Ἐὰν διὰ τὸν Κάννιγγα ἡ κατὰ τὸ προλαβὸν ἔτος γενομένη διαμαρτύρησις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοῦ ῥωσσικοῦ ὑπομνήματος ἦτο πρᾶξις ἀξιέπαινος, ἡ πρᾶξις αὕτη τῶν Ἑλλήνων περὶ προστασίας εἶχε πολὺ μεγαλειτέραν σημασίαν δι' αὐτὸν, ἂν καὶ ἀμέσως κατὰ τὴν πρώτην στιγμὴν ἀδύνατον ἦτο νὰ κατανοήσῃ τὸ οὐσιῶδες τοῦ ἐγγράφου τούτου. Ἂν καὶ ὁ Κάννιγκ ἦτο εἷς ἐκ τῶν παρακινησάντων ἐν Κερκύρᾳ τοὺς Ἕλληνας νὰ συντάξωσι τὴν ἀναφορὰν, οὐχ ἧττον ὅμως ὁ κύριος αὐτοῦ σκοπὸς ἦτο μόνον νὰ περιστείλῃ τὰς ῥᾳδιουργίας τῶν Ὀρλεανιστῶν καὶ νὰ ἐμποδίσῃ παράτολμα ἐκ μέρους τῆς Ῥωσσίας κινήματα. Πράγματι δὲ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔγγραφον ὑπέσχετο νὰ τῷ φέρῃ πλειότερα ἀποτελέσματα ἢ ὅσα αὐτὸς προσεδόκα καὶ ἤθελε τῷ ἐπιφέρει καὶ πλειότερα ἐὰν δὲν παρενέπιπτον συμβάντα τινὰ ὅλως ἀπροσδόκητα. Ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ ἀνατολικοῦ πολέμου ἔσχε τὸ περιστατικὸν τοῦτο τὴν οὐσιώδη συνέπειαν, ὅτι ἡ Ἀγγλία ἀνέκτησε πάλιν ἐν Ἑλλάδι τὴν ἰσχυρὰν θέσιν, ἣν ἀπώλεσε πρό τινος ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ὑπὸ οἰωνοὺς ὅλως διαφόρους ὅπως ἦσαν συνεπέστεροι πρὸς τὸ σύστημα τοῦ Κάννιγγος· τὴν ὠφέλειαν δηλ: τῆς νέας ταύτης ἐνισχύσεως τῆς ἀγγλικῆς ἐπιῤῥοῆς ἔμελλε ν' ἀκολουθήσῃ ἀμέσως ἡ ταπείνωσις τῆς πρὸ μικροῦ ἔτι τοσοῦτον ἀγερώχου κατὰ τῆς Ἀγγλίας πολιτικῆς τῆς ἠπείρου Εὐρώπης. Εἴδομεν ἤδη ἀνωτέρω, πόσον ἐθορυβήθησαν αἱ ἐν Λονδίνῳ πρεσβεῖαι ἐπὶ τῇ παραδόσει τῆς περὶ προστασίας ἀναφορᾶς. Ὁ Μεττερνῖχος ἐνόησεν ὅτι ἐκ τῶν περὶ τῆς προτάσεως ἀποφάσεων τοῦ Κάννιγγος ἐξηρτᾶτο ἡ τύχη τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῶν μεταξὺ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς ἠπείρου Εὐρώπης σχέσεων. Ἐν τούτοις ὅμως εὑρίσκετο κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ πρίγκηψ εἰς τοιαύτην περιωπὴν, ὥστε ποσῶς δὲν ἐταράχθη ὑπὸ τοῦ γεγονό-

τος τούτου· μάλιστα δὲ ἐφαίνετο ὅτι ἡ κατὰ τολμηροῦ πολιτικοῦ τῆς Ἀγγλίας ὑπομονὴ αὐτοῦ ἐξηντλεῖτο. Καὶ σχεδὸν διενοεῖτο ν' ἀπευθυνθῇ πρὸς τὴν Ἀγγλίαν ἔτι ὑπεροπτικώτερον ἢ πρὸς τὴν Ῥωσσίαν. Ἐσκόπευε δὲ (περὶ τὰ τέλη τοῦ Αὐγούστου) νὰ πέμψῃ πρὸς τὸν Ἐστερχάζην ἔκτακτον ταχυδρόμον, ὅπως θέσῃ τὰς κατηγορικὰς ἐρωτήσεις· τίς ἦτο ὁ σκοπὸς τοῦ Κάννιγγος ὡς πρὸς τὰς μεταξὺ τοῦ Ἀμιλτῶνος καὶ τῶν ἐπαναστατῶν συνεργείᾳ τοῦ λόρδου μεγάλου Ἁρμοστοῦ τῶν Ἰονίων νήσων σχέσεις; Πρὸς τούτοις ἐὰν ὁ Ἁμιλτὼν ἔχει τοιαύτην ἐντολήν, καὶ ἂν δὲν τὴν ἔχῃ, ἐὰν θέλῃ τιμωρηθῇ διὰ τοῦτο μὲ θάνατον! Ἐν ἐναντίᾳ δὲ περιπτώσει εἶναι ἀσύμφορον εἰς τὰς δυνάμεις νὰ διαπραγματεύωνται τοῦ λοιποῦ μετὰ τῆς Ἀγγλίας, ἥτις οὐδεμίαν ἔχει ἰσχὺν ἐπὶ τῶν ὑπηκόων της. Καὶ πραγματικῶς ἀπεστάλη τοιοῦτον ἔγγραφον (27/8 Σεπτεμβρίου). Ἐὰν ὅμως αἱ πρὸς τὸν Ἐστερχάζην ὁδηγίαι ἦσαν καὶ τοσοῦτον εὔτολμοι, ἄδηλον. Ἐν τῷ μεταξὺ ἠρνήθη ὁ Κάννιγκ τὴν τῆς Ἑλλάδος πρότασιν, καὶ μετὰ τὴν ἄρνησιν ἐξέδωκεν (ἀβλαβῆ τινα) προκήρυξιν, ἥτις ἔτεινε κατὰ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Κόχραν. Ὁ Ἐστερχάζης ἐνόμισεν, ὅτι ὁ Μεττερνῖχος δὲν θέλει πολὺ εὐχαριστηθῇ διὰ τὰ συμβάντα ταῦτα, τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον συνωδεύοντο ὑπὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Στράτφορδ εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει θέσιν του. Ἀλλ' ἠπατᾶτο. Ὁ Μεττερνῖχος ἦτο λίαν ηὐχαριστημένος, διότι ὑπὸ τοῦ ἐπαίνου, ὃν δολίως ὁ Κάννιγκ ἐπεδαψίλευσεν αὐτῷ συνδιαλεγόμενος πρὸς τὸν Ἐστερχάζην, τοσοῦτον ἐτυφλώθη ὁ φιλόδοξος πρωθυπουργός, ὥστε ἐπίστευσεν ὅτι καὶ αἱ κακαὶ τοῦ Κάννιγγος προθέσεις ἐματαιώθησαν καὶ αὐτὸ ἔτι τὸ σύστημά του ὀλίγον μετεβλήθη. Αἱ ἀπαντήσεις του πρὸ τὰς τοῦ Ἐστερχάζη ἐρωτήσεις «διεσκέδασαν πάντας τοὺς ἐκ τοῦ μέρους τούτου φόβους του.» Ἤλπιζε μάλιστα, ὅτι ἡ Ἀγγλία θέλει προχωρήσει καὶ ἄλλο βῆμα, δι' οὗ ν' ἀνατραπῶσιν οἱ ὑπολογισμοὶ τῆς Πύλης περὶ τῆς μεταξὺ τῶν Δυνάμεων διαιρέσεως· ὅτι δηλ. ἡ Ἀγγλία θέλει συμπράξει μετὰ τῶν συμμάχων ὅπως ληφθῶσι μέτρα, τὰ ὁποῖα νὰ εὐχαριστήσωσιν ἀμφότερα τὰ ἐν τῇ Ἀνατολῇ διαμαχόμενα μέρη. Μετὰ

μεγίστης ἀνυπομονησίας ἐπερίμενεν ὁ Μεττερνῖχος τὸ τέλος τῆς νίκης, ἣν ἐνόμιζεν ὅτι ἐνίκησε, μηδόλως ἐννοῶν ὅτι ὑπέστη ἧτταν καὶ ὅτι ἔπεσεν ἐντὸς τοῦ λάκκου, ὃν αὐτὸς ἑαυτῷ ἔσκαψεν. Ἡ δολία αὐτοῦ ἀπέναντι τῆς Ῥωσσίας πολιτικὴ ἔκαμε τὸν εὐερέθιστον Τσάρον νὰ λησμονῇ ὁσημέραι περισσότερον τὴν μικρὰν κατὰ τῆς Ἀγγλίας ἀγανάκτησίν του διὰ τὴν μεγάλην, ἣν κατὰ τῆς Αὐστρίας ᾐσθάνετο. Ἐν τῇ πρώτῃ ταραχῇ, τῇ προξενηθείσῃ ὑπὸ τῆς περὶ προστασίας πράξεως τῶν Ἑλλήνων, προέτεινεν ὁ Μεττερνῖχος ὅλως ἀπροσδοκήτως τῷ Τσάρῳ νέα ἀπὸ κοινοῦ παρὰ τῇ Πύλῃ διαβήματα περὶ εἰρηνοποιήσεως τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ὁ Tatistschew διετάχθη ἐκ Ταϊγανίου νὰ ἐμμείνῃ εἰς τὴν ἀπόλυτον σιωπήν, ἣν εἶχεν ἐντολὴν νὰ τηρήσῃ. Ἐντοσούτῳ δὲ ἡ ῥωσσικὴ κυβέρνησις προσήρχετο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Κατὰ τὸ θέρος ἤδη ἡ Ῥωσσία ἔδωκε νέα συμπτώματα τῆς προσεγγίσεως ταύτης, καὶ ἐκ Παρισίων ἀπεστάλησαν εἰς Βιέννην ῥηταὶ παραινέσεις, ἐν αἷς ἀνεφέροντο οἱ κίνδυνοι, οὓς διατρέχει ἡ συμμαχία, ἐὰν ἡ ἐπιμονὴ καὶ τὸ πάθος ὠθήσωσι τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσσίας πρὸς τὴν Ἀγγλίαν. Ἐπὶ πολὺ ἀντέστη ὁ Κάννιγκ κατὰ τῆς προσεγγίσεως ταύτης οὐχὶ ἐχθρικῶς ἀλλὰ ψυχρῶς καὶ ἀδιαφόρως. Ὅ,τι κυρίως ἐζήτει ἔπρεπε νὰ ἐννοήσωσι. Γνωστὸν ἦτο, ὅτι ὁ Κάννιγκ ἐπεθυμει ν' ἀποφύγῃ ῥῆξιν μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας, πάντες ὅμως ᾐσθάνοντο ὅτι δὲν ἐφοβεῖτο αὐτὸς αὐτὴν ὅσον αἱ ἠπειρωτικαὶ τῆς Εὐρώπης Δυνάμεις, καὶ ὅτι, συμβάσης τῆς ῥήξεως, αὐτὸς δὲν θέλει ταχθῆ ὑπὲρ τῆς Πύλης, ὅπως ἡ Αὐστρία ἐζήτει νὰ παραστήσῃ εἰς τὴν Ῥωσσίαν, ἵνα τὴν ἐκφοβίσῃ. Νῦν ὅμως, ἀφ' οὗ ἔφθασεν εἰς Ἀγγλίαν τὸ δεῖγμα τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν Ἑλλήνων, τὸ ὁποῖον ἀνύψωσεν αἴφνης τὴν Ἀγγλίαν εἰς τὴν θέσιν, ἣν μέχρι τοῦδε κατεῖχεν ἡ Ῥωσσία, ἤτοι ἀνέδειξε τὴν Ἀγγλίαν δύναμιν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐπειρᾶτο νὰ στηριχθῇ ἡ ἐπανάστασις καὶ τὸ νέον κράτος, ἐξεδιπλώθη τὸ μυστηριῶδες αὐτῆς πρόσωπον. Τὸ φυσικὸν συμφέρον τῶν Δυνάμεων κατέστη τοῦ λοιποῦ ἀπέναντι τῆς Ἀγγλίας ὁποῖον ἦτο μέχρι τοῦδε ἀπέναντι τῆς Ῥωσσίας· θωπευτικῶς δηλ. καὶ ἀπροσηγόρως

ἔπρεπεν αἱ Δυνάμεις νὰ προσκολληθῶσιν εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ νὰ τῇ παραχωρήσωσι τὴν πρωτοβουλίαν ἐν τῷ ἀνατολικῷ ζητήματι, ἣν μέχρι τοῦδε εἶχε μόνη ἡ Ῥωσσία, ὅπως τὴν ἀναχαιτήσωσιν ὅσον οἷόν τε ἀπὸ βιαίου τινος κινήματος· ἀλλὰ τῷ Κάννιγγι καὶ τῇ ἀγγλικῇ κυβερνήσει, ἥτις δὲν εἶχε πρὸς τὴν Ἑλλάδα τὰς σχέσεις, αἵτινες ἐδύναντο νὰ κεντήσωσι τὴν φιλοδοξίαν καὶ τὴν φιλαυτίαν τῆς Ἀγγλίας, ἃς ἐν τῇ πρὸς τὴν Ῥωσσίαν σχέσει τῆς Ἑλλάδος τοσοῦτον ἐφοβοῦντο οἱ πολιτικοί, τῷ Κάννιγγι, λέγομεν, καὶ τῇ ἀγγλικῇ κυβερνήσει ἦτο πολὺ εὐκολώτερον ἢ τῇ Ῥωσσίᾳ ν' ἀποφύγωσι τὰ βίαια ταῦτα μέτρα, πολὺ εὐκολώτερον νὰ μεταχειρισθῶσι μετριοπαθῆ πολιτικὴν καὶ νὰ ἐμπνεύσωσιν ἐμπιστοσύνην. Ὅθεν καλῶς ἐγίνωσκεν ὁ Κάννιγκ τίνος ἕνεκεν ὤφειλε ν' ἀποῤῥίψῃ τὴν πρότασιν τῶν Ἑλλήνων, ἐφρόντισε δὲ μόνον νὰ τὴν ἀποῤῥίψῃ εἰς τρόπον, ὥστε ἄλλη τις Δύναμις νὰ μὴ σφετερισθῇ τὴν ὠφέλειαν, ἣν ἀπεποιεῖτο ἡ Ἀγγλία. Δὲν ἔπρεπε πρὸς τούτοις νὰ δυσαρεστήσῃ τὴν Ῥωσσίαν καὶ τὴν Γαλλίαν, οὐδὲ εἶχεν ἀνάγκην τότε νὰ προσέλθῃ πρὸς αὐτάς, γινώσκων ὅτι αὗται ἤθελον προσέλθει πρὸς αὐτόν. Ὅ,τι δὲ ἔδιδε περισσοτέραν ἐπίτασιν εἰς τὴν ἑλκυστικήν του ταύτην δύναμιν ἦτο ἡ ὅλως διάφορος παρὰ τῇ αὐλῇ του θέσις, ἦτο ἡ συνδιαλλαγὴ μετὰ τοῦ βασιλέως του, δι' οὗ κατέστη αὐτὸς δύναμις ἰσχυρά. Κατὰ τὸ φθινόπωρον ἤδη τοῦ αὐτοῦ ἔτους, καθ' ὃ ὁ Μεττερνῖχος ἐνόμισεν ὅτι ὑπεσκέλισε τὸν Κάννιγγα, καὶ καθ' ὃ ὁ παροργισθεὶς Τσάρος διέκοψε πᾶσαν μετὰ τῆς Ἀγγλίας συζήτησιν, μετέβη ὁ Λήβεν (12/24 Ὀκτωβρίου) ἐκ Βραϊτώνης (Brighton) εἰς Σηφόρδην (Seaford) πρὸς τὸν Κάννιγγα, ὅπως τῷ παρουσιάσῃ νέον ὑπόμνημα περὶ τῶν πραγμάτων τῆς Ἀνατολῆς, φέρων αὐτῷ συγχρόνως καὶ δεῖγμα ἐμπιστοσύνης, οἷον ἡ Ἀγγλία πρὸ πολλοῦ παρ' οὐδεμιᾶς ἔλαβε Δυνάμεως τῆς ἠπείρου Εὐρώπης, καὶ ἐκφράζων τὴν εὐχήν, ὅπως ὁ Κάννιγκ ἐπιληφθῇ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, διότι ἡ Ἀγγλία εἶναι ἡ μόνη Δύναμις, ἥτις εἶνε εἰς κατάστασιν νὰ διεξαγάγῃ αὐτὴν συμφώνως μὲ τὰς εὐχὰς ὅλων! Μετὰ τὸ πρῶτον τοῦτο βῆμα, τὸ ὁποῖον ἦτο ἀπόῤῥοια τῆς ἀγανακτήσεως

κατὰ τῆς δολίας τοῦ Μεττερνίχου πολιτικῆς, ἐνόησεν ὁ Κάννιγκ ὅτι ἡ ὥρα τῆς πράξεως ἐπλησίαζεν· ἐπέκειτο δὲ αὕτη κατ' αὐτὸν (1) τότε μόνον, ὅταν «καὶ ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Γαλλία ἐμπιστευθῶσιν εἰς χεῖρας τῆς Ἀγγλίας τὴν διαγωγήν των πρὸς τὴν Ῥωσσίαν πρῶτον καὶ ἔπειτα καὶ τὴν πρὸς ἀμφότερα τὰ ἐν τῇ Ἀνατολῇ διαμαχόμενα μέρη.» Ἀμφότερα τὰ κράτη δὲν ἐβράδυνον νὰ κάμωσι τὰ διαβήματα ταῦτα. Καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐδυνήθη ὁ Κάννιγκ πλήρης χαρᾶς νὰ γράψῃ πρὸς τὸν λόρδον Γρανβίλλην (Granville) (τῇ 27/8 Νοεμβρίου) «ὅτι τὸ ἓν μέλος τῆς ἱερᾶς συμμαχίας κατόπιν τοῦ ἄλλου κηρύττει, ὅτι μόνη ἡ Ἀγγλία δύναται νὰ ἐκβάλλῃ αὐτὰς ἐκ τῶν δυσχεριῶν των.» Οὕτως ἐξεφράσθη ῥητῶς καὶ ὁ κόμης Λήβεν, καὶ ὁ πρίγκηψ Ἐστερχάζης καὶ ὁ πρίγκηψ Πολινιάκ. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Μεττερνῖχος ὡμολόγει ἐν ἀθυμίᾳ ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀπατᾶταί τις πλέον, ὅτι ἡ λύσις τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος δὲν πρέπει νὰ ζητῆται τοῦ λοιποῦ οὔτε ἐν Κωνσταντινουπόλει οὔτε ἐν Πετρουπόλει, ἀλλ' ἐν Λονδίνῳ, καθὼς καὶ ὁ πυρὴν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως δέον νὰ καταστραφῇ μόνον ἐν Ναυπλίῳ καὶ ἐν ταῖς νήσοις, ἃς δὲν δύνανται νὰ κυριεύσωσιν οἱ Τοῦρκοι ἐὰν ἐξακολουθήσῃ ἡ Ἀγγλία νὰ βοηθῇ τοὺς Ἕλληνας. Τὰ πάντα ἐξηρτῶντο νῦν κατὰ τὸν Μεττερνῖχον ἐκ τοῦ, ἂν ὁ Κάννιγκ θελήσῃ νὰ συμβαδίσῃ μετὰ τῶν συμμάχων ἢ νὰ τοὺς ἀπατήσῃ. Ὁ Κάννιγκ δὲν ἐζήτει ν' ἀπατήσῃ τοὺς συμμάχους, ἤθελε μόνον νὰ μὴ ἀπατηθῇ παρὰ τοῦ Μεττερνίχου. Φανερὸν εἶναι, ἔγραφε κατὰ τὸν Ὀκτώβριον πρὸς τὸν Λιβέρπολιν «ὅτι ἐν τῷ Μεττερνίχῳ οὐδεμία ἐνυπάρχει εἰλικρίνεια καὶ ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ συμβαδίσωμεν μετ' αὐτοῦ χωρὶς νὰ ἔχωμεν τὴν βεβαιότητα ὅτι θέλομεν προδοθῇ ὑπ' αὐτοῦ. Τοῦτο δὲν εἶναι μόνον ἕξις τοῦ, ἀλλ' εἰς τὴν παροῦσαν περίστασιν ἤθελεν εἶσθαι καὶ τὸ καύχημα καὶ ὁ πόθος του.» (2) Οὕτω καὶ εἰς τὴν ἀμφιταλαντευομένην Γαλλίαν οὔτε πίστιν εὕρισκεν οὔτε πεποίθησιν σταθεράν· εἰλικρί-

1) Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Λιβέρπολιν, 13/25 Ὀκτωβρίου 1825.
2) Στάπελτων· Ὁ Κάννιγκ καὶ ἡ ἐποχή του. σελ. 466.

νειαν δὲ καὶ σταθερότητα παρ' οὐδεμιᾷ τῶν Δυνάμεων εὑρισκεν. Ὅθεν ἐβασίζετο πρὸ πάντων εἰς τὴν διαγωγὴν τῆς Ἀγγλίας, ἐπειδὴ ἡ ἀπὸ κοινοῦ σύμπραξις εἶναι ἀδύνατος ἐν ζητήματι, καθ' ὃ αἱ ἀρχαὶ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῶν ἠπειρωτικῶν τῆς Εὐρώπης Δυνάμεων διΐστανται τοσοῦτον ἀπ' ἀλλήλων ὅσον καὶ οἱ σκοποὶ καὶ τὰ συμφέροντα αὐτῶν. Ἐν δὲ τῇ ὑπερβολικῇ πεποιθήσει του ἐνόμιζεν, ὅτι ἡ Ἀγγλία, ἐνεργοῦσα μόνη καὶ ἄνευ τῶν συμμάχων, δύναται νὰ θριαμβεύσῃ διὰ τῶν διαβημάτων καὶ ἐπιχειρημάτων, δι' ὧν οἱ σύμμαχοι ἄνευ τῆς Ἀγγλίας ἐναυάγησαν. Ἐν τοσούτῳ ὅμως, ἀφ' οὗ τὸ σύστημά του ἀπεδείχθη τοσοῦτον σαθρὸν ἐν ταῖς συνδιασκέψεσι δὲν ἤθελε διστάσει νὰ μεταχειρισθῇ τὰ στοιχεῖα τοῦ συστήματος τούτου, ὅσῳ τῷ ἐχρησίμευον, ὑπὲρ ἀγαθῶν σκοπῶν. Ποσῶς δὲν ἀπεχθαίνετο νὰ βαδίσῃ μετὰ τῆς Ῥωσσίας, διότι παρὰ τοῦ εὐκάμπτου Τσάρου ἔπρεπε νὰ περιμένῃ καὶ τὰ ὀλιγώτερα προσκόμματα καὶ τὰς μεγαλειτέρας διευκολύνσεις. Ἀλλ' αἴφνης ἀνετράπησαν ὅλοι οἱ ὑπολογισμοί, διαδοθείσης ἀπροσδοκήτως πανταχοῦ τῆς εἰδήσεως τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ὁ θάνατος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου

Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος συνώδευσε (1/13 Σεπτεμβρίου) τὴν πάσχουσαν αὐτοῦ σύζυγον εἰς Ταϊγάνιον, ὅπως διαχειμάσῃ ἐκεῖ. Ἡ ἀποδημία αὕτη ἤρξατο καὶ διὰ τὸν αὐτοκράτορα καὶ διὰ πάντας τοὺς ὁμόφρονάς του ὑπὸ κακοὺς οἰωνούς. Φύσει προληπτικὸς ὁ Τσάρος κατέστη ἔτι προληπτικώτερος ἕνεκα μεγάλων δυστυχημάτων, τὰ ὁποῖα τὸν κατέβαλον. Τῷ 1824 κατεθορυβήθη ὑπὸ πλημμύρας τοῦ ποταμοῦ Νέβα, ἧς φοβερωτέρα δὲν εἶχε συμβῇ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1777, καὶ ὑπὸ τῆς ἐξηγήσεως, ἣν ἔδωκεν εἰς αὐτὴν ὁ λαός. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἀπώλεσε διὰ τοῦ θανάτου τὴν νόθον αὐτοῦ θυγατέρα ἐκ τῆς Ναρίσκιν (Narischkin), μνηστὴν Σερεμέτεβ τινὸς (Scheremetew) ἐν ἡλικίᾳ 17 ἐτῶν· πρὸς δὲ τούτοις κατεθλίβετο ὑπὸ ἐπινηροῦ νοσήματος. Ἐξετάζων δὲ τὰς διαθέσεις, ἃς τῷ ἐπέφερον τὰ συμβάντα ταῦτα καὶ ῥίπτων τὸ βλέμμα του ὀπίσω ἐπὶ τῆς εἰκοσαετηρίδος τοῦ δημοσίου αὐτοῦ βίου, καθ' ἣν ἐβασίλευσε καὶ τῆς ὁποίας τὸ μὲν πρῶτον μέρος ἤρξατο ὑπὸ το-

τούτους κινδύνους καὶ ὑπὸ τοιαύτας θυέλλας καὶ ἀπέληξεν εἰς τοιαύτην ἐπίζηλον ἀκμὴν ἀξιώματος καὶ ἰσχύος, κατελαμβάνετο ὑπὸ ἀθυμίας, ἥτις καθ' ἑκάστην ἀνενεοῦτο ἕνεκα τῆς κακῆς πορείας τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ πραγμάτων· πῶς δηλ. ἡ ἀκτινοβόλος λάμψις τῆς βασιλείας του κατ' ὀλίγον ἐξέλιπε καὶ πῶς τὰ εὐτυχῆ αὐτῆς ἀποτελέσματα διελύθησαν καὶ ὡς πρὸς τὰ ἐξωτερικὰ ζητήματα, ὅπως διελύθησαν συγχρόνως ἅπαντα τὰ λαμπρὰ ὄνειρα τῆς δόξης καὶ τῆς ἐπιῤῥοῆς. Ὅ,τι ὅμως κατέβαλλεν αὐτὸν ἔτι ἐπαισθητότερον καὶ ἀτομικώτερον ἦτο ὅτι ἔβλεπεν ἐνώπιόν του ἐνσωματούμενον τὸ ἄγριον φάσμα τῆς ἐπαναστάσεως, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον κατετάραττε τὴν φαντασίαν του. Πρὸ τῆς ἐκ Πετρουπόλεως ἀναχωρήσεώς του ἔλαβεν ἤδη πληροφορίας περὶ τῆς ὑπάρξεως συνωμοσίας ἐν ταῖς τάξεσι τοῦ στρατοῦ, ἥτις ἐσχεδίαζεν ἀμέσως κατ' αὐτοῦ τοῦ προσώπου του καὶ κατὰ τῆς κυβερνήσεώς του ἀποπείρας. Ἅμα δὲ ἀφίχθη εἰς Ταϊγάνιον ἔλαβεν ἔτι ἀπελπιστικωτέρας περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης εἰδήσεις, αἵτινες ἠνάγκασαν τὸν ἐπὶ πολὺ ἀμφιταλαντευόμενον ἄνακτα νὰ μεταχειρισθῇ αὐστηρὰ κατὰ τῶν πρωταιτίων μέτρα. Ἐν μέσῳ τῶν κακῶν τούτων οἰωνῶν ἐκτελέσας ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Κριμαίαν περιοδείαν, καθ' ἣν προσεβλήθη ὑπὸ χολώδους πυρετοῦ, ὅστις κατὰ τὸ φθινόπωρον ἐπιπολάζει συνήθως εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, ἐπέστρεψε πάσχων εἰς Ταϊγάνιον, ἔνθα ἐν τῇ δεισιδαίμονι ἐπιμονῇ πᾶσαν ἀρνούμενος ἰατρικὴν συνδρομὴν ἀνηρπάγη ἐν βραχεῖ διαστήματι καὶ ὅλως ἀπροσδοκήτως ὑπὸ τῆν νόσου. (19/1 Δεκεμβρίου) (1). Τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ ἀνδρὸς τούτου τῆς εἰρήνης ζοφερὰ κατεθόλουν προαισθήματα, ὅτι αἱματηρόν τι συμβὰν θέλει, ὅπως συνώδευσε τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασίν του, ἀγγείλει καὶ τὴν στιγμὴν τῆς ἀπὸ τοῦ θρόνου εἰς τὸν τάφον καταβάσεώς του. Τοῦτο καὶ ἐγένετο. Διότι δὲν εἶχεν ἔτι κατευνασθῇ ἡ ἐπὶ

(1) Αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου (ὑπὸ Oertel) ἐν Πετρουπόλει 1827.

Robert Lee. Αἱ τελευταῖαι τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡμέραι, ἐν Λονδ. 1854.

τῷ ἀκούσματι τοῦ θανάτου του ἔκπληξις, καὶ ἀμέσως διεδόθη ἡ πάντας συνταράξασα εἴδησις, περὶ συστάσεως μυστηριώδους τινὸς ἐν Πετρουπόλει μεσοβασιλείας· ἡ δὲ ταραχὴ αὕτη τῶν πνευμάτων μετεβλήθη εἰς ἔτι μεγαλειτέραν κατάπληξιν, ἅμα διεδόθησαν αἱ πρῶται φῆμαι, ὅτι στρατιωτικὴ στάσις ἐκραγεῖσα ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ πρωτευούσῃ ἀπώθησεν ἀπὸ τῶν βαθμίδων τοῦ θρόνου τὸν διάδοχον Νικόλαον βάψασα αὐτὰς δι' αἵματος. Ἡ ἐπενέργεια τοῦ ἐπεισοδίου τούτου ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ νέου αὐτοκράτορος ὡς πρὸς τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα, τὸ ὁποῖον ἐπασχολεῖ ἡμᾶς, μᾶς ἀναγκάζει νὰ παρεμβάλωμεν ἐνταῦθα ἐν εἴδει ἐπεισοδίου τὴν ἐξιστόρησιν τῶν συμβάντων τούτων.

ΤΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟΝ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΣΤΑΣΕΩΣ ΕΝ ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΕΙ.

Μυστικαὶ ἑταιρίαι καὶ συνωμοσίαι ἐν Ῥωσσίᾳ καὶ Πολωνίᾳ.

Ἀνεφέρομεν ἤδη ἐν τοῖς προηγουμένοις (πρβ. τόμ. Β'. τοῦ συγγράμματος σελ. 770 κ. ἑξ.) περὶ τῆς συστάσεως καὶ τῆς ὀλίγης ἀναπτύξεως τῶν ἐπὶ ἀσθενῶν βάσεων στηριζομένων πολιτικῶν ἐν Ῥωσσίᾳ καὶ Πολωνίᾳ ἑταιριῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς τῶν προπαρασκευῶν προς τὸ ἐν Βερώνῃ συνέδριον τῶν ἡγεμόνων καθ' ἣν ἀπηγορεύθησαν αὗται διὰ διαταγμάτων, ἀφ' οὗ ἡ ἐν Ῥωσσίᾳ ὑπάρχουσα ἑταιρία « περὶ τοῦ κοινῇ συμφέροντος » διελύθη ἤδη ἀφ' ἑαυτῆς κατὰ τὸ 1821. Ἄμεσος δὲ συνέπεια τῆς αὐστηρότητος ταύτης τῆς κυβερνήσεως ἦτο ὅτι ὁ μὲν ἀριθμὸς τῶν ἑταίρων ἠλαττώθη, τὰ δὲ φρονήματα αὐτῶν κατέστησαν ἐχθρικώτερα, καὶ οἱ σκοποὶ αὐτῶν κινδυνωδέστεροι, καὶ ὅτι οἱ ἀβλαβεῖς ποιητίσκοι τῶν πρώτων ἀθώων ἑταιριῶν μετεβλήθησαν εἰς συνωμότας, οἱ δὲ ἀντιπολιτευόμενοι εἰς ἐπαναστάτας. Ἐν Πολωνίᾳ, ἔνθα ἡ ἀπαγόρευσις ἐδημοσιεύθη κατὰ τὸ 1821 ἤδη, ὁ Οὐμίνσκης ἀπὸ τῆς Ποσενίας ἐσύστησεν ἀμέσως πάλιν τὴν διαλυθεῖσαν Φραμασωνικὴν ἑταιρίαν τοῦ Λουκαζίνσκη ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν « ἡ πατριω-

τικὴ ἑταιρία » (ἢ καὶ ἡ ἑταιρία τῶν δρεπανοφόρων), καὶ νῦν πλέον ἐπὶ ὡρισμένοις πολιτικοῖς σκοποῖς· ἤδη συνέπραττον ἐν αὐτῷ πρῶσσοι καὶ ῥῶσσοι Πολωνοί. Ὡσαύτως κατὰ τὸ 1823 συνέστη ἐν Βολυνίᾳ ὑπὸ τῶν δύο ἀδελφῶν Βορισὼφ ἡ ἑταιρία τῶν «ἡνωμένων Σλαύων», ὡς πρώτη πανσλαϊστικὴ ἀπόπειρα, σκοπὸν ἔχουσα τὸν μεταξὺ ὀκτὼ σλαυϊκῶν ἐθνῶν σύνδεσμον, καὶ χρησιμεύσασα κατόπιν ὡς μία τῶν γεφυρῶν τῶν γενικῶν συνωμοσιῶν μεταξὺ Ῥώσσων καὶ Πολωνῶν. Ἡ σύστασις (26/8 Ἰουλίου 1822) ἐπιτροπῆς πρὸς ἐξέτασιν τῶν ἀπηγορευμένων συνεταιρισμῶν, συνεδριασάσης ἐπὶ δύο ὁλόκληρα ἔτη ἐν Βαρσοβίᾳ καὶ προβάσης εἰς τὴν φυλάκισιν τοῦ Λουκαζίνσκη, κατώρθωσε μὲν ὡς τὰ συγχρόνως ἐν Ῥωσσίᾳ ληφθέντα μέτρα, νὰ περιστείλῃ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς πατριωτικῆς ἑταιρίας, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη καὶ νὰ τὴν διαλύσῃ. Ἐνισχύθη μάλιστα ἡ ἑταιρία οὐσιωδῶς, ὅτε (τῷ 1824) ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῆς ὁ ἑβδομηκονταετὴς Στανίσλαος Σόλτυκ (**Stanislas Soltyk**) καὶ παρ' αὐτῷ ὁ νεαρὸς πρίγκηψ Ἀντώνιος Ἰαβλονώφσκης καὶ ὁ συνταγματάρχης Κρουσανώφσκης, καὶ ὅτε ἐν ταῖς συνεδριάσεσιν αὐτῆς συνεζητοῦντο σχέδια ἐθνικῆς ἐπαναστάσεως, περὶ τῶν ὁποίων οὐδεὶς ἐσκέπτετο ἐν ὅσῳ οἱ συνταγματικοὶ θεσμοὶ τῆς Πολωνίας παρεῖχον ἐλπίδα διαρκοῦς ἀναπτύξεως. Τὸ αὐτὸ τοῦτο συνέβη καὶ ὡς πρὸς τὰς ἐν Ῥωσσίᾳ ἑταιρίας (1), ἔνθα ἐν τῷ κοσκίνῳ τῆς ἀπαγορεύσεως οἱ πλεῖστοι ἐξ ἐκείνων ἔμειναν ἀνηρτημένοι, οἵτινες ἐν τοῖς συλλόγοις αὐτῶν δὲν ἐθήρευον εἰμὴ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν, οἱ δὲ θρασύτεροι διεπέρασαν, οἵτινες ἐν τοῖς περιωρισμένοις καὶ ἀμόρφοις αὐτῶν κύκλοις ἀναμασσῶντες

(1) Πηγαὶ τῶν συμβάντων τούτων εἶναι ἐκτὸς τῆς προμνημονευθείσης «ἐκθέσεως τῆς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς». Παρίσ. 1827 καὶ ἡ ἀξιόλογος κρίσις τοῦ σεβασμίου Τουργένιεφ (ἡ 'Ρωσσία καὶ οἱ 'Ρῶσσοι). Ἔτι δὲ καὶ ἡ νεωτέρα ἐπίσημος περιγραφὴ τῆς στάσεως παρὰ Κορφίῳ «Ἡ ἀνάβασις εἰς τὸν θρόνον τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου Α', ἥτις τῷ 1857 ἔλαβεν ἀπάντησιν ῥωσσιστὶ γεγραμμένην ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ Ἕρτσεν (ἡ 26 Δεκεμβρίου 1825 καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος), ἧς τὸ ἐν Λονδίνῳ 1858 γαλλιστὶ ἐκδοθὲν σύγγραμμα «Ἡ ῥωσσικὴ συνωμοσία τοῦ 1825» εἶναι ἐπιτομή.

διηνεκῶς τὰ αὐτὰ εἰσέδωσαν βαθμηδὸν εἰς τὴν ὁδὸν τὴν πρὸς ἐγκληματικὴν ἀνατροπὴν τῶν καθεστώτων τείνουσαν. Ἐν τῷ ἐν Τουλτσινίῳ (Tultschin) στρατοπέδῳ τοῦ δευτέρου σώματος μέλη τινα τῆς ἑταιρίας τοῦ 1821 δὲν παρεδέχθησαν τὴν διάλυσιν, καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ Πετρουπόλει ἔμενον ἔτι νεωτερίζουσαί τινες κεφαλαί, αἵτινες διενοοῦντο περὶ ἀναπλάσεως τῆς κοινωνίας, χωρὶς οὔτε εἰς τὸ ἓν μέρος οὔτε εἰς τὸ ἄλλο αἱ συνεδριάσεις αὐτῶν νὰ ἔχωσιν ὡρισμένους τύπους. Αἱ ἐπίσημοι ἐκθέσεις τῆς ἐπιτροπῆς, ἥτις προσκληθεῖσα ἐφανέρωσε μετὰ ταῦτα τὴν ἱστορίαν τῶν ἑταιριῶν τούτων, ἀπέδιδον μὲν ἐκ πρώτης ὑπαρχῆς εἰς τοὺς νέους τούτους συλλόγους ὡρισμένους τύπους καὶ μεγάλην ἔκτασιν καὶ σημασίαν, καὶ πρὸς τοῦτο συνεφώνουν παραδόξως πως καὶ οἱ πράκτορες τῶν συνενόχων καὶ τῶν καταδιωκομένων, οἱ Ῥῶσσοι ῥιζοσπάσται τῆς ἡμέρας. Κατ' ἀμφοτέρας τὰς μνημονευθείσας πηγὰς ἡ ἑταιρία «τοῦ κοινῇ συμφέροντος» ἀναδιωργανίσθη ἐν τῇ πρωτευούσῃ ἀμέσως περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1822 διὰ τοῦ Νικήτα Μουραβιέφ, λοχαγοῦ τῶν ἐπιτελῶν τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς (συγγενοῦς ἀπομεμακρυσμένου τῶν προτέρων μελῶν αὐτῆς Ἀλεξάνδρου καὶ Μιχαὴλ Μουραβιέφ) διὰ τοῦ νέου πρίγκηπος Ὀβολένσκη, τοῦ Τουργένιεφ καὶ ἄλλων· ἐν δὲ τῇ μεσημβρινῇ Ῥωσσίᾳ ἐν τῷ δευτέρῳ σώματι, τῷ ὑπὸ τὸν κόμητα Βιτγενστάϊν Βερλεβοῦργ (Wittgenstein Berleburg) καὶ ἐν τῷ πρώτῳ τῷ ὑπὸ τὸν κόμητα Σάκεν ἀναδιωργανίσθη ἡ αὐτὴ ἑταιρία ὑπὸ τοῦ Παύλου Πέστελ, τοῦ Ἰουσνέφσκη, τοῦ Σεργίου Μουραβιέφ, τοῦ Βεστούσεφ-Ῥουμίνου καὶ ἄλλων καὶ μετ' οὐ πολὺ διεκλαδώθη εἰς πολλὰς ὑποδιαιρέσεις. Ἀλλ' ὅμως ἡ μαρτυρία τοῦ συνενόχου Τουργένιεφ, ὅστις βεβαίως καλῶς τὰ διατρέχοντα ἐγίνωσκεν, ἀποδεικνύει ἐσφαλμένην τὴν ὕπαρξιν τῆς ἐν Πετρουπόλει συνεννοήσεως, ὡς καὶ ἐπίσης τὴν ὕπαρξιν τῆς ἐν Τουλτσινίῳ ἑταιρίας, ὡς πρὸς τὴν ὁποίαν αὐτὸς ὁ Πέστελ τὸν διεβεβαίωσεν (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1824) ὅτι ἡ ἑταιρία περιωρίζετο εἰς πέντε ἢ ἓξ μόνον ἄτομα. Οἱ ὀλίγοι οὗτοι ἀπονενοημένοι εἶχον πραγματικῶς ἐπικινδύνους σκοπούς,

οἵτινες ὅμως ἐπήγαζον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ σχεδίων παρατόλμων, ἀπορρεόντων ἀπὸ νεανικῆς ἐξάψεως καὶ κομπορρημοσύνης. Κατὰ τὰς ἐπισήμους καταθέσεις ἐσκέπτοντο οἱ ἐν Τουλτσινίῳ συνωμόται οὗτοι νὰ προβῶσι πρῶτον ἐν Κιέβῳ (1823) εἰς μεταρρύθμισιν τοῦ πολιτεύματος καὶ εἰς καταστροφὴν τοῦ βασιλεύοντος αὐτοκρατορικοῦ οἴκου. Εἶτα δὲ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐσχεδίαζον νὰ καθαιρέσωσι τὸν αὐτοκράτορα, καθ' ὃν χρόνον ἤθελεν ἐπιθεωρήσει ἐν Μινσκίῳ (Minsk) τὸ ἔνατον τάγμα· καὶ βραδύτερον πάλιν (κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1824, ἐλέγετο ὅτι ἐσκόπευον νὰ δολοφονήσωσι τὸν Τσάρον κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ τρίτου σώματος ἐπιθεώρησιν. Πάντα ὅμως τὰ σχέδια ταῦτα ἐθεώρει περὶ τὰ τέλη ἤδη τοῦ 1824 εἷς τῶν μεμυημένων ἀδελφῶν Μουραβιὲφ ὡς ἀπονενοημένων κεφαλῶν ἐμπνεύσεις, δι' ὧν ἐζήτουν οἱ σφόδρα ἐπαναστάται ν' ἀπατήσωσιν ἑαυτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους καὶ περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς συνωμοσίας, ἥτις περιωρίζετο εἰς νέους τινὰς μόνον ἀνθυπασπιστάς, καὶ περὶ τῆς συμπράξεως τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ, οἵτινες ἀμφότεροι ἦσαν ἀληθῶς ἐναντίοι παντὸς νεωτερισμοῦ. Διότι οἱ συνωμόται περιεστρέφοντο ἀείποτε ἐντὸς τοῦ περιωρισμένου κύκλου στενοκεφάλων ἀνθρώπων, παρ' οἷς ἀπαντᾷ τίς διηνεκῶς τὴν ἀντανάκλασιν τοῦ αὐτοῦ φρονήματος καὶ τοῦ αὐτοῦ τρόπου τοῦ σκέπτεσθαι. Ὁ Βεστούσεφ-Ῥουμίνης μαθών, ὅτι ἡ πατριωτικὴ τῶν Πολωνῶν ἑταιρία εἶχε σύλλογον ἐν Κιέβῳ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Γροδέκη, ἀπεφάσισε μετὰ τοῦ Κρουσανώφσκη ἐν καιρῷ τῆς πανηγύρεως (κατὰ τὸν Ἰανουάριον 1824) συνέντευξιν ἐν Κιέβῳ, μετὰ τὴν ὁποίαν ἔλαβον χώραν καὶ ἄλλαι πολλαί, ἐν αἷς δὲν ἐγένετο λόγος εἰμὴ περὶ δολοφονίας τοῦ αὐτοκράτορος, περὶ ἐπαναστάσεως, περὶ πολωνικῆς δημοκρατίας, καὶ περὶ διαμελισμοῦ τῆς ῥωσσο-πολωνικῆς χώρας. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν (περὶ τὰς ἀρχὰς δηλ. τοῦ 1824) μετέβη ὁ Πέστελ εἰς Πετρούπολιν μὲ τὴν πρότασιν νὰ ἑνώσῃ τὰς τῆς βορείου Ῥωσσίας ἑταιρίας μετὰ τῶν τῆς μεσημβρινῆς, αἵτινες ἀμφότεραι οὐδὲ κἂν ὑπῆρχον. Ἐκ τῶν λειψάνων μόνον τῶν πρότερον ὑπαρξασῶν ἑταιριῶν εὗρεν ἄνδρας τινὰς ἐξημμένους, ὡς τοὺς

ἀδελφοὺς Μουραβιέφ καὶ τὸν Βεστούσεφ, τὸν πρίγκηπα Τρουβέσκην, τὸν συνταγματάρχην Πόγιον (Poggio), τὸν καὶ Μιτκὼφ καλούμενον, τὸν πρίγκηπα Β. Γαλίτσιν καὶ τὸν Κ. Ῥυλέϊεφ, ὅςις ἦτο καὶ ἡ κεφαλὴ τοῦ κύκλου τούτου. Ἕκαστος τῶν ἀνδρῶν τούτων ἠκολούθει τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἐμπνεύσεις, καὶ ἅπαντες ἦλθον καὶ μετὰ τοῦ Πέστελ εἰς ῥῆξιν ἀντὶ νὰ συνεννοηθῶσι μετ' αὐτοῦ. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, συνταγματάρχης τοῦ συντάγματος Βιάτκα, τοῦ ἐν Τουλτσινίῳ σταθμεύοντος, ἦτο υἱὸς τοῦ ἐν Σιβηρίᾳ γενικοῦ ἀρχηγοῦ Πέστελ, ὅστις τῷ 1822, κατηγορηθεὶς ἐπὶ καταχρήσεσιν ἀπώλεσε τὴν θέσιν του καὶ ἔζη ἔκτοτε σχεδὸν ἐν ἐνδείᾳ. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ, κατὰ τὴν κρίσιν καὶ τῶν κατηγορούντων καὶ τῶν θαυμαζόντων αὐτὸν, ἦτο ὁ θρασύτερος πάντων τῶν συνωμοτῶν ἑταίρων του· ἀείποτε κατὰ νοῦν ἔχων τὴν ἐξολόθρευσιν τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας, ἀνῆκεν εἰς τὴν μερίδα τῶν κοινοκτημόνων, καὶ ὑπέσχετο δι' ἀγροτικοῦ νόμου νὰ δώσῃ γαίας εἰς τοὺς χωρικοὺς, ἦτο ἕτερος Οὐασιγκτὼν κατὰ τὰς δημοκρατικὰς ἀρχάς του, ἃς χάριν τῶν ἄλλως φρονούντων φίλων του ἐμετρίασεν ἐν τῷ πολιτικῷ αὐτοῦ τῆς Ῥωσσίας κώδηκι, ἐνδύσας αὐτὰς διὰ μορφῆς συνταγματικῆς. Οἱ ἐν Πετρουπόλει ὅμως ἐθεώρουν αὐτὸν ἄλλον Ναπολέοντα καὶ ἐφοβοῦντο τὰ ἐκτεταμένα αὐτοῦ σχέδια φθονοῦντες συγχρόνως τὴν ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ῥωσσίᾳ ἐπιῤῥοήν του, ἣν ἀπέκτα θηρεύων τὴν ἀρχηγίαν πασῶν τῶν ἑταιριῶν. Ὅθεν δὲν ἐπραγματοποιήθη ἡ ἕνωσις· ἀλλὰ διὰ τῆς δοθείσης ταύτης ὠθήσεως ἀνέζησεν ἐν τῇ πρωτευούσῃ εἶδός τι ἑταιρίας ἐξ εἴκοσι μέχρι τριάκοντα μελῶν, ἀφ' οὗ ὁ δραστήριος Ῥυλέϊεφ ἐτέθη (περὶ τὰ τέλη τοῦ 1824) ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῆς καὶ μετὰ τοῦ φίλου του Ἀλεξάνδρου Βεστούσεφ ἐζήτει ὀπαδοὺς ὄχι τόσον πρὸς καταρτισμὸν ἑταιρίας ὅσον ὀπαδοὺς τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ φρονημάτων. Πλείστους τοιούτους εὗρε πρὸ πάντων μεταξὺ τῶν νέων ἀξιωματικῶν τοῦ ναυτικοῦ, οἵτινες ἐῤῥαδιουργοῦντο ὑπὸ τοῦ Ἀρβουσὼφ, χωρὶς ν' ἀνήκωσιν εἰς τὴν ἑταιρίαν τὴν σχηματισθεῖσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν παρηγκωνισμένων ἀξιωματικῶν, οἷον τοῦ ἀντισυνταγματάρχου Βατεμκὼφ, τοῦ βαρώνου Στάϊνχαϊλ,

τοῦ Σεργίου Βολκόνσκη κ. ἄλ. Ἀνῆκε δὲ εἰς αὐτοὺς καὶ ὁ πρίγκηψ Ὀβολένσκης, ἐξ εὐγενοῦς ἀλλὰ πτωχῆς οἰκογενείας καταγόμενος, ὅστις ἀτομικῶς κατεφέρετο κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ ὁ Ἴλαρχος Ἰακουβόβιτς, ὅστις συνεπείᾳ μονομαχίας τινὸς ὑποβιβασθεὶς τῷ 1817 ἀπὸ τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς εἰς τὸ πεζικὸν, ἔπνεεν ἐκδίκησιν καὶ ἐκόμπαζε μὲ τὴν δολοφονίαν τοῦ ἡγεμόνος, χωρὶς ὅμως οὔτε οἱ περὶ αὐτὸν νὰ ἐγκρίνωσι τοῦτο οὔτε αὐτὸς ὁ ἴδιος νὰ τὸ ἔχῃ σοβαρῶς κατὰ νοῦν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Πέστελ, ὁ ἐν τοῖς θρασυτέροις θρασύτατος ὅτε κατὰ τὸ 1825 ἐπρόκειτο ἐν Τουλτσινίῳ περὶ καθαιρέσεως τοῦ διοικητοῦ τοῦ σώματος, ἦτο ἐναντίος τοῦ σχεδίου τούτου, προβλέπων ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκτελεσθῇ τι ὁριστικόν. Ἐν τοσούτῳ ἐξηκολούθει ὁ ἀναβρασμὸς παρὰ τοῖς θερμοκεφάλοις τούτοις τῆς Ῥωσσίας καὶ νέα ἐτεκταίνοντο σχέδια, τὰ ὁποῖα ἐλάμβανον τὴν τροφὴν των μόνον ἐκ τῆς ἡδονῆς, ἣν ᾐσθάνοντο οἱ συνωμόται ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν θρασύτητι. Ἐν οἱᾳδήποτε ἄλλῃ χώρᾳ τὰ μεγάλα τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἐποχῆς συμβάντα ἤθελον δώσει τὴν πρὸς τοιαύτας ἰδέας καὶ τοιούτους σκοποὺς ὤθησιν· ἐξακολουθοῦντος τοῦ ἀναβρασμοῦ τῶν ἐν τῷ γαλλικῷ πολέμῳ ἀναφυεισῶν ἰδεῶν ἔπρεπεν αἱ τῆς Ἱσπανίας καὶ τῆς Ἰταλίας στρατιωτικαὶ στάσεις νὰ κεντήσωσι τὴν ἅμιλλαν τῶν ῥώσσων ἀξιωματικῶν· ἐν δὲ τῷ ἀνατολικῷ ζητήματι, εἰς τὸ ὁποῖον οὐδὲν ἔθνος τοσοῦτον ἀμέσως ἐνδιεφέρετο ὅσον ἡ Ῥωσσία, ἠδύνατο ἡ θέσις τῆς Ἀγγίας ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος, ἠδύνατο καὶ ἡ ἔκρηξις τοῦ φιλελληνισμοῦ ἐν Γαλλίᾳ, ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἀδρανῆ καὶ ψυχρὰν διαγωγὴν τῆς Ῥωσσίας, νὰ κεντήσωσι τῆς νεωτερισμοὺς θηρευούσης ταύτης νεολαίας τὴν στρατιωτικὴν, θρησκευτικὴν καὶ ἐθνικὴν φιλοδοξίαν, καὶ ἐὰν ἡ νεολαία αὕτη ἦτο ἐπιδεκτικὴ μεγάλων ἰδεῶν καὶ πράγματι ἀπεφασισμένη νὰ πράξῃ ἔργα ἀποτελεσματικὰ, ἔπρεπε νὰ τὴν κεντήσῃ, διότι ἡ πρόφασις τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος ἦτο ἡ μόνη, ἥτις ἤθελε δώσει εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τῶν φιλελευθέρων ὑπόστασίν τινα καὶ ὑποστήριξιν παρὰ τῷ ῥωσσικῷ ἔθνει. Ἀλλ' αἱ συμπάθειαι ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος εὑρίσκοντο ἐν ὅλως διαφόρῳ κύκλῳ τοῦ ῥωσσικοῦ

στρατοῦ· καὶ αὐτὸ τὸ περιστατικὸν, ὅτι τὰ αἴτια ταῦτα οὐδαμοῦ ἀνεκαλύφθησαν παρὰ τοῖς συνωμόταις, ἀποδεικνύει ἀρκούντως ὅτι οἱ ἄνδρες οὗτοι ἔνηθον τὸ λεπτὸν νῆμα τῶν σχεδίων των ἐκ τῶν ὀλίγων καὶ πτωχῶν ἰδεῶν, τῶν ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῶν κύκλων ἐκπηγαζουσῶν. Οὕτως ἐν ἔτει 1825 ἐγένοντο ἐκ νέου αἱ μετὰ τῶν Πολωνῶν ἄκαρποι διαπραγματεύσεις· ὁ πρίγκηψ Ἰαβλονόφσκης καὶ ὁ Πέστελ ἐφαίνοντο ἐν τῇ ἐν Κιέβῳ οἰκίᾳ τοῦ στρατηγοῦ πρίγκηπος Σεργίου Βολκόνσκη, ὃν ὁ Πέστελ ἐτίμα ὡς χρησμόν· ὁ συνταγματάρχης Σβαϊκώφσκης τοῦ συντάγματος Σαρατώβου προσδιωρίσθη ν' ἀνταποκρίνηται πρὸς τὴν ἐν Βαρσοβίᾳ πατριωτικὴν ἑταιρίαν, ὁ δὲ Βεστούσεφ-Ῥουμίνης ἦλθεν εἰς συνεννόησιν κατὰ τὸ θέρος μετὰ τῆς ἑταιρίας τῶν ἡνωμένων Σλαύων. Συνεπείᾳ τῶν συνεννοήσεων τούτων αἱ ἐνέργειαι τῶν συνωμοτῶν καθίσταντο ὁσημέραι θαῤῥαλεώτεραι· οἱ συνωμόται ἐλάμβανον ὁσημέραι περισσοτέραν πεποίθησιν εἰς τὴν ἐπιῤῥοήν των, εἰς τὴν διακλάδωσίν των καὶ εἰς τὴν ἐν τῷ στρατῷ θέσιν των. Ὁ Πέστελ ἦτο ὑπασπιστὴς καὶ ἔχαιρε πλήρη ἐμπιστοσύνην παρὰ τῷ διοικητῇ κόμητι Βιτγενστάϊν· ὁ φίλος αὐτοῦ Ἰουσνέφσκης ἦτο γενικὸς ἐπιμελητής· μεταξὺ τῶν μεμυημένων ἦσαν δύο ἐν ἐνεργείᾳ στρατηγοί, ὁ Βολκόνσκης καὶ Βαν-Βίζεν (Van Viesen), ἐξ συνταγματάρχαι ὁ Ἀρτέμων Μουραβιὲφ, ὁ Ναρίσκιν, ὁ Σβαϊκώφσκης, ὁ Ἀβράμωφ, ὁ Τιζενχάουζεν καὶ ὁ Βρανιτσκόης, τέλος δὲ καὶ οἱ ἀντισυνταγματάρχαι Σέργιος καὶ Ματθαῖος Μουραβιέφ. Διὰ τοῦ τοιούτου τρόπου οἱ συνωμόται ἐγνώριζον τὰ μυστήρια καὶ τοῦ ἐπιτελείου τοῦ στρατηγοῦ καὶ τοῦ ἐπιμελητηρίου, καὶ εὔκολον τοῖς ἦτο, καθ' ἣν ἡμέραν τὸ σύνταγμα τοῦ Πέστελ εἶχε τὴν ὑπηρεσίαν, νὰ συλλάβωσι τὸν διοικητὴν καὶ νὰ δώσωσι τὸ σύνθημα τῆς ἐπαναστάσεως. Τοσοῦτον φανερῶς δὲ καὶ ἀπερισκέπτως ἐγένετο λόγος περὶ τῶν σχεδίων τούτων, ὥστε μεγαλείτερος σχεδὸν ἦτο ὁ κίνδυνος ὁ προερχόμενος ἐκ τῶν λόγων ἢ ἐκ τῶν ἔργων αὐτῶν. Ὁ Πέστελ ἤρχισε νὰ φοβῆται τὴν προδοσίαν, ἀφ' οὗ αὕτη ἐνηργεῖτο ἤδη. Τῷ ὑπόπτῳ συνταγματάρχῃ Σβαϊκώφσκῃ ἀφῃρέθη ἡ διοίκησις τοῦ

συντάγματος· καὶ τοῦτο ἦτο ἡ πρώτη ἀπόδειξις, ὅτι ἡ κυβέρνησις εἶχεν εἴδησιν περὶ τῆς συνωμοσίας. Ἤδη νέαι ἐγένοντο προτάσεις καὶ νέα σχέδια νὰ παρακινηθῇ τὸ σύνταγμα ὁλόκληρον εἰς στάσιν καὶ νὰ σταλῶσι δολοφόνοι κατὰ τοῦ ἐν Ταϊγανίῳ εὑρισκομένου αὐτοκράτορος. Προσεφέρθη δὲ ὡς τοιοῦτος ὁ συνταγματάρχης τῶν Οὐσσάρων Ἀρτέμων Μουραβιέφ, ὁ γαμβρὸς τοῦ κόμητος Γαγάριν. Αἴφνης ὅμως ἡ εἴδησις τοῦ θανάτου τοῦ αὐτοκράτορος διεσταύρωσε πάντα τὰ σχέδια ταῦτα, καὶ ἡ πάντη παράδοξος ἀπάτη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας περὶ τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου καὶ ἡ ἐπὶ ἑβδομάδας παραταθεῖσα μεσοβασιλεία, ἡ ἄμεσος αὐτῆς συνέπεια, μετέβαλε καὶ τῶν πραγμάτων τὴν φάσιν καὶ τῶν συνωμοτῶν τὰ σχέδια, οἵτινες ἀπεφάσισαν νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς συγχύσεως ταύτης καὶ νὰ κάμωσιν ἔναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν αὐτῇ τῇ Πετρουπόλει.

Ἐφαίνετο ὅτι καὶ οἱ τέσσαρες υἱοὶ τοῦ δολοφονηθέντος αὐτοκράτορος Παύλου ἀναμιμνησκόμενοι τῆς φρικώδους τελευτῆς τοῦ πατρός των, ὀλίγην ᾐσθάνοντο τὴν πρὸς τὸν θρόνον καὶ τὴν ἐξουσίαν διάθεσιν. Τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον νέον ἔτι ὄντα ἐπησχόλει ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς μελαγχολίας ἡ ἰδέα τῆς παραιτήσεως, καὶ ἐσχάτως ἡ ἰδέα αὕτη ἐπανήρχετο εἰς τὸν νοῦν του καὶ πάλιν. *Ἡ μεσοβασιλεία.* Ἔτι μεγαλειτέραν καὶ ὁριστικωτέραν πρὸς τὸν θρόνον ἀποστροφὴν εἶχεν ὁ νόμιμος τοῦ Ἀλεξάνδρου διάδοχος, ὁ μέγας δοὺξ Κωνσταντῖνος. Ἐν τῷ ἡγεμονόπαιδι τούτῳ, νέῳ ἔτι, εὑρενὁ Μάσων πιστὴν εἰκόνα τοῦ πατρός, τὸ ὀξύθυμον αὐτοῦ, τὸ ἀπότομον καὶ παράδοξον ἐν τῇ συμπεριφορᾷ, ἄνευ τῶν γνώσεών του ὅμως καὶ τοῦ νοός, μίγμα ἐπὶ τέλους ἀντιθέτων ἰδιοτήτων, δι' ὧν ἡ φύσις ἀλλοκότως πως τὸν εἶχε προικίσει. Ὅταν, ὡς ὁ Σουβόρωφ, ἔπαιζεν ἐν μέσῳ τῶν στρατιωτῶν του τὸν γελωτοποιόν, οὐδεὶς βεβαίως ἠδύνατο νὰ πιστεύσῃ ὅτι ὁ ἡγεμονόπαις οὗτος ἠγάπα ὑπερμέτρως τὸ βάρβαρόν καὶ παιδαριῶδες ἅμα σύστημα τῆς στρατιωτικῆς πειθαρχίας καὶ τοῦ τραχέως καὶ ὠμοῦ πρὸς τοὺς αὐτομάτους στρατιώτας τρόπου· οὐδείς, ἀκούων μεταβαίνοντας ἀπὸ στόματος εἰς στόμα τοὺς ἀστείους αὐτοῦ καὶ εὐφυεῖς λόγους ἠδύνατό ποτε νὰ πιστεύσῃ ὅτι

αὐτῷ, τὸ ὁποῖον δὲν ἐξελάμβανεν εἰμὴ ὡς τὴν οἰκογενειακὴν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐπιστολήν. Ὁ ὑπουργὸς τῆς δικαιοσύνης ἄφησεν ἄθικτον καὶ τὸ ἐν τῇ Γερουσίᾳ κείμενον ἀντίγραφον· ὁ δὲ ἀρχιεπίσκοπος ἀπηγορεύθη ν' ἀποσφραγίσῃ τὸν ἐν τῷ γραφείῳ τῆς Συνόδου εὑρισκόμενον. Κατ' ἐπανειλημμένην δὲ τοῦ μεγάλου δουκὸς αἴτησιν κατεπείσθησαν καὶ τὰ μέλη τοῦ συμβουλίου τοῦ κράτους νὰ δώσωσι τὸν ὅρκον εἰς τὸν Κωνσταντῖνον. Διότι ὁ Νικόλαος, καὶ ἀφ' οὗ ἔλαβε διὰ τοῦ συμβουλίου γνῶσιν τοῦ ἐπισήμου τῆς παραιτήσεως ἐγγράφου, ἐπέμενεν εἰς τὴν ὁδὸν, ἣν ἅπαξ εἶχε πατήσει, προτρέπων καὶ πάντας τοὺς ἄλλους νὰ ὁρκισθῶσι πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον. Καὶ ἐν Μόσχᾳ δὲ δὲν ἐτόλμησεν ὁ ἀρχιεπίσκοπος νὰ ἐκτελέσῃ τὸ καθῆκόν του, περιμένων ἀνυπομόνως τὰ ἐν Πετρουπόλει συμβησόμενα. καὶ ἀφ' οὗ τῷ ἐδόθη ἐκ Πετρουπόλεως (29/11 Δεκεμβρίου) ἡ προφορικὴ διαταγὴ νὰ ὁρκισθῇ εἰς τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον χωρὶς νὰ ἀποσφραγίσῃ τὸ ἔγγραφον, ὑπήκουσεν ἄνευ ἀντιῤῥήσεως. Ἐν τοσούτῳ διετήρει ὁ Νικόλαος ἐν Πετρουπόλει πραγματικὴν μεσοβασιλείαν· ἦτο ἠναγκασμένος ν' ἀνοίγῃ ἅπαντα τὰ «πρὸς τὸν αὐτοκράτορα» διευθυνόμενα ἔγγραφα, διότι ἐκ Βαρσοβίας οὐδεμία ἤρχετο εἴδησις. Μετ' οὐ πολὺ ὅμως μετέβη εἰς τὴν πρωτεύουσαν ὁ μέγας δοὺξ Μιχαὴλ κομίζων τὰς τὴν παραίτησιν ἐπικυροῦσας ἐπιστολάς. Ἀλλ' αἱ ἐπιστολαὶ αὗται δὲν ἦσαν ἔγγραφα ἐπίσημα καὶ πρὸς τούτοις ἦσαν γεγραμμέναι πρὶν ἔτι λάβῃ γνῶσιν ὁ Κωνσταντῖνος τῆς ἐν Πετρουπόλει τελεσθείσης ὁρκωμοσίας· ὅθεν καὶ νῦν ἡ εὐσυνειδησία ἢ δειλία ἐκράτει τὸν μέγα δοῦκα Νικόλαον ἐντὸς τῶν χαραχθέντων ὁρίων. Διὰ τοῦ ἐκτάκτου ταχυδρόμου Βιελουσὼφ ἀπήντησεν, ὅτι θέλει ὑπακούσει εἰς τὴν θέλησιν τοῦ ἀδελφοῦ του, ἐὰν οὗτος ῥητῶς τῷ ἐκφράσῃ αὐτὴν ἐκ δευτέρου. Καὶ ὁ μέγας δοὺξ Μιχαὴλ ἀπεστάλη πάλιν εἰς Βαρσοβίαν, ὅπως καταπείσῃ τὸν Κωνσταντῖνον νὰ μεταβῇ αὐτοπροσώπως εἰς Πετρούπολιν. Διεσταυρώθη ὁ Μιχαὴλ καθ' ὁδὸν ὑπὸ ταχυδρόμου ἐκ Βαρσοβίας ἐρχομένου, ὅστις ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς ὁρκωμοσίας ἐκόμιζεν ἀπάντη-

σιν (ἀπὸ 2/14 Δεκεμβρίου) ἐπικυροῦσαν τὴν παραίτησιν. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀπεφάσισεν ὁ Νικόλαος νὰ περιμείνῃ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Βιελουσώφ. Τέλος δὲ τὰ ἔγγραφα, τὰ ὁποῖα οὗτος ἐκόμισε (12/42 Δεκεμβρίου) διεσκέδασαν πᾶσαν ἀμφιβολίαν. Καὶ ὁ νέος αὐτοκράτωρ Νικόλαος συνέταξε διὰ τοῦ Σπεράνσκη προκήρυξιν ἥτις ἔμελλε νὰ δημοσιευθῇ τῇ 14/26 Δεκεμβρίου, καθ' ἣν ἡμέραν ἔμελλε νὰ δοθῇ καὶ ὁ ὅρκος. Ἀλλὰ καθ' ἣν ἡμέραν ἀφίκετο ὁ Βιελουσώφ, ἔφθασαν εἰς Πετρούπολιν καὶ ἄλλαι εἰδήσεις, αἵτινες ἔρριψαν ζοφερωτάτας σκιὰς πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ πρὸς τὸν θρόνον βαδίζοντος νέου αὐτοκράτορος.

Ἡ ἐν Πετρουπόλει στρατιωτικὴ στάσις.

Κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐκομίσθη ἐκ Ταϊγανίου φάκελλος ἐπιστολῶν τοῦ βαρώνου Δείβιτς (Diebitsch) πρὸς τὸν αὐτοκράτορα μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «ἰδίαις χερσὶ καὶ λίαν κατεπεῖγον». Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται περιεῖχον τὰς ἀνακαλύψεις, αἵτινες κατεσκότισαν τὰς τελευταίας τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡμέρας. Ἡ πόλις τοῦ Τουλτσινίου ἀνεφέρετο ὡς ἕδρα τῆς συνωμοσίας· πρὸς τούτοις κατηγγέλλετο ὡς ὕποπτον καὶ τὸ ἐν τῇ πρωτευούσῃ ἑδρεῦον σύνταγμα τοῦ ἱππικοῦ τῆς φρουρᾶς, καὶ ἀνεφέροντο καί τινα ὀνόματα συνωμοτῶν τῆς Πετρουπόλεως, οἵτινες ἐλέγετο ὅτι ἦσαν ἀπόντες ὅπως συνέλθωσιν εἰς συνδιάσκεψιν μετὰ τῶν ὁμοφρόνων αὐτῶν. Ἡ τελευταία αὕτη πληροφορία εὑρέθη ἀκριβής, ὅ,περ ἐφαίνετο ὅτι παρεῖχεν ἐγγύησιν καὶ περὶ τῆς ἀκριβείας καὶ ἀληθείας τῶν ἄλλων πληροφοριῶν. Ἀλλ' ἐν τοσούτῳ σαφέστερα διδόμενα ἔλειπον. Ὁ διοικητὴς τῆς πρωτευούσης κόμης Μιλοράδοβιτς διετάχθη νὰ ἐνεργήσῃ ἀνακρίσεις. Ὁ γενναῖος οὗτος ἀξιωματικὸς ἦτο ἀνὴρ γλυκὺς καὶ ἁπλοῦς τοὺς τρόπους, τοῦ ὁποίου μάλιστα τὴν ἐμπιστοσύνην κατώρθωσε νὰ κερδίσῃ καὶ εἷς τῶν συνωμοτῶν ὁ Ἰακουβόβιτς. Καθ' ὅλας δ' αὐτὰς τὰς ἡμέρας διετέλει ὁ κόμης ἐν πλήρει ἡσυχίᾳ ἂν καὶ οἱ δυσηρεστημένοι εὑρίσκοντο ἀπὸ τῆς 27/9 ἤδη Δεκεμβρίου εἰς κίνησιν. Μέρος τῶν ἐξημμένων ἤλπιζεν ὅτι τὸ συμβούλιον τοῦ κράτους θέλει λάβει τὴν πρωτοβουλίαν, ἐπιβάλλον τῷ νέῳ αὐτοκράτορι σύνταγμα. Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐξήτασεν ὁ Ὀβολένσκης τὸν ἀνθυπασπιστὴν Ἀλέξανδρον Μουραβιὲφ

περὶ τῆς στάσεως, ὅστις ἐκάλεσε τὴν ἰδέαν παράλογον. Ἔκτοτε ἤδη εἰδοποιήθη ὁ διοικητὴς τῆς πρωτευούσης ὅτι ὕποπτοι συναθροίσεις λαμβάνουσι χώραν. Ἀνοησίαι, ἀπήντησεν οὗτος! Ἄφετε τοὺς νέους ν' ἀναγινώσκωσιν ἐν ἡσυχίᾳ τοὺς ἀθλίους αὐτῶν στίχους! Ὅτε δὲ τὴν 6/18 ἦλθεν εἰς Πετρούπολιν ὁ μέγας δοὺξ Μιχαὴλ, ἐφάνη πως παράδοξον, ὅτι δὲν ἔδωκε τὸν ὅρκον του ὑπὲρ τοῦ Κωνσταντίνου, καὶ ἀμέσως διεδόθη καθ' ἅπασαν τὴν πόλιν ἡ παραίτησις τοῦ Κωνσταντίνου. Εὐθὺς λοιπὸν ἀπεφάσισαν ἐξημμένοι τινὲς νέοι νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς ἡμέρας τῆς δευτέρας ὁρκωμοσίας ὅπως ὑποκινήσωσιν εἰς στάσιν τὸν στρατὸν ὑπὸ τὸ πρόσχημα, ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος δὲν παρῃτήθη πραγματικῶς τοῦ θρόνου. Ἀπὸ τῆς 8/20 τοῦ μηνὸς ἐγένοντο συζητήσεις περὶ τοῦ σχεδίου τούτου· τῇ δὲ 12/24 συνεζητήθησαν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ῥυλέϊεφ παρὰ 17 τῶν ἀρχισυνωμοτῶν, ἐν οἷς ἦσαν οἱ ἀδελφοὶ Βεστούσεφ καὶ ὁ ὑπολοχαγὸς Καχόφσκης, τὰ μέσα πρὸς τὴν ἐπιχείρησιν, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὁποίας ἔθεσαν, ὅπως ἔχωσιν ἐπίσημόν τι ὄνομα, τὸν πρίγκηπα Τρουβέτσκοην, βλαστὸν ἀρχαίας οἰκογενείας, ἥτις κατὰ τὸ 1612—13 συνηγωνίσθη πρὸς τοὺς Ῥωμανὼφ κατὰ τὴν ἀποφασιστικὴν τοῦ Τσάρου ἐκλογήν. Ταῦτα πάντα διέφυγον τὰς ματαίας τοῦ Μιλοράδοβιτς ἀνακρίσεις. Ἀλλὰ κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἔφθασαν αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Δείβιτς (12/24 Δεκεμβρίου) κατήγγειλεν ὁ Ἰάκωβος Ῥοστοφσὼφ, ὁ εἰκοσαετὴς ὑπασπιστὴς τοῦ στρατηγοῦ τοῦ πεζικοῦ τῆς σωματοφυλακῆς Βύστρεμ (Byström) τὴν ἐπικειμένην στάσιν, χωρὶς ὅμως ν' ἀναφέρῃ λεπτομερείας. Οὕτως ἔμαθεν ἡ κυβέρνησις, ὅτι καὶ ἄλλοι συνωμόται ὑπῆρχον ἐκτὸς τῶν ὑπὸ τοῦ Δείβιτς ἀναφερομένων, καὶ ὅτι ἡ ἐγκαθίδρυσις τοῦ νέου αὐτοκράτορος ἔμελλε να δώσῃ τὴν ἀφορμὴν καὶ τὸ σύνθημα τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ αὐτοκράτωρ κατεταράχθη ὅλος. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἔγραψε πρὸς τὸν Βολκόνσκην, ὅτι διατηρεῖται μὲν ἔτι ἐπὶ ποδὸς, ἀλλ' ὅτι ἀγνοεῖ τί θέλει συμβῇ. «Νῦν ἤδη εἶμαι σχεδὸν καταβεβλημένος· εἴθε ὁ Θεὸς νὰ μὴ μ' ἐγκαταλείψῃ οὔτε νοητικῶς οὔτε σωματικῶς.» Ἀλλ' ἐν τοσούτῳ ἡ καταγγελία τοῦ Ῥοστοφσὼφ τὸν

ἔβαλεν εἰς θέσιν νὰ λάβῃ μέτρα τινά. Τὴν πρωΐαν τῆς πρὸς ὁρκωμοσίαν τοῦ στρατοῦ ὡρισμένης ἡμέρας (14/26 Δεκεμβρίου) ἀνέγνωσεν ὁ αὐτοκράτωρ, ὑπὸ ζοφερῶν προαισθημάτων κατεχόμενος, τὴν προκήρυξίν του εἰς τὸν κύκλον τῶν συνηγμένων διοικητῶν τῶν σωμάτων, τῶν συνταγμάτων καὶ ταγμάτων τῆς φρουρᾶς, κατέστησεν αὐτοὺς ὑπευθύνους διὰ τὴν ἡσυχίαν τῆς πρωτευούσης, τοὺς διέταξε νὰ ὁρκισθῶσιν ἐνώπιον τοῦ ἐπιτελείου, εἶτα δὲ νὰ μεταβῶσιν εἰς τὰ σώματά των καὶ νὰ ὁρκίσωσιν αὐτὰ καὶ τέλος νὰ ἀναφέρωσι τὸ ἀποτέλεσμα. Μία κατόπιν τῆς ἄλλης ἤρχοντο εἰς τὰ ἀνάκτορα αἱ ἐκθέσεις περὶ τῆς τετελεσμένης ὁρκωμοσίας τοῦ ἱππικοῦ τῆς φρουρᾶς, τῶν συνταγμάτων Πρεοβραζένσκη, Σεμενὼφ, Παυλὼφ, τῶν ἀκροβολιστῶν τῆς Φινλανδίας, καὶ τοῦ τάγματος τῶν σκαπανέων τῆς φρουρᾶς. Παρὰ τῷ τάγματι τοῦ ἐφίππου πυροβολικοῦ τῆς φρουρᾶς ἠκούσθησαν φωναί τινες κατὰ τῆς ὁρκωμοσίας· ἀμέσως ἐστάλη εἰς τὸν στρατῶνα ἐκεῖνον ὁ μέγας δοὺξ Μιχαὴλ, ὁ ἐν ὥρᾳ καταλλήλῳ ἐπανελθὼν εἰς Πετρούπολιν, ὅπως ἐπαναφέρῃ τὴν τάξιν. Ἀλλὰ κατόπιν τῆς ἀγγελίας ταύτης ἠγγέλθη τὸ ἔτι φρικτότερον, ὅτι τὸ σύνταγμα τῆς Μόσχας στασιᾶσαν διευθύνεται ἀπειλητικὸν πρὸς τὴν πλατεῖαν τῆς γερουσίας. Οἱ ἀδελφοὶ Βεστοῦσεφ, ὧν ὁ Ἀλέξανδρος ἔλεγεν ὅτι ἦτο ἀπεσταλμένος ἐκ Βαρσοβίας, ἔχων ἐντολὴν νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ τὴν ὁρκωμοσίαν, ὑπεκίνησαν τοὺς στρατιώτας ν' ἀπειθήσωσιν. Οἱ ὑποστράτηγοι Φρίδριξ καὶ Σχενσῖνος ἐτραυματίσθησαν ὑπό τινος τῶν στασιαστῶν ἀξιωματικῶν· μετὰ δὲ τοῦτο οἱ ἐπαναστάται ἔσυραν τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ συντάγματος πρὸς τὴν πλατεῖαν, τὸν προσδιωρισμένον τόπον τῆς συγκεντρώσεως, ἔνθα προσῆλθε πρὸς αὐτοὺς μετ' οὐ πολὺ καὶ τὸ μὴ θελῆσαν νὰ ὁρκισθῇ τάγμα τοῦ ναυτικοῦ τῆς φρουρᾶς. Ἐπὶ τῆς πλατείας δὲ παρετάχθησαν οἱ στασιασταὶ πέριξ τοῦ μνημείου τοῦ μεγάλου Πέτρου, προτείνοντες λόχον ἀκροβολιστῶν, ὅστις εἰς οὐδένα ἐπέτρεπε τὴν δίοδον. Ὁ αὐτοκράτωρ διέταξε νὰ ἔλθῃ τὸ πρῶτον τάγμα τοῦ συντάγματος Πρεοβραζένσκη, τοῦ ὁποίου ὁ στρατὼν ἔκειτο ὁ πλησιέστερος πρὸς τὸ χειμερινὸν ἀνάκτορον·

αὐτὸς δὲ μετέβη πεζῇ ἔμπροσθεν τῶν ἀνακτόρων, ἔνθα μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ τάγματος ἐπησχόλει τὸ περίεργον πλῆθος διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῆς προκηρύξεώς του. Πλήρεις ἀφοσιώσεως ἔπεσαν οἱ ἄνθρωποι πρηνεῖς ἐνώπιόν του· αὐτὸς δὲ εἰπὼν γεγωνυίᾳ τῇ φωνῇ «Τέκνα μου, τοῦτο ἰσχύει δι' ὅλους!» ἠσπάσθη τοὺς πλησιεστέρους, καὶ ἐφ' ἱκανὴν ὥραν δὲν ἠκούετο ἐν τῇ ἄκρᾳ σιωπῇ εἰμὴ ὁ θόρυβος τῶν ἀσπασμῶν. (1) Τὸ τάγμα Πρεοβραζένσκη παρίστα ἐν τῇ πρὸ τῶν ἀνακτόρων ἐμφανίσει αὐτοῦ «τὴν μαρμάρινον εἰκόνα τῆς πειθαρχίας καὶ τοῦ καθήκοντος.» Ὁ αὐτοκράτωρ παρέταξεν αὐτὸ παρὰ τὴν γωνίαν τοῦ ἀνεγειρομένου μεγάρου τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου· ἓξ λόχοι δύο ἄλλων συνταγμάτων ἐτοποθετήθησαν παρ' αὐτοῦ εἰς καταλλήλους θέσεις· αὐτὸς δὲ παρηκολούθει αὐτοὺς ἐπὶ κεφαλῆς λόχου εὐζώνων πρὸς τὴν πλατεῖαν τῆς γερουσίας καὶ ἀπέστειλε τὸν στρατηγὸν Ἀλέξιον Ὀρλὼφ νὰ φέρῃ τὸ ἱππικὸν τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς. Παρουσιάσθη τὸ ἱππικὸν καθ' ἣν στιγμὴν ὁ αὐτοκράτωρ προχωρῶν ἦλθε καὶ παρετάχθη ἐπὶ τῆς πλατείας τῆς γερουσίας εἰς πεντήκοντα μόνον βημάτων ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ μνημείου τοῦ Μεγάλου Πέτρου. Οἱ στασιασταὶ ἀπετέλουν ἄτακτον σωρὸν μεθύσων, ἀλαλαζόντων, πεινώντων καὶ ῥιγώντων στρατιωτῶν, πολιτῶν καὶ ὄχλου τῆς κατωτάτης τάξεως· καὶ εἶχον τὰ νῶτα ἐστραμμένα πρὸς τὸ μέγαρον τῆς γερουσίας. Ἦτο οὗτος σωρὸς συγκεχυμένος, ἄτακτος καὶ ἀκέφαλος. Οἱ ἀρχισυνωμόται εὗρον εὔκολον νὰ ὑποκινήσωσι στάσιν προβάλλοντες τὸ ὄνομα τοῦ Κωνσταντίνου, καθὼς ποτὲ δὲν ἦτο δύσκολον νὰ ὑποκινηθῶσι στάσεις παρὰ τῷ λαῷ τούτῳ, τῷ χρήζοντι δεσπότου, διὰ τοῦ ψευδοῦς Δημητρίου καὶ τοῦ ψευδοῦς Πέτρου Γ'. Καὶ ὅταν οἱ ὑποκινηθέντες στρατιῶται ἀκούοντες τὸ Ζήτω τὸ Σύνταγμα· (2) ἠρώτων ἂν Σύνταγμα ὀνομάζεται ἡ σύζυγος τοῦ Κωνσταντίνου, εὐκόλως ἠδυνήθησαν οἱ ἀρχηγοὶ νὰ τοὺς διατηρῶσιν εἰς τὴν ἀπάτην ταύτην. Ἔλειπεν ὅμως ὁ

---

1) Ταῦτα λέγει ὁ Κόρφ ἐν τῇ ἐξηστορήσει τῆς στάσεως.

2) Τὸ Σύνταγμα εἰς τὴν ῥωσσικὴν γλῶσσαν εἶναι γένους θηλυκοῦ. Σ.τ.Μ.

πρωταγωνιστής, όστις ηδύνατο νά υποκριθῇ τὸ πρόσωπον τοῦ ἀπόντος μεγάλου δουκός. Ὁ ἐκλεχθεὶς ἀρχηγὸς πρίγκηψ Τρουβέτσκοης, ὅστις ἠδύνατο ἴσως διὰ τοῦ ὀνόματός του νὰ ἐξασκήσῃ ἐπιῤῥοήν τινα ἐπὶ τοῦ πλήθους, δὲν προσῆλθεν εἰς τὴν πλατεῖαν· οἱ δὲ λοιποὶ ἀρχηγοὶ εἶχον μὲν τὴν ἀγρίαν ἀπόφασιν ν' ἀμαυρώσωσι τὴν ἐπανάστασιν διὰ κακουργημάτων· (ὁ ὑπολοχαγὸς Καχόβσκης ἦτο ἀρκούντως αἰσχρὸς, ὥστε νὰ δολοφονήσῃ τὸν γηραιὸν Μιλοράδοβιτς, ὅστις ἀπεστάλη ὅπως ἐπαναφέρῃ τὴν τάξιν) οὐδεὶς ὅμως εἶχε τὴν τόλμην, ἢ τὴν ἰσχὺν, ἢ συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ ἐπιφέρῃ διὰ ἰσχυρᾶς ἐπιθέσεως κίνημα ἀποτελεσματικόν. Ἐὰν ἐπαρουσιάζετο τοιοῦτος εὔτολμος ἀνὴρ, ὅστις ἐκτὸς τῆς ἰδίας πεποιθήσεως ἔχαιρε καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ λαοῦ, ἡ τύχη τῆς δυναστείας τῶν Ῥωμανὼφ ἐκινδύνευε, διότι καὶ παρὰ τῇ αὐτοκρατορικῇ μερίδι ἐπεκράτει δειλία, ἀβουλία καὶ ἀβεβαιότης ὡς πρὸς τὰ μέτρα καὶ δυσπιστία ὡς πρὸς τὰς ἰδίας δυνάμεις. Ὁ πρίγκηψ Εὐγένιος τῆς Βυρτεμβέργης ἤρχιζεν ἤδη ν' ἀγανακτῇ διὰ τὴν ἀβεβαίαν καὶ ἠπίαν τοῦ αὐτοκράτορος διαγωγὴν, ὅτε τέλος προτροπῇ αὐτοῦ διετάχθη τὸ ἱππικὸν νὰ ἐπιτεθῇ. Ὁ Ἀλέξιος Ὀρλὼφ ἦτο ἐπὶ κεφαλῆς αὐτοῦ, πλὴν οἱ ἵπποι ὠλίσθαινον ἐπὶ τοῦ πάγου, τοῦ καλύπτοντος τὴν πλατεῖαν, καὶ τρὶς ἀπεκρούσθη ἡ προσβολὴ τοῦ ἱππικοῦ. Ἀνάγκη ἦτο νὰ γείνῃ χρῆσις τοῦ πυροβολικοῦ· ἀλλὰ τὸ ἔφιππον πυροβολικὸν, τὸ καὶ πρόχειρον εὑρισκόμενον, ἦτο ὕποπτον, καὶ μόλις κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην στιγμὴν ἐγένετο σκέψις νὰ προσκληθῇ τὸ πεζὸν πυροβολικόν. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ πρὶν ἢ τοῦτο προσέλθῃ, ὅτε οἱ στασιασταὶ ἦσαν περικυκλωμένοι πανταχόθεν καὶ ἐκ τῶν νώτων ἔτι πέραν τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἰσαὰκ κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ μεγάλου δουκὸς Μιχαὴλ, ἐπῆλθε στιγμὴ καθ' ἣν ἐν ἐλλείψει ἑνὸς ὁδηγοῦ ἑκατέρωθεν ἐφαίνετο ὅτι ἡ πλάστιγξ ἔκλινεν ὑπὲρ τῶν ἐπαναστατῶν. Τὸ σύνταγμα τῶν ἐπιλέκτων τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς εἶχε στασιάσει κατὰ τὴν ὁρκωμοσίαν, καὶ εἷς λόχος αὐτοῦ ἐβάδιζε κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὴν πλατεῖαν τῆς γερουσίας, δύο δὲ λόχοι ὡδηγοῦντο ὑπὸ τοῦ ὑπολοχαγοῦ Πανὼφ πρὸς τὸ αὐτὸ

μέρος, ὅτε αἴφνης ἐπῆλθε τῷ ἀξιωματικῷ τούτῳ ἡ ἰδέα νὰ καταλάβῃ τὰ ἀνάκτορα καὶ νὰ αἰχμαλωτίσῃ τὴν αὐτοκρατορικὴν οἰκογένειαν. Σύμπτωσις ἁπλῆ ἦτο ὅτι ἐν τῇ αὐλῇ τῶν ἀνακτόρων εὑρέθη παρατεταγμένον τὸ τάγμα τῶν σκαπανέων τῆς φρουρᾶς, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ὁ Πανὼφ ὑπεχώρησεν. Οἱ στρατιῶταί του φεύγοντες ἐν πλήρει ἀταξίᾳ συνηντήθησαν μετὰ τοῦ πρὸς τὰ ἀνάκτορα ἐπανερχομένου αὐτοκράτορος ἔμπροσθεν τοῦ καταστήματος τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου. Ἄλτ! ἐφώναξεν ὁ αὐτοκράτωρ. Οὗτοι δὲ ἀπεκρίθησαν· «Εἴμεθα ὑπὲρ τοῦ Κωνσταντίνου!» Πορεύθητε λοιπὸν πρὸς αὐτόν, τοῖς εἶπεν ἐκπλαγεὶς ὁ ἡγεμών, καὶ διέταξε τὸν ὑπ' αὐτὸν στρατὸν ν' ἀφήσῃ τοὺς ἐπιλέκτους νὰ διέλθωσιν, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων μετ' ὀλίγας στιγμὰς ἐδολοφονήθη ὁ εἰς τὸ καθῆκόν των προσκαλῶν αὐτοὺς συνταγματάρχης των Στύρλερ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου Καχόφσκη, τοῦ φονεύσαντος τὸν διοικητήν. Κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην στιγμὴν ὁ τοὺς ἐπαθοὺς τοῦ Νικολάου περικυκλῶν ὄχλος ὅστις τὴν πρωΐαν ἔδειξε τοσοῦτον ἐνθουσιώδη ἀφοσίωσιν, κατελήφθη ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς ἀπειθείας καὶ ἤρχισε νὰ λιθοβολῇ κατὰ τοῦ στρατοῦ· καί τινες δὲ ἐκ τῶν εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν μερίδα ἀνηκόντων μετέβησαν ἐν μέθῃ πρὸς τοὺς στασιαστάς. Ὁ Νικόλαος ἔδωκε τὴν μυστικὴν διαταγὴν νὰ ἑτοιμασθῶσιν ἅμαξαι διὰ τὴν αὐτοκρατορικὴν οἰκογένειαν καὶ τὸ σύνταγμα τοῦ ἱππικοῦ τῆς φρουρᾶς νὰ συνοδεύσῃ αὐτήν. Γενναία ἐπίθεσις τῶν ἀντάρτων ἠδύνατο ἴσως ἐν αὐτῇ τῇ στιγμῇ νὰ διαλύσῃ τὰς μικρὰς τοῦ αὐτοκράτορος δυνάμεις. Διότι καὶ ἀφ' οὗ τέλος ἦλθε τὸ πυροβολικὸν μὲ τέσσαρα πυροβόλα, ἔλειπον ἔτι αἱ σφαῖραι. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ αὐτοκράτωρ ἐφαίνετο ὅτι τόσον ὀλίγην ἐμπιστοσύνην εἶχεν εἰς τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ στρατόν, ὥστε καὶ αὐτὸν τὸν ἀδελφόν του Μιχαὴλ ἐξέθεσεν εἰς προφανῆ κίνδυνον ζωῆς, διατάξας αὐτὸν νὰ κάμῃ καὶ δευτέραν ἀπόπειραν πρὸς κατάπαυσιν τῆς στάσεως ἐν αὐταῖς ταῖς σειραῖς τῶν ἀνταρτῶν. Ἀφ' οὗ καὶ τὸ μέτρον τοῦτο ἀπέτυχεν, ἐζητήθη ἡ συνδρομὴ τῆς θρησκείας· ἀλλ' ἡ φωνὴ τοῦ γηραιοῦ μητροπολίτου Σεραφεὶμ ἐπνίγετο ὑπὸ τοῦ κρότου τῶν

τυμπάνων. Ὥστε πάλιν κατέφυγεν ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὰ ὅπλα. Αἱ σφαῖραι ἐκομίσθησαν. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐδίσταζεν ἔτι. Μόλις δὲ ὁ ἀκούσιος λόγος τοῦ ὑπασπιστοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Τόλλ, «Ἐδῶ θὰ ἐχρησίμευον τηλεβόλα!» καὶ ἡ ῥητὴ αὐτοῦ καὶ τοῦ ὑπασπιστοῦ Βασιλτσικὼφ συμβουλὴ κατέπεισαν τὸν Τσάρον, ἀλλὰ καὶ τώρα πάλιν οὐχὶ χωρὶς ν' ἀποσταλῇ πρὸς τοὺς ἀντάρτας ὁ στρατηγὸς Σουχουσανὲτ προτείνων ἀμνηστείαν. Ἤδη δὲ εἶχε διαταχθῆ τὸ πῦρ καὶ ἐπανειλημμένως ἐμπόδιζε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς ταύτης αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ. Ὅτε τέλος τὸ πρόσταγμα τοῦτο ἐδόθη ὁριστικῶς δὲν ὑπήκουσαν οἱ πυροβολισταὶ καὶ ὁ ὑπολοχαγὸς Βακοῦνιν ἠναγκάσθη νὰ βιάσῃ τοὺς διστάζοντας δι' ἀπειλῶν. Ἅμα δὲ αἱ πρῶται σφαῖραι ἔπεσον κατὰ τοῦ πλήθους, διεσκορπίσθησαν οἱ στασιάσαντες καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις καὶ ἢ συνελήφθησαν ὑπὸ τοῦ καταδιώκοντος αὐτοὺς ἱππικοῦ ἢ ἐπανῆλθον αὐτοπροαιρέτως εἰς τοὺς στρατῶνάς των, ἐπικαλούμενοι τὴν χάριν τοῦ αὐτοκράτορος.

Ὅπως ἐξεκόπησαν ἐν τῇ πρωτευούσῃ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ὡριμάσεώς των τὰ ἀσθενῆ ταῦτα ἕλκη ἐκ τοῦ σώματος τῆς ῥωσσικῆς αὐτοκρατορίας, οὕτως ἐξεβλήθησαν εὐκόλως καὶ τὰ ἐπικίνδυνα στοιχεῖα, τὰ ἀναφανέντα κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Ῥωσσίαν ἐν τοῖς σώμασι τοῦ Βιτγενστάϊν καὶ τοῦ Σάκεν. Οἱ τῆς Πετρουπόλεως συνωμόται, ἐπιχειρίσαντες τὸ κίνημα, ἐπειράθησαν νὰ ἔλθωσιν εἰς συνεννόησιν μετὰ τῶν ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ῥωσσίᾳ συνεταίρων. Ὁ πρίγκηψ Τρουβέτσκοης ἀπέστειλε (13/25 Δεκεμβρίου) τὸν Ἱππόλυτον Μουραβιὲφ-Ἀποστόλην πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Σέργιον, ἔπεμψε δὲ καὶ ἄλλον ἀγγελιαφόρον πρὸς τὸν ἐν Μόσχᾳ Μιχαὴλ Ὀρλὼφ, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἡ δευτέρα αὕτη ἐπιστολὴ δὲν ἀφίκετο εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον. Ἤδη ὅμως εἶχον εἰδοποιηθῆ ἐκ Ταϊγανίου ὁ Βιτγενστάϊν καὶ διετάχθη ὑπὸ τοῦ Δεϊβιτς νὰ προσέχῃ, ὅστις κατὰ τὰς τελευταίας ἔτι τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡμέρας ἀνέλαβεν ὑπὸ ἰδίαν εὐθύνην νὰ διατάξῃ τὴν φυλάκισιν τοῦ Πέστελ καί τινων ἄλλων ἀρχισυνωμοτῶν. Ἀμφίβολον εἶναι ἐὰν ἤθελε λάβει χώραν κίνημα ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ῥωσσίᾳ ἄνευ τῶν

ληφθέντων τούτων μέτρων, δι' ὧν προὐκαλέσθη μικρά τις ἔκρηξις. Καὶ ὁ μὲν Πέστελ ἐφυλακίσθη ἐν Τουλτσινίῳ τὴν ἡμέραν τῆς ἐν Πετρουπόλει στάσεως (14/26 Δεκεμβρίου), οἱ δὲ ἀδελφοὶ Ματθαῖος καὶ Σέργιος Μουραβιὲφ ὀλίγας ἡμέρας μετὰ ταῦτα (29/10 Ἰαν. 1826) ἐν Βασιλκώβῃ. Οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ συντάγματος Τσερνιγὼφ ἀπεφυλάκισαν διὰ τῆς βίας τὸν ἀντισυνταγματάρχην αὐτῶν Σέργιον Μουραβιὲφ, ὅστις μόλις μετὰ τὸ ἀπροσδόκητον τοῦτο τόλμημα ἀπεφάσισε νὰ ἐκκινήσῃ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στασιάσαντος συντάγματος ἐκ Βασιλκώβης, ὅπως ἔλθῃ εἰς Κίεβον ἢ Σχιτομίρην, ἔνθα ἤλπιζε νὰ ὑποκινήσῃ διὰ τῶν φίλων του εἰς στάσιν καὶ ἄλλα συντάγματα. Ἀλλὰ καθ' ὁδὸν ἀπεχωρίσθη εἷς λόχος καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Βασιλκώβην· τὸ δὲ ὑπόλοιπον τοῦ συντάγματος προσεβλήθη μεταξὺ τῶν χωρίων Οὐστινώφκης καὶ Κορολέφκης (3/15 Ἰανουαρίου) ὑπὸ τῶν στρατηγῶν Ῥὼτ καὶ Γάϊσμαρ. Ὁ Ἱππόλυτος Μουραβιὲφ, ὁ νεώτερος τῶν τριῶν ἀδελφῶν, ἔπεσε κατὰ τὴν συμπλοκήν, ὁ δὲ Σέργιος παρεδόθη ὁμοῦ μετὰ τοῦ Βεστουσὲφ-Ῥουμὶν ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἀνδρῶν· καὶ ὁ Ματθαῖος τέλος συνελήφθη, ὅστις πιστὸς εἰς τὰς ἰδέας του προεῖπε τὴν ἀποτυχίαν τοῦ κινήματος. Ὁ γέρων πατὴρ αὐτῶν ἀπωλέσας διὰ μιᾶς καὶ τοὺς τρεῖς αὐτοῦ υἱοὺς, ἐξέχυσε τὴν λύπην του ἐν λυρικῷ ποιήματι, ἔνθα ἔλεγεν, ὅτι οὐδὲν τῷ ὑπολείπεται πλέον ἢ νὰ καλύψῃ τὴν κεφαλήν του ὑπὸ τὴν τέφραν τῶν δυστήνων τέκνων του.

Ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος καὶ ἡ ἐξωτερικὴ αὐτοῦ πολιτική.

Τὰς ἀμέσους καὶ ἀπομεμακρυσμένας συνεπείας, ἃς ἡ ἐπανάστασις αὕτη ἔσχεν ὡς πρὸς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Ῥωσσίας πράγματα, θέλομεν ἐκθέσει ἐν τοῖς κατωτέρω(1)· ἔργον ἡμῶν εἶναι ἐνταῦθα νὰ ἐξετάσωμεν τὰς πραγματικὰς αὐτῆς ὡς πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν τῆς Ῥωσσίας συνεπείας, ὧν τὴν ἀνάπτυξιν παρακολουθοῦμεν. Ἡ ἐν Ῥωσσίᾳ ἐπανάστασις αὕτη ἦτο βραδὺς καὶ ἀσθενὴς ἐπίλογος τῶν ἐν Γαλλίᾳ, Ἱσπανίᾳ, Νεαπόλει καὶ Πεδεμοντίῳ στρατιωτικῶν συνωμοσιῶν, ἦτο τὸ τελευταῖον δρᾶμα, μεθ' οὗ ἐξέλιπον αἱ

(1) Ὡς γνωστὸν ὁ Γερβῖνος γράφει τὴν ἱστορίαν τοῦ 19 αἰῶνος Σ.τ.Μ.

ὠδῖνες τῶν παρελθόντων πολεμικῶν τοῦ Ναπολέοντος χρόνων. Ὡς πρὸς τὴν ἔλλειψιν πάσης ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ ὑποστηρίξεως ὡμοίαζεν ἡ ἐπανάστασις αὕτη τὰ μάλιστα πρὸς τὴν στρατιωτικὴν ἐν Πεδεμοντίῳ στάσιν, καὶ ταχύτερον, ἢ ἐν Ἰταλίᾳ, κατεπνίγη ἐν αὐτοῖς τοῖς σπαργάνοις αὐτῆς, διότι δὲν εἶχεν ἀπέναντι αὐτῆς, ὡς ἐν Τουρίνῳ, διχασμένην βασιλικὴν οἰκογένειαν, ἀλλ' οἰκογένειαν ὁμονοοῦσαν, ἥτις στενῶς συνεδέετο διὰ ὑπερβολικῆς, μέχρι φανατισμοῦ ἐξημμένης λατρείας πρὸς τὸν ἀποθανόντα αὐτοκράτορα· διότι δὲν εἶχεν ἐναντίον της, ὡς ἐν Τουρίνῳ, βασιλέα γέροντα καὶ ἀσθενῆ, ὅστις ὑπεχώρησεν ἀμέσως ἀπέναντι τῆς πρώτης ἀπειλῆς, ἀλλὰ ἡγεμόνα νέον, ὅστις εἶχε τὴν βαθεῖαν συναίσθησιν περὶ τοῦ πόσον ἐξαρτᾶτο τὸ μέλλον αὐτοῦ ὁλόκληρον ἀπὸ τῆς θέσεως, ἣν ἤθελε λάβει κατὰ τὰς πρώτας ἐκείνας τῆς αὐτοκρατορίας του ἡμέρας. Ὁ Νικόλαος δὲν ὑπέστη μὲν τὴν φοβερὰν κρίσιν μετὰ τῆς ἐνεργητικῆς σταθερότητος, μετὰ τοῦ ἀνδρικοῦ θάῤῥους καὶ τῆς ψυχρᾶς παῤῥησίας τοῦ πνεύματος, ἣν ἀπῄτει ἡ δεινὴ στιγμή· οὐχ ἧττον ὅμως τὴν ὑπέστη μετὰ ἐγκαρτερήσεως καὶ ἐπιμονῆς, μεθ' ἧς ὑπέμεινεν ἐν μέσῳ τῶν κινδύνων καὶ διετήρησε τὴν θέσιν του. Τὰ βλέμματα τοῦ κόσμου ἐστράφησαν πρὸς τὸν εὐτυχῆ τῆς ἐπαναστάσεως νικητὴν, καὶ πάντες περιέμενον ἀνυπομόνως νὰ ἴδωσιν, ἐὰν ἡ ἐσωτερικὴ αὐτοῦ διοίκησις δὲν ἤθελε καταδείξει, ὅτι ἡ μεταξὺ τῆς ἐπιτυχίας του καὶ τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ ἱκανότητος ἀνωμαλία δὲν ἄφησεν ἐν αὐτῷ αἴσθημα μνησικακίας, τὸ ὁποῖον ἤθελεν ὠθήσει τὸν ἐπιεικῆ ἀθλητὴν νὰ κάμῃ ἀνεπιεικῆ χρῆσιν τῆς νίκης του· καὶ ἂν (ὅπερ οὐσιωδέστατον διὰ τὰς ἐξωτερικὰς τῆς Ῥωσσίας σχέσεις) κύριος γενόμενος τοῦ ἡττηθέντος στασιαστικοῦ στρατοῦ ἤθελε θεωρήσει ἑαυτὸν κύριον καὶ τῶν νικησάντων πιστῶν αὐτοῦ ὑπηκόων, ἀφ' οὗ εἶδε τὸν στρατὸν ὅλον ἀπὸ βοῤῥᾶ μέχρι μεσημβρίας καταληφθέντα ὑπὸ τοῦ φιλοταράχου καὶ στασιαστικοῦ πνεύματος. Ὡς πρὸς τὸ πλησιέστερον, ἤτοι τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα, αἱ ἐν Πετρουπόλει σκηναὶ καθ' ὅλας αὐτῶν τὰς φάσεις, ἤτοι τὴν χηρείαν τοῦ θρόνου, τὴν παραίτησιν τοῦ Κωνσταντίνου, τὴν αὐταπάρνησιν τῶν δύο ἀδελφῶν καὶ τέλος τὴν στάσιν, διήγειραν

ἐξ ὑπαρχῆς διαφόρους προϋποθέσεις παρὰ τῷ διπλωματικῷ κόσμῳ. Πρὶν ἢ γνωσθῇ ἡ ἐν τῇ διαδοχῇ τοῦ ῥωσσικοῦ θρόνου συμβᾶσα μεταβολὴ ἐκτεταμένοι πολιτικοὶ κύκλοι ἐχρησμολόγουν καλὰ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς προσδοκωμένης βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου. Ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλλάδι, ἐν Ὀδησσῷ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐνεπλήσθησαν οἱ Ἕλληνες χαρᾶς, διότι οὐδεὶς ἀμφέβαλλεν εἰς τὴν συνδρομὴν τοῦ δραστηρίου τούτου ἡγεμόνος, ὅστις ἐν τοῖς σπαργάνοις αὐτοῦ ἔτι ἦτο πρoωρισμένος ν' ἀναβῇ ἐπὶ τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου. Μόνον οἱ ἐν Βιέννῃ πολιτικοὶ ἄλλως ἐφρόνουν, διότι ἐγίνωσκον, ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ἔμενε πιστὸς εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἱερᾶς συμμαχίας, ὅτι ἀπεστρέφετο καὶ ἐφοβεῖτο τὴν ἐλευθερίαν, καὶ ὅτι ἐπανειλημμένως ἐξεφράσθη ἐν Καρλσβὰδ σύμφωνα πρὸς τὴν αὐστριακὴν πολιτικὴν ὡς πρὸς τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα. Περὶ δὲ τοῦ Νικολάου, ὅστις νέος, ἀπαίδευτος, καὶ μόνον εἰς τὰ στρατιωτικὰ ἀσχολούμενος καὶ μακρύτερον τοῦ θρόνου εὑρισκόμενος, ὀλίγον μέχρι τοῦδε ἦτο γνωστός, ἡ διπλωματία δὲν ἠδύνατο νὰ σχηματίσῃ γνώμην· ἡ διαγωγή της ἐξηρτᾶτο μόνον ἐκ τῶν περιστάσεων. Ἔτι μᾶλλον περιέπλεξε τὴν ἀμφιβολίαν ταύτην τῶν διπλωματῶν ἡ αἱματηρὰ κατὰ τὴν ἀνάβασιν τοῦ Νικολάου ἐπὶ τοῦ θρόνου σκηνή. Τίνα ἐνέργειαν ἤθελεν ἔχει αὕτη ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τοῦ αὐτοκράτορος; Ὑπὲρ τῶν ἀντιθέτων δὲ ὑποθέσεων συνηγόρουν φυσικὰ ἀμέσως αἴτια. Ἕλληνες καὶ Φιλέλληνες ἐφρόνουν ὅτι ἡ ἐθνικὴ δυσαρέσκεια τοῦ στρατοῦ κατὰ τοῦ τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα παραμελήσαντος Ἀλεξάνδρου ἦτο ἡ πρώτη καὶ ἰσχυροτέρα τῆς στάσεως ἀφορμή· τοῦτο ἠλπίζετο, ὅτι θέλει ἀναγκάσει τὸν διάδοχον τοῦ Ἀλεξάνδρου νὰ μετέλθῃ πολιτικὴν ἐντονωτέραν, νὰ κινήσῃ δηλ. τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Καὶ αὐτὸς ὁ Μεττερνῖχος ἐφοβήθη ἐπὶ στιγμήν, ὅτι ὁ νέος Τσάρος θέλει εὕρει ἀπαραίτητον νὰ κατευνάσῃ τὴν ἐξημμένην μερίδα τῆς στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας διὰ παρατροπῆς, ἐπασχολῶν διὰ πολέμου τὸν ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος ἐνθουσιῶντα καὶ ἕνεκα τῆς μακρᾶς προσδοκίας καὶ τῆς πολυχρονίου εἰρήνης κεκμηκότα στρατόν. Ὅ,τι δὲ ἐνίσχυε παρὰ τῷ Μεττερνίχῳ τὸν φόβον τοῦτον

ἦτο ὅτι ὁ νέος ἡγεμὼν (ὅπερ καλῶς ἐγίνωσκεν ὁ Μεττερνῖχος) δὲν ἦτο ἄμοιρος δοξομανίας, ὅτι ἐθήρευε ῥωσσικὴν πολιτικὴν πλέον ἀνεξάρτητον τῆς τοῦ προκατόχου του, ὅτι ἐλεύθερος παλαιοτέρων σχέσεων εὔκολον ἦτο νὰ ἐγερθῇ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς ὀχληρᾶς καὶ καρκινοβατούσης πολιτικῆς τῆς Αὐστρίας, περὶ τῆς ὁποίας ἐκ νέου ἅπαντες οἱ πράκτορες τῆς Ῥωσσίας περιφρονητικῶς ἐξεφράζοντο, ὅτι ἀτομικὸς ὢν τοῦ Μετ-ερνίχου ἐχθρὸς, καθ' οὗ ἐκινοῦντο πάντες οἱ ἐν Ῥωσσίᾳ ἐναντίοι του, ἦτο πολὺ ἐπιῤῥεπέστερος τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὰς ἐνεργητικὰς προτροπὰς τοῦ Πότσου· καὶ ὅτι τέλος πόλεμος κατὰ τῆς Τουρκίας ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ στιγμῇ τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος κινδύνων ἤθελε χαράξει τῷ Τσάρῳ τὴν συντομωτέραν καὶ ὁμαλωτέραν πρὸς τὴν δόξαν καὶ πρὸς τὴν δημοτικότητα ὁδόν. Καὶ ὅμως παρηγορήθη ὁ Μεττερνῖχος μεθ' ὁριμωτέραν σκέψιν. Ἐν μέσῳ τῶν κινδύνων, τῶν παρακολουθούντων πρὸ πολλοῦ ἤδη πᾶσαν ἐν Ῥωσσίᾳ τοῦ θρόνου μεταβολὴν, ἐθεώρει ὁ Μεττερνῖχος τὴν θέσιν τοῦ νέου μονάρχου πολὺ κρίσιμον, ὥστε νὰ σκεφθῇ οὗτος περὶ εἰρήνης μετὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ πολέμου κατὰ τῆς Τουρκίας. Εὕρισκε πρὸς τούτοις ὅτι τὸ σωτήριον μάθημα περὶ τῆς ἐκτάσεως τοῦ ἐπαναστατικοῦ πνεύματος, τὸ δοθὲν τῷ Τσάρῳ ὑπὸ τῆς θείας Προνοίας ἅμα ἀναβάντι ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἦτο μάθημα διδακτικώτατον, ὥστε ὁ Τσάρος οὐδέποτε ἤθελεν ἐπιθυμήσει νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἐπανάστασιν, ὑφ' οἱανδήποτε μορφὴν καὶ ἂν ἐπαρουσιάζετο αὕτη. Οὐχ ἧττον ὅμως δὲν ἦτο βέβαιος ὁ Μεττερνῖχος περὶ τῶν σκοπῶν τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ σχηματισμὸς τοῦ ὑπουργείου ἐν Ῥωσσίᾳ ἀνεβλήθη. Ἄγνωστος ἦτο τίνες ἦσαν οἱ κύριοι τοῦ Τσάρου σύμβουλοι. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ πρῶτα διπλωματικὰ διαβήματα τῆς νέας Αὐλῆς οὐδεμίαν ἀκτῖνα φωτὸς ἔῤῥιπτον. Ὁ Νεσελρὼδ ἀπηύθυνε πρὸς τὰς Δυνάμεις γλαφυρὰν ἐγκύκλιον, δι' ἧς διεβεβαίου, ὅτι οὐδεμία θέλει γείνει μεταβολὴ ἐν τῇ πολιτικῇ τῆς Ῥωσσίας καὶ ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ θέλει πιστῶς φυλάξει τὴν ὑπὸ τοῦ προκατόχου του χαραχθεῖσαν ὁδόν. Ἀλλ' ἡ ὁδὸς αὕτη κατέστη ἐσχάτως ἀμφίβολος τοσοῦτον, ὥστε αὐτὴ ἡ διαβεβαίωσις ἔῤῥιπτε τὰ πάντα εἰς τὴν

αβεβαιότητα. Μεθ' όλας τὰς ἀμφιβόλους ταύτας σκέψεις ἡ αὐστριακὴ πολιτικὴ ἔμεινε κατὰ τὸ σύνηθες πρὸς τὸ καταπραϋντικὸν μέρος. Ὁ Μεττερνῖχος διϊσχυρίζετο, ὅτι πόλεμον περὶ ἀρχῶν ἐπαναστατικῶν καὶ διὰ στρατοῦ ὑπὸ ἐπαναστατῶν διηρεθισμένου, ἦτο ὅλως ἀδύνατον νὰ κινήσῃ ὁ Τσάρος, διότι μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης δὲν ἤθελεν ἔχει ἄλλην συνέπειαν ἢ τὴν ἐπανάστασιν ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ κράτει του· καὶ ὅτι καὶ ὑπὲρ τῶν καθαρῶς ῥωσσικῶν συμφερόντων δὲν θέλει κινήσει πόλεμον ὁ Νικόλαος, διότι ὅταν μέγα κράτος. ὡς ἡ Ῥωσσία, ἀναγκάζηται νὰ ἐπιληφθῇ μέτρου τοσοῦτον μεγάλου, ἡ ἐκ τοῦ πάθους ἐκπηγάζουσα ἀπάτη ἀπόλλυται εὐθὺς ἀπέναντι τῆς ἰσχύος τῆς ἀληθείας, καὶ σπανιώτατα θυσιάζει τις τότε εἰς δευτερευούσας θεωρίας τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν τύχην τοῦ κράτους (1).

Ἀνάπτυξις τῶν προσφάτων διπλωματικῶν σχέσεων μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Ἀγγλίας·

Τὴν πεποίθησιν τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Αὐστρίας περὶ τῆς μὴ διαταράξεως τῆς εἰρήνης ἐνίσχυεν οὐσιωδῶς ἡ φιλικωτέρα διαγωγὴ τῆς Ἀγγλίας, εἰ. τὴν ὁποίαν ἐνόμιζεν ὅτι δύναται νὰ βασίζηται διηνεκῶς καὶ πρὸ τῶν ἐν Πετρουπόλει συμβάντων καὶ μετ' αὐτά. Ὁ Κάννιγκ καθ' ἣν στιγμὴν ἀπέστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν ἐξάδελφον αὐτοῦ Στράτφορδ ὅπως ἐπιληφθῇ ἐκ μέρους μόνης τῆς Ἀγγλίας τοῦ ἔργου τῆς εἰρηνοποιήσεως καὶ καθ' ἣν ἐπειρᾶτο νὰ ἐκμεταλλευθῇ ἐν Ῥωσσίᾳ τὴν δυσαρέσκειαν κατὰ τῆς Αὐστρίας διὰ νέων φιλοφρονήσεων, διώρισεν ἐν παραδόξῳ ὄντως ἀπάτῃ τὸν λόρδον Στράγκφορδ πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας εἰς Πετρούπολιν. Ὁ πρέσβυς οὗτος μετέβη εἰς τὴν θέσιν του ζῶντος μὲν ἔτι τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀλλ' ἀπόντος ἐκ τῆς πρωτευούσης. Συνειθισμένος δὲ εἰς τὴν ὑπεροχήν του ὡς πρὸς τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα, συνειθισμένος καὶ εἰς τὴν ἐν αὐτῷ θέσιν του ὡς συμμάχου, ἀπηύθυνεν ὅλως αὐθαιρέτως, μόνον μετὰ συνεννόησιν πρὸς τὸν τὰ αὐτὰ διαβήματα διατυχόντα νὰ ἐπιχειρισθῇ Λαφερρόναί, πρὸς τὸν Νεσελρὼδ προτάσεις περὶ κοινῆς ἐν Ἑλλάδι μεσολαβήσεως, ἧς ἤθελε μεθέξει καὶ ἡ Αὐστρία. Μετὰ τῶν τῷ Ἀλεξάνδρῳ βεβαίως

(1) Ἐκ τῶν ἐκθέσεων τοῦ πρίγκηπος Hatzfeld. χργ'

ἀρεστῶν τούτων προτάσεων ἀπέστειλεν ὁ Νεσελρὼδ τὸν Στράγκφορδ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καθ' ὃ χρόνον οὗτος ἐτελεύτα ἐν Ταϊγανίῳ. Τὰ διαβήματα ταῦτα ἐθεώρησεν ὁ Μεττερνῖχος μετ' ἀγαλλιάσεως ὡς ἐπάνοδον τῆς Ἀγγλίας πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς συμμαχίας. Πάντα ὅσα ὁ Στράγκφορδ ἔπραξε καὶ ἐγνωμοδότησεν ἐν Πετρουπόλει εὗρεν ὁ Μεττερνῖχος ἄριστα καὶ ἐπίστευε πλέον ὅτι κατωρθώθη ἐκ νέου πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον δικαίως ἀείποτε ἐπόθει, δηλ. νὰ εὑρεθῇ εὐκαιρία, καθ' ἣν ἦτο δυνατὸν νὰ κερδίσῃ τις διὰ ἐγγράφων καὶ διὰ λόγων πολύτιμον καιρὸν, καὶ καθ' ἣν οἱ φίλοι τῆς Τουρκίας ἠδύναντο νὰ ἐνεργῶσι. Μετὰ τὰς ἐκθέσεις τοῦ Lebzeltern ἀπήντησεν ὁ Μεττερνῖχος προθύμως διὰ ὑπομνήματος (ἀπὸ 21/2 Ἰανουαρίου 1826), τὸ ὁποῖον καθυπέβαλε πρὸς ἀνάγνωσιν καὶ τῷ Κάννιγγι· ἀλλ' ἐν Βερολίνῳ ὑπέβαλε καὶ ἕτερον ἱστορικὸν ὑπόμνημα (ἀπὸ 1/13 Ἰανουαρίου) ὅπως ἡ ρωσσικὴ κυβέρνησις μὴ ἀπολέσῃ τὴν κατάλληλον ὁδὸν τῆς ἐν Πετρουπόλει μεσολαβήσεως (1). Τὸ ἔγγραφον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἐπικρῖνον τὴν πολιτικὴν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου οὔτε τὰ αἴτια ἀκριβῶς ἐξέθετε οὔτε τὰς ἀμηχανίας του δικαίως ὑπελόγιζε, κατέκρινεν ἐν αὐτῷ κυρίως, ὅτι ἡ Ῥωσσία ἐξῆλθε τῆς παθητικῆς αὐτῆς θέσεως ἀπέναντι τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ὅπερ ὤθησε τὸν Τσάρον εἰς τὰ ἑξῆς δύο οὐσιώδη λάθη· α΄.) ὅτι ἐθεώρησεν ἀπαραίτητον νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὴν εἰρηνοποίησιν τῆς Ἀνατολῆς καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον νὰ ἐπιβληθῇ ἀποτόμως τῇ Πύλῃ καὶ β΄.) ὅτι, ἀρνηθείσης τῆς Πύλης, ἀνεκάλεσε τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυν καὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἀπώλεσε τὸ μέσον νὰ ἐπιβληθῇ ἀποτόμως τῇ Πύλῃ· ἅπερ ἀμφότερα τὸν ἔφερον εἰς τὴν δυσχερῆ θέσιν ἢ ν' ἀπολέσῃ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν ἐπιῤῥοήν του ἢ νὰ κινήσῃ πόλεμον. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην καθ' ὅλην τὴν ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν τῆς διπλωματικῆς ἱστορίας τῆς παρελθούσης ἐποχῆς οὐδεμία εὐκαιρία παρῆλθε χωρὶς νὰ ἐκτεθῶσι τὰ πολιτικὰ λάθη τῆς Ῥωσσίας καὶ

(1) Ἱστορικὴ ἔκθεσις περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου Α΄ γραγ. γαλλιστί.

τῆς Ἀγγλίας καὶ αἱ προσπάθειαι τῆς Αὐστρίας, ὅπως τέλος ἐπιτευχθῇ ὁ σκοπὸς τοῦ νὰ συστηθῶσιν εἰς τὴν ὥριμον τοῦ νέου αὐτοκράτορος σκέψιν αἱ εὐνοϊκαὶ τῇ συμμαχίᾳ προτάσεις τοῦ λόρδου Στράγκφορδ, ὡς συνδιαλλακτικὸν βῆμα ἐκ μέρους τῆς Ἀγγλίας, προτάσεις ἃς ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος βεβαίως ἤθελε παραδεχθῆ. Εἰς τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἀντέταξαν οἱ ὑπουργοὶ τῆς Ρωσσίας ἕτερον ὅμοιον ὑπόμνημα, ἐν ᾧ ὑπεβλήθη τῷ αὐτοκράτορι Νικολάῳ περίληψις τῶν μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Ὑψ. Πύλης διαφορῶν ὡς ἐν εἴδει ἱστορικῆς ἐκθέσεως. (1) Ἐν τῷ ὑπομνήματι τούτῳ ἀπεδίδετο ἡ ματαίωσις ὅλων τῶν κατὰ τὸ μακροχρόνιον διάστημα διαπραγματεύσεων εἰς τὴν δῆθεν ἐκεῖ προσπάθειαν τῶν συμμάχων καὶ πρὸ πάντων τῆς Αὐστρίας, τοῦ νὰ μὴ ἀφήσωσι τὴν Ρωσσίαν νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ κύκλου τῶν ματαιοτέρων διαπραγματεύσεων. Αἱ τελευταῖαι προτάσεις τοῦ λόρδου Στράγκφορδ, ἃς ἡ Αὐστρία τοσοῦτον συνίστα, ἀπεδίδοντο ἐν τῷ ἐγγράφῳ ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν Λαφεῤῥοναὶ καὶ οὐδὲ κἂν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν, τοὐναντίον ὅμως ἀνεφέρετο μετ' εὐαρεσκείας ἡ προθυμία τῆς Ἀγγλίας τοῦ νὰ γείνωσι διαπραγματεύσεις περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος, καὶ μετ' ἰδιαιτέρας ἐμφάσεως ὁ ὅρος, ὃν ὁ Κάννιγκ ἐζήτησε, νὰ διαπραγματευθῇ δηλ. ἡ Ἀγγλία μετὰ μόνης τῆς Ρωσσίας. Καὶ πραγματικῶς ἀπεκήρυξεν ὁ Κάννιγκ ἐπισήμως τὰ διαβήματα τοῦ λόρδου Στράγκφορδ, τὰ ὁποῖα προσεκάλουν πάλιν τὴν ἀείποτε προσκόμματα παρεμβάλλουσαν Αὐστρίαν, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀπήρεσκον καὶ εἰς τὸν Ἄγγλον ὑπουργὸν καὶ εἰς τοὺς παρόντας συμβούλους τοῦ Τσάρου. Τοῦτο καθὼς καὶ τὸ ρωσσικὸν ὑπόμνημα ὤφειλον νὰ καταδείξωσι τῷ Μεττερνίχῳ τὴν ἀδικαιολόγητον αὐτοῦ ἐλπίδα, ὅτι ἡ Ἀγγλία ἢ ἡ Ρωσσία ἤθελον τηρήσει πρὸς αὐτὸν πολιτικὴν ὡς σύμμαχοι. Καὶ ὅμως ὁ πρίγκηψ

(1) Ἔκθεσις τῶν κατὰ τὸ 1824 μεταξὺ τῆς κυβερνήσεως τῆς Α. αὐτοκρ. Μεγαλειότητος καὶ τῆς Ὀθωμανικῆς Πύλης ἐγερθεισῶν διαφορῶν, ὑποβληθεῖσα τῷ αὐτοκράτορι Νικολάῳ κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀνάβασίν του ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῆς Ρωσσίας. Ἐν τῇ συλλογῇ τῶν ἐγγράφων τῶν ἀφορώντων τὴν Ρωσσίαν ἐν Παρ. 1854. σελ. 207 (γαλλιστί).

δὲν ἠθέλησε νὰ παραιτηθῇ τῶν ἐλπίδων του οὔτε ὡς πρὸς τὴν Ῥωσσίαν οὔτε ὡς πρὸς τὴν Ἀγγλίαν. Ὁ Τσάρος ἀπέστειλε τὸν κύριον Ῥιβωπιέῤῥην εἰς Βιέννην ὅπω. λάβη πληροφορίας. Ὁ Μεττερνῖχος κοινοποιῶν αὐτῷ μετ' εἰλικρινείας καὶ ἐμπιστοσύνης πάντα τὰ εἰς Πετρούπολιν καὶ Λονδῖνον ἀποσταλέντα ἔγγραφα ἐζήτησε νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ τῆς κατασκοπίας καὶ ἐπίστευεν, ὅτι τὸν κατέπεισεν ἐντελῶς περὶ τῶν ἀγαθῶν τῆς Αὐστρίας προθέσεων. Εἶχεν ὅμως τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ πολιτικὴ τοῦ Κάννιγγος θέλει μεταβληθῆ κατ' ἀνάγκην, ἀφ' ὅτου παρὰ τὴν συνήθειάν του ὁ ὑπουργὸ. τῆς Ἀγγλίας ἐφέρετο πρὸς τὸν Ἐστερχάζην πολὺ ἐμπιστευτικῶς· καὶ δὲν ἀμφέβαλλεν ὁ Μεττερνῖχος, ὅτι δύναται νὰ κερδίσῃ τὸν ἀνταγωνιστήν, ὃν τοσοῦτον ἀγερώχως ἀείποτε μετεχειρίσθη διὰ μικρᾶς ἐκ μέρους του προσεγγίσεως καὶ νὰ καταλάβῃ ἀπέναντι τῆς Ῥωσσίας θέσιν συνᾴδουσαν πρὸς τὴν πολιτικὴν τῆς Ἀγγλίας, ὡς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Καστελρήγου. Ἐνισχύθη δὲ ἐκ νέου εἰς τὴν ἐλπίδα ταύτην, μαθὼν ὅτι ὁ Κάννιγκ ἀπέστειλε (27/8 Φεβρουαρίου) τὸν δοῦκα Οὐελλιγκτῶνα εἰς Πετρούπολιν ὅπως συγχαρῇ τὸν Τσάρον ἐπὶ τῇ ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀναβάσει του. Τὴν καλὴν ταύτην ἐκλογὴν εὗρε καταλληλοτάτην πρὸς ἄρσιν πάντων τῶν προσκομμάτων. Ὅθεν ἀπέστειλε καὶ αὐτὸς πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν τὸν ἀρχιδοῦκα Φερδινάνδον τῆς Ἔστης καὶ ἔβλεπεν ἤδη διὰ τῆς φαντασίας του τὰς συνδιασκέψεις ἀνανεωμένας μετὰ τῆς Ἀγγλίας. Ὁ Κάννιγκ ἐπίστευεν ὅτι ἐν Πετρουπόλει, ἐὰν ἤθελε νὰ ἀποκαταστήσῃ πάλιν τὰς ὑπὸ τῆς ῥαδιουργίας τοῦ Στράγκφορδ χαλαρωθείσας πρὸς τὴν Ῥωσσίαν σχέσεις, ἦτο ἀνάγκη ἀνδρὸς ἀνήκοντος εἰς τὴν ἀνωτάτην σφαῖραν, ὅπως ὑποσκελίσῃ ἀντίπαλον οἷος ἦτο ὁ Στράγκφορδ· ὅθεν ἐξελέξατο τὸν δοῦκα, ὅστις ἀνεδέχθη ἀσμένως τὴν ἐντολήν, ἣν πρὸ ἑνὸς ἔτους ἀγερώχως θὰ ἠρνεῖτο. Ὁ Λήβεν ἤκουσε μετὰ χαρᾶς δακρύων, ὅτι ἠδύνατο νὰ κοινοποιήσῃ εἰς τὴν Αὐλήν του τοιαύτην ἀπόδειξιν τῶν σκοπῶν τοῦ Κάννιγγος, νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ σύστημα τῆς ἀνανεωμένης ἐμπιστοσύνης, τὸ ὁποῖον ὁ Στράγκφορδ

προθύμως τόσον κατέστρεψεν. (1) Οὐχ ἧττον ὅμως ἡ ἐμπιστοσύνη τῆς Ῥωσσίας προσήρχετο μετά τινος ἐπιφυλάξεως, καὶ τοῦτο προῆλθε, διότι καὶ ὁ Κάννιγκ αὐτὸς δὲν προέτεινε τὴν ἀγγλικὴν φιλίαν ἄνευ προφυλάξεώς τινος. Κακῶς περὶ τῆς ὀθωμανικῆς πολιτικῆς καὶ τῶν ὀθωμανῶν πολιτικῶν κρίνων εἶχεν ὁ Κάννιγκ συλλάβει τὴν φιλόδοξον ἐλπίδα, ὅτι δύναται νὰ κατορθώσῃ τὴν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος μεσολάβησιν, τὴν παρ' οὐδενὸς κατορθωθεῖσαν, διὰ μόνης τῆς ἐπιῤῥοῆς τῆς Ἀγγλίας ἢ τὸ πολὺ συμπράξει μόνον τοῦ ὀνόματος τῆς Ῥωσσίας. Ἡ σπουδὴ αὕτη τῆς ἀγγλικῆς ἐπιῤῥοῆς ἀπήρεσκεν εἰς πάντας τοὺς συμβούλους τοῦ Τσάρου, οἵτινες ἐθεώρουν φυσικὴν τὴν ὑπεροχὴν τῆς Ῥωσσίας ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ἀλλ' ὅλαι αἱ προκαταρκτικαὶ ἐργασίαι πρὸς τὴν μεμονωμένην ἀγγλικὴν μεσολάβησιν εἶχον ἤδη γείνει πρὶν ἔτι ὁ Νικόλαος στερεωθῇ ἐπὶ τοῦ θρόνου. Ὁ Στράτφορδ Κάννιγκ μεταβαίνων εἰς τὴν θέσιν του εἶχε προσορμισθῇ (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἰανουαρίου) εἰς τὰ ἀπέναντι τῆς Ὕδρας Περιβολάκια, ἔνθα ἔσχε μετὰ μὲν τοῦ Μιαούλη καὶ τοῦ Τομπάζη ἰδιαιτέρας συνδιασκέψεις, ἐπισήμους δὲ τρόπον τινὰ μετὰ τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Ζωγράφου, τῶν δύο ἀπεσταλμένων τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. Οὗτοι τῷ ἐφανέρωσαν, ὅτι οἱ Ἕλληνες εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις ἤθελον παραιτηθῆ τῆς ἀξιώσεως τῆς ἐντελοῦς ἀνεξαρτησίας· καὶ ἡ προκαταρκτικὴ αὕτη νύξις μετεβλήθη μετὰ ταῦτα εἰς ἐπίσημον παράκλησιν πρὸς τὸν Στράτφορδ Κάνιγγα, ὅπως μεσιτεύσῃ ἐν ὀνόματι τῆς Ἀγγλίας παρὰ τῇ Πύλῃ περὶ ἐλευθερωτέρας θέσεως τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ὑψ. Πύλης. Οὕτω παρῃτήθησαν οἱ Ἕλληνες ἀφ' ἑαυτῶν τῆς ἀπαιτήσεως περὶ ἐντελοῦς ἀνεξαρτησίας, ἣν ἡ Πύλη νῦν ὀλιγώτερον παρά ποτε ἤθελε δεχθῆ· ἡ μεσολάβησις τῆς Ἀγγλίας ἐζητήθη ἐπισήμως· ἐντολὴ ἐπεμβάσεως ὑπῆρχε μὴ ἐκπηγάζουσα ἐξ αὐθαιρέτου δικαίου σύμφωνα πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἱερᾶς συμμαχίας. Τὴν μεσολάβησιν λοιπὸν ταύτην ἐπεθύμει ὁ Κάννιγκ νὰ ἐπιτύχῃ κατεσπευσμένως ἄνευ συνδιασκέ-

(1) Ὁ Κάννιγκ καὶ ἡ ἐποχή του, σελ. 471.

ψεων καὶ ἄνευ συμμμάχων, ἄνευ τῆς Αὐστρίας, ἥτις ἦτο σχεδὸν σύμμαχος τῆς Τουρκίας, ἄνευ τῆς Πρωσσίας, ἥτις πολὺ ῥωσσοφίλους εἶχε τάσεις, ἄνευ τῆς ἀσθενοῦς καὶ ὑφ' ἁπάντων περιπεφρονημένης γαλλικῆς κυβερνήσεως, ἥτις ἐῤῥαδιούργει συγχρόνως καὶ μετὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ μετὰ τῆς Αἰγύπτου. Ὅθεν διετάχθησαν ὁ μὲν Οὐελλιγκτὼν κατὰ τὰς ὁδηγίας του (ἀπὸ 29/10 Φεβρουαρίου) νὰ διαβεβαιώσῃ ἐν Πετρουπόλει, ὁ δὲ Στράτφορδ Κάννιγκ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅτι ἡ Ἀγγλία προθύμως ἀναδέχεται καὶ τὴν μεταξὺ Ῥώσσων καὶ Τούρκων καὶ τὴν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων μεσολάβησιν· οὐδὲν πρόσκομμα ὑπάρχει ὅπως ἡ Ῥωσσία διαπραγματευθῇ ὁμοῦ μετὰ τῆς Ἀγγλίας, ἐπὶ τῷ ὅρῳ μόνον ἐν πάσῃ περιπτώσει, καὶ ἀκόμη ἐν ἀποτυχίᾳ τῶν μονομερῶν ἀγγλικῶν ἢ τῶν ἀπὸ κοινοῦ ῥωσσοαγγλικῶν διαπραγματεύσεων, νὰ μὴ κινήσῃ ἡ Ῥωσσία πόλεμον, διότι ὡς πρὸς μὲν τὴν Ἑλλάδα δὲν ἔχει δικαίωμα εἰς τοῦτο, ὡς πρὸς τὰς καθαρῶς δὲ ῥωσσικὰς ἀπαιτήσεις δὲν ἔχει ἀφορμήν. Πρὸς διασάφησιν τούτου ἐφαίνετο ὁ μέγας στρατάρχης, ὃν ὁ Κάννιγκ ἀπέστειλεν, ὁ καταλληλότατος ἄνθρωπος. Καὶ ὅμως ὁ Κάννιγκ ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ μὴ εὐχαριστηθῇ οὔτε μὲ αὐτὸν οὔτε μὲ τὸ ῥωσσικὸν ἀνακτοβούλιον. Ἡ αὐθαίρετος αὕτη ἐπέμβασις τῆς Ἀγγλίας ὡς πρὸς τὴν εἰρηνοποίησιν τῆς Ἑλλάδος παρώτρυνε τὸν Τσάρον ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Κάννιγγος διὰ τῆς αὐτῆς ἐπιμονῆς ὡς πρὸς τὰ ῥωσσικά του συμφέροντα. Τόσον ὀλίγον δὲ πρόθυμος ἦτο ὁ Τσάρος νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ὑπὸ τοῦ Κάννιγγος προτεινομένην μεσολάβησιν ὑπὸ τὴν πρωτοβουλίαν τῆς Ἀγγλίας, ὥστε ὑπεκρίθη ἐνώπιον τοῦ Οὐελλιγκτῶνος ψυχρότητα μᾶλλον ἢ ζέσιν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἀγανάκτησιν μᾶλλον κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν ἢ συμπάθειαν πρὸς τοὺς ὁμοθρήσκους του, καὶ ἐξέφρασε τὴν πεποίθησιν ὅτι εἶναι ὅλως ἀδύνατον νὰ δοθῇ εἰς αὐτοὺς ἀμοίρους πολιτισμοῦ ὄντας πολιτικὴ ὕπαρξις. Ἐν ταῖς μετὰ τοῦ Οὐελλιγκτῶνος καὶ τοῦ ἀρχιδουκὸς Φερδινάνδου συνεντεύξεσι διεχώρισεν ὁ Τσάρος ... ἐπιτηδείως κατὰ τὸν Μεττερνῖχον, τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα, τὸ ἀνῆκον εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τῶν συμμάχων, ἀπὸ τῶν ῥωσσικῶν ἀ-

παιτήσεων, καὶ κατὰ τὰς λίαν μυστικὰς ἐκθέσεις τοῦ ἀρχιδουκός, τῷ ἐξέφρασεν ὁ Τσάρος μικρὸν πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως αὐτοῦ τὴν ἀπόφασίν του, νὰ παραιτήσῃ ἐντελῶς τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα ὡς ζήτημα πολεμικὸν καὶ νομικὸν, καὶ νὰ τακτοποιήσῃ μόνον τὰς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ πρὸς τὴν Πύλην διαφοράς. (1). Ἀλλ' ἐκ τοῦ ὕφους, μὲ τὸ ὁποῖον ὁ Τσάρος ἐλάλησε περὶ τοῦ τελευταίου τούτου ζητήματος πρὸς τὸν Οὐέλλιγκτῶνα, ἐνόμιζεν ὁ Κάννιγκ, ὅστις οὐδαμῶς συνεμερίζετο τὴν αὐταπάτην τοῦ Μεττερνίχου, περὶ τῶν εἰρηνικῶν τοῦ Νικολάου σκοπῶν, ὅτι ἀκούει ἀποφασιστικωτάτους πολεμικοὺς πόθους. Καὶ τὸ ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Οὐέλλιγκτὼν ἐπίστευεν εἰς τὰς εἰρηνικὰς τοῦ αὐτοκράτορος διαβεβαιώσεις δὲν καθησύχαζε τὸν Κάνιγγα, ἐνθυμούμενον τὴν δολίαν ἐμπιστοσύνην, δι' ἧς κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἠπατήθη ὁ δοὺξ ἐν Βερώνῃ ὡς πρὸς τοὺς πολεμικοὺς κατὰ τῆς Ἱσπανίας σκοπούς.-Αὐτὴ ἡ διαγωγὴ τοῦ ῥωσσικοῦ ἀνακτοβουλίου πρὸς τὸν Οὐέλλιγκτῶνα ἐδικαιολόγει τὴν δυσπιστίαν ταύτην. Καθ' ὃν χρόνον ὁ δοὺξ ἦλθεν εἰς Πετρούπολιν ἦτο ἤδη προπαρεσκευασμένον σχέδιον νέου τελεσιγράφου πρὸς τὴν Πύλην, εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ ὁποίου ἐκαυχᾶτο καὶ ὁ Πότσος ὅτι ἔλαβε μέρος. Τὸ σχέδιον τοῦτο εἶχεν ἤδη ἐγκριθῆ παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος, πλὴν ὁ Οὐέλλιγκτὼν οὐδὲν περὶ τούτου ἔμαθεν. Δύο μόνον ἡμέρας, ἀφ' οὗ εἶχεν ἀποσταλῆ αὐτὸ πρὸς τὸν Μιντσιάκην (5/17 Μαρτίου), ἐκοινοποιήθη αὐτῷ ὑπὸ ἀπατηλοὺς ὑπαινιγμοὺς, ὡς νὰ ἐπεδέχετο δῆθεν ἀκόμη τροποποιήσεις καὶ ὡς νὰ ἔμελλε ν' ἀποσταλῇ μετά τινας μόλις ἡμέρας. Καὶ ὁ Μεττερνῖχος δὲν εἶχεν ἀφορμὴν νὰ καυχηθῇ ἐπὶ τῇ ἐν Πετρουπόλει εἰλικρινείᾳ. Μετὰ τὰς ἐκθέσεις τῶν πρακτόρων του ἤλπισε νὰ εὕρῃ ἐν τῷ τελεσιγράφῳ περὶ τῶν σύμφωνα πρὸς τὰς συνθήκας ῥωσσικῶν ἀπαιτήσεων τὴν ῥητὴν διαβεβαίωσιν, ὅτι ἡ Ῥωσσία δὲν θέλει ἀναμιχθῇ τοῦ λοιποῦ εἰς τὰ τῆς Ἑλλάδος· ἀλλὰ περὶ τούτων ἐτηρεῖτο ἁπλῶς σιωπή. Ὡς πρὸς τὰ ῥωσσικὰ δὲ

(1) Ὁ Γέντς πρὸς τὸν Ἀδὰμ Μύλλερον· 17/29 Μαΐου 1826. Ἀλληλογραφία σελ. 390 (γερμανιστί).

παρέπονα διέγραφε τὸ ἔγγραφον ῥητῶς τὰς τρεῖς ἀπαιτήσεις· πρῶτον, ν' ἀποκατασταθῇ ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις τὸ πολιτικὸν καθεστὼς καθὼς τὸ στρατιωτικὸν πρὸ τοῦ 1821 (περὶ τοῦ ὁποίου ἐφαίνετο ὅτι ὁ Κάννιγκ ἐζήτει προηγουμένως ἐξήγησιν, ἐὰν ἡ Πύλη δὲν ἐξετέλεσεν ὡς πρὸς τοῦτο τὰς πρότερον ὑποβληθείσας αὐτῇ αἰτήσεις)· δεύτερον δὲ ν' ἀφεθῶσιν ἐλεύθεροι οἱ Σέρβοι ἀντιπρόσωποι, οἵτινες ἀπὸ τοῦ 1820 ἐκρατοῦντο ὑπὸ τῆς Πύλης ὡς ὅμηροι διὰ τὴν ἡσυχίαν τῆς Σερβίας κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν ἐν εὐσχήμῳ περιορισμῷ (ὅπερ ἦτο εἶδος καταπατήσεως τοῦ διεθνοῦς δικαίου, περὶ τῆς ὁποίας ὁ Κάννιγκ νῦν τὸ πρῶτον ἐπληροφορήθη). τέλος δὲ ν' ἀποσταλῶσι Τοῦρκοι πληρεξούσιοι εἰς τὰ ῥωσσικὰ μεθόρια ὅπως διαπραγματευθῶσι περὶ πάντων τῶν ζητημάτων, περὶ τῶν ὁποίων ἔλαβον χώραν ἀπὸ τοῦ 1816 διαπραγματεύσεις ἐν Κωνσταντινουπόλει συνεπείᾳ τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου. Διὰ τὴν ἀπαίτησιν ταύτην οὐδεμίαν ὁ Κάννιγκ εὕρισκεν εὔλογον αἰτίαν· τῆς ἀπαιτήσεως δὲ ταύτης προθύμως παρῃτεῖτο ὁ Τσάρος, ἐὰν μόνον ἐξεπελοῦντο αἱ δύο ἄλλαι.

Ἡ ἀγγλικὴ μεσολάβησις καὶ τὸ ῥωσσικὸν τελεσίγραφον.

Οὕτως ἐγένοντο κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον δύο κεχωρισμέναι διαπραγματεύσεις ἐν Κωνσταντινουπόλει (1) ἡ μὲν περὶ τοῦ παρὰ τῆς Ῥωσσίας ὑποβληθέντος τελεσιγράφου, ἡ δὲ περὶ τῆς πρὸς εἰρηνοποίησιν τῆς Ἑλλάδος μεσολαβήσεως, ἣν ἐπιχειρίσθη νὰ ἐκτελέσῃ ἡ Ἀγγλία διὰ μόνων τῶν ἰδίων αὐτῆς μέσων. Ὁ Στράτφορδ Κάννιγκ, ἀφιχθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν (16/27 Φεβρουαρίου) εἶχε τηρήσει ἐνώπιον τῶν διπλωματικῶν αὐτοῦ συναδέλφων ἐντελῆ σιωπὴν ἐκτὸς μόνον ὅτι εἶχε μετὰ τοῦ Μιντσιάκη κατὰ καιροὺς συνδιασκέψεις. Ἀμέσως εἶχε ζητήσει συνέντευξιν, ἣν ὅμως τῷ ἠρνήθη ἡ Πύλη προφασιζομένη, ὅτι δὲν εἶναι ἔθος νὰ γείνωνται συνδιασκέψεις πρὸ τῆς παραδόσεως τῶν διαπιστευτηρίων· ἀλλ' ἐπιμείνας ὁ πρέσβυς (25/9 Μαρτίου) ἔτυχε τοῦ ποθουμένου (3/15 Μαρτίου). Ἡ μετὰ τῶν ὑπουργῶν τῆς Πύλης συ-

(1) Τὰ ἑπόμενα ἐλήφθησαν κατὰ μέγα μέρος ἐκ διαφόρων ἐκθέσεων τοῦ βαρώνου Μίλτιτς. χργ.

συνέντευξις αὐτοῦ ἔμεινε μυστικωτάτη. Καὶ οἱ διπλωμάται ἐπὶ πολὺ ἀμφέβαλλον ἂν ἔγεινε κἂν λόγος περὶ τῆς εἰρηνοποιήσεως. Ἐφάνη κατόπιν ὅτι αὕτη ἦτο τὸ κύριον ἀντικείμενον τῆς συνδιαλέξεως. Ὁ Στράτφορδ συνεβούλευσεν ἐντόνως τὴν Πύλην νὰ προφυλάττηται ἀπὸ τῶν ἐκ μέρους τῆς Ῥωσσίας ἐπαπειλούντων αὐτὴν κινδύνων, λέγων ὅτι ὁ θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀνέβαλε μόνον τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἀποφασισθέντος πολέμου, καὶ ὅτι αἱ πολεμικαὶ τάσεις τοῦ διαδόχου του οὐδεμίαν ἄφινον ἀμφιβολίαν περὶ τῶν σκοπῶν αὐτοῦ. Ἓν μόνον ὑπάρχει μέσον, προσέθηκεν ὁ Στράτφορδ, πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ πολέμου, νὰ ὑποχωρήσῃ ἡ Πύλη εἰς τὰς ῥωσσικὰς ἀπαιτήσεις περὶ τῶν Ἡγεμονιῶν καὶ νὰ ἐκτελέσῃ ἐν Ἑλλάδι τὴν εἰρηνοποίησιν, ἣν ἡ Πύλη πρέπει ν' ἀφήσῃ ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν μέριμναν τῆς Ἀγγλίας. Ὁ πρέσβυς εἶχεν ἐντολὴν νὰ ἐκθέσῃ πρὸ πάντων τὰς καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ Ἀμερικῇ μεγάλας Φιλελληνικὰς ἐνεργείας, αἵτινες τοσοῦτον θέλουσιν ἀναπτυχθῇ ὅσον πλησιεστέρα ἐπίκειται ἡ καθυπόταξις τῆς Ἑλλάδος. (1). Καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ὑποτιθεμένῳ τοῦ Ἰβραὴμ πασᾶ σχεδίῳ περὶ τῆς ἀποικίσεως τῶν Αἰγυπτίων ἐν Πελοποννήσῳ εὗρεν ὁ Στράτφορδ νέαν λαβήν, νὰ δώσῃ ἔμφασιν εἰς τὰς περὶ μεσολαβήσεως προτάσεις αὐτοῦ. Ὁ Κάνιγγ, ἅμα πληροφορηθεὶς παρὰ τοῦ Λήβεν περὶ τοῦ τερατώδους τούτου σχεδίου, δὲν ἠθέλησε κατ' ἀρχὰς νὰ δώσῃ πίστιν εἰς αὐτό· ἀλλ' αἱ ἐκθέσεις τοῦ Στράτφορδ ἐκ Κερκύρας τὸ εἶχον ἐπιβεβαιώσει. Ὁ Σὶρ Φρειδερῖκος Ἄδαμ ἠρώτησεν ἀμέσως τὸν πασᾶν περὶ τούτου, ὅστις ἀντὶ πάσης ἀπαντήσεως παρέπεμψεν αὐτὸν εἰς τὴν Πύλην, ἧς δοῦλος ἦτο. Ὁ Στράτφορδ διεμαρτυρήθη κατὰ τῆς ἐν Εὐρώπῃ βαρβαρικῆς ταύτης ἀποικίσεως, καὶ ἐνόμισεν ὅτι εὗρεν οὕτω μέσον ἀποτελεσματικώτατον νὰ ἀποσπάσῃ τὴν Πύλην ἀπὸ τῆς πολιτικῆς τῆς συστηματικῆς ἀποῤῥίψεως πάσης ἐπεμβάσεως. Ἀλλ' ἀπέναντι τῆς τουρκικῆς ἐπιμονῆς κατεβλήθη

(1) Ἔκθεσις τοῦ κόμητος Μύνστερ ἀπὸ 20|1 Νοεμβρίου 1825. Ἐν ταῖς Βιογραφίαις τοῦ Hormayr, 2, 325.

ἡ ἀγγλικὴ ὑπεροψία, ὅπως εἶχε μεταβληθῆ προηγουμένως καὶ ἡ ὑπεροψία τῆς Ῥωσσίας καὶ τῶν συμμάχων. Καὶ αἱ προτάσεις τοῦ Στράτφορδ ἐναυάγησαν ὅπως εἶχον ναυαγήσει καὶ αἱ προτάσεις ἁπασῶν τῶν ἄλλων Δυνάμεων.

Ὅλως διάφορος ἦτο ἡ ἔκβασις τῶν ῥωσσικῶν διαπραγματεύσεων. Ὁ Μιντσιάκης ἅμα λαβὼν (21/2 Ἀπριλίου) τὰς ὁδηγίας του (ἀπὸ 5/17 Μαρτίου), ἐνεχείρησεν εἰς τὸν ῥεὴζ ἐφέντην διακοίνωσιν (21/3 Ἀπριλίου), τὴν ὁποίαν ἐκοινοποίησε συγχρόνως καὶ εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν λοιπῶν Δυνάμεων μὲ τὴν ψυχρὰν παρατήρησιν, ὅτι ἡ Ῥωσσία δὲν προσδοκᾷ μὲν τὴν σύμπραξιν τῶν συμμάχων, ἀλλ' ὅτι αὗται ἤθελον μεγάλως ὑπηρετήσει τὴν Πύλην, προτρέπουσαι αὐτὴν νὰ ὑποχωρήσῃ. Μὴ δεκτῶν δὲ γινομένων τῶν προταθέντων μέτρων, εἶχεν ὁ Μιντσιάκης διαταγὴν ν' ἀπέλθῃ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ παρέλευσιν ἓξ ἑβδομάδων. Καὶ ὁ παρὰ τὸν Προῦθον στρατὸς εἶχε διαταγὴν νὰ ἦναι ἕτοιμος. Οἱ λόγοι οὗτοι ἦσαν οἱ μόνοι κατάλληλοι νὰ ἐπηρεάσωσι τὴν Πύλην· καθὼς καὶ ἡ πραγματικὴ ἐκτέλεσις τῆς μόλις ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑποδειχθείσης ἀποφάσεως νὰ πράξῃ ἄνευ τῶν Δυνάμεων, ἦτο τὸ ἀσφαλέστατον μέσον νὰ παρακινήσῃ αὐτὰς εἰς σύμπραξιν. Ὁ Μεττερνῖχος ἅμα λαβὼν εἴδησιν περὶ τοῦ τελεσιγράφου διέταξε, διότι δὲν ἐγίνετο ἐν αὐτῷ λόγος περὶ Ἑλλάδος, τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυν του νὰ ὑποστηρίξῃ κατεσπευσμένως τὰς προτάσεις. Ἡ Πύλη παρεχώρησε πάντα (22/4 Μαΐου). Ἀμέσως ἀπέστειλε διαταγὰς πρὸς ἐκκένωσιν τῶν Ἡγεμονιῶν, ἥτις καὶ ἐν βραχεῖ διαστήματι χρόνου ἐξετελέσθη· ἠλευθέρωσε τὸν ἀπεσταλμένον τῆς Σερβίας καὶ διώρισε δύο πληρεξουσίους, τὸν Χαδῆ ἐφέντην καὶ τὸν Οὐλεμᾶν Ἰβραῒμ ἐφέντην ὅπως διαπραγματευθῶσι περὶ τῶν περαιτέρω κατὰ τὰ ῥωσσικὰ μεθόρια. Ὅ,τι ἐπέφερε πρὸ παντὸς ἄλλου τὴν ταχεῖαν ταύτην καὶ ἐντελῆ παραχώρησιν ἦτο ὅτι ἐν τῷ ῥωσσικῷ τελεσιγράφῳ οὐδεμία περὶ εἰρηνοποιήσεως μνεία ἐγένετο· ἀλλ' ὁ Μεττερνῖχος τὴν ἀπέδωκεν εἰς τὴν ἐπιῤῥοὴν καὶ τὴν ἱκανότητα αὐτοῦ. Ὁ Γέντς κομπάζων ἔλεγεν, ὅτι μέχρι τῆς 16/28 Ἀπριλίου οἱ Τοῦρκοι ἐτή-

ρήσαν ἄκραν σιωπήν· τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔφθασαν αἱ πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυν τῆς Αὐστρίας ὁδηγίαι, καὶ τῇ 18/30 τοῦ μηνὸς τὰ πάντα ἦσαν τετελεσμένα! Ἡ ἐνέργεια ὅμως αὕτη τῆς αὐστριακῆς ἐπιῤῥοῆς ἐπετεύχθη καὶ διὰ τοῦ, ὅτι ὁ Μεττερνῖχος ἐπεκύρωσε δολίως τὴν ἐσφαλμένην ἔννοιαν ἣν ἡ Πύλη ἔδωκεν εἰς τὴν περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος σιωπὴν τῆς Ῥωσσίας, ὅτι ὁ Τσάρος παρῃτήσεν ἐντελῶς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην. Ὁ αὐτὸς φενακισμὸς, ὅστις εἶχε καταστήσει τοὺς Τούρκους τοσοῦτον συμβιβαστικοὺς ἀπέναντι τῶν Ῥώσσων, κατέστησεν αὐτοὺς ἔπειτα τοσοῦτον πεισματωδεστέρους κατὰ τῶν Ἄγγλων καὶ κατὰ τῆς εἰρηνοποιήσεως, ἣν ἐνόμιζεν ἡ Ἀγγλία ὅτι ἐκράτει νῦν παρά ποτε ἐν χερσίν. Καὶ ὡς πρὸς τοῦτο ἐνεφύσησεν ὁ Μεττερνῖχος εἰς τὴν Πύλην ὅλην του τὴν σοφίαν. Ἐνῷ κατὰ τὸν χειμῶνα τὰ ὅπλα ἡσύχαζον, ἐστάλησαν ἐν μεγάλῃ μυστικότητι ὁ Χουσνῆ βέης καὶ ὁ Νεδσὴπ ἐφέντης ὡς ἐπίτροποι τῆς Πύλης εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπως διαπραγματευθῶσι μετὰ τῶν ἀρχηγῶν τῶν ἐπαναστατῶν, οὓς ἡ Αὐστρία τοσοῦτον εὐπροσίτους ἐθεώρει. Συγχρόνως δὲ ἀνενεώθη ἡ περὶ ἐπιεικείας ἐν πολέμῳ διαταγὴ τῆς Πύλης καὶ ἔγεινε παραδεκτὴ ἡ πρότασις τοῦ μουφτῆ (ἀπὸ 4/16 Μαρτίου) νὰ διαταχθῶσιν οἱ στρατηγοὶ νὰ φείδωνται τοῦ αἵματος τῶν ῥαγιάδων, ἵνα μὴ ἐρημωθῶσιν αἱ ἐπαρχίαι. Ὁ Μεττερνῖχος ἐθεώρει ἑαυτὸν καὶ πάλιν κύριον τῆς σκηνῆς. Αὐτὸς εἶχε διαγράψει τῇ Πύλῃ τὴν πρὸς τὴν Ῥωσσίαν πολιτικήν της· αὐτὸς εἶχε κερδίσει τὴν Τουρκίαν ὑπὲρ τῆς μεθόδου του τῆς πραγματικῆς εἰρηνοποιήσεως· αὐτὸς τέλος εἶχε συντελέσει εἰς τὸ νὰ ματαιωθῇ ἡ μεσολάβησις τῆς Ἀγγλίας, καὶ ἦτο πεπεισμένος, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσσίας εἶχε παραδεχθῆ τὴν γνώμην του, νὰ ἐγκαταλείψῃ τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν τύχην των καὶ εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Τούρκων. Πάλιν ἠκούσθη ἐν τῷ διπλωματικῷ κόσμῳ ὁ στεναγμὸς τῆς ἀνακουφίσεως, διότι τὸ ἀποτέλεσμα τῶν προσπαθειῶν, τὸ ὁποῖον τώρα ἐβασίζετο ἐπὶ γεγονότων, ἐδικαιολόγει ἵνα κηρυχθῇ ὁ κίνδυνος ὡς παρελθών!

Αἴφνης (14/26 Ἀπριλίου) τὰ ὀνειροπολήματα τοῦ Μεττερνίχου διέσχισεν ὡς ἀστραπὴ ἡ εἴδησις, ὅτι ὑπεγράφη ἐν Πετρουπόλει ὑπὸ τοῦ Οὐελλιγκτῶνος, τοῦ Νεσελρὼδ καὶ τοῦ ἐπὶ τούτῳ προσκληθέντος Λήβεν (23/4 Ἀπριλίου) πρωτόκολλον (1) δι' οὗ ἡ Ῥωσσία καὶ ἡ Ἀγγλία συνεφώνησαν νὰ προτείνωσι τῇ Πύλῃ ἀπὸ κοινοῦ μεσολάβησιν πρὸς εἰρηνοποίησιν τῆς Ἑλλάδος! Ἐν τῷ πρωτοκόλλῳ τούτῳ ἀνεφέρετο ὡς ἀφορμὴ τῆς ἐπεμβάσεως ἐκ μὲν τοῦ μέρους τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας ἡ πρὸς αὐτὸν ἀναφορὰ τῶν Ἑλλήνων περὶ μεσολαβήσεως, ἐκ δὲ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας ἡ εὐχὴ τοῦ νὰ ἴδῃ ἀποπερατωμένον τὸν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν πόλεμον. Οἱ ὅροι, οὓς αἱ δύο Δυνάμεις διενοοῦντο νὰ προτείνωσιν εἰς τὴν Πύλην, συνεφώνουν κατὰ τὸ πλεῖστον πρὸς τοὺς ταπεινοὺς ὅρους, οὓς αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες εἶχον προτείνει εἰς τὸν Στράτφορδ, ἤτοι· κυριαρχία τῆς Πύλης, φόρος, ἐλευθερία τῆς θρησκείας, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς διοικήσεως, ἴδιαι ἀρχαί, εἰς τὸν διορισμὸν τῶν ὁποίων ἡ Πύλη νὰ διατηρῇ μόνον ἐπιρροήν τινα· πρὸς ἐντελῆ δὲ ἀποχωρισμὸν τῶν δύο ἐθνῶν ὑπεχρεοῦντο οἱ Τοῦρκοι νὰ ἐκκενώσωσι τὰς χώρας, ὧν τὰ σύνορα ἦσαν ἔτι ἀόριστα, ἐπὶ ἀποζημιώσει ἢ ἀγορᾷ τῶν κτημάτων αὐτῶν. (2) Ἡ Ἀγγλία ἀνελάμβανε νὰ κάμῃ τὰ πρῶτα διαβήματα, τὰ ὁποῖα ὑπεχρεοῦτο ἡ Ῥωσσία νὰ ὑποστηρίξῃ διὰ τῆς ἐπιρροῆς της· τίνι δὲ τρόπῳ καὶ πότε ἡ Ῥωσσία θέλει λάβει μέρος εἰς τὰς περαιτέρω διαπραγματεύσεις, καὶ ποία ἠδύνατο νὰ ἦναι ἡ συνέπεια τῆς μεσολαβήσεως, τοῦτο ἔμενεν εἰς ἄλλην συνομολογηθησομένην σύμβασιν. Ἐὰν ἠρνεῖτο ἡ Πύλη νὰ δεχθῇ τὴν μεσολάβησιν, αἱ ἀποφάσεις τοῦ πρωτοκόλλου, οἱαιδήποτε καὶ ἂν ἦσαν αἱ μεταξὺ

Τὸ πρωτόκολλον τῆς Πετρουπόλεως ἀπὸ 23/4 Ἀπριλίου.

---

1) Portfolio 4,516.

2) Μόλις εἶχε συνταχθῆ ὁ ὅρος οὗτος, ἦλθεν ἔκθεσίς τις τοῦ [illegible] (ἀπὸ 10/22 Ἀπριλίου) περὶ τῶν τουρκικῶν ἐν Πελοποννήσῳ κτημάτων (Portfolio 5,544), ἥτις ἀνεμίμνησκεν ὅτι τῷ 1821 πλέον τοῦ ἡμίσεος τῆς χώρας ἀνῆκεν εἰς τοὺς Τούρκους· διὰ τὴν τιμὴν τοῦ ὁποίου (κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ ἐκδότου τοῦ Portfolio) ἐπὶ πολλὰ ἔτη δὲν ἤθελον ἐπαρκέσει τὰ Ἑλληνικὰ εἰσοδήματα νὰ καλύψωσι μόλις τοὺς τόκους.

Τουρκίας καὶ Ρωσσίας σχέσεις, ἔπρεπε νὰ θεωρηθῶσιν ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ὡς βάσις πάσης τῶν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων διαφορῶν καταστολῆς, ἣν νὰ ἐνεργήσωσιν αἱ Δυνάμεις ἐν πάσῃ εὐκαιρίᾳ εἴτε ἀπὸ κοινοῦ εἴτε μεμονωμέναι, παραιτούμεναι πάσης ἐπεκτάσεως τῶν χωρῶν των καὶ πάσης ἀποκλειστικῆς ἐπιῤῥοῆς ἢ ἐμπορικῆς ὠφελείας. Τοιοῦτον ἦτο τὸ περιεχόμενον τοῦ πρωτοκόλλου τούτου, περὶ τῆς εἰσηγήσεως καὶ συντάξεως τοῦ ὁποίου οὐδεὶς εἶχεν εἴδησιν. Σπανίως κατέπληξε διπλωματικὴ πρᾶξις τοσοῦτον τοὺς πολιτικούς, ὅσον ἡ παροῦσα. Καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας ἤδη τῆς ὑπογραφῆς εἶχε κενωθῆ ὅλη ἡ ἀγανάκτησις καὶ ἡ ὑποψία τοῦ ἀγγλικοῦ ἀνακτοβουλίου κατὰ τῆς Ρωσσίας ἔν τισιν ἄρθροις τοῦ «Χρόνου» (ἀπὸ 25/6 καὶ 27/8 Ἀπριλίου), τὰ ὁποῖα ἀπεδόθησαν γενικῶς εἰς τὸν κάλαμον αὐτοῦ τοῦ Κάννιγγος. Οὐχ ἧττον ὅμως μόλις ἐπανῆλθεν ἐκ Πετρουπόλεως ὁ Οὐελλιγκτὼν, καὶ ἀμέσως ἀπεκύρωσεν ὁ Κάννιγκ τὸ ἔγγραφον ἄνευ ἐνστάσεως (3/15 Μαΐου). Τὰ τὴν διεκπεραίωσιν αὐτοῦ ἀμέσως προηγηθέντα εἶναι μέχρι τῆς σήμερον ἄγνωστα. Τὸ πρωτόκολλον ὑπεγράφη ἐν ἄκρᾳ μυστικότητι· ἡ μυστικότης εἶχε τεθῆ ὡς ὅρος τῆς ἐπικυρώσεώς του. Ἡ ἐπίσημος δὲ κοινοποίησις αὐτοῦ εἰς τοὺς συμμάχους ἔλαβε χώραν μόλις μετὰ παρέλευσιν μηνῶν. Ἀλλ' ἐν τούτοις ὅλον τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ ἐκοινοποιήθη ἀμέσως καὶ μὲ σκοπὸν εἰς ὅλας τὰς Αὐλὰς ἐνεργείᾳ τῆς Ρωσσίας. Μεγίστη ἦτο ἡ ἐντύπωσις, ἣν ἐπροξένησε τὸ ἔγγραφον τοῦτο, διότι ἔδιδεν ἀφορμὴν εἰς τὰς διαφορωτέρας ἐξηγήσεις καὶ σχόλια, ὡς θέλομεν εἰπεῖ κατωτέρω. Τίς ἦτο ὁ κύριος σκοπὸς, τίς ἡ κυρία ἀφορμὴ τῆς συνθήκης ταύτης; Ἡ σύμβασις αὕτη ἐγένετο ἐν εἰλικρινείᾳ ἢ μὲ δυσπιστίαν; Τίς ὑπεσκέλισε τὸν ἕτερον, ὁ Ρῶσσος τὸν Ἄγγλον ἢ ὁ Ἄγγλος τὸν Ρῶσσον; Ἕν τι μόνον ἐφαίνετο ἐκ πρώτης ὄψεως φανερὸν, ὅτι τὸ πρωτόκολλον ὑπηρέτει θαυμασίως τοὺς σκοποὺς τοῦ Κάννιγγος, ν' ἀποχωρίσῃ τοὺς συμμάχους, νὰ ἐξουδετερώσῃ τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Πρωσσίαν καὶ πρὸ πάντων νὰ ἐπιφέρῃ καιρίαν κατὰ τῆς ἐπιῤῥοῆς τῆς Αὐστρίας πληγήν. Τούτου ἕνεκα δύσκολον δὲν εἶναι νὰ ἐννοήσῃ τις, ὅτι

ὅσον καὶ ἂν ἐξεπλάγη ἡ πρωσσικὴ διπλωματία, ὅσον καὶ ἂν ἐθεώρει ἑαυτὴν ἠπατημένην ἡ γαλλικὴ, ἡ αὐστριακὴ διπλωματία ἔμεινε πάσης ἄλλης περισσότερον ἐμβρόντητος. Ὁ Μεττερνῖχος ἦτο ἔξω φρενῶν· ἔβλεπεν ἐκ νέου πάντα τὰ σχέδιά του ματαιούμενα. Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦτο ἦτο λίαν ἀνήσυχος ἕνεκα τοῦ φιλελληνικοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ὅστις ἐν πρωτοφανεῖ ἐξάψει ἀνωρθοῦτο πανταχόθεν ἐναντίον του. Ἠσθάνθη ἀθυμίαν ἤδη ὅτε ἐξεῤῥάγη ὁ ζῆλος οὗτος ἐν Παρισίοις, νῦν δ' ἔτι μᾶλλον κατεβλήθη ὅτε ὁ ζῆλος ἐπιστρέφων εἰς τὴν Γερμανίαν κατέλαβεν ἕνα τῶν γειτόνων Γερμανῶν βασιλέων· ὅτε δὲ ὁ ζῆλος εἰσέδυσε καὶ εἰς αὐτὸ τὸ Βερολῖνον, ἤρχισεν ὁ Μεττερνῖχος νὰ διευθύνῃ ἐκεῖ ἐπιστολὰς τοσοῦτον πικρὰς, ὥστε ὁ βαρῶνος Μάλτσαν (Maltzahn) ἠναγκάσθη νὰ τῷ φανερώσῃ ῥητῶς ὅτι ἡ Πρωσσία δὲν ζητεῖ νὰ ἐξετάσῃ τὰ βήματα τοῦ βιενναίου ἀνακτοβουλίου, ἀλλ' οὐδὲ ἀνέχεται νὰ λαμβάνῃ παρ' αὐτοῦ ὁδηγίας (1). Πρὸ πάντων ὅμως κατὰ τὴν πολυσήμαντον ἐποχὴν, καθ' ἣν ὁ φιλελληνισμὸς μετεπήδησεν ἀπὸ τῶν ἰδιαιτέρων κύκλων εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς μεγάλης τῆς Δύσεως Δυνάμεως κατεπλάγη ὁ Μεττερνῖχος τὰ μέγιστα. Καὶ οὐχὶ ἀδίκως· διότι αὕτη ἦτο ἡ στιγμὴ καθ' ἣν ἐτείνετο ἡ χεὶρ τῆς σωτηρίας εἰς τὸ καταποντιζόμενον Ἑλληνικὸν ἔθνος, ἂν καὶ ἔμελλε νὰ ὑποστῇ τοῦτο μυρίους ἔτι φρικώδεις ἀγῶνας· ἦτο αὕτη ἡ στιγμὴ, καθ' ἣν ἡ τοσοῦτον συνετὴ τῆς Αὐστρίας πολιτικὴ ἐναυάγει ἐπὶ τοῦ βράχου, ὅσον ἐπειρᾶτο νὰ ἀνορθωθῇ πάλιν. Ὁ Μεττερνῖχος ἐθεώρει τὸ πρωτόκολλον ὡς τὴν πραγματικὴν διάλυσιν τοῦ συστήματος τῆς συμμαχίας· ἐφοβεῖτο δὲ, μὴ ἡ Ἀγγλία ἑνοῦσα τὰς Ἑλληνικὰς χώρας μετὰ τῆς ὑπ' αὐτῆς προστατευομένης Ἑπτανήσου, ὑποκριθῇ τὸ αὐτὸ πρόσωπον ἐπὶ τῆς δεξιᾶς τῆς Αὐστρίας πτέρυγος, τὸ ὁποῖον ὑπεκρίθη ἡ Ῥωσσία παρὰ τὸν Δούναβιν, καὶ τότε ἡ ἐν Ἰταλίᾳ ἐπανάστασις ἐντὸς δύο ἐτῶν ἀφεύκτως ἤθελεν ἐκραγῇ. Οὐδέποτε ἦτο ὁ πρίγκηψ τε-

(1) Ὁ Μύνστερ πρὸς τὸν κόμητα Μερβέλδην (Meerveldt). Ἐν ταῖς βιογραφίαις 2,338.

ταραγμένος τοσοῦτον καὶ ἠγανακτησμένος. Πόσον περιφρονητικῶς ἐλάλει τώρα περὶ τοῦ κακοῦ πολιτικοῦ Οὐελλιγκτῶνος, ὃν πρὸ μικροῦ ἔτι τοσοῦτον ἐξετίμα! καὶ περὶ τοῦ «Φιλέλληνος» Νεσελρώδ! καὶ περὶ τοῦ Κάννιγγος πρὸ πάντων! Δὲν εἶναι μὲν ἐμπρηστής, ἔλεγε περὶ αὐτοῦ ὁ πρίγκηψ, ἀλλ' ἅμα ἐκραγῇ πυρκαϊὰ τὸν εὑρίσκεις μεταξὺ τῆς πυρκαϊᾶς καὶ τῶν ἀντλιῶν. Ὁ πρίγκηψ Hatzfeld ἐθεώρησε πρὸ πολλοῦ τὴν μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Ἀγγλίας πάλην ταύτην ὡς πεισματώδη ἀγῶνα μεταξὺ τοῦ ἐπαναστατικοῦ καὶ τοῦ συντηρητικοῦ στοιχείου, ὡς πολιτικὴν μονομαχίαν μεταξὺ Μεττερνίχου καὶ Κάννιγγος. Μέχρι τοῦδε ἠδυνήθη ὁ Μεττερνῖχος ν' ἀποκρούσῃ πᾶσαν προσβολήν, ἡ πληγὴ ὅμως αὕτη τὸν εὗρεν ἀπροκάλυπτον καὶ βαρέως τὸν ἐτύπησε. Μεθ' ὁπόσης χαιρεκακίας δὲ ἵστατο πλησίον αὐτῶν ὁ μάρτυς τῆς μονομαχίας ταύτης, ὁ μισητὸς Πότσος, ὅστις καὶ ἐπὶ τῷ τελεσιγράφῳ αὐτοῦ εἶχε σκιρτήσει ἀπὸ χαρὰν διὰ τὴν ἀνεξάρτητον τῆς Ῥωσσίας διαγωγήν, τὸ δὲ πρωτόκολλον ἐθεώρει ὡς δικαίαν τιμωρίαν τοῦ αὐστριακοῦ πρωθυπουργοῦ διὰ τὴν ἐχθρικῶς ἀείποτε διατελοῦσαν πολιτικὴν αὐτοῦ. Καὶ αὐτὴ ἡ κατεσπευσμένη κοινοποίησις τοῦ πρωτοκόλλου ἐγένετο μετὰ πείσματος κατὰ τῶν τελευταίων ἐν Κωνσταντινουπόλει ῥᾳδιουργιῶν τοῦ Μεττερνίχου. Ἔπρεπε νὰ μάθῃ ἡ Πύλη πόσον μακρὰν εἶναι ἡ Ῥωσσία τοῦ νὰ παραιτηθῇ τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος, καὶ πόσον κακῶς ὑπηρετοῦσιν αὐτὴν (τὴν Πύλην δηλ.) αἱ συμβουλαὶ καὶ αἱ διαβεβαιώσεις τῆς Αὐστρίας. Ὁ Στράτφορδ Κάννιγκ, ἅμα λαβὼν διὰ τοῦ Οὐελλιγκτῶνος (22/3 Ἀπριλίου) τὴν πρώτην περὶ τοῦ πρωτοκόλλου εἴδησιν, ἔδωκε τῷ ῥεῒζ ἐφέντῃ ἐκ τῶν προτέρων (8/20 Ἀπριλίου) νύξιν περὶ τῶν ἐν Πετρουπόλει τεκταινομένων· λαβὼν δὲ μετὰ ταῦτα ἀκριβεστέρας περὶ τούτου πληροφορίας (ἀπὸ 13/25 Ἀπριλίου) διέταξε τὸν διερμηνέα του νὰ τῷ ἀναγνώσῃ (10/22 Μαΐου) ἐπιστολήν, ἐν ᾗ ἐξέφραζε τὴν ἐλπίδα, ὅτι ἡ Πύλη θέλει πεισθῇ πλέον περὶ τῆς ἀκριβείας τῶν πληροφοριῶν αὐτοῦ ὡς πρὸς τὰ φρονήματα τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας, ἀντί, *πλανωμένη ὑπὸ τῶν ἄλλων πρέσβεων*, νὰ ἐπα-

νεπαύηται εἰς τὴν ἐπιβλαβῆ ἀπάτην, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ, ὅστις κατὰ τοὺς νόμους τῆς δικαιοσύνης, τῆς θρησκείας καὶ τῆς φιλανθρωπίας δὲν δύναται εἰμὴ νὰ βαδίσῃ τὴν ὁδὸν τοῦ προκατόχου αὐτοῦ, δὲν θέλει ἀναμιχθῆ τοῦ λοιποῦ εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ ἀπροσδόκητον τοῦτο γεγονὸς ἀσυγκρίτως διαφορωτέραν ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν εἰς τὴν Πύλην ἢ εἰς τὴν Αὐστρίαν. Τὴν μεσολάβησιν περὶ τῆς ὁποίας διὰ λόγων μόνον ἐφιλονείκουν μέχρι τοῦδε Τοῦρκοι καὶ Φράγκοι, ἐπαπειλουμένην ἤδη ἐν ὅλῃ τῇ πικρᾷ σοβαρότητι, καθ' ἣν στιγμὴν ἡ Πύλη ἐθεώρει βεβαίαν τὴν περιστολὴν τῶν ἀνταρτῶν, ἐξέλαβεν ὁ Σουλτάνος ἐν ὅλῃ ἐπίσης τῇ πικρᾷ σοβαρότητι ὡς πραγματικὸν ζήτημα πολέμου, τὸ ὁποῖον ὥρίμασεν ἐν αὐτῷ ἀμέσως τὰς ἐνεργητικωτάτας ἀποφάσεις. Τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὰς τελευταίας τοῦ Στράτφορδ κοινοποιήσεις ἐξέδωκεν ὁ Σουλτάνος διάταγμα πρὸ πολλοῦ παρεσκευασμένον περὶ μέτρου, τὸ ὁποῖον ἐπὶ μὲν τοῦ ἀπομεμακρυσμένου μέλλοντος ἤρχισε νὰ μεταβάλλῃ τὴν φύσιν καὶ τὴν μορφὴν σύμπαντος τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, ἀμέσως δὲ ἐπέφερε τὴν ἔκρηξιν τοῦ πρὸ πολλοῦ ἀναβληθέντος κατὰ τῆς Ῥωσσίας πολέμου, διάταγμα, τὸ ὁποῖον διὰ τῶν ἀμέσων συνεπειῶν του ἀνέβαλλε τὴν συμπεφωνημένην μετὰ τῆς Ῥωσσίας συνδιάσκεψιν καὶ τὰς περὶ μεσολαβήσεως προτάσεις τῆς Ἀγγλίας ἐπὶ ὅλου τοῦ τρέχοντος ἔτους. Ἀναγκαζόμεθα νὰ παρεμβάλωμεν ἐνταῦθα νέον ἐπεισόδιον, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ὡς πρὸς τὸ πρὸ μικροῦ ἐκτεθὲν τῆς Πετρουπόλεως ἐπεισόδιον ἐντελῆ μὲν ἀλλὰ πολὺ σημαντικωτέραν παραβολήν. Πολλάκις ἤδη ἠδυνήθημεν νὰ παρατηρήσωμεν, πόσον παραδόξως συνεβάδιζον ἡ ῥωσσικὴ καὶ ἡ τουρκικὴ πολιτική, καὶ πῶς ὁ Σουλτάνος μετεχειρίσθη πολλάκις τὸν Τσάρον, ὅστις ἀσμένως ἤθελε νὰ καταστήσῃ αὐτὸν ὑποτελῆ, ὡς ἀλαζὼν ἰθαγενὴς ἢ ἐτέθη πλησίον του ὡς πιθηκίζων ὀπαδός. Οὐδέποτε δ' ἐφάνη τοῦτο ἐπαισθητότερον ἢ κατὰ τὸ παρασταθὲν δρᾶμα τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει στρατιωτικῆς στάσεως, ἐν ᾧ ὁ Σουλτάνος ἀνεδείχθη ὁμολογουμένως ὑποκριτὴς κατὰ πολὺ τοῦ Τσάρου ἀνώ-

τερος. Τὸ σέλας, δι' οὗ ἡ κατάπληξις ὀλιγοψύχου στάσεως περιέβαλε τὸν αὐτοκράτορα Νικόλαον, φαίνεται ὅτι ἐκέντησε τὸν Σουλτάνον ν' ἀναδειχθῇ ἀνώτερος διὰ τῆς πολὺ δυσκολωτέρας καταστολῆς ἐπαναστάσεως αἰῶνος ὁλοκλήρου.

ΤΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟΝ ΤΗΣ ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΣΤΑΣΕΩΣ.

Μεταρρύθμισις τῶν γενιτσάρων. Ἡ πεπαλαιωμένη ἀκολασία τῆς ἀναρχίας τῶν γενιτσάρων εἶχε δείξει παντοιοτρόπως καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως πάντα τὸν ὀλέθριον αὐτῆς χαρακτῆρα. Αἱ ἐκ τῆς ἀταξίας, τῆς αὐθαιρεσίας, τῆς βίας καὶ τῆς ἀπειθείας ζημίαι εἶχον γείνει παράποτε ἐπαισθηταὶ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τῶν κινδύνων τοῦ ἐξωτερικοῦ πολέμου καὶ τῶν ἐσωτερικῶν ἐν τῇ πρωτευούσῃ ταραχῶν. Αἱ τελευταῖαι ἐπίσημοι αἰτιάσεις κατὰ τοῦ ὀτσακίου (1) ὡς στρατιωτικοῦ σώματος καταδηλοῦσιν ἐντελῆ ἐξωτερικὴν ἀποσύνθεσιν καὶ ἐσωτερικὴν ἐξαχρείωσιν. Ὅπως πρὸ μιᾶς ἑκατονταετηρίδος οὕτως ἐξηκολούθει τὸ σῶμα τοῦτο καὶ τώρα· ὁσάκις κατωρθοῦτο νὰ σταλῇ εἰς ἐκστρατείαν σῶμα γενιτσάρων, τὸ καθημερινὸν αὐτῶν ἐπάγγελμα ἐν χώρᾳ φιλικῇ ἦτο λῃστεῖαι καὶ φόνοι, καὶ ὁσάκις κατωρθοῦτο νὰ διατηρῶσιν οἱ γενιτσάροι ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης τὰς θέσεις των, ἐπυροβόλουν οὗτοι ἀτάκτως καὶ ἀπερισκέπτως κατὰ φίλου καὶ ἐχθροῦ, ἐλῄστευον καὶ ἔθαπτον τοὺς τετραυματισμένους συστρατιώτας των ζῶντας ἔτι καὶ ἐδικαιολόγουν τὰ κακουργήματά των διὰ χλευασμῶν θηριώδους ἀναισθησίας. Συνήθως ὅμως ἐκ τῶν ἐκστρατευσάντων γενιτσάρων οἱ ἡμίσεις ἐπανήρχοντο εὐθὺς ἐν ἀρχῇ εἰς τὰ ἴδια, στίφη ἄτακτα καὶ ἀπειροπόλεμα, τὰ ὁποῖα εὕρισκον ἀναπαυτικώτερον νὰ ἐξασκῶσι τὰς παρεισφρυσάσας καταχρήσεις τοῦ ἐν τῷ στρατῶνι καὶ τῇ πόλει βίου. Κατὰ τὸ 1823 ὅλα τὰ διὰ

(1) Ὀτσάκιον, ἤτοι ἑστία, ἐλέγετο τὸ ὅλον σῶμα τῶν γενιτσάρων.

τὴν ἐκστρατείαν τοῦ ἔτους τούτου ἐφόδια ἐγένοντο ὁμοῦ μετὰ τοῦ ὁπλοστασίου καὶ τοῦ ἐν Τοπχανῇ χυτείου παρανάλωμα πυρκαϊᾶς, ἥτις ἀπεδόθη γενικῶς εἰς τοὺς γενιτσάρους. Πολλάκις ἠρνήθησαν οἱ γενίτσαροι νὰ ὑπηρετήσωσιν ἐν τοῖς κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ Περσῶν πολέμοις, ἐρεθιζόμενοι ὑπὸ τῶν μουταβαλλίδων (καταλυματιῶν), τῶν ουστάδων (ἀρχιμαγείρων) καὶ τῶν ὑπαξιωματικῶν, ἐν οἷς ἔκειτο ἡ ἕδρα τοῦ κακοῦ, οἵτινες κατέβαλον ἐντελῶς τὴν ἐπιῤῥοὴν τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν (τῶν ὀδαβασίδων) καὶ ἐδίδον τὸ παράδειγμα τῆς συστηματικῆς ληστεύσεως τοῦ δημοσίου πλούτου καὶ τῆς καταπιέσεως τῶν πολιτῶν. Τούτου ἕνεκα ἡ πληγὴ αὕτη τῆς γενιτσαροκρατίας ἀπέβαινεν ὀλεθριωτέρα ἐν τῷ μέσῳ τῆς κοινωνίας τῆς πόλεως ἢ ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης, διότι ἐν τῇ πόλει εὕρισκε διηνεκῶς τροφήν. Δὲν ἤρκει ὅτι οἱ γενίτσαροι διέπραττον καθ' ὅλων τῶν ἀπίστων φρικωδεστάτας βιαιοπραγίας, καὶ ἐξεμύζουν τοὺς πλουσίους Ἰουδαίους καὶ χριστιανοὺς διὰ βαρέων φόρων, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ Μωαμεθανοὶ δὲν κατεπιέζοντο ὀλιγώτερον ὑπ' αὐτῶν. Οὐδεὶς κηπουρὸς ἠδύνατο νὰ φέρῃ τοὺς καρποὺς του εἰς τὴν ἀγορὰν, οὐδεὶς πλοίαρχος νὰ ἐκφορτώσῃ τὰς πραγματείας του χωρὶς νὰ τοῖς ἀποτίῃ φόρον, οὐδεὶς τεχνίτης ἠδύνατο νὰ ἐπιχειρισθῇ δημοσίαν τινὰ ἐργασίαν, χωρὶς οἱ γενίτσαροι νὰ ἐκδιώξωσι τοὺς μισθωτούς του ἀντικαθιστῶντες αὐτοὺς δι' ἰδίων αὐτῶν ἀνθρώπων. Οἱ βαστάζοι, ὧν τὸ πλεῖστον μέρος ἀνῆκεν εἰς τὴν συμμορίαν αὐτῶν, ἐξετέλουν τακτικῶς ἀνηκούστους καταπιέσεις. Τῶν συνεχῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκρηγνυομένων πυρκαϊῶν ἔνοχοι ἦσαν οἱ γενίτσαροι, διότι συντροφίαν ἔχοντες μετὰ τῶν βαστάζων καὶ πυροσβεστῶν, ἐξηγόραζον τὴν κατάσβεσιν τοῦ πυρὸς παρὰ τῶν πλουσίων τῶν καιομένων συνοικιῶν ἀντὶ μεγάλων χρηματικῶν ποσῶν. Ἐν τοῖς περιχώροις τῆς πρωτευούσης δὲν ὑπῆρχε σπεῖρα τυχοδιωκτῶν ἢ συμμορία ληστῶν, ὧν οἱ ἀρχηγοὶ νὰ μὴ ἦναι καταδιωκόμενοι καὶ λειποτάκται γενίτσαροι, ἢ ἄνθρωποι τῶν γιαμακίων, τῶν ἀπειθῶν φρουρῶν, αἵτινες ἐν τοῖς παρὰ τὸ στόμιον τοῦ Εὐξείνου Πόντου φρουρίοις εἶχον ἀπεριόριστον ἐξου-

σίαν. Κατὰ τὰ ἔτη 1823 καὶ 1824, καθ' ἃ ἕνεκα τῆς ἐπιτυχίας τῶν Ἑλληνικῶν ὅπλων ἐξηπλοῦτο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἡ πρὸς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν ἀπέχθεια, ἀνεφάνησαν ἐν τῇ πρωτευούσῃ συμπτώματα νέα καὶ πολὺ τῶν προτέρων φρικτότερα. Ἕνεκα τῆς ἐνδείας τοῦ ἐξηντλημένου λαοῦ περιεφέροντο ἐν ταῖς ὁδοῖς στίφη λυσσῶντος ὄχλου, καθ' ὧν ἡ κυβέρνησις ἐπετέθη ἐνόπλως, χωρὶς ὅμως νὰ δυνηθῇ νὰ περιστείλῃ τὸ κακόν· διότι αἱ συμμορίαι αὗται εἶχον στήριγμα ποτὲ μὲν τοὺς γενιτσάρους ποτὲ δὲ τοὺς οὐλεμάδας, καθ' ὅσον ἢ οὗτοι ἢ ἐκεῖνοι θρασέως κατὰ τοῦ Σουλτάνου κατεφέροντο.— Οἱ ξένοι διπλωμάται ἐφοβοῦντο ἐν ἀρχῇ τοῦ 1824 καὶ δι' αὐτὴν ἔτι τὴν ὕπαρξιν τοῦ θρόνου· ἐνόμιζον δέ, ὅτι ἐὰν εὑρίσκετο ἀρχηγός, δυνάμενος νὰ συγκεντρώσῃ περὶ ἑαυτὸν τὰς μεσαίας τάξεις καὶ ν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τῶν οὐλεμάδων τὴν γενιτσαροφοβίαν, πρὸ πολλοῦ ἤθελε λάβει χώραν μεταῤῥύθμισίς τις. Ὅ,τι ὅμως ἐμπόδιζε τὸν Σουλτάνον ἦσαν τὰ ἀντίθετα τούτων συμφέροντα τῶν δύο προνομιούχων τάξεων, οἱ ἐκ τῆς Ῥωσσίας καὶ ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως προερχόμενοι κίνδυνοι, καὶ ἡ ἔλλειψις ἐνήλικος διαδόχου τοῦ Σουλτάνου, ὅστις ἀκόμη μόνος σχεδὸν ἀντεπροσώπευε τὴν οἰκογένειαν τοῦ Ὀσμάνου. Πρὸς τούτοις καλῶς ἐγνώριζεν ὁ Σουλτάνος τὴν θέσιν του καὶ προπαρεσκευάζετο ν' ἀντικρούσῃ τὴν μεταπολίτευσιν διὰ ἑτέρας μεταπολιτεύσεως.

Τὴν ἀπόφασιν, νὰ καταβάλῃ τὴν ἐξουσίαν τῶν ἀτάκτων τούτων στιφῶν, τὰ ὁποῖα διηνεκῶς ἐθεώρουν ἑαυτὰ κυρίους τῆς χώρας καὶ «ἀνεσκάλευον τὸ πῦρ τῆς ἐπαναστάσεως ὑπὸ τὸν λέβητα τῆς ἀπειθείας,» εἶχε διατηρήσει ὁ Σουλτάνος Μαχμούτ, ὡς ἀνεφέρομεν ἤδη, ἀμετάτρεπτον ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ θείου αὐτοῦ Σελὴμ ἐν ὅλῃ τῇ ἐκδικήσει καὶ τῇ περιεσκεμμένῃ ὑποκρισίᾳ. Ἅμα ἐκραγείσης τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ὅτε ἐπέκειτο ἡ ἀνάγκη πιστῆς καθαρῶς μωαμεθανικῆς δυνάμεως, εἶχε πειραθῆ ὁ Μαχμοὺτ νὰ κερδίσῃ τοὺς γενιτσάρους διὰ καλῶν λόγων. Εἶχεν ἐπιτρέψει ἀντιπροσωπίαν τοῦ ἐπιτελείου αὐτῶν ἐν τῷ διβανίῳ, ὅπως καταστήσῃ αὐτοὺς προθύμους εἰς τὸν πόλε-

μον καὶ εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν τοῦ πολεμεῖν τρόπον, τοῦ ὁποίου τὴν εἰσαγωγὴν φανερῶς ἐπεδίωκεν. Ἐν τινι ὑπουργικῷ συμβουλίῳ (7/19 Μαΐου 1821) ἀπεφάνθησαν οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ ὑπέρ τοῦ μέτρου τούτου, ἐπὶ τῷ ὅρῳ, νὰ μὴ μεταβληθῇ ἡ στολὴ καὶ νὰ καταργηθῇ ἡ μισητὴ ὀνομασία τοῦ Νιζὰμ τσεδὶδ (νέου τακτικοῦ στρατοῦ). Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ (11/23 Ἰουνίου) ἐκήρυξαν ὅτι οἱ στρατιῶται ἐπιμόνως ἐναντιοῦνται εἰς τὸν νεωτερισμόν, Ὁ Σουλτάνος ἔδωκεν ἄνευ ἀναβολῆς διδακτικὸν τοῖς γενιτσάροις μάθημα· ἀφήρεσε τῷ ὑπ' αὐτῶν εὐνοουμένῳ μεγάλῳ βεζίρῃ Ἀλῆ Βεντερλῆ καὶ θέσιν καὶ ζωήν, καὶ πρὸς μεγαλειτέραν καταισχύνην διέταξεν ὅπως ἡ ἐπιδερμὶς τῆς κεφαλῆς του πληρωθῇ οὐχὶ διὰ βάμβακος, ὡς ἥρμοζε τῷ ἀξιώματι αὐτοῦ, ἀλλὰ δι' ἀχύρων καὶ νὰ ἐκτεθῇ οὐχὶ ἐπὶ ἀργυροῦ πινακίου ἀλλ' ἐπὶ ἁπλῆς σανίδος ὡς ἡ κεφαλὴ κοινοῦ κακούργου, καὶ τοῦτο κατὰ τὴν 26 τοῦ ῥαμαζανίου, τὴν ἐπέτειον ἑορτὴν τῆς ἐπαναστάσεως, ἥτις (1808) ἀφήρησε τὴν ζωὴν τοῦ ἀναμορφωτοῦ Μουσταφᾶ Βαϊρακτάρη. Ὡσαύτως οὐδέποτε ἀπέφευγεν ἡ ἰσχυρογνώμων Σουλτάνος νὰ ἐναντιοῦται φανερῶς εἰς τὰς μεγάλας τῶν γενιτσάρων ἀπαιτήσεις. Ὅτε ἓν ἔτος μετὰ τοῦτο (κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1822) διάφοροι ὀρτάδες ὑπεκίνησαν ταραχὰς καὶ ἔκαμαν ἀπόπειραν δολοφονίας κατὰ τοῦ μεγάλου βεζίρου, ἐκήρυξε διὰ διατάγματος, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος σεμνύνεται ὅτι εἶναι γενίτσαρος· ἐὰν ὅμως οἱ γενίτσαροι θέλωσι ν' ἀτιμάζωσιν ἑαυτοὺς καὶ νὰ τίθηνται εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν φονέων καὶ ἐμπρηστῶν, τότε θέλει παύσει ν' ἀνήκῃ τοῦ λοιποῦ εἰς τὸ σῶμα τοῦτο τῶν ἐχθρῶν τοῦ νόμου, καὶ ἐὰν ὁ ἀγᾶς αὐτῶν δὲν ἐπαναφέρῃ τὴν ἡσυχίαν ἐν τῇ πρωτευούσῃ, θέλει ἀναγκασθῇ αὐτὸς (ὁ Σουλτάνος) μετὰ τῶν υἱῶν του ν' ἀπομακρυνθῇ αὐτῆς. Παρὰ τὰς φανερὰς ταύτας ἀπειλὰς μετεχειρίζετο ὁ Μαχμοὺτ συγχρόνως καὶ τὸ ἀποτελεσματικώτερον μέσον νὰ ὑποσκάπτῃ τὸ ὅλον σύστημα τοῦ σώματος τούτου. Πλείστους τῶν ἐπικινδυνωτάτων οὐστάδων ἐξώρισε καὶ ἀπεκεφάλισεν· ὅπερ ὅμως ἀπεδείχθη ἀποτελεσματικώτερον ἦτο, ὅτι πάντες οἱ ἐκβληθέντες οὗτοι ἀντικαθίσταντο

ὑπὸ τῶν αἰσχροτάτων ἀποῤῥημάτων, τὰ ὁποῖα ἐκτιθέμενα διὰ προβιβασμῶν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ φθόνου παρεμερίζοντο ἔπειτα τοσούτῳ εὐκολώτερον. Τοὺς ἀνωτέρους ἀξιωματικοὺς προσείλκυεν ὁ Σουλτάνος διὰ τοῦ συστήματος δωροδοκίας, χρημάτων καὶ ὑποσχέσεων. Καὶ πάλιν δι' ἄλλης μεθόδου ὑπεσκάπτετο ἡ ἐξουσία τοῦ γενιστάραγα, θέσεως, ἧς οἱ κάτοχοι (ῥᾳδιουργίᾳ ἢ ἄνωθεν ἢ κάτωθεν) ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἠλλάσσοντο, ἀντικαθιστώμενοι ἔπειτα ὑπὸ τῶν προστυχόντων ἀξιωματικῶν. Διὰ τοῦ συστήματος τούτου ἐμποδίζοντο οἱ ἀρχηγοὶ οὗτοι τοῦ σώματος νὰ ἐπιδιώκωσι τοὺς αὐτοὺς σκοπούς. Ἡ τοιαύτη πολιτικὴ παράδοξον ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν (καὶ τοῦτο ἐθεωρήθη γενικῶς ὡς ὁ πρόδρομος νέας ἀποπείρας μεταῤῥυθμίσεως), ὅτε αἴφνης ὁ Σουλτάνος τὸ ἀνήκουστον ἔλαβε μέτρον νὰ προβιβάσῃ τὸν γενιτσάραγαν Χουσεῒν (15/27 Ἰουλίου 1823) εἰς πασᾶν τῶν τριῶν οὐρῶν, μετ' οὐ πολὺ (8/20 Δεκεμβρίου) νὰ τὸν κάμῃ γαμβρόν του καὶ νὰ τὸν ἀναγορεύσῃ διοικητὴν τοῦ Βοσπόρου. Τοῦτο ἦτο σημεῖον, ὅτι ὁ Σουλτάνος ἤθελε νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς ἀντιζηλείας τῶν γιαμακίων κατὰ τῶν γενιτσάρων ἢ ὅτι ἤθελε νὰ μεταχειρισθῇ ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν στιβαρὸν βραχίονα καὶ κατὰ τούτων καὶ κατ' ἐκείνων. Ὁ ἐκλεκτὸς οὗτος τοῦ Σουλτάνου ἦτο ἀνὴρ, ὅστις ὡς ἁπλοῦς γενίτσαρος ἐφόνευσε (1808) τὸν ἀρχηγὸν τοῦ σώματος αὐτοῦ, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἦτο συνένοχος εἰς πλείστας ὅσας ἀναρχικὰς πράξεις, ἀνὴρ διεφθαρμένος, κακοήθης, αἱμοβόρος ἀλλὰ τολμηρὸς, ἀποφασιστικὸς καὶ δραστήριος, ἄχρηστος μὲν εἰς συνήθη ἔργα, πλὴν πρόθυμος εἰς πᾶν ὅ,τι ἄλλοι ἔτρεμον νὰ πράξωσιν. Ὅση ἦτο ἡ ἀναίδεια αὐτοῦ τοσαύτη ἦτο καὶ ἡ τόλμη του. Λέγεται ὅτι ὁ Σουλτάνος ἠρώτησεν αὐτόν ποτε ἐὰν ὑπάρχωσιν ἔτι ἐν τῷ σώματι τῶν γενιτσάρων τῆς πρωτευούσης πολλὰ τῶν παλαιῶν καθαρμάτων «Ὄχι, ἀπήντησεν ὁ Χουσεῒν, εἶμαι ὁ τελευταῖος τοῦ εἴδους μου». Οὗτος ἦτο λοιπὸν ὁ ἀνὴρ, ὃν ὁ Σουλτάνος προσείλκυσε, προσδιώρισε καὶ παρεκίνησεν ἢ ν' ἀναμορφώσῃ ἢ νὰ ἐξολοθρεύσῃ τὸ ἄτακτον στῖφος τῶν συστρατιωτῶν του. Ὅτε ὁ πρῶτος ἔκπλους τῶν Αἰ-

γυπτίων (1824) ἐβράδυνεν ἐπὶ τοσοῦτον παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν, ἐστράφη ὁ Σουλτάνος πάλιν (ἐν ἀρχῇ τοῦ 1825) πρὸς τοὺς γενιτσάρους ζητῶν 8000 ἄνδρας, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἔλαβεν. Ἡ ἰδέα ὅμως αὕτη νὰ μεταχειρισθῇ ἐν τῷ πολέμῳ τὸν στρατὸν ἐν τῇ παλαιᾷ αὐτοῦ μορφῇ, ὑπεχώρησε μετὰ τὰς πρώτας ἐν Πελοποννήσῳ ἐπιτυχίας τῶν Αἰγυπτίων τακτικῶν εἰς τὴν ἀντίθετον ἰδέαν, νὰ εἰσαχθῇ δηλ. τοῦ λοιποῦ ἀντὶ πάσης θυσίας ὁ εὐρωπαϊκὸς τοῦ πολεμεῖν τρόπος καὶ παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς. Ὁ σκοπὸς οὗτος ἐγένετο γνωστός· ὁ οὐστᾶς τοῦ 27ου ὀρτᾶ ὑπεκίνησε (τὸ θέρος) ταραχὰς ἐπὶ τῇ ἁπλῇ φήμῃ τῶν μεταρρυθμίσεων καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον. Ὁ Σουλτάνος προὐχώρει ἡσύχως καὶ περιεσκεμμένως. Εὐθὺς κατὰ τὸ πρῶτον βῆμα, τὸ ὁποῖον ἔκαμε πρὸς εἰσαγωγὴν τῶν μεταρρυθμίσεων, ἀπέφυγε πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο ν' ἀνακαλῇ εἰς τὴν μνήμην τὸν «νιζὰμ τσεδίδ». Ἀπ' ἐναντίας ἀνεκοίνωσε (1826) τὴν ἀπόφασίν του, νὰ εἰσάξῃ πάλιν τὰς ἐγκαταλελειμμένας παλαιὰς διατάξεις (νιζάμι ἀτι) καὶ διέταξε πρὸς τοῦτο συνεχεῖς συνεδριάσεις τῶν μεγάλων τοῦ κράτους πολιτικῶν. Οἱ οὐλεμάδες εἰργάζοντο μετὰ ζήλου ὑπὲρ τῆς μεταβολῆς. Προεβλέπετο ὅτι ἤθελον ἔχει μεγάλην ἐπιρροήν, διότι ἐν ἑκάστῳ λόγῳ εἶχον ἰμάμην. Ἡ θρησκευτικὴ βάσις τοῦ μέτρου τούτου εὑρέθη ἔν τινι στίχῳ τοῦ Κορανίου. «Προτείνατε τοῖς ἐχθροῖς ὑμῶν τὰ αὐτὰ ὅπλα, τὰ ὁποῖα αὐτοὶ μεταχειρίζονται καθ' ὑμῶν»· ἡ μεγάλη δοκιμασία τοῦ κανόνος τούτου ἐνέκειτο ἤδη ἐν τῇ παραδοχῇ καὶ τῇ χρήσει τῆς πυρίτιδος, ἐφευρέσεως τῶν ἀπίστων. Ἐν μέσῳ δὲ τῶν συνδιασκέψεων τούτων ἐπῆλθεν ἡ κοινοποίησις τοῦ Στράτφορδ Κάννιγγος περὶ τῆς διὰ συνθήκης συμμαχίας τῶν δύο μεγάλων δυτικῶν Δυνάμεων πρὸς μεσολάβησιν ἐν Ἑλλάδι. Ἀμέσως ἔν τινι προκαταρκτικῇ συνεδριάσει τῶν ἀνωτάτων ἀξιωματικῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ μουφτῆ (13/25 Μαΐου) ἀπεφασίσθη νὰ γείνῃ ἄνευ ἀναβολῆς ἔναρξις τοῦ ἔργου· καὶ ἐν ἄλλῃ μεγαλειτέρᾳ καὶ ἐπισημοτέρα συνεδριάσει ἀνεγνώσθη (16/28 Μαΐου) καὶ συνεζητήθη ὑπουργικὴ πρᾶξις, ἥτις βασιζομένη ἔτι πρὸ πάντων ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τῆς μηχά-

τὸ καταβληθείσης ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων, «τῶν ἀσθενῶν τούτων καλάμων, τοὺς ὁποίους ὁ ὁρμητικὸς χείμαρρος τῆς ὀθωμανικῆς ἀνδρείας ὤφειλεν ἐν ἀκαρεῖ νὰ καταβάλῃ», ἐπρότεινε τὴν εἰσαγωγὴν τακτικοῦ πεζικοῦ (μουκαλλὲμ ἐσκιντσὶ) (1). Ὁ ρεὴζ ἐφέντης ὑπεστήριξε κατόπιν τὴν περὶ τῆς μεταρρυθμίσεως πρότασιν καθυποβάλλων ἐπίσημα ἔγγραφα περὶ τῆς ἀδίκου, ἐπιτακτικῆς, εἰς τὴν ἐξασθένησιν τῆς ὀθωμανικῆς δυνάμεως ἀποβλεπούσης ἐπεμβάσεως τῶν ξένων εἰς τὸ ζήτημα τῶν ἐπαναστατῶν, καὶ ἐτελείωσε διὰ τῶν λέξεων. «Ἐκ τῶν ὀλίγων, τὰ ὁποῖα λέγω, κρίνατε περὶ ἐκείνων τὰ ὁποῖα δὲν λέγω.» Μετὰ τοῦτο καὶ μετά τινας συνοϊκὰς ἀγορεύσεις ἀνεγνώσθη τὸ αὐτοκρατορικὸν διάταγμα, τὸ ὁποῖον περιεῖχεν ἐν 46 παραγράφοις τὰς διατάξεις περὶ τοῦ συστηθησομένου στρατοῦ, καὶ φετφᾶς τοῦ μουφτῆ, ὅστις ἐκήρυττε τὴν περὶ τὰ στρατιωτικὰ ἐξάσκησιν τῶν πιστῶν ὡς καθῆκον· εἶτα δὲ ἔθεσαν ἅπαντες οἱ παρόντες τὴν ὑπογραφήν των ὑπὸ ἔγγραφον πρᾶξιν, δι' ἧς ὑπεχρεοῦντο ἐπισήμως νὰ ἐκτελέσωσι τὰς διαταγὰς τοῦ Σουλτάνου. Καὶ τὰ τρία ἔγγραφα μετεκομίσθησαν ἐν πομπῇ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀγᾶ τῶν γενιτσάρων Τσελαλεδδίν, καὶ τὸ ἔγγραφον τῆς ὑποχρεώσεως ὑπεγράφη ὑπὸ 208 ἀξιωματικῶν τῶν γενιτσάρων. Ἡ ὅσον οἷόν τε μεγαλειτέρα μετριοπάθεια ἐχαρακτήριζε τὴν νέαν διάταξιν ταύτην. Ὁ κανονισμὸς καὶ τὰ προνόμια τῶν γενιτσάρων διετηρήθησαν· ἡ μισθοδοσία ὡρίσθη νὰ γείνηται ἰσοβίως, μόνον αἱ διὰ τῶν ἐκποιήσεων καὶ κληρονομικῶν μεταβιβάσεων αὐτῆς καταχρήσεις ἔπρεπε νὰ παύσωσι τοῦ λοιποῦ. Ἀντὶ τῶν σκανδαλωδῶν χριστιανῶν προγυμναστῶν διωρίσθησαν Αἰγύπτιοι. Ἐξ ἑκάστου ὀρτᾶ ἐζητήθησαν 150 ἄνδρες· οἱ ἐλλειπεῖς ὀρτάδες ἦσαν

(1) Ἀκολουθοῦμεν πρὸ πάντων τὴν διήγησιν τοῦ ἱστοριογράφου τοῦ κράτους Ἀσάδ ἐφέντη, κατὰ τὴν γαλλικὴν μετάφρασιν τοῦ Κωσσὲν δὲ Περσεβάλ, «περίληψις τῆς ἱστορίας τῆς καταστροφῆς τοῦ σώματος τῶν γενιτσάρων.» Παρ. 1833. Μετὰ μεγίστης προφυλάξεως μεταχειριζόμεθα εἰδήσεις τινὰς ἔκ τινων ἐκθέσεων τῶν πρέσβεων, αἵτινες σπανίως περιέχουσιν ἀληθείας περὶ τῶν πραγμάτων τῆς χώρας ταύτης τῆς βαρβαρότητος καὶ τοῦ ψεύδους.

ἐξηρημένοι τῆς ὑποχρεώσεως ταύτης. Τὰ πάντα ἐφαίνετο ὅτι ἤθελον ἐνεργηθῆ ἐν ἡσυχίᾳ. Πολλοὶ τῶν ἐξηρημένων ὀρτάδων προσέφερον ἑκουσίως τοὺς ἄνδρας των.

Ἀλλὰ μόλις εἶχεν ὑπογραφῆ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ἀγᾶ τὸ ῥηθὲν ἔγγραφον, καὶ ἀμέσως ἐξηγέρθη παρά τισι τῶν ἀξιωματικῶν τὸ πνεῦμα τῆς ἀπειθείας, καὶ ὅτε ἤρχισαν ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ Ἐτ-μεϊδὰν (τῇ 31/12 Ἰουνίου) (1) ὑπὸ μικροῦ τινος ἀριθμοῦ γενιτσάρων τὰ πρῶτα γυμνάσια, «ἐδικαίωσε τὸ ὀτάκιόν το ὄνομά του γενόμενον ἑστία τῆς στάσεως.» Κατὰ τὰς ἑπομένας ἡμέρας, καθ' ἃς ἐξηκολούθησαν τὰ γυμνάσια, παρετηρήθησαν πάντοτε σημεῖα ἀναπτυσσομένης συνωμοσίας. Οἱ ουστάδες ἐτέκταινον συνωμοσίαν, νὰ συλλάβωσι τὸν Σουλτάνον καὶ νὰ τὸν ἀναγκάσωσι νὰ μεταχειρισθῇ τρομοκρατίαν, δι' ἧς ἤθελον οἱ γενίτσαροι ν' ἀπαλλαχθῶσι καὶ τῶν ἐχθρῶν καὶ τῶν νέων διατάξεων. Οἱ μουσταβαλλίδες συνεμερίσθησαν τὰ σχέδιά των, οἱ δὲ συνταγματάρχαι (τσορβατσίδες) ἠρνήθησαν τὴν σύμπραξίν των· καὶ τοῦτο κατέστησε τοὺς συνωμότας σωρὸν ἀποσυντεθειμένον. Τοῦτο ἀπρόδωκε τὰ σχέδιά των καὶ ἔδωκε καιρὸν εἰς τὸν τὰ πάντα προβλέποντα Σουλτάνον νὰ ἑτοιμασθῇ. Οὐχ ἧττον ὅμως οὐδὲν εἶχε ληφθῆ ἐξαιρετικὸν μέτρον ὅτε ἤδη μετά τινας ἡμέρας (3/15 Ἰουνίου) τὰ στίφη τῶν ἀνταρτῶν συνεκεντρώθησαν ἐν νυκτὶ ἐπὶ τῆς πλατείας τοῦ κρεοπωλείου, ὅθεν ἔπεμψαν ἐπιτροπὴν πρὸς τὸν ἐπιμελητὴν Χασὰν ἀγᾶν, ὅπως τὸν ἑλκύσωσι πρὸς τὸ μέρος των, καὶ ἀνθρώπους πιστοὺς εἰς τὰς οἰκίας τοῦ μεγάλου βεζίρου, τοῦ ἀγᾶ καὶ τοῦ μισητοῦ Αἰγυπτίου Νετζὶπ ἐφέντη, οἵτινες ὤφειλον νὰ πέσωσι τὰ πρῶτα τῆς ἐκδικήσεως αὐτῶν θύματα. Καὶ ὁ μὲν ἐπιμελητὴς εὗρε τρόπον νὰ τοὺς διαφύγῃ, ὁ δὲ ἀγᾶς κατέφυγεν

Ἐπανάστασις καὶ καταστροφὴ τῶν γενιτσάρων·

(1) Τὸ κρεοπωλεῖον, ἐν ᾧ ἀνέκαθεν διενέμοντο αἱ τοῦ κρέατος μερίδες τῶν γενιτσάρων, ἐν τῷ κέντρῳ τῆς πόλεως κείμενον. Τὴν πρὸς τὴν πλατεῖαν καὶ τὸν παρακείμενον στρατῶνα εἴσοδον ἐσχημάτιζε μέγας πυλών. Ἐν ἁπάσαις σχεδὸν ταῖς περιγραφαῖς τῆς καταστροφῆς τῶν γενιτσάρων συγχέεται τὸ Ἐτ-μεϊδὰν μετὰ τοῦ Ἀτ-μεϊδὰν (τοῦ ἱπποδρομίου). Πρβλ. Walsh, «Ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ἀγγλίαν» 1829, σελ. 82.

εἰς γειτονικήν τινα οἰκίαν, οἱ δὲ ἄλλοι δύο εὑρίσκοντο ἐν τῇ ἐξοχῇ· καὶ αἱ τρεῖς οἰκίαι τῶν καταδιωκομένων ἐλεηλατήθησαν καὶ κατηδαφίσθησαν, τὰ χαρέμια παρεβιάσθησαν, ἔνθα αἱ μὲν γυναῖκες τοῦ ἀγᾶ παρεδόθησαν εἰς τὰς ἀσέμνους ὁρμὰς τῶν λυσσώντων, ὁ δὲ δωδεκαετὴς αὐτοῦ υἱὸς κατεκερματίσθη (1) Πολλὰ πρωῒ δὲ (4/16 Ἰουνίου) ἐδόθη τὸ σύνηθες σύνθημα τῆς ἐπαναστάσεως, διὰ τῆς ἀνατροπῆς τῶν λεβήτων ἐν τῷ Ἐτ-μεϊδὰν, ἔνθα βαστάζοι καὶ παντὸς εἴδους περιτρίμματα τῆς κοινωνίας συνηθροίσθησαν περὶ τοὺς ἀντάρτας, οἵτινες ἔστειλαν ἀπεσταλμένους πρὸς ἅπαντα τὰ λοιπὰ στρατιωτικὰ σώματα, ὅπως παρακινήσωσιν αὐτὰ νὰ λάβωσι τὸ μέρος των, καὶ, ἵνα ἐπαναστατήσωσι καὶ τὸν λαὸν, διέδωκαν εἰς ὅλα τὰ τμήματα τῆς πόλεως, ὅτι καὶ ὁ μέγας βεζίρης, καὶ ὁ Ἀγᾶ-πασᾶς Χουσεῒν καὶ ὁ γενιτσάραγας καὶ πάντες οἱ ἀνώτεροι τοῦ κράτους ὑπάλληλοι ἢ συνελήφθησαν ἢ ἐφονεύθησαν. Ἐν τοσούτῳ ἡ εἴδησις τῆς ἐκραγείσης ἐπαναστάσεως περιῆλθεν εἰς τὰ ὦτα τοῦ μεγάλου βεζύρου Μωάμεθ Σελὶμ Σερὶ πασᾶ, τοῦ ἐν τῇ ἐν Βεϊλερβέη ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς ἐξοχικῇ του οἰκίᾳ διατρίβοντος. Ἦτο ὁ μέγας βεζίρης οὗτος ὁ αὐτὸς τοῦ Γαλὶπ διάδοχος, ὅστις ἀπέναντι μὲν τοῦ προκατόχου αὐτοῦ τοσοῦτον ταπεινῶς ὡμολόγει τὴν ἀδυναμίαν του, ἐν τῇ κρισίμῳ ὅμως ταύτῃ περιστάσει ἔδειξεν ἀτρόμητον καὶ στερεὰν ἀπόφασιν. Ἀμέσως διέταξε τὸν ἀγᾶ-πασᾶν Χουσεῒν καὶ τὸν πασᾶ Μεχμὲτ τοῦ Βεΐκου νὰ ἔλθωσι μετὰ στρατοῦ εἰς τὸ σεράϊον, μετέβη ἐκεῖ ὑφ' ἑνὸς μόνον παρακολουθούμενος ὑπηρέτου, ἀπέστειλε κατεπειγόντως τὸν θησαυροφύλακα πρὸς τὸν ἐν τῇ θερινῇ ἐξοχῇ τοῦ Βεσικτὰσ(πρὸς βορρᾶν τοῦ λιμένος) διαμένοντα Σουλτάνον, ὅπως τῷ ζητήσῃ τὴν ἄδειαν ν' ἀναπετάσῃ τὴν σημαίαν τοῦ προφήτου, καὶ νὰ τὸν παρακαλέσῃ νὰ μεταβῇ αὐτοπροσώπως εἰς τὰ ἀνάκτορα. Οἱ δύο πασάδες μετὰ τοῦ στρατοῦ των, συγκειμένου τὸ πλεῖστον ἐξ ἐπαρχιωτῶν, ἀντιζήλων

(1) Ἡ ἐπίσημος ἔκθεσις οὐδὲν περὶ τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ἀγᾶ συμβάντων τούτων κακουργημάτων ἀναφέρει.

τῶν γενιτσάρων, καὶ συγκεντρωθέντος πρὸ πολλοῦ ἤδη ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς, ὁ μουφτῆς καὶ οἱ Οὐλεμάδες, καθηγηταὶ καὶ φοιτηταί, τὸ πυροβολικόν, οἱ στρατιῶται τοῦ ναυτικοῦ· ἅπαντες οὗτοι κωφεύσαντες πρὸς τὰς ἐρεθιστικὰς προτροπὰς τῶν γενιτσάρων ἔδραμον εἰς τὰς ἐκτεταμένας τοῦ σεραΐου αὐλὰς καὶ ἡνώθησαν μετὰ τῶν βοσταντσήδων, τῶν φρουρῶν τῶν ἀνακτόρων, πρὶν ἔτι ἐμφανισθῇ ὁ Σουλτάνος. Οὗτος, ἅμα ἔλαβε τὴν εἴδησιν, ἐπιβὰς τῆς λέμβου, ἥτις ἐχρησίμευεν εἰς τὰς μυστικάς του ἐκδρομάς, μετέβη εἰς τὰ ἀνάκτορα. Οἱ πιστοί του προέτρεπον εἰς ἔφοδον, οἱ οὐλεμάδες παρεκάλουν τὸν Σουλτάνον νὰ τιμωρήσῃ αὐστηρότατα τοὺς ἐπαναστάτας. Δι' ἐπιμόνων παραστάσεων ἠναντιοῦντο νὰ τεθῇ ὁ Σουλτάνος, ὅπως ἤθελεν, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν δυνάμεών του καὶ νὰ ἐκτεθῇ εἰς τὸν κίνδυνον, καὶ ἐζήτουν μόνον τὴν ἀναπέτασιν τῆς ἱερᾶς σημαίας τοῦ Σαντσὰκ Σερίφ. Κήρυκες διήρχοντο πάσας τῆς πόλεως καὶ τῶν προαστείων τὰς ὁδοὺς καὶ προέτρεπον τὸν λαὸν νὰ συσσωματωθῇ περὶ «τὴν μεγαλοπρεπῆ κυπάρισσον ἐν τῷ κήπῳ τῆς νίκης, τὴν πρασίνην τοῦ Προφήτου σημαίαν». Μαθηταί, λόγιοι, οἱ τακτικοὶ καὶ πιστοὶ πολῖται δραμόντες ἀπεμάκρυναν τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ περὶ τοὺς ἀντάρτας συμπυκνωθέντος ὄχλου· ἐν μέσῳ δὲ ἀναριθμήτου καὶ ἐνθουσιῶντος πλήθους μετεκομίσθη ἡ σημαία ἀπὸ τῶν ἀνακτόρων εἰς τὸ Τσαμίον τοῦ Σουλτάνου Ἀχμέτ, συνοδευομένη ὑπὸ τῶν πιστῶν στρατιωτικῶν σωμάτων. Ἐν τῷ τσαμίῳ δὲ συνεκροτήθη συμβούλιον καὶ συνεζητήθη ἂν πρέπῃ νὰ γείνῃ χρῆσις ἠπίων μέτρων καὶ διαπραγματεύσεων· τοῦτο ἀπερρίφθη· Ὅθεν οἱ δύο πασάδες διηυθύνθησαν πρὸς τὸ κρεωπωλεῖον μετὰ τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τῶν στρατιωτῶν τοῦ ναυτικοῦ διὰ τῆς μεγάλης ὁδοῦ τοῦ διβανίου, οἱ δὲ σκαπανεῖς διὰ τῆς ἀψῖδος τοῦ Βουζδογὰν (Ὑδραγωγείου τοῦ Βάλεντος). Οἱ ἐπαναστάται καταταραχθέντες ἕνεκα τῆς ἀναπετάσεως τῆς σημαίας ἐπειράθησαν νὰ ἐμποδίσωσι τὸν λαὸν νὰ συγκεντρωθῇ ἀποκόπτοντες τὰ διόδους, ἀλλ' οἱ σκοποὶ ἰδόντες τὸν χείμαρρον τοῦ λαοῦ ἐδειλίασαν, κατέφυγον παρὰ τὸ κρεωπωλεῖον, καὶ κλείσαντες τὴν μεγάλην πύλην ὠχύρωσαν· αὐ-

τὴν διὰ πετρῶν. Οἱ πασάδες περιέζωσαν πανταχόθεν καὶ τὴν πλατεῖαν καὶ τὸν στρατῶνα. Ὁ λοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ Ἰβραΐμ Ἀγᾶς, ὁ «καταχθόνιος» λεγόμενος, προσεκάλεσε παρὰ τῇ πύλῃ τοὺς ἀντάρτας νὰ παραδοθῶσιν· οἱ γενίτσαροι τὸν ἀπέπεμψαν δι' εἴδους κυνυλαγμοῦ. Μετὰ τοῦτο σφαῖρα πυροβόλου κατέῤῥιψε τὴν μίαν τῶν πτερύγων τῆς πύλης, τὸ χαράκωμα ἡλώθη ὑπὸ τῶν πυροβολιστῶν, καὶ ἑτέρα πτέρυξ τῆς πύλης ἠνεῴχθη· πλείονος δὲν ἦτο χρεία, ὅπως τὰ στίφη τῶν ἀνταρτῶν περιπέσωσιν εἰς ἀπελπιστικὴν ἀποσύνθεσιν. «Οἱ τὸ ζωμάρυστρον τῆς ἐπαναστάσεως κρατήσαντες, διηγεῖται Τοῦρκος αὐτόπτης (1) κατεκρημνίσθησαν εἰς βάραθρον φρίκης»· ἀνέτρεψαν τοὺς λέβητάς των καὶ «ἐξέπεμψαν κραυγήν, ἣν ἠδύναντο ν' ἀκούσωσιν οἱ κάτοικοι τοῦ ἄλλου κόσμου.» Οἱ ἀντάρται κατέφυγον ἔντρομοι ἐντὸς τοῦ στρατῶνος· πυροβολιστής τις ἐπυρπόλησε τὰ περὶ αὐτὸν ξύλινα τοῦ κρεωπωλείου παραπήγματα, καὶ δεκαπέντε περίπου ἐκπυρσοκροτήσεις πολυβόλων ἐγένοντο κατὰ τοῦ στρατῶνος, τὸ ὁποῖον πανταχόθεν ἐνεπρήσθη. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἐπαναστατῶν ἐκάησαν ἐλεεινῶς μετὰ τοῦ ἀποτεφρωθέντος οἰκοδομήματος, οἱ δὲ ἐγκαίρως τὸν κίνδυνον τοῦτον διαφυγόντες ἀνεζητήθησαν καὶ συνελήφθησαν ἐν ταῖς ὁδοῖς τῆς ἐκτεταμένης πόλεως, ἧς αἱ πύλαι κλεισθεῖσαι εἶχον καταληφθῆ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Σουλτάνου. Οἱ συλληφθέντες παρεπέμφθησαν τὴν ἐπιοῦσαν (5/17 Ἰουνίου) ἐνώπιον δύο στρατοδικείων, καὶ καταδικασθέντες πάντες εἰς θάνατον ἀπεκεφαλίσθησαν. Καὶ ὁ μὲν μέγας βεζίρης ἐπροέδρευε τοῦ ἑνὸς στρατοδικείου ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τῇ κατὰ τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τοῦ τσαμίου τοῦ Ἀχμὲτ, ὁ δὲ ἀγᾶ-πασᾶς Χουσεὶν τοῦ ἑτέρου ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ γενιτσάραγα. Ἔλεος δὲν εἶχον νὰ περιμένωσιν οἱ ἔνοχοι παρὰ τῶν φρικτῶν τούτων δικαστηρίων. Λέγεται, ὅτι ὁ Ἀγᾶ-πασᾶς προσεκάλεσεν ἐνώπιον αὐτοῦ ἐνόχους κατά τινα μέλαιναν βίβλον, ἐν ᾗ

(1) Michaud καὶ Poujoulat. Ἀνταπόκρισις ἐξ Ἀνατολῆς. Ἐν Βρυξέλλαις 1836. 2,295.

ἦσαν σημειωμένοι κακοῦργοι καὶ κακουργήματα ἀκόμη ἐκ τῶν χρόνων τοῦ Σουλτάνου Σελίμ. Ἡ ἐπιτυχία παρεκίνησε τὸν Σουλτάνον ἀμέσως νὰ μεταβῇ ἀπὸ τῆς ἐσχεδιασμένης ἁπλῆς μεταρρυθμίσεως μέρους τοῦ στρατοῦ εἰς τὸ ῥιζικὸν μέτρον τῆς καταργήσεως τοῦ ὀτσακίου. Ἐν νυκτερινῷ συμβουλίῳ συνελήφθη ἡ τολμηρὰ αὕτη ἀπόφασις, ἐν δὲ μεγάλῃ ἐν τῷ Σεραΐῳ συνελεύσει ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ μεγάλου βεζίρου ἐψηφίσθη αὕτη ὑπὸ πλείστων προσκληθέντων ἐπὶ τούτῳ συμβούλων. Φιρμάνιον (5/17 Ἰουνίου) ἐδικαιολόγει τὰς ἀποφασισθείσας μεταρρυθμίσεις καὶ ἐξέθετε τὰ τῆς στάσεως, τὰς βαρβαρότητας αὐτῆς καὶ τὴν δικαίαν αὐτῆς τιμωρίαν. Κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς θανατικῆς ποινῆς, ἔλεγε τὸ ἔγγραφον τοῦτο, εὑρέθησαν μεταξὺ τῶν στασιαστῶν καὶ ἄπιστοι (δηλ. χριστιανοὶ) ἔχοντες ἐπὶ τοῦ βραχίονος τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, ἀπόδειξις τρανή, ὅτι ἐν μέσῳ τῶν ἀνταρτῶν ὑπῆρχον ἀείποτε χριστιανοὶ κατάσκοποι. Ἀφ' οὗ δὲ τοσοῦτον καταφανὲς ἐγένετο τὸ ἀδύνατον τῆς διορθώσεώς των, ἐτροποποιήθη ὁ κανονισμὸς τοῦ σώματος καὶ ἡ ὀνομασία τῶν γενιτσάρων ἀντικατεστάθη διὰ τῆς «τοῦ νικηφόρου στρατοῦ τοῦ Μωάμεθ». Οὕτως ἀπὸ τοῦδε οἱ Ὀθωμανοί, μικροί τε καὶ μεγάλοι, θέλουσιν ἀποτελεῖ ἓν μόνον σῶμα, θεωροῦντες ἑαυτοὺς ἀδελφοὺς τῆς αὐτῆς πίστεως, καὶ ὁ μὲν μέγας θέλει βλέπει πρὸς τὸν μικρὸν μὲ βλέμμα συμπαθείας, ὁ δὲ μικρὸς θὰ σέβηται ἐν ταπεινοφροσύνῃ τὸν μέγαν, καὶ γενικῶς πάντες θέλουσιν εἶσθαι σύμφωνοι νὰ διατηρήσωσι τὸ μέγα ἔργον τοῦ νέου συστήματος.—» Αἱ κατάραι τοῦ ἔθνους κατὰ τῶν ἐξολοθρευθέντων στιφῶν ἦσαν ἡ δικαιολόγησις τοῦ Σουλτάνου. Τὰ σκιάδια τῶν γενιτσάρων, σημεῖα τῶν ὀρτάδων, οἱ λέβητες, πρὸ μικροῦ ἔτι ἀντικείμενον σεβασμοῦ μὲν παρὰ τοῖς Τούρκοις, φόβου δὲ διὰ τοὺς ῥαγιάδας, καταπατηθέντες ἐσύροντο ἐν ταῖς ἀκαθαρσίαις τῶν ὁδῶν. Οἱ φιλήσυχοι πολῖται ἀνέπνευσαν πάλιν. Οἱ οὐλεμάδες ἵσταντο ὡσεὶ στύλοι στερεοὶ παρὰ τῇ κυβερνήσει καὶ ἀπῄτουν ῥιζικὴν μεταβολήν. Καὶ ὁ Σουλτάνος, ἀδυσώπητος δικαστὴς καὶ φρικώδης ἐκδικητής, πᾶσαν δυνατὴν κατέβαλε προσπάθειαν

ὅπως ἐκριζώσῃ τὸ κακόν. Τοὐλάχιστον εἰς 20 χιλιάδας ὑπολογίζεται ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐξορισθέντων κακούργων. Ἡ αἵρεσις τῶν δερβισῶν τοῦ Βεκτάς, οἵτινες ἀφ' οὗ ὁ θεμελιωτὴς αὐτῶν Χατζῆ Βεκτὰς (1361) κατέστη ὁ ἀνάδοχος καὶ ὁ πνευματικὸς ἀρχηγὸς τῶν γενιτσάρων, διετήρουν στενωτάτας πρὸς τὸ σῶμα τοῦτο σχέσεις, καὶ μετ' αὐτοῦ εἶχον ἐξαχρειωθῆ καὶ παραδοθῆ εἰς τὴν ἀκολασίαν, τὴν ὀκνηρίαν καὶ τὴν ἀπάθειαν, κατηργήθη διὰ παντός· καὶ ὅμως μέχρι τῆς σήμερον διατηρεῖται ἕρπουσα ἐν κρυπτῷ. Ἡ διάταξις αὕτη ἐθεωρήθη ὡς ἓν ἐκ τῶν μεγαλειτέρων εὐεργετημάτων τῆς κοινωνικῆς ταύτης μεταβολῆς. Ὑπὸ ἄλλας ἐπόψεις βαρεῖα ἐπεκάθητο ἐπὶ τοῦ λαοῦ ἡ αὐστηρότης τοῦ Σουλτάνου. Ἕνεκα τῶν πολλῶν ἐξορισμῶν καὶ νεοσυλλεξιῶν ἐνεκρώθη ἡ βιομηχανία εἰς ὅλους τοὺς κλάδους· συντεχνίαι ὁλόκληροι, ὡς ἡ τῶν ἀχθοφόρων καὶ τῶν πυροσβεστῶν, εἶχον ἐκβληθῆ ἐντελῶς· προσωρινὸν δὲ κλείσιμον τῶν καφενείων ἐστέρησε πολλοὺς ἀνθρώπους τοῦ καθημερινοῦ ἄρτου. Οὐδαμῶς ηὐχαριστεῖτο ὁ ὄχλος εἰς τὴν νέαν ταύτην τῆς κυβερνήσεως ἐνίσχυσιν, καὶ ὁ παλαιὸς οὗτος τῆς ἀναρχίας φίλος συνῆψε νέας σχέσεις πρὸς τοὺς δραπετεύσαντας οὐστάδας καὶ πρὸς ἄλλους δυσηρεστημένους. Μετά τινας ἑβδομάδας (19/31 Αὐγούστου) τρομερὰ ἐξεῤῥάγη πυρκαϊά, ἥτις ἀπετέφρωσε τὸ ὄγδοον τῆς πόλεως μέρος. Ἐκ τῶν συγχρόνως εἰς διάφορα μέρη ἀναδιδομένων φλογῶν ἐφάνη ὅτι ἡ πυρκαϊὰ δὲν ἦτο τυχαία. Νέα ἀπόπειρα ἐμπρησμοῦ (28/10 Οκτωβρίου) ἐματαιώθη διὰ ἐγκαίρων καταμηνύσεων, ἃς ἡ κυβέρνησις ἠδυνήθη νὰ μεταχειρισθῇ πρὸς μεγάλας ἀνακαλύψεις. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἤρχισαν αἱ φυλακίσεις καὶ αἱ τιμωρίαι· ὑπὲρ τοὺς 800 ἀπεκεφαλίσθησαν καὶ ὑπὲρ τοὺς 2000 ἐξωρίσθησαν. Παρὰ τῷ τουρκικῷ ἔθνει ἡ ὑπέρμετρος ἐπιείκεια θεωρεῖται ἐπικινδυνωτέρα τῆς ὑπερμέτρου αὐστηρότητος· ὁ Σουλτάνος ἠκολούθει τὴν ἰδέαν ταύτην ὡς κανόνα. Κατὰ τὴν ἐξαιρετικὴν ταύτην περίπτωσιν ἡ αὐστηρότης ἦτο βεβαίως καταλληλοτέρα, καὶ μάλιστα ἐπεβάλλετο, διότι ἐπρόκειτο νὰ ἐκφοβισθῶσιν αἱ ἐπαρχίαι, ἔνθα ἐλαχίστη ὑπῆρχεν ἡ προθυμία διὰ τὰ νέα μέτρα, τὰ

ὁποῖα τόσον ὀλίγον συνῆδον πρὸς τὴν ἀναρχικὴν τάσιν τοῦ λαοῦ. Ἐν τοσούτῳ καὶ ἐν ταῖς πλησιεστάταις τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἐπαρχίαις καὶ ἐν Ῥούμελῃ καὶ Μακεδονίᾳ ἐξετελέσθη ἄνευ ἀντιστάσεως ἡ κατάργησις τῶν γενιτσάρων. Καὶ τὰ γιαμάκια, τῆς πίστεως τῶν ὁποίων (ὡς καὶ ὅλων τῶν λοιπῶν σωμάτων) δὲν ἐφείσθη ἡ μεταῤῥύθμισις, διελύθησαν ἄνευ τινὸς δυσκολίας ἐντὸς τῶν ὀχυρῶν αὐτῶν στρατώνων, ἔνθα ἐθεωροῦντο πρότερον ἀπρόσβλητα. Ἐπί τινα χρόνον ἔσπευσεν ἡ νεολαία νὰ καταταχθῇ εἰς τὸν νέον στρατὸν, τοῦ ὁποίου ἀρχηγὸς διωρίσθη ὁ Ἀγᾶ-πασᾶς Χουσεῒν πρὸς ἀνταμοιβὴν τῶν μεγάλων αὐτοῦ κατὰ τὴν στάσιν ἐκδουλεύσεων. Ἐν τῷ διαστήματι ἓξ μηνῶν εὑρίσκοντο ὑπὸ τὰ ὅπλα τεσσαράκοντα χιλιάδες ἐθελοντῶν, ἐξ ὧν περὶ τὰ τέλη ἤδη τοῦ ἔτους ἀπεστάλησαν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Ρεσὶτ πασᾶ τακτικοὶ στρατιῶται ἐν πλήρει στολῇ.

Ὁ Σουλτάνος Μαχμοὺτ καὶ ἡ μεταβολή.

Ἡ γιγαντιαία ἐπιχείρησις ἐξετελέσθη μετ' ἐπιτυχίας, ἥτις ἐφαίνετο σχεδὸν θαῦμα. Καὶ αὐτὰ τὰ δελτία τῆς κυβερνήσεως τὴν ἀπέδιδον εἰς ἰδιαιτέραν ἐνέργειαν τῆς Θείας Δυνάμεως. Ὑπεροπτικῶς ἠρώτησεν ὁ Χουσεῒν πασᾶς τὸν Γάλλον διερμηνέα Desgranges, πόσον χρόνον διήρκεσεν ἡ ἐπανάστασις ἐν Γαλλίᾳ, καὶ ἀποκριθέντος τοῦ Γάλλου, 25—30 ἔτη, προσέθηκε, «Καλῶς, γράψατε εἰς Παρισίους ὅτι ἡμεῖς ἐξετελέσαμεν ἐπανάστασιν ἐν διαστήματι 23 λεπτῶν τῆς ὥρας!» Ὁ Σουλτάνος Μαχμοὺτ εἶχεν ἤδη ἐκτελέσει ὅ,τι οὐδεὶς τῶν προκατόχων του ἀπὸ τῶν χρόνων Μωάμεθ τοῦ Α'. ἠδυνήθη νὰ κατορθώσῃ, τὴν διάλυσιν δηλ. τῶν δερεβεΐδων καὶ τὴν καθυπόταξιν τῆς Ἀλβανίας. Νῦν δὲ προσέθηκεν εἰς ταῦτα καὶ τὴν καταστροφὴν τῶν γενιτσάρων, ἔργον, τὸ ὁποῖον αὐτὸς μόνος εἶχε σχεδιάσει. Τούτου ἕνεκα μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ ᾐσθάνετο ἑαυτὸν ἀπηλλαγμένον δεκαπενταετοῦς ζυγοῦ, ηὐχαριστημένον καὶ πλήρη πεποιθήσεως. Τὸ μεγαλοπρεπὲς αὐτοῦ ἀνάστημα, τὸ εὐρὺ αὐτοῦ στῆθος, τὰ ὡραῖα αὐτοῦ χαρακτηριστικὰ ἐφαίνοντο νῦν ἔτι μεγαλοπρεπέστερα καὶ ὡραιότερα, καὶ τὸ ἤρεμον μελαγχολικὸν βλέμμα τῶν μελάνων αὐτοῦ ὀφθαλμῶν ἔτι ζωηρότερον ἢ πρότερον. Καὶ ἐν ᾧ μέχρι

τοῦδε οἱ ἀμέσως περικυκλοῦντες αὐτὸν τὸν ἐθαύμαζον, ἦτο τώρα ἐπί τινα χρόνον ὁ εὐλογημένος τοῦ λαοῦ. Τὸ μέλλον ὅλον τῆς χώρας του ἐξέθεσε διὰ αὐτῆς τῆς μιᾶς βολῆς· διότι αὕτη ἠδύνατο νὰ φέρῃ καὶ τὴν πτῶσιν καὶ τὴν ζωοποίησιν, τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν ἀναγέννησιν τοῦ κράτους του. Ἦτο μὲν τουρκικὴ ὑπερβολὴ, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ ἱστοριογράφος του ἐξύμνει τὸν Σουλτάνον, ὅτι συνεκέντρου ἐν ἑαυτῷ καὶ τὴν δικαιοσύνην τοῦ Ἀβουβέκερ, καὶ τὴν ἰσχυρὰν θέλησιν τοῦ Ὀμὰρ, καὶ τὴν μετριοφροσύνην τοῦ Ὀσμὰν, καὶ τὴν τόλμην τοῦ Ἀλῆ, καὶ ὅτι διὰ τῶν ἔργων του, διὰ τῶν λόγων του καὶ τῆς μεγαλοδωρίας του ἦτο ὁ θαυμαστὸς τῶν εὐεργετῶν, τῶν σοφῶν καὶ τῶν πολεμιστῶν· ἀλλ' εἶχον βαθυτέραν ἔννοιαν οἱ λόγοι οὗτοι, ὅταν εὑρίσκετο ἐν αὐτοῖς ἐπικυρωμένος ὁ λόγος τοῦ Προφήτου, ὅτι ὁ Θεὸς πέμπει ἐν ἀρχῇ ἑκάστης ἑκατονταετηρίδος ἄνδρα εἰς τὸν κόσμον μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ ἐπανορθώσῃ τὴν πίστιν. Καὶ αὐτοὶ οἱ Εὐρωπαῖοι πολίτικοὶ ἦσαν τῆς γνώμης, ὅτι ὁ ἀνὴρ οὗτος ἀπέδειξε δι' αὐτῆς τῆς πράξεως ὅτι θέλει γείνει ὁ ἀναμορφωτὴς τοῦ τουρκικοῦ κράτους, περὶ τῆς καταῤῥεύσεως τοῦ ὁποίου οὐδεὶς σχεδὸν ἐν τῇ Δύσει ἀμφέβαλλε πρὸ 30 ἤδη ἐτῶν. Καὶ αὐτὸς ὁ Σουλτάνος ἐνόει τὴν ὅλην σημασίαν τῆς πράξεώς του. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς νίκης προσεκάλεσε δὶς τὸν ῥεῒζ ἐφέντην, τὸν ἀγαθὸν Σαΐδᾶ, καὶ τῷ εἶπεν, ὅτι ἀπὸ τοῦδε νέα ἄρχεται ἐποχὴ, καὶ εἰς τὸ μέλλον ὁ θρόνος δὲν πρέπει νὰ ἦναι πλέον τὸ φόβητρον τοῦ λαοῦ ἀλλὰ τὸ ἔρεισμά του. Τὴν ἐπιοῦσαν δὲ ἐκήρυξεν ἐν τῇ ἐν τῷ σεραΐῳ αἰθούσῃ τοῦ διβανίου, «ὅτι ἀπὸ τοῦδε σκοπὸν ἔχει νὰ μὴ ἐνασχολῆται εἰμὴ ὑπὲρ τῆς εὐημερίας τοῦ λαοῦ του, καὶ νὰ κοσμήσῃ τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους του διὰ τῶν κοσμημάτων τῆς σοφίας καὶ τῆς δικαιοσύνης, καθὼς κοσμεῖται τὸ μέτωπον νέας νύμφης.» Συγχρόνως ἐξέφρασε τὴν πρόθεσιν νὰ καταργήσῃ τὴν δήμευσιν τῶν κτημάτων, καὶ ὑπεσχέθη ν' ἀποδώσῃ καὶ εἰς αὐτὰ τὰ τέκνα τῶν ἀνταρτῶν τὴν λείαν τῶν πατέρων των· καὶ πραγματικῶς ἐξεδόθη μετ' οὐ πολὺ ὁ σχετικὸς νόμος, ὅστις ἔμελλε νὰ καθαρίσῃ τὴν κυβέρνησιν ἀπὸ τῆς κηλῖδος ταύτης. Πρὸς δὲ τούτοις συνετάχθη-

σαν ἐν ἀρχῇ καὶ ἄλλαι μεγάλαι οἰκονομικαὶ μεταῤῥυθμίσεις, ἡ βελτίωσις τοῦ νομίσματος, ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ κτηματικοῦ φόρου ὡς βάσις πάντων τῶν στερεῶν τοῦ κράτους ἐσόδων, καί, καθὼς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Σελίμ, ἔμελλον αἱ στρατιωτικαὶ μεταῤῥυθμίσεις νὰ ἦναι τὸ προοίμιον τῆς βελτιώσεως ὅλων τῶν διοικητικῶν κλάδων. Ἀλλ' οὔτε ὁ ρεῒζ-ἐφέντης ἐφαίνετο ὅτι εἶχε τὴν ἀπαιτουμένην πρὸς τὸ μέγα τοῦτο ἔργον ὑπομονήν, οὔτε ὁ Σουλτάνος τὴν ἀκλόνητον θέλησιν, τὴν εὐτολμίαν καὶ τὴν πρὸς νεωτερισμοὺς ἐπίμονον μανίαν. Ἐξακολουθήσας τὸ ἔργον τοῦ Σελίμ, ἦτο ὁ Μαχμοὺτ ὁ τελευταῖος τῶν πολλῶν ἀναμορφωτῶν ἡγεμόνων τοῦ ιη'. αἰῶνος. Καίτοι Τοῦρκος ἦτο πεπαιδευμένος καὶ ἐλεύθερος προλήψεων. Πολλάκις καὶ ἀσμένως παρέπεμψε τοὺς Τούρκους του εἰς τοὺς Φράγκους, ὅπως μάθωσι καὶ «γείνωσιν ἄνθρωποι»· διὰ τοῦ παραδείγματός του μάλιστα ἤνοιξεν εἰς τὴν ἐπιπόλαιον φραγκικὴν ἐλευθερίαν τὴν πρὸς τὴν πρωτεύουσάν του θύραν. Μὲ τὴν φύσιν του, σοβαρὰν ὡς ἐφαίνετο καὶ ὠμὴν ὡς ἠδύνατο νὰ γείνῃ, δὲν συνεβιβάζετο τὸ σκυθρωπὸν τοῦ ὀθωμανικοῦ χαρακτῆρος. Ἐν ἐπισήμοις πολλάκις ἀκροάσεσι βλέπων τὸν διερμηνέα του ἀμηχανοῦντα ἐκάγχαζε πλήρης εὐθυμίας. Ἔνδοτος ἦτο ὑπὲρ τὸ δέον εἰς τὰ πνευματώδη τῶν Εὐρωπαίων ποτά, καὶ ἠνόει τοὺς Ὀθωμανούς, οἵτινες δὲν ἠσχύνοντο νὰ πίωσιν οἶνον δημοσίᾳ. Ὀλίγα ἔτη μετὰ ταῦτα ἐτόλμησε νὰ ἐπισκεφθῇ χριστιανικὰς κυρίας, νὰ ἦναι θεατὴς ἐπὶ τῆς νήσου τοῦ Πρίγκηπος τῶν χορῶν Ἑλληνίδων νεανίδων, καὶ ἐναντίον πάσης ἐθιμοταξίας παρευρίσκετο εἰς διπλωματικὰ συμπόσια, ὅπου διεσκέδαζε μετὰ τῶν συνδαιτυμόνων· κατά τινα ἑορτὴν εἰσῆλθε μάλιστα καὶ ἐντὸς χριστιανικοῦ ναοῦ, ὅστις ἦτο τότε κεκλεισμένος. Ὁ Σελὶμ οὔτε κἂν ἤθελέ ποτε πλησιάσει εἰς χριστιανικὸν ναόν. Μετὰ φανερᾶς πεισμονῆς προσέβαλε τὰς τουρκικὰς προλήψεις καὶ τὴν εἰς τὸ πεπρωμένον πεποίθησιν, διατάττων νὰ ἀνατραπῶσιν ἐν τοῖς νεκροταφείοις οἱ συνήθεις ἐπιτύμβιοι λίθοι μετὰ τοῦ σαρικίου τῶν γενιτσάρων, ἐμβολιάζων τὰ τέκνα του, καὶ συστήσας ἰατρικὴν σχολήν, εἰς ἣν ἔδωκε τὸ δικαίωμα νὰ ἐνεργῇ νεκροψίας. Διὰ τοῦ

τρόπου τούτου προσέκρουσεν εἰς τὸν λαόν του, καὶ διὰ τῆς ἀπεριακέπτου αὐτοῦ διαγωγῆς διήγειρε παρὰ τοῖς ξένοις παρατηρηταῖς τὴν ἀμφιβολίαν, μήπως διὰ τὸ μέγα ἔργον, τὸ ὁποῖον ἤρχισε, δὲν ἔχῃ τὴν σοβαρότητα τῆς ἕξεως καὶ τῆς περισκέψεως, καὶ τὴν ἰσχυρὰν δύναμιν τοῦ νὰ ἦναι συνεπής. Τουρκικὴν ἀνατροφὴν λαβὼν ἐν τῷ ἀποκλεισμῷ καὶ τῇ ἐκθηλύνσει τοῦ σεραΐου, περικυκλωμένος ὑπὸ εὐνοουμένων καὶ κολάκων, διῆγε τὰς ἡμέρας του ἐναλλὰξ εἰς μελέτας, εἰς γυναῖκας, εἰς τὴν σκοποστοιχίαν καὶ εἰς στρατιωτικὰ γυμνάσια, καθὼς μετὰ ταῦτα εἰς τὰς μεγάλας του μεταῤῥυθμίσεις, καὶ φανερὸν ἦτο ὅτι δὲν εἶχε τὴν ἀπαιτουμένην δύναμιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος, ὥστε δὲν ἠδύνατο νὰ ἐννοῇ τὸν πολιτισμὸν εἰμὴ μακρόθεν μόνον καὶ νὰ κρίνῃ περὶ αὐτοῦ μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον. Ὅθεν αἱ μεταῤῥυθμίσεις του, καίτοι κατ' οὐσίαν ἀρχόμεναι κατέληγον συνήθως εἰς νέας παιδιὰς ἢ εἰς παλαιὰς καταχρήσεις. Κατήργησε μὲν διὰ νόμου τὴν δήμευσιν, ἀλλ' ἐν τούτοις καθ' ἣν σχεδὸν στιγμὴν ἐξεδίδετο ὁ νόμος ἡ περιουσία πλουσίου Ἰουδαίου ἐθεωρήθη ὡς ἔγκλημα καὶ τῷ ὑπῆρξεν αἰτία ὀλέθρου. Ἠθέλησε ν' ἀναπτύξῃ τὴν γεωργίαν καὶ ἔφερεν ἐξ Ἀγγλίας ἐργαλεῖα πρὸς τοῦτο, ἀλλ' ἐν τούτοις οὐδεμία φροντὶς ἐλαμβάνετο νὰ καταργηθῇ ἡ ἀβεβαιότης τῆς περιουσίας καὶ τῶν φόρων ἡ δυσβάστακτος πίεσις. Οὕτω καὶ ἡ στρατιωτικὴ ἀναδιοργάνωσις κατέπιπτε συχνὰ ἀπὸ τῆς μεγάλης της σπουδαιότητος εἰς παιδαριώδη παίγνια. Ἐν ἀρχῇ ὑπῆρχεν ἐκτεταμένον, καὶ εἰς ὀλίγους μόνον τῶν ξένων γνωστὸν σχέδιον (1), κατὰ τὸ ὁποῖον δέκα προσδιωρίζοντο ἔτη πρὸς ἐντελῆ τοῦ στρατοῦ διοργάνωσιν, πρὸς ἀνέγερσιν στρατώνων, σύστασιν ὁπλοποιείου καὶ ναυτικῆς σχολῆς, καὶ πρὸς θεμελίωσιν νέου στρατιωτικοῦ κανονισμοῦ καὶ νέων ὑγειονομικῶν διατάξεων. Κατ' ἔτος ἔπρεπε νὰ κατασκευάζηται ἓν δίκροτον καὶ ἀνάλογος ἀριθμὸς φρεγατῶν καὶ μικροτέρων πλοίων. Τὸ

(1) Αἱ ἑπόμεναι πληροφορίαι ἐλήφθησαν ἐκ τῶν σημειώσεων ἑνὸς τῶν ὀλίγων εὐνοουμένων ἀκολούθων πρεσβείας.

κέντρον τῆς ἀμύνης τῆς χώρας, τὸ ὁποῖον ἡ φύσις ἔθεσε πρὸς βοῤῥᾶν, ἔμελλε νὰ ἐνισχυθῇ διὰ τῆς τέχνης, καὶ τὸ μὲν φρούριον τῆς Σούμλας νὰ ἐπεκταθῇ, τὸ δὲ τῆς Ἰβραΐλας νὰ μεταβληθῇ εἰς φρούριον πρώτης τάξεως. Καὶ μέρος μὲν τοῦ στρατοῦ ἦτο προσδιωρισμένον διὰ τὴν φρούρησιν τῶν ῥηθέντων φρουρίων, 40 δὲ χιλιάδες ἀνδρῶν εἶχον νὰ τοποθετηθῶσιν εἰς Ἐρζεροὺμ πρὸς φρούρησιν τῶν ἀσιατικῶν μεθορίων, καὶ 50 χιλιάδες νὰ μείνωσι διὰ τὴν φύλαξιν τῆς πρωτευούσης, τοῦ κέντρου τούτου τῆς ὅλης χώρας, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ καταστῇ διὰ ξηρᾶς ὅλως ἀπρόσιτον καὶ γιγαντιαῖον πρότυπον πάντων τῶν ὀχυρῶν θαλασσίων φρουρίων τῆς χώρας ταύτης, τῆς ὁποίας μόνον ἡ θέσις διέσωσεν εἰς τὸ βυζαντινὸν κράτος τὴς ὕπαρξιν ἐπὶ τοσαύτας ἑκατονταετηρίδας περισσότερον τῆς Ῥώμης. Πάντα ὅμως τὰ μεγάλα ταῦτα ἔργα ἐματαίωσεν ἡ μικρότης τῶν μέσων ἢ ἡ μικροπρέπεια τῶν δευτερευόντων σκοπῶν. Ἡ κυβέρνησις ὑπεχρεοῦτο νὰ δίδῃ τοῦ λοιποῦ εἰς τὸν τακτικὸν στρατὸν τὸν ἱματισμὸν καὶ τὰ ὅπλα· ὅθεν ἐστερήθησαν οἱ Ὀθωμανοὶ στρατιῶται τῆς ἀρεστοτάτης αὐτῶν κτήσεως καὶ οἱ οἴκοθεν ἤδη δυσηρεστημένοι κατέστησαν ἀδιάφοροι ὡς πρὸς τὴν παράδοσιν καὶ τὴν κατάθεσιν τῶν ὅπλων· οὕτω τοὐλάχιστον εἰσήγετο καὶ ἐν Τουρκίᾳ τὸ παιδαριῶδες τῶν εὐρωπαϊκῶν στολῶν, καὶ μάλιστα ἐγένετο καὶ ἀπόπειρα συστάσεως ἴλης ἱππέων θωρακοφόρων, συστάσεως ἀντιβαινούσης καὶ εἰς τὸ κλίμα καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ τόπου. Βλέπουσα τὴν ἄσκοπον ταύτην σπατάλην ἤρχισε μετ' οὐ πολὺ ἡ κυβέρνησις νὰ σκέπτηται περὶ τοῦ πολυδαπάνου τῶν νέων διατάξεων, καὶ ἐζήτησεν ἐν Βερολίνῳ πληροφορίας περὶ τοῦ σχήματος τῆς πρωσσικῆς ἐθνοφυλακῆς, συγχρόνως ὅμως καὶ περὶ νέου παιδαριώδους στρατιωτικοῦ κανονισμοῦ, ἐν Πρωσσίᾳ ἐφευρεθέντος, περὶ τοῦ ὁποίου ὁ βασιλεὺς προθύμως διέταξε νὰ δοθῶσι πληροφορίαι εἰς τὴν Πύλην. Οὕτως ἀνεστάλη ἡ βελτίωσις τῶν στρατιωτικῶν ἐν τῷ πρώτῳ αὐτῶν σταδίῳ· ἐν τούτοις εἰς τὸν ἔξω κόσμον ἐπροξένησε τὸ συμβὰν τοῦτο μεγίστην ἐντύπωσιν καὶ διήγειρε τῇδε κἀκεῖσε τὰς ζωηροτάτας ἐλπίδας καὶ τὰς βαθυτάτας ὑπονοίας. Ἀνὴρ, ὡς ὁ Στράγκφορδ, ἐνισχύ-

θη διὰ τῆς μεταβολῆς ταύτης εἰς τὴν μεγάλην του περὶ τῆς ἱκανότητος τῶν Τούρκων ἰδέαν, ἣν μετέδωκεν εἴς τινας τῶν συμπολιτῶν του. Πρῶσσός τις παρατηρητὴς, ὁ Κάνιτς, ἐξεφράσθη, ὅτι ἡ ἀνάπλασις τοῦ στρατοῦ ἠδύνατο νὰ βάλῃ τὸν Σουλτάνον εἰς θέσιν, νὰ συγκεντρώσῃ ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὰς δυνάμεις τοῦ κράτους, νὰ καταστήσῃ τοὺς πασάδας ὑποταγεῖς δούλους καὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου ν' αὐξήσῃ τὴν ἀμυντικὴν τῆς χώρας δύναμιν. Ὡσαύτως ἔβλεπε καὶ ὁ Μεττερνῖχος, ὅτι διὰ τῆς μεταβολῆς ταύτης ἐγίνετο ἡ μετάβασις εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς μοναρχικῆς ἐξουσίας, καὶ εἰς τὴν θεμελίωσιν τακτικοῦ φορολογικοῦ συστήματος, καὶ ὅτι τοῦτο ἐνέφαινεν ὤθησιν πρὸς ἐσωτερικὴν ἀναμόρφωσιν, ἥτις ἤθελεν ἐξασφαλίσει τὴν τύχην τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους.

Ἀλλ' αἰφνιδίως κατελήφθη ὁ Μεττερνῖχος ὑπὸ τοῦ φόβου, μὴ ἡ Ῥωσσία εὕρῃ ἐν τοῖς νεωτερισμοῖς τούτοις τοσοῦτον ἰσχυρὰν ἀφορμὴν ὑποψίας καὶ δυσπιστίας, ὅσην ἡ Αὐστρία εὕρισκεν ἀφορμὴν εὐχαριστήσεως καὶ ἀνακουφίσεως, εἶδεν ἀναφυομένην ὅλως νέαν ἀφορμὴν πολέμου πρὸς ἔγκαιρον περιστολὴν τῶν ἐνεργειῶν τῆς μεταβολῆς ταύτης, ἀφορμὴν, ἣν οὐδέποτε ἤθελέ τις ὁμολογήσει, ἥτις ὅμως ἰσχυρότερον πάσης ἄλλης ἠδύνατο νὰ ἐπενεργήσῃ. Καὶ ἡ ὑποψία δὲν ἦτο ἐσφαλμένη. Ὁ Τσάρος ἔπρεπε βεβαίως νὰ ἀγανακτῇ ἤδη, ὅτι ἐν τῷ περιπεφρονημένῳ τούτῳ γειτονικῷ κράτει παρίστατο ἡ γελοιογραφία αὕτη τοῦ ἐν Πετρουπόλει κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως θριάμβου του, καὶ μάλιστα εἰς βαθμὸν τόσον μεγαλείτερον! Συνεκρίνετο δὲ ἐπὶ στιγμὰς ὁ «ἀνικητής» Μαχμοὺτ πρὸς τὸν Πέτρον τὸν Α., τὸν νικήσαντα τοὺς Στρελίτσους! Καὶ ὄντως, καθ' ὅσον συγκρίνων τὶς ἄτομον πρὸς ἄτομον, ἤθελε θέσει τὸν Σουλτάνον ὑπὸ τὸν Τσάρον, κατὰ τοσοῦτον ὅσῳ μάλιστα ἀναλογίζηταί τις τὰ αἴτια τῆς ὑποβιβάσεως τῆς ὀθωμανικῆς πνευματικῆς καὶ ὑλικῆς ἀναπτύξεως, αὐξάνει ἡ ἀξία καὶ ἡ σημασία τῆς δεινῆς ταύτης πληγῆς κατὰ Δυνάμεως πέντε ὅλων ἑκατονταετηρίδων, κατὰ τῆς ὁποίας οἱ ἰσχυρότατοι Σουλτάνοι ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους δὲν ἠδύναντο νὰ παλαίσωσιν, αὐξάνει ἡ ἀξία τῆς μεταβολῆς ταύτης,

ἥτις ἐφαίνετο ὅτι μέλλει ν' ἀναζωογονήσῃ κράτος σεσαθρωμένον καὶ καταῤῥέον. Τοῦτο διήγειρε καὶ ἐν Πετρουπόλει σοβαρωτάτας σκέψεις. Ἀποτυγχάνουσα ἡ ἐπιχείρησις τοῦ Σουλτάνου ἠδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ φρικώδη ἀναρχίαν, τὴν κατάπτωσιν τῆς δυναστείας, τὴν καταστροφὴν τοῦ κράτους, καὶ τούτου γενομένου πρώτη ἡ Ῥωσσία ἔπρεπε νὰ σκεφθῇ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀντικαταστάσεώς αὐτοῦ· ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἐφαίνετο ἐπερχομένη ἡ τροπὴ αὕτη, ἔπρεπε νὰ γείνῃ σκέψις περὶ τοῦ τί μέλλει γενέσθαι ἀπέναντι τοῦ αἰσίου ἀποτελέσματος, τὸ ὁποῖον «ἠδύνατο πάλιν νὰ καταστήσῃ ἰσχυρὰν τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν καὶ νὰ τῇ δώσῃ συναίσθησιν τῆς ἰσχύος της, τῆς ὁποίας τὰς συνεπείας ἡ Ῥωσσία ἤθελεν ἀμέσως αἰσθανθῇ.» (1) Κατωτέρω θέλομεν ἴδει, τίνι τρόπῳ ἐπροσπάθησεν ἡ Ῥωσσία νὰ ματαιώσῃ τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν τῶν τουρκικῶν μεταῤῥυθμίσεων.

Τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Σουλτάνου ἔφερε μετὰ ταῦτα, ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἑλλήνων, βαθμηδὸν εἰς τὴν ἐνώπιον τοῦ νόμου ἰσότητα τῶν χριστιανῶν, καὶ εἰς τὴν χειραφέτησιν τῶν ῥαγιάδων ἐν τῷ τουρκικῷ κράτει. Ἀλλὰ κατὰ τὸ πρῶτον ἐκεῖνο βῆμα οὐ μόνον δὲν ἐπρόκειτο περὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης τῆς ἀνεξιθρησκείας καὶ τῆς συνδιαλλαγῆς, ἀλλ' ἡ ταχεῖα καθυπόταξις τῶν Ἑλλήνων ῥαγιάδων διὰ παντὸς μέσου καὶ ἀντὶ πάσης θυσίας ἐφαίνετο τότε τῷ Σουλτάνῳ ὡς οἴκοθεν ἐννοουμένη συμπλήρωσις τῆς κατὰ τῶν γενιτσάρων δίκης του.

Εἰς τοὺς ἑκουσίως ὑποτασσομένους Ἕλληνας, ἤθελεν ἴσως ὁ Σουλτάνος, ἐὰν τὸ ἐπέτρεπον οἱ ὑπ' αὐτὸν, κάμει πολλὰς παραχωρήσεις, κατὰ τῶν ἀνταρτῶν ὅμως ὅλην ᾐσθάνετο τὴν ἡγεμονικὴν αὐτοῦ πεισμονήν. Ὅσῳ ἰσχυρότερον εἶχεν ἐξαφανίσει τὴν πηγὴν τῆς *τουρκικῆς* ἐπαναστάσεως, τοσούτῳ περισσότερον τὸν ἐτηρέθιζεν ἡ ἐπανάστασις τῶν ῥαγιάδων, ἐφ' ὅσον διετηρεῖτο. Τὰς πρὸς τοὺς Σέρβους ἀπονεμηθείσας χάριτας ἐθεώρησεν ὁ Σουλτάν-

(1) Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν κύριον Ῥιβωπιέῤῥην ἀπὸ 11|23 Ἰανουαρ. 1827. Portfolio 3.

γος ὡς πρώτην διάῤῥηξιν τῶν φραγμῶν, οἵτινες ἐνίσχυον τὴν τῶν Ὀθωμανῶν ἐξουσίαν, καὶ πᾶσαν νέαν εἰς τοὺς ῥαγιάδας παραχώρησιν ἤθελε θεωρήσει ὡς νέαν τοιούτων φραγμῶν διάῤῥηξιν. Τοῦτο ἐξηγεῖ τὴν ἀκατάβλητον ἰσχυρογνωμοσύνην, μεθ' ἧς ἐπροσπάθει νὰ καταπνίξῃ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, καὶ ἀνθίστατο κατὰ πάσης ἀποπείρας ἐπεμβάσεως, ὅπερ πρὸ πολλοῦ ἤδη εἶχε διεγείρει κατ' αὐτοῦ τὸ μῖσος τοῦ κόσμου καὶ τέλος καὶ τὴν ἔχθραν τῶν Δυνάμεων. Εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ τολμηροῦ κατὰ τῶν γενιτσάρων κινήματος ἐνεθαῤῥύνθη ὁ Σουλτάνος οὐκ ὀλίγον ὑπό τινος γεγονότος ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἐπαναστάσει, τὸ ὁποῖον τῷ ἐφάνη τότε ὄντως θανατικὴ κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν ῥαγιάδων πληγή. Ὅθεν ἀνάγκη νὰ ἐπαναφέρωμεν τὰ βλέμματα ἡμῶν πρὸ πάντων ἐπὶ τῆς πορείας τοῦ πολέμου.

Δ· ΤΑ ΕΤΗ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ 1826 ΚΑΙ 1827.

Σχέδια χειμερινῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἰβραῒμ-πασᾶ.

Καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα τοῦ 1825 πρὸς τὸ 1826 δὲν ἔπαυσαν, καθὼς καὶ κατὰ τὸν προλαβόντα χειμῶνα, αἱ πολεμικαὶ τοῦ Ἰβραῒμ πασᾶ προπαρασκευαί. Κατὰ τὸ φθινόπωρον ἤδη (5/17 — 7/19 Ὀκτωβρίου) αἰγυπτιακο-τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Καπουτάν πασᾶν ἀνεχώρησε μετὰ 10,000 στρατιωτῶν τῆς ξηρᾶς, τὸ πλεῖστον τακτικῶν, ἐξ Ἀλεξανδρείας καὶ κατέπλευσεν ἀκωλύτως εἰς τὸν λιμένα τοῦ Νεοκάστρου (24/5 Νοεμβρίου). Ὁ Αἰγύπτιος πασᾶς συνέλαβε νῦν τὴν φιλόδοξον ἀπόφασιν νὰ ἐκτελέσῃ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χειμῶνος ὅ,τι ὁ Ῥεσὶτ πασᾶς κατὰ τὸ θέρος δὲν ἠδυνήθη νὰ κατορθώσῃ, δηλ. νὰ κυριεύσῃ τὸ Μεσολόγγιον. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀπέστειλε διὰ θαλάσσης τὸ πυροβολικόν του καὶ μέρος τοῦ στρατοῦ εἰς Πάτρας, ὧν ὁ πολυχρόνιος ὑπερασπιστὴς Ἰουσοὺφ, μετατεθεὶς εἰς Μαγνησίαν, ἠναγκάσθη νὰ τῷ παραχωρήσῃ τὴν θέσιν· αὐτὸς δὲ ἐπῆλθε διὰ ξη-

ρᾶς πρὸς τὴν πόλιν ταύτην μετὰ τοῦ ἱππικοῦ καὶ τοῦ ἐπιλοίπου πεζικοῦ. Ὁ στόλος ἐλθὼν (6/18 Νοεμ.) παρὰ τὰ μικρὰ Δαρδανέλλια, ἀπέσπασε πλοῖά τινα πρὸς πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου. Ὁ στρατὸς τῆς ξηρᾶς ἔφθασε χωρὶς ν' ἀπαντήσῃ ἐχθρὸν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀλφειοῦ (8/20 Νοεμ.). Ὁ Κολοκοτρώνης διϊσχυρίζεται, ὅτι ἅμα μαθὼν τὰ σχέδια τοῦ Ἰβραὴμ πασᾶ ἐπρότεινεν εἰς τὴν κυβέρνησιν νὰ μεταβῇ εἰς Γαστούνην, νὰ παραλάβῃ ἐκεῖθεν πάντα τὰ τρόφιμα καὶ πολεμεφόδια καὶ νὰ τὰ μετακομίσῃ εἰς Μεσολόγγιον, δι' ὃ εἶχον οἱ Ἕλληνες εἴκοσιν ὅλας ἡμέρας καιρόν. Ἐὰν τοῦτο ἦναι ἀληθὲς, τότε ἀσύγγνωστος εἶναι τῆς κυβερνήσεως ἡ ἀμέλεια νὰ μὴ λάβῃ τὸ σωτήριον τοῦτο μέτρον. Οὐδὲν ἔπραξεν ἡ κυβέρνησις ὅπως ἐκφοβίσῃ τὸν πασᾶν οὔτε διὰ τὴν κακῶς ὑπερασπιζομένην Τρίπολιν, οὔτε διὰ τὰ κακῶς ὠχυρωμένα φρούρια τῆς Μεθώνης καὶ τοῦ Νεοκάστρου, οὐδὲν, ὅπως τῷ ἀποκλείσῃ τὴν διὰ τῶν στενῶν τοῦ Κλειδίου ὁδόν· οὐδὲν ἔγεινεν ἐκ μέρους τῶν Ἠλείων ὅπως τῷ ἐμποδίσωσι τὴν διὰ τοῦ Ῥουφιᾶ μετάβασιν. Ἔκειντο οἱ Ἠλεῖοι διεσπαρμένοι κατὰ τὴν χώραν των, οὐδὲν κοινὸν ἐπιχειροῦντες· καὶ μόνον εἴς τινα μέρη, ἔνθα ἡ ἀνάγκη καὶ ἡ ἀπελπισία προσεκάλουν εἰς πόλεμον, ἀπεδεικνύετο, ὅτι δὲν εἶχεν ἐντελῶς ἐκλείψει ἡ τόλμη τῶν Πελοποννησίων. Οὕτως ἔφθασεν ὁ Ἰρβαὴμ πασᾶς χωρὶς ν' ἀπαντήσῃ σπουδαῖον πρόσκομμα εἰς τὸν κορινθιακὸν κόλπον, ἔνθα ὁ διὰ θαλάσσης ἐλθὼν στρατός του ἔστησε στρατόπεδον παρὰ τὸ Ῥίον. Ὁ πασᾶς μετέβη εἰς Ναύπακτον ὅπως παρατηρήσῃ τὴν θέσιν τοῦ Μεσολογγίου· εἶτα δ' ἐκαθάρισε τὸν κόλπον μέχρι Γαλαξειδίου ἀπὸ τῶν μικρῶν πλοίων τῶν Ἑλλήνων, ἐν ᾧ ὁ Χουσεῒν βέης ἠνάγκασε τοὺς Ἠλείους ἐν μέρει μὲν διὰ τῆς βίας ἐν μέρει δὲ διὰ προτροπῶν νὰ προσκυνήσωσιν. Ἐπανελθὼν (27/9 Δεκ.) εἰς Ῥίον μετεβίβασεν ὁ Ἰβραὴμ τὸν ἐκ δώδεκα μέχρι δεκατριῶν χιλιάδων ἀνδρῶν συγκείμενον στρατόν του, ἀφίνων τὸ ἱππικὸν, εἰς τὴν Στερεὰν, ἔνθα κατ' ἀρχὰς μὲν (12/24 Δεκ.) ἔστησε τὸ ἀρχηγεῖόν του παρὰ τὸ Κρυονέρι, εἶτα δὲ ἐσύστησε (26/7 Ἰανουαρ. 1826) στρατόπεδον πρὸ τοῦ Μεσολογγίου πλη-

σίον τοῦ Ρεσὶτ πασᾶ, ὅστις πολὺ ὠργίσθη διὰ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Αἰγυπτίου εἰς τὴν δικαιοδοσίαν του καὶ διὰ τὴν βλάβην, ἥτις διὰ τοῦτο προσεγίνετο εἰς τὴν στρατιωτικὴν αὐτοῦ φήμην. Διὰ τῆς ὑπεροψίας τοῦ Ἰβραὴμ ἐκορυφώθη ἡ διαφορὰ αὕτη τῶν δύο πασάδων μέχρι ῥήξεως. Κατὰ τὴν πρώτην συνέντευξιν ἠρώτησεν ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς τὸν ἀρχιστράτηγον, πῶς γίνεται νὰ μὴ δυνηθῇ εἰς διάστημα ὀκτὼ ὅλων μηνῶν νὰ κυριεύσῃ «τὸν φράκτην τοῦτον», ἐνῷ αὐτὸς ἐκυρίευσεν ἐντὸς ὀλίγων μόνων ἡμερῶν τὸ Νεόκαστρον; Μετὰ ζωηρὰν λογομαχίαν ἄφησεν ὁ Ἰβραὴμ τῷ Ρεσὶτ πασᾷ τὴν ἐκλογὴν ἢ ν' ἀναλάβῃ μόνος καὶ ἐφ' ἑαυτοῦ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως ἐντὸς μηνός, ἢ νὰ τῷ ἀφήσῃ τὴν ἐπιχείρησιν, ἣν ὑπόσχεται νὰ διεξαγάγῃ ἐντὸς δύο ἑβδομάδων Ὁ Ρεσὶτ πασᾶς συνεκάλεσεν εἰς συμβούλιον τοὺς στρατηγούς του. Ὁ Ταχὶρ Ἀμπᾶς εἶπεν· ὁ Αἰγύπτιος νομίζει, ὅτι ἔχει ἐνταῦθα ἐνώπιόν του Πελοποννησίους· ἡμεῖς ἐδοκιμάσαμεν τοὺς ἐν Μεσολλογγίῳ Ἕλληνας καὶ τὴν ἀνδρίαν των· ἐὰν ἡ Αὐτοῦ Ὑψηλότης ἔχει διάθεσιν ἂς δοκιμάσῃ τώρα καὶ αὐτός. Οὕτως ὁ ἀρχιστράτηγος παρεχώρησεν εἰς τὸν Αἰγύπτιον τὸν ἀγῶνα καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς δόξης, καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὰ ἐξωτερικὰ προχώματα, ζητήσας παρὰ τοῦ Ἰβραὴμ πασᾶ νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ παρὰ τῷ Σουλτάνῳ πάσης εὐθύνης. Μετὰ τοῦτο κατέλαβον οἱ Αἰγύπτιοι ἅπαντα τὰ τηλεβολοστάσια τὰ ὁποῖα ἐκράτουν μέχρι τοῦδε οἱ Τουρκαλβανοί.

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος. Οἱ Ὑδραῖοι, μαθόντες τὸν ἐξοπλισμὸν τοῦ τελευταίου ἐξ Ἀλεξανδρείας ἀποπλεύσαντος στόλου, περιέμενον ἔφοδον κατὰ τῶν νήσων των, δι' ὃ καὶ ἐφύλαττον τὰ ὕδατα αὐτῶν. Ἅμα δ' ἔμαθεν ὁ Μιαούλης τὴν ἀληθῆ τοῦ στόλου διεύθυνσιν, ἀπέπλευσε διευθυνόμενος εἰς Νεόκαστρον (Νοέμβρ. 1826). Ἀλλὰ καὶ τώρα περιπέτειαι, ἀδράνεια καὶ διχόνοια ἐματαίωσαν καὶ τὴν ἐλαχίστην ἐπιτυχίαν. Ὁ ναύαρχος εἶχε κατὰ νοῦν νὰ ἐπιπέσῃ κατὰ τοῦ ἐν τῷ λιμένι τοῦ Νεοκάστρου ἐχθρικοῦ στόλου, ἀλλὰ τὰ πυρπολικὰ ἠρνοῦντο νὰ ἐπιχειρήσωσιν ἔφοδον, ἐὰν δὲν συνωδεύοντο ὑφ' ὅλου τοῦ στόλου. Καθ' ἣν ἡμέραν (3/15 Νοεμβρ.)

τουρκικά τινα πλοΐα ἀπέπλεον ἐκ τοῦ λιμένος εἰς Πάτρας, ἠνάγκασεν ὁ ἐναντίος ἄνεμος καὶ τρικυμία τοὺς Ἕλληνας νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς Βάτικα, ἔνθα οἱ Σπετσιῶται καὶ οἱ Ψαριανοὶ ἐγκατέλιπον τὸν Μιαούλην. Ἅμα δὲ ὁ καιρὸς διωρθώθη ἀπέπλευσεν ὁ ναύαρχος μετὰ τῶν Ὑδραίων του εἰς τὸν κορινθιακὸν τὸ κόλπον, καὶ συνεκρότησε παρὰ τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Πάπα (13/25 Νοεμ.) ἀσημάντους μάχας κατὰ τοῦ στόλου τοῦ Καπουτὰν πασᾶ, αἵτινες διήρκεσαν ἐπί τινας ἡμέρας. Μετὰ πολλοῦ κόπου κατώρθωσαν δίς οἱ Ἕλληνες (Δεκ.) νὰ μεταφέρωσι τρόφιμά τινα καὶ πολεμεφόδια διὰ λέμβων εἰς Μεσολόγγιον, ἀλλ' ὁ στόλος, ἐστερημένος τροφῶν, ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ οἴκαδε, καθ' ἣν στιγμὴν τὸν ἀπήντησαν οἱ Σπετσιῶται οἵτινες μετέβαινον νὰ καταλάβωσι τὴν πρὸ τοῦ Μεσολογγίου θέσιν των, ἣν πάλιν ἐγκατέλιπον ὅτε ἐπανῆλθον οἱ Ὑδραῖοι. Μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Μιαούλη παρεκάλεσαν οἱ πρόκριτοι τῆς Ὕδρας τὴν κυβέρνησιν νὰ τοῖς στείλῃ χρηματικὴν συνδρομήν, ὅπως ἐφοδιάσωσι καὶ ἐκκινήσωσι πάλιν τὸν στόλον. Καὶ ἡ μὲν κυβέρνησις ἤθελε νὰ προβῇ εἰς ἐκποίησιν ἐθνικῶν γαιῶν, ἀλλ' ἡ βουλὴ ἐθεώρησεν, ὅτι, δεδεμένη οὖσα ὑπὸ προηγουμένης τινὸς ἀποφάσεως ἐν Ἄστρει ληφθείσης, πρέπει ν' ἀρνηθῇ τὴν συγκατάθεσίν της. Ἀπ' ἐναντίας δὲ προσεκάλεσεν ἑκούσιον ἔρανον καὶ ἔδωκε πρώτη τὸ παράδειγμα ὑπογράψασα 82,000 γρόσια, τὸ ὁποῖον ἠκολούθησαν οἱ μὲν ὑπουργοὶ καὶ τὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως (7/19 Δεκ.) προσενεγκόντες 42,000 γρόσια, οἱ δὲ τῆς Σύρου ἔμποροι 40,000. Ἐπῆλθε καὶ τώρα μέθη ἐνθουσιασμοῦ, ἥτις κατὰ τὸ 1822 εἶχεν ἤδη σώσει ἅπαξ τὸ Μεσολόγγιον· ἀλλὰ πάντες ἐνόουν ὅτι τώρα ἦτο χρεία συνδρομῆς καὶ μεγαλειτέρας καὶ διαρκεστέρας. Ἡ κυβέρνησις ἐπανέλαβε τὴν περὶ ἐκποιήσεως τῶν ἐθνικῶν γαιῶν πρότασίν της· ἡ βουλὴ ἐψήφισε νὰ γείνῃ δάνειον ἑνὸς ἑκατομμυρίου ἰσπανικῶν ταλλήρων, ὅπερ καὶ ἐγένετο (24/5 Ἰανουαρ. 1826), ἀλλὰ χωρὶς νὰ ἐπιτύχῃ. Ἐν τοσούτῳ ἠδυνήθη ὁ Μιαούλης δι' ἑκουσίων συνεισφορῶν ν' ἀπολεύσῃ ἐκ νέου μετὰ 15 ὑδραϊκῶν καὶ 4 ψαριανῶν πλοίων (5/17 Ἰανουαρ.) πρὸς τὸ Με-

σολόγγιον. Ἀγκυροβολήσας (9/21 Ἰανουαρίου) παρὰ τὸ φρούριον Βασιλαδίου κατώρθωσε νὰ μεταφέρῃ εἰς τὴν πόλιν τρόφιμά τινα, ἥτις τώρα τοσαύτην ἔλλειψιν αὐτῶν εἶχεν ὥστε καὶ ἡ καθημερινὴ μερίς τοῦ ἄρτου εἶχε καταβιβασθῆ εἰς 30 δράμια, καὶ ἡ τύχη τῆς πόλεως ἀπὸ τοῦδε ἤδη ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τῆς ἐπιτυχίας ἢ τῆς ἀποτυχίας τῆς διὰ τοῦ στόλου ἐπισιτίσεως αὐτῆς. Τὴν δ' ἐπιοῦσαν (10/22 Ἰανουαρ.) σφοδροτάτου πνέοντος ἀνέμου προσεβλήθη ὁ Μιαούλης ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ὑποστὰς μεγάλας ζημίας ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ ὑπὸ τὰς Σκρόφας. Εἶτα ὅμως ἀνεπτερώθη πάλιν τὸ καταβληθὲν θάῤῥος, ὅτε μετ' οὐ πολὺ (15/27 Ἰανουαρ.) κατώρθωσεν ὁ Πολίτης ἐν καιρῷ νυκτὸς νὰ τινάξῃ εἰς τὸν ἀέρα τουρκικὴν κορβέτταν μετὰ 300 ἀνδρῶν, ἥτις εἶχε καθήσει παρὰ τῷ Προκοπανίστῳ. Τὴν ἐπιοῦσαν συνεκροτήθη ναυμαχία κατὰ τοῦ ἐξ 60 πλοίων καὶ 18 πυρπολικῶν συνισταμένου τουρκικοῦ στόλου, ὅστις ἠναγκάσθη ἀπωλέσας δύο πυρπολικὰ νὰ καταφύγῃ αἰσχρῶς ὄπισθεν τῶν φρουρίων. Ἡ ἐπιτυχία αὕτη τῶν Ἑλλήνων ἐπέτρεψεν αὐτοῖς νὰ μεταφέρωσιν ὑπὸ τὴν συνοδίαν τοῦ Σαχτούρη πολεμεφόδια, ἄρτον καὶ 700 κοιλὰ ἀραβοσίτου εἰς τὴν πόλιν, ἥτις οὕτως ἐφωδιάσθη ἐπὶ δύο ἔτι μῆνας. Μετὰ τὴν ἐπιτυχεῖ ἀποπεράτωσιν τοῦ ἔργου τούτου ἐπέστρεψεν ὁ Μιαούλης φέρων μεθ' ἑαυτοῦ ἀπεσταλμένους τινὰς τῶν Μεσολογγιτῶν, οἵτινες εἶχον ἐντολὴν νὰ δώσωσιν εἰς τὴν κυβέρνησιν λεπτομερεῖς πληροφορίας περὶ τῶν εὐχῶν καὶ τῶν ἀναγκῶν τῆς πόλεως καὶ τῆς φρουρᾶς αὐτῆς.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἔγεινεν ἡ ἔναρξις τῆς πολιορκίας σχεδὸν ἄνευ ἐχθροπραξιῶν καὶ μόνον διὰ προπαρασκευῶν. Οἱ πολιορκούμενοι, ἠρκιωμένοι ὑπὸ τῶν προτέρων ἀγώνων, εἰς ἀθλίαν περιπεσόντες κατάστασιν ἕνεκα κακουχίας καὶ παντὸς εἴδους στερήσεων, ῥακένδυτοι σχεδὸν ἐν μέσῳ τοῦ χειμῶνος, ἐκτεθειμένοι εἰς τὴν νοσώδη ἀτμοσφαῖραν πόλεως κατὰ τὸ ἥμισυ κατακεκαυμένης, ἐξηντλημένοι ὑπὸ τῆς διηνεκοῦς βαρείας ἐργασίας ἐντὸς τῶν βορβορωδῶν τάφρων καὶ ἐπάλξεων, ἔνθα ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐπισκευασθῶσιν αἱ βλάβαι καὶ τὰ ῥήγματα, εἶχον ἀπολέσει ἐκ

τῶν ὁπλοφόρων 1500 ἄνδρας. Ἀφ' ἑτέρου δὲ ἔβλεπον ἐνώπιόν των ἐπὶ τῆς πεδιάδος τὰς ἐκτεταμένας τῶν Αἰγυπτίων σκηνὰς, ἔβλεπον τοὺς τακτικοὺς, τοὺς Γαλλο-Ἄραβας, γυμναζομένους καὶ παρασκευαζομένους εἰς ἔφοδον, ἔβλεπον (κατὰ τὸν Φεβρουάριον) νέα τηλεβολοστάσια καὶ ὀχυρώτερα καὶ πλησιέστερα καὶ τεχνικώτερα ὑψούμενα ἔμπροσθεν τῶν ἐπάλξεών των. Παρὰ τὸν μικρὸν ὅρμον τῆς λευκῆς Ἀλικῆς, ἔνθα ἔκειντο τὰ ἐρείπια τῶν κανονοφόρων τοῦ Ἰουσοὺφ, ἔβλεπον ὅτι ἐγείρετο νέον τηλεβολοστάσιον κατὰ τῶν νησιδίων τῆς Σκύλλας καὶ τῆς Κλείσοβας, καὶ παρετήρουν κίνησιν, δηλοῦσαν, ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι διενοοῦντο νὰ ἐξοπλίσωσι πάλιν τὸν στολίσκον τῆς λίμνης ὅπως ἐπιχειρήσωσι κατὰ τοῦ ἀφρουρήτου μέρους τῆς θαλάσσης ἔφοδον, εἰς τὴν ὁποίαν προέτρεπον οἱ Εὐρωπαῖοι ἀξιωματικοί. Καὶ ὅμως μεθ' ὅλας τὰς ἀπειλητικὰς ταύτας προπαρασκευὰς οἱ ἀτρόμητοι Ῥουμελιῶται εἶχον ἀποῤῥίψει δὶς τὰς περὶ παραδόσεως προτάσεις τοῦ Ἰβραΐμ πασᾶ πολὺ ἐντονώτερον παρ' ὅτι ἀπέῤῥιψον κατὰ τὸ θέρος τὰς προτάσεις τοῦ Κιουταγῆ. Πρὶν ἔτι ἔλθῃ τὸ δεύτερον ὁ Μιαούλης εἰς βοήθειαν, αἰτήσαντος τοῦ Ἰβραΐμ πασᾶ (τὸν Ἰανουάριον) νὰ τῷ στείλωσι πρὸς διαπραγμάτευσιν ἄνδρας ἐγκρατεῖς γλωσσῶν, εἶχον ἀπαντήσει οἱ εὔτολμοι Ἕλληνες, ὅτι αὐτοὶ εἶναι ἄνδρες ἀγράμματοι, οἵτινες δὲν ἔμαθον γλώσσας, ἀλλὰ μόνον νὰ πολεμήσωσι γνωρίζουσι. Ἀφιχθέντος δὲ τοῦ Μιαούλη ὁ Ἄγγλος πλοίαρχος Ἄββωτ τῆς κορβέττας «τὸ Ῥόδον» ἀνήγγειλεν ἐντολῇ τοῦ πασᾶ (15/27 Ἰανουαρίου) εἰς τοὺς πολιορκουμένους, ὅτι ἐντὸς ὀκτὼ ἡμερῶν θέλουσιν ἀποπερατωθῆ αἱ πρὸς ἔφοδον προπαρασκευαὶ, καὶ ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ μάθῃ, ὑπὸ τίνας ὅρους εἶναι εὐδιάθετοι νὰ παραδώσωσι τὴν πόλιν. Οἱ Ἕλληνες ἀπήντησαν ὅτι περὶ τῶν ὅρων ὀφείλει ν' ἀποτανθῇ ὁ πασᾶς εἰς τὴν κυβέρνησιν, κατὰ τῆς ἐφόδου του ὅμως εἶναι αὐτοὶ ἕτοιμοι ν' ἀντισταθῶσιν. Ἐν τούτοις τὰ προαισθήματα τῶν πολιορκουμένων ἀντέκειντο ἀπὸ τοῦδε ἤδη εἰς τὴν πεποίθησιν ταύτην. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος εἶχεν ἀποπλεύσει, ὁ δὲ τουρκικὸς καθ' ἑκάστην αὐξανόμενος ἔκειτο ἔμπροσθεν τῆς πόλεως· ἐὰν λοιπὸν ἤθελον ἐξαντληθῆ αἱ

ἐπὶ δύο μῆνας τροφαί, ἦτο ὅλως ἀβέβαιον, ἐάν ποτε ἢ πότε ἡ ἀσθενὴς κυβέρνησις καὶ ἡ ἀδύνατος ναυτικὴ δύναμις ἤθελον εὕρει τὰ μέσα νὰ παράσχωσιν εἰς τὴν πόλιν ἐπαρκῆ συνδρομήν. Ἀπὸ μέρους τῆς ξηρᾶς ἦτο ὁ Καραϊσκάκης πρὸς ἀποτελεσματικὴν βοήθειαν πολὺ ἀνίσχυρος, ὅστις μόλις 500 ἄνδρας ἠδύνατο νὰ συντηρῇ ἐπὶ τῶν ὀρέων, διότι πᾶσα ἡ χώρα ἀπὸ τῶν Σαλώνων μέχρι τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου ἦτο ἔρημος, κενὴ καὶ τροφῶν καὶ ἀνθρώπων. Ὅθεν καὶ οἱ ἐντὸς τῆς πόλεως Ἕλληνες, καὶ οἱ ἐκτὸς αὐτῆς εἶχον τὸ προαίσθημα τραγικῆς ἐκβάσεως. Ὅλαι αἱ ἐξ Ἑλλάδος καὶ Ἰταλίας ἐπιστολαί, αἵτινες ἀνέφερον πρότερον μετὰ τοσαύτης πεποιθήσεως περὶ τῆς τύχης τῆς ἱερᾶς πόλεως μετέβαλον αἴφνης ὕφος καὶ ἦσαν πλήρεις ἀνησυχίας καὶ φόβου. Ἐν τοσούτῳ εἶχεν ἀναβάλει ὁ πασᾶς τὴν μελετωμένην ἔφοδον, μέχρις οὗ δυνηθῇ νὰ ἐπιχειρισθῇ γενικὴν ἔφοδον καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης. Μόλις δὲ εἶχε τὰ πρὸς τοῦτο μέσα, ἤρχισε (12/24 Φεβρουαρίου) νὰ πυροβολῇ ἐξ ὅλων τῶν τηλεβολοστασίων τοσοῦτον σφοδρῶς κατὰ τῆς πόλεως ὥστε εἰς διάστημα τριῶν ἡμερῶν κατέῤῥιψε διὰ 800 βομβῶν καὶ σφαιρῶν καὶ αὐτὰ τὰ ἐρείπια τῶν οἰκιῶν, χωρὶς ὅμως νὰ συμβῇ καὶ μεγάλη αἱματοχυσία, διότι οἱ πολιορκούμενοι εἶχον ἤδη μάθει νὰ προφυλάττωνται καλλίτερον ἐντὸς τῶν τάφρων καὶ τῶν ὑπονόμων. Μετὰ τὴν παῦσιν τοῦ φρικώδους τούτου πυροβολισμοῦ, ἐπεχείρησεν ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐν καιρῷ νυκτὸς (16/28 Φεβρουαρίου) ἔφοδον καθ' ἑνὸς τῶν ἐξωτερικῶν προχωμάτων, ὃ εἶχον ἐγείρει οἱ πολιορκούμενοι πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ προμαχῶνος Βότσαρη ἐκ τοῦ χώματος τοῦ προχώματος τοῦ Ῥεσὶτ, καὶ ὑπὸ ὀκτὼ λόχων Ἀράβων προστατευόμενος διετηρήθη ἐπὶ ὅλην τὴν νύκτα ἐπ' αὐτοῦ· ἀλλὰ τὴν πρωΐαν τὸ ἐκυρίευσαν πάλιν οἱ Ῥουμελιῶται διὰ τοῦ ξίφους. Αὐτὸς ὁ Ἰβραΐμ πασᾶς προσῆλθεν ὅπως παρακινήσῃ τοὺς στρατιώτας του νὰ κάμωσι δευτέραν ἔφοδον, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἀνατινάξαντες ὑπόνομον ἀπεδίωξαν ἐκ νέου τοὺς ὁρμήσαντας, καὶ ὁ πασᾶς ἐβεβαιώθη, ὅτι οἱ Ἄραβές του πολὺ ὀλιγώτερον ἠδύναντο ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τὰς διὰ ξίφων ἐπιθέσεις τῶν

Ἑλλήνων ἢ οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ Ἀλβανοί. Οὕτω καὶ τρίτον ἐκυριεύθη τὸ πρόχωμα τοῦτο ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων, οἵτινες καὶ τρίτον πάλιν ἐξεδιώχθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ τῶν Τούρκων στρατάρχης ἔβλεπε μακρόθεν τὸν πόλεμον μετὰ χαιρεκάκου εὐχαριστήσεως καὶ μετὰ τὸ τέλος ἠρώτησε τὸν πασᾶν, «φρονεῖς ἀκόμη περὶ τοῦ φράκτου τούτου ὅ,τι ἐφρόνεις πρό τινων ἡμερῶν; Καὶ ὁ γαῦρος Αἰγύπτιος ἠναγκάσθη νὰ τῷ δώσῃ τὴν διπλῆν ἱκανοποίησιν, καὶ νὰ τῷ ζητήσῃ τὴν συνδρομήν του, καὶ νὰ γράψῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅτι ἔχει ἀνάγκην αὐτῆς.

Μετὰ τὴν ἀποτυχοῦσαν ἔφοδον κατὰ τῶν τειχῶν ἀπεπειράθησαν οἱ δύο πασάδες νὰ προσβάλωσι τὴν πόλιν ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς θαλάσσης. Ἐκτὸς τῶν ἁλιτενῶν σχεδιῶν (λαντσονίων) τὰς ὁποίας εἶχε κατασκευάσει παρὰ τὴν λευκὴν Ἀλικήν, ἔλαβεν ὁ Ἰβραῒμ πασᾶς ἐκ Πατρῶν (22/6 Μαρτίου) καὶ ἄλλας λέμβους εὐχρήστους ἐντὸς τῶν ἀβαθεστάτων ὑδάτων, καὶ διέταξε τὸν Χουσεῒν βέην νὰ καταλάβῃ τὸ φρούριον τοῦ Βασιλαδίου, τὴν κλεῖδα ταύτην τῆς λίμνης, τὸ ὁποῖον ὑπερησπίζοντο ὀγδοήκοντα μόνον ἄνδρες, ἐν οἷς εἴκοσι πυροβολισταὶ ὑπὸ τὸν ἔμπειρον Ἰταλὸν Γιακομούτσην διὰ κανοστοιχίας ἐχούσης ἄθλια τηλεβόλα. Ἡ ἔφοδος ἤρχισε (26/10 Μαρτίου) διὰ τεσσαράκοντα σχεδιῶν, ὧν ἑκάστη εἶχεν ἀνὰ ἓν τηλεβόλον. Ἐνώπιον τῶν δυνάμεων τούτων τοῦ ἐχθροῦ ἠναγκάσθησαν οἱ Ἕλληνες νὰ ὑποχωρήσωσι καὶ οἱ πλεῖστοι αὐτῶν κατέφυγον κολυμβῶντες διὰ τῆς λίμνης εἰς τὴν πόλιν. Μετὰ ταῦτα (28/12 Μαρτίου) διηύθυνεν ὁ ἐχθρὸς τὰς λέμβους του κατὰ τοῦ Δολμᾶ, ἔνθα ὁ Λιακατᾶς μετὰ 200 ἀνδρῶν καὶ ἑνὸς μόνου κανονοστασίου ἔμελλε ν' ἀντιπαραταχθῇ κατὰ δυνάμεως 2000 ἐχθρῶν. Τὸ νησίδιον ἡλώθη μετὰ ἑπτάωρον φρικώδη μάχην, καθ' ἣν ἔπεσον οἱ πλεῖστοι τῶν γενναίων ὑπερασπιστῶν. Ἀποκοπείσης δ' ἐντελῶς τῆς πρὸς τὸ Ἀνατολικὸν συγκοινωνίας, ἠναγκάσθησαν οἱ κάτοικοι τῆς ἀφρουρήτου ταύτης πόλεως νὰ συνομολογήσωσι μετὰ τῶν πασάδων συνθήκην, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας μετεβιβάσθησαν εἰς Ἄρταν μετ' ἐλαχίστου μόνον μέρους τῆς περιουσίας των. Ἡ παράδοσις αὕτη παρεκίνησε τὸν

λόρδον Μέγαν ἁρμοστὴν Ἀδὰμ νὰ μεταβῇ (5/17 Μαρτίου) εἰς Κρυονέρι, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι οἱ πολιορκηταὶ ἤθελον συγκατατεθῇ εἰς διαπραγματεύσεις καὶ μετὰ τοῦ Μεσολογγίου. Ἀλλ' οἱ πασάδες, βεβαίαν προβλέποντες τῆς πόλεως τὴν πτῶσιν, ἀπέφυγον πᾶσαν μετ' αὐτοῦ συνέντευξιν. Ἐν τούτοις ὅμως προσεκάλεσαν τοὺς Μεσολογγίτας καὶ πάλιν προφορικῶς νὰ παραδοθῶσι, καί, ἀρνηθέντων τῶν Ἑλλήνων, ἀπέστειλαν καὶ ἐγγράφως τὰς προτάσεις των, ἢ ν' ἀπέλθωσι πάντες ἄοπλοι ἢ νὰ μείνωσιν οἱ ἐντόπιοι Μεσολογγῖται, ἐὰν ἤθελον, διατηροῦντες καὶ τὴν περιουσίαν των. Οἱ πολιορκούμενοι ἀπήντησαν ἐγγράφως ὅτι δὲν παραδίδονται ὀκτακισχίλια ὅπλα αἱματωμένα (1).

Μετὰ τοῦτο οἱ πασάδες ἐστράφησαν κατὰ τοῦ πρὸς ἀνατολὰς τῆς πόλεως κειμένου νησιδίου τῆς Κλεισόβας, ἔνθα ἐφρούρουν μετὰ τεσσάρων τηλεβόλων 131 Ῥουμελιῶται ὄπισθεν προμαχώνων, τοὺς ὁποίους εἶχον ἀνεγείρει περὶ τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἁγίας Τριάδος. Ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Χατζῆ Πέτρος κατέκειτο ἀσθενὴς ἐν Μεσολογγίῳ, ὁ δὲ ἀνδρεῖος Κίτσος Τσαβέλλας, ὅστις εἶχε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐπὶ τῆς παραλίας στρατοῦ, μετέβη ἀμέσως μετὰ 10 ὁπαδῶν εἰς τὸν τόπον τοῦ κινδύνου, καὶ 150 ἄλλοι στρατιῶται ἐμιμήθησαν τὸ γενναῖον αὐτοῦ παράδειγμα. (2) Ὁ Ῥεσὶτ πασᾶς μετέφερεν αὐτοπροσώπως (25/6 Ἀπρ.) ἐπὶ 93 λέμβων δισχιλίους Τούρκους καὶ Ἀλβανοὺς κατὰ τῆς νήσου. Καὶ τὰ μὲν ἐξωτερικὰ προχώματα ἐκυρίευσαν οἱ ἐχθροί, ἀλλὰ μὴ ἔχοντες κλίμακας, ὅπως ἀναβῶσιν ἐπὶ τῆς στέγης τῆς ἐκκλησίας, ὅθεν τοὺς ὑπεδέχθη φονικὸς τῶν Ἑλλήνων πυροβολισμός, ἠναγκάσθησαν νὰ ὀπισθοχωρήσωσιν ὑποστάντες μεγάλας ζημίας· καὶ αὐτὸς ὁ Κιουταγῆς ἐπληγώθη. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ἐδοκίμασεν ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς νὰ δείξῃ τὴν ὑπεροχὴν τῶν ὑπὸ τὸν Χουσεῒν βέην τακτικῶν του· ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἀπέτυχον, πεσόντος καὶ τοῦ Χου-

---

(1) Τρικούπης Γ, 343.

(2) Κατὰ τὸν Φάβρον, ὅστις ἀκολουθεῖ εἰς τοῦτο ἔκθεσιν, γεγραμμένην εὐθὺς μετὰ τὴν μάχην.

σεΐν. Ὁ ἰσχυρογνώμων πασᾶς ἠνάγκασε τὰ εὐπειθῆ αὐτοῦ θύματα νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν μάταιον ἀγῶνα μέχρι τῆς ἑσπέρας, ὅτε ὁ Τσαβέλλας προσβαλὼν τοὺς ὑποχωροῦντας κατὰ τὰ νῶτα τοῖς ἀφήρεσεν ἑπτὰ λέμβους, καὶ ἔστησε τρόπαιον ἐκ 1700 εὐρωπαϊκῶν πυροβόλων· αὐτὸς ὁ Τσαβέλλας δὲν εἶχεν εἰμὴ 35 νεκροὺς καὶ πληγωμένους· ὑπὲρ τὰ χίλια πτώματα ἐχθρῶν ἐφέροντο (κατὰ τὰς Ἑλληνικὰς ἐκθέσεις) ἐπὶ τῶν κυμάτων. Ἐὰν οἱ πολιορκούμενοι, οὓς φρικωδέστερος ἐχθρὸς ἢ ὁ Ἰβραΐμ πασᾶς, ἡ πεῖνα, ἤρχιζε νὰ καταβάλλῃ, ἤθελον ὠφεληθῆ ἀμέσως κατὰ τὴν μετὰ τὴν μάχην νύκτα ἐκ τῆς πρώτης συγχύσεως, γενικῶς πιστεύεται, ὅτι ἠδύναντο νὰ διασωθῶσι διὰ μέσου του αἰγυπτιακοῦ στρατοπέδου μεθ' ὅλων τῶν κατοίκων τῆς πόλεως. Ἀλλὰ τὸ Μεσολόγγιον εἶχεν ἤδη ἐπανειλημμένως σωθῆ ἐκ τοῦ ἐσχάτου κινδύνου· ὅθεν οἱ ὑπερασπισταὶ ἐπερίμενον καρτερικῶς, ἐν ὅσῳ εἶχον ἔτι τρόφιμά τινα, τὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν πρὸς τὴν κυβέρνησιν σταλεῖσαν ἀναφοράν των.

Δεινὴ θέσις τῆς Κυβερνήσεως.

Ἀλλ' ἡ ἀνίσχυρος καὶ ἄβουλος αὕτη ἀρχὴ ἦτο καταδεδικασμένη νὰ βλέπῃ, εἰς ἐντελῆ παραλυσίαν διατελοῦσα, ἐπανερχομένην τὴν κατὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος καταστροφήν, διότι ἐν τῇ γενικῇ ἀποθαῤῥύνσει ἐξέλειπε πᾶσα δύναμις πρὸς σωτηριώδη τινα ἐπιχείρησιν καὶ πᾶσα πρὸς τοῦτο ἀπόπειρα νέας ἐπέφερε καταστροφάς. Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Ἰβραΐμ πασᾶ πᾶς τις ἐπερίμενεν ὅτι ὅλη ἡ Πελοπόννησος ἤθελεν ἐξεγερθῆ ἐν μιᾷ γενικῇ στάσει καὶ ἐπιπέσει κατὰ τῶν ὀλίγων καὶ μικρῶν αἰγυπτιακῶν φρουρῶν. Ἔτι δὲ ἐν ἀρχῇ ἤδη τοῦ ἔτους ἵσταντο περὶ τὴν Τρίπολιν πολλοὶ ἄνδρες ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην, ὅπως ἐπιχειρήσωσιν ἔφοδον κατὰ τῆς πόλεως· ἐπειδὴ ὅμως εἶδον τοὺς Τούρκους (27/8 Ἰανουαρ.) ἑτοίμους νὰ τοὺς ἀντιρούσωσι, πάντες διελύθησαν ἐν γενικῇ φυγῇ, καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἐνησμενίζετο ἔκτοτε νὰ μένῃ ἄπρακτος καὶ νὰ ἀντιπολιτεύηται τὴν κυβέρνησιν, ἣν ἠτιᾶτο, ὅτι διέδωκε διὰ τῶν ἐφημερίδων τὰ σχέδιά του. Οὕτως ἐματαιώθη πᾶν κίνημα εἰς τὰ νῶτα τοῦ Ἰβραΐμ πασᾶ καὶ αἱ πτέρυγες του ἔμειναν ἀπρόσβλητοι. Ἀσμένως ἡ κυβέρνησις ἤθελε

πέμψει εἰς Μεσολόγγιον τὸν Καραϊσκάκην μετ' ἐπικουρικοῦ στρατοῦ· καὶ ὁ Φαβιέρος ἦτο ἕτοιμος νὰ μεταβῇ μετὰ τῶν τακτικῶν του εἰς τὸν τόπον τοῦ κινδύνου· ἀλλ' ἡ κυβέρνησις, ἐξηντλημένου ὄντος τοῦ δανείου, δὲν ἦτο εἰς κατάστασιν οὐδὲ μικρὸν στρατιωτικὸν σῶμα νὰ διατηρήσῃ ἐπὶ τῶν ἀξένων ὀρέων τῆς ἐρήμου Αἰτωλίας. Ὅθεν ἐπροτίμησεν ὁ Φαβιέρος νὰ ἐπιχειρισθῇ ἀντιπερισπασμὸν ἀπομεμακρυσμένον καὶ ἀσθενέστερον ἐν Εὐβοίᾳ ἣν τῷ παρέστησαν ὡς χώραν πλουσιωτέραν καὶ εὐφορωτέραν τῆς Αἰτωλίας. Ἀλλ' ὅτε ἀπὸ Μαραθῶνος καὶ Βρανᾶ μετέβη εἰς τὴν νῆσον (2/14 Μαρτίου), διευθυνόμενος εἰς Στοῦρα καὶ Κάρυστον, πρὸ τῶν τειχῶν τῆς ὁποίας πλεῖστοι ὅσοι εἶχον ἤδη ἀποτύχει, περιεκυκλώθη πανταχόθεν ὑπὸ τῶν θλιβερωτάτων οἰωνῶν. Οὐδεὶς τῷ προσῆλθεν ὁπλοφόρος, καὶ οἱ χωρικοὶ διδαχθέντες ὑπὸ πικρᾶς πείρας ἔφευγον ἐνώπιόν του· ἡ δὲ χώρα ἦτο ἔρημος. Ἐλθὼν ἔμπροσθεν τῆς Καρύστου (5/17 Μαρτίου) ἐβεβαιώθη, ὅτι τὸ φρούριον εἶχεν ἀνάγκην τακτικῆς πολιορκίας, πρὸς τὴν ὁποίαν δὲν ἦτο παρεσκευασμένος. Ἀπέτυχε δὲ καὶ ἡ ἀπόπειρά του (12/24 Μαρτίου) νὰ καταλάβῃ πρὸς ἰδίαν αὐτοῦ ἐνίσχυσιν τὸ προάστειον. Ὁ Φαβιέρος ἠναγκάσθη νὰ ἐπαναφέρῃ τοὺς νεήλυδας καὶ εἰς τὰς κακουχίας μὴ συνειθισμένους στρατιώτας του εἰς τὸ παρὰ τὴν θάλασσαν Λευκόῤῥεμα, ἔνθα ἀπεκλείσθη διὰ ξηρᾶς ἐντὸς τῶν παλαιῶν ὀχυρωμάτων τοῦ Κριεζώτου ὑπὸ τοῦ ἀκμαίου Ὀμὲρ πασᾶ, ὃν οὐδέποτε εἶχον ἐγκαταλείψει ἡ τόλμη καὶ ἡ τύχη, ἐν ᾧ ἕνδεκα τουρκικὰ πλοῖα ἀπέκοψαν συγχρόνως (21/2 Ἀπριλίου) καὶ τὴν μεταφορὰν τῶν τροφίμων, καὶ ἔφερον τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον εἰς τὸ ἔσχατον τῆς ἐνδείας. Κατ' εὐτυχίαν ἔμαθεν ὁ κόμης Πόῤῥος, ὁ ἐπιμελητὴς, ἐν ἀνοικτῇ ἔτι εὑρισκόμενος θαλάσσῃ τὸν κίνδυνον τοῦ συνταγματάρχου, καὶ ἀπέστειλε κατεσπευσμένως πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἀπεδίωξαν τὸν τουρκικὸν στολίσκον, καὶ παραλαβόντα (22/6 Μαρτίου) ἐν ἐλεεινῇ καταστάσει τὸ σῶμα τῶν τακτικῶν τὸ διέσωσαν. Τοῦτο δὲ ἦτο μέγα δυστύχημα ὡς τὸ ἐν Πέτᾳ καὶ ἔτι ἐπαισθητότερον ἐκείνου, διότι δὲν ἦτο πάθημα ἀκούσιον. Ἡ κυβέρνησις ἀνήρεσε μὲν

τὰς κατὰ τοῦ Φαβιέρου αἰτιάσεις καὶ ἐπροσπάθησε νὰ τῷ παράσχῃ πάλιν καιρὸν καὶ μέσα ὅπως ἀναδιοργανίσῃ ἐν Μεθένοις τὸ σῶμά του, ἀλλ' ἀνεξάλειπτος ἦτο ἡ πληγή, ἣν ὑπέστησαν καὶ πάλιν παρὰ τῇ κοινῇ γνώμῃ οἱ τακτικοὶ καὶ ὁ ἀνδρεῖος αὐτῶν ἀρχηγός. Τὸ ὅπλον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶχεν ἡ κυβέρνησις ἀναθέσει ἐσχάτως ὅλας τὰς ἐλπίδας της, διέψευσε τὰς προσδοκίας καὶ ἔκειτο τεθραυσμένον καθ' ἣν στιγμὴν ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι ἐκινδύνευον νὰ καταβληθῶσιν αἱ δυνάμεις τῶν Ῥουμελιωτῶν. Ἡ Πελοπόννησος, οἱ Κολοκοτρῶναι, οἱ Μαυρομιχάλαι ἔμενον ἀκίνητοι· τὰ Εὐρωπαϊκὰ πολεμικὰ πλοῖα καὶ ὁ περίβλεπτος θαλάσσιος ἥρως, ὅστις πρὸ πολλοῦ εἶχε προσκληθῆ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπηρεσίαν, δὲν ἐφαίνοντο· οὐδὲν ὑπελείπετο τοῖς Μεσολογγίταις σωτηρίας μέσον εἰμὴ ἡ ἐγχώριος ναυτικὴ δύναμις. Πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν πρὸς ἐξοπλισμὸν αὐτῆς μέσων καὶ ἐπὶ τῇ αἰτήσει τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ Μεσολογγίου ἐξεδόθη ψήφισμα (16/28 Φεβρουαρίου) περὶ ἐκποιήσεως ἐθνικῶν γαιῶν μέχρι τριῶν ἑκατομμυρίων γροσίων. Ἀλλ' ἡ βοήθεια, ἣν ὑπέσχετο τὸ μέτρον τοῦτο ἦτο πολὺ βραδεῖα· ὅθεν προσεκάλεσεν ἡ κυβέρνησις καὶ πάλιν τοὺς πολίτας εἰς ἐράνους. Τὸ ἐθνικὸν Ταμεῖον ἔδωκεν ὅσα εἶχεν, 120 χιλιάδας γροσίων, εἰς τοὺς Ὑδραίους, καὶ 230 χιλιάδας εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Μεσολογγίου, οἵτινες (19/31 Μαρτίου) ἐπεβιβάσθησαν ἐπὶ τῶν πλοίων μετὰ τοῦ Μιαούλη. Οὐδέποτε ὅμως Ἑλληνικὸς στόλος ἐξέπλευσε τοσοῦτον ἀπαράσκευος· πολλὰ ἐκ τῶν 30 τούτων πλοίων δὲν εἶχον περισσοτέρους τῶν 20 ναυτῶν. Ὅτε ὁ ναύαρχος ἔφθασε παρὰ τὴν Ζάκυνθον (31/12 Ἀπριλίου), ἔκειτο ὁ ἐχθρικὸς στόλος ἐν ἐκτεταμένῃ γραμμῇ μεταξὺ τῶν Σκροφῶν (Ἐχινάδων) καὶ τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ Πάπα, ἀποκλείων πᾶσαν πρὸς τὸ Μεσολόγγιον συγκοινωνίαν. Μικρὰ καὶ ἀφανὴς δίοδος εἶχε μείνει ἀφρούρητος ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, δι' ἧς πολλάκις ἐκ τοῦ Πεταλᾶ μικρὰ πλοιάρια μετεκόμιζον σῖτον· δι' αὐτῆς ἔλαβε καὶ ὁ Μιαούλης πληροφορίας περὶ τῆς ἐλεεινῆς καὶ φρικώδους τῶν πολιορκουμένων θέσεως. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν δίοδον ἀνεκάλυψαν οἱ ἐχθροί, καὶ οὕτω διεκόπη καὶ ἡ τελευταία πρὸς

τὴν πόλιν συγκοινωνία. Ὁ Μιαούλης ἐπειράθη (3/15 Ἀπριλίου) ν' ἀγωνισθῇ κατὰ τοῦ πολὺ ἰσχυρωτέρου ἐχθροῦ, ἀλλ' ἀπέτυχεν. Προφανὲς ἦτο, πόσον τρομερῶς ἐν τῇ παρούσῃ ἐξαντλήσει ἤθελε δηλωθῇ ἡ ἀδράνεια τῆς κυβερνήσεως, ἥτις, ἐὰν, κατὰ τὴν προλαβοῦσαν ἀπόπειραν τοῦ στόλου πρὸς ἐπισίτισιν τῆς πόλεως ἤθελε τὴν ἐφοδιάσει διπλῶς καὶ τριπλασίως, ἤθελε καὶ πάλιν προπαρασκευάσει ὄλεθρον τοῖς ἐχθροῖς ἐνώπιον τοῦ θαυμασίου τούτου προμαχῶνος. Διότι ὁ ἀγέρωχος Σατράπης ὡμολόγησε τοῦτο μετὰ ταῦτα εἰπὼν τῷ Γάλλῳ Δεριννῦ, ὅστις τὸν ἠρώτησε περὶ τῆς πολιορκίας. «Βλέπεις πῶς ἀναλύεται ἡ χιὼν ἐκείνη ἐπὶ τῆς ἀκρωρείας; Οὕτως ἠθέλομεν ἀναλυθῆ καὶ ἡμεῖς, ἐὰν τὸ Μεσολόγγιον ἐλάμβανε τροφὰς ἐπὶ τρεῖς ἔτι ἑβδομάδας!»

Πτῶσις τοῦ Μεσολογγίου. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἔλαβον τροφὰς, οἱ ἀνδρεῖοι αὐτοῦ ὑπερασπισταὶ ἀνελύοντο. Καὶ οἱ μὲν ὑγιεῖς περιεφέροντο ὡς φαντάσματα ἐν ταῖς ὁδοῖς τῆς πόλεως, οἱ δὲ ἀσθενεῖς ἀπέθνησκον ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως πάσης περιποιήσεως. Εὐδαίμονας ἐλογίζοντο οἱ εὑρίσκοντες εἰς τροφὴν των κρέατα ἀκαθάρτων ζώων· ἰχθῦς καὶ καρκίνοι ἠγοράζοντο ἤδη μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς· αἱ τῆς λίμνης ἁλμύραι δι' ὧν ἐτρέφοντο πολλοὶ ἐξησθένιζον ἔτι μᾶλλον τοὺς δυστυχεῖς Μεσολογγίτας καὶ ἐπροξένουν δυσεντερίας. Ἐκτὸς τῆς πείνης ἐπῆλθε καὶ τὸ ψῦχος· μυριάδες βομβῶν καὶ σφαιρῶν εἶχον καταστήσει τὴν πόλιν ἄστεγον ἐρείπιον· ξύλα πρὸς θέρμανσιν ἔλειπον ἐντελῶς καὶ τῶν εὐρωστοτάτων ἐκ τῶν τετραχηλισμένων ὑπερασπιστῶν ἐπάγωνον ἐν καιρῷ νυκτὸς τὰ μέλη· «ὀλίγαι ἔτι ἡμέραι τοιαύτης καταστάσεως, ἔγραφεν ὁ Ἑλβετὸς δόκτωρ Μάγερ (Mayer), καὶ οἱ ἥρωες οὗτοι θὰ ἦναι ἀσώματα φαντάσματα.» Ὁ Μιαούλης διενοήθη νὰ κυριεύσῃ ἐξ ἐφόδου τὸ φρούριον τοῦ Βασιλαδίου ἵνα εἰσάξῃ εἰς τὴν πόλιν διὰ εὐτόλμου κινήματος τὰς πεφορτωμένας λέμβους του. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἐκτελεσθῇ τὸ σχέδιον τοῦτο ἠναγκάσθησαν οἱ πολιορκούμενοι νὰ εὕρωσιν ἕτερον σωτηρίας μέσον. Ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς, καλῶς γνωρίζων τὴν θέσιν τῆς πόλεως, ἐπρότεινε καὶ πάλιν ὅρους περὶ παραδόσεως τοῦ Ἀνατολικοῦ· καὶ οἱ ὅροι οὗτοι ἀπεῤῥίφθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ρου-

μελιῶται συνέλαβον τὴν γενναίαν ἀπόφασιν νὰ μὴ ἐγκαταλείψωσι τὴν πόλιν ἄνευ τῶν ὅπλων των· καὶ μετὰ τὰς τελευταίας προτάσεις τῶν ἐχθρῶν ἀπεφάσισαν νὰ ἐξέλθωσι τῆς πόλεως διὰ μέσου τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου ἐν καιρῷ νυκτὸς, ἀφ᾽ οὗ παραδώσωσιν εἰς τὸ πῦρ τὴν περιουσίαν των, θέτοντες ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν τὸ ἄοπλον μέρος τῶν πολιτῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ θλιβερὰ αὕτη ἀπόφασις μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας ἐλήφθη. Πικρὸς τοῖς ἦτο νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν χώραν ταύτην, ἐπὶ τῆς ὁποίας τοσαῦτα ὑπέστησαν δεινὰ, πρὸς τὴν ὁποίαν τοὺς συνέδεον τοσαῦτα ἰσχυρὰ αἰσθήματα καὶ τοσαῦται ἀναμνήσεις, ἡ μνήμη τοσούτων ἀγαπητῶν φίλων καὶ συγγενῶν πεσόντων, τὴν χώραν τῆς ὁποίας ἕκαστος λίθος εἶχε χρισθῆ διὰ τοῦ αἵματος τῶν γενναίων ὑπερασπιστῶν! Ἀλλ᾽ ἀνάγκη ἐπέκειτο. Ἀλβανοί τινες ἐκ τῶν ἐν τῇ πόλει διῆλθον διὰ μέσου τῶν πολιορκούντων αὐτοὺς συμπολιτῶν των καὶ εἰδοποίησαν τὸν Καραϊσκάκην καὶ τοὺς ὁπλαρχηγοὺς τοὺς ἐν Πλατάνῳ τότε εὑρισκομένους περὶ τοῦ σχεδίου τῶν πολιορκουμένων, ζητοῦντες συγχρόνως παρ᾽ αὐτῶν νὰ τοὺς συνδράμωσιν ἐνεργοῦντες ἀντιπερισπασμὸν κατὰ τὴν νύκτα τῆς 10/22 Ἀπριλίου εἰς τὰ νῶτα τῶν ἐχθρῶν. Δυστυχῶς οἱ Ἕλληνες ὁπλαρχηγοὶ ὑπεσχέθησαν ὅ,τι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐκτελέσωσιν. Κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς 10/22 Ἀπριλίου ἠκούσθησαν μὲν ἀπὸ τοῦ ὄρους πρὸς τὴν μονὴν τοῦ ἁγίου Συμεῶνος πυροβολισμοί τινες, ἀλλ᾽ οἱ πυροβολισμοὶ οὗτοι εἰς οὐδὲν ἄλλο συνέτεινον ἢ τοὺς μὲν ἐχθροὺς νὰ εἰδοποιήσωσι προώρως, τοὺς δὲ φίλους νὰ ἐνισχύσωσιν εἰς τὴν ματαίαν ἐλπίδα περὶ ἀποτελεσματικῆς συνδρομῆς. Τέσσαρες γέφυραι ἐκ σανίδων ἐτέθησαν ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς τάφρου, ἐν ᾧ μία περίπολος ἀνήγγειλε τὴν στιγμὴν τῆς ἐξόδου, καὶ τὰ συνθήματα καὶ αἱ φωναὶ τῶν φυλάκων ἐξηκολούθουν ὡς πρότερον. Περὶ τὴν δευτέραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον ὥραν συνήχθησαν ἅπαντες εἰς τοὺς ἐξωτερικοὺς προμαχῶνας πρὸς ἀνατολάς. Οἱ 2500 ὁπλοφόροι ἦσαν διῃρημένοι εἰς τρία σώματα ὑπὸ τὸν Κίτσον Τζαβέλλαν, τὸν Νότην Βότσαρην καὶ τὸν Μακρῆν· ἔμελλον οὗτοι νὰ συνοδεύσωσι καὶ νὰ προφυλάξωσι τοὺς ὡπλισμένους παῖδας, τὸν σωρὸν τῶν ἀόπλων

γυναικῶν, αἵτινες ἐνδεδυμέναι ὡς ἄνδρες ἔφερον ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτῶν δεδεμένα τὰ μικρὰ παιδία, μόνον δὲ οἱ ὑπὸ ἀσθενείας, ἢ γήρατος ἢ τραυμάτων κωλυόμενοι νὰ ἐκτελέσωσι τὴν ἐπικίνδυνον ἔξοδον ἐκλείσθησαν ἐντὸς τῶν ἐρειπίων ἀνεμομύλου τινός, ἔνθα ἔκειτο συσσωρευμένον μέρος τῆς πυρίτιδος. Χίλιοι ἄνδρες τῆς φρουρᾶς ἐξῆλθον πρῶτοι καὶ σιωπηλοὶ ἐκάθησαν εἰς τὴν πρόταφρον, περιπένοντες τὸ σύνθημα ἀπὸ τῶν ὀρέων. Κατόπιν αὐτῶν ἐξῆλθον οἱ ἄτακτοι σωροὶ τῶν λοιπῶν ὠθοῦντες καὶ ὠθούμενοι ἐπὶ τῶν γεφυρῶν· οἱ λοιποὶ ὁπλοφόροι ἤρχοντο τελευταῖοι. Οἱ Μεσολογγῖται ἐβράδυναν πολὺ νὰ ἐξέλθωσιν ἐπὶ τῷ σπαραξικαρδίῳ ἀποχαιρετισμῷ· ὑπὸ τῶν θρήνων των ἢ ὑπὸ τοῦ θορύβου τῆς κατασκευῆς τῶν γεφυρῶν ἐξυπνήσαντες οἱ ἐχθροὶ ἤρχισαν νὰ διευθύνωσι ζωηρὸν πυροβολισμὸν κατὰ τοῦ μέρους τῆς ἐξόδου. Μάτην περιέμενον οἱ δύστηνοι τὸ σύνθημα τοῦ Καραϊσκάκη, ἕως ὅτου καταληφθέντες ὑπὸ ἀνυπομονησίας ἔδωκαν τὸ σημεῖον τῆς ἀναχωρήσεως. Ὁ Νότης ἔλαβε μὲ τὸ σῶμά του τὴν ὁδὸν τοῦ Βοχωρίου, ὁ Μακρῆς τὴν τοῦ Ἀνατολικοῦ καὶ ὁ Τσαβέλλας τὴν μέσην· τόπος δὲ συγκεντρώσεως τῶν τριῶν σωμάτων ὡρίσθη ὁ εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ζυγοῦ ἀμπελὼν τοῦ Ῥαζοκότσικα ἐπὶ τῆς πρὸς τὸν ἅγιον Συμεῶνα ὁδοῦ, μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τοῦ Μεσολογγίου. Μόλις ὅμως εἶχον ἀρχίσει νὰ προχωρήσωσιν, ὅτε αἴφνης ἐν μέσῳ τῶν ἐντοπίων, οἵτινες πρῶτοι ἔβλεπον ἔμπροσθεν αὐτῶν τὰ προχώματα τῶν ἐχθρῶν, ἠκούσθη ἡ ἀπαισία φωνὴ «ὀπίσω!» ἐπὶ τῇ ὁποίᾳ πάντες οἱ παρακολουθοῦντες Μεσολογγῖται, καί τινες μὴ ἐντόπιοι ὑπὸ τὸν Γεώργιον Τσαβέλλαν, ἀνεστράφησαν πρὸς τὴν πόλιν· ἀλλ' οἱ λοιποὶ ἐπροχώρουν μὲ τὴν αὐτὴν ὁρμὴν ὡς πρότερον διὰ τῶν τάφρων καὶ προχωμάτων, καὶ ἐν μέσῳ τοῦ ζωηροῦ τῶν ἐχθρῶν πυρός· ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τῆς πόλεως οἱ ὑπὸ τὸν Μακρῆν καὶ τὸν Κίτσον Τσαβέλλαν ἔπεσαν ἐν μέσῳ τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ, καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Νότην ἐν μέσῳ τοῦ Ἰβραὴμ πασᾶ, ὅστις προσήρχετο ἐκ Βοχωρίου· καὶ τὰ μὲν ὑπὸ τὸν Νότην καὶ τὸν Τσαβέλλαν σώματα ὑπέστησαν ὀλίγην μόνον βλάβην ἐν τῇ συγκρούσει ταύτῃ, μεγίστην ὅμως ὑπέστη

τὸ ὑπὸ τὸν Μακρῆν. Διελθόντες ἔφθασαν οἱ μὲν ἐντεῦθεν οἱ δὲ ἐκεῖθεν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ζυγοῦ, ἔνθα ἤλπιζον νὰ εὕρωσι τὴν προστασίαν τῶν περιμενομένων ἀδελφῶν. Ἀλλ' ἀντὶ αὐτῶν εὗρον πολυάριθμα στίφη Ἀλβανῶν, ὑφ' ὧν κατεδιώχθησαν καὶ ἐπὶ τῶν ὀρέων αὐτῶν. Ἐκ τῶν παρακολουθουσῶν γυναικῶν καὶ ἐκ τῶν παιδίων ὀλίγοι μόνον ἐσώθησαν· ἐκ δὲ τῶν ὁπλοφόρων 500 ἔπεσαν κατὰ τὴν ἔξοδον. Οὐδεμία τοῖς ἐδόθη ἐπικουρία· 50 μόνον ἄνδρες ὑπὸ τὸν Δράκον τοῖς ἔφερον τροφάς τινας. Διελθόντες φρικώδη νύκτα ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους ἦλθον τὴν ἐπιοῦσαν κακῶς ἔχοντες εἰς τὸ ἔρημον χωρίον Δερβέκισταν, ἔνθα εὗρον ἄνδρας τινὰς ὑπὸ τὸν Κώσταν Βότσαρην, οἵτινες ἐδικαιολογήθησαν, ὅτι ἕνεκα τοῦ ὀλιγαρίθμου τῶν δυνάμεών των καὶ τῆς μὴ προσελεύσεως τῶν ἄλλων ἀποσπασμάτων οὐδὲν ἠδυνήθησαν νὰ πράξωσιν. Τὴν ἐπιοῦσαν οἱ ἀτυχεῖς ἄνθρωποι ἦλθον εἰς Πλάτανον, ἔνθα περιέμενον μίαν ἑβδομάδα, ὅπως συμπαραλάβωσι τοὺς διασκορπισθέντας· εἶτα δὲ διηυθύνθησαν εἰς Σάλωνα, καὶ ἀπώλεσαν καθ' ὁδὸν ἑτέρους ἑκατὸν ἀποθανόντας ἐκ τῆς πείνης καὶ τῆς κακουχίας· ὥστε μόνον 1300 ἐκ τῶν ἐξελθόντων ὁπλοφόρων ἔφθασαν σῶοι εἰς τὸν τόπον τοῦτον τῆς σωτηρίας.

Παθήματα πολὺ δεινότερα περιέμενον τοὺς ἐν τῇ πόλει μείναντας καὶ τοὺς ἐπανελθόντας. Οἱ Ὀθωμανοὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῶν ἐντοπίων, καὶ τοὺς μὲν ὡπλισμένους ἄνδρας ἐφόνευσαν, τὰς δὲ γυναῖκας καὶ τὰ παιδία ἠχμαλώτισαν καὶ ἐπώλησαν μετὰ ταῦτα ὡς ἀνδράποδα· μόνον οἱ ὑπὸ τὸν Γεώργιον Τσαβέλλαν ἐξῆλθον καὶ πάλιν πρὸς τὸ Βοχῶρι καὶ συμπλακέντες μετὰ τῶν ἐχθρῶν διεσώθησαν ἐν μέρει. Ἐντὸς δὲ τῆς ἁλωθείσης πόλεως τοσοῦτον ἐκορυφώθη ἡ λύσσα τοῦ φονεύειν καὶ λεηλατεῖν, ὥστε Τοῦρκοι καὶ Αἰγύπτιοι ἦλθον εἰς ῥῆξιν περὶ τῆς λείας, μέχρις οὗ οἱ Αἰγύπτιοι ἐξεδίωξαν ἐκ τῆς πόλεως τοὺς ἀντιπάλους των. Καθ' ὅλην τὴν νύκτα ἠκούοντο αἱ κραυγαὶ καὶ οἱ ὀλολυγμοὶ τῶν νικητῶν καὶ τῶν σφαζομένων χριστιανῶν, καὶ αἱ ἐκπυρσοκροτήσεις τῶν πυριταποθηκῶν, ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῶν ὁποίων ἐθάπτοντο καὶ νικηταὶ καὶ νικηθέντες. Ἡ

ὑπὸ τὸν προμαχῶνα τοῦ Βότσαρη πυριταποθήκη ἀναφθεῖσα πρώτη διὰ χειρὸς Ἑλλήνων διέῤῥηξε τὸν προμαχῶνα καὶ κατέστρεψε πλείστους ἐχθρούς. Οὕτως ἀνετινάχθησαν ἐπίσης καὶ αἱ οἰκίαι, ἐν αἷς ἔκειντο οἱ πάσχοντες, οἵτινες ὁμοῦ μετὰ τῶν εἰσερχομένων ἐχθρῶν ἀπέθνησκον. Ὁ ἀνεμόμυλος διετηρήθη μέχρι τῆς 12/24, ὅτε καὶ οὗτος ὑπὸ χειρὸς Ἑλλήνων ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα. Οἱ γνωστότεροι τῶν πεσόντων ἦσαν οἱ ὁπλαρχηγοὶ Στουρνάρης καὶ Σαδήμας, ὁ ὀχυροποιὸς Κοκκίνης, ὁ Ἐλβετὸς τῶν Ἑλληνικῶν χρονικῶν συντάκτης Μάγερ (1), οἱ προεστῶτες Ῥαζοκότσικας καὶ Κωνσταντῖνος Τρικούπης, ἀδελφὸς τοῦ Σπυρίδωνος, καὶ ὁ Παππαδιαμαντόπουλος, εἷς τῶν πρὸς τὴν κυβέρνησιν ἀπεσταλμένων, ὅστις εἶχεν ἔλθει ἐκ Ζακύνθου ἐν μέσῳ πλείστων κινδύνων εἰς τὴν ἐγκαταλελειμμένην πόλιν, ὅπως ἢ σωθῇ ἢ συναπολεσθῇ μετὰ τῶν ὑπερασπιστῶν. Ὁ ἐπίσκοπος Ἰωσὴφ (ὁ ἐκ τῆς ἐπισκοπῆς του συνήθως ὁ Ῥογῶν Ἰωσὴφ λεγόμενος), ὅστις καθ' ἣν στιγμὴν εἰσήρχοντο οἱ ἐχθροὶ εἰς τὴν πόλιν ἔῤῥιψε δαυλὸν ἐντὸς φυσεκοφόρου πίθου, συνελήφθη ἡμικεκαυμένος καὶ ἀπεκεφαλίσθη. Ἀξιοθαύμαστον ὑπῆρξεν τὸ τέλος τοῦ γέροντος προκρίτου Καψάλη. Τὴν ἡμέραν πρὸ τῆς ἐξόδου εἶδεν οὗτος ἀκλαυστεὶ ἀποθνήσκουσαν τὴν πρὸ πολλοῦ πάσχουσαν αὐτοῦ γυναῖκα εἶπεν εἰς τὸν κλαίοντα υἱόν του νὰ χαίρηται μᾶλλον, ὅτι ἡ μήτηρ του διέφυγε τὰ δεινὰ τῆς αἰχμαλωσίας, καὶ τὸν παρεκίνησεν ἔπειτα νὰ σωθῇ μετὰ τῶν ἐξερχομένων· αὐτὸς δὲ στηριζόμενος ἐπὶ τῆς βακτηρίας του περιῆλθε τὰς ὁδοὺς, προσεκάλεσεν ἀσθενεῖς καὶ γέροντας νὰ τὸν ἀκολουθήσωσι καὶ ἐκλείσθη μετ' αὐτῶν ἐντὸς τοῦ φυσεκοποιείου, ἔνθα ψάλλοντες τροπάρια καὶ ᾄδοντες πατριωτικὰ ᾄσματα περιέμενον τοὺς εἰσβάλλοντας ἐχθροὺς, καὶ ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἐκρήξει ἀνετινάχθησαν μετ' αὐτῶν εἰς τὸν ἀέρα. (2)

---

1) Περιγραφὴ τῆς πολιορκίας, ἣν συνέγραψε, συναπωλέσθη μετ' αὐτοῦ.

2) Ἡ Εὐανθία Καΐρη ἐξύμνησεν εὐθὺς μετὰ τὸ συμβὰν τὴν ἡρωϊκὴν ταύτην τοῦ Καψάλη πρᾶξιν ἔν τινι τραγῳδίᾳ, ἐπιγραφομένῃ «ὁ Νικήρατος.»

Ἄμεσοι ἐντυπώσεις καὶ συνέπειαι τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου.

Ἐν Ἑλλάδι τὰ ἐξαιρετικὰ ταῦτα δείγματα τῆς ἀνδρίας καὶ ἀτρομήτου ἐγκαρτερήσεως, περιστέφοντα τὰς λαμπρὰς τῆς ὑπερασπίσεως καὶ τῶν καρτερικῶς ὑπομενομένων κινδύνων εἰκόνας, καὶ τὰς φρικώδεις τῶν κακουχιῶν καὶ τῆς καταστρεπτικῆς ἐκβάσεως γραφὰς, ἀπετέλεσαν καταπληκτικὸν δρᾶμα, μεγάλων ἀποτελεσμάτων πρόξενον, τοῦ ὁποίου θεατὴς παρεκάθητο ἡ ὑφήλιος. Ἡ πεπολιτισμένη Εὐρώπη ἀπέμαθε πλέον τὴν τοσαύτην ζέσιν τοῦ ὑπὲρ πατρίδος ἔρωτος καὶ τοῦ κατὰ τῶν ἐχθρῶν μίσους, ἀπέμαθε πλέον τὴν τοσαύτην ἀδιαφορίαν πρὸς τὴν ζωὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ πολιτισμὸς παρέχει μεγαλειτέραν ἢ πρότερον ἀξίαν καὶ ἡδονὰς ἐξευγενισμένας. Καὶ ὅμως ἡ κοινωνία τῆς Εὐρώπης δὲν εἶναι κατὰ τοσοῦτον νενεκρωμένη ὥστε ν' ἀπολέσῃ ἐντελῶς πᾶν αἴσθημα ὑπὲρ τοῦ μεγαλείου τούτου τῶν βαρβαρωτέρων ἐθνῶν, ὑπὲρ τῶν νεανικῶν τούτων ἀρετῶν, ἃς ἐν τῇ ἰδίᾳ ἡμῶν νεότητι θαυμάζομεν παρὰ ταῖς νεανικαῖς τῆς ἀνθρωπότητος γενεαῖς. Ἤδη αἱ μυθώδεις ἐξιστορήσεις τῆς τὸ πάλαι ἐπιχειρισθείσης ὑπερασπίσεως τοῦ ἐν Ἰσπανίᾳ Σαγούντου καὶ τῆς Νομαντίας ἔλαβον ζῶσαν ἑρμηνείαν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις. Ὅθεν πᾶς τις εὐκόλως ἐννοεῖ, ὅτι βαθυτάτη ἦτο ἡ ἐντύπωσις τῆς καταστροφῆς ταύτης καὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν ταῖς ἀπωτάταις ἔτι τῆς ὑφηλίου χώραις. Ὅπου καὶ ἂν κατέφυγον οἱ διασωθέντες ἄνδρες, ἐν οἷς ἦτο ὁ Μακρῆς, ὁ Τσαβέλλας, ὁ Φωτομάρας, ὁ ἑβδομηκοντούτης Νότης Βότσαρης, ἐθαυμάζοντο μετὰ σιωπηλοῦ σεβασμοῦ ὡς ὑπεράνθρωποι ἥρωες. Ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ εἴδησις τῆς πωλήσεως τῶν ὑπὸ τῶν παντοίων δεινῶν καταβεβλημένων αἰχμαλώτων ὡς ἀνδραπόδων διήγειρε πρῶτον ἐν τοῖς πλησιεστέροις κύκλοις εὐσπλαγχνίαν, συνημμένην μετ' ἀγανακτήσεως, καὶ εἶτα ἡ ἀρξαμένη μετακόμισις τῶν αἰχμαλώτων εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐξέτεινε τὴν εὐσπλαγχνίαν καὶ εἰς τοὺς ἀπωτάτους κύκλους. Ἡ Ζάκυνθος, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι οὐκ' ὀλίγας προσέφερον θυσίας πρὸς διατροφὴν τοῦ πολιορκουμένου Μεσολογγίου, ἐθρήνησε τὴν πτῶσιν αὐτοῦ ὡς ἰδίαν αὐτῆς συμφοράν. Πρὸ πάντων ὅμως ᾐσθάνθη, ὡς ἦτο ἑπόμενον τὴν συμφορὰν ταύτην ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις.τ Καὶ

τὴν στιγμὴν τοῦ μεγαλειτέρου κινδύνου νέα ἐθνικὴ συνέλευσις, δὶς μάτην συγκαλεσθεῖσα συνῆλθεν ἐν Ἐπιδαύρῳ (3/15 Ἀπριλίου) ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τοῦ ἐπαπειλοῦντος τὸ Μεσολόγγιον κινδύνου καὶ τῆς ἥττης τοῦ Φαβιέρου ὁ κομματισμὸς εἴτε ἐσίγα ἐντελῶς, εἴτε ἅμα ἀναφαινόμενος κατεπνίγετο. Παμψηφεὶ σχεδὸν ἐνεκρίθη ἡ μεσολάβησις τοῦ πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας, μόνον μέ τινας τροποποιήσεις τῶν ὅρων, τῶν μεταξὺ τοῦ Στράτφορδ Κάνιγγος καὶ τοῦ Μαυροκορδάτου συζητηθέντων. Ὅταν ἡ καταπληκτικὴ ἀγγελία περὶ τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου ἦλθεν εἰς τὴν συνέλευσιν, νεκρικὴ σιωπὴ ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν κατεκάλυψεν αὐτήν. «Ἕκαστος τῶν πληρεξουσίων κατεμέτρα τὴν συμφορὰν τῆς πατρίδος.» Φανερὸν ἦτο, ὅτι ἡ ἀνίσχυρος κυβέρνησις τοῦ Κουντουριώτου καὶ τῶν φίλων αὐτοῦ Κωλέττου καὶ Μαυροκορδάτου δὲν ἤθελεν ἐπιζήσει εἰς τὴν δεινὴν ταύτην πληγήν· ἀλλ' ἐν σιωπῇ καὶ ἄνευ τινὸς κλονισμοῦ ἔπεσεν. Ὁ Κολοκοτρώνης εἶπε παρηγορητικούς τινας λόγους, ἐπρότεινε τὴν σύστασιν νέας κυβερνήσεως καὶ τὴν ἀποστολὴν τῶν ὁπλαρχηγῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας. Ἡ νέα κυβέρνησις (ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὁποίας ἵστατο ὁ Ζαΐμης) εἰσῆλθεν εἰς τὸ Ναύπλιον ἡσύχως, ἄνευ ἐπιδείξεως καὶ ἐν μέσῳ τοῦ γενικοῦ τοῦ λαοῦ πένθους. Οὐδέποτε ἡ ἀποθάῤῥυνσις καὶ ἡ ἔλλειψις τῶν μέσων εἶχε φθάσει εἰς τοιοῦτον βαθμόν. Τὸ ἀγγλικὸν δάνειον εἶχεν ἐξαντληθῆ ἐξαιρουμένου μικροῦ τινος μόνον ποσοῦ. Τὰ εἰσοδήματα, τὰ ὁποῖα ἐν ὁμαλωτέραις περιστάσεσι κατὰ τὸ 1823 συνεποσοῦντο ἔτι εἰς 5 1/2 ἑκατομ. γροσίων δὲν ὑπερέβησαν κατὰ τὰ δυστυχῆ ταῦτα ἔτη τὸ 1 1/2 ἑκατομμύριον. Ἐλθοῦσα ἡ κυβέρνησις εἰς τὸ Ναύπλιον δὲν εἶχεν ἐν τῷ ταμείῳ αὐτῆς εἰμὴ 60 μόνον γρόσια! Καὶ ὅτε κατὰ τὸν Μάϊον οἱ ἐκ Μεσολογγίου διασωθέντες Σουλιῶται καὶ Ῥουμελιῶται ἀφίχθησαν εἰς τὴν πρωτεύουσαν, μόνον οἱ Σουλιῶται ἐζήτουν παρὰ τῆς κυβερνήσεως 800 χιλιάδας γροσίων, διὰ τοὺς καθυστερημένους μισθούς. Τοῦ τακτικοῦ σώματος τοῦ Φαβιέρου ἐπέκειτο ἡ διάλυσις ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως τῶν πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ μέσων! Ὁ Κολοκοτρώνης μετὰ πολλῆς δυσκολίας συνεκράτει ἐν Πελοπον-

νήσῳ τοὺς πρὸς καταπολέμησιν τῶν Αἰγυπτίων στρατιώτας. Οἱ πρόκριτοι τῶν νήσων ἐξησφάλισαν τοὺς θησαυρούς των καὶ ἀσμένως, ἐὰν ἠδύναντο, ἤθελον ἐγκαταλείψει τὴν Ἑλλάδα· οἱ Κουντουριῶται καὶ Μποτασαῖοι ἐζήτησαν τὴν ἄδειαν ν' ἀπέλθωσιν εἰς Κύθηρα· καὶ ἐὰν ἡ Ἰόνιος κυβέρνησις δὲν ἀπέκλειε τοὺς λιμένας της καὶ ὁ φθονερὸς τῆς Ὕδρας ὄχλος δὲν ἐνόει καὶ ἐπετήρει τοὺς σκοποὺς τῶν προκρίτων αὐτοῦ, ἤθελον ἀπολεσθῆ μετ' αὐτῶν καὶ τῶν τελευταίων χρηματικῶν αὐτῶν μέσων καὶ αἱ τελευταῖαι τῆς ὑπερασπίσεως ἄγκυραι. Πᾶσα δύναμις εἶχε τοσοῦτον χαλαρωθῆ, ὥστε ἐφαίνετο ὅτι ἕκαστος ἐπερίμενε τὴν σωτηρίαν ἐκ θαύματός τινος ἢ παρὰ Θεοῦ ἐκ μηχανῆς. Οἱ ξένοι δὲν ἀμφέβαλλον, ὅτι πάντες οἱ Ἕλληνες ἤθελον ἀσμένως πάλιν ὑποταχθῆ, ἐὰν τοῖς ἐδίδετο ἡ ἐγγύησις, ὅτι οἱ Μωαμεθανοὶ ἤθελον ἐκκενώσει τὴν χώραν των. Διότι πᾶς τις ᾐσθάνετο καὶ νῦν ἔτι, ὅτι μετὰ τὴν φρικώδη ταύτην πάλην, μετὰ τὴν λύσσαν ταύτην τῆς ἀμύνης καὶ τὴν περιφρόνησιν τῆς προτεινομένης σωτηρίας, καὶ μετὰ τὸ ἀδιάλλακτον τοῦτο κατὰ τοῦ τυράννου μῖσος οὐδέποτε πλέον ἠδύνατο νὰ γείνῃ λόγος περὶ εἰρηνικῆς συμβιώσεως τῶν δύο τούτων φυλῶν.

Ἐντυπώσεις κατὰ τὴν δυτικὴν Εὐρώπην. Ὁ Φιλελληνικὸς σύνδεσμος.

Πρὸς βοήθειαν τοῦ καταβεβλημένου ἔθνους ἦτο ἀνάγκη ἠθικῶν ἐνθαῤῥύνσεων, ὑλικῶν συνδρομῶν, καὶ πολιτικῶν στηριγμάτων. Ταῦτα πάντα ἐπέπρωτο νὰ εὑρεθῶσιν ἐν τῇ συμπαθείᾳ καὶ τῇ εἰλικρινεῖ ἀφοσιώσει τῆς ἀπομεμακρυσμένης Δύσεως, ἔνθα πρὸς τὰ πρόσφατα ταῦτα ἀνδραγαθήματα θαυμασμὸς καὶ αἱ πρὸς τοὺς δεινοπαθοῦντας ἐπαναστάτας συμπάθειαι δὲν ἐμετριάζοντο ὡς παρ' αὐτοῖς τοῖς Ἕλλησι ὑπὸ τῆς καταπληκτικῆς τῶν δεινῶν συμμεθέξεως· ἀλλ' ἐκέντων πρὸς νέας ἀφιλοκερδεῖς προσπαθείας, ζωηροτάτας καὶ ἐνθαῤῥυντικωτάτας ἐχούσας ἐνεργείας, καὶ προὐκάλεσαν πρωτοφανὲς πνευματικὸν κίνημα, τὸ ὁποῖον παρέχει εἰς μίαν τῶν ἁγνοτάτων τῆς συγχρόνου ἱστορίας σελίδων περιεχόμενον ἀκηλίδωτον. Ἐν ᾧ ἡ κατὰ τὸ προλαβὸν ἔτος ἀπόβασις τῶν Αἰγυπτίων εἰς τὴν Πελοπόννησον εἰς νέαν ἀνεκάλεσε ζωὴν τὴν συμμαχίαν τοῦ Φιλελληνισμοῦ ἐν τῷ ἠπειρωτικῷ κέν-

τρῳ τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης, ἐπέπρωτο οἱ τοῦ ἐνεστῶτος ἔτους θρίαμβοι τῶν Αἰγυπτίων νὰ ἐπιφέρωσιν ἰσχυρὰν τοῦ Φιλελληνισμοῦ σύμπραξιν. Κατὰ τὸν χειμῶνα ἤδη, μόλις ἀρξαμένης τῆς τοῦ Μεσολογγίου πολιορκίας, ἐξέδωκαν τὰ μέλη τῆς ἐν Παρισίοις φιλελληνικῆς ἑταιρίας νέαν προκήρυξιν πρὸς συλλογὴν συνεισφορῶν. Αἱ τῆς ὑψηλοτέρας ἀριστοκρατικῆς τάξεως γυναῖκες ἐσχημάτισαν ἰδιαιτέρας ἑταιρίας· διηρέθησαν εἰς διάφορα τμήματα πρὸς εἴσπραξιν ἐράνων ἐν ταῖς οἰκίαις· ἐν ὅλοις τοῖς κύκλοις, οἵτινες δὲν εἶχον τουρκόφιλα φρονήματα, καθιερώθη τὸ ἔθιμον ἡ οἰκοδέσποινα νὰ συντάττῃ κατάλογον πρὸς συνεισφορὰν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ὁ νέος οὗτος ζῆλος ἔλαβεν ἀμέσως καὶ νέαν ἐπίτασιν. Ὁ Εὐνάρδος ἐφρόντιζε περὶ τῆς ἀποστολῆς τροφίμων πρὸς τὸ ἐπαπειλούμενον μέρος, ὑπογράψας 24 χιλιάδας φράγκων δι' αὐτὸν καὶ διὰ τοὺς φίλους του. Ἡ τῶν Παρισίων φιλελληνικὴ ἑταιρία ἐψήφισεν ἀμέσως 60 χιλιάδας φράγκων πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν· ἔλαβε δὲ κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν ἐξ Ἀμστελοδάμου 30 χιλιάδας φράγκων. Καὶ ἡ τῆς Στουτγάρτης ἑταιρία τῇ ἀπέστειλε τὸ ὑπόλοιπον ἐν τῷ ταμείῳ χρηματικὸν ποσόν. Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα, ὅτε διεδόθη εἰς τὸν κόσμον ἡ θλιβερὰ ἀγγελία τῆς πτώσεως τῆς πόλεως, ὅτε ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ἄρτης ἐπεκαλέσθη τὸ ἔλεος τοῦ Εὐνάρδου ὑπὲρ τῶν αἰχμαλώτων γυναικῶν καὶ παίδων, τὰ ὁποῖα ἤθελον πωληθῆ ὡς σφάγια καὶ μετακομιζόμενα εἰς τὴν Αἴγυπτον οὐδέποτε πλέον ἤθελον ἐπανέλθει, ὅτε μετ' οὐ πολὺ ὁ Εὐνάρδος ἐξ Ἰταλίας (κατὰ τὸν Μάϊον) μετέδωσε τὴν προκήρυξιν ταύτην εἰς Παρισίους καὶ ἐκ Παρισίων ἐφ' ὅλην τὴν Εὐρώπην, τότε κατέλαβε τὸν εὐρωπαϊκὸν κόσμον ὅλον αἴσθημα εὐσπλαγχνίας, τὸ ὁποῖον (ὅσῳ καὶ ἂν συνετέλεσαν πλάγια αἴτια) θέλει περιποιεῖ εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα μεγάλην τιμὴν εἰς τὰς ὑπ' αὐτοῦ καταληφθείσας κοινωνικὰς τάξεις. Καθ' ὅλην τὴν Γερμανίαν ἀνέστη ὡς διὰ μαγικῆς ῥάβδου ὁ νεκρωθεὶς Φιλελληνισμός. Ἐν Βαυαρίᾳ ὁ θάνατος τοῦ βασιλέως ἔφερεν ἐπὶ τοῦ θρόνου (1825) ἡγεμόνα φιλέλληνα εἰς τὸ ἄκρον, τὸν βασιλέα Λουδοβῖκον. Καθ' ὃν χρόνον ὁ Εὐνάρδος ἐπεκαλεῖτο τὴν

συνδρομὴν τῆς Εὐρώπης ὑπὲρ τῶν δυστήνων Ἑλλήνων ὁ βασιλεὺς Λουδοβῖκος περιηγούμενος τὴν Ἰταλίαν ἀπέστειλεν ἐκτὸς τῶν 20 χιλιάδων φιορινίων, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἤδη ὑπογράψει, καὶ ἑτέρας 20 χιλιάδας φράγκων πρὸς ἐξαγορὰν αἰχμαλώτων Μεσολογγιτῶν, καὶ μετ' οὐ πολὺ καὶ ἑτέρας 20 χιλ. φιορινίων ἐκ τοῦ ἰδιαιτέρου αὐτοῦ ταμείου, καὶ 20 χιλ. φράγκων ἐκ συνεισφορῶν τῆς βασιλικῆς αὐτοῦ οἰκογενείας· περιοδεύων δὲ τὴν Βαυαρίαν ἀπηγόρευσε πᾶσαν τελετὴν καὶ ἐπίσημον ὑποδοχὴν, παρακαλῶν, τὸ ἥμισυ τοῦ προσδιωρισμένου ποσοῦ νὰ δοθῇ εἰς τοὺς πτωχοὺς ἑκάστης πόλεως, τὸ δὲ ἕτερον ἥμισυ εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἐν Μονάχῳ συνέστη κεντρικὴ ἑταιρία, ἥτις κατὰ τὸν Αὔγουστον ἀπέστειλεν εἰς Παρισίους τὸν πρῶτον αὐτῆς ἔρανον ἐξ 65 χιλ. φράγκων· ἐν Δρέσδῃ δὲ καὶ Λειψίᾳ ἀνεζωπύρουν ὁ Τήδγε (Tiedge) καὶ ὁ Β. Μύλλερος τὴν Φιλελληνικὴν πυράν. Μεγάλως συνέτεινεν εἰς τὸν φιλάνθρωπον τοῦτον σκοπὸν καὶ ὁ ἐν Βερολίνῳ ἐξεγερθεὶς φιλελληνισμός· ὁ Οὐφελάνδος, ὁ Νέανδρος καὶ ἄλλοι προέτρεπον πρῶτοι εἰς συνεισφορὰς πρὸς περίθαλψιν καὶ ἐξαγορὰν τῶν αἰχμαλώτων, καὶ αἱ δημοτικαὶ ἀρχαὶ, καὶ ὁ κλῆρος καὶ σχεδὸν ἅπαντα τὰ μέλη τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας ἔλαβον μέρος εἰς τὰς πλουσίας συνεισφοράς· ἐν ὅλαις ταῖς ἐπαρχίαις τῆς Πρωσσίας καὶ αὐταῖς ἔτι ταῖς μικραῖς κώμαις συνεστήθησαν σύλλογοι φιλελληνικοὶ, εἰς τοὺς ὁποίους συνεισέφερον ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων καὶ οἱ πρόεδροι καὶ οἱ ὑπάλληλοι καὶ οἱ βιομήχανοι καὶ αὐτοὶ ἔτι οἱ χειρώνακτες καὶ ὑπηρέται. Μέχρι τοῦ Αὐγούστου ἡ ἐν Βερολίνῳ ἑταιρία ἀπέστειλε πρὸς τὸν Εὐνάρδον 240 χιλιάδας φράγκων, αἵτινες ἐδόθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος εἰς τοὺς ἐν Καλάμῳ πειναλέους καὶ ταλαιπωρουμένους πρόσφυγας. Ἡ Αἴγη (la Haye) ἡ Ναμούρη, αἱ Βρυξέλλαι, τὸ Λουξεμβοῦργον καὶ ἡ Στοκόλμη ἠκολούθησαν τὴν δοθεῖσαν ὤθησιν· ἡ Γενεύη καὶ ἡ Ἑλβετία σύμπασα κατέβαλον νέας προσπαθείας. Καὶ πᾶσαι αἱ ἑταιρίαι αὗται συνέδεσαν, προτροπῇ κυρίως τοῦ Εὐνάρδου, στενωτάτας σχέσεις μετὰ τῆς ἐν Παρισίοις ἑταιρίας. Ἡ ἐπιτροπὴ τῶν Παρισίων ἤρξατο μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου δημοσ-

σιεύουσα σειρὰν περιοδικῶν φυλλαδίων (1), τῶν ὁποίων σκοπὸς ἦτο νὰ δώσωσιν ἐπίσημον ἔκφρασιν εἰς τὴν δημοσίᾳ διαμαρτύρησιν τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Ἐκ τῶν φυλλαδίων τούτων καταφαίνεται ὅτι ἡ ἑταιρία ἠκολούθει, ὡς μικρὰ ἀνεξάρτητος δύναμις, πολιτικὴν σαφῆ κατὰ τοὺς κανόνας τῆς τιμῆς πρὸς ὡρισμένους σκοποὺς καὶ διὰ συνετῶν μέτρων. Ἡ βαθεῖα ἀγανάκτησις ἐπὶ τῇ συμπράξει Γάλλων πρὸς καταστροφὴν τοῦ Μεσολαγγίου διὰ τηλεβόλων ἐν Γαλλίᾳ ἀγορασθέντων, παρέσχεν εἰς τὴν ἐνέργειαν τῆς ἑταιρίας ἰσχυρὸν κέντρον ἐθνικῆς φιλοτιμίας. Ἐκ τῶν μελῶν τῆς ἑταιρίας, τῶν ἐν ταῖς βουλαῖς παρακαθημένων, ἔδωκεν ὁ Σατωβριάνδος καὶ πρὸ τῆς πτώσεως τῆς πόλεως ἔκφρασιν εἰς τὴν διάθεσιν ταύτην τῶν συναδέλφων του, κατωρθώσας (1/13 Μαρτίου) κατὰ τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ νομοσχεδίου «περὶ τιμωρίας τῶν ὑπὸ Γάλλων κατὰ τὴν Ἀνατολὴν διαπραχθέντων ἐγκλημάτων», νὰ γείνῃ παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης ὑπουργοῦ τροποποίησίς τις, δι' ἧς ἀπηγορεύετο εἰς τοὺς Γάλλους ὑπηκόους νὰ ναυλώνωσι τὰ πλοῖά των πρὸς μετακόμισιν τῶν ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων ἀνδραποδισθέντων Ἑλλήνων. Ἀλλὰ μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου, ὅτε ὁ Ἀλέξιος τῆς Νοάϊλης (Alexis de Noailles) ἐπρότεινε (11/23 Μαρτίου) νὰ παραχωρηθῇ εἰς τοὺς Γάλλους προξένους πίστωσις 300 χιλιάδων φράγκων πρὸς ἐξαγορὰν Χριστιανῶν δούλων, ὅτε ὁ Κωνστάντης (Constant) ἀπηύθυνε πρὸς τὸν ὑπουργὸν τῶν στρατιωτικῶν τὴν ἀπότομον ἐπερώτησιν, ἐὰν μεταξὺ τῶν Γάλλων ἀξιωματικῶν οἵτινες μετὰ τῶν αἰγυπτιακῶν στιφῶν ἐνέβαψαν τὰς χεῖράς των εἰς τὸ αἷμα τῶν Μεσολογγιτῶν, ὑπάρχουσί τινες ἐγγεγραμμένοι ἔτι ἐν τοῖς καταλόγοις τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ, κατέχοντες στρατιωτικὸν βαθμὸν καὶ λαμβάνοντ-

(1) Ἔγγραφα ἀφορῶντα τὴν σημερινὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος, δημοσιευθέντα κατὰ τὰς πληροφορίας τῆς ἐν Παρισίοις φιλελληνικῆς ἑταιρίας. Ἐν Παρισίοις. 1826.

τας μισθόν, τότε ἠναγκάσθη ὁ ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν ὑπουργὸς, πρὸς ἀποτροπὴν τῆς ἐπικειμένης θυέλλης, νὰ δικαιολογηθῇ ἀπέναντι τοῦ ὑπερτάτου ἐρεθισμοῦ, λέγων, ὅτι ἡ ἔμφρων διαγωγὴ τῶν ἀνακτοβουλίων παρέχει τὴν ἐλπίδα, ὅτι τὰ δεινὰ τῆς Ἑλλάδος θέλουσι καταπαύσει μετ' οὐ πολὺ διὰ εἰρηνοποιήσεως, πρὸς τὴν ὁποίαν αἱ κυβερνήσεις δὲν εἶναι τοσοῦτον ἀδιάφοροι, ὅσον οἱ ἀντιπολιτευόμενοι ῥήτορες ὑποθέτουσιν! Ἐπὶ τοῖς ἐνδείγμασι τούτοις, τὰ ὁποῖα ἐκήρυττον τὴν προσέγγισιν τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως πρὸς τὴν μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Ἀγγλίας συμμαχίαν, ἀπεφάσισεν ἡ ἑταιρία νὰ ἐμμείνῃ εἰς τὸ ῥητόν της τέρμα, νὰ διατηρήσῃ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος διὰ τῶν συνεισφορῶν τῶν λαῶν τὴν ὕπαρξιν μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ἡ ὑψηλὴ πολιτικὴ, ἡ σκληροκάρδιος, ἤθελεν ἀπαυδήσει βλέπουσα τὸν μακρὸν αἱματηρὸν ἀγῶνα καὶ τὰ ἀσπαίροντα θύματα, καθ' ἣν δυσκίνητος διπλωματία ἐν ταῖς διαπραγματεύσεσιν αὐτῆς ἤθελεν εὐδοκήσει νὰ διατάξῃ τὴν ἀνακωχὴν τῶν ὅπλων, τὴν ἀνακούφισιν τῶν ἀπηυδηκότων Ἑλλήνων. Καὶ μετὰ τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἀπεῖχεν ἡ ἑταιρία, ὡς καὶ πρότερον, πάσης μικροφιλοτιμίας. Ὁ Εὐνάρδος κατελήφθη μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Μεσολογγίου ὑπὸ βαθείας ἀπεχθείας πρὸς τὴν πολιτικὴν τῶν Ἄγγλων, οἵτινες δὲν μετέφερον διὰ τῆς βίας τρόφιμα ἐκ τῶν Ἰονίων νήσων πρὸς τοὺς πεινῶντας καὶ πολιορκουμένους Ἕλληνας. «Ἐγὼ, ἔλεγεν ὁ Φιλέλλην οὗτος, ἐὰν ἤμην ὁ Ἁρμοστὴς ἤθελον πράξει ἄλλως, καὶ ἂν συνεπείᾳ τῆς διαγωγῆς μου ἔπρεπε νὰ καταδικασθῶ εἰς θάνατον!» Καὶ μετὰ ἓν ἔτος ἀκόμη, εὑρισκόμενος ἐν Ἀγγλίᾳ, ἠγανάκτει διὰ τὴν διαρκῆ ψυχρότητα τοῦ ἔθνους τούτου, τὸ ὁποῖον μόνον ἔμενεν ἀποκεκλεισμένον ἀπὸ τοῦ νέου τούτου κινήματος· καὶ παρήκουε τὴν ἐνθουσιώδη τῆς φιλανθρωπίας φωνὴν ἀπέναντι τῆς ἀναισθησίας τῆς πολιτικῆς. Καὶ ὅμως εἰς τὴν Ἀγγλίαν ταύτην ἠθέλησε κατὰ τὸ προλαβὸν ἔτος νὰ παραδοθῇ ἡ Ἑλλὰς διὰ τῆς περὶ προστασίας ἀναφορᾶς, καὶ νῦν πάλιν αὐτῆς τῆς Ἀγγλίας ἐπεκαλεῖτο τὴν μεσολάβησιν· τοῦτο προσέβαλλε λίαν ἐπαισθητῶς τὴν φιλοτιμίαν τῶν Γάλλων· καὶ

όμως η εταιρία και νυν ήδη, ως και προηγουμένως, δεν επέτρεπεν, ώστε το περιστατικόν τούτο να επιφέρη ψυχρότητά τινα εις τας φιλελληνικάς αυτής συμπαθείας. Εν Αγγλία ηγέρθησαν τόσον πικραί αιτιάσεις κατά των Ελλήνων και της κυβερνήσεώς των, ως να ήθελον οι Άγγλοι να καταδείξωσιν ή να πεισθώσιν, ότι πάσα συνδρομή παρεχομένη εις τους Έλληνας παρείχετο εις αγνώμονας· αλλ' οι διευθύνοντες την εν Γαλλία εταιρίαν δεν απετρέποντο από του ζήλου των ούτε υπό της διχονοίας των Ελλήνων, ούτε υπό της κακής των διοικήσεως, ούτε υπό της κακής διαγωγής των προς τους Φράγκους, ούτε υπό των καταχρήσεων της Ελληνικής κυβερνήσεως. Οι ανταποκριταί των, ευκόλως κατανοούντες τα της Ελλάδος, επιεικείς εις τας κρίσεις των, θαυμάζοντες την ανδρίαν και την εγκαρτέρησιν των Ελλήνων, έπεμπον ευνοϊκάς υπέρ των Ελλήνων εκθέσεις, και παρέβλεπον τα κακά, τα οποία εν μέσω τοιούτου χάους δεινών υπερείχον φυσικώ τω λόγω παν συνετόν και καλόν μέτρον. Οι Έλληνες, όσον επιπόλαιοι και αν ήσαν παρ' αυτοίς, ως παρά πάσι τοις μεσημβρινοίς λαοίς, αι εντυπώσεις αύται, ησθάνθησαν βαθείαν ευγνωμοσύνην· η υπεροψία και το κατά των ξένων μίσος εξέλιπον βαθμηδόν· οι ακαμπτότεροι των οπλαρχηγών, οίτινες και νυν έτι επέμενον να καταβάλλωσι τον Αιγύπτιον και τους εμπειροπολέμους στρατούς του, έπρεπε να ζητήσωσιν άρτον διά τους γέροντάς των, διά τας γυναίκας και τα τέκνα των, και δι' αυτούς τους συστρατιώτας των, οίτινες, ως έλεγεν εις εξ αυτών, έφερον δάφνης στέφανον αλλ' απέθνησκον της πείνης. Καλώς εγνώριζον, ότι άνευ της τοιαύτης ευεργετικής επεμβάσεως η πατρίς των ήθελεν απολεσθή, και διττώς απένεμον χάριτας εις τους Γάλλους, οίτινες πρώτον ηναγκάσθησαν να διαρρήξωσι τους φραγμούς της πολιτικής της κυβερνήσεώς των, και έπειτα κατώρθωσαν να πείσωσιν άπαντα σχεδόν τα Ευρωπαϊκά έθνη να λάβωσι μέρος εις τας προς τους Έλληνας ευεργεσίας των. Όθεν παντί σθένει επειρώντο νυν οι Έλληνες να κάμωσι χρήσιν των ευεργετημάτων συμφώνως προς τους σκοπούς των ευεργετών.

Καὶ ἐτήρει μὲν ἡ τῶν Παρισίων ἑταιρία καὶ ὡς πρὸς τοῦτο τὴν αὐτὴν ἀρχὴν, (ἀρχὴν αὐταπαρνήσεως, ὅλως ἀντίθετον τῆς ἀρχῆς τῶν Ἄγγλων δανειστῶν) νὰ ἀφίνῃ τὰς συνεισφοράς της, χρήματα καὶ ἄνδρας, ἐντελῶς εις τὴν διάθεσιν τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως· αὕτη ὅμως, εὐγενῶς φερομένη, διέταξε τὴν διαρκῆ τῆς βουλῆς ἐπιτροπὴν νὰ συνάψῃ ἀμέσους σχέσεις πρὸς τὴν ἐν Παρισίοις ἑταιρίαν καὶ ἔπειτα ἐσύστησε συμμίκτους ἐπιτροπὰς ἐξ Ἑλλήνων καὶ Φράγκων, ὅπως διανεμηθῶσιν αἱ ληφθεῖσαι συνεισφοραὶ συμφώνως πρὸς τοὺς σκοποὺς τῶν συλλεξάντων καὶ διαβιβασάντων αὐτὰς Φιλελλήνων. Τὰς ὑποθέσεις ταύτας πάσας διηύθυνεν ὁ Εὐνάρδος, ἡ ψυχὴ τοῦ ὅλου φιλελληνικοῦ κινήματος. Αὐτὸς ἐφρόντιζε δι' ὅλας σχεδὸν τὰς ἀγορὰς καὶ ἀποστολὰς τῆς τε παρισινῆς καὶ τῶν ἄλλων ἑταιριῶν μὲ τὴν μεγαλειτέραν περίσκεψιν, μὲ ἄκαμπτον ζῆλον καὶ ἄκραν τιμιότητα. Αὐτὸς διώρισε τοὺς πράκτοράς του ἐν Ὕδρᾳ, Ναυπλίῳ, Κυθήροις, Ζακύνθῳ καὶ Κερκύρᾳ καὶ ἐσύστησεν εἰς πολλοὺς λιμένας τῆς Μεσογείου τακτικοὺς πλόας, ὥστε δι' αὐτοῦ ἐλαμβάνοντο αἱ θετικώταται εἰδήσεις περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι συμβαινόντων καὶ περὶ τῆς ἀφίξεως καὶ τῆς χρήσεως τῶν συνεισφορῶν. Ὅτε ἕνα μῆνα μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου (18/30 Μαΐου) ἔδωκε κατὰ πρῶτον ἐν Παρισίοις λόγον περὶ τῶν μέτρων, τὰ ὁποῖα ἔλαβεν ὑπὲρ τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῶν κατοίκων τῆς δυστήνου ταύτης πόλεως, εἶχεν ἀποστείλει διὰ λογαριασμὸν τῶν ἑταιριῶν τῆς Γενεύης καὶ τῶν Παρισίων 35 χιλιάδας καντάρια μολύβδου, καὶ προσδιορίσει 50 χιλ. φράγκων πρὸς ἐξαγορὰν αἰχμαλώτων. Κατὰ τὸ φθινόπωρον δὲ, ὅτε ἐξ ἁπάντων τῶν μερῶν τῆς Ἑλλάδος ἀνεπέμποντο βαθύτεροι οἱ στεναγμοὶ, ἦτο ὁ Εὐνάρδος εἰς θέσιν ν' ἀναγγείλῃ, ὅτι τῇ 13/25 Σεπτεμβρίου τρία πλοῖα μὲ τρόφιμα εἶχον ἀποπλεύσει ἐκ Κερκύρας εἰς Ναύπλιον, καὶ τῇ 19/1 Ὀκτωβρίου δύο ἕτερα πλοῖα ἐκ Ζακύνθου καὶ δύο ἐξ Ἀγκῶνος, καὶ ὅτι μεταξὺ τῆς 10 καὶ 20 Ὀκτωβρίου πέντε ἕτερα πλοῖα ἤθελον ἀποσταλῆ ἐντεῦθεν εἰς τὴν Μάνην καὶ εἰς Ναύπλιον. Ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους τούτου αἱ διάφοροι

ἀποστολαὶ τροφίμων εἰς λογαριασμὸν τῶν ἐν Παρισίοις, ἐν Ἐλβετίᾳ καὶ Γερμανίᾳ ἑταιριῶν συνεποσοῦντα εἰς 73,400 καντάρια, ἐξαιρουμένων πολλῶν μερικῶν ἀποστολῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ. Μετὰ παρέλευσιν δὲ τῆς τρομερᾶς ταύτης δυσετηρίας ἐξέδωκεν ἡ ἐν Παρισίοις ἑταιρία ἰσολογισμὸν (1) ὅλων τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων ἀπὸ τῆς συστάσεως τῆς ἑταιρίας μέχρι τέλους τοῦ 1826. τὰ ἔσοδα ἀνέβαινον εἰς 2 1/2 περίπου ἑκατομ. φράγκων. Ὅτε δὲ ὁ Αἰγύπτιος Ἰβραὴμ πασᾶς, ὅπως ματαιώσῃ τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην συνδρομὴν καὶ προλάβῃ τὴν ἀγγελλομένην μεσολάβησιν τῶν Δυνάμεων, ἐδιπλασίασε τὰς προσπαθείας του, ἵνα οἱ Φράγκοι ἐρχόμενοι εἰς τὴν Ἑλλάδα μὴ εὕρωσιν εἰμὴ πτώματα καὶ δούλους, ἐδιπλασίασαν καὶ αἱ ἑταιρίαι ἐκ νέου τὰς προσπαθείας των. Ὁ Εὐνάρδος προσεκάλεσεν αὐτὰς (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1827) εἰς μηνιαίας καὶ ἑβδομαδιαίας συνεισφοράς, αἵτινες ἐξησφάλιζον τακτικὸν εἰσόδημα καὶ τακτικὰς ἀποστολὰς μέχρι τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἡ θεία Πρόνοια ἤθελε μεταβάλει τὴν τύχην τῆς Ἑλλάδος. αἱ ἑβδομαδιαῖαι αὗται συνεισφοραὶ ἤρχισαν ἀμέσως μεταξὺ τῶν τεχνιτῶν καὶ χειρωνάκτων πάσης τάξεως εἰς τὰ τρία γειτονικὰ φιλελληνικὰ κράτη· ἐν αὐτῇ τῇ Γενεύῃ ἔφερον αἱ τοιαῦται συνεισφοραὶ εὐθὺς τὴν πρώτην ἑβδομάδα 4000 φράγκων. Καὶ ἐν Βιέννῃ δὲ κατὰ τοσοῦτον ἐξέλιπεν ἡ προτέρα ἀδιαφορία καὶ ψυχρότης, ὥστε ἐδόθη ἡ ἄδεια νὰ γίνωνται συνεισφοραὶ ὑπὲρ φιλανθρωπικῶν σκοπῶν. Καὶ ἐν Ἀμερικῇ νέα ἐπῆλθε κίνησις καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς ὑπερέβαινον πᾶσαν προσδοκίαν. Ἡ νέα αὕτη σταυροφορία τῆς εὐεργεσίας διετήρησε καὶ ἐκ δευτέρου τὴν χώραν τῶν Ἑλλήνων μέχρι τῆς ἐποχῆς, ἣν ἡ τῶν Παρισίων ἑταιρία εἶχε προΐδει, καὶ καθ' ἣν τέλος ἐπέπρωτο νὰ μεταβληθῶσιν εἰς ἔργα αἱ πρῶται ἀποφάσεις, ἃς εἶχον προκαλέσει παρὰ τῇ διπλωματίᾳ αἱ γοεραὶ κραυγαὶ τοῦ καταποντιζομένου ἔθνους καὶ αἱ προκηρύξεις τῆς φιλανθρωπίας. Προφητικοὶ ἦσαν οἱ λόγοι, οὓς ὁ Εὐνάρδος ἔγραψε κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1827 πρὸς

(1) Γενικὴ ἐφημερὶς τῆς Αὐγούστης 1827. 7|19 καὶ 9|21 Φεβρουαρίου.

τὴν ἑταιρίαν τοῦ Μονάχου. «Ἐλπίζω ὅτι τὸ ἔτος τοῦτο δὲν θέλει παρέλθει, πρὶν ἢ ἐκπληρωθῶσι παρὰ τῶν Δυνάμεων οἱ πόθοι τῶν φίλων τῆς Ἑλλάδος.»

Τὰ κατὰ θάλασσαν κινήματα.

Ἡ ἀλήθεια τοῦ ῥητοῦ, «Ὅταν ἡ ἀνάγκη μεγίστη, εἶναι καὶ ἡ βοήθεια τοῦ θεοῦ ἐγγυτάτη,» καταφαίνεται πρὸ πάντων εἰς τὰς ἐπαναστάσεις. Ἀλλὰ παρ' οὐδενὶ ἄλλῳ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας του ἀγωνιζομένῳ λαῷ ἐπῆλθέ ποτε ἡ ἀνάγκη τοσοῦτον αἰφνιδία καὶ δεινή, κορυφωθεῖσα καὶ διαρκέσασα ἐπὶ τοσοῦτον, παρ' οὐδενὶ πάλιν τοσοῦτον βραδέως ἠλαττώθη αὕτη καὶ ἀτελῶς ἐθεραπεύθη ὅσον παρὰ τοῖς Ἕλλησιν. Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου ἐπέκειτο πάλιν τὸ δαμόκλειον ξίφος ἀπειλητικὸν ἐπὶ τοῦ λαοῦ τούτου, ὅπως κατὰ τὸ προλαβὸν φθινόπωρον ὅτε ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς ἵστατο πρὸ τοῦ Ναυπλίου. Δύο ἢ τρεῖς ἀκόμη θέσεις ἐὰν εἶχον τὴν τύχην τοῦ Μεσολογγίου, κατέῤῥεεν ἡ ἐπανάστασις. Κατὰ τὴν στερεὰν Ἑλλάδα δὲν ἦσαν εἰμὴ μόνον αἱ ὀχυραὶ Ἀθῆναι εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων καὶ ὁ Ῥεσὶτ πασᾶς παρεσκευάζετο μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς κατὰ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ἐκστρατείας του νὰ καταστρέψῃ καὶ τὸ τελευταῖον τοῦτο τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος προπύργιον. Ἐὰν δ' ἔπειτα ἐν δευτέρᾳ ἀποπείρᾳ εἰσέβαλλεν οὗτος εἰς τὴν Ἀργολίδα καὶ πρὸς τὴν Κόρινθον, ὅπως ἑνωθῇ μετὰ τοῦ πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ εὑρισκομένου ἀρχιστρατήγου, τότε κατεπνίγετο ἡ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος ἐπανάστασις, καὶ κατὰ τῶν νήσων ἐγίνετο ἡ τελευταία, ὡς πρὸς τὴν ἔκβασιν ὅλως ἀμφίβολος ἔφοδος. Ἀλλ' ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐπερίμενε τότε (περὶ τὰς ἀρχὰς Μαΐου 1826), ὅτε οἱ ἡνωμένοι ἐχθρικοὶ στόλοι εὑρίσκοντο ἐν Νεοκάστρῳ καὶ μέχρι τοῦδε ἀνὰ ἕκαστον θέρος ἀπεπειρῶντο καιρίαν κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου πληγήν, τὴν συντομωτέραν καὶ ἀποτελεσματικωτέραν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν νήσων κατὰ πρῶτον. Ὁ φόβος αὐτῆς παρεκίνησεν αὐτὴν νὰ λάβῃ ἐντονωτάτην περὶ ἀμύνης μέριμναν. Μετὰ πολλοῦ ζήλου ἐπεχείρησεν ἡ κυβέρνησις νὰ καταπείσῃ τοὺς Σπετσιώτας νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν ἐκτεθειμένην αὐτῶν νῆσον καὶ νὰ μεταβῶσιν εἰς Ὕδραν, ὅπως συγκεντρώσῃ πάντα τὰ τῆς ἀμύνης μέσα ἐπὶ τῆς

μιᾶς ταύτης φύσει ὀχυρωτέρας θέσεως. Μετὰ μεγάλου κόπου κατώρθωσε νὰ καταβάλῃ τὴν ὑπεροψίαν τῶν ἀντιζήλων νησιωτῶν, καὶ ἄνευ τοῦ ἐπικειμένου μεγάλου κινδύνου οὐδέποτε βεβαίως κατωρθοῦτο τοῦτο. Οἱ Ὑδραῖοι παρεχώρησαν εἰς τοὺς νέους μετοίκους τὸ παραθαλάσσιον αὐτῶν προάστειον, τὸ Καμίνι. Ἀλλὰ διὰ τούτου οὐδὲν ἔτι εἶχε γείνει πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Ὕδρας· καὶ ταῦτα συνέβαινον καθ' ἣν στιγμὴν ἡ νέα τοῦ Ζαΐμη Κυβέρνησις εἰσήρχετο εἰς Ναύπλιον μὲ 60 μόνον γρόσια ἐν τῷ ταμείῳ, καὶ καθ' ἣν ἐν Ναυπλίῳ οἱ πεινῶντες Σουλιῶται καὶ Ῥουμελιῶται ἠπείλουν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ὅτι ἤθελον λεηλατήσῃ τὴν πόλιν καὶ μόλις διὰ ἰδιωτικῶν ἐράνων ἀπετράπησαν ἀπὸ τοῦ σκοποῦ των τούτου. Κατ' αὐτὴν ταύτην τὴν στιγμὴν (Μάϊος) ἦλθε εἰς Ναύπλιον ὁ συνταγματάρχης Γόρδων, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ τὸ ἐκ λιρῶν 14 χιλ. ὑπόλοιπον τοῦ Ἀγγλικοῦ δανείου· ἦτο τοῦτο σταγὼν, ἥτις ἐν τῇ ζέσει τῆς ἀνάγκης ἤθελε βεβαίως ἐξατμισθῆ ταχέως, ἀλλ' ὅμως τὸ ποσὸν τοῦτο ἤρκει μέχρις οὗ αἱ φιλελληνικαὶ ἑταιρίαι ἀποστείλωσι τακτικωτέρας συνεισφοράς. Τρεῖς χιλιάδες πεντακόσιαι λίραι ἐχρησίμευον ὅπως ἀνασταλῇ ἡ διάλυσις τοῦ σώματος τοῦ Φαβιέρου· ὀκτὼ χιλιάδες πεντακόσια τάλληρα ἐδόθησαν τοῖς Μεσολογγίταις, τὸ δὲ ὑπόλοιπον ἐχρησίμευσεν εἰς ὀχύρωσιν τῆς Ὕδρας. Ἐτοποθετήθη ἐπὶ τῆς νήσου φρουρὰ ἐκ χιλίων ἀτάκτων, οὓς ὁ Φαβιέρος ἐνίσχυσε διὰ ἐννέα λόχων τακτικῶν, ὑποσχόμενος νὰ προσέλθῃ χρείας τυχούσης αὐτοπροσώπως πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς νήσου. Καὶ οἱ ἐν τοῖς γειτνιάζουσι Πόρῳ, Καστρίῳ καὶ Κρανιδίῳ ὁπλοφόροι ὑπεσχέθησαν νὰ δράμωσιν εἰς βοήθειαν, εἰς τρόπον ὥστε οἱ Ἕλληνες ἠδύναντο ν' ἀντιπαρατάξωσι κατὰ τοῦ ἐπιτιθεμένου ἐχθροῦ στόλον ἐξ 60 πλοίων, 21 πυρπολικῶν καὶ 9000 ἀνδρῶν ναυτῶν καὶ στρατιωτῶν τῆς ξηρᾶς. Ἀλλ' ὁ ἐπικείμενος κίνδυνος διεσκεδάσθη. Ἐκ Νεοκάστρου ἀπέπλευσεν ὁ μὲν τουρκικὸς στόλος (29/11 Μαΐου) πρὸς τὰ Δαρδανέλλια, ὁ δὲ Αἰγυπτιακὸς (8/20 Μαΐου) εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Μόλις ὅμως ἔμαθον οἱ Ἕλληνες ὁριστικῶς τὸν ἀπόπλουν τοῦτον, ἐθορυβήθησαν πάλιν ὑπὸ τῆς ἀγγελίας, ὅτι ὁ βυζαντικὸς στόλος

εἶχε πάλιν (τὸν Ἰούνιον) ἀποπλεύσει ἐκ τῶν Δαρδανελλίων εἰς δύο μοίρας διῃρημένος. Καὶ ἡ μὲν τῶν μοιρῶν τούτων ὑπὸ τὸν καπουτὰν βέην διηυθύνθη εἰς Νεόκαστρον, ἔνθα ἔμεινεν ἐπὶ τρεῖς μῆνας ἄπρακτος, ἡ δὲ ἄλλη ὑπὸ τὸν ἀρχιναύαρχον Ταχὶρ πασὰν ἔμελλε νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν κατ' ἔτος γινομένην κατὰ τῆς Σάμου ἐπίθεσιν. Καθ' ἣν ἐποχὴν δὲ οἱ Σάμιοι μεγίστης ἔχρῃζον βοηθείας, ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐκτὸς τῶν ἄλλων πλείστων δυσχερειῶν της εὑρίσκετο εἰς νέαν καὶ μεγάλην ἀμηχανίαν. Ἡ αὐστριακὴ κυβέρνησις ἐν τῇ ψυχρᾷ αὐτῆς δολιότητι περιέμενεν αὐτὴν ταύτην τὴν στιγμὴν τῆς μεγαλειτέρας συγχύσεως ὅπως ἀποστείλῃ τὸν μαρκέσιον Παυλούκην μεθ' ὅλου σχεδὸν τοῦ ναυτικοῦ της, νὰ περιστείλῃ διὰ τῆς βίας τὴν πειρατείαν. Μάτην ἐζήτησεν ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις νὰ καταπραΰνῃ αὐτὸν διὰ προκηρύξεως (2/14 Μαΐου), δι' ἧς ἀπηγορεύετο αὐστηρῶς ἡ θαλασσοπλοΐα εἰς ὅλα τὰ πλοῖα τὰ μὴ ἀνήκοντα εἰς τὸν πολεμικὸν στόλον, καὶ μάλιστα ἐπὶ τοῦ παρόντος καὶ εἰς αὐτὰ τὰ προνομιοῦχα πλοῖα· ὁ μαρκέσιος ἤρξατο (Ἰούλιον) περιφρονητικῷ τῷ τρόπῳ νὰ καθιστᾷ τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικὸν ὑπεύθυνον διὰ τὰ κακουργήματα τῶν πειρατῶν, συνέλαβεν ἐν Μυκώνῳ καὶ ἐν Τήνῳ πάντα τὰ προστυχόντα πολεμικὰ πλοῖα, εἶτα (τὸν Αὔγουστον) ἐπυροβόλησε κατὰ τῆς Νάξου (ἥτις εἶχε μεγίστην ἀνάγκην προστασίας κατὰ τῶν πειρατῶν), διότι δὲν ἠθέλησεν ἡ πόλις αὕτη νὰ πληρώσῃ τὴν ζητηθεῖσαν ἀποζημίωσιν, ἔπραξε τὰ αὐτὰ ἐν Κύθνῳ καὶ ἐνεφανίσθη πρὸ τοῦ Ναυπλίου, ἔνθα ἐφέρετο μετριώτερον, μόνον διότι ἐφοβεῖτο ἐχθρικὰς κατὰ τῶν πλοίων του ἐπιθέσεις καὶ ἐπειδὴ ὁ διοικητὴς τῶν ἐν Ναυπλίῳ σταθμευόντων Ἀγγλικῶν πλοίων τῷ ἔδωκε νύξεις τινὰς αἵτινες τὸν περιώρισαν (1). Ἀλλ'

1) Zinkeisen — Gordon 2, 383. Ὁ Παυλούκης ἀνεκλήθη μετ' οὐ πολύ, καὶ εἰς τὴν θέσιν του διωρίσθη ὁ Δάνδολος, ὅστις διετάχθη νὰ μεταχειρισθῇ ἄλλους ὅλους ἀντιθέτους τρόπους. Τὰ αὐστριακὰ ἐμπορικὰ πλοῖα ὤφειλον τοῦ λοιποῦ νὰ σεβασθῶσι πάντα ἐπίσημον ἀποκλεισμὸν, καὶ νὰ μὴ ἐπιχειρισθῶσιν ἰδιωτικὰς ἐπιχειρήσεις ἄνευ τῆς συνοδείας πολεμικῶν πλοίων ἐκτὸς ἐπὶ ἰδίᾳ εὐθύνῃ. Ὁδηγίαι πρὸς τὸν ναύαρχον Δάνδολον ἀπὸ 19|31 Ἰανου. 1827· λργ.

ἐν τοσούτῳ τὸ θλιβερὸν τοῦτο ἐπεισόδιον δὲν ἐμπόδισε τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ἀπὸ τοῦ νὰ συνδράμῃ τὴν Σάμον δι' ὅλων τῶν ὑπαρχόντων μέσων. Ὁ Σαχτούρης ἀπέπλευσε (11/23 Ἰουλίου) μετὰ 33 βρικίων καὶ 7 πυρπολικῶν ἐξ Ὕδρας καὶ ἐνεφανίσθη (14/26 Ἰουλίου) πρὸ τῆς Σάμου. Μετ' οὐ πολὺ συνῆψε μικρὰν μάχην μετὰ τῆς προφυλακῆς τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ἀλλὰ τὴν ἐπιοῦσαν (16/28 Ἰουλίου) προσελθόντος ἐκ Χίου τοῦ καπουτὰν πασᾶ, ἵσταντο ἀμφότεροι οἱ στόλοι ἀντιπαρατεταγμένοι. Ἀμφότερα τὰ μέρη ἐφαίνοντο καὶ νῦν ὀλίγον εὐδιάθετα εἰς μάχην· τὰ Ἑλληνικὰ πυρπολικὰ δὲν ὑπήκουσαν εἰς τὴν πρὸς ἔφοδον διαταγὴν, ἐκτὸς τοῦ Κανάρη, ὅστις ὥρμησε διὰ μέσου τῶν τουρκικῶν πλοίων κατά τινος φρεγάτας, ἀλλ' ἀπώλεσε τὸ πυρπολικόν του καὶ μετὰ πεισματώδη ἡρωϊκὴν πάλην κατὰ δύο Τουρκικῶν κανονοφόρων διέφυγε τετραυματισμένος ἐπὶ τῆς λέμβου του. Μετὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην ἐπέστρεψεν ὁ Καπουτὰν πασᾶς εἰς Μιτυλήνην, ἔνθα ἐβράδυνεν ἐπὶ ἕνα ὁλόκληρον μῆνα μέχρις οὗ αὐτὸς ὁ Μιαούλης καὶ ὁ Σαχτούρης μετέβησαν ἐκεῖ εἰς ἀναζήτησίν του (23/4 Σεπτεμβρίου). Χωρισθέντες κατ' ἀρχὰς ὑπὸ παχείας ὁμίχλης, ἡνώθησαν οἱ δύο ναύαρχοι μετά τινας ἡμέρας πάλιν (29|10 Σεπτεμ.)· ἤρχισαν σφοδρὸν κανονοβολισμὸν ἐν καιρῷ νυκτὸς κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ συνῆψαν τὴν ἐπιοῦσαν (30/11 Σεπτεμ.) μίαν τῶν πεισματωδεστάτων ναυμαχιῶν. Κατ' ἀρχὰς ὠπισθοχώρησαν οἱ Τοῦρκοι πρὸς βοῤῥᾶν, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἐπέπεσον κατά τινων διωκόντων αὐτοὺς μεμονωμένων Ἑλληνικῶν πλοίων, μεθ' ὃ προχωρησάντων τῶν ἑπομένων πλοίων συνήφθη ἡ κυρίως μάχη, τοῦ ἀνέμου πνέοντος ἀστάτως καὶ ἐλαφρῶς. Οἱ Τοῦρκοι ὑπὸ τὸν Ταχὶρ πασᾶν ἀνέπτυξαν μεγαλείτερον ἢ ἄλλοτε θάῤῥος, οἱ δὲ Ἕλληνες τόσον ἐπὶ τῶν πυρπολικῶν ὅσον καὶ ἐπὶ τῶν βρικίων μεγαλειτέραν ὑπὲρ ποτε ἄλλοτε τόλμην. Τὸ ἀποτέλεσμα ἔμεινεν ἀμφίβολον, ἡ ζημία τῶν Ἑλλήνων κατὰ πυρπολικὰ καὶ ἄνδρας οὐχὶ μικρὰ, ἀλλ' ἡ τόλμη, μεθ' ἧς οἱ ἐπὶ τῶν μικρῶν βρικίων Ἕλληνες ἐπέπιπτον κατὰ τῶν πολὺ μεγαλειτέρων ἐχθρικῶν πλοίων διήγειραν τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν ἐκ-

πλήξιν τῶν εἰς τὴν μάχην ὡς θεατῶν παρευρισκομένων Γάλλων Δεριννῦ (de Rigny) καὶ Γυλλεμινώτου (Guilleminot). Τὰ πλεῖστα τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων ἐπέστρεψαν μετὰ τὴν μάχην οἴκαδε, πεπεισμένα ὅτι οὐδένα περαιτέρω κίνδυνον διέτρεχεν ἡ Σάμος. Καὶ ὁ καπουτὰν πασᾶς δὲ ἐγκατέλιπε κατὰ τὸ φθινόπωρον τὰς παρὰ τὴν Χίον καὶ Τένεδον θέσεις του καὶ ἀπέπλευσεν εἰς τὰ Δαρδανέλλια. Ἐκτὸς τῶν πρὸ τοῦ Μεσολογγίου συμβάντων οὐδὲν ἕτερον ἐπεχείρησε καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὁ στόλος τῶν Ὀθωμανῶν, ὅπως συνδράμῃ ὁπωσδήποτε τὰς κατὰ ξηρὰν ἐπιχειρήσεις τῶν Αἰγυπτίων ἢ τῶν Τούρκων. Ὁ Ἰβραὴμ μάλιστα ἠναγκάσθη νὰ ἴδῃ πῶς (περὶ τὰ τέλη τοῦ Σεπτεμβρίου) ὀλίγοι τινες Ψαριανοὶ μετέφερον ἐξ Αἰγίνης διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ ἁλιευτικὸν πλοῖον εἰς τὸν κορινθιακὸν κόλπον, πῶς ἑνωθέντες μετὰ 200 ὁπλοφόρων ἐπέπεσαν πρῶτον ἐπὶ λέμβων κατὰ ἑπτὰ φορτηγῶν πλοίων παρὰ τὴν Δοβρένην, καὶ εἶτα ἐν τῷ λιμένι τῶν Σαλώνων συνέλαβον γολέτταν, ἣν εἰς τὸ πεῖσμα τῆς κατ' αὐτῶν ὑπὸ τοῦ παρωργισμένου πασᾶ σταλείσης ναυτικῆς δυνάμεως, μετέφερον εἰς Αἴγιναν, διαφυγόντες ἐν σκοτεινῇ νυκτὶ διὰ τῶν μικρῶν Δαρδανελλίων.

Τὰ κατὰ ξηρὰν κινήματα τοῦ Ἰβραὴμ πασᾶ.

Οὐχὶ πολὺ λαμπρότεραι τῆς κατὰ θάλασσαν ἐκστρατείας τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ἀλλὰ κατὰ πολὺ καταστρεπτικώτεραι ἦσαν αἱ ἐκστρατεῖαι τῶν δύο πασάδων κατὰ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ἅς, παραλείποντες τὰ καθ' ἕκαστα, θέλομεν ἐκθέσει τρόπον τινὰ ἐν εἴδει σκιαγραφήματος. Ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς εἶχεν ἐπιστρέψει ἀπὸ τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου εἰς Πάτρας, μὲ πολὺ ἐξησθενισμένας δυνάμεις. Ἐκ τῶν τακτικῶν του δὲν ἠρίθμει πλέον εἰμὴ 3500 ἄνδρας. Ἐὰν δὲ ἤθελε νὰ συγκεντρώσῃ ὅλας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις πρὸς ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Ἰσθμοῦ, δὲν ἠδύνατο νὰ συνάξῃ εἰμὴ μόλις ἑξακισχιλίους ἢ τὸ πολὺ ὀκτακισχιλίους ἄνδρας, ἀφ' οὗ ἄφινε τὰς ἀναγκαίας μόνον εἰς τοὺς λιμένας φρουράς. Ἀλλ' ἡ κατεπείγουσα κατὰ τὴν ἐπάνοδόν του ἀνάγκη ἦτο ἡ ἐνίσχυσις τῆς Τριπόλεως, ἧς ἡ φρουρὰ εὑρίσκετο πάλιν εἰς ἀθλιεστάτην κατάστασιν. Προσλαβὼν λοιπὸν

τὸ ὑπολειφθὲν ἱππικὸν διηυθύνθη ὁ πασᾶς πρὸς τὴν πρωτεύουσαν διὰ τῶν Καλαβρύτων, ὅπως προσλάβῃ καὶ τὴν φρουρὰν τῆς πόλεως ταύτης εἰς τὴν ἐκστρατείαν. Ἐλθὼν δ' ἐκεῖ εὗρε τὴν πόλιν κενήν, καὶ τοὺς Καλαβρυτινοὺς καταφυγόντας σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις ἐπὶ τοῦ ὄρους Χέλμου, ἔνθα εἶχον ὀχυρωθῆ, ἐνισχυμένοι διὰ 400 ὁπλοφόρων ὑπὸ τὸν Πετμεζᾶν. Τὴν πρώτην ἔφοδον τῶν Αἰγυπτίων ἀπέκρουσαν ἐντεῦθεν οἱ Καλαβρυτινοὶ (5/17 Μαΐου), ἀλλὰ δευτέρα κατὰ τῆς θέσεώς των ἔφοδος διέλυσεν αὐτοὺς μὲ μεγάλας ζημίας καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ τραπῶσιν εἰς φυγὴν πρὸς τὸ Καστράκι, καθ' ἣν τοσαῦτα τρομερὰ δεινὰ ἔπαθον ἐπὶ τῶν χιονοσκεπῶν ὀρέων ὑπὸ τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, ὥστε σύμπασα κατεθορυβήθη ἡ Πελοπόννησος. Ὁ Ἰβραὶμ πασσᾶς ἐπιχειρισθεὶς μάτην νὰ κατοπτεύσῃ τὴν περιβόητον μονὴν τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, ἣν εὗρε κειμένην ἐπὶ ἀποτόμου βράχου καὶ μόνον διὰ στενῆς ἀτραποῦ προσιτὴν καὶ ὑπὸ τῶν Πετμεζαίων πεφρουρημένην, εἰσῆλθεν (10/22 Μαΐου) εἰς Τρίπολιν μετὰ ἀφθόνων τροφίμων, πρὸς ἐπισίτισιν τῆς δεινῶς ὑπὸ τῆς πείνης μαστιζομένης πόλεως. Ἐντεῦθεν ὅμως δὲν ἐτόλμα μετὰ τῶν μικρῶν αὐτοῦ δυνάμεων νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὸν Ἰσθμὸν πρὶν ἢ καταβαλὼν τὴν Μάνην ἐξασφαλίσῃ τὰ νῶτά του. Ὅθεν (17/29 Μαΐου) διηυθύνθη ἐπὶ τῆς ἀπὸ Καρυταίνης εἰς Μεσσηνίαν ἀγούσης, ὅθεν ἐπειράθη ὁ Κολοκοτρώνης νὰ τὸν ἐμποδίσῃ. Ὁ «γέρων» εἶχε κερδίσει τοὺς ἀπηλπισμένους Πελοποννησίους ὑπὲρ τοῦ συστήματος αὐτοῦ τοῦ πολεμεῖν, οἵτινες ἀφ' ἑαυτῶν ἤδη ἔφευγον ἐνώπιον τοῦ Αἰγυπτίου ἀπὸ τῶν πόλεων καὶ τῶν χωρίων καὶ ἐζήτουν ἄσυλον καὶ σωτηρίαν ἐπὶ τῶν ὀρέων, εἰς τὰς ὀχυρὰς μονάς, ἐντὸς σπηλαίων καὶ χαράδρων. Χωρὶς λοιπὸν νὰ ἔλθῃ εἰς Καρύταιναν διηυθύνθη ὁ Ἰβραὶμ πασᾶς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τοῦ Νησίου πρὸς τὸν μεσσηνιακὸν κόλπον, διεσκόρπισε σῶμα Ἑλλήνων, τὸ ὁποῖον κατεῖχε τὸ στενὸν του Μακρυπλαγίου, καὶ ἐπυρπόλησε τὴν Ἀνδρίτσαιναν· πανταχόθεν δὲ περικυκλούμενος, ἐμπαιζόμενος καὶ προσβαλλόμενος ὑπὸ τῶν ἀτάκτων στιφῶν τοῦ Κολοκοτρώνου καὶ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ, ἦλθεν εἰς Μεθώνην, ἔνθα ἐπὶ ἕνα μῆνα ἔμει-

νεν ἄπρακτος. Ἀπειλῶν τὴν καταστροφὴν τῆς Μάνης ἔπεμψε μόνον πρὸς τοὺς Μαυρομιχαλαίους πρόσκλησιν νὰ ὑποταχθῶσιν, ἥτις διὰ βραχέων ἀπεῤῥίφθη. Πρῶτον ἤδη οἱ Μανιᾶται, οἵτινες μέχρι τοῦδε ὀλίγιστα μόνον δείγματα τῆς πολεμικῆς αὐτῶν δόξης εἶχον δώσει καὶ χείριστα εἶχον ἐκπληρώσει τὸ πρὸς τὴν πατρίδα καθῆκόν των, ἀνεζωπύρησαν πάλιν τὴν ἐξαφανισθεῖσαν τῆς ἀνδρίας των φήμην, προσβαλλόμενοι ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν πατρίδι. Ὁ πασᾶς ἔθεσεν ἐκ Καλαμῶν εἰς κίνησιν κατὰ τῆς Μάνης πᾶσαν τὴν εἰς τὴν διάθεσίν του δύναμιν, ἑπτακισχιλίους ἄνδρας (21/3 Ἰουλίου), ἐν ᾧ αὐτὸς αὐτοπροσώπως ἐκανονοβόλησεν ἔκ τινων πλοίων διαφόρους παραλίους τῆς Λακωνίας πόλεις, ὅπως ἀποστρέψῃ τὴν προσοχὴν τῶν Μανιατῶν ἀπὸ τοῦ ἐπαπειλουμένου μέρους τῆς ξηρᾶς. Ἀπέναντι τοῦ Ἀρμυροῦ πρὸ τοῦ στενωποῦ τῆς Βέργας ἀπήντησαν οἱ Αἰγύπτιοι τοὺς ὠχυρωμένους Μανιάτας. Δὶς ἀποκρουσθέντες ἤλπιζον ὅτι ἤθελον εὕρει τὴν παραλίαν πολὺ ἀπροφυλακτοτέραν καὶ ἀπέστειλαν 1500 ἄνδρας διὰ θαλάσσης εἰς Δηρόν, οἵτινες ἐπροχώρησαν ἐντεῦθεν πυρπολοῦντες καὶ λεηλατοῦντες πρὸς τὴν Τσίμοβαν. Καθ' ὁδὸν δὲ ἀπεκρούσθησαν παρὰ τὸν πύργον τῶν Τσαλαπιανῶν, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν (24/6 Ἰουλίου), ὅτε αὐστηρῶς παρὰ τοῦ Ἰβραὶμ πασᾶ ἐπιπληχθέντες ἐδοκίμασαν καὶ ἐκ δευτέρου τὴν τύχην των, ἐτράπησαν κακῶς ἔχοντες πρὸς τὰ πλοῖά των ὑπὸ τῶν προσδραμόντων κατοίκων, ἱερέων, γυναικῶν καὶ ὁπλοφόρων ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Μαυρομιχάλην. Τὴν προτεραίαν εἶχεν ἐπαναλάβει τὸ κέντρον τοῦ στρατοῦ τὰς κατὰ τῆς θέσεως τοῦ Ἀρμυροῦ ἐφόδους, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ ὀπισθοχωρήσῃ εἰς Καλάμας ὑποστὰν πλείστας ζημίας. Προσῆλθε τότε καὶ ὁ Κολοκοτρώνης μετ' ἐπικουρικοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ κατά τι βραδέως, ἄλλως ἤθελεν εὕρει τοὺς Αἰγυπτίους μαχομένους ἔτι καὶ ἤθελε τοὺς κλείσει ἐν μέσῳ δύο πυρῶν. Ὁ πασᾶς ἐπέστρεψε κατησχυμένος εἰς Τρίπολιν, ἵνα καὶ πάλιν μεταφέρῃ τρόφιμα εἰς τὴν πανταχόθεν περικεκλεισμένην πόλιν. Ἡ ἀποτυχία του ἐνεθάῤῥυνε τοὺς Ἕλληνας. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐξέδωκεν ἐκ Ναυπλίου προκήρυξιν (12/24 Ἰουλίου), ἐν ᾗ ἀνέφερε τὰς συνεισφορὰς τῶν ἐν

Γαλλίᾳ, Γερμανίᾳ καὶ Ἐλβετίᾳ φιλελλήνων, καὶ μετὰ πολλῆς ἐμφάσεως ἐξέθετε τὴν ἀναγνώρισιν ταύτην τοῦ δικαίου Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος πρὸς ἐνθάῤῥυνσιν τῶν συμπολιτῶν του. Ἵνα δὲ στενοχωρήσῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὴν Τρίπολιν συνεκέντρωσε πάλιν στρατὸν ἐν Βερβένοις καὶ ὡδήγησε τὸ ἐπιδρομικόν του σῶμα εἰς τὴν πεδιάδα τῆς πόλεως μέχρι τῶν χωρίων Ῥιζῶν καὶ Μεχμέταγα. Ἐνταῦθα ἐνέπεσαν (18/30 Ἰουλίου) τρεῖς ἶλαι Ἀράβων ἱππέων εἰς ἐνέδραν καὶ ἐν τῷ διαστήματι ἡμισείας ὥρας κατεκόπησαν. Πρὸς ἐκδίκησιν τούτου ἐνίκησαν οἱ ἐν Τριπόλει Τοῦρκοι τοὺς Ἕλληνας παρὰ τὴν Ἀλωνίσταιναν καὶ ἐπυρπόλησαν τὴν Βυτίναν· αὐτὸς δὲ δ' Ἰβραὴμ πασᾶς ἐδῄωσε τὴν ἐπαρχίαν τοῦ ἁγίου Πέτρου καὶ ἐν βαρβάρῳ καὶ φιλεκδίκῳ μανίᾳ πάντα τὰ προστυχόντα ἐξαφανίζων ἐπροχώρησε μέχρι τοῦ Ἄστρους. Ἐνταῦθα διῄρεσε τὸν στρατόν του εἰς τρία στίφη, τὰ ὁποῖα διηύθυνε διὰ τῆς Βαμβακοῦ πρὸς τὸν Μιστρᾶν, πρὸς τὴν Ῥάχοβαν καὶ εἰς τὴν Τσακωνίαν, ὅπως ἐκ τριῶν διαφόρων μερῶν ἐπιχειρήσωσιν εἰσβολὴν εἰς τὴν Μάνην. Ἐν τοσούτῳ ὁ ἐν Ἄστρει Νικήτας, ὅστις μετὰ τοῦ γαμβροῦ του, τοῦ νοήμονος Ζαχαροπούλου, υἱοῦ τοῦ περιφήμου κλέφτου Ζαχαρίου, ἠρίστευσεν ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ, ἐπρόλαβεν ἐκ τῶν Μύλων τὸν πασᾶν· κατέλαβε τὸ ἐκεῖ εὑρισκόμενον νέον φρούριον καὶ ἐντὸς δύο ἡμερῶν (4/16 καὶ 5/17 Αὐγούστου) ἀπέκρουσεν ἔφοδον 1300 Τούρκων. Ὅθεν ἠναγκάσθη τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο νὰ ἐπιστρέψῃ ἄπρακτον εἰς Τρίπολιν. Αὐτὸς δὲ ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Λακωνίαν, ἵνα διὰ τῆς ἀνατολικῆς τοῦ Ταϋγέτου πλευρᾶς εἰσδύσῃ εἰς τὴν Μάνην. Διελθὼν τὰ χωρία τῆς Αναβρυτῆς καὶ τοῦ Στρορτσᾶ διέβη (21/2 Σεπτεμβρίου) τὴν ἐπὶ τοῦ Ταϋγέτου «κακὴν Σκάλαν», ἀλλ' εὑρὼν ἀντίστασιν διηυθύνθη πάλιν διὰ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους πρὸ τὸ ἀνατολικὸν μέρος αὐτοῦ καὶ διενυκτέρευσεν ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Μαχμούτβεη· ἐκεῖθεν δὲ κατέβη τὸν Εὐρώταν μέχρι τοῦ στομίου του, καὶ ἀναβὰς τὰ χωρία τῶν Βαρδουνιωτῶν ἔπεσεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Μαλευρίου, καίων χωρία καὶ κωμοπόλεις. Ἐκεῖ δὲ ἀπεκρούσθη γενναίως παρὰ τὴν Μανιάκοβαν ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ

Πικουλιά, όθεν Μανιάτης τις ώς άλλος Εφιάλτης προσεφέρθη νά τόν όδογήση διά τινος άγνώστου άτραπού τού Ταϋγέτου είς Πολυάραβον. Οί κάτοικοι τού χωρίου τούτου έπληροφορήθησαν έγκαίρως περί τής έφόδου ταύτης ένεκα τής άναχωρήσεως, ήν εύρεν ό Ιβραήμ καθ' όδόν παρά τόν πύργον τών Δεσφίνων. Όθεν έλθών ό πασάς είς Πολυάραβον (28/9 Σεπτ.) εύρε δισχιλίους έχθρούς καί ήττηθείς κατά κράτος ήναγκάσθη νά όπισθοχωρήση είς Μαλεύρι καί είς Έλος, καί έκείθεν κατησχυμένος διά τού Μιστρά είς Τρίπολιν.

Έκ Τριπόλεως έξηκολούθησεν ό Ίβραήμ πασάς άνευ άναβολής τό βδελυρόν του σύστημα τών καταστρεπτικών έπιδρομών πρός όλα τά μέρη. Έλθών είς Δάραν (8/20 Σεπτ.) άφησεν έκεί έν σώμα πρός συγκομιδήν τροφίμων καί καταστροφήν τών πέριξ κειμένων χωρίων· αύτός δέ είσέβαλεν είς τό κέντρον τής έπαρχίας τών Καλαβρύτων, ένθα περί τόν Σωπετόν συνήψε πεισματώδεις άψιμαχίας, αίτινες συνεπήγαγον μέν τήν καταστροφήν πλείστων χωρίων, άλλ' ούδέ σπιθαμήν γής τώ προσήνεγκον. Στραφείς πάλιν πρός τήν Τρίπολιν έξετέλεσεν έπιδρομάς τινας καί λεηλασίας είς τήν Άργολίδα καί Κορινθίαν, μέχρις ού ήναγκάσθη ύπό τού έπικειμένου χειμώνος νά έπιστρέψη είς Μεθώνην (κατά τόν Νοέμβριον).

Έν καιρώ τής έσχάτης αύτών άπελπισίας έδειξαν οί Έλληνες είς τόν ίσχυρόν Αίγύπτιον ότι ήσαν ίκανοί ν' άντιπαραταχθώσι κατ' αύτού. Οί όπλαρχηγοί, οί καυχηθέντες έπί τούτω πρός τούς φιλέλληνας αύτών εύεργέτας, δέν έκαυχήθησαν μάτην· είχον εύρει τόν κατάλληλον τρόπον τού πολεμείν κατά τού άγερώχου Ιβραΐμ πασά. Ό Αίγυπτιακός στρατός είχεν έπαισθητώς έλαττωθή έν μέν ταίς έπιδρομαίς ύπό τής κακουχίας, έν δέ ταίς μάχαις διά τών Έλληνικών όπλων, καί έν τοίς παραθαλασσίοις φρουρίοις ύπό τών έπιδημιών. Η έλλειψις άρκούσης ένδυμασίας ήτο καταστρεπτική είς τούς Άραβας έν τώ ψυχροτέρω τούτω κλίματι· ή έλλειψις τών τροφών είχε καταστή τοσούτον έπαισθητή, ώστε ό άρτος έπωλείτο ίσον άργύρου, καί οί Αίγύπτιοι

Εἵλωτες ἤρχιζον νὰ σταλάζωσιν. Καὶ τὴν μὲν ἔλλειψιν ταύτην τῶν τροφῶν ἐπανώρθωσε μετ' οὐ πολὺ ἀλεξανδριανὸς στόλος, ὅστις κατέπλευσε (20/2 Δεκεμβρ.) εἰς Πύλον, ἀλλ' ὁ στόλος οὗτος δὲν ἔφερε καὶ στρατόν, ὅπως ἀναπληρωθῶσιν αἱ ἀραιωθεῖσαι τάξεις. Τὰ χρηματικὰ μέσα τοῦ πλουσίου ἀντιβασιλέως ἤρχιζον νὰ ἐλαττῶνται· ἐλέγετο ὅτι μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὁ Ἑλληνικὸς πόλεμος τῷ ἐκόστιζεν ἤδη 25 ἑκατομμύρια Ἱσπανικῶν ταλλήρων. Ἐδυσπίστει πρὸς τὴν Πύλην καὶ πρὸς τὴν εἰλικρινῆ αὐτῆς σύμπραξιν, καὶ ἐπίστευεν ὅτι ἡ Πύλη ἀσμένως θὰ ἔβλεπεν, ἐὰν αὐτὸς ἀναλαμβάνων τὸ ὅλον φορτίον τοῦ πολέμου, ἤθελεν ἐξαντλήσει τὰ μέσα του, καὶ ἀποτυχὼν ἤθελε καταπέσει ἐνώπιον τῆς κοινῆς γνώμης. Πρὸ πάντων ἐπρόσεχεν εἰς τὴν πορείαν τῶν διπλωματικῶν διαπραγματεύσεων, καὶ ὅτε κατὰ τὸ φθινόπωρον ἐπείσθη πλέον περὶ τῆς μεσολαβήσεως τῶν Δυνάμεων, ἐνόησεν ὅτι ἀπέτυχε καὶ ἦτο ἕτοιμος, τόσον μόνον μέρος νὰ λάβῃ τοῦ λοιποῦ εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα, ὅσον ἔπρεπεν, ὅπως διατηρήσῃ τὸ φαινόμενον τοῦ πιστοῦ τῆς Πύλης θεράποντος.

Τὰ κατὰ ξηρὰν κινήματα τοῦ Ῥεσὶτ πασᾶ. Καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς μετὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Μεσολογγίου ἐνεφανίσθη ἔνοπλος πάλιν ἐν Πελοποννήσῳ, κατὰ τὸν αὐτὸν σχεδὸν χρόνον εἶχε συλλέξει ὁ Κιουταγῆς στράτευμα ἐκ δεκακισχιλίων ἀνδρῶν καὶ καλῶς ἐφωδιασμένου πυροβολικοῦ, τὸ ὁποῖον (κατὰ τὸν Ἰούνιον) διηύθυνεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ἱκανώτερος τοῦ ἀντιζήλου του ὡς πρὸς τὴν πρὸς τοὺς ἐχθρούς του συμπεριφορὰν κατώρθωσεν ὁ Ῥεσὶτ πασᾶς καὶ νὰ οὐδετερώσῃ πολλοὺς τῶν Ῥουμελιωτῶν ὁπλαρχηγῶν καὶ νὰ προσελκύσῃ εἰς ἑαυτὸν τινὰ τῶν πρὸ πολλοῦ ἀμφιταλαντευομένων, οἷον τὸν Ῥάγκον καὶ τὸν Ἴσκον, καὶ νὰ μεταχειρισθῇ αὐτοὺς εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῶν στενῶν· καὶ ὅτε, ἔχων οὕτω προπεφυλαγμένα τὰ νῶτά του, ἠδυνήθη νὰ ἐκβάλῃ μετ' οὐ πολὺ τοὺς Ἕλληνας ἐκ τῶν περὶ τὰ Σάλωνα θέσεών των, νὰ ἔλθῃ εἰς τὰς Θήβας (28/10 Ἰουλίου) καὶ ἐντεῦθεν νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἀττικήν, διηυκόλυνε καὶ ἐνταῦθα τὸ ἔργον του, κατορθώσας νὰ κερδίσῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ διὰ τοῦ ἠπίου τρόπου καὶ διὰ παντοίων

παραχωρήσεων τοὺς ἐπὶ ταῖς καταπιέσεσι τοῦ ἀκορέστου Γούρα δυσφοροῦντας κατοίκους τῶν χωρίων. Μᾶλλον φιλοπόλεμοι ἢ οἱ χωρικοὶ οὗτοι ἀνεδείχθησαν, κεντηθέντες ὑπὸ τῆς δόξης τῶν Μεσολογγιτῶν, οἱ κάτοικοι τῶν Ἀθηνῶν, οἵτινες μέχρι τοῦδε οὐδὲν ἔνδοξον μέρος εἶχον λάβει ἐν τῷ ἱερῷ ἀγῶνι, ἀλλὰ μάλιστα ὁσάκις ἐπεκρέματο κίνδυνός τις κατέφευγον εἰς Σαλαμῖνα. Νῦν ὅμως οἱ χίλιοι ὁπλοφόροι ἐκ τῶν κατοίκων ἦσαν ἀπεφασισμένοι, ἐνισχυθέντες ὑπό τινων μικρῶν ἐκ Σαλαμῖνος ἐλθόντων ἀποσπασμάτων, νὰ ὑπερασπισθῶσι τὰ ἐκτεταμένα, ὅλως ἀπεριποίητα καὶ κατηρειπωμένα τείχη των, τὰ ὁποῖα ἐπὶ τῶν 24 πύργων των δὲν εἶχον εἰμὴ ὀλίγα μόνον τηλεβόλα. Πρὸς τούτοις ἐπὶ τῆς ἐπὶ 18 μῆνας μὲ τροφὰς ἐφωδιασμένης καὶ διὰ 17 μεγάλων τηλεβόλων ὠχυρωμένης ἀκροπόλεως ἦτο κεκλεισμένος ὁ Γούρας μετὰ τῶν 300 αὐτοῦ μισθωτῶν μᾶλλον ὡς ἐχθρὸς τῆς πόλεως ἢ ὡς φίλος. Ὁ Ρεσὶτ πασᾶς εὑρίσκετο ἔτι ἐν Θήβαις, ὅτε ἡ ὑπὸ τὸν Μουσταφᾶν βέην ἐμπροσθοφυλακή του, ἑνωθεῖσα μετὰ τοῦ Ὀμὲρ πασᾶ τῆς Καρύστου εἶχεν ἤδη καταλάβει τὴν Πνύκα καί τινας ἐκκλησίας, αἵτινες ἦσαν ὠχυρωμέναι ὡς ἐξωτερικοὶ προμαχῶνες, εἶχε κυριεύσει τὸν λόφον τοῦ Μουσείου (11/23 Ἰουλίου) καὶ στήσει τρία τηλεβολοστάσια κατὰ τῆς πόλεως καὶ τῆς ἀκροπόλεως. Προσελθόντος δὲ τοῦ Κιουταγῆ (16/28 Ἰουλίου), ἤρξατο ὁ πυροβολισμὸς καὶ τακτικώτερος καὶ ζωηρότερος. Μαθόντος μετὰ δύο ἑβδομάδας τοῦ Ῥεσὶτ, ὅτι ἐξ Ἐλευσῖνος ἐπρόκειτο νὰ ἔλθῃ βοήθεια εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἔσπευσε νὰ προλάβῃ τοῦτο κυριεύων τὴν πόλιν, διέταξε πῦρ ἐξ ὅλων τῶν τηλεβόλων του ἐπὶ 24 ὥρας κατὰ τῶν τειχῶν (2/14 Αὐγούστου) καὶ τὴν ἐπιοῦσαν (3/15 Αὐγ.) διέταξε τὴν ἔφοδον. Οἱ Ἕλληνες μικρὰν μόνον τῷ ἀντέταξαν ἀντίστασιν, καὶ κατέφυγον εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ἥτις φύσει ὀχυρὰ δὲν ἐφοβεῖτο ἔφοδον.

Παρὰ τὴν Ἐλευσῖνα ἐφύλαττε μικρὸν σῶμα ὑπὸ τὸν Κριεζώτην, τὸ ὁποῖον κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας εἶχεν ἐνισχυθῆ διὰ 600 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκην, ὃν ἡ κυβέρνησις εἶχε διορίσει ἀρχιστράτηγον κατὰ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἀντὶ τοῦ ἀδρα-

νοῦς καὶ ἀμελοῦς Γούρα. Προσετέθη εἰς αὐτοὺς καὶ ὁ Φαβιέρος μετὰ 920 τακτικῶν, ἐν οἷς ἦσαν 70 Φιλέλληνες ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Πίζαν. Ἐν ὅλοις 3500 ἐγκατέλιπον τὰ τρία ταῦτα σώματα (5/17 Αὐγούστου) τὴν Ἐλευσῖνα καὶ ἐστρατοπέδευσαν μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν παρὰ τὸ χωρίον Χαϊδάρι ἔν τινι περιτετειχισμένῳ κήπῳ καὶ ἐπί τινων παρακειμένων λόφων. Ἐνταῦθα δὲ ἀπέκρουσαν γενναίως ἔφοδον τῶν Τούρκων (6/18 Αὐγ.), ὥστε ὁ Φαβιέρος διέταξε τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἄνδρας ἀπό τινος κυριευθέντος λόφου νὰ προχωρήσωσι κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὰς Ἀθήνας· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ὁπλαρχηγοὶ ἠρνήθησαν νὰ τὸν παρακολουθήσωσιν εἰς τὴν κατ' αὐτοὺς παράτολμον ταύτην ἐπιχείρησιν. Ὁ Καραϊσκάκης μάλιστα ἐπρότεινεν, ἕνεκα τῆς εὐκολωτέρας προμηθείας τῶν τροφῶν, νὰ ὁδηγηθῇ ὁ στρατὸς πρὸς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς, ὅπερ ὁ Φαβιέρος ὠνόμασε ἀπώλειαν χρόνου καὶ ὑποχώρησιν, ἀντιβαίνουσαν εἰς τὸν σκοπὸν τῆς ἐπικουρίας τῶν Ἀθηνῶν. Ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ καθ' ὃ οἱ Ἕλληνες ἀρχηγοὶ διετέλουν ἐν ἀμφιβολίᾳ καὶ διχονοίᾳ, ὁ Τοῦρκος ἀρχιστράτηγος διέταξε τὸν Ὀμὲρ πασᾶν νὰ προσέλθῃ μετ' ἐπικουρικοῦ ἱππικοῦ, καὶ οὕτως ὥρμησε (8/20 Αὐγούστου) κατὰ τῆς θέσεως τῶν Ἑλλήνων μετὰ 5000 στρατιωτῶν τοῦ πεζικοῦ καὶ 1000 ἱππέων. Ἔμπροσθεν τοῦ κήπου ἦτο τοποθετημένον ἓν τάγμα τακτικῶν Ἑλλήνων, τὸ ὁποῖον ὅμως κατὰ τὴν δευτέραν ἔφοδον τῶν Τούρκων ἕνεκα τῆς ὑποχωρήσεως τοῦ ἀρχηγοῦ ἀπεκρούσθη εἰς τὸν κῆπον πάλιν, καὶ μόνον διὰ τῶν προσελθόντων Καραϊσκάκη καὶ Κριεζώτου καὶ τοῦ δευτέρου τακτικοῦ τάγματος ἐσώθη ἀπὸ ἐντελοῦς καταστροφῆς. Ὁ πασᾶς κυριεύσας τὴν θέσιν ταύτην διέταξε δύο συγχρόνους ἐφόδους καὶ κατά τινων ὀχυρωμάτων (ὅθεν ὁ Περβαιβὸς καὶ ὁ Λέκκας ἀντέκρουσαν τοὺς ἐφορμήσαντας) καὶ κατά τινος ὑπὸ τοῦ Κριεζώτου κατεχομένου καὶ μεταξὺ τῶν ὀχυρωμάτων αὐτῶν καὶ τοῦ ὄρους κειμένου λόφου, ἔνθα οἱ Ἕλληνες μετὰ πεισματώδη ἐκ τοῦ συστάδην μάχην περιῆλθον εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον, ἀφ' οὗ καὶ τὸ ἀπὸ τῶν ὀχυρωμάτων τοῦ Περβαιβοῦ ἀποκρουσθὲν τουρκικὸν ἱππικὸν ὥρ-

μησε κατὰ τοῦ λόφου τούτου Ἐκ τῆς δεινῆς ταύτης θέσεως ἔσωσεν ὁ Φαβιέρος τοὺς ἀτάκτους ἐπαναλαβὼν τὴν μάχην, ἥτις μετὰ τὰς δύο ταύτας συγκρούσεις ἀπέληξεν εἰς ἀκινδύνους ἀκροβολισμούς. Ἐν πολεμικῷ δὲ συμβουλίῳ, συγκροτηθέντι παρὰ τῶν Ἑλλήνων, ἀπεφασίσθη, νὰ ἐκτελέσωσιν οἱ ἄτακτοι ἐν καιρῷ νυκτὸς ἔφοδον κατὰ τῶν ἐχθρικῶν ὀχυρωμάτων· ἀλλ' οἱ στρατιῶται οὗτοι ἔφυγον, ἐλθούσης τῆς ὥρας, ἀπειθήσαντες εἰς τὰς διαταγὰς τῶν ἀρχηγῶν των, πρὸς τὸ ὄρος, διήγειραν διὰ τῆς ὑποχωρήσεως ταύτης τὴν προσοχὴν τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἠνάγκασαν καὶ τοὺς τακτικοὺς νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς νυκτὸς ὅπως ὑποχωρήσωσι. Σύμπας ὁ στρατὸς κατέφυγεν εἰς Ἐλευσῖνα μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην, ἣν ὁ μὲν Φαβιέρος ἀπέδιδεν εἰς τὸν Καραϊσκάκην, οὗτος δὲ εἰς τὸν Φαβιέρον.

Τὴν φρουρὰν τῆς ἀκροπόλεως ἡ ἧττα αὕτη τοῦ Χαϊδαρίου ἀπεθάῤῥυνε τοσοῦτον, ὥστε οἱ πλεῖστοι τῶν μισθωτῶν τοῦ Γούρα στρατιωτῶν ἀπεφάσισαν νὰ δραπετεύσωσιν ἐν καιρῷ νυκτὸς καί τινες μάλιστα ἐξετέλεσαν τὸ σχέδιον τοῦτο. Ὁ δὲ Γούρας ἐδειλίασε τούτου ἕνεκα τοσοῦτον, ὥστε ἀπέστειλε (12/24 Αὐγούστου) πολλοὺς ἀχρήστους ἄνδρας καὶ 300 γυναῖκας εἰς Σαλαμῖνα, ὥστε ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως δὲν ἔμενον εἰμὴ 800 μόνον ὁπλοφόροι, καὶ ἐν γένει 1630 ψυχαί. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀκρόπολις ἐξ ἐφόδου μὲν εὐκόλως δὲν ἐκυριεύετο, διὰ τῆς πείνης δὲ ταχέως δὲν παρεδίδετο, διενοήθη ὁ Κιουταγῆς νὰ καταβάλῃ τοὺς ὑπερασπιστὰς αὐτῆς διὰ τῆς στερήσεως τοῦ ὕδατος καὶ διὰ τῆς βλάβης, ἣν ἔπρεπε νὰ ἐπιφέρῃ ἐντὸς τοῦ περιωρισμένου μέρους τὸ διηνεκὲς πῦρ τῶν τηλεβολοστασίων του. Ὅθεν διέταξε νὰ σκαφῇ ὑπόνομος ὑπὸ τὸ παρατείχισμα, τὸ ὁποῖον ὁ Ὀδυσσεὺς εἶχεν ὑψώσει τῷ 1822 ἐπί τινος ὑπ' αὐτοῦ ἀνακαλυφθείσης πηγῆς ὑπὸ τὴν βορείαν πλευρὰν τῶν Προπυλαίων, τῆς ἀρχαίας παρὰ τὰ σπήλαια τοῦ Πανὸς καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος Κλεψύδρας. Ἀλλ' αἱ ἐργασίαι αὗται ὀλίγον ἐπροχώρουν, διότι παρεμποδίζοντο ὑπὸ ἐπιτυχῶν ἐξόδων (26/7 καὶ 13/25 Σεπτ.) καὶ τῶν ὑπονόμων τοῦ ἐμπείρου μηχανικοῦ Κώστα Χορμοβίτου. Οἱ ἔμμισθοι τοῦ

Γούρα. ἄνδρες ἐστεροῦντο κατὰ πολὺ τῆς ἀνδρίας καὶ ἐγκαρτερήσεως τῶν Ῥουμελιωτῶν τοῦ Μεσολογγίου. Διὰ τῶν λειποταξιῶν των καὶ τῆς ἀπειθείας των κατεθορύβουν διηνεκῶς τὸν ἀρχηγόν των, ὅστις μάλιστα ἐσκέπτετο νὰ φέρῃ νέαν φρουρὰν εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Δὶς ὅμως ἀπέτυχον δυστυχῶς αἱ ἀπόπειραι τῶν νεωστὶ ἐν Σαλαμῖνι διοργανισθέντων Ἑπτανησίων, νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ φρούριον, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἀπώλεσεν ἡ ἀκρόπολις καὶ τὸν φρούραρχόν της. Ἐν νυκτερινῇ περιπολίᾳ ἔξωθεν τῆς ἀκροπόλεως (30/12 Ὀκτωβρίου) πυροβολήσαντος τοῦ Γούρα, οἱ ἔξωθεν Ἀλβανοὶ ὁδηγηθέντες ἐκ τῆς λάμψεως τοῦ πυροβόλου ἀντεπυροβόλησαν καὶ ὁ Γούρας ἐπλήγη θανασίμως ὑπὸ τῶν σφαιρῶν. Ἐν τοσούτῳ ὁ θάνατός του ἔσχε σωτήριον ἐπιῤῥοὴν ἐπὶ τῶν στρατιωτῶν του. «Τί κλαίετε; » εἶπεν ἡ χήρα τοῦ Γούρα εἰς τοὺς τεθλιμμένους πολεμιστάς, «ἡ λειποταξία σας ἦτο ἡ ἀφορμὴ τοῦ θανάτου του! Ἐὰν αἰσθάνεσθε τύψιν συνειδότος, μὴ θελήσατε νὰ φονεύσητε καὶ ἐμὲ διὰ τῶν λειποταξιῶν σας! » Οἱ τεθλιμμένοι ἄνδρες ὤμοσαν ἐπὶ τοῦ Εὐαγγελίου νὰ μείνωσι πιστοὶ εἰς αὐτήν. (1) Ὅτε μετά τινας ἡμέρας (6/18 Ὀκτωβρ.) ὁ Τοῦρκος ἀρχιστράτηγος, φροντίζων διηνεκῶς πῶς ν' ἀφαιρέσῃ τὸ ὕδωρ, ἐπεχείρησε νέαν ἔφοδον κατὰ τῆς ἔμπροσθεν τῆς πηγῆς ὠχυρωμένης θέσεως τοῦ Λεονταρίου, οἱ πολιορκούμενοι, καί τοι μὴ ἐκραγείσης μιᾶς ὑπονόμου, ἀπέκρουσαν τοὺς Ἀλβανοὺς ἀπὸ τῆς προσβαλλομένης θέσεως. Ὁ Ρεσὶτ πασᾶς καταληφθεὶς ὑπὸ ἀνυπομονησίας προσεκάλεσε διὰ μεγάλων ὑποσχέσεων ἐθελοντὰς εἰς ἔφοδον κατὰ τῆς ἀκροπόλεως· ἐπαρουσιάσθησαν δὲ προπετεῖς Γκέγκαι, οἵτινες ἐχλεύαζον τοὺς κατὰ τοῦ Λεονταρίου ἀποτυχόντας ὁμοφύλους των Ἀλβανούς. Τὴν πρωΐαν τῆς 7/19 Ὀκ-

(1) Ἡ ἀνδρεία γυνὴ ἐτελεύτησε μετ' οὐ πολὺ ἐλεεινῶς. Κατῴκει τὸν ναὸν τοῦ Ἐρεχθέως, τοῦ ὁποίου ἡ ὀροφὴ πρὸς προφύλαξιν κατὰ τῶν βομβῶν ἦτο κεκαλυμμένη ὑπὸ χώματος. Ἐν καιρῷ σφοδροῦ κανονοβολισμοῦ διεῤῥάγη εἷς τῶν κιόνων τοῦ ναοῦ καὶ ἡ πεσοῦσα ὀροφὴ ἐφόνευσε τὴν χήραν τοῦ Γούρα καὶ δέκα ἄλλους.

τωδρ. ἐκυρίευσαν οἱ Γκέγκαι ἓν τῶν παρὰ τὴν ἀκρόπολιν ὀχυρωμάτων, καὶ κατέλαβον τὸ στόμιον ὑπονόμου τινός, ἐντὸς τῆς ὁποίας εἰργάζετο κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ὁ Κώστας. Ἀλλ' ὁ Μακρυγιάννης ἰδὼν ἐκ τοῦ φρουρίου τὸν κίνδυνον ἔσπευσεν εἰς βοήθειάν του καὶ μετὰ δίωρον μάχην οἱ Γκέγκαι ἐξεδιώχθησαν ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν χαιρεκακούντων Ἀλβανῶν.

Ἐπιθετικὰ τῶν Ἑλλήνων κινήματα.

Ἐν τοσούτῳ οἱ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως καὶ οἱ ἐν Σαλαμῖνι πρόσφυγες Ἀθηναῖοι διετέλουν ἐν δεινῇ ἀνυπομονησίᾳ, βλέποντες ὅτι οὔτε ἐκ μέρους τῆς κυβερνήσεως οὔτε ἐκ μέρους τῶν ἀντιφερομένων ὁπλαρχηγῶν ἐγένετο ἐνέργειά τις πρὸς σωτηρίαν τῶν Ἀθηνῶν. Προτροπῇ τοῦ Φαβιέρου συνεκροτήθη πολεμικὸν συμβούλιον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀπεφασίσθη, ὁ μὲν Κριεζώτης νὰ σταλῇ μετὰ 300 ἀνδρῶν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἀκροπόλεως, ὁ δὲ Καραϊσκάκης νὰ προσποιηθῇ κίνημα πρὸς τὸ Χαϊδάρι ὅπως ἑλκύσῃ πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο τοὺς ἐχθρούς, καὶ ὁ Φαβιέρος νὰ κινήσῃ πρὸς τὰς Θήβας κατὰ τῶν νώτων τῶν πολιορκητῶν. Ὁ Φιλέλλην συνταγματάρχης λοιπὸν ἐξεκίνησεν ἐκ Μεγάρων διὰ τῶν στενῶν τοῦ Κιθαιρῶνος, τὰ ὁποῖα κατέλαβε διὰ τοῦ ἀτάκτου στρατοῦ, Ἀλλ' ὁ στρατὸς οὗτος, εἰσηγήσει, ὡς ἦτο πεπεισμένος ὁ Φαβιέρος, τοῦ ζηλοτύπου Καραϊσκάκη, ἐγκατέλιπε τὰς θέσεις του καὶ ἠνάγκασε καὶ αὐτὸν νὰ ὑποχωρήσῃ ὅσον τάχιστα ἀπὸ τοῦ καταληφθέντος ἤδη Ἀσωποῦ. Ὁ δὲ Κριεζώτης, προστατευόμενος ὑπὸ τοῦ κινήματος τοῦ Καραϊσκάκη ἀποβιβασθεὶς (11/23 Ὀκτωβρίου) εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἰλισσοῦ μετὰ 300 ἀνδρῶν, εἰσῆλθε διαβὰς τὸν λόφον τοῦ Μουσείου ἀσφαλῶς εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Μετὰ τοῦτο προσεκάλεσεν ὁ Καραϊσκάκης τὸν συνταγματάρχην Φαβιέρον, νὰ ἐξακολουθήσῃ δραστηριώτερον τὴν ἐπίθεσιν, καίτοι ἐπικειμένου τοῦ χειμῶνος, δι' ἐκστρατείας εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ῥούμελης· ἀλλ' ὁ Φαβιέρος κατηγανακτισμένος ἀπεσύρθη εἰς τὸ παρὰ τὰ Μέθενα στρατόπεδόν του. Τοσούτῳ προθυμότερον ἐξηκολούθησεν ὁ Καραϊσκάκης τὸ σχέδιόν του, ὡς νὰ ἤθελε νὰ δείξῃ εἰς τὸν ξένον, τίς ὁ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ καταλληλότερος τρόπος τοῦ πολεμεῖν καὶ τίνες οἱ κατάλληλοι πολεμισταί. Ὁ Ἀγρα-

φιώτης οὗτος, ἐξελθὼν ἐκ τῆς ὀλεθρίας σχολῆς τῶν Ἰωαννίνων, καὶ ἠθικῶς καὶ πολιτικῶς εἶχεν ἀποκτήσει κακίστην φήμην ἕνεκα τοῦ παρελθόντος βίου του. Εἴδομεν ἀνωτέρω, ὅτι ἐκατηγορήθη ἐν Μεσολογγίῳ ὅτι διεπραγματεύετο μετὰ τῶν Τούρκων καὶ προέδιδε τὴν πατρίδα του, ὡς ὁ Ὀδυσσεύς, ἀντὶ μιᾶς ὑποσχεθείσης σατραπείας· καὶ νῦν ἔτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην δὲν ἦτο πάντη ἐλεύθερος τῆς ὑπονοίας, ὅτι ἐθήρευε μετὰ τοῦ Κωλέττου φιλοδόξους σκοπούς. Ἀλλ' ὑπὸ πολεμικὴν ἔποψιν ὑπερεῖχε βεβαίως ὁ μικρόσωμος, ἰσχνὸς καὶ εὐκίνητος Καραϊσκάκης ὅλων τῶν ὁπλαρχηγῶν τῶν Ῥουμελιωτῶν καὶ διὰ τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ τόλμης καὶ διὰ τῆς φυσικῆς του γνώσεως τοῦ ἰδιαιτέρου τούτου ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ πολέμου, καὶ διὰ τῆς στρατηγικῆς αὐτοῦ ὀξυνοίας, καὶ διὰ τῆς ἱκανότητός του ἀνεπλήρου τὴν ἔλλειψιν φυσικῶν μέσων διὰ τῆς ταχύτητος τῶν κινήσεων καὶ τῆς διαιρέσεως τῶν ἐχθρῶν. Πρὸς τούτοις εἶχε καὶ ἰδίαν τινὰ γενναιοδωρίαν, καὶ εὐγλωττίαν καὶ εὐθυμίαν, δι' ἧς εὐκολώτατα προσείλκυε τὴν ἀγάπην τῶν στρατιωτῶν του. Γενομένου λόγου ἐν Ναυπλίῳ περὶ τοῦ διορισμοῦ τοῦ Καραϊσκάκη ὡς γενικοῦ ἀρχηγοῦ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ᾐσθάνθη ἡ κυβέρνησις ὅτι δὲν εἶχεν ἐφάμιλλον αὐτοῦ. Ὁ πρόεδρος Ζαήμης, ὅστις ἦτο προσωπικὸς ἐχθρός του, τῷ ἔδωκε τὴν ψῆφόν του, λέγων, «Ἂς σωθῇ ἡ πατρίς, καὶ ἂς ἀνυψωθῇ ὁ ἐχθρός μου!» Εἷς τῶν ἐξόχων μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς τῆς βουλῆς, ὁ Βασίλειος Βουδούρης, εἶπε πρὸς τὸν νέον ἀρχηγόν, «Καραϊσκάκη, μέχρι τοῦδε δὲν ἐξεπλήρωσας τὸ πρὸς τὴν πατρίδα καθῆκόν σου· ὁ Θεὸς θὰ σὲ φωτίσῃ νὰ τὸ ἐκπληρώσῃς ἀπὸ τοῦδε». Ναί, ἀπήντησεν ὁ Καραϊσκάκης, ὅταν θέλω εἶμαι ἢ ἄγγελος ἢ διάβολος· ἀπὸ τοῦδε θέλω νὰ γείνω ἄγγελος!» Καὶ πραγματικῶς ἐφαίνετο ὅτι διὰ τῆς ἐξωτερικῆς ταύτης ἀνυψώσεως ἐπῆλθε καὶ ἐσωτερική τις ἀνύψωσις, ὁποίαν ἴσως διὰ τοῦ καταλλήλου τρόπου ἠδύνατο ἡ κυβέρνησις νὰ ἐπιφέρῃ καὶ εἰς ἄλλους τῆς αὐτῆς φύσεως ἄνδρας. Ὁ Καραϊσκάκης ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης κατέστη πρότυπον πατριωτικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἐνεργείας, καὶ

διὰ τῆς συνέσεως καὶ δραστηριότητος αὐτοῦ ἔδωκε πάλιν εἰς τὰ πράγματα τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, τὰ οἰκτρῶς κατακείμενα, νέαν ὅλως ἀπροσδόκητον ὤθησιν. Βοηθούμενος εἰς τὸ σχέδιόν του ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως παρεκίνησε πρῶτον τοὺς ἐπὶ τῶν Σποράδων Θεσσαλομακεδόνας νὰ ὑποστηρίξωσι τὰ κινήματά του καταλαμβάνοντες τὰς Θερμοπύλας. Ὁ νέος πράκτωρ τῆς ἐν Παρισίοις φιλελληνικῆς εταιρίας, κόμης Εὐγένιος Δαρκοὺρ (d'Arcourt) ἦτο κατ' αὐτὴν ταύτην τὴν ἐποχὴν εἰς θέσιν διὰ τῆς συνεισφορᾶς 20, 000 γροσίων νὰ διευκολύνῃ τὸ πρὸς ναύλωσιν τῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀπαιτουμένων πλοίων ἀναγκαῖον χρηματικὸν ποσόν. Δυστυχῶς ἡ ἀναχώρησις τοῦ στρατοῦ ἐβράδυνε (3/15 Νοεμβρίου), ὥστε ἠδυνήθη ὁ Κιουταγῆς ν' ἀποστείλῃ ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων στρατιωτικὸν σῶμα ὑπὸ τὸν Μουσταφᾶν βέην, τὸ ὁποῖον ἐματαίωσε τὸ σχέδιον τοῦτο ἐν αὐτῇ τῇ πρώτῃ κατὰ τοῦ Ταλαντίου ἀποπείρᾳ. Ἐντοσούτῳ ἀπὸ τοῦ ἐν Ἐλευσῖνι στρατοπέδου, ἔνθα κατ' ὀλίγον εἶχον συνέλθει 4500 τῶν τὰ μάλιστα ἐμπειροπολέμων ἀνδρῶν, ὁ Νικήτας καὶ οἱ Μεσολογγῖται καὶ Σουλιῶται ἐκ τῆς Πελοποννήσου, ἀπῆλθεν ὁ Καραϊσκάκης (25/6 Νοεμβρίου) μετὰ 300 ἀνδρῶν, καὶ διὰ τῶν Κουντούρων καὶ τῆς Κάζας ἦλθε (27/8 Νοεμβρίου) εἰς τὴν παρὰ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον Δοβρέναν. Ἐνταῦθα ἐπολιόρκησε πρῶτον τὴν τουρκικὴν φρουρὰν ἐντὸς τριῶν πύργων, ἀλλὰ μὴ θέλων νὰ χρονοτριβήσῃ πολιορκῶν τοὺς πύργους ἐκίνησε μεθ' ἅπαντος τοῦ στρατοῦ (14/26 Νοεμβρ.) μετέβη διὰ Χωστίων εἰς Δίστομον, καὶ διέταξε (18/30 Νοεμ.) τὸν Γ. Γρίβαν νὰ καταλάβῃ μετὰ 500 ἀνδρῶν τὴν Ἀράχωβαν, διότι εἶχε πληροφορηθῆ, ὅτι ὁ Μουσταφᾶς βέης, ἄνευ πολλῆς δυσκολίας νικήσας τοὺς Μακεδόνας, ἔμελλε νὰ διέλθῃ διὰ τοῦ μέρους τούτου. Μόλις οἱ ὑπὸ τὸν Γρίβαν κατέλαβον τὰς οἰκίας τοῦ χωρίου, καὶ ἐνεφανίσθη ὁ Μουσταφᾶς βέης μετὰ 2000 περίπου ἐκλεκτῶν Ἀλβανῶν, ὅστις οὐδόλως προσεδόκα ὅτι ἤθελεν ἀπαντήσει ἐνταῦθα ἐχθρούς. Μόλις δὲ κατώρθωσε νὰ τοποθετηθῇ ὁ Τοῦρκος πλησίον τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὸ χωρίον, καὶ ἡνώθη ὁ Καραϊσκάκης πανστρατιᾷ

μετὰ τοῦ Γρίβα. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Καραϊσκάκης κατεῖχε τὰς ἐξόδους καὶ τῶν τριῶν κοιλάδων, ἐν τῷ κέντρῳ τῶν ὁποίων κεῖται ἡ Ἀράχωβα, ἠναγκάσθησαν οἱ Τοῦρκοι μετ' οὐ πολὺ ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως τῶν τροφῶν νὰ ζητήσωσι συμβιβασμόν. Ὁ Καραϊσκάκης ἐζήτησε πάντα τὰ χρήματα καὶ τὰ ὅπλα καὶ τὴν παράδοσιν τῶν Σαλώνων καὶ τῆς Λεβαδείας. Ἀλλ' οἱ φιλοπόλεμοι Ἀλβανοὶ ἐπροτίμησαν νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν πόλεμον, καὶ μάλιστα διότι ἔμαθον ὅτι ἔρχεται στράτευμα ἐπικουρικὸν ἐξ Ἀθηνῶν, τὸ ὁποῖον ἕνεκα τοῦ χειμῶνος καὶ τῶν ἐχθρῶν εἶχεν ἐμποδισθῆ. Ἡ ματαιωθεῖσα αὕτη ἐλπίς, τὸ δριμὺ ψῦχος, ἡ ὁσημέραι αὐξανομένη ἔλλειψις τῶν τροφῶν, καὶ ὁ θάνατος τοῦ Μουσταφᾶ βέη, ὅστις τραυματισθεὶς κατὰ τὴν κεφαλὴν (22/4 Δεκεμβρίου) ἀπέθανεν, ἠνάγκασαν τοὺς Ἀλβανοὺς νὰ ἔλθωσιν εἰς δεύτερον συμβιβασμόν, ἀλλὰ ματαιωθέντος καὶ τούτου ἀπεφάσισαν νὰ φύγωσιν ἐν καιρῷ νυκτὸς διὰ τοῦ πρὸς τὴν μονὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ ὁδοῦ ἢ νὰ ἐκβιάσωσι τὴν δίοδον διὰ τῶν ὅπλων. Ἑπτακόσιοι Γκέγκαι, ὑπὸ ἀνυπομονησίας κατεχόμενοι ἐξεκίνησαν ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου πρὸ τῆς ἀποφασισθείσης ὥρας. Ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καταδιωκόμενοι κατελήφθησαν οἱ φεύγοντες (24/6 Δεκ.) καὶ ὑπὸ τρομερᾶς θυέλλης, ὥστε μόλις τὸ ἥμισυ αὐτῶν ἔφθασεν εἰς τὴν μονήν. Ὁ Καραϊσκάκης ἀπέστειλε τὴν κεφαλὴν τοῦ Μουσταφᾶ καὶ τριῶν ἄλλων φονευθέντων βέηδων πρὸς τὴν κυβέρνησιν, καὶ ἐκ 300 κρανίων πεσόντων ἐχθρῶν ἀνήγειρε τρόπαιον.

Ἡ εἴδησις τῶν θριάμβων τούτων τοῦ ἀντιζήλου του ἐκέντησεν ὅλην τοῦ Φαβιέρου τὴν φιλοδοξίαν. Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας κατορθώσας ὁ Μακρυγιάννης νὰ ἐξέλθῃ μετὰ πέντε ἱππέων ἐκ τῆς ἀκροπόλεως, ἐπαρουσιάσθη εἰς τὴν κυβέρνησιν καὶ τῇ παρέστησε τὴν δεινὴν κατάστασιν τοῦ ἐστερημένου πολεμοφοδίων φρουρίου τούτου, τὸ ὁποῖον ἀντεστάθη μὲν μέχρι τοῦδε εὐτόλμως διὰ καταλλήλων ὑπονόμων, ἀλλ' ἤδη ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως τῶν τοῦ πολέμου ἀναγκαίων εὑρίσκετο εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ παραδοθῇ ἐὰν ἡ κυβέρνησις δὲν δράμῃ εἰς βοήθειαν. Ὁ Φαβιέρος ἀμέσως προσεφέρθη νὰ μετακομίσῃ εἰς τὴν ἀκρόπολιν

αὐτοπροσώπως ποσότητά τινα πυρίτιδος. Συμπαραλαβὼν 600 ἐκ τῶν εὐτολμοτέρων τακτικῶν, ὧν ἕκαστος ἔφερεν ἐπὶ τῶν ὤμων του σακκίον πλῆρες πυρίτιδος, ἀπεβιβάσθη (1/13 Δεκ.) πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Μουνυχίας. Τὸ τόλμημα τοῦτο ἦτο τριπλῶς ἐπικίνδυνον ἕνεκα τῆς ἀμελείας, μὲ τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες μετεχειρίζοντο τὰ ὅπλα. Ὅθεν καὶ ὁ Φαβιέρος διέταξε ν' ἀφαιρέσωσιν ἀπὸ τῶν λύκων τῶν πυροβόλων τοὺς πυρολίθους. Ἐν νυκτὶ εὐσελήνῳ ἦλθον οἱ ὑπὸ τὸν Φαβιέρον μετὰ δίωρον πορείαν ἐν βαθείᾳ σιωπῇ μέχρι τοῦ λόφου τοῦ Μουσείου. Ἐκεῖ ἠρωτήθησαν παρὰ τοῦ σκοποῦ τίνες ἦσαν, καὶ μὴ ἀποκριθέντες ἐπυροβολήθησαν· μετὰ ταῦτα ὑπὸ τὸν κρότον τῶν τυμπάνων ἐξεδίωξαν τοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ τῆς βαθείας τάφρου, ἣν οὗτοι εἶχον χαράξει, καὶ ἀπολέσαντες ὀκτὼ μόνον ἄνδρας εἰσῆλθον ἀσφαλῶς εἰς τὴν ἀκρόπολιν, βοηθηθέντες καὶ ὑπὸ τοῦ πρὸς ἐνίσχυσιν αὐτῶν ἐξορμήσαντος Κριεζώτου. Ὁ Φαβιέρος μετὰ τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην ἔπρεπε ν' ἀπέλθῃ πάλιν μετὰ τῶν ὑπ' αὐτόν, ἀλλὰ δὶς ἀποπειραθέντες ἐν νυκτὶ οἱ τακτικοὶ νὰ ἐξέλθωσιν ἀπεκρούσθησαν, ὥστε ἠναγκάσθησαν νὰ μείνωσι μέχρι τέλους τῆς πολιορκίας. Οὕτως ἐσωτερικῶς μὲν ἡ ἀκρόπολις ἔλαβεν ἀναγκαιοτάτην ἐνίσχυσιν, ἐξωτερικῶς δὲ ἠπείλει ὁ Καραϊσκάκης σοβαρώτατα τὴν ὕπαρξιν τῶν πολιορκητῶν, ὅτε τοὺς μὲν Σουλιώτας ἀπέστειλε νὰ πολιορκήσωσι τὰ Σάλωνα, αὐτὸς δὲ, ὅπως ἀποκόψῃ τὴν ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας ἐπισίτισιν, ἀπῆλθεν εἰς Βελίτσαν, ἔνθα ἅμα ἐλθὼν κατέστρεψε μεγάλην ἀποστολὴν τροφῶν, διεσκόρπισε τοὺς συνοδεύοντας αὐτὴν, καὶ καταδιώκων αὐτοὺς μέχρι Βοδωνίτσης ἦλθε μέχρι τοῦ Πατρατσικίου. Ἀλλὰ μαθὼν ὅτι ὁ Ὀμὲρ πασᾶς τῆς Καρύστου εἶχεν ἐκστρατεύσει ἵνα λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῶν Σαλώνων, ἐπέστρεψεν εἰς Ἀράχωβαν, ἐκεῖθεν δὲ διηυθύνθη εἰς Λιδωρίκιον, ἵνα καὶ εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἀνορθώσῃ τὸν ἀγῶνα, καὶ ἔπεμψε μικρὰ ἀποσπάσματα μέχρι Λοβοτινᾶς. Εἶτα δὲ ἔσπευσε νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς ἐν Διστόμῳ καὶ πρὸ τῶν Σαλώνων εὑρισκομένους Σουλιώτας ἀπὸ τῆς δεινῆς θέσεως, εἰς τὴν ὁποίαν τοὺς εἶχε φέρει ὁ μετ' ἰσχυροῦ σώματος ἐκ 2500 ἀν-

δρῶν ἐκστρατεύσας Ὀμὲρ πασᾶς (Ἰανουάριον 1827). Μετὰ πολλὰς ἀψιμαχίας ἠνάγκασεν ὁ Καραϊσκάκης τοὺς Τούρκους (6/18 Φεβρουαρίου) νὰ διαλύσωσι τὸ στρατόπεδόν των καὶ νὰ φύγωσιν ἀφίνοντες πλεῖστα πολεμεφόδια. Μετὰ τοῦτο οἱ ἐν Σαλώνοις Ὀθωμανοὶ ἐγκατέλιπον τὴν σημαντικὴν ταύτην θέσιν, καὶ αἱ φρουραὶ τῆς Δαυλίας καὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ πανικοῦ καταληφθεῖσαι φόβου ἀνεχώρησαν. Οὕτως ἐν ἀρχῇ τοῦ νέου ἔτους ἅπασα ἡ στερεὰ Ἑλλάς, ἐκτὸς τοῦ Μεσολογγίου, τοῦ Ἀνατολικοῦ, τῆς Βονίτσης καὶ τῆς Ναυπάκτου, εὑρίσκετο πάλιν ἐν ταῖς χερσὶ τῶν Ἑλλήνων. Ἡ κυβέρνησις μετὰ τὰς ἀπροσδοκήτους ταύτας ἐπιτυχίας προσεκάλεσε τὸν Καραϊσκάκην πάλιν εἰς Ἐλευσῖνα, ὅπως προπαρασκευάσῃ ἀποτελεσματικὴν ἐκστρατείαν πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῶν Ἀθηνῶν. Διότι ὁ πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας ὑπέδειξαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν, ὅτι, ἐὰν ἡ ἀκρόπολις πέσῃ, ἡ ὑποταχθεῖσα στερεὰ Ἑλλὰς δὲν θέλει οὐδόλως ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἐν οἱᾳδήποτε διαπραγματεύσει τῶν Δυνάμεων πρὸς τὴν Πύλην.

Οὕτω λοιπὸν ἅπαντες οἱ μεγάλοι φόβοι, οὓς δικαίῳ τῷ λόγῳ διήγειρον αἱ ἐκστρατεῖαι τοῦ Ἰβραὶμ καὶ τοῦ Ῥεσὶτ πασᾶ, εἶχον καὶ πάλιν διασκεδασθῇ. Ἡ ἐπικίνδυνος διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ ἕνωσις εἶχεν ἤδη ἀποτύχει κατὰ τὸ φθινόπωρον. Κατ' ἐκείνην ἤδη τὴν ἐποχὴν (Σεπτέμβρ. 1826) συνέλαβον οἱ Ἕλληνες δύο ἐπιστολὰς τοῦ Ῥεσὶτ πασᾶ πρὸς τὸν μέγαν Βεζίρην καὶ πρὸς τὸν Σουλτάνον (1), ἐν αἷς ἐξετίθετο ἡ δυσκολία τῆς ἁλώσεως τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ἐζητεῖτο ὁ διορισμὸς τολμηροῦ καὶ ἐμπείρου στρατηγοῦ, οἷος ὁ Ὀμὲρ πασᾶς, πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ ἔργου τούτου, ὅπως ὁ Κιουταγῆς ἔχῃ πᾶσαν ἐλευθερίαν νὰ καταλάβῃ τὰ Δερβένια: «Ἐὰν κυριεύσωμεν τὴν Ῥούμελην, ἔγραφε παρακατιῶν ὁ Κιουταγῆς, τότε ὑπόσχομαι νὰ καθυποτάξω εἰς διάστημα δύο καὶ μόνων μηνῶν τὴν ὑπὸ διχονοίας σπαραττομένην Πελοπόννησον.» Ἀλλ' οὔτε ἡ καθυπόταξις τῆς Πελοποννήσου οὔτε ἡ κυρίευσις τῆς

(1) Ὅρα Zinkeisen — Gordon 2, 412.

Ρούμελης κατωρθώθη. Καὶ ἡ ἐκστρατεία αὕτη, ὡς σχεδὸν καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι, ἤρξατο ὑπὸ αἰσίους οἰωνούς, ἀλλ' ἔληξεν οὐχὶ πολὺ ἐνδόξως. Καὶ τώρα πάλιν δὲν ἐξετελέσθησαν αἱ λαμπραὶ τῶν πρώτων τοῦ πολέμου ἐτῶν ἱκανοποιήσεις. Ὁ ἐχθρὸς ἵστατο ἐν τῇ αὐτῇ θέσει καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιμονῆς ἐνώπιον ἑνὸς τῶν τελευταίων προπυργίων καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα. Ἐὰν κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος αἱ Ἀθῆναι εἶχον τὴν τύχην τοῦ Μεσολογγίου, τότε ἡ Πελοπόννησος ἤθελεν εὑρεθῆ ἐν τῷ μέσῳ δύο πυρῶν καὶ καταβεβλημένη, ἀποτεθαῤῥυμένη καὶ δεδειλιασμένη ὑπὸ τὴν πίεσιν τοῦ πολέμου καὶ τῆς δῃώσεως τῆς χώρας, ὑπὸ τὰς φρικώδεις στερήσεις, ὑπὸ τὴν κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν ἐξαχρείωσιν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν διχόνοιαν, ἤθελεν ἀναμφιβόλως ὑποκύψει.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Ζαΐμη δὲν εἶχε τὰ μεγάλα χρηματικὰ μέσα τοῦ ἀγγλικοῦ δανείου, δι' ὧν ἠδύνατο ὁ Κουντουριώτης νὰ προσελκύσῃ εἰς ἑαυτὸν τὴν ὡπλισμένην δύναμιν· διὸ καὶ τοῦτο μόνον καθίστα τὴν θέσιν τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ζαΐμη ἀσθενεστέραν τῆς προλαβούσης κυβερνήσεως. Ἀλλ' ἤδη καὶ διὰ μόνου τοῦ συνδυασμοῦ αὐτῆς ἦτο καταδεδικασμένη εἰς μεγαλειτέραν ἀδυναμίαν. Ἤδη κατὰ τὴν τελευταίαν ἐν Ἐπιδαύρῳ ἐθνικὴν Συνέλευσιν εἶχον μὲν αἰσθανθῆ οἱ Ἕλληνες παρά ποτε τὴν ἀνάγκην ἰσχυρᾶς κυβερνήσεως, ἥτις νὰ μὴ πιέζηται ὑπὸ τῶν βουλῶν ὡς αἱ προλαβοῦσαι, διὸ καὶ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς Συνελεύσεως ἐδημοσιεύθη σχέδιόν τι, καθ' ὃ πᾶσα ἐξουσία, ἐκτὸς τῆς δικαστικῆς, ἀνετίθετο εἰς τριμελῆ ἐπιτροπήν, ἀναβαλλομένης τῆς βουλῆς μέχρι τέλους τοῦ ἔτους τοῦ πολέμου. Ἀλλὰ τὸ σχέδιον τοῦτο καὶ ἐν τοῖς κρισίμοις ἐκείνοις καιροῖς δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διατηρηθῇ ἀπέναντι τῶν συμφερόντων τῆς ἀτομικῆς φιλοδοξίας. Τὰ τρία κατὰ τὸ σχέδιον μέλη τῆς νέας Κυβερνήσεως ἔγειναν πέντε πρῶτον, εἶτα ἑπτά, ἐννέα, ἕνδεκα, καὶ ἐκτὸς τούτου ἐσυστήθη καὶ διαρκὴς τῆς βουλῆς ἐπιτροπή, εἰς ἣν ἀνετέθη ἡ συγκάλεσις τῆς νέας ἐθνικῆς συνελεύσεως, ἡ διεύθυνσις τῶν οἰκονομικῶν καὶ ἡ ἐξακολούθησις τῶν διπλωματικῶν σχέσεων ὡς πρὸς τὰς διαπραγματεύσεις περὶ τοῦ μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας συμβιβασμοῦ. Πόσον ὀλίγον

Αἱ πολιτεῖαι καὶ φατρίαι ἐν Ἑλλάδι.

ἱέρνησις αὕτη, ἡ ἀσθενὴς καὶ ἐστερημένη μέσων, ἦτο εἰς θέσι. νὰ διατήρῇ τὴν ἀξιοπρέπειάν της παρὰ τοῖς ὁπλαρχηγοῖς, ἐφάνη εὐθὺς κατὰ τὴν εἰς Ναύπλιον ἄφιξίν της, ἔνθα οἱ Σουλιῶται καὶ οἱ Ῥουμελιῶται ὑπὸ τὸν Φωτομάραν καὶ τὸν Θεόδωρον Γρίβαν, κατέχοντες τὰ φρούρια τοῦ Ἰτσκαλὲ καὶ τοῦ Παλαμηδίου, τοσοῦτον φόβον ἐνεποίουν εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς τὴν κυβέρνησιν, ὥστε αὕτη ἀποσυρθεῖσα εἰς τὸν «θαλασσόπυργον» τοῦ Ναυπλίου διῆγεν ὕπαρξιν ὅλως ἀσήμαντον. Πρότερον αἱ κρίσιμοι περιστάσεις τῆς πατρίδος ἐπέφερον τὴν συμφιλίωσιν καὶ τὴν ὁμόνοιαν τῶν κομμάτων, νῦν ὅμως ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις τῆς ἐσχάτης ἀπελπισίας διεδόθη ἡ διχόνοια ἐφ' ὅλας τὰς ἐπαρχίας, ἐν αἷς δὲν εὑρίσκοντο ἐχθροί. Ἐν Κορίνθῳ ἤριζον (κατὰ τὸν Αὔγουστον) δύο ἐξάδελφοι Νοταραῖοι περὶ τῆς συγκομιδῆς τῆς σταφίδος καὶ περὶ ὡραίας τινὸς καὶ πλουσίας νεάνιδος· συγγενεῖς καὶ ἐντόπιοι ἐλεηλάτουν τὴν χώραν, ἧς εἶχον φεισθῆ οἱ Αἰγύπτιοι, καὶ μόλις ἡ ἐμφάνισις τῶν ἐπισημοτάτων προκρίτων, τοῦ Ζαΐμη, Κολοκοτρώνου καὶ Μαυρομιχάλη, κατώρθωσε νὰ προλάβῃ πρὸς καιρὸν τὸν ἐμφύλιον πόλεμον. Αὐτὸς ὁ Κολοκοτρώνης, δυσηρεστημένος, διότι παρὰ τὴν γενικὴν ἐν Πελοποννήσῳ ἀρχηγίαν δὲν εἶχε λάβει καὶ τὴν θέσιν τοῦ Καραϊσκάκη, διηρέθισεν ἐκ νέου τὴν διχόνοιαν τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ ἀποσπασθεὶς πάλιν ἀπὸ τοῦ Ζαΐμη, ἐπειρᾶτο νὰ ἑλκύσῃ πρὸς τὸ μέρος του τοὺς προὔχοντας τῆς Βοστίτσης, τοὺς Λόντους καὶ Μελετοπούλους. Ἐν τῇ δεινῇ ταύτῃ ἀπομονώσει εἶχεν ἡ κυβέρνησις ὡς κύριον αὐτῆς στήριγμα ἐν τῷ ἐξωτερικῷ τοὺς Ἄγγλους καὶ ἐσωτερικῶς τοὺς ὀλίγους ἐκείνους συνετοὺς ἄνδρας, τὸν Μιαούλην, Βουδούρην, Τομπάζην καὶ ἄλλους, οἵτινες ἐμβριθῶς καὶ ἐν ὅλῃ πεποιθήσει εὕρισκον συμφερωτάτην τὴν προσκόλλησιν εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ εἰς τὴν μεσολάβησιν αὐτῆς. Ἵνα δὲ καταστήσῃ τὸ στήριγμα τοῦτο ἔτι ἰσχυρότερον προσεκάλεσεν ἡ κυβέρνησις κατὰ τὸ θέρος τὸν στρατηγὸν Ῥιχάρδον Τσοῦρτσ (Church) εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς ἀρχηγὸν τῶν κατὰ γῆν στρατιωτικῶν δυνάμεων. Τὸν ἄνδρα τοῦτον, ὥστε διετέλεσεν ἄλλοτε ὡς ἀντιστράτηγος εἰς τὴν ὑπη-

ρεσίαν τῆς Νεαπόλεως, πολλοὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἐγνώριζον ἀπὸ τῶν γαλλικῶν ἔτι πολέμων, ὅτε ὑπῆρχεν ἐν Ἑπτανήσῳ ὁ παρὰ πάντων ἀγαπώμενος διοικητὴς Ἑλληνικοῦ τάγματος, ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπηρέτησαν ὑπὸ τὰς διαταγάς του ὅ τε Κολοκοτρώνης καὶ οἱ συγγενεῖς αὐτοῦ. Δεχθέντος τοῦ Τσούρτς τὴν πρόσκλησιν ἐπεριμένετο ὅσον οὔπω καὶ ἡ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἄφιξίς του. Ὁ λόρδος Κόχραν, ὁ πρὸ πολλοῦ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπηρεσίαν διορισθεὶς περιεμένετο ὡσαύτως μετὰ μεγίστης ἀνυπομονησίας. Ὁ Ἀμιλτὼν ἐθεωρεῖτο ἀείποτε ὁ εἰλικρινέστατος σύμβουλος καὶ φίλος τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Στράτφορδ Κάννιγκ εἶχε ῥητῶς διαταχθῆ παρὰ τῆς κυβερνήσεώς του (25/6 Σεπτεμβρίου) νὰ κοινοποιήσῃ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ὅτι ἑτοιμάζεται νὰ ἐνεργήσῃ σύμφωνα πρὸς τοὺς πόθους της· πρὸς δὲ τούτοις διετήρει διηνεκεῖς πρὸς αὐτὴν σχέσεις καὶ τῇ ἐξέφρασε ῥητῶς τὴν λίαν εὐπρόσδεκτον εὐχὴν, νὰ διατελέσωσιν ἐν ἐνεργείᾳ καὶ αἱ ἐπιτροπαὶ, αἵτινες εἶχον ἀρχίσει τὰς ἐπισήμους πρὸς αὐτὸν σχέσεις. Ἐν ᾧ δὲ αἱ σχέσεις αὗται συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῶν ἐξωτερικῶν τῆς κυβερνήσεως στηριγμάτων, ἐσωτερικῶς ἀνεμίχθησαν λίαν ἐπικινδύνως Φράγκοι καὶ Φιλέλληνες εἰς τὰς πρὸ πολλοῦ ἤδη ἀδιεξόδους ἔριδας τῶν φατριῶν καὶ ἔδωκαν εἰς τοὺς ἐγχωρίους ἀφορμὴν πρὸς νέαν διχόνοιαν. Ὁ Κοντουριώτης, ὅστις, καίτοι πᾶσαν τῆς κυβερνήσεώς του βαρύτητα καταστρέψας, ἐτέρπετο ἔτι παρακολουθῶν τὰ ἴδια αὐτοῦ σχέδια τῆς ἀτομικῆς του φιλοδοξίας, ἐκατηγόρησε διὰ τοῦ ὑδραϊκοῦ αὐτοῦ τύπου τὴν κυβέρνησιν ὡς ἔχουσαν σκοπὸν ἐν προδοτικῇ μετὰ τῶν Ἄγγλων συνεννοήσει νὰ καταστήσῃ τὴν Ἑλλάδα ἡγεμονίαν. Ἦτο σφόδρα ἠγανακτισμένος διὰ τὴν ἐντελῆ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἀπομάκρυνσιν, ὡς ὁ Κωλέττης, ὅστις ἐκ μέρους του ἐπειρᾶτο, συμμαχῶν μετὰ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Φαβιέρου, ν' ἀντιπαρατάξῃ κατὰ τοῦ Ἀγγλικοῦ κόμματος κόμμα γαλλικόν. Τὴν ὀρλεανικὴν ῥαδιουργίαν, ἥτις εἶχε προκαλέσει τῷ 1824 τὴν περὶ ἀγγλικῆς προστασίας ἀναφορὰν, ἐξηκολούθησεν ὁ Κωλέττης κατὰ τὸ ἔαρ ἐν Ἐπιδαύρῳ, καθ' ὃν χρόνον ἐγένοντο ἐνέργειαι περὶ Ἀγγλικῆς μεσολαβήσεως,

ἀλλ' εἶχε μεταπεισθῆ τότε νὰ τηρήσῃ σιωπὴν διὰ τῆς παραστάσεως, ὅτι πρέπει πρῶτον νὰ βεβαιωθῇ τις, ἐὰν ὁ δοὺξ τῆς Αὐρηλίας ἤθελε δεχθῆ ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του τὸ Ἑλληνικὸν στέμμα καὶ ἐὰν καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἤθελε συγκατατεθῆ εἰς τοῦτο. Μετὰ ταῦτα ἠρεθίσθη ἔτι μᾶλλον ὁ Κωλέττης ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ζαΐμη, πειρωμένης νὰ ἐκδικηθῇ κατ' αὐτοῦ ἕνεκα τῆς ἐχθρικῆς του διαγωγῆς διὰ δίκης, καὶ ἴσως διὰ τῶν σχέσεών του παρὰ τοῖς Ρουμελιώταις, καὶ διὰ τοῦ γαλλικοῦ κόμματος ἤθελε τῇ παρασκευάσει ἰσχυρὰν ἀντίστασιν, ἐὰν ὁ Φαβιέρος δὲν ἐξηκολούθει νὰ κατατρέχηται ὑπὸ τῆς τύχης καὶ ἐὰν ὁ δοὺξ τῆς Αὐρηλίας δὲν ἤθελε δώσει τὴν ἀπελπιστικὴν ἀπάντησιν, ὅτι ἡ παραδοχὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ στέμματος ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς θέσεως τοῦ ἐκλεχθέντος, καὶ ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας οὐ μόνον δὲν θέλει ὑποστηρίξει τὴν ἐκλογὴν τοῦ υἱοῦ του, ἀλλ' ἴσως θέλει καὶ ἀναγκασθῇ νὰ τὴν ἀποῤῥίψῃ. (1) Ἔτι κινδυνωδέστερος ἀντίπαλος ἦτο ὁ Κολοκοτρώνης ἀφ' οὗ χρόνου, ὁδηγούμενος ὑπὸ τοῦ ἀσπόνδου ἐχθροῦ τῶν Ἄγγλων Μεταξᾶ, εἰργάζετο ἐπὶ κεφαλῆς κόμματος ῥωσσικοῦ, ἐν κρυπτῷ ἕρποντος, ὑπὲρ τῆς προσκλήσεως τοῦ κόμητος Καποδιστρίου, και διὰ νὰ τὴν κατορθώσῃ, παρεκίνει εἰς φανερὰν κατὰ τῆς κυβερνήσεως ῥῆξιν. Οἱ ἕνδεκα ἤδη μετὰ τὴν εἰς τὸν θαλασσόπυργον ἀποχώρησίν των ἐσκέπτοντο πάντοτε περὶ μεταθέσεως τῆς ἕδρας των, ὅπως ἀποφύγωσι καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ἀγρίων ῥουμελιωτικῶν στιφῶν καὶ τὴν πίεσιν τοῦ Κολοκοτρώνου. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συνεκάλεσαν κατ' ἀρχὰς (2/14 Αὐγούστου) συνέλευσιν εἰς Πόρον, εἶτα δὲ ἀπεφάσισαν νὰ μεταβῶσιν εἰς Αἴγιναν καὶ διὰ τῆς νομοθετικῆς ἐπιτροπῆς νὰ συγκαλέσωσιν ἐκεῖ καὶ τὴν νέαν ἐθνικὴν συνέλευσιν. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐνεφανίσθη (κατὰ τὸν Ὀκτώβριον) ἐν Ναυπλίῳ καὶ διεμαρτυρήθη κατ' ἀμ-

(1) Ἡ ἀπάντησις τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας εὕρηται ἐν Ἑλληνικῇ μεταφράσει εἰς τὰ ὑπὸ Ν. Σπηλιάδου συνταχθέντα ἀπομνημονεύματα· Ἐν Ἀθήναις 1851, 2,393 ἐν τῇ Σημειώσει.

φοτέρων τῶν μερῶν (τοῦ Πόρου καὶ τῆς Αἰγίνης) «ἐπειδὴ ἐν Ὕδρᾳ εἶχεν ὁρκισθῆ νὰ μὴ ἔμβῃ πλέον εἰς τὴν θάλασσαν.» Μετέβη παρὰ τῷ Ζαήμῃ, ἵνα τῷ παραστήσῃ ὅτι ἡ Πελοπόννησος θέλει ψυχρανθῆ ἐὰν τὴν ἐγκαταλείψωσιν. Ὁ Ζαήμης ἔβλεπε διὰ τοῦ παραθύρου, καὶ οὐδεμίαν ἔδωκεν ἀπάντησιν. «Χαῖρε ἀδελφὲ, εἶπεν ὁ Κολοκοτρώνης, δὲν θέλομεν πλέον κάμει λόγον περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης.» Οὕτως ὁ μὲν Ζαήμης μετέβη (11/23 Νοεμ.) εἰς Αἴγιναν ὁ δὲ Κολοκοτρώνης εἰς Καστρὶ (Ἑρμιόνην)· καὶ ἐκεῖθεν συνεκάλεσε μετὰ τῆς μερίδος του συνέλευσιν, ἀφίνων εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐλευθέραν τὴν ἐκλογὴν ἢ νὰ πέμψωσι νέους ἀντιπροσώπους ἢ τοὺς παλαιοὺς, ἐν ᾧ ἡ κυβέρνησις κατὰ τὸ ψήφισμα τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ συνελεύσεως ἐπέμενεν εἰς τὴν συγκάλεσιν τῶν παλαιῶν πληρεξουσίων εἰς Αἴγιναν. Καὶ δὲν ἤρκει, ὅτι οἱ πληρεξούσιοι, συνερχόμενοι βαθμηδὸν εἰς ἀμφότερα τὰ μέρη, ἔδιδον οὕτω δημοσίᾳ τὴν λυπηρὰν ἀφορμὴν βουλευτικῆς διαιρέσεως· ἀλλ᾽ ἅμα οἱ ἕνδεκα εἶχον ἐγκαταλείψει τὸ Ναύπλιον, ὁ Γρίβας καὶ ὁ Φωτομάρας, Ῥουμελιῶται καί Σουλιῶται, πρὸ πολλοῦ ἤδη ἀντιφερόμενοι, διήγειραν νέαν στάσιν, ἥτις πρὸς μέγαν τῶν κατοίκων φόβον ἐπέφερε τὸν μεταξὺ Ἰτσκαλὲ καὶ Παλαμηδίου κανονοβολισμόν. Ἐν Ὕδρᾳ δὲ συνέβη δεινὴ ῥῆξις μεταξὺ τῶν Κοντουριωτῶν καὶ τοῦ ἀγγλικοῦ τοῦ Μιαούλη κόμματος, τὸ ὁποῖον οὐδ᾽ αὐτὸς ὁ Ἄμιλτων οὔτε διὰ τοῦ ἠπίου τρόπου οὔτε διὰ τῆς βίας ἠδυνήθη νὰ καταπραΰνῃ. Αἱ μεταξὺ τῶν νησιωτῶν ἔριδες αὗται ἀπέβησαν ἐπὶ στιγμὴν πρὸς ὄφελος τῶν ἀντιπάλων τοῦ Ἀγγλικοῦ κόμματος· διότι ἔρριψαν τὸν ἀγέρωχον Κοντουριώτην ἐντελῶς πρὸς τὸ μέρος τοῦ Κολοκοτρώνου, ὅστις, πάσας τὰς προσβολὰς, ἃς παρὰ τοῦ Κοντουριώτου ὑπέστη λησμονῶν, ὑπεδέξατο μὲ ἀνοικτὰς ἀγκάλας τὸν ἄνδρα, ὅστις παρέσχε τῇ ἐν Ἑρμιόνῃ συνελεύσει τὴν ἀναγνώρισιν ἐκ μέρους τῶν Ὑδραίων, τῶν Σπετσιωτῶν καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν ἐν Αἰγίνῃ διαμενόντων Ψαριανῶν. Καὶ ὁ Σισίνης προσῆλθεν εἰς τὴν συνέλευσιν ταύτην καὶ κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς συνεδρίασιν (11/23 Φεβρουαρίου 1827) ἐξελέχθη πρόεδρος αὐτῆς.

Τὸ ἀγγλικὸν κόμμα ἀποθαῤῥυνθὲν ἐπειράθη (19/31 Ἰανουαρίου) νὰ ἔλθῃ εἰς συμβιβασμὸν, ἀλλ' ἀγερώχως ἀπεπέμφθη. Ὅθεν ἀποτελέσαν τὴν ἐκ δύο τρίτων νόμιμον ἀπαρτίαν ἤρχισε καὶ τοῦτο τὰς συνεδριάσεις του ἐν Αἰγίνῃ, καὶ ἡ Ἑλλὰς εἶδε πάλιν δύο ἐθνικὰς συνελεύσεις συνεδριαζούσας ταὐτοχρόνως τὴν μίαν πλησίον τῆς ἄλλης, συνελεύσεις, αἵτινες δὲν ἦσαν τώρα διῃρημέναι μεταξὺ δύο ἐπαρχιακῶν στρατοπέδων ἢ μεταξὺ στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς μερίδος, ἀλλὰ μεταξὺ ἀγγλικοῦ καὶ ῥωσσικοῦ κόμματος, καὶ τῆς ἀποσυνθέσεως τῶν ὁποίων ἡ κυρία αἰτία ἢ τὸ πρόσχημα ἦτο, ὅτι ἡ μὲν ἤθελε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν σχεδὸν ἐντελῶς ἀπολεσθεῖσαν στερεὰν Ἑλλάδα ἣν ἡ ἑτέρα ἤθελεν ἔτι νὰ διατηρήσῃ.

Ἡ ἐν Τροιζῆνι συνέλευσις. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παραγνωρίσῃ τις, ὅτι ἡ μεταβεβλημένη αὕτη θέσις τῶν ἐσωτερικῶν ἐν Ἑλλάδι κομμάτων ἦτο ἡ ἀκριβὴς ἀπεικόνισις τῆς θέσεως τῶν διπλωματικῶν σχέσεων τῶν Δυνάμεων πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν. Ἦτο αὕτη ἡ ἀρχὴ ὅλων τῶν δεινῶν, τῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπελθόντων, ὅτι ἠναγκάσθη νὰ προσλάβῃ εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν της ὡς τὸ ὀλεθριώτατον τουρκικὸν κληροδότημα διαρκῆ, ἂν καὶ ἀείποτε μεταβαλλομένην ἐξάρτησιν ἀπὸ ἐξωτερικῶν ἐπιῤῥοιῶν. Καθὼς τὸ ἰσχυρὸν Ὀθωμανικὸν κράτος ἐν τῇ ὁλότητί του ἦτο πρὸ πολλοῦ τὸ παίγνιον τῆς ἀντιζήλου Εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας, οὕτω καὶ οὐδεὶς τῶν ὑποτελῶν τῆς Πύλης, οὔτε ὁ Ἀλῆ πασᾶς οὔτε ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς, δὲν ἠδύνατο νὰ περιέλθῃ εἰς ἀνεξάρτητον θέσιν ἢ εἰς τὴν ἐλευθέραν τῆς ἰσχύος του ἐξάσκησιν, χωρὶς νὰ τύχῃ τῆς αὐτῆς ἐπιτηρήσεως· τόσῳ ὀλιγώτερον ἠδύνατο ἡ ἀσθενὴς Ἑλλὰς ν' ἀποσπασθῇ ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ κράτους, χωρὶς ὡς πρὸς τὸ κεφάλαιον τοῦτο νὰ μείνῃ εἰς θέσιν ἐξηρτημένην, δηλ. χωρὶς νὰ μένῃ ἐκτεθειμένη εἰς τὴν ἐπιῤῥοὴν τῶν ξένων, ἄνευ τῆς συνδρομῆς τῶν ὁποίων οὐδέποτε ἠδύνατο ν' ἀποκτήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν της. Αἱ λεπταὶ ἀντανακλάσεις, ἃς ἀπέστιλβον ἔκτοτε αἱ τῆς Εὐρώπης σχέσεις πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα, ἀπεδείκνυον, πόσον φυσικῶς αἱ μεταβολαὶ αὗται ἐπήρχοντο ἄνευ σπουδαίας

τινὸς ἀμέσου ἐπενεργείας. Ἐν ὅσῳ αἱ μεγάλαι τῆς Γερμανίας Δυνάμεις δὲν ἐφρόντιζον περὶ τῆς Ἑλλάδος, ἐν ὅσῳ ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος κατεδίκαζε τὴν ἐπανάστασίν της καὶ ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις διετέλει ἀδιάφορος, τὰ βλέμματα ὅλων τῶν Ἑλλήνων ἦσαν ὡς ἦτο ἑπόμενον ἐστραμμένα πρὸς μόνην τὴν Ἀγγλίαν, ἥτις ἐν ἀρχῇ μὲν ἐφαίνετο ἐχθρικωτέρα σχεδὸν καὶ αὐτῆς τῆς Αὐστρίας, ἀλλ' ὅμως ἐν ταῖς Ἰονίοις αὐτῆς νήσοις εἶχε πολὺ φυσικὸν σύνδεσμον μεταξὺ ἀμφοτέρων τῶν ἐθνῶν, ὥστε ἡ ἀμοιβαία ἀβροφροσύνη, αἱ συναλλαγαὶ καὶ ἡ συγκοινωνία νὰ μὴ παρέχωσι νέας ἀείποτε ἀφορμὰς πρὸς στενώτερον σύνδεσμον. Μετὰ ταῦτα δὲ, ὅτε τοσοῦτον ζωηρῶς ἠγέρθησαν ἐν Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ αἱ φιλελληνικαὶ συμπάθειαι ἀνταπεκρίθη ἡ Ἑλλὰς διὰ τῆς ἐμπιστοσύνης, μεθ' ἧς ἡ κυβέρνησις ἔδωκεν εἰς τὸν Φαβιέρον καὶ θέσιν περιφανῆ καὶ ἐπιῤῥοὴν, καὶ μεθ' ἧς ἤκουε τὰς συμβουλὰς τοῦ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀποσταλέντος συνταγματάρχου Εἰδέγερ (βαρώνου Εἴδεκ). Μόνον συμπαγῆ στοιχεῖα τῶν ξένων τοιούτων ἀποχρώσεων, καὶ αὐτῆς ἔτι τῆς γαλλικῆς, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ σχηματισθῶσιν ἔνθα οὐδὲν ὑπῆρχε παρὰ ταῖς κυβερνήσεσι στήριγμα. Ἀλλὰ μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου μετεβλήθησαν αἴφνης πάλιν καὶ αἱ σχέσεις μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ῥωσσίας, καὶ μετὰ τὸ πρωτόκολλον τοῦ Ἀπριλίου ἤρξαντο διαμεριζόμεναι αἱ συμπάθειαι μεταξὺ τῶν ὑπογραψασῶν αὐτὸ δύο προστατίδων Δυνάμεων. Καθὼς ἐν τῇ διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τούτου ὁμιζομένῃ μεσολαβήσει ἡ μὲν Ῥωσσία ἐπαρουσιάζετο ἐν δευτερευούσῃ θέσει, ἡ δὲ Ἀγγλία ἐν τῇ πρώτῃ, οὕτω καὶ ἐν Ἑλλάδι τὸ μὲν ἀγγλικὸν κόμμα ἦτο τὸ φανερὸν, τὸ δὲ ῥωσσικὸν τὸ κρύφιον· καὶ καθὼς κρύφιαι ὑπόνοιαι καὶ ἀντιζηλίαι ἔκειντο ὄπισθεν τῆς συμμαχίας ταύτης τῶν δύο Δυνάμεων, οὕτω καὶ ἐν Ἑλλάδι διεχώριζε διηνεκὴς διχόνοια τὰ δύο κόμματα, καὶ ἀφ' οὗ ταῦτα εἶχον συνδυασθῇ. Ἡ διαλλαγὴ αὕτη ἦτο ἔργον τῶν Ἄγγλων Φιλελλήνων. Ἐν ᾧ ἡ εὐρωπαϊκὴ ἐπέμβασις εἶχε καταφέρει κατὰ τῆς Ἑλλάδος τὴν πληγὴν ταύτην τῆς ἐξημμένης κομματικῆς διαι-

ρήσεως, ἐφαίνετο ὅτι ὁ Φιλελληνισμὸς εἶχε καὶ τὰ μέσα νὰ τὴν ἐπουλώσῃ πάλιν. Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐν Ἑρμιόνῃ συνελεύσεως ἀπεβιβάσθη (20/9 Μαρτίου) ὁ Τσοὺρτς εἰς Χέλι ἀντικρὺ τῶν Σπετσῶν. Ὁ Κολοκοτρώνης ὑπεδέξατο αὐτόν, ὡδήγησεν αὐτὸν εἰς Ἑρμιόνην, τὸν ὠνόμασε πατέρα καὶ εὐεργέτην καὶ ἐκήρυξεν ὅτι εἶναι ἕτοιμος «ὑπὲρ τοῦ γενικοῦ καλοῦ», ν' ἀναγνωρίσῃ τὸν ἀρχαῖον αὐτοῦ ταγματάρχην ὡς ἀρχιστράτηγον. Ὁ Τσοὺρτς μόλις ἐπληροφορήθη περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων εἶπεν ὅτι πρέπει νὰ τὸν θεωρῶσιν ὡς ἁπλοῦν ἐθελοντὴν ἐν ὅσῳ δὲν ἐπέλθει ἐντελὴς ὁμόνοια. Οἱ ἐν Αἰγίνῃ, ἔνθα μετέβη (27/11 Μαρτίου) μετὰ τοῦ Ἀμιλτῶνος, ἦσαν ἕτοιμοι νὰ τὸν παραδεχθῶσι ὡς κριτήν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ οἱ ἐν Ἑρμιόνῃ. Πρὸς τοὺς ἐν Ἑρμιόνῃ ἀνήγγειλεν ἀπειλητικῶς ὁ Ἀμιλτών, ὅτι θέλει γράψει πρὸς τὸν Στράτφορδ Κάννιγγ (ὅστις πρὸ μικροῦ (1) εἶχε κοινοποιήσει τὸν ἐπίσημον διορισμόν του ὡς πληρεξουσίου εἰς τὴν μεσολάβησιν) ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἐν τῇ ἀποσυνθέσει αὐτῆς δὲν εἶναι ἀξία τῶν προσπαθειῶν τῆς Εὐρώπης. Τοῦτο κατεπλήξε τὸ θάρρος τῶν ἐν Ἑρμιόνῃ καὶ ἐπέφερε διαίρεσιν μεταξὺ τῶν πληρεξουσίων, ἀφ' οὗ ἀπεχωρίσθησαν πάλιν οἱ νησιῶται ὑπὸ τὸν Κουντουριώτην, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε κατανοήσει τὸν κρύφιον σκοπὸν τοῦ Κολοκοτρώνη νὰ προσκαλέσῃ τὸν Καποδίστριαν κα- [illegible] Μαρτίου [illegible]

(1) [illegible]

σκότους κεκαλυμμένο·, ὅτε τὰ ἀγγλο ἀμερικανικὰ πλοῖα δὲν ἐφαίνοντο ἀκόμη, εἶτα δὲ κατὰ τὸ παρελθὸν φθινόπωρον εἶχε μεταβῆ εἰς Μασσαλίαν καὶ Γενεύην, ἔνθα συνῆψε σχέσεις μετὰ τοῦ Εὐνάρδου. Η τῶν Παρισίων ἑταιρία κατέβαλλε χάριν αὐτοῦ, τοῦ Ἄγγλου, τὰς λαμπροτέρας αὐτῆς προσπαθείας, τῷ ἠγόρασεν ἀντὶ 260 χιλιάδων φράγκων τὸ βρίκιον «ὁ Σωτὴρ» (Sauveur) ἔχον 18 τηλεβόλα, καὶ ἐξαντλήσασα ὅλα τὰ μέσα της τὸν ἐφωδίασε μὲ 355 χιλ. φράγκων, ὅπως κατὰ τὸν πρῶτον χρόνον τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐμφανίσεώς του τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ πάσης παρενοχλήσεως τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. Πανταχόθεν τῷ ἐστέλλοντο συγχαρητήρια καὶ ἐνθουσιώδεις ἐπιστολαί. Ὁ Κολοκοτρώνης ἀπέστειλε πρὸς ὑποδοχὴν αὐτοῦ τὸν κόμητα Μεταξᾶν. Ὁ Κόχραν ὅμως τὴν αὐτὴν διαγωγὴν τῶν συμπολιτῶν του, Τσούρτς καὶ Ἀμιλτῶνος, ἐτήρει, λέγων ὅτι οὐδὲν θέλει πράξει ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἐὰν πρότερον οἱ Ἕλληνες δὲν ὁμονοήσωσιν. Εἰς τὴν ἐξ Ἑρμιόνης ἐπιστολὴν τῆς συνελεύσεως ἀπήντησεν ἀμέσως, ὅτι λυπεῖται βλέπων τοὺς προύχοντας καὶ τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ ἔθνους κατασπαταλῶντας τὸν χρόνον ἐν διχονοίᾳ, ἐν ᾧ ὁ ἐχθρὸς προχωρεῖ εἰς τὴν χώραν λεηλατῶν. «Ἐὰν ἔζη ὁ Δημοσθένης, λέγει ἐν τέλει, ἠθέλετε ἀκούσει ἐκ τοῦ στόματός του τὸν πρῶτον κατὰ Φιλίππου λόγον. Ἀναγνώσατε αὐτὸν ἐν πλήρει συνεδριάσει διὰ νὰ μάθητε τί ὀφείλετε νὰ πράξητε.»

Ὁ φόβος, μὴ ἀπολέσωσι καὶ αὐτοῦ τὴν συνδρομήν, διέλυσε τὸ μῖσος, καὶ συνεφωνήθη νὰ ἑνωθῶσιν αἱ δύο συνελεύσεις ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Τροιζῆνος, ἔνθα ἔν τινι κήπῳ τοῦ χωρίου Δαμαλᾶ ἤρχισαν (19/1 Ἀπριλίου) αἱ διακοπεῖσαι ἐργασίαι. Παρατρέχομεν, ὡς συνήθως, τὰ πολλὰ εἰς μάτην ἐκδοθέντα ψηφίσματα περὶ οἰκονομικῶν καὶ στρατιωτικῶν, καθὼς καὶ τὰ νομοθετικὰ καὶ διοικητικά, καὶ ψαύομεν μόνον τῶν οὐσιωδεστέρων ζητημάτων. Ἓν ἐκ τῶν ψηφισμάτων ὥριζεν, ὅτι τὸ ἀδιαίρετον Ἑλληνικὸν κράτος σύγκειται ἐξ ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν, αἵτινες ἐδράξαντο τῶν ὅπλων· διὰ τοῦ ψηφίσματος τούτου διεψεύδοντο ὅλαι αἱ φῆμαι, ὅτι δῆθεν ἐγίνετο σκέψις περὶ ἀποχωρισμοῦ τῆς

στερεᾶς Ἑλλάδος πρὸς ὄφελος τῆς Πελοποννήσου. Αἱ βάσεις τῆς συμβάσεως παρὰ τῆς ἀγγλικῆς μεσολαβήσεως διετηρήθησαν. Ἄμεσον δὲ καὶ πρακτικὴν ἐπιῤῥοὴν εἶχον αἱ περὶ τῶν στρατιωτικῶν διατάξεις. Ὁ λόρδος Κόχραν ὤμοσεν (29/10 Ἀπριλίου) ἐνώπιον τῆς Συνελεύσεως τὸν ὅρκον ὡς στόλαρχος. Ὁ ἀνδρεῖος Μιαούλης, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ὤφειλεν ὅλας αὐτοῦ σχεδὸν τὰς δάφνας, ἐφάνη καὶ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην, ὡς πάντοτε, μετριόφρων, πλήρης αὐταπαρνήσεως, καὶ πιστὸς ἑαυτῷ καὶ πολιτικῶς καὶ ἠθικῶς· εἰλικρινῶς καὶ τιμίως ἐγκατέλιπε τὴν θέσιν τοῦ ναυάρχου καὶ ἐδέχθη τὴν τοῦ ἁπλοῦ πλοιάρχου. Ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ὑπεχώρησε τοσοῦτον εἰλικρινῶς ἀπέναντι τοῦ Τσούρτς, ὅστις ὀλίγας ἡμέρας μετὰ ταῦτα (3/15 Απριλίου) ἔδωκε τὸν ὅρκον. Ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἠναντιώθη εἰς τὸ νὰ παραχωρηθῶσιν εἰς τοὺς Ἄγγλους αἱ ἐπικίνδυνοι θέσεις, ἐν αἷς οὐδεὶς μέχρι τοῦδε καὶ ἐξ αὐτῶν ἔτι τῶν ἐντοπίων δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποκτήσῃ ἰσχύν τινα· μάλιστα ὑπεστήριξε τοὺς διορισμοὺς τούτους, ὅπως διεξαγάγῃ μετὰ ταῦτα τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς κυβερνήσεως κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ. Ἀφ' οὗ οἱ ἕνδεκα παρῃτήθησαν τῶν θέσεών των (26/7 Ἀπριλίου), συνεφώνησαν οἱ Ἕλληνες, ὑπὸ μακρᾶς πείρας ὁδηγούμενοι, ν' ἀναθέσωσι τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν εἰς ἓν μόνον πρόσωπον. Ἅμα ὅμως ἠκούσθη τὸ ὄνομα τοῦ Καποδιστρίου, ἀπεχώρησαν οἱ Κουντουριῶται ἐν βίᾳ ἐκ τῆς συνελεύσεως. Ἀλλ' ἡ ἀνάγκη καὶ ἡ ἔλλειψις καλλιτέρας συμβουλῆς, ἡ ἀσαφὴς ἐμπιστοσύνη τοῦ λαοῦ εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο, ἡ διχόνοια τῆς ἀντιπάλου μερίδος (τοῦ Κουντουριώτου καὶ Ζαΐμη) ἐπανέφερον τοὺς Ἕλληνας πάλιν εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἀνδρὸς τούτου, ἡ ἁπλῆ πρότασις τοῦ ὁποίου πρὸ δύο μόλις ἐτῶν ἐστέρησε τὸν εὐεργέτην Βαρβάκην πάσης συμπαθείας καὶ εὐγνωμοσύνης. Μνεία ἐγένετο πάντων τῶν ὀνομάτων τῶν ἐντοπίων, ἀλλὰ πάντα εὑρέθησαν ἀκατάλληλα καὶ τετριμμένα.

Ὁ Κολοκοτρώνης ἐδελέαζε τοὺς συμπολίτας του παριστῶν αὐτοῖς τὴν ἀνάγκην, νὰ ἐκλέξωσι κυβερνήτην, ὅπως ἀποδείξωσι τοῖς Ἄγγλοις τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Καὶ αὐτοὶ οἱ δύο Ἄγγλοι

διοικηταὶ ὑπεστήριζον τὴν ἐκλογὴν ταύτην, περὶ τῆς ὁποίας ἴσως ἐνόμιζον ὅτι δὲν ἤθελε γείνει δεκτή. Καὶ αὐτὸν τὸν Ἀμιλτῶνα ἔπεισεν ὁ Κολοκοτρώνης νὰ ὑποχωρήσῃ ὡς πρὸς τὸ οὐσιωδέστατον τοῦτο ζήτημα. Πρό τινων ἤδη μηνῶν εἶχεν εἴπει ὁ Κολοκοτρώνης πρὸς τὸν Ἄγγλον κομμοδόρον, ὅςτις ἐζήτει νὰ μάθῃ τὸ φρόνημά του, ὅτι δὲν συμφέρει νὰ προσκληθῇ εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος Ῥῶσσος ὑπήκοος, διότι οἱ Ἕλληνες ἐξαρτῶνται ἀπὸ τῆς προστασίαν ὑπισχνουμένης Ἀγγλίας. Νῦν δὲ μετέβη εἰς Πόρον, ὅπως μάθῃ, τίνα θέλει προτείνει ὡς κυβερνήτην ὁ Ἀμιλτὼν, νῦν ὅτε ὁ Τσούρτς καὶ ὁ Κόχραν εἶναι ἀρχηγοὶ τῶν ἐνόπλων δυνάμεων. Ἡ Ἀγγλία, ἠρώτησεν ὁ Κολοκοτρώνης, θέλει μᾶς δώσει κυβερνήτην ἢ βασιλέα; — Ὄχι! — Ἡ Γαλλία λοιπὸν, ἡ Ῥωσσία, ἡ Πρωσσία, ἡ Νεάπολις ἢ ἡ Ἱσπανία; — Ὄχι· Ἐκλέξατε Ἕλληνα. (Ὁ Ἀμιλτὼν ἤθελε προτείνει τὸν Μαυροκορδάτον). «Δὲν ἔχομεν καταλληλότερον Ἕλληνα τοῦ Καποδιστρίου,» ἀπήντησεν ὁ Κολοκοτρώνης. Ὁ Ἀμιλτὼν ἀκούων τὸ ὄνομα τοῦτο τὸν εἶδεν ἀσκαρδαμυκτὶ καὶ τῷ ὑπενθύμισε τοὺς προτέρους λόγους του. «Ἔχεις δίκαιον, τῷ ἀπεκρίθη ὁ Ἕλλην, ἀλλ' οἱ καιροὶ ἤλλαξαν· ἡ Ἀγγλία εἶναι μὲν ἡ προστᾶτίς μας, καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ἔχομεν Ἄγγλους διοικητὰς, ἀσμένως δὲ ἠθέλομεν δεχθῇ καὶ Ἄγγλον κυβερνήτην· ἀλλὰ δὲν ὁμολογεῖς καὶ σὺ, ὅτι τοιοῦτος δὲν ὑπάρχει;» — Ἐκλέξατε τὸν Καποδίστριαν, εἶπε τότε ὁ Ἀμιλτὼν, ἢ ὁποιον διάβολον θέλετε, διότι ἄλλως ἐχάθητε.» — Οὕτως ἔτυχεν ὁ Κολοκοτρώνης τοῦ ποθουμένου. Εὔκολον τῷ ἦτο τώρα νὰ πείσῃ τοὺς ἀμφιταλαντευομένους. Ὁ Καποδίστριας ἐξελέχθη (30/11 Ἀπριλίου) Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη. Ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις, ἥτις διωρίσθη μέχρι τῆς ἐλεύσεώς του, ἦτο κακὸς οἰωνός. Ἐσυστήθη κυβερνητικὴ ἐπιτροπὴ ἐκ τριῶν μελῶν, πρόεδρος τῆς ὁποίας ἦτο ὁ βεηζαδὲς Γεώργιος Μαυρομιχάλης, ἀνὴρ ἀνήθικος, ὅστις ἐργασθεὶς ὑπὲρ πάντα ἄλλον ὑπὲρ τῆς ἐκλογῆς τοῦ κόμητος τῷ ἠτοίμασε μετὰ ταῦτα τὸν ὄλεθρον. Οἱ συνάδελφοί του δὲ ἦσαν δύο ὅλως ἄγνωστοι μέχρι τοῦδε ἄνδρες, ὁ Ψαρικὸς Μιλαΐτης, ὅστις χειρότερος καὶ

αὐτοῦ τοῦ Μαυρομιχάλη ἐθεωρεῖτο, καὶ ὁ Ἰωάννης Νάκος ἐκ Λεβαδείας, ὅστις ἦτο καταγέλαστος παρὰ τῷ λαῷ ὡς μωρὸς καὶ νωθρὸς ἄνθρωπος. Τὰ προσκλητήρια ἔγγραφα πρὸς τὸν Καποδίστριαν ἐστάλησαν ὁμοῦ μετὰ προκηρύξεως πρὸς τὰ χριστιανικὰ ἔθνη περὶ συνδρομῆς, καὶ μετὰ εὐχαριστηρίων ἐπιστολῶν ἐκ μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Βαυαρίας Λουδοβῖκον, πρὸς τὸν Κάννιγγα, τὸν Εὐνάρδον καὶ τοὺς Φιλέλληνας.

Ο λόρδος Κόχραν. *Ἀπόπειραι πρὸς βοήθειαν τῆς ἀκροπόλεως.*

Οὕτω διὰ τῆς ἐμφανίσεως τῶν Ἄγγλων διοικητῶν τὸ πρῶτον καὶ τέλος διὰ τῶν ἐπιτακτικῶν λόγων τοῦ λόρδου Κόχραν ἀποκατέστη ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ ἡσυχία ἐσωτερικῶς. Ὁ σωτὴρ ὅμως οὗτος δὲν ἦλθε φέρων μόνον τὴν εἰρήνην, ἀλλὰ καὶ τὸ ξίφος. Ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ἐφαίνετο ὅτι ἤθελεν ὁ φιλελληνισμὸς οὐ μόνον τὸν ἐμφύλιον πόλεμον νὰ κατευνάσῃ, ἀλλὰ καὶ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα ν' ἀποπερατώσῃ. Τὰ μέγιστα προσεδοκοῦντο παρὰ τοῦ ἥρωος ναύτου, ὅστις ἐν δυσὶν ἐκστρατείαις παίζων εἶχε συστήσει καὶ διατηρήσει ἐν Βρασιλίᾳ μίαν αὐτοκρατορίαν· καὶ αὐτὸς δὲ δὲν παρημέλει νὰ ὑποθάλπῃ ἔτι περισσότερον τὰς ὑπερβολικὰς ταύτας προσδοκίας. Πρὸ τῆς ἀφίξεώς του εἶχε διαδοθῆ ἐν Ἑλλάδι πομπώδης αὐτοῦ πρὸς τὸν Μεχμὲτ Ἀλῆν ἐπιστολή, ἧς τὴν ἀμφίβολον γνησιότητα καὶ αὐτὸς ὡμολόγει. Διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης προέτρεπε τὸν ἀντιβασιλέα, ν' ἀνοίξῃ εἰς τὴν δύναμίν του εὐγενέστερον στάδιον, νὰ προστατεύσῃ τὴν βιομηχανίαν, τὰς τέχνας, τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ νὰ συνδέσῃ ἀπομεμακρυσμένους ὠκεανούς· Ἔνδοξον μὲν θέλει εἶσθαι νὰ τὸν συνδράμῃ τις εἰς τὰς εὐγενεῖς ταύτας ἐπιχειρήσεις, ἀτιμωτικὸν δὲ ν' ἀνεχθῇ τις τὰς παρούσας αὐτοῦ πράξεις.Καταπολέμησον ἐκείνους, τῷ ἔλεγεν ἐν τέλει, οἵτινες ἐργάζονται ὑπὲρ τῆς διαιωνίσεως τῆς βαρβαρότητος! Μετὰ ταῦτα, ἐλθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐξέδιδεν ὁ Κόχραν κομπαστικὰς προκηρύξεις, ἐν αἷς ἐλέγετο ὅτι τὸ βυζαντινὸν κράτος θέλει πάλιν ἀνασταθῆ, καὶ ἡ Ἑλληνικὴ σημαία θέλει στηθῆ ἐπὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας! Εὔκολον εἶναι νὰ ἐννοήσῃ τις πόσον εὐχαρίστως ἐπίστευον οἱ τὰς ὑπερβολὰς ἀγαπῶντες Ἕλληνες πάντα τὰ θαύματα ταῦτα, περὶ ὧν ὠνειροπόλει ὁ Ἄγγλος!

Πρὸ αὐτοῦ εἶχον τέλος ἔλθει εἰς τὴν Ἑλλάδα τινὰ τῶν τρομερῶν ἐκείνων καὶ πρὸ πολλοῦ περιμενομένων θαλασσίων ὅπλων, ἅτινα οὐκ ὀλίγον εἶχον συντελέσει εἰς τὴν ἀναπτέρωσιν τῶν ἐλπίδων. Κατὰ τὸν Σεπτέμβριον ἔφθασεν ἔμπροσθεν τοῦ Ναυπλίου ὁ πλοίαρχος Ἄστιγξ μετὰ τοῦ ἀτμοπλοίου «ἡ Καρτερία,» καὶ οἱ Ἕλληνες χωρικοὶ ἐδιηγοῦντο ὅτι ὁ ἀτμὸς ὤθησε τὸ πλοῖον τοῦτο μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ Παλαμηδίου! Κατὰ δὲ τὸν Δεκέμβριον ἔφθασεν ὁ Κοντόσταυλος μετὰ τῆς μεγαλοπρεποῦς φρεγάτας «ἡ Ἑλλάς,» ἐκ Νέας Ὑόρκης. Πρὸς δὲ τούτοις προσέφερεν ὁ λόρδος Κόχραν καὶ αὐτὴν τὴν γολέτταν αὐτοῦ καὶ τὸ βρίκιον «ὁ Σωτήρ,» κομίζων συγχρόνως καὶ τὰ ἀνεκτίμητα κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν πολεμεφόδια, τρόφιμα καὶ χρήματα, τὰ ὁποῖα ἔσωσαν ἀπὸ τῆς μεγίστης τῆς στιγμῆς στενοχωρίας καὶ ἀμέσως ἐδαπανήθησαν πρὸς πληρωμὴν τοῦ στρατοῦ, ἐπισκευὴν πλοίων, κατασκευὴν πυρπολικῶν, καὶ προμήθειαν διαφόρων πολεμικῶν σκευῶν. Διότι δικτατορικώτερον παρ' ὅτι εἶχεν ἐπιβάλει ὁ Κόχραν τὴν εἰρήνην, προέτρεπε νῦν ὁ αὐτὸς εἰς πόλεμον· ὀφείλων δὲ χάριτας πρὸς τὴν φιλελληνικὴν τῶν Παρισίων ἑταιρίαν ἐθεώρησε πρώτιστον αὐτοῦ καθῆκον νὰ συνδράμῃ τὸν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἐν ἐπικινδύνῳ θέσει εὑρισκόμενον Φαβιέρον. Ὅθεν ἐν τῷ φιλοδόξῳ ζήλῳ ἀμέσου ἐπιτυχίας παρεκίνει μετ' ἀπερισκέπτου βίας εἰς τὴν ἄμεσον ταύτην ἐπιχείρησιν, ἧς ἡ ἐπιτυχία διὰ περιεσκεμμένων ὁδῶν ἀμφίβολος σχεδὸν δὲν ἦτο. Ἀπὸ τῆς ἀφίξεώς του ἤδη ἐμαίνετο ὁ Κόχραν κατὰ τῆς καταπατήσεως τοῦ χρόνου εἰς ἐθνικὰς συνελεύσεις, καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ αὐτοῦ ἐγγράφῳ πρὸς τὴν συνέλευσιν ἐπέμενεν εἰς τὴν βοήθειαν τῆς ἀκροπόλεως ὡς εἰς ἀπαραίτητόν τι, ἀναβαλλομένης δὲ ταύτης ἠπείλησεν ὅτι θέλει ἀναχωρήσει ἐὰν κατὰ τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἔγραψε τὴν ἐπιστολήν του, δὲν ἐλάμβανεν ἀπάντησιν ἀρεστὴν αὐτῷ. Οἱ Ἕλληνες ἠναγκάσθησαν νὰ τῷ ὑποσχεθῶσι τὰ πάντα. Ἡ θέσις του ἦτο κυρίως εἰς τὴν Προποντίδα, ὅθεν ἡτοιμάζετο ν' ἀποπλεύσῃ ὁ τουρκικὸς στόλος· ἀλλ' ὁ Κόχραν δὲν εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν εἰμὴ τὴν μίαν ἐπιχείρησιν, τὴν τῶν Ἀθηνῶν,

ἔνθα ἐν ξένῳ στοιχείῳ καὶ τόπῳ ἔμελλε νὰ πολεμήσῃ ξένον ἐχθρὸν διὰ ξένου στρατοῦ.

Πρὸ τῆς προτροπῆς ἤδη καὶ πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Κόχραν ἐγένετο ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ζαΐμη ἀπόπειρα πρὸς ἐπικουρίαν τῆς ἀκροπόλεως, τῆς ὁποίας ἡ πολιορκία ἐξηκολούθει καὶ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Τούρκου στρατάρχου, καὶ ἡ ὑπεράσπισις ὀλίγον εἶχεν ὠφεληθῆ ἐκ τῆς βοηθείας τοῦ Φαβιέρου, διότι οἱ στρατιῶταί του ἀπαράσκευοι εἰς διαχείμασιν καὶ ἐλαφρῶς ἐνδεδυμένοι κατελήφθησαν ἐν καιρῷ χειμῶνος ὑπὸ πυρετῶν, ὑφ' ὧν ἀνηρπάγησαν τὰ τέσσαρα πέμπτα τοῦ σώματος. Ὁ Ζαΐμης ἐνθυμούμενος τὰς ὁδηγίας τοῦ Στράτφορδ Κάννιγγος, καί, ὡς ἐφαίνετο, φροντίζων νὰ ἐνισχύσῃ τὴν κλονιζομένην αὐτοῦ κυβέρνησιν διὰ σπουδαίας στρατιωτικῆς ἐπιχειρήσεως, εἶχε συγκεντρώσει, ὑπὸ φιλελληνικῶν χρηματικῶν συνδρομῶν βοηθούμενος (περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰανουαρίου) ἐν Ἐλευσῖνι πρὸς ἐπικουρίαν τῆς ἀκροπόλεως σῶμα πεντακισχιλίων ἀνδρῶν, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ τοποθετηθῇ πρῶτον κατὰ τὸν Πειραιᾶ καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἰς δύο διῃρημένος νὰ ἐνεργήσῃ ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀντιπερισπασμὸν πρὸς τὴν Χασιὰν καὶ τὸ Μενίδι, ἀφ' ἑτέρου δὲ ν' ἀποβιβασθῇ ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Γόρδωνα εἰς Φάληρον. Εἰς μάτην συνεβούλευον οἱ φιλέλληνες ἀξιωματικοί, ἐκ τῆς παρὰ τὸ Χαϊδάρι μάχης διδαχθέντες, ἁπλοῦν σύστημα ἀποκλεισμοῦ τῶν πρὸς τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον πεμπομένων τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων, ἀποτρέποντες συγχρόνως ἀπὸ πάσης ἀνοικτῆς μάχης καὶ πρὸ πάντων ἀπὸ τοῦ κεχωρισμένου τούτου κινήματος κατὰ ἐχθροῦ ἰσχυροτέρου. Τὸ κίνημα ἐγένετο κατὰ τὸ συνταχθὲν σχέδιον. (1) Τὸ κίνημα τοῦ ἑνὸς τῶν ἀποσπασμάτων κατὰ τὸν Παρνασσόν, διευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ Βάσσου καὶ τοῦ Κεφαλλῆνος Βοϊράβαχα, ὅστις ὑπηρετήσας ἐν τῷ γαλλικῷ στρατῷ πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἐπανέλθει εἰς τὴν πατρίδα του, εἵλκυσε τὸν Τοῦρκον στρατάρχην πρὸς τὸ μέ-

---

1) Ἰωσ. Φρ. Μιλλὲρ Ἀπομνημονεύματα ἐξ Ἑλλάδος. Ἐν Παρισίοις 1833. σελ. 28.

ρος ἐκεῖνο καὶ ἄφησε τὸν Γόρδωνα ἐλεύθερον νὰ ἀποβιβασθῇ εἰς τὸν λιμένα τοῦ Φαλήρου (24/5 Φεβρουαρίου). Ἐχθρὸς δὲν εὑρίσκετο εἰς τὰ μέρη ταῦτα ἐκτὸς 700 Γκεγκῶν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Πειραιῶς, τῇ τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος, ἣν οἱ Ἕλληνες ἐκ τοῦ λιμένος ἐπυροβόλουν καὶ ἐκ τῆς ξηρᾶς ἀμελῶς ἐπολιόρκουν, ἀλλ' εἰς μάτην. Τὸ δ' ἕτερον ἀπόσπασμα ἐκ 3500 ἀνδρῶν ἐπροχώρησεν ἐν τοσούτῳ μέχρι Χασιᾶς (22/3 Φεβρουαρίου) καὶ ἐντεῦθεν εἰς Καματερὸν παρὰ τὸ Χαϊδάρι, εἰς τὴν ἄκραν τῆς πεδιάδος τῶν Ἀθηνῶν (26/7 Φεβρουαρίου), ἔνθα ὁ Βούρβαχης παρὰ τὴν συμβουλὴν τῶν ἐμπείρων ὁπλαρχηγῶν παρεκίνησεν εἰς μάχην καὶ κατῆλθεν εἰς τὴν πεδιάδα, ἀφίνων ὄπισθεν αὐτοῦ τὸν Βάσσον. Ἐνταῦθα δὲ ὁ Ῥεσὶτ πασᾶς, ἐπασχολῶν τοὺς ἐν Φαλήρῳ διὰ ἐλαφρῶν ἀκροβολισμῶν, ὥρμησε κατ' αὐτοῦ μετὰ 2000 πεζῶν καὶ 600 ἱππέων, καὶ ἔτρεψε τὴν ἐμπροσθοφυλακήν, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὁποίας ἔπεσε καὶ ὁ Βούρβαχης, εἰς φυγήν, εἰς ἣν συμπεριεπλέχθη ἐλεεινῶς καὶ τὸ κέντρον. Εἶτα ἐκίνησεν ὁ Κιουταγῆς (29/10 Φεβρ.) μετὰ 4000 ἀνδρῶν κατὰ τοῦ Πειραιῶς καὶ κατὰ τῆς ὠχυρωμένης θέσεως τῶν Ἑλλήνων, τῆς Καστέλλας (Μουνυχίας), αὐτῆς ταύτης τῆς θέσεως, ἥν ποτε κατέλαβον καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ἐν τῷ Πελοποννησιακῷ πολέμῳ πρὸς κυρίευσιν τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ὁ Θρασύβουλος ἐν τῷ κατὰ τῶν τριάκοντα τυράννων ἀγῶνι αὐτοῦ. Οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὸ τὸν Μακρυγιάννην κατεῖχον τὴν ὑπὸ ἑλῶν προστατευομένην δεξιὰν πτέρυγα εἰς θέσιν σχεδὸν ἀπρόσιτον, τὸ κέντρον κατεῖχεν ὁ Νοταρᾶς καὶ τὴν ἐκτεθειμένην ἀριστερὰν πτέρυγα ὁ Καλλέργης, ἣν ὅμως ἐπροστάτευον τὰ ἐν τῷ λιμένι πλοῖα. Ἐνταῦθα ἐν πενταώρῳ μάχῃ, καθ' ἣν ἠρίστευσε τὸ ἀτμόπλοιον τοῦ Ἄστιγγος καὶ ὁ ἀνδρεῖος Μακρυγιάννης (30/11 Φεβρ.) ἐξεδικήθησαν κατά τι οἱ Ἕλληνες διὰ τὴν ἐν Καματερῷ ὑποστᾶσαν ἧτταν. Ὁ Κιουταγῆς παρητήθη ἔκτοτε τοῦ σχεδίου νὰ καταλάβῃ διὰ τῆς βίας τὴν θέσιν τῆς Καστέλλας, ἀλλ' ὠχυρώθη περισσότερον παρὰ τὴν μονὴν καὶ παρὰ τὸν Ἰλισσὸν καὶ παρηνόχλει τοὺς Ἕλληνας καθ' ἑκάστην διὰ τοῦ πυροβο-

Τὸ ἀγγλικὸν κόμμα ἀποθαῤῥυνθὲν ἐπειράθη (19/31 Ἰανουαρίου) νὰ ἔλθῃ εἰς συμβιβασμὸν, ἀλλ' ἀγερώχως ἀπεπέμφθη. Ὅθεν ἀποτελέσαν τὴν ἐκ δύο τρίτων νόμιμον ἀπαρτίαν ἤρχισε καὶ τοῦτο τὰς συνεδριάσεις του ἐν Αἰγίνῃ, καὶ ἡ Ἑλλὰς εἶδε πάλιν δύο ἐθνικὰς συνελεύσεις συνεδριαζούσας ταὐτοχρόνως τὴν μίαν πλησίον τῆς ἄλλης, συνελεύσεις, αἵτινες δὲν ἦσαν τώρα διῃρημέναι μεταξὺ δύο ἐπαρχιακῶν στρατοπέδων ἢ μεταξὺ στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς μερίδος, ἀλλὰ μεταξὺ ἀγγλικοῦ καὶ ῥωσσικοῦ κόμματος, καὶ τῆς ἀποσυνθέσεως τῶν ὁποίων ἡ κυρία αἰτία ἢ τὸ πρόσχημα ἦτο, ὅτι ἡ μὲν ἤθελε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν σχεδὸν ἐντελῶς ἀπολεσθεῖσαν στερεὰν Ἑλλάδα ἣν ἡ ἑτέρα ἤθελεν ἔτι νὰ διατηρήσῃ.

Ἡ ἐν Τροιζῆνι συνέλευσις.

Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παραγνωρίσῃ τις, ὅτι ἡ μεταβεβλημένη αὕτη θέσις τῶν ἐσωτερικῶν ἐν Ἑλλάδι κομμάτων ἦτο ἡ ἀκριβὴς ἀπεικόνισις τῆς θέσεως τῶν διπλωματικῶν σχέσεων τῶν Δυνάμεων πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν. Ἦτο αὕτη ἡ ἀρχὴ ὅλων τῶν δεινῶν, τῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπελθόντων, ὅτι ἠναγκάσθη νὰ προσλάβῃ εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν της ὡς τὸ ὀλεθριώτατον τουρκικὸν κληροδότημα διαρκῆ, ἂν καὶ ἀείποτε μεταβαλλομένην ἐξάρτησιν ἀπὸ ἐξωτερικῶν ἐπιῤῥοιῶν. Καθὼς τὸ ἰσχυρὸν Ὀθωμανικὸν κράτος ἐν τῇ ὁλότητί του ἦτο πρὸ πολλοῦ τὸ παίγνιον τῆς ἀντιζήλου Εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας, οὕτω καὶ οὐδεὶς τῶν ὑποτελῶν τῆς Πύλης, οὔτε ὁ Ἀλῆ πασᾶς οὔτε ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς, δὲν ἠδύνατο νὰ περιέλθῃ εἰς ἀνεξάρτητον θέσιν ἢ εἰς τὴν ἐλευθέραν τῆς ἰσχύος του ἐξάσκησιν, χωρὶς νὰ τύχῃ τῆς αὐτῆς ἐπιτηρήσεως· τόσῳ ὀλιγώτερον ἠδύνατο ἡ ἀσθενὴς Ἑλλὰς ν' ἀποσπασθῇ ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ κράτους, χωρὶς ὡς πρὸς τὸ κεφάλαιον τοῦτο νὰ μείνῃ εἰς θέσιν ἐξηρτημένην, δηλ. χωρὶς νὰ μένῃ ἐκτεθειμένη εἰς τὴν ἐπιῤῥοὴν τῶν ξένων, ἄνευ τῆς συνδρομῆς τῶν ὁποίων οὐδέποτε ἠδύνατο ν' ἀποκτήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν της. Αἱ λεπταὶ ἀντανακλάσεις, ἃς ἀπέστιλβον ἔκτοτε αἱ τῆς Εὐρώπης σχέσεις πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα, ἀπεδείκνυον, πόσον φυσικῶς αἱ μεταβολαὶ αὗται ἐπήρχοντο ἄνευ σπουδαίας

τινὸς ἀμέσου ἐπενεργείας. Ἐν ὅσῳ αἱ μεγάλαι τῆς Γερμανίας Δυνάμεις δὲν ἐφρόντιζον περὶ τῆς Ἑλλάδος, ἐν ὅσῳ ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος κατεδίκαζε τὴν ἐπανάστασίν της καὶ ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις διετέλει ἀδιάφορος, τὰ βλέμματα ὅλων τῶν Ἑλλήνων ἦσαν ὡς ἦτο ἑπόμενον ἐστραμμένα πρὸς μόνην τὴν Ἀγγλίαν, ἥτις ἐν ἀρχῇ μὲν ἐφαίνετο ἐχθρικωτέρα σχεδὸν καὶ αὐτῆς τῆς Αὐστρίας, ἀλλ' ὅμως ἐν ταῖς Ἰονίοις αὐτῆς νήσοις εἶχε πολὺ φυσικὸν σύνδεσμον μεταξὺ ἀμφοτέρων τῶν ἐθνῶν, ὥστε ἡ ἀμοιβαία ἀβροφροσύνη, αἱ συναλλαγαὶ καὶ ἡ συγκοινωνία νὰ μὴ παρέχωσι νέας ἀείποτε ἀφορμὰς πρὸς στενώτερον σύνδεσμον. Μετὰ ταῦτα δὲ, ὅτε τοσοῦτον ζωηρῶς ἠγέρθησαν ἐν Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ αἱ φιλελληνικαὶ συμπάθειαι ἀνταπεκρίθη ἡ Ἑλλὰς διὰ τῆς ἐμπιστοσύνης, μεθ' ἧς ἡ κυβέρνησις ἔδωκεν εἰς τὸν Φαβιέρον καὶ θέσιν περιφανῆ καὶ ἐπιῤῥοὴν, καὶ μεθ' ἧς ἤκουε τὰς συμβουλὰς τοῦ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀποσταλέντος συνταγματάρχου Εϊδέγερ (βαρώνου Ἔϊδεκ). Μόνον συμπαγῆ στοιχεῖα τῶν ξένων τοιούτων ἀποχρώσεων, καὶ αὐτῆς ἔτι τῆς γαλλικῆς, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ σχηματισθῶσιν ἔνθα οὐδὲν ὑπῆρχε παρὰ ταῖς κυβερνήσεσι στήριγμα. Ἀλλὰ μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου μετεβλήθησαν αἴφνης πάλιν καὶ αἱ σχέσεις μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ῥωσσίας, καὶ μετὰ τὸ πρωτόκολλον τοῦ Ἀπριλίου ἤρξαντο διαμεριζόμεναι αἱ συμπάθειαι μεταξὺ τῶν ὑπογραψασῶν αὐτὸ δύο προστατίδων Δυνάμεων. Καθὼς ἐν τῇ διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τούτου ὁμιζομένῃ μεσολαβήσει ἡ μὲν Ῥωσσία ἐπαρουσιάζετο ἐν δευτερευούσῃ θέσει, ἡ δὲ Ἀγγλίᾳ ἐν τῇ πρώτῃ, οὕτω καὶ ἐν Ἑλλάδι τὸ μὲν ἀγγλικὸν κόμμα ἦτο τὸ φανερὸν, τὸ δὲ ῥωσσικὸν τὸ κρύφιον· καὶ καθὼς κρύφιαι ὑπόνοιαι καὶ ἀντιζηλίαι ἔκειντο ὄπισθεν τῆς συμμαχίας ταύτης τῶν δύο Δυνάμεων, οὕτω καὶ ἐν Ἑλλάδι διεχώριζε διηνεκὴς διχόνοια τὰ δύο κόμματα, καὶ ἀφ' οὗ ταῦτα εἶχον συνδυασθῆ. Ἡ διαλλαγὴ αὕτη ἦτο ἔργον τῶν Ἄγγλων Φιλελλήνων. Ἐν ᾧ ἡ εὐρωπαϊκὴ ἐπέμβασις εἶχε καταφέρει κατὰ τῆς Ἑλλάδος τὴν πληγὴν ταύτην τῆς ἐξημμένης κομματικῆς διαι-

ρέσεως, ἐφαίνετο ὅτι ὁ Φιλελληνισμὸς εἶχε καὶ τὰ μέσα νὰ τὴν ἐπουλώσῃ πάλιν. Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐν Ἑρμιόνῃ συνελεύσεως ἀπεβιβάσθη (26/9 Μαρτίου) ὁ Τσούρτς εἰς Χέλι ἀντικρὺ τῶν Σπετσῶν. Ὁ Κολοκοτρώνης ὑπεδέξατο αὐτὸν, ὡδήγησεν αὐτὸν εἰς Ἑρμιόνην, τὸν ὠνόμασε πατέρα καὶ εὐεργέτην καὶ ἐκήρυξεν ὅτι εἶναι ἕτοιμος «ὑπὲρ τοῦ γενικοῦ καλοῦ», ν' ἀναγνωρίσῃ τὸν ἀρχαῖον αὐτοῦ ταγματάρχην ὡς ἀρχιστράτηγον. Ὁ Τσούρτς μόλις ἐπληροφορήθη περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων εἶπεν ὅτι πρέπει νὰ τὸν θεωρῶσιν ὡς ἁπλοῦν ἐθελοντὴν ἐν ὅσῳ δὲν ἐπέλθει ἐντελὴς ὁμόνοια. Οἱ ἐν Αἰγίνῃ, ἔνθα μετέβη (27/11 Μαρτίου) μετὰ τοῦ Ἀμιλτῶνος, ἦσαν ἕτοιμοι νὰ τὸν παραδεχθῶσι ὡς κριτὴν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ οἱ ἐν Ἑρμιόνῃ. Πρὸς τοὺς ἐν Ἑρμιόνῃ ἀνήγγειλεν ἀπειλητικῶς ὁ Ἀμιλτὼν, ὅτι θέλει γράψει πρὸς τὸν Στράτφορδ Κάννιγγα (ὅστις πρὸ μικροῦ (1) εἶχε κοινοποιήσει τὸν ἐπίσημον διορισμόν του ὡς πληρεξουσίου εἰς τὴν μεσολάβησιν) ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἐν τῇ ἀποσυνθέσει αὐτῆς δὲν εἶναι ἀξία τῶν προσπαθειῶν τῆς Εὐρώπης. Τοῦτο κατεπράϋνε τὸ θάρσος τῶν ἐν Ἑρμιόνῃ καὶ ἐπέφερε διαίρεσιν μεταξὺ τῶν πληρεξουσίων, ἀφ' ὧν ἀπεχωρίσθησαν πάλιν οἱ νησιῶται ὑπὸ τὸν Κοντουριώτην, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε κατανοήσει τὸν κρύφιον σκοπὸν τοῦ Κολοκοτρώνου, νὰ προσκαλέσῃ τὸν Καποδίστριαν κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος, νὰ τὸν διορίσῃ δηλ. εἰς θέσιν, ἐφ' ἧς αὐτὸς ὁ ἴδιος (ὁ Κοντουριώτης) ἐπίστευεν ὅτι ἔχει πρῶτος τὸ δικαίωμα. Ἐν μέσῳ τῶν ταραχῶν καὶ διενέξεων τούτων ἔλαβον οἱ Ἄγγλοι εἰρηνοποιοὶ τὴν δραστικωτάτην τῶν συνδρομῶν. Ὁ πρὸ πολλοῦ ὡς Μεσσίας περιμενόμενος, πρὸ πολλοῦ μάτην ἐπιθυμούμενος, λόρδος Κόχραν, περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ ὁποίου εἶχον πλέον ἀπελπισθῇ οἱ Ἕλληνες, ἀπεβιβάσθη τέλος (5/17 Μαρτίου) εἰς Ὕδραν, καὶ ἐντεῦθεν μετέβη εἰς Αἴγιναν. Ὁ Κόχραν περιεφέρετο ἐπὶ μῆνας ὁλοκλήρους κατὰ τὴν Μεσόγειον ὑπὸ μυστηριώδους

(1) Ἔγγραφον πρὸς τὴν Νομοθετικὴν ἐπιτροπὴν, τῆς 8 Φεβρ. 1827 ν. χρ.

σκότους κεκαλυμμένο·, ὅτε τὰ ἀγγλο ἀμερικανικὰ πλοῖα δὲν ἐφαίνοντο ἀκόμη, εἶτα δὲ κατὰ τὸ παρελθὸν φθινόπωρον εἶχε μεταβῆ εἰς Μασσαλίαν καὶ Γενεύην, ἔνθα συνῆψε σχέσεις μετὰ τοῦ Εὐνάρδου. Ἡ τῶν Παρισίων ἑταιρία κατέβαλλε χάριν αὐτοῦ, τοῦ Ἄγγλου, τὰς λαμπροτέρας αὐτῆς προσπαθείας, τῷ ἠγόρασεν ἀντὶ 260 χιλιάδων φράγκων τὸ βρίκιον «ὁ Σωτὴρ» (Sauveur) ἔχον 18 τηλεβόλα, καὶ ἐξαντλήσασα ὅλα τὰ μέσα της τὸν ἐφωδίασε μὲ 355 χιλ. φράγκων, ὅπως κατὰ τὸν πρῶτον χρόνον τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐμφανίσεώς του τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ πάσης παρενοχλήσεως τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. Πανταχόθεν τῷ ἐστέλλοντο συγχαρητήρια καὶ ἐνθουσιώδεις ἐπιστολαί. Ὁ Κολοκοτρώνης ἀπέστειλε πρὸς ὑποδοχὴν αὐτοῦ τὸν κόμητα Μεταξᾶν. Ὁ Κόχραν ὅμως τὴν αὐτὴν διαγωγὴν τῶν συμπολιτῶν του, Τσούρτς καὶ Ἀμιλτῶνος, ἐτήρει, λέγων ὅτι οὐδὲν θέλει πράξει ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἐὰν πρότερον οἱ Ἕλληνες δὲν ὁμονοήσωσιν. Εἰς τὴν ἐξ Ἑρμιόνης ἐπιστολὴν τῆς συνελεύσεως ἀπήντησεν ἀμέσως, ὅτι λυπεῖται βλέπων τοὺς προὔχοντας καὶ τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ ἔθνους κατασπαταλῶντας τὸν χρόνον ἐν διχονοίᾳ, ἐν ᾧ ὁ ἐχθρὸς προχωρεῖ εἰς τὴν χώραν λεηλατῶν. «Ἐὰν ἔζη ὁ Δημοσθένης, λέγει ἐν τέλει, ἠθέλετε ἀκούσει ἐκ τοῦ στόματός του τὸν πρῶτον κατὰ Φιλίππου λόγον. Ἀναγνώσατε αὐτὸν ἐν πλήρει συνεδριάσει διὰ νὰ μάθητε τί ὀφείλετε νὰ πράξητε.»

Ὁ φόβος, μὴ ἀπολέσωσι καὶ αὐτοῦ τὴν συνδρομήν, διέλυσε τὸ μῖσος, καὶ συνεφωνήθη νὰ ἑνωθῶσιν αἱ δύο συνελεύσεις ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Τροιζῆνος, ἔνθα ἔν τινι κήπῳ τοῦ χωρίου Δαμαλᾶ ἤρχισαν (19/1 Ἀπριλίου) αἱ διακοπεῖσαι ἐργασίαι. Παρατρέχομεν, ὡς συνήθως, τὰ πολλὰ εἰς μάτην ἐκδοθέντα ψηφίσματα περὶ οἰκονομικῶν καὶ στρατιωτικῶν, καθὼς καὶ τὰ νομοθετικὰ καὶ διοικητικά, καὶ ψαύομεν μόνον τῶν οὐσιωδεστέρων ζητημάτων. Ἓν ἐκ τῶν ψηφισμάτων ὥριζεν, ὅτι τὸ ἀδιαίρετον Ἑλληνικὸν κράτος σύγκειται ἐξ ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν, αἵτινες ἐδράξαντο τῶν ὅπλων· διὰ τοῦ ψηφίσματος τούτου διεψεύδοντο ὅλαι αἱ φῆμαι, ὅτι δῆθεν ἐγίνετο σκέψις περὶ ἀποχωρισμοῦ τῆς

στερεᾶς Ἑλλάδος πρὸς ὄφελος τῆς Πελοποννήσου. Αἱ βάσεις τῆς συμβάσεως παρὰ τῆς ἀγγλικῆς μεσολαβήσεως διετηρήθησαν. Ἄμεσον δὲ καὶ πρακτικὴν ἐπιῤῥοὴν εἶχον αἱ περὶ τῶν στρατιωτικῶν διατάξεις. Ὁ λόρδος Κόχραν ὤμοσεν (29/10 Ἀπριλίου) ἐνώπιον τῆς Συνελεύσεως τὸν ὅρκον ὡς στόλαρχος. Ὁ ἀνδρεῖος Μιαούλης, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ὤφειλεν ὅλας αὐτοῦ σχεδὸν τὰς δάφνας, ἐφάνη καὶ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην, ὡς πάντοτε, μετριόφρων, πλήρης αὐταπαρνήσεως, καὶ πιστὸς ἑαυτῷ καὶ πολιτικῶς καὶ ἠθικῶς· εἰλικρινῶς καὶ τιμίως ἐγκατέλιπε τὴν θέσιν τοῦ ναυάρχου καὶ ἐδέχθη τὴν τοῦ ἁπλοῦ πλοιάρχου. Ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ὑπεχώρησε τοσοῦτον εἰλικρινῶς ἀπέναντι τοῦ Τσούρτς, ὅστις ὀλίγας ἡμέρας μετὰ ταῦτα (3/15 Απριλίου) ἔδωκε τὸν ὅρκον. Ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἠναντιώθη εἰς τὸ νὰ παραχωρηθῶσιν εἰς τοὺς Ἄγγλους αἱ ἐπικίνδυνοι θέσεις, ἐν αἷς οὐδεὶς μέχρι τοῦδε καὶ ἐξ αὐτῶν ἔτι τῶν ἐντοπίων δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποκτήσῃ ἰσχύν τινα· μάλιστα ὑπεστήριξε τοὺς διορισμοὺς τούτους, ὅπως διεξαγάγῃ μετὰ ταῦτα τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς κυβερνήσεως κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ. Ἀφ' οὗ οἱ ἕνδεκα παρητήθησαν τῶν θέσεών των (26/7 Ἀπριλίου), συνεφώνησαν οἱ Ἕλληνες, ὑπὸ μακρᾶς πείρας ὁδηγούμενοι, ν' ἀναθέσωσι τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν εἰς ἓν μόνον πρόσωπον. Ἅμα ὅμως ἠκούσθη τὸ ὄνομα τοῦ Καποδιστρίου, ἀπεχώρησαν οἱ Κοντουριῶται ἐν βίᾳ ἐκ τῆς συνελεύσεως. Ἀλλ' ἡ ἀνάγκη καὶ ἡ ἔλλειψις καλλιτέρας συμβουλῆς, ἡ ἀσαφὴς ἐμπιστοσύνη τοῦ λαοῦ εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο, ἡ διχόνοια τῆς ἀντιπάλου μερίδος (τοῦ Κοντουριώτου καὶ Ζαήμη) ἐπανέφερον τοὺς Ἕλληνας πάλιν εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἀνδρὸς τούτου, ἡ ἁπλῆ πρότασις τοῦ ὁποίου πρὸ δύο μόλις ἐτῶν ἐστέρησε τὸν εὐεργέτην Βαρβάκην πάσης συμπαθείας καὶ εὐγνωμοσύνης. Μνεία ἐγένετο πάντων τῶν ὀνομάτων τῶν ἐντοπίων, ἀλλὰ πάντα εὑρέθησαν ἀκατάλληλα καὶ τετριμμένα.

Ὁ Κολοκοτρώνης ἐδελέαζε τοὺς συμπολίτας του παριστῶν αὐτοῖς τὴν ἀνάγκην, νὰ ἐκλέξωσι κυβερνήτην, ὅπως ἀποδείξωσι τοῖς Ἄγγλοις τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Καὶ αὐτοὶ οἱ δύο Ἄγγλοι

διοικηταὶ ὑπεστήριζον τὴν ἐκλογὴν ταύτην, περὶ τῆς ὁποίας ἴσως ἐνόμιζον ὅτι δὲν ἤθελε γείνει δεκτή. Καὶ αὐτὸν τὸν Ἀμιλτῶνα ἔπεισεν ὁ Κολοκοτρώνης νὰ ὑποχωρήσῃ ὡς πρὸς τὸ οὐσιωδέστατον τοῦτο ζήτημα. Πρό τινων ἤδη μηνῶν εἶχεν εἴπει ὁ Κολοκοτρώνης πρὸς τὸν Ἄγγλον κομμοδόρον, ὅςτις ἐζήτει νὰ μάθῃ τὸ φρόνημά του, ὅτι δὲν συμφέρει νὰ προσκληθῇ εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος Ῥῶσσος ὑπήκοος, διότι οἱ Ἕλληνες ἐξαρτῶνται ἀπὸ τῆς προστασίαν ὑπισχνουμένης Ἀγγλίας. Νῦν δὲ μετέβη εἰς Πόρον, ὅπως μάθῃ, τίνα θέλει προτείνει ὡς κυβερνήτην ὁ Ἀμιλτὼν, νῦν ὅτε ὁ Τσούρτς καὶ ὁ Κόχραν εἶναι ἀρχηγοὶ τῶν ἐνόπλων δυνάμεων. Ἡ Ἀγγλία, ἠρώτησεν ὁ Κολοκοτρώνης, θέλει μᾶς δώσει κυβερνήτην ἢ βασιλέα; — Ὄχι! — Ἡ Γαλλία λοιπὸν, ἡ Ῥωσσία, ἡ Πρωσσία, ἡ Νεάπολις ἢ ἡ Ἱσπανία; — Ὄχι· Ἐκλέξατε Ἕλληνα. (Ὁ Ἀμιλτὼν ἤθελε προτείνει τὸν Μαυροκορδάτον). «Δὲν ἔχομεν καταλληλότερον Ἕλληνα τοῦ Καποδιστρίου,» ἀπήντησεν ὁ Κολοκοτρώνης. Ὁ Ἀμιλτὼν ἀκούων τὸ ὄνομα τοῦτο τὸν εἶδεν ἀσκαρδαμυκτὶ καὶ τῷ ὑπενθύμισε τοὺς προτέρους λόγους του. «Ἔχεις δίκαιον, τῷ ἀπεκρίθη ὁ Ἕλλην, ἀλλ' οἱ καιροὶ ἤλλαξαν· ἡ Ἀγγλία εἶναι μὲν ἡ προστάτίς μας, καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ἔχομεν Ἄγγλους διοικητὰς, ἀσμένως δὲ ἠθέλομεν δεχθῇ καὶ Ἄγγλον κυβερνήτην· ἀλλὰ δὲν ὁμολογεῖς καὶ σὺ, ὅτι τοιοῦτος δὲν ὑπάρχει; » — Ἐκλέξατε τὸν Καποδίστριαν, εἶπε τότε ὁ Ἀμιλτὼν, ἢ ὅποιον διάβολον θέλετε, διότι ἄλλως ἐχάθητε.» — Οὕτως ἔτυχεν ὁ Κολοκοτρώνης τοῦ ποθουμένου. Εὔκολον τῷ ἦτο τώρα νὰ πείσῃ τοὺς ἀμφιταλαντευομένους. Ὁ Καποδίστριας ἐξελέχθη (30/11 Ἀπριλίου) Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη. Ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις, ἥτις διωρίσθη μέχρι τῆς ἐλεύσεώς του, ἦτο κακὸς οἰωνός. Ἐσυστήθη κυβερνητικὴ ἐπιτροπὴ ἐκ τριῶν μελῶν, πρόεδρος τῆς ὁποίας ἦτο ὁ βεηζαδὲς Γεώργιος Μαυρομιχάλης, ἀνὴρ ἀνήθικος, ὅστις ἐργασθεὶς ὑπὲρ πάντα ἄλλον ὑπὲρ τῆς ἐκλογῆς τοῦ κόμητος τῷ ἡτοίμασε μετὰ ταῦτα τὸν ὄλεθρον. Οἱ συνάδελφοί του δὲ ἦσαν δύο ὅλως ἄγνωστοι μέχρι τοῦδε ἄνδρες, ὁ Ψαρικὸς Μιλαΐτης, ὅστις χειρότερος καὶ

αὐτοῦ τοῦ Μαυρομιχάλη ἐθεωρεῖτο, καὶ ὁ Ἰωάννης Νάκος ἐκ Λεβαδείας, ὅστις ἦτο καταγέλαστος παρὰ τῷ λαῷ ὡς μωρὸς καὶ νωθρὸς ἄνθρωπος. Τὰ προσκλητήρια ἔγγραφα πρὸς τὸν Καποδίστριαν ἐστάλησαν ὁμοῦ μετὰ προκηρύξεως πρὸς τὰ χριστιανικὰ ἔθνη περὶ συνδρομῆς, καὶ μετὰ εὐχαριστηρίων ἐπιστολῶν ἐκ μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Βαυαρίας Λουδοβῖκον, πρὸς τὸν Κάννιγγα, τὸν Εὐνάρδον καὶ τοὺς Φιλέλληνας.

Ὁ λόρδος Κόχραν. Ἀπόπειραι πρὸς βοήθειαν τῆς ἀκροπόλεως.

Οὕτω διὰ τῆς ἐμφανίσεως τῶν Ἄγγλων διοικητῶν τὸ πρῶτον καὶ τέλος διὰ τῶν ἐπιτακτικῶν λόγων τοῦ λόρδου Κόχραν ἀποκατέστη ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ ἡσυχία ἐσωτερικῶς. Ὁ σωτὴρ ὅμως οὗτος δὲν ἦλθε φέρων μόνον τὴν εἰρήνην, ἀλλὰ καὶ τὸ ξίφος. Ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ἐφαίνετο ὅτι ἤθελεν ὁ φιλελληνισμὸς οὐ μόνον τὸν ἐμφύλιον πόλεμον νὰ κατευνάσῃ, ἀλλὰ καὶ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα ν' ἀποπερατώσῃ. Τὰ μέγιστα προσεδοκοῦντο παρὰ τοῦ ἥρωος ναύτου, ὅστις ἐν δυσὶν ἐκστρατείαις παίζων εἶχε συστήσει καὶ διατηρήσει ἐν Βρασιλίᾳ μίαν αὐτοκρατορίαν· καὶ αὐτὸς δὲ δὲν παρημέλει νὰ ὑποθάλπῃ ἔτι περισσότερον τὰς ὑπερβολικὰς ταύτας προσδοκίας. Πρὸ τῆς ἀφίξεώς του εἶχε διαδοθῇ ἐν Ἑλλάδι πομπώδης αὐτοῦ πρὸς τὸν Μεχμὲτ Ἀλῆν ἐπιστολή, ἧς τὴν ἀμφίβολον γνησιότητα καὶ αὐτὸς ὡμολόγει. Διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης προέτρεπε τὸν ἀντιβασιλέα, ν' ἀνοίξῃ εἰς τὴν δύναμίν του εὐγενέστερον στάδιον, νὰ προστατεύσῃ τὴν βιομηχανίαν, τὰς τέχνας, τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ νὰ συνδέσῃ ἀπομεμακρυσμένους ὠκεανούς. Ἔνδοξον μὲν θέλει εἶσθαι νὰ τὸν συνδράμῃ τις εἰς τὰς εὐγενεῖς ταύτας ἐπιχειρήσεις, ἀτιμωτικὸν δὲ ν' ἀνεχθῇ τις τὰς παρούσας αὐτοῦ πράξεις. Καταπολέμησον ἐκείνους, τῷ ἔλεγεν ἐν τέλει, οἵτινες ἐργάζονται ὑπὲρ τῆς διαιωνίσεως τῆς βαρβαρότητος! Μετὰ ταῦτα, ἐλθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐξέδιδεν ὁ Κόχραν κομπαστικὰς προκηρύξεις, ἐν αἷς ἐλέγετο ὅτι τὸ βυζαντινὸν κράτος θέλει πάλιν ἀνασταθῇ, καὶ ἡ Ἑλληνικὴ σημαία θέλει στηθῇ ἐπὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας! Εὔκολον εἶναι νὰ ἐννοήσῃ τις πόσον εὐχαρίστως ἐπίστευον οἱ τὰς ὑπερβολὰς ἀγαπῶντες Ἕλληνες πάντα τὰ θαύματα ταῦτα, περὶ ὧν ὠνειροπόλει ὁ Ἄγγλος!

Πρὸ αὐτοῦ εἶχον τέλος ἔλθει εἰς τὴν Ἑλλάδα τινὰ τῶν τρομερῶν ἐκείνων καὶ πρὸ πολλοῦ περιμενομένων θαλασσίων ὅπλων, ἅτινα οὐκ ὀλίγον εἶχον συντελέσει εἰς τὴν ἀναπτέρωσιν τῶν ἐλπίδων. Κατὰ τὸν Σεπτέμβριον ἔφθασεν ἔμπροσθεν τοῦ Ναυπλίου ὁ πλοίαρχος Ἄστιγξ μετὰ τοῦ ἀτμοπλοίου « ἡ Καρτερία, » καὶ οἱ Ἕλληνες χωρικοὶ ἐδιηγοῦντο ὅτι ὁ ἀτμὸς ὤθησε τὸ πλοῖον τοῦτο μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ Παλαμηδίου! Κατὰ δὲ τὸν Δεκέμβριον ἔφθασεν ὁ Κοντόσταυλος μετὰ τῆς μεγαλοπρεποῦς φρεγάτας « ἡ Ἑλλάς, » ἐκ Νέας Ὑόρκης. Πρὸς δὲ τούτοις προσέφερεν ὁ λόρδος Κόχραν καὶ αὐτὴν τὴν γολέτταν αὐτοῦ καὶ τὸ βρίκιον « ὁ Σωτήρ, » κομίζων συγχρόνως καὶ τὰ ἀνεκτίμητα κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν πολεμεφόδια, τρόφιμα καὶ χρήματα, τὰ ὁποῖα ἔσωσαν ἀπὸ τῆς μεγίστης τῆς στιγμῆς στενοχωρίας καὶ ἀμέσως ἐδαπανήθησαν πρὸς πληρωμὴν τοῦ στρατοῦ, ἐπισκευὴν πλοίων, κατασκευὴν πυρπολικῶν, καὶ προμήθειαν διαφόρων πολεμικῶν σκευῶν. Διότι δικτατορικώτερον παρ' ὅτι εἶχεν ἐπιβάλει ὁ Κόχραν τὴν εἰρήνην, προέτρεπε νῦν ὁ αὐτὸς εἰς πόλεμον· ὀφείλων δὲ χάριτας πρὸς τὴν φιλελληνικὴν τῶν Παρισίων ἑταιρίαν ἐθεώρησε πρώτιστον αὐτοῦ καθῆκον νὰ συνδράμῃ τὸν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἐν ἐπικινδύνῳ θέσει εὑρισκόμενον Φαβιέρον. Ὅθεν ἐν τῷ φιλοδόξῳ ζήλῳ ἀμέσου ἐπιτυχίας παρεκίνει μετ' ἀπερισκέπτου βίας εἰς τὴν ἄμεσον ταύτην ἐπιχείρησιν, ἧς ἡ ἐπιτυχία διὰ περιεσκεμμένων ὁδῶν ἀμφίβολος σχεδὸν δὲν ἦτο. Ἀπὸ τῆς ἀφίξεώς του ἤδη ἐμαίνετο ὁ Κόχραν κατὰ τῆς κατασπαταλήσεως τοῦ χρόνου εἰς ἐθνικὰς συνελεύσεις, καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ αὐτοῦ ἐγγράφῳ πρὸς τὴν συνέλευσιν ἐπέμενεν εἰς τὴν βοήθειαν τῆς ἀκροπόλεως ὡς εἰς ἀπαραίτητόν τι, ἀναβαλλομένης δὲ ταύτης ἠπείλησεν ὅτι θέλει ἀναχωρήσει ἐὰν κατὰ τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἔγραψε τὴν ἐπιστολήν του, δὲν ἐλάμβανεν ἀπάντησιν ἀρεστὴν αὐτῷ. Οἱ Ἕλληνες ἠναγκάσθησαν νὰ τῷ ὑποσχεθῶσι τὰ πάντα. Ἡ θέσις του ἦτο κυρίως εἰς τὴν Προποντίδα, ὅθεν ἡτοιμάζετο ν' ἀποπλεύσῃ ὁ τουρκικὸς στόλος· ἀλλ' ὁ Κόχραν δὲν εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν εἰμὴ τὴν μίαν ἐπιχείρησιν, τὴν τῶν Ἀθηνῶν,

ἔνθα ἐν ξένῳ στοιχείῳ καὶ τόπῳ ἔμελλε νὰ πολεμήσῃ ξένον ἐχθρὸν διὰ ξένου στρατοῦ.

Πρὸ τῆς προτροπῆς ἤδη καὶ πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Κόχραν ἐγένετο ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ζαΐμη ἀπόπειρα πρὸς ἐπικουρίαν τῆς ἀκροπόλεως, τῆς ὁποίας ἡ πολιορκία ἐξηκολούθει καὶ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Τούρκου στρατάρχου, καὶ ἡ ὑπεράσπισις ὀλίγον εἶχεν ὠφεληθῆ ἐκ τῆς βοηθείας τοῦ Φαβιέρου, διότι οἱ στρατιῶταί του ἀπαράσκευοι εἰς διαχείμασιν καὶ ἐλαφρῶς ἐνδεδυμένοι κατελήφθησαν ἐν καιρῷ χειμῶνος ὑπὸ πυρετῶν, ὑφ' ὧν ἀνηρπάγησαν τὰ τέσσαρα πέμπτα τοῦ σώματος. Ὁ Ζαΐμης ἐνθυμούμενος τὰς ὁδηγίας τοῦ Στράτφορδ Κάννιγγος, καί, ὡς ἐφαίνετο, φροντίζων νὰ ἐνισχύσῃ τὴν κλονιζομένην αὐτοῦ κυβέρνησιν διὰ σπουδαίας στρατιωτικῆς ἐπιχειρήσεως, εἶχε συγκεντρώσει, ὑπὸ φιλελληνικῶν χρηματικῶν συνδρομῶν βοηθούμενος (περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰανουαρίου) ἐν Ἐλευσῖνι πρὸς ἐπικουρίαν τῆς ἀκροπόλεως σῶμα πεντακισχιλίων ἀνδρῶν, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ τοποθετηθῇ πρῶτον κατὰ τὸν Πειραιᾶ καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἰς δύο διῃρημένος νὰ ἐνεργήσῃ ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀντιπερισπασμὸν πρὸς τὴν Χασιὰν καὶ τὸ Μενίδι, ἀφ' ἑτέρου δὲ ν' ἀποβιβασθῇ ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Γόρδωνα εἰς Φάληρον. Εἰς μάτην συνεβούλευον οἱ φιλέλληνες ἀξιωματικοί, ἐκ τῆς παρὰ τὸ Χαϊδάρι μάχης διδαχθέντες, ἁπλοῦν σύστημα ἀποκλεισμοῦ τῶν πρὸς τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον πεμπομένων τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων, ἀποτρέποντες συγχρόνως ἀπὸ πάσης ἀνοικτῆς μάχης καὶ πρὸ πάντων ἀπὸ τοῦ κεχωρισμένου τούτου κινήματος κατὰ ἐχθροῦ ἰσχυροτέρου. Τὸ κίνημα ἐγένετο κατὰ τὸ συνταχθὲν σχέδιον. (1) Τὸ κίνημα τοῦ ἑνὸς τῶν ἀποσπασμάτων κατὰ τὸν Παρνασσόν, διευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ Βάσσου καὶ τοῦ Κεφαλλῆνος Βούρβαχη, ὅστις ὑπηρετήσας ἐν τῷ γαλλικῷ στρατῷ πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἐπανέλθει εἰς τὴν πατρίδα του, εἵλκυσε τὸν Τοῦρκον στρατάρχην πρὸς τὸ μέ-

---

1) Πρβ. Φρ. Μυλλέρου Ἀπομνημονεύματα ἐξ Ἑλλάδος. Ἐν Παρισίοις 1833. σελ. 28.

ρος ἐκεῖνο καὶ ἄφησε τὸν Γόρδωνα ἐλεύθερον νὰ ἀποβιβασθῇ εἰς τὸν λιμένα τοῦ Φαλήρου (24/5 Φεβρουαρίου). Ἐχθρὸς δὲν εὑρίσκετο εἰς τὰ μέρη ταῦτα ἐκτὸς 700 Γκεγκῶν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Πειραιῶς, τῇ τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος, ἣν οἱ Ἕλληνες ἐκ τοῦ λιμένος ἐπυροβόλουν καὶ ἐκ τῆς ξηρᾶς ἀμελῶς ἐπολιόρκουν, ἀλλ' εἰς μάτην. Τὸ δ' ἕτερον ἀπόσπασμα ἐκ 3500 ἀνδρῶν ἐπροχώρησεν ἐν τοσούτῳ μέχρι Χασιᾶς (22/3 Φεβρουαρίου) καὶ ἐντεῦθεν εἰς Καματερὸν παρὰ τὸ Χαϊδάρι, εἰς τὴν ἄκραν τῆς πεδιάδος τῶν Ἀθηνῶν (26/7 Φεβρουαρίου), ἔνθα ὁ Βούρβαχης παρὰ τὴν συμβουλὴν τῶν ἐμπείρων ὁπλαρχηγῶν παρεκίνησεν εἰς μάχην καὶ κατῆλθεν εἰς τὴν πεδιάδα, ἀφίνων ὄπισθεν αὐτοῦ τὸν Βάσσον. Ἐνταῦθα δὲ ὁ Ῥεσὶτ πασᾶς, ἐπασχολῶν τοὺς ἐν Φαλήρῳ διὰ ἐλαφρῶν ἀκροβολισμῶν, ὥρμησε κατ' αὐτοῦ μετὰ 2000 πεζῶν καὶ 600 ἱππέων, καὶ ἔτρεψε τὴν ἐμπροσθοφυλακήν, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὁποίας ἔπεσε καὶ ὁ Βούρβαχης, εἰς φυγὴν, εἰς ἣν συμπεριεπλέχθη ἐλεεινῶς καὶ τὸ κέντρον. Εἶτα ἐκίνησεν ὁ Κιουταγῆς (29/10 Φεβρ.) μετὰ 4000 ἀνδρῶν κατὰ τοῦ Πειραιῶς καὶ κατὰ τῆς ὠχυρωμένης θέσεως τῶν Ἑλλήνων, τῆς Καστέλλας (Μουνυχίας), αὐτῆς ταύτης τῆς θέσεως, ἣν ποτε κατέλαβον καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ἐν τῷ Πελοποννησιακῷ πολέμῳ πρὸς κυρίευσιν τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ὁ Θρασύβουλος ἐν τῷ κατὰ τῶν τριάκοντα τυράννων ἀγῶνι αὐτοῦ. Οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὸ τὸν Μακρυγιάννην κατεῖχον τὴν ὑπὸ ἑλῶν προστατευομένην δεξιὰν πτέρυγα εἰς θέσιν σχεδὸν ἀπρόσιτον, τὸ κέντρον κατεῖχεν ὁ Νοταρᾶς καὶ τὴν ἐκτεθειμένην ἀριστερὰν πτέρυγα ὁ Καλλέργης, ἣν ὅμως ἐπροστάτευον τὰ ἐν τῷ λιμένι πλοῖα. Ἐνταῦθα ἐν πενταώρῳ μάχῃ, καθ' ἣν ἠρίστευσε τὸ ἀτμόπλοιον τοῦ Ἄστιγγος καὶ ὁ ἀνδρεῖος Μακρυγιάννης (30/11 Φεβρ.) ἐξεδικήθησαν κατά τι οἱ Ἕλληνες διὰ τὴν ἐν Καματερῷ ὑποστᾶσαν ἧτταν. Ὁ Κιουταγῆς παρῃτήθη ἔκτοτε τοῦ σχεδίου νὰ καταλάβῃ διὰ τῆς βίας τὴν θέσιν τῆς Καστέλλης; ἀλλ' ὠχυρώθη περισσότερον παρὰ τὴν μονὴν καὶ παρὰ τὸν Ἰλισσὸν καὶ παρηνόχλει τοὺς Ἕλληνας καθ' ἑκάστην διὰ τοῦ πυροβο-

λισμοῦ του, καὶ ἀπειλῶν τὰς ἀποστολὰς τῶν τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων των.

Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἀποτυχοῦσα εἰς τὴν ἀπόπειραν ἐπικουρίας τῆς Ἀκροπόλεως, ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὸ συστηθὲν αὐτῇ σχέδιον, ν' ἀποκόψῃ τοῖς πολιορκηταῖς τὴν ἀποστολὴν τῶν τροφῶν. Καὶ ὁ μὲν Μιαούλης φέρων στρατὸν τῆς ξηρᾶς ὑπὸ τὸν Εἰδέγερ εἶχε νὰ ἐπιχειρισθῇ τὴν κυρίευσιν τοῦ Ὠρωποῦ, ὁ δὲ Κωλέττης μετὰ τῶν Θεσσαλομαγνήτων νὰ κινηθῇ κατὰ τοῦ Ταλαντίου· ἀμφότεραι αἱ ἐκστρατεῖαι αὗται ἀπέτυχον (Μάρτιον). Εὐτυχῶς ἀνεπτερώθησαν πάλιν αἱ καταπεσοῦσαι ἐλπίδες διὰ τῆς ἐπανόδου τοῦ Καραϊσκάκη, ὅστις ἐπανειλημμένῃ προτροπῇ τῆς κυβερνήσεως ἦλθεν (28/11 Μαρτίου) εἰς Ἐλευσῖνα, καὶ κατέλαβεν ἐν Κερατσινίῳ θέσιν πρὸς δυσμὰς τοῦ Πειραιῶς. Ὁ Κιουταγῆς εἰς μάτην μὲν ὥρμησε κατ' αὐτοῦ ἐνταῦθα (4/16 Μαρτίου), ἀλλ' ἐν τούτοις ἐκράτει τὰ δύο Ἑλληνικὰ στρατόπεδα, τὸ ἐν Κερατσινίῳ καὶ τὸ ἐν Πειραιεῖ, κεχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων μέχρι τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ὁ Κόχραν συνεβούλευσε τὴν μεγάλην κοινὴν ἐκστρατείαν εἰς ἐπικουρίαν τῆς Ἀκροπόλεως.

Ὁ φιλελληνισμός, ὅστις τοσάκις ἤδη εἶχεν εὐεργετήσει τὴν Ἑλλάδα διὰ τῶν ἠθικῶν καὶ χρηματικῶν αὐτοῦ συνδρομῶν, προσέφερε νῦν πάλιν (ἂν καὶ ἀείποτε πρὸς ζημίαν εἶχε ἀποβῇ) καὶ τὴν στρατιωτικήν του συνδρομήν, καὶ οὐδαμοῦ πρότερον εἶχε διακυβεύσει τοσαύτας στρατιωτικὰς τιμὰς ὅσον ἐνταῦθα, ἔνθα ἐν τῷ πολιορκουμένῳ φρουρίῳ ἔμελλον νὰ συμπράξωσι διάσημος ναύαρχος, ἔνδοξος στρατηγός, ἀνδρεῖος διοικητὴς καὶ ἄλλοι ἔμπειροι ἀξιωματικοί, οἷον ὁ Εἰδέγερ καὶ ὁ Γόρδων. Ὁ κίνδυνος, ὃν διέτρεχεν ἡ Ἀκρόπολις, καὶ ἡ πεποίθησις εἰς τὴν σωτηρίαν αὐτῆς συνήργουν, ὥστε πάντες ἐδράξαντο προθύμως τῶν ὅπλων. Τοῦτο ὤφειλε νὰ καταστήσῃ τοὺς Φιλέλληνας ἀρχηγοὺς ἔτι προσεκτικωτέρους, διότι παλαιὰ πεῖρα ἐδίδασκεν, ὅτι ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως παντὸς στρατηγικοῦ πνεύματος καὶ ὁμονοίας παρὰ τοῖς Ἕλλησι τοσούτῳ χειρότερα ἀπέβαινον τὰ πράγματα, ὅσῳ περισσότεροι συνήρχοντο καὶ ὅσῳ ἕκαστος ἐνόμιζεν ὅτι δύναται νὰ

ἐμπιστευθῇ εἰς τὸν ἕτερον. Οὐδέποτε ὑπήκουσεν ἡ Πελοπόννησος προθυμότερον εἰς τὴν πρόσκλησιν τῶν Στερεοελλαδιτῶν. Οἱ Νοταραῖοι, ὁ Γενναῖος Κολοκοτρώνης, ὁ Σισίνης, οἱ δύο ἀδελφοὶ Πετμεζαῖοι προσῆλθον εἰς τὸν ἐν Ἀττικῇ στρατόν, ὅστις (10/22 Ἀπριλίου) συνέκειτο ἐκ 10,000 ἀνδρῶν. Καὶ νῦν πάλιν πρὶν ἢ ἀποφασισθῇ ἡ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὴν προτροπὴν τοῦ Κόχραν ἄμεσος ἔφοδος κατὰ τοῦ Ῥεσὶτ πασᾶ, συνεζητήθησαν καὶ τὰ μᾶλλον περιεσκεμμένα σχέδια. Καὶ ὁ Τσούρτς ἐσυμβούλευε ν' ἀποσπασθῶσιν οἱ Ἀλβανοὶ ἀπὸ τοῦ Κιουταγῆ δι' ἀντιπερισπασμοῦ ἐν Ἀλβανίᾳ, ὁ δὲ Καραϊσκάκης νὰ καταληφθῶσιν αἱ Θερμοπύλαι καὶ ὁ Ὠρωπός, ὁ συνταγματάρχης Γόρδων, νὰ κρατηθῇ ὁ Πειραιεὺς καὶ διὰ τοῦ κέντρου τοῦ στρατοῦ νὰ γείνῃ ἐκστρατεία εἰς τὸν πορθμὸν τῆς Εὐβοίας. Ἀλλ' ἔν τινι συνδιασκέψει τοῦ λόρδου Κόχραν καὶ τοῦ Τσούρτς μετὰ τοῦ Καραϊσκάκη ἐν Κερατσινίῳ (7/19 Ἀπριλ.) ἐπέμεινεν ὁ ναύαρχος νὰ ἐλευθερωθῇ ἡ Ἀκρόπολις δι' ἀμέσου κατὰ τοῦ πασᾶ ἐφόδου· ἐμπήξας εἰς τὴν γῆν σημαίαν ὑπεσχέθη χίλια δίστηλα εἰς τὸν στήσοντα τὴν σημαίαν ταύτην ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ δέκα χιλιάδας ταλλήρων εἰς τοὺς ὀπαδοὺς αὐτοῦ. Ἡ τυφλὴ ἐμπιστοσύνη, ἣν εἶχεν ἀποκτήσει ὁ Κόχραν παρὰ τῷ λαῷ ἕνεκα τῶν πομπωδῶν ὑποσχέσεών του, τῷ παρεῖχον καὶ ἐν τῷ συμβουλίῳ τῶν ὁπλαρχηγῶν ἀναμφισβήτητον ὑπεροχήν· ὥστε παραδεκτῆς γενομένης ἄνευ μεγάλης δυσκολίας τῆς γνώμης του ἐπέστρεψεν ἐν θριάμβῳ εἰς τὸ πλοῖόν του. Μόνος ὁ Ἄστιγξ ἔλαβεν ἐντολὴν ν' ἀποπλεύσῃ μετὰ ναυτικῆς μοίρας εἰς τὸν κόλπον τοῦ Βώλου ὅπως παρεμποδίσῃ τὴν συγκοινωνίαν τῶν ἐχθρῶν. Ἐλθὼν ἐκεῖ (8/20 Ἀπριλίου) συνέλαβεν ὁ ἀνδρεῖος ναύτης καὶ κατέστρεψε μετὰ τῶν εὐπειθῶν αὐτοῦ πληρωμάτων ἐντὸς τοῦ λιμένος τοῦ Βώλου ὀκτὼ τουρκικὰ πλοῖα φορτωμένα σίτου, ἔκαυσε διὰ τῶν πεπυρακτωμένων σφαιρῶν τῆς Καρτερίας του πολεμικὸν τουρκικὸν βρίκιον παρὰ τὸν λιμένα τῶν Τρικέρων, καὶ ἀνέτρεψεν ἐν Κύμῃ τῆς Εὐβοίας ἀποθήκην τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων, τὰ πάντα τοσοῦτον ἐπιτυχῶς, εὐστόχως καὶ ταχέως, ὥστε φαίνεται ἀναμφισβήτητον, ὅτι ἐὰν

εγένοντο παραδεκταί αί προτάσεις του Γόρδωνος, ή πολιορκία της Ακροπόλεως ήθελε κατ' ανάγκην αρθή.

Ο στόλαρχος (Κόχραν) είχε μισθώσει εξ ιδίων 1200 Υδραίους και Κρήτας, ούς απεβίβασεν εις το Φάληρον (8/20 Απριλίου) υπό τον συγγενή αυτού, τον ταγματάρχην Ούρκουαρτ (Urquhart). Οί άνδρες ούτοι ενωθέντες μετά των υπό τον Μακρυγιάννην Αθηναίων είχον μετά των Τούρκων καθ' εκάστην ακροβολισμούς, μεθ' ούς (13/25 Απριλίου) συνεκροτήθη πεισματώδης μάχη, καθ' ήν ο Κόχραν, ευρισκόμενος κατά τύχην εις την ξηράν, έσπευσεν εις βοήθειαν επί κεφαλής των ανδρών του Κολοκοτρώνου. Ενθουσιασθέντες υπό του παραδείγματός του ανεμίχθησαν εις την μάχην και οί λοιποί εν Φαλήρω και Κερατσινίω Έλληνες, κατέλαβον εξ εφόδου τα νέα περί την μονήν του Αγίου Σπυρίδωνος τουρκικά οχυρώματα, και ηλευθέρωσαν την συγκοινωνίαν των δύο στρατοπέδων κατ' ευθείαν γραμμήν από του Φαλήρου μέχρι του όρους Κορυδαλού. Καταθελχθείς υπό του αποτελέσματος τούτου έγραψεν ο Κόχραν κατά την ημέραν ταύτην· «Από σήμερον χρονολογείται νέα εποχή εν τω στρατιωτικώ συστήματι της Ελλάδος!» και εκαυχάτο ότι την επιούσαν θέλει λύσει την πολιορκίαν της Ακροπόλεως, εάν οί Έλληνες επολέμουν ως επολέμησαν ενταύθα. Ο Καραϊσκάκης και ο Τσούρτς, γνωρίζοντες τον ελληνικόν στρατόν, προέτρεπον και πάλιν να μη διακυβευθή το παν και επέμενον να κυριευθή πρότερον και το μοναστήριον. Την επιούσαν λοιπόν (14/26 Απριλίου) εγένετο έφοδος και διά ξηράς και διά θαλάσσης κατά του αγίου Σπυρίδωνος, αλλ' οί Γκέγκαι, καίτοι μη βοηθούμενοι υπό του Κιουταγή, υπερησπίσθησαν εντός του κατερειπωμένου οικοδομήματος μετά τοσούτου ηρωϊσμού, ώστε ο στόλαρχος ενόησεν ότι ενταύθα είχεν ενώπιόν του άλλους εχθρούς παρά εν Βαχία και Περναμβούκω. Αποτυχόντος του συμβιβασμού κατά την νύκτα, παρεκίνει ο Κόχραν την επιούσαν εις νέαν έφοδον, ήτις θεωρηθείσα άσκοπος μόνον αιματοχυσία δεν εγένετο παραδεκτή. Επόμενον ήτο ότι οί καταστενοχωρημένοι Γκέγκαι ήθελον προ-

τείνει συμβιβασμὸν, καὶ ὁ Τσούρτς ὠφελήθη ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ παρωργισμένου στολάρχου, νὰ παραχωρήσῃ σήμερον (15|27 Ἀπριλίου) τοὺς ὑπ' αὐτοῦ χθὲς μὴ παραδεκτοὺς γενομένους ὅρους. Ὅτε δὲ οἱ Γκέγκαι παραδόσαντες τὰς σημαίας των εἰς τὸν Καραϊσκάκην ἐξήρχοντο ἐν τάξει πρὸς τὸ στρατόπεδον τοῦ Κιουταγῆ, χιλιάδες Ἑλλήνων ὥρμησαν εἰς τὸ μοναστήριον διὰ νὰ τὸ λεηλατήσωσι, καὶ μὴ εὑρόντες ἐν αὐτῷ ὅ,τι ἐζήτουν, παρηκολούθησαν τοὺς ἀναχωροῦντας Ἀλβανοὺς καὶ ἔδωκαν τὸ σύνθημα γενικῆς ἐπιθέσεως. Εἰς μάτην ἐπειρᾶτο ὁ Καραϊσκάκης νὰ ἐμποδίσῃ τὴν σφαγὴν, καὶ ὅτε οἱ καταδιωκόμενοι ἔφθασαν παρὰ τὰ τελευταῖα ὑπὸ τοῦ Κώστα Βότσαρη καὶ τοῦ Νικήτα κατεχόμενα Ἑλληνικὰ ὀχυρώματα, ἐπροσπάθησαν καὶ οἱ δύο οὗτοι ὁπλαρχηγοὶ ἐντίμως φερόμενοι ν' ἀποκρούσωσι τοὺς καταδιώκοντας, ἀλλ' ἐπυροβολήθησαν ὑπὸ τῆς τουρκικῆς προφυλακῆς ἀδιακρίτως ἐν τῷ συγκεχυμένῳ σωρῷ φίλων καὶ ἐχθρῶν. Τὸ συμβὰν τοῦτο ἔφερεν ἀθυμίαν καὶ ἀγανάκτησιν γενικὴν καὶ ἀνενέωσε τὴν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ Φιλελλήνων ἀρχηγῶν διχόνοιαν. Ὁ Κόχραν ἐμαίνετο ἐν ἀγαναγκτήσει καὶ αἰσχύνῃ· ὁ Τσούρτς ἀπεσύρθη ἐπί τινα χρόνον εἰς τὸ πλοῖόν του· ὁ Γόρδων ἐγκατέλιπεν, ὡς καὶ ἄλλοτε μετὰ τὰς σφαγὰς τῆς Τριπόλεως πλήρης ἀθυμίας τὰς τάξεις τῶν Ἑλλήνων μετ' ἄλλων Φιλελλήνων. Ὁ Καραϊσκάκης ἐκ τοῦ ὑπερβολικοῦ κόπου ἠσθένησεν. Ὁ Ἰωάννης Νοταρᾶς, τοῦ ὁποίου ὀπαδοί τινες ἦσαν ἐκ τῶν πρωταιτίων τῆς βδελυρᾶς σκηνῆς, ἐτέθη αἰτήσει τῶν ἐχθρῶν του, τῶν Κολοκοτρωναίων, ὑπὸ ἀνάκρισιν, καὶ οὕτως ἐδόθη νέα ἀφορμὴ δυσαρεσκείας μεταξὺ τῶν Πελοποννησίων. Τὸ δὲ χείριστον πάντων ἦτο, ὅτι ἐν ὅλῃ τῇ συγχύσει ταύτῃ ὑπερίσχυεν ἡ γνώμη τοῦ Κόχραν, ὅστις ὡς πρὸς τὴν ἐπιμονὴν καὶ ἀπερισκεψίαν ἡμιλλᾶτο πρὸς ἅπαντας τοὺς ἐντοπίους.

Ἕτοιμος πάντοτε ν' ἀπειλῇ διὰ τῆς ἀναχωρήσεώς του, κατώρθωσεν ὁ Κόχραν ἐκ πρώτης ἀρχῆς, ἐκτὸς τῆς στολαρχίας του νὰ συγκεντρώσῃ ἐν ἑαυτῷ σχεδὸν καὶ τὴν ἐπὶ τῶν τῆς ξηρᾶς στρατευμάτων ἀρχηγίαν. « Ὅπου ἐξουσιάζω ἐγὼ, ἔλεγεν, ἐκεῖ

παύει πᾶσα ἄλλη ἐξουσία.» Οὕτω μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς μονῆς ἐπέμενεν ἔτι περισσότερον εἰς τὴν κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου ἔφοδον, εἴτε ὅπως ἀναγκάσῃ τοὺς Τούρκους νὰ ἄρωσι τὴν πολιορκίαν, εἴτε ὅπως ἀνακουφίσῃ τοὐλάχιστον τὴν Ἀκρόπολιν, ἀλλάζων τὴν φρουράν της καὶ ἐφοδιάζων αὐτὴν μὲ τροφάς. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον διενοεῖτο ν' ἀποβιβάσῃ εἰς τὸ ἀκρωτήριον τῆς Κολιάδος ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ στρατοῦ του, τὸ ὁποῖον ἀφῖνον κατὰ μέρος τὸν ἐλαιῶνα ἔμελλε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν διὰ μέσου ὅλως ἀδένδρου πεδιάδος, ἥτις παρεῖχε πᾶσαν εὐκολίαν εἰς τὰς κινήσεις τοῦ ἐχθρικοῦ ἱππικοῦ. Μάτην κατεπολέμησεν ὁ τὸν τόπον γνωρίζων Καραϊσκάκης τὸ ἀπερίσκεπτον τοῦτο σχέδιον, προτείνων περιεσκεμμένην προχώρησιν ἀπὸ δυσμῶν διὰ μέσου τῆς καταλληλοτάτης θέσεως τοῦ μεγάλου ἐλαιῶνος, ὅπου βαθμηδὸν ἐδύναντο οἱ Ἕλληνες νὰ ἐγείρωσιν σειρὰν ὀχυρωμάτων καὶ ἤθελον οὕτως ἀποκρούσει τὸν ἐχθρὸν ἀφ' ὅλης τῆς γραμμῆς ἀπὸ τῆς εἰς τὸν ἐλαιῶνα εἰσόδου μέχρι τοῦ λιμένος τοῦ Πειραιῶς. Οἱ ἀρχηγοὶ συνεσκέφθησαν (21/3 Μαΐου) ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Καραϊσκάκη. Μόνος ὁ Μακρυγιάννης ἦτο ὑπὲρ τῆς γνώμης τοῦ Κόχραν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ στολάρχου ἔπρεπε νὰ γείνῃ καὶ τὴν ἐπιοῦσαν εὐθὺς νὰ ἑτοιμασθῶσι πάντες, καὶ «τὴν ἐπαύριον, εἶπεν ὁ κομπορρήμων ναύτης, θέλομεν γευματίσει ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως!»

Ἡ πτῶσις τῆς Ἀκροπόλεως. Δεξιᾷ τῆς ἐκ Πειραιῶς εἰς Ἀθήνας ἀγούσης μεταξὺ τοῦ λιμένος τοῦ Φαλήρου καὶ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Κολιάδος εὑρίσκοντο πρὸς τὴν θάλασσαν τρία τουρκικὰ ὀχυρώματα· τὸ ὀχυρώτερον τὸ καὶ πρὸς τὸ Φάληρον πλησιέστερον ἦτο σταῦλος, κατὰ τοῦ ὁποίου Κρῆτες μεθυσμένοι ἐπεχείρησαν (22/4 Μαΐου) ἔφοδον ἄνευ διαταγῆς. Μετ' οὐ πολὺ συνεκροτήθη μάχη ἐκτεταμένη, πρὸς τὴν ὁποίαν συνέρρευσαν πανταχόθεν οἱ ἐχθροί. Ὁ Καραϊσκάκης καίτοι ἀσθενῶν ἐπέβη τοῦ ἵππου, καὶ καθ' ἣν στιγμὴν προέτρεπε τοὺς Ἕλληνας εἰς ὑποχώρησιν ἐπλήγη καιρίως ὑπὸ σφαίρας πυροβόλου. Μετακομισθεὶς δὲ ἐπὶ τῆς γολέττας τοῦ ἀρχιστρατήγου ἀπέθανεν, ἀφ' οὗ πρότερον ἐν μέσῳ τρομερῶν πόνων καὶ ἔχων σῴας τὰς

αἰσθήσεις ἐξεπλήρωσε τὰ χριστιανικά του καθήκοντα, τὴν πρωΐαν τῆς ἐπιούσης, ἐσχάτη ἐλπὶς τοῦ λαοῦ του καὶ ἐν τοῖς τελευταίοις αὐτοῦ σπαραγμοῖς. Οἱ θαυμάζοντες αὐτὸν ἐχθροὶ ἔλεγον περὶ αὐτοῦ. «Ἕνα μόνον Ῥεσὶτ ἔχουσιν οἱ Τοῦρκοι, ἕνα μόνον Καραϊσκάκην οἱ Ἕλληνες· δύο λέοντες πολεμοῦσι· τίς θὰ καταβάλει τὸν ἕτερον; » Τὴν ἑσπέραν πρὸ τοῦ θανάτου του, ὅτε ὁ Κόχραν συνεκάλεσε περὶ ἑαυτὸν τοὺς ἀρχηγοὺς καὶ ὅτε ἡ φωνὴ τοῦ Καραϊσκάκη δὲν ἠκούετο πλέον, ἄκρα ἀθυμία ἐπεκράτει ἐν τῷ κύκλῳ. Ἐρωτήσαντος τοῦ Κόχραν ἐὰν ἦσαν ἕτοιμοι διὰ τὴν ἐπιοῦσον, ἐσιώπων πάντες· ἐπαναλαβόντος δὲ τοῦ Ἄγγλου τὴν ἐρώτησιν ἀπήντησαν· Ὄχι!, διότι ὁ στρατός των εὑρίσκεται ἐν πλήρει ἀταξίᾳ καὶ πάντες ἐπιθυμοῦσι νὰ μὴ ἀποχωρισθῶσι τοῦ ἀρχηγοῦ των, ἕως οὗ ἡ ψυχή του δὲν ἀπεχωρίζετο τοῦ σώματος. Ἀγανακτήσας διὰ τοὺς λόγους τούτους ὁ στόλαρχος, μετέβη εἰς τὸ πλοῖόν του ἀπειλῶν πάλιν ὅτι θέλει ἀπομακρυνθῇ. Τότε ἐνέδωκαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν θέλησίν του. Τὴν πρωΐαν παρόντος καὶ τοῦ ἀρχιστρατήγου ἀπεφασίσθη ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ Βάσσου, τὸ μὲν κύριον σῶμα ἐξ 7000 ἀνδρῶν νὰ προχωρήσῃ τὴν ἐπιοῦσαν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Κίτσου Τσαβέλλα διὰ τοῦ ἐλαιῶνος, οἱ δὲ πρὸς τὸ ἀκρωτήριον τῆς Κολιάδος προσδιωρισμένοι τρισχίλιοι ἄνδρες νὰ ἐπιβιβασθῶσιν ἀφ' ἑσπέρας εἰς τὰ πλοῖα ἵνα ἀποβιβασθῶσιν ἐν καιρῷ νυκτός. Ὁ ἀρχιστράτηγος εἶχε τὴν ἀρχηγίαν ἐπὶ τοῦ ἀποσπάσματος τούτου, ἀλλ' ἔμεινεν ἐπὶ τοῦ πλοίου καὶ εἰς τὴν ἀποβίβασιν καὶ εἰς τὴν τοποθέτησιν ἄφησεν ἀξιωματικοὺς νὰ ἐκτελέσωσι τὰ πάντα κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς καὶ ἄνευ τινὸς ἐπιστασίας· καὶ ὁ στόλαρχος δέ, τὴν αὐτὴν πεποίθησιν ἔχων, οὐδόλως ἀνεμίχθη εἰς τὰς προπαρασκευάς. Ὀλίγα μόνον ἔχοντες ἐργαλεῖα, ὅπως διὰ ἐξορύξεως ὀχυρωθῶσιν ἐναντίον τοῦ ἱππικοῦ, ἐπροχώρησαν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Κολιάδος πρὸς τὸν λόφον τοῦ Μουσείου· οὐδὲ τὸ ἱππικὸν τοῖς εἶχε δοθῆ, τὸ ὁποῖον ἦτο ἐνταῦθα ὅλως ἀπαραίτητον. Ὅτε οἱ πρῶτοι τακτικοὶ καὶ οἱ Σουλιῶται εὑρίσκοντο ἤδη εἰς τὸ μέσον τῆς πρὸς τὸν λόφον τοῦ Μουσείου ἀγούσης, οἱ τελευταῖοι τῶν στρατιωτῶν των

δὲν ἦσαν μακρὰν τοῦ τόπου τῆς ἀποβάσεως καὶ μεταξὺ ἀμφοτέρων ἤρχετο τὸ σῶμα τοῦ σαρατοῦ διεσκορπισμένον εἰς δεκατρεῖς διαφόρους θέσεις.

Ὁ Κιουταγῆς ἐβράδυνε περιμένων ταὐτοχρόνως καὶ ἔφοδον ἐκ τοῦ Πειραιῶς καὶ ἔξοδον ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως· ἀλλὰ παρετήρει μετὰ προσοχῆς τὰς κινήσεις τῶν ἐχθρῶν καὶ ἐτοποθέτησε σῶμα πεζικοῦ ἔμπροσθεν τῆς Ἑλληνικῆς προφυλακῆς, ἥτις εἶχεν ἀνεγείρει δύο ἀσθενῆ καὶ πρόχειρα προχώματα. Δύο ἔφοδοι τοῦ ἱππικοῦ κατὰ τῶν τακτικῶν καὶ τῶν Σουλιωτῶν ἀπεκρούσθησαν, κατὰ δὲ τὴν τρίτην ἐξόρμησιν εἰσεπήδησαν οἱ Δελήδες ἐντὸς τῶν ἀτελῶν ὀχυρωμάτων καὶ ἐφόνευσαν τοὺς ἐν αὐτοῖς Ἕλληνας. (1) Οἱ κατόπιν ἐρχόμενοι ἔφυγον ἐν ἀταξίᾳ καὶ χωρὶς νὰ πολεμήσωσι πρὸς τὴν θάλασσαν. Ὁ Τσούρτς, ὅστις εἵπετο ἐκ τῆς παραλίας, καὶ ὁ Κόχραν, ὅστις εἶχεν ἀποβιβασθῇ ὅπως μὴ μείνῃ ἐπὶ πολὺ μακρὰν τοῦ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως θριαμβευτικοῦ γεύματος ἠναγκάσθησαν νὰ πέσωσιν εἰς τὴν θάλασσαν ἵνα σωθῶσιν ἐπὶ τῶν λέμβων, αἵτινες ἕνεκα τοῦ φόβου τοῦ ἐχθρικοῦ πυρὸς ἵσταντο μακράν. Πάντες δὲ ἤθελον ἀπολεσθῇ ἐὰν δὲν ἐπροστατεύοντο ὑπὸ τῶν ἐπὶ τῶν πλοίων τηλεβόλων, τὰ ὁποῖα ἐκράτουν μακρὰν τῆς παραλίας τοὺς Δελήδας. Μόλις ἐν νυκτὶ ἐτόλμησαν αἱ λέμβοι νὰ πλησιάσωσιν εἰς τὴν ξηράν, ὅπως παραλάβωσι τοὺς φεύγοντας. Πολλοὶ ἐκ τῶν ἀνδρειοτέρων ἔπεσαν θῦμα τοῦ ἀπερισκέπτου τούτου σχεδίου τοῦ Κόχραν καὶ τῆς ἀμελείας τοῦ ἀρχιστρατήγου Τσούρτς. Χίλιοι ἐκ τῶν μαχιμωτέρων ἀνδρῶν ἀπωλέσθησαν (ἐξ 186 τακτικῶν 156, ἐξ 26 Φιλελλήνων 22), 240 δὲ αἰχμάλωτοι ἀπεκεφαλίσθησαν πρὸς ἐκδίκησιν διὰ τοὺς Ἀλβανοὺς τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος· ἐκ τῶν ὁπλαρχηγῶν ἔπεσαν ὁ Γεώργιος Τσαβέλλας, ὁ Βεῖκος, ὁ Ἰωάννης Νοταρᾶς, ὁ συνταγματάρχης Ἰγγλέσης καὶ ὁ Ντούσας· ὁ Δράκος καὶ ὁ Καλλέργης (βαρέως πληγωμένοι) ἠχμαλωτίσθησαν κατὰ τὴν κυρίευσιν τοῦ πρώτου ὀχυρώματος· καὶ ὁ μὲν Δράκος ἐφονεύθη (κατ' ἄλλους ηὐτοχει-

---

1) Πρβ. Φίνλεϋ 2, 150.

ριάσθη) μετακομιζόμενος εἰς Εὔβοιαν, ὁ δὲ Καλλέργης σθη μετὰ ταῦτα, ἀκροτηριασθέντος τοῦ ἑνὸς τῶν ὠτίων τ. τὴν αἰχμαλωσίαν του. Ἐὰν οἱ Τοῦρκοι ἐπέπιπτον μεθ' ὅλω. δυνάμεων κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοπέδου ἐν τῇ στιγμῇ τα. τοῦ πρώτου φόβου, ἤθελον νικήσει τοὺς Ἕλληνας κατὰ κράτος. Οἱ Πελοποννήσιοι εὐθὺς μετὰ τὴν μάχην ἐπέστρεψαν εἰς τὸν Ἰσθμόν. Τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν μάχην ὁ ἐν τοῖς λιμέσι στρατὸς ὅπου ὁ Τσούρτς ἠναγκάσθη νὰ τὸν συγκεντρώσῃ, δὲν ἠρίθμει πλέον τῶν 3500 ἀνδρῶν· ἡ λειποταξία ἦτο γενική. Οὔτε τὸ ἀποφασισθὲν κίνημα ἐκ Πειραιῶς ἐξετελέσθη, οὔτε ἡ περιμενομένη ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως ἔξοδος ἐγένετο· διότι καὶ ὁ Καραϊσκάκης εἶχεν ἐκλείψει καὶ ὁ Φαβιέρος εἶχε παραλελυμένας τὰς δυνάμεις καὶ ἕνεκα τῶν ἐκτὸς τῆς Ἀκροπόλεως συμβαινόντων, καὶ ἕνεκα τῆς ἐντὸς αὐτῆς αὐξανομένης δυσαρεσκείας. Ὅτε ὁ Τσούρτς διωρίσθη ἀρχιστράτηγος ἐνόησεν ὁ Φαβιέρος, ὅτι ἐστάλη εἰς Ἀθήνας, ὅπως ἀφήσῃ τὴν θέσιν ἀνοικτὴν εἰς τὸν Ἄγγλον, καὶ ὅτι ὁ Κριεζώτης εἶχε διαταγὴν νὰ μὴ τὸν ἀφήσῃ νὰ ἀπέλθῃ ἐκεῖθεν. Ὁ Κόχραν, ὅστις πρὸ παντὸς ἄλλου ἐπόθει τὴν σωτηρίαν τοῦ Φαβιέρου, παρεκάλεσε τὸν πλοίαρχον Le Blanc (τῆς γαλλικῆς φρεγάτας «Ἥρας») νὰ μεσιτεύσῃ περὶ τῆς ἐξόδου τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει, εἰς τὸ ὁποῖον συγκατετέθη καὶ ὁ Τσούρτς, πεπεισμένος ὢν περὶ τῆς ἀπηλπισμένης θέσεως τῶν πολιορκουμένων. Ὁ Φαβιέρος δυσηρεστημένος ἀπεκρίθη, ὅταν τῷ ὑπεβλήθη τὸ σχέδιον τῆς συνθήκης, ὅτι ἡ παρουσία του ἐν τῇ Ἀκροπόλει εἶναι μόνον σύμπτωσις, καὶ ὅτι ἄλλοι ἔχουσι ν' ἀποφασίσωσι περὶ τῆς παραδόσεως· ἀλλὰ οἱ κομποῤῥήμονες Ἕλληνες, φοβούμενοι τὴν ἐκδίκησιν τῶν Τούρκων διὰ τὴν σφαγὴν τῆς 16/28 Ἀπρ., ἀπέῤῥιψαν δὶς καίτοι διαταχθέντες ὑπὸ τοῦ Τσούρτς, τὴν προτεινομένην συνθήκην, (29/11 Μαΐου). Ἀλλ' οἱ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος Ἕλληνες δὲν ὡμοίαζον τοὺς Μεσολογγίτας ἂν καὶ ἐπειρῶντο νὰ τοὺς μιμηθῶσιν. Ἅμα ὁ ἀρχιστράτηγος ἐγκατέλιπε τὸν λιμένα τοῦ Φαλήρου (15/27 Μαΐου), ὃν κατεῖχεν ἐπί τινας ἡμέρας περιμένων καθ' ἑκάστην μίαν ἀπόφασιν τῶν Δυνάμεων, αὐτὴ ἡ ἐν τῇ Ἀκροπόλει φρουρὰ

παρεκάλεσε τοὺς διοικητὰς τῶν παρὰ τὴν Αἴγιναν σταθμευόντων Εὐρωπαϊκῶν πλοίων νὰ μεσιτεύσωσι. Τυχηρόν τι περιστατικὸν διηυκόλυνε τὸν ναύαρχον Δεριννὺν νὰ ἐπιτύχῃ ἔντιμον ὑποχώρησιν τῆς φρουρᾶς μετὰ τῶν ὅπλων καὶ τῶν ἀποσκευῶν των (24/5 Ἰουνίου). Φήμη ἐκυκλοφόρει ὅτι ὁ Ἰβραΐμ πασᾶς ἤρχετο ἀπὸ τοῦ Ἰσθμοῦ πρὸς τὰς Ἀθήνας, καὶ ὁ Κιουταγῆς, φοβούμενος μὴ ὁ Αἰγύπτιος τῷ ἀφαιρέσῃ, τὰς τιμὰς ὡς ἐν Μεσολογγίῳ, παρεχώρησεν ὅ,τι τῷ ἐζητήθη.

Ὁ Τσούρτς μετεμελήθη πικρῶς ἀφ' οὗ ἔμαθεν ἀκριβῶς τὴν θέσιν τῆς φρουρᾶς, ἥτις εἶχε μὲν ἔλλειψιν ἐντελῆ κρέατος, ξύλων καὶ καταλυμάτων, ἀλλ' εἶχε σῖτον διὰ τέσσαρας καὶ πέντε ἀκόμη μῆνας. Ἐὰν οἱ ἐν τῇ Ἀκροπόλει διετηροῦντο μετὰ τῆς εὐτόλμου τῶν Μεσολογγιτῶν ἐγκαρτερήσεως ἐπί τινας ἔτι ἡμέρας, ἤθελον μάθει οἱ Ἕλληνες μετὰ τέσσαρας ἑβδομάδας τὴν ἐπελθοῦσαν τροπὴν ἐν ταῖς διπλωματικαῖς σχέσεσιν, ἥτις ἐξησφάλιζε τὴν σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἤθελον ἰδεῖ μετὰ ἓξ ἄλλας ἑβδομάδας ἐμφανιζομένους τοὺς συμμαχικοὺς στόλους, οἵτινες ἔθεσαν τέλος εἰς τὴν αἱματοχυσίαν! Ὁ λαὸς ἦτο παρωργισμένος καὶ κατὰ τοῦ Δεριννῦ, καὶ κατὰ τοῦ Τσούρτς, καὶ κατὰ τοῦ Κόχραν καὶ κατὰ τοῦ Φαβιέρου (ὃν ἐδέησε νὰ προφυλάξωσιν ἐν Πόρῳ διὰ ψευδοῦς φυλακίσεως ἀπὸ τῆς ὁρμῆς τοῦ παρωργισμένου ὄχλου), καὶ ἐν γένει καθ' ἁπάντων τῶν συντελεσάντων εἰς τὴν κατεσπευσμένην παράδοσιν. Διότι ἡ παράδοσις αὕτη παρ' ὀλίγον νὰ καταστρέψῃ ἂν ὄχι τὸ ὅλον ἀλλὰ τοὐλάχιστον τὸ ἥμισυ τοῦ ἔργου τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ νὰ διαῤῥήξῃ μετὰ τοσαύτης καταισχύνης τὰ τὸ νέον τοῦτο ἔθνος συνδέοντα δεσμά, τὰ ὁποῖα εἶχον συσφιγχθῆ διὰ τῆς μάλθης τοῦ κοινοῦ ἀγῶνος! Σύμπασα ἡ ὑπὸ τοῦ Καραϊσκάκη ἐλευθερωθεῖσα Στερεὰ Ἑλλὰς ἀπωλέσθη ἐκ νέου μετὰ τῆς Ἀκροπόλεως. Ἐκ τῶν ὁπλαρχηγῶν οἱ μὲν προσεκύνησαν, οἱ δὲ κατέφυγον εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἀνέλπιστος τύχη ἦτο, ὅτι ὁ Ρεσὶτ πασᾶς διέμεινε κατὰ τὸ θέρος ἄπρακτος ἐν Θήβαις, καὶ ὅτι ἢ δὲν ἠθέλησε νὰ ἑνωθῇ μετὰ τοῦ ἐλευθέρως ἤδη πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ ἐνεργοῦντος Ἰβραΐμ, ἵνα μὴ

διευκολύνῃ τὸ ἔργον τοῦ Αἰγυπτίου, ἢ δὲν ἔπρεπε νὰ τὸ πράξῃ, ἵνα μὴ ἐπέμβῃ εἰς τὰ τῆς δικαιοδοσίας του, ἢ τέλος δὲν ἠδυνήθη ἀναγκασθεὶς ν' ἀποπέμψῃ τοὺς δυσηρεστημένους Ἀλβανούς· Ἄλλως τίς ἠδύνατο νὰ περιστείλῃ τὴν καταστροφὴν ἐν τῇ χερσονήσῳ; ἔνθα ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς ἅμα ἐπελθόντος τοῦ ἔαρος ἤρξατο ἐκ νέου τοῦ ἔργου τῆς καταστροφῆς καὶ τῆς καθυποτάξεως, ἔνθα οἱ ἐντόπιοι ὁπλαρχηγοὶ καὶ οἱ ξένοι, ἐν ἀντιζηλίᾳ καὶ δυσπιστίᾳ διατελοῦντες, ἦσαν διῃρημένοι μεταξύ των, ἔνθα ὑπῆρχε κυβέρνησις παράποτε ἀνίκανος καὶ ἐστερημένη μέσων, ἔνθα καὶ αὐτὴ ἡ Φιλελληνικὴ ἐπιτροπὴ ἐχρεώστει κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην 8000 διστήλων, καὶ ὁ Εϊδέγερ κατὰ τὸν Μάϊον ἔγραφεν, ὅτι ἐδάνεισε καὶ τὸ τελευταῖον αὐτοῦ δίστηλον; Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος καθ' ἣν στιγμὴν καὶ ὁ ἀπόπλους τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἐπεριμένετο, καὶ νέος αἰγυπτιακὸς στόλος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἡτοιμάζετο, ὅπως ἐπιφέρωσι τὴν ἐπὶ πολὺ ἀνεβληθεῖσαν καιρίαν κατὰ τῆς Ὕδρας πληγήν. Ἡ Ὕδρα ἦτο τὸ τελευταῖον προπύργιον τῆς Ἑλλάδος, καὶ ταύτης πεσούσης ἡ πτῶσις τῆς Ἑλλάδος συμπάσης ἦτο ἄφευκτος. Καὶ ἀνενέωσε μὲν ἡ παράδοσις τῆς Ἀκροπόλεως ἐν Εὐρώπῃ τὴν τρομερὰν ἐντύπωσιν, ἣν εἶχε διεγείρει ἡ πτῶσις τοῦ Μεσολογγίου, ἀλλὰ δυσκόλως ἤθελον φθάσει αἱ φιλελληνικαί προσπάθειαι εἰς τὴν ἀκμήν, εἰς ἣν εἶχον περιέλθει κατὰ τὸ 1826. Ἰσχυροτέρα τις δύναμις ὤφειλε τώρα νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐπικειμένην καταστροφήν. Ἐν τῇ ἐσχάτῃ ὥρᾳ ἐπῆλθε καὶ ἡ σωτηρία. Αἱ συμπάθειαι τῆς Εὐρώπης ὑπὲρ τῆς τύχης τοῦ ἀγωνιζομένου ἔθνους, αἵτινες παρεκίνησαν τὴν δυσκίνητον πολιτικὴν νὰ προβῇ εἰς τὸ ἀτελὲς βῆμα τοῦ πρωτοκόλλου τοῦ Ἀπριλίου, ὤθουν καθ' ὅλον τὸ μετὰ ταῦτα διάστημα τοῦ χρόνου, ἂν ὄχι πρὸς ταχέα σωτήρια διαβήματα, ἀλλ' ὅμως πρὸς τὴν ἐξακολούθησιν καὶ ἀποπεράτωσιν τοῦ μετὰ δυσμενείας ἀρξαμένου ἔργου. Τὸ, μικρὸν πρὸ τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Ἀγγλίας, ὑπογραφὲν πρωτόκολλον, μετεσχηματίσθη μικρὸν μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν Ἀθηνῶν εἰς ἐπίσημον συνθήκην μεταξὺ Ρωσσίας, Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς δὲ ταύτης μετατίθεται ὁ κύριος πυρὴν τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς μάχης εἰς τὰ γραφεῖα τῆς διπλωματίας. Ὑπῆρξεν ἐποχὴ, καθ' ἣν ἡ πραγματικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος ἠνάγκασε τὴν διπλωματίαν νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα «ἀπομακρύνεται ὁσημέραι περισσότερον ἀπὸ τῆς ἁρμοδιότητός της.» Νῦν ὅμως αἱ ἶνες τῆς ἀμύνης τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους εἶχον παραλύσει· οὐδεὶς προσεδόκα πλέον νὰ ἴδῃ ἀποφασιζομένην τὴν τύχην τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ μόνων τῶν Ἑλλήνων· ἀπὸ τοῦδε τὰ συμβάντα παρηκολούθουν τὴν διπλωματίαν· ἤδη τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα εἶχεν ἔλθει εἰς τὴν ἁρμοδιότητά της πάλιν. Δὲν ἐπῆλθε παντάπασιν ἐν ταῖς διπλωματικαῖς συνδιασκέψεσιν ἡ φάσις, ἣν ὁ Μεττερνῖχος πρῶτος καὶ μόνος ἐπόθει πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ κάμῃ χρῆσιν καταναγκαστικῶν κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν μέτρων. Κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς περίοδον (τῆς ἐν Βερώνῃ) εἶχεν ἀποφασισθῆ ἡ οὐδετερότης, καὶ ἡ Ἑλλὰς ἀφέθη εἰς τὴν τύχην της. Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν περίοδον (τῶν ἐν Πετρουπόλει συνδιασκέψεων) εἰς μάτην ἐπειράθη ἡ Ῥωσσία νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ κύκλου τῆς οὐδετερότητος, καὶ ἡ ἐπανάστασις ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν της. Διὰ δὲ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 23/4 Ἀπριλίου 1826, τὸ ὁποῖον ἀπεφάσισε περὶ τοῦ (κατὰ τὰ τὸν Μεττερνῖχον) «ματαίου διαβήματος» (1) τῆς μεσολαβήσεως μεταξὺ τοῦ Σουλτάνου καὶ τῶν ἐπαναστατησάντων αὐτοῦ ὑπηκόων, ἤρξατο τρίτη, ἀποφασιστικὴ περίοδος. Ὅθεν ἀναγκαζόμεθα ἀπὸ τοῦδε νὰ λάβωμεν τὴν θέσιν ἡμῶν παρὰ τῇ διπλωματίᾳ, ῥίπτοντες κατὰ καιροὺς μόνον βλέμματά τινα ἐπὶ τῶν ἀκαίρων ἐν Ἑλλάδι συμβάντων, καθὼς πρότερον ἀπὸ τῆς σκηνῆς τῶν ἐν Ἑλλάδι συμβάντων ἐῤῥίπτομεν μόνον κατὰ καιροὺς βλέμματά τινα ἐπὶ τῶν μέχρι τοῦδε ματαίων κινήσεων τῆς διπλωματίας.

---

(1) Ἐπιστολὴ τοῦ πρίγκηπος Μεττερνίχου πρὸς τὸν κόμητα Ζίχυ ἐν Βερολίνῳ 17/29 Μαρτίου 1827. γρ.

V. Η ΤΥΧΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΕΝ ΧΕΡΣΙ ΤΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑΣ.

Α'. Ἡ τριπλῆ συμμαχία μεταξὺ Ἀγγλίας Ῥωσσίας καὶ Γαλλίας.

Ἡ διερμήνευσις τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 23/4 Ἀπριλίου.

Ἐξιστορήσαντες ἐν τοῖς προηγουμένοις τὰς διπλωματικὰς διαπραγματεύσεις περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος μέχρι τῆς συντάξεως τοῦ ἐν Πετρουπόλει πρωτοκόλλου τῆς 23/4 Ἀπριλίου 1826, εἴδομεν ὅτι ἡ πρώτη εἴδησις τῆς ῥωσσο-αγγλικῆς ταύτης συμμαχίας οὐκ ὀλίγον φόβον ἐνεποίησε καὶ εἰς τὸν Σουλτάνον καὶ εἰς τὸν μυστικὸν αὐτοῦ σύμμαχον, τὸν πρίγκηπα Μεττερνῖχον. Ὁ ζωηρὸς Ἀνατολίτης (ὁ Σουλτάνος) ἐννοήσας εὐθὺς τὰ ὑπὸ τὰς λέξεις κρυπτόμενα, ἐπελήφθη ἀμέσως τῶν προκαταρκτικῶν εἰς ἀντίπραξιν διαβημάτων· ἀλλ' οἱ περιεσκεμμένοι τῆς Δύσεως πολιτικοὶ ἐνησχολήθησαν ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τῆς κυρίας αἰτίας τῶν ἐν τῇ συμβάσει ἐκείνῃ περιλαμβανομένων φράσεων. Οἱ πρῶτοι φόβοι τοῦ Μεττερνίχου ἦσαν ἐστραμμένοι πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, πρὸς τὴν κολλητικὴν ἀσθένειαν τοῦ μισητοῦ καὶ ἐχθροῦ τῶν συμμαχιῶν συστήματος τοῦ Κάννιγγος, τὸ ὁποῖον ὁ Μεττερνῖχος ἐκάλει σύστημα «ἀκολασίας.» Οἱ φόβοι οὗτοι δὲν ἦσαν ἁπλῶς πλάσματα τῆς φαντασίας τοῦ Μεττερνίχου, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι πολιτικοὶ μετεῖχον αὐτῶν. Ὑπῆρχον ἐχθροὶ τῶν Ἄγγλων καὶ μεταξὺ τῶν ἐν Γαλλίᾳ βασιλικῶν, οἵτινες ἐν τῇ ἀσυγγνώστῳ τῆς Ῥωσσίας κατὰ τῶν Τούρκων ἀπιστίᾳ, καὶ ἐν τῇ πρὸς τὴν συμμαχίαν ῥήξει αὐτῆς (ἣν κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς παραδοχῆς πασῶν τῶν γενομένων αὐτῇ προτάσεων διὰ νέας ἀπαιτήσεως ἠπείλει νὰ προκαλέσῃ) ἔβλεπον ἐντελῆ τῆς Ἀγγλίας θρίαμβον, ὃν ἐνόμιζον ὅτι δὲν δύνανται νὰ ἐξηγήσωσιν ἄλλως ἢ διὰ τῆς ἀνανεωθείσης ἐπιῤῥοῆς τοῦ Καποδιστρίου καὶ πρὸ πάντων τοῦ Σπεράνσκη, ὅστις ἐλέγετο ὅτι συνεπάθει ἄκρως πρὸς τὴν φιλελεύθερον ἀγγλικὴν πολιτικὴν καὶ προσωπι-

κῶς πρὸς τὸν Κάννιγγα, ὃν καὶ ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις ὡμοίαζεν. Ὅθεν καὶ τοὺς ψυχροτέρους πολιτικοὺς, τοὺς τῆς Πρωσσίας, κατέλαβεν ὁ φόβος, μὴ τὸ δημοτικὸν τοῦ Κάννιγγος σύστημα, τὸ ὁποῖον ἐῤῥυθμίζετο μᾶλλον κατὰ τὰς ἰδέας καὶ τὰ πάθη τῆς ἡμέρας ἢ κατὰ τοὺς κανόνας περιεσκεμμένης πολιτικῆς, καταστρέψῃ τὰ κυριωδέστερα συμφέροντα τῶν ἐπικρατειῶν καὶ τῆς κοινωνίας. Ἄλλου ὅλως διαφόρου εἴδους ἦσαν οἱ φόβοι τῶν φιλυπόπτων ἐχθρῶν τῆς Ῥωσσίας. Οὗτοι ἔβλεπον τὸ τελευταῖον τέρμα τοῦ Τσάρου ἐν πολέμῳ, δι' οὗ ἤθελεν οὗτος νὰ ἐπιβοηθήσῃ τὴν (ἄφευκτον βεβαίως) εἱμαρμένην τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους· ὅθεν ἐν τῷ πρωτοκόλλῳ δὲν ἔβλεπον εἰμὴ τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ἀναγκασθῇ ἡ Ἀγγλία μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν συνδιασκέψεων νὰ προβῇ εἰς τὰ καταναγκαστικὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν συνδιάσκεψιν τοσοῦτον ἐπιμόνως εἶχεν ἀρνηθῇ νὰ παραδεχθῇ. τὸν δὲ Κάννιγγα ἐθεώρουν οὐχὶ ῥωσσίζοντα ἀλλὰ ῥωσσιζόμενον (1) καὶ ἐνόμιζον ὅτι ἤγετο καὶ ἐφέρετο ὑπὸ τῶν Ῥώσσων πολιτικῶν κατὰ τὰ συμφέροντα καὶ τοὺς πόθους τῆς Ῥωσσίας. Οὕτω καὶ οἱ ἀφωσιωμένοι πρὸς τὸν θρόνον Ῥῶσσοι διπλωμάται, οἵτινες πρὸ μικροῦ εἶχον βρέξει τὴν ψυχρὸν χεῖρα τοῦ Κάννιγγος μὲ δάκρυα εὐγνωμοσύνης, ἐξέφραζον ἐν ταῖς πρὸς τὸν ἡγεμόνα των ἐκθέσεσι τὰς γνώμας τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως. Ἀλλ' ὁ Μεττερνίχος, ὅστις καὶ ἐν ἀρχῇ ἐπτοήθη ὑπὸ τῆς συμμαχίας τῶν δύο Δυνάμεων, ἦτο φύσει πολὺ κενόδοξος, ὥστε νὰ ἐμμείνῃ ἐπὶ πολὺ ἐν τῷ φόβῳ τούτῳ. Καὶ τῷ ὄντι εὐθὺς μετὰ τὴν ἀκριβῆ ἐξέτασιν τοῦ ἐγγράφου ἤρξατο ὁ φόβος του νὰ κατευνάζηται. Ἔσπευσεν ὁ Μεττερνῖχος νὰ ἐπαινέσῃ τὸν Κάννιγγα (2), ποία ἐμμονὴ

---

(1) Καθὼς πολὺ μετὰ ταῦτα ἐξεφράσθη καὶ ὁ Βοῦρμος (Wurm) ἐν τῇ «Διπλωματικῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος» σελ. 215-18. Ὀρθότερα κρίνει ὁ Röpell, «Τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ ἀναπτύξει» 1854· σελ. 235.

(2) Ἐπίσημος ἀποστολὴ πρὸς τὸν πρίγκηπα Ἐστερχάζυ ἀπὸ 17/29 Ἀπριλίου 1826. 751

ἤθελε δοθῆ εἰς εἰς τὸ πρωτόκολλον ἐν περιπτώσει ἐκρήξεως πολέμου. Ἡ μεσολαμβάνουσα Δύναμις θέλει εἶσθαι τότε σύμμαχος τῶν διαμαχομένων; Ἐβεβαιώθη ἡ Ἀγγλία περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ὁ Τσάρος θέλει μεταχειρισθῆ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀποζημιώσεως τοῦ πολέμου; Πρὶν δὲ ἢ ἔλθῃ ἡ ἀπάντησις εἰς τὰς ἐρωτήσεις ταύτας, ἔμαθεν ὁ Μεττερνῖχος καὶ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου, καὶ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ἰβραῒμ πασᾶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ τὰς προπαρασκευὰς τοῦ Ρεσὶτ πασᾶ κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, καὶ τὴν ἐκραγεῖσαν ἐν Ναυπλίῳ ἀναρχίαν καὶ τὴν ἀποσύνθεσιν τῶν ἐπαναστατῶν. Ἀμέσως προεμειδίασαν τῷ δολίῳ Μεττερνίχῳ αἱ παλαιαὶ αὐτοῦ ἐλπίδες, ὅτι ἡ ἐπανάστασις θέλει καταβληθῆ πρὶν ἢ τεθῆ εἰς ἐνέργειαν τὸ πρωτόκολλον, καί, ὡς γνωρίζομεν, καὶ αὐτὸς εἰργάζετο κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, διατάξας τὸ πολεμικὸν τῆς Αὐστρίας ναυτικὸν νὰ ἐκπλεύσῃ κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἤδη ἐθεώρει ὁ Μεττερνῖχος τὸ πρωτόκολλον «παιδίον θνησιγενές, πληγὴν ξίφους κατὰ τοῦ ὕδατος, ἐν τῷ ὁποίῳ εὑρίσκετο ἡ συμμαχία, ἥτις δεινῶς ἐτραυματίσθη.» (1) Πάντα τὰ μετὰ ταῦτα συμβάντα τὸν ὑπεστήριζον εἰς τὴν παρηγορητικὴν ταύτην ἰδέαν. Νέα διαβήματα, τὰ ὁποῖα ὁ Στράτφορδ Κάννιγκ ἔκαμεν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ πρὸ καὶ ἐν καιρῷ τῆς τῶν γενιτσάρων καταστροφῆς (30/11 Ἰουν. 1826) ἢ ἀπεσιωπήθησαν ἢ δὲν ἀπερρίφθησαν, καὶ ἡ ἄρνησίς των ἐγένετο σιωπηλῶς παραδεκτή. Καὶ ὅτε περὶ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ὁ Κάννιγκ ἀπέστειλε τὸ πρωτόκολλον τῆς 23/4 Ἀπριλίου ἐμπιστευτικῶς εἰς Παρισίους καὶ Βιέννην, τὸ συνώδευσε διὰ τῆς διαβεβαιώσεως ὅτι δὲν ἀπαιτεῖ νὰ τεθῆ ἀμέσως εἰς ἐνέργειαν. Τὰ συμπτώματα ταῦτα ἦσαν διὰ τὸν Μεττερνῖχον εὐάρεστα σχόλια εἰς τὴν εὐάρεστον ἀπάντησιν, ἣν ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Κάννιγκ ἔδωκεν εἰς τὰς ἐρωτήσεις του· ὅτι ἐν περιπτώσει πολέμου τὸ πρωτόκολλον δὲν θέλει τεθῆ εἰς ἐνέργειαν, καὶ ὅτι ἡ παραίτησις τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας ἀπὸ πάσης ἐπεκτάσεως τῆς χώρας του εἶναι

(1) Ἔκθεσις του βαρώνου Μάλτσαν. Ἐν Βιέννῃ 10/22 Μαΐου 1826. χργ.

τοσοῦτο ῥητὰ, ὥστε οὐδεμίαν ἐπιδέχεται ἀμφιβολίαν. Οἱ δύο οὗτοι ὅροι περιεῖχον πᾶν ὅ,τι ἐζήτει ὁ Μεττερνῖχος πρὸς ἡσυχίαν του. Καὶ πραγματικῶς καὶ τότε καὶ μετὰ ταῦτα ἐν πάσῃ εὐκαιρίᾳ ἐπανελάμβανεν ἡ Ῥωσσία «μέχρι κόρου» τὰς ἐπισήμους ταύτας διαβεβαιώσεις, ὅτι αἱ ἀπαρασάλευτοι ἀρχαὶ τῆς πολιτικῆς της, βασιζόμεναι ἐπὶ συμφερόντων, τὰ ὁποῖα οὐδεμία δύναμις δύναται νὰ ἀπαιτήσῃ νὰ θυσιάσῃ ἡ Ῥωσσία, ἀπαιτοῦσι τὴν διατήρησιν προεξαρχούσης ῥωσσικῆς ἐπιρροῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀλλ' ὅτι εἰς τοῦτο ἀρκεῖται ἡ Ῥωσσία· ὅτι κατακτήσεις ἢ ἡ πτῶσις τοῦ τουρκικοῦ κράτους δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἦναι ἐκ τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ Τσάρου, διότι καὶ ἡ μὲν καὶ αἱ δὲ ἤθελον μᾶλλον βλάψει ἢ ὠφελήσει τὴν Ῥωσσίαν. Ἡ Ῥωσσία πρὶν ἢ ἐκτείνῃ τὰ ὅριά της πρὸς δυσμάς, ἔλεγεν ἐπίσημόν τι ἔγγραφον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης (1), καὶ πρὶν ἢ κάμῃ τὰς ἀναγκαίας κατὰ τὸν Εὔξεινον Πόντον κατακτήσεις, αἵτινες ἐξησφάλισαν τὴν πρὸς τὴν Γεωργίαν συγκοινωνίαν της, δὲν ἠδύνατο ν' ἀρνηθῇ τὴν ἰδέαν τῆς ἐπεκτάσεως, ἥτις πολλάκις ὑπελήφθη ὡς πρόθεσις τῆς καταστροφῆς τῆς Τουρκίας· ἀλλὰ μετὰ τὴν ἔνδοξον βασιλείαν Ἀλεξάνδρου Α΄. κατέστη τοιαύτη ἡ θέσις τῆς Ῥωσσίας, ὥστε τὰς κατακτήσεις ἤθελε θεωρήσει μᾶλλον ὡς βάρος· ὁ αὐτοκράτωρ ἐν τῇ εἰρηνικῇ του διαθέσει δὲν ἐμπνέεται μόνον ὑπὸ τῶν εὐεργετικῶν σκοπῶν, τῶν ῥυθμιζόντων σήμερον τὴν πορείαν πασῶν τῶν κυβερνήσεων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς βαθείας συναισθήσεως τῶν ὠφελειῶν, ἃς εἰρηνικὴ ἀνάπτυξις τῶν ἐσωτερικῶν πόρων ἤθελεν ἐπιφέρει εἰς τὸ κράτος του. Ὅτι δὲ ἐν ταῖς διαβεβαιώσεσι ταύταις ὑπάρχει βάσις τις ἀληθείας, ὅτι δὲν ἦτο τότε ἡ κατάλληλος στιγμὴ διὰ τὴν Ῥωσσίαν νὰ ἔλθῃ εἰς διάστασιν πρὸς τὴν Εὐρώπην σύμπασαν προπαρασκευαζομένη νὰ καταβάλῃ τὸ ὀθωμανικὸν κράτος, ὅτι ἡ Ῥωσσία ἔπρεπε μόνον νὰ ταπεινώσῃ καὶ νὰ ἀφοπλίσῃ τὴν Τουρκίαν, καὶ πρὸ πάντων νὰ ἐξασθενίσῃ αὐτὴν διὰ τῆς συστάσεως

(1) Ὁδηγίαι πρὸς τὸν κόμητα Ποτσοδιβόργον 11/23 Ἰανουαρ. 1827. Portfolio 3, 157-266.

Ἑλληνικοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον κατ' οὐσίαν ὅμως ἤθελεν εἶσθαι μηδέν—ταῦτα πάντα ἔλεγεν ὁ Μεττερνῖχος (ὅστις ἐφοβεῖτο τουρκο-ρωσσικὸν πόλεμον μᾶλλον ἕνεκα τῆς ἀδυναμίας τῆς Αὐστρίας ἢ ἕνεκα τῆς ἰσχύος τῆς Ῥωσσίας) εἰς ἐποχὴν πολὺ τῆς παρούσης πολεμικωτέραν (1), ὁσάκις ἐθεώρει συμφέρον νὰ ἐκφράσῃ τὴν γνώμην του. Ὅθεν ἐν ᾧ ἦτο ἥσυχος ἐκ τοῦ μέρους τούτου, ἡσύχαζε μετ' οὐ πολὺ ἔτι περισσότερον ὡς πρὸς τὴν Ἀγγλίαν. Ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ ἐξάψει ἐθεώρει ὁ Μεττερνῖχος ἀείποτε τὸν Κάννιγγα κινδυνωδέστατον ῥᾳδιοῦργον, κατευνασθεὶς δὲ ἐμνήσθη πάλιν τοῦ ψυχροῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀνδρός, ὅστις τοσοῦτον μακρὰν ἦτο ἀπὸ πάσης ῥᾳδιουργίας καὶ «ἀκολασίας». Ὁ Κάννιγκ ἀποφασίσας νὰ ἐπιληφθῇ τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος, ᾐσθάνετο ὅτι δέον νὰ προκύψῃ τι καὶ ἐκ τῆς *ὑλικῆς* ἐπόψεως τῆς συνεχοῦς ὑπὸ τῶν πειρατῶν διαταράξεως τοῦ ἐμπορίου, καὶ ἐκ τῆς *ἠθικῆς* ἐπόψεως, τῆς δυστυχίας ἔθνους, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ἡ ὑφήλιος ἅπασα ἔτρεφε συμπαθείας. Ὅ,τι ὅμως εἶχε τελεσθῇ διὰ τοῦ πρωτοκόλλου δὲν ἦτο βεβαίως ἀπόῤῥοια ἀρχῶν φιλανθρωπικῶν ἢ φιλελευθέρων, ἀλλ' ἦτο ἀποτέλεσμα τῶν περιωρισμένων ἐπόψεων τοῦ καθαροῦ Ἄγγλου, αἵτινες κατέστων αὐτὸν τοσοῦτον ζηλότυπον πρὸς πᾶσαν συνταγματικὴν πρόοδον τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν. Μὲ ὅλην τὴν πρὸς τὴν Πύλην ἀβροφροσύνην, μὲ ὅλην τὴν πρὸς τὴν Ῥωσσίαν προφύλαξιν, ἀηδὴς ἦτο ἡ παγετώδης ἀδιαφορία, μεθ' ἧς ὁ Κάννιγκ περιέμενε τὴν στιγμήν, καθ' ἣν ἡ Ἑλλὰς ἤθελεν ἐκπέμψει τὴν τελευταίαν της ἀναπνοήν· ἀηδὴς ἦτο καὶ ἡ μικροπρέπεια, μεθ' ἧς ἐπέβαλλε τῇ σωθείσῃ χώρᾳ τοὺς ὅρους τῆς ὑπάρξεώς της. Καὶ ἀπέκλειε μὲν τὸ πρωτόκολλον τὸν διαμελισμὸν τῆς Ἑλλάδος εἰς διάφορα τμήματα, ἔχοντα φρουρὰν τουρκικὴν καὶ ἐπιβεβλημένους Ὁσποδάρους, διαμελισμόν, πρὸς ὃν ἀπέβλεπε τὸ ῥωσσικὸν ὑπόμνημα τοῦ 1824· ἀλλ' εἰς τὸν ορισμὸν τῆς ὑποτελοῦς ὑποταγῆς ἠκολούθει τὰς εὐχὰς τῆς ῥωσσι-

---

(1) Ὅρα ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ἐστεργάζην ἀπὸ 31|12 Φεβρουαρίου 1826. χργ.

κῆς πολιτικῆς, ἥτις ἐθήρευε μόνον μέσον τινὰ ὅρον μεταξὺ τῆς ἀνε-ξαρτησίας καὶ τῆς καταστροφῆς τῆς Ἑλλάδος, διότι ἀνεξάρτητον Ἑλληνικὸν ἔθνος ἐθεώρει φυσικὸν σύμμαχον οὐχὶ τῆς Ῥωσσίας, ἀλλὰ τῶν παραλίων τῆς Μεσογείου χωρῶν. Ἡ σύμπνοια τῶν δύο Δυνάμεων ὡς πρὸς τοῦτο μάλιστα τὸ ζήτημα, τὸ ὁποῖον ἤνοιξεν ἐν Ἑλλάδι νέαν πηγὴν ἐνοχλήσεων τῇ Πύλῃ καὶ ἐκτεταμένης ἐπιῤῥοῆς τῇ Ῥωσσίᾳ, δὲν ἠδύνατο βεβαίως νὰ ἦναι ἀρεστὴ τῷ Μεττερνίχῳ· ἀλλ' ἐν τούτοις τὰ πολλὰ ἐν τῷ πρωτοκόλλῳ μείναντα χάσματα τὸν ἔκαμαν νὰ παραβλέψῃ αὐτήν. Ἡ ἔκτασις τῆς νέας χώρας δὲν ὡρίζετο· ὁ Μεττερνῖχος ἐγίνωσκεν ὅτι ὁ Κάννιγκ ἦτο ὑπὲρ τοῦ περιορισμοῦ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ εἰς τὰς νήσους, ὅστις ἧττον ηὐχαρίστει τὴν Ῥωσσίαν. Καὶ περὶ τῶν πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ πρωτοκόλλου διαβημάτων ἐσιώπα τὸ ἔγγραφον. Ἐνταῦθα ἀνεγνώρισεν ὁ Μεττερνῖχος τὴν αὐτὴν Ἀγγλίαν, ἥτις ἐν Πετρουπόλει ἔμεινε μακρὰν τῶν συνδιασκέψεων. Ἡ Ἀγγλία εἶχε μὲν παρεκκλίνει ἀπὸ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς τῆς μὴ ἐπεμβάσεως, ἀλλ' εἶχε περιορισθῆ εἰς ὅ,τι μόνον ἐπέβαλλεν ἡ φύσις τοῦ ζητήματος, καὶ ἔκαμε τὸ πρῶτον τοῦτο βῆμα ἐπιφυλαττομένη νὰ ἐπιτηρῇ πάντα τὰ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ταύτης γινόμενα διαβήματα. Ὡς πρὸς τοῦτο ὑπέκρυπτεν ἡ Ῥωσσία σκοποὺς διαφόρους ὑπὸ τὴν ἐρώτησιν περὶ τῶν μέσων, τὸ ὁποῖα ἤθελον χρησιμεύσει εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ πρωτοκόλλου. Πρὸς αὐτὰ μάλιστα τὰ μέσα εἶχε τὴν προσοχήν της ἤδη ἐστραμμένην καὶ ἡ Ἀγγλία, ὡς καὶ κατὰ τὰς ἐν Πετρουπόλει συνδιασκέψεις, καὶ ἐπειρᾶτο νὰ περιορίσῃ τὴν Ῥωσσίαν, ἀπαδεχομένη νὰ ῥυθμίσῃ μετ' αὐτῆς τὰς τύχας τῆς Ἀνατολῆς. Τῷ δὲ αὐτοκράτορι Νικολάῳ ἐσύμφερεν ὑπὸ τὰς ἀγγλικὰς ῥᾳδιουργίας ἐν Ἑλλάδι νὰ εὑρίσκῃ ἢ νὰ προφασίζηται φιλόδοξα σχέδια, ὅπως ἐπιτύχῃ τοῦ κυρίου αὐτοῦ σκοποῦ «νὰ δεσμεύσῃ τὴν Ἀγγλίαν.» Κατὰ τοῦτο ἐδήλωσεν ὁ Μεττερνῖχος ὅτι εἶναι πληρέστατα ηὐχαριστημένος, διότι εὕρισκεν, ὅτι ἀμοιβαία δυσπιστία ἐπεκράτησε κατὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς συμβάσεως, ὅτι ὑπάρχουσι μυστικοὶ σκοποί, καὶ ὅτι ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῶν καταναγκαστικῶν μέτρων ἡ δια-

ρεσις εἶναι ἀκμαία ὅσφ ἦτο καὶ κατὰ τὴν ἐν Πετρουπόλει συνδιάσκεψιν. Ἐὰν δὲ διὰ τῆς μεσολαβήσεως ἤθελον ἔλθει αἱ Δυνάμεις μέχρι τοῦ σημείου τούτου, ἔβλεπεν ὁ δόλιος Μεττερνῖχος, ὅτι ἡ ἀμφίβολος αὕτη σχέσις τῶν δύο Δυνάμεων τῷ παρεῖχεν ὁλόκληρον ὁπλοστάσιον ἀμοιβαίων διαβολῶν καὶ διερεθισμῶν εἰς τοὺς ὁποίους ἦτο ἐμπειρότατος. Πραγματικῶς ὅμως οὐδέποτε ἐπίστευεν, ὅτι ἡ Ἀγγλία θέλει φθάσει μέχρι τοῦ σημείου, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ ῥῆξιν πρὸς τὴν Τουρκίαν. Μετ' οὐ πολὺ ἔπεισεν ἑαυτὸν ὅτι ἡ Τουρκία οὐδέποτε θέλει εἰδοποιηθῆ ἐπισήμως περὶ τοῦ πρωτοκόλλου. Ἔβλεπεν τὴν σύμβασιν μηδενιζομένην, καὶ ἐνόμιζεν ὅτι προεξάρχει πάλιν ἡ πολιτική του, ἡ τῆς ἀρνήσεως καὶ τῆς ἀνικανότητος, πολιτική, ἥτις οὐδέποτε οὔτε παρηκολούθησεν οὔτε ἠνέχθη θετικήν τινα ἰδέαν. Αἱ διαβεβαιώσεις τοῦ Ἐστεργάζη, ὅτι ἡ Ἀγγλία θέλει ἀφήσει ἀνεκτέλεστον τὸ πρωτόκολλον, ἐπιστεύοντο ὑπὸ τοῦ Μεττερνίχου, ἂν καὶ πολλάκις ἤδη ἡ ὀλίγη ὀξυδέρκεια εἶχεν ἀπατήσει τὸν ἄνδρα τοῦτον, ὅστις ἐνώπιον ἀτομικῶς ἠρεθισμένου ἐχθροῦ, οἷος ἦτο ὁ Κάννιγκ, ἦτο ἀκατανοήτως ἄκακος. Δὲν παρεῖχε τῷ Ἐστεργάζη ὑπονοίας τὸ περιστατικὸν, ὅτι ὁ Κάννιγκ καὶ ὁ τῆς Ῥωσσίας πρεσβευτὴς συνειργάζοντο (κατὰ τὸν Αὔγουστον) συνεχῶς καὶ πολὺ, ἐν ᾧ αἱ ἴδιαι αὐτοῦ (τοῦ Ἐστεργάζη) πρὸς τὸν Λήβεν σχέσεις ὁσημέραι χαλαρώτεραι καθίσταντο. Πρὸς τούτοις δὲ μόλις παρετηρήθη ὑπὸ τῆς αὐστριακῆς διπλωματίας καὶ τὸ, ὅτι τὸ πρωτόκολλον εἶχε κοινοποιηθῆ πρότερον εἰς Παρισίους ἢ εἰς Βιένvην, ὅτι ὁ Πολινιὰκ ἐσιώπα περὶ τῆς μεγαλειτέρας ταύτης πρὸς τὴν Γαλλίαν οἰκειότητος, καὶ ὅτι ὁ Πότσος ἐπλησίαζεν ὡς πρὸς τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα περισσότερον πρὸς τὸ γαλλικὸν ὑπουργεῖον. Ἠρκέσθη ὁ Μεττερνῖχος εἰς τὸ, ὅτι μετὰ τῆς (βραδέως πολὺ γενομένης) ἐπισήμου κοινοποιήσεως τοῦ πρωτοκόλλου (10/22 Σεπτεμβρίου) δὲν συνεδέετο καὶ αἴτησις περὶ ἀπαντήσεως (1), καὶ ὅτι περὶ τοῦ οὐσιωδεστάτου μέρους, περὶ

(1). Ὁ Κάννιγκ καὶ ἡ ἐποχή του. σελ. 478 (ἀγγλιστί).

τοῦ σχεδίου δηλ. τῆς ἐκτελέσεως, ἐλέγετο ὅτι θέλει ληφθῇ καὶ κοινοποιηθῇ κατόπιν ἡ ἀπόφασις. Πρὸ τῆς κοινοποιήσεως τοῦ σχεδίου τούτου δὲν ἐθεώρησεν ἑαυτὸν ὑποχρεωμένον ὁ Μεττερνῖχος νὰ ἐπιφέρῃ ἐπισήμως τὴν περὶ τούτου γνώμην του. Ἔν τινι προκαταρκτικῇ προφορικῇ ἀπαντήσει ἐξέφρασε (1) τὴν συγκατάθεσίν του εἰς τοὺς ὅρους τοῦ πρωτοκόλλου, καὶ προσεποιήθη ὅτι εὔχεται εἰς τὰς Δυνάμεις πληρεστάτην ἐπιτυχίαν. Τί τὸν ἐπείραζον οἱ ὅροι, ἐν ᾧ ἐν Ἑλλάδι τὰ πάντα ἔβαινον κατὰ τὴν εὐχήν του! Ἀσμένως ἤκουσε τὸν λόγον τοῦ κορυφαίου τῶν Φιλελλήνων Δάλβεργ, ὅτι πᾶσα ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος βοήθεια εἶναι τοῦ λοιποῦ ματαία. «Τίς σκέπτεται πλέον, ἀνέκραξεν ὁ Μεττερνῖχος, περὶ ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος; Εἶναι χίμαιρα, ἐφευρεθεῖσα ἐπὶ τῷ σκοπῷ, καὶ εἰς τὰ ἔθνη νὰ προετοιμάσῃ ὄλεθρον καὶ μεταξὺ τῶν κυβερνήσεων νὰ ἐνσπείρῃ τὴν διχόνοιαν.» Κατὰ τὸν Ὀκτώβριον ἤδη ἦτο ὁ Γέντς πεπεισμένος, ὅτι τὸ πρωτόκολλον δὲν θέλει τεθῇ εἰς ἐνέργειαν, καὶ ὅτι ὁ Κάννιγκ οὐδόλως σκέπτεται περὶ καταναγκαστικῶν μέτρων, ἂν καὶ ὁ Tabistschew (πρέσβυς ἤδη ἐν Βιέννῃ) ῥητῶς καὶ ἐπανειλημμένως τὸν διεβεβαίου περὶ τοῦ ἐναντίου. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ἔβλεπον μὲν βλαστάνοντα τὰ ζιζάνια, τὰ ὁποῖα εἶχον σπείρει διὰ τῆς συμμαχίας, δὲν ἔβλεπον ὅμως τίνα ἦσαν τὰ φυσικὰ καὶ μεγάλα αἴτια, ἕνεκα τῶν ὁποίων οἱ δύο σύμμαχοι ἀνέβαλλον τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ πρωτοκόλλου. Ὅτι παρὰ τῷ Κάννιγγι αἱ τοῦ παρόντος ἔτους ἰσπανικοπορτογαλλικαὶ περιπλοκαὶ ἐπεσκίαζον τὸ ζήτημα τῆς Ἀνατολῆς, τοῦτο ἐνόησαν οἱ πολιτικοὶ τότε μόλις, ὅτε κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους ὁ πολύκροτος αὐτοῦ λόγος ἔπεσεν ἐν τῷ μέσῳ τῶν Δυνάμεων ὡς κεραυνός. Ἐπίσης δὲν ὑπελόγισαν οἱ πολιτικοί, ὅτι ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει συμβᾶσα μεταβολὴ ἠνάγκαζε τὴν Τουρκίαν εἰν ἀπραξίαν κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἔτους τούτου. Ὅτι τέλος ὁ Τσάρος πρὸς ἐπίτευξιν τῶν σκοπῶν του ἐν Ἀκερμανίῳ (ἔνθα οἱ πληρεξούσιοι τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Τουρκίας ἔμελλον νὰ

(1) Οὕτω διϊσχυρίζοντο μεταγενέστεροι πρὸς τὸν Tatistschew ῥωσσικαὶ ἐπιστολαί.

συνέλθωσι πρὸς ἐξομάλυνσιν τῶν μεταξὺ τῶν δύο τούτων Δυνάμεων ἰδιαιτέρων διαφορῶν), ἀπέφευγε τὴν πρόωρον περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος συζήτησιν, ἐφαίνετο ὅτι διήγειρε πάλιν παρὰ τῷ Μεττερνίχῳ τὴν παλαιὰν ἰδέαν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐγκατελείφθησαν ἐντελῶς ὑπὸ τοῦ Τσάρου.

Ἡ συνθήκη τοῦ Ἀκερμανίου.

Οἱ πληρεξούσιοι τῆς Ὑ. Πύλης εἰς τὴν ἐν Ἀκερμανίῳ συνέλευσιν εἶχον ἤδη ἀπέλθει τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸ τῆς καταστροφῆς τῶν γενιτσάρων (27/8 Ἰουνίου)· ἀλλὰ βραδυνόντων τῶν πληρεξουσίων τῆς Ῥωσσίας (τοῦ Ῥιβωπιέῤῥου καὶ τοῦ Βοροντσώφ) νὰ μεταβῶσιν εἰς Ἀκερμάνιον, ἡ ἔναρξις τῶν συνδιασκέψεων ἀνεβλήθη ἐπὶ δύο ὅλους μῆνας (κατὰ τὸν Αὔγουστον). Ἡ Τουρκία παρέβλεψεν, ὅτι τὸ Ἀκερμάνιον δὲν ἔκειτο ἐπὶ τῆς ὁροθετικῆς γραμμῆς, ἀλλὰ εἰς ἱκανὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν συνόρων· δὲν ἠθέλησε νὰ διαταράξῃ τὰς φιλικὰς σχέσεις, διότι καὶ οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει διπλωμάται τῆς Ῥωσσίας εἶχον μεταχειρισθῆ, καὶ πρὸ τῆς παραδοχῆς τοῦ τελεσιγράφου καὶ μετ' αὐτήν, γλῶσσαν ἠπίαν καὶ φιλόφρονα, καὶ ἔτι ἐν Ἀκερμανίῳ ἡ ῥωσσικὴ Κυβέρνησις περιεποιήθη κατ' ἀρχὰς εὐγενῶς τοὺς πληρεξουσίους τῆς Πύλης, παρασκευάσασα αὐτοῖς καταλύματα κατὰ τὸν τουρκικὸν τρόπον. Ἀλλ' ἀφ' οὗ ἡ Ῥωσσία ἐκράτει τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Τουρκίας ἐντελῶς εἰς τὴν ἐξουσίαν της, μετεβλήθη αἴφνης καὶ τὸ ὕφος τῶν συνδιασκέψεων. Ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος φύσει συνεμερίζετο τὴν πεποίθησιν τοῦ Καποδιστρίου καὶ τοῦ Στρωγανὼφ, ὅτι πρὸς τὴν Πύλην δὲν πρέπει νὰ μεταχειρίζηταί τις λόγους καταπειστικοὺς, ἀλλὰ τὴν βίαν. Ὅθεν προηγουμένως ἤδη ἀνήγγειλε δὲ ἐγκυκλίου τοῦ Νεσελρώδ (26/7 Ἰουνίου), ὅτι ἐν ταῖς ἐν Ἀκερμανίῳ συζητήσεσι θέλει ἀφήσει νὰ προεξάρχῃ ἐκείνη ἡ ἰσχὺς, ἣν παλαιὰ πεῖρα εἶχεν ἀποδείξει ὡς τὸν ἀπαραίτητον ὅρον ἐπιτυχίας παρὰ τῇ Πύλῃ. Ἡ ἐγκύκλιος αὕτη ἐγράφη πρὸ τῆς καταστροφῆς τῶν γενιτσάρων· ἀφ' οὗ δὲ ἡ τολμηρὰ αὕτη πρᾶξις διήγειρεν ἐν Πετρουπόλει τὸν φόβον περὶ τῶν δυνατῶν συνεπειῶν τῆς ἐπιτυχίας της, ἐνόησεν ἡ Ῥωσσία ὅτι ὀφείλει νὰ δείξῃ ὑπέρ ποτε ἄλλοτε πρὸς τὴν Πύλην ὅλην τὴν παλαιὰν αὐ-

κῶς πρὸς τὸν Κάννιγγα, ὃν καὶ ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις ὡμοίαζεν. Ὅθεν καὶ τοὺς ψυχροτέρους πολιτικοὺς, τοὺς τῆς Πρωσσίας, κατέλαβεν ὁ φόβος, μὴ τὸ δημοτικὸν τοῦ Κάννιγγος σύστημα, τὸ ὁποῖον ἐῤῥυθμίζετο μᾶλλον κατὰ τὰς ἰδέας καὶ τὰ πάθη τῆς ἡμέρας ἢ κατὰ τοὺς κανόνας περιεσκεμμένης πολιτικῆς, καταστρέψῃ τὰ κυριωδέστερα συμφέροντα τῶν ἐπικρατειῶν καὶ τῆς κοινωνίας. Ἄλλου ὅλως διαφόρου εἴδους ἦσαν οἱ φόβοι τῶν φιλυπόπτων ἐχθρῶν τῆς Ῥωσσίας. Οὗτοι ἔβλεπον τὸ τελευταῖον τέρμα τοῦ Τσάρου ἐν πολέμῳ, δι' οὗ ἤθελεν οὗτος νὰ ἐπιβοηθήσῃ τὴν ἄφευκτον βεβαίως) εἱμαρμένην τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους· ὅθεν ἐν τῷ πρωτοκόλλῳ δὲν ἔβλεπον εἰμὴ τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ἀναγκασθῇ ἡ Ἀγγλία μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν συνδιασκέψεων νὰ προβῇ εἰς τὰ καταναγκαστικὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν συνδιάσκεψιν τοσοῦτον ἐπιμόνως εἶχεν ἀρνηθῆ νὰ παραδεχθῇ, τὸν δὲ Κάννιγγα ἐθεώρουν οὐχὶ φεναχίζοντα ἀλλὰ φεναχιζόμενον (1), καὶ ἐνόμιζον ὅτι ἤγετο καὶ ἐφέρετο ὑπὸ τῶν Ῥώσσων πολιτικῶν κατὰ τὰ συμφέροντα καὶ τοὺς πόθους τῆς Ῥωσσίας. Οὕτω καὶ οἱ ἀφωσιωμένοι πρὸς τὸν θρόνον Ῥῶσσοι διπλωμάται, οἵτινες πρὸ μικροῦ εἶχον βρέξει τὴν ἀρωγὸν χεῖρα τοῦ Κάννιγγος μὲ δάκρυα εὐγνωμοσύνης, ἐξύμνουν ἐν ταῖς πρὸς τὸν ἡγεμόνα των ἐκθέσεσι τὰς γνώσεις τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως. Ἀλλ' ὁ Μεττερνῖχος, ὅσον καὶ ἐν ἀρχῇ ἐπτοήθη ὑπὸ τῆς συμμαχίας τῶν δύο Δυνάμεων, ἦτο φύσει πολὺ αἰσιόδοξος, ὥστε νὰ ἐμμείνῃ ἐπὶ πολὺ ἐν τῷ φόβῳ τούτῳ. Καὶ τῷ ὄντι εὐθὺς μετὰ τὴν ἀκριβῆ ἐξέτασιν τοῦ σφυγμοῦ ἤρξατο ὁ φόβος του νὰ κατευνάζηται. Ἔσπευσεν ὁ Μεττερνῖχος νὰ ἐρωτήσῃ τὸν Κάννιγγα (2), ποίαν ἑρμηνείαν

(1) Καθὼς πολὺ μετὰ ταῦτα ἐξεφράσθη καὶ ὁ Βούρμιος (Wurm) ἐν τῇ «Διπλωματικῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος» σελ. 215 - 18. Ὀρθότερα κρίνει ὁ Röpell, «Το ἀνατολικὸν ζήτημα ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ ἀναπτύξει.» 1854· σελ. 235.

(2) Ἐπίσημος ἐπιστολὴ πρὸς τὸν πρίγκηπα Ἐστερχάζην ἀπὸ 17|29 Ἀπριλίου 1826. χργ.

ἤθελε δοθῆ εἰς εἰς τὸ πρωτόκολλον ἐν περιπτώσει ἐκρήξεως πολέμου. Ἡ μεσολαμβάνουσα Δύναμις θέλει εἶσθαι τότε σύμμαχος τῶν διαμαχομένων; Ἐβεβαιώθη ἡ Ἀγγλία περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ὁ Τσάρος θέλει μεταχειρισθῆ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀποζημιώσεως τοῦ πολέμου; Πρὶν δὲ ἔλθη ἡ ἀπάντησις εἰς τὰς ἐρωτήσεις ταύτας, ἔμαθεν ὁ Μεττερνῖχος καὶ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου, καὶ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ἰβραΐμ πασᾶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ τὰς προπαρασκευὰς τοῦ Ρεσὶτ πασᾶ κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, καὶ τὴν ἐκραγεῖσαν ἐν Ναυπλίῳ ἀναρχίαν καὶ τὴν ἀποσύνθεσιν τῶν ἐπαναστατῶν. Ἀμέσως προεμειδίασαν τῷ δολίῳ Μεττερνίχῳ αἱ παλαιαὶ αὐτοῦ ἐλπίδες, ὅτι ἡ ἐπανάστασις θέλει καταβληθῆ πρὶν ἢ τεθῆ εἰς ἐνέργειαν τὸ πρωτόκολλον, καί, ὡς γνωρίζομεν, καὶ αὐτὸς εἰργάζετο κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, διατάξας τὸ πολεμικὸν τῆς Αὐστρίας ναυτικὸν νὰ ἐκπλεύσῃ κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἤδη ἐθεώρει ὁ Μεττερνῖχος τὸ πρωτόκολλον «παιδίον θνησιγενές, πληγὴν ξίφους κατὰ τοῦ ὕδατος, ἐν τῷ ὁποίῳ εὑρίσκετο ἡ συμμαχία, ἥτις δεινῶς ἐτραυματίσθη.» (1) Πάντα τὰ μετὰ ταῦτα συμβάντα τὸν ὑπεστήριζον εἰς τὴν παρηγορητικὴν ταύτην ἰδέαν. Νέα διαβήματα, τὰ ὁποῖα ὁ Στράτφορδ Κάννιγκ ἔκαμεν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ πρὸ καὶ ἐν καιρῷ τῆς τῶν γενιτσάρων καταστροφῆς (30/11 Ἰουν. 1826) ἢ ἀπεσιωπήθησαν ἢ δὲν ἀπερρίφθησαν, καὶ ἡ ἄρνησίς των ἐγένετο σιωπηλῶς παραδεκτή. Καὶ ὅτε περὶ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ὁ Κάννιγκ ἀπέστειλε τὸ πρωτόκολλον τῆς 23/4 Ἀπριλίου ἐμπιστευτικῶς εἰς Παρισίους καὶ Βιέννην, τὸ συνώδευσε διὰ τῆς διαβεβαιώσεως ὅτι δὲν ἀπαιτεῖ νὰ τεθῆ ἀμέσως εἰς ἐνέργειαν. Τὰ συμπτώματα ταῦτα ἦσαν διὰ τὸν Μεττερνῖχον εὐάρεστα σχόλια εἰς τὴν εὐάρεστον ἀπάντησιν, ἣν ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Κάννιγκ ἔδωκεν εἰς τὰς ἐρωτήσεις του· ὅτι ἐν περιπτώσει πολέμου τὸ πρωτόκολλον δὲν θέλει τεθῆ εἰς ἐνέργειαν, καὶ ὅτι ἡ παραίτησις τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας ἀπὸ πάσης ἐπεκτάσεως τῆς χώρας του εἶναι

(1) Ἔκθεσις του βαρώνου Μάλτσαν. Ἐν Βιέννῃ 10/22 Μαΐου 1826. χργ.

τοσοῦτο ῥητὴ, ὥστε οὐδεμίαν ἐπιδέχεται ἀμφιβολίαν. Οἱ δύο οὗτοι ὅροι περιεῖχον πᾶν ὅ,τι ἐζήτει ὁ Μεττερνῖχος πρὸς ἡσυχίαν του. Καὶ πραγματικῶς καὶ τότε καὶ μετὰ ταῦτα ἐν πάσῃ εὐκαιρίᾳ ἐπανελάμβανεν ἡ Ῥωσσία «μέχρι κόρου» τὰς ἐπισήμους ταύτας διαβεβαιώσεις, ὅτι αἱ ἀπαραμείωτοι ἀρχαὶ τῆς πολιτικῆς της, βασιζόμεναι ἐπὶ συμφερόντων, τὰ ὁποῖα οὐδεμία Δύναμις δύναται νὰ ἀπαιτῇ νὰ θυσιάσῃ ἡ Ῥωσσία, ἀπαιτοῦσι τὴν διατήρησιν προεξαρχούσης ῥωσσικῆς ἐπιῤῥοῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀλλ' ὅτι εἰς τοῦτο ἀρκεῖται ἡ Ῥωσσία· ὅτι κατακτήσεις ἢ ἡ πτῶσις τοῦ τουρκικοῦ κράτους δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἦναι ἐκ τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ Τσάρου, διότι καὶ ἡ μὲν καὶ αἱ δὲ ἤθελον μᾶλλον βλάψει ἢ ὠφελήσει τὴν Ῥωσσίαν. Ἡ Ῥωσσία πρὶν ἢ ἐπεκτείνῃ τὰ ὅριά της πρὸς δυσμὰς, ἔλεγεν ἐπίσημόν τι ἔγγραφον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης (1), καὶ πρὶν ἢ κάμῃ τὰς ἀναγκαίας κατὰ τὸν Εὔξεινον Πόντον κατακτήσεις, αἵτινες ἐξησφάλισαν τὴν πρὸς τὴν Γεωργίαν συγκοινωνίαν της, δὲν ἠδύνατο ν' ἀρνηθῇ τὴν ἰδέαν τῆς ἐπεκτάσεως, ἥτις πολλάκις ὑπελήφθη ὡς πρόθεσις τῆς καταστροφῆς τῆς Τουρκίας· ἀλλὰ μετὰ τὴν ἔνδοξον βασιλείαν Ἀλεξάνδρου Α'. κατέστη τοιαύτη ἡ θέσις τῆς Ῥωσσίας, ὥστε τὰς κατακτήσεις ἤθελε θεωρήσει μᾶλλον ὡς βάρος· ὁ αὐτοκράτωρ ἐν τῇ εἰρηνικῇ του διαθέσει δὲν ἐμπνέεται μόνον ὑπὸ τῶν εὐεργετικῶν σκοπῶν, τῶν ῥυθμιζόντων σήμερον τὴν πορείαν πασῶν τῶν κυβερνήσεων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς βαθείας συναισθήσεως τῶν ὠφελειῶν, ἃς εἰρηνικὴ ἀνάπτυξις τῶν ἐσωτερικῶν πόρων ἤθελεν ἐπιφέρει εἰς τὸ κράτος του. Ὅτι δὲ ἐν ταῖς διαβεβαιώσεσι ταύταις ὑπῆρχε βάσις τις ἀληθείας, ὅτι δὲν ἦτο τότε ἡ κατάλληλος στιγμὴ διὰ τὴν Ῥωσσίαν νὰ ἔλθῃ εἰς διάστασιν πρὸς τὴν Εὐρώπην σύμπασαν προπαρασκευαζομένη νὰ καταβάλῃ τὸ ὀθωμανικὸν κράτος, ὅτι ἡ Ῥωσσία ἔτεινε μόνον νὰ ταπεινώσῃ καὶ νὰ ἀφοπλίσῃ τὴν Τουρκίαν, καὶ πρὸ πάντων νὰ ἐξασθενίσῃ αὐτὴν διὰ τῆς συστάσεως

(1) Ὁδηγίαι πρὸς τὸν Κύριον Ῥιβωπιέῤῥην, 11|23 Ἰανουαρ. 1827. Portfolio 3,127. 206.

Ἑλληνικοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον κατ' οὐσίαν ὅμως ἤθελεν εἶσθαι μηδέν—ταῦτα πάντα ἔλεγεν ὁ Μεττερνῖχος (ὅστις ἐφοβεῖτο τουρκο-ρωσσικὸν πόλεμον μᾶλλον ἕνεκα τῆς ἀδυναμίας τῆς Αὐστρίας ἢ ἕνεκα τῆς ἰσχύος τῆς Ῥωσσίας) εἰς ἐποχὴν πολὺ τῆς παρούσης πολεμικωτέραν (1), ὁσάκις ἐθεώρει συμφέρον νὰ ἐκφράσῃ τὴν γνώμην του. Ὅθεν ἐν ᾧ ἦτο ἥσυχος ἐκ τοῦ μέρους τούτου, ἡσύχαζε μετ' οὐ πολὺ ἔτι περισσότερον ὡς πρὸς τὴν Ἀγγλίαν. Ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ ἐξάψει ἐθεώρει ὁ Μεττερνῖχος ἀείποτε τὸν Κάννιγγα κινδυνωδέστατον ῥᾳδιοῦργον, κατευνασθεὶς δὲ ἐμνήσθη πάλιν τοῦ ψυχροῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀνδρός, ὅστις τοσοῦτον μακρὰν ἦτο ἀπὸ πάσης ῥᾳδιουργίας καὶ «ἀκολασίας». Ὁ Κάννιγκ ἀποφασίσας νὰ ἐπιληφθῇ τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος, ᾐσθάνετο ὅτι δέον νὰ προκύψῃ τι καὶ ἐκ τῆς ὑλικῆς ἐπόψεως τῆς συνεχοῦς ὑπὸ τῶν πειρατῶν διαταράξεως τοῦ ἐμπορίου, καὶ ἐκ τῆς ἠθικῆς ἐπόψεως, τῆς δυστυχίας ἔθνους, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ἡ ὑφήλιος ἅπασα ἔτρεφε συμπαθείας. Ὅ,τι ὅμως εἶχε τελεσθῇ διὰ τοῦ πρωτοκόλλου δὲν ἦτο βεβαίως ἀπόῤῥοια ἀρχῶν φιλανθρωπικῶν ἢ φιλελευθέρων, ἀλλ' ἦτο ἀποτέλεσμα τῶν περιωρισμένων ἐπόψεων τοῦ καθαροῦ Ἄγγλου, αἵτινες κατέστων αὐτὸν τοσοῦτον ζηλότυπον πρὸς πᾶσαν συνταγματικὴν πρόοδον τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν. Μὲ ὅλην τὴν πρὸς τὴν Πύλην ἀβροφροσύνην, μὲ ὅλην τὴν πρὸς τὴν Ῥωσσίαν προφύλαξιν, ἀηδὴς ἦτο ἡ παγετώδης ἀδιαφορία, μεθ' ἧς ὁ Κάννιγκ περιέμενε τὴν στιγμήν, καθ' ἣν ἡ Ἑλλὰς ἤθελεν ἐκπέμψει τὴν τελευταίαν της ἀναπνοήν· ἀηδὴς ἦτο καὶ ἡ μικροπρέπεια, μεθ' ἧς ἐπέβαλλε τῇ σωθείσῃ χώρᾳ τοὺς ὅρους τῆς ὑπάρξεώς της. Καὶ ἀπέκλειε μὲν τὸ πρωτόκολλον τὸν διαμελισμὸν τῆς Ἑλλάδος εἰς διάφορα τμήματα, ἔχοντα φρουρὰν τουρκικὴν καὶ ἐπιβεβλημένους Ὁσποδάρους, διαμελισμόν, πρὸς ὃν ἀπέβλεπε τὸ ῥωσσικὸν ὑπόμνημα τοῦ 1824· ἀλλ' εἰς τὸν ὁρισμὸν τῆς ὑποτελοῦς ὑποταγῆς ἠκολούθει τὰς εὐχὰς τῆς ῥωσσι-

(1) Ὅρα ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ἐστεργάζην ἀπὸ 31|12 Φεβρουαρίου 1826. χργ.

κῆς πολιτικῆς, ἥτις ἐθήρευε μόνον μέσον τινὰ ὅρον μεταξὺ τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ τῆς καταστροφῆς τῆς Ἑλλάδος, διότι ἀνεξάρτητον Ἑλληνικὸν ἔθνος ἐθεώρει φυσικὸν σύμμαχον οὐχὶ τῆς Ῥωσσίας, ἀλλὰ τῶν παραλίων τῆς Μεσογείου χωρῶν. Ἡ σύμπνοια τῶν δύο Δυνάμεων ὡς πρὸς τοῦτο μάλιστα τὸ ζήτημα, τὸ ὁποῖον ἤνοιξεν ἐν Ἑλλάδι νέαν πηγὴν ἐνοχλήσεων τῇ Πύλῃ καὶ ἐκτεταμένης ἐπιῤῥοῆς τῇ Ῥωσσίᾳ, δὲν ἠδύνατο βεβαίως νὰ ἦναι ἀρεστὴ τῷ Μεττερνίχῳ· ἀλλ' ἐν τούτοις τὰ πολλὰ ἐν τῷ πρωτοκόλλῳ μείναντα χάσματα τὸν ἔκαμαν νὰ παραβλέψῃ αὐτήν. Ἡ ἔκτασις τῆς νέας χώρας δὲν ὡρίζετο· ὁ Μεττερνῖχος ἐγίνωσκεν ὅτι ὁ Κάννιγκ ἦτο ὑπὲρ τοῦ περιορισμοῦ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ εἰς τὰς νήσους, ὅστις ἧττον ηὐχαρίστει τὴν Ῥωσσίαν. Καὶ περὶ τῶν πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ πρωτοκόλλου διαβημάτων ἐσιώπα τὸ ἔγγραφον. Ἐνταῦθα ἀνεγνώρισεν ὁ Μεττερνῖχος τὴν αὐτὴν Ἀγγλίαν, ἥτις ἐν Πετρουπόλει ἔμεινε μακρὰν τῶν συνδιασκέψεων. Ἡ Ἀγγλία εἶχε μὲν παρεκκλίνει ἀπὸ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς τῆς μὴ ἐπεμβάσεως, ἀλλ' εἶχε περιορισθῆ εἰς ὅ,τι μόνον ἐπέβαλλεν ἡ φύσις τοῦ ζητήματος, καὶ ἔκαμε τὸ πρῶτον τοῦτο βῆμα ἐπιφυλαττομένη νὰ ἐπιτηρῇ πάντα τὰ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ταύτης γινόμενα διαβήματα. Ὡς πρὸς τοῦτο ὑπέκρυπτεν ἡ Ῥωσσία σκοποὺς διαφόρους ὑπὸ τὴν ἐρώτησιν περὶ τῶν μέσων, τὸ ὁποῖα ἤθελον χρησιμεύσει εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ πρωτοκόλλου. Πρὸς αὐτὰ μάλιστα τὰ μέσα εἶχε τὴν προσοχήν της ἤδη ἐστραμμένην καὶ ἡ Ἀγγλία, ὡς καὶ κατὰ τὰς ἐν Πετρουπόλει συνδιασκέψεις, καὶ ἐπειρᾶτο νὰ περιορίσῃ τὴν Ῥωσσίαν, ἀπαδεχομένη νὰ ῥυθμίσῃ μετ' αὐτῆς τὰς τύχας τῆς Ἀνατολῆς. Τῷ δὲ αὐτοκράτορι Νικολάῳ ἐσύμφερεν ὑπὸ τὰς ἀγγλικὰς ῥᾳδιουργίας ἐν Ἑλλάδι νὰ εὑρίσκῃ ἢ νὰ προφασίζηται φιλόδοξα σχέδια, ὅπως ἐπιτύχῃ τοῦ κυρίου αὐτοῦ σκοποῦ «νὰ δεσμεύσῃ τὴν Ἀγγλίαν.» Κατὰ τοῦτο ἐδήλωσεν ὁ Μεττερνῖχος ὅτι εἶναι πληρέστατα ηὐχαριστημένος· διότι εὕρισκεν, ὅτι ἀμοιβαία δυσπιστία ἐπεκράτησε κατὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς συμβάσεως, ὅτι ὑπάρχουσι μυστικοὶ σκοποί, καὶ ὅτι ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῶν καταναγκαστικῶν μέτρων ἡ διμε-

ρεσις εἶναι ἀκμαία ὅσῳ ἦτο καὶ κατὰ τὴν ἐν Πετρουπόλει συνδιάσκεψιν. Ἐὰν δὲ διὰ τῆς μεσολαβήσεως ἤθελον ἔλθει αἱ Δυνάμεις μέχρι τοῦ σημείου τούτου, ἔβλεπεν ὁ δόλιος Μεττερνῖχος, ὅτι ἡ ἀμφίβολος αὕτη σχέσις τῶν δύο Δυνάμεων τῷ παρεῖχεν ὁλόκληρον ὁπλοστάσιον ἀμοιβαίων διαβολῶν καὶ διερεθισμῶν εἰς τοὺς ὁποίους ἦτο ἐμπειρότατος. Πραγματικῶς ὅμως οὐδέποτε ἐπίστευεν, ὅτι ἡ Ἀγγλία θέλει φθάσει μέχρι τοῦ σημείου, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ ῥῆξιν πρὸς τὴν Τουρκίαν. Μετ' οὐ πολὺ ἔπεισεν ἑαυτὸν ὅτι ἡ Τουρκία οὐδέποτε θέλει εἰδοποιηθῆ ἐπισήμως περὶ τοῦ πρωτοκόλλου. Ἔβλεπεν τὴν σύμβασιν μηδενιζομένην, καὶ ἐνόμιζεν ὅτι προεξάρχει πάλιν ἡ πολιτική του, ἡ τῆς ἀρνήσεως καὶ τῆς ἀνικανότητος, πολιτική, ἥτις οὐδέποτε οὔτε παρηκολούθησεν οὔτε ἠνέχθη θετικήν τινα ἰδέαν. Αἱ διαβεβαιώσεις τοῦ Ἐστεργάζη, ὅτι ἡ Ἀγγλία θέλει ἀφήσει ἀνεκτέλεστον τὸ πρωτόκολλον, ἐπιστεύοντο ὑπὸ τοῦ Μεττερνίχου, ἂν καὶ πολλάκις ἤδη ἡ ὀλίγη ὀξυδέρκεια εἶχεν ἀπατήσει τὸν ἄνδρα τοῦτον, ὅστις ἐνώπιον ἀτομικῶς ἠρεθισμένου ἐχθροῦ, οἷος ἦτο ὁ Κάννιγκ, ἦτο ἀκατανοήτως ἄκακος. Δὲν παρεῖχε τῷ Ἐστεργάζῃ ὑπονοίας τὸ περιστατικὸν, ὅτι ὁ Κάννιγκ καὶ ὁ τῆς Ῥωσσίας πρέσβευτὴς συνειργάζοντο (κατὰ τὸν Αὔγουστον) συνεχῶς καὶ πολὺ, ἐν ᾧ αἱ ἴδιαι αὐτοῦ (τοῦ Ἐστεργάζη) πρὸς τὸν Λήβεν σχέσεις ὁσημέραι χαλαρώτεραι καθίσταντο. Πρὸς τούτοις δὲ μόλις παρετηρήθη ὑπὸ τῆς αὐστριακῆς διπλωματίας καὶ τὸ, ὅτι τὸ πρωτόκολλον εἶχε κοινοποιηθῆ πρότερον εἰς Παρισίους ἢ εἰς Βιένννην, ὅτι ὁ Πολινιὰκ ἐσιώπα περὶ τῆς μεγαλειτέρας ταύτας πρὸς τὴν Γαλλίαν οἰκειότητος, καὶ ὅτι ὁ Πότσος ἐπλησίαζεν ὡς πρὸς τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα περισσότερον πρὸς τὸ γαλλικὸν ὑπουργεῖον. Ἠρκέσθη ὁ Μεττερνῖχος εἰς τὸ, ὅτι μετὰ τῆς (βραδέως πολὺ γενομένης) ἐπισήμου κοινοποιήσεως τοῦ πρωτοκόλλου (10/22 Σεπτεμβρίου) δὲν συνεδέετο καὶ αἴτησις περὶ ἀπαντήσεως (1), καὶ ὅτι περὶ τοῦ οὐσιωδεστάτου μέρους, περὶ

(1). Ὁ Κάννιγκ καὶ ἡ ἐποχή του. σελ. 178 (ἀγγλιστί).

τοῦ σχεδίου δηλ. τῆς ἐκτελέσεως, ἐλέγετο ὅτι θέλει ληφθῇ καὶ κοινοποιηθῆ κατόπιν ἡ ἀπόφασις. Πρὸ τῆς κοινοποιήσεως τοῦ σχεδίου τούτου δὲν ἐθεώρησεν ἑαυτὸν ὑποχρεωμένον ὁ Μεττερνῖχος νὰ ἐπιφέρῃ ἐπισήμως τὴν περὶ τούτου γνώμην του. Ἔν τινι προκαταρκτικῇ προφορικῇ ἀπαντήσει ἐξέφρασε (1) τὴν συγκατάθεσίν του εἰς τοὺς ὅρους τοῦ πρωτοκόλλου, καὶ προσεποιήθη ὅτι εὔχεται εἰς τὰς Δυνάμεις πληρεστάτην ἐπιτυχίαν. Τί τὸν ἐπείραζον οἱ ὅροι, ἐν ᾧ ἐν Ἑλλάδι τὰ πάντα ἔβαινον κατὰ τὴν εὐχήν του! Ἀσμένως ἤκουσε τὸν λόγον τοῦ κορυφαίου τῶν Φιλελλήνων Δάλβεργ, ὅτι πᾶσα ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος βοήθεια εἶναι τοῦ λοιποῦ ματαία. «Τίς σκέπτεται πλέον, ἀνέκραξεν ὁ Μεττερνῖχος, περὶ ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος; Εἶναι χίμαιρα, ἐφευρεθεῖσα ἐπὶ τῷ σκοπῷ, καὶ εἰς τὰ ἔθνη νὰ προετοιμάσῃ ὄλεθρον καὶ μεταξὺ τῶν κυβερνήσεων νὰ ἐνσπείρῃ τὴν διχόνοιαν.» Κατὰ τὸν Ὀκτώβριον ἤδη ἦτο ὁ Γέντς πεπεισμένος, ὅτι τὸ πρωτόκολλον δὲν θέλει τεθῆ εἰς ἐνέργειαν, καὶ ὅτι ὁ Κάννιγκ οὐδόλως σκέπτεται περὶ καταναγκαστικῶν μέτρων, ἂν καὶ ὁ Tabistschew (πρέσβυς ἤδη ἐν Βιέννῃ) ῥητῶς καὶ ἐπανειλημμένως τὸν διεβεβαίου περὶ τοῦ ἐναντίου. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ἔβλεπον μὲν βλαστάνοντα τὰ ζιζάνια, τὰ ὁποῖα εἶχον σπείρει διὰ τῆς συμμαχίας, δὲν ἔβλεπον ὅμως τίνα ἦσαν τὰ φυσικὰ καὶ μεγάλα αἴτια, ἕνεκα τῶν ὁποίων οἱ δύο σύμμαχοι ἀνέβαλλον τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ πρωτοκόλλου. Ὅτι παρὰ τῷ Κάννιγγι αἱ τοῦ παρόντος ἔτους ἱσπανικοπορτογαλλικαὶ περιπλοκαὶ ἐπεσκίαζον τὸ ζήτημα τῆς Ἀνατολῆς, τοῦτο ἐνόησαν οἱ πολιτικοὶ τότε μόλις, ὅτε κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους ὁ πολύκροτος αὐτοῦ λόγος ἔπεσεν ἐν τῷ μέσῳ τῶν Δυνάμεων ὡς κεραυνός. Ἐπίσης δὲν ὑπελόγισαν οἱ πολιτικοί, ὅτι ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει συμβᾶσα μεταβολὴ ἠνάγκαζε τὴν Τουρκίαν εἰν ἀπραξίαν κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἔτους τούτου. Ὅτι τέλος ὁ Τσάρος πρὸς ἐπίτευξιν τῶν σκοπῶν του ἐν Ἀκερμανίῳ (ἔνθα οἱ πληρεξούσιοι τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Τουρκίας ἔμελλον νὰ

(1) Οὕτω διϊσχυρίζοντο μεταγενέστεροι πρὸς τὸν Tatistschew ῥωσσικαὶ ἐπιστολαί.

συνέλθωσι πρὸς ἐξομάλυνσιν τῶν μεταξὺ τῶν δύο τούτων Δυνάμεων ἰδιαιτέρων διαφορῶν), ἀπέφευγε τὴν πρόωρον περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος συζήτησιν, ἐφαίνετο ὅτι διήγειρε πάλιν παρὰ τῷ Μεττερνίχῳ τὴν παλαιὰν ἰδέαν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐγκατελείφθησαν ἐντελῶς ὑπὸ τοῦ Τσάρου.

Οἱ πληρεξούσιοι τῆς Υ. Πύλης εἰς τὴν ἐν Ἀκερμανίῳ συνέλευσιν εἶχον ἤδη ἀπέλθει τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸ τῆς καταστροφῆς τῶν γενιτσάρων (27/8 Ἰουνίου)· ἀλλὰ βραδυνόντων τῶν πληρεξουσίων τῆς Ῥωσσίας (τοῦ Ῥιβωπιέῤῥου καὶ τοῦ Βοροντσὼφ) νὰ μεταβῶσιν εἰς Ἀκερμάνιον, ἡ ἔναρξις τῶν συνδιασκέψεων ἀνεβλήθη ἐπὶ δύο ὅλους μῆνας (κατὰ τὸν Αὔγουστον). Ἡ Τουρκία παρέβλεψεν, ὅτι τὸ Ἀκερμάνιον δὲν ἔκειτο ἐπὶ τῆς ὁροθετικῆς γραμμῆς, ἀλλὰ εἰς ἱκανὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν συνόρων· δὲν ἠθέλησε νὰ διαταράξῃ τὰς φιλικὰς σχέσεις, διότι καὶ οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει διπλωμάται τῆς Ῥωσσίας εἶχον μεταχειρισθῆ, καὶ πρὸ τῆς παραδοχῆς τοῦ τελεσιγράφου καὶ μετ' αὐτήν, γλῶσσαν ἠπίαν καὶ φιλόφρονα, καὶ ἔτι ἐν Ἀκερμανίῳ ἡ ῥωσσικὴ Κυβέρνησις περιεποιήθη κατ' ἀρχὰς εὐγενῶς τοὺς πληρεξουσίους τῆς Πύλης, παρασκευάσασα αὐτοῖς καταλύματα κατὰ τὸν τουρκικὸν τρόπον. Ἀλλ' ἀφ' οὗ ἡ Ῥωσσία ἐκράτει τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Τουρκίας ἐντελῶς εἰς τὴν ἐξουσίαν της, μετεβλήθη αἴφνης καὶ τὸ ὕφος τῶν συνδιασκέψεων. Ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος φύσει συνεμερίζετο τὴν πεποίθησιν τοῦ Καποδιστρίου καὶ τοῦ Στρωγανὼφ, ὅτι πρὸς τὴν Πύλην δὲν πρέπει νὰ μεταχειρίζηταί τις λόγους καταπειστικούς, ἀλλὰ τὴν βίαν. Ὅθεν προηγουμένως ἤδη ἀνήγγειλε δὲ ἐγκυκλίου τοῦ Νεσελρὼδ (26/7 Ἰουνίου), ὅτι ἐν ταῖς ἐν Ἀκερμανίῳ συζητήσεσι θέλει ἀφήσει νὰ προεξάρχῃ ἐκείνη ἡ ἰσχύς, ἣν παλαιὰ πεῖρα εἶχεν ἀποδείξει ὡς τὸν ἀπαραίτητον ὅρον ἐπιτυχίας παρὰ τῇ Πύλῃ. Ἡ ἐγκύκλιος αὕτη ἐγράφη πρὸ τῆς καταστροφῆς τῶν γενιτσάρων· ἀφ' οὗ δὲ ἡ τολμηρὰ αὕτη πρᾶξις διήγειρεν ἐν Πετρουπόλει τὸν φόβον περὶ τῶν δυνατῶν συνεπειῶν τῆς ἐπιτυχίας της, ἐνόησεν ἡ Ῥωσσία ὅτι ὀφείλει νὰ δείξῃ ὑπέρ ποτε ἄλλοτε πρὸς τὴν Πύλην ὅλην τὴν παλαιὰν αὐ-

Ἡ συνθήκη τοῦ Ἀκερμανίου.

της ἐπιῤῥοὴν τῆς προτέρας ἐν Κωνσταντινουπόλει θέσεώς της, καὶ νὰ ὠφεληθῇ ὅσον τάχιστα καὶ πληρέστατα ἐκ τῆς ἀδυναμίας, ἐν ᾗ εὑρίσκετο ἡ Πύλη νῦν κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς κρίσεως, καθ' ἣν τὸ μὲν παλαιὸν στρατιωτικὸν σύστημα εἶχε καταπέσει, τὸ δὲ νέον δὲν εἶχεν ἔτι μορφωθῇ, καθ' ἣν τὰ οἰκονομικά της διέκειντο εἰς ἀθλίαν κατάστασιν, καὶ καθ' ἑκάστην φόβος ἐπέκειτο περὶ στάσεων ἐκ μέρους τῶν ὀπαδῶν τοῦ παρελθόντος. Ἐὰν ὁ πόλεμος ἦτο πρότερον ἤδη ὁ σκοπὸς τοῦ Τσάρου, νῦν βεβαίως ὑπὲρ ποτε ἄλλοτε ἀρεστοτέρα τῷ ἦτο ἡ κατὰ τῆς Πύλης ῥῆξις ἢ ἡ εἰρήνη, διότι ἡ ῥῆξις τῷ παρέδιδε τὴν Πύλην ἄοπλον εἰς τὴν διάκρισίν του. Ὅθεν οἱ πληρεξούσιοι τῆς Ῥωσσίας ἀπήτησαν ἐν Ἀκερμανίῳ ὅ,τι καὶ αὐτοὶ δὲν ἐπίστευον ὅτι ἤθελε τοῖς παραχωρηθῇ. Ἀπήτησαν νὰ ἀνανεωθῇ ἐν ταῖς παραδουναβίοις Ἡγεμονίαις ἡ κατάστασις τοῦ 1821, νὰ συστηθῶσι πάλιν τὰ διβάνια παρὰ τοῖς Ὀσποδάροις, οἵτινες μετὰ τὴν ἑπταετῆ αὐτῶν διοίκησιν νὰ ἦναι πάλιν ἐκλέξιμοι. Ἡ διατήρησις τῆς ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῆς Ῥωσσίας γενομένης τροποποιήσεως, τοῦ νὰ διορίζωνται εἰς τὰς θέσεις ταύτας βοϊάροι ἀντὶ τῶν Φαναριωτῶν, ἐθεωρήθη ὡς γενναία παραχώρησις, ἂν καὶ διὰ τῆς διατάξεως ταύτης ἐτίθετο ἡ βάσις τῆς ἀπελευθερώσεως καὶ τοῦ ῥουμανικοῦ ἔθνους, τὸ ὁποῖον, ἀντιπάθειαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Σλαύων τρέφον, ἤρξατο ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης συλλαμβάνον τὴν ἰδέαν περὶ τῆς ἑνώσεως τῶν δύο ἡγεμονιῶν. Αἱ ἀποφάσεις τῆς βουκουρεστείου συνθήκης περὶ Σερβίας ἔπρεπε νὰ ἐπικυρωθῶσι, νὰ δοθῶσι πάλιν εἰς τοὺς Σέρβους ἐπαρχίαι τινὲς κατακρατούμεναι, καὶ νὰ κανονισθῶσι τὰ κατὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς θρησκείας, τὴν ἐκλογὴν τῶν ὑπαλλήλων, τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς διοικήσεως κ. τ. τ. κατὰ τὰς προτάσεις τῶν πληρεξουσίων τῆς Σερβίας. Πρὸς τούτοις ἐζήτησεν ἡ Ῥωσσία ἀποζημίωσιν διὰ τὰς κατὰ τὸ 1806 ἐκ μέρους τῶν πειρατῶν τῆς Βαρβαρίας ὑποστάσας ζημίας, καὶ ἀρκούσας ἐγγυήσεις κατὰ πάσης μελλούσης βλάβης τοῦ ῥωσσικοῦ ἐμπορίου· ἀπήτησε δὲ καὶ τὴν ἐλευθέραν πρὸς τὸν Εὔξεινον Πόντον ναυσιπλοΐαν δι' ὅλας τὰς μικροτέρας δυνάμεις, αἵτινες δὲν ἔχαιρον ἔτι

τὸ προνόμιον τοῦτο. Ἀδικωτέρα τῶν ἀπαιτήσεων τούτων, αἵτινες εἶχον ἤδη σχεδὸν ὅλαι παραχωρηθῆ, καὶ ἀνέξεον μόνον τῇ Πύλῃ τὰ παλαιὰ τραύματα τῆς ἀπωλείας τῆς κατὰ τὰς τρεῖς ἐπαρχίας καὶ κατὰ τὸν Εὔξεινον Πόντον κυριαρχίας της, ἦτο ἡ αἴτησις τῆς Ῥωσσίας, νὰ τῇ παραδοθῶσι τὰ πρὸ πολλοῦ διαφιλονεικούμενα ἀσιατικὰ φρούρια. Ἡ Ῥωσσία ἐστήριζε τὴν ἀπαίτησίν της ταύτην ἐπὶ τῆς κατοχῆς τῆς Μιγγρελίας, ἀπὸ τῆς ὁποίας τὰ εἰρημένα φρούρια δὲν εἶναι εἰμὴ δρύφρακτα, ἐξ ὧν οἱ Τσερκέσσοι καὶ οἱ Λέσγιοι διηνεκῶς ἐλάμβανον ἐπικουρίας, τὰς ὁποίας ἡ Πύλη οὐδέποτε ἠδυνήθη νὰ παρεμποδίσῃ· προσέτι ἐστήριζε τὴν ἀπαίτησιν καὶ ἐπὶ τοῦ κειμένου τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ συνθήκης, ἥτις ὥριζε μόνον τὴν παράδοσιν τῶν κυριευθέντων φρουρίων, ἐν ᾧ τὰ παρὰ τῆς Ῥωσσίας κατεχόμενα φρούρια ἤθελον παραδοθῆ ἑκουσίως διὰ τοῦ μιγγρελίου πρίγκηπος Ἀχμέτ. Ὅτε δὲ οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Πύλης, μὴ ἔχοντες πληρεξουσιότητα περὶ τῆς παραχωρήσεως ταύτης, ἐπρότειναν νὰ τεθῇ ἐπὶ τοῦ παρόντος κατὰ μέρος τὸ ἄρθρον τοῦτο, οἱ τῆς Ῥωσσίας πληρεξούσιοι ἐκήρυξαν ἀποτόμως τὰς συνεδριάσεις διακοπείσας, καὶ ἐπρότειναν εἰς τοὺς Τούρκους νὰ προπέμψωσιν αὐτοὺς μέχρι τῶν συνόρων. Πτοηθέντες δὲ οὗτοι διὰ τὴν εὐθύνην, ἣν ἀνελάμβανον ἀναχωροῦντες, ἐζητήσαντο προθεσμίαν μέχρις οὗ τοῖς σταλῶσιν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὁδηγίαι. Ὁ Βοροντσὼφ ἀπήντησεν, ὅτι προβλέπων ὁ αὐτοκράτωρ τὴν τοιαύτην ἀναβολήν, διέταξε, πρὸς ἀποφυγὴν πάσης ματαίας συζητήσεως, νὰ καταγραφῶσιν ἔν τινι περιλήψει πᾶσαι αἱ ἐπὶ τῶν συνθηκῶν στηριζόμεναι ἀπαιτήσεις του, καθὼς καὶ τὸ τελεσίγραφον πασῶν τῶν δυνατῶν παραχωρήσεων ὡς πρὸς ἓν ἕκαστον ἄρθρον. Τὴν περίληψιν ταύτην παρέδωκεν ὁ Βοροντσὼφ εἰς τὸν Χατζῆ Ἐφέντην καὶ τῷ παρεχώρησε προθεσμίαν πρὸς ὁριστικὴν ἀπάντησιν μέχρι τῆς 25/7 Ὀκτωβρίου. Ἐν τῷ ἐγγράφῳ τούτῳ ἀνεφέροντο μετ' ἐμφάσεως πρὸ πάντων ἡ παράδοσις τῶν ἀσιατικῶν φρουρίων, τὰ δικαιώματα τῶν Σέρβων καὶ τὸ νέον χάτι-σερὶφ διὰ τὰς παραδουναβίους Ἡγεμονίας.(1) Οἱ ὑπουργοὶ τῆς

(1) Ἐκθέσεις τοῦ βαρώνου Miltitz ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. 26|7 καὶ 13|25 Σεπτεμβρίου 1826. χργ.

Τουρκίας παρέστησαν τῷ κυρίῳ Μιντσιάκῃ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ ἄτοπον τῶν τοιούτων ἀπαιτήσεων· ὅτι ἡ Ῥωσσία νέα προβάλλει ζητήματα· ὅτι ἔχει νέας ἀπαιτήσεις, αἵτινες εἶναι ὅλως ξέναι τῶν συνθηκῶν· ὅτι καθυποβάλλει πρᾶξιν τετελεσμένην, ἀντὶ νὰ ἔλθῃ κατὰ τὴν συμφωνίαν εἰς ἐλευθέρας συζητήσεις· ὅτι τέλος δὲν παραχωρεῖ τῇ Πύλῃ συνδιάσκεψιν, ἀλλὰ τῇ ἐπιβάλλει νόμον. Οἱ πρέσβεις, καὶ αὐτοὶ οἱ πιστοὶ τῆς Πύλης φίλοι, ὕψωσαν τοὺς ὤμους των. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ ὠθήσαντες τὸν ῥεῒζ ἐφένδην πρὸς τὸ σύστημα τοῦτο τῆς ὑποχωρήσεως, αὐτοὶ παρεκίνησαν αὐτὸν νὰ πείσῃ τὸν Σουλτάνον νὰ δεχθῇ τὸ ῥωσσικὸν τελεσίγραφον, αὐτοί, ὑποσχόμενοι αὐτῷ «εὐκολίας τινάς», κατώρθωσαν παρ' αὐτοῦ νὰ στείλῃ τοὺς πληρεξουσίους εἰς Ἀκερμάνιον, αὐτοὶ τέλος τὸν ἀνέδειξαν νικητὴν κατὰ τῆς ἐναντίας μερίδος, τῆς τοῦ Κιουτάγῃ. Καὶ ἤδη οἱ πρέσβεις οὗτοι ἦσαν ἀρκούντως ἀναίσχυντοι, ὅπως συμβουλεύσωσι τὴν Πύλην νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν ἀνάγκην. Τὸ σχέδιον τῶν ἐν Ἀκερμανίῳ συνδιασκέψεων εἶχε κοινοποιηθῆ προηγουμένως εἰς τὸ αὐστριακὸν ἀνακτοβούλιον καὶ εἶχεν ἐγκριθῆ ὑπ' αὐτοῦ. Καὶ ὁ πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας συνεπείᾳ διαταγῆς, καὶ ὁ Βιλλέλης προτροπῇ τοῦ Πότσου ἐσυμβούλευσαν τὴν Τ. Πύλην νὰ παραδεχθῇ τοὺς ὅρους τῆς Ῥωσσίας, (1) ὧν τὰ καθ' ἕκαστα ὁ Γάλλος οὐδὲ κἂν ἐγίνωσκεν! Ἐπαίζετο ἤδη πάλιν τὸ παλαιὸν αἰσχρὸν παιγνίδιον· πάντες, ποθοῦντες τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης, συνετέλουν εἰς τὸ νὰ διασπαράξωσι τὸν δύστηνον κολοιόν, ἂν ὁ ἀετὸς ἤθελε νὰ διαμελίσῃ. Τὸ συμφέρον τῆς στιγμῆς ἔμελλε νὰ ὑπερτερήσῃ παρὰ τῇ Πύλῃ. Ἄοπλος οὖσα ἠναγκάσθη νὰ ὑπογράψῃ ἐν Ἀκερμανίῳ (24/6 Ὀκτωβρίου) τὴν σύμβασιν, ὅπως τὴν ἀπῄτει ἡ Ῥωσσία. Ἀλλ' οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει περιεσκεμμένοι διπλωμάται προεῖπον εὐθύς, ὅτι ἀπατᾶται ὁ ὑπολαμβάνων τὴν καταναγκαστικὴν ταύτην ὑποχώρησιν ὡς ἀ-

---

(1) Ἐπιστολὴ τοῦ στρατηγοῦ Πότσου ἀπὸ 27/8 Αὐγούστου 1816. Ἐν τῇ γαλλιστὶ ἐκδοθείσῃ Συλλογῇ ἐγγράφων ἀναφερομένων εἰς τὴν Ῥωσσίαν. σελ. 268.

σφαλῆ ἐγγύησιν εἰρήνης· διότι ἡ Πύλη θέλει περιμείνει τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν θ' ἀναλάβῃ τὰς δυνάμεις της, ὅπως ἀπαλλαχθῇ πάλιν τῶν ἐπιβληθεισῶν αὐτῇ ὑποχρεώσεων. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ὅμως ἐν μεγάλῃ σπουδῇ τὰς ἐτήρησεν. Οἱ βουλευταὶ τῆς Σερβίας ἐγκατέλιπον (22/3 Ἰανουρίου 1827) τὴν πρωτεύουσαν μετὰ πενταετῆ ἐν αὐτῇ διαμονήν· μετ' οὐ πολὺ (κατὰ τὸν Ἀπρίλιον) ἐξεδόθησαν καὶ τὰ χάττι-σερὶφ (διατάγματα) πρὸς τοὺς βοεβόδας τῆς Βλαχίας καὶ τῆς Μολδαυΐας. Μόλις ὁ Ῥιβωπιέῤῥης ἀφίκετο εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵν' ἀναλάβῃ τὴν θέσιν του ὡς πρέσβυς, ἐδόθη τῇ μεσολαβήσει αὐτοῦ ἡ ἄδεια τοῦ ἐλευθέρου πρὸς τὸν Εὔξεινον Πόντον διάπλου εἰς τὰ μικρότερα κράτη· ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο ἐξηκολούθησεν ἡ Ῥωσσία νὰ μεταχειρίζηται ὕφος αὔθαδες καὶ σκληρόν. Ἡ Σαρδηνία εἶχε λάβει προηγουμένως τὴν ἄδειαν τοῦ ἐλευθέρου διάπλου ὑπὸ τὸν ὅρον δικαιώματος προπωλήσεως, καὶ ἡ Σουηδία πρὸ μικροῦ ὑπὸ τὸν ὅρον ἀποτίσεως δασμοῦ· ἤδη ὅμως νέα διαταγὴ τοῦ Νεσσερλὼδ (1) ἐστάλη πρὸς τὸν Ῥιβωπιέῤῥην, καθ' ἣν αἱ μέλλουσαι νὰ συνομολογηθῶσι συμβάσεις περὶ τοῦ ἐλευθέρου διάπλου «ἀπέκλειον πάντα ὅρον δικαιώματος προπωλήσεως ὡς ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν πραγματικότητα τῆς ζητηθείσης ἀδείας.» Ὅθεν εἰς πάντα παρὰ τῆς Πύλης ζητούμενον περιορισμὸν ἀπήντα ἡ Ῥωσσία, ὅτι δὲ πρόκειται περὶ ὅρων, ἀλλ' ἁπλῶς περὶ παραχωρήσεων. Τὸ ἐπιτακτικὸν τοῦτο καὶ ἐμπαθὲς ὕφος συνείχετο πρὸς νέαν διατάραξιν τῆς μόλις συνομολογηθείσης εἰρηνικῆς συμβάσεως· ἀλλ' ἤδη κατὰ τὰς τελευταίας ἐν Ἀκερμανίῳ συνεδριάσεις εἶχε προξενήσει τὸ ὕφος τοῦτο δυσαρεστάτην ἐντύπωσιν εἰς ὅλους τοὺς σπουδαίως εἰς τὴν εἰρήνην ἐλπίζοντας. Ἐκ τῶν δύο γλωσσῶν, τῶν παρὰ τοῖς κυβερνητικοῖς κύκλοις τῆς Βιέννης ἐν χρήσει, ἡ μὲν τῶν ὑποδεεστέρων, ἀπὸ τοῦ Γέντς μέχρι τοῦ Στύρμερ, ἐξεφράζετο ὅλως ἀπροκαλύπτως περὶ τῶν ἐκ τῆς ἀνηκούστου τῆς Ῥωσσίας διαγωγῆς προκυψάντων ἐπικινδύνων

1) Ἐπιστολὴ τοῦ κόμητος Νεσσελρὼδ πρὸς τὸν Κύριον Ῥιβωπιέῤῥην. Ἐκ Πετρουπόλεως 10|22 Ἀπριλίου 1827 χ.ρ.γ.

ἄρθρων, ἡ δὲ ἐπίσημος τοὐναντίον ἔμεινεν ἀμετάβλητος, ὅπως ἦτο ἐν ἀρχῇ, ὅτε ὁ Μεττερνῖχος μετὰ μεγίστης εὐχαριστήσεως ἔβλεπε τὰ ἐν Ἀκερμανίῳ συμβαίνοντα. Ἐν ταῖς συνδιασκέψεσι ταύταις οὐδὲ λόγος ἐγένετο περὶ Ἑλλάδος. Τοῦτο ἐνίσχυσεν ἔτι μᾶλλον τὸν Μεττερνῖχον εἰς τὴν εὐάρεστον αὐτῷ ἰδέαν περὶ τῆς ἀδιαφορίας τοῦ Τσάρου πρὸς τὴν Ἑλλάδα· καὶ ἄλλο δὲν ἐζήτει ὁ δόλιος αὐστριακὸς πρωθυπουργός. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ καὶ ἡ τύχη συνετέλει οὐκ ὀλίγον εἰς τὸ νὰ ἐξαπατᾷ τὰς ἐλπίδας τοῦ πρίγκηπος. Διότι μόλις ἡ παρηγορητικὴ αὕτη ἰδέα εἶχε βάλλει ἐν αὐτῷ ῥίζας τινὰς καὶ ἀμέσως ἐξεῤῥιζώθη ἐντελῶς ὑπὸ τῆς ἀγγελίας, ὅτι ὁ τῆς Ῥωσσίας αὐτοκράτωρ καὶ πρὸ τῆς ἀποπερατώσεως τῆς συμβάσεως τοῦ Ἀκερμανίου ἤρχισεν ἤδη νὰ θέτῃ εἰς ἐνέργειαν τὸ μισητὸν πρωτόκολλον, τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ὁποίου ὁ Μεττερνῖχος οὐδέποτε ἐπίστευε δυνατήν.

Διαβήματα τῶν συμβαλλομένων Δυνάμεων πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ πρωτοκόλλου.

Ἤδη ἐν καιρῷ τῶν ἐν Ἀκερμανίῳ συνδιασκέψεων κατέστησεν ὁ πρίγκηψ Λήβεν τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ πρωτοκόλλου ἐν Λονδίνῳ ἀντικείμενον νέων ἐξηγήσεων, ὑποβαλὼν εἰς τὸν Κάννιγγα πέντε ῥητὰς ἐρωτήσεις, ἀντληθείσας ἐκ τῆς ἐξετάσεως πάσης δυνατῆς συμπτώσεως. Αἱ ἐρωτήσεις αὗται ἐπραγματεύοντο περὶ τῆς ἀρνήσεως τῶν πρώτων ἀποκαλύψεων τοῦ Στράτφορδ, περὶ τοῦ ἀπροσίτου τῆς Πύλης, περὶ τῆς καλῆς καὶ τῆς κακῆς ἐκβάσεως τῶν ἐν Ἀκερμανίῳ διαπραγματεύσεων. Ἀπαντῶν (23/4 Σεπτεμβρίου 1826) ὁ Κάννιγκ εἰς τὰς ἐρωτήσεις ταύτας (1) ἐξέφρασε τὴν εὐχὴν, ὅπως ἡ ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος αἴτησις περὶ μεσολαβήσεως μείνῃ ἡ βάσις τῶν πρώτων τοῦ Στράτφορδ Κάννιγγος διαβημάτων, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ῥωσσικὴ πρεσβεία κάλλιστα θέλει συντελέσει ἀμέσως ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πρωτοκόλλου, εἰς τὸ ὁποῖον ἐλπίζει ὁ Κάννιγκ ὅτι θέλουσι προστεθῇ καὶ αἱ ἄλλαι Αὐλαὶ, ὅπως δοθῇ τὸ πρῶτον παράδειγμα κοινῆς τῶν πέντε Δυνάμεων ἐπεμβάσεως. Κατὰ τῆς ἐκρήξεως πολέμου

---

1) Διακοίνωσις πρὸς τὸν πρίγκηπα Λήβεν τῆς 23|4 Σεπτεμβρίου 1826.

ἔκαμεν ὁ Κάννιγκ ἐντονωτάτας παραστάσεις ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν αἱ ἐν Ἀκερμανίῳ διαπραγματεύσεις καὶ ἡ μεσολάβησις τοῦ Στράτφορδ Κάννιγγος ἤθελον ἀποτύχει. Ἀποτυγχανούσης τῆς μεσολαβήσεως ἐπρότεινεν ὁ Κάννιγκ ἄλλα μέσα· τὴν ἀνάκλησιν τῶν πρέσβεων, ἐὰν γείνῃ ἐκ συμφώνου καὶ παρὰ τῶν πέντε Δυνάμεων· τὴν προσέγγισιν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, καὶ τέλος ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Τὰς ἀρχὰς ταύτας ἔθεσεν ὁ Κάννιγκ ὡς βάσιν καὶ τῶν ὁδηγιῶν (1), αἵτινες δύο ἡμέρας μετὰ ταῦτα (25/6 Σεπτεμβρίου) ἐστάλησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἔδιδον τῷ Στράτφορδ ἐντολὴν, νὰ προκαλέσῃ μόνος (ὡς ὁ παρὰ τῆς Ἑλλάδος ζητηθεὶς μεσίτης) τὴν Πύλην, νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰς προτάσεις τῶν Ἑλλήνων· ἔμενε δὲ εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Στράτφορδ πότε νὰ κάμῃ τὸ διάβημα τοῦτο, καὶ ἐὰν μετ' αὐτοῦ θέλῃ νὰ ἑνώσῃ τὴν πρότασιν περὶ ἀνακωχῆς τῶν ὅπλων ἢ ἐὰν θέλῃ νὰ τὴν ἀναβάλῃ. Ἐν περιπτώσει εὐνοϊκῆς ἐκβάσεως τῶν ἐν Ἀκερμανίῳ διαπραγματεύσεων ἐθεωρήθη κατάλληλον νὰ περιμείνῃ ὁ Στράτφορδ τὴν ἄφιξιν καὶ τὴν σύμπραξιν τοῦ Ριβωπιέῤῥου· ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τοῦτο ἀφίνετο ἐλεύθερος νὰ πράξῃ τοῦτο ἐν περιπτώσει κατεπειγούσης ἀνάγκης πρότερον, πλὴν ἀφ' οὗ προηγουμένως συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ Ριβωπιέῤῥου. Εὐθὺς ἀφ' οὗ ὁ Λήβεν ἀπέστειλε τὴν ἔκθεσιν ταύτην εἰς τὴν κυβέρνησίν του, μετέβη ὁ Κάννιγκ εἰς Παρισίους. (31/12 Σεπτεμβρίου). Ὁ Πότσος ἠπόρησε, πῶς ὁ Κάννιγκ αὐτὴν μάλιστα ἐξελέξατο τὴν ἐποχὴν, «καθ' ἣν πρὸς οὐδὲν ζήτημα ἦτο κατὰ πάντα σύμφωνος πρὸς τὴν Γαλλίαν.» Καὶ ὅμως, ὡς γινώσκομεν, ἠδυνήθη ὁ Κάννιγκ νὰ πείσῃ τὸ γαλλικὸν ὑπουργεῖον νὰ συνομολογήσῃ εἶδός τι συμβάσεως πρὸς λύσιν τοῦ ἰσπανικοπορτογαλλικοῦ ζητήματος, καὶ συγχρόνως ὠφελήθη ἐκ τῆς εὐκαιρίας νὰ ἑλκύσῃ καὶ ὡς πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα πρὸς τὸ μέρος του τὴν Γαλλίαν, ὡς ἐκ τῶν σχέσεων τῆς ὁποίας πρὸς τὴν Αἴγυπτον οἱ δύο σύμμαχοι ἐφοβοῦντο μὴ ἐπέλθῃ ῥῆξις. Εὗρε δὲ καὶ τοὺς

1) Portfolio 5, l.

ὑπουργοὺς καὶ τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας λίαν εὐνοϊκῶς πρὸς τὴν Ἑλλάδα διατεθειμένους, καὶ προθύμους νὰ ἐπενεργήσωσιν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου· ἐπείσθη μετ' οὐ πολὺ, ὅτι ἤθελον οὗτοι ἀσμένως λάβει μέρος εἰς τὸ πρωτόκολλον, ἐὰν ἐφείδετο τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν φιλοτιμίας καὶ ἀπέφευγε τὸ φαινόμενον, ὅτι ἐπιφυλάττει τῇ Γαλλίᾳ μέρος δευτερεῦον· ὅθεν μετὰ μεγάλης προσοχῆς ἤκουσε τὴν εὐχὴν, τὴν παρὰ τοῦ Δαμᾶ καὶ τοῦ Βιλλέλου ἐκφρασθεῖσαν, νὰ τροποποιηθῇ τὸ πρωτόκολλον εἰς ἐπίσημον συνθήκην. Εὑρίσκετο ἔτι ἐν Παρισίοις ὁ Κάννιγκ, ὅτε ὁ πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας ἔλαβεν εὐχάριστον ἀπάντησιν (ἀπὸ 15/27 Σεπτεμβρίου) εἰς τὴν τελευταίαν αὐτοῦ ἔκθεσιν. (1). Τοῦτο μόνον συνιστᾶτο θερμῶς εἰς τὸν Λήβεν ἐν ταῖς νέαις πρὸς αὐτὸν ὁδηγίαις, νὰ συνεννοηθῇ πρὸ παντὸς ἄλλου μετὰ τοῦ Κάννιγγος περὶ τοῦ οὐσιωδεστάτου ζητήματος, ὅτι ἀμφότεραι αἱ Δυνάμεις χάριν τῆς ἀξιοπρεπείας των, καὶ ἰδίως ἡ Ῥωσσία χάριν τῶν τιμαλφεστάτων αὐτῆς συμφερόντων, δὲν δύνανται νὰ ἀρχίσωσι τὸ ἔργον τῆς μεσολαβήσεως ἄνευ τῆς στερεᾶς ἀποφάσεως καὶ νὰ τὸ ἐκτελέσωσι, καὶ ἂν τὰ ὑπὸ τοῦ Κάννιγγος προτεινόμενα καταναγκαστικὰ μέτρα ἤθελον ἀποδειχθῇ ἀνεπαρκῆ. Ὁ Κάννιγκ, καλῶς γινώσκων τὴν ἀποστροφὴν τοῦ Οὐέλλιγκτῶνος καὶ τῶν ὁμοφρόνων του καθ' οἰαςδήποτε πρὸς τὴν Πύλην διενέξεως, ἐβράδυνε ν' ἀπαντήσῃ· ἀλλ' ὁ Λήβεν, γνωρίζων καὶ οὗτος τὴν δυσμενῆ ταύτην διάθεσιν τῆς ἐν τῷ Ἀγγλικῷ ὑπουργείῳ πλειονοψηφίας, ἐπέμενεν ἔτι ἐντονώτερον εἰς τὴν ζητηθεῖσαν ἐξήγησιν (2). Ἐν ἄκρᾳ μυστικότητι συνεφώνησαν ἀμφότεροι (ὁ Κάννιγκ καὶ ὁ Λήβεν) περὶ ἐπισήμου διακοινώσεως (τῆς 7/19 Νοεμβρίου), ἣν ὁ Λήβεν ἤθελεν ἀπευθύνει πρὸς τὸν Κάννιγγα, συνωδευμένην μετ' ἐμπιστευτικῆς ἐπιστολῆς, ἐν ᾗ ἐπανελάμβανε τὰ κυριώτερα χωρία

1) Ἐκ τῶν δύο ἐμπιστευτικῶν τούτων ἐπιστολῶν ὑπὸ τὴν ἡμερομηνίαν ταύτην, ἡ δευτέρα εὕρηται ἐν τῇ ῥηθείσῃ Συλλογῇ, σελ. 260.

2) Ἐπιστολὴ τοῦ πρίγκηπος Λήβεν. Ἐν Λονδίνῳ 15/27 Νοεμβρ. 1826 Portfolio 4,575. 5,80.

τῶν ἀπὸ 15/27 Σεπτεμβρίου ὁδηγιῶν του. Διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἔδιδεν ὁ Λήβεν εἰς τὸν Ἄγγλον ὑπουργὸν τὴν κολακευτικὴν ἀγγελίαν, ὅτι αἱ πρὸς τὸν Στράτφορδ Κάννιγγα ἀπὸ 25/6 Σεπτεμβρίου ὁδηγίαι αὐτοῦ (τοῦ Κάννιγγος δηλ.) θέλουσι χρησιμεύσει ὡς ὁδηγίαι καὶ εἰς τὸν Ριβωπιέρρην, καὶ ὅτι ὁ προταθεὶς τρόπος τῆς διεξαγωγῆς τοῦ προκειμένου ζητήματος ἐνεκρίθη ἐντελῶς καὶ ἐγένετο παραδεκτός. Ἐὰν ὅμως πάντα τὰ ληφθησόμενα ταῦτα μέτρα ἀπέβαινον μάταια, εἶπεν ὁ Λήβεν ὅτι ἔχει πληρεξουσιότητα νὰ συναρμόσῃ νέα διαβήματα.

Εἰς ἀμφότερα τὰ ἔγγραφα ταῦτα ἀπήντησεν ὁ Κάννιγκ (8/20 Νοεμβρίου) κατὰ τὰ συμπεφωνημένα πρὸς τὸν Λήβεν ἐπισήμως καὶ ἐμπιστευτικῶς (1), προτείνων συγχρόνως νὰ κοινοποιηθῇ ἡ ἀμοιβαία αὐτῶν (ἐπίσημος) ἀλληλογραφία τῶν ἡμερῶν τούτων εἰς τὰς συμμάχους Αὐλάς, αἵτινες νὰ προσκληθῶσι νὰ λάβωσιν ἐπισήμως μέρος εἰς τὸ πρωτόκολλον ἢ νὰ συμπράξωσιν ἐμμέσως εἰς τοὺς σκοπούς του. Ἐν τῷ ἐπισήμῳ μέρει τῆς ἀπαντήσεως τοῦ Κάννιγγος ἐδίδετο μεγίστη σημασία εἰς τὴν σύμπραξιν καὶ τῶν πέντε Δυνάμεων καὶ ἄλλων ἔτι ἐπικρατειῶν· ἀλλ᾽ ἐν τῇ ἐμπιστευτικῇ αὐτοῦ ἐπιστολῇ ἔδωκεν ὁ Κάννιγκ ῥητῶς τὴν ὑπὸ τοῦ Λήβεν ζητηθεῖσαν ἐξήγησιν· ἡ διεξαγωγὴ τοῦ πρωτοκόλλου οὐδαμῶς νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς συμμεθέξεως τῶν ἄλλων Δυνάμεων. Ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἐστάλησαν (10/22 Νοεμβρίου) αἱ ἐκθέσεις πρὸς τὰς συμμάχους Αὐλάς. Τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν ἔδωκεν ὁ Κάννιγκ εἰς τὸν ἐξάδελφόν του τὴν νέαν ἐντολήν, νὰ κάμῃ μόνος τὰ ἐπίσημα αὐτοῦ διαβήματα μέχρι τῆς λήψεως τῶν πρώτων εἰδήσεων περὶ τῶν ἀποφάσεων τῶν φίλων Αὐλῶν, καί, ἐν περιπτώσει καθ᾽ ἣν αἱ ἀποφάσεις αὗται δὲν ἤθελον εἶσθαι εὐνοϊκαί, ν᾽ ἀναβάλῃ τὰ διαβήματά του μέχρι νέας φάσεως τῶν πραγμάτων, ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως νὰ κάμῃ ἐπιστευτικὰς περὶ μεσολαβήσεως καὶ ἀνακωχῆς ὅπλων προτάσεις ἐν ὀνόματι τῆς κυβερνήσεώς του. Αἱ δεύτεραι αὗται πρὸς τὸν Στράτφορδ ὁδηγίαι τοῦ Νοεμβρίου

1) Portfolio 1,560.

εὗρον τοὺς φιλυπόπτους πολιτικοὺς τῆς Ῥωσσίας ἔτι μᾶλλον δεδειλιασμένους καὶ ἀμφιβόλους παρὰ αἱ πρῶται, αἱ κατὰ τὸ Σεπτέμβριον δοθεῖσαι, καὶ ἐνέφαινον, ὅτι ἡ Ἀγγλία, ἧττον φοβουμένη τὸν πόλεμον μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Ἀκερμανίου, ὀλιγώτερον ἐπέσπευδε νῦν τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ πρωτοκόλλου. Καὶ ὅμως ὁ Κάννιγκ καὶ ἐν ταῖς πρώταις ἤδη ὁδηγίαις του, ἐν περιπτώσει εὐνοϊκῆς ἐκβάσεως τῶν ἐν Ἀκερμανίῳ διαπραγματεύσεων, εἶχε παραπέμψει τὸν πρέσβυν του εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀφίξεως τοῦ Ῥιβωπιέῤῥου. Διότι ἐν τῇ περὶ τῆς ἀγγλικῆς ἐπιῤῥοῆς παρὰ τῇ Πύλῃ διαρκεῖ αὐτοῦ ἀπάτῃ ἤθελε νὰ κατορθώσῃ τι ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἰ δυνατὸν πρὶν ἢ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν λοιπῶν Δυνάμεων λάβωσιν ὁδηγίας· ἀπωλλυμένου ἅπαξ τοῦ θριάμβου τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἀγγλικῆς ταύτης πρωτοβουλίας, δὲν εἶχεν ὁ Κάννιγκ μεγάλην βίαν περὶ τῶν μετὰ ταῦτα διαβημάτων.

Τὰ διαβήματα τῶν συμμάχων Αὐλῶν. Μικρὸν ἔτι πρὸ τῆς ἀφίξεως τῶν ἐκ Λονδίνου ἐγγράφων τῆς 10/22 Νοεμβρίου ὁ Μεττερνῖχος εὑρίσκετο λίαν εὐχαριστημένος περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων. Ἐκ Βερολίνου εἶχε λάβει τὴν ψευδῆ πληροφορίαν (1), ὅτι ἡ Ῥωσσία δῆθεν ἐξεφράσθη ὅτι κατὰ τὴν ἀγγλικὴν μεσολάβησιν δὲν θέλει συμπράξει εἰμὴ ὅπως καὶ καθ' ὅσον αἱ λοιπαὶ Αὐλαὶ συμφωνήσωσιν. Ἡ εἴδησις αὕτη παρεῖχε τῷ Μεττερνίχῳ ἀφορμὴν θριαμβευτικοῦ χλευασμοῦ κατὰ τοῦ ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ παγίδι συλληφθέντος Κάννιγγος. Ἤδη δὲ ὁ Μεττερνῖχος ἦτο πάλιν ἔτι μᾶλλον παρωργισμένος κατ' αὐτοῦ διότι ἐν τῇ πρὸς τὴν Ἱσπανίαν καὶ Πορτογαλλίαν προσφάτῳ αὐτοῦ πολιτικῇ πορείᾳ τὸν ἔβλεπεν ἐπανακάμπτοντα πρὸς τὴν ἐπανάστασιν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν περίστασιν ταύτην παρηγορεῖτο ὑπὸ τῆς πεποιθήσεως, ὅτι αὐτὴ μάλιστα ἡ διαγωγὴ τῆς Ἀγγλίας ἤθελε στρέψει τὴν γαλλικὴν κυβέρνησιν ὁριστικώτερον κατὰ τῶν σχεδίων καὶ τῶν ἀρχῶν αὐτῆς, καὶ δεσμεύσῃ αὐτὴν στενώτερον πρὸς τὴν αὐστριακὴν πολιτικήν. Ὁ Μεττερνῖχος ἔβλεπε τὴν με-

1) Ἐπιστολὴ τοῦ κόμητος Βερνστὼρφ, 28/9 Νοεμβρίου 1826. χργ.

ταξὺ Γαλλίας καὶ Αὐστρίας ἐμπιστοσύνην ταύτην φανερῶς αὐξανομένην, ἂν καὶ ὁ Κάννιγκ εὑρίσκετο ἐν Παρισίοις, ὅστις (κατὰ τὸν Μεττερνῖχον) δὲν ἐξέτασεν εἰμὴ ἐπιπολαίως τὰ ἐκεῖ πράγματα. Ἡ ἠχὼ τοῦ αὐστριακοῦ πρωθυπουργοῦ, ὁ πρίγκηψ Hatzfeld ἀνήγγειλεν (6/18 Νοεμβρίου), ὅτι μεταξὺ τῶν ἀνακτοβουλίων τῶν Παρισίων καὶ τῆς Βιέννης ὑπάρχει ἡ ἐντελεστάτη σύμπνοια. Ἀλλὰ πρῶτον αἱ ἐκ Λονδίνου ἐλθοῦσαι ἐπιστολαὶ (23/5 Δεκεμβρίου) διεσκέδασαν τὴν ἐπὶ τὴν Ῥωσσίαν ἐλπίδα. Εἶτα δὲ ἀφίκετο ἀμέσως ἐκ Παρισίων ἡ εἴδησις (ἡ ἀποδεικνύουσα τῷ Μεττερνίχῳ κατὰ πόσον ὁ Κάννιγκ εἶχεν ἐμβαθύνει εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς Γαλλίας), ὅτι ὁ βαρῶνος Δαμᾶς ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν λῆψιν τῶν ἐκ Λονδίνου ἐπιστολῶν προεκήρυξεν ὅτι ὁ ἡγεμὼν αὐτοῦ ἔλαβε μέρος εἰς τὸ πρωτόκολλον (6/18 Δεκεμβρίου) καὶ προέτεινε συγχρόνως ἐπισήμως τὴν μετατροπὴν τοῦ πρωτοκόλλου εἰς συνθήκην. (1). Μετὰ τὴν πικρὰν ταύτην ἀπάτην ἐθεώρησεν ὁ Μεττερνῖχος τὴν συμμαχίαν ὀνόματι μόνον ὑπάρχουσαν· καὶ μάλιστα ἐνόμισεν ὅτι ἦλθεν ἡ στιγμή, καθ' ἣν ὤφειλε νὰ λυθῇ τὸ ζήτημα ποτέρα ἐκ τῶν δύο ἀρχῶν ἔπρεπε νὰ κηρυχθῇ νικητής, ἡ μοναρχικὴ ἢ ἡ ἐπαναστατική. Βέβαιον τοὐλάχιστον ἦτο, ὅτι ἐν τῇ μεταξὺ Κάννιγγος καὶ Μεττερνίχου πολιτικῇ μονομαχίᾳ ὁ πρίγκηψ εἶχε λάβει νέαν πληγήν. Ἐπέπρωτο δὲ κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας νὰ λάβῃ ὁ Μεττέρνιχος καὶ ἀτομικῶς καὶ πολιτικῶς ἔτι ἐπαισθητοτέρας πληγάς. Ἐκυκλοφόρει κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἐν τοῖς διπλωματικοῖς κύκλοις ἐπιστολὴ (εἰς ἣν θέλομεν ἐπανέλθει κατωτέρω) ὑπὸ ἡμερομηνίαν 2/14 Νοεμβρίου, ἣν ὁ κόμης Μύνστερ, ἀρχαῖος καὶ πιστὸς, ὡς ἐνομίζετο, φίλος τοῦ αὐστριακοῦ πρωθυπουργοῦ, ἀπηύθυνε πρὸς τὸν κόμητα Μερβέλτην εἰς Βιέννην (2). Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ἐξετίθετο ἐνώπιον τῆς διπλωματίας διὰ ὑβριστικοῦ ἀληθῶς ὕφους τὸ βδελυρὸν σύστημα τοῦ πρίγκηπος, καὶ ἐστιγματίζετο ἐν τοῖς ἄλλοις καὶ ἡ παράλογος

1) Portfolio, 5,461·
2) Hormayr, Βιογραφίαι 2,338.

καὶ φανατικὴ ἀρχὴ ἥτις δὲν ἐθεώρει τοὺς ἀπηλπισμένους Ἕλληνας δούλους εἰμὴ ἀπελευθέρους, καὶ στασιαστὰς ἐπαναστατήσαντας κατὰ τῆς νομίμου αὐτῶν κυβερνήσεως. Ὀλίγας δὲ ἡμέρας μετὰ τὴν λῆψιν τῶν ἐκ Λονδίνου ἐπιστολῶν, ἐξεφώνησεν ὁ Κάννιγκ (30/12 Δεκεμβρίου) τὸν διαβόητον αὐτοῦ περὶ τῶν πραγμάτων τῆς Πορτογαλλίας λόγον, ὃν ὁ Μεττερνῖχος ἐθεώρησεν ἀποκύημα παράφρονος νοός, φανταζόμενος τὸν Ἄγγλον ὑπουργὸν καθήμενον μετὰ καιομένης δαδὸς ἐπὶ πίθου πυρίτιδος, καὶ προσκαλοῦντα τοὺς ἐπαναστάτας ὅλων τῶν χωρῶν, ὅπως ἀναφλέξωσι τὴν ὑφήλιον! Ἐξ ἀμφοτέρων τῶν διαφόρων τούτων περιστατικῶν ἐνόησεν ὁ ὀξυδερκὴς Μεττερνῖχος, ὅτι ὁ Κάννιγκ ἔχαιρε τώρα τὴν πλήρη τοῦ ἡγεμόνος του ἐμπιστοσύνην, καὶ ἀδύνατον ἦτο νὰ γείνῃ τι ἐν Λονδίνῳ πρὸς ὑπόσκαψιν τῆς ἐπιῤῥοῆς του. Ὅθεν προθυμότερον ἔσπευσε νὰ μεταχειρισθῇ παρὰ ταῖς ἄλλαις Αὐλαῖς τὴν φλογερὰν πολιτικὴν τοῦ Ἄγγλου, ὅπως τῷ ἀντιπράξῃ. Ἀμέσως ἐπροσπάθησε νὰ θίξῃ παρὰ τῇ Αὐλῇ τοῦ Βερολίνου τὸ κεφάλαιον τῆς συμμαχικῆς πίστεως, ὅπως ἀποκόψῃ, εἰ δυνατόν, τὴν πατροπαράδοτον προθυμίαν τῆς πρωσσικῆς κυβερνήσεως πρὸς τὴν Ῥωσσίαν. Ὁ κόμης Βερνστὼρφ εἶχεν ἤδη προηγουμένως ἐκφρασθῆ πρὸς τὸν ἐν Βερολίνῳ πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας (Τέμπλην), ὅτι τὸ πρωτόκολλον, ἐπικαλούμενον τὴν συνδρομὴν τῶν Δυνάμεων, ἐπανήρχετο εἰς τὴν ὁδὸν τῆς συμμαχίας. Εἰς ἀπάντησιν τῷ παρέστησεν ὁ Κάννιγκ διὰ τοῦ πρέσβεώς του (7/19 Σεπτεμβρίου) (1) τὴν μεγάλην διαφορὰν μεταξὺ τῶν ἀρχῶν τῆς Ἀγγλίας, ἥτις ἐδέχετο *ζητηθεῖσαν* μεσολάβησιν, καὶ τῶν τῆς συμμαχίας, ἥτις ἐσυνείθιζε νὰ ἐπιβάλλῃ μεσολάβησιν *μὴ ζητουμένην*. Ὁ κόμης Βερνστὼρφ ἦτο βεβαίως παρωργισμένος ἔτι ἐπὶ τῷ μαθήματι τούτῳ, ὅτε, ἐγκρίνων τοὺς πόθους τοῦ Μεττερνίχου, ὑπέβαλε (9/21 Δεκεμβρίου) τὸ σχέδιον τῆς πρὸς τὰς ἐκ Λονδίνου ἐπιστολὰς ἀπαντήσεως (2) τῷ βασιλεῖ καὶ παρέστη-

1) Ὁ Κάννιγκ καὶ ἡ ἐποχή του, σελ. 481. ἀγγλιστί, —
2, Πρὸς τὸν βασιλέα. 9|21 Δεκ. 1826 χργ.

σεν αὐτῷ συγχρόνως, ὅτι κατὰ τὸ φαινόμενον οὔτε ἡ Ἀγγλία οὔτε ἡ Ῥωσσία δίδουσι μεγάλην πλέον βαρύτητα εἰς τὸ πρωτόκολλον, ὅτι ὡς ἐκ τούτου δὲν ἀναγγέλλεται προσκλήσει αὐτῶν ἡ ἀπόλυτος παραδοχὴ τοῦ πρωτοκόλλου παρὰ τῶν λοιπῶν Δυνάμεων, παραδοχὴ, ἥτις ἤθελε θέσει εἰς ἀμηχανίαν καὶ ἀπομονώσει τὴν Αὐστρίαν, καὶ ἥτις καὶ ὡς πρὸς τὴν μορφὴν ἤδη καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν δὲν συμφέρει. Διὰ τῆς συνομολογήσεως τοῦ πρωτοκόλλου ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῶν Αὐλῶν, ἔλεγε παρακατιὼν ὁ Βερνστρὼρφ, προσεβλήθη ἡ συμμαχία ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς αὐτῆς τύποις, ὅθεν φαίνεται ἀπαραίτητον, ὅπως ἡ παραδοχὴ τοῦ πρωτοκόλλου γείνῃ μετὰ κοινὴν συμφωνίαν, καὶ οὕτως ἐπανέλθῃ καὶ τὸ ζήτημα τοῦτο εἰς τὴν κυρίαν τροχιὰν τῆς συμμαχίας. Λίαν ἐπιτηδείως εἶχε τοῦτο ἐφαρμοσθῇ εἰς τὴν ἁπλοϊκὴν τοῦ βασιλέως πολιτικὴν, ὅστις ἀείποτε ὑπέσχετο τὴν σύμπραξίν του ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς συμπνοίας πάντων τῶν συμμάχων. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ὁ Μεττερνῖχος ἀπήντησεν (10/22 Δεκεμβρίου) εἰς τοὺς πρεσβευτὰς τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Ἀγγλίας. (1). Ἐν τῇ ἀπαντήσει ῥητῶς ἐκηρύττετο ὁ Μεττερνῖχος κατὰ παντὸς καταναγκαστικοῦ μέτρου, δι' οὗ ν' ἀπειλήσῃ οὐδ' αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ του ἔχει τὸ δικαίωμα. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τῆς εἰρηνοποιήσεως τῆς Ἀνατολῆς ἔλεγεν ὅτι ἀσμένως θέλει συντελέσει καὶ αὐτὸς ὑπὸ κατάλληλον τύπον, ἀρκεῖ μόνον νὰ ἀποσυρθῶσιν αἱ ἐνστάσεις. Ἐὰν ὡς πρὸς τοῦτο δὲν λάβῃ χώραν ποθουμένη συνεννόησις, θέλει πάλιν συμπράξει ὁ αὐτοκράτωρ (τῆς Αὐστρίας) «ἀλλ' ἀνεξαρτήτως.» Ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἔγραψεν ὁ Μεττερνῖχος (12/24 Δεκεμβρίου) καὶ πρὸς τοὺς ἐν Λονδίνῳ καὶ Πετρουπόλει πρέσβεις του (2)· ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ δὲν δύναται νὰ ἐπιβάλῃ ὅρους εἰς κυρίαρχον Δύναμιν, οὓς οὔτε αὐτὸς καθ' ἑαυτοῦ οὔτε ἡ Ἀγγλία καθ' ἑαυτῆς ἤθελέ

1) Διακοίνωσις πρὸς τὸν Tatistschew καὶ πρὸς τὸν Οὐέλλεσλεϋ (Wellesley) 10|22 Δεκ. 1826. χργ.

2) Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν κόμητα Βομβέλλην εἰς Πετρούπολιν. 12|24 Δεκ. χργ.

ποτε ἐπιτρέψει θεωρητικῶς· ἐντοσούτῳ ὅμως ὁ αὐτοκράτωρ (ὅστις ὑπὲρ πάντα ἄλλον εἶναι ἐπιεικής!) εἶναι ἕτοιμος νὰ συμπράξῃ ἀνεξαρτήτως, ἐν ᾧ αἱ ἄλλαι κυβερνήσεις δύνανται νὰ βαδίζωσι τὴν ἰδίαν αὐτῶν ὁδόν. Μόνον ἐν τῇ πρὸς τὸν ἐν Πετρουπόλει πρέσβυν του ἐπιστολῇ ἔλεγεν ὁ Μεττερνῖχος (1), κερδοσκοπῶν ἐπὶ τῆς προσφάτου ἐντυπώσεως τοῦ λόγου τοῦ Κάννιγγος, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ του (χάριν τῆς προσελεύσεως τῆς Ἀγγλίας) εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς γενικῆς συμμαχίας οὐδεμίαν τῶν ἀπαραμειώτων ἀρχῶν θέλει θυσιάσει ὑπὲρ δοξασιῶν τινων, ἃς, μὲ λύπην του τὸ βλέπει, ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις μετεχειρίσθη (ὡς πρὸς τὴν μεσολάβησιν συνεπείᾳ τῆς ἀναφορᾶς τῶν ἐπαναστατῶν). Συγχρόνως δὲ ὑπέβαλεν ὁ Μεττερνῖχος εἰς τὴν ἔμφρονα τῆς ῥωσσικῆς κυβερνήσεως σκέψιν τὰς ἄλλας ὁδούς, ἃς ἐπεθύμει νὰ προτείνῃ ἡ Αὐστρία. Αἱ ὁδοὶ αὗται ἦσαν αἱ αὐταί, ἃς καὶ πρότερον ἤδη ἐπρότεινεν ὁ δόλιος Μεττερνῖχος ἐν Πετρουπόλει καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει· νὰ παρακινηθῇ δηλ. ὁ Σουλτάνος νὰ προτείνῃ ἑκουσίως σχέδιον εἰρηνοποιήσεως. Πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυν του ἀπέστειλεν ὁ Μεττερνῖχος (18/30 Δεκεμβρίου) τὰς ἐπιστολάς του ἀπὸ 12|24 Δεκεμβρίου ὡς ὁδηγίας (2), διατάττων αὐτὸν μυστικῶς, μήτε νὰ κατηγορήσῃ μήτε νὰ δικαιολογήσῃ τὸ πρωτόκολλον, μηδὲ κἂν νὰ τὸ συζητήσῃ, ἀλλ' ἁπλῶς νὰ τὸ μεταχειρισθῇ ὡς τετελεσμένον· εἰς τὰ πρῶτα ὅμως διαβήματα τῶν πρέσβεων τῆς Ἀγγλίας καὶ Ῥωσσίας νὰ συστήσῃ εἰς τὸν ῥεὴζ ἐφένδην τὴν ἀνάγκην τῆς ταχείας εἰρηνοποιήσεως συμπράξει καὶ τῶν Δυνάμεων.

Ἐκτὸς τῶν φανερῶν τούτων μέσων ἔθεσεν ὁ Μεττερνῖχος δραστηριώτερον παρὰ ποτε εἰς ἐνέργειαν τὰ τεχνάσματά του τῶν μυστικῶν συκοφαντιῶν, τῶν ἐκφοβίσεων καὶ ἀπειλῶν, δι' ὧν προ-

---

1) Ἐμπιστευτικὴ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν κόμητα Βομβέλλην. 12|24 Δεκεμβρίου χργ.

2) Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν βαρῶνον Ὀττενφελς 18|30 Δεκεμβρίου Portfolio, 5, 323

πεδόκα νὰ κατορθώσῃ τὰ πάντα. Ὅπως ἄλλοτε εἶχε κεντήσει τὴν ὑποψίαν τῆς Ἀγγλίας κατὰ τῆς Ῥωσσίας, οὕτως ἐκίνησε νῦν πάντα λίθον, ὅπως διερεθίσῃ τὴν Ῥωσσίαν κατὰ τῆς Ἀγγλίας, καὶ ἀμέσως καὶ διὰ προσωπικῶν ὑποβολῶν. Ἐβασίζετο δὲ εἰς τὸ, ὅτι ὁ κατὰ τὴν 30/12 Δεκεμβρίου ὑπὸ τοῦ Κάννιγγος ἐκφωνηθεὶς λόγος ἔπρεπε κατ᾽ ἀνάγκην νὰ ἐμποιήσῃ ἐπὶ τοῦ ἀτομικοῦ χαρακτῆρος τοῦ Τσάρου τὴν αὐτὴν ἐντύπωσιν, ἣν ἐπροξένησεν εἰς τὸν αὐτοκράτορά του, ὅστις ἐπίστευεν ὅτι ὁ λόγος ἐκεῖνος ἔπρεπε νὰ διεγείρῃ τὴν προσοχὴν πάντων τῶν ἡγεμόνων καὶ νὰ διερεθίσῃ τὴν προσβεβλημένην ἀξιοπρέπειαν πάντων τῶν ἐθνῶν. Ἔν τινι συνδιαλέξει, περὶ ἧς ἔγραψεν ἔκθεσιν ὁ Tatistschew (27/8 Ἰανουαρίου 1827) ἐλάλησεν ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκῖσκος πρὸς τὸν πρεσβευτὴν τῆς Ῥωσσίας, ὑπαινιττόμενος τὸν Κάννιγγα, περὶ τῆς ἰσχυροποιήσεως τοῦ πνεύματος τῆς ἀναρχίας, καὶ ἐζήτησε νὰ μάθῃ παρ᾽ αὐτοῦ, κατὰ πόσον ἠδύνατο νὰ βασισθῇ εἰς τὴν συνδρομὴν τοῦ Τσάρου πρὸς καταστολὴν νέων ἐπαναστατικῶν κινημάτων. Συνδιαλεγόμενος μετὰ τοῦ Hatzfeldt εἶπεν ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκῖσκος κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας, ὅτι ἡ Ἀγγλία θέλει νὰ σφετερισθῇ τὴν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος προστασίαν, καὶ θέλει νὰ κατακρατήσῃ ὅλου τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολῆς, τοῦ μόνου, τὸ ὁποῖον ἐλλείπει ἔτι εἰς τὴν ἐμπορικὴν κυριαρχίαν της. Ὁ λόγος οὗτος, ἤλπιζεν ὁ αὐτοκράτωρ, θέλει μεταδοθῆ ἀφ᾽ ἑαυτοῦ εἰς Πετρούπολιν· ῥητῶς ὅμως ἐπέστησε (1) τὴν προσοχὴν τῆς Ῥωσσίας διὰ τῆς πρωσσικῆς κυβερνήσεως πρὸς τὴν ὀλεθρίαν καὶ πάντας τοὺς ὑπολογισμοὺς καταστρέφουσαν ἀπάτην, ὅτι τὸ ῥωσσικὸν ἀνακτοβούλιον νομίζει ὅτι «κρατεῖ τὴν Ἀγγλίαν,» ὅπερ ἦτο ἰδέα, ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς ὁποίας ὁ Κάννιγκ «κάμνει χρῆσιν πάσης ἐλευθερίας, ἣν βλέπει ὅτι ἀπέκτησε μετὰ τὴν συνομολόγησιν τοῦ πρωτοκόλλου, ὅπως ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ὑποσκάψῃ τὴν κοινωνίαν!» Ἔτι ἀναιδέστερα τεχνάσματα μετεχειρίσθη ὁ Μεττερνῖχος ἐν Γαλλίᾳ καὶ κατ᾽ αὐτῆς. Ποτὲ μὲν ἠρέθιζε τὴν

1) Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν κόμητα Ζίχην εἰς Βερολῖνον ἀπὸ 7/19 Μαΐου 1827· χργ.

Γαλλίαν κατὰ τῆς Ἀγγλίας, οὐδένα δῆθεν ἄλλον σκοπὸν ἐχούσης εἰμὴ νὰ φέρῃ τὴν Γαλλίαν εἰς ῥῆξιν κατὰ τῆς Αἰγύπτου· ποτὲ δὲ παρίστα ἐν Πετρουπόλει ὕποπτον τὴν γαλλικὴν κυβέρνησιν, λέγων ὅτι βεβαίως ἐν τῇ γαλλικῇ ἀπαντήσει πρὸς τὰς ἐκ Λονδίνου ἐπιστολὰς δὲν θὰ ἔμεινεν ἀπαρατήρητος ἡ μὴ ἐκφρασθεῖσα πρόθεσις τοῦ νὰ «δεσμεύσῃ» τὴν Ῥωσσίαν ἐκ συμφώνου μετὰ τῆς Ἀγγλίας· ἐν ᾧ συγχρόνως ἐνίσχυεν εἰς τὴν πρόθεσιν ταύτην τὸν Βιλλέλην καὶ τῷ ἐνέβαλλε τὴν ἰδέαν νὰ ζητήσῃ ἐκτὸς τῶν ἐγγυήσεων ὑπὲρ τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ κράτους πρὸ πάντων συνθήκην, ἥτις νὰ ἐγγυᾶται τῇ Τουρκίᾳ τὴν παροῦσαν αὐτῆς ὕπαρξιν! ἀλλὰ τὸ τεχνικὸν τοῦτο τῆς μεττερνιχείου πολιτικῆς δίκτυον διέῤῥηξεν ἡ Ῥωσσία, ἀποφασίσασα ἐπὶ τέλους νὰ διασχίσῃ τὰ σχέδια καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς Αὐστρίας, οὓς πρὸ πολλοῦ εἶχε κατανοήσει. Ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος ἔδωκε τῷ αὐτοκράτορι Φραγκίσκῳ τὰς ἀρεστοτέρας διαβεβαιώσεις ὡς πρὸς τὴν κατὰ παντὸς ἐπαναστατικοῦ κινήματος συνδρομήν του (1)· καὶ τὸν Κάννιγγα δὲ ἐπετίμησε διὰ τὰς ἐπαναστατικὰς ἐν τῷ περὶ τῆς Πορτογαλλίας λόγῳ του φράσεις (2). Ἀλλὰ κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἀπεστάλη ἡ ἐπιστολὴ αὕτη (9/21 Ἰανουαρίου), ἀπηύθυνεν ὁ Νεσελρὼδ δευτέραν ἐμπιστευτικὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν πρίγκηπα Λήβεν (3), καὶ μετά τινας ἡμέρας ἄμεσον ἀπάντησιν εἰς Βιέννην, δι' ἧς ἀπεκλείσθησαν αἱ ὁδοὶ καὶ εἰς τὰς φανερὰς ἀντιπροτάσεις τοῦ Μεττερνίχου καὶ εἰς τὰς μυστικὰς αὐτοῦ ἐν Παρισίοις μηχανοῤῥαφίας. Ὅτε ὁ Βιλλέλης ἐν ταῖς μετὰ τῶν πρέσβεων τῆς Ῥωσσίας καὶ Ἀγγλίας συζητήσεσιν ὑπέβαλε κατὰ πρῶτον τὴν πρότασιν περὶ ἐγγυήσεως τῆς Τουρκίας «πρὸ πάντων πρὸς καθησύχασιν Αὐλῆς τινος,» δὲν ἐξεφράσθη ἀμέσως ὁ Πότσος, ὑποπτευόμενος ὅτι καὶ ἡ Ἀγγλία ἐνείχετο

1) Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Tatistschew. Ἰανουάριος 1827. Portf. 3,282.
2) Ἐπιστολὴ τοῦ Νεσελρὼδ ἀπὸ 9|21 Ἰανουαρίου 1827. Portf. 4,267.
3) Portfolio 5,439. Καὶ ἐκτενέστερον ἐν τῇ νέᾳ ἐκδόσει τοῦ Λονδίνου 1843· 2,325.

εἰς τὴν πρότασιν ταύτην· ἀλλα ὁ λόρδος Γράμβιλλ τὸν ἠνάγκασε νὰ ἐκφρασθῇ, καλῶς γινώσκων, ὅτι καὶ ὁ Κάννιγκ ὀλίγην ᾐσθάνετο ὅσην καὶ ἡ Ῥωσσία διάθεσιν νὰ ἐγγυηθῶσι ἀδύνατόν τι, ἤτοι τὴν διατήρησιν τοῦ τουρκικοῦ κράτους. (1). Μετὰ τοῦτο ἠρνήθη καὶ ὁ Πότσος ῥητῶς τὴν ἰδέαν, καὶ ἡ ῥηθεῖσα μυστικὴ πρὸς τὸν Λήβεν ἐπιστολὴ συνετέλεσεν, ὥστε καὶ ἐν Λονδίνῳ, ἐὰν ἤθελέ ποτε ἀναφυῇ ἐκεῖ ἡ ἰδέα αὕτη, νὰ ἀποῤῥιφθῇ ἀμέσως. Εἶναι ἀμετάτρεπτος ἀρχὴ τῆς ῥωσσικῆς πολιτικῆς, ἔλεγεν ἡ ἐπιστολή, νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας τὸν τρόπον τῆς μεσολαβήσεως τῶν ξένων Αὐλῶν, πρὸς τὸν ὁποῖον δίδει δικαίωμα ἡ τοιαύτη ἐγγύησις· ἡ Ῥωσσία χρῄζει ἐν Κωνσταντινουπόλει τῆς ὑπερβαλλούσης ἐκείνης ἐπιῤῥοῆς, ἣν ἡ Ἀγγλία διατηρεῖ ἐν Πορτογαλλίᾳ· καὶ ὅσον ὀλίγον καὶ ἂν συμφέρῃ εἰς τὴν Ῥωσσίαν νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν πτῶσιν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους, μεγάλη εἶναι ὅμως ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῆς μὴ ὑπάρξεως τοῦ τοιούτου συμφέροντος καὶ ἐπισήμου ὑποσχέσεως περὶ τῆς διατηρήσεως τοῦ φανερῶς καταῤῥέοντος κράτους. Τοὐναντίον δὲ τὴν πρότασιν τῆς Γαλλίας, τοῦ νὰ μετατραπῇ τὸ πρωτόκολλον εἰς συνθήκην, παρεδέχθη ἡ Ῥωσσία μετὰ τοσαύτης προθυμίας, οἵαν οὐδέποτε ἐπερίμενον αἱ Αὐλαὶ τῆς Βιέννης καὶ τοῦ Βερολίνου, καὶ ἀπέστειλε σχέδιον (canevas) πρὸς τὸν Λήβεν μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ συνεννοηθῇ ὡς πρὸς τοῦτο μετὰ τοῦ Κάννιγγος. Τὰς ἀντιπροτάσεις τῆς Αὐστρίας εὗρεν ἡ ἐπιστολὴ «προδεδικασμένας» ἤδη ὡς ἐκ τῆς παλαιᾶς πείρας. Τὴν αὐτὴν ἀπάντησιν ἔδωκεν ἡ ῥωσσικὴ κυβέρνησις (14/26 Ἰανουαρίου) καὶ εἰς Βιέννην. (2) Ἡ Ῥωσσία, ἔλεγεν, ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, δὲν θέλει βεβαίως ἐναντιωθῇ εἰς ἑκουσίαν διὰ τοῦ Σουλτάνου εἰρηνοποίησιν, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅμως αἱ παραχωρήσεις τῆς Πύλης νὰ τεθῶσιν ὑπὸ ἐγγύησιν, ἄνευ τῆς ὁποίας ἔπρεπε κατ' ἀνάγκην νὰ φανῶσι τοῖς Ἕλλησιν ἀπατηλαί.

1) Ὁ Κάννιγκ καὶ ἡ ἐποχή του, σελ. 486.

2) Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Tatistschew. Ἐκ Πετρουπόλεως 14[26 Ἰανουαρ. 1827 χργ.

Ἐν τοσούτῳ δὲ πρόκειται ὀλιγώτερον περὶ τῆς μορφῆς τῶν παραχωρήσεων τούτων ἢ περὶ τῶν παραχωρήσεων αὐτῶν. Οἱ Ἕλληνες παρεδέχθησάν πως τὰς ἐν τῷ πρωτοκόλλῳ τεθείσας βάσεις· εἰς τὴν καὶ ἐκ μέρους τῆς Πόλης παραδοχὴν αὐτῶν, δὲν δύνανται νὰ συντελέσωσιν εἰμὴ μέσα δραστηριώτατα, ἀπειλαί, καταναγκαστικὰ μέτρα *ἀποτελεσματικώτερα τῶν μέχρι τοῦδε συμφωνηθέντων*· διότι εἰς ἁπλᾶς διπλωματικὰς παραστάσεις ἠναντιώθη μέχρι τοῦδε ἡ Πόλη νὰ ὑπακούσῃ. Ταῦτα πάντα πρέπει νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν τοσούτῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον ἡ Γαλλία προτείνει ἤδη νὰ δοθῇ εἰς τὸ πρωτόκολλον ἐπισημότερος χαρακτήρ. Τὴν πρότασιν ταύτην ἐγκρίνει ὁ αὐτοκράτωρ, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ἕνα μόνον ὅρον ν' ἀποφασίσωσιν αἱ Δυνάμεις νὰ μὴ ἀρκεσθῶσιν εἰς μέσα ἡμιτελῆ. Πρὸς τὸν Λήβεν δὲν ἐξηγεῖτο σαφέστερον ὁ ὅρος οὗτος, ἀλλὰ μόνον ἔλεγεν ἡ Ῥωσσία ὅτι ἐπιμένει, ἵνα αἱ τρεῖς Δυνάμεις, μετὰ τὴν μετατροπὴν τοῦ πρωτοκόλλου εἰς συνθήκην, θέσωσι τῇ Πόλῃ ὡρισμένην προθεσμίαν εἰς τὰς περὶ τῶν προτάσεών των ἀποφάσεις της, καὶ ἵνα οἱ συμμαχικοὶ στόλοι, διατελοῦντες ἐν «ἀρνητικῇ ἐμπολέμῳ θέσει» διακωλύσωσι πᾶσαν περαιτέρω ἐνίσχυσιν τοῦ Ἰβραΐμ πασᾶ ἐν Πελοποννήσῳ. — Ἐκ πάντων τούτων γίνεται καταφανὴς ἡ προθυμία τῆς Ῥωσσίας νὰ κτυπᾷ τὸν σίδηρον ὅσῳ ἦτο θερμός. Καὶ ὅμως ὁ Μεττερνῖχος δὲν ἀπώλεσε τὴν ἐλπίδα νὰ πείσῃ τὴν Ῥωσσίαν νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννόησιν ὑπὸ ἄλλας βάσεις. Τὸ σχέδιον τῆς προτεινομένης συνθήκης ἀπέστειλεν ἡ Ῥωσσία εἰς Βιέννην, προσκαλοῦσα τὴν αὐστριακὴν κυβέρνησιν νὰ τὸ παραδεχθῇ, καὶ νὰ τὸ προτιμήσῃ τοῦ ὑπὸ τῆς Γαλλίας ἀποσταλέντος σχεδίου· τοῦτο ἐπρόδιδε τὴν Ῥωσσίαν ὡς μὴ ἐντελῶς ὁμονοοῦσαν μετὰ τοῦ ἑνὸς τῶν συμμάχων της· ἀλλ' ὅ,τι ἐξετίθετο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως κατεδείκνυεν ὅτι ἡ πρὸς τὸν ἕτερον σύμμαχον σύμπνοια ἦτο ἔτι χαλαρωτέρα.

Τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει διαβήματα.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐφρόντισεν ὁ Στράτφορδ Κάννιγκ, μὴ ἡ Πόλη ἐκλάβῃ τὴν ἐν Ἀκερμανίῳ περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος σιωπὴν τῆς Ῥωσσίας ὡς ἀπάρνησιν αὐτοῦ. Ἐν καιρῷ τῶν

διαπραγματεύσεων ἐπαρουσιάσθη ὁ Στράτφορδ εἰς τὸν ρεὴζ ἐφένδην (29/10 Σεπτεμβρίου), ὅπως ἐν ἐμπιστευτικῇ ἐπιστολῇ τῷ παραστήσῃ, ὅτι αἱ δύο Δυνάμεις θέλουσι προβῆ μετ' ὀλίγον εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ πρωτοκόλλου. Ἐπιτυχία οἱαδήποτε δὲν ἦτο ὁ σκοπὸς τοῦ διαβήματος τούτου, τὸ ὁποῖον ὁ Μιντσιάκης ὠνόμασεν ἀπερίσκεπτον, ἐπειδὴ κατ' οὐδένα τρόπον ἠδύνατο νῦν ἡ Ῥωσσία νὰ τὸ ὑποστηρίξῃ· ἐχρησίμευε δὲ τοῦτο μόνον ν' ἀπατήσῃ τὴν διπλωματίαν τῶν γερμανικῶν Αὐλῶν, ὡς ἐὰν ἡ Ῥωσσία ἤθελε νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν Ἀγγλικὴν μεσολάβησιν καθ' ὅσον αἱ λοιπαὶ Αὐλαὶ ἤθελον εἶσθαι πρόθυμοι νὰ συμβαδίσωσιν. Εἰς τὴν γνώμην ταύτην ἐνισχύθη ἡ Ῥωσσία ὅτε ὁ Στράτφορδ Κάννιγκ προέβη εἰς σοβαρώτερα καὶ ἐπισημότερα διαβήματα, χωρὶς νὰ περιμείνῃ τὴν ἐπικειμένην ἄφιξιν τοῦ Ῥιβωπιέῤῥου. Ἅμα ὁ Στράτφορδ, συνεπείᾳ τῆς συνεννοήσεως τῶν δύο Αὐλῶν, ἔλαβε τὰς πρώτας αὐτοῦ ὁδηγίας (τὰς ἀπὸ 25/6 Σεπτεμβρίου) ἀπεφάσισεν ἀμέσως ἕνεκα τῆς δεινῆς τῆς Ἑλλάδος θέσεως νὰ ἐνεργήσῃ, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀπηύθυνε πρὸς τὸν ἐν Ὀδησσῷ εὑρισκόμενον Ῥιβωπιέῤῥην ἐπιστολάς, δι' ὧν τῷ παρίστα πόσον κατάλληλος ἤθελεν εἶσθαι ἡ στιγμὴ τῆς ἕνεκα τοῦ χειμῶνος ἀνακωχῆς τῶν ὅπλων πρὸς διαπραγματεύσεις, καὶ τὸν παρεκάλει συγχρόνως, νὰ ὑποστηρίξῃ δι' ἐπισήμου πράξεως τὰ διαβήματα αὐτοῦ, ἢ νὰ δώσῃ τῷ Μιντσιάκῃ ἐντολὴν πρὸς τοῦτο. Ὁ Ῥιβωπιέῤῥης οὔτε πληρεξουσιότητα οὔτε ὁδηγίας εἶχεν· ἀλλὰ ἡ ῥωσσικὴ κυβέρνησις ἔσπευσε νὰ διατάξῃ τὸν Μιντσιάκην (12/24 Δεκεμβρίου) νὰ ἐκτελέσῃ πάσας τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας (1). Περὶ τῆς φιλικῆς ταύτης σχέσεως ἠπάτησαν τὸν πρέσβυν τῆς Αὐστρίας ἐντελῶς. Ὁ Μιντσιάκης μετὰ τὴν λῆψιν τῶν ὁδηγιῶν του εἶχε σχεδὸν καθημερινὰς συνεντεύξεις μετὰ τοῦ Στράτφορδ Κάννιγγος. Εἰς τοὺς ἐρωτῶντας αὐτὸν διπλωμάτας ὡμολόγησεν ἐμπιστευτικῶς τὴν ἀλήθειαν, ὅτι ἦτο διατεταγμένος νὰ ἦναι ἐντελῶς εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας καὶ ὅτι ἡ

(1) Portfol. 5, 236.

Ῥωσσία θέλει προβῇ ὡς πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα πολὺ περισσότερον παρ᾽ ὅ,τι φαντάζονται οἱ σύμμαχοι· μόνον τὸν πρέσβυν τῆς Αὐστρίας διεβεβαίωσεν, ὅτι ὡς πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην οὐδεμίαν ἔχει. ὁδηγίαν, διότι αἱ ὁδηγίαι ἐδόθησαν εἰς τὸν Ῥιβωπιέῤῥην. Τὸ πρῶτον ἐμπιστευτικὸν διάβημα πρὸς κατόπτευσιν τοῦ πεδίου ἔκαμεν ὁ πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας (11/23 Ἰανουαρίου 1827) μυστικῶς καὶ χωρὶς νὰ λάβωσι γνῶσιν οἱ λοιποὶ πρέσβεις· παρέδωκε τῷ ῥεῒζ ἐφέντῃ διακοίνωσιν τουρκιστὶ γεγραμμμένην, ἐν ᾗ ἐπανελάμβανε τὴν πρότασιν τῆς ἀγγλικῆς μεσολαβήσεως κατὰ τὰς εὐχὰς τῶν Ἑλλήνων. Ἔμελλε δὲ ν᾽ ἀκολουθήσῃ τὴν διακοίνωσιν ταύτην ἐπίσημον ὑπόμνημα πρὸ πολλοῦ συντεταγμένον, εἰς τὴν παράδοσιν τοῦ ὁποίου ἔμελλλε νὰ συμπράξῃ καὶ ὁ Μιντσιάκης, καὶ εἰς ἐπίσημον ὑποστήριξιν τοῦ ὁποίου προσεκλήθησαν καὶ οἱ ἀντιπρόπωποι τῆς Γαλλίας τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσσίας. Ἀρνηθέντων ὅμως αὐτῶν νὰ συγκατεθῶσιν εἰς τοῦτο πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ῥιβωπιέῤῥου, διενοήθη ὁ Στράτφορδ νὰ συνεννοηθῇ μετ᾽ αὐτῶν προφορικῶς, ὅτε αἴφνης παρήτησε τὸ σχέδιον τοῦτο· διότι ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε λάβει παρὰ τοῦ ῥεῒζ ἐφέντη ἀπάντησιν ἀρνητικὴν ἀπὸ 19/31 Ἰανουαρίου), ἥτις μᾶλλον τὸν ηὐχαρίστησεν, ὡς ἐφαίνετο, ἢ τὸν ἐλύπησεν. Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ ταῦτα (24/5 Φεβρουαρίου) ἐκοινοποιήθη εἰς τὰς τρεῖς πρεσβείας τὸ κείμενον νέας ἀγγλικῆς διακοινώσεως (1) καὶ νέων ῥωσσικῶν ὁδηγιῶν (2), ὑποβλητέων συγχρόνως, μὲ τὴν παρατήρησιν ἐὰν ἤθελον οἱ ἀντιπρόσωποι νὰ ὑποστηρίξωσι τὰ δύο ταῦτα ἔγγραφα ἢ ὄχι. Ἡ Ἀγγλικὴ διακοίνωσις, πλήρης εὐστόχων παρατηρήσεων καὶ συνδιαλλακτικῆς ἀξιοπρεπείας, ἐξέθετε κατὰ πρῶτον ἐν ἐκτάσει τοὺς παρὰ τῶν Ἑλλήνων προταθέντας ὅρους τῆς παραδόσεως, καὶ συνίστα

---

(1) Ἐπίσημος διακοίνωσις ἀπευθυνθεῖσα πρὸς τὴν Ὑψ. Πύλην παρὰ τοῦ πρέσβεως τῆς Αὐτ. Βρεταν. Μεγ. 24]5 Φεβρ. 1827. χργ. γαλλιστί.

(2) Ὁδηγίαι ἀπευθυνθεῖσαι παρὰ τοῦ ἐπιτετραμένου τῆς Ῥωσσίας πρὸς τὸν Κύριον Φραγκίνην. 24|5 Φεβρ. 1827. χργ. γαλλιστί.

καὶ πάλιν τὴν εἰρηνοποίησιν διὰ τῆς ἀγγλικῆς μεσολαβήσεως. Εὐθὺς μετὰ τὴν πρᾶξιν ταύτην ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ Ῥιβωπιέῤῥης (30/11 Φεβρουαρίου). Ἤδη κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀφίξεώς του, ἀπελογήθη πρὸς αὐτὸν ὁ Στράτφορδ, δικαιολογῶν τὰ κεχωρισμένα αὐτοῦ διαβήματα διὰ τῶν ὁδηγιῶν του, αἵτινες τῷ ἔδιδον ἐντολὴν ἐν περιπτώσει μὴ συμπράξεως τῶν συμμάχων νὰ κάμῃ τὰς προτάσεις ἐν ὀνόματι μόνον τῆς κυβερνήσεώς του· ἀπεναντίας δὲ ἀνέβαλεν, εἶπε, τὴν κοινοποίησιν τοῦ πρωτοκόλλου μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ Ῥιβωπιέῤῥου, ἥτις ἔμελλε νὰ ἦναι τὸ σύνθημα τοῦ ἐκ συμφώνου τούτου διαβήματος. Ὁ Ῥιβωπιέῤῥης ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ τὰς ὁδηγίας (1), ἐν αἷς ἐξετίθετο ἡ φανερὰ ὁμολογία τῆς ῥωσσικῆς πολιτικῆς καὶ τῶν συμφερόντων αὐτῆς, ὁμολογία, ἣν πολλάκις ἀνεφέρομεν ἤδη. Τῷ ἔλεγον αἱ ὁδηγίαι ὅτι πρώτιστος σκοπὸς τῆς πολιτικῆς τῆς κυβερνήσεώς του ἦτο νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιῤῥοὴν τῆς Ῥωσσίας, νὰ σώσῃ ἀπὸ τῆς ἐπικειμένης καταστροφῆς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, τοῦ ὁποίου ἡ πτῶσις ἤθελε προσβάλει καὶ τὰς θρησκευτικὰς ἰδέας καὶ τὴν ἐμπορικὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ῥωσσίας, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν σύμπραξιν τῆς Ἀγγλίας ὅλαις δυνάμεσιν. Ἐκ τῶν ὁδηγιῶν τούτων ἐνόησεν ὁ Ῥιβωπιέῤῥης, ὅτι ἄμεσον αὐτοῦ μέλημα ἦτο νῦν νὰ παρακινήσῃ τὸν πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας νὰ λάβῃ μέρος ὅσον ἔνεστιν ἐνεργητικώτερον, τὸ ὁποῖον ἐξωθεῖ τὴν Ἀγγλίαν εἰς θέσιν, ὅθεν ἀδύνατος καθίσταται ἡ ὑποχώρησις· καὶ ὅτι ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν εὕρισκε τὸν Στράτφορδ διατεταγμένον νὰ διατελῇ ἐν ἀπραξίᾳ, ὤφειλεν ἀπὸ τῆς πρώτης ἤδη ἐμφανίσεώς του νὰ μὴ ἀποκρύψῃ ἀπέναντι τῆς Πύλης οὔτε τὸ πρωτόκολλον οὔτε τὰς μεταξὺ τῶν δύο Δυνάμεων ἀμοιβαίας ὑποχρεώσεις. Πάντα ταῦτα, τὰ ὁποῖα ὁ Ῥιβωπιέῤῥης

(1) Φανερὰ καὶ μυστικὴ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Κύριον Ῥιβωπιέῤῥην ἀπὸ 11|23 Ἰανουαρ. 1827 χργ.—Ἡ δευτέρα ἐν Portf. τόμ. ἑ.

ἡτοιμάζετο ν' ἀναζητήσῃ μετὰ μόχθου, τῷ ἐπρόβαλεν ὁ Στράτφορδ εὐθὺς κατὰ τὴν πρώτην του ἐπίσκεψιν· διότι ὁ Στράτφορδ δὲν εἶχεν ἀνάγκην τεχνητῶν ἐρεθιστικῶν μέσων οὔτε ὡς ἐκ τοῦ χαρακτῆρός του οὔτε ὡς ἐκ τῶν ἐκτεταμένων αὐτοῦ ὁδηγιῶν· ὅθεν οὐδὲν ἀντέκειτο εἰς τὴν ἐκ συμφώνου σύμπραξιν τῶν δύο πρέσβεων. Ὁ Ῥιβωπιέῤῥης ἐπελήφθη κατὰ τὴν πρώτην μετὰ τοῦ ῥεῒζ ἐφέντη συνέντευξιν (8/20 Φεβρουαρίου) τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος ἄνευ περιδρομῆς τινος, πλὴν μὲ τρόπον καταπειστικώτατον καὶ εὐγενέστατον· ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη. Ὁ ῥεῒζ ἐφέντης ἐπρόβαλεν εὐθὺς τότε τὸν πολλάκις ἐπαναληφθέντα λόγον, ὅτι ἡ Ῥωσσία ῥητῶς παρητήθη ἐν Ἀκερμανίῳ τῆς εἰρηνοποιήσεως, ὅπερ ὁ Ῥιβωπιέῤῥης εἶπεν ἁπλῶς ὅτι εἶναι ψευδές, διότι ἡ κατάπαυσις τῶν ἐν Ἑλλάδι ταραχῶν ἐθεωρήθη ἀείποτε ὡς ἡ ἀναγκαία ἀναπλήρωσις τῆς ἐν Ἀκερμανίῳ γενομένης συμβάσεως. Εἰς τὴν ἀνάγκην ταύτην ἀντέταξεν ὁ ῥεῒζ ἐφέντης τὸ ἐντελῶς ἀδύνατον τοῦ πράγματος. Ἀμφότεροι οἱ πρέσβεις ὑπέβαλον, (25/9 Μαρτίου) εἰσέτι ἐμπιστευτικῶς, εἰς τὴν Πύλην τὸ πρωτόκολλον ἐν ὅλῃ του τῇ ἐκτάσει, ὑποστηριζόμενοι νῦν παρὰ πασῶν τῶν πρεσβειῶν. Ἔγγραφον ἀπάντησιν ἐβράδυνε νὰ δώσῃ ἡ Πύλη· ἀλλ' ἡ πραγματικὴ ἀπάντησις ἐδόθη, ὅτε ὁ συνδιαλλακτικός, εἰρηνικὸς ῥεῒζ ἐφέντης Σαϊδᾶς ἔλαβε τὴν παραίτησίν του λόγῳ δῆθεν τῆς ἀκροσφαλοῦς αὐτοῦ ὑγιείας. Ὁ διάδοχός του καὶ μέχρι τοῦδε ὑφυπουργὸς Μεχμὲτ Περτὲφ ἐφέντης, πλάσμα τοῦ Σαδὶκ ἐφέντη, Τοῦρκος τοῦ παλαιοῦ συστήματος, εἶχε μόλις ἀναλάβει τὰ καθήκοντά του (10/22 Μαρτίου) καὶ ἀμέσως ὁ Στράτφορδ ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ τὴν αναβληθεῖσαν ἀπάντησιν· ἐπειδὴ δὲ καὶ πάλιν οὐδὲν προῆλθεν ἀποτέλεσμα, διεκοίνωσαν ἀμφότεροι οἱ πρέσβεις εἰς τὴν Πύλην (18/30 Μαρτίου) ὅτι ἀπὸ τοῦδε ἡ ἐμπιστευτικῶς γενομένη κοινοποίησις τοῦ πρωτοκόλλου πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπίσημος. Εἰς τὰς πρεσβείας τῶν δύο γερμανικῶν Δυνάμεων ἐκοινοποιήθη τοῦτο, ἀφ' οὗ ἐγένετο, καθὼς καὶ τὸ ἀμέσως γενησόμενον διάβημα, εἰς τὸ ὁποῖον ἤδη ἔλαβε μέρος ὁ πρέσβυς τῆς Γαλλίας, ὅτι δηλ. κατὰ τὴν ἐπέτειον ἡμέραν τῆς

ὑπογραφῆς τοῦ πρωτοκόλλου (23/4 Μαρτίου) ἀπηυθύνθη πρὸς τὴν Πύλην αἴτησις περὶ ἀνακωχῆς τῶν ὅπλων. Εἰς τὴν αἴτησιν ταύτην ἀπήντησεν ὁ νέος ρεὴζ ἐφέντης κατὰ πρῶτον προφορικῶς, ὅτι τὸ πρωτόκολλον, δι' οὗ αἱ δύο Δυνάμεις διαθέτουσιν αὐθαιρέτως περὶ τῶν δικαιωμάτων ἑτέρας Δυνάμεως, δὲν εἶναι διὰ τὴν Πύλην εἰμὴ χάρτης ἄγραφος, περὶ τοῦ ὁποίου οὐδαμῶς φροντίζει· καὶ ἡ μὲν ἐμπιστευτικὴ κοινοποίησις τοῦ πρωτοκόλλου εἶναι προσβολὴ, ἡ δὲ ἐπίσημος, ὕβρις. Μετὰ τοῦτο ἀνεκοινώθη εἰς τὴν Πύλην ἡ τροποποίησις τοῦ διπλοῦ πρωτοκόλλου εἰς τριπλῆν συνθήκην, μὲ τὴν ἀπειλὴν νέων ληφθησομένων μέτρων, καὶ ἐζητήθη συγχρόνως (6/18 Ἀπριλίου) ἐγγράφως ἀπάντησις εἰς τὰς τελευταίας διακοινώσεις. Ὁ ρεὴζ ἐφέντης ἀνέβαλε πεισματωδῶς νὰ τὴν δώσῃ, μέχρις οὗ ὁ πρέσβυς τῆς Αὐστρίας (5/17 Μαΐου) παρουσιάζων τὸν νέον αὐτοῦ διερμηνέα, Κύριον Οὐσσὰρ, κατέδειξε τὴν ἀνάγκην τῆς ἀπαντήσεως, τὴν ὁποίαν καὶ ὁ Στράτφορδ Κάννιγκ ἐντόνως καὶ πάλιν ἐζήτησεν. Τότε τέλος ἐδόθη ἡ ἀπάντησις αὕτη (18/9 Ἰουνίου) ἐν σχήματι διασαφήσεως πρὸς τὰς πέντε Δυνάμεις (1). Ἐξέθετε τὸ ἔγγραφον τοῦτο τὰ αἴτια καὶ τὰς ἀρχὰς, δι' ἃς ἡ Πύλη ἀναγκάζεται ν' ἀποῤῥίψῃ δριστικώτατα πᾶσαν οἱανδήποτε ἐπέμβασιν· ἤτοι τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τοῦ Σουλτάνου, τὴν ἐσωτερικὴν ἀνεξαρτησίαν πάσης κυβερνήσεως, τοὺς θείους νόμους τοῦ τουρκικοῦ κράτους. Πρὸς τούτοις παρεπονεῖτο ἡ Πύλη διὰ τοῦ ῥηθέντος ἐγγράφου περὶ τῶν τοῖς ἐπαναστάταις προσφερομένων συνδρομῶν, ἐν ᾧ ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπαναστάσεως τινὲς τῶν πρέσβεων εἶχον προτείνει τῇ Πύλῃ πραγματικὴν βοήθειαν κατὰ τῶν ανταρτῶν, καὶ μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως ὁ λόρδος Στράγκφορδ ἐπανελθὼν ἐκ Βερώνης ἀνεγνώρισεν ἐν ὀνόματι τῶν Δυνάμεων τῇ Πύλῃ τὸ δικαίωμα ν' ἀποπερατώσῃ τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα κατὰ τὸ ἑαυτῇ δοκοῦν, καὶ τέλος καὶ ἡ Ῥωσσία αὐτὴ ἐν Ἀκερμανίῳ ἤδη εἶχε

(1) Διασάφησις ἐγχειρισθεῖσα παρὰ τοῦ ρεὴζ ἐφέντη πρὸς τοὺς διερμηνεῖς τῆς Γαλλίας κτλ. 28|9 Ἰουνίου 1829. χργ. γαλλιστί.

διακηρύξει ἐπισήμως, ὅτι δὲν θέλει λάβει χώραν ἐπέμβασις. Ἡ τελευταία αὕτη περίοδος τοῦ ἐγγράφου ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Ῥιβωπιέῤῥην (1) νὰ κάμῃ νέαν διαμαρτύρησιν (31/12 Ἰουνίου), ἥτις νέαν ἐπροκάλεσε τῆς Πύλης ἀπάντησιν (7/19 Ἰουνίου), ἐν ᾗ αὕτη ῥητῶς διϊσχυρίζετο, ὅτι οἱ μάρτυρες εἶναι παρόντες καὶ ὅτι τὰ πρωτόκολλα ἀποδεικνύουσι τὴν ἀλήθειαν τῆς ἐν Ἀκερμανίῳ γενομένης διακηρύξεως! Εἰς νέαν διασάφησιν τοῦ πρέσβεως τῆς Ῥωσσίας (10/22 Ἰουνίου) κατὰ τῆς πλάνης ταύτης, εἰς ἣν ἀναμφιβόλως ἡ Πύλη εἶχε περιπλεχθῇ διὰ τῶν δολίων αὐστριακῶν ὑποβολῶν, δὲν ἀπήντησεν ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις.

Νέαι ῥαδιουργίαι τοῦ Μεττερνίχου. Κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει διπλωματικῶν τούτων διαπραγματεύσεων συνέλαβεν ὁ Μεττερνῖχος νέας ἐλπίδας περὶ τῆς κατεσπευσμένης τοῦ Στράτφορδ Κάννιγγος πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ῥιβωπιέῤῥου πορείας, ἣν ἐθεώρει πολιτικὴν ἀπερίσκεπτον καὶ ὑπὸ δυσπιστίας ὑπαγορευθεῖσαν. Ἀλλ' ἡ σύμπνοια, ἣν ἔδειξαν μετὰ ταῦτα οἱ δύο πρέσβεις, κατέστρεψαν τοσοῦτον δυσαρέστως τὰς ἐλπίδας τοῦ Μεττερνίχου, ὥστε ὅλη ἡ τέχνη του, νὰ δείξῃ εὐστάθειαν, ἀπέβη ματαία ἀπέναντι τῆς ἐσωτερικῆς αὐτοῦ ταραχῆς. Φαίνεται, ἔγραφέ τις τῶν περὶ αὐτόν, ὅτι ὁ Μεττερνῖχος ἔπαυσε πλέον νὰ τρέφηται δι' ἐλπίδων. Ἀλλ' ἡ Μοῖρα ἠρέσκετο, νέας ἀείποτε νὰ τῷ παρασκευάζῃ τανταλείους βασάνους ἐν διηνεκεῖ μεταβολῇ μεταξὺ κολακευτικῶν τῆς ἐλπίδος εἰκόνων καὶ πικρᾶς ἀπάτης. Ἡ μεταξὺ τῶν δύο Δυνάμεων τοῦ πρωτοκόλλου σύμπνοια, ἥτις τοσαύτην τῷ Μεττερνίχῳ ἐπροξένησεν ἀθυμίαν, διεταράχθη ἐν καιρῷ τῶν ῥηθεισῶν διαπραγματεύσεων ὑπὸ ἐπεισοδίου (κατὰ τὸν Μάρτιον), τὸ ὁποῖον ἐπανέφερεν εἰς τοὺς ἡγεμόνας ἀπροσδοκήτως πάλιν, ἀλλ' ἐπὶ στιγμὴν μόνον, τὰς ἀπολεσθείσας ἐλπίδας. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο ἦτο ἡ πρώτη συνέπεια τῆς ἀμοιβαίας δυσπιστίας τῶν δύο συμμάχων Δυνάμεων, καὶ ἦτο ἀποτέλεσμα τῶν ὁδηγιῶν τοῦ Ῥιβωπιέῤῥου καὶ

---

(1) Ὁδηγίαι, ἀπευθυνθεῖσαι παρὰ τοῦ ἀπεσταλμένου τῆς Ῥωσσίας πρὸς τὸν πρῶτον διερμηνέα, τῇ 31||12 Ἰουνίου 1827. χργ. γαλλ.

τῆς ἐμπαθοῦς διαθέσεως τοῦ Στράτφορδ Κάννιγγος. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅστις κατέστη μετὰ ταῦτα ἐν τῇ παρὰ τῇ Πύλῃ μακροχρονίῳ αὐτοῦ θέσει ἀγαπητὸς τῶν Τούρκων ξένος, τοῦ ὁποίου ἡ φήμη ὡς εἰλικρινοῦς καὶ δικαίου προστάτου κατὰ πάσης ἀδικίας, αὐθαιρεσίας καὶ καταπιέσεως εἰσέδυσεν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας, ὁ μέγας προστάτης τῶν τουρκικῶν μεταῤῥυθμίσεων, κατὰ τὴν εὐόδωσιν τῶν ὁποίων κατέστη (σχεδὸν ὡς πρὸ αὐτοῦ ὁ λόρδος Στράγκφορδ) μανιώδης τῶν Τούρκων φίλος καὶ ἄσπονδος τῆς Ῥωσσίας ἐχθρὸς, ὁ ἀνὴρ οὗτος, λέγομεν, εὑρίσκετο τότε ἐν ἡλικίᾳ, καθ' ἣν ὤφειλε νὰ ἐξετάσῃ προηγουμένως τὴν σκηνὴν, ἐφ' ἧς ἔμελλε νὰ ἐργασθῇ, καὶ ν' ἀναπτύξῃ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν σύνεσιν, δι' ὧν ἔμελλε νὰ ἐργασθῇ. Ἐμισεῖτο δὲ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν καὶ παρὰ τῶν Φράγκων καὶ παρὰ τῶν Τούρκων, καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς φιλύποπτος μὲν, διότι ὅταν ἤθελεν ἠδύνατο νὰ ἦναι ψυχρὸς καὶ μυστικὸς, ὡς μικροπρεπὴς δὲ, διότι ἦτο συνήθως λίαν εὐερέθιστος. Ἀλλ' ἡ σχολὴ, ἐξ ἧς προήρχετο, ἦτο ἀρίστη· κατενόει ἀκριβῶς τοὺς σκοποὺς τοῦ ἐξαδέλφου του καὶ ἄνευ ὁδηγιῶν· ὅθεν καλῶς ἐνόησε καὶ τὴν διττὴν ἔννοιαν τοῦ πρωτοκόλλου, δι' οὗ ὁ Κάννιγκ ἐζήτει, βοηθῶν τοὺς Ἕλληνας, νὰ ὠφεληθῇ καὶ ἐκ τῆς ῥωσσικῆς φιλοδοξίας. Ὁ Ῥιβωπιέῤῥης ἀφ' ἑτέρου κατῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν φέρων μεθ' ἑαυτοῦ ὁδηγίας καὶ τὴν πρόληψιν, ὅτι τὸ κύριον ἔργον του ἦτο νὰ κεντήσῃ καὶ ἐξωθήσῃ τὴν ἡνιοχοῦσαν Ἀγγλίαν καὶ τὸν πρεσβευτήν της. Εἶχεν ἐντολὴν νὰ κοινοποιήσῃ εἰς τὸν Στράτφορδ τὰς τελευταίας ἐντόνους τοῦ Λήβεν ὁδηγίας, ἐξ ὧν κατεφαίνετο ἡ ἀπόφασις τῆς Ῥωσσίας, ἐν ἀνάγκῃ δὲ νὰ προβῇ καὶ μόνος. Ἀταράχως καὶ σιωπηλῶς ὤφειλε προκειμένου περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος νὰ φανερώσῃ κατὰ πᾶσαν εὐκαιρίαν διὰ τῆς διαγωγῆς του τὴν γνώμην τῆς κυβερνήσεώς του, ὅτι ἤθελεν εἶσθαι καλὸν, ὁ Στράτφορδ νὰ ἐκθέσῃ εἰς τὴν κυβέρνησίν του τὰς πρώτας περὶ τούτου ζωηρὰς ἀείποτε ἐντυπώσεις του. Η ἐπιτηδεία αὕτη διαγωγὴ κατέστη ἔτι ἀποτελεσματικωτέρα, ὅτε ἀνηγγέλθη τῷ Στράτφορδ δι' ὁδοῦ μὴ ἐπισήμου τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Νεσελρὼδ πρὸς τὸν

Tatistschew ἀπὸ 14/26 Ἰανουαρίου, ἧς σκοπὸς ἦτο νὰ τὸν διαβεβαιώσῃ, ὅτι ἡ Ῥωσσία θέλει νὰ προβῇ ἐκτὸς τῶν συμφωνηθέντων μέτρων εἰς τὴν τῶν ὅπλων βίαν. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Στράτφορδ ἔβλεπεν ὅτι ἕνεκα τῆς καλῆς συμπεριφορᾶς καὶ τῆς ἀποτελεσματικῆς εἰς ὅλα τὰ ζητήματα διαγωγῆς τοῦ Ῥιβωπιέῤῥου, παρηγκωνίζετο εἰς θέσιν δευτερεύουσαν, ἐφοβήθη αἴφνης μὴ ἡ Ἀγγλία ὑποσκελισθῇ ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας, καὶ ἐν τῇ ἐξάψει τῆς ἀθυμίας του παρεσύρθη ἐν τόπῳ λίαν ἀνοικείῳ, παρὰ τῷ πρέσβει δηλ. τῆς Αὐστρίας, νὰ μεμφθῇ πικρῶς τὴν Ῥωσσίαν, ὅτι παραγνωρίζει τὴν Ἀγγλίαν, ἥτις διὰ τοῦ πρωτοκόλλου οὐδὲν ἕτερον ἐζήτει ἢ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν Ῥωσσίαν ἀπὸ τοῦ νὰ σώσῃ τὴν Πύλην, εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ὁποίας τοσοῦτον ἐνδιεφέρετο. Ὁ Μεττερνῖχος, χαίρων ἄκρως ἐπὶ τῇ διακρίσει ταύτῃ (ἥτις ἐκπηγάσασα ἐκ κακῆς συνεννοήσεως κατηυνάσθη ἀφ' ἑαυτῆς ἀμέσως) λίαν ηὐχαριστημένος ὑπὸ τῶν ἐκθέσεων τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιτετραμένου τῆς Πρωσσίας, ὅστις παρίστα τὸν πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας ὡς παράφρονα, ἐδράξατο τῆς καταλλήλου εὐκαιρίας, ὅπως ἐκ δευτέρου εἰσχωρήσῃ ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο Δυνάμεων, μήπως κατορθώσῃ διὰ τῶν ἀντιπροτάσεών του νὰ προλάβῃ τὴν τριπλῆν συνθήκην. Ἀνεκοίνωσε δὲ πρὸς τὸν ἐν Βιέννῃ πρέσβυν τῆς Ῥωσσίας (1), ὅτι συμμερίζεται τὴν πρότασιν (ἣν κατ' εὐθεῖαν ἀπέδωκεν εἰς τὴν Ῥωσσίαν), νὰ σχηματισθῇ ἐν Λονδίνῳ κέντρον πρὸς συνεννόησιν πάντων τῶν συμμάχων. Συγχρόνως δὲ ἐπρότεινε καὶ πάλιν τὴν γνώμην του, νὰ παρακινήσῃ τὸν Σουλτάνον νὰ προβῇ οἰκειοθελῶς εἰς τὴν εἰρηνοποίησιν. Ὡσαύτως ἀνενέωσεν (13|25 Μαρτίου) ἐν Λονδίνῳ (2) τὴν εἰς Παρισίους ὑποβληθεῖσαν πρότασίν του περὶ ἐγγυήσεως τῶν Δυνάμεων ὑπὲρ τῶν διαμαχομένων μερῶν. Ἀνενέωσε (15/27) καὶ ἐν Πετρουπό-

---

1) Διακοίνωσις πρὸς τὸν Tatistschew. Κατὰ Μάρτιον 1827. χργ.
2) Ὁδηγίαι πρὸς τὸν πρίγκηπα Ἐστερχάζην. Ἐκ Βιέννης 13|25 Μαρτίου 1827. χργ.

λει, κατ' εὐθεῖαν (1) τὴν ἀπόπειράν του, νὰ προκαταλάβῃ τὴν Ῥωσσίαν κατὰ τῶν ἀπεχθῶν αἰτιολογήσεων τῆς ἀγγλικῆς μεσολαβήσεως. Ἐφαίνετο δὲ ὅτι ἦτο πρόθυμος νὰ ἐγκρίνῃ τὰ δραστήρια μέτρα τῶν τριῶν συμμάχων Δυνάμεων, διότι ἐν τῇ εἰς Λονδῖνον ἀπευθυνθείσῃ ἐπιστολῇ ἔθετεν ὑπὸ σκέψιν τὴν χρῆσιν τῶν καταναγκαστικῶν μέτρων, καὶ ἐπροτίμησε τὴν ἀπειλὴν περὶ πραγματικῆς κατὰ τῆς Πύλης ῥήξεως. Ἐν ὑστερογράφῳ ὅμως ὡσεὶ δειλιῶν ἀπέναντι τῆς ὁμολογίας του ταύτης, ἐξέφραζε τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἐὰν ἡ ἀπειλὴ μείνῃ ἄνευ τινὸς ἀποτελέσματος αἱ Δυνάμεις πρὸ τῆς ἐκτελέσεως αὐτῆς θέλουσι βεβαίως θέσει τὸ ζήτημα ὑπὸ ὡριμωτέραν συζήτησιν! Κοινοποιῶν τὴν ἐπιστολὴν ταύτην (17/29 Μαρτίου) καὶ εἰς Βερολῖνον (2), ᾐσθάνετο ὁ Μεττερνῖχος καὶ τὸ ἔλεγεν, ὅτι δύναταί τις νὰ εὕρῃ ἀκατάλληλον τὸ προτεινόμενον μέτρον ὡς ἀκυρούμενον ἅμα δὲν ἐπιτύχῃ· ἀλλὰ τὸ λάθος τοῦτο, προσέθετεν ὁ Μεττερνῖνος, ἔγκειται ἐν αὐτῇ τῇ φύσει τοῦ ζητήματος, τουτέστιν ἐν τῇ ἀλλοκότῳ ἰδέᾳ, ὅτι αἱ Δυνάμεις ἐσκέφθησάν ποτε περὶ ἐπεμβάσεως ὑπὲρ τῶν ἐπαναστατῶν, ὅτι ἔδωκαν καιρὸν εἰς τὴν ἐπανάστασιν νὰ ἐξαπλωθῇ καὶ ὅτι εἶναι ἀπεφασισμένοι νὰ κάμωσι διάβημα ἀντιβαῖνον εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον. Πῶς ὁ Μεττερνῖχος καὶ μετὰ τὴν ἔναρξιν τῶν συνδιασκέψεων ἠδύνατο διὰ τῶν τετριμμένων τούτων μέτων νὰ ἐλπίζῃ ἔτι, ὅτι θέλει κατορθώσῃ τι, τοῦτο ἐννοεῖ τις μόνον ὅταν ἀναλογισθῇ τὴν ἀπεριόριστον οἴησιν τοῦ ἀνδρός, ὅστις ἐκ παλαιᾶς ἐπιῤῥοῆς εἶχε συνειθήσει νὰ κατέχῃ τὴν πρώτην θέσιν, καὶ ὅστις βλέπων ἑαυτὸν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην παρηγκωνισμένον εἰς τὴν τελευταίαν θέσιν διετέλει τεταραγμένος καὶ ὡς ἔξω φρενῶν. Καὶ ἐν Βερολίνῳ ἔτι ἠπόρουν περὶ τῆς πολιτικῆς τοῦ Μεττερνίχου. Ἐζήτει ἡ Αὐστρία νὰ προσβῇ εἰλικρινῶς μετὰ τῶν Δυνάμεων,

1) Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἐν Πετρουπόλει κόμητα Βομβέλλην. Ἐκ Βιέννης 15/27 Μαρτίου 1827. χργ.

2) Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν κόμητα Ζίχην. Ἐκ Βιέννης 17/29 Μαρτίου 1827. χργ.

ἢ προσποιουμένη ὅτι προχωρεῖ μακρότερον αὐτῶν νὰ τὰς ὠθήσῃ πρὸς τὰ ὀπίσω, ἢ ἤθελε νὰ φέρῃ εἰς φῶς τὰς μυστικὰς μεταξὺ αὐτῶν διαφοράς; Ἅπασαι αἱ λοιπαὶ Αὐλαὶ δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀμφιβάλλωσιν, ὅτι καὶ αἱ νέαι αὗται προσπάθειαι τοῦ Μεττερνίχου ἐπεδίωκον ἀείποτε τοὺς ἀρχαίους τῆς Αὐστρίας σκοπούς, νὰ διασταυρώσωσι τὴν πορείαν τῶν Δυνάμεων, νὰ παρεμποδίσωσι τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς συνθήκης, ν' ἀναχαιτίσωσι τὰ ἐπικείμενα ἐντονώτερα διαβήματα, καὶ νὰ συμπράξωσιν εἰς τὴν δι' αὐτῶν ἀπειλήν, ὅπως ἀσφαλέστερον ματαιώσωσι τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν. Ἐὰν ὅμως τὸ ὅλον στρατήγημα δὲν ἦτο εἰμὴ ἐξακολούθησις τῶν κατὰ τὰς ἐν Πετρουπόλει διασκέψεις ῥᾳδιουργιῶν, τότε ἦτο ἑπόμενον ὅτι καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔπρεπε νὰ συνοδεύηται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συστήματος τῆς ἀπάτης, ὡς ἐν Πετρουπόλει. Ὁ Γυλλεμινῶτος ὑπωπτεύθη ἔτι μᾶλλον, ὅτι ὁ πρέσβυς τῆς Αὐστρίας ὑποθάλπει τὴν ἀντίστασιν τῆς Πύλης, ὑποστηρίζων κατὰ τὸ φαινόμενον τὰς ἀπαιτήσεις τῶν Δυνάμεων· ὁ βαρῶνος Μίλτιτς ἔμαθεν ὅτι ὁ Ὄττενφελς ἐπεδοκίμασε παρὰ τῇ Πύλῃ τὴν ἀπὸ 28/9 Ἰουνίου τουρκικὴν διασάφησιν, ἣν ἀπεδοκίμασε παρὰ ταῖς πρεσβείαις. Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Βιέννῃ οἱ ὀξυδερκέστεροι τῶν διπλωματῶν ἦσαν πεπεισμένοι, ὅτι ὁ Μεττερνῖχος οὐδαμῶς ἐπεθύμει τὴν μὴ προσδοκωμένην παρ' αὐτοῦ ἐκουσίαν ἐκ μέρους τοῦ Σουλτάνου εἰρηνοποίησιν, ἂν καὶ διεβεβαίου, ὅτι ἐὰν λάβῃ πληρεξουσιότητα θέλει αὐτὸς ἐκτελέσει τὴν εἰρηνοποίησιν εἰς ὀλιγώτερον διάστημα χρόνου παρ' ὅσον αἱ λοιπαὶ Αὐλαὶ χρειάζονται ὅπως μόνον συμφωνήσωσιν (1). Αἱ ἀλλεπάλληλοι εἰδήσεις περὶ τῆς ματαιώσεως πάντων τῶν παρὰ τῇ Πύλῃ διαβημάτων ἐνέπλησαν τὸν Μεττερνῖχον τοσαύτης ἀπροκαλύπτου χαρᾶς, ὥστε οἱ μὴ ἀπατηθέντες (2) δὲν ἀμφίβαλλον, ὅτι ὁ Μεττερνῖχος οὐδὲν ἔ-

---

1) Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν κόμητα Ζίχην ἀπὸ 3|15 Ἀπριλίου 1827. χγρ.

2) Εἰς αὐτοὺς ἀνῆκε καὶ ὁ νέος βαρῶνος Μάλτσαν ὅστις μετὰ τὸν (κατὰ τὸν Φεβρουάριον) συμβάντα θάνατον τοῦ πρίγκηπος Hatzfeld, προΐστατο προσωρινῶς μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ ἀδελφοῦ του, κόμητος Μάλτσαν, τῆς ἐν

τερον θηρεύει ἢ τὴν ματαίωσιν πάσης οἱασδήποτε διαπραγματεύσεως, ἔξω καὶ ἐπὶ βάσεων συντηρητικῶν καὶ νομίμων γενομένης.
Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Γαλλία εἶχεν ἀποστείλει πρὸς ὅλας τὰς κυβερνήσεις τὸ περὶ συνθήκης σχέδιόν της, τὸ ὁποῖον ὁ Κάννιγκ παραβάλλων πρὸς τὸ ῥωσσικὸν σχέδιον, κατεγίνετο νὰ μετασχηματίσῃ εἰς τρίτον δίκτυον, καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἐστερχάζης ἔλαβε τὰς νέας αὐτοῦ ὁδηγίας. Ἀλλ' ὅλη ἡ διπλωματικὴ ἀτμοσφαῖρα, καὶ μάλιστα ἡ σχέσις μεταξὺ Κάννιγγος καὶ Λήβεν, ἔπεισαν ταχέως τὸν πρεσβευτὴν (Ἐστερχάζην), πόσον ἀποφασιστικῶς αἱ δύο Δυνάμεις ἔστρεφον ἤδη τὰ νῶτα εἰς τὴν Αὐστρίαν. Αναφέρων εἰς τὸν Λήβεν τὴν συγκατάθεσιν τῆς Αὐλῆς του, νὰ γείνῃ τὸ Λονδῖνον κέντρον συνεννοήσεως μεταξὺ τῶν συμμάχων, ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὴν ὁριστικὴν ἀπάντησιν (1), ὅτι ἤδη δὲν πρόκειται πλέον περὶ διαπραγματεύσεων. Δὲν εἶναι νῦν ὁ σκοπὸς, εἶπεν ὁ Λήβεν, νὰ προκαλεσθῇ συζήτησις μεταξὺ τῶν πέντε Δυνάμεων, ἐν ᾧ αἱ τρεῖς εἶναι σύμφωνοι, ἀλλὰ μόνον θέλουσι νὰ μάθωσιν αἱ τρεῖς κατὰ πόσον θὰ προβῇ ἡ σύμπραξις τῶν δύο εναπολειφθεισῶν. Ἑξαετὴς πεῖρα ἐδίδαξεν, ὅτι ἡ Πύλη δὲν *θέλει* νὰ ἐνεργήσῃ τὴν εἰρηνοποίησιν, ἢ ὅτι δὲν *δύναται*· ὅθεν πρέπει ν' ἀφήσῃ τὰς Δυνάμεις νὰ ἐπιφέρωσι τὴν εἰρηνοποίησιν. Η Ῥωσσία ἔχει στερεὰν ἀπόφασιν νὰ ἐνεργήσῃ, βασιζομένη ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀδιαφιλονεικήτου ἀνάγκης· ἡ συναίσθησις τῆς ἀνάγκης ταύτης δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὰς ἐνστάσεις κατὰ τῶν *μεμονωμένων μέτρων*, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ φέρωσι πρὸς τὸν σκοπόν.

Βιέννῃ πρωσσικῆς πρεσβείας. Τὰ ἔγγραφα τοῦ νέου τούτου διπλωμάτου, τὰ ὁποῖα μαρτυροῦσι σπανίαν πολιτικὴν καὶ ψυχολογικὴν ὀξυδέρκειαν, ἀποπνέουσιν, ὡς ἐν ταῖς ἐκθέσεσι τοῦ βαρώνου Βύλωφ ἐκ Λονδίνου, ἀτμοσφαῖραν καθαρὰν, οἵαν μόλις εὑρίσκει τις ἐν τοῖς ἐγγράφοις τῶν διπλωματῶν τῆς Ἀγγλίας.

(1) Παρατηρήσεις τοῦ πρίγκηπος Λήβεν. Τὸ γαλλικὸν τοῦτο ἄνευ ἡμερομηνίας ἔγγραφον ἔχει ἀντικείμενον τὴν κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας συνδιάλεξιν τοῦ Λήβεν μετὰ τοῦ Ἐστερχάζη. χργ.

Ἔτι ὁριστικωτέρα ἦτο ἡ ἀπάντησις τοῦ Κάννιγγος πρὸς τὸν πρίγκηπα Ἐστερχάζην. Εἰς τὴν ἐρώτησιν, ἐὰν αἱ τρεῖς Δυνάμεις θέλουσι συνομολογήσει τὴν συνθήκην των, χωρὶς νὰ περιμένωσι τὴν ἀπόφασιν τῶν δύο ἄλλων Αὐλῶν, ἀπήντησεν ὁ Κάννιγκ καταφατικῶς, ἐπειδὴ ἡ ἀρχὴ τῆς μεσολαβήσεως ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος προσκλήσεως, ἀρχὴ, ἣν ἡ Αὐστρία ἀποῤῥίπτει, εἶναι διὰ τὴν Ἀγγλίαν ὅρος ἀπαραίτητος. Διὰ τῆς ἀναφορᾶς ταύτης τῆς μιᾶς ἀρχῆς εἰς τὴν ἄλλην παρεμερίσθη ἡ Αὐστρία κατὰ τὴν διπλωματικὴν ἔννοιαν ὅσον οἷόν τε ἀποτομώτερον. Οὐχ ἧττον ὅμως ἐφαίνετο ἐπὶ στιγμὴν, ὅτι ἤθελε σχηματισθῇ ἐν Λονδίνῳ κέντρον πενταμελῶν συζητήσεων, ὅτε ἀφίκετο ὁ βαρῶνος Ἐῤῥῖκος Βυλὼφ (περὶ τὰ μέσα τοῦ Ἀπριλίου) ὅπως ἀντικαταστήσῃ ὡς πρέσβυς τῆς Πρωσσίας τὸν κόμητα Μάλτσαν. Ὁ Βυλὼφ ἦτο ἐκ τῶν ὀλίγων ἐκείνων Πρώσσων, οἵτινες ἤθελον νὰ ἴδωσι τὴν πατρίδα των ἐξερχομένην ἐκ τῆς οὐδετερότητος ἣν μέχρι τοῦδε εἶχε τηρήσει ὡς πρὸς τὰ προκείμενα ζητήματα. Ὅθεν ἀσμένως ἤθελεν ἀναλάβει τὴν νέαν θέσιν του μὲ τὴν πληρεξουσιότητα νὰ συμμεθέξῃ τῆς τριπλῆς συνθήκης, καὶ ἐπειράθη παντὶ σθένει νὰ λάβῃ ἔπειτα τὴν πληρεξουσιότητα ταύτην. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἐπιμονὴ τοῦ βασιλέως του δὲν ἐπέτρεψε νὰ τῷ δοθῇ εἰμὴ ἡ ἐντολὴ πρὸς προσυπογραφὴν συνθήκης μεταξὺ ὅλων τῶν πέντε Δυνάμεων, τούτου ἕνεκα ἐκίνησε πάντα λίθον ὁ Βυλὼφ, ὅπως παρακινήσῃ τὸν Ἐστερχάζην καὶ δι' αὐτοῦ τὸν Μεττερνῖχον νὰ λάβῃ μέρος· ὅπως προτρέψῃ τὸν Λήβεν νὰ παρακινήσῃ τὴν κυβέρνησίν του νὰ προσελκύσῃ τὴν Αὐστρίαν εἰς τὰς διαπραγματεύσεις· ὅπως συστήσῃ τὸ ἀγγλικὸν ὑπουργεῖον, νὰ φέρῃ εἰς συζήτησιν τὸ σχέδιον τῆς συνθήκης πρὶν ἢ τὸ πέμψῃ πρὸς ὑπογραφὴν εἰς Παρισίους. Ὁ Πολινιὰκ τῷ ὑπεσχέθη νὰ ἐνεργήσῃ, νὰ μὴ ὑπογράψῃ ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις πρὶν ἢ δοθῇ καιρὸς εἰς τὰς Αὐλὰς τῆς Βιέννης καὶ τοῦ Βερολίνου νὰ λάβωσιν ἀπόφασίν τινα. Ἀλλ' ὁ Λήβεν μὲ ὅλας τὰς ὁδηγίας, ἃς ὁ Βυλὼφ εἶχεν ἐνεργήσει δι' αὐτὸν, ἔλαβε μετ' ὀλίγον (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Μαΐου ἔ. ν.) νέας ὁδηγίας νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν ὑπόθεσιν. Καὶ διὰ

τὴν Ἀγγλίαν, ἥτις ἐπροτίμα ῥητῶς τὴν ἐξαίρεσιν τῆς Αὐστρίας τῆς ἑνώσεως αὐτῆς, ἐπροτίμα τὴν τριπλῆν συμμαχίαν τῆς πενταμελοῦς, ἀπήντησεν ὁ λόρδος Δωδλέϋ εἰς τὸν Βυλὼφ, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τροποποιηθῇ τὸ σχέδιον τῆς συνθήκης χάριν τῆς Αὐστρίας, ἧς οἱ σκοποὶ εἶναι ὑπὲρ τὸ δέον ἀμφίβολοι. Ἦτο αὕτη ἡ ἐποχὴ, καθ' ἣν ἡ δύναμις τοῦ Κάννιγγος εὑρίσκετο εἰς τὸν κολοφῶνά της. Ἡ ἀποχώρησις τοῦ φιλασθένου Λιβερπούλου εἶχε θέσει τὸν Κάννιγγα ἐπὶ κεφαλῆς τῆς διοικήσεως. Ἡ ἀγανάκτησις τοῦ Μεττερνίχου κατ' αὐτοῦ εἶχε περιέλθει εἰς τὴν ἀκμήν της μετὰ τὸν προβιβασμόν του τοῦτον καὶ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Πὴλ καὶ τοῦ Οὐελλιγκτῶνος ἀπὸ τοῦ ὑπουργείου. Ὁ Ἐστερχάζης ζητήσας προτροπῇ τοῦ Βυλὼφ ἐκ Βιέννης νέας ὁδηγίας ἔλαβεν εἰς ἀπάντησιν ἔγγραφον τοσοῦτον τραχὺ, ὥστε δὲν ἐτόλμησε νὰ τὸ κοινοποιήσῃ εἰς τὸν Λήβεν. Μαθὼν δὲ τὸ περιεχόμενον τῆς συνθήκης, ἐνόησεν ὅτι ἡ κυβέρνησίς του δὲν θέλει συναινέσει εἰς τὴν συνθήκην, ἂν καὶ αὐτὸς ἦτο γνώμης ὅτι ὤφειλε νὰ τὸ πράξῃ. Ὁ Βυλὼφ, καίτοι φοβούμενος μὴ δυσαρεστήσῃ, ἐξέφρασε δι' ἐπιστολῆς του πρὸς τὴν Πρωσσικὴν κυβέρνησιν ἐν πλήρει πεποιθήσει τὴν εὐχήν του καὶ τὴν ἐλπίδα, ὅτι θέλει λάβει πληρεξουσιότητα νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν συνθήκην, ἀφ' οὗ ἡ συνθήκη εἶχε σταλῆ ἐκ μέρους τῆς γαλλικῆς Αὐλῆς εἰς Βερολῖνον καὶ εἰς Βιέννην μὲ τὴν πρόσκλησιν νὰ τὴν ὑπογράψωσιν. Ὁ Βυλὼφ διϊσχυρίζετο ἐν τῇ ἐπιστολῇ του, ὅτι μερικὴ σύμβασις τῶν τριῶν Δυνάμεων ἔπρεπε νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπικίνδυνος διάλυσις τῆς συμμαχίας, καὶ ὅτι διὰ τὴν πρωσσίαν ἡ μόνωσις εἶναι πολὺ ἐπισφαλεστέρα ἢ διὰ τὴν Αὐστρίαν. Ἀλλὰ καὶ ἐκ Βερολίνου καὶ ἐκ Βιέννης ἐδόθησαν ἀρνητικαὶ ἀπαντήσεις (περὶ τὰ τέλη Ἰουνίου). Τὴν ἀπόφασιν τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως εἶχε κοινοποιήσει ὁ Μεττερνῖχος πρὸ ἑνὸς ἤδη μηνὸς, συνεπείᾳ νέων ἀρνήσεων ἐκ Πετρουπόλεως. Ἐγκύκλιος (1) τοῦ Νεσελρὼδ (ἀπὸ 21/3 Μαΐου) τοσοῦτον ἐντόνως διελάμβανε περὶ τοῦ συμφέροντος τῆς μεταξὺ

(1) Portfol. 6, 7.

Ῥωσσίας καὶ Ἀγγλίας συμμαχίας, καὶ περὶ τοῦ ἀπαραιτήτου, τοῦ καταλλήλου καὶ σωτηρίου τοῦ πρωτοκόλλου, ὥστε ἡ Αὐστρία ἐνόησεν ἤδη ἐξ αὐτῆς τὴν εἰς τὰς τελευταίας αὐτῆς εἰς Πετρούπολιν ἀπευθυνθείσας προτάσεις ἀπάντησιν, πρὶν ἔτι ἔλθῃ κατ' εὐθεῖαν ἡ ἀπάντησις αὕτη, (Μάϊος), δι' ἧς ἀπεῤῥίπτοντο αἱ προτάσεις διὰ τὸν λόγον, ὅτι ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τῆς βάσεως τοῦ σχεδίου ἤθελε λύσει τὴν Ἀγγλίαν ἀπὸ τὰς ὑποχρεώσεις της. Συγχρόνως δὲ ἀνηγγέλλετο ὁ ἀπόπλους τοῦ ῥωσσικοῦ στόλου πρὸς τὴν Μεσόγειον. Ὁ Μεττερνῖχος ἀπεσύρθη ἀμέσως εἰς τὴν θέσιν του, ἣν ἐν τῇ ἀπὸ 10/22 Δεκεμβρίου παρ. ἔ. διασαφήσει του εἶχε διακοινώσει ὅτι θέλει καταλάβει, δηλ. εἰς τὴν «ἐν γραμμῇ ἀνεξαρτήτῳ» σύμπραξιν. Καὶ τοῦτο ἐκοινοποιήθη εὐθὺς μετὰ τῆς ἀποστολῆς τῆς ῥωσσικῆς ἀπαντήσεως πρὸς τὸν ἐν Λονδίνῳ Ἐστεργάζην (14/26 Μαΐου). Ἐν Βερολίνῳ ὅμως κατέβαλεν ὁ Μεττερνῖχος πᾶσαν προσπάθειαν, ὅπως παρακινήσῃ τὴν Αὐλὴν τῆς Πρωσσίας νὰ ἐμμείνῃ εἰς τὴν πολιτικήν της· δι' ὅλων τῶν δυνατῶν συκοφαντιῶν ἀπέτρεψε τὴν Πρωσσίαν ἀπὸ τῆς γαλλικῆς σειρῆνος, ἥτις ζητεῖ νὰ τὴν ἑλκύσῃ πρὸς τὴν συνθήκην· συγχρόνως δὲ κατέδειξεν ἐν Βερολίνῳ ὅλον τὸ μεγαλεῖον τῆς συντηρητικότητος αὐτοῦ (1). «Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ λαβυρίνθου τούτου, ἔγραφεν ὁ Μεττερνῖχος, θέλομεν ἵστασθαι ὀρθοὶ καὶ ἀκράδαντοι. Πολλάκις ἤδη δὲν ἐφοβήθημεν νὰ θέσωμεν ἑαυτοὺς ὡς βράχους ἐν μέσῳ κυμαινομένης θαλάσσης· ἐσυνειθίσαμεν ν' ἀποκρούσωμεν τὰ κύματα, καὶ τὰ εἴδομεν διαῤῥηγνύμενα πρὸ τῶν ποδῶν ἡμῶν, χωρὶς ν' ἀλλοιωθῶμεν. Ἤδη εἴμεθα εἰς θέσιν ν' ἀνανεώσωμεν τοῦτο.» Ὁ Μεττερνῖχος ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ του. Ἡ ἀγαθὴ φίλη γερμανικὴ Δύναμις (ἡ Πρωσσία) δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποφασίσῃ ν' ἀποβάλλῃ τρόπον τινα διὰ τετραμελοῦς συνθήκης τὴν Αὐστρίαν ἐνώπιον τοῦ κόσμου ὅλου ἐκ τῆς συμμαχίας, καὶ νὰ τὴν παραστήσῃ ὡς μυστικὸν τῆς Πύλης σύμμαχον. Αὐτὸς ὁ βασιλεὺς τῆς

(1) Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἐν Βερολίνῳ κόμητα Ζίχην, ἀπὸ 7/19 Μαΐου 1827. χργ.

Πρωσσίας ἔγραψεν ἰδιοχείρως πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Νικόλαον, ὅπως καταστήσῃ ὅσον οἷόν τε συνδιαλλακτικωτέραν τὴν ἄρνησιν αὐτοῦ.

Ἡ σύμβασις τῆς 24/6 Ἰουλίου.

Ἡ σύμβασις, ὅπως ἐστάλη εἰς Παρισίους πρὸς ὑπογραφὴν, ὥριζε διὰ τοῦ πρώτου αὐτῆς ἄρθρου, ὅτι αἱ τρεῖς Δυνάμεις θέλουσι προτείνει ἀπὸ κοινοῦ τῇ Πύλῃ τὴν μεσολάβησίν των πρὸς συνδιαλλαγὴν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπαιτήσει συγχρόνως τὴν ἄμεσον ἀνακωχὴν τῶν ὅπλων· τὰ λοιπὰ ἄρθρα ἦσαν ἐπαναλήψεις τῶν ἄρθρων τοῦ πρωτοκόλλου. Πρὸ τῆς ὑπογραφῆς ὅμως (24/6 Ἰουλίου) ὑπέστη ἡ σύμβασις τροποποιήσεις τινάς. Ὡς πρὸς τὰς προτροπὰς εὑρέθησαν ἐπὶ τέλους αἱ τρεῖς Δυνάμεις ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς, ἐν ᾧ πρότερον ἡ Ἀγγλία εἶχεν θέσει τὰς ἑαυτῆς πρὸ τῶν ἄλλων. Ἡ τροποποίησις αὕτη ἐπῆλθε συνεπείᾳ τῆς αἰτήσεως, ἣν ἡ κυβέρνησις τοῦ Ζαΐμη ἀπηύθυνε διὰ τοῦ Δεριννῦ πρὸς τὸν Γυλλεμινῶτον, νὰ ἑνώσῃ οὗτος τὴν ἐπέμβασίν του μετὰ τῆς τοῦ πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας. Ῥητὸν ἄρθρον περὶ τῆς ἐγγυήσεως τῆς εἰρηνοποιήσεως τῶν Δυνάμεων ἀφῃρέθη κατὰ τὴν τελειωτικὴν τῆς συμβάσεως σύνταξιν. Ὡσαύτως καὶ σειρά τις μυστικῶν ἄρθρων περὶ τῶν μέτρων, τῶν ληφθησομένων ἐν περιπτώσει νέας ἐκ μέρους τῆς Πύλης ἀρνήσεως ἐν μέρει μὲν ἀφῃρέθη (γνωμοδοτήσει τοῦ δικηγόρου τοῦ Ἀγγλικοῦ Στέμματος), ἐν μέρει δὲ μετετέθη εἰς τὰς πρὸς τοὺς ναυάρχους ὁδηγίας (1). Εἰς τὰς πρὸς τοὺς τρεῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις ὁδηγίας (2) ἦτο ἐν πρώτοις ἐπισυνημμένον τὸ ὁριστικὸν σχέδιον τῆς ὑποβληθησομένης κοινῆς διακοινώσεως (3), δι' ἧς ἐπροτείνετο μεσολάβησις καὶ ἀνακωχὴ ὅπλων καὶ ὡρίζετο ἑνὸς μηνὸς προθεσμία πρὸς ἀπάντησιν. Παρερχομένης ἐπὶ ματαίῳ τῆς προθεσμίας ταύτης ἔμελλε δευτέρα διασάφησις (ἧς τὸ σχέδιον ἦτο ἐπίσης ἐπισυνημμένον) (4) ν' ἀνακοινώσῃ εἰς τὴν

---

(1) Τὰ ἔγγραφα ταῦτα εὕρηνται ἐν τῇ γαλλιστὶ γεγραμμένῃ Νέᾳ Συλλογῇ τῶν συμβάσεων τοῦ Μάρτενς καὶ Μουρχάρτου, 12, 4 — 265.

(2) Ἔνθ. ἀν. σελ. 2. — (3) Ἔνθ. ἀν. σελ. 6. — (4) Ἔνθ. ἀν. σελ. 7.

Πύλην τὰ μέτρα, τῶν ὁποίων σκοπὸς εἶναι ἡ ἐπίτευξις τῶν ἀμέσων τῆς ἀνακωχῆς τῶν ὅπλων ἀποτελεσμάτων, χωρὶς διὰ τοῦτο νὰ διαταράξωσι τὰς εἰρηνικὰς πρὸς τὴν Πύλην σχέσεις. Ἀναγκαζόμενοι οἱ πρέσβεις ν' ἀπευθύνωσι τὴν δευτέραν ταύτην διακοίνωσιν εἶχον ἐντολὴν νὰ κοινοποιήσωσι συγχρόνως τὸ διάβημά των τοῦτο πρὸς τοὺς ναυάρχους, ὅπως λάβωσιν οὗτοι τὰ ὑπὸ τῶν ὁδηγιῶν των προβλεπόμενα μέτρα. Διὰ τῶν πρώτων πρὸς τοὺς ναυάρχους ὁδηγιῶν (1) ἀνετίθεντο αὐτοῖς τὰ αὐτὰ διαβήματα, τὰ ὁποῖα οἱ πρέσβεις εἶχον διαταγὴν νὰ κάμωσι παρὰ τῇ Πύλῃ· δηλ. κοινὴ περὶ ἀνακωχῆς ὅπλων πρότασις, μετὰ τὴν παραδοχὴν τῆς ὁποίας ἔπρεπε νὰ λάβωσιν ἀπὸ κοινοῦ καὶ ὅσον τάχιστα τὰ καταλληλότατα μέτρα πρὸς κατάπαυσιν τῆς αἱματοχυσίας. Ἐὰν δὲ ἡ Πύλη ἀρνηθῇ τὴν εἰρηνοποίησιν καὶ τὴν ἀνακωχὴν τῶν ὅπλων, τότε ἔπρεπεν οἱ ναύαρχοι νὰ συνάψωσι φιλικὰς πρὸς τοὺς Ἕλληνας σχέσεις καὶ νὰ ἐμποδίσωσι πᾶσαν διὰ θαλάσσης ἀποστολὴν ὅπλων καὶ ἀνδρῶν, προσέχοντες τὰ μάλιστα, μὴ τὰ μέτρα ταῦτα παρεκτραπῶσιν εἰς ἐχθροπραξίας κατὰ τῆς Πύλης. Τότε μόνον εἶχον νὰ μεταχειρισθῶσι τὴν βίαν, ἐὰν οἱ Τοῦρκοι θελήσωσι νὰ διατηρήσωσι διὰ τῆς βίας τὰς διακεκομμένας συγκοινωνίας. Αἱ ὁδηγίαι, ἔλεγε τὸ ἔγγραφον κατωτέρω, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προΐδωσι πᾶν τὸ ἐνδεχόμενον· διὸ ἀνάγκη οἱ ναύαρχοι νὰ ἔχωσιν ἐλευθερίαν τινα, *ἥτις ἐκ τῶν προτέρων τοῖς χορηγεῖται*, ἀρκεῖ μόνον νὰ ἔχωσιν ἀκριβῆ γνῶσιν τῶν σκοπῶν τῶν Δυνάμεων, καθὼς καὶ τῶν ληπτέων μέτρων, καὶ νὰ ἦναι ἐντελῶς μεταξύ των σύμφωνοι· ἐπὶ τῇ προϋποθέσει τῶν τριῶν τούτων λόγων εὔκολον θέλει εἶσθαι νὰ ὑπερασπισθῶσιν ἅπαντα τὰ παρουσιασθησόμενα προσκόμματα (2). Ἐν μεγάλῃ σπουδῇ ἀπεστάλησαν αἱ ὁδηγίαι αὗται πρὸς τοὺς πρέσβεις· ἐν μεγάλῃ ἐπίσης σπουδῇ ἀπηυθύνθησαν παρὰ τῶν πρέσβεων πρὸς τοὺς ναυάρχους. Ἅμα αἱ ἐκ Λονδίνου καὶ Παρισίων

(1) Ἐνθ. ἀν. σελ. 8.

(2) Δεύτεραι πρὸς τοὺς ναυάρχους ὁδηγίαι. Ἐνθ. ἀν. σελ. 12.

ὁδηγίαι ἔφθασαν εἰς Κωνσταντινούπολιν (31/12 καὶ 2/14 Αὐγούστου), οἱ τρεῖς πρέσβεις ἀπηύθυναν τὴν κοινὴν αὐτῶν διακοίνωσιν (4/16 Αὐγ.), προσκαλέσαντες συγχρόνως τοὺς πρέσβεις τῆς Πρωσσίας καὶ τῆς Αὐστρίας νὰ ὑποστηρίξωσιν αὐτήν. Ὁ πρέσβυς τῆς Πρωσσίας τὸ ὑπεσχέθη, ἀλλ᾽ ὁ τῆς Αὐστρίας ἠρνήθη προφασιζόμενος ἔλλειψιν ὁδηγιῶν, καὶ ἐκοινοποίησε (7/19 Αὐγ.) διὰ τοῦ διερμηνέως του εἰς τὸν ῥεὴζ ἐφέντην ἁπλῶς τὴν πρόσκλησιν τῶν τριῶν πρέσβεων καὶ τὴν ἄρνησίν του. Ἡ διαγωγὴ αὕτη τῆς Αὐστρίας ἐνίσχυσε τοὺς ὑπουργοὺς τῆς Τουρκίας εἰς τὴν δυστροπίαν, μεθ᾽ ἧς οἴκοθεν ἦσαν ἕτοιμοι νὰ δεχθῶσι τὰς περὶ μεσολαβήσεως προτάσεις. Ὁ ῥεὴζ ἐφέντης κατὰ τὴν πρώτην ἤδη κοινοποίησιν τῆς συνομολογηθείσης συμβάσεως ἐποιήσατο λόγον πρὸς τοὺς πρέσβεις περὶ ἐπικειμένων στάσεων καὶ ἀπέῤῥιψε πᾶσαν φιλικὴν παράστασιν. Καὶ πραγματικῶς ἡ θέσις τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀγῶνος ἦτο τοιαύτη, ὥστε ἡ Πύλη ὤφειλε παρά ποτε ἀποφασιστικῶς ν᾽ ἀντιπαραταχθῇ κατὰ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς ἐπιθέσεως ταύτης. Αἱ Ἀθῆναι εἶχον πέσει· ὑπελείπετο ἔτι ἡ καιρία κατὰ τῆς Ὕδρας πληγή· πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀπέπλεε κατ᾽ ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος. Πρὸς τούτοις ἀπὸ τοῦ παρελθόντος θέρους εἶχεν ἐκραγῇ νέος μεταξὺ Περσίας καὶ Ῥωσσίας πόλεμος, ὅτις καὶ τότε ἤδη ἐπέφερε τοῖς Ῥώσσοις ζημίας τινὰς καὶ ἤδη πάλιν ἐλάμβανε κακὴν δι᾽ αὐτοὺς τροπήν. Καὶ τέλος καὶ ὁ Σουλτάνος, καταληφθεὶς μετὰ τὴν ἐπιτυχῆ τῶν μεταῤῥυθμίσεων αὐτοῦ ἔκβασιν ὑπὸ ἰλίγγου ὑπερομίας, εὑρίσκετο ἧττον παρά ποτε διατεθειμένος νὰ παραιτηθῇ τῆς ἐπιμονῆς του. Ὅθεν οἱ διερμηνεῖς ἔτυχον κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐντολῶν αὐτῶν (4/16 Αὐγούστου) κακίστης ὑποδοχῆς. Ὁ ῥεὴζ ἐφέντης οὐδὲ κἂν ἐδέχθη τὴν διακοίνωσίν των, οἱ δὲ διερμηνεῖς ἀπερχόμενοι ἄφησαν αὐτὴν ἐσφραγισμένην ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου. Πρὸς τὸν Κύριον Οὐσσὰρ (τὸν διερμηνέα τῆς αὐστριακῆς πρεσβείας), φέροντα αὐτῷ τὴν κοινοποίησιν τοῦ πρέσβεώς του, ἐξεφράσθη ὁ ῥεὴζ ἐφέντης πικρότατα περὶ τῶν ὑπὸ τῶν Δυνάμεων γενομένων προτάσεων, αἵτινες σκοπὸν ἔχουσι νὰ ἐκβάλωσι τοὺς

Μωαμεθανοὺς ἀπὸ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἑστιῶν των, νὰ παραδώσωσιν εἰς τοὺς ἀπίστους τὰ τζαμία καὶ νὰ ἀντικαταστήσωσι τοὺς κατίδας διὰ ἱερέων! Τί φρονεῖ ἡ Εὐρώπη, προσέθηκεν ὁ ῥεῒζ ἐφέντης, περὶ τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος καὶ τῶν θρησκευτικῶν δοξασιῶν τῶν Ὀθωμανῶν; Ὁ «μέγας οὗτος καὶ μικρὸς Κάννιγκ» εἶναι ἄρα δυνατὸν νὰ ἔχῃ τόσον κακὰς πληροφορίας περὶ τοῦ τί ἐστι τὸ ἀποτελοῦν τὴν ἐθνικὴν ἰσχὺν τῶν Ὀθωμανῶν στοιχεῖον; Οἱ τρεῖς πρέσβεις θεωρήσαντες ὡς προσβολὴν κατὰ τῆς ἀξιοπρεπείας των τὴν διαγωγὴν ταύτην τοῦ ῥεῒζ ἐφέντη, ἠλάττωσαν τὴν δοθεῖσαν προθεσμίαν εἰς δεκαπέντε ἡμέρας (πρὸς τὸ ὁποῖον εἶχον πληρεξουσιότητα) καὶ ἀπήτησαν (18/30 Αὐγούστου) παρ' αὐτοῦ ἄμεσον ἀπάντησιν. Ὁ ῥεῒζ ἐφέντης ἀπήντησεν ὅτι οὐδεμίαν ἄλλην ἀπάντησιν ἔχει νὰ δώσῃ ἢ τὴν κατὰ τὴν 28/9 Ἰουνίου δοθεῖσαν ἤδη ὅτι «ἡ ῥητή, ἀπόλυτος, τελειωτική, ἀμετάτρεπτος καὶ αἰωνία ἀπάντησις τῆς Πύλης εἶναι, ὅτι οὐδεμίαν πρότασιν δέχεται ὡς πρὸς τὰ τῆς Ἑλλάδος» (1). Ἀμέσως ἀπηύθυναν οἱ πρέσβεις (19/31 Αὐγούστου) τὴν δευτέραν αὐτῶν διακοίνωσιν, ἐν ᾗ ἐγίνετο λόγος περὶ τῆς διὰ τῆς βίας συνομολογήσεως τῆς ἀνακωχῆς τῶν ὅπλων. Καὶ τὴν διακοίνωσιν ταύτην ἠρνήθη ὁ ῥεῒζ ἐφέντης νὰ δεχθῇ· ἀλλ' ὁ διερμηνεὺς τῆς γαλλικῆς πρεσβείας εὗρεν εὐκαιρίαν νὰ τῷ τὴν ἀναγνώσῃ τουρκιστί. Ὁ ὑπουργὸς τῆς Πύλης ἀπήτησε νὰ μάθῃ ἀκριβῶς τὴν φύσιν τῶν μέτρων, ἃ ἠπείλουν αἱ Δυνάμεις νὰ λάβωσι, καὶ ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ κηρύξεως πολέμου. Ὅτι δὲ ὁ διερμηνεὺς τὸν διεβεβαίωσε περὶ τῶν φιλικῶν διαθέσεων τῶν Δυνάμεων, περὶ τῆς ἐχθρικῆς φιλίας καὶ συνάμα φιλικῆς ἔχθρας, τοῦτο ὁ τουρκικὸς αὐτοῦ νοῦς δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκλάβῃ ἢ ὡς ἀντίθεσιν καὶ σύγχυσιν· «εἶναι τὸ αὐτό, εἶπεν, ὡς νὰ θέσῃ τις πῦρ πλησίον βάμβακος!» Ἐπέμενε δὲ ὁ ῥεῒζ ἐφέντης εἰς τὴν ἄρνησιν τοῦ νὰ δεχθῇ τὴν διακοίνωσιν, καὶ ἀποτόμως ἐκάλεσε παιδαριῶδες κίνημα τὸ ὅτι πάλιν ἀφέθη τὸ ἔγγραφον ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἐζήτησε

(1) Ἔνθα ἀν. σελ. 31·

παρ' ἑνὸς ἑκάστου τῶν τριῶν διερμηνέων ἀκριβῆ διασάφησιν περὶ τῶν περαιτέρω σκοπῶν τῶν συμμάχων· ὅθεν καὶ οἱ τρεῖς διερμηνεῖς μετέβησαν καὶ τρίτον (28/9 Σεπτεμβρίου) παρὰ τῷ ὑπουργῷ, φέροντες κοινὸν ἔγγραφον ὁδηγιῶν (1), ἵνα τῷ ἀγαγγείλωσιν ὅτι αἱ Δυνάμεις, ἀρνουμένης τῆς Πύλης τὴν μεσολάβησιν, θέλουσι προσεγγίσει πρὸς τοὺς Ἕλληνας κατὰ πρῶτον διὰ διορισμῶν προξένων· ὅτι ἀποῤῥιπτομένης τῆς ἀνακωχῆς τῶν ὅπλων, οἱ συμμαχικοὶ στόλοι θέλουσιν ἐκβιάσει αὐτὴν ἐμποδίζοντες πᾶσαν διὰ θαλάσσης ἀποστολὴν ὅπλων καὶ στρατιωτῶν καὶ βίαν τῇ βίᾳ ἀντιτάττοντες. Ὁ ρεὴζ ἐφέντης ἐπέμενεν εἰσέτι, λέγων ὅτι αἱ ἀρχαὶ τῆς Πύλης τὴν ἐμποδίζουσι νὰ δεχθῇ μεσολάβησιν. Συνεννόησις δὲν ἦτο δυνατή. Ἐπὶ δύο ἔτι ἡμέρας ἐγένοντο ἀμοιβαῖαι ἐρωτήσεις καὶ ἐδίδοντο διασαφήσεις, ὅπως προληφθῇ ἡ ῥῆξις, ἣν αὐταὶ ἐν ἑαυταῖς ἔφερον. Καὶ αὐτὰ τὰ γεγονότα ἀνήγγελλον ἐπικειμένην τὴν ῥῆξιν. Οἱ τρεῖς πρέσβεις εἰδοποίησαν (25/6 καὶ 27/8 Σεπτεμβρίου) τοὺς ἐμπόρους ὑπηκόους τῶν κυβερνήσεών των περὶ τῆς κρισίμου τῶν πραγμάτων καταστάσεως. Τῷ Ριβωπιέῤῥῃ ἐκοινοποιήθησαν (9/21 Σεπτεμβρ.) τὰ μέτρα τὰ ὁποῖα θέλει λάβει ὁ (κατὰ τὸν Εὔξεινον Πόντον) ναύαρχος Greigh, ὅπως ἐξασφαλίσῃ αὐτὸν καὶ τὴν οἰκογένειάν του. Ἐλέγετο ὅτι δύο ῥωσσικὰ συντάγματα πλησιάζουσιν πρὸς τὸν Προῦθον. Αἱ πρὸς τοὺς ναυάρχους τῶν κατὰ τὴν Μεσόγειον συμμαχικῶν στόλων ὁδηγίαι τῶν πρέσβεων ἀπεστάλησαν εἰς Σμύρνην εὐθὺς μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς δευτέρας διακοινώσεως (19/31 Αὐγ.) Ὁ ἀντιναύαρχος Κοδριγκτὼν ἔλαβεν ἐνίσχυσιν διὰ δύο δικρότων. Ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις ἀπέστειλε πρὸς τὸν Δεριννῦν τέσσαρα δίκροτα. Ῥωσσικὸς δὲ στόλος ἐξ 8 δικρότων καὶ 8 φρεγατῶν ὑπὸ τὸν ναύαρχον Σενιαβῖνον, ἀπέπλευσεν εὐθὺς μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συμβάσεως τοῦ Ἰουλίου εἰς Ἀγγλίαν, ὅπως ἀποστείλῃ ἐκεῖθεν ναυτικὴν μοῖραν ἐκ 4 δικρότων, 4 φρε-

(1) Ἐνθ. ἀν. σελ. 54.

γατῶν καὶ 2 βρικίων ὑπὸ τὸν κόμητα Αὔδένον (Heyden) πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν θάλασσαν.

Νέαι ῥαδιουργίαι τῆς Αὐστρίας.

Διὰ τὸν ἐν Βιέννῃ πολιτικὸν ἄνδρα, ὅστις ἵστατο μακρόθεν παρατηρητής, ἦτο ἡ ἐποχὴ αὕτη τῶν ῥηθεισῶν διαπραγματεύσεων ἐποχὴ σφοδροτάτων συγκινήσεων. Ὁ Μεττερνῖχος, μακρὰν τῶν πραγμάτων ἐκβληθείς, δὲν ἔπαυσε καὶ πρὸ τῆς συνομολογήσεως τῆς συμβάσεως τοῦ Ἰουλίου, καθ' ὃν χρόνον ἀπεστάλη τὸ σχέδιον αὐτῆς, νὰ καταφέρηται κατὰ τῆς ἀμοίρου ὡρισμένου τινὸς σκοποῦ, γεμούσης ψευδῶν καὶ ἀμφιβολιῶν καὶ ἀμόρφου ταύτης πράξεως, ἥτις κατὰ τὸν Μεττερνῖχον, ἢ μηδὲν ἦτο καὶ οὐδένα σκοπὸν εἶχεν ἢ ἀπέβλεπεν εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς Τουρκίας καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἑλλήνων. (1). Ὑπῆρχεν ὅμως στιγμή, καθ' ἣν ἠδύνατό τις νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ἡ Αὐστρία δὲν ἤθελεν ἀρκεσθῆ εἰς ὕβρεις κατὰ τῆς πράξεως ταύτης τῶν τριῶν Δυνάμεων. Αὐτοκρατορικὸν διάταγμα ἐκ Λαξεμβούργου (ἀπὸ 23/4 Ἰουνίου) διέταττε νὰ συμπληρωθῇ ὁ στρατός, τοῦ ὁποίου οἱ λόχοι ἐξ 120 ἀνδρῶν δὲν περιελάμβανον εἰμὴ 50 μόνον, εἰς κατάστασιν εἰρήνης. Εὔκολον ἦτο νὰ συνδυάσῃ τις τὸ γεγονὸς τοῦτο μετὰ τῆς πολιτικῆς τῶν χρόνων καταστάσεως. Γνωστὸν ἐπίσης ἦτο, ὅτι πολλοὶ τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν ἀπήτουν, ἐν περιπτώσει κατοχῆς τῶν παραδουναβίων Ἡγεμονιῶν ἐκ μέρους τῶν Ῥώσσων, νὰ καταλάβωσι τὴν Βοσνίαν καὶ τὴν Σερβίαν. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ὁ Μεττερνῖχος ἦσαν ἐναντίοι τῶν τοιούτων σχεδίων, φοβούμενοι τὴν ἐντελῆ καταστροφὴν τῶν κακῶς ἤδη κειμένων οἰκονομικῶν τῆς Αὐστρίας. Μετ' οὐ πολὺ ἔγεινε γνωστόν, ὅτι τὸ ῥηθὲν αὐτοκρατορικὸν διάταγμα ἐβασίζετο ἐπὶ προγενεστέρας ἀποφάσεως, ἣν οἱ ἀρχιδοῦκες πρὸ πολλοῦ ἐνήργουν, καὶ ὅτι τὸ μέτρον δὲν ἀπέβλεπεν εἰμὴ μόνον εἰς τὸ τακτικὸν τῆς γραμμῆς πεζικόν, τὸ ὁποῖον ἐκαλεῖτο τὸ γερμανικόν. Καὶ ἐκ τοῦ μὴ διορισμοῦ τοῦ Βεσσεμβεργ ἔγεινε φανερὸν ὅτι δὲν ἐπρόκειτο σπουδαίως περὶ συμπληρώσεως τῶν τάξεων τοῦ στρα-

---

(1) Αὐστριακαὶ παρατηρήσεις περὶ τῆς συμβάσεως. κ.τ.λ. —

του, τοῦ ὁποίου μόνον τὸ ἐν Ἰταλίᾳ εὑρισκόμενον σῶμα, καὶ 17 τάγματα ὁροφυλάκων ἦσαν εἰς κατάστασιν πολέμου. Ὁ Μεττερνῖχος ἐπροτίμησε νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν συμμάχων διὰ τῶν ὅπλων τῆς ῥᾳδιουργίας. Οὐδεμίαν φράσιν παρέλειπεν, οὐδενὸς μέσου ἐφείδετο, ὅπως παραστήσῃ τὴν φαυλότητα καὶ ἀθλιότητα τῆς γαλλικῆς κοβερνήσεως εἰς ὅλας τὰς Αὐλάς, καὶ μάλιστα εἰς τὴν τοῦ Βερολίνου, καὶ ὅπως διεγείρῃ ὑπονοίας κατὰ τῶν σκοπῶν αὐτῆς. Οἱ ὑπουργοὶ τῆς Γαλλίας, ἔγραφεν ὁ Μεττερνῖχος (1), φαίνεται ὅτι πιστεύουσιν, ὅτι ἡ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Ἀγγλίας ἕνωσις εἶναι παρὰ φύσιν ἕνωσις, πηγάσασα ἐκ συστήματος ἀπάτης, καὶ ὅτι ἡ Γαλλία ἠναγκάσθη νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν ἕνωσιν, ἵνα ματαιώσῃ τὸ σύστημα τοῦτο. Τοῦτο εἶναι δυσκατόρθωτον, οὐχὶ ἔντιμον, καὶ τὰ μάλιστα ἐπικίνδυνον. Τὸ νὰ ῥίπτῃ τὶς σύγχυσιν εἰς τὴν σύγχυσιν, καὶ νὰ εἰσπηδᾷ εἰς τὴν ἀταξίαν ὅπως τὴν αὐξήσῃ, τοῦτο βεβαίως δὲν εἶναι μέσον κατάλληλον ν' ἀσφαλισθῇ τις ἐναντίον τῶν πληγῶν της· *μᾶλλον διὰ τὸν ἔξωθεν ἱστάμενον ἠδύνατο νὰ ἦναι ὠφέλιμον τὸ μέσον τοῦτο.* Οὕτως ὁ Μεττερνῖχος διέγραφε τὴν πορείαν καὶ τὴν θέσιν του, ἥτις οὔτε ὠφέλιμος ἦτο οὔτε ἔντιμος, καὶ μόνον καταισχύνην καὶ περιφρόνησιν ἐγέννα. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐκατηγορήθη ὑπὸ τοῦ Μεττερνίχου καὶ ἡ πολιτικὴ τῆς Ῥωσσίας ἀμέσως ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Τσάρου, ὅστις ἐφαίνετο ὅτι ὑπείκει εἰς τὸν δελεασμὸν ἀπεριορίστου δοξομανίας. Ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκῖσκος ὠνόμαζε τὸν Τσάρον νεανίαν ἄπειρον, ὅστις μετὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἔκβασιν τῆς κατὰ τὴν ἀνάβασίν του ἐπὶ τοῦ θρόνου κρίσεως πρὸς πᾶσαν συμβουλὴν ἐκώφευε. Τὰς ῥᾳδιουργίας ταύτας τῆς Αὐστρίας ὑπωπτεύθησαν καὶ ἐν Πετρουπόλει, ἀλλ' ἐκ Βιέννης τὰς ἠρνήθησαν. Οἱ κατὰ τῆς Ἀγγλίας διερεθισμοὶ τῆς Αὐστρίας ἦσαν ἔτι σφοδρότεροι. Οἱ ἀπερίσκεπτοι λόγοι τοῦ Στράτφορδ Κάννιγγος πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυν τῆς Αὐστρίας περὶ τοῦ κυ-

(1) Ἐμπιστευτικὴ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἐν Βερολίνῳ κόμητα Ζίχην 2 14 Ἰουνίου 1827. χργ.

ρίου σκοποῦ τῆς Ἀγγλίας διὰ τῆς συμβάσεως, ἐκοινοποιήθησαν ἀμέσως εἰς Πετρούπολιν! Κατηγγέλθησαν συγχρόνως καὶ αἱ προσπάθειαι τῆς Ἀγγλίας, νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ἐν Ἑλλάδι προστασίαν της, ὅ,περ εἶναι τοῦ Κάννιγγος ὁ διηνεκὴς σκοπὸς, ὃν ἐπέτυχε μετὰ θαυμασίας ὄντως ἐπιτηδειότητος! Εἰς Παρισίους ἔγραφεν ὁ Μεττερνῖχος, ὅτι τὸ σύνολον τῆς συμβάσεως οὐδεμίαν ἄλλην πρακτικὴν ἔννοιαν καὶ τάσιν ἔχει, ἢ τὴν πολιτικὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἑλλήνων, ἥτις θέλει προπαρασκευάσει τὸν θρίαμβον τῆς ἐν Εὐρώπῃ ἐπαναστάσεως καὶ δώσει εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἀπόλυτον ὑπεροχὴν καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ κατὰ τὴν Μεσόγειον (1). Τοὐναντίον δὲ εἰς τὸν κόμητα Μάλτσαν ἀνέφερεν ὁ Μεττερνῖχος, ἐπιτηδείως ἀποβλέπων εἰς τὰ φρονήματα τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας, ὅτι κύριος σκοπὸς τοῦ Κάννιγγος διὰ τῆς συμβάσεως ἦτο, ὅτι ἤθελε ν' ἀποδείξῃ ἐνώπιον τοῦ κόσμου τὴν διάλυσιν τῆς ἱερᾶς συμμαχίας, νὰ φέρῃ εἰς τὸ μὴ περαιτέρω τὴν σύγχυσιν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, καὶ νὰ λάβῃ τὴν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος προστασίαν· κατὰ τὸν Μάϊον ἤδη ἠθέλησεν ὁ Μεττερνῖχος νὰ πείσῃ τὸν κόμητα, ὅτι 600 περίπου ὑδραιοσπετσιωτικὰ πλοῖα ὕφωσαν κατὰ τοὺς τελευταίους τρεῖς μῆνας τὴν σημαίαν τῶν Κυθήρων!

Μετὰ τῶν κατὰ τὴν Δύσιν ῥαδιουργιῶν τούτων συνεβάδιζον, ὡς καὶ πρότερον, αἱ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ῥαδιουργίαι. Διηνεκῶς ἐπειρᾶτο ἡ Αὐστρία νὰ καταπείσῃ τὴν Πύλην νὰ ἐπιμείνῃ ἀπαρεγκλίτως εἰς τὴν δι' ἑαυτῆς εἰρηνοποίησιν. Μετὰ τῶν συμβουλῶν τούτων συνεδέετο καὶ ἡ ἐπιεικὴς διαγωγὴ τοῦ Ῥεσὶτ πασᾶ πρὸς τοὺς ἐν τῇ Ἀττικῇ χωρικοὺς, ὅστις εἶχε καὶ τὴν διαταγὴν, νὰ προσκαλέσῃ τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ ἔτι εὑρισκομένους Ῥουμελιώτας ν' ἀπέλθωσιν εἰς τὰ ἴδια, ὑποσχόμενος αὐτοῖς προστασίαν καὶ ἀμνηστείαν. Οὕτω θέλομεν ἴδει κατωτέρω ὅτι καὶ ὁ Ἱεραξὰ πασᾶς μετήρχετο ἀπὸ τοῦ ἔαρος ἤδη σύστημα εἰρηνικῆς καθυποτάξεως· ὁ δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατριάρχης καθυπέβαλεν εἰς τὴν Πύλην ἀναφορὰν προσκυνήσεως, ὑπὸ συναριθμῶν τινῶν

(1) Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν κόμητα Ἀππόνυ ἀπὸ 30 11 Ἰουν. 1827. χειρ.

πλοιάρχων ὑπογεγραμμένην, τῆς ὁποίας τὸ ὕφος διήγειρεν εἰς ὀξυδερκεῖς ἀναγνώστας τὴν ὑποψίαν ὅτι εἶχε συνταχθῆ ἐν Βιέννῃ! Πρὸς τούτοις δὲ, ἅμα οἱ σύμμαχοι ἀνέφερον ἐν τοῖς σχεδίοις τῆς συμβάσεως περὶ προσεγγίσεως πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἐνόμισεν ὁ Μεττερνῖχος καλὸν νὰ προσέλθῃ πρὸς τὴν ἰδέαν ταύτην. Καὶ κατ' αὐτὴν ταύτην τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ὁ ναύαρχος Δάνδολος ἔλαβε τὰς μετριωτέρας ὁδηγίας περὶ τῆς ἐν τῷ Ἀρχιπελάγει θέσεώς του, εἶδεν ὁ κόσμος μετὰ μεγίστης ἐκπλήξεως συγχωρουμένας ἐν αὐτῇ τῇ Βιέννῃ τὰς φιλελληνικὰς συνεισφορὰς, εἶδεν αὐστριακὸν πλοίαρχον καὶ πρόξενον παρουσιαζομένους (κατὰ τὸν Φεβρουάριον) εἰς τὴν ἐν Αἰγίνῃ Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν, ὅπως διαβεβαιώσωσιν αὐτὴν περὶ τῶν εὐνοϊκῶν διαθέσεων τοῦ αὐτοκράτορός των καὶ τὴν συμβουλεύσωσι ν' ἀποτανθῇ εἰς τὸ ἔλεος! Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἀπέῤῥιψαν καὶ τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην εὔνοιαν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας, καθὼς ἀπέῤῥιψαν καὶ τὴν χάριν τοῦ Σουλτάνου, καὶ εἶδον μετ' οὐ πολὺ τὸν Δάνδολον αναλαμβάνοντα τὸ θηριῶδες σύστημα τοῦ προκατόχου του, Παυλούκη.

Ἀφ' οὗ ἅπασαι αἱ ῥᾳδιουργίαι αὗται τοῦ Μεττερνίχου ἀπέτυχον, ἀφ' οὗ ἡ σύμβασις ὑπεγράφη καὶ ἐπέκειντο αἱ παρὰ τῇ Πύλῃ διαπραγματεύσεις, ἤρξατο ἐκ νέου ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ παλαιὸν παιγνίδιον, τὸ ὁποῖον περισσότερον ἔβλαψε τὴν Πύλην παρὰ ὅλη ἡ ὑπεροψία τῆς Ἀγγλίας καὶ ὅλη ἡ φιλοδοξία τῆς Ῥωσσίας, τὸ σύστημα δηλ. τῆς Αὐστρίας, νὰ ἐνισχύῃ τὴν Τουρκίαν εἰς τὴν παθητικὴν κατὰ τῶν Δυνάμεων ἀντίστασιν καὶ νὰ τὴν κατακοιμίζῃ δι' ἀπατηλῆς ἀσφαλείας. Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυς τῆς Αὐστρίας ἠρνήθη, ὡς εἴδομεν, νὰ ὑποστηρίξῃ τὰς προτάσεις τῶν τριῶν συμμάχων. Ὁ Μεττερνῖχος ἐξέφραζεν ἐν ὅλαις ταῖς φανεραῖς αὐτοῦ ἐπιστολαῖς (1) τὴν λύπην του, ὅτι

(1) Ὁ Μεττερνῖχος πρὸς τὸν Κύριον Βέρνερ εἰς Βερολῖνον· 3|15 Σεπτ. Πρὸς τὸν Tatistschew 27|8 Σεπτ. Πρὸς τὸν κόμητα Ἀππόνην. 16|28 Σεπτ. Ἐγκύκλιος τῆς 3|15 Σεπτεμβρίου 1827. χργ.

ὁ Ὄττενφελς εἶχεν ἀποχωρισθῆ ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο ἀπὸ τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Πρωσσίας, βαρώνου Μίλτιτς, μετὰ τοῦ ὁποίου ἅπασαι αἱ προγενέστεραι ὁδηγίαι του τῷ ἐπέτρεπον νὰ συμβαδίζῃ. Μετ' οὐ πολὺ ὅμως αἱ Ἀγγλικαὶ ἐφημερίδες ἔδωκαν ὅλως διαφόρους πληροφορίας περὶ τῶν ὁδηγιῶν, τῶν διαγραψασῶν τὴν πορείαν τοῦ πρέσβεως τῆς Αὐστρίας. Ὁ Δαμᾶς ἀπ' εὐθείας τὸν κατηγόρει, ὅτι ἐσυμβούλευσε τὴν Πύλην νὰ παρατείνῃ τὰς διαπραγματεύσεις. Ἐν ταῖς ἐκθέσεσιν αὐτοῦ (1) ἐκαυχᾶτο ὁ Ὄττενφελς ὅτι ἐπέτυχε τοῦ «κυρίου τούτου σκοποῦ». Ὡσαύτως εἶπεν ὁ αὐτὸς διπλωμάτης ἐμπιστευτικῶς εἰς τὸν βαρῶνον Μίλτιτς, ὅτι οὐδέποτε εἶχε λάβει ἐντολὴν (ὡς ἐκ Βιέννης διεβεβαιώθησαν αἱ Δυνάμεις) νὰ συστήσῃ εἰς τὴν Πύλην τὴν παραδοχὴν τῶν προτάσεων τῶν Δυνάμεων· ὁ αὐτὸς πάλιν ἀποδοκιμασθεὶς δημοσίᾳ ὑπὸ τοῦ Μεττερνίχου, εὐκόλως παρηγορεῖτο ὡς ἀπαλλαχθεὶς διά τινος ἰδιαιτέρας ἐπιστολῆς πάσης εὐθύνης! Ἔτι χειροτέρα ἦτο κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἡ διαγωγὴ τοῦ πρέσβεως τῆς Πρωσσίας, ὅστις, καίτοι ῥητῶς διαταχθεὶς νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν μεσολάβησιν καὶ ἀποδείξας τὴν πρὸς τοῦτο πληρεξουσιότητάτου διὰ τῶν φανερῶν αὐτοῦ διαβημάτων (2), οὐχ ἧττον ὅμως μυστικῶς, ὡς τὸν ἐκατηγόρει τὸ διπλωματικὸν τῶν συμμάχων σῶμα, αὐστριακώτερον ἔτι τῶν Αὐστριακῶν διηρέθισε τὴν Πύλην κατὰ τῶν Δυνάμεων καὶ ἔπραξεν ἐναντίον τῶν ὁδηγιῶν τῆς κυβερνήσεώς του, ὡς ἐκατηγορεῖτο ὅτι ἔπραξε καὶ ὁ ἐν Λισσαβῶνι Ῥουέρος ἀκολουθήσας πολιτικὴν ὅλως ἀτομικὴν (4). Τὴν τοιαύτην τοῦ διπλωμάτου τῆς Πρωσσίας διαγωγὴν δὲν δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν εἰμὴ μόνον σχεδὸν παραδεχόμενοι ἀμέσους εἰσηγήγεις τοῦ Μεττερνίχου διὰ τοῦ ὁποίου ἐτέθη κατὰ τοὺς

---

(1) Ὁ βαρῶνος Ὄττενφελς πρὸς τὸν πρίγκ. Μεττερνῖχον. 12|14 Νοεμ. 1827. χργ.

(2) Ὁδηγίαι τοῦ πρέσβεως τῆς Πρωσσίας πρὸς τὸν διερμηνέα του ἀπὸ 5|17 Αὐγούστ. 1827. Παρὰ Martens 12,27.

(3) Ἕνεκα τῆς ὑποθέσεως ταύτης, καὶ ἄλλων τοιούτων αὐθαιρέτων πράξεων ἀπώλεσεν ὁ Μίλτιτς τὴν θέσιν του.

χρόνους τούτους εἰς κυκλοφορίαν ἡ ἔκθεσις ἣν ὁ Μίλτιτς ἀπέστειλεν εἰς τὴν κυβέρνησίν του. Ἅμα ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Πρωσσίας ἐβεβαιώθη περὶ τοῦ ζητήματος τῆς συμβάσεως, ἐπείσθη ὅτι καὶ αἱ δύο Δυνάμεις, ἐκτὸς τῆς συγχύσεως εὑρισκόμεναι, ἤθελον διατηρήσει περισσότερα μέσα ὅπως ἐνεργήσωσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ὅτι οἱ σύμμαχοι, κατανοήσαντες τὸ μάταιον τῶν προσπαθειῶν των, περὶ τῶν ὁποίων αὐτὸς (ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Πρωσσίας) ἐφρόντιζεν, ἤθελον ἀναγκασθῆ νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν συνδρομὴν τῶν δύο «μετριοπαθῶν» ἀνακτοβουλίων!

Αἱ ἐλπίδες αὗται ἐκφραζόμεναι καθ' ἣν ἐποχὴν ἦσαν σχεδὸν μωρία, ἀνεδείχθησαν μετ' οὐ πολὺ περισσότερον δεδικαιολογημέναι συνεπείᾳ συμβάντος ὅλως ἀπροσδοκήτου. Ὀλίγας ἑβδομάδας μόνον μετὰ τὴν κύρωσιν τῆς συμβάσεως καὶ πρὶν ἔτι ἀρχίσωσιν αἱ διαπραγματεύσεις ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀπεβίωσεν (37/8 Αὐγούστου) ὁ Γεώργιος Κάννιγκ. Τὸν Μεττερνῖχον, ὑποκρύπτοντα τὴν ἐπὶ τῇ ἀπροσδοκήτῳ ταύτῃ ἀνακουφίσει χαράν του ὄπισθεν τοῦ πρὸς τὸν ἀποθανόντα θαυμασμοῦ του, κατέλαβεν εὐθὺς πάλιν ὁ πειρασμὸς τῆς ἀρχαίας αὐτοῦ ἁμαρτίας, διὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἔπαυε κατηγορῶν τὸν Πότσον, τὸν Κάννιγγα καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν ἀνίσχυρον γαλλικὴν κυβέρνησιν, κατέλαβε, λέγομεν, ἡ φιλοδοξία νὰ ἔχῃ τὴν πρωτοβουλίαν εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, ἡ ἅμιλλα περὶ τοῦ μέρους τοῦ πρωταγωνιστοῦ, ὡς νὰ ἐπρόκειτο ἐν τοῖς πολιτικοῖς ζητήμασιν οὐχὶ περὶ τοῦ *τί* γίνεται, ἀλλὰ περὶ τοῦ *διὰ τίνος* γίνεταί τι. Ἡ ρωσσικὴ κυβέρνησις ἔσπευσε νὰ κοινοποιήσῃ πανταχοῦ (1) τὴν μόλις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κάννιγγος γενομένην ἐπικύρωσιν τῆς συνθήκης, ὅπως προλάβῃ πάσας τὰς ἀμφιβολίας καὶ τὰς ὑποψίας περὶ τοῦ λυπηροῦ ἐπεισοδίου καὶ ἀποκόψῃ πᾶσαν ἐλπίδα περὶ νέας ἀναβολῆς τῶν ἀρξαμένων ἐργασιῶν. Ἀλλ' ὁ Μεττερνῖχος δὲν ἠπατήθη. Ἤλπιζεν οὗτος ν' ἀνακτήσῃ πάλιν τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἐπιρροήν

---

(1) Ὁ κόμης Ἀλωπαῖος πρὸς τὸν Βερνστῶρφ 29|10 Σεπτ. 1827. Ὁ Νεσελρῶδ πρὸς τὸν Tatistschew· ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἡμερομ. χργ.

τινα διὰ μόνης τῆς ἰσχύος τῶν λόγων του, ὅτε οἱ λόγοι του οὗτοι (ὡς ἔγραφε κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν εἷς τῶν ἐν τῇ ὑποθέσει ταύτῃ περιπεπλεγμένων διπλωματῶν) ἐθεωροῦντο ὑπὸ παντὸς ἀμεροληπτου ὡς «πομφόλυγες»· ἤλπιζε ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν ἐπιρροὴν ταύτην ἐν αὐτῇ τῇ στιγμῇ, καθ' ἣν (ὡς ἔγραφεν ἕτερος διπλωμάτης) οἱ μὲν συμμαχικοὶ στόλοι εὑρίσκοντο κατὰ τὴν Μεσόγειον, οἱ δὲ Ῥῶσσοι παρὰ τὸν Προῦθον, «ἅπερ ἦσαν λόγοι ἰσχυρότεροι ἢ αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Μεττερνίχου, αἱ διακοινώσεις τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεως τῆς Αὐστρίας καὶ οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου [illegible].»

Ὁ πρίγκηψ λοιπὸν ἐπέμενεν εἰς τὴν πολιτικήν του, τοῦ νὰ ἐνισχύῃ τὴν Πύλην εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς ἀναβολῆς καὶ βραδύνσεως. Ἦτο τοῦτο σύστημα, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν γνώμην καὶ αὐτοῦ τοῦ Μεττερνίχου ἔφερε κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὸν πόλεμον, ὃν σκοπὸν εἶχε νὰ προλάβῃ. Ἡ πρωσσικὴ κυβέρνησις ἦτο ἐντελῶς πεπεισμένη, ὅτι ἡ Ῥωσσία μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν διαπραγματεύσεων ἔμελλε νὰ ἔλθῃ εἰς τὰ καταναγκαστικὰ μέτρα νέον βαθμὸν ἐπιτάσεως· ἀλλ' ὁ Μεττερνίχος, μακρὰν ἔχων πεῖραν καὶ γνῶσιν τῶν διαφόρων πολιτικῶν συστημάτων καὶ τῆς δυνάμεως αὐτῶν, παρηγορεῖτο (1), ὅτι ἀδύνατον ἦτο νὰ προβῇ ἡ Ἀγγλία μέχρι πολέμου κατὰ τῆς Τουρκίας, χωρὶς νὰ περιέλθῃ εἰς ἀμηχανίας, ὧν τὴν σπουδαιότητα ἡ πολιτικὴ τοῦ Κάννιγγος δὲν εἶχεν ὑπολογισθῆ, καὶ τὰς ἐπιτάσεις οὐδεὶς τῶν διαδόχων του θέλει ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ὑπερνικήσῃ. Τοιαῦτα συλλογιζόμενος ἐκολακεύετο ὁ Μεττερνίχος διὰ τῶν ἐκθέσεων τῶν ἐν Λονδίνῳ, Παρισίοις καὶ Κωνσταντινουπόλει πρέσβεων αὐτοῦ [illegible], αἵτινες κατὰ τὴν [illegible] τῆς μεταλλάξεως ἐκ μέρους τῆς Πύλης [illegible] ὅτι [illegible] Αὐστρίαν, καὶ ὅτι [illegible] καὶ [illegible] ἡ Πύλη νὰ [illegible]

(1) [illegible] Σεπτεμβρίου [illegible]

στην συγκατάβασιν. Ὁ δὲ πρίγκηψ ἐπίστευεν ὅτι ἡ ποθουμένη αὕτη συγκατάβασις συνδέεται ἁπλούστατα μὲ τὴν προσπάθειάν του, νὰ λάβῃ ἐκ νέου τὴν διπλωματικὴν πρωτοβουλίαν. Ὅθεν ἔλαβε διάφορον θέσιν ἀπέναντι τῶν Δυνάμεων, προέτρεψε τὴν Πύλην (27/9 Ὀκτωβρ.) νὰ ὑποχωρήσῃ, καὶ παρεκίνησε διὰ τοῦ Κυρίου Οὔσσὰρ τὸν ῥεὴζ ἐφέντην, νὰ ζητήσῃ *τὴν μεσολάβησιν τῆς Αὐστρίας μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν συμμάχων*. Καὶ πραγματικῶς παρετήρησαν καὶ οἱ τρεῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις, ὅτι αἴφνης ἔδειξεν ἡ Πύλη πνεῦμα συνδιαλλαγῆς, καὶ ὅτι ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Σουλτάνου ἐφαίνετο χαλαρωθεῖσα. Καὶ ὄντως ὁ μέγας βεζίρης ἔγραψεν ἐμπιστευτικὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Μεττερνῖχον (1), δι' ἧς ἐζήτει παρὰ τῆς αὐστριακῆς Αὐλῆς, τῆς φίλης καὶ ἀγαπητῆς τῆς Πύλης γείτονος, τὴν συνδρομήν, ὅπως θέσῃ τέρμα εἰς τὰ διαβήματα τῶν Δυνάμεων. Κατὰ τὴν 8/20 Ὀκτωβρίου συνετάχθη ἡ ἐπιστολὴ αὕτη. Ἀλλ' — ὢ τῆς παραδόξου συμπτώσεως! — ἡ φθονερὰ Μοῖρα δὲν ἔπαυεν ἔτι, νὰ καταδιώκῃ ἀφειδῶς ταύτην τὴν οὐδόλως ἐπίζηλον τοῦ Αὐστριακοῦ πολιτικήν! Συμβὰν ἀπροσδόκητον τρομερὸν ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἐπαναστάσεως διέῤῥηξε βίᾳ τὸ νέον τοῦτο ἀράχνιον τῶν αὐστριακῶν ῥᾳδιουργιῶν, καὶ διετάραξε τὴν νέαν εὐέλπιδα πεποίθησιν τοῦ δολίου πρωθυπουργοῦ ἔτι βιαιότερον ἢ πρότερον κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐν Βερώνῃ Συνόδου. Διότι τότε μὲν ὁ διορισμὸς τοῦ Κάννιγγος ὡς ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν εἶχε πικράνει τοῦ Μεττερνίχου τὸν θρίαμβον· νῦν δὲ ὁ Κάννιγκ δὲν ὑπῆρχε πλέον, ἀλλὰ τὸ πνεῦμά του περιεπλανᾶτο ἔτι ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῆς τελευταίας αὐτοῦ ἐνεργείας.

Ὅθεν ἀνάγκη νὰ ῥίψωμεν ἐπὶ μικρὸν τὸ βλέμμα ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ πολέμου.

Μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν τὰ τῆς Ἑλλάδος ἔβαινον ὁσημέραι ταχύτερον πρὸς τὸ τέλος καὶ τὴν κα- *Τὰ ἐν Ἑλλάδι.*

---

(1) Ἐμπιστευτικὴ ἐπιστολὴ τοῦ μεγάλου βεζίρου Μεχαμὲτ Σολιμὰν πασᾶ πρὸς τὴν Α. Υ. τὸν πρίγκηπα Μιττερνῖχον· 12/24 Ὀκτωβρ. 1827, χργ. (γαλλιστί).

ταστροφήν των. Ἡ μισητὴ τριανδρία, ἡ νέα ἐν Πόρῳ κυβέρνησις, ἦτο καὶ παρὰ τῷ λαῷ καὶ παρὰ τῷ στρατῷ ἀντικείμενον χλευασμοῦ. Οὐδεὶς λόγος ὑπῆρχε πλέον περὶ ὑποταγῆς καὶ ἀδύνατος καθίστατο πᾶσα τῶν μέσων συγκέντρωσις. Καὶ αὐτὰ τὰ μέσα ἐξηντλοῦντο καθ' ἑκάστην περισσότερον. Τὰ δύο ἑκατομμόρια γροσίων, ἀντὶ τῶν ὁποίων εἶχεν ἐνοικιασθῆ ὁ ἔγγειος φόρος τοῦ ἔτους 1827, εἶχον δαπανηθῆ· δασμοὶ δὲν εἰσεπράττοντο· οἱ ἐπὶ τῶν θαλασσίων λειῶν φόροι περιήρχοντο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς χεῖρας καταχραστῶν· ἐκ τῶν φιλελληνικῶν συνδρομῶν μέγα μέρος εἶχε δαπανηθῆ εἰς τὸν ἐξοπλισμὸν καὶ τὴν πρώτην ἐπιχείρησιν τοῦ Κόχραν· τὸ δ' ἕτερον μέρος ἐδόθη ὑπὸ τῶν Γάλλων διαχειριστῶν εἰς τὸν Φαβιέρον, ὅστις ἀντιφερόμενος κατὰ τοῦ Τσούρτς καὶ τοῦ Κόχραν εὑρίσκετο μετὰ τῶν 500 αὐτοῦ τακτικῶν ἀποκεχωρισμένος εἰς τὰ Μέθενα. Οὔτε τὰ τρία φρούρια τῆς Πελοποννήσου, τὰ εὑρισκόμενα ἔτι εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, ὑπετάσσοντο εἰς τὴν κυβέρνησιν, οὔτε αἱ νῆσοι. Οἱ Ὑδραῖοι καὶ Σπετσιῶται ἐκυβερνῶντο αὐτοβούλως· ἐν Αἰγίνῃ δὲ ἦσαν οἱ Ψαριανοὶ οἱ δεσπόται, καὶ ἐπὶ τῶν μικροτέρων Κυκλάδων οἱ πρόσφυγες Κρῆτες. Ἡ Μονεμβασία εὑρίσκετο εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Πετρόμπεη, τοῦ Ἰωάννου Μαυρομιχάλη, ὅστις εἶχεν ἐνταῦθα κέντρον πειρατικόν· τὸν Ἀκροκόρινθον ἠγόρασε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου Νοταρᾶ ὁ Κίτσος Τσαβέλλας παρὰ τῶν ὀπαδῶν του διὰ χρημάτων, τὰ ὁποῖα ἀπέκτησε πωλήσας μέρος τῶν ἀποθηκῶν τοῦ Τσούρτς εἰς τοὺς Τούρκους! Τὸ Ναύπλιον ἦτο διηνεκῶς εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Γριβαίων καὶ τοῦ Φωτομάρα· καὶ τὸ μὲν φρούριον τοῦ Παλαμηδίου κατεῖχεν ἤδη ὁ Θεόδωρος Γρίβας, τὴν δὲ πόλιν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Σταῦρος καὶ τὸν Ἰτσκαλὲν ὁ Φωτομάρας. Ἡ ἐξουσία των αὕτη ἐκέντησε τὸν φθόνον τῶν Πελοποννησίων κατὰ τῶν Ῥουμελιωτῶν τούτων εἰσβολέων. Ὅθεν ἐκήρυξαν οἱ Πελοποννήσιοι τὸ Ναύπλιον ἕδραν τῆς κυβερνήσεως, καὶ ὁ Κολοκοτρώνης καταβὰς ἐκεῖ, ἐν ᾧ ἡ κυβέρνησις εὑρίσκετο ἔτι ἐν Πόρῳ, κατέλαβε τὴν πόλιν. Καὶ πρῶτον μὲν ἠθέλησεν ὁ Κολοκοτρώνης νὰ γείνῃ κύριος τοῦ Παλαμηδίου, καὶ πρὸς τὸν

σκοπὸν τοῦτον ἐκέρδισεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὸν ἀντίπαλον τῶν Γριβαίων Φωτομάραν. Ὁ Κολοκοτρώνης εἶχεν ἤδη δωροδοκήσει ἕνα ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Θεοδώρου Γρίβα, διὰ νὰ τῷ ἀνοίξῃ τὸ Παλαμήδιον, ὑποσχεθεὶς αὐτῷ χρηματικόν τι ποσὸν καὶ δώσας αὐτῷ εἰς ἐνέχυρον ζεῦγος πιστολίων διὰ πολυτίμων λίθων κεκοσμημένων. Ἀλλ' ὁ δωροδοκηθεὶς (Λαμπρόπουλός τις) ἐπρόδωσεν εἰς τὸν Γρίβαν τὸ σχέδιον, τὸ ὁποῖον περιέπλεξε τοὺς ἐν νυκτὶ (28/9 Ἰουνίου) ἀναβάντας εἰς τὸ Παλαμήδιον Κολοκοτρωνιστὰς καὶ αὐτὸν τὸν Γενναῖον, τῷ ὁποίῳ ὁ Φωτομάρας εἶχεν ἀνοίξει μίαν τῶν πυλῶν τῆς πόλεως, εἰς παγίδα, ἐξ ἧς ὁ Γενναῖος ἠναγκάσθη νὰ ἐξαγορασθῇ ἀντὶ μεγάλου ποσοῦ χρημάτων. Ἐν μέσῳ τῶν συριγμῶν τῶν ἐπὶ τοῦ τείχους ἱσταμένων παιδαρίων ἀπεσύρθησαν οἱ Κολοκοτρωνισταί· ὁ «γέρων», (ὅστις ἐν τῇ Αὐτοβιογραφίᾳ του διέρχεται ἐν ἄκρᾳ σιωπῇ τὸ περιστατικὸν τοῦτο), κατέστη ὁ περίγελως τῶν ἐχθρῶν του, καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἴδῃ μετ' ἀγανακτήσεως τὸν Γρίβαν κρατοῦντα τὰ πολύτιμα πιστόλιά του εἰς χεῖρας. Κατὰ τὴν αὐτὴν νύκτα μετέβη ἡ βουλὴ ἐξ Ἑρμιόνης εἰς Ναύπλιον, καὶ παρέστη αὐτόπτης τῆς ἐπονειδίστου ταύτης ἐνάρξεως νέου ἐμφυλίου πολέμου· καὶ αὐτὴ δὲ ἡ κυβέρνησις, μεταβᾶσα (14/26 Ἰουνίου) ἐκ Πόρου εἰς Ναύπλιον ὑπῆρξεν αὐτόπτης μάρτυς τῆς αἰσχρᾶς ἐξακολουθήσεως τῶν ἐρίδων τούτων, αἵτινες πασῶν τῶν προηγουμένων ἦσαν αἰσχρότεραι. Ἐπεμβάσης τῆς μιᾶς τῶν μερίδων εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς ἑτέρας (ὅ,περ ἦτο ἀπαραίτητον) ἐξεῤῥάγη (28/10 Ἰουλίου) ἀληθὴς πόλεμος μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Σταύρου Γρίβα καὶ τῶν ἀνδρῶν τῶν ὑπασπιστῶν τοῦ Φωτομάρα, Γεωργίου Στράτου, τοῦ συστρατιώτου τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντη, καὶ Κωνσταντίνου Δούκα, ὅστις (ὡς ὁ ἐνδοξότερος αὐτοῦ ἑταῖρος Ἀναστάσιος) ἀνεφάνη αἴφνης κατὰ τὸ 1826 ἐν Πελοποννήσῳ. Ἐπὶ ἐννέα ὅλας ἡμέρας ἀντεπυροβολοῦντο οἱ ἀντίπαλοι ἀπὸ τοῦ Παλαμηδίου καὶ τοῦ Ἰτσκαλὲ, κατέστρεψαν πολλὰς οἰκίας καὶ ἐφόνευσαν πολλοὺς ἀνθρώπους καὶ τέλος εἰσήλασαν εἰς τὰς οἰκίας νὰ τὰς λεηλατήσωσιν. Ἡ κυβέρνησις, ἅμα ἀρξαμένης τῆς συμπλοκῆς,

κατέφυγεν εἰς τὸν θαλάσσιον πύργον· ἅμα δὲ ἠνοίχθησαν αἱ ἐπὶ μακρὸν κεκλεισμέναι πύλαι ἔφυγον ἐκ τῆς πόλεως ὅλοι οἱ κάτοικοι ὡς ἐὰν εἶχεν ἐνσκήψει ἡ πανώλης. Ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ της προσεκάλεσεν ἡ κυβέρνησις πάντας τοὺς ἔχοντας ἐπιῤῥοήν τινα· μόνον ὁ Ἀμιλτὼν κατώρθωσε νὰ προξενήσῃ ἐντύπωσίν τινα εἰπὼν ὅτι ἡ διχόνοια αὕτη θέλει ματαιώσει τὴν συνθήκην τῶν Δυνάμεων, ἥτις μέλλει νὰ σώσῃ τοὺς Ἕλληνας. Ἀλλ' ἐν τούτοις παρῆλθον τρεῖς ἑβδομάδες εἰς ματαίας διαπραγματεύσεις, μέχρις οὗ ὁ Φωτομάρας, εἰς ὃν ὁ Στράτος καὶ ὁ Δοῦκας οὐδαμῶς ὑπήκουον, ἐγκατέλιπε τὸ Παλαμήδιον· αἴφνης αἱ μεταξὺ τοῦ Δούκα καὶ τοῦ Γρίβα σχέσεις ἔγειναν φιλικώταται, καὶ οἱ δύο οὗτοι ὁπλαρχηγοὶ ἀστειεύοντο μετὰ ταῦτα πολλάκις, ὡς ὁ Γόρδων μαρτυρεῖ, περὶ τῶν συμβάντων τοῦ ἐμφυλίου τούτου πολέμου. « Τὰ πάντα εἶναι κωμῳδία, ἔλεγεν ὁ Φαβιέρος· οἱ ἄνθρωποι οὗτοι εἶναι τοσοῦτον ἐχθροὶ μεταξύ των ὅσον καὶ ἡμεῖς πάντες· ἀποβλέπουσιν εἰς ἕνα καὶ μόνον σκοπὸν, εἰς τὴν λεηλασίαν. »

Ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς ἐν Πελοποννήσῳ.

Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐπεβοήθει τὴν πρόοδον τοῦ Ἰβραὴμ πασᾶ εἰς τὴν καθυπόταξιν τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Αἰγύπτιος ἐγκατέλιπε κατὰ τὸ ἔαρ μετὰ 6000 ἀνδρῶν τὴν Ἤλιδα καὶ τὴν Ἀχαΐαν, καὶ διέβη (6/18 Ἀπριλίου) τὸν Ἀλφειόν. Οἱ κάτοικοι κατέφυγον, ὡς τοῦτο συνήθως ἐγίνετο, εἰς τὰ ὄρη καὶ εἰς τὰς μικρὰς νήσους τὰς παρὰ τὴν ἀβαθῆ ἐλώδη παραλίαν κειμένας. Ἀλλὰ τὰ καταφύγια ταῦτα δὲν τοῖς ἐχρησίμευον πλέον, διότι ὁ στόλος, ὁ παρακολουθῶν τὰς ἐκστρατείας τοῦ Ἰβραὴμ πασᾶ πλησίον τῆς παραλίας, ἑνούμενος μὲ τὸν στρατὸν τῆς ξηρᾶς, τοὺς ἐξεδίωκε πανταχόθεν. Ἐντὸς τοῦ φρουρίου τοῦ Χλουμουτσίου ἐπὶ τῆς ἄκρας τοῦ δυτικοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Πελοποννήσου σῶμα Αἰγυπτίων ἐπολιόρκησε 1800 πρόσφυγας ὑπὸ τὸν υἱὸν τοῦ Σισίνη, οἵτινες μετὰ πολιορκίαν τριῶν ἑβδομάδων ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τῆς δείψης νὰ παραδοθῶσιν (5/17 Μαΐου). Ἀφ' οὗ ἐγνώσθη καὶ ἡ πτῶσις τῶν Ἀθηνῶν, ἀπεθαῤῥύνθησαν καὶ οἱ πεισματωδέστατοι ἐν Ἀρκαδίᾳ, Ἤλιδι καὶ Ἀχαΐᾳ πατριῶται. Εἷς τῶν ὑποδεεστέρων τῆς ἐπαρχίας Πατρῶν ὁπλαρχηγῶν, ὁ ἐκ Ζουβατίου Δ. Νενέκες, ἔδωκε πρῶτος

τὸ παράδειγμα τῆς ἀποστασίας. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἀνεδείχθη ἀπὸ τοῦδε κατὰ τὰς ἐκστρατείας τοῦ Ἰβραῒμ πασᾶ πιστὸς τῶν Τούρκων ὀπαδὸς καὶ παρεκίνησε τὸν πασᾶν νὰ δοκιμάσῃ τὸ σύστημα τῆς ἐπιεικείας, νὰ φεισθῇ τῶν σπαρτῶν καὶ νὰ πληρόνῃ τὰ ἀναγκαῖα πρὸς τὸν στρατόν του τρόφιμα. Τὸ σύστημα τοῦτο ἐπηρέασε τὸ πλῆθος, τὸ ὁποῖον ἦτο ἤδη ἀπηλπισμένον περὶ τῆς εὐοδώσεως τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος· τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ἐπαρχιῶν Πύργου, Γαστούνης, Πατρῶν, Βοστίτσης καὶ Καλαβρύτων ἐπροσκύνησε. Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἀνεδείχθη πάλιν ὁ Κολοκοτρώνης ἄοκνος καὶ ἀτρόμητος. Εὑρίσκετο τότε ἐν Ἁγίῳ Γεωργίῳ καὶ πρὸς πάντας ἔγραφεν ἐπιστολὰς ἐνθαῤῥυντικὰς καὶ προτρεπτικάς, ἀπειλῶν τοὺς προσκυνήσαντας «διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου». Ὅταν ὁ Ἰβραῒμ πασᾶς ἐκίνησε κατὰ τῶν Καλαβρύτων (17/29 Ἰουνίου) ὅπως ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, ἀπέστειλεν ὁ Κολοκοτρώνης ἐκεῖ βοήθειαν καὶ διηύθυνεν ἕτερον σῶμα πρὸς τὴν Βοστίτσαν πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ ἐπαπειλουμένου μέρους. Αὐτὸς ὁ Νενέκος ὡδήγησε 3000 ἄνδρας κατὰ τῆς μονῆς τοῦ Μεγάλου σπηλαίου διὰ κρυφίων ἀτραπῶν, ἀλλ' εὗρεν ἀπορθήτους τοὺς νεοδμήτους πύργους, οἵτινες ἐφρουροῦντο ὑπὸ λαϊκῶν τε καὶ κληρικῶν καὶ εἶχον τηλεβόλα. Διαταχθεὶς ὁ προδότης Νενέκος παρὰ τοῦ πασᾶ νὰ μεταβῇ εἰς Πάτρας, ἐπέπεσε καθ' ὁδὸν (3/15 Ἰουλίου) κατὰ τοῦ Β. Πετμεζᾶ παρὰ τὸν Ἅγιον Βλάσην, καὶ ἐνίκησε μετὰ ταῦτα καὶ τὸν Χελιώτην ἐν αἱματηρᾷ τινι συμπλοκῇ κατὰ τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Βοστίτσης. Ἐν τοσούτῳ δὲ συνεκέντρωσεν ὁ πασᾶς τὸν στρατόν του ἐν Καρυταίνῃ, ὅπως καὶ πάλιν ἐπιπέσῃ κατὰ τῆς Τριπόλεως, ἧς τὴν διὰ τῆς πείνης παράδοσιν ἤθελον οἱ Τοῦρκοι νὰ ἐμποδίσωσι διὰ τοιούτων κινημάτων. Ἐκεῖθεν δὲ μετέβη ὁ Ἰβραῒμ πασᾶς (Ἰούλιον) εἰς τὴν Μεσσηνίαν, (ἔνθα ἐκρατεῖτο ἔτι ὁ Νικήτας ἐν Φρουτσάλᾳ κατὰ τὴν πεδιάδα τοῦ Παμίσου), ὅπως καθυποτάξῃ καὶ τὰ μέρη ταῦτα. Ἀλλὰ πανταχοῦ, ὅπου εἴτε αὐτὸς εἴτε ὁ Δελῆ-Ἀχμὲτ πασᾶς ἔστρεφον μετὰ τῶν ἰσχυρῶν σωμάτων αὐτῶν τὰ νῶτα, ἐξήρχοντο ἐνεργείᾳ τοῦ ἀόκνου Κολοκοτρώνου

οἱ ὁπλοφόροι ὡς μάνητες ἐκ τῆς γῆς (1). Πρὸς ἀνακτάτωσιν τῶν ἐγκαταλελειμένων ἐπαρχιῶν Βοστίσσης, Καρυταίνης καὶ Καλαβρύτων διέταξεν ὁ Κολοκοτρώνης τὸν Β. Πετμεζᾶν νὰ μεταβῇ πάλιν εἰς Ἅγιον Βλάσην, ἵνα συλλάβῃ τοὺς προεστῶτας τῶν προσκυνησάντων χωρίων καὶ ἀφαιρέσῃ τὰς ἀναφορὰς τῆς ὑποταγῆς. Εἶτα συνῆλθε μετ' ἄλλων ὁπλαρχηγῶν ἐν Μεγάλῳ Σπηλαίῳ, ὅθεν ἀσμένως ἤθελεν ἐπιχειρισθῇ περισπασμόν τινα πρὸς τὰς Πάτρας, ἐὰν δὲν ἐστερεῖτο πάντων τῶν ἀναγκαίων. Ἔπεμψε πρὸς τὴν κυβέρνησιν ἀπότομον ἀναφορὰν, ὅτι ἐὰν αὕτη δὲν ἦναι εἰς κατάστασιν νὰ τῷ πέμψῃ μηχανὰς δι' ὧν οἱ στρατιῶταί του νὰ τρέφωνται μὲ ἀέρα, καὶ τὸ χῶμα νὰ μεταβληθῇ εἰς πυρίτιδα, οἱ δὲ βράχοι εἰς μόλυβδον, πρέπει νὰ τῷ στείλῃ τρόφιμα καὶ πολεμεφόδια. Ἡ ἐλεεινῶς κατακειμένη κυβέρνησις προσεκάλεσεν αὐτὸν εἰς Ἄργος· ἐὰν ὑπήκουεν εἰς τὴν διαταγὴν ταύτην, διϊσχυρίζετο ὁ Κολοκοτρώνης, ἤθελε παραδοθῇ ἅπασα ἡ χερσόνησος. Ἐν τοσούτῳ δὲ ἡ κυβέρνησις τὸν ἄφησεν ἐντελῶς ἐλεύθερον. Ὅπως ματαιώσῃ τὰ κινήματα τοῦ Κολοκοτρώνου, ἐπεχείρησεν ὁ Ἀχμὲτ Ἀγᾶς (Αὔγουστον) ἐπιτυχῆ ἐπιδρομὴν διὰ Σελλῶν καὶ Κουνινᾶς πρὸς τὸ χάνι τῆς Ἀκράτας κατὰ τὸν κορινθιακὸν κόλπον, καὶ εἶτα ἐπέστρεψεν εἰς Πάτρας, ἔνθα οἱ προσκυνήσαντες Ἕλληνες ὁπλαρχηγοὶ τῷ ἐπρότειναν νὰ καταβάλλωσι καὶ τὸν Κολοκοτρώνην, ὅστις μετὰ μόνων 400 ἀνδρῶν εἶχε προχωρήσει μέχρι Πετσάκων, καὶ τοὺς ἐν Ἁγίῳ Βλάσῃ Πετμεζαίους. Καὶ πραγματικῶς ἐτοποθετήθη ὁ Ἀχμὲτ Ἀγᾶς μεταξὺ τῶν δύο τούτων θέσεων καὶ διενοεῖτο πρῶτον νὰ στραφῇ κατὰ τοῦ Κολοκοτρώνου, ὅτε ὁ ὁπλαρχηγὸς Βοτιώτης τῷ ἐφανέρωσεν, ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον τῷ δίδουσι χεῖρα βοηθείας πρὸς καταστροφὴν τοῦ « βασιλέως των »· ὅθεν καλλίτερον νὰ τοὺς ὁδηγήσῃ κατὰ τῶν Πετμεζαίων. Τούτους δὲν ἠδύνατο ὁ Τοῦρκος νὰ ἐκβάλλῃ ἐκ τῆς θέσεως τοῦ Ἁγίου Βλάση

(1) Τὰ συμβάντα ταῦτα, τὰ ὁποῖα οὔτε παρὰ Τρικούπῃ οὔτε παρὰ Γόρδωνι εἶναι ἀκριβῶς ἐκτεθειμένα, γίνονται ὁπωσοῦν καταφανῆ ἐκ τοῦ συγγράμματος τοῦ Κολοκοτρώνου σελ. 194 καὶ ἑξ.

είμὴ προσωρινῶς, ἀλλ' ὁ Κολοκοτρώνης ἤθελεν εἶσθαι ἐπικινδύνως ἐκτεθειμένος εἰς ἔφοδον μετὰ τοῦ μικροῦ αὐτοῦ στίφους. Οὐχ ἧττον ὅμως δὲν ἠδυνήθησαν οἱ Ἕλληνες μὲ ὅλας τὰς προσπαθείας των νὰ διαφιλονεικήσωσι τὴν συλλογὴν τῆς σταφίδος εἰς τὸν Ἀχμὲτ ἀγᾶν, ὅστις μετὰ τῆς λείας ταύτης διηυθύνθη εἰς Πάτρας, ὅθεν μετέβη εἰς Νεόκαστρον. Ὁ Ἰβραῒμ πασᾶς ἀπέβλεπεν εἰς τὴν καθυπόταξιν τῆς Μεσσηνίας, ἥτις ἐφαίνετο μετέχουσα τοῦ ἐπαναστατικοῦ πνεύματος τῶν Μανιατῶν. Φοβούμενος ὁ Κολοκοτρώνης μὴ καὶ οἱ ἐν Μεσσηνίᾳ ἀρχίσωσι νὰ προσκυνήσωσι, μετέβη μετὰ 100 ἀνδρῶν εἰς τὸ ἐπαπειλούμενον μέρος, ἀφ' οὗ ἄφησε τὸν υἱόν του καὶ τὸν γαμβρόν του εἰς τὰς βορείους ἐπαρχίας ὅπως διατηρήσωσι τὴν ἀντίστασιν. Καθ' ὃν δὲ χρόνον ἔφθασεν οὗτος εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον, ἀπέστειλεν ὁ Αἰγύπτιος ἐκ Νεοκάστρου (20/2 Ὀκτωβρίου) δύο κεχωρισμένα σώματα, τὸ μὲν κατὰ τῆς Καρυταίνης πρὸς βοῤῥᾶν τὸ δὲ κατὰ τῆς μεσημβρινῆς Μεσσηνίας. Ἀμφότερα τὰ σώματα ταῦτα ἔλαβον τὴν φρικτὴν διαταγὴν νὰ μὴ συνάψωσι μάχας, ἀλλὰ πυρὶ καὶ σιδήρῳ νὰ καταστρέψωσι τὰ πάντα.

Διὰ τοιούτων μέσων, ἀφ' ἑνὸς μὲν χάριτος ἀντὶ ὑποταγῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲν ἐξοντώσεως εἰς πᾶσαν ἀντίστασιν, ἤθελε καταβληθῆ ἐν βραχεῖ διαστήματι χρόνου σύμπασα ἡ Πελοπόννησος, ἐὰν ἔπιπτεν ἡ Ὕδρα καὶ κατεστρέφετο ὁ Ἑλληνικὸς στόλος. Τρομερὰς ἔκαμον πρὸς τοῦτο οἱ ἐχθροὶ προπαρασκευάς. Ὁ Σουλτάνος εἶχε παραδώσει εἰς τὸν Αἰγύπτιον τὴν ἀρχηγίαν, ἵνα φέρῃ ἑνότητα διευθύνσεως εἰς τὴν ἐνέργειαν τῶν στόλων του. Ὁ παλαιὸς ἀντίπαλος τοῦ ἀντιβασιλέως, Χοσρὲφ πασᾶς, εἶχε παυθῆ ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ ναυάρχου, (28/9 Φεβρουαρίου) καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ, ὁ καπουτὰν πασᾶς Ἰζὲδ Μεχμὲτ, διετάχθη νὰ μένῃ ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ὁ τουρκικὸς στόλος ἐτέθη ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ καπουτὰν βέη Ταχὶρ πασᾶ, ὃν ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς ἠρέσκετο ἀποκαλῶν «ἕνα ἐκ τῶν ἑαυτοῦ.» Ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔαρος ἀπέπλευσεν ὁ Ταχὶρ πασᾶς ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου μετὰ 28 μεγάλων πολεμικῶν πλοίων καὶ ἐτέθη ἐν Νεοκάστρῳ ὑπὸ τὰς διαταγὰς

Ο αἰγυπτιακὸς στόλος.

ὁ Ὄττενφελς εἶχεν ἀποχωρισθῆ ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο ἀπὸ τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Πρωσσίας, βαρώνου Μίλτιτς, μετὰ τοῦ ὁποίου ἅπασαι αἱ προγενέστεραι ὁδηγίαι του τῷ ἐπέτρεπον νὰ συμβαδίζῃ. Μετ' οὐ πολὺ ὅμως αἱ Ἀγγλικαὶ ἐφημερίδες ἔδωκαν ὅλως διαφόρους πληροφορίας περὶ τῶν ὁδηγιῶν, τῶν διαγραψασῶν τὴν πορείαν τοῦ πρέσβεως τῆς Αὐστρίας. Ὁ Δαμᾶς ἀπ' εὐθείας τὸν κατηγόρει, ὅτι ἐσυμβούλευσε τὴν Πύλην νὰ παρατείνῃ τὰς διαπραγματεύσεις. Ἐν ταῖς ἐκθέσεσιν αὐτοῦ (1) ἐκαυχᾶτο ὁ Ὄττενφελς ὅτι ἐπέτυχε τοῦ «κυρίου τούτου σκοποῦ». Ὡσαύτως εἶπεν ὁ αὐτὸς διπλωμάτης ἐμπιστευτικῶς εἰς τὸν βαρῶνον Μίλτιτς, ὅτι οὐδέποτε εἶχε λάβει ἐντολὴν (ὡς ἐκ Βιέννης διεβεβαιώθησαν αἱ Δυνάμεις) νὰ συστήσῃ εἰς τὴν Πύλην τὴν παραδοχὴν τῶν προτάσεων τῶν Δυνάμεων· ὁ αὐτὸς πάλιν ἀποδοκιμασθεὶς δημοσίᾳ ὑπὸ τοῦ Μεττερνίχου, εὐκόλως παρηγορεῖτο ὡς ἀπαλλαχθεὶς διά τινος ἰδιαιτέρας ἐπιστολῆς πάσης εὐθύνης! Ἔτι χειροτέρα ἦτο κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἡ διαγωγὴ τοῦ πρέσβεως τῆς Πρωσσίας, ὅστις, καίτοι ῥητῶς διαταχθεὶς νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν μεσολάβησιν καὶ ἀποδείξας τὴν πρὸς τοῦτο πληρεξουσιότητά του διὰ τῶν φανερῶν αὐτοῦ διαβημάτων (2), οὐχ ἧττον ὅμως μυστικῶς, ὡς τὸν ἐκατηγόρει τὸ διπλωματικὸν τῶν συμμάχων σῶμα, αὐστριακώτερον ἔτι τῶν Αὐστριακῶν διηρέθισε τὴν Πύλην κατὰ τῶν Δυνάμεων καὶ ἔπραξεν ἐναντίον τῶν ὁδηγιῶν τῆς κυβερνήσεώς του, ὡς ἐκατηγορεῖτο ὅτι ἔπραξε καὶ ὁ ἐν Λισσαβῶνι Ῥούξρος ἀκολουθήσας πολιτικὴν ὅλως ἀτομικὴν (4). Τὴν τοιαύτην τοῦ διπλωμάτου τῆς Πρωσσίας διαγωγὴν δὲν δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν εἰμὴ μόνον σχεδὸν παραδεχόμενοι ἀμέσους εἰσηγήσεις τοῦ Μεττερνίχου διὰ τοῦ ὁποίου ἐτέθη κατὰ τοὺς

(1) Ὁ βαρῶνος Ὄττενφελς πρὸς τὸν πρίγκ. Μεττερνῖχον. 12|14 Νοεμ. 1827. χργ.

(2) Ὁδηγίαι τοῦ πρέσβεως τῆς Πρωσσίας πρὸς τὸν διερμηνέα του ἀπὸ 5|17 Αὐγούστ. 1827. Παρὰ Martens 12,27.

(3) Ἕνεκα τῆς ὑποθέσεως ταύτης, καὶ ἄλλων τοιούτων αὐθαιρέτων πράξεων ἀπώλεσεν ὁ Μίλτιτς τὴν θέσιν του.

χρόνους τούτους εἰς κυκλοφορίαν ἡ ἔκθεσις ἣν ὁ Μίλτιτς ἀπέστειλεν εἰς τὴν κυβέρνησίν του. Ἅμα ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Πρωσσίας ἐβεβαιώθη περὶ τοῦ ζητήματος τῆς συμβάσεως, ἐπείσθη ὅτι καὶ αἱ δύο Δυνάμεις, ἐκτὸς τῆς συγχύσεως εὑρισκόμεναι, ἤθελον διατηρήσει περισσότερα μέσα ὅπως ἐνεργήσωσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ὅτι οἱ σύμμαχοι, κατανοήσαντες τὸ μάταιον τῶν προσπαθειῶν των, περὶ τῶν ὁποίων αὐτὸς (ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Πρωσσίας) ἐφρόντιζεν, ἤθελον ἀναγκασθῇ νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν συνδρομὴν τῶν δύο «μετριοπαθῶν» ἀνακτοβουλίων!

Αἱ ἐλπίδες αὗται ἐκφραζόμεναι καθ' ἣν ἐποχὴν ἦσαν σχεδὸν μωρία, ἀνεδείχθησαν μετ' οὐ πολὺ περισσότερον δεδικαιολογημέναι συνεπείᾳ συμβάντος ὅλως ἀπροσδοκήτου. Ὀλίγας ἑβδομάδας μόνον μετὰ τὴν κύρωσιν τῆς συμβάσεως καὶ πρὶν ἔτι ἀρχίσωσιν αἱ διαπραγματεύσεις ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀπεβίωσεν (37/8 Αὐγούστου) ὁ Γεώργιος Κάννιγκ. Τὸν Μεττερνῖχον, ὑποκρύπτοντα τὴν ἐπὶ τῇ ἀπροσδοκήτῳ ταύτῃ ἀνακουφίσει χαράν του ὄπισθεν τοῦ πρὸς τὸν ἀποθανόντα θαυμασμοῦ του, κατέλαβεν εὐθὺς πάλιν ὁ πειρασμὸς τῆς ἀρχαίας αὐτοῦ ἁμαρτίας, διὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἔπαυε κατηγορῶν τὸν Πότσον, τὸν Κάννιγγα καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν ἀνίσχυρον γαλλικὴν κυβέρνησιν, κατέλαβε, λέγομεν, ἡ φιλοδοξία νὰ ἔχῃ τὴν πρωτοβουλίαν εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, ἡ ἅμιλλα περὶ τοῦ μέρους τοῦ πρωταγωνιστοῦ, ὡς νὰ ἐπρόκειτο ἐν τοῖς πολιτικοῖς ζητήμασιν οὐχὶ περὶ τοῦ *τί* γίνεται, ἀλλὰ περὶ τοῦ *διὰ τίνος* γίνεταί τι. Ἡ ῥωσσικὴ κυβέρνησις ἔσπευσε νὰ κοινοποιήσῃ πανταχοῦ (1) τὴν μόλις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κάννιγγος γενομένην ἐπικύρωσιν τῆς συνθήκης, ὅπως προλάβῃ πάσας τὰς ἀμφιβολίας καὶ τὰς ὑποψίας περὶ τοῦ λυπηροῦ ἐπεισοδίου καὶ ἀποκόψῃ πᾶσαν ἐλπίδα περὶ νέας ἀναβολῆς τῶν ἀρξαμένων ἐργασιῶν. Ἀλλ' ὁ Μεττερνῖχος δὲν ἠπατήθη. Ἤλπιζεν οὗτος ν' ἀνακτήσῃ πάλιν τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἐπιῤῥοὴν

(1) Ὁ κόμης Ἀλωπαῖος πρὸς τὸν Βερνστὼρφ 29|10 Σεπτ. 1827. Ὁ Νεσελρὼδ πρὸς τὸν Tatistschew· ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἡμερομ. χργ.

του διὰ μόνης τῆς ἰσχύος τῶν λόγων του, ὅτε οἱ λόγοι του οὗτοι (ὡς ἔγραφε κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν εἷς τῶν ἐν τῇ ὑποθέσει ταύτῃ περιπεπλεγμένων διπλωματῶν) ἐθεωροῦντο ὑπὸ παντὸς ἀμερολήπτου ὡς «πομφόλυγες»· ἤλπιζε ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν ἐπιῤῥοὴν ταύτην ἐν αὐτῇ τῇ στιγμῇ, καθ' ἣν (ὡς ἔγραφεν ἕτερος διπλωμάτης) οἱ μὲν συμμαχικοὶ στόλοι εὑρίσκοντο κατὰ τὴν Μεσόγειον, οἱ δὲ Ῥῶσσοι παρὰ τὸν Προῦθον, «ἅ,περ ἦσαν λόγοι ἰσχυρότεροι ἢ αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Μεττερνίχου, αἱ διακοινώσεις τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεως τῆς Αὐστρίας καὶ οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου Οὐσσάρ.»

Ὁ πρίγκηψ λοιπὸν ἐπέμενεν εἰς τὴν πολιτικήν του, τοῦ νὰ ἐνισχύῃ τὴν Πύλην εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς ἀναβολῆς καὶ βραδύνσεως. Ἦτο τοῦτο σύστημα, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν γνώμην καὶ αὐτοῦ τοῦ Μεττερνίχου ἔφερε κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὸν πόλεμον, ὃν σκοπὸν εἶχε νὰ προλάβῃ. Ἡ πρωσσικὴ κυβέρνησις ἦτο ἐντελῶς πεπεισμένη, ὅτι ἡ Ῥωσσία μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν διαπραγματεύσεων ἐπιμένει νὰ δώσῃ εἰς τὰ καταναγκαστικὰ μέτρα νέον βαθμὸν ἐπιτάσεως· ἀλλ' ὁ Μεττερνῖχος, μακρὰν ἔχων πεῖραν καὶ γνῶσιν τῶν διαφόρων πολιτικῶν σωμάτων καὶ τῆς δυνάμεως αὐτῶν, παρηγορεῖτο (1), ὅτι ἀδύνατον ἦτο νὰ προβῇ ἡ Ἀγγλία μέχρι πολέμου κατὰ τῆς Τουρκίας, χωρὶς νὰ περιέλθῃ εἰς ἀμηχανίας, ὧν τὴν σπουδαιότητα ἡ τόλμη τοῦ Κάννιγγος δὲν εἶχεν ἀναλογισθῇ, καὶ τὰς ὁποίας οὐδεὶς τῶν διαδόχων του θέλει ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ὑπερνικήσῃ. Τοιαῦτα ἀναλογιζόμενος ἐκολακεύετο ὁ Μεττερνῖχος διὰ τῶν ἐκθέσεων τῶν ἐν Λονδίνῳ, Παρισίοις καὶ Κωνσταντινουπόλει πιστῶν αὐτοῦ θεραπόντων, οἵτινες μετὰ τὴν ἀπότομον ἄρνησιν τῆς μεσολαβήσεως ἐκ μέρους τῆς Πύλης τῷ ἔγγραφον αἰνιττόμενοι ὅτι δῆθεν οἱ σύμμαχοι στρέφουσιν ἤδη πραγματικῶς τὰ βλέμματά των πρὸς τὴν Αὐστρίαν, καὶ ὅτι ἀσμένως ἤθελον ὑποχωρήσει καὶ συγκατατεθῆ, ἀρκεῖ μόνον ἡ Πύλη νὰ κάμῃ τὴν ἐλαχί-

(1) Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν κόμητα Ἀππόνην. 16|28 Σεπτεμβρίου 1829. ΧΓΥ·

στην συγκατάβασιν. Ὁ δὲ πρίγκηψ ἐπίστευεν ὅτι ἡ ποθουμένη αὕτη συγκατάβασις συνδέεται ἁπλούστατα μὲ τὴν προσπάθειάν του, νὰ λάβῃ ἐκ νέου τὴν διπλωματικὴν πρωτοβουλίαν. Ὅθεν ἔλαβε διάφορον θέσιν ἀπέναντι τῶν Δυνάμεων, προέτρεψε τὴν Πύλην (27/9 Ὀκτωβρ.) νὰ ὑποχωρήσῃ, καὶ παρεκίνησε διὰ τοῦ Κυρίου Οὔσσὰρ τὸν ῥεῒζ ἐφέντην, νὰ ζητήσῃ *τὴν μεσολάβησιν τῆς Αὐστρίας μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν συμμάχων*. Καὶ πραγματικῶς παρετήρησαν καὶ οἱ τρεῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις, ὅτι αἴφνης ἔδειξεν ἡ Πύλη πνεῦμα συνδιαλλαγῆς, καὶ ὅτι ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Σουλτάνου ἐφαίνετο χαλαρωθεῖσα. Καὶ ὄντως ὁ μέγας βεζίρης ἔγραψεν ἐμπιστευτικὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Μεττερνῖχον (1), δι' ἧς ἐζήτει παρὰ τῆς αὐστριακῆς Αὐλῆς, τῆς φίλης καὶ ἀγαπητῆς τῆς Πύλης γείτονος, τὴν συνδρομήν, ὅπως θέσῃ τέρμα εἰς τὰ διαβήματα τῶν Δυνάμεων. Κατὰ τὴν 8/20 Ὀκτωβρίου συνετάχθη ἡ ἐπιστολὴ αὕτη. Ἀλλ' — ὢ τῆς παραδόξου συμπτώσεως! — ἡ φθονερὰ Μοῖρα δὲν ἔπαυεν ἔτι, νὰ καταδιώκῃ ἀφειδῶς ταύτην τὴν οὐδόλως ἐπίζηλον τοῦ Αὐστριακοῦ πολιτικήν! Συμβὰν ἀπροσδόκητον τρομερὸν ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἐπαναστάσεως διέρρηξε βίᾳ τὸ νέον τοῦτο ἀράχνιον τῶν αὐστριακῶν ῥᾳδιουργιῶν, καὶ διετάραξε τὴν νέαν εὐέλπιδα πεποίθησιν τοῦ δολίου πρωθυπουργοῦ ἔτι βιαιότερον ἢ πρότερον κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐν Βερώνῃ Συνόδου. Διότι τότε μὲν ὁ διορισμὸς τοῦ Κάννιγγος ὡς ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν εἶχε πικράνει τοῦ Μεττερνίχου τὸν θρίαμβον· νῦν δὲ ὁ Κάννιγκ δὲν ὑπῆρχε πλέον, ἀλλὰ τὸ πνεῦμά του περιεπλανᾶτο ἔτι ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῆς τελευταίας αὐτοῦ ἐνεργείας.

Ὅθεν ἀνάγκη νὰ ῥίψωμεν ἐπὶ μικρὸν τὸ βλέμμα ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ πολέμου.

Μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν τὰ τῆς Ἑλλάδος ἔβαινον ὁσημέραι ταχύτερον πρὸς τὸ τέλος καὶ τὴν κα- *Τὰ ἐν Ἑλλάδι.*

(1) Ἐμπιστευτικὴ ἐπιστολὴ τοῦ μεγάλου βεζίρου Μεχμὲτ Σολιμὰν πασᾶ πρὸς τὴν Α. Υ. τὸν πρίγκηπα Μεττερνῖχον· 12/24 Ὀκτωβρ. 1827, χργ. (γαλλιστί).

ταστροφήν των. Η μισητή τριανδρία, ή νέα έν Πόρῳ κυβέρνησις, ἦτο καὶ παρὰ τῷ λαῷ καὶ παρὰ τῷ στρατῷ ἀντικείμενον χλευασμοῦ. Οὐδεὶς λόγος ὑπῆρχε πλέον περὶ ὑποταγῆς καὶ ἀδύνατος καθίστατο πᾶσα τῶν μέσων συγκέντρωσις. Καὶ αὐτὰ τὰ μέσα ἐξηντλοῦντο καθ' ἑκάστην περισσότερον. Τὰ δύο ἑκατομμόρια γροσίων, ἀντὶ τῶν ὁποίων εἶχεν ἐνοικιασθῆ ὁ ἔγγειος φόρος τοῦ ἔτους 1827, εἶχον δαπανηθῆ· δασμοὶ δὲν εἰσεπράττοντο· οἱ ἐπὶ τῶν θαλασσίων λειῶν φόροι περιήρχοντο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς χεῖρας καταχραστῶν· ἐκ τῶν φιλελληνικῶν συνδρομῶν μέγα μέρος εἶχε δαπανηθῆ εἰς τὸν ἐξοπλισμὸν καὶ τὴν πρώτην ἐπιχείρησιν τοῦ Κόχραν· τὸ δ' ἕτερον μέρος ἐδόθη ὑπὸ τῶν Γάλλων διαχειριστῶν εἰς τὸν Φαβιέρον, ὅστις ἀντιφερόμενος κατὰ τοῦ Τσούρτς καὶ τοῦ Κόχραν εὑρίσκετο μετὰ τῶν 500 αὐτοῦ τακτικῶν ἀποκεχωρισμένος εἰς τὰ Μέθενα. Οὔτε τὰ τρία φρούρια τῆς Πελοποννήσου, τὰ εὑρισκόμενα ἔτι εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, ὑπετάσσοντο εἰς τὴν κυβέρνησιν, οὔτε αἱ νῆσοι. Οἱ Ὑδραῖοι καὶ Σπετσιῶται ἐκυβερνῶντο αὐτοβούλως· ἐν Αἰγίνῃ δὲ ἦσαν οἱ Ψαριανοὶ οἱ δεσπόται, καὶ ἐπὶ τῶν μικροτέρων Κυκλάδων οἱ πρόσφυγες Κρῆτες. Η Μονεμβασία εὑρίσκετο εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Πετρόμπεη, τοῦ Ἰωάννου Μαυρομιχάλη, ὅστις εἶχεν ἐνταῦθα κέντρον πειρατικόν· τὸν Ἀκροκόρινθον ἠγόρασε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου Νοταρᾶ ὁ Κῖτσος Τσαβέλλας παρὰ τῶν ὀπαδῶν του διὰ χρημάτων, τὰ ὁποῖα ἀπέκτησε πωλήσας μέρος τῶν ἀποθηκῶν τοῦ Τσούρτς εἰς τοὺς Τούρκους! Τὸ Ναύπλιον ἦτο διηνεκῶς εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Γριβαίων καὶ τοῦ Φωτομάρα· καὶ τὸ μὲν φρούριον τοῦ Παλαμηδίου κατεῖχεν ἤδη ὁ Θεόδωρος Γρίβας, τὴν δὲ πόλιν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Σταῦρος καὶ τὸν Ἰτσκαλὲν ὁ Φωτομάρας. Η ἐξουσία των αὕτη ἐκέντησε τὸν φθόνον τῶν Πελοποννησίων κατὰ τῶν Ρουμελιωτῶν τούτων εἰσβολέων. Ὅθεν ἐκήρυξαν οἱ Πελοποννήσιοι τὸ Ναύπλιον ἕδραν τῆς κυβερνήσεως, καὶ ὁ Κολοκοτρώνης καταβὰς ἐκεῖ, ἐν ᾧ ἡ κυβέρνησις εὑρίσκετο ἔτι ἐν Πόρῳ, κατέλαβε τὴν πόλιν. Καὶ πρῶτον μὲν ἠθέλησεν ὁ Κολοκοτρώνης νὰ γείνῃ κύριος τοῦ Παλαμηδίου, καὶ πρὸς τὸν

σκοπὸν τοῦτον ἐκέρδισεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὸν ἀντίπαλον τῶν Γριβαίων Φωτομάραν. Ὁ Κολοκοτρώνης εἶχεν ἤδη δωροδοκήσει ἕνα ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Θεοδώρου Γρίβα, διὰ νὰ τῷ ἀνοίξῃ τὸ Παλαμήδιον, ὑποσχεθεὶς αὐτῷ χρηματικόν τι ποσὸν καὶ δώσας αὐτῷ εἰς ἐνέχυρον ζεῦγος πιστολίων διὰ πολυτίμων λίθων κεκοσμημένων. Ἀλλ' ὁ δωροδοκηθεὶς (Λαμπρόπουλός τις) ἐπρόδωσεν εἰς τὸν Γρίβαν τὸ σχέδιον, τὸ ὁποῖον περιέπλεξε τοὺς ἐν νυκτὶ (28/9 Ἰουνίου) ἀναβάντας εἰς τὸ Παλαμήδιον Κολοκοτρωνιστὰς καὶ αὐτὸν τὸν Γενναῖον, τῷ ὁποίῳ ὁ Φωτομάρας εἶχεν ἀνοίξει μίαν τῶν πυλῶν τῆς πόλεως, εἰς παγίδα, ἐξ ἧς ὁ Γενναῖος ἠναγκάσθη νὰ ἐξαγορασθῇ ἀντὶ μεγάλου ποσοῦ χρημάτων. Ἐν μέσῳ τῶν συριγμῶν τῶν ἐπὶ τοῦ τείχους ἱσταμένων παιδαρίων ἀπεσύρθησαν οἱ Κολοκοτρωνισταί· ὁ «γέρων», (ὅστις ἐν τῇ Αὐτοβιογραφίᾳ του διέρχεται ἐν ἄκρᾳ σιωπῇ τὸ περιστατικὸν τοῦτο), κατέστη ὁ περίγελως τῶν ἐχθρῶν του, καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἴδῃ μετ' ἀγανακτήσεως τὸν Γρίβαν κρατοῦντα τὰ πολύτιμα πιστόλιά του εἰς χεῖρας. Κατὰ τὴν αὐτὴν νύκτα μετέβη ἡ βουλὴ ἐξ Ἑρμιόνης εἰς Ναύπλιον, καὶ παρέστη αὐτόπτης τῆς ἐπονειδίστου ταύτης ἐνάρξεως νέου ἐμφυλίου πολέμου· καὶ αὐτὴ δὲ ἡ κυβέρνησις, μεταβᾶσα (14/26 Ἰουνίου) ἐκ Πόρου εἰς Ναύπλιον ὑπῆρξεν αὐτόπτης μάρτυς τῆς αἰσχρᾶς ἐξακολουθήσεως τῶν ἐρίδων τούτων, αἵτινες πασῶν τῶν προηγουμένων ἦσαν αἰσχρότεραι. Ἐπεμβάσης τῆς μιᾶς τῶν μερίδων εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς ἑτέρας (ὅ,περ ἦτο ἀπαραίτητον) ἐξεῤῥάγη (28/10 Ἰουλίου) ἀληθὴς πόλεμος μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Σταύρου Γρίβα καὶ τῶν ἀνδρῶν τῶν ὑπασπιστῶν τοῦ Φωτομάρα, Γεωργίου Στράτου, τοῦ συστρατιώτου τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντη, καὶ Κωνσταντίνου Δούκα, ὅστις (ὡς ὁ ἐνδοξότερος αὐτοῦ ἑταῖρος Ἀναστάσιος) ἀνεφάνη αἴφνης κατὰ τὸ 1826 ἐν Πελοποννήσῳ. Ἐπὶ ἐννέα ὅλας ἡμέρας ἀντεπυροβολοῦντο οἱ ἀντίπαλοι ἀπὸ τοῦ Παλαμηδίου καὶ τοῦ Ἰτσκαλὲ, κατέστρεψαν πολλὰς οἰκίας καὶ ἐφόνευσαν πολλοὺς ἀνθρώπους καὶ τέλος εἰσήλασαν εἰς τὰς οἰκίας νὰ τὰς λεηλατήσωσιν. Ἡ κυβέρνησις, ἅμα ἀρξαμένης τῆς συμπλοκῆς,

κατέφυγεν εἰς τὸν θαλάσσιον πύργον· ἅμα δὲ ἠνοίχθησαν αἱ ἐπὶ μακρὸν κεκλεισμέναι πύλαι ἔφυγον ἐκ τῆς πόλεως ὅλοι οἱ κάτοικοι ὡς ἐὰν εἶχεν ἐνσκήψει ἡ πανώλης. Ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ της προσεκάλεσεν ἡ κυβέρνησις πάντας τοὺς ἔχοντας ἐπιῤῥοήν τινα· μόνον ὁ Ἀμιλτὼν κατώρθωσε νὰ προξενήσῃ ἐντύπωσίν τινα εἰπὼν ὅτι ἡ διχόνοια αὕτη θέλει ματαιώσει τὴν συνθήκην τῶν Δυνάμεων, ἥτις μέλλει νὰ σώσῃ τοὺς Ἕλληνας. Ἀλλ' ἐν τούτοις παρῆλθον τρεῖς ἑβδομάδες εἰς ματαίας διαπραγματεύσεις, μέχρις οὗ ὁ Φωτομάρας, εἰς ὃν ὁ Στράτος καὶ ὁ Δοῦκας οὐδαμῶς ὑπήκουον, ἐγκατέλιπε τὸ Παλαμήδιον· αἴφνης αἱ μεταξὺ τοῦ Δούκα καὶ τοῦ Γρίβα σχέσεις ἔγειναν φιλικώταται, καὶ οἱ δύο οὗτοι ὁπλαρχηγοὶ ἀστειεύοντο μετὰ ταῦτα πολλάκις, ὡς ὁ Γόρδων μαρτυρεῖ, περὶ τῶν συμβάντων τοῦ ἐμφυλίου τούτου πολέμου. « Τὰ πάντα εἶναι κωμῳδία, ἔλεγεν ὁ Φαβιέρος· οἱ ἄνθρωποι οὗτοι εἶναι τοσοῦτον ἐχθροὶ μεταξύ των ὅσον καὶ ἡμεῖς πάντες· ἀποβλέπουσιν εἰς ἕνα καὶ μόνον σκοπόν, εἰς τὴν λεηλασίαν. »

Ὁ Ἰβραΐμ πασᾶς ἐν Πελοποννήσῳ.

Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐπεβοήθει τὴν πρόοδον τοῦ Ἰβραΐμ πασᾶ εἰς τὴν καθυπόταξιν τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Αἰγύπτιος ἐγκατέλιπε κατὰ τὸ ἔαρ μετὰ 6000 ἀνδρῶν τὴν Ἤλιδα καὶ τὴν Ἀχαΐαν, καὶ διέβη (6/18 Ἀπριλίου) τὸν Ἀλφειόν. Οἱ κάτοικοι κατέφυγον, ὡς τοῦτο συνήθως ἐγίνετο, εἰς τὰ ὄρη καὶ εἰς τὰς μικρὰς νήσους τὰς παρὰ τὴν ἀβαθῆ ἑλώδη παραλίαν κειμένας. Ἀλλὰ τὰ καταφύγια ταῦτα δὲν τοῖς ἐχρησίμευον πλέον, διότι ὁ στόλος, ὁ παρακολουθῶν τὰς ἐκστρατείας τοῦ Ἰβραΐμ πασᾶ πλησίον τῆς παραλίας, ἑνούμενος μὲ τὸν στρατὸν τῆς ξηρᾶς, τοὺς ἐξεδίωκε πανταχόθεν. Ἐντὸς τοῦ φρουρίου τοῦ Χλουμουτσίου ἐπὶ τῆς ἄκρας τοῦ δυτικοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Πελοποννήσου σῶμα Αἰγυπτίων ἐπολιόρκησε 1800 πρόσφυγας ὑπὸ τὸν υἱὸν τοῦ Σισίνη, οἵτινες μετὰ πολιορκίαν τριῶν ἑβδομάδων ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τῆς δείψης νὰ παραδοθῶσιν (5/17 Μαΐου). Ἀφ' οὗ ἐγνώσθη καὶ ἡ πτῶσις τῶν Ἀθηνῶν, ἀπεθαῤῥύνθησαν καὶ οἱ πεισματωδέστατοι ἐν Ἀρκαδίᾳ, Ἤλιδι καὶ Ἀχαΐᾳ πατριῶται. Εἷς τῶν ὑποδεεστέρων τῆς ἐπαρχίας Πατρῶν ὁπλαρχηγῶν, ὁ ἐκ Ζουβατίου Δ. Νενέκες, ἔδωκε πρῶτος

τὸ παράδειγμα τῆς ἀποστασίας. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἀνεδείχθη ἀπὸ τοῦδε κατὰ τὰς ἐκστρατείας τοῦ Ἰβραῒμ πασᾶ πιστὸς τῶν Τούρκων ὀπαδὸς καὶ παρεκίνησε τὸν πασᾶν νὰ δοκιμάσῃ τὸ σύστημα τῆς ἐπιεικείας, νὰ φεισθῇ τῶν σπαρτῶν καὶ νὰ πληρόνῃ τὰ ἀναγκαῖα πρὸς τὸν στρατόν του τρόφιμα. Τὸ σύστημα τοῦτο ἐπηρέασε τὸ πλῆθος, τὸ ὁποῖον ἦτο ἤδη ἀπηλπισμένον περὶ τῆς εὐοδώσεως τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος· τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ἐπαρχιῶν Πύργου, Γαστούνης, Πατρῶν, Βοστίτσης καὶ Καλαβρύτων ἐπροσκύνησε. Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἀνεδείχθη πάλιν ὁ Κολοκοτρώνης ἄοκνος καὶ ἀτρόμητος. Εὑρίσκετο τότε ἐν Ἁγίῳ Γεωργίῳ καὶ πρὸς πάντας ἔγραφεν ἐπιστολὰς ἐνθαῤῥυντικὰς καὶ προτρεπτικάς, ἀπειλῶν τοὺς προσκυνήσαντας «διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου». Ὅταν ὁ Ἰβραῒμ πασᾶς ἐκίνησε κατὰ τῶν Καλαβρύτων (17/29 Ἰουνίου) ὅπως ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, ἀπέστειλεν ὁ Κολοκοτρώνης ἐκεῖ βοήθειαν καὶ διηύθυνεν ἕτερον σῶμα πρὸς τὴν Βοστίτσαν πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ ἐπαπειλουμένου μέρους. Αὐτὸς ὁ Νενέκος ὡδήγησε 3000 ἄνδρας κατὰ τῆς μονῆς τοῦ Μεγάλου σπηλαίου διὰ κρυφίων ἀτραπῶν, ἀλλ' εὗρεν ἀπορθήτους τοὺς νεοδμήτους πύργους, οἵτινες ἐφρουροῦντο ὑπὸ λαϊκῶν τε καὶ κληρικῶν καὶ εἶχον τηλεβόλα. Διαταχθεὶς ὁ προδότης Νενέκος παρὰ τοῦ πασᾶ νὰ μεταβῇ εἰς Πάτρας, ἐπέπεσε καθ' ὁδὸν (3/15 Ἰουλίου) κατὰ τοῦ Β. Πετμεζᾶ παρὰ τὸν Ἅγιον Βλάσην, καὶ ἐνίκησε μετὰ ταῦτα καὶ τὸν Χελιώτην ἐν αἱματηρᾷ τινι συμπλοκῇ κατὰ τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Βοστίτσης. Ἐν τοσούτῳ δὲ συνεκέντρωσεν ὁ πασᾶς τὸν στρατόν του ἐν Καρυταίνῃ, ὅπως καὶ πάλιν ἐπιπέσῃ κατὰ τῆς Τριπόλεως, ἧς τὴν διὰ τῆς πείνης παράδοσιν ἤθελον οἱ Τοῦρκοι νὰ ἐμποδίσωσι διὰ τοιούτων κινημάτων. Ἐκεῖθεν δὲ μετέβη ὁ Ἰβραῒμ πασᾶς (Ἰούλιον) εἰς τὴν Μεσσηνίαν, (ἔνθα ἐκρατεῖτο ἔτι ὁ Νικήτας ἐν Φρουτσάλᾳ κατὰ τὴν πεδιάδα τοῦ Παμίσου), ὅπως καθυποτάξῃ καὶ τὰ μέρη ταῦτα. Ἀλλὰ πανταχοῦ, ὅπου εἴτε αὐτὸς εἴτε ὁ Δελῆ-Ἀχμὲτ πασᾶς ἔστρεφον μετὰ τῶν ἰσχυρῶν σωμάτων αὐτῶν τὰ νῶτα, ἐξήρχοντο ἐνεργείᾳ τοῦ ἀόκνου Κολοκοτρώνου

οἱ ὁπλοφόροι ὡς μάννητες ἐκ τῆς γῆς (1). Πρὸς ἀνχστάτωσιν τῶν ἐγκαταλελειμμένων ἐπαρχιῶν Βοστίσσης, Καρυταίνης καὶ Καλαβρύτων διέταξεν ὁ Κολοκοτρώνης τὸν Β. Πετμεζᾶν νὰ μεταβῇ πάλιν εἰς Ἅγιον Βλάσην, ἵνα συλλάβῃ τοὺς προεστῶτας τῶν προσκυνησάντων χωρίων καὶ ἀφαιρέσῃ τὰς ἀναφορὰς τῆς ὑποταγῆς. Εἶτα συνῆλθε μετ' ἄλλων ὁπλαρχηγῶν ἐν Μεγάλῳ Σπηλαίῳ, ὅθεν ἀσμένως ἤθελεν ἐπιχειρισθῆ περισπασμόν τινα πρὸς τὰς Πάτρας, ἐὰν δὲν ἐστερεῖτο πάντων τῶν ἀναγκαίων. Ἔπεμψε πρὸς τὴν κυβέρνησιν ἀπότομον ἀναφοράν, ὅτι ἐὰν αὕτη δὲν ἦναι εἰς κατάστασιν νὰ τῷ πέμψῃ μηχανὰς δι' ὧν οἱ στρατιῶταί του νὰ τρέφωνται μὲ ἀέρα, καὶ τὸ χῶμα νὰ μεταβληθῇ εἰς πυρίτιδα, οἱ δὲ βράχοι εἰς μόλυβδον, πρέπει νὰ τῷ στείλῃ τρόφιμα καὶ πολεμεφόδια. Ἡ ἐλεεινῶς κατακειμένη κυβέρνησις προσεκάλεσεν αὐτὸν εἰς Ἄργος· ἐὰν ὑπήκουεν εἰς τὴν διαταγὴν ταύτην, διϊσχυρίζετο ὁ Κολοκοτρώνης, ἤθελε παραδοθῇ ἅπασα ἡ χερσόνησος. Ἐν τοσούτῳ δὲ ἡ κυβέρνησις τὸν ἄφησεν ἐντελῶς ἐλεύθερον. Ὅπως ματαιώσῃ τὰ κινήματα τοῦ Κολοκοτρώνου, ἐπεχείρησεν ὁ Ἀχμὲτ Ἀγᾶς (Αὔγουστον) ἐπιτυχῆ ἐπιδρομὴν διὰ Σελλῶν καὶ Κουνινᾶς πρὸς τὸ χάνι τῆς Ἀκράτας κατὰ τὸν κορινθιακὸν κόλπον, καὶ εἶτα ἐπέστρεψεν εἰς Πάτρας, ἔνθα οἱ προσκυνήσαντες Ἕλληνες ὁπλαρχηγοὶ τῷ ἐπρότειναν νὰ καταβάλλωσι καὶ τὸν Κολοκοτρώνην, ὅστις μετὰ μόνων 400 ἀνδρῶν εἶχε προχωρήσει μέχρι Πετσάκων, καὶ τοὺς ἐν Ἁγίῳ Βλάσῃ Πετμεζαίους. Καὶ πραγματικῶς ἐτοποθετήθη ὁ Ἀχμὲτ Ἀγᾶς μεταξὺ τῶν δύο τούτων θέσεων καὶ διενοεῖτο πρῶτον νὰ στραφῇ κατὰ τοῦ Κολοκοτρώνου, ὅτε ὁ ὁπλαρχηγὸς Βοτιώτης τῷ ἐφανέρωσεν, ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον τῷ δίδουσι χεῖρα βοηθείας πρὸς καταστροφὴν τοῦ « βασιλέως των »· ὅθεν καλλίτερον νὰ τοὺς ὁδηγήσῃ κατὰ τῶν Πετμεζαίων. Τούτους δὲν ἠδύνατο ὁ Τοῦρκος νὰ ἐκβάλλῃ ἐκ τῆς θέσεως τοῦ Ἁγίου Βλάση

(1) Τὰ συμβάντα ταῦτα, τὰ ὁποῖα οὔτε παρὰ Τρικούπῃ οὔτε παρὰ Γόρδωνι εἶναι ἀκριβῶς ἐκτεθειμένα, γίνονται ὁπωσοῦν καταφανῆ ἐκ τοῦ συγγράμματος τοῦ Κολοκοτρώνου σελ. 194 καὶ ἑξ.

εἰμὴ προσωρινῶς, ἀλλ' ὁ Κολοκοτρώνης ἤθελεν εἶσθαι ἐπικινδύνως ἐκτεθειμένος εἰς ἔφοδον μετὰ τοῦ μικροῦ αὐτοῦ στίφους. Οὐχ ἧττον ὅμως δὲν ἠδυνήθησαν οἱ Ἕλληνες μὲ ὅλας τὰς προσπαθείας των νὰ διαφιλονεικήσωσι τὴν συλλογὴν τῆς σταφίδος εἰς τὸν Ἀχμὲτ ἀγᾶν, ὅστις μετὰ τῆς λείας ταύτης διηυθύνθη εἰς Πάτρας, ὅθεν μετέβη εἰς Νεόκαστρον. Ὁ Ἰβραΐμ πασᾶς ἀπέβλεπεν εἰς τὴν καθυπόταξιν τῆς Μεσσηνίας, ἥτις ἐφαίνετο μετέχουσα τοῦ ἐπαναστατικοῦ πνεύματος τῶν Μανιατῶν. Φοβούμενος ὁ Κολοκοτρώνης μὴ καὶ οἱ ἐν Μεσσηνίᾳ ἀρχίσωσι νὰ προσκυνήσωσι, μετέβη μετὰ 100 ἀνδρῶν εἰς τὸ ἐπαπειλούμενον μέρος, ἀφ' οὗ ἄφησε τὸν υἱόν του καὶ τὸν γαμβρόν του εἰς τὰς βορείους ἐπαρχίας ὅπως διατηρήσωσι τὴν ἀντίστασιν. Καθ' ὃν δὲ χρόνον ἔφθασεν οὗτος εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον, ἀπέστειλεν ὁ Αἰγύπτιος ἐκ Νεοκάστρου (20/2 Ὀκτωβρίου) δύο κεχωρισμένα σώματα, τὸ μὲν κατὰ τῆς Καρυταίνης πρὸς βοῤῥᾶν τὸ δὲ κατὰ τῆς μεσημβρινῆς Μεσσηνίας. Ἀμφότερα τὰ σώματα ταῦτα ἔλαβον τὴν φρικτὴν διαταγὴν νὰ μὴ συνάψωσι μάχας, ἀλλὰ πυρὶ καὶ σιδήρῳ νὰ καταστρέψωσι τὰ πάντα.

Διὰ τοιούτων μέσων, ἀφ' ἑνὸς μὲν χάριτος ἀντὶ ὑποταγῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲν ἐξοντώσεως εἰς πᾶσαν ἀντίστασιν, ἤθελε καταβληθῇ ἐν βραχεῖ διαστήματι χρόνου σύμπασα ἡ Πελοπόννησος, ἐὰν ἔπιπτεν ἡ Ὕδρα καὶ κατεστρέφετο ὁ Ἑλληνικὸς στόλος. Τρομερὰς ἔκαμον πρὸς τοῦτο οἱ ἐχθροὶ προπαρασκευάς. Ὁ Σουλτάνος εἶχε παραδώσει εἰς τὸν Αἰγύπτιον τὴν ἀρχηγίαν, ἵνα φέρῃ ἑνότητα διευθύνσεως εἰς τὴν ἐνέργειαν τῶν στόλων του. Ὁ παλαιὸς ἀντίπαλος τοῦ ἀντιβασιλέως, Χοσρὲφ πασᾶς, εἶχε παυθῇ ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ ναυάρχου, (28/9 Φεβρουαρίου) καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ, ὁ καπουτὰν πασᾶς Ἰζὲδ Μεχμὲτ, διετάχθη νὰ μένῃ ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ὁ τουρκικὸς στόλος ἐτέθη ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ καπουτὰν βέη Ταχὶρ πασᾶ, ὃν ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς ἠρέσκετο ἀποκαλῶν «ἕνα ἐκ τῶν ἑαυτοῦ.» Ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔαρος ἀπέπλευσεν ὁ Ταχὶρ πασᾶς ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου μετὰ 28 μεγάλων πολεμικῶν πλοίων καὶ ἐτέθη ἐν Νεοκάστρῳ ὑπὸ τὰς διαταγὰς

Ο αἰγυπτιακὸς στόλος.

του Ἰβραΐμ πασᾶ. Οἱ Ἕλληνες ὤφειλον νὰ προσβάλωσι τὸν στόλον τοῦτον κατὰ τὸν ἔκπλουν, πρὶν ἡ ἑνωθῇ μετὰ τῶν Αἰγυπτίων· ἀλλ' ὁ λόρδος Κόχραν, ὅστις διὰ τῆς ἐν Ἑλλάδι διαγωγῆς του ἠμαύρωσεν ἐντελῶς τὰς ἐν Βρασιλίᾳ ἀποκτηθείσας δάφνας, εἶχε πρῶτον, ὡς γνωρίζομεν, σπαταλήσει τὸν καιρόν του παρὰ τὴν Ἀθηναϊκὴν παραλίαν πρὸς μεγίστην βλάβην τῶν συμφερόντων τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἔπειτα, μαθὼν ὅτι ὁ Ἰβραΐμ πασᾶς διηύθυνε τὴν πολιορκίαν τοῦ Χλουμουτσίου ἀπό τινος βρικίου προσωρμισμένου ἐν τῷ λιμένι τῆς Κλαρέντσας, ἔπλευσε πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο, ὅπως προσβάλῃ τὸν πασᾶν, ὅστις μετὰ πλείστης ὅσης εὐκολίας ἠδυνήθη νὰ καταφύγῃ ἀσφαλῶς εἰς τὴν ξηρὰν (15/27 Μαΐου). Μετὰ δὲ τοῦτο, θέλων, ὡς φαίνεται νὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἀρχαίαν δόξαν τοῦ ὀνόματός του διὰ καταπληκτικοῦ ἀνδραγαθήματος, ἀνέλαβεν ὁ λόρδος τὸ προηγούμενον σχέδιον τοῦ Κανάρη, νὰ καταστρέψῃ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀλεξανδρείᾳ τὴν τετάρτην μεγάλην ἐκστρατείαν τῶν Αἰγυπτίων, εἰς τὴν προπαρασκευὴν τῆς ὁποίας ὁ ἀντιβασιλεὺς ἀπὸ τοῦ ἔαρος ἤδη ἠσχολεῖτο. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον παραλαβὼν ἐν Κυθήροις 23 Ἑλληνικὰ πλοῖα, ἐνεφανίσθη ὁ Κόχραν αἴφνης (4/16 Ἰουνίου) ὑπὸ αὐστριακὴν σημαίαν ἔμπροσθεν τῆς Ἀλεξανδρείας. Οὐδεμίαν κατ' ἀρχὰς συνέλαβον οἱ Αἰγύπτιοι ὑποψίαν, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ κατεταράχθησαν αἱ προφυλακίδες· μία ἐξ αὐτῶν μάλιστα, βρίκιον 22 τηλεβόλων, ἐρρίφθη εἰς τὴν ξηρὰν παρὰ τὸ στόμιον τοῦ λιμένος, καὶ ὁ Κόχραν διέταξε τὰ πυρπολικὰ νὰ εἰσπλεύσωσιν. Ἀλλὰ ἐκ τῶν ὀκτὼ πυρπολικῶν τὰ δύο μόνον ὑπήκουσαν, τὰ ὁποῖα καὶ ἐπυρπόλησαν τὸ ἐχθρικὸν βρίκιον. Ἐὰν οἱ Ἕλληνες εἰσώρμουν εὐτόλμως ἤθελον ἴσως φέρει καιρίαν πληγὴν κατὰ τοῦ ἀπαρασκεύου εἰς πόλεμον στόλου. Αὐτὸς ὁ ἀντιβασιλεὺς κατεδίωξε τὸν ὑποχωρήσαντα Κόχραν μέχρι τῆς Ῥόδου, ὅθεν ὁ Κόχραν ἐπέστρεψεν ἀβλαβῶς εἰς Πόρον (20/2 Ἰουλίου). Ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ἀπεπεράτωσεν ἀνενόχλητος τὸν ἐξοπλισμόν του. Ὁ ταγματάρχης Κραδδὼκ, ἀκόλουθος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀγγλικῆς πρεσβείας, ἐστάλη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεώς του πρὸς τὸν Ἀντιβασιλέα, με τὴν ἐντολὴν

νὰ ἐμποδίσῃ τὸν ἔκπλουν τοῦ στόλου, ὅ,περ ἤθελε ἐπιφέρει πραγματικῶς τὴν κατὰ θάλασσαν ἀνακωχὴν τῶν ὅπλων, ἣν αἱ Δυνάμεις ἐπεδίωκον· ἀλλ' ὁ ἀπεσταλμένος ἔφθασεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ Κάϊρον (27/8 30/11 Αὐγούστου) ἀφ' οὗ ἤδη εἶχεν ἀποπλεύσει ὁ στόλος (19/31 Ἰουλίου — 22/3 Αὐγούστου). Εἰς δύο μοίρας διῃρημένος ὢν ἡ μὲν ἦτο ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Καπουτὰν βέη, ἡ δὲ ὑπὸ τὸν Μουχαρὲμ βέην, ἠρίθμει ὁ στόλος 92 πλοῖα, ἐν οἷς 51 πολεμικά, καὶ ἔφερε πλεῖστα τρόφιμα καὶ 4000 τακτικοὺς στρατιώτας· μεταξὺ τῶν φορτηγῶν ἦσαν καὶ πέντε αὐστριακά, ὅ,περ ἐφαίνετο ἤδη ὡς φανερά τις κατὰ τῶν τριῶν συμμάχων ῥῆξις. Ἀκριβεῖς ἔχων περὶ τοῦ περιεχομένου καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς συμβάσεως πληροφορίας ἐφαίνετο ἀφ' ἑτέρου ὁ Αἰγύπτιος ἐντελῶς συνεννοημένος μετὰ τῆς Πύλης, νὰ καταφέρῃ πρὸ τῆς ἀποπερατώσεως τῶν διαπραγματεύσεων καὶ πρὸ τοῦ κατάπλου τοῦ ῥωσσικοῦ στόλου εἰς τὸ Ἀρχιπέλαγος, τὴν κατὰ τοῦ Ναυπλίου καὶ τῆς Ὕδρας ἀποφασιστικὴν πληγήν, ὅπως εἶχε διαταγὴν νὰ πράξῃ ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς ἐν Μεσσηνίᾳ, ἵνα δυνηθῇ ἡ Πύλη νὰ εἴπῃ εἰς τὰς περὶ μεσολαβήσεως διαπραγματευομένας Δυνάμεις, ὅτι ἡ ἐπανάστασις ἐτελείωσεν. Ὁ στόλος κατέπλευσε (20/2 Σεπτεμβρίου) εἰς Νεόκαστρον χωρὶς ν' ἀπαντήσῃ Ἑλληνικὸν πλοῖον. Ἅμα γνωστοῦ γενομένου ἐν Ὕδρᾳ τοῦ ἀπόπλου, ἡ ἐσχάτη ἀπελπισία κατέλαβεν Ἕλληνάς τε καὶ Φιλέλληνας. Περὶ τοῦ σκοποῦ τῶν δύο στόλων, οἵτινες ἑνωθέντες ἐν Νεοκάστρῳ ἠρίθμουν 126 πλοῖα, οὐδεὶς διετέλει ἐν ἀμφιβολίᾳ. Οὐδὲ κἂν νὰ σκεφθῶσιν ἠδύναντο οἱ Ἕλληνες νὰ ὑπερασπισθῶσι νῦν τὰς νήσους διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν μέσων. Ἀλλ' ἤδη ἀπό τινων ἡμερῶν εὑρίσκετο ὁ Ἀγγλικὸς στόλος πλησίον των. Ὁ Ἐδουάρδος Κοδριγκτὼν πρὸ πολλοῦ ἤδη, ἅμα ἔλαβεν ἀκριβῆ πληροφορίαν περὶ τῆς συνομολογήσεως τῆς συνθήκης, εἶχε πείσει τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν (7/19 Ἰουλίου) νὰ μεταβῇ ἀπὸ Ναυπλίου εἰς Αἴγιναν, ὅπως τὴν ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν Ῥουμελιωτῶν. Μόλις δὲ εἶχε μετατεθέσει ἡ κυβέρνησις τὴν ἕδραν της εἰς Αἴγιναν (15/27 — 17/29 Αὐγούστου)

ἔλαβε παρὰ τῶν δύο κατὰ τὸ Αἰγαῖον ναυάρχων, λαβόντων τὰς πρώτας των ὁδηγίας (29/10 — 30/11 Αὐγούστου) τὴν ἀγγελίαν τῆς συνθήκης· εἶτα δὲ διὰ ἐπιτροπῆς σταλείσης παρὰ τῶν δύο ναυάρχων καὶ συγκειμένης ἐκ τῶν πλοιάρχων Ἁμιλτῶνος καὶ Οὐγῶνος (Hugon), καὶ διὰ ἑνὸς Ῥώσσου συμβούλου πρεσβείας, τῇ ὑπεβλήθη ἐπισήμως (21|2 Σεπτεμβρίου) ἡ συνθήκη καὶ μάλιστα ὁ τὴν ἀνακωχὴν τῶν ὅπλων ἀφορῶν ὅρος, ὃν ἀσμενέστατα ὑπεδέχθη καὶ παρεδέχθη. Μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ὑποθέσεως ταύτης διετάχθησαν ὁ Δεριννῦς καὶ ὁ Ἁμιλτὼν νὰ μεταβῶσιν εἰς Μεθώνην, ἵνα πείσωσι τὸν Ἰβραῒμ πασᾶν νὰ κάμῃ ἀνακωχὴν τῶν ὅπλων· ἀλλὰ γνωστοῦ γενομένου τοῦ κινήματος τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στόλου ἀνεστάλη ἡ διαταγὴ αὕτη· καὶ ὁ μὲν Δεριννῦς συνεκέντρωσεν ἐν Μήλῳ τὰ πλοῖά του πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν νήσων, ὁ δὲ Κοδριγκτὼν ἐτοποθέτησε τὸν στόλον του μεταξὺ Ὕδρας καὶ Θερμιῶν (Κύθνου). Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ, ἅμα μαθὼν (29/10 Σεπτ.) τὴν διεύθυνσιν τῆς αἰγυπτιακῆς ἐκστρατείας πρὸς τὸ Νεόκαστρον, ἀπεφάσισεν ὁ Ἄγγλος ναύαρχος, χωρὶς νὰ περιμείνῃ τὸν συνάδελφόν του Δεριννῦν, νὰ προχωρήσῃ κατεσπευσμένως ὅπως διακωλύσῃ τὸν Αἰγυπτιακὸν στόλον ν' ἀφιχθῇ εἰς Νεόκαστρον. Ἀλλὰ φθάσας (21/12 Σεπτ.) πρὸ τοῦ Νεοκάστρου εὗρεν οὐ μόνον τὸν στόλον προσωρμισμένον, ἀλλὰ ἐν μέρει ἕτοιμον πάλιν ν' ἀποπλεύσῃ μετὰ τοῦ ἐπιβιβασθέντος στρατοῦ κατὰ τοῦ Ναυπλίου. Πρὶν ἢ προσέλθῃ ὁ Δεριννῦς (9/21 Σεπτ.) ἐκοινοποίησεν ὁ Κοδριγκτὼν (7/19 Σεπτ.) εἰς τὸν διοικητὴν τῆς τουρκικῆς μοίρας, ἥτις ἑτοίμη εἰς ἔκπλουν οὖσα περιέπλεε πρὸ τοῦ λιμένος τοῦ Νεοκάστρου, τὴν συνομολόγησιν τῆς συνθήκης καὶ δι' ἀποτόμων λόγων ἀπήτησε παρ' αὐτοῦ τὴν ἀνακωχὴν τῶν ὅπλων. Οἱ σύμμαχοι, εἶπεν ὁ Κοδριγκτὼν, ἔχουσι συγκεντρωμένην ἰσχυρὰν ναυτικὴν δύναμιν, ὅπως ἐκτελέσωσι τὰς ἀποφάσεις των καὶ ἐμποδίσωσι πᾶσαν ἀντίστασιν τῶν Τούρκων πλοιάρχων, ἀντίστασιν, ἥτις οὐ μόνον τὴν καταστροφὴν αὐτῶν (τῶν Τούρκων) θέλει ἐπιφέρει ἀλλὰ καὶ ἀνεπανόρθωτον ζημίαν τῷ Σουλτάνῳ θέλει προξενήσει. Προσέθηκε δὲ, ὅτι ἔχει διαταγὴν,

νὰ προβῇ μέχρις ἐσχάτων παρὰ νὰ ἀφήσῃ ἀνεκπλήρωτον τὸν σκοπὸν τῶν Δυνάμεων. «Μία μόνη βολὴ ῥιπτομένη κατὰ τῆς ἀγγλικῆς σημαίας θέλει ἐπιφέρει τὴν ἐντελῆ τοῦ τουρκικοῦ στόλου καταστροφήν!» Διὰ τοῦ αὐτοῦ ἀποτόμου ὕφους εἶπε καὶ πρὸς τὸν διοικητὴν τῆς ἐν τῷ λιμένι τοῦ Νεοκάστρου αὐστριακῆς ναυτικῆς μοίρας, ὅτι διαταχθεὶς νὰ παρεμποδίσῃ πᾶσαν περαιτέρω ἀποστολὴν τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων, δὲν δύναται νὰ κάμῃ διάκρισιν μεταξὺ αὐστριακῶν καὶ τουρκικῶν πλοίων· ὅθεν καθιστᾷ αὐτὸν ὑπεύθυνον δι' ὅλας τὰς συνεπείας, εἰς τὰς ὁποίας θέλει ἐκθέσει τὰ πλοῖα, ἐξακολουθῶν ν' ἀντιτάσσηται κατὰ τῶν συμμάχων Δυνάμεων (1). Ὁ καπουτὰν βέης διηύθυνε τοὺς κομιστὰς τοῦ ἐγγράφου τοῦ Κοδριγκτῶνος εἰς τὸ παρὰ τῷ Νεοκάστρῳ στρατόπεδον, πρὸς αὐτὸν τὸν Ἰβραΐμ πασᾶν, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ ἐνεχειρίσθη ἡ ἐπιστολή. Ὁ πασᾶς ἐφανέρωσε τὴν ἔκπληξίν του καὶ εἶπεν ὅτι ἀμφιβάλλει περὶ τῆς μεταξὺ τῶν Δυνάμεων συνεννοήσεως. Ὅθεν ἅμα ἔφθασεν ὁ γαλλικὸς στολίσκος, ἐκόμισεν ὁ ΔερINNῦς παρακλήσει τοῦ Κοδριγκτῶνος αὐτοπροσώπως (10|22 Σεπτεμβρίου) δεύτερον ἀντίγραφον τῆς ἐπιστολῆς, ὑπογεγραμμένον παρ' ἀμφοτέρων τῶν ναυάρχων, καὶ εἶχε μακρὰν μυστικὴν συνέντευξιν μετὰ τοῦ πασᾶ. Παρακλήσει τοῦ Ἰβραΐμ πασᾶ μετέβη καὶ ὁ Κοδριγκτών, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Δεριννῦ εἰς τὸν λιμένα καὶ ἔσχε προσωπικὴν μετὰ τοῦ πασᾶ συνέντευξιν, εἰς ἥν, κατὰ ῥητὴν αἴτησιν τοῦ Ἄγγλου ναυάρχου παρευρέθησαν καὶ ἅπαντες οἱ ἀνώτεροι Τοῦρκοι ἀξιωματικοὶ (13/25 Σεπτ.). Αἱ αὐστριακαὶ ἐκθέσεις ἔλεγον ὅτι οἱ ναύαρχοι παρέστησαν τῷ πασᾷ, ὅτι ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία ἔλαβον μέρος εἰς τὴν συνθήκην ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ προφυλάξωσι τὴν Πύλην ἀπὸ μεγαλειτέρας ζημίας ἐκ μέρους τῆς Ῥωσσίας, καὶ ὅτι τῷ κατέδειξαν πόσην βλάβην ἤθελε προξενήσει τῷ Σουλτάνῳ διὰ τῆς καταστροφῆς ἢ τῆς συλλήψεως τοῦ στόλου του. Λέγουσιν ὅτι ὁ πασᾶς ἀπήντησε· «Τὴν καταστροφὴν δύνασθε νὰ ἐπιτύχητε, ἀλλὰ τὴν σύλληψιν οὐδέ-

(1) Μάρτενς σελ. 99.

ποτε' » (1). Ἐν τούτοις ὅμως ὑπεσχέθη ὁ πασᾶς εἰς τοὺς ναυάρχους, ὅτι οἱ στόλοι θέλουσι μένει ἐντὸς τοῦ λιμένος καὶ ἀπέχει ἀπὸ πάσης ἐχθροπραξίας, μέχρις οὗ λάβῃ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἢ ἐξ Ἀλεξανδρείας ἀπάντησιν εἰς τὴν περὶ τῶν διακοινώσεων τῶν ναυάρχων ἔκθεσίν του. Ὁ Δεριννῦς, παρασυρόμενος ὑπὸ τῶν συμπαθειῶν αὐτοῦ, ὡς Γάλλου, πρὸς τὴν Αἴγυπτον, ἐπείσθη ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἰβραὴμ πασᾶ, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Αἰγύπτιος λυπεῖται, ὅτι ἡ ἐπέμβασις αὕτη τῶν Δυνάμεων δὲν ἔλαβε χώραν πρὸ τῆς ἐξ Ἀλεξανδρείας ἀναχωρήσεως τοῦ στόλου, ὅτι ἄνευ ῥητῆς τῆς Πύλης διαταγῆς δὲν δύναται νὰ ἐκτεθῇ εἰς κίνδυνον, καὶ ὅτι μάλιστα δὲν θέλει ὑπακούσει καὶ εἰς αὐτὴν τὴν διαταγήν, ἐὰν αὕτη ἀντέβαινεν εἰς τὴν θέλησιν τοῦ πατρός του, καὶ ὅτι μικρά τις μόνον παράστασις ἀρκεῖ, ὅπως ἐπαναφέρῃ τὸν τουρκο-αἰγυπτιακὸν στόλον εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ τὴν συνοδείαν τῶν συμμαχικῶν στόλων. Ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ ὅτι ἡ ἄμεσος αὐτῶν ἐντολὴ θέλει εἶσθαι νὰ συνοδεύσωσι τὸν στόλον, ἄφησαν οἱ ναύαρχοι δύο μόνον πλοῖα ἔμπροσθεν τοῦ Νεοκάστρου καὶ τῆς Μεθώνης, τὰς φρεγάτας Δαρτμούθην (Dartmouth) καὶ Ἀρμίδαν. Ὁ Δεριννῦς ἀνεχώρησεν εἰς Ἐλαφοννήσια, πρὸς βορρᾶν τῶν Κυθήρων, ἔνθα εἶχε τοποθετημένον ἓν πλοῖον ὡς ἀποθήκην καὶ ὅθεν ἠδύνατο νὰ παρατηρῇ πᾶν κατὰ τῆς Ὕδρας κίνημα. Καὶ ὁ Κοδριγκτὼν πέμψας μέρος τοῦ στόλου του εἰς Μελίτην ἀπέπλευσε μετὰ τριῶν πλοίων (τῆς Ἀσίας, τῆς Γαλβότης καὶ τῆς Ὄρυγος Zébra) εἰς Ζάκυνθον, ὅπως παρατηρήσῃ τὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰ ὕδατα ἐκεῖνα, ὅπου ὁ λόρδος Κόχραν ἠπείλει νὰ καταπατήσῃ τὴν οὐδετερότητα τῶν Ἰονίων νήσων διά τινος κατὰ τῆς ἀλβανικῆς παραλίας ἐπιδρομῆς.

Νέα κινήματα τῶν Ἑλλήνων. Ἡ σύμβασις τοῦ Ἰουλίου, τῆς ὁποίας οἱ δημιουργοὶ προσέφερον τῇ Πύλῃ φιλικὴν ὑπηρεσίαν, ἣν αὕτη ὡς προσβολὴν ἀπέρριψε, καὶ εἶτα τῇ ἐπεβλήθησαν διὰ τῆς προταθείσης ἀνακωχῆς τῶν ὅπλων, ἣν ἡ Τουρκία ὡς ὑποκεκρυμμένην κήρυξιν πολέμου

(1) Ἔκθεσις τοῦ ταγματάρχου Βανδιέρα ἀπὸ 16|28 Σεπτεμ. 1827 γγρ.

ἐθεώρησεν, ἡ συνθήκη τοῦ Ἰουλίου, λέγομεν, περιεῖχε πλεῖστα ὅσα ἀσαφῆ χωρία, τὰ ὁποῖα ἔμελλον κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐκτελέσεως νὰ ἐπιφέρωσιν οὐκ ὀλίγας ἀμφιβολίας καὶ δυσκολίας. Ἡ ἀνακωχὴ τῶν ὅπλων ἔπρεπε, κατὰ τὴν συνθήκην, νὰ ἐπιβληθῇ μόνον διὰ τοῦ στόλου, μόνον κατὰ θάλασσαν· ὁ περιορισμὸς οὗτος ἐτέθη λίαν συνετῶς προτάσει τῶν ἐν Λονδίνῳ συνελθόντων διπλωματῶν, ὅπως ἀποφύγῃ ἡ Εὐρώπη τοὺς κινδύνους πολυπλόκου πολέμου καὶ τὴν κατοχὴν τῶν παραδουναβίων Ἡγεμονιῶν ἐκ μέρους τῆς Ῥωσσίας. Οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει συνελθόντες διπλωμάται καὶ οἱ κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν στρατιωτικοί, οἱ εὑρισκόμενοι πλησίον τῆς σκηνῆς τοῦ πολέμου, εὗρον τὸν ὅρον τοῦτον ὀρθὸν καὶ διὰ τὸν λόγον, ὅτι δι' αὐτοῦ ἐπαρηγοροῦντο καὶ οἱ Ῥουμελιῶται, οἵτινες ὑπέβλεπον τὴν συνθήκην, προβλέποντες τὴν τύχην τῆς ἀπολλυμένης Στερεᾶς Ἑλλάδος, καὶ οἱ ὁπλαρχηγοὶ ἐν γένει, Ἕλληνές τε καὶ Φιλέλληνες, οἵτινες μετὰ τὴν φανερὰν ῥῆξιν τῶν Δυνάμεων κατὰ τῆς Πύλης ἐνόμιζον ὅτι ὑπῆρχεν ἐλπὶς ἀκινδύνου ἐξακολουθήσεως τοῦ πολέμου. Καὶ ὅτι κατὰ τὴν φύσιν τοῦ ἀγῶνος τούτου καὶ κατὰ τὰς περιπεπλεγμένας σχέσεις τῆς ἀνακωχῆς ταύτης ἔπρεπε ν' ἀφεθῇ ἐλευθέρα εἰς καταπραΰνσιν τοῦ ἐθνικοῦ μίσους γωνία τις (καθὼς ἄλλοτε ὁρίζονται ἐν πολέμοις οὐδέτεραι ἐπαρχίαι), τοῦτο ἐθεώρει καλὸν καὶ αὐτὸς ὁ Δεριννῦς, ἀναλογιζόμενος ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ καταργηθῇ διὰ τοῦ καλάμου ἡ ἐρριζωμένη ἀρχὴ τῆς Κλεφτουρίας. Ὅθεν ἅμα γνωστῆς γενομένης τῆς συμβάσεως τὸ ἀποσβεσθὲν πολεμικὸν πῦρ ἀνεζωπυρήθη παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, οἵτινες εἰς νέας ἐπιχειρήσεις καὶ εἰς νέα σχέδια ἐτράπησαν. Ἤδη πρὸ τοῦ ἔκπλου τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου περιέπλευσεν ὁ λόρδος Κόχραν μετὰ τῆς «Ἑλλάδος» καὶ τοῦ «Σωτῆρος» (πλοιαρχουμένου ὑπὸ τοῦ Θωμᾶ) τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Μαλέα, καὶ εἶδε παρὰ τὸ Νεόκαστρον (18/30 Ἰουλίου) τουρκικὸν στολίσκον ἐκ 16 πλοίων, ὅστις ἐπανήρχετο ἐκ Πατρῶν. Μοῖραν τοῦ στόλου τούτου συγκειμένην ἐκ πέντε πλοίων καὶ πλέουσαν πρὸς βορρᾶν κατεδίωξεν ὁ Κόχραν προφθάσας δὲ αὐτὴν μεταξὺ τοῦ ἀκρωτηρίου Πάπα καὶ τῆς Κλαρέν-

τοὺς ἐπίπτει κατ' αὐτῆς· καὶ ἂν καὶ σφόδρα ἠγανακτισμένος ἕνεκα τῆς ἀδρανείας τῶν Ἑλλήνων αὐτοῦ ναυτῶν, οὓς διὰ γρονθοκοπημάτων ἐνεψύχωνεν, ἐκυρίευσε μεγαλοπρεπῆ κορβέτταν καὶ τουνεζικὴν γολέτταν καὶ τὰς ἔφερεν εἰς Πόρον. Ἤρκεσεν ἡ ἐμφάνισις τῶν δύο πλοίων τοῦ Κόχραν (τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Σωτῆρος) εἰς τὸν κορινθιακὸν κόλπον, ὅπως ἐξεγείρῃ πάλιν τοὺς κατοίκους τῶν δύο παραλιῶν. Τοῦτο δὲ συνέβη καθ' ὃν χρόνον αἱ προσκυνήσασαι βορειοδυτικαὶ ἐπαρχίαι τῆς Πελοποννήσου ἔλαβον ἐκ νέου τὰ ὅπλα, καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἐσκέπτετο νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν Πατρῶν. Καὶ τὰ ἄτακτα σώματα τοῦ Τσόγκα καὶ Ῥάγκου ἠγέρθησαν πάλιν κατὰ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ἀπειλητικὰ κατὰ τῶν Τούρκων. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις συνεμερίσθη τὰ κα-ράτολμα σχέδια, ὅπως ὠφεληθῇ ἐκ τοῦ χρόνου ἐν ὅσῳ οἱ Τοῦρκοι ἠγνοοῦντο τὴν συνομολόγησιν τῆς ἀνακωχῆς τῶν ὅπλων, ἵνα ἐκτείνῃ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἀνεξαρτησίας ἐπὶ ὅσον ἔνεστι μεγαλειτέρας χώρας. Οἱ φιλέλληνες ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν [illegible] συνεμερίσθησαν προθυμότερον αὐτοὺς ἄλλοι τὰ σχέδια, τὰ ὁποῖα ἠπείλουν νὰ ἐπιφέρωσι πάλιν τὴν καταστρεπτικὴν [illegible] τῶν Δυνάμεων τῶν πρώτων τοῦ πολέμου ἐτῶν. Τὰ σχέδια ταῦτα ἦσαν, ὁ μὲν Φαβιέρος νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Χίου, ἄλλη δὲ ἐκστρατεία νὰ ἐγείρῃ τὴν ἐν Θεσσαλίᾳ ἐπανάστασιν, καὶ ὁ Τσόγκας καὶ ὁ Κόχραν νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῆς Ἀλβανίας πέραν τῆς Πρεβέζης, ὅπως [illegible] τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα. Οἱ ναύαρχοι τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας [illegible] εἰς [illegible] καὶ [illegible] [illegible] ὡς [illegible] πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει [illegible] κατὰ τὴν Συνθήκην [illegible] [illegible] ὁ Κοδριγκτὼν [illegible] [illegible] τὴν [illegible] τοῦ κόλπου τοῦ [illegible] μέχρι τῶν [illegible] τοῦ Ἀ[illegible], τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς νήσους [illegible] καὶ τῆς [illegible] καὶ [illegible] τῆς [illegible] καὶ τῆς Κρήτης ὡς τὴν [illegible] [illegible] τῆς [illegible] [illegible] νὰ [illegible] [illegible] καὶ νὰ [illegible] τὰ

κινήματα τῶν Ἑλλήνων. Ὅθεν ὅταν ὁ Κόχραν ἐκστρατεύων κατὰ τῆς Ἀλβανίας ἐνεφανίσθη μετὰ 23 ἐν Σπέτσαις συγκεντρωθέντων (6|18 Σεπτ.) πλοίων ἔμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου, ἔνθα ἔξωθεν τοῦ στενοῦ ἔπρεπε νὰ περιμείνῃ τὸν στρατηγὸν Τσοῦρτς, ὅστις εἶχεν ἀναχωρήσει μετὰ τοῦ στρατοῦ του ἀπὸ τοῦ Ἰσθμοῦ εἰς Βοστίτσαν εἰδοποιήθη παρὰ τοῦ Κοδριγκτῶνος, ὅτι δὲν θέλει τῷ ἐπιτραπῇ νὰ κάμῃ ἀπόβασιν εἰς τὴν Ἀλβανίαν. Τὴν πρὸς τὸν ναύαρχον τῆς Ἑλλάδος κοινοποίησιν ταύτην ἀνέφερεν ὁ Κοδριγκτὼν καὶ εἰς τὸν Ἰβραῒμ πασᾶν κατὰ τὴν τῆς 13|25 Σεπτεμβρίου συνέντευξιν. Καὶ πρότερον ἤδη ἐξέφρασεν ὁ Αἰγύπτιος πρὸς τὸν Δερινυῦν τὴν ἀπορίαν του ὅτι οἱ σύμμαχοι μεροληπτικῶς πᾶν κίνημα αὐτοῦ μὲν παρεμπόδιζον τῶν δὲ Ἑλλήνων παρέβλεπον. Ὁ Γάλλος ἐδικαιολόγησε τὴν διαγωγὴν ταύτην τῶν συμμάχων, ὡς ὁ Στράτφορδ πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυν τῆς Αὐστρίας, (1) εἰπών, ὅτι οἱ ὑποχωρήσαντες εἰς τὴν αἴτησιν τῶν Δυνάμεων εἶναι ἄξιοι τῆς ἀβροφροσύνης ταύτης, ἥτις εἶναι τὸ μέσον, δι' οὗ θέλει ἀναγκασθῇ ἡ ἀμετάπειστος Πύλη νὰ δεχθῇ τὴν ἀνακωχὴν τῶν ὅπλων, ὅτι ὅμως ἡ παράβλεψις αὕτη ἐκ μέρους τῶν συμμάχων δὲν θέλει ἐκταθῇ εἰμὴ εἰς μόνον τὰς ὄντως ἐπαναστατησάσας ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος. Τὴν ἐπαύριον τῆς συνεντεύξεως ὁ πασᾶς, ἀναφερόμενος εἰς τὴν κατὰ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Κόχραν ἔνστασιν, ἐζήτησε διὰ τοῦ διερμηνέως του παρὰ τοῦ Κοδριγκτῶνος τὴν ἄδειαν ν' ἀποστείλῃ στρατὸν εἰς Πάτρας, ἔνθα ἐμελέτα ν' ἀποβιβασθῇ ὁ Κόχραν. Οἱ ναύαρχοι, γινώσκοντες ὅτι τοῦτο δὲν εἴχετο ἀληθείας, ἠρνήθησαν τὴν ἄδειαν, ἐπαναλαβόντες, ὅτι ἐπειθεσιν ἔξωθεν μὲν τῆς σκηνῆς τοῦ πολέμου θέλουσιν ἐμποδίσει, ἔσωθεν ὅμως αὐτῆς δὲν θέλουσιν ἀντιπράξει εἰς τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες εἶχον δεχθῆ τὴν ἀνακωχὴν τῶν ὅπλων. Καὶ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος συνεμορφώθη πρὸς τὰς ὁδηγίας τῶν ναυάρχων. Ὁ λόρδος Κόχραν ἠρκέσθη εἰς ἀπόπειραν κατὰ τοῦ ὀχυροῦ Βασιλαδίου, καὶ ἀποτυχὼν ἀπέπλευσε διευθυνόμενος εἰς Σύρον. Ἔμεινε δὲ μόνον

(1) Ἔκθεσις τοῦ βαρώνου Ὀττενφελς ἀπὸ 3|15 Ὀκτωβρίου 1827. χργ.

ὁ Ἄστιγξ μετὰ τῆς Καρτερίας, τοῦ Σωτῆρος, δύο γολεττῶν καὶ δύο κανονοφόρων, ὅπως εἰ δυνατὸν εἰσπλεύσῃ εἰς τὸν κόλπον καὶ κυριεύσῃ τὸν ἐν αὐτῷ σταθμεύοντα τουρκικὸν στολίσκον. Ὁ πλοίαρχος Θωμᾶς εἰσέπλευσεν (9/21 Σεπτεμβρίου) ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν φρουρίων μετὰ τοῦ Σωτῆρος, δύο γολεττῶν καὶ μιᾶς κανονοφόρου διὰ τοῦ στενοῦ εἰς τὸν κόλπον, καὶ πρὶν ἢ φθάσῃ ὁ Ἄστιγξ, ἐπέπεσε παραχαίρως κατὰ τῶν ἐν τῷ λιμένι τῶν Σαλώνων τουρκικῶν πλοίων. Ἡ Καρτερία ἐμποδίσθη ὑπὸ γαλήνης· ὁ Ἄστιγξ διέταξε νὰ τὴν ῥυμουλκήσωσι διὰ κανονοφόρου καὶ διέπλευσε διὰ τοῦ στενοῦ, ὅπως ἐκτελέσῃ ὁμοῦ μετὰ τῶν ἑταίρων του τὸ ἔργον. Κατοπτεύσεως γενομένης ἐγνώσθη ὅτι ὁ τουρκικὸς στολίσκος ἐν τῷ λιμένι τῶν Σαλώνων συνέκειτο ἐκ δύο βρικίων, τριῶν γολεττῶν καὶ τεσσάρων μικρῶν πολεμικῶν πλοίων, καὶ ἐκ τριῶν αὐστριακῶν ἐμπορικῶν. Ὁ ἐναντίος ἄνεμος διήρκεσεν ἐπί τινας ἔτι ἡμέρας, μεθ' ἃς ὁ Ἄστιγξ ἠδυνήθη νὰ ἐπιπέσῃ κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου (18/30 Σεπτεμβρίου,) τοῦ ἀνωτέρου κατὰ τὴν δύναμιν καὶ προστατευομένου ὑπὸ κανονοστασίου τῆς ξηρᾶς. Οἱ Ἕλληνες ἠναγκάσθησαν νὰ εἰσπλεύσωσιν εἰς τὸν κόλπον τῶν Σαλώνων, καὶ πρὸς τὸ κίνημα τοῦτο εἶχον ἀνάγκην οὐρίου ἀνέμου, ὅστις ὅμως τοὺς παρεκώλυε τὴν ἔξοδον. Ἐπὶ τῆς ἀντίπεραν ἀγχιάλου παραλίας ἵστατο ὁ στρατὸς τῆς ξηρᾶς τοῦ Τσούρτς καὶ ἔβλεπε τὰ πλοῖα εἰσπλέοντα καὶ ἄφαντα γινόμενα ὄπισθεν τοῦ ἀκρωτηρίου. Εἶτα δὲ μετὰ κανονοβολισμὸν διαρρέσαντα ὡς ἓν τέταρτον τῆς ὥρας ἠκούσθη τρομερὰ ἔκρηξις καὶ πυκνὸς καπνὸς κατεσκίασε τὰ πέριξ. Ἡ τουρκικὴ ναυαρχὶς εἶχεν ἀνατιναχθῆ εἰς τὸν ἀέρα ὑπὸ τῆς Καρτερίας κατὰ τὸ πρῶτον πῦρ. Ἑπτὰ ἐκ τῶν ἐννέα τουρκικῶν πλοίων κατεστράφησαν, καὶ τὰ τρία αὐστριακὰ ἐκυριεύθησαν κατὰ τὴν ἔνδοξον ταύτην ναυμαχίαν, δι' ἧς ὁ Ἄστιγξ ἀπέδωκε πάλιν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν ἐπὶ τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου ἐξουσίαν καὶ κατέστησεν ἐλευθέραν τὴν ἀνεκτίμητον συγκοινωνίαν μεταξὺ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος.

Τὸ συμβὰν τοῦτο ἐπενήργησεν ἐπὶ τοῦ Ἰβραῒμ πασᾶ, ὥστε ἐν

ἀρχῇ τῆς ἐπαναστάσεως εἶχον ἐπενεργήσει ἐπὶ τοῦ Σουλτάνου ὅλαι αἱ νίκαι τῶν ἐπαναστατῶν. Ἡ μέχρι τοῦδε ὑποκεκρυμμένη βάρβαρος τοῦ πασᾶ φύσις ἐξεῤῥάγη, καὶ κατέπεσε τὸ περικάλυμμα τῆς ἐγκρατείας, τὸ ὁποῖον ὁ Αἰγύπτιος μέχρι τοῦδε τόσον ἐπιτηδείως ἐτήρει ἀπέναντι τῶν ναυάρχων. Διὰ τῆς καταπατήσεως ταύτης τῆς εἰρήνης ἐθεώρησεν ἑαυτὸν λελυμένον τοῦ λόγου, καὶ ἀπέλυσε τὸν Κεχαγιᾶν αὐτοῦ κατὰ τῆς Μεσσηνίας, ὅστις ἤρχισεν ἐκεῖ τὸ φρικῶδες ἐκεῖνο τῆς καταστροφῆς ἔργον, δι' οὗ 60,000 μὲν συκῶν καὶ 25,000 περίπου ἐλαιῶν κατεκόπησαν, πλεῖστα χωρία ἐπυρπολήθησαν, ἄνθρωποι πολλοὶ περιῆλθον εἰς τὴν ἐσχάτην ἔνδειαν, καὶ ἡ συντήρησις ὁλοκλήρου τῆς ἐπερχομένης γενεᾶς ἠφανίσθη. Μανιῶδης γενόμενος ἐπὶ ταῖς τρομεραῖς ταύταις σκηναῖς μετέβη ὁ Κολοκοτρώνης κατεσπευσμένως εἰς Ἀρμυρόν, ἔνθα ἐναύλωσε παρὰ τῶν Μανιατῶν πλοῖον, ὅπως ἀναγγείλῃ εἰς τοὺς ναυάρχους τὰ κακουργήματα τῶν Αἰγυπτίων. Καὶ ὁ Ἀμιλτὼν δὲ ἦτο ἐν Καλάμαις μάρτυς τῆς λύσσης τοῦ Κεχαγιᾶ. Προσκληθεὶς ν' ἀναστείλῃ τὰς βιαιοπραγίας ἀπήντησεν ὁ Τοῦρκος ὅτι ἔχει ῥητὰς τοῦ πασᾶ διαταγάς. Ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς καθ' ὃν χρόνον ἔδωκεν εἰς τὸν ὑπασπιστήν του τὰς φρικώδεις ταύτας διαταγὰς ἔθεσεν εἰς κίνησιν δύο μοίρας τοῦ στόλου, ὧν ἡ μὲν ἐτέθη ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Πατρονᾶ βέη (δευτέρου ὑποναυάρχου) Μουσταφᾶ, ἡ δέ, ὅπου εὑρίσκετο καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος, ὑπὸ τὰς τοῦ Ταχὶρ πασᾶ καὶ τοῦ Μουχαρὲμ βέη, ὅπως τιμωρήσῃ τὴν ὑπεροψίαν τοῦ Ἄστιγγος καὶ κυριεύσῃ ἐκ νέου τὸν κορινθιακὸν κόλπον.

Τὴν νύκτα μετὰ τὸν εἰς Ζάκυνθον κατάπλουν αὐτοῦ (19/1 Ὀκτωβρίου) εἰδοποιήθη ὁ ναύαρχος Κοδριγκτών, ὅτι ὁ τουρκικὸς στόλος ἐξῆλθε τοῦ Νεοκάστρου. Τὴν πρωΐαν τῆς ἐπαύριον (20/2 Ὀκτωβρίου) καίτοι ἐναντίου πνέοντος ἀνέμου ἐτοποθετήθη ὁ Κοδριγκτὼν μετὰ τῶν ὀλίγων πλοίων παρὰ τὸ στόμιον τοῦ κόλπου τῶν Πατρῶν ἐναντίον τῆς πρώτης τῶν Τούρκων ναυτικῆς μοίρας, καὶ εἰδοποίησε διὰ τοῦ πλοιάρχου Σπένσερ τῆς Ταλβότης τὸν διοικητὴν τῆς μοίρας, ὅτι ἐπειδὴ οἱ Τοῦρκοι παρέβησαν τὴν δοθεῖ-

Ἡ ἐν Νεοκάστρῳ ναυμαχία.

τα λόγου τῆς τιμῆς, αὐτὸς δὲν θέλει ἐπιτρέψει εἰς αὐτοὺς τὴν δίοδον· ἐὰν τολμήσῃ πλοῖόν τι νὰ διέλθῃ, θέλει τὸ κτυπήσει· ἐπαναλαμβανομένης δὲ τῆς ἀποπείρας θὰ καταστρέψῃ ἐὰν δυνηθῇ, ὅλον τὸν στόλον των (1). Ὁ ἀρχαιότερος τῶν Τούρκων ἀρχηγὸς ἀπέστειλε τὸν ὑποναύαρχον πρὸς τὸν Κοδριγκτῶνα, ἵνα τῷ ζητήσῃ τὴν ἄδειαν νὰ μεταβῇ εἰς Πάτρας· ἀλλ' ὁ διερμηνεὺς ἐδίσταζε νὰ μεταφράσῃ εἰς τὸν Τοῦρκον πάντα ὅσα ἀπήντησεν ὁ Ἄγγλος. Διὸ ἔδωκεν ὁ Κοδριγκτὼν τὴν ἀπάντησίν του ἐγγράφως· καὶ μετὰ τὴν παραλαβὴν τῆς ἐπιστολῆς ταύτης διέταξεν ὁ διοικητὴς τὴν μοῖραν νὰ ὀπισθοχωρήσῃ. Καθ' ἣν δὲ στιγμὴν ἡ μοῖρα αὕτη συνοδευομένη ὑπὸ τῶν Ἄγγλων εὑρίσκετο παρὰ τὴν μεσημβρινὴν ἄκραν τῆς Ζακύνθου (21/3 Ὀκτωβρίου), ἐνεφανίσθη ὁ Ἰβραῒμ πασᾶς μετὰ τῆς μοίρας του ἐν τῷ μεταξὺ Ζακύνθου καὶ Κεφαλληνίας πορθμῷ, ἔνθα ἡνώθη μετὰ τοῦ Πατρονᾶ βέη. Μὲ ὅλον τὸ ἄνισον τῶν δυνάμεων ἀπεφάσισεν ὁ Κοδριγκτὼν νὰ ἐκτελέσῃ ἐν ἀνάγκῃ κατὰ γράμμα τὰς ὁδηγίας του· ἀλλὰ μαθόντος τοῦ Ἰβραῒμ πασᾶ τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἄγγλου ναυάρχου, ἐπέστρεψε σύμπας ὁ στόλος πρὸς τὸ Νεόκαστρον. Μόλις δὲ εἶχεν ἀγκυροβολήσει ὁ Κοδριγκτὼν (22/4 Ὀκτωβρίου) ἐν τῷ λιμένι τῆς Ζακύνθου, ἐφάνησαν πάλιν τὰ μεγαλείτερα τῶν τουρκικῶν πλοίων, ἐν οἷς καὶ ἅπασαι αἱ ναυαρχίδες, εἰς τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν, ἔνθα εἶχον προχωρήσει βοηθούμενα ἐν καιρῷ νυκτὸς ὑπὸ σφοδροῦ ἀνέμου. Ἀμέσως ἐπροχώρησε πρὸς αὐτὰ ἡ Ἀσία καὶ ἡ Ταλβότη, καὶ ἐκανονοβόλησαν κατὰ τῶν πρώτων τουρκικῶν πλοίων, μὴ θελησάντων παρὰ τὴν συνήθειάν των νὰ ὑψώσωσι τὴν σημαίαν. Τὸ ἀποφασιστικὸν τοῦτο μέτρον ὠφέλησε. Καθ' ὅλην τὴν νύκτα καὶ τὴν ἄλλην ἡμέραν δεινὴ θύελλα ἐνσκήψασα διεσκόρπισε καὶ τὰ ἀγγλικὰ καὶ τὰ τουρκικὰ πλοῖα· περὶ τὴν ἑσπέραν δὲ εὑρίσκοντο ἔτι 20 τουρκικὰ πλοῖα παρὰ τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Πάπα, τὰ ὁποῖα οὐδεμίαν εἶχον εἴδησιν περὶ τῆς ὑποχωρή-

(1) Ἔκθεσις περὶ τῆς διαγωγῆς τοῦ ἀντιναυάρχου Ε. Κοδριγκτῶνος. Ἐν Λονδίνῳ 1832. (Γραφεῖσα παρ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου) ἀγγλιστί.

σέως τοῦ ναυάρχου των. Ὁ Κοδριγκτὼν ἠνάγκασε (24/6 Ὀκτωβρίου) καὶ αὐτὰ νὰ ὑποχωρήσωσι, μεταχειρισθεὶς κατά τινων ἐξ αὐτῶν καὶ τὴν πειστικὴν φωνὴν τῶν τηλεβόλων του. Δυστυχῶς ἦτο ἔτι μόνος μετὰ τῶν ἀγγλικῶν πλοίων του, ἄλλως (κατὰ τὰς ῥητὰς ὁδηγίας του) δὲν ἤθελεν ἐπιτρέψει εἰς τὸν ἐχθρικὸν στόλον νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Νεόκαστρον, ἀλλ' ἤθελε τὸν ὠθήσει πρὸς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὸν Ἑλλήσποντον. Μετά τινας ἡμέρας (1/13 Ὀκτωβρίου) ἡνώθη μετ' αὐτοῦ παρὰ τὴν Ζάκυνθον καὶ ὁ ῥωσσικὸς στόλος ὑπὸ τὸν ὑποναύαρχον κόμητα Ἀϋδένον (Heyden). Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν προσῆλθε καὶ ὁ Δεριννῦς, ὥστε οἱ τρεῖς στόλοι πλήρεις ἠδυνήθησαν νὰ τοποθετηθῶσιν ἔμπροσθεν τοῦ Νεοκάστρου. Ἐκεῖ ἔμαθον οἱ Εὐρωπαῖοι ναύαρχοι τὰ καθέκαστα περὶ τῆς συστηματικῆς τῶν Αἰγυπτίων κατὰ τῆς Μεσσηνίας ἐπιδρομῆς, ἣν ἀμέσως οὔτε διαταγὴν οὔτε δύναμιν εἶχον νὰ περιστείλωσιν· ἀλλ' ἐνόησαν ὅτι ἡ παράτασις τῶν πεισματωδῶν τούτων βαρβαροτήτων ἤθελε ματαιώσει ἐντελῶς τοὺς σκοποὺς τῆς συμβάσεως. Δὲν ἦσαν δὲ καὶ βέβαιοι, ἐὰν ἠδύναντο νὰ παρεμποδίσωσιν ἀποτελεσματικῶς καὶ ἐπὶ μακρὸν τὴν ὑπόθαλψιν τῆς ἀγρίας ταύτης ἐπιδρομῆς τοῦ τουρκικο-αἰγυπτιακοῦ στόλου· διότι κατὰ τὴν γνώμην τῶν ἐμπείρων πρωρέων καὶ ἀξιωματικῶν τοῦ ναυτικοῦ ὁ ἀποκλεισμὸς τοῦ λιμένος τοῦ Νεοκάστρου ἦτό τι φυσικῶς ἀδύνατον ἐν καιρῷ χειμῶνος, ὅτε καθ' ὅλας τὰς παρακειμένας παραλίας οὐδεὶς ὑπῆρχεν ἀσφαλὴς ὅρμος διὰ τὰ μεγάλα πλοῖα. Οἱ ναύαρχοι ἐπειράθησαν νὰ περιστείλωσι τὰς κατὰ τῆς Μεσσηνίας δοθείσας διαταγὰς τοῦ πασᾶ δι' ἀπειλητικῆς ἐπιστολῆς (ἀπὸ 5/17 Ὀκτωβρίου). Ἀλλ' ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς εἶχεν ἀπέλθει τῇ προτεραίᾳ ἀπὸ τοῦ ἐν Νεοκάστρῳ στρατοπέδου πρὸς τὸν Πύργον. Πρὸς τί ἀπεμακρύνθη ἐν τοιαύτῃ κρισίμῳ θέσει εὑρισκόμενος; Διὰ νὰ συνδιαλεχθῇ ὡς διϊσχυρίζοντο οἱ Αὐστριακοὶ (1) αὐτοπροσώπως μετὰ τοῦ παρὰ τὸν κορινθιακὸν κόλπον εὑρισκομένου Ρεσὶτ πασᾶ; ἢ ἁπλῶς διὰ ν' ἀποφύγῃ τὰς ἀξιώσεις τῶν Φράγκων;

---

(1) Ἔκθεσις τοῦ ταγματάρχου Βανδιέρα. 18/30 Ὀκτωβρ. 1827. χργ.

Τέχνασμα μᾶλλον ἐφαίνετο τοῦτο, διότι καὶ ὁ διερμηνεὺς του ὡρκίζετο ὅτι δὲν γνωρίζει ποῦ εὑρίσκεται ὁ πασᾶς καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει μέσον νὰ τῷ ἀποσταλῇ ἐπιστολή. Ὅλως περιττὸν ἀπέβαινε νὰ σταλῇ ὁμοία κοινοποίησις καὶ εἰς τὸν Τοῦρκον ναύαρχον, διότι οὗτος οὔτε τὴν ἀπὸ 7/19 Σεπτ. ἐπιστολὴν τοῦ Κοδριγκτῶνος ἐδέχθη ἀλλὰ τὴν παρέπεμψεν εἰς τὸν Ἰβραὴμ πασᾶν. Ὅθεν μετὰ προκαταρκτικὴν συνδιάσκεψιν (6/18 Ὀκτωβρ.) ἀπεφάσισαν οἱ ναύαρχοι νὰ εἰσπλεύσωσι μεθ' ὅλου τοῦ στόλου εἰς τὸν λιμένα τοῦ Νεοκάστρου, καὶ παρόντες νὰ ἐπαναλάβωσι τὰς προτάσεις των νὰ ἐπιστρέψωσι δηλ. οἱ στόλοι εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν ἀσφαλοῦς ὑποχωρήσεως, καὶ ν' ἀνασταλῶσιν αἱ κατὰ ξηρὰν ἐχθροπραξίαι. Οἱ ναύαρχοι δὲν εἶχον μὲν πληρεξουσιότητα νὰ ὑποβάλωσι τὰς δύο ταύτας προτάσεις ὡς αἴτησιν καὶ νὰ τὰς ἐκβιάσωσι χρείας τυχούσης, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἐμφάνισις μόνον τῶν τριῶν πλοίων τοῦ Κοδριγκτῶνος εἶχεν ἀναγκάσει τὸν πρὸ τῶν Πατρῶν τουρκικὸν στόλον νὰ ὑποχωρήσῃ, ἠδύναντο νὰ ἐλπίσωσιν, ὅτι ἡ καταπληκτικὴ θέα τῶν συμμαχικῶν στόλων ἤθελεν ἀναγκάσει τοὺς Τούρκους νὰ ὑποχωρήσωσι· πρὸς δὲ τούτοις ἡ τοιαύτη ἔκβασις ἤθελεν ἐπικροτηθῇ παρὰ τῆς Εὐρώπης συμπάσης. Εἰσπλέοντες οἱ ναύαρχοι (8/20 Ὀκτωβ.) διὰ τῶν παρὰ τὸ στόμιον τοῦ λιμένος κανονοστασίων, ὅπως ἀγκυροβολήσωσιν ἐντὸς τοῦ ἐκτεταμένου λιμένος, εὗρον ἀπροσδοκήτως τοὺς ἡνωμένους στόλους τῶν Τούρκων, τῶν Αἰγυπτίων καὶ τῶν Τουνεσίων παρατεταγμένους ἐν σχήματι πετάλου ἀπὸ τῶν δύο ἄκρων τοῦ λιμένος πρὸς τὸ ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ κείμενον νησίδιον Χελωνάκι, ὥστε ὁ εὐρωπαϊκὸς στόλος εἰσπλέων ἦτο ἐκτεθειμένος πανταχόθεν εἰς τὸ πῦρ τοῦ φρουρίου, τῶν κανονοστασίων καὶ ὅλων τῶν πλοίων. Ὁ στόλος τῆς ἡμισελήνου συνίστατο (1) ἐκ 3 δικρότων, 4 διφράκτων φρεγατῶν, 13 φρεγατῶν, 30 κορβεττῶν, 28 βρικίων, 5 γολεττῶν, 6 πυρπολικῶν καὶ 41 φορτηγῶν, τὸ ὅλον ἐξ 130 πλοίων, ἐν οἷς

(1) Κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ Γάλλου Ἀστερβιέρου

89 ἦσαν πολεμικά, ἔχοντα 2438 τηλεβόλα. Τὰ δίκροτα καὶ αἱ φρεγάται ἔκειντο ἐν ἐσωτερικῇ γραμμῇ, ἔμπροσθεν δὲ αὐτῶν ἔκειντο αἱ κορβέτται καὶ τὰ βρίκια κατὰ τὰ κενὰ τῆς ἐσωτερικῆς γραμμῆς· ἑκατέρωθεν δὲ τὰ πυρπολικά, καὶ τὰ φορτηγὰ παρὰ τὴν νοτιοανατολικὴν παραλίαν. Δεξιόθεν τοῦ Χελωνακίου ἵστατο ὁ Καπουτὰν βέης καὶ ὁ Μουχαρὲμ βέης, ἀριστερόθεν δὲ ὁ Ταχὶρ πασᾶς καὶ ὁ Πατρονὰ βέης.

Οἱ συμμαχικοὶ στόλοι εἰσέπλευσαν περὶ τὴν δευτέραν μ. μ. ὥραν διῃρημένοι εἰς δύο στίχους κατὰ τὴν ἑξῆς τάξιν· τὰ τέσσαρα ῥωσσικὰ δίκροτα καὶ τέσσαρες φρεγάται ὄπισθεν, τὰ δὲ γαλλικὰ πλοῖα (4 δίκροτα, 2 φρεγάται καὶ 2 γολέτται) καὶ τὰ ἀγγλικὰ (3 δίκροτα, 4 φρεγάται, 1 κορβέττα καὶ 2 βρίκια) ἔμπροσθεν· τὸ ὅλον 27 πλοῖα ἔχοντα 1276 κανόνια. «Ὁ κύβος ἐῤῥίφθη», εἶπεν ὁ Καπουτὰν βέης πρὸς τοὺς συναδέλφους του ἅμα εἶδεν εἰσπλέοντα τὰ ἀγγλικὰ πλοῖα. «Σᾶς τὸ προεῖπον, ὁ Ἄγγλος δὲν ἀστεΐζεται!» Ὁ Κοδριγκτών, ὅστις εἶχε τὴν ἀρχηγίαν ἐπὶ τοῦ συμμαχικοῦ στόλου, εἰσέπλευσε πρῶτος ἐπὶ τῆς Ἀσίας παρακολουθουμένης ὑπὸ τῆς Γενούης καὶ τῆς Ἀλβιῶνος, καὶ ἠγκυροβόλησε πλησίον τῆς ναυαρχίδος τοῦ Καπουτὰν βέη. Ὁ Δερεννῦς ἵστατο ἀπέναντι τῶν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς μεγάλων αἰγυπτιακῶν πλοίων, οἱ δὲ Ῥῶσσοι εὑρίσκοντο πρὸς τὴν ἀριστερὰν ἄκραν τοῦ πετάλου· τινὰ ἐκ τῶν πλοίων, ἐν οἷς καὶ ἡ Δαρτμούθη, εἶχον διαταγὴν νὰ ἐποπτεύωσι τὰ πυρπολικά. Ὁ Κοδριγκτὼν εἶχε παραγγείλει οὐδεὶς νὰ κανονοβολήσῃ ἐὰν πρῶτοι οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐκανονοβόλουν. Καὶ τὰ μὲν τρία πρῶτα Ἀγγλικὰ πλοῖα ἠγκυροβόλησαν ἀνενοχλήτως· ὅτε ὅμως ὁ πλοίαρχος τῆς Δαρτμούθης ἔπεμψε μίαν λέμβον, ὅπως διατάξῃ τοὺς ἔν τινι πυρπολικῷ ν' ἀπομακρυνθῶσιν, οἱ ἐν τῷ πυρπολικῷ ἐπυροβόλησαν κατὰ τῆς λέμβου καὶ ἐφόνευσάν τινας τῶν ἐν αὐτῇ ναυτῶν, ὅπερ ἰδόντες οἱ τῆς Δαρτμούθης ἀντεπυροβόλησαν. Ἔτι ὁ Κοδριγκτὼν δὲν διέταττε τὸ πῦρ νομίζων ὅτι τὸ συμβὰν τοῦτο ἦτο ἁπλῆ τις σύμπτωσις· ἀλλὰ ῥιφθείσης αἰγυπτιακῆς σφαίρας κατὰ τῆς Δαρτμούθης, τὸ ἀγγλι-

λάβησιν τῆς Αὐστρίας, καὶ διεσταυρῶσαν τα νεώτατα σχέδια τῶν βιενναίων πολιτικῶν. Οἱ ἐν τοῖς πράγμασι πολιτικοὶ τῆς Αὐστρίας κατεθορυβήθησαν καὶ παρωργίσθησαν τὰ μέγιστα ὑπὸ τοῦ συμβάντος τούτου. Ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκῖσκος ἐχαρακτήρισε τὴν πρᾶξιν τῶν ναυάρχων ὡς δολοφονίαν! Ὁ Ἐστερχάζης παρέβαλε τὴν ἐν Νεοκάστρῳ καταστροφὴν πρὸς τὸν διαμελισμὸν τῆς Πολωνίας! Ὁ δὲ Μεττερνῖχος ἐπίστευεν ὅτι ἡ ναυμαχία αὕτη ἦτο τὸ σύνθημα τοῦ πολέμου, καὶ ὅτι πάλιν ἐπήρχετο ἡ ζοφερὰ ἐποχὴ τῶν ταραχῶν· καὶ ἤδη ἀφ' οὗ πρὸ πολλοῦ εἶχεν ἀναλάβει ἐκ τῆς ἐκπλήξεως, μετεχειρίσθη ὁ Μεττερνῖχος τὸ συμβὰν διὰ νὰ ἐκφοβίσῃ τοὐλάχιστον ἄλλους, παριστῶν διὰ ζοφερῶν χρωμάτων τὰς συνεπείας στάσεως, ἢ μεταβολῆς θρόνου ἢ σπουδαίων ἐν Κωνσταντινουπόλει ταραχῶν. Οἱ ἐν Ῥωσσίᾳ ἐχάρησαν μεγάλως ἅμα μαθόντες τὴν ἀπελπισίαν τοῦ πρίγκηπος. Ὁ Νεσελρὼδ ἐν τῇ ὑπεροψίᾳ του ἐκέντα ὡς διὰ πτερνιστήρων τὰ πλευρὰ τοῦ ἀνδρός, ὃν ὁ Στάϊν ὠνόμασε «τὸν μέγαν ἅγιον Χριστοφόρον» τοῦ μικροῦ ὑπουργοῦ τῆς Ῥωσσίας. «Τί, ἔγραφεν ὁ Νεσελρὼδ ἐμπιστευτικῶς πρὸς τὸν Tatistschew, τί θέλει εἴπει ὁ φίλος ἡμῶν Μεττερνῖχος ἐπὶ τῷ θριάμβῳ τούτῳ τῆς ἰσχύος κατὰ τῶν προλήψεων τῶν ἀρχῶν; Οἱ ναύαρχοι εἶναι ἄξιοι νὰ τεθῶσιν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν κυβερνήσεων, ὅπως διευθύνωσι τὴν πολιτικὴν αὐτῶν!» Ἐπισήμως ἡ Ῥωσσία ἐφέρετο μετριώτερον· ἐν ταῖς εἰς Λονδῖνον καὶ Παρισίους σταλείσαις ἐπιστολαῖς του ἔλεγεν ὁ Νεσελρὼδ, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ του (ὅστις ἀπένειμε παράσημα καὶ εἰς τοὺς τρεῖς ναυάρχους) λυπεῖται μὲν ἐπὶ τῇ αἱματοχυσίᾳ, ἥτις δὲν ἦτο ὁ σκοπὸς τῶν Δυνάμεων, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου παρηγορεῖται, ἀναλογιζόμενος, ὅτι ἡ αἱματοχυσία αὕτη δὲν προὐκαλέσθη εἰμὴ διὰ τῆς ἀπίστου καὶ βαρβάρου διαγωγῆς τῶν Τούρκων ἀρχηγῶν. Καὶ ἐν Γαλλίᾳ πάντες ἀπὸ τῆς ἀνωτάτης μέχρι τῆς κατωτάτης τάξεως ἐχάρησαν καὶ ἐνηβρύνθησαν ἐπὶ τῇ νίκῃ

---

(1) Ὁ Μεττερνῖχος πρὸς τὸν κόμητα Ἀππόνην 1/13 Νοεμβρίου 1827. χογ.

ὁ Δερινινῦς ἐκαυχᾶτο ἐν Σμύρνῃ, ὅτι διὰ τῶν τηλεβόλων γίνεται ἡ καλλιτέρα πολιτική. Ἀκόμη μετὰ παρέλευσιν μηνῶν εἶπεν ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἔν τινι λόγῳ του (24/5 Φεβρουαρίου 1828), ὅτι ἡ ἐν Νεοκάστρῳ μάχη ἦτο ἀφορμὴ δόξης διὰ τὰ γαλλικὰ ὅπλα καὶ λαμπρὰ ἐγγύησις τῆς συμπνοίας τῶν τριῶν σημαιῶν. Αἱ λέξεις αὗται διήγειραν παρὰ τοῖς Φιλέλλησι μέγιστον ἐνθουσιασμόν. Μόνον ἐν Ἀγγλίᾳ ἦσαν αἱ γνῶμαι ἐξ ἀρχῆς ἤδη διῃρημέναι. Καὶ αὐτὴν ἤδη τὴν εἴδησιν τῆς ναυμαχίας ἐδέχθησαν οἱ Ἄγγλοι ψυχρῶς καὶ ἄνευ τῆς ἀγαλλιάσεως ἐκείνης, ἣν διεγείρουσι παρ' αὐτοῖς αἱ κατὰ θάλασσαν νίκαι των. Ἠγαλλιάσθησαν μὲν οἱ μειονοψηφοῦντες Οὖγοι· ἀλλ' οἱ Τόρεις ἠγανάκτησαν σφόδρα ἐπὶ τῇ αἱματηρᾷ σκηνῇ, ἥτις ἀντέκειτο κατ' αὐτοὺς εἰς τὰ συμφέροντα τῆς Ἀγγλίας καὶ κατεπάτει τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τοῦ ἐθνικοῦ δικαίου. Ὁ λόρδος Δώδλεϋ ἀπέτεινε (5/17 Νοεμβρίου) σειρὰν ἐπερωτήσεων (1) πρὸς τὸν λόρδον μέγαν ναύαρχον (δοῦκα τῆς Κλαρέντσας), ἐξ ὧν κατεφαίνετο ὁ φόβος, μὴ ἡ πρᾶξις τῶν ναυάρχων εὑρεθῇ ἀντιβαίνουσα εἰς τὰς ὁδηγίας των. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἠρνήθη νὰ χορηγήσῃ εἰς τοὺς ὑπὸ τὸν Κοδριγκτῶνα ἄνδρας τὸ ἐπιμίσθιον, τὸ ὁποῖον συνήθως μεθ' ἑκάστην νίκην ἐχορηγεῖτο· σχεδὸν δ' ἐφαίνετο καὶ ἀμφιταλαντευομένη ἂν ὤφειλε ν' ἀνταμείψῃ ἢ νὰ τιμωρήσῃ τὸν ναύαρχον· καὶ ἡ κοινὴ γνώμη ἐξέφρασε τοῦτο μετ' οὐ πολύ, λέγουσα, ὅτι ὁ ναύαρχος πρέπει νὰ τιμηθῇ πρῶτον διὰ παρασήμου καὶ ἔπειτα νὰ προσκληθῇ ἐνώπιον στρατοδικείου. Αἱ ἀπροσδόκητοι βλάβαι τῶν ἐμπορικῶν συμφερόντων διήγειρον παρὰ τοῖς ἐμπορικοῖς κύκλοις φόβους· μεγάλαι ποσότητες σίτου ἔκειντο ἕτοιμαι ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ῥωσσίᾳ ἵν' ἐξαχθῶσι διὰ λογαριασμὸν Ἄγγλων ἐμπόρων· ἤδη ὅμως, ὅτε ὑπῆρχε φόβος κωλυσιπλοΐας (embargo) ἐν Κωνσταντινουπόλει, πᾶσα συγκοινωνία μεταξὺ τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τῆς Προποντίδος εἶχε διακοπῆ. Ἐκτὸς τούτου οἱ πολιτικοὶ τῆς Ἀγ-

(1) Ἐρωτήσεις καὶ ἀπαντήσεις, ἐκδοθεῖσαι διὰ νὰ διανεμηθῶσιν ἰδιωτικῶς. Ἐν Λονδίνῳ.

γλίας προέβλεπον, ὅτι ἡ καταστροφὴ τοῦ τουρκικοῦ στόλου παρέδιδεν ἄοπλον τὴν Πύλην εἰς τὰς χεῖρας τῆς Ῥωσσίας, τὴν ὁποίαν ἐν ᾧ ἤθελον νὰ περιορίσωσι διὰ τῆς συνθήκης, νῦν ἀπροσδοκήτως ὠφελοῦσιν. Ὅθεν ἐν τῷ κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν βουλῶν (Ἰανουάριον) λόγῳ τοῦ βασιλέως ἐκαλεῖτο ἡ ἐν Νεοκάστρῳ ναυμαχία «συμβὰν λυπηρὸν», τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ καταθλίψῃ βαθέως πάντας. Ἡ περιώνυμος κατασταθεῖσα αὕτη φράσις («συμβὰν λυπηρὸν») ἐνέφαινε τὸ μέγα χάσμα, τὸ ὁποῖον ἐχώριζε τὴν νέαν κυβέρνησιν ἀπὸ τῆς προλαβούσης, ἦτο ἡ μεγαλειτέρα ἀντίθεσις τῶν ὅσα ἤθελεν εἰπεῖ ὁ Κάννιγκ, τοῦ ὁποίου τὸ πνεῦμα κατὰ καλὴν τῶν Ἑλλήνων τύχην ἐπεκράτει ἐν τῇ πρώτῃ ταύτῃ τῆς συνθήκης ἐφαρμογῇ. Ὁ Κάννιγκ βραδέως μὲν καὶ περιεσκεμμένως προέβη εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς συνθήκης, ἀλλ' εἰς τὰ ἔργα ἐζήτει ἀείποτε ταχεῖαν ἀποπεράτωσιν. Τὰ αὐτὰ ἐφρόνει καὶ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐξάδελφος καὶ ἀντιπρόσωπός του, ὅστις ἐπίσης ἀρχίσας ἔργον τι ἀπέφευγε νὰ τὸ ἀφίνῃ ἡμιτελὲς καὶ εὐχαρίστως ἔβλεπε τὰς ἰδέας τοῦ ἀποβιώσαντος ἐξαδέλφου του ἐνσωματουμένας εἰς ἀνεπίληπτον ὑπόθεσιν ἥτις εἶχε μείνει τρόπον τινὰ κληροδότημα τῆς πολιτικῆς του. Πλησίον καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πραγμάτων εὑρισκόμενος ἐγνώριζε πολὺ καλὰ τοὺς Ἀνατολίτας, ὥστε νὰ μὴ ἐννοῇ, ὅτι ἡ Πύλη ἀπέναντι τῶν βεβασανισμένων ἄρθρων τῆς συνθήκης δὲν θέλει ἐξέλθει τῆς ἀπάτης καὶ ἀπέναντι τῶν ἀπειλῶν δὲν θέλει ἐξέλθει τῆς ἐπιμονῆς, μέχρις οὗ τὰ ἔργα δὲν ἀποδείξωσιν αὐτῇ τὸ σπουδαῖον τῶν σκοπῶν. Διηνεκῶς κατέδειξεν ὁ ῥεῒζ ἐφέντης ἐν τοῖς λόγοις του ἔνοπλον ἀντίστασιν· τὴν βεβαιότητα τοῦ κηρυχθέντος ἀποκλεισμοῦ πρὸς ἐκβίασιν τῆς ἀνακωχῆς τῶν ὅπλων δὲν ἀνεγνώρισεν ὁ Τοῦρκος, καθότι ἡ Πύλη εὑρίσκετο ἐν Ἑλλάδι ἐντὸς τοῦ κράτους της, παρὰ τοῖς ὑπηκόοις αὐτῆς, εἰς τὴν θάλασσάν της καὶ εἰς τὰ παράλιά της. Ἐκτελουμένου τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἀπέδιδεν ὁ ῥεῒζ ἐφέντης τὴν ἀρχὴν τῶν ἐχθροπραξιῶν εἰς τὰς Δυνάμεις, καὶ ἀνήγγειλεν (28|9 Σεπτεμβρίου) εἰς τοὺς διερμηνεῖς, ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει καὶ ἡ Πύλη θέλει πράξει κατὰ τὸ ἑαυτῇ δοκοῦν, καὶ οἱ

ἀρχηγοὶ τῶν τουρκικῶν στρατῶν κατὰ τὰς ὁδηγίας των. Καθὼς οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Τουρκίας ἐξηγοῦσι τὴν διαγωγὴν τῶν Μωχμεθανῶν ναυάρχων ἐν Νεοκάστρῳ, οὕτω τὰ ἐναντίον αὐτῆς ληφθέντα μέτρα τοῦ Στράτφορδ Κάννιγγος ἐξηγοῦσι τὴν διαγωγὴν τοῦ Κοδριγκτῶνος καὶ τῶν συναδέλφων του. Πάντα τὰ διαβήματα τοῦ διπλωμάτου τούτου τῆς Ἀγγλίας ἐδήλουν τὴν διάθεσιν τοῦ νὰ ἐπανορθώσῃ τὴν μακρὰν παράτασιν τῶν ἐργασιῶν τῆς διπλωματίας διὰ πράξεως ταχείας καὶ καταπληκτικῆς. Ἀφ' οὗ οἱ ναύαρχοι ἔλαβον τὰς πρώτας των ὁδηγίας, παρεκίνησεν ὁ Στράτφορδ τὸν Κοδριγκτῶνα νὰ κοινοποιήσῃ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν τὴν συνομολογηθεῖσαν συνθήκην, χωρὶς νὰ περιμείνῃ τὴν ἄφιξιν τοῦ Αὐδένου. Ὅτε δὲ ἀποῤῥιφθείσης τῆς μεσολαβήσεως ἀπηυθύνθη ἡ δευτέρα διακοίνωσις τῶν Δυνάμεων εἰς τὴν Πύλην, ὅτε ἡ στιγμὴ τῆς πράξεως εἶχεν ἐπέλθει, εἶχον οἱ πρέσβεις τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ῥωσσίας «τὴν τιμὴν», νὰ προσκαλέσωσι τοὺς ναυάρχους των ν' ἀκολουθήσωσιν ἀπὸ τοῦδε τὰς δευτέρας αὐτῶν ὁδηγίας, αἵτινες τοῖς ἀπεστάλησαν διὰ τὴν περίπτωσιν, «ἥτις δυστυχῶς ἐπῆλθεν.» Ἀλλ' ἐν τῇ πρὸς τὸν Κοδριγκτῶνα ἐπιστολῇ του ἔλεγεν ὁ Στράτφορδ «ὅτι σπεύδει κατὰ καθῆκον νὰ τὸν διατάξῃ νὰ προβῇ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καταλλήλων μέτρων», τὰ ὁποῖα εἶχε διαταχθῆ νὰ μεταχειρισθῇ ἐν ἐν ἀνάγκῃ. «Δὲν ἀμφιβάλλω, ἔλεγεν ἐν τέλει ἡ ἐπιστολή, ὅτι ἅμα λαβόντες τὴν παροῦσάν μου θέλετε σπεύσει νὰ λάβητε τὰ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον μέτρα.» Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην συνενοήθη πολλάκις ὁ Κοδριγκτὼν προφορικῶς ἐν Σμύρνῃ μετὰ τοῦ Στράτφορδ καὶ διετήρει μετ' αὐτοῦ ζωηρὰν ἀλληλογραφίαν. Τὸ μαλακὸν, δεδειλιασμένον ὕφος τῶν ἀνεπαρκῶν ὁδηγιῶν ἔφερε τὸν φύσει στρατιωτικὸν Κοδριγκτῶνα, ὡς καὶ τὸν Δεριννῦν, εἰς δεινὴν ἀμηχανίαν. Ἀμφότεροι οἱ ναύαρχοι τοῦτο μόνον ἐξηκρίβουν ἐκ τῶν ὁδηγιῶν των ὅτι ἔργον των ἦτο νὰ προβῶσιν εἰς εἶδος ἀποκλεισμοῦ, ὃν ὤφειλον νὰ ἐκτελέσωσιν ὡς φίλοι τῆς Πύλης· δὲν ἠδύναντο ὅμως νὰ ἐννοήσωσι πῶς ἐν περιπτώσει βιαίας ἀντιστάσεως ἐκ μέρους τῶν Τούρκων εἶχον νὰ περιορίσωσιν αὐτοὺς ἄνευ

ἐχθροπραξίας. Περὶ τούτου ἠρώτησεν ὁ Κοδριγκτὼν καὶ πρότερον ἤδη (30/11 Αὐγούστου) τὸν Στράτφορδ, καὶ οὗτος τῷ ἀπήντησεν ἐμπιστευτικῶς (20/1 Σεπτεμβρίου) νὰ μὴ λάβῃ μέρος οὔτε ὑπὲρ τοῦ ἑνὸς οὔτε ὑπὲρ τοῦ ἑτέρου τῶν διαμαχομένων μερῶν, ἀλλὰ νὰ μεσολαβήσῃ παρ' αὐτοῖς ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, εἰ δυνατὸν διὰ τῶν σαλπίγγων, ἐν ἀνάγκῃ δὲ διὰ τῶν τηλεβόλων! Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν προεβλέπετο ἔτι ῥῆξις ἐν τῇ ἐπικειμένῃ κατὰ τῆς Ὕδρας ἐφόδῳ· ἀλλ' ἀφ' οὗ ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος κατέπλευσεν ἀσφαλῶς εἰς Νεόκαστρον, νέα ἐγεννήθη ἀμφιβολία. Αἱ ὁδηγίαι ἐπέβαλλον μὲν εἰς τοὺς ναυάρχους τὴν διακώλυσιν τῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα πεμπομένων τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων τῶν Τούρκων, ἀλλὰ δὲν ἐποίουν μνείαν περὶ τῶν κινημάτων τῶν ἐχθρῶν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸν ἄλλον τῶν λιμένων τῆς Ἑλλάδος τῶν εἰς τὴν κυριότητα τῆς Πύλης εὑρισκομένων. Καὶ αὐτὴν τὴν ἀμφιβολίαν ἦρε πρωτόκολλον (τῆς 23/4 Σεπτεμβρίου) τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει συνδιασκέψεων (1)· κατὰ τὸ πρωτόκολλον τοῦτο διετάχθησαν οἱ ναύαρχοι, νὰ διακωλύσωσι μὲν τὰς ἐχθρικὰς παραλίους ἐκστρατείας, νὰ προστατεύσωσι δὲ τὴν εἰς τὰ ἴδια ἐπάνοδον τῶν τουρκικο-αἰγυπτιακῶν πλοίων. «Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰ ἐν Μεθώνῃ καὶ Νεοκάστρῳ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἐπιμένουσι νὰ μείνωσιν ὅπου εὑρίσκονται, ταῦτα πρέπει νὰ ὑπόκεινται εἰς ὅλους τοὺς κινδύνους τοῦ πολέμου, ὡς τὰ φρούρια!» Ὁ ἀναγνώσας τοῦτο μόνον τὸ χωρίον δὲν χρήζει πρὸς ἐξήγησιν τῆς ἐν Νεοκάτρῳ ναυμαχίας οὔτε τῶν ἀπολογιῶν τῶν συντηρητικῶν, καθ' ἃς ὁ Κοδριγκτὼν εἶχεν ἐν χερσὶ μυστικὴν διαταγὴν τοῦ λόρδου ἀρχιναυάρχου, οὔτε τῆς προσαγωγῆς τῆς πονηρᾶς κακολογίας, ἥτις ἔθεσεν εἰς τὸ στόμα τοῦ Δερίννυ τὸν λόγον, ὅτι αἱ πράξεις τῶν ναυάρχων ἐξαρτῶνται ἀπὸ ἑνὸς ποτηρίου οἴνου περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον, τὸ ὁποῖον ἤθελε πίει ὁ Κοδριγκτών. Βεβαίως ὁ Κοδριγκτὼν ἐθεώρει ὅτι ἔχει δικαίωμα καὶ πληρεξουσιότητα νὰ δεί-

(1) Πρβ. Ἐμβριθὲς ἄρθρον ἐν τῇ Ἀγγλικῇ ἐξωτερικῇ ἐπιθεωρήσει. 1838. Φεβρουαρίου.

ξῃ οἵαν ἔδειξε διαγωγὴν, καὶ μάλιστα ἐσεμνύνετο ἐπὶ τῇ μετριοπαθείᾳ αὐτοῦ. Ἐὰν ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς ἐπειρᾶτο νὰ ἐκστρατεύσῃ διὰ τῆς βίας κατὰ τῶν Πατρῶν, οὐδεμία ὑπῆρχεν ἀμφιβολία, ὅτι ὁ Κοδριγκτὼν ἠναγκάζετο ὑπὸ τῶν ὁδηγιῶν του νὰ τὸν ἐμποδίσῃ εἰς τοῦτο. Ὁ Ἄγγλος ναύαρχος ἐνόμισε καλὸν νὰ ἐκθέσῃ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς περισκέψεώς του, ὅτι κατὰ τὴν φανερὰν ταύτην λύσιν τῆς ἀνακωχῆς τῶν ὅπλων δὶς παρέλειψε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπιδείξῃ τὴν στρατηγικὴν αὐτοῦ τέχνην. Καθὼς τότε ἠγανάκτησεν ἐπὶ τῇ ἐπιορκίᾳ τοῦ πασᾶ, ἠγανάκτησε μετὰ ταῦτα ἐπὶ τοῖς ἐν Μεσσηνίᾳ διαπραχθεῖσι κακουργήμασιν. Ἐν τῇ πρὸς τὸν λόρδον ἀρχιναύαρχον ἐκθέσει του (ἀπὸ 9/21 Οκτωβρίου) ὡμολόγησεν «ὅτι εἶχε μεγίστην ἐπιθυμίαν νὰ τιμωρήσῃ τοὺς ἐνόχους,» καὶ κατὰ τὸ μετὰ τῶν συναδέλφων του συμβούλιον τῇ 6/18 Ὀκτωβρίου, ἐπρότεινε «ν' ἀναγκασθῇ ὁ πασᾶς ν' ἀπομακρυνθῇ.» Οὐχ ἧττον ὅμως ἐκθέτων τὴν κατ' ἀρχὰς διαγωγήν του καὶ πρὸ τῆς μάχης καὶ κατ' αὐτὴν ἐνόμισεν ὅτι ἐδικαιοῦτο ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἀσμένως ἤθελεν ἀποφύγει τὴν σύγκρουσιν, καὶ ὅτι κατὰ καθῆκον περιέστειλε τὴν πρὸς τὴν τιμωρίαν ἐπιθυμίαν του ἐφ' ὅσον ἦτο τοῦτο δυνατόν.

Καὶ οἱ τρεῖς ναύαρχοι εὐθὺς μετὰ τὴν ναυμαχίαν ἐξέφρασαν ἐν ταῖς ἐκθέσεσι τὴν πλήρη αὐτῶν ἐπὶ τῇ πράξει των εὐχαρίστησιν· ὁ Δεριννῦς μάλιστα καὶ ὁ Ἁϋδένος προσεδόκουν καὶ ἑτέραν μάχην, καὶ οὐδαμῶς ἀμφέβαλλον ὅτι καὶ ταύτην ἤθελον διεξαγάγει μετὰ τῆς αὐτῆς τόλμης καὶ ἐπιτυχίας. Καὶ ὁ Στράτφορδ Κάννιγκ οὐδαμῶς ἀπέκρυπτε τὴν χαράν του. Τὸν διπλωμάτην τοῦτον οὐδὲ αἱ ἐνστάσεις τῶν συμπολιτῶν του ἠδύναντο νὰ κλονίσωσιν, οἵτινες ἔλεγον ὅτι διὰ τῆς ναυμαχίας τοῦ Νιοκάστρου ὑπηρετήθησαν ὑπὲρ τὸ δέον τὰ συμφέροντα τῆς Ῥωσσίας, διότι ἦτο πεπεισμένος ὅτι αἱ Δυνάμεις ἤθελον ὠφεληθῆ, ὡς ὁ Κάννιγκ ἤθελε πράξει, ἐκ τῆς νίκης ταύτης, ὅπως φέρωσιν εἰς αἴσιον πέρας τὴν μεσολάβησιν. Πρὸ τῆς μάχης ἤδη εἶχε προτείνει ὁ Λήβεν (29/10 Σεπτεμβρίου) ἐπιδοκιμαζούσης καὶ τῆς Γαλλίας (1) νὰ

(1) Martens 82, 61.

ἀποκλεισθῇ ὁ Βόσπορος καὶ ὁ Ἑλλήσποντος, ἵνα διακοπτομένης τῆς συγκοινωνίας λυθῇ τὸ ζήτημα τοῦτο ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν βραχεῖ χρόνου διαστήματι. Τὴν ὁδὸν ταύτην, τὴν καταλληλοτάτην πασῶν ἵνα καὶ ἡ Πύλη ἀναγκασθῇ νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ἡ Ῥωσσία ὑποχρεωθῇ νὰ μένῃ συνδεδεμένη μετὰ τῶν λοιπῶν Δυνάμεων μέχρι τέλους, τὴν ὁδὸν ταύτην ἤθελεν ἀσμένως συμβαδίσει καὶ ὁ Κάννιγκ. Καὶ ἐπὶ τοιαύτῃ προϋποθέσει ἦσαν ἕτοιμοι οἱ Στράτφορδοι καὶ Κοδριγκτῶνες νὰ ὑποχωρήσωσιν ἄνευ περαιτέρω σκέψεως εἰς τὴν ὤθησιν τῆς φιλοδοξίας των καὶ εἰς τὸ κέντρον τῆς κοινῆς γνώμης, καὶ διὰ τῶν ἐπὶ τέλους ἡνωμένων στρατιωτικῶν δυνάμεών των θέσωσι τέρμα διὰ μιᾶς εἰς τὴν ἀτελεύτητον λογομαχίαν, ἥτις ἐπὶ ἑπτὰ ὅλα ἔτη ἔκαμε τὸν κόσμον νὰ ἀηδιάσῃ διὰ τὴν ἄνανδρον βραδύτητα τῆς διπλωματίας καὶ τὴν ἀσπλαγχνίαν τῆς πολιτικῆς, δι' ἧς τὰ δεινὰ τῆς ἐπαναστάσεως ἐπὶ τοσοῦτον εἶχον παραταθῆ. Αἱ ἀράχναι τῆς γραφειοκρατείας διεσχίσθησαν ὑπὸ γενναίου τολμήματος, τὸ ὁποῖον ἀπέδειξεν ὅτι δὲν εἶχον ἔτι νεκρωθῆ ὅλαι αἱ δυνάμεις τῆς καταληπτικῆς βιενναίας πολιτικῆς. Ὁ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ζήσας γινώσκει, ὅτι ἡ Εὐρώπη ᾐσθάνθη ἑαυτὴν αἴφνης ἀπηλλαγμένην ἀπὸ ἠθικοῦ βάρους, τὸ ὁποῖον ἐπὶ ἐννέα ἔτη ἐπίεζε τὰς καρδίας. Ἡ κοινὴ γνώμη ἀγαλλομένη ἐπεκρότησεν εἰς τοὺς Εὐρωπαίους νικητάς. Εἶχε τεθῆ τέλος εἰς τὴν αἱματοχυσίαν, εἶχε τεθῆ τέλος εἰς τὸν ἄγριον πόλεμον· τὸ ἔργον τῶν φιλελλήνων, τῶν νέων τούτων Δαναΐδων εἶχεν ἀντικατασταθῆ ὑπὸ ἀρωγῆς ἀποτελεσματικωτέρας· τὸ καταποντιζόμενον Ἑλληνικὸν ἔθνος εἶχε σωθῆ ἀπὸ τῆς ἐντελοῦς καταστροφῆς· ἡ Εὐρώπη εἶχε δι' ἐμβριθοῦς φωνῆς κηρύξει εἰς τὴν Τουρκίαν ὅτι δὲν ἀνέχεται τὴν καταστροφὴν ταύτην. Ἐμβριθεῖς πολιτικοὶ ἄνδρες καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀγγλίᾳ ἐξέφρασαν τὴν εὐέλπιδα γνώμην, ὅτι ἡ ἐν Νεοκάστρῳ ναυμαχία θέλει λάβει τὴν σημασίαν, ἣν ἔλαβεν ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχη, ἐὰν ἐκ τοῦ ἀναγεννηθέντος Ἑλληνικοῦ ἔθνους μεταδοθῇ ὁ σπόρος τοῦ νέου πολιτισμοῦ εἰς τὰς ἡμιβαρβάρους χώρας τῆς χερσοννήσου τοῦ Αἵμου καὶ εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν. Οἱ ἐν Γαλλίᾳ Φιλέλληνες ἐχάρησαν πρὸ πάντων ἐπὶ

τῷ μέρει, τὸ ὁποῖον ἔλαβεν εἰς τὴν μάχην ταύτην ἡ κοινὴ γνώμη. «Κατὰ τὴν ἐν Νεοκάστρῳ ναυμαχίαν, ἔγραφεν ἐκεῖθεν παλαιὸς φίλος τοῦ Τομπάζη (1), ἐνίκησαν τὰ ἔθνη! Ὁ ἐπινίκιος ἐκ τοῦ Ἀρχιπελάγους ὕμνος εἶναι μετὰ πολλοὺς αἰῶνας ὁ πρῶτος ἴσως, ὃν ἅπαντα γενικῶς τὰ ἔθνη ἤκουσαν μετ' ἀγαλλιάσεως ψυχῆς. Τὰ τηλεβόλα τοῦ Νεοκάστρου ἐνεκαινίασαν νέαν ἐποχὴν καὶ ἀνήγγειλαν τὴν θριαμβευτικὴν ἐνθρόνισιν τῆς κοινῆς γνώμης, ἥτις κάθηται ὑπεράνω τῶν θρόνων, καὶ νῦν πρῶτον ὄντως βασιλὶς ἀνεδείχθη, ἔχουσα εἰς τὴν ἐξουσίαν της στόλους καὶ τηλεβόλα, διδοῦσα διαταγὰς εἰς ναυάρχους, παρασύρουσα τοὺς ἡγεμόνας καὶ ἀναγκάζουσα αὐτοὺς ν' ἀναγνωρίσωσι τοὺς θριάμβους της καὶ νὰ συμμερισθῶσι τὰς δάφνας της ».

Τὴν ἐσωτερικὴν ἀνακούφισιν, ἣν ᾐσθάνθη ἡ Εὐρώπη ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς ἐν Νεοκάστρῳ ναυμαχίας, ᾐσθάνθη ὡς εἰκὸς ἡ Ἑλλὰς πολὺ ζωηρότερον. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἦτο ἐπὶ στιγμὴν ἔξω φρενῶν ὑπὸ τῆς χαρᾶς του, καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη του ἐξεφράζετο διὰ εἰλικρινῶν εὐχαριστηρίων ἐκχύσεων. Δυστυχῶς ὅμως δὲν ἐπῆλθον καὶ αἱ ὑλικαὶ διευκολύνσεις, αἵτινες ἔπρεπε νὰ ἐπέλθωσιν ἀμέσως μετὰ τὸ γεγονὸς ὡς ἀπαρχαὶ τῆς εἰρήνης καὶ ἐλευθερίας· ἀληθὴς κατάρα ἦτο διὰ τὴν Ἑλλάδα, ὅτι κατὰ τὴν ἀξιοσημείωτον ταύτην ἐποχὴν δὲν προΐστατο αὐτῆς ἰσχυρὰ κυβέρνησις, ἥτις συνεννοουμένη ἀκριβῶς μετὰ τῶν εὐμενῶς διακειμένων ναυάρχων καὶ διπλωματῶν τῶν συμμάχων ἤθελε περιορισθῇ εἰς τὸ ἀπαραίτητον, νὰ προστατεύσῃ δηλ. τὴν Πελοπόννησον κατὰ τοῦ Ἰβραὴμ πασᾶ καὶ νὰ κυριεύσῃ ἐκ νέου τὴν ἐν διηνεκεῖ ἐπαναστάσει διατελοῦσαν Στερεάν, εἰς δὲ τὰς ἐλευθερωθείσας ἤδη ἐπαρχίας τῆς χώρας νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰρηνικὴν τῆς καλλιεργείας καὶ τῆς εὐημερίας ἀνάπτυξιν. Ἀλλ' ὁ ἐκλεχθεὶς κυβερνήτης Καποδίστριας, ὅστις ἀφ' οὗ ἔλαβεν ἣν ἐζήτησεν ἀπεριόριστον ἄδειαν ἐκ τῆς ῥωσσικῆς ὑπηρεσίας (μετὰ τὴν ἐν Βερώνῃ Σύνοδον) καὶ ἔζη ἐν Γενεύῃ, περιήρ-

Ἐπενέργεια τῆς ναυμαχίας ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος.

(1) Ὁ Pièrre Lebrun ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ τῆς ποιητικῆς αὐτοῦ κατὰ τὴν Ἑλλάδα περιοδείας· Ἐν Παρισίοις 1828.

χετο ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἔτους τὴν Εὐρώπην, μετέβη ἀπὸ Παρισίων διὰ Βερολίνου εἰς Πετρούπολιν, καθ' ἣν ἐποχὴν ἔλαβε τὸ ψήφισμα τῆς ἐν Τροιζῆνι ἐθνικῆς Συνελεύσεως, τὸ ὁποῖον τὸν ὠνόμαζε Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος, ὑπέβαλεν εἰς τὴν ῥωσσικὴν κυβέρνησιν τὴν παραίτησίν του, ἣν καὶ διὰ κολακευτικωτάτου ἐγγράφου ἔλαβε, καὶ εἶτα μετέβη πάλιν εἰς Λονδῖνον καὶ Παρισίους (ἔνθα διέμεινε κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ναυμαχίας καί τινας ἑβδομάδας μετὰ ταῦτα), ὅπως ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τῶν Δυνάμεων ὑπὲρ τῆς ἀπομονωθείσης Ἑλλάδος καὶ ἐξασφαλίσῃ ἑαυτῷ διὰ δανείων ἢ συνεισφορῶν τὰ μάλιστα ἀναγκαιοῦντα αὐτῷ χρηματικὰ μέσα Οὕτως ἡ Ἑλλὰς διετέλει ἔτι ὑπὸ τὴν διοίκησιν τῆς μισητῆς τριανδρίας, ἥτις οὐδαμοῦ ἔχαιρεν ὑπόληψιν καὶ ἐπιῤῥοήν. Οἱ ὁπλαρχηγοὶ τῆς αὐτῆς οὔσης τῆς κυβερνήσεως εἶχον φυσικῷ τῷ λόγῳ τὴν ἰσχύν· καὶ οἱ μὲν Ῥουμελιῶται ἐπέμενον εἰς τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου κατὰ τὴν Στερεάν, οἱ δὲ Φιλέλληνες, οἱ Κόχραν καὶ Φαβιέροι, εἰς τοὺς ὁποίους τὰ μέλη τῆς διοικητικῆς ἐπιτροπῆς παρεῖχον προθυμότατα τὰ μέσα των, εἶχον σχέδια πολὺ μεγαλείτερα. Διενοοῦντο δηλαδὴ νὰ κυριεύσωσι ἐκ νέου τὴν Χίον καὶ νὰ κινήσωσιν εἰς ἐπανάστασιν τὴν Κρήτην, ἐν ἑνὶ λόγῳ νὰ ἐπιχειρήσωσι τοὺς αὐτοὺς ἀπηλπισμένους ἀντιπερισπασμούς, οἵτινες ἐν ἀρχῇ μὲν τῆς ἐπαναστάσεως ζωηροῦ ὄντος τοῦ κατὰ τῶν Τούρκων μίσους ἦσαν συγγνωστέοι, ἤδη ὅμως περὶ τὸ τέλος τοῦ ἀγῶνος ἦσαν σφάλματα ἀσυγχώρητα ἐκ μέρους τῶν Εὐρωπαίων τούτων ἐπιχειρηματιῶν, οἵτινες ἦσαν πολὺ καλὰ εἰς θέσιν νὰ γνωρίσωσιν, ὅτι ἦτο ἀδύνατον ν' ἀποσπασθῶσιν αἱ εἰρημέναι νῆσοι ἀπὸ τῆς Πύλης κατὰ τοὺς τελειωτικοὺς τῆς εἰρήνης ὅρους. Ἀφ' οὗ τὰ παράτολμα ταῦτα σχέδια εἶχον ἀναφανῆ ἤδη καθ' ἣν ἐποχὴν μόλις ἐγίνετο γνωστὴ ἡ συνομολόγησις τῆς συνθήκης τοῦ Ἰουλίου, πῶς ἦτο δυνατὸν ν' ἀποτραπῶσιν ἀπὸ τῆς ἐκτελέσεως αὐτῶν οἱ Ἕλληνες τώρα, ὅτε εἶχον τὴν ἰδέαν ὅτι οἱ Τοῦρκοι οὐδὲ ἓν πλοῖον ἦσαν εἰς κατάστασιν νὰ τοῖς ἀντιπαρατάξωσιν; Μάτην ἐπειρῶντο οἱ ναύαρχοι νὰ τοὺς ἐμποδίσωσι. Πρὸ τῆς ἐν Νεοκάστρῳ ναυμαχίας ἤδη ἀπέτρεψεν ὁ Κοδριγκτὼν (18/30 Σεπτεμ.) τὴν

Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ἀπὸ τῶν διηνεκῶν παρενοχλήσεων τῶν πλοίων φίλων Δυνάμεων; καὶ ὁ Δεριννῦς ἐπανέλαβε τοῦτο (26/8 Ὀκτωβρ.), προσδιορίσας διὰ τὰ καταδρομικὰ τῆς Ἑλλάδος πλοῖα τὴν γραμμὴν τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἀπὸ τοῦ Βώλου μέχρι τῆς Ναυπάκτου εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς 10—12 θαλασσίων λευγῶν, καὶ ἐμποδίσας παντὸς ἄλλου εἴδους ἐπιδρομὰς καὶ ἐκστρατείας. Τρεῖς μόλις ἡμέρας μετὰ τὴν ναυμαχίαν (12/24 Ὀκτωβρίου) ἐπανέλαβον οἱ ναύαρχοι τὴν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν αὐστηρὰν ταύτην παραίνεσιν, ἐπιβάλλοντες αὐτῇ νὰ περιστείλῃ τοῦ λοιποῦ τὴν πειρατείαν, ἥτις ἐπὶ τοσοῦτον εἶχε κορυφωθῆ, ὥστε τὸ τέταρτον ἤδη τῶν ἀῤῥένων κατοίκων τῆς Ἑλλάδος μετεῖχον αὐτῆς ἐμμέσως ἢ ἀμέσως. Ἡ κατὰ θάλασσαν ἀνακωχὴ τῶν ὅπλων, ἔγραφον οἱ ναύαρχοι πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν, ἀποκατεστάθη, ἐπειδὴ ὁ στόλος τῆς Τουρκίας δὲν ὑπάρχει πλέον. «Ἂς φυλάττῃ ἡ Ἑλλὰς τὸν στόλον της», διότι οἱ ναύαρχοι δὲν θέλουσι διστάσει νὰ καταστρέψωσι καὶ τοῦτον, ὡς τὸν τουρκικόν, ἐὰν παρουσιασθῇ ἡ ἀνάγκη νὰ τεθῇ τέρμα εἰς σύστημα πειρατείας, τὸ ὁποῖον ἤθελε στερήσει τὴν Ἑλλάδα τῆς προστασίας τοῦ διεθνοῦς δικαίου. Συγχρόνως δὲ ἀπέτρεπον οἱ ναύαρχοι διὰ τοῦ πλοιάρχου Le Blanc (τῆς φρεγάτας «ἡ Ἥρα») ἀπὸ τῆς κατὰ τῆς Χίου ἐκστρατείας, διὰ τὰς συνεπείας τῆς ὁποίας, ἔλεγον, εἶναι ὑπεύθυνος ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις. Τὰ διαβήματα ταῦτα τῶν ναυάρχων ἠνάγκασαν μὲν τὴν τριμελῆ ἐπιτροπὴν (21/2 Νοεμβρίου) νὰ συγκεντρώσῃ τὰ πολεμικὰ καὶ πειρατικὰ πλοῖα τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς ἐπαναστατημένης χώρας καὶ νὰ καταδιώξῃ τὴν ὑπὸ τὰ βλέμματά της ἐνεργουμένην πειρατείαν· ἀλλὰ κατ' ἀρχὰς ἡ ἰσχύς της δὲν ἔφθανε μέχρι τῶν βορείων Σποράδων καὶ τῆς Γραβούσης. Οἱ ἀτρόμητοι ἐν Γραβούσῃ συῤῥεύσαντες πειραταὶ εἶχον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐν Νεοκάστρῳ ναυμαχίας 8 βρίκια καὶ 40 γολέττας, δι' ὧν, ἀφ' οὗ ἡ συνοδεία τῶν πολεμικῶν πλοίων κατέστησε τὴν κατὰ τὸ Ἀρχιπέλαγος πειρατείαν πολὺ ἐπικίνδυνον, ἐξετέλουν ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν ἀκτῶν τῆς Κιλικίας καὶ τῆς Συρίας καὶ διενοήθησαν μάλιστα νὰ δια-

πλεύσωσι καὶ τὸν Ἀτλαντικὸν Ὠκεανόν. Ὑπελογίσθη ὅτι 487 ἐμπορικὰ πλοῖα, ἐν οἷς 83 ἀγγλικά, περιέπεσον εἰς χεῖρας τῶν τρομερῶν τούτων πειρατῶν, ἐκτὸς τῶν ἐν τῇ ἀνοικτῇ θαλάσσῃ βυθισθέντων πλοίων. Ἐντὸς τοῦ ἐρήμου ἄλλοτε φρουρίου τῆς Γραβούσης ἀνηγέρθησαν οἰκίαι καὶ ἐσυστήθησαν ἐργαστήρια καὶ ὁ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου ναὸς τῆς Παναγίας ἐκοσμήθη διὰ πολυτίμων ἀναθημάτων. Ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Φιλελλήνων ἐκάλυπτον οἱ ἐν Γραβούσῃ τὰς λῃστρικάς των ἐπιδρομὰς ὑπὸ τὸ πρόσχημα, ὅτι προπαρασκευάζονται νὰ ἐλευθερώσωσι τὴν Κρήτην· ἤδη δὲ ἡ ἔντονος κατὰ τῆς πειρατείας διαμαρτύρησις τῶν συμμάχων ἐγένετο ἀφορμή, οἱ ἐν Γραβούσῃ νὰ σκεφθῶσι σοβαρῶς περὶ τῆς ἀναστατώσεως τῆς Κρήτης, κινήματος, τὸ ὁποῖον τοσοῦτον μᾶλλον δραστηρίως ἐπεδίωκον οἱ Ἕλληνες, καθ' ὅσον οἱ ναύαρχοι δὲν τοὺς εἶχον ῥητῶς ἐμποδίσει ἀλλὰ μόνον συμβουλεύσει νὰ μὴ τὸ ἐκτελέσωσιν.

Δὲν δυνάμεθα νὰ παρατρέξωμεν ἐν σιωπῇ τὴν ἐπενέργειαν ταύτην τῆς ἐν Νεοκάστρῳ ναυμαχίας ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων, ἀλλὰ ἐπιτροχάδην μόνον ῥίπτομεν τὰ βλέμματα ἡμῶν ἐπὶ τῶν πλαγίων τούτων τῆς ἐγχωρίου ἱστορίας ἀτραπῶν, ἔνθα τὰ συμβάντα δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἔχωσι τὴν προτέραν ἐπιῤῥοὴν οὔτε ἐπὶ τῆς κοινῆς ἐν Εὐρώπῃ γνώμης οὔτε ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος.

Πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς κακῆς καταστάσεως τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἡνώθησαν ὁ Βάσσος καὶ ὁ Κριεζώτης εὐθὺς μετὰ τὴν ἐν Νεοκάστρῳ ναυμαχίαν μετὰ τοῦ Καρατάσου καὶ ἄλλων Ὀλυμπίων, ἵνα ἐπιχειρισθῶσιν ἐκ νέου τὴν τοσάκις ἀποτυχοῦσαν ἐκστρατείαν κατὰ τὴν Θεσσαλομαγνησίαν. Οἱ ὁπλαρχηγοὶ οὗτοι ἀπεβιβάσθησαν μετὰ 3000 ἀνδρῶν (5/17 Νοεμβρ.) εἰς Τρίκερα, ἐπολιόρκησαν τὴν πόλιν, ἧς τὴν ἐξ ἐφόδου ἅλωσιν ἐμελέτων, ἀπέκρουσαν σῶμα ἐπικουρικὸν ἐκ Λαρίσσης καὶ Βώλου ἐρχόμενον, ἀλλὰ φοβούμενοι νέας ἐπικουρίας ἐκ μέρους τῶν ἐχθρῶν δὲν ἐτόλμησαν νὰ παρατείνωσι τὴν πολιορκίαν καὶ διὰ τοῦ χειμῶνος, καὶ διέλυσαν πάλιν τὸ στρατόπεδον.

Ὁ ἄοκνος πλοίαρχος Ἄστιγξ εἶχεν ἀποβιβάσει εἰς τὴν δυτικὴν

Ἑλλάδα (κατὰ τὸν Νοέμβριον) τὸν στρατηγὸν Τσοῦρτς καὶ μετ' ὀλίγον καὶ τὸν Κώσταν Βότσαρην ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ Πάπα, ἔνθα οἱ δύο οὗτοι στρατιωτικοὶ εἶχον μεταβῆ ἀπὸ τῶν περὶ τὰ Καλάβρυτα ὀρέων διελθόντες λάθρα διὰ μέσου τῶν ἐνεδρευόντων Τούρκων τοῦ Δελῆ Ἀχμὲτ πασᾶ. Ὁ ἀρχιστράτηγος ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν δυτικὴν ἄκραν τῆς Ἀκαρνανίας, κατέλαβεν ἄνευ ἀντιστάσεως τὸ Δραγομέστον, τὸν Μύτικαν καὶ τὴν Κανδύλαν, ἔνθα πρότερον ἤδη ἤρχισαν νὰ κινῶνται οἱ ἐγχώριοι ὁπλαρχηγοί, καὶ προσεκάλεσεν ἐντεῦθεν (25/7 Δεκεμβρίου) πάντας τοὺς Στερεοελλαδίτας εἰς τὰ ὅπλα. Διὰ ξηρᾶς αἱ δυσκολίαι δὲν ἦσαν ἐνταῦθα μεγάλαι, ἀλλ' ἀδύνατον ἦτο νὰ κυριευθῶσιν αἱ παράλιοι πόλεις. Ἔφοδος γενομένη κατὰ τοῦ Ἀνατολικοῦ (11|23 Μαΐου 1828) ἐματαιώθη, καὶ εἷς τῶν πολυτιμοτάτων Φιλελλήνων ἔπεσε θῦμα. Ὁ Ἄστιγξ ἐπληγώθη κατὰ τὴν ἔφοδον ταύτην καιρίως. Ὁ θάνατός του (20|1 Ἰουνίου) ἐστέρησε τὴν Ἑλλάδα τοῦ ἀρίστου καὶ ἀφιλοκερδεστάτου τῶν Φιλελλήνων, ἀνδρὸς ἀκεραίου χαρακτῆρος, ἀόκνου δραστηριότητος, ἀκραδάντου τόλμης, ἔμφρονος περισκέψεως ἐν τοῖς συμβουλίοις καὶ εὐτόλμου ἀνδρίας ἐν ταῖς μάχαις, ἀνδρός, ὅστις πειρώμενος νὰ διοργανίσῃ ἐπὶ τὸ εὐρωπαϊκώτερον τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικὸν τὸ ὠφέλησε σημαντικῶς, καὶ ὅστις πρῶτος μετεχειρίσθη τὸ τρομερὸν ὅπλον τοῦ πολεμικοῦ ἀτμοπλοίου. Ἡ αὐταπάρνησίς του ἦτο τοιαύτη, ὥστε κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν φίλων του ἐθυσίασεν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ὑπὲρ τὰς 700 λιρῶν στερλινῶν. Καὶ ἐσχάτως ἔτι εἶχε δαπανήσει τὸ πλεῖστον μέρος τῆς μικρᾶς αὐτοῦ περιουσίας, ὅπως διατηρῇ ἐν ἐνεργείᾳ τὴν Καρτερίαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας διετήρει πάντοτε παραδειγματικὴν πειθαρχίαν καὶ ἐγύμναζε τοὺς Ἕλληνας αὐτοῦ ναύτας εἰς τὴν δύσκολον χρῆσιν τῶν νέων ὅπλων. Ἂν καὶ εἰς τὸ ἄκρον μετριόφρων, ὁ Ἄστιγξ κατεσκίασε διὰ τῶν ἀνδραγαθημάτων του τὸν μεγαλήγορον Κόχραν (ὅστις κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀπῆλθεν εἰς Ἀγγλίαν καὶ μετὰ ὀκτὼ μῆνας ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅθεν πάλιν ἀπῆλθεν ἄδοξος), καὶ ἐπηνώρθωσε διὰ τοῦ ἡρωϊκοῦ θανάτου του τὴν στρατιωτικὴν τῶν Φιλελλήνων δόξαν,

καθ' ἣν στιγμὴν αὕτη ἠμαυρώθη ἐκ νέου ὑπὸ τοῦ Φαβιέρου ἐν Χίῳ.

Ἐν Σύρῳ ἐσυστήθη ἐπιτροπὴ ἐκ προσφύγων Χίων, ἥτις συνεννοηθεῖσα προηγουμένως μετὰ τῆς κυβερνήσεως προσεκάλεσε τὸν συνταγματάρχην Φαβιέρον νὰ ἐπιχειρισθῇ ἰδιωτικὴν τρόπον τινὰ ἐκστρατείαν κατὰ τῆς νήσου Χίου, ἥτις κατῳκεῖτο πάλιν ὑπὸ 22000 χριστιανῶν. Ὁ Φαβιέρος θέλων νὰ ἐκπλύνῃ τὴν Ἀθηναϊκήν του ἧτταν, προστατευόμενος δὲ καὶ ὑπὸ τῶν ἐν Μεθένοις τακτικῶν του, καὶ ἐνθαῤῥυνόμενος ὑπὸ τοῦ Κόχραν (ὅστις μετὰ ταῦτα οὐδέποτε ἐσυμφώνει μετ' αὐτοῦ) συγκατετέθη εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην. Αἱ παραστάσεις τῶν ναυάρχων δὲν ἴσχυσαν ν' ἀναστείλωσι τοὺς ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐξοπλισμούς του· ὁ Δερινῦς ἦτο μάλιστα καὶ πρόθυμος νὰ παραβλέψῃ τι εἰς τὸν φίλον καὶ συγγενῆ συμπολίτην του. Ἐκ Ψαρῶν, ἔνθα συνεκεντρώθησαν οἱ περὶ τὸν Φαβιέρον, ἀπεβίβασεν ὁ Γάλλος Φιλέλλην ἄνευ τινὸς προσκόμματος (16/28 Ὀκτωβρίου 1827) τὸ ἐκ 4000 τακτικῶν καὶ 1500 ἀτάκτων μετὰ 20 τηλεβόλων σῶμά του εἰς τὴν Χίον καὶ ἐπολιόρκησεν ἐντὸς τοῦ ἐκτεταμένου φρουρίου τὸν πρότερον ἤδη φρουρήσαντα αὐτὸ Ἰουσοὺφ πασᾶν. Ὁ εὔελπις πολιορκητὴς ἦτο πεπεισμένος ὅτι τὸ φρούριον δὲν ἤθελεν ἀνθέξῃ ἐπὶ δεκατέσσαρας ἡμέρας· καὶ μάλιστα μετὰ τὴν ἐν Νεοκάστρῳ ναυμαχίαν προσεκάλεσε τὸν πασᾶν νὰ παραδοθῇ ἀπειλῶν αὐτὸν ὅτι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει θέλει τῷ προετοιμάσει τὴν τύχην τῶν Χίων καὶ τῶν Ψαριανῶν. Ὁ γηραιὸς φρούραρχος τῷ ἀπήντησε διὰ κανονοβολισμῶν. Ὁ συνταγματάρχης λοιπὸν ἠναγκάθη νὰ προβῇ εἰς τακτικὴν πολιορκίαν, ὤφειλε δὲ νὰ πεισθῇ ὅτι ἔχει ἐνώπιόν του ἀντίπαλον ἐπίμονον, ὅτι τὰ παλλικάριά του δὲν ἦσαν οἱ κατάλληλοι ἄνδρες πρὸς ἔφοδον κατὰ ὀχυροῦ φρουρίου, ὅτι τὰ πολεμεφόδιά του δὲν ἤθελον τῷ ἐπαρκέσει, καὶ ὅτι διὰ ὑπονόμων καὶ προχωμάτων δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ πλησιάσῃ τις εἰς τὰ ὀχυρώματα, ὧν τὰ θεμέλια ἔκειντο ἐν μέρει ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Αἱ ἐπανειλημμέναι παρατηρήσεις τῶν ναυάρχων τῷ παρεῖχον πρόφασιν πρὸς ἔντιμον ὑποχώρησιν, ἀλλ' ὁ Φα-

βιέρος ἐπέμενε. Μετ' ὀλίγον ἠναγκάσθη νὰ περιορισθῇ εἰς ἁπλοῦν ἀποκλεισμὸν, δυσχερῆ ἐν καιρῷ χειμῶνος, καὶ εἰς κινήματα πρὸς διακώλυσιν τῆς μεταφορᾶς τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων, κινήματα, καθ' ἃ ἡ μία ἀποτυχία διεδέχετο τὴν ἄλλην. Ἂν καὶ τὸ φρούριον περιέπεσεν εἰς μεγίστην ἔλλειψιν τροφῶν καὶ εἰς δεινὴν θέσιν ἕνεκα τῶν ἐνσκηψασῶν ἐπιδημιῶν, οὐχ ἧττον ὅμως ἔπασχον καὶ οἱ πολιορκηταὶ τὰ πάνδεινα ἕνεκα τοῦ σφοδροῦ χειμῶνος. Ἡ Χιακὴ ἐπιτροπὴ, συμμορία ἀγυρτῶν, ἀποβλεπόντων μόνον εἰς τὴν συγκομιδὴν τῆς μαστίχης, οὐδαμῶς ἐφρόντισε περὶ τῶν ὑπὸ τὸν Φαβιέρον ἐκστρατευσάντων. Οἱ ἄτακτοι περιήρχοντο τὴν νῆσον λεηλατοῦντες, καὶ οἱ τακτικοὶ ἤρχιζον κατ' ὀλίγον μολυνόμενοι ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς ἀπειθείας. Ἀλλὰ καὶ ἤδη εἰς νέας προτροπὰς τοῦ Δεριννῦ ἀπήντησεν ὁ Φαβιέρος ὅτι μόνον ἡ σκληροτέρα βία θέλει τὸν ἀναγκάσει νὰ παραιτηθῇ τῆς ἐπιχειρήσεως. Μάτην τῷ ἀνήγγειλε κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1828 ὁ Δεριννῦς ὅτι ἑτοιμάζεται κατὰ θάλασσαν ἐκστρατεία τοῦ Ταχὶρ πασᾶ, ἣν αἱ Δυνάμεις δὲν δύνανται νὰ ἐμποδίσωσιν. Ὁ ὑπὸ τὸν Ταχὶρ πασᾶν στόλος κατέπλευσε (30/12 Μαΐου) εἰς τὸν κόλπον τῆς Χίου καὶ ἀπεβίβασεν εἰς τὸ φρούριον 2500 ἄνδρας. Οἱ Ἕλληνες ἀρχηγοὶ παρέστησαν τὴν ἀνάγκην τῆς ὑποχωρήσεως εἰς τὸν Φαβιέρον, ὅστις ἐπεβιβάσθη ἐπὶ τῶν πλοίων ἐν μέσῳ τῶν ἀρῶν καὶ τῶν ὕβρεων τῶν Χίων. Καὶ πάλιν εἶχε δαπανηθῆ ἀσκόπως ἓν ὁλόκληρον ἑκατομμύριον γροσίων. Ἡ ἀγανάκτησις τοῦ λαοῦ ἦτο μεγίστη. Ἀποβὰς εἰς Σύρον ὁ Φαβιέρος μετὰ τῶν ὀπαδῶν του ἠναγκάσθη ν' ἀποκρούσῃ διὰ τοῦ ξίφους τὰς προσβολὰς τῶν ἐκεῖ Χίων. Ὅθεν παρῃτήθη πλέον τοῦ σχεδίου τούτου ἐν χώρᾳ, ἔνθα εἰς ἕκαστόν του βῆμα ὠλίσθαινεν.

Οἱ Τοῦρκοι ἐφείσθησαν εἰς τὴν περίστασιν ταύτην τῶν κατοίκων τῆς Χίου. Τοὺς πρόσφυγας ἐπροστάτευσε καὶ διέσωσεν ὁ Δεριννῦς. Ἡ Κρήτη ὅμως δὲν διέφυγε τόσον εὐκόλως κατὰ τὸ δεύτερον ἐπαναστατικὸν κίνημα, τὸ ἐκ Γραβούσης γενόμενον. Τὴν ἐπανάστασιν ταύτην ἀποτελοῦσι δύο μεγάλαι ἐπιχειρήσεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀπωλέσθη ἡ Γραβοῦσα οὐχὶ διὰ τῶν Τούρκων,

ἀλλὰ διὰ τῶν συμμάχων. Ἡ κλεφτικὴ κατὰ τῶν Τούρκων πάλη δὲν εἶχε παύσει ἐντελῶς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς Κρήτης. Οἱ Κρῆτες ὁπλαρχηγοὶ ἀπετάθησαν πρὸς τὸν Ἑὐδέκον καὶ τὸν Φαβιέρον προτείνοντες αὐτοῖς τὴν ἀρχηγίαν, καὶ ἀρνηθέντων τούτων συνεκέντρωσαν ἐν Γραβούσῃ 2000 μισθωτούς. Ἐντεῦθεν δὲ ἀπεβιβάσθησαν 4000 Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Χάλην εἰς τὴν Κρήτην (20/2 Δεκεμβρίου) καὶ σφάζοντες καὶ λεηλατοῦντες διέβησαν διὰ τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Πυργιωτίσσης, τοῦ Καινουρίου καὶ τῆς Ἀρκαδίας, καὶ ἦλθον εἰς μιᾶς ὥρας ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ μεγάλου Κάστρου, ἐν ᾧ συγχρόνως ἕτερον ἀπόσπασμα ἀπέβη εἰς τὸν παρὰ τὴν Σπιναλόγγαν λιμένα τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ὅπως ἐντεῦθεν εἰσδύσῃ εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Μυραμπέλου καὶ ἀναστατώσῃ τὸ ἀνατολικὸν τῆς νήσου μέρος. Αἱ πρῶται ἀπόπειραι τοσοῦτον ἀποτυχεῖς ἀπέβησαν ὥστε οἱ ἐν Γραβούσῃ ἀρχηγοὶ τοῦ κινήματος, «ἡ ἐπιτροπή,» ἧς ψυχὴ ἦσαν δύο Κρῆτες, ὁ Οἰκονόμος καὶ ὁ Ἀντωνιάδης, ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσωσι νέας ἐπικουρίας καὶ ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν. Προσεκάλεσε λοιπὸν ἡ ἐπιτροπὴ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἱππικοῦ Χατζῆ Μιχάλην μετὰ 600 ἀνδρῶν, ἵνα δι' αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν Σφακιανῶν, οἵτινες μέχρι τοῦδε δὲν εἶχον λάβει μέρος, δώσῃ νέαν ὤθησιν εἰς τὸ κίνημα. Ὁ ἀνδρεῖος Χατζῆ Μιχάλης ἔφθασε (Ἰανουάρ. 1828) καθ' ἣν στιγμὴν οἱ ναύαρχοι, συνεννοηθέντες μετὰ τοῦ πρὸ μικροῦ εἰς Ναύπλιον καὶ Αἴγιναν καταπλεύσαντος καὶ ἐγκαθιδρυθέντος Κυβερνήτου Καποδιστρίου, εἶχον ἀποστείλει στολίσκον ὑπὸ τὸν μοίραρχον Στάινην ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ καταβάλῃ τὸ ἐν Γραβούσῃ πειρατικὸν ὁρμητήριον καὶ συλλάβῃ δώδεκα ὡρισμένους πρωταρχηγούς. Ὁ Σταίνης ἐξετέλεσε τὴν ἀνατεθεῖσαν αὐτῷ ἐπιχείρησιν μετὰ στρατιωτικῆς αὐστηρότητος, ἀνωτέρας τῆς τοῦ Κοδριγκτῶνος κατὰ τῶν ἐν Νεοκάστρῳ Τουρκαιγυπτίων. Ἐλθὼν ἔξωθεν τῆς Γραβούσης ἀπήτησεν ὁ Σταίνης παρὰ τῆς ἐπιτροπῆς, χωρὶς νὰ διακωλύσῃ τὰς ὑπὲρ τῆς Κρήτης προσπαθείας της, τὴν παράδοσιν τῶν πλοίων της, τῶν λῃστευθέντων πραγμάτων καὶ τῶν δώδεκα Κρητῶν. Ἡ ἐπιτροπὴ ἠρνήθη τὴν ὕπαρξιν τῶν προγεγραμμένων, τῶν πειρα-

τικῶν πλοίων καὶ τῶν λῃστευθέντων πραγμάτων, καὶ παρεκάλεσε μάλιστα τὸν Ἄγγλον μοίραρχον νὰ μεταβιβάσῃ ἐπὶ τῶν πλοίων του τὸ σῶμα τοῦ Χατζῆ Μιχάλη εἰς Σφακιά, ὑποσχομένη νὰ τῷ παραδώσῃ μετὰ ταῦτα καὶ τὸ φρούριον καὶ τὰ πλοῖα. Ὁ Ἀμιλτὼν ἐνθέρμως προέτρεπε νὰ γείνῃ δεκτὴ ἡ πρότασις αὕτη, ὡσαύτως καὶ ὁ Μαυροκορδάτος, ὁ ἐπίτροπος τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, παρεκάλει γονυκλιτῶς τὸν μοίραρχον ν' ἀποφύγῃ πᾶσαν βίαν, ἀλλ' ὁ γέρων Σταίνης ἐκανονοβόλησεν ἀσπλάγχνως κατὰ τῶν ἐν τῷ λιμένι πλοίων, ὧν μέρος μὲν κατεπόντισε μέρος δὲ συνέλαβε (19/31 Ἰανουαρίου), καὶ διὰ τῆς ἐπιμονῆς κατώρθωσε νὰ συλλάβῃ καὶ πέντε ἐκ τῶν δώδεκα πρωταιτίων Κρητῶν. Οἱ κάτοικοι τῆς Γραβούσης διεσκορπίσθησαν· αἱ δὲ ἐπὶ τοῦ φρουρίου οἰκίαι κατηδαφίσθησαν ὑπὸ τῶν Ἀγγλογάλλων, ἵνα ἐξαλειφθῇ ἐντελῶς τὸ πειρατικὸν τοῦτο καταγώγιον. Τοιοῦτον τέλος ἔλαβον τὰ τῆς Γραβούσης. Μετ' οὐ πολὺ (Μάρτιον) συνέλαβε καὶ ὁ Μιαούλης κατὰ τὰς βορείους Σποράδας 78 ἐξωπλισμένα πειρατικά, καὶ οὕτως ἔληξε τὸ βδελυρώτατον καὶ ἀτυχέστατον τοῦτο ἐπεισόδιον τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

Εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Χατζῆ Μιχάλη οὐδὲν παρενεβλήθη ὑπὸ τῶν Ἀγγλογάλλων πρόσκομμα. Ἀπεβιβάσθη ὁ Χατζῆ Μιχάλης (30/11 Φεβρουαρίου) παρά τινι ἀρχαίῳ ἐνετικῷ φρουρίῳ Φραγκοκαστέλλῳ καλουμένῳ μεταξὺ Σφακιῶν καὶ Ἁγίου Βασιλείου. Ἐκεῖ εὑρέθη μετ' οὐ πολὺ εἰς δεινὴν θέσιν, διότι οἱ Σφακιανοὶ δὲν ἀπεφάσιζον νὰ πράξωσί τι οὔτε ὑπὲρ αὐτοῦ οὔτε κατ' αὐτοῦ. Ὁ διοικητὴς τῆς νήσου, Μουσταφᾶ πασᾶς, ἐμφανισθεὶς εἰς τὰ σύνορα ἀπήτησε παρὰ τῶν Σφακιανῶν διὰ ἀπειλῶν καὶ διὰ ὑποχρεώσεων ν' ἀντιπράξωσιν εἰς τὸν Χατζῆ Μιχάλην. Οὗτος ἀναγκασθεὶς παρὰ τῶν στρατιωτῶν του νὰ ὑποχωρήσῃ ἐπέπεσε μετὰ 500 μόλις ἀνδρῶν κατὰ τῆς Ῥεθύμνης, προσέβαλε (9/21 Μαΐου) τὸν πασᾶν τῆς ἐπαρχίας ταύτης βαδίζοντα πρὸς τὸ χωρίον Ἀσκήρου, τόπον συγκεντρώσεως τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων, ἔτρεψε τοὺς ἄνδρας του εἰς φυγὴν καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὸ φρούριον αὐτοῦ φέρων ὡς λάφυρα πολλὰς χι-

λιάδας προβάτων. Μανιώδης ἐξεστράτευσε κατ' αὐτοῦ ὁ Μουσταφᾶ πασᾶς ἐπὶ κεφαλῆς 4300 ἀνδρῶν. Τὸ μικρὸν στῖφος τῶν Ἑλλήνων περιέμενε τοὺς ἐχθροὺς ἔξωθεν τοῦ φρουρίου, διῃρημένον ἐντὸς πέντε ἐκ τοῦ προχείρου ἀνεγερθέντων προμαχώνων. Ἐν τῷ κεντρικῷ προμαχῶνι ἵσταντο ἑκατὸν ἐκλεκτοὶ Ἕλληνες, συνδεδεμένοι πρὸς ἀλλήλους διὰ τῆς ζώνης των, οἵτινες εἶχον ὁρκισθῆ ἢ νὰ νικήσωσιν ἢ νὰ πέσωσι πάντες. Πάντες κατεκερματίσθησαν (17/29 Μαΐου) πλὴν ἑνὸς, ὅστις ἐπιορκήσας διέρρηξε τὰ δεσμά του. Οἱ δὲ ἐντὸς τῶν ἄλλων προμαχώνων φοβηθέντες κατέφυγον εἰς τὸ φρούριον, καὶ ἐσώθησαν ἀπὸ τοῦ ὀλέθρου διά τινος ἐπιτηδείας προσβολῆς τοῦ ἱππικοῦ τοῦ Χατζῆ Μιχάλη, ὅστις τοῖς ἔδωκεν ἀναψυχήν τινα ἐν τῇ τρομερᾷ συγχύσει, τῇ ἐπελθούσῃ κατὰ τὴν παρὰ τὴν πύλην τοῦ φρουρίου μάχην, ἥτις εἶναι μία τῶν μᾶλλον ἀξιοσημειώτων τοῦ ὅλου ἀγῶνος. Τὸ πεδίον τῆς μάχης ἐκαλύφθη ὑπὸ 338 φονευθέντων Ἑλλήνων, ἐν οἷς ἔκειτο καὶ ὁ ἀνδρεῖος Χατζῆ Μιχάλης, ἐλεεινῶς κατακερματισμένος. (1) Εἰς τοὺς ἀπηλπισμένους πολιορκουμένους ἐπέτρεψεν ὁ πασᾶς (24/5 Ἰουνίου) ἐλευθέραν μετάβασιν εἰς Λουτρὸν, τηρήσας παραδειγματικῶς τοὺς ὅρους τῆς παραδόσεως. Τὴν ἐπιοῦσαν δὲ τῆς φονικῆς ταύτης μάχης ὁ Τοῦρκος ἀρχιστράτηγος ἐπανερχόμενος εἰς Ῥεθύμνην ἀπήντησεν εἰς τὰ στενὰ τῆς Ἴδης 2000 Σφακιανοὺς, οἵτινες εἰς τὰ στενὰ τῶν Χαλάρων καὶ τοῦ Κόρακος δὶς τῷ ἐπετέθησαν καὶ τὸν ἐνίκησαν, καὶ ἤθελον ἀναμφιβόλως τὸν καταστρέψει ἐὰν, κατὰ τὸ σύνηθες, θηρεύοντες εὐτελῆ λάφυρα δὲν ἐγκατέλειπον τὴν βεβαίαν νίκην. Ὁ πασᾶς ἔπεισε τοὺς ἄνδρας του νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰς ἀποσκευάς των εἰς τοὺς λύκους τῶν Σφακιῶν· ἐπιπεσόντων δὲ τούτων ἐπὶ τῶν ἀποσκευῶν, ἠδυνήθη ὁ πασᾶς νὰ τοῖς διαφύγῃ εἰς Ῥεθύμνην, ἥτις

(1) Τὰ ᾄσματα τὰ ὑμνοῦντα τὸν θάνατον τοῦ Χατζῆ Μιχάλη, ἀναφέρουσιν ὅτι οἱ στρατιῶταί του τὸν προέτρεπον νὰ μὴ ἐκτεθῇ εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην μάχην. «Μίαν φορὰν ἐγεννήθην ἀπήντησεν ὁ γενναῖος Ἕλλην, μίαν φορὰν θ' ἀποθάνω! » Καὶ ὅταν ἐπέβη τοῦ ἵππου του ἔκλαυσεν ὁ ἵππος του. Καὶ ὁ Χατζῆ Μιχάλης ἐνόησεν ὅτι ἡ ὥρα τοῦ θανάτου του εἶχεν ἠχήσει.» Pashley. 2, 136.

μετὰ τὴν ἐντελῆ καταστροφὴν τοῦ στρατοῦ του, τοῦ ἀπολέσαντος ὑπὲρ τοὺς 1000 ἄνδρας καὶ σχεδὸν πάντας τοὺς ἵππους, ἤθελε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἑνωθῆ μετὰ τῶν λοιπῶν πόλεων.

Ἐπενέργεια τῆς ἐν Νεοκάστρῳ ναυμαχίας ἐπὶ τῆς Πύλης.

Ἀνεφέρομεν τὴν ἐντύπωσιν καὶ τὴν ἐπιῤῥοὴν τοῦ μεγάλου συμβάντος τοῦ ἔτους 1827 ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ Φιλελλήνων, ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ Δύσει· ἤδη εἶναι καιρὸς νὰ ἐκθέσωμεν τίνι τρόπῳ ἐπενείργησε τὸ συμβὰν τοῦτο ἐπὶ τῆς Πύλης καὶ ἐπὶ τῶν πρὸς τοὺς συμμάχους σχέσεων αὐτῆς. Κατ' ἀρχὰς ἐφοβήθη ἡ Εὐρώπη τὴν ἔκρηξιν τῆς φανατικῆς τοῦ τουρκικοῦ ὄχλου μανίας· οἱ ἐν Σμύρνῃ χριστιανοὶ κατεταράχθησαν φοβούμενοι τὴν ἐπανάληψιν αἱματηρῶν σκηνῶν καὶ τὰ ἐν τῷ λιμένι τούτῳ εὑρισκόμενα Εὐρωπαϊκὰ πλοῖα παρετάχθησαν πρὸς περισσοτέραν αὐτῶν ἀσφάλειαν εἰς γραμμὴν μάχης· ἀλλὰ καὶ ἤδη οἱ Τοῦρκοι ἤκουσαν τὸ νέον τοῦτο πάθημα μετὰ τῆς αὐτῆς ἐγκαρτερήσεως, μεθ' ἧς ἀπὸ τοῦ 1822 εἶχον δεχθῆ πᾶσαν πληγήν. Ἐλέγετο μὲν ὅτι ὁ Σουλτάνος ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ ἐξάψει εἶχε τὴν διάθεσιν νὰ προβῇ εἰς γενικὴν τῶν χριστιανῶν σφαγήν, καὶ ὅτι οἱ δύο ἀρχιστράτηγοι ὁ Χοσρὲφ καὶ ὁ Χουσεῒν πασᾶς εἶχον συστήσει εἰς τοὺς ἀξιωματικούς των νὰ μὴ ὑπακούσωσιν εἰς οὐδεμίαν τοῦ Σουλτάνου διαταγὴν ἐὰν πρότερον δὲν συσκεφθῶσι μετ' αὐτῶν· ὄντως ὅμως πάντα τὰ διαβήματα τῆς Πύλης ἐνέφαινον μεγάλην μὲν ἀθυμίαν ἀλλὰ καὶ μεγάλην ἀπάθειαν καὶ περίσκεψιν, ἥτις, ὡς ἐφάνη μετὰ ταῦτα, ὑπέκρυπτεν ὑπὸ φαινομένην ἀναποφασιστικότητα τὴν κατ' ἀνάγκην ληφθεῖσαν ἀπόφασιν.

Ἅμα διεδόθησαν αἱ πρῶται ἀβέβαιοι ἔτι φῆμαι περὶ τῆς ναυμαχίας ἠρώτησαν οἱ τρεῖς πρέσβεις (18/30 Ὀκτωβρ. 1827) τὸν ῥεῒζ ἐφέντην, ἐὰν ὁ Σουλτάνος ἔδωκεν εἰς τὸν Ἰβραῒμ πασᾶν διαταγὴν νὰ μὴ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰ μετὰ τῶν ναυάρχων κατὰ τὴν 14/26 Σεπτεμβρίου συμφωνηθέντα, ἐὰν ἡ διαταγὴ αὕτη θέλῃ τηρηθῆ, καὶ ἐὰν ἡ Πύλη θεωρῇ τὴν ἐν Νεοκάστρῳ ναυμαχίαν ὡς κήρυξιν πολέμου. Ὁ ῥεῒζ ἐφέντης ἀπήντησεν ἀποτόμως, ὅτι ἡ διαταγὴ ἀποβλέπει μόνον τὴν Πύλην καὶ τὸν πασᾶν, ὅστις πρὸς οὐδεμίαν συμφωνίαν ἔλαβε πληρεξουσιότητα, καὶ ὅτι περὶ τῶν

μεταξὺ τῶν στόλων διατρεξάντων οὐδὲν γνωρίζει ἡ Πύλη, ὅθεν καὶ οὐδὲν δύναται νὰ εἴπῃ· «περὶ ἐγκύου ἔτι γυναικὸς οὐδεὶς δύναται νὰ προείπῃ ἐὰν θὰ γεννήσῃ ἄῤῥεν ἢ θῆλυ·» ἐπαναληφθεισῶν μετὰ τὴν ἐπίσημον ἀγγελίαν τῆς μάχης τῶν αὐτῶν ἐρωτήσεων (23/4 Νοεμβ.), ἔλαβον οἱ ἀντιπρόσωποι τὴν αὐτὴν σχεδὸν ἀπάντησιν, ὅτι ὁ ῥεὴζ ἐφέντης οὐδεμίαν ἐντολὴν ἔχει νὰ προβῇ εἰς συζητήσεις μετ᾽ αὐτῶν, οἵτινες τὴν αὐτὴν στιγμὴν εἶναι καὶ ὑπὲρ καὶ κατά. Λυποῦνται οἱ πρέσβεις ἐπὶ τοῖς ἐν Νεοκάστρῳ γενομένοις; Τοῦτο εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς νὰ φονεύσῃ τις ἄνθρωπον καὶ ἔπειτα νὰ τὸν διαβεβαιοῖ περὶ τῆς πρὸς αὐτὸν φιλίας καὶ ἀγάπης. Οἱ ἀντιπρόσωποι εὑρίσκοντο εἰς ἀμηχανίαν· ἀμφεταλαντεύοντο μεταξὺ δύο ἀντιθέτων λόγων· καὶ τὴν Πύλην νὰ μὴ διερεθίσωσι διὰ βιαίων διαβημάτων, καὶ βραδύνοντες νὰ μὴ δώσωσι καιρὸν εἰς τοὺς ἐν τῷ Διβανίῳ φανατικοὺς νὰ ὠθήσωσι τὴν κυβέρνησιν πρὸς βίαια μέτρα. Διότι ἤδη, ὡς κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Στρωγανὼφ, εἶχεν ἀρχίσει ἡ Πύλη ν᾽ ἀπαγορεύῃ τὸν ἀπόπλουν εἰς τὰ ἐκ τοῦ Εὐξείνου Πόντου καταπλέοντα πλοῖα, νὰ ὠφελῆται ἐκ τοῦ δικαιώματός της νὰ πωλῇ τὰ φορτία σίτου, δικαιώματος εἰς τὸ ὁποῖον, πρὸς μεγάλην τῶν πρέσβεων ἀγανάκτησιν, ὑπετάγη καὶ ὁ πρέσβυς τῆς Αὐστρίας, ἐκδόσας ἐπίσημον διαταγὴν (5/17 Νοεμβρίου)· πρὸς δὲ τούτοις ἠρνεῖτο ἤδη ἡ Πύλη νὰ δώσῃ εἰς τοὺς τρεῖς πρέσβεις τὰ φιρμάνια περὶ ἀποστολῆς τῶν ταχυδρόμων των. Ὅθεν ἐστάλησαν οἱ τρεῖς διερμηνεῖς ἰδιαιτέρως πρὸς τὸν ῥεὴζ ἐφέντην, ἵνα λάβωσι παρ᾽ αὐτοῦ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην διασαφήσεις. Εἰς μὲν τὸν διερμηνέα τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ῥωσσίας ἠρκέσθη ὁ ῥεὴζ ἐφέντης νὰ δώσῃ ἐξήγησιν περὶ τῆς ἀρνήσεως τῶν φερμανίων· ἀλλὰ τὸν διερμηνέα τῆς Ἀγγλίας ἐπεφόρτισε (27/8 Νοεμβρίου) νὰ κοινοποιήσῃ ἐπισήμως εἰς τὸν πρέσβυν του, ὅτι ἡ Πύλη ἀπαιτεῖ ὁριστικὴν ἀπάντησιν εἰς τὰς τρεῖς ἀκολούθους ἐρωτήσεις· εἶναι διατεθειμένοι οἱ σύμμαχοι νὰ ἐγκαταλείψωσιν ἐντελῶς τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα; νὰ ἀποζημιώσωσι τὴν Πύλην διὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ στόλου; καὶ νὰ δώσωσιν ἐπίσημον ἱκανοποίησιν εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ εἰς τὸν Σουλτάνον;

Συνεκροτήθη (24/5 Νοεμβρίου) συμβούλιον τῶν ὑπουργῶν τῆς Πύλης, καὶ ἐν αὐτῷ ἀπεφασίσθη νὰ θεωρηθῶσι διακεκομμέναι αἱ πρὸς τὰς Δυνάμεις σχέσεις, καὶ νὰ μὴ κηρυχθῇ ὁ πόλεμος, ἀλλ' ἐὰν αἱ Δυνάμεις ἐπιτεθῶσι κατὰ τῆς Τουρκίας, νὰ προτείνῃ αὕτη ἔνοπλον ἀντίστασιν. Συνεπείᾳ τῆς ἀποφάσεως ταύτης ἀπηυθύνθησαν αἱ τρεῖς ἐρωτήσεις πρὸς τὸν πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας καὶ μετὰ ταῦτα καὶ πρὸς τοὺς δύο ἄλλους πρέσβεις. Ὁ τῆς Αὐστρίας πρεσβευτὴς ἐπροσπάθει νὰ συνδιαλλάξῃ ἀμφότερα τὰ μέρη, προτρέπων τὴν μὲν Πύλην νὰ μὴ ἀπευθύνῃ τὰς ἐρωτήσεις ἐπισήμως, τοὺς δὲ πρέσβεις νὰ μὴ τὰς δεχθῶσιν ἐπισήμως, ἀλλ' εἰς μάτην· ὁ ρεῆζ ἐφέντης τῷ ἀπήντησε διὰ διακοινώσεως (1), τῆς ὁποίας ἡ ἔννοια ἦτο, ὅτι ἡ Πύλη δὲν θέλει ἀρνηθῆ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν φιλικῶν σχέσεων, ἐὰν αἱ Δυνάμεις συγκατατεθῶσιν εἰς τὴν ἀποζημίωσιν, εἰς τὴν ἱκανοποίησιν καὶ εἰς τὴν ἀποχὴν ἀπὸ οἱασδήποτε ἐπεμβάσεως. Οἱ ἀντιπρόσωποι ἔδωκαν διὰ κοινῆς διακοινώσεως (2) ἀρνητικὴν ἀπάντησιν εἰς τὰς ἐρωτήσεις τοῦ ρεῆζ ἐφέντη· διεβεβαίωσαν αὐτὸν ἐκ νέου περὶ τῆς φιλικῆς διαθέσεως τῶν Δυνάμεων, ἥτις μετὰ τὰς ἀκριβεῖς πληροφορίας περὶ τῶν αἰτίων τοῦ λυπηροῦ ἐν Νεοκάστρῳ συμβάντος εἰς οὐδεμίαν ὑπέκειτο τοῦ λοιποῦ ψευδῆ ἐξήγησιν, ἐμέμφθησαν τὴν Πύλην διὰ τὰ ἐχθρικὰ μέτρα, καὶ ἠρώτησαν αὐτὴν ἐκ νέου, ἐὰν πρὸς ἀπόδειξιν τῶν εἰρηνικῶν της σκοπῶν θέλει δεχθῆ τὰς ὑποβληθείσας αὐτῇ προτάσεις. Τὴν ἐπαύριον ὁ ρεῆζ ἐφέντης προσεκάλεσε τὸν πρέσβυν τῆς Γαλλίας εἰς νυκτερινὴν συνέντευξιν (30/11 Νοεμβρίου), καὶ ἔκαμε τὴν ἀνεπιτυχῆ ἀπόπειραν νὰ εὕρῃ διέξοδον διὰ τῆς διαιρέσεως τῶν Δυνάμεων. Ἡ Πύλη, εἶπε, ἀποφασίσει ἴσως νὰ συγκατατεθῇ εἰς τὴν μεσολάβησιν τῶν δύο Δυνάμεων, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τῆς τρίτης, πρὸς τὴν ὁποίαν ἀρκούσας αἰσθάνεται δυνάμεις νὰ παλαίσῃ. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐξηκο-

(1) Διακοίνωσις τῆς Ὑψ. Πύλης πρὸς τὸν πρέσβυν τῆς Αὐστρίας ἀπὸ 23/9 Νοεμ. 1827. χργ·

(2) Μάρτενς 12, 153.

λούθησεν ὁ ὑπουργὸς τῆς Τουρκίας καὶ κατὰ τὰς ἑπομένας ἡμέρας, νὰ ἐπαναλαμβάνῃ μὲν ἐπισήμως ἀνεπιτηδείους διασαφήσεις, εἰς δὲ τοὺς πρέσβεις ἰδιαιτέρως, καὶ εἰς αὐτὸν τὸν τῆς Ῥωσσίας, νὰ δίδῃ ὑποσχέσεις περὶ ὑποχωρήσεως, κατὰ τὰς ὁποίας ἠδύνατό τις νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι ἡ Πύλη ἦτο προθυμοτέρα νὰ παραδεχθῇ τὴν μεσολάβησιν παρ' ὅ,τι αὐτὴ ἡ ἰδία ὡμολόγει. Κορεσθέντες πλέον ὑπὸ τῶν ἀντιλογιῶν τούτων ἀπήτησαν οἱ πρέσβεις παρὰ τοῦ ῥεὴζ ἐφέντῃ κοινὴν ἀποφασιστικὴν συνέντευξιν μετ' αὐτοῦ, καθ' ἣν ἤθελον νὰ ἐπαναλάβωσι τὰς ἐρωτήσεις των καί, εἰ δυνατόν, νὰ μάθωσι κατὰ ποίου μέρους τοῦ συστήματος ἡ Πύλη διευθύνει τὰς κυριωτέρας της ἐνστάσεις. Προηγουμένως δὲ ἔπεμψεν ὁ Στράτφορδ ἄνθρωπον τῆς ἐμπιστοσύνης του νὰ παραστήσῃ τῷ ῥεὴζ ἐφέντῃ τὰς ὠφελείας, τὰς ὁποίας ἤθελεν ἔχει ἡ Πύλη ἐὰν διασαφήσῃ τὰ μέρη τῆς ἐρωτήσεως, τὰ ἐπιδεκτικὰ συζητήσεως, καὶ ἐὰν διὰ τοῦ τρόπου τούτου δώσῃ ἀφορμὴν εἰς τοὺς πρέσβεις νὰ ἐκθέσωσιν ἐκ νέου τὴν ὑπόθεσιν πρὶν ἢ ἀναχωρήσωσιν. Ἐν ταῖς ἐμπιστευτικαῖς ταύταις συμβουλαῖς ὑπεχώρησεν ὁ Στράτφορδ, συνεπείᾳ βεβαίως νεωτέρων πολὺ διαφορωτέρων ὁδηγιῶν τοσοῦτον, ὥστε ἐπανῆλθε κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸν ὑπὸ τῆς Αὐστρίας προταθέντα τρόπον τῆς μεσολαβήσεως καὶ ἐπρότεινεν ὁριστικῶς τοὺς τρεῖς ὅρους· τὴν ἀποκατάστασιν τῶν φιλικῶν σχέσεων, τὴν ἀνακωχὴν τῶν ὅπλων, καὶ τὴν ὑπόσχεσιν, ὅτι ἡ Πύλη *οἴκοθεν* θέλει παραχωρήσει εἰς τοὺς Ἕλληνας *ὅμοια* προνόμια, ὡς τὰ ἐν τῇ συνθήκῃ ὡρισμένα! Ἡ ὑφ' ὅλους τοὺς τύπους τῆς ἐθιμοταξίας καὶ τοῦ ἀμοιβαίου σεβασμοῦ λαβοῦσα χώραν πεντάωρος συνδιάσκεψις (12/24 Νοεμβρ.) ἦτο ὥς τις οὐσία τῶν ἑπταετῶν διαπραγματεύσεων, κατὰ τὰς ὁποίας οὐδέποτε ἐφάνη κατορθωτὸν εἰς τοὺς πρέσβεις νὰ ὑπερνικήσωσι διὰ ἐμφρόνων παραστάσεων τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην, τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας καὶ τὴν πρὸς τοὺς θρησκευτικοὺς νόμους εὐλάβειαν τῶν Ὀθωμανῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἦτο ἀπηγορευμένη ἡ ἑκουσία εἰρηνικὴ παραχώρησις χωρῶν, ἐν αἷς ἦσαν ἀνεγηγερμένα τζαμία. Ἡ συζήτησις περιεστράφη οὐσιωδῶς περὶ τοὺς τρεῖς ὑπὸ τοῦ Στράτφορδ προταθέντας ὅρους.

Ἡ Πύλη ὑπεσχέθη τὴν ἀποκατάστασιν τῶν φιλικῶν σχέσεων, οὐχὶ ὅμως καὶ χωρὶς νὰ προσθέσῃ ὅτι κατὰ τὰς περιστάσεις τὰ πράγματα δυνατὸν ν' ἀλλάξωσιν «ἐντὸς δύο λεπτῶν τῆς ὥρας!» Ὑποβληθέντων κατόπιν φιλοφρόνως καὶ τῶν δύο ἄλλων ὅρων, τῆς ἀνακωχῆς τῶν ὅπλων καὶ τῆς μεσολαβήσεως, ἀντεπρότεινεν ὁ ῥεὴζ ἐφέντης, ὡς καὶ πρότερον ἑκάστοτε, ὡς ἀπαραίτητον ὅρον πάσης εἰρηνοποιήσεως τὴν ὑποταγὴν τῶν Ἑλλήνων. Ἡ ἔννοια τῶν λόγων του ἦτο, ὅτι τὸ μόνον τὸ ὁποῖον δύναται νὰ παραχωρήσῃ ἡ Πύλη εἶναι πλήρης ἀμνηστεία καὶ ἐπανόρθωσις τῆς προτέρας καταστάσεως. Παρατηρησάντων τῶν πρέσβεων ὅτι πρέπει νὰ ἀσφαλισθῇ τὸ μέλλον ἀπὸ τῆς ἐπαναλήψεως τοιούτων στάσεων, ἀπήντησεν ὁ ῥεὴζ ἐφέντης ὅτι τοῦτο ἦτο ὅλως ἐσωτερικὸν ζήτημα, καὶ ὑπέδειξεν, ὅτι ὁ Σουλτάνος δύναται μὲν ἐὰν προσκυνήσωσιν οἱ Ἕλληνες νὰ ἐπεκτείνῃ καὶ περαιτέρω τὴν χάριν, ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἔργον τοῦ Σουλτάνου καὶ μόνου, αὐτὸς δὲ (ὁ ῥεὴζ ἐφέντης) δὲν ὑπόσχεται εἰμὴ μόνον τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς προτέρας καταστάσεως· πᾶσα περαιτέρω ἀπαίτησις, προσέθηκε, τείνει εἰς μίαν μεταβολὴν τῆς θέσεως τῶν ῥαγιάδων, μεταβολὴν, ἣν ὁ θρησκευτικὸς νόμος καθιστᾷ ἀπαράδεκτον. Οἱ πρέσβεις (οἵτινες μόλις μετὰ ταῦτα ἀνεμνήσθησαν, ὅτι ἐν Σερβίᾳ ἐπετράπη ἡ μεταβολὴ τῆς θέσεως τῶν ῥαγιάδων) μάτην ἐπειρῶντο νὰ πείσωσι τὸν ῥεὴζ ἐφέντην, ὅτι ἡ Πύλη ὀφείλει νὰ συμμορφώσῃ τὸν νόμον της πρὸς τὴν θέλησιν τῶν Δυνάμεων, τὰ δικαιώματά της πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς Εὐρώπης, καὶ τὰς ἀξιώσεις τῆς θρησκείας της πρὸς τὰς ἀξιώσεις τοῦ λόγου καὶ τῆς φρονήσεως· ὁ ῥεὴζ ἐφέντης ἐπέμενεν ἀπαντῶν, ὅτι ἡ εἰρηνοποίησις εἶναι ἔργον τῆς Πύλης, ἥτις περὶ αὐτῆς οὐδεμίαν συζήτησιν παραδέχεται. Οἱ πρέσβεις, ματαιωθεισῶν πασῶν τῶν προσπαθειῶν των, ἀνήγγειλαν, ὅτι ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν περιμένουσι τὴν ἀπάντησιν τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Τουρκίας, καὶ ὅτι μετὰ ταῦτα θέλουσι ζητήσει τὰ διαβατήριά των. Λήξασης τῆς προθεσμίας μετέβησαν (15/27 Νοεμ.) οἱ διερμηνεῖς παρὰ τῷ ὑπουργῷ, καὶ εἰς τὰς αὐτὰς ἐρωτήσεις ἔλαβον τὰς αὐτὰς ἀπαντήσεις· τὰ δὲ διαβατήρια ἠρνήθη

νὰ δώσῃ ἡ Πύλη, λέγουσα ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀφορμὴ ν' ἀναχωρήσωσιν οἱ πρέσβεις. Ἐπαναληφθείσης τῆς αἰτήσεως διαβατηρίων (17/29 Νοεμ.) ἐκοινοποίησεν ὁ ρεῒζ ἐφέντης εἰς τοὺς διερμηνεῖς καὶ ἑτέραν παραχώρησιν τοῦ Σουλτάνου. Ὁ μέγας βεζίρης παρεκάλεσε γονυκλιτῶς τὸν Σουλτάνον νὰ κάμῃ ἄλλας παραχωρήσεις, δι' ὧν ἠδύνατο ν' ἀνασταλῇ ἡ ἀναχώρησις τῶν πρέσβεων, καὶ ὁ Σουλτάνος ἐφάνη πρόθυμος ν' ἀπαλλάξῃ τοὺς Ἕλληνας τοῦ καθυστερουμένου ἐπικεφαλαίου (χαρατσίου) τῶν ἑπτὰ ἐτῶν τοῦ πολέμου καὶ ἑνὸς ἄλλου ἔτους, καὶ νὰ παραιτηθῇ πάσης ἀποζημιώσεως. Ἀλλ' οἱ πρέσβις ἐπέμειναν εἰς τὰς αἰτήσεις των (29/11 Δεκεμβρίου), ἐζήτησαν (ἐὰν δὲν τοῖς ἐδίδοντο τὰ διαβατήριά των) ἀσφαλῆ ἀναχώρησιν, καὶ ἀνήγγειλαν, ὅτι θέτουσι τοὺς ὑπηκόους των ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πρέσβεως τῶν Κάτω Χωρῶν. Καὶ πάλιν συνεκροτήθη μετὰ τοῦτο (30/12 Δεκ.) μέγα ὑπουργικὸν συμβούλιον, καθ' ὃ χιλιάδες ἀνθρώπων περιεκύκλουν τὸ ὑπουργεῖον περιμενόντων ἀνυπομόνως τὸ ἀποβησόμενον. Πάντες ἀντέστησαν κατὰ νέων παραχωρήσεων· καὶ τὴν ἀσφαλῆ συνοδείαν ἠρνήθη νὰ δώσῃ ἡ Πύλη εἰς τοὺς πρέσβεις, καὶ τὴν μεταβίβασιν τοῦ δικαιώματος τῆς προστασίας εἰς τὸν πρέσβυν τῶν Κάτω Χωρῶν δὲν παρεδέχθη, εἰποῦσα, ὅτι θέλει συνταχθῆ κατάλογος ὅλων τῶν ὑπηκόων τῶν τριῶν Δυνάμεων, καὶ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῆς, τοὺς μὲν θέλει ἀποπέμψει τῆς χώρας, τοὺς δὲ παραλάβει ὑπὸ τὴν προστασίαν της. Καὶ οἱ μὲν πρέσβεις τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας ἀνεχώρησαν (26/8 Δεκ.) διὰ ξηρᾶς εἰς Βιέννην· ὁ δὲ Ῥιβωπιέῤῥης ἐμποδισθεὶς ἐπί τινα χρόνον ὑπὸ ἐναντίων ἀνέμων ν' ἀποπλεύσῃ διετάχθη παρὰ τοῦ αὐτοκράτορός του νὰ μεταβῇ εἰς Τεργέστην καὶ νὰ ἑνωθῇ πάλιν μετὰ τῶν δύο συναδέλφων του. Δὲν εἶχον ἔτι ἀναχωρήσει οἱ πρέσβεις καὶ ἤδη ἀνεφάνησαν τὰ προοίμια μέτρων ἐχθρικῶν καὶ πολεμικῶν διὰ σημείων, τὰ ὁποῖα αἴφνης οὐδὲ ἴχνος πλέον τοῦ πολιτισμοῦ ἐδείκνυον, ὃν εἶχε διαδώσει ὁ τοῦ στρατοῦ ἀναδιοργανισμός. Γυμνὴ ἐνεφανίσθη πάλιν ἡ βαρβαρότης καὶ προητοιμάζετο κατάστασις πραγμάτων, ὁποία συνήθως διεδέχετο ἑκάστοτε τὰς τοιαύτας

κρίσεις, καθ' ἣν διὰ τὸν ἐν τῇ πρωτευούσῃ ζῶντα ξένον ἐπίσης δύσκολος ἀπέβαινε καὶ ἡ ἀναχώρησις ὅσον καὶ ἡ διαμονή. Τὰ μέτρα ὡς πρὸς τοὺς ὑπηκόους τῶν Δυνάμεων ἐξετελέσθησαν καθὼς προηγγέλθησαν. Πλεῖστοι Φράγκοι τυχοδιῶκται καὶ ἄεργοι ἐξεβλήθησαν ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἡ ἔξωσις αὕτη ἐπεξετάθη καὶ ἐπὶ τῶν μᾶλλον ἀκινδύνων ἀνθρώπων· ἐναντίον πασῶν τῶν προσπαθειῶν ἀπεπέμφθησαν καὶ οἱ θυρωροὶ καὶ τῶν τριῶν πρεσβειῶν, ὑπηρέται πιστοὶ διατελοῦντες ἐπὶ δεκαετίας ὁλοκλήρους ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν πρεσβειῶν. Ὑπὲρ τοὺς 60 ἐκ τῶν ἐπιτοπίων ἀρχηγῶν τῆς Ῥούμελης καὶ τῆς Ἀνατολῆς προσεκλήθησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἔλαβον μυστικὰς διαταγὰς (ἀπὸ 6|18 Δεκ.) διὰ φρικώδους ἐγκυκλίου (1), ἐν ᾗ κατεφαίνετο ὅλη ἐκείνη ἡ φανατικὴ τῶν Μωαμεθανῶν λύσσα, ἥτις κατεδηλοῦτο ἐν ταῖς διαταγαῖς τοῦ πρώτου ἔτους τοῦ πολέμου. «Ἐάν, λέγει τὸ ἔγγραφον τοῦτο, ἦναι ἀληθές, ὅπως παραδέχεται πᾶς νουνεχής, ὅτι οἱ Μωαμεθανοὶ φύσει μισοῦσι τοὺς ἀπίστους, ἀναμφισβήτητον ἀφ' ἑτέρου εἶναι, ὅτι οἱ ἄπιστοι εἶναι οἱ φυσικοὶ τῶν Μωαμεθανῶν ἐχθροὶ καὶ μάλιστα οἱ Ῥῶσσοι, τῶν ὁποίων τὸ κράτος εἶναι ὁ ἄσπονδος τῆς Πύλης ἐχθρός.

Ἀπὸ πεντήκοντα ἢ ἑξήκοντα ἤδη ἐτῶν τὸ κράτος τοῦτο οὐδεμίαν ἀφορμὴν πολέμου παραλείπει· καὶ πρῶτον μὲν ὠφελούμενον ἐκ τῆς ὀλίγης τῶν γενιτσάρων πειθαρχίας ἀπέσπασεν ἐπαρχίας τινάς, νεωστὶ δὲ πάλιν ὑπεκίνησε τὴν ἐπανάστασιν παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἐλπίζον νὰ ἐξαλείψῃ οὕτω τὸ ὄνομα τῶν Μωαμεθανῶν ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς. Ἡ Πύλη ἐζήτησε νὰ κερδίσῃ καιρόν, συνωμολόγησε σὺν τοῖς ἄλλοις ὑπὸ δεινῶν περιστάσεων πιεζομένη ἐπιζήμιον συνθήκην ἐν Ἀκερμανίῳ, ἥτις (κατὰ τὸ ῥητόν, ὅτι ἐνίοτε πρέπει νὰ θεωρήσῃ τις τὴν ἔλαφον λέοντα) εἶχεν

(1) Ἡ ἐγκύκλιος αὕτη (συνήθως ἀπὸ τῆς 8|20 Δεκ. χρονολογουμένη) ἐτυπώθη πολλάκις· Γεν. Ἐφημ. 1828. ἀρ. 49. 50. Ὑπῆρχε δὲ ὑπὸ διάφορα κείμενα, ὧν τὰ πλεῖστα δὲν παρεδέχετο ὡς γνήσια ἡ Πύλη. Ἡμεῖς ἀκολουθοῦμεν κείμενον χειρόγραφον, ὁποῖον περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει διπλωματῶν κατὰ τὸν Ἰανουάριον 1828.

ἤδη ἐκτελεσθῆ ἐν μέρει καθ' ὃν χρόνον οἱ μηκέτι κορεσθέντες Ῥῶσσοι, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ νέος διοργανισμὸς τοῦ στρατοῦ ἦτο κάρφος ἐν τῷ ὀφθαλμῷ, ἀπήτησαν ἐκ συμφώνου μετὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἐπέφεραν ἐν Νεοκάστρῳ διὰ βδελυρωτάτης προδοσίας δεινὴν καταστροφήν. Καὶ μετὰ τὴν φανερὰν ταύτην τοῦ πολέμου κήρυξιν, ἄφησεν ἡ Πύλη, διὰ νὰ φθάσῃ ἡ κατάλληλος ἐποχή, νὰ παρέλθωσιν ἑβδομάδες τινὲς ὑπὸ διαφόρους προφάσεις, ὑποσχομένη παραχωρήσεις δοθησομένας τοῖς Ἕλλησιν ἐὰν προσκυνήσωσιν. Ἀλλὰ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἐπιμένοντες οἱ πρέσβεις εἰς τὰς ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἀπαιτήσεις των ἐγκατέλιπον τὴν πρωτεύουσαν. Πρέπει λοιπὸν ἡ ἰσχυρὰ Πύλη ν' ἀτιμάσῃ τὴν ἱερὰν αὐτῆς θρησκείαν φοβουμένη τὸν πόλεμον; Τοιαῦτα δὲν διδάσκουσι τοὺς Μωαμεθανοὺς αἱ ἱεραὶ αὐτῶν βίβλοι! Οἱ πρόγονοι αὐτῶν οὐδέποτε ἐν οὐδεμιᾷ μάχῃ ἠρίθμουν τοὺς ἐχθρούς, ἀλλὰ φονεύσαντες πολλὰς χιλιάδας ἀπίστων κατέκτησαν διὰ τοῦ ξίφους των τὸ ἐκτεταμένον τοῦτο κράτος. Ἐὰν αἱ Δυνάμεις ἐπιμένωσιν εἰς τὰς συνθήκας των, καὶ ἐγερθῶσιν ἅπασαι κατὰ τῶν πιστῶν, τότε καὶ οἱ πιστοί, ἐνθυμούμενοι τὸ ῥητόν, «ὅτι ὅλοι οἱ ἄπιστοι εἶναι ἓν καὶ μόνον ἔθνος,» θέλουσιν ἐγερθῆ σωρηδὸν ὑπέρμαχοι τῆς πίστεως. Οὕτως ὁ Σουλτάνος ἀπωλέσας τὴν ὑπομονὴν κατέῤῥιψε καὶ τὸ προσωπεῖον τῆς ὑποκρίσεως ἐν τῇ πιθανῶς ὑπ' αὐτοῦ συνταχθείσῃ ταύτῃ ἐγκυκλίῳ, ἐν ᾗ ὁμολογῶν τὸ πρὸς τοὺς χριστιανοὺς μῖσός του, τὴν δολιότητα καὶ ἀπιστίαν του ὑπεδείκνυε γενικὸν θρησκευτικὸν πόλεμον. Ὁ ῥεὴζ ἐφέντης ὡμολόγησε μετὰ ταῦτα, ὅτι ἡ Πύλη παρ' οὐδενὸς ἔχουσα νὰ ἐλπίσῃ τι καὶ διὰ τοῦτο οὐδενὸς ἔχουσα ἀνάγκην νὰ φεισθῇ μετεχειρίσθη ἐξεπίτηδες τὴν τραχεῖαν ταύτην γλῶσσαν, ἥτις μόνη εἶναι καταληπτὴ εἰς τοὺς Μωαμεθανούς, καὶ ἐπίτηδες ἠθέλησε νὰ φανερώσῃ τοὺς πλαγίους σκοποὺς τῆς Ῥωσσίας καὶ ν' ἀκυρώσῃ τὴν συνθήκην τοῦ Ἀκερμανίου. Ὁ Σουλτάνος ἦτο πλέον βεβαρυμένος τῶν συνομολογήσεων εἰρήνης, αἵτινες ἀπὸ 60 ἤδη ἐτῶν οὐδὲν ἕτερον ἦσαν εἰμὴ προσωριναὶ ἀνακωχαὶ ὅπλων, θεωρούμεναι ἐπωφελεῖς ὑφ' ἁπάντων τῶν γνησίων

Ῥώσσων καθ' ὅσον ἦσαν προοίμια νέων ῥήξεων. Ἐν τῇ πλάνῃ ἢ τῇ πεποιθήσει, ὅτι ἠπατήθη ἐν Ἀκερμανίῳ ἐπὶ σκοπῷ ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς εἰρηνοποιήσεως, ἐνόμισεν ὁ Σουλτάνος ὅτι δικαιοῦται νὰ μεταχειρισθῇ καὶ αὐτὸς τὴν ἀπάτην, καὶ ὅτι ὠφελιμώτερον τῷ εἶναι νὰ δαπανήσῃ τὰ μεγάλα τῆς ἀποζημιώσεως ποσὰ πρὸς κατατρόπωσιν τοῦ ἐχθροῦ του, παρὰ νὰ τὰ δώσῃ εἰς ἐνίσχυσιν αὐτοῦ.

Τὸ ἐναντίον τῶν χριστιανῶν ἔγγραφον τοῦτο ἔμεινεν ἐπί τινα χρόνον μυστικόν· ἅμα δὲ διεδόθη ἡ περὶ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ φήμη, ἔλαβεν ἡ Πύλη μέτρα, τὰ ὁποῖα ἐδήλουν ὅτι ἔχει σκοπὸν ν' ἀφήσῃ τοὺς λόγους καὶ νὰ προβῇ εἰς ἔργα. Διάταγμα τοῦ Σουλτάνου (ἀπὸ 3/15 Ἰανουαρίου 1828) ὑπενθύμιζε τὴν μέχρι τοῦδε παραμελουμένην διάταξιν, καθ' ἣν ἀπηγορεύετο εἰς τοὺς ῥαγιάδες ἡ ἀπὸ τῶν ἐπαρχιῶν εἰς τὴν πρωτεύουσαν μετοίκησις, καὶ ἐπέβαλεν εἰς ὅλους τοὺς ἐξ Ἀγκύρας καθολικοὺς Ἀρμενίους νὰ μεταβῶσιν ἐντὸς 12 ἡμερῶν εἰς τὴν πατρίδα των· μετὰ τοῦτο ἐξεδόθη καὶ δεύτερον διάταγμα, δι' οὗ πάντες οἱ λοιποὶ ἐν τοῖς προαστείοις τῆς Κωνσταντινουπόλεως διαμένοντες Ἀρμένιοι τοῦ καθολικοῦ δόγματος διετάττοντο νὰ λάβωσιν ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν τὰς κατοικίας των εἰς τὰς τουρκικὰς συνοικίας τῆς πόλεως ἢ εἰς τὰ παρὰ τὴν ἀσιατικὴν ἀκτὴν τοῦ Βοσπόρου χωρία. Ἡ πρώτη τῶν διαταγῶν τούτων ἐξετελέσθη μετ' ἀνηκούστου αὐστηρότητος ἐν καιρῷ τοῦ σφοδροῦ τούτου χειμῶνος κατὰ τῶν παραδειγματικῶς ἡσύχων καὶ πειθηνίων τούτων ὑπηκόων. Ἐπερωτήσαντος τοῦ πρέσβεως τῆς Αὐστρίας τὸν ῥεὴζ ἐφέντην περὶ τῶν ληφθέντων τούτων μέτρων, ἀπήντησεν ὁ Τοῦρκος ὑπουργὸς, ὅτι ταῦτα ἐλήφθησαν συνεπείᾳ τῶν λόγων τοῦ Γυλλεμινώτου κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 12/24 Νοεμβρίου, ὅστις πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ὑπάρχει διαφορὰ μεταξὺ τῶν ῥαγιάδων ἀνέφερε τοὺς καθολικοὺς Ἕλληνας καὶ Ἀρμενίους, οἵτινες δὲν ἀναγνωρίζουσι τὸν Πατριάρχην ἀλλὰ τὸν Πάπαν. Ὁ λόγος οὗτος τοῦ πρέσβεως τῆς Γαλλίας, εἶπεν ὁ ῥεὴζ ἐφέντης, παρεκίνησε τὸν Σουλτάνον νὰ λάβῃ τὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα ὁ σχισματικὸς τῶν Ἀρμενίων Πατριάρχης ἐν τῷ θρησκευτικῷ

αὐτοῦ καθ' ἁπάντων τῶν ἀνατολικῶν μίσει τοσοῦτον προθύμως ὑπέθαλπεν, ὥστε καὶ αὐτοῦ τοῦ πιστοῦ Ὀθωμανοῦ Χοσρὲφ πασᾶ τὴν ἀγανάκτησιν διήγειρεν. Ἡ κυρία ὅμως αἰτία τῆς καταδιώξεως ταύτης ἔπρεπε νὰ ζητηθῇ ἐν Ἀσίᾳ καὶ συνεδέετο στενῶς πρὸς τὰς πολεμικὰς προπαρασκευάς. Ἐν Ἀσίᾳ εἶχε περιπλεχθῇ ἡ Ῥωσσία ἐκ νέου μετὰ τῆς Περσίας εἰς πόλεμον, καθ' ὃν αἱ νίκαι τοῦ Πασκέβιτς κατὰ τοῦ Ἀββᾶ Μιρσᾶ ἠνάγκασαν τὴν Περσίαν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐν Νεοκάστρῳ ναυμαχίας νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην ἐπιζήμιον (21/2 Νοεμβρίου 1827). Ἡ Πύλη κατεθορυβεῖτο ὑπὸ τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ συμπαθειῶν τῶν Ἀρμενίων πρὸς τὴν Ῥωσσίαν, καθὼς καὶ ὑπὸ τῶν συμπαθειῶν τῶν ἐν Εὐρώπῃ Ἑλλήνων πρὸς τὴν Δύναμιν ταύτην· ἐκ τῶν τεσσάρων Ἀρμενίων πατριαρχῶν εὑρίσκετο ἤδη ὁ τῆς Σιρβάνης ὑπὸ ῥωσσικὴν κυριαρχίαν· καὶ ὁ «Καθολικὸς» τῆς Ἐτσμιαζίνης (ἐπαρχίας Ἐριβάνης) ἐφαίνετο ὅτι ἔτεινε νὰ τεθῇ ἀπὸ τῆς Τουρκικῆς κυριαρχίας ὑπὸ τὴν τῆς Ῥωσσίας. Ἡ Πύλη ἐτιμώρησεν αὐτὸν διὰ τοῦτο λαβοῦσα σκληρὰ κατὰ τοῦ ποιμνίου του μέτρα, καὶ παρακινήσασα συγχρόνως μετ' ἐπιτυχίας τὸν Σάχην τῆς Περσίας ν' ἀποῤῥίψῃ τὴν συνομολογηθεῖσαν εἰρήνην. Ταῦτα ἐγένοντο ὅτε ἐστάλη ἡ διαταγὴ πρὸς τοὺς προεστῶτας, ὅτε ἐξεδόθησαν διατάγματα, δι' ὧν προσεκαλοῦντο εἰς ὑπεράσπισιν τῆς κινδυνευούσης θρησκείας οἱ Κοῦρδοι καὶ οἱ Δροῦσοι, ὅτε ὁ μέγας βεζίρης διεπραγματεύετο μετὰ τοῦ Λεσβίου Ἐμὶρ Σάχη ὅπως διεγείρῃ τὰς ληστρικὰς ταύτας φυλὰς κατὰ τῆς Ῥωσσίας, ὅτε ὁ περιώνυμος Γαλὲβ ἐφέντης ἐπροβιβάσθη στρατάρχης ἐπὶ ἕνδεκα πασαλικίων τῆς Ἀσίας μὲ τὸν Κιοσσὲ Μεχμὲτ πασᾶν ὡς ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ. Ἀλλ' ἡ τόλμη τοῦ Πασκέβιτς διέῤῥηξε τὰς προπαρασκευὰς ταύτας, τὰς ὁποίας ἐνήργει ἡ Πύλη ἐν Ἀσίᾳ εἰς τὴν διὰ τὴν Ῥωσσίαν κινδυνωδεστάτην θέσιν. Ἐν μέσῳ χειμῶνι εἰσῆλθεν ὁ Ῥῶσσος στρατάρχης ἐκ νέου εἰς τὴν Περσίαν καὶ ὑπέβαλεν αὐτῇ τὴν εἰρήνην τοῦ Τουρκμαντσαΐου (9/21 Φεβρ: 1828), δι' ἧς παρεδίδετο εἰς τὴν Ῥωσσίαν ἡ ἀποκλειστικὴ ναυτιλία ἐπὶ τῆς Κασπίας θαλάσσης, παρεχωροῦντο αἱ ἐπαρχίαι τῆς Ναχουσιβάνης καὶ Ἐριβάνης

καὶ ἐτίθετο ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν της ἡ ἐπιῤῥοὴ, ἣν εἶχεν ὁ ἐν Ἐτσμιαζίνῃ καθολικὸς Πατριάρχης ἐπὶ τῶν ἐν Τουρκίᾳ καὶ Περσίᾳ Ἀρμενίων.

Δικαίως ἐπίστευεν ὁ κόσμος, ὅτι ἡ πολιτικὴ τοῦ Μεττερνίχου, μὴ δυναμένη τοῦ λοιποῦ ν' ἀντιπαλαίσῃ κατὰ τῆς φορᾶς τῶν πραγμάτων, εἶχε πλέον ἀποφασίσει νὰ κρατήσῃ ἐλλιμενισμένον τὸ διπλωματικὸν αὐτῆς σκάφος· ἀλλὰ αὐτὰ ταῦτα τὰ πράγματα ἐξηκολούθουν παραδόξως πως νὰ χλευάζωσι τὸν Μεττερνῖχον διὰ διπλοῦ παιγνιδίου, παραδίδοντα μὲν αὐτῷ τὸ πηδάλιον ὁσάκις ἡ ἀπελπισία ἦτο γενικὴ, ἀφαιροῦντα δὲ αὐτὸ ἀπὸ τῶν χειρῶν του ὁσάκις ὁ Μεττερνῖχος ἦτο πλήρης ἐλπίδων καὶ πεποιθήσεως. Οὐδέποτε πρότερον εὑρέθη ἡ πολιτικὴ τῆς Αὐστρίας εἰς μεγαλειτέραν μόνωσιν ἢ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐν Νεοκάστρῳ ναυμαχίας. Οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις τῶν συμμάχων Δυνάμεων ἐδείκνυον ἐσχάτως πρὸς τὸν πρέσβυν τῆς Αὐστρίας ἐν πάσει περιπτώσει τὴν μεγαλειτέραν ἀψηφησίαν, τῆς ὁποίας τὸ ἔπακρον ἦτο ἡ παράδοσις τῶν ὑπηκόων των εἰς τὴν προστασίαν τοῦ πρέσβεως τῶν Κάτω Χωρῶν. Συνεπείᾳ τῶν παραπόνων τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως κατὰ τῆς διαγωγῆς τῶν ὑπὸ τὸν Παυλούκην καὶ Δάνδολον αὐστριακῶν πλοίων, ἐσκέπτοντο ἤδη οἱ πρέσβεις νὰ κάμωσιν ἀπὸ κοινοῦ διαβήματα κατὰ τῆς Αὐστρίας, τὰ ὁποῖα ἐμποδίσθησαν μόνον ὑπὸ τῶν παραστάσεων τῆς Γαλλίας. Ὁ Μεττερνῖχος λαβὼν μετὰ τῆς περὶ τῆς μάχης ἀγγελίας καὶ τὴν ἀναφορὰν τοῦ μεγάλου βεζίρου περὶ μεσολαβήσεως, ἐνόησεν ὅτι τὸ στρατήγημα τοῦτο εἶχε πλέον ἀπολέσει πᾶσαν σημασίαν καὶ παρέδωκε τὸ ἔγγραφον εἰς τὰς ἐν Βιέννῃ πρεσβείας μὲ τὴν ἁπλῆν παρατήρησιν, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ του οὐδεμίαν ἔχει διάθεσιν ν' ἀναμιχθῇ ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο εἰς τὰς διενέξεις τῶν Δυνάμεων πρὸς τὴν Πύλην (1). Ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις τῷ ἀπήντησε

Νέα σχέδια τοῦ Μεττερνίχου ἐκ νέου ματαιωθέντα.

(1) Ἔγγραφον τοῦ πρίγκηπος Μεττερνίχου πρὸς τὸν Κύριον Ἐ. Οὐελλεσλέϋ· 31|12 Νοεμβρίου 1827 γαλλ. χειρ. Ὅμοιον καὶ πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Γαλλίας.

διὰ νέου πρωτοκόλλου (30/12 Δεκεμβρίου 1827) τὸ ὁποῖον περιεῖχεν ἐπικύρωσιν τῆς συνθήκης, καὶ σκοπὸν εἶχε νὰ διασκεδάσῃ πάσας τὰς ἀμφιβολίας τοῦ βιενναίου ἀνακτοβουλίου. Ἡ ῥωσσικὴ κυβέρνησις δὲν ἐπελήφθη τοῦ ζητήματος τούτου τοσοῦτον ὡρισμένως καὶ λεπτομερῶς. Διότι, ἀκριβεῖς ἔχουσα πληροφορίας τῶν παρὰ τοῖς Τούρκοις καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησι ῥᾳδιουργιῶν τοῦ Μεττερνίχου, καλῶς ἐγίνωσκεν, ὅτι αὐτὸς ὁ τῆς Αὐστρίας πρωθυπουργὸς εἶχε προτρέψει λίαν πεποιθότως τὸν μέγαν βεζίρην εἰς ὅλα τὰ διαβήματα, τὰ ὁποῖα νῦν τοσοῦτον ἀνάνδρως ἀπεδοκίμαζεν· ὅθεν ἀγγέλλουσα φανερῶς ὅτι τὰ πάντα τῇ εἶναι γνωστά, ἐξήμεσεν ἡ Ῥωσσία ὅλην τὴν χολήν της κατὰ τοῦ πολιτικοῦ τούτου συστήματος τῆς ῥᾳδιουργίας τῆς Αὐστριακῆς κυβερνήσεως. Ὁ Tatistschew ἀποστείλας τὴν ἐπιστολὴν τοῦ μεγάλου βεζίρου ἔλαβεν ἀπάντησιν (1) καὶ μετὰ ταῦτα καὶ ἄλλας ἐπιστολάς, αἵτινες μετὰ ἀγανακτήσεως καὶ ἐκπλήξεως ἀνεγνώσθησαν, καὶ τῶν ὁποίων «ἡ αὐθάδεια» ἀπεδόθη παρὰ τοῦ Μεττερνίχου εἰς τὸν Πότσον καὶ τὸν Λήβεν. Παρουσιασθεὶς ὁ Tatistschew ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας (15/27 Δεκεβρίου) ἐπανέλαβε καὶ προφορικῶς τὴν ἔν τινι τῶν ἐπιστολῶν ἐκφρασθεῖσαν ἀξίωσιν τῆς Ῥωσσίας, νὰ κοινοποιηθῇ τῇ Πύλῃ ὅτι ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει ἔχει νὰ περιμένῃ συνδρομὴν ἐκ μέρους τῆς Αὐστρίας, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ δεινῶς ταραχθεὶς τὸ ὑπεσχέθη. Λαβὼν τὴν εἴδησιν τῆς συνεντεύξεως ταύτης ἔγραψε πρὸς τούτοις ὁ Τσάρος ἰδιοχείρως πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Φραγκῖσκον (2) μετὰ τῆς αὐτῆς σχεδὸν ἀγανακτήσεως, μεθ' ἧς καὶ ὁ Νεσελρὼδ ἐξεφράζετο ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς του, ὅτι ἡ ὑπὸ τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας, ὑποσχεθεῖσα τῷ Tatistschew κοινοποίησις πρὸς τὴν Πύλην θέλει ἀποφασίσει περὶ τῆς διαγωγῆς τῆς Αὐστρίας, θέλει διαλύσει τὰς ὡς πρὸς τὴν διαγωγὴν ταύτην ὑπόστασίν τινα λαβούσας ἀμφιβολίας, καὶ θέλει διασκεδάσει τὰς φή-

(1) Ὁ Νεσελρὼδ πρὸς τὸν Tatistschew. 20/2 Δεκεμβρίου 1827. χργ.
(2) Ἐκ Πετρουπόλεως 7/19 Ἰαν. 1828. χργ.

μας, ἃς κακόζηλοί τινες, ὠφελούμενοι πρὸ μικροῦ ἐκ τῶν στρατιωτικῶν μέτρων τῆς Αὐστρίας, ἐνασμενίζονται νὰ διαδίδωσι μετὰ τῆς χαρακτηριζούσης αὐτοὺς δολιότητος. Προσέθηκε δὲ ὁ Τσάρος, ὅτι ἀπέναντι οὐδενὸς προσκόμματος θέλει ὑποχωρήσει, καί ὅτι ἀμετάτρεπτος εἶναι ἡ ἀπόφασίς του, ἣν συγχρόνως κοινοποιεῖ εἰς τὰ ἀνακτοβούλια τῶν Παρισίων καὶ τοῦ Λονδίνου. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἦτο ὥς τις ἄλλη ἐγκύκλιος περὶ τῆς διατηρήσεως τῆς συνθήκης, ἐγκύκλιος, ἥτις ἐφαίνετο ἀπευθυνομένη συγχρόνως καὶ εἰς Παρισίους καὶ εἰς Λονδῖνον. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἔσπευσεν ὁ Μεττερνῖχος νὰ ἐνεργήσῃ ἐν Κωνσταντινουπόλει συμφώνως πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος δοθέντα λόγον. Ἀποστέλλων ἀπάντησιν (ἀπὸ 25/6 Ἰανουαρίου 1828) πρὸς τὸν μέγαν βεζίρην, διέταξε τὴν αὐτὴν ἡμέραν τὸν παρὰ τῷ Σουλτάνῳ πρέσβυν του (1), νὰ κάμῃ παρατηρήσεις εἰς τὴν Πύλην διὰ τὴν ἀτελῆ ἐκτέλεσιν τῶν αὐστριακῶν συμβουλῶν καὶ νὰ τῇ συστήσῃ τὴν παραχώρησιν ἀμνηστείας καὶ τῆς ζητουμένης ἀνακωχῆς τῶν ὅπλων. Τὸ βῆμα τοῦτο ἐπέφερε καιρίαν πληγὴν κατὰ τῆς ἐπιρροῆς τῆς Αὐστρίας ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔνθα ἡ Δύναμις αὕτη ἠδύνατο κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην νὰ καταλάβῃ μόνη ὁλόκληρον τὸ πεδίον. Μετὰ πικρίας ἐξεφράσθη ὁ ρεὴζ ἐφέντης ἐπὶ τῇ ἀναιδείᾳ, μεθ' ἧς ἡ αὐστριακὴ κυβέρνησις ζητεῖ νὰ καταστήσῃ τώρα τὴν Πύλην ὑπεύθυνον διὰ τὴν ματαίωσιν τῆς ἀντιστάσεώς της, ἣν ἀντέταξεν ἀπέναντι πάσης μεσολαβήσεως συνεπείᾳ τῶν ἐκ Βιέννης συμβουλῶν καὶ ἐνθαρρυντικῶν λόγων! Πανταχόθεν ἀποπεμφθεὶς δὲν ἤλπιζε πλέον ὁ Μεττερνῖχος εἰμὴ εἰς τὴν βοήθειαν τῆς Πρωσσίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ πρωσσικὴ κυβέρνησις οὐδεμίαν εἶχε διάθεσιν νὰ φαίνηται κατὰ πάντα σύμφωνος πρὸς τὴν διαγωγὴν τῆς Αὐστρίας· καὶ μάλιστα οἱ πρέσβεις τῶν δύο γερμανικῶν Δυνάμεων ἦσαν ἐπί τινα χρόνον τοσοῦτον διῃρημένοι, ὥστε ἠναγκάσθη αὐτὸς ὁ Μεττερνῖχος νὰ μεσολαβήσῃ ὅπως συνδιαλλάξῃ αὐτοὺς πάλιν.

(1) Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν βαρῶνον Ὀττενφελς ἀπὸ 25|6 Ἰανουαρίου 1828 χργ.

Καίτοι ὅλως ἀπομεμονωμένος δὲν ἀπηλπίσθη ὁ Μεττερνῖχος, ὅτι θέλει εὕρει πλαγίαν τινὰ ὁδὸν πρὸς νέαν σύμπραξιν τῆς Αὐστρίας. Διέταξε τὴν ἄτιμον σπεῖραν τῶν διπλωματικῶν αὐτοῦ ὑπηρετῶν (οἵτινες, ὡς ὡμολόγει ὁ κόμης Βομβέλλης, ἐκλονίζοντο εἰς τὰς θέσεις των ἅμα ἐτόλμων νὰ εἴπωσιν ἀληθείας δυσαρέστους) νὰ τῷ γράφωσι διηνεκῶς ἐκ Λονδίνου, ἐκ Παρισίων καὶ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὅ,τι ἤκουεν εὐχαρίστως, καὶ συνέλεγεν ἐκ τῶν ἐκθέσεών του πάντα τὰ σημεῖα, τὰ ὑποσχόμενα αὐτῷ προσέγγισίν τινα πρὸς τὸ σύστημα τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ πολιτικῆς του. Ὅτι οἱ τρεῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει πληρεξούσιοι παρεχώρησαν ἐσχάτως εἰς τὸν Σουλτάνον τὴν ἐκουσίαν εἰρηνοποίησιν, τοῦτο ἐθεώρησεν ὁ Μεττερνῖχος φανερὸν τῆς πολιτικῆς του θρίαμβον. Πανταχόθεν τῷ ἔγραφον οἱ πράκτορές του, ὅτι αἱ Δυνάμεις περιμένουσι καὶ τὴν ἐλαχίστην καὶ τὴν μάλιστα ἀσήμαντον παραχώρησιν ἐκ μέρους τῆς Πύλης, ὅπως μεταχειρισθῶσιν αὐτὴν ὡς πρώτην βάσιν συνεννοήσεως. Πρὸ πάντων ἦτο ὁ Μεττερνῖχος πεπεισμένος, ὅτι δύναται νὰ βασισθῇ ἐπὶ τῆς τροπῆς τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς ὑπὲρ τῶν αὐστριακῶν ἀρχῶν. Τὴν πεποίθησιν ταύτην κατεδίκασε μὲν ὁ Γὲντς ὡς ἐσφαλμένην, διότι οὐδεὶς ὑπουργὸς τῆς Ἀγγλίας ἤθελεν εἶσθαι ἀρκούντως ἰσχυρὸς ὅπως ἀνατρέψῃ τὸ καθιερωθὲν σύστημα τοῦ Κάννιγγος. Καὶ ὅμως ἡ τυφλὴ Μοῖρα ἐφαίνετο δικαιοῦσα τοὺς ἀπιθάνους τοῦ πρίγκηπος ὑπολογισμούς. Ὑπὸ εὐνοϊκώτατα σημεῖα συνέβη ἐν Λονδίνῳ εὐνοϊκωτάτη ὑπουργικὴ μεταβολή. Ὁ διορισμὸς τοῦ προέδρου τοῦ ἀγγλικοῦ ὑπουργείου, λόρδου Γόδεριχ, ὡς διαδόχου τοῦ Κάννιγγος ἦτο ἀνεπιτυχέστατος. Ὁ Γόδεριχ ἐπωνομάσθη «ὁ μικρὸς Λιβερπούλης,» ἂν καὶ οὔτε κἂν αὐτοῦ τοῦ ἐπωνύμου ἦτο ἄξιος, διότι οὐδὲ ἴχνος εἶχε τῶν γνώσεων τοῦ Λιβερπούλου καὶ πρὸ πάντων τῆς ἀόκνου αὐτοῦ δραστηριότητος, ὢν, ὡς ἐλέγετο, ἀγαθὸς σύζυγος νευρικῆς γυναικός, ἥτις τῷ εἶχε φέρει σημαντικὴν προῖκα. Τὸ ὑπουργεῖόν του ἀσθενές, διῃρημένον καὶ ἀνίκανον ὅπως ἦτο, ἐκλονίσθη ἤδη ἀπὸ τῶν πρώτων τῆς ὑπάρξεώς του ἡμερῶν. Ὁ λόρδος Γόδεριχ αἰσθανόμενος τὴν ἀνάγκην διανοητικῆς ἐνισχύσεως ἐπρότεινε

τῷ βασιλεῖ νὰ διορίσῃ μέλος τοῦ ὑπουργείου τὸν λόρδον Ὅλλανδ. Ὁ βασιλεὺς δυσαρεστηθείς, διενοεῖτο νὰ ἐπιφορτίσῃ τὸν λόρδον Ἀῤῥώβη (Harrowby) μὲ τὸν σχηματισμὸν νέου ὑπουργείου, ἀλλ' οὗτος ἀπεποιήθη. Καθ' ἃς ἡμέρας λοιπὸν τὸ ὑπουργεῖον Γόδεριχ ἵστατο ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς, ὁ Ἐστερχάζης παρεκίνησε τὸν Μεττερνῖχον νὰ βαδίσῃ πάλιν τὴν ἀρχαίαν του πρὸς τὸν βασιλέα ὁδόν, ἐξορκίζων αὐτὸν συγχρόνως νὰ παραιτηθῇ τῆς ὑποθέσεως τοῦ δουκὸς τῆς Βρουνσβίκης καὶ παντὸς πράγματος, τὸ ὁποῖον δὲν ηὐχαρίστει τὸν βασιλέα. Ὁ Μεττερνῖχος ἐνόησε καὶ ἔγραψε πρὸς τὸν Ἐστερχάζην ἐπιστολὴν ἀποβλέπουσαν εἰς τὸν βασιλέα, ἥτις κατεμάγευσεν αὐτόν. Καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Λήβεν ἐδέχετο εἰς τὴν οἰκίαν του τοὺς λόρδους Ὅλλανδ καὶ Βρώαμ (Brougham) καὶ ἐπαρουσιάζετο προστάτης τῶν Οὐΐγων, ὠφελήθη ὁ βασιλεὺς ἔκ τινος ἐν τῷ ὑπουργικῷ συμβουλίῳ ἀναφυείσης ἔριδος, καὶ εἶπε τῷ Γόδεριχ, ὅτι θεωρεῖ τὸ ἐνεστὼς ὑπουργεῖον ὡς μὴ ὑπάρχον πλέον. Κατὰ τὰς αὐτὰς σχεδὸν ἡμέρας, καθ' ἃς ἐν Παρισίοις τὸ ὑπουργεῖον τοῦ Βιλλέλου ἀντικαθίστατο ὑπὸ νέου ὑπουργείου, (23/4 Ἰανουαρ.) ἐν τῷ ὁποίῳ δὲν διετηρήθησαν ἐκ τῶν παλαιῶν ὑπουργῶν εἰμὴ μόνον ὁ Σαβρὼλ (Chabrol) καὶ ὁ Φραισινοῦς (Fraissinous), ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας ἀνέθεσε εἰς τὸν δοῦκα Οὐελλιγκτῶνα (27/8 Ἰανουαρ.) τὸν σχηματισμὸν νέου ὑπουργείου. Ὁ Οὐελλίγκτων, ὁ πρόμαχος τῶν συντηρητικῶν ἀρχῶν ἐν Ἀγγλίᾳ, ἦτο ὁ πιστότερος φίλος τοῦ Ἐστερχάζη. Δημιουργὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ πρωτοκόλλου ὁ Οὐελλιγκτὼν ἦτο ἐξ ὑπαρχῆς ἐναντίος τῆς συνθήκης τοῦ Ἰουλίου καὶ ὡς ἐκ τούτου ἦτο ἐχθρὸς τοῦ πρίγκηπος Λήβεν· ὡσαύτως κατέκρινεν ὁ δοὺξ σφοδρῶς τὴν ἀναχώρησιν τῶν πρέσβεων ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ἕνεκα τούτων πάντων ἐδικαιοῦτο βεβαίως ὁ Μεττερνῖχος νὰ περιμένῃ ῥιζικὴν μεταβολὴν τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς· ὁ Ἐστερχάζης ἐπεσκέπτετο διαρκούσης τῆς ὑπουργικῆς κρίσεως καθ' ἑκάστην σχεδὸν τὸν Οὐελλιγκτῶνα. Καὶ πρότερον ἤδη διῆλθεν ὁ πρεσβευτὴς τῆς Αὐστρίας ἡμέρας ὁλοκλήρους ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ δουκός, ἵνα ἐκμυστηρευόμενος αὐτῷ ὅλην τὴν μετὰ τοῦ Κάννιγγος ἀλληλογραφίαν αὐτοῦ τῷ

παρέξῃ τὰ ὅπλα πρὸς ἀκύρωσιν τῆς συνθήκης. Κατὰ τὰς πρώτας τῆς ὑπουργίας του ἡμέρας ὁ Οὐελλιγκτὼν ἦτο εὐδιάθετος νὰ μεταβάλῃ ὁλόκληρον τὸ σύστημα τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀγγλικῆς πολιτικῆς, ν' ἀπομακρύνῃ τὸν ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργὸν, λόρδον Δώδλεϋ, τὸν θαυμαστὴν τοῦ Κάννιγγος, καὶ νὰ σχηματίσῃ ὑπουργεῖον καθαρῶς τορυστικόν. Ἐν τούτοις ἐσκέφθη ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ προβῇ εἰς τὸ βῆμα τοῦτο ἐπικειμένης τῆς ἐνάρξεως τῶν βουλῶν, διότι καὶ διὰ μόνης τῆς ἀπομακρύνσεως τοῦ Οὐσκισσῶνος ἤθελεν ἀπωλέσει 60 ψήφους. Ἡ σκέψις αὕτη τὸν ἠνάγκασε νὰ ἐπιστήσῃ περισσότερον τὴν προσοχήν του εἰς τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα, τὸ ὁποῖον ἐκτὸς τούτου καθίστατο σπουδαιότερον ἔτι διὰ τῶν διασαφήσεων τοῦ Τσάρου, τοῦ ὁποίου ἰδιόχειρον ἐπιστολὴν ἀνέγνωσε κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ὁ Λήβεν εἰς τὸν Οὐελλιγκτῶνα, ἐπιστολὴν, ἥτις οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἄφινε περὶ τοῦ ὅτι ὁ Τσάρος εἶχε σταθερὰν ἀπόφασιν νὰ φθάσῃ εἰς τὸν ὡρισμένον τῆς συνθήκης σκοπὸν «ἢ μετὰ τῶν πέντε Δυνάμεων, ἢ μετὰ τριῶν ἢ καὶ ἐν ἀνάγκῃ μετὰ μιᾶς καὶ μόνης.» Ὁ δοὺξ μετέβη (1/13 Ἰανουαρίου) εἰς Στρατφείλδην φέρων μεθ' ἑαυτοῦ πάντα τὰ ἔγγραφα, τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν συνθήκην (1), ὅπως ὑποβάλῃ αὐτὴν εἰς ἐμβριθῆ μελέτην. Ἐκτὸς τῆς ὑποθέσεως ταύτης εἶχον καὶ τὰ συμφέροντα τῆς Ἀγγλίας καὶ τῶν πραγμάτων ἡ φορὰ μεγάλην ἐπ' αὐτοῦ ἐπιῤῥοήν. Ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ ἔλαβεν ἀπόφασιν, διετήρησε τὸν Δώδλεϋ εἰς τὸ ὑπουργεῖον, διεβεβαίωσε τὸν Λήβεν, ὅτι ἡ συνθήκη θέλει ἔχει ὅλον της τὸ κῦρος, καὶ προσεκάλεσε τὸν Ἐστερχάζην νὰ γράψῃ τοῦτο πρὸς τὸν Μεττερνίχον, ὅπως σπεύσῃ ἡ Αὐστρία νὰ βαδίσῃ τὴν αὐτὴν ὁδόν. Ἡ καθαρὰ καὶ ῥητὴ αὕτη ἐξήγησις οὐδεμίαν ἐλπίδα τροποποιήσεως παρεῖχεν. Ὁ Ἐστερχάζης, ὅστις πρὸ πολλοῦ ἐγίνωσκε, ποία ἦτο ἡ πολιτικὴ τοῦ Μεττερνίχου ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἐνόησε καὶ πάλιν, ὁποίαν ἀνεπανόρθωτον ζημίαν ἐπέφερον αἱ ῥαδιουργίαι τοῦ πρίγκηπος· ὅθεν ὑπεκρίθη ἀπέναντι τοῦ Βυλὼφ, ὅτι κατανοεῖ πόσον

(1) Ἔκθεσις τοῦ βαρώνου Βυλὼφ ἀπὸ 8|20 Ἰαν. χργ.

ἀσύνετον ἤθελεν εἶσθαι ν' ἀποσπασθῇ ἡ Ἀγγλία ἀπὸ τῆς συνθήκης καὶ ν' ἀφεθῇ ἡ Ῥωσσία ἐλευθέρα, καὶ ὅτι αὐτὸς ἐνεργεῖ ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τοῦ Δώδλεϋ. Παρακληθεὶς δὲ ὁ Βυλὼφ νὰ δείξῃ τὴν διέξοδον ἀνέλαβε τὴν προτέραν του δραστηριότητα εἰς τὸ νὰ διενεργήσῃ τὴν προσάρτησιν τῆς Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας εἰς τὴν συνθήκην, λέγων, ὅτι ἡ στιγμὴ εἶναι καταλληλοτάτη, καθ' ἣν ἔνδοξον ἤθελεν εἶσθαι νὰ παραχωρήσῃ τις εἰς τὸν Οὐέλλιγκτῶνα ὅ,τι ἠρνήθη εἰς τὸν Κάννιγγα. Ὁ Ἐστερχάζης ὑπεσχέθη νὰ γράψῃ συνῳδὰ τούτοις εἰς Βιένην· ὁ Βυλὼφ ἐπροσπάθησε νὰ μεσολαβήσῃ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Λήβεν· ὅθεν ἐξέτασε τὸν Οὐέλλιγκτῶνα, ὃν εὗρεν εὐδιάθετον πρὸς τὴν συμμαχίαν τῶν πέντε Δυνάμεων, ἤρκει μόνον νὰ ἐπετυγχάνετο αὕτη χωρὶς νὰ προσκρούσῃ τις εἰς τὴν Ῥωσσίαν· πρὸς δὲ τούτοις παρεκίνησεν ὁ Βυλὼφ τὴν πρωσσικὴν κυβέρνησιν νὰ δοκιμάσῃ νὰ ἄρῃ τὴν μεταξὺ τῶν κυβερνήσεων τῆς Βιέννης καὶ τῆς Πετρουπόλεως δυσαρέσκειαν. Τοῦτο καὶ ἐγένετο (1). Ἀλλ' ἡ ἀπάντησις ἐκ Πετρουπόλεως (2), ἔνθα ἐπιστεύετο ὅτι εἰς τὸ βῆμα τοῦτο εἶχεν ὁδηγηθῇ ἡ Πρωσσία παρὰ τοῦ Μεττερνίχου, κατεδήλου φανερὰν κατὰ τῆς Αὐστρίας δυσπιστίαν· ἡ Ῥωσσία ὑπωπτεύετο, ὅτι ἡ Αὐστρία ζητοῦσα νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν συμμαχίαν οὐδένα ἄλλον σκοπὸν εἶχεν ἢ νὰ παρεμβάλλῃ προσκόμματα εἰς τὴν πορείαν τῶν Δυνάμεων. Καὶ δικαίως, διότι ὁ Μεττερνῖχος ὠφελήθη τῆς εὐκαιρίας ταύτης, ὅπως, κατὰ τὸ σύνηθες, παρεμβάλῃ προσκόμματα εἰς τοὺς συμμάχους, καὶ διὰ τῶν συνήθων ῥᾳδιουργιῶν του διαιρέσῃ πάλιν αὐτούς. Ἀφ' οὗ εἶχε καταβληθῇ πᾶσα δυνατὴ προσπάθεια, ὅπως ἡ Πύλη ἑκουσίως προβῇ εἰς τὴν εἰρηνοποίησιν τῆς Ἑλλάδος, ἀπηύθυνεν ὁ Μεττερνῖχος ἐκ νέου (3) ὁδηγίας πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυν του.

(1) Ὁ κόμης Βερνστὼρφ πρὸς τὸν κύριον Schöler. 19|31 Ἰαν. 1828. χργ.

(2) Ὁ Νεσελρὼδ πρὸς τὸν ἐν Βερολίνῳ κόμητα Ἀλωπαῖον. 9|21 Φεβρ. 1828.

(3) Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν βαρ. Ὀττενφελς ἀπὸ 9|21 Ἰαν. 1828. χργ.

(12/24 Ἰανουαρίου), ἵνα ἐκφράσῃ τῇ Πύλῃ τὴν εὐχὴν τῆς Αὐστρίας, ὅτι ὁ Σουλτάνος θέλει προκηρύξει τὴν μέλλουσαν διοργάνωσιν τῆς Πελοποννήσου ἐπὶ τῇ βάσει, ὅτι ἡ χώρα αὕτη θέλει εἶσθαι ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Πύλης, θέλει ἔχει τουρκικὰς ἐν τοῖς φρουρίοις φρουράς, καὶ θέλει διοικεῖσθαι ὑπὸ ἑνὸς ἢ καὶ πολλῶν, διαδοχικῶς ἢ καὶ προτάσει παρὰ τοῦ Σουλτάνου διοριζομένων ῥαγιάδων ἡγεμόνων (1). Εἰς τὴν ἔνστασιν, ὅτι ἡ Πύλη δὲν πρέπει νὰ παραχωρήσῃ εἰς ἀντάρτας εὐεργεσίας, ἃς δὲν δύναται νὰ ἐπεκτείνῃ καὶ ἐπὶ τοὺς πιστοὺς ῥαγιάδας της, διετάχθη ν' ἀπαντήσῃ ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς ἐπὶ τῶν ἀρχῶν της ἐγκαυχωμένης Αὐστρίας διὰ τῆς παραστάσεως, ὅτι καὶ ὡς πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην συμβαίνει ὅ,τι συνήθως συμβαίνει, ὅτι «καὶ αἱ Δυνάμεις ὡς καὶ τὰ ἄτομα ἀναγκάζονται πολλάκις νὰ ὑποχωρήσωσιν ἀπέναντι τῆς ἀνάγκης.» Ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις, παρὰ τῇ ὁποίᾳ ὁ Μεττερνῖχος ἐπειρᾶτο διὰ τῆς καταδείξεως τῆς ὁδοῦ, ἣν ἠδύνατο ὁ Σουλτάνος ἄνευ βλάβης τῆς ἀξιοπρεπείας του νὰ βαδίσῃ, νὰ προσεγγίσῃ εἰς τὸ νέον ὑπουργεῖον καὶ νὰ ἐξετάσῃ συγχρόνως (2), τί ἤθελε πράξει ἡ Γαλλία ἐὰν ἡ Ἀγγλία παραδεχθῇ τὰς προτάσεις τῆς Αὐστρίας, ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις, λέγομεν, ἦτο ἤδη δυσηρεστημένη, διότι ὁ Μεττερνῖχος εἶχεν ἐνεργήσει πάλιν ἐν Κωνσταντινουπόλει χωρὶς προηγουμένης συμφωνίας. Ὁ Λαφερρονάϊς, ὅστις προΐστατο νῦν τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν, καὶ εἶχε συμπαθείας ῥωσσικάς, ἀπήντησεν, ὅτι δὲν ἐννοεῖ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ φθάσῃ τις διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης εἰς τὸ ποθούμενον τέρμα, ὅτι θέλει ἐξακολουθήσει τὴν πορείαν τῶν προκατόχων του, καὶ ὅτι καὶ ὁ ἀποχωρισμὸς τῆς Ἀγγλίας δὲν ἰσχύει ν' ἀποτρέψῃ τὴν Γαλλίαν ἀπὸ τοῦ νὰ μένῃ πιστὴ εἰς τὰς

(1) Ἡ πρότασις αὕτη ἐγένετο συνεπείᾳ ψευδοῦς φήμης, ὅτι δῆθεν αὐτοὶ οἱ ὑπουργοὶ τῆς Πύλης ἐξέφρασαν τὴν ἰδέαν ταύτην πρὸς τὸν πρέσβυν τῆς Σαρδηνίας, μαρκέσιον Γριπάλλον.

(2) Ὁ Μεττερνῖχος πρὸς τὸν κόμητα Ἀππόνην ἐν Παρισίοις. 12|24 Ἰαν. 1828 χργ.

κατὰ τὴν συνθήκην ὑποχρεώσεις αὐτῆς. Ὁ Μεττερνῖχος, λαβὼν τὴν ἀπάντησιν ταύτην, ἥτις ἐκ νέου τὸν παρεκίνησε νὰ ἐπιτεθῇ σφοδρῶς κατὰ τῆς στρεβλῆς πολιτικῆς τοῦ νέου γαλλικοῦ ὑπουργείου (1), κατετάραξε τὸν πρίγκηπα Ἑστερχάζην, τηρήσας ἄκραν σιωπὴν ἀπέναντι αὐτοῦ καὶ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως περὶ τῆς ἐν Παρισίοις καὶ Κωνσταντινουπόλει μεσολαβήσεώς του ταύτης, ἔτι μᾶλλον δὲ τὸν κατετάραξε διὰ τοῦ τρόπου του τῆς ἀμέσου διαπραγματεύσεως πρὸς τὴν Δύναμιν ἐκείνην, πρὸς τὴν ὁποίαν μάλιστα ἐπεθύμει καὶ ἠδύνατο νὰ πλησιάσῃ. Ὁ λόρδος Δώδλεϋ εἶχεν ἐκφράσει πρὸ μικροῦ τὴν εὐχὴν τοῦ νὰ ἴδῃ ἐφαρμοζομένην τὴν συνθήκην καὶ ὑπὸ τῶν πέντε Δυνάμεων διὰ ἐκστρατείας κατὰ θάλασσαν καὶ ἀποκλεισμοῦ τῶν Δαρδανελλίων, ὅ,περ μόνον ἠδύνατο, κατ' αὐτὸν, νὰ ἐμποδίσῃ πᾶν κίνημα τῆς Ῥωσσίας κατὰ γῆν, ἂν καὶ ὀφείλῃ τις, ἔλεγε, νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ἡ μετριοφροσύνη τῆς Ῥωσσίας εἶναι μεγάλη. Ἐν τῇ πρὸς τὰς ἐκθέσεις ταύτας (2) ἀπαντήσει του ἔδειξεν ὁ Μεττερνῖχος ἀμφιβολίαν τινὰ ὡς πρὸς τὴν τελευταίαν ταύτην φράσιν. Μεθ' ὅλας τὰς θέσεις τῆς Ῥωσσίας ἐν ταῖς παραδουναβίοις Ἡγεμονίαις καὶ ἐν Σερβίᾳ, μετὰ τὴν ἀναπλήρωσιν τῶν ἀρχαιοτέρων συμβάσεων διὰ τῆς ἐν Ἀκερμανίῳ συνομολογηθείσης, καὶ τῆς συνθήκης τοῦ Ἰουλίου, μετὰ τὴν καταπληκτικὴν τοῦ τουρκικοῦ στόλου καταστροφὴν — ποῦ, ἠρώτα ὁ Μεττερνῖχος, ποῦ εἶναι ἡ ῥωσσικὴ αὕτη μετριοφροσύνη; «Τὸ νὰ ἐπιτύχῃ τις διὰ μικρᾶς δαπάνης καὶ ἄνευ ὑλικοῦ τινος κινδύνου τοσαύτας ὠφελείας καὶ ἐκτὸς τούτου καὶ τὴν φήμην μεγάλης μετριοφροσύνης, τοῦτο εἶναι κέρδος σημαντικόν! Ἡ Ῥωσσία ὑπεκρίθη τὸ μέρος της λαμπρά.» Ὡς πρὸς τὸν πρακτικὸν δὲ ὅρον, προσέθηκε, τὸν τῆς ἑνώσεως τῶν πέντε Δυνάμεων, ἡ Αὐστρία δὲν δύναται νὰ παραδεχθῇ τὰς ἀρχὰς, ἐφ' ὧν

(1) Ὁ Μεττερνῖχος πρὸς τὸν ἐν Βερολίνῳ κόμητα Τραουτμανσδόρφ. 5|17 Φεβρ. 1828. χργ.

(2) Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν πρίγκηπα Ἑστερχάζην 31|12 Φεβρ. 1823. χργ.

βασίζεται ἡ τριπλῆ συνθήκη, καὶ δὲν δύναται νὰ παραιτηθῇ τῶν παραδόσεων τῆς ἀκραδάντου πολιτικῆς της, διότι τοῦτο ἤθελεν εἶσθαι τὸ αὐτὸ ὡς νὰ ὑποσκάψῃ τὴν πρώτην βάσιν τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς. Τὴν θυσίαν ταύτην ἠρνήθη νὰ προσφέρῃ ἡ Αὐστρία καὶ πρὸ τῆς συνθήκης. πολὺ δὲ ὀλιγώτερον δύναται νὰ προσφέρῃ νῦν, ὅτε ἡ συνθήκη ἐναυάγησεν, ὅτε μάτην ἐγένετο χρῆσις τῶν ἀπειλῶν καὶ τῶν καταναγκαστικῶν αὐτῆς μέτρων, καὶ ὅτε ὁ τῶν Δαρδανελλίων ἀποκλεισμὸς θέλει ἀποβῇ ἐπίσης ἄσκοπος ὡς καὶ ἡ ἐν Νεοκάστρῳ ναυμαχία.

Ὅθεν σκοπιμώτερον εἶναι νὰ ἐμμείνωσιν οἱ σύμμαχοι εἰς τὰς κυρίας τῆς συνθήκης βάσεις, ν' ἀφήσωσι κατὰ μέρος πάσας τὰς ἀρχὰς καὶ οὐδαμῶς λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὴν περίπτωσιν πολέμου νὰ συμφωνήσωσι μετὰ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσσίας περὶ τῶν μέσων, δι' ὧν εἶναι δυνατὸν νὰ γείνῃ συνεννόησις περὶ τῆς εἰρηνοποιήσεως! Ἐν οὐδενὶ ἐγγράφῳ τοῦ Μεττερνίχου, (λαμβάνων τις ὑπ' ὄψιν τὴν πραγματικὴν κατάστασιν τῶν χρόνων καὶ τῶν διεθνῶν σχέσεων) θέλει τις εὕρει εἰς τοσοῦτον βαθμὸν ὅσον ἐν τῷ παρόντι ἡνωμένην τὴν μεττερνίχειον μικροπρέπειαν μετὰ τῆς ὑπεροψίας, καὶ τὴν κουφότητα μετὰ τῆς οἰήσεως. Κατ' οὐδὲν νὰ ὑποχωρῇ ἀπὸ τῶν στοιχείων τοῦ στενωτάτου πολιτικοῦ δόγματος καθ' ἣν στιγμὴν συνεβούλευε τοὺς ἄλλους ν' ἀφήσωσι τὰς ἀρχὰς — νὰ τηρῇ ἀπέναντι τοῦ Οὐελλιγκτῶνος τὴν αὐτὴν ὀρθόδοξον ἐπιμονὴν οἵαν καὶ ἀπέναντι τοῦ Κάννιγγος — νὰ θέλῃ νὰ ἑνώσῃ τὰς Δυνάμεις, ἐνσπείρων μεταξὺ αὐτῶν τὴν ψυχρότητα καὶ τὴν δυσπιστίαν — νὰ θέλῃ νὰ ἑλκύσῃ πρὸς τὴν Αὐστρίαν τοὺς τρεῖς συμμάχους, οἵτινες πρὸ μικροῦ ἔτι μετὰ μεγίστης περιφρονήσεως τῷ ἔστρεψαν τὰ νῶτα, νὰ θέλῃ νὰ ἔχῃ ἀείποτε τὰ πρωτεῖα ἐν ᾧ καὶ τελευταῖος ὢν εἶχεν ἀποπεμφθῇ — νὰ περιστρέφεται ἀείποτε εἰς λόγους καὶ νὰ ἐπιμένῃ εἰς τὸν πρῶτον λόγον του, ἐν ᾧ οἱ σύμμαχοι ἐγίνωσκον ἐκ πικρᾶς πείρας, ὅτι αἱ περιστάσεις ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τοὺς ὤθουν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῶν λόγων εἰς τὴν τῶν ἔργων — πάσας τὰς ἀνοησίας ταύτας ἔγραφε καὶ ἔπραττεν ὁ Μεττερνῖχος, ἐν ᾧ ταῖς αὐταῖς

ἡμέραις παρεπονεῖτο ὑπεροπτικῶς, ὅτι ἡ διπλωματία ἀπώλεσε τὸν ὑγιᾶ νοῦν καὶ ὅτι καὶ αἱ ἰδέαι αὐτῆς καὶ αἱ λέξεις εἶναι διεφθαρμέναι ἐντελῶς!

Ἀείποτε πειρώμενος νὰ κρατῇ τὰς Εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις εἰς διηνεκῆ λογομαχίαν καὶ μακρὰν πάσης πράξεως, ἐνόμιζεν ὁ Μεττερνῖχος, ὅτι, ἀπατῶν ἑαυτὸν ἢ ἄλλους, ἦτο δυνατὸν νὰ κατορθωθῶσι διὰ λόγων καὶ σοφισμάτων τὰ πάντα καὶ παρὰ τῇ Πύλῃ, τῇ Δυνάμει ἐκείνῃ, ἥτις καὶ κατὰ τὴν ἐπιμονὴν ὑπερεῖχε τὴν Αὐστρίαν καὶ κατὰ τὸ φιλοπόλεμον τὴν Ῥωσσίαν. Τοῦτο ἐπέπρωτο νὰ μάθῃ ὁ Μεττερνῖχος παρ' αὐτῶν τῶν φίλων του Τούρκων, οἵτινες καὶ πρὸ τῆς ἀποστολῆς τοῦ ἐγγράφου του εἰς Λονδῖνον τῷ ἔδωκαν ἀπάντησιν, οἵα τῷ ἔπρεπε. Δὲν εἶχεν ἔτι σφραγισθῆ ἡ πρὸς τὸν Ἐστερχάζην ἀπὸ 31/12 Φεβρ. ἐπιστολή, ὅτε περιῆλθε τῷ Μεττερνίχῳ ἡ προκήρυξις τοῦ Σουλτάνου πρὸς τοὺς ἄρχοντας τῶν Ἀρμενίων, ἥτις μεταφέρουσα τὸ ζήτημα ἐπὶ τοῦ πεδίου τοῦ Ἀκερμανίου προὐκάλει κατ' εὐθεῖαν τὸν ῥωσσικὸν πόλεμον. Εὐθὺς δὲ μετὰ ταῦτα ἔλαβεν ὁ Μεττερνῖχος καὶ τὰς πρὸς τὴν ῥηθεῖσαν προκήρυξιν συμφωνούσας ἀπαντήσεις, τὰς ὁποίας ἡ Πύλη ἔδωκεν εἰς τὰς τελευταίας τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεως τῆς Αὐστρίας προτάσεις (ἀπὸ 9/21 Ἰανουαρίου). Ἡ Πύλη ἠνάγκασε τὸν Πατριάρχην νὰ ὑποβάλῃ ἀναφορὰν ὑπὲρ τῶν ἐπαναστατῶν, εἰς ἀπάντησιν τῆς ὁποίας (8/20 Φεβρ.) παρεχώρει εἰς τοὺς ἐπαναστάτας προθεσμίαν τριῶν μηνῶν διὰ νὰ προσκυνήσωσι καὶ ὑπέσχετο ν' ἀναστείλῃ κατὰ τὸ τρίμηνον τοῦτο διάστημα τὰς ἐχθροπραξίας (1). Τοῦτο ἦτο τὸ μόνον τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ παραχωρήσῃ ἡ Πύλη ὑπὲρ ἐντίμου εἰρηνοποιήσεως! Συνεπέστερα τῆς Αὐστρίας ἀνεκοίνωσεν ἡ Πύλη εἰς τὸν πρέσβυν τῆς Αὐστρίας, ὅτι οὐδέποτε θέλει δεχθῆ προτάσεις, τεινούσας εἰς τὴν μετὰ ἀνταρτῶν διαπραγμάτευσιν· ὅθεν καλὸν εἶναι χάριν τῶν φιλικῶν σχέσεων τῶν δύο κρατῶν νὰ μὴ γείνῃ

(1) Ἀπάντησις τῆς ὑψ. Πύλης ἀπευθυνθεῖσα διὰ τοῦ ῥεὴζ ἐφέντη πρὸς τὸν Πατριάρχην, 8|20 Φεβρ. 1828. χργ. γαλλιστί.

περαιτέρω λόγος περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, διότι οὐδὲν ἄλλο εἶναι δυνατὸν νὰ γείνῃ· ἐὰν ἐκραγῇ πόλεμος μεταξὺ τῆς Πύλης καὶ τῶν Δυνάμεων, ἡ Τουρκία ἔχει στερεὰν ἀπόφασιν νὰ πολεμήσῃ ἐπὶ ἡμίσειαν ὅλην ἑκατονταετηρίδα, καὶ ἢ θὰ νικήσῃ ἢ θὰ πέσῃ ἐντίμως. Ὁ τῆς Αὐστρίας πρέσβυς διεβεβαίωσεν ἐν ἐμπιστευτικῇ ἐπιστολῇ (1) τὸν Μεττερνῖχον, ὅτι ἡ Πύλη, ὑπὲρ τὸ δέον μισοῦσα τὴν Ῥωσσίαν ὥστε νὰ τὴν φοβῆται, καὶ ζητοῦσα ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ τὴν τόλμην της, ἔπεσε πάλιν ἐντελῶς εἰς τὴν βαρβαρότητα τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων. Μία μόνη ὁδὸς σωτηρίας ὑπάρχει, προσέθηκεν ὁ πρέσβυς· ἐὰν οἱ σύμμαχοι ἀποβιβάσωσι τὰς κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν δυνάμεις των εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἀποφασίσωσιν ἐκεῖ περὶ τῆς τύχης τῆς Ἑλλάδος, τότε ἤθελεν ἴσως ὑποχωρήσει ἡ Πύλη, προτιμῶσα *νὰ παραχωρήσῃ τὴν χερσόνησον*. Οὕτω κατέπεσον πάλιν ὅλαι αἱ ἐλπίδες τοῦ πρίγκηπος Μεττερνίχου εἰς ἀμοιβὴν τῶν ἐν Λονδίνῳ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει ῥᾳδιουργιῶν του. Ἔβλεπεν ἤδη τὸν πόλεμον ἐκραγέντα, ὃν πρὸ πολλοῦ ἐφοβεῖτο, ἔβλεπε κινδυνεύουσαν τὴν ὕπαρξιν τοῦ τουρκικοῦ κράτους. «Μεταξὺ Ἀγγλίας, Ῥωσσίας καὶ Ὑψ. Πύλης, ἔγραφεν ἐν τῇ ἀθυμίᾳ του, ταλαντεύεται ὁλόκληρον μέλλον.»

Ἡ Ῥωσσία. Ἄοκνος καὶ ἐπίμονος ὡς ἦτο ὁ Μεττερνῖχος, ὅστις εἰς πάντα ἐζήτει νὰ λάβῃ μέρος, ἐδράττετο φείποτε τῆς εὐκαιρίας, ἥτις καὶ πολλάκις τῷ παρουσιάζετο, ὅπως ἀρχίσῃ ἐκ νέου τὸ σισύφειον αὐτοῦ ἔργον καὶ κινήσῃ τὸν λίθον τῆς γλίσχρας αὐτοῦ πολιτικῆς πρὸς τὰ ἄνω. Ἡ διαρκὴς καὶ ὁσημέραι ἐπιτεινομένη ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς ἀδρανείας καὶ ἀβεβαιότητος τῆς δυσπίστου ἀγγλικῆς πολιτικῆς καὶ τοῦ δικαίου ζήλου τῆς ῥωσσικῆς κυβερνήσεως τῷ παρέσχον ἐπὶ πολὺν χρόνον τὴν πρὸς τοῦτο ἀφορμήν. Εἴδομεν ἀνωτέρω, ὅτι ἡ Ῥωσσία εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κάννιγγος ὑπέβαλεν ἔν τινι ἐν Λονδίνῳ συγκροτηθείσῃ συνδιασκέψει

---

1 Ἐμπιστευτικὴ ἐπιστολὴ τοῦ βαρώνου Ὀττενφέλς πρὸς τὸν πρίγκ. Μεττερνῖχον. Ἐν Κωνστ. κατὰ Φεβρ. 1828. γερ.

(τῇ 29/10 Σεπτ. 1827) πρότασιν περὶ ἀποκλεισμοῦ τῶν Δαρδανελλίων, ὡς νὰ ἤθελε νὰ δοκιμάσῃ τὴν πίστιν τοῦ νέου πρωθυπουργοῦ. Τὸ ἀγγλικὸν ὑπουργεῖον ἐθεώρησε τότε ὅτι δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ παραδεχθῇ τὴν πρότασιν ταύτην πρὶν ἢ μάθῃ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει διαπραγματεύσεων. Ὅθεν καὶ ἡ Ῥωσσία ἐπερίμενε τὸ τέλος τῶν διαπραγματεύσεων. Ἅμα ὅμως ἐγνώσθη τὸ ἀποτέλεσμα τῆς συνεδριάσεως τῆς 12/24 Νοεμβρίου, ἀπεστάλη πρὸς τὸν Λήβεν (25/6 Ἰαν.) ἐπιστολὴ (1) προηγουμένως ἤδη συντεταγμένη, δι' ἧς ἐπεκυροῦτο ἡ ἀμετάτρεπτος τοῦ Τσάρου ἀπόφασις. Βασιζόμενος ἐπὶ τοῦ ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας προταθέντος ὅρου, ὅτι ἅπαξ ἐπιλαμβανόμεναι αἱ Δυνάμεις τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος ὀφείλουσι καὶ νὰ τὸ λύσωσιν, ἀνήγγειλεν ὁ Τσάρος ὅτι δικαιοῦται ν' ἀπαιτήσῃ ἤδη τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ προκαταρκτικοῦ τούτου ὅρου. Ἡ Ῥωσσία, ἔλεγε τὸ ἔγγραφον, ἐὰν δὲν θέλῃ νὰ ἴδῃ καταῤῥέουσαν τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπαραίτητον ἐπιῤῥοήν της, δὲν δύναται νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὴν Πύλην ν' ἀποῤῥίψῃ ἀδιακρίτως τὰς περὶ μεσολαβήσεως προτάσεις της καὶ νὰ ματαιώσῃ τοὺς σκοποὺς ἐπισήμου συνθήκης, πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ὁποίας (ἀποδειχθέντων ἤδη ἐλλιπῶν τῶν μέχρι τοῦδε ληφθέντων μέτρων) εἶναι ἀπαραίτητα νέα καταναγκαστικὰ μέτρα. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐπρότεινε νὰ καταλάβῃ τὰς ἡγεμονίας ἐν ὀνόματι τῶν συμμάχων, καὶ νὰ μὴ ἡσυχάσῃ, μέχρις οὗ ἡ Πύλη ὑποχωρήσῃ, συγχρόνως δὲ νὰ διατάξῃ τοὺς στόλους του νὰ συμπράξωσι καὶ ἐν Πελοποννήσῳ καὶ πρὸ τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· πρὸς δὲ τούτοις νὰ τακτοποιήσῃ τὴν Ἑλλάδα, τὴν χώραν, «ἔνθα οἱ μυστικοὶ καὶ γνωστοὶ αὐτῆς ἀντίπαλοι τὴν ἐπερίμενον,» νὰ ὑποστηρίξῃ διὰ χρηματικῶν μέσων τὸν Κυβερνήτην Καποδίστριαν, καὶ νὰ διενεργήσῃ ἵνα οἱ τρεῖς πληρεξούσιοι πρέσβεις ἐδρεύσωσιν ἐν τῷ Ἀρχιπελάγει ἢ ἐν Κερκύρᾳ, ὅπως συνεννοηθῇ δι' αὐτῶν μετὰ τοῦ Καποδιστρίου περὶ τῶν κυρίων ζητημάτων τῆς μελλούσης τῆς Ἑλλάδος διορ-

(1). Μάρτενς 12·228.

γανώσεως. Η σύντονος αὕτη πρότασις ὑπεστηρίχθη μετὰ πλείστης ὅσης προθυμίας ὑπὸ τοῦ γαλλικοῦ ὑπουργείου, τὸ ὁποῖον ἐπρότεινε ν' ἀποσταλῶσιν εἰς τὴν Πελοπόννησον ἀγγλικὰ καὶ γαλλικὰ στρατεύματα, ὅπως ἐπιτευχθῇ δι' αὐτῶν ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ Ἰβραὴμ πασᾶ. Τοὐναντίον ὅμως ἐν Λονδίνῳ ἡ πρότασις προσέκρουσεν εἰς δυσκολίας καὶ ἀμφιβολίας. Η ἀγγλικὴ κυβέρνησις δὲν ἐθεώρει τὴν ἀναχώρησιν τῶν πρέσβεων ὡς ἐντελῆ ῥῆξιν, ἐδυσκολεύετο δὲ νὰ συγκατατεθῇ εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Ηγεμονιῶν, καὶ ἐφοβεῖτο φανερὸν πόλεμον κατὰ τῆς Πύλης, ἐν ᾧ οἱ Στραγκφόρδοι, οἱ Βερεσφόρδοι καὶ οἱ ὅμοιοί των ἀπροκαλύπτως ἐζήτουν πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσσίας· ὅθεν ἡ Ἀγγλία ἀντὶ τῶν προταθέντων μέτρων ἐπροτίμα τὴν διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως ἀνεξαρτήτου Ἑλληνικοῦ κράτους ἀπειλήν. Ἀλλ' οὐδεμίαν ὁριστικὴν ἀπόφασιν ἔλαβεν ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις· καὶ ἡ μεταβολὴ τοῦ ὑπουργείου συνετέλεσε νὰ βραδύνῃ τὴν ἀπόφασιν ταύτην. Η ὑπομονὴ τοῦ Τσάρου ἦτο σχεδὸν ἐξηντλημένη. Ὁ πρίγκηψ Λίβεν εὗρε νῦν τὸ ἀγγλικὸν ὑπουργεῖον τοσοῦτον πεισματῶδες, ὅσον τὸ ἐγνώριζεν ἄλλοτε εὐάγωγον καὶ εὐμαθές. Μάτην ἀπέβησαν αἱ προσπάθειαι αὐτοῦ καὶ αἱ τῆς μεγάλην ἐπιρῥοὴν ἐχούσης συζύγου του, νὰ λάβῃ ἀπάντησιν εἰς τὴν κατεπείγουσαν ἐπιστολήν του. Μόλις ἀφ' οὗ ἔγεινε γνωστὸν ἐν κρυπτῷ τὸ πρὸς τοὺς ἄρχοντας διάταγμα τοῦ Σουλτάνου, ὑπέβαλε τέλος ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις εἰς τὸν Λίβεν σχέδιον ἀπαντήσεως (τὴ 21 Φεβρουαρίου). Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀνεβλήθη ἐπὶ τοσοῦτον ἡ ἀπάντησις, ὥστε ὁ Λίβεν καταληφθεὶς ὑπὸ ἀνυπομονησίας [illegible] ὅτι δὲν θέλει πλέον δεχθῇ τὴν ἀπάντησιν ἐὰν αὕτη δὲν ἐδίδετο ἀμέσως. Τέλος ταύτην ἔλαβεν αὐτὸς (22 [illegible]) ἐν σχήματι [illegible] ὑπομνήματος (1). [illegible]

(1) [illegible]

ζόμεναι νὰ λάβωσι καὶ ἄλλὰ καταναγκαστικὰ μέτρα, πρέπει ν' ἀποφύγωσι γενικὴν κατὰ τοῦ τουρκικοῦ κράτους ἐπίθεσιν, καὶ πόλεμον μεταξὺ τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Πύλης, ὅστις θέλει ἐπιφέρει γενικὴν ἀναστάτωσιν καὶ ἐν τοιαύταις περιστάσεσι θέλει λάβει χαρακτῆρα θρησκευτικοῦ πολέμου· καὶ ὅτι τούτων ἕνεκα πρέπει νὰ προτιμήσωσι τὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα ἀμέσως τείνουσιν εἰς τὴν ὑπόθεσιν, νὰ ἐκβιάσωσι τὴν ἐκκένωσιν τῆς Πελοποννήσου; νὰ ὁρίσωσι τὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐντὸς τῆς ὁροθετηθείσης χώρας νὰ ἐκτελέσωσι τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης.

Ἐὰν αἱ προτάσεις αὗται ὑπεβάλλοντο πρὸ μηνῶν τινων ἠδύναντο ἴσως νὰ προλάβωσι τὴν ἐπελθοῦσαν κρίσιν, ἣν ἐπέφερεν ἐν μέρει καὶ τὸ ἀγγλικὸν ὑπουργεῖον διὰ τῶν ἀναβολῶν του, ἂν καὶ μόλις ἤθελε νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ὕπαρξιν τῆς κρίσεως. Ὁ πρίγκηψ Λήβεν κατέστησε τὴν ἀγγλικὴν κυβέρνησιν εὐθὺς προσεκτικὴν εἰς τὴν μεταβεβλημένην θέσιν τῶν πραγμάτων, διότι τώρα ἡ Πύλη, ἀκυροῦσα τὴν συνθήκην τοῦ Ἀκερμανίου διὰ τῆς ἀπὸ 6/18 Δεκεμβρίου ἐγκυκλίου της ἀναγκάζει τὴν Ῥωσσίαν νὰ λάβῃ ἱκανοποίησιν διὰ τῶν ὅπλων· ὅθεν, εἶπεν ὁ Λήβεν, εἶναι εἰς θέσιν νὰ προείπῃ, ὅτι ἡ ῥωσσικὴ κυβέρνησις θέλει ἀποδοκιμάσει τὰς ἐν τῷ ὑπομνήματι ἐμπεριεχομένας προφάσεις, αἵτινες πρὸ πολλοῦ κατέστησαν ἀηδεῖς τὰς αὐστριακὰς συμβουλάς. Τούτου μάλιστα ἕνεκα παρεκινήθη ὁ Μεττερνῖχος νὰ εἰσπηδήσῃ καὶ πάλιν ἐν τῷ μέσῳ τῶν συμμάχων καὶ νὰ δείξῃ εἰς τὸν κόσμον τὸ ἔπακρον τῆς γυμναστικῆς τέχνης τῆς αὐστριακῆς διπλωματίας. Περιστρέφων εἰς τὸν νοῦν του τὴν ἰδέαν, ἣν ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυς του εἶχεν ἀναφέρει ἐν τῇ τελευταίᾳ αὐτοῦ ἐπιστολῇ, συνεδύασεν αὐτὴν μετὰ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ Οὐελλιγκτῶνος νὰ λάβῃ ὡς πρῶτον καταναγκαστικὸν μέτρον τὴν ἀπειλὴν τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ἀπεφάσισεν ἀμέσως νὰ ἐπαναλάβῃ σπουδάζων νῦν πρότερον ἣν παίζων ἐν Πετρουπόλει ὑπέβαλε πρότασιν περὶ ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος, ἵνα δι' αὐτοῦ ἴσως τοῦ τρόπου διαιρέσῃ τὰς Δυνάμεις καὶ ἀναγκάσῃ τὴν Πύλην νὰ ὑποχωρήσῃ. Ὅθεν συνέταξεν ὁ Μεττερνῖχος ἄνευ ἀναβολῆς ὑπό-

μνημα (1), καὶ ἀπηύθυνεν αὐτὸ (3/15 Μαρτίου) εἰς Πετρούπολιν καὶ Λονδῖνον, προσθέσας μυστικῶς ἐν Λονδίνῳ, ὅτι ἡ Ἀγγλία δύναται νὰ βασίζηται πάντοτε εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῆς Αὐστρίας κατὰ τὴν ἀπέναντι τῆς Ῥωσσίας περιεσκεμμένην αὐτῆς πορείαν. Ἐπάνοδος πρὸς τὴν πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως κατάστασιν, ἔλεγε τὸ ὑπόμνημα, εἶναι ἐν Ἑλλάδι ἀδύνατόν τι. Οἱ Ἕλληνες ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν, ἣν ὅμως αἱ Δυνάμεις καταγινόμεναι εἰς τὰ σχέδια περὶ εἰρηνοποιήσεως δὲν ἠθέλησαν μέχρι τοῦδε νὰ ἐπικυρώσωσι διὰ ἐπισήμου πράξεως. Ἀλλ' ὑπάρχουσι στιγμαὶ ἐν τῷ κόσμῳ, καθ' ἃς αἱ δικαιότεραι ἀντιστάσεις ναυαγοῦσιν ἀπέναντι τῆς ἀνάγκης. Πολλάκις ἤδη ἐθριάμβευσαν αἱ αἰσχρότεραι ἐπαναστάσεις, πολλάκις ἤδη ἠναγκάσθησαν αἱ σοφώτεραι καὶ αὐστηρότεραι κυβερνήσεις να ἔλθωσιν εἰς συμβιβασμὸν μετὰ τῆς ἐπαναστάσεως! Ἐὰν λοιπὸν ἡ εἰρήνη συμπάσης τῆς Εὐρώπης ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς καθησυχάσεως τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ἐὰν ἡ ἀνεξαρτησία τμήματός τινος τῆς Ἑλλάδος, ἡ εἰς τὸ μέλλον ἴσως ἀσυμβίβαστος, ἦναι ὁ ἀπαραίτητος πρὸς εἰρηνοποίησιν ὅρος, οὐδεμίαν περαιτέρω συζήτησιν ἐπιδέχεται τὸ πρᾶγμα. Ὅθεν δέον νὰ προβῶσιν αἱ Δυνάμεις εἰς τὴν ἁπλῆν ἀπελευθέρωσιν, ἥτις ὡς μέσον διαπραγματεύσεων καὶ ὡς ὁριστικὸν ἀποτέλεσμα παρέχει δύο καλά, καὶ ἐπὶ τῆς Πύλης ἀμέσως καὶ ἐντόνως νὰ ἐπενεργήσῃ καὶ τὸν πόλεμον νὰ προλάβῃ!

Ἡ πολιτικὴ τοῦ πρίγκηπος Μεττερνίχου, ἥτις ἐν ἀρχῇ, ἐὰν ὀλίγον μόνον ἤθελε νὰ ἀκούσῃ τὴν φωνὴν τῆς φιλανθρωπίας, ἠδύνατο μετὰ τοῦ εὐαγώγου Ἀλεξάνδρου, μετὰ τοῦ Καστελρήγου καὶ μετ' αὐτοῦ τοῦ τραχέος Κάννιγγος νὰ μορφώσῃ κατὰ τὴν τακτοποίησιν τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων τὰ πάντα κατὰ τὰς εὐχάς της καὶ ὑπὲρ τῶν συμφερόντων της, ἡ πολιτικὴ τοῦ Μεττερνίχου, λέγομεν, ἠναγκάσθη νὰ λησμονήσῃ πᾶσαν τὴν βαθεῖάν της πολιτικὴν καὶ θρησκευτικὴν κατὰ τῶν ῥωσσοφίλων Ἑλλήνων

---

(1) Ὑπόμνημα, σταλὲν μετὰ φανερᾶς καὶ ἑτέρας ἐμπιστευτικῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν πρίγκηπα Ἐστερχάζην, ἀπὸ 3|15 Μαρτίου 1828. χργ.

ἀπέχθειαν, νὰ κηρύξῃ τὴν ἀρχὴν τῆς νομιμότητος μὴ ἰσχύουσαν, καὶ ν' ἀναγνωρίσῃ τὸν θρίαμβον τῆς ἐπαναστάσεως, ὃν αὐταὶ αἱ Δυνάμεις προπαρεσκεύασαν, αἵτινες ἦσαν «οἱ πρῶτοι στύλοι τοῦ δικαίου,» καὶ ταῦτα πάντα ἵνα μὴ μείνῃ ἐκτὸς τῶν πραγμάτων καὶ ἵνα μὴ ἴδῃ τὴν ἔκρηξιν τοῦ πολέμου, ὅστις ἐὰν ὄχι ἄλλο ἔδιδε τοὐλάχιστον διὰ τῆς ὑποτελοῦς Ἑλλάδος ἀφορμὴν εἰς τὴν Ῥωσσίαν νὰ φέρῃ νέας πάντοτε περιπλοκὰς ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ κράτει! Ἀλλὰ καὶ τὸ νέον τοῦτο τοῦ πρίγκηπος βῆμα εἶχε τὴν τύχην τῶν προηγουμένων· ὁ σισύφιος λίθος ἐξέφευγεν ἤδη τῶν χειρῶν του μόλις τὸν ἐκράτει. Καθὼς ἡ ἀπὸ 31/12 Φεβρουαρίου πρὸς τὸν Ἐστερχάζην ἐπιστολή του καὶ πρὸ τῆς ἀποστολῆς της ἤδη τῆς ἀγγελίας τῆς πρὸς τοὺς ἄρχοντας προκηρύξεως τοῦ Σουλτάνου, οὕτως ἠναγκάσθη ὁ Μεττερνῖχος νὰ θεωρήσῃ καὶ τὸ τελευταῖόν του ὑπόμνημα ὡς χάρτην ἄγραφον, ἅμα ἔμαθε τὴν πρώτην ῥωσσικὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ ῥηθὲν τουρκικὸν ἔγγραφον. Τὸ ὑπόμνημα δὲν εἶχεν ἔτι φθάσει εἰς Λονδῖνον, ὅτε ὁ Λήβεν ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν κοινοποίησιν τοῦ ἀγγλικοῦ ὑπομνήματος ἔλαβεν ἐπιστολὴν (ἀπὸ 14/26 Φεβρ.), ἣν διετάχθη νὰ καταθέσῃ ἐν τῷ πρωτοκόλλῳ τῆς ἐν Λονδίνῳ συνδιασκέψεως. (1) Ἡ ἐπιστολὴ ἔλεγεν, ὅτι ἡ Πύλη ὑπερεπήδησεν ἐσχάτως τὰ ὅρια τῆς ὑπομονῆς τοῦ Τσάρου, ὅτι τὰ νέα ἐν Τουρκίᾳ κατὰ τῆς ναυτιλίας προσκόμματα, ἡ ἀποπομπὴ τῶν Ῥώσσων ὑπηκόων, αἱ προτροπαὶ πρὸς τὴν Περσίαν νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσσίας, ταῦτα πάντα ἐπεβάρυναν τὸ φορτίον τῶν προλαβουσῶν βλαβῶν, καὶ ὅτι ἡ πρὸς τοὺς ἄρχοντας προκήρυξις, ἥτις ἀκυροῖ τὴν ἐν Ἀκερμανίῳ συνομολογηθεῖσαν συνθήκην καὶ προσκαλεῖ πάντας τοὺς Μωαμεθανοὺς εἰς τὰ ὅπλα κατὰ τῆς Ῥωσσίας, τοῦ ἀσπόνδου ἐχθροῦ παντὸς πιστοῦ Μωαμεθανοῦ, εἶναι κήρυξις πολέμου, ἥτις οὐδεμίαν ἄλλην ἀφίνει τῇ Ῥωσσίᾳ ἐκλογὴν ἢ τὸν πόλεμον· ὡς πρὸς τοῦτο τὰ δίκαια τῆς Ῥωσσίας εἶναι ἀναμφισβήτητα καὶ ἀνεξάρτητα ἀπὸ πάσης μεταξὺ τῶν συμμάχων δια-

(1) Μάρτενς 12,255.

πραγματεύσεως. Τὰ ῥωσσικὰ στρατεύματα θέλουσιν εἰσελάσει εἰς τὰς παραδουναβίους Ἡγεμονίας. Ὁ αὐτοκράτωρ, παραιτούμενος, ὡς καὶ πρότερον ἀπὸ πάσης κατακτήσεως, δὲν θέλει καταθέσει τὰ ὅπλα, πρὶν ἢ λάβῃ πάσας τὰς ἐγγυήσεις περὶ τῶν ῥωσσικῶν συμφερόντων, πάντα τὰ ὑποσχεθέντα προνόμια ὑπὲρ τῶν ὑπὸ τὴν προστασίαν του χριστιανικῶν λαῶν, καὶ τὰς ἀποζημιώσεις διὰ τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου καὶ διὰ τὰς εἰς τοὺς ὑπηκόους του συμβάσας ζημίας. Καθ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν συνθήκην τοῦ Ἰουλίου ὁ αὐτοκράτωρ θέλει τηρήσει τὴν διαγωγήν, ἣν ἤθελε τηρήσει ἐν περιπτώσει ῥωσσικοῦ πολέμου· ἡ Ῥωσσία δηλ. θέλει μεταχειρισθῇ τὰ μέτρα της πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν μετὰ τῶν συμμάχων συναποφασισθέντων σκοπῶν τῆς συνθήκης. Πρὸς δὲ τούτοις ἡ εἰλικρίνεια ἀναγκάζει τὸν αὐτοκράτορα νὰ κάμῃ τὴν παρατήρησιν, ὅτι ἀφ' οὗ ἅπαξ ἀναγκασθῇ νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα θεωρεῖ ἑαυτὸν ὑποχρεωμένον νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν συνθήκην. Οἱ σύμμαχοι ἔχουσι πρὸς τοῦτο πᾶσαν δυνατὴν ἐλευθερίαν. Ἐὰν μὲν παραδεχθῶσι τὰς ἀπὸ 25/6 Ἰαν. προτάσεις τοῦ αὐτοκράτορος, τότε τὰ ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας ληφθέντα μέτρα αἰτιολογοῦνται διὰ τῆς κοινῆς συνθήκης· ἐὰν δὲ προτιμῶσι νὰ βοηθήσωσι τὴν Ῥωσσίαν μόνον διὰ τῆς ἠθικῆς αὐτῶν συνδρομῆς, δύνανται νὰ πράξωσι καὶ τοῦτο· ἐὰν δὲ τέλος οὔτε τὴν μίαν ἀπόφασιν λάβωσιν οὔτε τὴν ἄλλην, τότε ἡ Ῥωσσία, ἔχουσα ὑπ' ὄψιν μόνον τὰ ἴδια αὐτῆς συμφέροντα, θέλει ἐφαρμόσει μόνη τὴν συνθήκην. Συγχρόνως μετὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἔγραψεν ὁ Τσάρος καὶ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας (16/28 Φεβρ.) καὶ ἐξέφρασε τὴν ἐλπίδα, ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν θέλει διστάσει νὰ παραδεχθῇ τὸ δίκαιον αὐτοῦ καὶ νὰ ἐκφράσῃ καὶ πρὸς ἄλλας Αὐλὰς τὴν γνώμην του ταύτην· καὶ μάλιστα ἐπρότεινεν ὁ Τσάρος διὰ τοῦ πρίγκηπος Γουλιέλμου εἰς τὸν βασιλέα νὰ λάβῃ μέρος ἐπισήμως καὶ ἡ Πρωσσία, ἐν ᾧ ἡ πολιτικὴ τοῦ βασιλέως δὲν ἔδιδεν ἔτι περὶ τούτου ἐλπίδα. Καὶ εἰς τὸ αὐστριακὸν ὑπόμνημα δὲν ἐβράδυνε νὰ δώσῃ ἀπάντησιν ἡ Ῥωσσία (1). Ἐν τῇ ἀπαντήσει ταύτῃ ἀπέῤῥιπτεν ἡ Ῥωσσία διὰ

(1) Ἀπάντησις τῆς ῥωσσικῆς κυβερνήσεως εἰς τὸ αὐστριακὸν ὑπόμνημα (ἄνευ ἡμερομηνίας) χργ.

περιποιητικῶν καίτοι ὀλίγον δηκτικῶν ἐκφράσεων τὰς προτάσεις τῆς Αὐστρίας. Σκοπὸν ἔχουσα νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον ἐδράξατο ἡ Ῥωσσία τῆς εὐκαιρίας νὰ φεισθῇ τῆς παρωργισμένης γείτονος (τῆς Αὐστρίας) διὰ λόγων τοὐλάχιστον καὶ τυπικῶν φράσεων.

Ἡ κρίσις της τριπλῆς συμμαχίας.

Ἀλλὰ τὸ φρικῶδες φάντασμα τοῦ πολέμου δὲν ἔπαυε νὰ κατεταράττῃ τὸν Μεττερνῖχον. Ἐν τῇ διηνεκεῖ αὐτοῦ ταραχῇ καὶ ἐξάψει ἐῤῥίφθη ὁ τῆς Αὐστρίας πρωθυπουργὸς, πρὸς πάσας τὰς διευθύνσεις μεταβαλλόμενος, εἰς τὸ χάος τῆς διπλωματικῆς ῥαδιουργίας, εἰς νέας πρὸς ἑαυτὸν ἀντιλογίας, αἵτινες ἐπὶ τέλους καὶ τῶν πιστοτέρων αὐτοῦ ὀπαδῶν τὴν ἀμηχανίαν καὶ ἀπορίαν διήγειρον. Ἀποτυχὼν ἐν Πετρουπόλει ἐπροσπάθησεν ὁ Μεττερνῖχος παντὶ σθένει νὰ ἐνισχύσῃ ἐν Λονδίνῳ τὴν ἕρπουσαν κατὰ τῆς Ῥωσσίας δυσπιστίαν καὶ εἰ δυνατὸν νὰ διαλύσῃ ἐντελῶς τὰς διακοπείσας συνδιασκέψεις καὶ νὰ διαῤῥήξῃ πράγματι τὴν συνθήκην τοῦ Ἰουλίου. Αἱ πρὸς τὸν Ἐστερχάζην ἐπιστολαί του (11/23 Μαρτίου) ἔτεινον εἰς τὸ νὰ πείσωσι τὴν Ἀγγλίαν, ὅτι ἡ διαγωγὴ τῆς Ῥωσσίας δὲν συνᾴδει πρὸς τοὺς ὡραίους αὐτῆς λόγους, καὶ δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὸ μέρος, τὸ ὁποῖον τῇ ἐπιβάλλει ἡ συνθήκη, καὶ ὅτι ἡ εἰρήνη τῆς Εὐρώπης ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἐὰν καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ γνώμη αὕτη θέλῃ ὑπερισχύσει ἢ ὄχι. Ὅθεν παρεκίνει τοὺς ὑπουργοὺς τῆς Ἀγγλίας νὰ μεταχειρισθῶσι γλῶσσαν ἔντονον καὶ προβῶσιν εἰς μέτρα δραστήρια, ὅπως θέσωσι φραγμὸν εἰς τὴν Ῥωσσίαν, ὁμολογῶν ὅτι ἡ Αὐστρία δὲν εἶναι μὲν εἰς θέσιν νὰ προτείνῃ τοιαῦτα μέτρα, ἀλλ' ὅτι οἱανδήποτε ἐνθαῤῥυντικὴν νύξιν ἐκ μέρους τῆς Ἀγγλίας θέλει ὑποστηρίξει. Πλὴν σπουδαῖοι ἐνδοιασμοὶ ἀπέτρεπον τὸν Οὐελλιγκτῶνα ἀπὸ πάσης πρὸς τὴν Αὐστρίαν προσεγγίσεως. Ἦτο πεπεισμένος ὁ Ἄγγλος δοὺξ ὅτι οὐδεμίαν ὠφέλειαν ἤθελεν ἔχει ἐκ τῆς συμμαχίας μετὰ τῆς Αὐστρίας, τῆς ὁποίας ὁ στρατὸς κατὰ τὴν μαρτυρίαν καὶ αὐτῶν τῶν φίλων της εὑρίσκετο εἰς ἐλεεινὴν κατάστασιν. Πρὸς τούτοις διετέλει ἐν δυσπιστίᾳ καὶ ἀβεβαιότητι περὶ τοῦ μέρους, τὸ ὁποῖον ἤθελε λάβει ἐπὶ τέλους ἡ Πρωσσία. Πρὸ πάντων ὅμως ἐφοβεῖτο μὴ ἀποσπώμενος ἐντελῶς ἀπὸ τῆς Ῥωσσίας ὠθή-

ση αὐτὴν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω καὶ ῥίψη εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτῆς τὴν Γαλλίαν, ἥτις μετὰ τὴν ὑπουργικὴν μεταβολὴν μετήρχετο πολιτικὴν φιλοδοξοτέραν ἢ πρότερον, καὶ περὶ τῆς ὁποίας εἶχε τὴν ἰδέαν ὁ δούξ, ὅτι, περιπλεκομένη εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Ἀγγλίας, ἠδύνατο νὰ θελήσῃ ν' ἀποζημιωθῇ διὰ τὰς κατὰ θάλασσαν γενομένας ζημίας ἐπὶ βλάβῃ τῶν κατὰ τὴν ἤπειρον Εὐρώπην συμμάχων τῆς Ἀγγλίας, καὶ νὰ προκαλέσῃ διὰ τῆς ἐξεγέρσεωςτοῦ ἐπαναστατικοῦ καὶ βοναπαρτείου πνεύματος ὑπὸ τὴν λευκὴν σημαίαν νέα σπέρματα δυσαρεσκείας καθ' ἁπάσας τὰς ὁμόρους ἐπικρατείας. Τὸ ὑπουργεῖον Μαρτινιὰκ ἐβάδιζε πρὸς μεγάλην τοῦ Μεττερνίχου ἀπελπισίαν ὁδὸν ἐθνικήν, ὁδὸν φιλελεύθερον, καὶ φανερῶς ἀπεδείκνυε τὸν Φιλελληνισμόν του. Ὁ Λαφεῤῥοναίς, ἀκολουθῶν τὰ ἴχνη τοῦ Σατωβριάνδου, ἐθεώρει ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς Γαλλίας εἶναι νὰ μένῃ πρὸς τὸ μέρος τῆς Ῥωσσίας. Ἡ Γαλλία εἶχε παρακινήσει τὴν Ἀγγλίαν νὰ παραδεχθῇ ἀδιστάκτως τὰς ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου προτάσεις τοῦ Λήβεν· ἐδείχθη προθυμοτάτη νὰ ὑποστηρίξῃ τὸν Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος διὰ σημαντικῶν χρηματικῶν μέσων· ἀπέστειλεν ἐμπορικὸν πράκτορα (τὸν Juchereau de St. Denis) εἰς Ἀγγλίαν, ἵνα προτρέψῃ αὐτὴν νὰ δεχθῇ τὴν ῥωσσικὴν πρότασιν, νὰ συνέλθωσι δηλ. πάλιν εἰς συνδιάσκεψιν οἱ τρεῖς πληρεξούσιοι, οἱ ἐν Κερκύρᾳ εὑρισκόμενοι· δὲν ἠθέλησε νὰ ἐμποδισθῇ ἡ Ῥωσσία ἀπὸ τοῦ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὰς παραδουναβίους Ἡγεμονίας· προσεφέρθη νὰ ἐλευθερώσῃ ὁμοῦ μετὰ τῆς Ἀγγλίας τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τῶν Αἰγυπτίων, καὶ μετὰ τοσαύτης προθυμίας προέβη εἰς τοὺς ἐξοπλισμούς της, ὥστε ἐπεκυροῦτο τὸ σπουδαῖον τῆς διαβεβαιώσεως τοῦ Λαφεῤῥοναὶ πρὸς τὸν Μεττερνῖχον, ὅτι ἐν ἀνάγκῃ ἡ Γαλλία θέλει ἐνεργήσει μόνη μετὰ τῆς Ῥωσσίας ἐπὶ τῇ βάσει τῆς συνθήκης τοῦ Ἰουλίου. Ὅθεν ὁ Οὐελλιγκτὼν ἔκρινε συμφερώτερον, παρὰ ν' ἀναμιχθῇ μετὰ τῆς Αὐστρίας, νὰ ζητήσῃ τὴν λύσιν τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος μᾶλλον ἐν ταῖς σχέσεσι τῆς Ἀγγλίας πρὸς τὴν Γαλλίαν, καὶ νὰ δεσμεύσῃ τὴν Ῥωσσίαν διὰ τῆς δεσμεύσεως τοῦ συμμάχου τούτου, ὅστις τοσοῦτον «δρομαῖος πα-

ρηκολούθει τὴν Ῥωσσίαν.» Διὸ καὶ ὁ Δώδλεϋ καθ' ἣν ἐποχὴν ἀπήντα εἰς τὰς ἀπὸ Ἰανουαρίου προτάσεις τοῦ Λήδεν ἀπέστειλε καὶ εἰς Παρισίους ῥητὴν διασάφησιν (1) κατὰ τῆς συγκαταθέσεως ἐκ μέρους τοῦ γαλλικοῦ ὑπουργείου περὶ τῆς κατοχῆς τῶν Ἡγεμονιῶν, λέγων ὅτι ἀπατᾶται βεβαίως τὸ ὑπουργεῖον τῆς Γαλλίας νομίζον, ὅτι ἡ Ῥωσσία θέλει περιορισθῇ εἰς τὴν κατοχὴν ταύτην, ἐν ᾧ ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Νεσελρὼδ καταφαίνεται τὸ ἐναντίον. Ὡσαύτως ἐδείχθη ἡ Ἀγγλία ἐν Παρισίοις ἐναντία τῆς βιαίας ἐξώσεως τοῦ Ἰβραῒμ πασᾶ ἐκ τῆς Πελοποννήσου, διότι τὸ μέτρον τοῦτο δὲν ἦτο κατ' αὐτὴν δυνατὸν εἰμὴ νὰ θεωρηθῇ ὡς κήρυξις πολέμου κατὰ τῆς Πύλης, μεθ' ἧς ἡ Ἀγγλία διατελεῖ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἣν ἤθελεν ὡς ἐκ τούτου ἀναγκασθῇ ἡ Ἀγγλία καὶ νὰ συνδράμῃ. Ὁ Πολινιὰκ ἠπόρει, πῶς ἡ Ἀγγλία προσπαθεῖ ν' ἀναγκάσῃ τὴν Γαλλίαν νὰ συμβαδίσῃ βραδεῖ βήματι μετ' αὐτῆς, ἐν ᾧ ἡ Ῥωσσία τὴν παρακινεῖ νὰ βαδίσῃ τροχάδην· καὶ αὐτὸς καὶ ὁ Λήδεν ἐπίστευον, ὅτι ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις δὲν θέλει ἀπατηθῇ καὶ μάλιστα διὰ τῶν ἀπειλητικῶν τούτων λόγων. Ἀλλ' ὁ Λαφεῤῥοναὶς ἀπήντησεν ὅτι οἱ ἐξοπλισμοὶ τῆς Γαλλίας ἀποβλέπουσιν εἰς τὸν ἐν Ἀλγερίᾳ πόλεμον, καὶ ὅτι ἐλπίζει, ὅτι, ὡς ἐξεφράσθη ὁ Δώδλεϋ πρὸς τὸν Πολινιὰκ, (14/26 Μαρτίου) αἱ δύο Δυνάμεις θέλουσι συμφωνήσει ὅσον τάχιστα περὶ τῶν πρὸς εἰρηνοποίησιν τῆς Ἑλλάδος ληπτέων μέτρων. Τότε μόλις (13/25 Μαρτίου) διεβίβασε τὴν ἀπάντησίν του ὁ Δώδλεϋ (2) εἰς τὰς πολεμικὰς ἐκθέσεις καὶ προτάσεις τῆς Ῥωσσίας ἀπὸ 14/26 Φεβρουαρίου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας, ἔλεγεν ἐν τῇ πρὸς τὸν Λήδεν διακοινώσει του, δὲν θέλει διαμφισβητήσει τὸ δικαίωμα τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας, νὰ ἐξετάσῃ μόνος τὴν φύσιν τῶν κατὰ τῆς Πύλης παραπόνων του καὶ νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον,

(1) Διακοίνωσις τοῦ λόρδου Δώδλεϋ πρὸς τὸν πρ. Πολινιάκ. 24/7 Μαρτίου 1828. χργ.

(2) Διακοίνωσις τοῦ λόρδου Δώδλεϋ πρὸς τὸν πρίγκηπα Λήδεν. 13/25 Μαρτίου 1828. χργ.

περαιτέρω λόγος περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, διότι οὐδὲν ἄλλο εἶναι δυνατὸν νὰ γείνῃ· ἐὰν ἐκραγῇ πόλεμος μεταξὺ τῆς Πύλης καὶ τῶν Δυνάμεων, ἡ Τουρκία ἔχει στερεὰν ἀπόφασιν νὰ πολεμήσῃ ἐπὶ ἡμίσειαν ὅλην ἑκατονταετηρίδα, καὶ ἢ θὰ νικήσῃ ἢ θὰ πέσῃ ἐντίμως. Ὁ τῆς Αὐστρίας πρέσβυς διεβεβαίωσεν ἐν ἐμπιστευτικῇ ἐπιστολῇ (1) τὸν Μεττερνῖχον, ὅτι ἡ Πύλη, ὑπὲρ τὸ δέον μισοῦσα τὴν Ῥωσσίαν ὥστε νὰ τὴν φοβῆται, καὶ ζητοῦσα ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ τὴν τόλμην της, ἔπεσε πάλιν ἐντελῶς εἰς τὴν βαρβαρότητα τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων. Μία μόνη ὁδὸς σωτηρίας ὑπάρχει, προσέθηκεν ὁ πρέσβυς· ἐὰν οἱ σύμμαχοι ἀποβιβάσωσι τὰς κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν δυνάμεις των εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἀποφασίσωσιν ἐκεῖ περὶ τῆς τύχης τῆς Ἑλλάδος, τότε ἤθελεν ἴσως ὑποχωρήσει ἡ Πύλη, προτιμῶσα *νὰ παραχωρήσῃ τὴν χερσόνησον.* Οὕτω κατέπεσον πάλιν ὅλαι αἱ ἐλπίδες τοῦ πρίγκηπος Μεττερνίχου εἰς ἀμοιβὴν τῶν ἐν Λονδίνῳ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει ῥᾳδιουργιῶν του. Ἔβλεπεν ἤδη τὸν πόλεμον ἐκραγέντα, ὃν πρὸ πολλοῦ ἐφοβεῖτο, ἔβλεπε κινδυνεύουσαν τὴν ὕπαρξιν τοῦ τουρκικοῦ κράτους. «Μεταξὺ Ἀγγλίας, Ῥωσσίας καὶ Ὑψ. Πύλης, ἔγραφεν ἐν τῇ ἀθυμίᾳ του, ταλαντεύεται ὁλόκληρον μέλλον.»

Ἡ Ῥωσσία. Ἄοκνος καὶ ἐπίμονος ὡς ἦτο ὁ Μεττερνῖχος, ὅστις εἰς πάντα ἐζήτει νὰ λάβῃ μέρος, ἐδράττετο ἀείποτε τῆς εὐκαιρίας, ἥτις καὶ πολλάκις τῷ παρουσιάζετο, ὅπως ἀρχίσῃ ἐκ νέου τὸ σισύφειον αὐτοῦ ἔργον καὶ κινήσῃ τὸν λίθον τῆς γλίσχρας αὐτοῦ πολιτικῆς πρὸς τὰ ἄνω. Ἡ διαρκὴς καὶ ὁσημέραι ἐπιτεινομένη ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς ἀδρανείας καὶ ἀβεβαιότητος τῆς δυσπίστου ἀγγλικῆς πολιτικῆς καὶ τοῦ διακαοῦς ζήλου τῆς ῥωσσικῆς κυβερνήσεως τῷ παρέσχον ἐπὶ πολὺν χρόνον τὴν πρὸς τοῦτο ἀφορμήν. Εἴδομεν ἀνατέρω, ὅτι ἡ Ῥωσσία εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κάννιγγος ὑπέβαλεν ἔν τινι ἐν Λονδίνῳ συγκροτηθείσῃ συνδιασκέψει

(1) Ἰδιαιτέρα ἐπιστολὴ τοῦ βαρώνου Ὀττενφελς πρὸς τὸν πρίγκ. Μεττερνῖχον. Ἐκ Κωνστ. κατὰ Φεβρ. 1828. χργ.

(τῇ 29/10 Σεπτ. 1827) πρότασιν περὶ ἀποκλεισμοῦ τῶν Δαρδανελλίων, ὡς νὰ ἤθελε νὰ δοκιμάσῃ τὴν πίστιν τοῦ νέου πρωθυπουργοῦ. Τὸ ἀγγλικὸν ὑπουργεῖον ἐθεώρησε τότε ὅτι δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ παραδεχθῇ τὴν πρότασιν ταύτην πρὶν ἢ μάθῃ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει διαπραγματεύσεων. Ὅθεν καὶ ἡ Ῥωσσία ἐπερίμενε τὸ τέλος τῶν διαπραγματεύσεων. Ἅμα ὅμως ἐγνώσθη τὸ ἀποτέλεσμα τῆς συνεδριάσεως τῆς 12/24 Νοεμβρίου, ἀπεστάλη πρὸς τὸν Λήβεν (25/6 Ἰαν.) ἐπιστολὴ (1) προηγουμένως ἤδη συντεταγμένη, δι' ἧς ἐπεκυροῦτο ἡ ἀμετάτρεπτος τοῦ Τσάρου ἀπόφασις. Βασιζόμενος ἐπὶ τοῦ ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας προταθέντος ὅρου, ὅτι ἅπαξ ἐπιλαμβανόμεναι αἱ Δυνάμεις τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος ὀφείλουσι καὶ νὰ τὸ λύσωσιν, ἀνήγγειλεν ὁ Τσάρος ὅτι δικαιοῦται ν' ἀπαιτήσῃ ἤδη τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ προκαταρκτικοῦ τούτου ὅρου. Ἡ Ῥωσσία, ἔλεγε τὸ ἔγγραφον, ἐὰν δὲν θέλῃ νὰ ἴδῃ καταῤῥέουσαν τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπαραίτητον ἐπιῤῥοήν της, δὲν δύναται νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὴν Πύλην ν' ἀποῤῥίψῃ ἀδιακρίτως τὰς περὶ μεσολαβήσεως προτάσεις της καὶ νὰ ματαιώσῃ τοὺς σκοποὺς ἐπισήμου συνθήκης, πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ὁποίας (ἀποδειχθέντων ἤδη ἐλλιπῶν τῶν μέχρι τοῦδε ληφθέντων μέτρων) εἶναι ἀπαραίτητα νέα καταναγκαστικὰ μέτρα. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐπρότεινε νὰ καταλάβῃ τὰς ἡγεμονίας ἐν ὀνόματι τῶν συμμάχων, καὶ νὰ μὴ ἡσυχάσῃ, μέχρις οὗ ἡ Πύλη ὑποχωρήσῃ, συγχρόνως δὲ νὰ διατάξῃ τοὺς στόλους του νὰ συμπράξωσι καὶ ἐν Πελοποννήσῳ καὶ πρὸ τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· πρὸς δὲ τούτοις νὰ τακτοποιήσῃ τὴν Ἑλλάδα, τὴν χώραν, «ἔνθα οἱ μυστικοὶ καὶ γνωστοὶ αὐτῆς ἀντίπαλοι τὴν ἐπερίμενον,» νὰ ὑποστηρίξῃ διὰ χρηματικῶν μέσων τὸν Κυβερνήτην Καποδίστριαν, καὶ νὰ διενεργήσῃ ἵνα οἱ τρεῖς πληρεξούσιοι πρέσβεις ἑδρεύσωσιν ἐν τῷ Ἀρχιπελάγει ἢ ἐν Κερκύρᾳ, ὅπως συνεννοηθῇ δι' αὐτῶν μετὰ τοῦ Καποδιστρίου περὶ τῶν κυρίων ζητημάτων τῆς μελλούσης τῆς Ἑλλάδος διορ-

(1). Μάρτενς 12.228.

γανώσεως. Η σύντονος αὕτη πρότασις ὑπεστηρίχθη μετὰ πλείστης ὅσης προθυμίας ὑπὸ τοῦ γαλλικοῦ ὑπουργείου, τὸ ὁποῖον ἐπρότεινε ν' ἀποσταλῶσιν εἰς τὴν Πελοπόννησον ἀγγλικὰ καὶ γαλλικὰ στρατεύματα, ὅπως ἐπιτευχθῇ δι' αὐτῶν ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ Ἰβραΐμ πασᾶ. Τοὐναντίον ὅμως ἐν Λονδίνῳ ἡ πρότασις προσέκρουσεν εἰς δυσκολίας καὶ ἀμφιβολίας. Η ἀγγλικὴ κυβέρνησις δὲν ἐθεώρει τὴν ἀναχώρησιν τῶν πρέσβεων ὡς ἐντελῆ ῥῆξιν, ἐδυσκολεύετο δὲ νὰ συγκατατεθῇ εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Ηγεμονιῶν, καὶ ἐφοβεῖτο φανερὸν πόλεμον κατὰ τῆς Πύλης, ἐν ᾧ οἱ Στραγκφόρδοι, οἱ Βερεσφόρδοι καὶ οἱ ὅμοιοί των ἀπροκαλύπτως ἐζήτουν πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσσίας· ὅθεν ἡ Ἀγγλία ἀντὶ τῶν προταθέντων μέτρων ἐπροτίμα τὴν διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως ἀνεξαρτήτου Ἑλληνικοῦ κράτους ἀπειλήν. Ἀλλ' οὐδεμίαν ὁριστικὴν ἀπόφασιν ἔλαβεν ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις· καὶ ἡ μεταβολὴ τοῦ ὑπουργείου συνετέλεσε νὰ βραδύνῃ τὴν ἀπόφασιν ταύτην. Η ὑπομονὴ τοῦ Τσάρου ἦτο σχεδὸν ἐξηντλημένη. Ὁ πρίγκηψ Λήβεν εὗρε νῦν τὸ ἀγγλικὸν ὑπουργεῖον τοσοῦτον πεισματῶδες, ὅσον τὸ ἐγνώρισεν ἄλλοτε εὐάγωγον καὶ εὐμαθές. Μάτην ἀπέβησαν αἱ προσπάθειαι αὐτοῦ καὶ αἱ τῆς μεγάλην ἐπιῤῥοὴν ἐχούσης συζύγου του, νὰ λάβῃ ἀπάντησιν εἰς τὴν κατεπείγουσαν ἐπιστολήν του. Μόλις ἀφ' οὗ ἔγεινε γνωστὸν ἐν κρυπτῷ τὸ πρὸς τοὺς ἄρχοντας διάταγμα τοῦ Σουλτάνου, ὑπέβαλε τέλος ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις εἰς τὸν Λήβεν σχέδιον ἀπαντήσεως (9/21 Φεβρουαρίου). Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀνεβλήθη ἐπὶ τοσοῦτον ἡ ἀπάντησις, ὥστε ὁ Λήβεν καταληφθεὶς ὑπὸ ἀνυπομονησίας ἠπείλησεν ὅτι δὲν θέλει πλέον δεχθῇ τὴν ἀπάντησιν ἐὰν αὕτη δὲν ἐδίδετο ἀμέσως. Τέλος πάντων ἐδόθη αὕτη (23/6 Μαρτίου) ἐν σχήματι ἐμπιστευτικοῦ ὑπομνήματος (1). Ἐκπορευόμενον ἐκ τῆς εἰρηνικῆς φύσεως τῆς συνθήκης τοῦ Ἰουλίου, ἐγνωμοδότησε καὶ πάλιν τὸ ἀγγλικὸν ὑπουργεῖον, ὅτι πρέπει νὰ ἐξαντληθῶσι προηγουμένως πάντα τὰ μέσα, πρὶν ἢ προβῶσιν αἱ Δυνάμεις εἰς τὴν ῥῆξιν· ὅτι, ἀναγκα-

(1) Μάρτενς 12,245.

ζόμεναι νὰ λάβωσι καὶ ἄλλὰ καταναγκαστικὰ μέτρα, πρέπει ν' ἀποφύγωσι γενικὴν κατὰ τοῦ τουρκικοῦ κράτους ἐπίθεσιν, καὶ πόλεμον μεταξὺ τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Πύλης, ὅστις θέλει ἐπιφέρει γενικὴν ἀναστάτωσιν καὶ ἐν τοιαύταις περιστάσεσι θέλει λάβει χαρακτῆρα θρησκευτικοῦ πολέμου· καὶ ὅτι τούτων ἕνεκα πρέπει νὰ προτιμήσωσι τὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα ἀμέσως τείνουσιν εἰς τὴν ὑπόθεσιν, νὰ ἐκβιάσωσι τὴν ἐκκένωσιν τῆς Πελοποννήσου; νὰ ὁρίσωσι τὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐντὸς τῆς ὁροθετηθείσης χώρας νὰ ἐκτελέσωσι τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης.

Ἐὰν αἱ προτάσεις αὗται ὑπεβάλλοντο πρὸ μηνῶν τινων ἠδύναντο ἴσως νὰ προλάβωσι τὴν ἐπελθοῦσαν κρίσιν, ἣν ἐπέφερεν ἐν μέρει καὶ τὸ ἀγγλικὸν ὑπουργεῖον διὰ τῶν ἀναβολῶν του, ἂν καὶ μόλις ἤθελε νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ὕπαρξιν τῆς κρίσεως. Ὁ πρίγκηψ Λήβεν κατέστησε τὴν ἀγγλικὴν κυβέρνησιν εὐθὺς προσεκτικὴν εἰς τὴν μεταβεβλημένην θέσιν τῶν πραγμάτων, διότι τώρα ἡ Πύλη, ἀκυροῦσα τὴν συνθήκην τοῦ Ἀκερμανίου διὰ τῆς ἀπὸ 6/18 Δεκεμβρίου ἐγκυκλίου της ἀναγκάζει τὴν Ῥωσσίαν νὰ λάβῃ ἱκανοποίησιν διὰ τῶν ὅπλων· ὅθεν, εἶπεν ὁ Λήβεν, εἶναι εἰς θέσιν νὰ προείπῃ, ὅτι ἡ ῥωσσικὴ κυβέρνησις θέλει ἀποδοκιμάσει τὰς ἐν τῷ ὑπομνήματι ἐμπεριεχομένας προφάσεις, αἵτινες πρὸ πολλοῦ κατέστησαν ἀηδεῖς τὰς αὐστριακὰς συμβουλάς. Τούτου μάλιστα ἕνεκα παρεκινήθη ὁ Μεττερνῖχος νὰ εἰσπηδήσῃ καὶ πάλιν ἐν τῷ μέσῳ τῶν συμμάχων καὶ νὰ δείξῃ εἰς τὸν κόσμον τὸ ἔπακρον τῆς γυμναστικῆς τέχνης τῆς αὐστριακῆς διπλωματίας. Περιστρέφων εἰς τὸν νοῦν του τὴν ἰδέαν, ἣν ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυς του εἶχεν ἀναφέρει ἐν τῇ τελευταίᾳ αὐτοῦ ἐπιστολῇ, συνεδύασεν αὐτὴν μετὰ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ Οὐελλιγκτῶνος νὰ λάβῃ ὡς πρῶτον καταναγκαστικὸν μέτρον τὴν ἀπειλὴν τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ἀπεφάσισεν ἀμέσως νὰ ἐπαναλάβῃ σπουδάζων νῦν πρότερον ἣν παίζων ἐν Πετρουπόλει ὑπέβαλε πρότασιν περὶ ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος, ἵνα δι' αὐτοῦ ἴσως τοῦ τρόπου διαιρέσῃ τὰς Δυνάμεις καὶ ἀναγκάσῃ τὴν Πύλην νὰ ὑποχωρήσῃ. Ὅθεν συνέταξεν ὁ Μεττερνῖχος ἄνευ ἀναβολῆς ὑπό-

μνημα (1), καὶ ἀπηύθυνεν αὐτὸ (3/15 Μαρτίου) εἰς Πετρούπολιν καὶ Λονδῖνον, προσθέσας μυστικῶς ἐν Λονδίνῳ, ὅτι ἡ Ἀγγλία δύναται νὰ βασίζηται πάντοτε εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῆς Αὐστρίας κατὰ τὴν ἀπέναντι τῆς Ῥωσσίας περιεσκεμμένην αὐτῆς πορείαν. Ἐπάνοδος πρὸς τὴν πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως κατάστασιν, ἔλεγε τὸ ὑπόμνημα, εἶναι ἐν Ἑλλάδι ἀδύνατόν τι. Οἱ Ἕλληνες ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν, ἣν ὅμως αἱ Δυνάμεις καταγινόμεναι εἰς τὰ σχέδια περὶ εἰρηνοποιήσεως δὲν ἠθέλησαν μέχρι τοῦδε νὰ ἐπικυρώσωσι διὰ ἐπισήμου πράξεως. Ἀλλ' ὑπάρχουσι στιγμαὶ ἐν τῷ κόσμῳ, καθ' ἃς αἱ δικαιότεραι ἀντιστάσεις ναυαγοῦσιν ἀπέναντι τῆς ἀνάγκης. Πολλάκις ἤδη ἐθριάμβευσαν αἱ αἰσχρότεραι ἐπαναστάσεις, πολλάκις ἤδη ἠναγκάσθησαν αἱ σοφώτεραι καὶ αὐστηρότεραι κυβερνήσεις να ἔλθωσιν εἰς συμβιβασμὸν μετὰ τῆς ἐπαναστάσεως! Ἐὰν λοιπὸν ἡ εἰρήνη συμπάσης τῆς Εὐρώπης ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς καθησυχάσεως τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ἐὰν ἡ ἀνεξαρτησία τμήματός τινος τῆς Ἑλλάδος, ἡ εἰς τὸ μέλλον ἴσως ἀσυμβίβαστος, ἦναι ὁ ἀπαραίτητος πρὸς εἰρηνοποίησιν ὅρος, οὐδεμίαν περαιτέρω συζήτησιν ἐπιδέχεται τὸ πρᾶγμα. Ὅθεν δέον νὰ προβῶσιν αἱ Δυνάμεις εἰς τὴν ἁπλῆν ἀπελευθέρωσιν, ἥτις ὡς μέσον διαπραγματεύσεων καὶ ὡς ὁριστικὸν ἀποτέλεσμα παρέχει δύο καλὰ, καὶ ἐπὶ τῆς Πύλης ἀμέσως καὶ ἐντόνως νὰ ἐπενεργήσῃ καὶ τὸν πόλεμον νὰ προλάβῃ!

Ἡ πολιτικὴ τοῦ πρίγκηπος Μεττερνίχου, ἥτις ἐν ἀρχῇ, ἐὰν ὀλίγον μόνον ἤθελε νὰ ἀκούσῃ τὴν φωνὴν τῆς φιλανθρωπίας, ἠδύνατο μετὰ τοῦ εὐαγώγου Ἀλεξάνδρου, μετὰ τοῦ Καστελρήγου καὶ μετ' αὐτοῦ τοῦ τραχέος Κάννιγγος νὰ μορφώσῃ κατὰ τὴν τακτοποίησιν τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων τὰ πάντα κατὰ τὰς εὐχάς της καὶ ὑπὲρ τῶν συμφερόντων της, ἡ πολιτικὴ τοῦ Μεττερνίχου, λέγομεν, ἠναγκάσθη νὰ λησμονήσῃ πᾶσαν τὴν βαθεῖάν της πολιτικὴν καὶ θρησκευτικὴν κατὰ τῶν ῥωσσοφίλων Ἑλλήνων

(1) Ὑπόμνημα, σταλὲν μετὰ φανερᾶς καὶ ἑτέρας ἐμπιστευτικῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν πρίγκηπα Ἐστερχάζην, ἀπὸ 3|15 Μαρτιου 1828. χργ.

ἀπέχθειαν, νὰ κηρύξῃ τὴν ἀρχὴν τῆς νομιμότητος μὴ ἰσχύουσαν, καὶ ν' ἀναγνωρίσῃ τὸν θρίαμβον τῆς ἐπαναστάσεως, ὃν αὐταὶ αἱ Δυνάμεις προπαρεσκεύασαν, αἵτινες ἦσαν «οἱ πρῶτοι στύλοι τοῦ δικαίου,» καὶ ταῦτα πάντα ἵνα μὴ μείνῃ ἐκτὸς τῶν πραγμάτων καὶ ἵνα μὴ ἴδῃ τὴν ἔκρηξιν τοῦ πολέμου, ὅστις ἐὰν ὄχι ἄλλο ἔδιδε τοὐλάχιστον διὰ τῆς ὑποτελοῦς Ἑλλάδος ἀφορμὴν εἰς τὴν Ῥωσσίαν νὰ φέρῃ νέας πάντοτε περιπλοκὰς ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ κράτει! Ἀλλὰ καὶ τὸ νέον τοῦτο τοῦ πρίγκηπος βῆμα εἶχε τὴν τύχην τῶν προηγουμένων· ὁ σισύφιος λίθος ἐξέφευγεν ἤδη τῶν χειρῶν του μόλις τὸν ἐκράτει. Καθὼς ἡ ἀπὸ 31/12 Φεβρουαρίου πρὸς τὸν Ἐστερχάζην ἐπιστολή του καὶ πρὸ τῆς ἀποστολῆς της ἤδη τῆς ἀγγελίας τῆς πρὸς τοὺς ἄρχοντας προκηρύξεως τοῦ Σουλτάνου, οὕτως ἠναγκάσθη ὁ Μεττερνῖχος νὰ θεωρήσῃ καὶ τὸ τελευταῖόν του ὑπόμνημα ὡς χάρτην ἄγραφον, ἅμα ἔμαθε τὴν πρώτην ῥωσσικὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ ῥηθὲν τουρκικὸν ἔγγραφον. Τὸ ὑπόμνημα δὲν εἶχεν ἔτι φθάσει εἰς Λονδῖνον, ὅτε ὁ Λήβεν ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν κοινοποίησιν τοῦ ἀγγλικοῦ ὑπομνήματος ἔλαβεν ἐπιστολὴν (ἀπὸ 14/26 Φεβρ.), ἣν διετάχθη νὰ καταθέσῃ ἐν τῷ πρωτοκόλλῳ τῆς ἐν Λονδίνῳ συνδιασκέψεως. (1) Ἡ ἐπιστολὴ ἔλεγεν, ὅτι ἡ Πύλη ὑπερεπήδησεν ἐσχάτως τὰ ὅρια τῆς ὑπομονῆς τοῦ Τσάρου, ὅτι τὰ νέα ἐν Τουρκίᾳ κατὰ τῆς ναυτιλίας προσκόμματα, ἡ ἀποπομπὴ τῶν Ῥώσσων ὑπηκόων, αἱ προτροπαὶ πρὸς τὴν Περσίαν νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσσίας, ταῦτα πάντα ἐπεβάρυναν τὸ φορτίον τῶν προλαβουσῶν βλαβῶν, καὶ ὅτι ἡ πρὸς τοὺς ἄρχοντας προκήρυξις, ἥτις ἀκυροῖ τὴν ἐν Ἀκερμανίῳ συνομολογηθεῖσαν συνθήκην καὶ προσκαλεῖ πάντας τοὺς Μωαμεθανοὺς εἰς τὰ ὅπλα κατὰ τῆς Ῥωσσίας, τοῦ ἀσπόνδου ἐχθροῦ παντὸς πιστοῦ Μωαμεθανοῦ, εἶναι κήρυξις πολέμου, ἥτις οὐδεμίαν ἄλλην ἀφίνει τῇ Ῥωσσίᾳ ἐκλογὴν ἢ τὸν πόλεμον· ὡς πρὸς τοῦτο τὰ δίκαια τῆς Ῥωσσίας εἶναι ἀναμφισβήτητα καὶ ἀνεξάρτητα ἀπὸ πάσης μεταξὺ τῶν συμμάχων δια-

(1) Μάρτενς 12,255.

πραγματεύσεως. Τὰ ῥωσσικὰ στρατεύματα θέλουσιν εἰσελάσει εἰς τὰς παραδουναβίους Ἡγεμονίας. Ὁ αὐτοκράτωρ, παραιτούμενος, ὡς καὶ πρότερον ἀπὸ πάσης κατακτήσεως, δὲν θέλει καταθέσει τὰ ὅπλα, πρὶν ἢ λάβῃ πάσας τὰς ἐγγυήσεις περὶ τῶν ῥωσσικῶν συμφερόντων, πάντα τὰ ὑποσχεθέντα προνόμια ὑπὲρ τῶν ὑπὸ τὴν προστασίαν του χριστιανικῶν λαῶν, καὶ τὰς ἀποζημιώσεις διὰ τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου καὶ διὰ τὰς εἰς τοὺς ὑπηκόους του συμβάσας ζημίας. Καθ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν συνθήκην τοῦ Ἰουλίου ὁ αὐτοκράτωρ θέλει τηρήσει τὴν διαγωγὴν, ἣν ἤθελε τηρήσει ἐν περιπτώσει ῥωσσικοῦ πολέμου· ἡ Ῥωσσία δηλ. θέλει μεταχειρισθῆ τὰ μέτρα της πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν μετὰ τῶν συμμάχων συναποφασισθέντων σκοπῶν τῆς συνθήκης. Πρὸς δὲ τούτοις ἡ εἰλικρίνεια ἀναγκάζει τὸν αὐτοκράτορα νὰ κάμῃ τὴν παρατήρησιν, ὅτι ἀφ' οὗ ἅπαξ ἀναγκασθῇ νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα θεωρεῖ ἑαυτὸν ὑποχρεωμένον νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν συνθήκην. Οἱ σύμμαχοι ἔχουσι πρὸς τοῦτο πᾶσαν δυνατὴν ἐλευθερίαν. Ἐὰν μὲν παραδεχθῶσι τὰς ἀπὸ 25/6 Ἰαν. προτάσεις τοῦ αὐτοκράτορος, τότε τὰ ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας ληφθέντα μέτρα αἰτιολογοῦνται διὰ τῆς κοινῆς συνθήκης· ἐὰν δὲ προτιμῶσι νὰ βοηθήσωσι τὴν Ῥωσσίαν μόνον διὰ τῆς ἠθικῆς αὐτῶν συνδρομῆς, δύνανται νὰ πράξωσι καὶ τοῦτο· ἐὰν δὲ τέλος οὔτε τὴν μίαν ἀπόφασιν λάβωσιν οὔτε τὴν ἄλλην, τότε ἡ Ῥωσσία, ἔχουσα ὑπ' ὄψιν μόνον τὰ ἴδια αὐτῆς συμφέροντα, θέλει ἐφαρμόσει μόνη τὴν συνθήκην. Συγχρόνως μετὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἔγραψεν ὁ Τσάρος καὶ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας (16/28 Φεβρ.) καὶ ἐξέφρασε τὴν ἐλπίδα, ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν θέλει διστάσει νὰ παραδεχθῇ τὸ δίκαιον αὐτοῦ καὶ νὰ ἐκφράσῃ καὶ πρὸς ἄλλας Αὐλὰς τὴν γνώμην του ταύτην· καὶ μάλιστα ἐπρότεινεν ὁ Τσάρος διὰ τοῦ πρίγκηπος Γουλιέλμου εἰς τὸν βασιλέα νὰ λάβῃ μέρος ἐπισήμως καὶ ἡ Πρωσσία, ἐν ᾧ ἡ πολιτικὴ τοῦ βασιλέως δὲν ἔδιδεν ἔτι περὶ τούτου ἐλπίδα. Καὶ εἰς τὸ αὐστριακὸν ὑπόμνημα δὲν ἐβράδυνε νὰ δώσῃ ἀπάντησιν ἡ Ῥωσσία (1). Ἐν τῇ ἀπαντήσει ταύτῃ ἀπέῤῥιπτεν ἡ Ῥωσσία διὰ

(1) Ἀπάντησις τῆς ῥωσσικῆς κυβερνήσεως εἰς τὸ αὐστριακὸν ὑπόμνημα (ἄνευ ἡμερομηνίας) χργ.

περιποιητικῶν καίτοι ὀλίγον δηκτικῶν ἐκφράσεων τὰς προτάσεις τῆς Αὐστρίας. Σκοπὸν ἔχουσα νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον ἐδράξατο ἡ Ῥωσσία τῆς εὐκαιρίας νὰ φεισθῇ τῆς παρωργισμένης γείτονος (τῆς Αὐστρίας) διὰ λόγων τοὐλάχιστον καὶ τυπικῶν φράσεων.

Ἡ κρίσις της τριπλῆς συμμαχίας.

Ἀλλὰ τὸ φρικῶδες φάντασμα τοῦ πολέμου δὲν ἔπαυε νὰ κατασπαράττῃ τὸν Μεττερνῖχον. Ἐν τῇ διηνεκεῖ αὐτοῦ ταραχῇ καὶ ἐξάψει ἐῤῥίφθη ὁ τῆς Αὐστρίας πρωθυπουργὸς, πρὸς πάσας τὰς διευθύνσεις μεταβαλλόμενος, εἰς τὸ χάος τῆς διπλωματικῆς ῥαδιουργίας, εἰς νέας πρὸς ἑαυτὸν ἀντιλογίας, αἵτινες ἐπὶ τέλους καὶ τῶν πιστοτέρων αὐτοῦ ὀπαδῶν τὴν ἀμηχανίαν καὶ ἀπορίαν διήγειρον. Ἀποτυχὼν ἐν Πετρουπόλει ἐπροσπάθησεν ὁ Μεττερνῖχος παντὶ σθένει νὰ ἐνισχύσῃ ἐν Λονδίνῳ τὴν ἕρπουσαν κατὰ τῆς Ῥωσσίας δυσπιστίαν καὶ εἰ δυνατὸν νὰ διαλύσῃ ἐντελῶς τὰς διακοπείσας συνδιασκέψεις καὶ νὰ διαῤῥήξῃ πράγματι τὴν συνθήκην τοῦ Ἰουλίου. Αἱ πρὸς τὸν Ἐστερχάζην ἐπιστολαί του (11/23 Μαρτίου) ἔτεινον εἰς τὸ νὰ πείσωσι τὴν Ἀγγλίαν, ὅτι ἡ διαγωγὴ τῆς Ῥωσσίας δὲν συνᾴδει πρὸς τοὺς ὡραίους αὐτῆς λόγους, καὶ δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὸ μέρος, τὸ ὁποῖον τῇ ἐπιβάλλει ἡ συνθήκη, καὶ ὅτι ἡ εἰρήνη τῆς Εὐρώπης ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἐὰν καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ γνώμη αὕτη θέλῃ ὑπερισχύσει ἢ ὄχι. Ὅθεν παρεκίνει τοὺς ὑπουργοὺς τῆς Ἀγγλίας νὰ μεταχειρισθῶσι γλῶσσαν ἔντονον καὶ προβῶσιν εἰς μέτρα δραστήρια, ὅπως θέσωσι φραγμὸν εἰς τὴν Ῥωσσίαν, ὁμολογῶν ὅτι ἡ Αὐστρία δὲν εἶναι μὲν εἰς θέσιν νὰ προτείνῃ τοιαῦτα μέτρα, ἀλλ' ὅτι οἱανδήποτε ἐνθαῤῥυντικὴν νύξιν ἐκ μέρους τῆς Ἀγγλίας θέλει ὑποστηρίξει. Πλὴν σπουδαῖοι ἐνδοιασμοὶ ἀπέτρεπον τὸν Οὐελλιγκτῶνα ἀπὸ πάσης πρὸς τὴν Αὐστρίαν προσεγγίσεως. Ἦτο πεπεισμένος ὁ Ἄγγλος δοὺξ ὅτι οὐδεμίαν ὠφέλειαν ἤθελεν ἔχει ἐκ τῆς συμμαχίας μετὰ τῆς Αὐστρίας, τῆς ὁποίας ὁ στρατὸς κατὰ τὴν μαρτυρίαν καὶ αὐτῶν τῶν φίλων της εὑρίσκετο εἰς ἐλεεινὴν κατάστασιν. Πρὸς τούτοις διετέλει ἐν δυσπιστίᾳ καὶ ἀβεβαιότητι περὶ τοῦ μέρους, τὸ ὁποῖον ἤθελε λάβει ἐπὶ τέλους ἡ Πρωσσία. Πρὸ πάντων ὅμως ἐφοβεῖτο μὴ ἀποσπώμενος ἐντελῶς ἀπὸ τῆς Ῥωσσίας ὠθή-

ση αὐτὴν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω καὶ ῥίψῃ εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτῆς τὴν Γαλλίαν, ἥτις μετὰ τὴν ὑπουργικὴν μεταβολὴν μετήρχετο πολιτικὴν φιλοδοξοτέραν ἢ πρότερον, καὶ περὶ τῆς ὁποίας εἶχε τὴν ἰδέαν ὁ δοὺξ, ὅτι, περιπλεκομένη εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Ἀγγλίας, ἠδύνατο νὰ θελήσῃ ν' ἀποζημιωθῇ διὰ τὰς κατὰ θάλασσαν γενομένας ζημίας ἐπὶ βλάβῃ τῶν κατὰ τὴν ἤπειρον Εὐρώπην συμμάχων τῆς Ἀγγλίας, καὶ νὰ προκαλέσῃ διὰ τῆς ἐξεγέρσεωςτοῦ ἐπαναστατικοῦ καὶ βοναπαρτείου πνεύματος ὑπὸ τὴν λευκὴν σημαίαν νέα σπέρματα δυσαρεσκείας καθ' ἁπάσας τὰς ὁμόρους ἐπικρατείας. Τὸ ὑπουργεῖον Μαρτινιὰκ ἐβάδιζε πρὸς μεγάλην τοῦ Μεττερνίχου ἀπελπισίαν ὁδὸν ἐθνικὴν, ὁδὸν φιλελεύθερον, καὶ φανερῶς ἀπεδείκνυε τὸν Φιλελληνισμόν του. Ὁ Λαφεῤῥοναὶς, ἀκολουθῶν τὰ ἴχνη τοῦ Σατωβριάνδου, ἐθεώρει ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς Γαλλίας εἶναι νὰ μένῃ πρὸς τὸ μέρος τῆς Ῥωσσίας. Ἡ Γαλλία εἶχε παρακινήσει τὴν Ἀγγλίαν νὰ παραδεχθῇ ἀδιστάκτως τὰς ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου προτάσεις τοῦ Λήβεν· ἐδείχθη προθυμοτάτη νὰ ὑποστηρίξῃ τὸν Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος διὰ σημαντικῶν χρηματικῶν μέσων· ἀπέστειλεν ἐμπορικὸν πράκτορα (τὸν **Juchereau de St. Denis**) εἰς Ἀγγλίαν, ἵνα προτρέψῃ αὐτὴν νὰ δεχθῇ τὴν ῥωσσικὴν πρότασιν, νὰ συνέλθωσι δηλ. πάλιν εἰς συνδιάσκεψιν οἱ τρεῖς πληρεξούσιοι, οἱ ἐν Κερκύρᾳ εὑρισκόμενοι· δὲν ἠθέλησε νὰ ἐμποδισθῇ ἡ Ῥωσσία ἀπὸ τοῦ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὰς παραδουναβίους Ἡγεμονίας· προσεφέρθη νὰ ἐλευθερώσῃ ὁμοῦ μετὰ τῆς Ἀγγλίας τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τῶν Αἰγυπτίων, καὶ μετὰ τοσαύτης προθυμίας προέβη εἰς τοὺς ἐξοπλισμούς της, ὥστε ἐπεκυροῦτο τὸ σπουδαῖον τῆς διαβεβαιώσεως τοῦ Λαφεῤῥοναὶ πρὸς τὸν Μεττερνῖχον, ὅτι ἐν ἀνάγκῃ ἡ Γαλλία θέλει ἐνεργήσει μόνη μετὰ τῆς Ῥωσσίας ἐπὶ τῇ βάσει τῆς συνθήκης τοῦ Ἰουλίου. Ὅθεν ὁ Οὐελλιγκτὼν ἔκρινε συμφερώτερον, παρὰ ν' ἀναμιχθῇ μετὰ τῆς Αὐστρίας, νὰ ζητήσῃ τὴν λύσιν τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος μᾶλλον ἐν ταῖς σχέσεσι τῆς Ἀγγλίας πρὸς τὴν Γαλλίαν, καὶ νὰ δεσμεύσῃ τὴν Ῥωσσίαν διὰ τῆς δεσμεύσεως τοῦ συμμάχου τούτου, ὅστις τοσοῦτον «δρομαῖος πα-

ρηκολούθει τὴν 'Ρωσσίαν.» Διὸ καὶ ὁ Δώδλεϋ καθ' ἣν ἐποχὴν ἀπήντα εἰς τὰς ἀπὸ 'Ιανουαρίου προτάσεις τοῦ Λήβεν ἀπέστειλε καὶ εἰς Παρισίους ῥητὴν διασάφησιν (1) κατὰ τῆς συγκαταθέσεως ἐκ μέρους τοῦ γαλλικοῦ ὑπουργείου περὶ τῆς κατοχῆς τῶν Ἡγεμονιῶν, λέγων ὅτι ἀπατᾶται βεβαίως τὸ ὑπουργεῖον τῆς Γαλλίας νομίζον, ὅτι ἡ 'Ρωσσία θέλει περιορισθῆ εἰς τὴν κατοχὴν ταύτην, ἐν ᾧ ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Νεσελρὼδ καταφαίνεται τὸ ἐναντίον. Ὡσαύτως ἐδείχθη ἡ 'Αγλλία ἐν Παρισίοις ἐναντία τῆς βιαίας ἐξώσεως τοῦ 'Ιβραΐμ πασᾶ ἐκ τῆς Πελοποννήσου, διότι τὸ μέτρον τοῦτο δὲν ἦτο κατ' αὐτὴν δυνατὸν εἰμὴ νὰ θεωρηθῇ ὡς κήρυξις πολέμου κατὰ τῆς Πύλης, μεθ' ἧς ἡ Ἀγγλία διατελεῖ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἣν ἤθελεν ὡς ἐκ τούτου ἀναγκασθῆ ἡ 'Αγγλία καὶ νὰ συνδράμῃ. Ὁ Πολινιὰκ ἠπόρει, πῶς ἡ 'Αγγλία προσπαθεῖ ν' ἀναγκάσῃ τὴν Γαλλίαν νὰ συμβαδίσῃ βραδεῖ βήματι μετ' αὐτῆς, ἐν ᾧ ἡ 'Ρωσσία τὴν παρακινεῖ νὰ βαδίσῃ τροχάδην· καὶ αὐτὸς καὶ ὁ Λήβεν ἐπίστευον, ὅτι ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις δὲν θέλει ἀπατηθῆ καὶ μάλιστα διὰ τῶν ἀπειλητικῶν τούτων λόγων. Ἀλλ' ὁ Λαφερρόναις ἀπήντησεν ὅτι οἱ ἐξοπλισμοὶ τῆς Γαλλίας ἀποβλέπουσιν εἰς τὸν ἐν 'Αλγερίᾳ πόλεμον, καὶ ὅτι ἐλπίζει, ὅτι, ὡς ἐξεφράσθη ὁ Δώδλεϋ πρὸς τὸν Πολινιὰκ, (14/26 Μαρτίου) αἱ δύο Δυνάμεις θέλουσι συμφωνήσει ὅσον τάχιστα περὶ τῶν πρὸς εἰρηνοποίησιν τῆς Ἑλλάδος ληπτέων μέτρων. Τότε μόλις (13/25 Μαρτίου) διεβίβασε τὴν ἀπάντησίν του ὁ Δώδλεϋ (2) εἰς τὰς πολεμικὰς ἐκθέσεις καὶ προτάσεις τῆς 'Ρωσσίας ἀπὸ 14/26 Φεβρουαρίου. Ὁ βασιλεὺς τῆς 'Αγγλίας, ἔλεγεν ἐν τῇ πρὸς τὸν Λήβεν διακοινώσει του, δὲν θέλει διαμφισβητήσει τὸ δικαίωμα τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας, νὰ ἐξετάσῃ μόνος τὴν φύσιν τῶν κατὰ τῆς Πύλης παραπόνων του καὶ νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον,

(1) Διακοίνωσις τοῦ λόρδου Δώδλεϋ πρὸς τὸν πρ. Πολινιάκ. 24|7 Μαρτίου 1828. χργ.

(2) Διακοίνωσις τοῦ λόρδου Δώδλεϋ πρὸς τὸν πρίγκηπα Λήβεν. 13|25 Μαρτίου 1828. χργ.

ἂν καὶ λυπῆται ἐπὶ τούτῳ. Ἐκ μέρους του ὅμως δὲν δύναται ὑπὸ τῆς ἀποφάσεως ταύτης τῆς Ῥωσσίας νὰ παρακινηθῇ ν᾽ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν του. Ἡ Ῥωσσία καλῶς γνωρίζει τίνος ἕνεκα ἡ Ἀγγλία κηρύττει ἑαυτὴν ἐναντίαν πάσης ἐνόπλου ἐπεμβάσεως εἰς τὸ τουρκικὸν κράτος. Ἡ εὐεργετικὴ ἐπιῤῥοή, ἣν τὸ συμβὰν τοῦτο ἤθελεν ἔχει διὰ τὴν Ἑλλάδα, δὲν ἤθελεν εἶσθαι ἀνταξία τῶν κινδύνων, οὓς ἤθελεν ἐπιφέρει ἐπὶ τῆς Εὐρώπης. Ἡ Ἀγγλία μετέχουσα τοιαύτης ἐπεμβάσεως ἤθελε βαδίσει ὅλως ἐναντίον τῆς μέχρι τοῦδε περιεσκεμμένης πορείας της πρὸς τὴν Δύναμιν, ἣν οὔτε νὰ ἐξολοθρεύσῃ ἠθέλησεν οὔτε νὰ ταπεινώσῃ, ἀλλὰ μόνον νὰ ὁδηγήσῃ. Πρὸς τούτοις ἐκτίθενται ἐν τῇ ἐπιστολῇ αἱ δυσχέρειαι, αἵτινες ἤθελον ἐκπηγάζει ἐκ τῆς διαγωγῆς τῆς Ῥωσσίας ὡς πρὸς τὰς μελλούσας κοινὰς τῶν τριῶν Δυνάμεων ἐνεργείας. Οὕτω καθίσταται ἀδύνατος ἡ ἐκτέλεσις τῆς συνθήκης ἐν ᾧ συνωμολογήθη πνεύματι· οὕτως ἡ ἐκλογὴ τῶν μέσων πρὸς κοινὰς ἐπιχειρήσεις δὲν εἶναι πλέον ἀντικείμενον τῶν συζητήσεων τῶν τριῶν Δυνάμεων· οὕτως ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ἀναγκάζονται ν᾽ ἀκολουθήσωσι τὴν Ῥωσσίαν ἢ νὰ παραιτηθῶσι τῆς κοινῆς συμπράξεως. Ὑπενθυμίζει μετὰ τοῦτο τὸ ἔγγραφον, ὅτι ἡ Ῥωσσία εἶναι διὰ τῆς συνθήκης δεδεμένη ὡς πρὸς τὴν εἰρηνοποίησιν εἰς τοὺς σκοποὺς αὐτῆς, καθὼς καὶ εἰς τὰς ἀφιλοκερδεῖς διασαφήσεις, ὅτι δὲν θέλει κινήσει τὸν πόλεμον ἐπὶ σκοπῷ ἐπεκτάσεως τῆς χώρας της. Τέλος δὲ ἐκφράζεται ἡ εὐχή, ὅτι μετὰ τὴν νίκην ὁ ἰσχυρότερος δὲν θέλει ἐπιβάλει τῷ ἀσθενεστέρῳ ὑπὸ τὸ πρόσχημα ἀποζημιώσεων θυσίας, αἵτινες δυνατὸν ν᾽ ἀπειλήσωσι τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὕπαρξιν. Ἐκ τοῦ ὕφους τοῦ ἐγγράφου τούτου κατεφαίνετο, ὅτι ὁ Οὐελλιγκτὼν καλῶς ἐνόει, ὅτι, μετὰ τὴν ἐν Πετρουπόλει διὰ τῆς μακρᾶς σιωπῆς τῆς Ἀγγλίας διεγερθεῖσαν δυσπιστίαν, πειρώμενος νὰ κρατήσῃ τὸν νέον αὐτοκράτορα, θέλει τὸν ὠθήσει ἔτι μᾶλλον. Ὅθεν οὐδεμίαν ἐπρότεινεν ἀντίστασιν εἰς τὰς ῥωσσικὰς ἀποφάσεις, ἀλλ᾽ ἔδειξε διάθεσιν νὰ παραδεχθῇ τὸ τελευταῖον δίλημμα τῶν ῥωσσικῶν προτάσεων τοῦ Φεβρουαρίου καὶ νὰ θεωρήσῃ ὡς διαλελυμένην τὴν συνθήκην

τοῦ Ἰουλίου. Οὕτω θεωρῶν τὸ ζήτημα ὁ Οὐέλλιγκτὼν ἀσμένως ἤθελεν ἀντιτάξει κατὰ τοῦ βήματος τῆς ῥωσσικῆς αὐθαιρεσίας ἀνάλογον βῆμα ἐκ μέρους τῶν δύο δυτικῶν Δυνάμεων, καὶ ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ παρακινήσῃ τὴν Γαλλίαν νὰ συγκατατεθῇ εἰς διμερῆ ἐκτέλεσιν τῆς τριπλῆς συνθήκης, καὶ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὰς ἐνεργείας του ἐπὶ τῇ βάσει τῆς συνθήκης μόνον μετὰ τῆς Γαλλίας, καὶ ἄνευ τῆς Ῥωσσίας, ἐὰν ἡ δύναμις αὕτη ἤθελε ν' ἀποσπασθῇ ἐντελῶς ἀπὸ τῆς ὁδηγίας τῶν συμμάχων αὐτῆς.

Ὁ Μεττερνῖχος, κατανοήσας τὴν προσέγγισιν ταύτην καὶ συνεννόησιν τῶν δυτικῶν Δυνάμεων καὶ τὴν ἀποτυχίαν τῶν ἐπὶ τῆς Ἀγγλίας σκοπῶν του, μετέβαλεν ἀμέσως τὴν θέσιν του. Καὶ πρῶτον μέν, ὅπως ὑποκρύψῃ τὰς ἀποτυχούσας κατὰ τῆς Ῥωσσίας ῥαδιουργίας του, ἔδειξεν ἐν Πετρουπόλει πρόσωπον ἠπιώτερον. Παρεκίνησε τὸν αὐτοκράτορα Φραγκῖσκον — πολὺ ἀργὰ πλέον (24/5 Ἀπριλίου,—ν' ἀπαντήσῃ δι' ἰδιοχείρου ἐπιστολῆς (1) εἰς τὴν ἀπὸ 17/29 Ἰανουαρίου ἐπιστολὴν τοῦ Τσάρου, καὶ νὰ τὸν προσκαλέσῃ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ σωτήριον σύστημα τῆς γενικῆς συμμαχίας, πέραν τοῦ ὁποίου οὐδὲν ἕτερον ἢ ἄφευκτος ὄλεθρος ὑπάρχει. Συγχρόνως ὅμως ἐδοκίμασεν ὁ Μεττερνῖχος ἐκ δευτέρου τὴν ἰσχὺν τῶν τετριμμένων λόγων του (2). Ἀγγέλλων τοὺς πολεμικοὺς σκοποὺς τῆς Ῥωσσίας παρεκίνησε τὴν Πύλην νὰ δώσῃ τὴν ῥητὴν διασάφησιν, ὅτι θέλει μείνει πιστὴ εἰς τὰς ὑποχρεώσεις τοῦ Ἀκερμανίου. Ἡ πρότασις αὕτη ὑπεβλήθη τῇ Πύλῃ (29/10 Ἀπριλίου) διὰ τοῦ πρέσβεως τῆς Αὐστρίας (3) ἀλλ' ἀπεῤῥίφθη, ἐκτὸς μόνον, ἀπήντησεν ἡ Πύλη, ἐὰν ἡ Ῥωσσία ἐκτελέσῃ τὴν ἐν Ἀκερμανίῳ δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν, νὰ μὴ ἀναμιχθῇ εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα. Ἀλλ' ἐπιμένοντος τοῦ πρέσβεως τῆς Αὐστρίας εἶπεν

Ἡ ἐξομάλυνσις.

(1) Ἐπιστολὴ τοῦ αὐτοκράτορος Φραγκίσκου πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Νικόλαον ἀπὸ 14|5 Ἀπριλίου 1828, χργ.

(2) Ὁ πρίγκιψ Μεττερνῖχος πρὸς τὸν βαρῶνον Ὀττενφελς 16|28 Μαρτίου 1828. χργ.

(3) Διακοίνωσις τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεως τῆς Αὐστρίας πρὸς τὴν Πύλην 29|10 Ἀπριλίου 1828. χργ.

ὁ ρεὴζ ἐφέντης εἰς τὸν διερμηνέα αὐτοῦ, ὅτι ἀδύνατον εἶναι ὁ πρέσβυς του νὰ τῷ ἔδωκε διαταγὴν, νὰ ἔχῃ τὴν ὑπομονὴν ν' ἀκούῃ τὰ αὐτὰ καθ' ἑκάστην. Οὕτω προσέκρουσεν ὁ Μεττερνῖχος διὰ τοῦ αὐτοῦ διαβήματος καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ συγχρόνως καὶ ἐν Πετρουπόλει. Περὶ τῆς ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ αὐτοκράτορος Φραγκίσκου προτάσεως ἐξεφράσθη ὁ Τσάρος ἀποφατικῶς, ἀλλὰ καὶ φιλικῶς, καθὼς τὸ ἀπῄτουν νῦν αἱ περιστάσεις (2)· ἀλλὰ γνωστῆς γενομένης ἐν Ῥωσσίᾳ τῆς νέας ταύτης παρὰ τῇ Πύλῃ μεσολαβήσεως τῆς Αὐστρίας, ἠναγκάσθη ὁ Μεττερνῖχος ν' ἀνεχθῇ νὰ τὴν ὀνομάσωσιν ἐν Πετρουπόλει βῆμα ἄσκοπον, τοῦ ὁποίου καὶ ἡ *ἐπιτυχία* οὐδεμίαν ἤθελεν ἐπιφέρει μεταβολὴν εἰς τὰς ἀποφάσεις τοῦ αὐτοκράτορος. Μετὰ τὰς νέας ταύτας ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀποτυχίας του ἐστράφη ὁ Μεττερνῖχος πρὸς τὴν Ἀγγλίαν. Κατεγίνετο κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν (Μάϊον) ὁ Οὐελλιγκτὼν νὰ καθαρίσῃ τὸ ὑπουργεῖόν του ἀπὸ τῶν οὐϊγιστικῶν στοιχείων, τοῦ Οὐσκισσῶνος, τοῦ Γράντ, τοῦ Παλμερστῶνος, καὶ ἀντικατέστησε τὸν λόρδον Δώδλεϋ διὰ τοῦ Ἀβερδήνου, τοῦ ἀφωσιωμένου τῇ Αὐστρίᾳ καὶ πιστοῦ τοῦ Ἐστερχάζη φίλου. Ὁ Μεττερνῖχος ἐνόησεν ὅτι ἐπέστη ὁ καιρὸς, καθ' ὃν ὤφειλε νὰ μεταχειρισθῇ τοὺς ἰσχυροτέρους μοχλοὺς ἐν Λονδίνῳ, καὶ καθ' ὃν τὰ μᾶλλον ἀσυμβίβαστα πρόσωπα ἠναγκάζοντο νὰ παίξωσι παιγνίδιον, τοῦ ὁποίου ἡ θέσις καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ἡττώμενον νέας παρεῖχεν ἐλπίδας. Τὰ πρόσωπα ταῦτα ἦσαν ἐν πρώτοις ὁ ἰσχυρογνώμων καὶ προκατειλημμένος Οὐελλιγκτὼν, ἀνὴρ ὅλως ἀνάξιος εἰς σχηματισμὸν πολιτικῶν συνδυασμῶν, ὅστις πανταχόθεν περιεκυκλοῦτο καὶ ἐπηρεάζετο ὑπὸ μισορώσσων, τουρκοφίλων καὶ μισελλήνων ἀνδρῶν· εἶτα ὁ δύσπιστος Λήβεν, ὅστις πεπαλαιωμένον μῖσος πνέων ἐπηύξανε διὰ τῶν συνεχῶν πρὸς τὴν ἀντιπολίτευσιν σχέσεών του τὰς δυσχερείας καὶ ἀμηχανίας τοῦ Μεττερνίχου· καὶ τρίτον ὁ Πολινιὰκ, ὅστις κακῶς ἐγνώριζε τὴν διπλωμα-

---

(1) Περίληψις συνδιαλέξεως τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας μετὰ τοῦ πρέσβεως τῆς Αὐστρίας κόμητος Ζίχη. 12|24 'Απριλ. 1828. χργ. γαλλιστί.

τικὴν σκηνὴν καὶ ὀλίγην εἶχε πεῖραν τῶν κομματικῶν ἐρίδων καὶ τῶν παθῶν, τῆς ἔχθρας καὶ τῶν ἀντιζηλιῶν τῶν προσώπων. Ὅθεν καὶ αἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν τριῶν Δυνάμεων καὶ τῆς συμμαχίας αὐτῶν ἔμειναν ἀείποτε ἀόριστοι, καὶ ἡ ὕπαρξις αὐτῶν ἐφαίνετο ὅτι ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τῶν ἐλαχίστων συμπτώσεων. Κατὰ τῶν προσπαθειῶν τοῦ Οὐελλιγκτῶνος, νὰ διεξαγάγῃ μόνον μετὰ τῆς Γαλλίας τὴν συνθήκην, ἀντέστη ὁριστικῶς τὸ γαλλικὸν ὑπουργεῖον, το ὁποῖον ἐπρότεινε τὴν ἀπὸ κοινοῦ ἐπιχείρησιν, τὴν ἀποστολὴν τοῦ Στράτφορδ Κάννιγγος εἰς Κέρκυραν, καὶ τὴν ἐξακολούθησιν τῶν ἐπὶ πολὺ διακοπεισῶν συνεδριάσεων, χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ πείσῃ τὸν Οὐελλιγκτῶνα νὰ συγκατατεθῇ εἰς ταῦτα. Τὴν διαγωγὴν ταύτην τῆς Γαλλίας ἐνίσχυσεν οὐκ ὀλίγον ἡ ἐπενέργεια τῆς πρωσσικῆς κυβερνήσεως, ἥτις διά τινος ἐγκυκλίου ἀπὸ 29/10 Ἀπριλίου (ἥτις ἐν πρώτοις μὲν ἔτεινε νὰ συμμορφωθῇ μὲ τὰς εὐχὰς τοῦ αὐτοκράτορος, εἶτα ὅμως ἐθεωρήθη καὶ ὑπὸ τῶν τριῶν συμμάχων Αὐλῶν ὡς πρᾶξις ὄντως φιλική), συνεβούλευε ῥητῶς τὴν διατήρησιν τῆς συνθήκης, καὶ τὴν ἐξακολούθησιν τῶν συνδιασκέψεων, ἣν ὁ Μεττερνίχος παντὶ σθένει ἐπειρᾶτο νὰ ἐμποδίσῃ. Ἡ Γαλλία λοιπὸν ἐπέμενεν εἰς τὴν εὐχήν της, οἱ στόλοι καὶ τῶν τριῶν συμμάχων Δυνάμεων νὰ μείνωσιν ἡνωμένοι ἐν κοινῇ ἐνεργείᾳ κατὰ τὴν Μεσόγειον· ἀλλ᾽ ὁ Οὐελλιγκτὼν δὲν ἐνόει πῶς ἦτο δυνατὸν οἱ στόλοι δύο οὐδετέρων Δυνάμεων νὰ συμπράξωσι μετὰ τῆς ἐμπολέμου Δυνάμεως, μέχρις οὗ τῷ ἀπεδείχθη κατόπιν, ὅτι τὸ αὐτὸ εἶχε συμβῆ κατὰ τὸ 1759 ἤδη. Καὶ αὐτὴ ἡ Ῥωσσία ἐν τῇ πρὸς τὰς τελευταίας διασαφήσεις τοῦ Δώδλεϋ ἀπαντήσει (1) αὐτῆς (ἀπὸ 17/29 Ἀπριλίου) ἐπέστησε τὴν προσοχὴν τῆς Ἀγλλίας ἐπὶ τῆς ἀλλοκότου ταύτης πορείας. Τὸ ῥωσσικὸν ὑπουργεῖον ἀνεγνώριζε τὴν ὑπὸ τῆς συνθήκης καθ᾽ ὅλα τὰ ἄρθρα ἐπιβληθεῖσαν ὑποχρέωσιν καὶ ἐζήτει συγχρόνως ν᾽ ἄρῃ ἐκ τοῦ μέσου τὰ προσκόμματα, τὰ ὁποῖα εὕρισκεν ἡ Ἀγγλία ὡς πρὸς τὴν ἐξακολούθησιν τῆς κοινῆς τῶν τριῶν συμμάχων

(1) Ὁ Νεσελρὼδ πρὸς τὸν πρίγκηπα Λήβεν 17|29 Ἀπριλίου 1828 χργ.

συμπράξεως. Αὐτὴ ἡ συνθήκη, εἶπε, προβλέπει τὸν πόλεμον, προβλέπει τὴν μεμονωμένην θέσιν τῆς Ῥωσσίας παρὰ τῇ κοινῇ θέσει τῶν τριῶν Δυνάμεων. Ὅθεν θέλει διαταχθῇ ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁ Αὐδένος νὰ ἐξασκήσῃ τὰ δικαιώματα τοῦ πολέμου μετὰ πλείστης ὅσης μετριοπαθείας καὶ νὰ συμμορφοῦται ὡς πρὸς τὰς ἐπιχειρήσεις του ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον πρὸς τὰς ἐπιχειρήσεις τῶν δύο ἄλλων ναυάρχων· ἅμα ὅμως οἱ ἐν τῇ Συνδιασκέψει ἀντιπρόσωποι συμφωνήσωσι καὶ ἀποφασίσωσιν ὡρισμένον τι σχέδιον, αἱ προσωριναὶ αὗται διαταγαὶ θέλουσιν ἀντικατασταθῇ δι' ἄλλων διαταγῶν, ἔτι μᾶλλον *συναδουσῶν* πρὸς τὴν θέσιν τῶν συμμάχων· ὁ κόμης Αὐδένος θέλει ἑνώσει *πάντα* τὰ μέτρα του πρὸς τὰ τῶν δύο συναδέλφων του καὶ *ὁρίσει* τρόπον τινὰ τὰ δικαιώματα τῆς ἐμπολέμου Δυνάμεως, ἐξαιρουμένης τῆς περιπτώσεως ἐπιθέσεως ἢ ἄλλης τινὸς κατεπειγούσης ἀνάγκης. — Οὕτως ἐπειρᾶτο ἡ Ῥωσσία ν' ἀφοπλίσῃ τὴν δυσπιστίαν τῆς Ἀγγλίας, καὶ ὁ Οὐελλιγκτὼν παρῃτήθη τῆς μέχρι τοῦδε γνώμης του, ὅτι ἡ κήρυξις πολέμου ἐκ μέρους τῆς Ῥωσσίας εἶναι ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν συνθήκην τοῦ Ἰουλίου. Ὁ λόρδος Ἀβερδῆνος ἐκήρυξεν ὅτι δὲν ἀναδέχεται τὴν εὐθύνην, νὰ προκαλέσῃ ἕνεκα ἀδρανείας μεγαλειτέραν κρίσιν. Ἐν τῇ πρὸς τὴν διακοίνωσιν τοῦ Λήβεν ἀπαντήσει του (25/6 Ἰουνίου) ἐδέχθη τὴν πρότασιν τῆς Ῥωσσίας, τοῦ ν' ἀποβάλῃ κατὰ τὴν Μεσόγειον τὸν χαρακτῆρα ἐμπολέμου Δυνάμεως, καὶ προσεκάλεσε τὸν Λήβεν ν' ἀναλάβῃ ἀμέσως τὴν ἐπισῦσαν τὰς διακοπείσας συνεδριάσεις. Ὁ Στράτφορδ Κάννιγκ διετάχθη ν' ἀπέλθῃ εἰς Κέρκυραν. Ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 20/2 Ἰουλίου ὡρίσθησαν αἱ πρὸς τοὺς ἐν Κερκύρᾳ πληρεξουσίους καὶ πρὸς τοὺς ναυάρχους πεμφθησόμεναι ὁδηγίαι· ἐν δὲ τῇ συνεδριάσει τῆς 7/19 Ἰουλίου ἀνεγνώρισεν ὁ Οὐελλιγκτὼν τὴν ἀνάγκην γαλλικῆς εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐκστρατείας, ἣν ἡ Ἀγγλία ἐπροτίμησε νὰ ὑποστηρίξῃ μόνον διὰ τοῦ στόλου της. Λαβὼν ἅπαξ τὴν ἀπόφασιν ταύτην ὁ Οὐελλιγκτὼν παρεδέχθη ἀδιστάκτως καὶ πάσας τὰς συνεπείας αὐτῆς. Πολλοὶ μάλιστα ἐμέμφθησαν τοῦ δουκός, ὅτι μεθ' ὑπερβαλλούσης εἰλικρινείας

προέβη εἰς τὸ μέτρον τοῦτο. Ἡ Πύλη, ἡ πρὸ μικροῦ ἔτι τοσοῦτον ἀγερώχως ἀποῤῥίψασα τὰς περὶ συνδιαλλαγῆς συμβουλὰς τῆς Αὐστρίας, μόλις ἔμαθε τὴν ἐπίσημον τῆς Ῥωσσίας κήρυξιν τοῦ πολέμου (14/26 Ἀπριλίου), ἀνέστη αἴφνης ἐκ τῆς ἐν μέσῳ τῆς ἀπαθείας, τοῦ φανατισμοῦ καὶ τῶν βιαίων παθῶν ἀλόγου αἰωρήσεως, καὶ προέβη εἰς βήματα, τὰ ὁποῖα ἤθελον μὲν δυνηθῆ νὰ προλάβωσι τὴν ἐπερχομένην θύελλαν, ἀλλὰ δὲν ἴσχυον νὰ ἀποτρέψωσι τὴν ἤδη ἐκραγεῖσαν τρικυμίαν. Ἀπέστειλε τέσσαρας μητροπολίτας μετὰ τοῦ πρωτοσυγκέλλου εἰς Πόρον, ὅπως ὑποβάλωσι τῷ Κυβερνήτῃ Καποδιστρίᾳ προτάσεις (21/2 Ἰουνίου) αἵτινες ἐν ταῖς παρούσαις περιστάσεσιν ὀλίγην εἶχον τὴν πιθανότητα ὅτι ἤθελον γείνει παραδεκταί. Ὁ ῥεὴζ ἐφέντης εἶπεν ἰδιαιτέρως (25/7 Μαΐου) πρὸς τὸν διερμηνέα τῆς Πρωσσικῆς πρεσβείας, ὅτι ἡ Πύλη ἀναγνωρίζει καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἔκτασιν τὴν συνθήκην τοῦ Ἀκερμανίου, καὶ εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἔκαμε τὴν ἀπόπειραν, διαιρῶν τοὺς τρεῖς συμμάχους νὰ πλησιάσῃ πρὸς τὰς δύο οὐδετέρας Δυνάμεις διὰ τῆς σπουδαιοτάτης παραχωρήσεως. Ἔγραψε δηλ. (7/19 Μαΐου) πρὸς τοὺς πρέσβεις τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας (1), καὶ τοὺς προσεκάλεσε, προφασιζόμενος τὴν ἐν Κερκύρᾳ ἐπικειμένην συνδιάσκεψιν, νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα ἡ Πύλη θέλει εἶσθαι πρόθυμος «νὰ συζητήσῃ ἐκ νέου τὰ διαμφισβητούμενα ἄρθρα καὶ νὰ τακτοποιήσῃ τὰ πάντα ἐν φιλίᾳ καὶ ὁμονοίᾳ.» Οὕτω παρεχωρεῖτο εἰς τὰς Δυνάμεις ὅ,τι ἐζήτουν. Ἅπαντες οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει διπλωμάται ἐθεώρησαν κατόπιν τοῦ βήματος τούτου τῆς Πύλης λελυμένον πλέον τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα. Ἐὰν ἡ ἀπόστασις τῆς μιᾶς Αὐλῆς ἀπὸ τῆς ἄλλης δὲν ἦτο τόσον μεγάλη, ἐὰν εἶχεν ἤδη γείνει ἔναρξις τῶν συνδιασκέψεων ἐν Κερκύρᾳ, καὶ ἐὰν ἡ Ἀγγλία δὲν ἦτο τόσον στενῶς δεδεμένη διὰ τῆς πρὸ μικροῦ δοθείσης ὑποσχέσεως, καὶ δὲν παρεμποδίζετο ὑπὸ τῆς ἀφοσιώσεως

(1) Ἐπιστολὴ τοῦ ῥεὴζ ἐφέντη πρὸς τοὺς πρέσβεις τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας. 7|19 Μαΐου 1828 χειρ. (γαλλιστί).

τῆς Γαλλίας πρὸς τὴν Ῥωσσίαν, ἦτο τώρα ἡ καλλιτέρα εὐκαιρία διὰ τὸν Οὐελλιγκτῶνα νὰ ἐκτελέσῃ παρὰ τῇ μονομερεῖ πολεμικῇ ἐπιθέσει τῆς Ῥωσσίας ἀποτελεσματικωτάτην εἰρηνικὴν τῶν δύο Δυνάμεων ἐπιχείρησιν· διότι ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία ἤθελον θεωρήσει τὴν πρότασιν τοῦ ῥεὴζ ἐφέντη ὡς ἐπίσημον παραδοχὴν τῆς μεσολαβήσεως, καὶ ἤθελον πέμψει τοὺς πρεσβευτάς των εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα οὗτοι, ἔχοντες ἔμπροθεν αὐτῶν τὰ κινήματα τοῦ ῥωσσικοῦ στρατοῦ πρὸς βοῤῥᾶν ὄπισθεν δὲ τὰ κινήματα τοῦ στόλου παρὰ τὰ Δαρδανέλλια πρὸς μεσημβρίαν, ἠδύναντο μετά τινος ἐπιτηδειότητος, ὄντες συγκαταβατικοὶ ὡς πρὸς τοὺς τύπους, κατηγορικοὶ δὲ ὡς πρὸς τὰ πράγματα, νὰ λύσωσιν ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν καὶ τὰ ἑλληνικὰ καὶ αὐτὰ τὰ ῥωσσικὰ ζητήματα. Ἀλλ' ὁ πολύτιμος οὗτος καιρὸς κατεσπαταλήθη ὑπὸ τῶν συμμάχων ἕνεκα τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ἀποστάσεων. Ὁ Γυλλεμινῶτος, μόνος ἔτι ἐν Κερκύρᾳ εὑρισκόμενος, ἐξέλαβε τὴν ἐπιστολὴν τοῦ ῥεὴζ ἐφέντη ὡς τείνουσαν μόνον νὰ διαιρέσῃ τὰ Δυνάμεις, ὅπερ ἀντέβαινεν εἰς τὴν γαλλικὴν πολιτικὴν, καὶ ἠρνήθη (2/14 Ἰουνίου) ἕνεκα ἐλλείψεως ὁδηγιῶν. Ἐν τῇ αὐτῇ συνεδριάσει ἐν Λονδίνῳ (20/2 Ἰουλίου), καθ' ἣν ὡρίσθησαν αἱ πρὸς τοὺς ἐν Κερκύρᾳ πληρεξουσίους ὁδηγίαι, ἀπεῤῥίφθη ἡ μετάθεσις τῶν διαπραγματεύσεων εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα δὲν ἠδύνατο νὰ ἐμφανισθῇ ὁ τῆς Ῥωσσίας πρέσβυς· διότι ἡ στενὴ ἕνωσις τῶν Δυνάμεων δὲν ἐπιτρέπει τὴν προϋπόθεσιν κεχωρισμένων συνδιασκέψεων. Ὅθεν ἅμα ἀφιχθεὶς εἰς Κέρκυραν ἀπέῤῥιψεν ὁ Στράτφορδ διά τινος κοινῆς μετὰ τοῦ Γυλλεμινώτου ἐπιστολῆς (ἀπὸ 30/11 Αὐγούστου) καὶ δεύτερον ἐπισήμως τὴν πρότασιν τοῦ ῥεὴζ ἐφέντη. Πρὸ τῆς λήψεως τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἀπηυθύνθη τὸ διβάνιον (27/6 Ἰουλίου) καὶ πρὸς τὸν Οὐελλιγκτῶνα κατ' εὐθεῖαν, διαβεβαιοῦν αὐτὸν, ὅτι ἐπανερχομένων τῶν πρέσβεων εἰς Κωνσταντινούπολιν θέλουσι λυθῇ ὁριστικῶς τὰ ζητήματα τῶν προηγουμένων συνδιασκέψεων. Καὶ ἐπανειλημμένη πρόσκλησις (30/11 Σεπτεμβρίου)

πρὸς τοὺς δύο ἐν Κερκύρᾳ πρέσβεις διεβεβαίου καὶ πάλιν αὐτὸν, ὅτι τὰ πάντα θέλουσι λυθῇ «ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ συνεδριάσει.» Ἡ ἀπάντησις τοῦ Οὐελλιγκτῶνος (1) ἐξέφραζεν ἁπλῶς τὴν ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας ἐπαξίως ἐπαινεθεῖσαν σταθερὰν ἀπόφασιν τοῦ ἀγγλικοῦ ὑπουργείου, νὰ μὴ ἀποχωρισθῇ ἀπὸ τῶν συμμάχων. Ἀκολούθως ὅμως, δριμύτερον σκεφθεὶς, κατέκρινεν ὁ Οὐελλιγκτὼν τοὺς πληρεξουσίους, ὅτι χωρὶς ν' ἀναφέρωσί τι εἰς τὰς κυβερνήσεις των ἀπέῤῥιψαν καὶ τὴν δευτέραν πρόσκλησιν τοῦ ῥεὴζ ἐφέντη. Ἠσθάνθη βεβαίως ὁ δοὺξ, ὅτι τὸ παραχωρεῖν τόσον ὀλίγον ὡς πρὸς τὰ μέσα εἶναι τρόπον τινὰ ἀπάρνησίς τις τῶν σκοπῶν, καὶ ὅτι εἶναι παιδαριώδης ἐπιμονὴ καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῶν τουρκικῶν ἕξεων, τὸ νὰ μὴ θέλῃ τις χάριν μόνον τοῦ στοιχείου τῆς συνθήκης νὰ διευκολύνῃ κατὰ τοὺς τύπους τοὐλάχιστον εἰς τὴν Πύλην τὰς μεγάλας παρ' αὐτῆς ζητουμένας θυσίας. «Πολλάκις συνέβη, ἔγραφε κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυς τῆς Αὐστρίας, νὰ ζητήσῃ ἄνθρωπος νὰ τῷ ἀποκόψωσι πόδα τετραυματισμένον, οὐδέποτε ὅμως ἀπήτησέ τις παρ' ἀνθρώπου ν' ἀποκόψῃ μόνος του τὸν πόδα.» Ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Αὐστρίᾳ, ἥτις οὐδὲ κἂν νὰ συμπράξῃ εἶχε, δὲν συνεφώνουν οἱ πολιτικοὶ ὡς πρὸς τὸ δύσκολον τοῦτο ζήτημα, ὅσῳ συνεφώνει πρὸς ἑαυτὸν ὁ βαρῶνος Ὄττενφελς. Ὁ Μεττερνῖχος ἐξῆλθε καὶ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἐκ τῆς ἣν ἀείποτε ἐτήρει θέσεώς του. Μέχρι τοῦδε ἐθεώρει πάντοτε ὁ Μεττερνῖχος τὴν συνθήκην τοῦ Ἰουλίου ὡς πρὸ πάντων ἐπωφελῆ τῇ Ῥωσσίᾳ, νῦν δὲ ἐθεώρησεν αὐτὴν αἴφνης ὡς ἐγγύησιν κατὰ τῶν ῥωσσικῶν σχεδίων! Μέχρι τοῦδε ἐπεθύμει πάντοτε νὰ διακόψῃ τὰς ἐν Λονδίνῳ συνδιασκέψεις, νῦν δὲ διέταξε τὸν Ἐστεργάζην, (2) νὰ ἐργασθῇ ὑπὲρ

(1) Ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ὅλην ἀλληλογραφίαν, ἣν ἀναφέρομεν.

(2) Τοῦτο ὅμως δὲν ἐμπόδισεν, ὥστε νὰ παραπονεθῇ συγχρόνως καὶ κατὰ τοῦ εἰς τὴν διατήρησιν τῶν συνδιασκέψεων ἐργαζομένου Βυλὼρ, στηριζόμενος ἐπὶ ὑπολειπτικῶν ἐκθέσεων τοῦ Ἐστεργάζη, ὧν τὴν ὕπαρξιν διημφισβή-

τῆς διατηρήσεως αὐτῶν, ἀφ' οὗ ἤκουσεν, ὅτι ἡ Πύλη ἦτο εὐδιάθετος νὰ διεξαγάγῃ τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα μετὰ τῶν δύο δυτικῶν Δυνάμεων ἄνευ τῆς Ῥωσσίας! Ἡ ἐξασφάλησις τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος, καὶ σὺν αὐτῇ ὁ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα πεισματώδης πόλεμος τῆς Ῥωσσίας κατὰ τῆς Πύλης, ταῦτα ἦσαν τὰ ἥκιστα ἐπιθυμητὰ τῷ Μεττερνίχῳ· ὅθεν καὶ εἰργάζετο ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῆς ἀμφιβόλου συμμαχίας. Οἱ πιστότεροί του ὀπαδοί, καὶ αὐτὸς ὁ Γέντς, κατέκρινον ἀπροκαλύπτως τὴν πολιτικήν του ταύτην· αὐτοὶ ἐκεῖνοι οἱ ἄνδρες, οἵτινες ἤθελον θεωρήσει τὴν τροπὴν ταύτην τῶν πραγμάτων, ἧς ἐξῆρχεν ὁ ῥεὴζ ἐφέντης, ὡς πρὸς τὴν θέσιν μάλιστα τῆς Ῥωσσίας, ὡς τὸ εὐτυχέστατον συμβάν· διότι ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐλύετο τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα ἡ Ῥωσσία ἤθελεν ἔχει καθ' ἑαυτῆς ὅλον τὸν κόσμον. Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς τοιαύτης ἀστάτου καὶ σκολιᾶς πολιτικῆς τοῦ Μεττερνίχου ὡς πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα, ἦτο ὅτι κατ' ὀλίγον πάντες τῇ ἔστρεψαν τὰ νῶτα, καὶ ἡ ἐν ἀρχῇ συμβαδίσασα Ἀγγλία, καὶ ἡ ἐπὶ μακρὸν πειθήνιος τοσοῦτον Ῥωσσία, καὶ ἡ ἀείποτε δειλὴ Γαλλία, καὶ ἡ τοσοῦτον προθύμως συμμορφουμένη Πρωσσία, καὶ τέλος καὶ αὐτοὶ οἱ διπλωμάται της, ὁ Ἐστερχάζης καὶ ὁ Γέντς, ἀπαρηγόρητοι καὶ ἀπηλπισμένοι ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ ῥᾳδιουργίᾳ, ἀσθενείᾳ καὶ ἀβεβαιότητι αὐτῆς.

Τὴν ἀπομόνωσιν ταύτην, τὸν ἀποχωρισμὸν τοῦτον τῶν τε ξένων καὶ τῶν ἰδίων στρατοπέδων διεδέχθη ἡ θλιβερὰ αὐτοῦ συνέπεια, ἡ ἔκρηξις τοῦ ῥωσσικοῦ πολέμου, τοῦ ἐπιφοβωτέρου πάντων τῶν συμβάντων, πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ ὁποίου ἡ αὐστριακὴ διπλωματία εἶχε θέσει εἰς ἐνέργειαν πάντα τὰ θεμιτὰ καὶ ἀθέμιτα τεχνάσματα. Ἡ Ῥωσσία ἐκήρυξε (14/26 Ἀπριλίου) τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Συγχρόνως ἐξέδωκεν ἡ ῥωσσικὴ κυβέρνησις ἐγκύκλιον (ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἡμερομηνίαν), ἐν ᾗ ἐξυμνεῖτο καὶ πά-

τει ὁ Βυλὼφ, ἐκτὸς μόνον ἐὰν ὁ Ἐστερχάζης εἶχε διαταχθῇ ὑπὸ τοῦ Μεττερνίχου νὰ τὰς διευθύνῃ, «ὅπερ δὲν ἤθελεν εἶσθαι τὸ πρῶτον παράδειγμα ζητηθεισῶν ψευδῶν ἐκθέσεων.»

λιν ἡ μετριοπάθεια τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις οὐδένα ἄλλον σκοπὸν εἶχεν εἰμὴ ν' ἀνανεώσῃ ἀποτελεσματικώτερον τὰς συνθήκας καὶ νὰ μεταχειρισθῇ τὴν ἐπελθοῦσαν κρίσιν πρὸς εἰρηνοποίησιν τῆς Ἀνατολῆς. Πρὸς δὲ τούτοις ἔλεγε τὸ ἔγγραφον, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ θέλει ζητήσει ἀποζημιώσεις διὰ τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου καὶ διὰ τὰς ζημίας τῶν ὑπηκόων του. Τὴν εὔλογον ταύτην ἀπαίτησιν ἔκρινεν ἡ Ῥωσσία καλὸν, ὡς ὑποπτευομένη ὑπὸ ὅλων, νὰ δικαιολογήσῃ καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις διὰ ἰδιαιτέρων ἐπιχειρημάτων. Οὕτως ἀνέφερον οἱ τὴν εἰρήνην τοῦ Ἰασίου συνομολογήσαντες, ὅτι τὸ νὰ ἐλαττώσῃ τις διὰ τῆς παραιτήσεως τῶν ἀποζημιώσεων τούτων τοὺς κινδύνους τῶν ἐκ μέρους τῆς Πύλης βιαιοπραγιῶν, εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς νὰ ἐνθαῤῥύνῃ τὸ θράσος καὶ τὴν ἀδικίαν αὐτῆς. Ὡσαύτως καὶ εἰς τὴν ἐνεστῶσαν περίστασιν ἔλεγεν ἡ ἐγκύκλιος, ὅτι ἡ κοινοποίησις, ὅτι ἡ Ῥωσσία οὐδένα φιλόδοξον σκοπὸν κατὰ τῶν Τούρκων τρέφει καὶ ὅτι οὐδὲ κἂν βαρεῖαν θυσίαν θέλει τοῖς ἐπιβάλλει, ἤθελεν ἐνθαῤῥύνει μόνον τὴν Πύλην εἰς τὴν ἐξακολούθησιν τῶν ἐχθροπραξιῶν.

Β. Ο ΡΩΣΣΙΚΟΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ.

1828. 1829.

Ἡ Πύλη, ἡ τοσοῦτον γενναία καὶ εὔτολμος καθ' ἣν ἐποχὴν προὐκάλει τὴν Ῥωσσίαν διὰ τῆς πρὸς τοὺς προὔχοντας ἐγκυκλίου της, ἐφαίνετο ὅτι, ἅμα δεχθείσης τῆς Ῥωσσίας τὴν πρόσκλησιν καὶ κηρυξάσης τὸν πόλεμον, εἶχεν ἀπολέσει πᾶσαν τὴν γενναιότητα καὶ πεποίθησίν της, ἀποφασίζουσα νὰ κάμῃ πανταχοῦ παραχωρήσεις ὅπως ἀναστείλῃ τὸν πόλεμον κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐνάρξεώς του. Ἀνεγνώσθη μὲν (5/17 Μαΐου) ἐν Κωνσταντινουπόλει διὰ τοῦ κήρυκος φιρμάνιον, δι' οὗ προσεκαλοῦντο πάντες οἱ πιστοὶ νὰ ἦναι ἕτοιμοι εἰς πόλεμον· ἀπήντησε μὲν ὁ βεὴζ

Προπαρασκευαὶ τῶν Τούρκων.

ἐφέντης ἀγερώχως εἰς τὴν περὶ τῶν ἐξοπλισμῶν ἐρώτησιν τοῦ διερμηνέως τῶν Κάτω χωρῶν, ὅτι ἡ ἀρίθμησις τῶν τουρκικῶν δυνάμεων εἶναι εὐκολωτάτη — αἱ δυνάμεις τῆς Τουρκίας εἶναι ὅλοι οἱ Ὀθωμανοὶ αὐτῆς κάτοικοι· ἐλέγετο μὲν καὶ περὶ τοῦ Σουλτάνου, ὅτι ἐξεφράσθη, ὅτι προτιμᾷ νὰ γείνῃ δερβίσης ἢ νὰ ἐξαγοράσῃ εἰρήνην ἀτιμωτικὴν, καὶ ὅτι σταθερὰν ἔχει ἀπόφασιν νὰ τεθῇ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ, ὅπερ ἀπὸ τῶν χρόνων Μουσταφᾶ τοῦ Β'. οὐδεὶς Σουλτάνος ἔπραξεν. Ἀλλὰ μ' ὅλα ταῦτα ἐκτεταμένοι διπλωματικοὶ κύκλοι καὶ μεμυημένοι τινὲς ἄνδρες, ὡς ὁ Γυλλεμινῶτος, ἦσαν πεποισμένοι, ὅτι ἡ Πύλη οὔτε τὰ μέσα ἔχει οὔτε τὴν στερεὰν θέλησιν ν' ἀντισταθῇ κατὰ τῆς Ῥωσσίας. Ὁ εἰς τὰ ὅπλα προσκαλούμενος λαὸς δὲν ἐξηγέρθη· οἱ Ῥῶσσοι εὑρίσκοντο πρὸ πολλοῦ ἤδη ἐν ταῖς παραδουναβίοις Ἡγεμονίαις, πρὶν ἢ ἐκδοθῇ ἡ τουρκικὴ ἐγκύκλιος τοῦ πολέμου (29/10 Ἰουν.)· πολὺ ἐβράδυνε καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος Χουσεῒν μετὰ τοῦ καϊμακάμου του, τοῦ ἐνθέρμου ὀπαδοῦ τῶν στρατιωτικῶν μεταῤῥυθμίσεων Χαλὶλ πασᾶ, νὰ μεταβῇ εἰς τὴν θέσιν του εἰς Σοῦμλαν, καὶ ὁ καπουτὰν πασᾶς Ἰζζὲτ Μεχμὲτ εἰς Βάρναν· ὁ μέγας βεζίρης ἀπῆλθεν εἰς τὴν θέσιν του, εἰς Ἀδριανούπολιν, ὑπερμεσοῦντος ἤδη τοῦ θέρους· ὁ δὲ Σουλτάνος οὐδὲ κἂν ἐγκατέλιπε τὴν πρωτεύουσάν του· ἑνὶ δὲ λόγῳ ὁ πολεμικὸς ἐνθουσιασμὸς, ὁ καταλαβὼν ἄλλοτε τοσοῦτον εὐκόλως τοὺς Μωαμεθανοὺς, ἐξέλιπεν ἤδη ἐντελῶς. Μόνον οἱ διπλωμάται τῆς Αὐστρίας, οἱ φίλα πρὸς τὴν Πύλην φρονοῦντες, ἔβλεπον τὰ πράγματα ὑπὸ διάφορον, εὐνοϊκὴν ὄψιν. Ἡ Αὐστρία προοιώνισεν εἰς τοὺς Ῥώσσους στρατιωτικὴν ἀντίστασιν, ἥτις θετικῶς, ὡς ἡ ἀπροσδόκητος διπλωματικὴ, ἠθικὴ ἀντίστασις τῆς Πύλης, θέλει διαψεύσει καὶ τὸ μυθιστόρημα, τὸ ὁποῖον πρὸ ἐτῶν ἡ Ῥωσσία συνέταττεν ἐν Πετρουπόλει, καὶ τὰ κολακευτικὰ ὄνειρα περὶ ὑποσκάψεως τοῦ τουρκικοῦ κράτους, τὰ ὁποῖα οἱ Ῥῶσσοι ἔβλεπον μὲ τὴν εὐκολίαν ἐκείνην ἥτις συνεδέετο πρὸς ἅπαντα τὰ ῥωσσικὰ σχέδια. Ἐν τῇ ἀταράχῳ καὶ ἡσύχῳ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν κατοίκων διαγωγῇ, ἥτις ἀντικατέστησε τὴν ἄσκοπον καὶ ταραχώδη τῶν γενιτσάρων συμ-

περιφορὰν ἔβλεπεν ἡ Αὐστρία, ὡς καὶ οἱ νοημονέστεροι τῶν Τούρκων, πρόοδον. Καὶ ὡς πρὸς τὴν τροφοδότησιν εὗρεν ἡ Αὐστρία κατάλληλον τὸ μέτρον τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως, νὰ προβαίνῃ εἰς τὴν διέγερσιν τοῦ λαοῦ καθ' ὅσον ἐπροχώρουν οἱ ἐχθροί, καὶ νὰ μὴ θέτῃ εἰς κίνησιν ταὐτοχρόνως ἅπαντα τὸν ὑπὸ τοὺς πασάδας διατεταγμένον στρατόν. Τὴν μὴ ἀναχώρησιν δὲ τοῦ Σουλτάνου καὶ τὴν βραδύτητα τοῦ μεγάλου βεζίρου ν' ἀπέλθῃ τῆς πρωτευούσης ἐξήγησεν ἡ Αὐστρία ὡς προελθούσας ἐκ τοῦ φόβου, μὴ οἱ Ῥῶσσοι ὠφελούμενοι ἐκ τῆς κατὰ θάλασσαν ὑπεροχῆς των ἀποβιβάσωσι στρατὸν πλησίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Κατόπιν ἀπέδειξεν ἡ πορεία τῶν πραγμάτων, ὅτι ἡ ἀμέλεια αὕτη καὶ ἡ βραδύτης ὡς πρὸς τὴν λῆψιν τῶν ἀναγκαίων μέτρων εἶχον ἄλλην αἰτίαν. Δὲν ἠπατήθη ἡ Ῥωσσία θεωρήσασα καὶ δράξασα τὴν κρίσιμον ἐποχὴν τῆς ἀναπλάσεως τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ὡς τὴν κατάλληλον στιγμὴν διὰ τὸν πόλεμον. Ἡ στρατολογία, ἡ ἐνδυμασία, καὶ ἡ γύμνασις τοῦ νέου στρατοῦ ἀπήντησαν καθ' ἅπασαν τὴν Τουρκίαν μέγιστα προσκόμματα καὶ διήγειραν πλείστην δυσαρέσκειαν· ἡ κυβέρνησις ἠναγκάσθη νὰ ἐκλέξῃ ὅλως νέους ἄνδρας ὡς εὐπειθεστέρους, ἀλλ' ἀπεδείχθη κατόπιν, ὅτι οἱ στρατιῶται οὗτοι δὲν ἀντεῖχον εἰς τὰς κακουχίας τῶν ἐκστρατειῶν· εἰσαχθείσης αὐστηροτέρας πειθαρχίας ἀπωλέσθησαν καὶ ἡ ἀρχαία πεποίθησις εἰς τὴν νίκην καὶ τὸ ἀτρόμητον ἐν ταῖς μάχαις θάῤῥος· ὁ τραχὺς, βάρβαρος τρόπος τοῦ πολεμεῖν εἶχε καταργηθῇ πρὶν ἢ ἀντικατασταθῇ διὰ τοῦ ἠπιωτέρου πεπολιτισμένου τρόπου, πρὶν ἢ δοκιμασθῇ διὰ τῆς πείρας καὶ ῥιζωθῇ διὰ τῆς ἕξεως· ἐντελὴς δ' ὑπῆρχεν ἔλλειψις ἱκανῶν ἀξιωματικῶν, διότι οἱ ξένοι προεγύμναζον μόνον, δὲν εἶχον ὅμως καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ διοικεῖν. Ὁ ἀριθμὸς τοῦ ἀναδιοργανισθέντος τακτικοῦ στρατοῦ δὲν ὑπερέβαινε τὰς 48 χιλιάδας ἀνδρῶν· ὅθεν ἀνάγκη ἦτο νὰ προσληφθῶσιν, ὡς καὶ ἄλλοτε τὰ ἄτακτα ἀσιατικὰ στίφη. Οὐχ ἧττον ὅμως ἡ Πύλη δὲν ἠδυνήθη νὰ σχηματίσῃ εἰμὴ στρατὸν ἐξ 150 χιλιάδων ἀνδρῶν (μὴ συναριθμουμένων τῶν ἐκτὸς τοῦ θεάτρου τοῦ πολέμου φρουρῶν), ἐξ ὧν αἱ μὲν 67 χιλιάδες εἶχον

νὰ ὑπερασπισθῶσι τὰς δύο πρωτευούσας Κωνσταντινούπολιν καὶ Ἀδριανούπολιν, 30 χιλιάδες δὲ ν᾽ ἀντιπαραταχθῶσι κατὰ τῶν Ῥώσσων ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ, ὥστε ἐπὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ θεάτρου τοῦ πολέμου δὲν ἔμενον διαθέσιμοι εἰμὴ 25 χιλιάδες ἀνδρῶν, ἀποτελούντων τὰς ἐν τοῖς παραδουναβίοις φρουρίοις φρουρὰς, καὶ ἕτεραι 25 χιλιάδες, συγκεντρωμέναι ἐν τῷ μεγάλῳ καὶ ὀχυρῷ τῆς Σούμλας στρατοπέδῳ. Τοὺς ῥαγιάδας δὲ, τοὺς χριστιανοὺς Βουλγάρους, οἵτινες ἀείποτε πρὸς τοὺς Ῥώσσους εἶχον ζωηρὰς συμπαθείας, καὶ τοὺς Σέρβους, οἵτινες ἅμα ἐλάμβανον τὰ ὅπλα ἤθελον αὐτομολήσει πρὸς τοὺς ἐχθροὺς, δὲν ἐτόλμα βεβαίως ἡ Πύλη νὰ προσκαλέσῃ. Τῆς ὑπερασπίσεως τῶν παραδουναβίων Ἡγεμονιῶν παρῃτήθη εὐθὺς ἐξ ὑπαρχῆς ἡ Τουρκία· τοὐναντίον δὲ ἀσμένως θέλουσα νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὸ μῖσος τῶν Βοσνίων κατὰ τῶν Σέρβων, διέταξε τὸν πασᾶν τῆς Βοσνίας Ἀβδουρραχεὶμ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Σερβίαν μετὰ 10 χιλιάδων ἀνδρῶν· συγχρόνως δὲ διετάχθη ὁ Μουσταφᾶ πασᾶς τῆς Σκόρδας μετὰ τῶν Ἀλβανῶν ν᾽ ἀπειλῇ τὴν δεξιὰν τῶν Ῥώσσων πτέρυγα. Ἐὰν τοῦτο ἐξετελεῖτο, ἐὰν τοὺς ἀνδρείους Βοσνίους καὶ Ἀλβανοὺς ἠδύνατο ἡ Πύλη κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Χουσεῒν νὰ μεταχειρισθῇ πρὸς συγκρότησιν ὀρεινοῦ πολέμου ἐπὶ τῆς ὑπὸ κοιλάδων διεσχισμένης, δασώδους, δυσβάτου, νοσώδους καὶ ἀκάρπου χώρας τῆς μεταξὺ τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ Αἵμου (τῶν Βαλκανίων ὀρέων) κειμένης, ἥτις συνηγωνίζετο ἐνταῦθα ὑπὲρ τῶν Τούρκων, ὅπως ἐμάχοντο κατ᾽ αὐτῶν οἱ πρὸς μεσημβρίαν ὀρεινοὶ τῆς Ἑλλάδος λαβύρινθοι, τότε βεβαίως ὁ πόλεμος ἤθελε λάβει ἐκ πρώτης ἀρχῆς διάφορον χαρακτῆρα ἴσως δὲ καὶ ὅλως διάφορον ἔκβασιν. Ἀλλ᾽ ἡ Ῥωσσία ἀπέκτησεν ἀνεκτιμήτους ὠφελείας καὶ ἐκ τῶν ἀρχαίων προπαρασκευῶν καὶ ἐκ τῆς νεωστὶ εἰς ἐνέργειαν τεθείσης χρήσεως τοῦ πατροπαραδότου αὐτῆς συστήματος τῶν ὑποκινήσεων, καὶ ἐκ τῶν σχέσεών της πρὸς τοὺς χριστιανοὺς τῆς Πύλης ὑπηκόους. Ὁ πρίγκηψ Μεττερχνῖχος εἶχε πρό τινων ἤδη μηνῶν πληροφορήσει θετικῶς τὴν πρωσσικὴν κυβέρνησιν, ὅτι 30 χιλιάδες Σέρβοι ἦσαν ἕτοιμοι νὰ ἐπαναστατήσωσι καὶ νὰ συμπράξωσι ἐν τῷ πο-

λέμω ὑπὸ τὴν διοίκησιν Ῥώσσων ἀξιωματικῶν· ἀλλ' ὁ Τσάρος ἀπέδειξεν ἤδη ἐνώπιον τοῦ κόσμου ὅλου τὴν μετριοπάθειάν του, δώσας εἰς τοὺς Σέρβους τὴν (ἀκριβῶς ἐκτελεσθεῖσαν) συμβουλὴν νὰ μείνωσιν ἥσυχοι καὶ ἐντὸς τοῦ νόμου. Παραιτούμενος δὲ τῆς συμπράξεως τῶν Σέρβων ἀπέκτησε τὴν πολὺ πολυτιμοτέραν αὐτῶν συνδρομήν, παρακινήσας τὸν πρίγκηπα Μιλόσην, τὸν μὲν πασᾶν τῆς Σκόδρας νὰ ἐμποδίσῃ ἀπὸ τοῦ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν, τοῖς δὲ Βοσνίοις νὰ διακωλύσῃ ἐν ἀνάγκῃ καὶ διὰ τῶν ὅπλων τὴν εἰς Σερβίαν εἰσέλασιν· ἀμφότερα ἐγένοντο. Ὁ πασᾶς τῆς Σκόδρας, θετὸς ἀδελφὸς τοῦ Μιλόση, ἠκολούθησε καὶ τώρα, ὡς καὶ πρότερον, τὴν συμβουλὴν τοῦ πρίγκηπος τῆς Σερβίας καὶ ἔμεινεν ἀκίνητος καθ' ὅλον τὸ ἔτος· εἰς δὲ τοὺς ἐπὶ τῇ ἀναδιοργανώσει τοῦ στρατοῦ δυσηρεστημένους Βοσνίους, οἵτινες συνεκέντρωσαν εἰς Βιαλίναν παρὰ τὰ σερβικὰ μεθόρια 30 χιλιάδας ἀνδρῶν, ἔδωκεν ὁ Μιλόσης διὰ τῆς ἐχθρικῆς διαγωγῆς του τὴν ἐπιθυμητὴν ἀφορμὴν νὰ διαλυθῶσιν. Ὁ Τσάρος μὴ ἀρκούμενος εἰς τὸ ὅτι οἱ Γάλλοι ἔμελλον νὰ τῷ προετοιμάσωσι πρὸς μεσημβρίαν ἀντιπερισπασμὸν διὰ τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἐκστρατείας των, ἠθέλησε νὰ δοκιμάσῃ τὴν ἀφοσίωσιν τῆς μηκέτι ὑπαρχούσης Ἑλλάδος καὶ τοῦ νέου αὐτῆς Κυβερνήτου. Ὁ Καποδίστριας ἅμα τῇ παραδοχῇ τοῦ ἀξιώματος τοῦ Κυβερνήτου, καὶ ὡς ὅρον τρόπον τινὰ τῆς παραδοχῆς ταύτης παρεκάλεσεν (1) ἐπανειλημμένως τὰς τρεῖς Δυνάμεις καὶ τὰ ἀναγκαῖα μέσα νὰ τῷ χορηγήσωσι καὶ δάνειον νὰ τῷ ἐγγυηθῶσιν ἢ νὰ τῷ πέμψωσι χρηματικὴν στρατιωτικὴν συνδρομήν, ὅπως, συμπράξει τῶν ἡνωμένων στόλων, ἀναγκάσῃ τὸν Ἰβραὴμ πασᾶν νὰ καταθέσῃ τὰ ὅπλα. Φαίνεται ὅτι ἐν ἀρχῇ οὐδεμία τῶν τριῶν Δυνάμεων ἔδειξε μεγάλην προθυμίαν νὰ συγκατατεθῇ εἰς τὰς αἰτήσεις ταύτας τοῦ Κυβερνήτου· ἀλλ' ἡ Ῥωσσία ἅμα ἀπεφάσισε νὰ προβῇ εἰς τὸν πόλεμον, ἐθεώρησεν ὡς μὴ εὐκαταφρόνητον συνδρομήν, νὰ ἴδῃ συμπράττουσαν καὶ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν εἰρηνοποίησιν τῆς Ἀνατολῆς ἐπὶ

(1) Ὑπόμνημα ἀπὸ 31 Αὐγούστου (12 Σεπτεμ.) καὶ διακοίνωσις ἀπὸ 20 Σεπτεμ. (2. Ὀκτωβρ.) 1827. Ἀλληλογραφία τοῦ Καποδιστρίου 1, 235 (γαλλιστί).

τῆς αὐτῆς τοὐλάχιστον μετὰ τῶν συμμάχων της γραμμῆς· ὅθεν, ὑποστηριζομένη ὑπὸ τῆς Γαλλίας, ἐκήρυξεν ἡ Ῥωσσία ἐν τῇ ἐν Λονδίνῳ Συνδιασκέψει (29/12 Μαρτίου 1828) ἑαυτὴν ἑτοίμην νὰ ἐγγυηθῇ τὸ τρίτον τοῦ δανείου τῶν 2 ἑκατομμυρίων λιρῶν, τοῦ κατὰ τὸν Καποδίστριαν ἀπαιτουμένου, καὶ νὰ προσφέρῃ καὶ ἀμέσους συνεισφοράς, αἵτινες εὑρίσκοντο ἤδη ἐν χερσὶ τοῦ ναυάρχου Αὒδένου. Ἡ ἐσωτερικὴ τῶν συμμάχων διχόνοια διετάραξε καὶ πάλιν, πρὸς βλάβην τῶν Ἑλλήνων, τὰς ἐνεργείας ταύτας τοῦ Φιλελληνισμοῦ τῶν μεγάλων Δυνάμεων. Καὶ ἡ μὲν Ἀγγλία ἠναντιώθη εἰς τὸν διὰ χρημάτων πόλεμον τοῦτον κατὰ τῆς Πύλης, ὁ δὲ Νεσελρὼδ ὑπεστήριξε (17/29 Ἀπριλίου) τὸ μέτρον τοῦτο, εἰπών, ὅτι αἱ συνεισφοραὶ δὲν εἶναι καταπάτησις τῆς οὐδετερότητος, δὲν εἶναι φανερὰ ἐχθροπραξία, δυναμένη νὰ κλονίσῃ τὸ τουρκικὸν κράτος. Καὶ πραγματικῶς ὑπεσχέθησαν ἥ τε Ῥωσσία καὶ ἡ Γαλλία εἰς τὸν Κυβερνήτην τακτικὴν μηνιαίαν συνδρομὴν ἀνὰ 1/2 ἑκατομ. φράγκων ἑκάστη, καὶ ὁ Τσάρος ἔκαμεν ἀρχὴν διὰ τῆς συνεισφορᾶς 1 1/2 ἑκατομ. ῥουβλίων, τὰ ὁποῖα ἔμελλον νὰ χρησιμεύσωσιν «εἰς τὰς μάλιστα κατεπειγούσας ἀνάγκας τοῦ στρατοῦ καὶ εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ λαοῦ.» Ἐὰν Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος ἦτο ἀνὴρ πατριώτης καὶ ἀνεξάρτητος ἤθελε μεταχειρισθῆ τὸ σημαντικὸν τοῦτο ποσὸν πρὸ πάντων εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ εἰς ἐλεεινὴν θέσιν εὑρισκομένου ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀλλ' ὁ Καποδίστριας, κηρύττων πανταχοῦ, ὅτι «εἶναι ὑπεύθυνος διὰ τὴν καλὴν χρῆσιν τῶν ὑπὸ τῶν Δυνάμεων παραχωρουμένων συνδρομῶν», κατεσπατάλησεν αὐτὰς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς ὅλως ἀσύγγνωστον καὶ πολυδάπανον διοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ. Μόλις καταπλεύσας μετὰ τὴν ἐν Εὐρώπῃ περιοδείαν του ἀπὸ Μελίτης εἰς Αἴγιναν (11/23 Ἰανουαρίου) καὶ ἐγκαθιδρυθεὶς εἰς τὴν θέσιν του (20/7 Φεβρουαρίου), συνεκέντρωσε κατὰ πρῶτον τοὺς ταραχοποιοὺς Ῥουμελιώτας ἐν στρατοπέδῳ παρὰ τὴν Τροιζῆνα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ὑψηλάντου, ἀνέστειλε πᾶσαν περαιτέρω πρὸς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Χίου βοήθειαν, ἐφωδίασεν ἀντὶ τούτου τὴν ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι

Τσούρτς μὲ τροφὰς καὶ πολεμεφόδια, καὶ εἶτα μετέθεσεν εἰς Μέγαρα τὸ σῶμα τοῦ Ὑψηλάντου, τὸ ὁποῖον ηὔξησεν εἰς 8000 ἄνδρας. Τὸ σῶμα τοῦτο ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Μεσολογγίου, εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῆς ἀπολεσθείσης στερεᾶς Ἑλλάδος, ὅπως συνομολογουμένης τῆς εἰρήνης βασισθῇ ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ ἀρκούσης κτήσεως. Οὐχ ἧττον ὅμως οὐδὲν καθ' ὅλον τὸ θέρος ἐγένετο ὑπὲρ τῶν εὐτελῶν τούτων καὶ φυσικῶν σκοπῶν. Φαίνεται ὅτι τὸ κύριον μέλημα τοῦ Καποδιστρίου ἦτο ὁ καταρτισμὸς τακτικῶς διωργανισμένου στρατοῦ, τὸν ὁποῖον νὰ δύνανται οἱ σύμμαχοι νὰ διαθέτωσιν ὑπὲρ τῶν σκοπῶν αὐτῶν. Αὐτοπροσώπως μετέβη (15/27 Ἰουνίου) ὁ Κυβερνήτης εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ἵνα ἐπιθεωρήσῃ τὸν ὑπὸ τὸν Τσούρτς στρατόν, πρὸς ἐπιθεώρησιν δὲ τοῦ ἐν Μεγάροις στρατοῦ ἔπεμψεν (Αὔγουστον) τὸν συνταγματάρχην Ῥίχτερον ἐκ τοῦ ἐπιτελείου τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας, καὶ ἔγραψε συγχρόνως πρὸς τὸν Ὑψηλάντην, ὅτι τοῦτο εἶναι καὶ δίκαιον, καθότι ὁ στρατὸς δὲν διατηρεῖται εἰμὴ διὰ τῶν ῥωσσικῶν καὶ γαλλικῶν χρηματικῶν συνεισφορῶν. Ἐὰν τοῦτο ἦτο δίκαιον, δικαιότερον βεβαίως ἦτο κατὰ τὸν Καποδίστριαν, ὁ στρατὸς οὗτος νὰ μὴ ἐπιχειρίσῃ καὶ οὐδὲν ἄνευ τῆς θελήσεως τῶν συντηρητῶν αὐτοῦ. Οὕτω καὶ ἐγένετο. Ὁ στρατὸς ὤφειλε νὰ ἦναι ἕτοιμος νὰ συμπράξῃ κατὰ τὰς περιστάσεις ὑπὲρ τῶν σκοπῶν τῆς γαλλικῆς ἐκστρατείας. Ἐν ὅσῳ ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς ἵστατο ἐν Πελοποννήσῳ, εἶχεν ἡ Ῥωσσία συμφέρον, νὰ διατελῇ ὁ Αἰγύπτιος ὑπὸ διηνεκῆ ἐπιτήρησιν, ὅπως μὴ προβῇ εἰς ἀκαίρους ἀντιπερισπασμούς. Ὅθεν ἡ συγκέντρωσις τῶν δύο Ἑλληνικῶν στρατῶν πρὸ τῆς ἀφίξεως τῶν Γάλλων οὐδένα ἕτερον εἶχε σκοπόν, ἢ νὰ διακωλύσῃ τὴν ἐπισίτισιν τῶν Αἰγυπτίων διὰ τῆς Ναυπάκτου καὶ τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου.

Προπαρασκευαὶ τῆς Ῥωσσίας.

Ἐν ᾧ ἡ Ῥωσσία, ἐξασφαλισθεῖσα ἐν Ἀσίᾳ διὰ τῆς νέας μετὰ τῆς Περσίας εἰρήνης, ἐπολιτεύθη περιεσκεμμένως καὶ πρὸς ἀνατολὰς καὶ πρὸς μεσημβρίαν καὶ πρὸς δυσμάς, ὅπως ἐξασφαλισθῇ πανταχόθεν καὶ προπαρασκευάσῃ ἀντιπερισπασμούς, ἐφαίνετο τοὐναντίον ἐκ τῶν ἀμέσων αὐτῆς ἐπὶ τῆς κυρίας σκηνῆς τοῦ

πολέμου προπαρασκευῶν ὅτι ἡ περίσκεψις αὕτη ὑπεχώρει καθ' ὅλα εἰς τὴν ὑπεροπτικὴν περιφρόνησιν τοῦ ἐχθροῦ, καθ' ἣν ἡ Ῥωσσία ὑπέταττε μετ' ἀσυγγνώστου ἐπιπολαιότητος τὴν ἐκτίμησιν τῶν ὑλικῶν μέσων εἰς τὸν ὑπολογισμὸν τῶν ὑπὲρ τὸ δέον ὑπερτετιμημένων ἠθικῶν μέσων. Ἀναμφιβόλως τὸ σχέδιον τοῦ Τσάρου ἦτο ν' ἀποπερατώσῃ τὸν πρὸ πολλοῦ ἐπικείμενον πόλεμον διὰ μιᾶς καὶ μόνης καταπληκτικῆς ἐκστρατείας, νὰ ἐκτελέσῃ μετὰ τὴν διάβασιν τοῦ Δουνάβεως τὰ ἀπαραίτητα κινήματα πρὸς παράλυσιν τῆς Σούμλας καὶ ἅλωσιν τῆς Βάρνας ἐν ταχείᾳ σειρᾷ ἐπιτυχιῶν, καὶ προχωρῶν διὰ τοῦ Αἵμου μέχρις Ἀδριανουπόλεως ν' ἀναγκάσῃ τὴν Πύλην νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην. Ἀλλὰ καὶ τούτων ὄντων τῶν σκοπῶν ἡ ἐκστρατεία ἤρχισε πολὺ ἀργὰ καὶ ἐπὶ τῇ προϋποθέσει διηνεκῶν ἐπιτυχιῶν καὶ οὐδεμιᾶς ἀντιστάσεως. Παρεσκευασμένος καὶ ἀπεφασισμένος εἰς πόλεμον ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου ἤδη ἀπώλεσεν ὁ Τσάρος μέχρι τῆς πρώτης ἐνάρξεως τῆς ἐκστρατείας τρεῖς ὅλους πολυτίμους μῆνας. Δὲν ἤθελεν, ὡς ἐφαίνετο, νὰ ἐκτεθῇ ἀπέναντι τῆς Ἀγγλίας διὰ πραγματικῶν πολεμικῶν πράξεων· ἡ συγκέντρωσις τοῦ στρατοῦ μεταξὺ Προύθου καὶ Δνιέστρου ἐξετελέσθη μόλις περὶ τὰ τέλη τοῦ Μαρτίου, ἡ κήρυξις τοῦ πολέμου ἐγένετο μόλις περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἀπριλίου· ἡ δὲ διάβασις διὰ τοῦ Προύθου καὶ εἰσβολὴ εἰς τὴν Μολδαυΐαν ἐπεχειρίσθη μόλις περὶ τὰς ἀρχὰς Μαΐου (25/7 Μαΐου), καὶ ἡ διάβασις τοῦ Δουνάβεως μόλις ἕνα μῆνα μετὰ ταῦτα (27/8 Ἰουνίου). Πρὸ δύο μηνῶν οἱ Τοῦρκοι εὑρίσκοντο ὅλως ἀπαράσκευοι, καὶ τὰ ὀχυρώτατα τῶν παραδουναβίων φρουρίων ἔπιπτον ἴσως, ὡς καὶ πρότερον πολλάκις, εὐθὺς κατὰ τὴν πρώτην ἔφοδον. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ τὰ μέσα τοῦ πολέμου ἦσαν διὰ τοὺς μεγάλους τούτους σκοποὺς πολὺ περιωρισμένα. Ὁ ὑπὸ τὸν ἀντιστράτηγον κόμητα Βιτγενστάϊν στρατός, ᾧ εἶχεν ἀνατεθῆ ἡ εὐρωπαϊκὴ ἐκστρατεία, ἦτο προσδιωρισμένος νὰ ἔχῃ ἐν τοῖς τρισὶν αὐτοῦ σώμασι (τῷ τρίτῳ, τῷ ἕκτῳ καὶ τῷ ἑβδόμῳ) δύναμιν 120 χιλιάδων ἀνδρῶν, καὶ ὅμως ἕνεκα καταχρήσεων, ἀμελείας καὶ διαφόρων ἄλλων προσκομμάτων, οὐδὲ 60 χιλιάδας

ἀνδρῶν εἶχεν· ὥστε εὐθὺς κατὰ τὰ πρῶτα αὐτοῦ κινήματα ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ προσκληθῇ εἰς βοήθειαν αὐτοῦ καὶ μέρος τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς, τὸ ὁποῖον περὶ τὸν Αὔγουστον μόλις ἦλθεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ πολέμου, καὶ τὸ δεύτερον σῶμα, τὸ ὁποῖον μόλις μετὰ τὸ τέλος τῆς ἐκστρατείας ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ παρὰ τὸν Δούναβιν. Ἐὰν ὁ ὀλιγάριθμος οὗτος στρατὸς ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὰ μέσα τῆς συντηρήσεως τῶν καταληφθησομένων χωρῶν, οὐχ ἧττον ὅμως ἡ μικρὰ αὕτη ὠφέλεια κατεστρέφετο ἕνεκα τοῦ μεγάλου καὶ λαμπροῦ ἐπιτελείου τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις παρευρισκόμενος εἰς τὸ ἐνεργητικὸν σῶμα τοῦ στρατοῦ ἐθεώρει, ὡς φαίνεται, ἕνεκα τῆς ἀντιζηλείας τῶν Δυνάμεων, ἀπαραίτητον νὰ σύρῃ μεθ' ἑαυτοῦ ὁλόκληρον διπλωματικὸν σῶμα· καὶ αἱ τέσσαρες Δυνάμεις ἀπέστειλαν ἀνωτέρους ἀξιωματικοὺς ὡς ἀντιπροσώπους των παρὰ τῷ Τσάρῳ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐκστρατείας, ἡ μὲν Γαλλία τὸν δοῦκα τῆς Μορτεμάρτης ἡ δὲ Ἀγγλία τὸν λόρδον Ἠτεσβούρην (Heylesbury), ἡ δὲ Πρωσσία τὸν κόμητα Νόστιτς, καὶ αὐτὴ ἡ Αὐστρία τὸν πρίγκηπα τῆς Ὀμβούργης, ὃν ὁ Τσάρος μετὰ ἰδιαζούσης εὐγνωμοσύνης ὑπεδέχθη· ἀλλ' ἡ μεγαλοπρέπεια αὕτη ἀπῄτει, ὡς λέγεται, τὴν συντήρησιν δεκακισχιλίων ἵππων, ἀντὶ τῶν ὁποίων ἠδύνατο ὁ στρατὸς νὰ ἔχῃ δύο ὁλοκλήρους ἔτι μοίρας ἱππικοῦ. Ἐν γένει μεγάλη ὑπῆρχεν ἔλλειψις τοῦ ὅπλου τούτου. Τὸ ἱππικὸν ἦτο καὶ ὀλιγάριθμον καὶ δυσκίνητον· τετρακισχίλιοι ἦσαν μόλις οἱ Κοζάκοι, οἵτινες ὡς πρὸς τὴν φύσιν τοῦ ἐδάφους καὶ τὴν τακτικὴν τῶν ἐχθρῶν ἦσαν οἱ καταλληλότατοι. Ἔτι δὲ ἀκαταληπτότερον ἦτο πῶς ὁ ῥωσσικὸς οὗτος στρατὸς ἔχων πλεῖστον πυροβολικὸν δὲν εἶχεν εἰμὴ μίαν καὶ μόνην πολιορκητικὴν κανονοστοιχίαν, ἐν ᾧ προεβλέπετο πόλεμος πολιορκητικός, εἰς τὸν ὁποῖον οἱ Τοῦρκοι ἔξεῖχον. Ἔμπειροί τινες στρατιωτικοί, ὡς ὁ Πότσος, συνεβούλευον, νὰ κυριευθῶσι πρῶτον ἅπαντα τὰ παρὰ τὸν Δούναβιν φρούρια ἀπὸ τῆς Ἰβραΐλας μέχρι τῶν σερβικῶν συνόρων καὶ νὰ σχηματισθῇ οὕτως εὐρεῖα καὶ ἐλευθέρα γραμμή, ὅπως ὁ στρατὸς δυνηθῇ νὰ προχωρήσῃ συγχρόνως ἐκ διαφόρων μερῶν· ἀλλ' ἡ ἀβροφροσύνη

πρὸς τὴν Αὐστρίαν, ἀπὸ τῶν συνόρων τῆς ὁποίας ἡ Ῥωσσία ἤθελε νὰ κρατῇ ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον μακρὰν τὴν δᾷδα τοῦ πολέμου, συνετέλεσεν ὥστε ἡ ἐπίθεσις νὰ γείνῃ κατὰ τῶν δύο μόνον ἀνατολικῶν φρουρίων, τοῦ τῆς Ἰβραΐλας καὶ τῆς Σιλιστρίας, τῶν ὁποίων ἡ κατοχὴ ἦτο ἀπαραιτήτως ἀναγκαία διὰ τὴν προχώρησιν τοῦ στρατοῦ καὶ τὴν προμήθειαν τῶν τροφίμων. Ἡ δεξιὰ πτέρυξ λοιπὸν τοῦ στρατοῦ, τὸ ἐξ 20,000 ἀνδρῶν ἕκτον σῶμα ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ῥὼτ, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ καταλάβῃ τὰς Ἡγεμονίας, διετάχθη νὰ παρατηρῇ ἁπλῶς τὸ Βιδίνιον καὶ τὴν Ῥουστσούκην· τὸ κέντρον δὲ, τὸ ἐκ 18,000 ἀνδρῶν ἕβδομον σῶμα ὑπὸ τὸν μέγαν δοῦκα Μιχαὴλ, διετάχθη νὰ πολιορκήσῃ πρῶτον τὴν Ἰβραΐλαν (εἰς τὴν ταχεῖαν παράδοσιν τῆς ὁποίας οἱ Ῥῶσσοι εἶχον σταθερὰν πεποίθησιν) καὶ ἔπειτα τὴν Σιλίστριαν, ἐν ᾧ ἡ ἀριστερὰ πτέρυξ, τὸ ἐκ 30,000 ἀνδρῶν τρίτον σῶμα ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ῥουδιέβιτς, ἔμελλε νὰ διαβῇ τὸν Δούναβιν μεταξὺ Ματσινίου καὶ Ἰσαξίου, νὰ κυριεύσῃ τὰ μικρὰ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς τοῦ Δουνάβεως ὄχθης φρούρια, τὰ ἀπέναντι τῆς Βεσσαραβίας, καὶ οὕτω νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν πτῶσιν τῆς Ἰβραΐλας. Οἱ Ῥῶσσοι στρατιωτικοὶ, οἱ καλῶς ἐννοήσαντες τὴν πρὸς τὴν Αὐστρίαν εὐφροσύνην δὲν ἐνόουν ἤδη, τίνος ἕνεκα δὲν ἐπετρέπετο εἰς τὸ ἀκολουθοῦν σῶμα ἡ κατάληψις τῶν ὅλως ἀφρουρήτων Ἡγεμονιῶν, καὶ τίνος ἕνεκα μεταχομιζομένων διὰ τοῦ Προύθου πολλῶν σχεδιῶν καὶ λέμβων δὲν ἐγίνετο τοὐλάχιστον ἡ διὰ τοῦ Δουνάβεως μετάβασις συγχρόνως μετὰ τῆς διὰ τοῦ Προύθου, μετὰ τῆς εἰσόδου εἰς τὴν Μολδαυΐαν καὶ μετὰ τῆς πολιορκίας τῆς Ἰβραΐλας. Πρὸς τὴν διὰ τοῦ Δουνάβεως μετάβασιν ἐξέλεξαν οἱ Ῥῶσσοι παραδόξως πως τὴν παρὰ τὸ Σατουνόβον θέσιν, ἔνθα ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐγερθῇ πρότερον ἐκ χωμάτων εἰς ἀπόστασιν δύο ὅλων ὡρῶν διὰ μέσου τῆς [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] εἰς τοὺς Τούρκους ἕνα [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] τὰ [illegible] [illegible] νὰ ἐγερθῇ [illegible] [illegible] [illegible] Ῥώσσων, ἔνθα δὲν ὑπῆρχε [illegible] [illegible], ἐξέλεξαν οἱ Ῥῶσσοι τὴν καταλληλοτάτην [illegible] θέσιν, ἥτις [illegible] τὰ

κινήματα τοῦ μόνου ἐνεργητικοῦ τούτου στρατιωτικοῦ σώματος εἰς χώραν ὅλως ἀκατάλληλον, διὰ μέσου δηλ. τῆς πτωχῆς καὶ ἀνύδρου Δοβρούσκης.

Μὲ ὅλα τὰ προσκόμματα, μ' ὅλας τὰς ἀργοπορίας ταύτας, αἱ πρῶται ἐπιχειρήσεις ἐνέφαινον ταχεῖαν καὶ παρὰ προσδοκίαν θριαμβευτικὴν τοῦ πολέμου διεξαγωγὴν (1). Ἡ κατάληψις τῶν παραδουναβίων Ἡγεμονιῶν δὲν ἦτο ἄλλο ἢ ἁπλοῦς στρατιωτικὸς περίπατος· τὸ κέντρον τοῦ ἕκτου σώματος ἔφθασεν ἀκωλύτως (4/16 Μαΐου) εἰς Βουκουρέστιον, ἡ δὲ ἐμπροσθοφυλακὴ τῶν Κοζάκων (9/21 Μαΐου) εἰς Κραϊώβην. Ἡ διάβασις τοῦ Δουνάβεως παρὰ τὸ Σατούνοβον ἐξετελέσθη μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Τσάρου ἄνευ τινὸς δυσκολίας (26/7 Ἰουνίου). Δεκακισχίλιοι Τοῦρκοι, οἵτινες ἐν τοῖς καταλλήλως τοποθετηθεῖσιν ὀχυρώμασιν ἀπέναντι τοῦ προσχώματος ἠδύναντο νὰ παρεμβάλωσιν εἰς τὴν διάβασιν τὰ μεγαλείτερα προσκόμματα, ἔφυγον ἐνώπιον μικροῦ ἀποσπάσματος Ῥώσσων, μεταβιβασθέντων ἐπὶ λέμβων, καὶ κατέφυγον εἰς Ἰσάξιον, μικρόν τι φρούριον τῆς Δοβρούσκης, κείμενον εἰς ἀπόστασιν τετρακισχιλίων μόλις βημάτων ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς ἀποβάσεως. Ὁ διοικητὴς τοῦ φρουρίου τούτου παρεδόθη τὴν αὐτὴν ἡμέραν χωρὶς κἂν ν' ἀντισταθῇ. Ἀπροσδόκητοι ἐπιτυχίαι παρηκολούθησαν καίτοι ἐλλειπῶν οὐσῶν τῶν προπαρασκευῶν τὰ πρῶτα ταῦτα κινήματα, ὡς ἵνα πληρωθῇ ὁ λόγος Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου, ὅστις ὠνόμαζε τὰς ἐν Τουρκίᾳ ῥωσσικὰς νίκας «νίκας τῶν μονοφθάλμων κατὰ τῶν τυφλῶν.» Πόσην δὲ πεποίθησιν εἶχεν ἡ Ῥωσσία εἰς τὴν πρώτην της ταύτην ἐπιτυχίαν, καὶ πόσον ἐνόμιζεν ὅτι ἐδικαιοῦτο νὰ περιφρονῇ τὴν ἀντίπαλόν της Τουρκίαν, ἀπέδειξεν ἡ ἀπερίσκεπτος τόλμη, μεθ' ἧς ὁ ῥωσσικὸς στρατὸς ἐξηκολούθησε τὴν διὰ τῆς Δοβρούσκης πρὸς τὸ Βαζαρτσίκιον πορείαν του, καθ' ἣν δεξιᾷ μὲν εἶχε νὰ καθυποτάξῃ τὰ

Τὰ πρῶτα κινήματα.

(1) Τὴν διήγησιν τοῦ πολέμου τούτου ἐρανιζόμεθα ἀπὸ τοῦ ἀξιολόγου συγγράμματος τοῦ βαρώνου Μόλτκε. «Ἡ ῥωσσικο τουρκικὴ ἐκστρατεία κατὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν ἐν τοῖς ἔτεσι 1828 καὶ 1829. Ἐν Βερολίνῳ 1845.

μικρὰ φρούρια τοῦ Ματσινίου καὶ τῆς Ἰρσώβης, ἀριστερὰ δὲ τὴν Τοῦλτσαν καὶ μεσημβρινότερον πρὸς τὴν θάλασσαν τὴν παρὰ τὸ τέλος τοῦ τείχους τοῦ Τραϊανοῦ Κωνστάντσαν (Κουστεντσέ). Καθ' ἑκάστης τῶν τεσσάρων τούτων θέσεων διετάχθησαν δισχίλιοι ἄνδρες μετὰ μιᾶς κανονοστοιχίας, ὥστε τὸ κύριον σῶμα ἠλαττώθη εἰς 16000 ἀνδρῶν. Ἀλλὰ καὶ τώρα ἡ τύχη δὲν διέψευσε τὴν ἀγέρωχον τῶν Ῥώσσων πεποίθησιν. Ἡ ὀχύρωσις καὶ ἡ ἐξ ἑπτακισχιλίων μέχρις ὀκτακισχιλίων ἀνδρῶν φρουρὰ τῆς Ἰβραΐλας εἶχεν ὑποτιμηθῆ ὑπὸ τῶν Ῥώσσων. Τὸ ἕβδομον σῶμα ἤρχισε (9/21 Μαΐου) καθ' ὅλους τοὺς κανόνας τὴν πολιορκίαν, πρὸς τὴν ὁποίαν αἱ ἐργασίαι ἐγένοντο μὲ πλείστην ἀπώλειαν τοῦ πολυτίμου χρόνου, διότι καὶ αἱ τάφροι ἐσκάφησαν βαθεῖαι καὶ εὐρεῖαι, καὶ πλεῖστα ἀνηγέρθησαν προχώματα, καὶ ὑπόνομοι πολλαὶ καὶ εὐρύχωροι κατεσκευάσθησαν κατὰ τοῦ δευτέρου τοῦ φρουρίου προτειχίσματος ἐπὶ τῆς ἄνω ὄχθης τοῦ ποταμοῦ, ὅθεν ἔμελλε νὰ γείνῃ ἡ γραμμὴ τῆς ἐφόδου. Ὅτε δὲ μετὰ τὰς ἐκτεταμένας ταύτας προπαρασκευὰς ἐδόθη τὸ σημεῖον τῆς ἐφόδου ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης (3|15 Ἰουνίου) εἰς δύο ὑπονόμους δὲν ἐτέθη τὸ πῦρ ἕνεκα παρεξηγήσεως, καὶ συνεπείᾳ τῶν ἀτελῶν ἐκρήξεων τὰ ῥήγματα ἐπὶ τοῦ τείχους ἔγειναν τόσον μικρά, ὥστε οἱ ὁρμήσαντες Ῥῶσσοι ἠναγκάσθησαν ἀπέναντι τῆς τολμηρᾶς τῶν Τούρκων ἀντιστάσεως νὰ ὀπισθοδρομήσωσιν ἀπολέσαντες 2500 ἄνδρας. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἧττα αὕτη δὲν ἔῤῥιψεν εἰμὴ διαβατικὴν μόνον σκιὰν ἐπὶ τῆς τύχης τῶν ῥωσσικῶν ὅπλων. Πρό τινων ἤδη ἡμερῶν ὁ ῥωσσικὸς τοῦ Δουνάβεως στολίσκος εἶχεν ἀναγκάσει τὸν ἐν Ἰβραΐλᾳ σταθμεύοντα τουρκικὸν στόλον νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Σιλίστριαν· τὸ φρούριον τοῦ Ματσινίου, εἶδος προπυργίου τῆς Ἰβραΐλας, παρεδόθη ἄνευ λόγου καὶ ἀνάγκης· ὡσαύτως παρεδόθη καὶ τὸ Ἰσάξιον. Τοσοῦτον δὲ κατεθορυβήθη ὁ τῆς Ἰβραΐλας φρούραρχος, Σουλεϊμὰν βέης, ὥστε ἐπὶ τῷ ὅρῳ ἐλευθέρας εἰς Σιλίστριαν ὑποχωρήσεως ἐπρότεινε (5/17 Ἰουνίου) νὰ παραδώσῃ τὸ φρούριον, τὸ ὑπὸ 300 τηλεβόλων ὑπερασπιζόμενον καὶ μὲ ἄφθονα πολεμοφόδια καὶ τροφὰς ἐφωδιασμένον. Πεσούσης τῆς

Ἰβραΐλας παρεδόθησαν κατὰ σειρὰν καὶ πάντα τὰ μικρὰ φρούρια, τὰ δυνάμενα νὰ διακωλύσωσι τὴν πορείαν τῶν Ῥώσσων πρὸς τὸ τεῖχος τοῦ Τραϊανοῦ· ἓξ φρούρια μετὰ 800 τηλεβόλων περιῆλθαν ἐντὸς ἓξ ἑβδομάδων εἰς χεῖρας τῶν Ῥώσσων, οἵτινες ἡνώθησαν ἐν Κωνστάντσᾳ (23/5 Ἰουλίου) μετὰ τοῦ ἐξ Ὀδησσοῦ καταπλεύσαντος στόλου των.

Κατὰ τὴν θριαμβευτικὴν ταύτην πορείαν τοῦ τρίτου στρατιωτικοῦ σώματος ἕν τι οὐσιῶδες παρωράθη. Ἡ ἧττον τῆς Ἰβραΐλας ὠχυρωμένη καὶ πεφρουρημένη Σιλίστρια ἀφέθη κατὰ μέρος, ἥτις ἔπρεπεν ἴσως νὰ πολιορκηθῇ διὰ τοῦ ἕκτου σώματος ἐν ὅσῳ ἡ πολιορκητικὴ κανονοστοιχία ἐχρησίμευεν ἔτι κατὰ τῆς Ἰβραΐλας. Τὸ ἕκτον τοῦτο σῶμα εὗρε τὴν παρὰ τὴν Ὀλτενίτσαν διάβασιν τοῦ Δουνάβεως ἰσχυρῶς ὑπερασπιζομένην ἐν Τουρτοκαΐᾳ κατὰ τὴν ἀντίπεραν ὄχθην, ὅθεν δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀνατεθεῖσαν αὐτῷ πολιορκίαν τῆς Σιλιστρίας, ἥτις, μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Ἰβραΐλας, ἔλαβε διὰ τῆς μεταβάσης φρουρᾶς αὐτῆς πολυτιμοτάτην ἐνίσχυσιν. Ἐπισφαλὲς ἦτο διὰ τοὺς Ῥώσσους πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Σιλιστρίας νὰ προχωρήσωσι κατὰ τῆς Βάρνας μετὰ τοῦ ἀσθενοῦς τρίτου σώματος, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν πρώτην σύγκρουσιν, συναντηθείσης τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς του μετὰ τοῦ ἐχθροῦ παρὰ τὸ Βαζαρτσίκιον, ᾐσθάνθη πρὸς βλάβην του τὴν ὑπεροχὴν τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ, καὶ τὸ τακτικὸν τῶν κινήσεων αὐτοῦ ἔμαθεν. Ὅθεν ἅμα τὸ ἕβδομον σῶμα ἐτελείωσε τὴν κατὰ τῆς Ἰβραΐλας ἐπιχείρησίν του διετάχθη νὰ παρακολουθήσῃ τὸ τρίτον· ἡ δὲ πολιορκία τῆς Σιλιστρίας ἀνετέθη εἰς μέρος τοῦ ἕκτου σώματος, τὸ ὁποῖον ἐν ἐκτεταμένῳ κύκλῳ ἐπροχώρησε διὰ τῆς Ιρσώβης εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον του. Καὶ αὐτὰ τὰ κινήματα πάντα ἀνέφαινον ἀκατανόητον ἀπερισκεψίαν ὡς πρὸς τὴν ὑπερτίμησιν τῶν ἰδίων δυνάμεων καὶ τὴν ὑποτίμησιν τῶν δυνάμεων τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ Βλαχία ἔμεινε διὰ τῶν κινημάτων τούτων ἐπικινδύνως ἐκτεθειμένη. Τὸ ἔμπροσθεν τῆς Σιλιστρίας σῶμα, συνιστάμενον ἐξ ἑνδεκακισχιλίων περίπου ἀνδρῶν ἄνευ τηλεβόλων τῆς πολιορκίας, ἦτο πολὺ μικρόν, ὥστε νὰ ἐπιφέρῃ ἀποκλεισμὸν

ἀποτελεσματικόν· καὶ τὸ κύριον δὲ σῶμα, ἑνωθέντος τοῦ ἑβδόμου σώματος μετὰ τοῦ τρίτου παρὰ τὸ Βαζαρτσίκιον (29/11 Ἰουλίου), ἦτο πολὺ μικρὸν καὶ ἀνίσχυρον, διότι ἀποχωρησάντων τῶν ἀποσπασμάτων καὶ τῶν ἐμπροσθοφυλακῶν δὲν ἠρίθμει πλέον τῶν 24,000 ἀνδρῶν. Αἱ κατὰ τῆς Κοσλούτσης καὶ τῆς Βάρνας ἀποσταλεῖσαι ἐμπροσθοφυλακαὶ ἀπεδείχθησαν ὑπὲρ τὸ δέον ἀσθενεῖς, διότι καὶ ἡ μὲν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ῥύδιγερ, καὶ ἡ δὲ ὑπὸ τὸν κόμητα Σουχτέλεν ὑπέστησαν ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ ἧτταν ἀποθαῤῥυντικὴν, ὁποία ἦτο ἡ παρὰ τὸ Βαζαρτσίκιον. Οἱ Ῥῶσσοι διετέλουν ἐν ἀμηχανίᾳ, τί, ἀσθενοῦς ὄντος τοῦ στρατοῦ των, ὤφειλον, ἢ κάλλιον εἰπεῖν, ἠδύναντο νὰ πράξωσιν ἐν τῇ θέσει ταύτῃ μεταξὺ Σούμλας καὶ Βάρνας, ἐν ᾧ ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐν Σούμλᾳ ἵστατο τὸ κέντρον τῶν Τουρκικῶν δυνάμεων, ἐκ 40,000 ἀνδρῶν, ὑπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον Χουσεῒν πασᾶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἦτο ἀνάγκη νὰ κυριευθῇ ἡ Βάρνα, τὸ σημαντικώτατον τοῦτο καὶ τῆς πρὸς τὸν Αἷμον ὁδοῦ κρατοῦν ὀχυρώτατον φρούριον, τοῦ ὁποίου ἡ κτῆσις καὶ χάριν μόνον τῆς πρὸς τὴν θάλασσαν συγκοινωνίας ἦτο ὅλως ἀπαραίτητος. Κατὰ τῆς θέσεως ταύτης ἦσαν ἀναμφιβόλως συγκεντρωμένα πάντα τὰ μέχρι τοῦδε κινήματα· ἀλλ' αἴφνης ὁ στρατὸς, ἀφίνων μικρὸν σῶμα ἐπιτηρητικὸν παρὰ τῇ Δερβένδῃ εἰς δύο ὡρῶν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Βάρνας, συμποσούμενος εἰς 30,000 ἀνδρῶν ἐστράφη κατὰ τῆς Σούμλας, ὡς νὰ ἤθελε νὰ χαλαρώσῃ τὴν ἀντίστασιν τοῦ ἐχθροῦ διὰ μιᾶς κατὰ τοῦ κέντρου τοῦ στρατοῦ του καιρίας πληγῆς. Ἴσως ἦτο αὕτη καὶ ἡ μόνη διέξοδος ἐκ τῆς ἐπικινδύνου θέσεως, διότι ὁ ἐπικουρικὸς ῥωσσικὸς στόλος δὲν εἶχεν ἔτι ἐμφανισθῇ εἰς τὰ ὕδατα τῆς Βάρνας καὶ πολιορκητικὸν πυροβολικὸν δὲν ὑπῆρχεν. Ἀλλὰ καὶ οὕτω πάλιν ἀπεδοκίμασαν οἱ ἔμπειροι περὶ τὴν στρατηγικὴν τὴν απόφασιν ταύτην τῶν Ῥώσσων· διότι τοὐλάχιστον ἠδύναντο οὗτοι νὰ παρασκευάσωσι τὴν πολιορκίαν τῆς Βάρνας καὶ νὰ τοποθετήσωσιν ὡς ἐπικουρίαν δεκακισχιλίους ἄνδρας κατὰ τῆς Σούμλας, ἐν ᾧ τώρα ἡ μὲν ἁπλῆ ἐπιτήρησις τοῦ ὀχυροῦ τούτου φρουρίου

ἦτο ὅλως περιττή, ὡς μὴ ἔχουσα νὰ προφυλάξῃ τι, ἡ δὲ ἐπίθεσις ἦτο τὰ μάλιστα ἐπικίνδυνος.

Ἡ πόλις τῆς Σούμλας (κατοικουμένη ὑπὸ 40,000 ψυχῶν), ἡ τοσοῦτον περιώνυμος ἐν τῇ πολεμικῇ τῆς Τουρκίας ἱστορίᾳ, κεῖται ἐν ἀνοικτῇ τινι κοιλάδι παρὰ τὴν ἀνατολικὴν ὑπώρειαν ὀροπεδίου κεχωρισμένου ἀπὸ τοῦ Αἵμου, ἔχοντος ὕψος 800 ποδῶν, καὶ καταπίπτοντος πανταχόθεν ἀποτόμως καὶ τειχοειδῶς. Εἰς ἀπόστασιν χιλίων πεντακοσίων περίπου βημάτων ἀπὸ τῆς πόλεως, καὶ ἐπὶ τῆς ῥάχεως τοῦ πρὸς τὴν πεδιάδα κατερχομένου ὀροπεδίου εὑρίσκεται εἰς ἔκτασιν ὀκτακισχιλίων βημάτων συνεχόμενον πρόχωμα καὶ τάφρος, ἐκτεινομένη ἀπὸ τῶν ἀποῤῥώγων ὑψωμάτων τῆς Στράντσας πρὸς βοῤῥᾶν τῆς πόλεως μέχρι τῶν λόφων τοῦ Τσεγγελίου πρὸς μεσημβρίαν αὐτῆς. Πρὸς τὰ νῶτα τῆς Σούμλας, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὀροπεδίου ἦτο ἀνοικτὴ ἡ συγκοινωνία, καὶ ἐντεῦθεν κίνδυνος ἐφόδου δὲν ὑπῆρχε, καθότι ὅλη ἡ κορυφὴ τοῦ ὄρους ἐκαλύπτετο εἰς περιφέρειαν τεσσάρων μέχρι πέντε μιλίων ὑπὸ πυκνοῦ δάσους καὶ δὲν διεσχίζετο εἰμὴ ὑπὸ μακρῶν καὶ στενῶν εἰσόδων, αἵτινες δὲν ἄφινον θέσιν διὰ πεδίον μάχης καὶ διὰ τὰς κινήσεις τοῦ στρατοῦ. Ἵνα περικλείσῃ ἀποτελεσματικῶς τὴν θέσιν ταύτην ἠναγκάσθη ὁ Τσάρος νὰ διανείμῃ τὸν ἀσθενῆ στρατόν του ἐν ἐκτάσει δύο μιλίων εἰς διαφόρους προμβόλους καὶ πολιορκητικοὺς σταθμούς, ὧν ἕκαστος ἦτο ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἐκτεθειμένος εἰς αἰφνιδίους, καὶ ἐν τῇ ἀνωμάλῳ χώρᾳ εὐκόλως προστατευομένας ἐξόδους τῆς ὅλης ἐχθρικῆς δυνάμεως. Οἱ Ῥῶσσοι δὲν ἠρκέσθησαν εἰς τὴν ἐκτεταμένην ταύτην πολιορκητικὴν γραμμήν, ἀλλ' ἠθέλησαν νὰ δοκιμάσωσι καὶ ἐπίθεσιν πρὸς τὰ νῶτα τοῦ μεγάλου ἐχθρικοῦ στρατοπέδου· ὅθεν κατέλαβον τὸ ἐπὶ τῆς πρὸς τὸ Ῥουστσούκιον ἀγούσης Ῥασγράδιον, καὶ ἐπροσπάθησαν ἐπανειλημμένως (περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰουλίου) νὰ καταλάβωσι διὰ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος ὄπισθεν τοῦ Ἐσκὶ Σταμβὸλ τὸ πολύτιμον στενὸν τῆς Κιοτέσης, ἐν ᾧ συγχρόνως ἡ δεξιὰ πτέρυξ ἐξετέλει ἀντιπερισπασμὸν πρὸς τὴν Ἐσκὶ Τσούμναν. Ἀλλ' ἅπασαι αἱ ἀπόπειραι αὗται, αἵτινες ἐξέτεινον

Ἡ Σούμλα.

τὴν πολιορκητικὴν γραμμὴν ἀπὸ τῆς Στράντσας μέχρι τῆς Κιοτέσης, ἤτοι ἐπὶ πέντε ὅλα μίλια, ἀποφασισθεῖσαι ἄνευ τῆς ἐγκρίσεως τῶν εἰδημόνων ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν ἐγένοντο μετὰ δειλίας καὶ ἐξετελέσθησαν μὲ ἐπαισθητὰς ζημίας καὶ ἄνευ σταθερῶν ἀποτελεσμάτων. Αἱ ἐλπίδες καὶ αἱ προσπάθειαι τῶν Ῥώσσων νὰ ἑλκύσωσι τοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ τῆς Σούμλας εἰς τὴν ἀνοικτὴν πεδιάδα ἀπέτυχον. Καλῶς ἐφωδιασμένοι ἐπὶ τῶν σκιερῶν καὶ δροσερῶν λόφων διετέλουν οἱ Τοῦρκοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν ἡσυχίᾳ, ἐν ᾧ τοὐναντίον οἱ Ῥῶσσοι ἐπὶ τῆς εἰς τὰς πεπυρωμένας ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου ἐκτεθειμένης πεδιάδος, κακὴν ἔχοντες τὴν τροφὴν καὶ ἐλλιπὲς τὸ ὕδωρ, ἐνσκηψασῶν καὶ ἐπιδημιῶν, τῆς στομακάκης καὶ τῆς ψώρας, κατεβασανίζοντο ὑπὸ παντοίων δεινῶν καὶ στερήσεων. Μόλις μετὰ τέσσαρας ἑβδομάδας, κατανοήσας ὁ Χουσεῒν, ὡς φαίνεται, τὴν θέσιν τῶν ἐχθρῶν του, ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς ἱππεῖς του νὰ ἐκτελέσωσιν ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν ῥωσσικῶν σταθμῶν, καὶ τέλος ἀπεφάσισε (14/26 Αὐγούστου) νὰ κάμῃ καὶ διπλῆν νυκτερινὴν ἔξοδον, ψευδῆ ἔφοδον κατὰ τῆς δεξιᾶς τοῦ ἐχθροῦ πτέρυγος καὶ γενικὴν ἔφοδον κατὰ τοῦ παρὰ τὸν Μάραν στρατοπέδου τοῦ πρίγκηπος Εὐγενίου τῆς Βυρτεμβέργης. Ἡ ἔφοδος αὕτη ἀπέτυχεν, ἀλλ' ἐπέφερεν εἰς τοὺς Ῥώσσους τοσαύτας ζημίας καὶ ἐπιτυγχάνουσα ἤθελε καταστήσει τὴν θέσιν των τοσοῦτον ἐπισφαλῆ, ὥστε εἶδον τὴν ἀνάγκην νὰ συγκεντρωθῶσι στενώτερον, καὶ πρὸ παντὸς ἄλλου ν' ἀποσύρωσι τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα ἐκ τῶν ἓξ παρὰ τὸ Ἐσκῆ Σταμβὸλ κειμένων ὀχυρωμάτων, καὶ (μετὰ δευτέραν ἔξοδον τοῦ Τούρκου ἀρχιστρατήγου, ἥτις ὑπὸ Βουλγάρων προδοθεῖσα ἀπέτυχε τῇ 28/9 Σεπτεμβρίου) ἐκ τῶν πλησιεστέρων ἐπίσης τεσσάρων προβόλων. Ὁ κόμης Βιτγενστάϊν ἤθελεν ἀποσυρθῇ μετὰ τοῦτο πρὸς τὸ Γενιπαζὰρ εἰς θέσιν ἁπλῶς ἐπιτηρητικὴν, ἐὰν ὁ αὐτοκράτωρ ῥητῶς δὲν τὸν διέταττε νὰ κρατήσῃ τὰς θέσεις του. Σπανίως συμμορφοῦνται στρατηγικὰ σχέδια πρὸς τὸν τρόπον τοῦ πολεμεῖν καὶ τὸ σύστημα τῶν Τούρκων· ἄλλως ὁ διαμελισμὸς τῶν ῥωσσικῶν δυνάμεων ἐνώπιον τριῶν ἀνεπαρκῶς ἀποκεκλεισμένων φρουρίων,

τῆς Σούμλας, τῆς Σιλιστρίας καὶ τῆς Βάρνας, ἤθελε παράξει εἰς τοὺς Τούρκους εὐνοϊκωτάτην ἀφορμὴν πρὸς ἐπιτυχεστάτας ἐπιχειρήσεις. Διότι καὶ ἡ πολιορκία τῆς Βάρνας ἤρχισε μετὰ πολλῆς βραδύτητος, ἀφ' οὗ ὁ ὑπὸ τὸν ναύαρχον Greigh καταπλεύσας (ἀρχὰς Αὐγούστου) στόλος ἐνίσχυσε τὸ παρὰ τὴν Δερβένδην ἐπιτηρητικὸν σῶμα διὰ ἐννεακισχιλίων ἀνδρῶν, τὸ ὁποῖον κατέλαβε θέσιν πλησιεστέραν πρὸς τὴν Βάρναν παρὰ τὴν θάλασσαν ἐν στενῇ πρὸς τὸν στόλον συγκοινωνίᾳ. Ὁ αὐτοκράτωρ μετέβη ἀπὸ τῆς Σούμλας εἰς τὸ παρὰ τὴν Βάρναν στρατόπεδον, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ὀδησσὸν ἵνα φέρῃ καὶ ἄλλην ἐπικουρίαν· διότι καὶ τώρα πάλιν τὸ σῶμα δὲν ἐπήρκει εἰς τὸν ἐντελῆ ἀποκλεισμὸν τῆς Βάρνας, ἥτις ὡς ἐκ τῆς θέσεώς της δέον ἦτο νὰ πολιορκηθῇ ὑπὸ δύο κεχωρισμένων στρατιωτικῶν σωμάτων.

Ἡ Βάρνα κεῖται ἐπὶ τῆς βορείου ὄχθης τοῦ Δεύνα ποταμοῦ, *Ἡ Βάρνα.* ὅστις ἐκ τῆς δύο μιλίων μῆκος ἐχούσης ὁμωνύμου λίμνης πηγάζων χύνεται μετὰ βραχὺν ῥοῦν εἰς τὴν θάλασσαν. Πρὸς τὸ νότιον μέρος τοῦ ποταμοῦ ἐπροφυλάττετο ἡ πόλις ὑπὸ ἑλῶν, ἐπὶ δὲ τῆς λιθίνης ἐπὶ τοῦ Δεύνα γεφύρας ὑπὸ προπυργίου. Σῶμα τοποθετημένον ἐνταῦθα ἤθελεν εἶσθαι κεχωρισμένον ἀπὸ τοῦ πρὸς βορρᾶν ἱσταμένου στρατοῦ εἰς ἀπόστασιν πέντε μιλίων πέραν τοῦ περάματος τῆς Γεβέτσης, ὥστε ἕκαστον τῶν δύο πολιορκητικῶν σωμάτων ἠναγκάζετο νὰ ἐνεργῇ ὅλως ἀνεξαρτήτως. Καὶ ἡ πόλις αὕτη ἐν τῇ ἀπὸ τῆς θαλάσσης μέχρι τοῦ ποταμοῦ γωνίᾳ, ἔνθα ἔκειτο, ἦτο περικυκλωμένη ὑπὸ τείχους ἔχοντος δέκα προμαχῶνας, ὧν τὰ συνδέοντα τείχη ἦσαν μακρὰ καὶ τοσοῦτον στενά, ὥστε δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τοποθετηθῶσιν ἐπ' αὐτῶν τηλεβόλα. Ἡ στενὴ τάφρος ἦτο ξηρά, καὶ μόνον κατὰ τὴν ἀνατολικὴν τῆς ἄκραν πρὸς τὴν θάλασσαν, ἔνθα σχηματίζει φυσικὴν κοιλάδα, εὐρυτέρα, ἀρκούντως βαθεῖα, καὶ ὑπὸ μικροῦ ῥύακος διάῤῥυτος. Ὁ Ἰουσοὺφ πασᾶς, ὁ τῶν Πατρῶν ὑπερασπιστής, ᾧ ἡ τύχη διηνεκῶς προσεμειδία, εἶχε διορισθῆ φρούραρχος τοῦ φρουρίου ἐπὶ κεφαλῆς 15,000 ἀνδρῶν· ὁ καπουτὰν πασᾶς Ἰζζὲτ Μεχμὲτ ἵστατο ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ. Ὅπως ἔχωσι τὸν στόλον στή-

τὴν πολιορκητικὴν γραμμὴν ἀπὸ τῆς Στράντσας μέχρι τῆς Κιοτέσης, ἤτοι ἐπὶ πέντε ὅλα μίλια, ἀποφασισθεῖσαι ἄνευ τῆς ἐγκρίσεως τῶν εἰδημόνων ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν ἐγένοντο μετὰ δειλίας καὶ ἐξετελέσθησαν μὲ ἐπαισθητὰς ζημίας καὶ ἄνευ σταθερῶν ἀποτελεσμάτων. Αἱ ἐλπίδες καὶ αἱ προσπάθειαι τῶν Ῥώσσων νὰ ἑλκύσωσι τοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ τῆς Σούμλας εἰς τὴν ἀνοικτὴν πεδιάδα ἀπέτυχον. Καλῶς ἐφωδιασμένοι ἐπὶ τῶν σκιερῶν καὶ δροσερῶν λόφων διετέλουν οἱ Τοῦρκοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν ἡσυχίᾳ, ἐν ᾧ τοὐναντίον οἱ Ῥῶσσοι ἐπὶ τῆς εἰς τὰς πεπυρωμένας ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου ἐκτεθειμένης πεδιάδος, κακὴν ἔχοντες τὴν τροφὴν καὶ ἐλλιπὲς τὸ ὕδωρ, ἐνσκηψασῶν καὶ ἐπιδημιῶν, τῆς στομακάκης καὶ τῆς ψώρας, κατεβασανίζοντο ὑπὸ παντοίων δεινῶν καὶ στερήσεων. Μόλις μετὰ τέσσαρας ἑβδομάδας, κατανοήσας ὁ Χουσεΐν, ὡς φαίνεται, τὴν θέσιν τῶν ἐχθρῶν του, ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς ἱππεῖς του νὰ ἐκτελέσωσιν ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν ῥωσσικῶν σταθμῶν, καὶ τέλος ἀπεφάσισε (14/26 Αὐγούστου) νὰ κάμῃ καὶ διπλῆν νυκτερινὴν ἔξοδον, ψευδῆ ἔφοδον κατὰ τῆς δεξιᾶς τοῦ ἐχθροῦ πτέρυγος καὶ γενικὴν ἔφοδον κατὰ τοῦ παρὰ τὸν Μάραν στρατοπέδου τοῦ πρίγκηπος Εὐγενίου τῆς Βυρτεμβέργης. Ἡ ἔφοδος αὕτη ἀπέτυχεν, ἀλλ᾽ ἐπέφερεν εἰς τοὺς Ῥώσσους τοσαύτας ζημίας καὶ ἐπιτυγχάνουσα ἤθελε καταστήσει τὴν θέσιν των τοσοῦτον ἐπισφαλῆ, ὥστε εἶδον τὴν ἀνάγκην νὰ συγκεντρωθῶσι στενώτερον, καὶ πρὸ παντὸς ἄλλου ν᾽ ἀποσύρωσι τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα ἐκ τῶν ἓξ παρὰ τὸ Ἐσκῆ Σταμβὸλ κειμένων ὀχυρωμάτων, καὶ (μετὰ δευτέραν ἔξοδον τοῦ Τούρκου ἀρχιστρατήγου, ἥτις ὑπὸ Βουλγάρων προδοθεῖσα ἀπέτυχε τῇ 28/9 Σεπτεμβρίου) ἐκ τῶν πλησιεστέρων ἐπίσης τεσσάρων προβόλων. Ὁ κόμης Βιτγενστάϊν ἤθελεν ἀποσυρθῇ μετὰ τοῦτο πρὸς τὸ Γενιπαζὰρ εἰς θέσιν ἁπλῶς ἐπιτηρητικήν, ἐὰν ὁ αὐτοκράτωρ ῥητῶς δὲν τὸν διέταττε νὰ κρατήσῃ τὰς θέσεις του. Σπανίως συμμορφοῦνται στρατηγικὰ σχέδια πρὸς τὸν τρόπον τοῦ πολεμεῖν καὶ τὸ σύστημα τῶν Τούρκων· ἄλλως ὁ διαμελισμὸς τῶν ῥωσσικῶν δυνάμεων ἐνώπιον τριῶν ἀνεπαρκῶς ἀποκεκλεισμένων φρουρίων,

τῆς Σούμλας, τῆς Σιλιστρίας καὶ τῆς Βάρνας, ἤθελε παράξει εἰς τοὺς Τούρκους εὐνοϊκωτάτην ἀφορμὴν πρὸς ἐπιτυχεστάτας ἐπιχειρήσεις. Διότι καὶ ἡ πολιορκία τῆς Βάρνας ἤρχισε μετὰ πολλῆς βραδύτητος, ἀφ' οὗ ὁ ὑπὸ τὸν ναύαρχον Greigh καταπλεύσας (ἀρχὰς Αὐγούστου) στόλος ἐνίσχυσε τὸ παρὰ τὴν Δερβένδην ἐπιτηρητικὸν σῶμα διὰ ἐννεακισχιλίων ἀνδρῶν, τὸ ὁποῖον κατέλαβε θέσιν πλησιεστέραν πρὸς τὴν Βάρναν παρὰ τὴν θάλασσαν ἐν στενῇ πρὸς τὸν στόλον συγκοινωνίᾳ. Ὁ αὐτοκράτωρ μετέβη ἀπὸ τῆς Σούμλας εἰς τὸ παρὰ τὴν Βάρναν στρατόπεδον, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ὀδησσὸν ἵνα φέρῃ καὶ ἄλλην ἐπικουρίαν· διότι καὶ τώρα πάλιν τὸ σῶμα δὲν ἐπήρκει εἰς τὸν ἐντελῆ ἀποκλεισμὸν τῆς Βάρνας, ἥτις ὡς ἐκ τῆς θέσεώς της δέον ἦτο νὰ πολιορκηθῇ ὑπὸ δύο κεχωρισμένων στρατιωτικῶν σωμάτων.

Ἡ Βάρνα κεῖται ἐπὶ τῆς βορείου ὄχθης τοῦ Δεύνα ποταμοῦ, *Ἡ Βάρνα.* ὅστις ἐκ τῆς δύο μιλίων μῆκος ἐχούσης ὁμωνύμου λίμνης πηγάζων χύνεται μετὰ βραχὺν ῥοῦν εἰς τὴν θάλασσαν. Πρὸς τὸ νότιον μέρος τοῦ ποταμοῦ ἐπροφυλάττετο ἡ πόλις ὑπὸ ἑλῶν, ἐπὶ δὲ τῆς λιθίνης ἐπὶ τοῦ Δεύνα γεφύρας ὑπὸ προπυργίου. Σῶμα τοποθετημένον ἐνταῦθα ἤθελεν εἶσθαι κεχωρισμένον ἀπὸ τοῦ πρὸς βοῤῥᾶν ἱσταμένου στρατοῦ εἰς ἀπόστασιν πέντε μιλίων πέραν τοῦ περάματος τῆς Γεβέτσης, ὥστε ἕκαστον τῶν δύο πολιορκητικῶν σωμάτων ἠναγκάζετο νὰ ἐνεργῇ ὅλως ἀνεξαρτήτως. Καὶ ἡ πόλις αὕτη ἐν τῇ ἀπὸ τῆς θαλάσσης μέχρι τοῦ ποταμοῦ γωνίᾳ, ἔνθα ἔκειτο, ἦτο περικυκλωμένη ὑπὸ τείχους ἔχοντος δέκα προμαχῶνας, ὧν τὰ συνδέοντα τείχη ἦσαν μακρὰ καὶ τοσοῦτον στενά, ὥστε δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τοποθετηθῶσιν ἐπ' αὐτῶν τηλεβόλα. Ἡ στενὴ τάφρος ἦτο ξηρά, καὶ μόνον κατὰ τὴν ἀνατολικὴν της ἄκραν πρὸς τὴν θάλασσαν, ἔνθα σχηματίζει φυσικὴν κοιλάδα, εὐρυτέρα, ἀρκούντως βαθεῖα, καὶ ὑπὸ μικροῦ ῥύακος διαῤῥυτος. Ὁ Ἰουσοὺφ πασᾶς, ὁ τῶν Πατρῶν ὑπερασπιστής, ᾧ ἡ τύχη διηνεκῶς προσεμειδία, εἶχε διορισθῇ φρούραρχος τοῦ φρουρίου ἐπὶ κεφαλῆς 15,000 ἀνδρῶν· ὁ καπουτὰν πασᾶς Ἰζζὲτ Μεχμὲτ ἵστατο ὑπὸ τὰς διαταγάς αὐτοῦ. Ὅπως ἔχωσι τὸν στόλον στή-

ριγμα διηύθυνον οἱ Ῥῶσσοι τὴν ἔφοδόν των κατὰ τῶν τεσσάρων προμαχώνων τοῦ βορειοανατολικοῦ προσώπου, τὸ ὁποῖον ἦτο πολὺ ὀχυρώτερον τοῦ δυτικοῦ μέρους τοῦ φρουρίου· περὶ τὸ ἐκτεταμένον ἡμικύκλιον τῶν ὀχυρωμάτων ἀπὸ τῆς θαλάσσης μέχρι τοῦ ποταμοῦ ἀνήγειρον σειρὰν προβόλων, ἥτις ἐν τῷ κέντρῳ αὐτῆς διεσχίζετο ὑπὸ τουρκικοῦ προμαχῶνος, ἐξωτερικοῦ ὀχυρώματος πρὸς βοῤῥᾶν τῆς πόλεως κειμένου· τὸ μέρος τῆς θαλάσσης ἀπεκλείετο ὑπὸ τοῦ στόλου, ὅστις οὐδεμίαν περαιτέρω ὠφέλειαν παρεῖχεν εἰς τοὺς σκοποὺς τῆς πολιορκίας, ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ πλησιάσῃ ἐν τῷ ἀβαθεῖ κόλπῳ εἰμὴ μέχρις ἀποστάσεως δισχιλίων μόνον βημάτων. Τὴν πρώτην παράλληλον κατεσκεύασαν οἱ Ῥῶσσοι (7/19 Αὐγούστου) ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἄκρας τοῦ φρουρίου, ἐπειδὴ οἱ Τοῦρκοι, ἐκτὸς τοῦ ὅτι κατεῖχον τὸ πρὸς βοῤῥᾶν ὀχύρωμα καὶ τὸν τέταρτον (ἀπὸ τῆς θαλάσσης) προμαχῶνα (τῆς βορείου ἄκρας τοῦ περιτειχίσματος), ἐτοποθετήθησαν καὶ ἐν τῷ ἔξωθεν τῆς τάφρου ὠχυρωμένῳ νεκροταφείῳ, καὶ περιεζώσθησαν ὑπὸ πολλῶν μικρῶν ὀφυρωμάτων, τὰ ὁποῖα ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἠπείλουν τὴν δεξιὰν πτέρυγα τῆς πρώτης παραλλήλου. Ἀποτελεσματικώτερον ὅμως παρὰ ὅλα τὰ πρὸς ἄμυναν μέτρα ταῦτα ἤθελαν εἶσθαι, ἐὰν οἱ πολιορκούμενοι ἤθελον εὐρύνει ἐπὶ τοσοῦτον τὰ μεταξὺ τῶν τεσσάρων ἐχθρικῶν προμαχώνων μεταπύργια, ὥστε διὰ τῶν ἐπ' αὐτῶν τοποθετημένων τηλεβόλων νὰ κατασιγάσωσι τὰς ἀνεπαρκεῖς τῶν Ῥώσσων κανονοστοιχίας εἰς τὰς ὁποίας κατόπιν μόλις προσῆλθε πολιορκητικὸν πυροβολικὸν (περὶ τὰ μέσα τοῦ Σεπτεμβρίου). Ἀπαλλαχθέντες ἀπὸ τοῦ προσκόμματος τούτου ἠδυνήθησαν οἱ Ῥῶσσοι μὲ ὅλους τοὺς παρὰ τὰ ἐξωτερικὰ ὀχυρώματα πεισματώδεις ἀγῶνας, μὲ ὅλας τὰς ἐξόδους τῶν πολιορκουμένων, μὲ ὅλας τὰς διὰ τῶν συνεχῶν πυροβολισμῶν παρεμποδιζομένας ἐργασίας, νὰ κάμωσι κανονικὰς προόδους καὶ εἰς τὴν ἀνέγερσιν τῶν κανονοστασίων των, καὶ εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς δευτέρας παραλλήλου, μέχρις οὗ ὁ αὐτοκράτωρ ἐπανῆλθεν (17/8 Σεπτεμ.) ἐξ Ὀδησσοῦ, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ πρὸς ἐπικουρίαν καὶ τὴν αὐτοκρατορικὴν φρουράν, δι' ἧς ὁ

στρατὸς τῆς πολιορκίας (τεθεὶς νῦν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ κόμητος Βοροντσὼφ) ηὐξήθη εἰς εἰκοσακισχιλίους περίπου ἄνδρας. Τούτου ἕνεκα ἠδυνήθησαν οἱ Ρῶσσοι νὰ πέμψωσι καὶ πρὸς τὸ μεσημβρινὸν μέρος τοῦ φρουρίου, ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ Γαλατᾶ, σῶμα ἐκ πεντακισχιλίων ἀνδρῶν, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἦτο ἀρκούντως ἰσχυρὸν, ὅπως παρεμποδίσῃ τὴν μετακόμισιν τῶν πολεμοφοδίων καὶ τροφῶν εἰς τὸ φρούριον διὰ τῆς λεωφόρου τοῦ Δερβὶς Ἰωβάν. Ὅσῳ ηὔξανον τὰ μέσα τῶν πολιορκητῶν τοσούτῳ ηὔξανε καὶ ἡ ἀντίστασις τῶν πολιορκουμένων. Οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες δὲν δύνανται ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν τοῦ πολέμου τέχνην ἐν ἀνοικτῷ πεδίῳ, ἔνθα εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς μάχης διαχωρίζονται εἰς στίφη, καὶ οἱ μὲν τολμηρότεροι ὁρμῶσι συνήθως κατὰ τῆς γραμμῆς τῶν ἐχθρῶν, οἱ δὲ ἄνανδροι προφυλαττόμενοι ἀπὸ τῶν σφαιρῶν πειρῶνται νὰ ἐπιπέσωσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἀπὸ τῶν πλευρῶν, οἱ Τοῦρκοι, λέγομεν, εἶναι ἐντὸς φρουρίων ἀνεκτίμητοι ὑπερασπισταὶ, διότι ἐν τῷ φρουρίῳ, ἔνθα πᾶς διασκορπισμὸς τοῖς ἀποβαίνει ἀδύνατος, ἔνθα δὲν εἶναι ἔφιπποι, καὶ δὲν ἀναγκάζονται νὰ ὑπομείνωσι τοσοῦτον συνεχῶς τὴν ὁρμὴν τῆς ἐφόδου, εἶναι ἴσοι πάντες κατὰ τὴν ἀνδρίαν καὶ τὴν ἱκανότητα, ἅπαντες ἐπίσης γεγυμνασμένοι εἰς τὴν σκοποστοιχίαν καὶ ἀπαράμιλλοι κατὰ τὴν λιτότητα καὶ κατὰ τὴν τέχνην τοῦ ὑποφέρειν παντὸς εἴδους στερήσεις. Οὕτω διεκώλυον καὶ παρηνώχλουν διηνεκῶς διὰ βομβίδων καὶ διαρκοῦς πυροβολισμοῦ τὰς ἐργασίας καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῶν χαρακοστασίων τῶν πολιορκητῶν, καὶ διέμενον μετὰ μεγάλης ἀφοβίας ἐντὸς τῆς κοιλάδος ἔνθα εἶχον ὑψώσει μικροὺς προμαχῶνας καὶ ἀφ' οὗ ἤδη εἶχον ἀνοιχθῆ ῥήγματα κατὰ τὸν πρῶτον προμαχῶνα καὶ κατὰ τὸ μεσαῖον τεῖχος. Ἤδη οἱ Ρῶσσοι ἦσαν ἀποτεθαῤῥημένοι, μαστιζόμενοι ὑπὸ ἐπιδημιῶν καὶ ἀναγκαζόμενοι νὰ φείδωνται τῶν πολεμοφοδίων, ὅτε οἱ πολιορκούμενοι, ἀφθόνως τὰ πάντα ἔχοντες, ἀνεζωογονήθησαν ὑπὸ τῆς ἀγγελίας, ὅτι ὁ Ὀμὲρ Βριώνης ἤρχετο ἐκ Σούμλας μετὰ στρατιωτικοῦ σώματος πρὸς βοήθειαν αὐτῶν. Ἡ ἄφιξις τοῦ ἐπικουρικοῦ τούτου στρατοῦ ἐφαίνετο ὅτι ἔμελλε νὰ δώσῃ ταχὺ τέλος εἰς τὴν πο-

λιορκίαν. Ὁ Βριώνης ἀναχωρήσας ἐκ Σούμλας μετὰ 14000 ἀνδρῶν, οἵτινες ηὐξήθησαν διὰ τοῦ μεγάλου βεζίρου εἰς 25,000, ἦλθε μετ' αὐτῶν εἰς Χασανλὰρ (12/24 Σεπτεμ.) ἔνθα δύο ἡμέρας μετὰ ταῦτα συνηντήθη ἀπροσδοκήτως μετὰ 1500 κατασκοπευόντων Ῥώσσων ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ἀρτουγγα, καὶ ὁρμήσας κατ' αὐτῶν τοὺς ἠνάγκασε νὰ ὑποχωρήσωσιν ἀπολέσαντας καὶ τὸν ἀρχηγόν των καὶ τὸ ἥμισυ τῶν στρατιωτῶν. Ὁ αὐτοκράτωρ μαθὼν τὸ συμβὰν τοῦτο συνεκέντρωσε περὶ ἑαυτὸν ἅπαντα τὸν μὴ ἀπαραίτητον πρὸ τῆς Σούμλας στρατὸν, ἐνίσχυσε τὸ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Βύστρεμ ἐν Γαλατᾷ ἀπόσπασμα καὶ ἔπεμψε τὸν στρατηγὸν Σουχοσανέττην νὰ προσβάλῃ τὸν Ὀμὲρ Βριώνην ἐκ τῶν νώτων, ὅστις προχωρήσας ἐκ Χασανλὰρ εἶχε στήσει τὸ στρατόπεδόν του ἐπὶ τοῦ Λυκοβούνου, τοῦ κέντρου πάντων τῶν πέριξ ὑψωμάτων καὶ τῶν φαράγγων, δι' οὗ διέρχεται ἡ ἀπὸ Δερβὶς Ἰωβὰν πρὸς τὴν Βάρναν ἄγουσα. Καθ' ἣν ἡμέραν (16/28 Σεπτ.) ὁ Ὀμὲρ Βριώνης ἐπεχείρησε ματαίαν ἔφοδον κατὰ τῆς θέσεως τοῦ Βύστρεμ, ὁ πρίγκηψ Εὐγένιος τῆς Βυρτεμβέργης, ἑνωθεὶς ἐκ Σούμλας μετὰ τοῦ Σουχοσανέτη, ἐπεχείρησε κατασκόπευσιν τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου, ἐκ τοῦ ὁποίου ὤφειλε, κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος, ν' ἀπωθήσῃ τὸν πασᾶν πέραν τοῦ Καμτσικίου συμπράττοντος καὶ τοῦ Βύστρεμ. Ὁ πρίγκηψ εὗρε τὸν ἐχθρὸν κατέχοντα θέσιν ὀχυρὰν πρὸς τὴν ὁποίαν αἱ εἴσοδοι διέβαινον διὰ πυκνῶν δασῶν καὶ ἀποτόμων φαράγγων· ὅθεν ἐζήτησε παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἐνίσχυσιν καὶ τὴν τοποθέτησιν τοῦ Βύστρεμ ὑπὸ τὰς διαταγάς του. Ἀλλ' ὁ Τσάρος ῥητῶς τὸν διέταξε (18/30 Σεπτεμβρίου) νὰ κάμῃ τὴν ἔφοδον ἄνευ ἀναβολῆς καὶ ἐνισχύσεως. Ὁ πρίγκηψ συνεκέντρωσε τὰς δυνάμεις του ἐπὶ τῆς ῥάχεως ὀροπεδίου τινὸς, ὅθεν τὸ σῶμα, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ εἰς ἀπόστασιν 1500 βημάτων εὑρισκόμενον στρατόπεδον τοῦ πασᾶ, ἔπρεπε νὰ διέλθῃ διὰ πυκνοῦ δάσους, ἔνθα πᾶσα ἐπόπτευσις ἐματαιοῦτο, καὶ ἔνθα ἱππικὸν καὶ πυροβολικὸν ἀπέβαινον ἐπίσης ἄχρηστα. Ὅπως δ' εὑρεθῇ κατάλληλος διὰ τὸ πυροβολικὸν θέσις, διετάχθη τὸ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Δουρνόβον ἀζωφικὸν

σύνταγμα ν' ἀναζητήσῃ θέσιν ὑψηλοτέραν· τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον εἶχε νὰ ἐκδικηθῇ διὰ τὴν παρὰ τὸ Κιοτέση ἧτταν, ἀπήντησε καθ' ὁδὸν ἀπροσδοκήτως τὰ ὀχυρώματα τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου, ὥρμησε, μεμονωμένον ὅπως ἦτο, πρὸς τὰ ἐμπρὸς, ἀλλ' ἀπεκρούσθη ὑποστὰν πλείστας ζημίας πεσόντος καὶ τοῦ ἀνδρείου αὐτοῦ ἀρχηγοῦ. Πᾶσαι αἱ παρὰ τοῦ κατόπιν ἐρχομένου πεζικοῦ προσπάθειαι κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου ἀπέτυχον· ἐκ Γαλατᾶ οὐδεμία ἦλθε κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην στιγμὴν ἐπικουρία, διότι εἶχεν ἀποκρουσθῆ ἡ πρώτη τοῦ Βύστρεμ ἔφοδος, ἥτις ἔλαβε χώραν πρὸ τῆς ἐφόδου τοῦ ἀζωφικοῦ συντάγματος. Ὁ πρίγκηψ ἀπολέσας 1400 ἄνδρας ὑπεχώρησεν εἰς Χασανλὰρ, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἠναγκάσθη ν' ἀποστείλῃ τὴν ἐπικουρίαν, ἣν τῷ εἶχεν ἀρνηθῆ, εἰς τὸν Βύστρεμ, τοῦ ὁποίου ἡ θέσις ἦτο ἐπισφαλής. Ἤδη ἠδύναντο οἱ Τοῦρκοι στρατηγοί, ὁ Ὀμὲρ, ὁ Χουσεΐν καὶ ὁ μέγας βεζίρης, ἐξακολουθοῦντες δραστηρίως τὴν νίκην των ταύτην, νὰ ματαιώσωσι τὴν ὅλην ῥωσσικὴν ἐκστρατείαν ἐν βραχεῖ χρόνου διαστήματι. Καὶ ὁ μὲν μέγας βεζίρης ἠδύνατο κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μάχης νὰ προσβάλῃ ἐκ τῶν νώτων τὸν πρίγκηπα τῆς Βυρτεμβέργης, ὁ δὲ Ὀμὲρ Βριώνης μετὰ τὴν μάχην νὰ καταδιώξῃ τὸν ἡττημένον αὐτοῦ σρατὸν, καὶ διὰ τῆς Γεβέτσης νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὰ νῶτα τοῦ στρατοῦ τῆς πολιορκίας, ὅπερ καὶ ἕνεκα τῆς προκεχωρημένης ὥρας τοῦ ἔτους ἠδύνατο εὐκόλως πολὺ νὰ ἐπιφέρῃ τὴν διάλυσιν τῆς πολιορκίας. Ἀλλὰ καθ' ἣν στιγμὴν δὲν ἀπητοῦντο εἰμὴ ὀλίγα τινὰ ἔτι δραστήρια κινήματα πρὸς ἐντελῆ τῶν ἐχθρῶν κατατρόπωσιν περιέπεσον οἱ πασάδες εἰς ἀναισθησίαν καὶ ἀπάθειαν· αἱ ἀτελεῖς αὐτῶν νίκαι ἐφαίνετο ὡς ν' ἀπέτρεπον αὐτοὺς ἀπὸ παντὸς ἐπιθετικοῦ κινήματος· καὶ ὅ,τι καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ῥωσσικῷ στρατοπέδῳ ἐπεριμένετο ὡς οἴκοθεν ἐννοούμενον, νὰ δῃηγήσῃ δηλ. ὁ Ὀμὲρ Βριώνης ἰσχυρὸν ἐπικουρικὸν σῶμα εἰς τὴν Βάρναν, παρημελήθη! Ἕνεκα μυστηριώδους τινὸς αἰτίας παρετήρει ὁ πασᾶς οὗτος ἀπὸ τῆς ἐπὶ τοῦ Λυκοβούνου θέσεώς του ὅλως ἀπαθῶς τὴν πολιορκίαν τοῦ φρουρίου, ὅτε αἴφνης ἔλαβε τὴν ἀπροσδόκητον τῆς πτώσεως

αὐτοῦ αἴσθησιν. Οἱ Ῥῶσσοι ἐξηκολούθουν ἐν τῷ μεταξὺ νὰ καταστρέφωσι διὰ ὑπονόμων τὰ ὀχυρώματα τοῦ φρουρίου, νὰ ἐπιχώνωσι τὸ ὑδραγωγεῖον, νὰ προχωρῶσι διὰ τῆς τάφρου, ἐν ᾗ οἱ Τοῦρκοι ἐξησφαλισμένοι ὄντες ὑπὸ τομῶν καὶ οἰκημάτων, ἀνθίσταντο μετὰ θαυμασίας ἐγκαρτερήσεως καὶ διὰ ἐξόδων καὶ ὑπονόμων ἐπειρῶντο νὰ ματαιώσωσι τὰ ἔργα τῶν πολιορκητῶν (περὶ τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβ.). Οἱ πολιορκούμενοι ἀνετίναξαν (21/3 Ὀκτωβ.) ὑπὸ τὸν πρῶτον προμαχῶνα ὑπόνομον καὶ εἶδον ματαιωθεῖσαν τὴν ἔκβασιν, διότι οἱ ἐχθροὶ εἶχον ἀνεγείρει ὄπισθεν τῆς πρώτης ἐπάλξεως δευτέραν· καὶ ὅτε μετὰ τρεῖς ἡμέρας (24/6 Ὀκτωβ.) ἐγένετο ἀπόπειρα ἐφόδου κατὰ τοῦ προμαχῶνος, ἐθυσιάσθησαν ἀνωφελῶς τὰ δύο τρίτα τῶν εἰς ἔφοδον διαταχθέντων ἀνδρῶν. Ἀλλ' αἴφνης ἔλαβον τὰ πράγματα ἀπροσδόκητον ἔκβασιν. Ὁ ἀνδρεῖος διοικητὴς τῆς Βάρνης, Ἰουσοὺφ πασᾶς, ἐπαρουσιάσθη 28/10 Ὀκτ.) εἰς τὸ ῥωσσικὸν στρατόπεδον, παρεδόθη εἰς τὸν Τσάρον καὶ ἀπεστάλη αἰχμάλωτος μετὰ τοῦ ὑπολοίπου τῆς φρουρᾶς ἐξ ἑπτακισχιλίων ἀνδρῶν πέραν τοῦ Δουνάβεως. Ἐρρέθη, ὅτι αὐλικὴ ῥᾳδιουργία ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐστέρησε τὸν πασᾶν ἐν μέσῳ τῶν πρὸς ἄμυναν προσπαθειῶν του καὶ τῆς θέσεώς του καὶ τῆς περιουσίας, καὶ ὅτι ἀγανακτήσας ἐπὶ τούτῳ ὁ ἀτρόμητος Ἰουσοὺφ ἀπεφάσισε νὰ γείνῃ προδότης. Ὁ καπουτὰν πασᾶς, ὅστις, ὡς διϊσχυρίζετο, ἠναντιώθη εἰς τὴν αἰσχρὰν συνθηκολόγησιν, ἐπροβιβάσθη εἰς ἀνταμοιβὴν μέγας βεζίρης (15/27 Ὀκτωβρίου) ἀλλὰ μετά τινας μῆνας πάλιν ἐπαύθη, ὡς ἐλέγετο, κατόπιν ἐκθέσεως τοῦ Ἰουσοὺφ πασᾶ, ὅστις ἀπέδειξε τῷ Σουλτάνῳ, ὅτι συνωμόλησε τὴν συνθήκην περὶ παραδόσεως συγκαταθέσει τοῦ ναυάρχου, καὶ ὅτι μετὰ ταῦτα μόνον ἠναντιώθη εἰς τὴν ἀπαίτησιν αὐτοῦ νὰ διαλυθῇ πάλιν ἡ συνθήκη.

Τὰ παρὰ τὸν Δούναβιν. Ἡ πτῶσις τῆς Βάρνης ἐπεσφράγισε τὴν ἐκστρατείαν τῶν Ῥώσσων διὰ μιᾶς τῶν ἀπροσδοκήτων ἐκείνων συμπτώσεων, αἵτινες εἶχον εὐνοήσει αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν. Ἐγκατέλιπε τοὐλάχιστον ἡ σύμπτωσις αὕτη τὸ φαινόμενον ἐπιτυχίας καὶ ἀπήλλαξε τοὺς Ῥώσσους ἀπὸ τῆς αἰσχύνης καὶ τῶν δει-

νῶν καταστρεπτικῆς πρὸς τὸν Δούναβιν ὑποχωρήσεως. Δύο στρατιωτικὰ σώματα κατέλαβον τὰ χειμερινά των στρατόπεδα ἐντὸς τῆς Βάρνας καὶ πέριξ αὐτῆς. Ἡ παρὰ τὸν Δούναβιν Σιλίστρια δὲν εἶχεν ἁλωθῆ. Τὸ φρούριον τοῦτο ἧττον ὠχυρωμένον τῆς Ἰβραΐλας καὶ ἧττον στρατηγικῶς αὐτῆς κείμενον, διότι οἱ περικυκλοῦντες αὐτὸ λόφοι εὐκόλως τὸ ἐξουσίαζον, τὸ φρούριον τοῦτο, λέγομεν, τὸ ὁποῖον τὸ 1809 πενταήμερον μόνον ἐπρότεινεν ἀντίστασιν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ περιζωσθῇ εἰμὴ λίαν ἀτελῶς ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Ῥὼτ καὶ τῶν δεκακισχιλίων αὐτοῦ ἀνδρῶν. Περὶ πολλῶν τῶν γενομένων καὶ μὴ γενομένων κατὰ τὴν πολιορκίαν ταύτην αἱ πληροφορίαι εἶναι ἀσαφεῖς· οὕτως οὐδεὶς γινώσκει τί ἔγεινε τὸ ἕτοιμον ἐν Ἰβραΐλᾳ ὑπάρχον πυροβολικὸν τῆς πολιορκίας, διότι πρὸ τῆς Σιλιστρίας δὲν ὑπῆρχε τοιοῦτον. Μὴ ἔχων ἱκανὰς δυνάμεις ἠναγκάσθη ὁ Ῥὼτ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀμυντικήν του θέσιν διὰ γραμμῆς προβόλων. Ἐντὸς δύο ὁλοκλήρων μηνῶν δὲν ἠδυνήθη νὰ πλησιάσῃ τὰ τηλεβόλα εἰμὴ εἰς 1500 βημάτων ἀπόστασιν καὶ τὴν τάφρον εἰς 700 βημάτων. Ὅτε κατὰ τὸ φθινόπωρον (Σεπτέμβριον) ἦλθεν εἰς ἐνίσχυσιν καὶ τὸ δεύτερον σῶμα καὶ τὰ τηλεβόλα τῆς πολιορκίας ἦσαν περισσότερα ἢ τὰ τὴν Ἰβραΐλαν πολιορκοῦντα, τότε ἔλειπον πάλιν τὰ πολεμεφόδια, καὶ ἐπιδημίαι ἠραίουν τὰς τάξεις τοῦ πεινῶντος στρατοῦ. Μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Βάρνας καὶ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Ῥώσσων ἐκ Σούμλας (5|16 Ὀκτ.) ηὐξήθη ἡ δύναμις τῶν τὴν Σιλίστριαν πολιορκούντων εἰς 30,000 ἀνδρῶν. Ἐγένετο ἐπὶ στιγμὴν σκέψις νὰ διατηρηθῇ ἡ πολιορκία καὶ δι' ὅλου τοῦ χειμῶνος, ἀλλ' ὁ καιρὸς δὲν ἐπέτρεπε τοῦτο, καὶ οἱ Ῥῶσσοι ἠναγκάσθησαν νὰ διαλύσωσι τὴν πολιορκίαν (29/10 Νοεμβρίου). Ἐν μέσῳ πλείστων ὅσων κακουχιῶν ἤρξατο ἡ ὑποχώρησις διὰ τῆς ἐξηντλημένης χώρας ἐπὶ ὁδῶν δυσβάτων, ὥστε μέρος τοῦ πυροβολικοῦ μὴ δυνηθὲν νὰ προχωρήσῃ περιέπεσεν εἰς χεῖρας τῶν καταδιωκόντων αὐτὸ Τούρκων. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ῥὼτ πρὸς τὴν Σιλίστριαν περιῆλθον οἱ Ῥῶσσοι εἰς δεινοτάτην θέσιν καὶ ἐν τῇ Βλαχίᾳ, ἔνθα διετάχθη νὰ μένῃ ὁ στρατηγὸς Γάϊσμαρ μετὰ 10,000 μόνον ἀνδρῶν πρὸς κατόπτευ-

σιν τῶν παραδουναβίων φρουρίων ἀπὸ Ρουστσούκης μέχρι Βιδινίου καὶ πρὸς διατήρησιν τῆς ἐλευθέρας συγκοινωνίας κατὰ τὴν χώραν ταύτην, ὅθεν ἐγίνετο ἡ ἐπιτήρησις τῶν ῥωσσικῶν στρατευμάτων. Ὁ πασᾶς τοῦ Βιδινίου παρηνόχλει τὴν μικρὰν Βλαχίαν διὰ τῶν συνεχῶν του ἐπιδρομῶν. Ὁ Γάϊσμαρ θέλων νὰ παρατηρῇ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰς κινήσεις τοῦ πασᾶ ἔστησε στρατόπεδον ἐν Γολέντσῃ· ἐντεῦθεν ὅμως ἀπεκρούσθη (6/18 Αὐγούστου) ἀπολέσας πάντα τὰ ἐφόδιά του, καὶ ἐκ τῆς νέας παρὰ τὴν Τσορόην θέσεώς του ἠναγκάσθη ν' ἀπέλθῃ (15/27 Αὐγούστου), ὥστε ἅπασα ἡ μικρὰ Βλαχία ἔμεινεν ἐκτεθειμένη εἰς τὰς λῃστρικὰς τοῦ πασᾶ ἐπιδρομάς. Ἀλλ' ὅτε τὸ τρίτον ὁ πασᾶς ἐνεφανίσθη μετὰ 26,000 ἀνδρῶν παρὰ τὸ χωρίον Βοϊλέστι ἔμπροσθεν τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τοῦ ἐκ νέου παρὰ τὴν Τσορόην ὠχυρωμένου ἐκ 4500 μόνον ἀνδρῶν συνισταμένου ῥωσσικοῦ σώματος, κατώρθωσεν ὁ Γάϊσμαρ νὰ λάβῃ λαμπρὰν ἐκδίκησιν. Ἐπετέθη κατὰ τῶν πολὺ ἰσχυροτέρων ἐχθρῶν ἐν μέσῃ τῇ ἡμέρᾳ (14/26 Σεπτεμβρίου) ἐν ἀνοικτῇ μάχῃ καὶ τοὺς ὤθησε κατὰ τοῦ ἰδίου αὐτῶν ἱππικοῦ, ἐν ᾧ τὸ τουρκικὸν πεζικὸν ἄφησε νὰ ἐπέλθῃ ἡ νὺξ χωρὶς νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν μάχην. Ὁ Ῥῶσσος στρατηγὸς διενοήθη νὰ ἐπιφέρῃ καιρίαν πληγήν· ὅθεν ὥρμησεν ἐν νυκτὶ κατὰ τῶν ἐν Βοϊλεστίῳ Τούρκων καὶ ἐκυρίευσε τὸ στρατόπεδόν των καὶ τὰς φορτηγὰς ἁμάξας καὶ τὰ ὅπλα τῶν ἐν πληρεστάτῃ ἀταξίᾳ φυγόντων δεκακισχιλίων ἐχθρῶν. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας δὲ ταύτης ἐξησφαλίσθη ἡ ἡσυχία ἐν τῇ Βλαχίᾳ.

Ἡ ἐν Ἀσίᾳ ἐκστρατεία. Ὁ Πασκέβιτς.

Συγχρόνως μετὰ τῆς κατὰ τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν ἐκστρατείας ἐσχεδίασαν οἱ Ῥῶσσοι καὶ εἰσβολὴν εἰς τὴν Ἀσίαν κατὰ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ κτήσεων τῶν Ὀθωμανῶν. Ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος τῶν κινημάτων τῶν Ῥώσσων, ἔνθα τὸ ἐν ἐνεργείᾳ σῶμα δὲν ἦτο ἰσχυρότερον τοῦ σώματος τοῦ Γάϊσμαρ, τὸ ὁποῖον ἀπετέλει τὴν ἐν τῇ Βλαχίᾳ ἀπωτάτην ἄκραν τῆς δεξιᾶς πτέρυγος, τὰ πάντα ἔλαβον πορείαν ὅλως διάφορον, ἀποφασιστικήν, βεβαίαν, καὶ ὅλως ἀντίθετον πρὸς τὴν ἀσταθῆ πορείαν τῶν κατὰ τὴν Βουλγαρίαν κινημάτων. Διότι ἐν Ἀσίᾳ δὲν εἶχον οἱ Ῥῶσσοι

τὴν διπλωματίαν πρόσκομμα ὡς ἐπὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πεδίου τῆς μάχης· ἐν Ἀσίᾳ ἡ ἀναδιοργάνωσις τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἦτο ἔτι ἐν τοῖς σπαργάνοις· ἐν Ἀσίᾳ πρὸ πάντων δὲν παρεμπόδιζεν ὁ αὐτοκράτωρ τὰ κινήματα τοῦ στρατοῦ του δι' ἀκαταλήπτων διαταγῶν· ἐν Ἀσίᾳ τέλος τὰ πάντα ἔκειντο ἐν ταῖς χερσὶν ἑνὸς καὶ μόνου ἀρχιστρατήγου, ἑνὸς τῶν ἐμπειροτέρων καὶ ἀνδρειοτέρων στρατιωτικῶν, ὅστις εἶχεν ἐκπαιδευθῆ ἐν τῷ σχολείῳ τῶν πολεμικῶν τοῦ Ναπολέοντος χρόνων. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο ὁ Ἰωάννης Θεοδώρου Πασκέβιτς, κόμης τῆς Ἐριβάνης, ὅστις ἦτο καταλληλότατος διὰ τὴν θέσιν του ὡς λαβὼν πεῖραν ἐκτεταμένην ἐν τῷ διετεῖ κατὰ τῆς Περσίας πολέμῳ, καὶ ἐν τῇ πενταετεῖ διοικήσει τῶν Καυκασίων χωρῶν. Καίτοι ξένος ἔτι ἐπὶ τοῦ τουρκικοῦ ἐδάφους, ἐγνώριζεν ὅμως κατὰ βάθος τὸν τρόπον τοῦ πολεμεῖν τῶν Τούρκων, ἐγνώριζε τὰς ἰδιότητας καὶ τοὺς πόρους τῆς χώρας, καθ' ἣν ἐπρόκειτο νὰ ἐπιχειρήσῃ πόλεμον, καὶ τὴν φύσιν τῶν κατοίκων αὐτῆς. Ὑπὲρ πάντα ἄλλον εἶχε τὴν τέχνην νὰ συνδέῃ βυζαντινὴν πονηρίαν μετὰ ῥωσσικῆς ἀποφασιστικότητος, τέχνην, ἥτις ἰσχύει μόνον παρὰ τοῖς βαρβάροις λαοῖς, ὧν ἡ μὲν ἰσχὺς εἶναι ἡ βαρβαρότης, ἡ δὲ σοφία ὁ δόλος καὶ ἡ ἀπιστία. Ἐκ τῆς διαγωγῆς τοῦ Πασκέβιτς ὤφειλον νὰ διδιδαχθῶσιν οἱ διπλωμάται τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων, πῶς πρέπει τις νὰ φέρηται πρὸς Τούρκους. Μετ' ὀλίγων μόνον ἀνδρῶν ἐν μέσῳ ῥιφθεὶς τῶν πυκνῶν κατοίκων τῶν ἐκτεταμένων ἐχθρικῶν ἐπαρχιῶν, διηνεκῶς μεταξὺ ἐπιτυχίας καὶ καταστροφῆς εὑρισκόμενος, ἐλάμβανεν ὁ Πασκέβιτς κατὰ τὰς περιστάσεις καὶ τὰ ὠμότατα καὶ τρομερώτατα μέτρα, καὶ τὰ ἐπιεικέστατα καὶ ἠπιώτατα, ὅταν ταῦτα τῷ ἐξησφάλιζον τὴν ἐπιτυχίαν. Οὐδεὶς κάλλιον τοῦ κόμητος τῆς Ἐριβάνης ἐγνώριζε νὰ ὠφελῆται πρὸς τοὺς σκοπούς του καὶ ἐκ τῆς ἀντιζηλείας τῶν Τούρκων διοικητῶν, καὶ ἐκ τῆς ἀπειθείας τῶν βέηδων πρὸς τοὺς πασάδας, καὶ ἐκ τῆς ἐπιῤῥοῆς τῶν πολιτικῶν προκρίτων, οὐδεὶς κάλλιον αὐτοῦ νὰ διαιρῇ τὰς διαφόρους τῶν κατοίκων τάξεις, καὶ ἐκμεταλλευόμενος τὰς διαιρέσεις νὰ ἄρχῃ διὰ τῆς διαιρέσεως. Ἡ τέχνη του αὕτη τὸν ὠφέλησε τὰ μά-

λιστα καὶ ἐν τῷ μετὰ ταῦτα βίῳ. Ἀλλὰ καὶ ἐπιτήδειος ἦτο εἰς τὸ νὰ ἐμπνέῃ ἐμπιστοσύνην παρὰ τοῖς καθυποταχθεῖσι λαοῖς, ν' ἀφοπλίζῃ διὰ τοῦ πρὸς τὰ θεῖα σεβασμοῦ του τὰς θρησκευτικὰς προλήψεις, νὰ καταβάλλῃ διὰ τῆς δωροδοκίας τὸ μῖσος καὶ τὸν φανατισμὸν, ἔχων ἀείποτε πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἀρχὴν τοῦ νὰ καταδεικνύῃ εἰς τοὺς Ἀνατολίτας τὴν ῥωσσικὴν ἐξουσίαν σεβαστοτέραν τῆς τουρκικῆς καὶ περσικῆς. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἦτο ἀπαραίτητον νὰ τηρῇ ἐν τῷ ἡμιβαρβάρῳ αὐτοῦ στρατῷ αὐστηροτάτην πειθαρχίαν καὶ τάξιν, ὅπερ κατώρθωσεν ἑλκύων εἰς ἑαυτὸν τοὺς στρατιώτας του διὰ τῆς περὶ αὐτῶν ἐπιμελοῦς μερίμνης καὶ διὰ τῶν ἐνδόξων θριάμβων του καὶ συνειθίζων αὐτοὺς εἰς τυφλὴν ὑπακοὴν καὶ εἰς ἀγογγύστως ὑπομενομένους κόπους. Κατὰ τὰς νοσώδεις ἐκείνας καὶ ἐν καιρῷ χειμῶνος καὶ ἐν καιρῷ θέρους ἐπίσης γυμνὰς καὶ ἐξηντλημένας χώρας καὶ ἡ ἀνάγκη ἀπῄτει καὶ ἡ φρόνησις, νὰ μεριμνᾷ πατρικῶς περὶ τοῦ μικροῦ στρατοῦ του, ὅπερ ἐν Ῥωσσίᾳ σπανιώτατα συνέβαινεν. Ὅθεν καὶ περὶ τῶν ὑγιῶν καὶ περὶ τῶν ἀσθενῶν πᾶσαν δυνατὴν ἐλάμβανε φροντίδα· διὰ τοὺς ἀσθενεῖς, οἵτινες δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μετακομισθῶσιν εἰς τὰ κατὰ τὴν μεθόριον γραμμὴν νοσοκομεῖα, ὑπῆρχε πρόχειρον κινητὸν νοσοκομεῖον καὶ λοιμοκαθαρτήριον· ἡ τροφὴ ἦτο καὶ ὑγιὴς καὶ ἄφθονος· ἐν ᾧ εἰς τοὺς κατὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν ῥώσσους στρατιώτας τρὶς τῆς ἑβδομάδος ἐδίδετο συνήθως μία λίτρα κρέατος καὶ ἓν ποτήριον ῥακίου, ὁ Πασκέβιτς ἔδιδεν εἰς τὸν στρατιώτην του καθ' ἑκάστην μίαν λίτραν κρέατος καί τινα ποτήρια ῥακίου, καὶ ἐν χειμεριναῖς ἐκστρατείαις διπλασίαν μερίδα. Ἀντὶ τούτων ὅμως ἀπῄτει παρὰ τῶν ἀνδρῶν του, οἵτινες σχεδὸν δὲν εἶχον ἡμέραν ἀναπαύσεως, καὶ ὅλως ἐξαιρετικὰς ἐκδουλεύσεις. Ἀδιακόπως εἰς κίνησιν, πρόθυμος νὰ ὑποστῇ οἱανδήποτε κακουχίαν, ἔδιδεν αὐτὸς εἰς τοὺς στρατιώτας του τὸ παράδειγμα, διὸ ἐν παντὶ κινδύνῳ πρὸς πᾶσαν θυσίαν καὶ ἀφοσίωσιν τοὺς εἶχεν ἑτοίμους. Ἐντέχνως καὶ τὴν πνευματικὴν δύναμιν τῶν στρατιωτῶν του ἐκολάκευε καὶ τὴν ζωώδη αὐτῶν φύσιν· τοὺς παρεσκεύαζε διὰ τοὺς σκοπούς του

ποτὲ μὲν διὰ θρησκευτικῶν τελετῶν ποτὲ δὲ διὰ συμποσίων· ἐξεμεταλλεύετο ποτὲ μὲν τὰς προλήψεις ποτὲ δὲ τὴν φιλοδοξίαν αὐτῶν· διὰ πομπωδῶν ἡμερησίων διαταγῶν ἀνεπτέρου τὴν φιλοτιμίαν των, καὶ τοὺς ἀξιωματικούς του ἐκέντα διὰ τῆς ἀναμνήσεως τῶν λαμπρῶν κατορθωμάτων τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν θριάμβων τῶν Ρωμαίων εἰς τὰς χώρας ταύτας, ἃς ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων οὐδεὶς τῶν πεπολιτισμένων λαῶν εἶχε πατήσει. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου παρεσκεύαζεν ἑαυτῷ τὰ ὄργανα πρὸς τὰς ἐπιτυχίας του, εἰς τὰς ὁποίας ἡ περίσκεψις αὐτοῦ εἶχεν ἀείποτε οὐσιωδέστατον μέρος. Τὰς ἐκστρατείας του μετὰ μεγίστης περισκέψεως καὶ ἐπιτηδειότητος παρεσκεύαζεν, πᾶσαν καὶ τὴν ἐλαχίστην ἐπιχείρησιν ἐσχεδίαζε μετὰ καρτερικωτάτης προφυλάξεως, εἰς δὲ τὴν ἐκτέλεσιν προέβαινε μετὰ μεγίστης ταχύτητος, τόλμης καὶ ἀποφασιστικότητος· ἐν τοῖς ἐπισφαλεστάτοις κινήμασι καὶ ἐν ταῖς μάλιστα περιπεπλεγμέναις μάχαις ἵστατο ἀτρόμητος ὁδηγός, καὶ τῆς καταλλήλου πρὸς ἐπιτυχῆ διεξαγωγὴν τοῦ κινήματος εὐκαιρίας ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ ἐδράττετο.

Ὁ Πασκέβιτς ἀποπερατώσας τὸν κατὰ τῆς Περσίας πόλεμον ἐπανήρχετο οἴκαδε, ὅτε (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἀπριλίου) ἔλαβε διαταγὴν νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὰς μεθορίους τῆς Τουρκίας ἐπαρχίας. Ἡ κυρίως ἀνατεθεῖσα αὐτῷ ὑπηρεσία ἦτο νὰ ἐπιφέρῃ ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὴν κατὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν ἐκστρατείαν, καὶ νὰ κυριεύσῃ τὰ φρούρια τῆς Ἀνάπης καὶ τοῦ Ποτίου κατὰ τὸν Εὔξεινον πόντον, καὶ τὰς ὀχυρὰς θέσεις τοῦ Ἀχαλτζὶκ καὶ τοῦ Κάρς, τῶν πρωτευουσῶν τῶν παρὰ τὴν Γεωργίαν μεθορίων ἐπαρχιῶν, ὅπως διὰ τῆς ἁλώσεως τῶν δύο τούτων φρουρίων ἐξασφαλίσῃ κατὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης τὴν προσάρτησιν τῆς Ἀνάπης καὶ τοῦ Ποτίου εἰς τὴν Ῥωσσίαν. Ὁ σύνδεσμος τρόπον τινὰ τῶν δύο ἀπομεμακρυσμένων τούτων ἐκστρατειῶν ἦτο ἡ ἐπιχείρησις κατὰ τῆς Ἀνάπης, τοῦ κέντρου τούτου τῆς μεταξὺ Τούρκων καὶ Τσερκέσσων διὰ θαλάσσης συγκοινωνίας. Ἡ Ἀνάπη, κτισθεῖσα τὸ 1784 παρὰ τὸ στενὸν τοῦ Κερτσίου κατὰ τὴν εἰς τὴν Ἀζωφικὴν θάλασσαν εἴσοδον

εἶχε κυριευθῆ κατὰ τὸ 1807 παρὰ τῶν Ῥώσσων, οἵτινες διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Βουκουρεστίου ἠναγκάσθησαν νὰ τὴν ἀποδώσωσι πάλιν εἰς τοὺς Τούρκους. Ὁ ῥωσσικὸς στόλος ὑπὸ τὸν ναύαρχον Greigh, πρὶν ἢ ἀπέλθῃ εἰς βοήθειαν τοῦ ἔμπροσθεν τῆς Βάρνας στρατοῦ, ἐνεφανίσθη ἐγκαίρως (2/14 Μαΐου) ἔμπροσθεν τῆς Ἀνάπης, ἀπεβίβασε στρατὸν, καὶ δι' αὐτοῦ ἠνάγκασε (11/23 Ἰουνίου) τὴν πόλιν νὰ παραδοθῇ. Ἡ ἐπιχείρησις λοιπὸν αὕτη ἀφηρέθη ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ κόμητος τῆς Ἐριβάνης, ὅστις διαταχθεὶς νὰ σπεύσῃ εἶχεν ἀρκοῦσαν ἐργασίαν ὅπως ἀντικαταστήσῃ τὰ ἐξηντλημένα πολεμεφόδιά του καὶ ἐκτελέσῃ πάσας τὰς ἀναγκαίας προπαρασκευάς. Καὶ ἐν πρώτοις ἐφρόντισεν ὁ Πασκέβιτς νὰ διαδώσῃ τὴν φήμην, ὅτι δὲν εἶχεν ἔτι λάβει διαταγὴν νὰ κινηθῇ, ἵνα ἀποκοιμίσῃ τοὺς ὁμόρους Τούρκους, οἵτινες παρεσκευάζοντο νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Γεωργίαν· μετεχειρίσθη δὲ τὸ διάστημα τοῦτο τοῦ χρόνου ν' ἀναθέσῃ εἰς ἰδιαιτέρους στρατηγοὺς τὴν εἰς πέντε τμήματα διῃρημένην ἐκτεταμένην ῥωσσικὴν μεθόριον γραμμὴν ὅπως τὴν ὑπερασπισθῶσιν, ἐπιτηρήσωσι τοὺς ἐλευθέρους ὀρεινοὺς λαοὺς καὶ διατηρήσωσιν ἐλευθέρας τὰς ὁδοὺς τῆς συγκοινωνίας, καὶ νὰ λάβῃ πάντα τὰ ἀπαιτούμενα μέτρα ὑπὲρ τοῦ σώματός του, τὸ ὁποῖον δὲν ἠρίθμει πλείους τῶν δωδεκακισχιλίων ἀνδρῶν. Ἐπὶ τῶν πόρων τῆς ἐχθρικῆς χώρας δὲν ἐβασίσθη ποσῶς ὁ συνετὸς στρατάρχης, ἀλλ' ἐξησφάλισε τὰς πρώτας ἀνάγκας διὰ δημοσίων ἀγορῶν, καὶ διὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀνοικτῆς θαλασσοπλοΐας διέταξε τακτικὰς ἐπισιτίσεις ἐκ τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ ἐξ Ἀστραχάνης διὰ τῆς Κασπίας θαλάσσης πρὸς τὴν Σαλιάνην καὶ ἐντεῦθεν διὰ τοῦ ποταμοῦ Κούρ. Ἅμα ἀναχωρήσας ἀπὸ τοῦ φρουρίου Γουμρίου παρεσκεύασε νὰ φέρῃ μεθ' ἑαυτοῦ πρὸς τὸ Κάρς ἐπὶ χιλιάδων ἀχθοφόρων ζώων, καὶ ἐπὶ ἁδρῶς ἐκμισθωθεισῶν ἁμαξῶν κινητὴν ἀποθήκην μεθ' ὅλων τῶν εἰς τὴν ἐκστρατείαν ἀναγκαίων. Φυσικώτερον ἐφαίνετο νὰ γείνῃ ἡ πρώτη ἐπίθεσις κατὰ τοῦ Ἀχαλτζίκ, πρωτευούσης τῆς πλησιεστάτης πρὸς τὸν Εὔξεινον Πόντον ἐπαρχίας. Ἀλλ' ὁ Πασκέβιτς ἐφοβήθη τὴν ἀπώλειαν τοῦ χρόνου, διότι τὸ ἐκ Περσίας

ἐπιστρέφον πυροβολικὸν ἠναγκάζετο, ἐὰν διηυθύνετο πρὸς τὸ Ἀχαλτζὶχ νὰ ἐκτελέσῃ δρόμον μακρότερον·ἐφοβήθη πρὸς τούτοις ν' ἀφήσῃ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς του τὴν ὑπὲρ τὸ δέον ἐκτεταμένην ἀφρούρητον μεθόριον γραμμὴν ἐκτεθειμένην εἰς τὰς εἰσβολὰς τῶν ἐχθρῶν· πρὸς δὲ τούτοις ἡ θέσις τοῦ Κάρς ἦτο ὑγιεστέρα καὶ οἱ περιοικοῦντες Ἀρμένιοι τῷ ἦσαν φίλοι· ὅτι δὲ πρὸ πάντων ἔπεισε τὸν Πασκέβιτς νὰ κινηθῇ πρῶτον κατὰ τοῦ Κάρς ἦτο ὁ στρατηγικὸς λόγος ὅτι διὰ τῆς κατὰ τοῦ Κάρς ἐκστρατείας, τὸ ὁποῖον κεῖται ἐν τῷ μέσῳ τοῦ μεταξὺ Ἀχαλτζὶχ καὶ Ἐρζεροὺμ σχηματιζομένου ἡμικυκλίου, διεσχίζοντο τὰ τῶν ἐχθρῶν κινήματα. Τοῦτο ἦτο στρατήγημα, τὸ ὁποῖον λίαν ἐπιτυχῶς εἶχε μεταχειρισθῇ ποτε κατὰ τὸν περσικὸν πόλεμον. Συγχρόνως δὲ μὲ τὴν ἐκ Γουμρίου ἀναχώρησιν τοῦ Πασκέβιτς (9/21 Ἰουνίου) ἐκίνησεν ὁ ὑποστράτηγος Ἔσσε μετὰ διῃρημένου σώματος ἐκ Γουρίας κατὰ τοῦ Ποτίου καὶ τοῦ Βατοὺμ. (1).

Τὸ φρούριον Κάρς

Ἔχων τρόφιμα διὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἤρχισεν ὁ Πασκέβιτς τὴν πορείαν του ἐν τάξει κοπιώδει ἀλλ' ἀσφαλεῖ, ἣν διετήρησεν ὡς κανόνα καθ' ὅλον τὸν ἐνεστῶτα πόλεμον· ὁ στρατὸς δηλ. ἐφαίνετο ὡς ἁπλῆ συνοδεία μετακομιδῆς· 2250 ἀχθοφόρα ζῶα 1848 ἅμαξαι καὶ πλεῖστα σφαγκτὰ ἦσαν διῃρημένα εἰς δύο μέρη, ὧν ἕκαστον συνωδεύετο ὑφ' ἑνὸς συντάγματος πεζικοῦ· τὸ τρίτον σύνταγμα, τὸ ἱππικὸν καὶ τὸ πυροβολικὸν ἐβάδιζον ἑκατέρωθεν. Κοζάκοι δὲ ἀπετέλουν τὴν ὀπισθοφυλακήν, Κοζάκοι ἐπίσης μεθ' ἡμισείας μοίρας ἐφίππου πυροβολικοῦ καὶ ἑνὸς τάγματος σκαπανέων τὴν οὐχὶ πολὺ ἀπομεμακρυσμένην ἐμπροσθοφυλακήν. Ἀπὸ τῶν ὑψωμάτων τοῦ χωρίου Μέσκου εἶδον οἱ Ῥῶσσοι ἐνώπιόν των τὴν πόλιν Κάρς, ἐν ὀχυρωτάτῃ θέσει παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ κειμένην, καὶ πρὸς τὸ ὠχυρωμένον ὄρος Καράδαγ προσερειδομένην, καὶ περιέχουσαν τρία

(1) Ὅρα Οὐσάκωφ, Ἱστορία τῶν κατὰ τὴν ἀσιατικὴν Τουρκίαν ἐκστρατειῶν ἐν τοῖς ἔτεσι 1828 καὶ 1829. Τὸ γαλλικὸν σύγγραμμα τοῦ Φ. Φοντῶνος («ἡ Ῥωσσία ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ,» ἐν Παρ· 1840) δὲν εἶναι εἰμὴ ἀνεπιτυχὴς καὶ ὑπὸ πανηγυρικοῦ ἐπιχρίσματος παραμορφωμένη παράφρασις τῆς συγγραφῆς τοῦ Οὐσάκωφ.

συνεχόμενα φρούρια, τεῖχος ὀχυρὸν καὶ πλείστους προμαχῶνας. Ἀμέσως συνέταξεν ὁ Πασκέβιτς τὸ σχέδιον τῆς ἐφόδου· ν' ἀνεγείρῃ δηλ. παρὰ τὸ κατεστραμμένον χωρίον Κιτσικὲφ ἐπὶ τῆς πρὸς τὸ Ἐρζερούμ ἀγούσης ὀχυρὸν στρατόπεδον, ὅθεν ἠδύνατο νὰ παρεμποδίσῃ τὰ εἰς ἐπικουρίαν ὑπὸ τὸν Κιοσὲ-Μεχμὲτ πασᾶν στελλόμενα στρατεύματα, τὰ ὁποῖα ὁ διοικητὴς τοῦ φρουρίου Ἐμὶν πασᾶς ἀνυπομόνως περιέμενεν. Καταλαβὼν τὴν θέσιν ταύτην (19/1 Ἰουλίου) ἐβεβαιώθη ὁ Πασκέβιτς διὰ ἀκριβεστάτης προσωπικῆς κατοπτεύσεως, ὅτι ἡ πόλις δὲν ἦτο προσιτὴ εἰμὴ ἀπὸ τῆς νοτιοδυτικῆς πλευρᾶς, ἔνθα ἦτο δυνατὸν νὰ τοποθετηθῶσι τὰ τηλεβόλα τῆς πολιορκίας ἐπὶ τῶν τοῦ φρουρίου κρατούντων λόφων. Ἀλλ' ἐκεῖ πλησίον τοῦ νεκροταφείου εἶχον ἀνεγείρει οἱ Τοῦρκοι ὀχύρωμα ἅμα οἱ Ῥῶσσοι ἐτοποθετήθησαν παρὰ τὸ Κιτσικέφ. Διὰ εὐτόλμου κινήματος ἔστησεν ὁ Πασκέβιτς (20/2—22/4 Ἰουλίου) ἐν καταλλήλαις θέσεσι τηλεβολοστάσια, ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφόδου (23|5 Ἰουλίου) μετὰ πεισματώδη μάχην τὸ νεκροταφεῖον, ὅθεν ἐκδιωχθέντες οἱ ἐχθροὶ ἐγκατέλιπον εἰς τοὺς καταδιώκοντας αὐτοὺς Ῥώσσους καὶ τὴν ὀχυρὰν αὐτῶν θέσιν. Ἐπανελθόντες δὲ οἱ Τοῦρκοι συσσωματωμένοι εἰς τὴν θέσιν ταύτην ἐξεβλήθησαν καὶ ἐκ δευτέρου ὑπὸ τῶν Ῥώσσων καὶ κατεδιώχθησαν μέχρι τῶν προαστείων διὰ τοῦ ποταμοῦ, οὗ τὰς γεφύρας δὲν εὗρον καιρὸν νὰ ἐκκόψωσιν. Κατὰ τὴν λαμπρὰν ταύτην ἐπιτυχίαν ἐνόησεν ὁ ὀξυδερκὴς Πασκέβιτς, ὅτι ὠφελούμενος ἐκ τοῦ αἰφνιδίου τρόμου, ὅστις καὶ Τούρκοις καὶ Ἕλλησι καθίσταται ἀείποτε ὀλέθριος, ἠδύνατο νὰ μετατρέψῃ τὴν βραδεῖαν πολιορκίαν εἰς αὐτοσχέδιον ἔφοδον. Οἱ Ῥῶσσοι ὠχυρώθησαν ἐντὸς τῶν πρώτων οἰκιῶν καὶ ἐκυρίευσαν δύο ἐπάλξεις τοῦ προαστείου Ὀρτὰ Καπῆ, ἔνθα ἐστήθησαν εὐθὺς δώδεκα μεγάλα τηλεβόλα πρὸς ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ φρουρίου. Οἱ κάτοικοι κατέφυγον ἔντρομοι εἰς τὸ φρούριον· βόμβαι μετέδωκαν τὸ πῦρ εἰς τρία μέρη τῆς πόλεως καὶ τὸ προάστειον Βαϊρὰμ πασᾶ ἐλήφθη· ὁ ὑποστράτηγος Μουραβιὲφ ἀνέβη τὸν λόφον τοῦ Καραδάγ, τὸ ἐχυρὸν τοῦτο τῆς πόλεως στήριγμα καὶ ἔτρεψε τὰ ἐπ' αὐτοῦ κυριευθέν-

τα τηλεβόλα κατὰ τοῦ φρουρίου· πεσόντων τῶν προαστείων ἐκυριεύθησαν ἐν μιᾷ σειρᾷ νικῶν καὶ τὰ ὀχυρώματα τῆς πόλεως, καὶ τέλος ὑψώθη καὶ ἐπὶ τοῦ φρουρίου ἡ λευκὴ σημαία. Εἰς μίαν ἔφοδον ὑπέκυψε τὸ φρούριον τοῦτο, τὸ ὁποῖον οὔτε οἱ Ῥῶσσοι ἠδυνήθησαν τὸ 1807 νὰ κυριεύσωσιν, οὔτε ὁ Ναδὶρ Σαχ, ὅστις τὸ 1735 μετὰ ἑκατοντακισχιλίων ἀνδρῶν τὸ ἐπολιόρκησεν. Ὁ Κιοσὲ-Μεχμὲτ πασᾶς εὑρίσκετο κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐφόδου πλησίον ἤδη τῆς πόλεως, ὅτε αἴφνης ἔμαθε τὴν πτῶσίν της, ὅθεν διηυθύνθη εἰς Ἀρδαγὰν καὶ ἐντεῦθεν, ἀπατηθεὶς δια ψευδοῦς τινος φήμης ὅτι ὁ Πασκέβιτς προχωρεῖ κατὰ τοῦ Ἐρζεροὺμ, ἐπανῆλθεν εἰς τὸ Σαγανλοῦγον. Οἱ Ῥῶσσοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τὸν καταδιώξωσι διότι ἡ πανώλης εἶχεν ἐνσκήψει εἰς τὸ φρούριον τοῦ Κάρς. Μόλις μετά τινας ἑβδομάδας ἦτο εἰς κατάστασιν ὁ Πασκέβιτς νὰ κινήσῃ πρὸς τὸ Ἀχαλτζίκ, ἀλλ' οὐχὶ ἐπὶ τῆς ἀναπαυτικῆς ὁδοῦ τῆς διὰ τοῦ Ἀρδαγὰν, τοῦ ὁποίου ἡ κυρίευσις καὶ κατοχὴ ἤθελεν ἔτι μᾶλλον ἐξασθενήσει τὸ ἀσθενὲς αὐτοῦ σῶμα, ἀλλ' ἐπὶ τῆς δυσβάτου ὁδοῦ τοῦ Ἀχαλκαλακίου, ἔνθα ἠδύνατο νὰ ἑνωθῇ εὐκολώτερον μετὰ τῶν ἐκ Γρουζίας περιμενομένων ἐπικουριῶν. Ἐλθὼν ἔξωθεν τοῦ Ἀχαλκαλακίου ἐπέβαλεν ὁ Πασκέβιτς εἰς τὴν μικρὰν φρουρὰν νὰ παραδοθῇ· ἀλλ' οἱ φρουροὶ ἀπήντησαν ὅτι εἶναι Ἀχαλτζίκιοι, περὶ ὧν λέγει ἡ παροιμία, ὅτι ἕκαστος αὐτῶν ἰσοδυναμεῖ πρὸς δύο Καρσίους, ὧν ἕκαστος καταβάλλει τρεῖς Ἐριβανίους! Ἀλλ' ἡ μεγαλαυχία αὕτη ἐσίγησε μετ' οὐ πολὺ ἀπέναντι τῶν τηλεβόλων τοῦ Πασκέβιτς. Ἦτο σύστημα τοῦ ἐμπείρου τούτου τῶν Ῥώσσων στρατάρχου νὰ θέτῃ μεγίστην σημασίαν εἰς τὸ ἐπιφοβώτερον τοῖς Τούρκοις ὅπλον, εἰς τὸ πεδινὸν πυροβολικὸν καὶ τὸ πυροβολικὸν τῆς πολιορκίας, πρὸς μεταφορὰν τοῦ ὁποίου τῶν μεγαλειτέρων δὲν ἐφείδετο κόπων. Ἅμα εὗρε κατάλληλον θέσιν πρὸς βομβοβολισμὸν τοῦ ἀγερώχου τούτου φρουρίου, ἔστησεν ἐν αὐτῇ δύο ὀβούζια καὶ δέκα τηλεβόλα καὶ ἑτέραν κανονοστοιχίαν ἐξ ἓξ Κοχορνίων ὀβουζίων, τὰ ὁποῖα ἐν ἐλαχίστῳ διαστήματι χρόνου τοιαύτην καταστροφὴν ἐπέφερον εἰς τὰς ἐπάλξεις, τὰ τείχη καὶ τοὺς πύργους, ὥστε ἡ φρουρὰ

ἐγκατέλιπεν ἔντρομος τὸ φρούριον. Μετὰ τοῦτο ἐξηκολούθησεν ὁ στρατάρχης τὴν ἐπίπονον πορείαν του καὶ καθ' ὁδὸν ἀπήντησε (24/5—26/7 Αὐγούστου) τὸ ἐκ Γρουζίας ἐπικουρικὸν σῶμα, καὶ μετὰ πλείστης ἀγαλλιάσεως ἔμαθεν, ὅτι ὁ Ἔσσε εἶχε κυριεύσει (15|27 Ἰουλίου) τὸ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Φάσιος εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον ὀχυρὸν φρούριον Πότι. Μετὰ ὁδοιπορίαν τὰ μάλιστα ἐπίπονον διὰ χώρας, ἐν ᾗ σχεδὸν ἅπας ὁ στρατὸς ἠναγκάζετο νὰ ἐπιβοηθῇ εἰς τὴν μεταφορὰν τῶν ἁμαξῶν καὶ νὰ ἐπισκευάζῃ διηνεκῶς τὰς δυσβάτους ὁδούς, ἦλθον οἱ Ῥῶσσοι ἔμπροσθεν τοῦ Ἀχαλτζὶκ (4|16 Αὐγ.), ἔνθα ὁ Κιοσὲς καὶ ὁ Μουσταφᾶ πασᾶς μετὰ 25000 ἀνδρῶν εἶχον ἤδη ἐνισχύσει τὴν ὑπὸ τὸν Ἀχμὲτ πασᾶν τουρκικὴν φρουράν, ἐν ᾧ ὁ Πασκέβιτς δὲν εἶχεν ὑπὸ τὰς διαταγάς του πλείους τῶν ἐννεακισχιλίων ἀνδρῶν, μετὰ τῶν ὁποίων ἡνώθησαν μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἕτεροι 1800 ἄνδρες ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ποπώφ.

Τὸ Ἀχαλτζίκ. Ὁ Πασκέβιτς ἤρχισε τὴν κατὰ τῆς ὀχυρᾶς ταύτης θέσεως ἐπίθεσίν του διὰ τῆς καταλήψεως τοῦ ὄρους Ταουσὰν-Τεπὲ, τὸ ὁποῖον ἐξουσίαζε τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ φρουρίου, καὶ οἱ Τοῦρκοι εἶχον παραμελήσει νὰ ὀχυρώσωσιν. Αἱ ἅμαξαι τῶν Τούρκων ἵσταντο κατ' ἀρχὰς ἐπί τινων λόφων ἐντεῦθεν τοῦ ποταμοῦ Κούρ' ἀλλὰ ἐξετάσας τὴν τοποθεσίαν ἐξέλεξεν ὁ Πασκέβιτς ἄλλην θέσιν πρὸς δυσμὰς τῆς πόλεως Ἀχαλτζὶκ καὶ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ὁμωνύμου αὐτῆς ῥύακος, ὅστις ἐκεῖ πλησίον χύνεται εἰς τὸν ποταμὸν Κοὺρ, καὶ ἔστησε τὸ στρατόπεδον, πρὸς τὸ ὁποῖον διηυθύνθησαν (5/17 Αὐγ.) καὶ αἱ ἅμαξαι. Οἱ Τοῦρκοι θέλοντες ν' ἀποκόψωσι τὴν μεταφορὰν τῶν ἁμαξῶν ἐπετέθησαν διὰ πολλῶν ἀποσπασμάτων τοῦ ἱππικοῦ κατὰ τοῦ ῥωσσικοῦ σώματος, τὸ ὁποῖον κατεῖχεν ἐκτεταμένην καὶ ἀραιὰν γραμμὴν ἐπὶ τῶν δύο ὄχθων τοῦ ποταμοῦ· ἀλλ' ἀπερισκέπτως πως δὲν μετεχειρίσθησαν εἰμὴ μέρος μόνον τῆς δυνάμεως αὐτῶν, καθ' οὗ τὸ ῥωσσικὸν ἱππικὸν ἀνδρείως ἀντέστη· καὶ ἔπειτα οὐδεμίαν προσπάθειαν κατέβαλον οἱ Τοῦρκοι, καί τοι κατὰ πολὺ ἀνώτεροι τὸν ἀριθμόν, ὅπως παρεμποδίσωσι τὴν ὀχύρωσιν τοῦ ῥωσσικοῦ

στρατοπέδου. Τὸ ἔργον τῶν Ῥώσσων ἦτο ἐνταῦθα πολὺ δυσκολώτερον ἢ ἔμπροσθεν τοῦ Κάρς. Τὸ Ἀχαλτζὶκ ἦτο φρούριον ἀνεγερθὲν παρὰ τῶν ληστρικῶν τοῦ Καυκάσου στιφῶν, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχον συῤῥεύσει προϊόντος τοῦ χρόνου φιλοκερδεῖς Ἑβραῖοι, Ἀρμένιοι καὶ Καθολικοί. Ἡ πόλις συσφιγγομένη ἐν μέσῳ τῶν τὴν ἀριστερὰν τοῦ ποταμοῦ Ἀχαλτζὶκ ὄχθην συνορευόντων λόφων, περιεῖχεν ἐντὸς περιωρισμένου χώρου, διασχιζομένου ὑπὸ χαράδρας, 4500 οἰκίας. Τὰ προάστεια αὐτῆς περιέζωνε χαράκωμα ἐξ ἐλατίνων σχνίδων δώδεκα μὲν ποδῶν ὕψος τριῶν δὲ ποδῶν πάχος ἐχουσῶν ὠχυρομένου διὰ τεσσάρων προμαχώνων καὶ ἑνὸς μεγάλου καὶ πολλῶν μικρῶν πύργων. Δεύτερον ὀχύρωμα ἐσχηματίζετο ὑπὸ τοῦ ὑψηλότερον τῆς πόλεως κειμένου τείχους, καὶ τρίτον ὑπὸ τοῦ καὶ πόλεως καὶ τείχους ὑπερέχοντος ἰσχυροῦ φρουρίου. Ὁ Πασκέβιτς ἰδὼν τὴν ὀχυρὰν τῆς πόλεως θέσιν καὶ τὰς ἀνωτέρας τῶν ἐχθρῶν του δυνάμεις ἐνίσχυσεν ἐν πρώτοις ἀπὸ τοῦ Ταουσὰν-Τεπὲ ἀρχίζων τὸ στρατόπεδόν του διὰ διαφόρων προβόλων καὶ προχωμάτων, ὅπως ἀπατηθῶσιν οἱ ἐχθροὶ καὶ ἐκλάβωσιν ὅτι πρόκειται περὶ μακρᾶς καὶ τακτικῆς πολιορκίας. Πράγματι ὅμως τὸ πρῶτόν του μέλημα ἦτο, πρὶν ἢ προβῇ εἰς τὴν κατὰ τοῦ φρουρίου ἔφοδον, νὰ διασκορπίσῃ τὸ ὑπὸ τὸν Κιοσὲν καὶ Μουσταφᾶ πασᾶν ἐπικουρικὸν σῶμα, τὸ ὁποῖον κατεῖχε τὰ πέριξ. Οἱ δύο πασάδες εἶχον στήσει τέσσαρα στρατόπεδα, τὰ ὁποῖα διὰ τῆς μιᾶς πτέρυγος ἐπερείδοντο πρὸς τὴν πόλιν, καὶ ἐντεῦθεν εἰς ἀπόστασιν πέντε βερστίων ἔφθανον μέχρι χωρίων τινῶν, ἔνθα εὑρίσκοντο τὰ πολεμοφόδιά των. Ὁ Πασκέβιτς ἀπεφάσισεν ἐν πολεμικῷ συμβουλίῳ νὰ κυριεύσῃ ἐξ ἐφόδου ἐν καιρῷ νυκτὸς (9/21 Αὐγ.) τὸ πλησιέστερον πρὸς τὴν πόλιν κείμενον στρατόπεδον, ν' ἀποκόψῃ οὕτω τὸ ἐπικουρικὸν σῶμα ἀπὸ τοῦ φρουρίου, καὶ νὰ τὸ ὠθήσῃ πρὸς τὸ Ἀρδαγάν. Αἰχμάλωτός τις Τοῦρκος ὡδήγησε τοὺς Ῥώσσους διὰ ὁδοῦ, ἥτις πρὸς βοῤῥᾶν περιήρχετο τὸ φρούριον. Ἀλλὰ πρὶν ἔτι οἱ Ῥῶσσοι ἔλθωσιν εἰς τριῶν βερστίων ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου ἀνέτειλεν ἡ αὐγὴ καὶ οἱ Τοῦρκοι εἶδον τοὺς πλησιάζοντας ἐχθρούς. Ὁ Πασκέβιτς δὲν

εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ εἰμὴ 6500 ἄνδρας, διότι οἱ λοιποὶ ἐφύλαττον τὸ στρατόπεδον καὶ τὰ τηλεβολοστάσια. Ὑπὸ τοῦ πεντάκις ἰσχυροτέρου ἐχθροῦ προσβληθεὶς ἀπεφάσισεν ὁ Πασκέβιτς να μὴ ἀποφύγῃ τὴν μάχην· ἐτοποθετήθη δὲ καταλλήλως ἐπὶ τοῦ ἀνωμάλου ἐδάφους. ἔνθα ἐπὶ δέκα ὅλας ὥρας ἐν μέσῳ ἀφορήτου καύσωνος διετήρησε τὴν ἀμυντικήν του θέσιν, καὶ εἶτα δροσισθείσης κατά τι τῆς ἀτμοσφαίρας μετὰ ἀναψυκτικὴν βροχὴν ὥρμησε μετὰ τῶν ἀνδρειοτέρων στρατιωτῶν του κατὰ τοῦ κεκμηκότος ἐχθροῦ ἐν καταλλήλῳ στιγμῇ, καθ' ἣν, κατόπιν συνεννοήσεως, ἤρχιζεν ὁ Μουραβιὲφ ἀπὸ τῆς θέσεως τῶν ἁμαξῶν νὰ παρενοχλῇ τοὺς Τούρκους. Διὰ ψευδοῦς ἑλιγμοῦ τοῦ ἱππικοῦ πρὸς τὴν δεξιὰν πτέρυγα ἐξαπατήσας τοὺς ἐχθρούς, ἐπεχείρησεν ὁ Πασκέβιτς διὰ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος τὴν κυρίαν κατὰ τοῦ στρατοπέδου ἔφοδον. Φανερᾶς οὔσης τῆς ἐπιτυχίας ἐπετέθη κατὰ τοῦ στρατοπέδου καὶ τὸ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος ἱππικόν. Ὁ Κιοσὲ-Μεχμὲτ πασᾶς φοβούμενος μὴ τῷ ἀποκοπῇ ἡ ὑποχώρησις κατέφυγεν ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ ἐγκατέλιπε τοὺς ὑπὸ πανικοῦ φόβου καταληφθέντας συναδέλφους του εἰς τὴν τύχην των. Οἱ Ῥῶσσοι ἐκυρίευσαν εὐθὺς καὶ ἕτερα δύο τῶν τεσσάρων στρατοπέδων, μετ' οὐ πολὺς δὲ καὶ τὸ τέταρτον, καὶ ἔτρεψαν τὰ ἐπικουρικὰ τῶν Τούρκων σώματα, ὅσα δὲν ἐπρόφθασαν νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν πόλιν, πρὸ τὸ Ἀρδαγὰν εἰς φυγήν. Τὰ λαμπρὰ ταῦτα κατορθώματα ἐξετελέσθησαν ὑπὸ τοῦ Πασκέβιτς ἐν διαστήματι εἴκοσι μόνον ὡρῶν. Ἀλλ' ἐν τῷ φρουρίῳ ἵσταντο ἔτι δεκαπεντακισχίλιοι Τοῦρκοι, οἵτινες καρτερικῶς πᾶσαν περὶ παραδόσεως πρότασιν ἀπέῤῥιψαν. Ὅθεν μετὰ τῆς συνήθους αὐτοῦ ταχύτητος προέβη ὁ Πασκέβιτς εἰς τὴν κυρίαν πολιορκίαν (10/22). Τὸ ῥωσσικὸν ἱππικὸν κατεδίωκεν ἔτι τὰ φεύγοντα ἐπικουρικὰ στρατεύματα, ὅτε ἤδη ἀπὸ τοῦ ὑψώματος τοῦ πρώτου τῶν τεσσάρων στρατοπέδων, ἤρχισαν νὰ βροντῶσι τὰ τρομερὰ τῶν Ῥώσσων τηλεβόλα. Ὁ Πασκέβιτς ἐπέσπευδεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὴν πολιορκίαν, καὶ διότι ἐπανειλημμένως διεδίδοντο φῆμαι περὶ τῆς ἐλεύσεως νέων ἐπικουρικῶν τῶν Τούρκων σωμάτων ἐξ Ἐρζερούμ, καὶ διότι ἐπὶ ὀκτὼ

μόλις ἡμέρας ἐπήρκουν αἱ τροφαί του. Ὅθεν ἅμα ἠνεώχθη ῥῆγμα ἐπί τινος πρὸς βοῤῥᾶν κειμένου προμαχῶνος διέταξεν ὁ Ῥῶσσος στρατάρχης μετὰ μεσημβρίαν (15/27 Αὐγ.) ἔφοδον ἐκ τριῶν συγχρόνως μερῶν, ὅπως ἀποτρέψῃ τοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ τῆς ὑπερασπίσεως τῆς κυρίας θέσεως, τοῦ ἔμπροσθεν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας κειμένου προμαχῶνος. Ἦτο ἡ ἡμέρα τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ ἐπέτειος ἑορτὴ τοῦ Σερβανίου πεζικοῦ, δι' οὗ ὁ ἀνδρεῖος Συνταγματάρχης Βοροδῖνος παρεκάλεσε τὸν στρατάρχην νὰ τῷ ἐπιτρέψῃ νὰ κάμῃ ἔναρξιν τῆς ἐφόδου. Καὶ ἐντὸς μὲν τοῦ προμαχῶνος εἰσεπήδησαν οἱ πολιορκηταὶ ἄνευ πολλοῦ κόπου, ἀλλ' εὐθὺς μετὰ τὴν πρώτην ταύτην ἐπιτυχίαν ὠχυρώθησαν στρατιῶται καὶ πολῖται καὶ ὡπλισμέναι ἀκόμη γυναῖκες ἐντὸς τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν παρακειμένων οἰκιῶν, ὥστε μάχη φονικωτάτη συνεκροτήθη, καθ' ἣν ἔπεσεν ὁ ἀτρόμητος Βοροδῖνος. Ἐπί τινα χρόνον οἱ Ῥῶσσοι μόλις ἦσαν εἰς κατάστασιν νὰ διατηρηθῶσιν ἐντὸς περιωρισμένου μέρους, μέχρις οὗ οἱ σκαπανεῖς ἠδυνήθησαν μετ' ἀτρύτους κόπους νὰ μεταφέρωσιν εἰς τὸν τόπον τοῦ κινδύνου διὰ τῆς τάφρου τηλεβόλα τινὰ καὶ ἐπικουρίαν. Καὶ πρῶτον μὲν ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Ῥώσσων ἡ ἐκκλησία, ἐπὶ τῆς στέγης τῆς ὁποίας ἐστήθησαν ὀβούζιά τινα· ἀλλὰ καὶ πάλιν τὰς οἰκίας δὲν παρέδιδον οἱ φανατικοὶ ὑπερασπισταὶ, ἕως ὅτου διενοήθησαν οἱ Ῥῶσσοι νὰ ἐμπρήσωσι τὰς οἰκίας διὰ βομβίδων καὶ οὕτω ν' ἀναγκάσωσι τοὺς ἐχθροὺς νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸ φρούριον. Κατὰ τὴν πεισματώδη περὶ τῶν οἰκιῶν πάλην περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν ἱκανὴ ποσότης ῥουμίου· τὸ περιστατικὸν τοῦτο συνετέλεσε, κατὰ τὴν μαρτυρίαν καὶ αὐτῶν τῶν τὰ μάλιστα ἐνθουσιωδῶν ἱστοριογράφων τῶν ἐκστρατειῶν τούτων, εἰς τὴν διὰ τῶν ἀπειθῶν καὶ μεθυσμένων στρατιωτῶν διάδοσιν τῆς πυρκαϊᾶς, ἥτις ἅμα ἐπελθούσης τῆς νυκτὸς κατέλαβε καὶ τὰ μεσημβρινὰ καὶ τὰ δυτικὰ προάστεια, καὶ εἰς τὴν ἐνθάῤῥυνσιν τῶν ὁρμώντων νικητῶν, οἵτινες μετ' οὐ πολὺ κατέλαβον πάντα τὰ ἐντὸς καὶ πέριξ τῆς πόλεως ὑψώματα. Πρὶν δὲ ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος ἐγκατέλιπον οἱ ὡπλισμένοι ὑπερασπισταὶ τὴν πόλιν, καὶ οἱ ἐντὸς

τοῦ φρουρίου ἔστειλαν προτάσεις περὶ παραδόσεως, ἐξαιτούμενοι πέντε ἡμερῶν προθεσμίαν. Ἀλλ' ὁ Πασκέβιτς οὐδὲ πέντε ὥρας τοῖς παρεχώρησεν· ὅθεν ἔγεινεν ἡ παράδοσις τοῦ φρουρίου ἐπὶ τῷ ὅρῳ ἐλευθέρας ἐξόδου τῆς φρουρᾶς. Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς πτώσεως τοῦ ἰσχυροῦ τούτου προπυργίου παρεδόθη καὶ τὸ ὀχυρὸν φρούριον Ἀτσβὲρ, κείμενον ἐπὶ τῆς ἀπὸ Ἀχαλτζὶκ εἰς Καρτελινίαν ἀγούσης λεωφόρου· ὡσαύτως παρεδόθη (22/3 Σεπτεμβρίου) εἰς τὸν διοικητὴν τοῦ Κὰρς, στρατηγὸν Βέργμαν, καὶ τὸ Καρδαγάν. Ἐλθὼν ὁ Πασκέβιτς ἐνταῦθα περὶ τὰ τέλη τοῦ Σεπτεμβρίου ἔλαβε τὴν εἴδησιν ὅτι καὶ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος τοῦ στρατοῦ του τὰ πάντα ἔβαινον καλῶς, ὅτι τὰ φρούρια τοῦ Βαϊαζὶτ καὶ Τοπρακκαλὲ εἶχον κυριευθῆ ὑπὸ τοῦ πρίγκηπος Τσαφτσεβασὲ, ὅστις ἐπὶ κεφαλῆς μικροῦ σώματος ἐφρούρει τὰς ἐν Ἀρμενίᾳ ῥωσσικὰς κτήσεις.

Ὁ Πασκέβιτς ἐξετέλεσε πᾶν τὸ ἀνατεθὲν αὐτῷ ἔργον διὰ τῶν ἀσημάντων αὐτοῦ δυνάμεων καὶ μέσων ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ ἐκστρατείᾳ διαρκεσάσῃ δύο μόνον μῆνας, ἐν ᾧ ἦτο ὅλως ἀμφίβολον, τί ὑπελείπετο ἔτι εἰς τὸν κατὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν ῥωσσικὸν στρατὸν καὶ ἐν δευτέρᾳ τινὶ ἐκστρατείᾳ. Πάντα τὰ πολυτιμότατα διὰ τὴν Ῥωσσίαν φρούρια, ὧν ἡ διατήρησις ὑπῆρχε πιθανὴ, εὑρίσκοντο εἰς χεῖρας τοῦ ἀτρομήτου κόμητος τῆς Ἐριβάνης. Ὅ,τι δὲ εἶχε κατορθωθῆ κατὰ τὴν ἀριστερὰν αὐτοῦ πτέρυγα ἦτο ὡς ἐκ περισσοῦ.

Τὸ κατὰ τὴν Πελοπόννησον

Ἡ Πύλη, ἐκτὸς τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν ἀπωλειῶν καὶ τῆς πτώσεως τῆς Βάρνας ὑπέστη κατὰ τὸ ἐνεστὼς τοῦ πολέμου ἔτος καὶ τρίτην συμφοράν· οἱ Αἰγύπτιοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐκκενώσωσι τὴν Πελοπόννησον. Ἤδη ἅμα ἡ Γαλλία ἔδειξε τὴν διάθεσιν νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐπειράθη ἡ Ἀγγλία νὰ καταστήσῃ διὰ διαπραγματεύσεων τὴν ἐκστρατείαν ταύτην περιττήν. Ὁ λόρδος μέγας Ἁρμοστὴς Ἄδαμ εἶχε (κατὰ τὸ Φεβρουάριον ἤδη) μετὰ τοῦ Ἰβραΐμ πασᾶ ἐν Μεθώνῃ συνέντευξιν, ἥτις εἰς οὐδὲν κατέληξεν ἀποτέλεσμα ἂν καὶ ὁ πασᾶς ἀπὸ τοῦδε ἤδη εἰς δεινὴν εὑρίσκετο θέσιν. Ἐν τῷ πρώτῳ αὐτῆς πολεμικῷ ζήλῳ εἶχε διατάξει αὐτὸν ἡ Πύλη ῥητῶς νὰ διατηρήσῃ τὴν θέσιν, καὶ μάλι-

στα νὰ ἐκβιάσῃ καὶ τὴν πρὸς τὴν Ῥούμελην ἄγουσαν, ἀλλ' ἡ ἐπισίτισις τοῦ στρατοῦ του ἀπέβαινε δυσχερεστέρα. Ἐν τῇ πρωτευούσῃ, τῇ Τριπόλει, δὲν ἦτο πλέον δυνατὸν νὰ διατηρηθῇ ἡ φρουρά· ὅθεν ὁ πασᾶς διέταξε τὸν Σουλεϊμὰν βέην νὰ τὴν μεταφέρῃ εἰς τὰ δυτικὰ παραθαλάσσια φρούρια, καὶ εἶτα κατεδαφίσας τὴν πόλιν ὑπὸ τὸν ἦχον τῶν σαλπίγγων ἔσπειρεν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτῆς ἅλας. Ἐπειδὴ δὲ ἐν Κερκύρᾳ τῷ ἠρνήθησαν τὴν ζητηθεῖσαν μετρίασιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ, ἤρχισεν ὁ Ἰβραῒμ πασᾶς ἐκ νέου τὸ σύστημά του τῆς λεηλασίας, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὁ Κοδριγκτὼν δι' ἀπειλητικῆς ἐπιστολῆς (ἀπὸ 11/23 Μαΐου) τὸν ἀπέτρεψεν. Φόβου ὑπάρχοντος μὴ κατὰ τὸ θέρος καταστρέψῃ τὰ προϊόντα, ὅπως δαμάσῃ τοὺς Πελοποννησίους διὰ τῆς πείνης, μετέβη ὁ Καποδίστριας αὐτοπροσώπως εἰς Νεόκαστρον, καὶ παρεκάλεσε τοὺς διοικητὰς τῶν ἡνωμένων στόλων νὰ παρακινήσωσι τὸν Ἰβραῒμ πασᾶν νὰ ἔλθῃ εἰς συμβιβασμόν. Τοῦτο συνέβη καθ' ὃν χρόνον ἡ θέσις τοῦ πασᾶ καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς ἐδεινοῦτο ὁσημέραι περισσότερον. Δύο αἰγυπτιακαὶ κορβέτται, αἵτινες καταπλεύσασαι ἐξ Ἀλεξανδρείας μὲ τροφὰς ἐπειράθησαν νὰ εἰσπλεύσωσιν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Νεοκάστρου, ἐξεδιώχθησαν διὰ τῆς βίας (26/7 Ἰουνίου). Πρὸς τούτοις ἐξεῤῥάγη ὁ πόλεμος καὶ ἐν αὐτῷ τῷ στρατοπέδῳ τοῦ πασᾶ· οἱ Ἀλβανοὶ στασιάσαντες ἀνεχώρησαν 2700 τὸν ἀριθμόν, καὶ περιεφέροντο τῇδε κἀκεῖσε κατὰ τὴν Πελοπόννησον μέχρις οὗ ἐλθόντες εἰς Ῥίον συνεκρούσθησαν μετὰ τῶν ἐκεῖ φρουρούντων Αἰγυπτίων, ἐφόνευσαν τὸν Δελῆ Ἀχμὲτ πασᾶν, ἐκυρίευσαν τὸ φρούριον καὶ διελθόντες τὸ στενὸν ἀπῆλθον οἴκαδε. Ἐν τοιαύτῃ εὑρισκόμενος θέσει ἐζήτησεν ὁ Ἰβραῒμ πασᾶς συνδιάσκεψιν (ἥτις καὶ τῷ παρεχωρήθη 30/11 Ἰουνίου) μετὰ τῶν πλοιάρχων τῶν ἐν Νεοκάστρῳ εὑρισκομένων πλοίων, οὓς παρεκάλεσε νὰ διαβιβάσωσι πρὸς τὸν πατέρα του ἐπιστολήν, ἐν ᾗ ὡμολόγει ὅτι ἐπειδὴ τὴν σήμερον δὲν πίπτει πλέον τὸ μάννα ἐξ οὐρανοῦ καὶ ὁ αὐστηρὸς ἀποκλεισμὸς εἶναι ἀφόρητος, οἱ στρατιῶταί του ζητοῦσι νὰ ἐπιστρέψωσιν οἴ-

καδε. (1). Η ἐπιστολὴ ἐστάλη, καὶ ἀπεσταλμένος τοῦ ἀντιβασιλέως ἦλθε πρὸς τὸν πασᾶν· ὅτε ὅμως ὁ Δεριννῦς καὶ ὁ Αὐδένος (24|6 Ἰουλίου) ἀπήτησαν ἐν δευτέρᾳ συνδιασκέψει (2) νὰ μάθωσι τὴν ἀπάντησιν τοῦ ἀντιβασιλέως, ἤρχισε πάλιν ὁ Ἰβραῖμ πασᾶς νὰ μεταχειρίζηται τὰς συνήθεις προφάσεις καὶ ὑπεκφυγάς. Ὁ πασᾶς ἔχων τὴν ἐσφαλμένην ἰδέαν, ὅτι ὁ Κυβερνήτης Καποδίστριας (ὅστις εὑρίσκετο παρὰ τῷ στόλῳ) ἦτο παρὼν κατὰ τὴν συνδιάσκεψιν, ἦτο εἰς ἄκρον ἠρεθισμένος. «Ἔγραψα, εἶπε, διὰ τροφὰς, ὁ πατήρ μου μὲ παραπέμπει εἰς τοὺς ναυάρχους· τὴν ἀπάντησιν θέλω λάβει ἐντὸς 25 ἡμερῶν μόλις. Μὲ φοβίζουσι δι' ἀποκλεισμοῦ κατὰ ξηράν· θέλω ὑπερασπιθῆ· ἀκόμη ἡ ἔλλειψις τῶν τροφῶν δὲν κατέστη σιτοδεία. Ἡμεῖς δὲν συνειθίζομεν νὰ παραδιδώμεθα ἕως ὅτου δὲν ἀναγκασθῶμεν νὰ τρώγωμεν φύλλα δένδρων καὶ ἀνθρώπινον κρέας.» Τὸ κυρίως δύσκολον ζήτημα ἦτο ἡ ἀπαίτησις τῶν συμμάχων, νὰ ἀποδοθῶσιν οἱ Ἕλληνες αἰχμάλωτοι καὶ αὐτοὶ οἱ ἤδη εἰς Αἴγυπτον μετακομισθέντες. Κατὰ τῆς ἀνηκούστου ταύτης καὶ εἰς τὰ ἔθιμα τῶν Ὀθωμανῶν ἀντιβαινούσης ἀπαιτήσεως κατεξανέστη σφοδρῶς ὁ πασᾶς, ὑψώνων τὰς χεῖράς του καὶ ψαύων τὸ γένειόν του, τὸ ὁποῖον ἕνεκα τῶν διαφόρων συγκινήσεων τῶν ἐτῶν τούτων εἶχεν ἀραιωθῆ οὐκ ὀλίγον. Οὐχ ἧττον ὅμως ἠναγκάσθη νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν ἀνάγκην. Ὁ Γάλλος Σουλεϊμὰν βέης ἐκήρυξε πρὸς μεγάλην τῶν Φράγκων ἔκπληξιν ἐν ὀνόματι πάντων τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν, ὅτι ἅμα καταπλεύσωσι τουρκικο-αἰγυπτιακὰ πλοῖα ὅπως τοὺς παραλάβωσι, θέλουσιν ἐπιβιβασθῆ, καὶ ἐὰν ὁ Ἰβραῖμ πασᾶς τολμήσῃ νὰ ἐναντιωθῇ θέλουσι τῷ δεσμεύσει δι' ἁλύσεων χεῖρας καὶ πόδας! Συσκεφθέντες οἱ ναύαρχοι (13|25 Ἰουλίου) ἀπεφάσισαν, ν' ἀποσταλῇ ὁ Κοδριγκτὼν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπως φέρῃ εἰς πέρας τὴν διαπραγμάτευσιν. Μικρὸν δὲ πρὶν ἢ παραδώσῃ τὴν διοίκησιν τοῦ στόλου εἰς τὸν Σὶρ Πούλτενε Μάλκολμ (Sir Pul-

(1) Τὸ πρωτόκολλον ὅρα ἐν τῷ ἀγγλικῷ συγγράμματι τοῦ Κέππελ «Περιοδεία κατὰ τὸν Αἶμον.» Ἐν Λονδίνῳ 1831. I. 397.

(2) Ἔνθα ἀνωτ. σελ. 401. —

tency Malcolm) διεξήγαγεν ὁ Ἄγγλος ναύαρχος αἰσίως καὶ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην. Ὁ ἀντιβασιλεὺς κατῆλθεν ἐκ Καΐρου εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἀλλ' ὁ Κοδριγκτὼν τῷ ἐμήνυσεν ὅτι δὲν θέλει ἀπαβιβασθῇ πρὶν ἢ ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς ὑποσχεθῇ ὅτι θέλει ἐκκενώσει τὴν Πελοπόννησον. Ἡ συνομολογηθεῖσα σύμβασις (25/6 Αὐγ.) περιεῖχε μόνον τὸν ὅρον, καθ' ὃν ὁ ἀντιβασιλεὺς (ἵνα τηρήσῃ τὴν τιμήν του καὶ τὸ φαινόμενον τῆς πρὸς τὴν Πύλην ὑπακοῆς του) ἠδύνατο ν' ἀφήσῃ εἰς τὰ φρούρια τῆς Πελοποννήσου φρουρὰς μέχρι 1200 ἀνδρῶν. Ὅθεν ὁ σκοπὸς τῆς κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἀποφασισθείσης γαλλικῆς ἐκστρατείας εἶχεν ἐπιτευχθῇ, πρὶν ἢ αἱ διὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην προσδιωρισμέναι δυνάμεις ἐπιβῶσι κἂν τῶν πλοίων.

Ἀλλ' ὅσον ἔσπευδον οἱ Ἄγγλοι νὰ προλάβωσι τὴν γαλλικὴν μεσολάβησιν τοσοῦτον ἔσπευδον καὶ οἱ Γάλλοι νὰ ἐκτελέσωσι τὴν εἰρηνικὴν αὐτῶν ἐκστρατείαν, ἥτις κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ διαπραγματεύσεων ἀπεφασίσθη, κατὰ τὴν ἐν Λονδίνῳ συνεδρίασιν τῆς 30/11 Αὐγούστου, νὰ κοινοποιηθῇ τῇ Πύλῃ διὰ κοινῆς διακοινώσεως τῶν ἐν Κερκύρᾳ συνελθόντων τριῶν πληρεξουσίων. Ὀλίγας μόνον ἡμέρας μετὰ τὴν ἀπόφασιν ταύτην, (ἤτοι 5/17—7/19 Αὐγούστου) ἐπεβιβάσθησαν ἐν Τουλῶνι οἱ Γάλλοι ὑπὸ τὸν στρατηγὸν μαρκέσιον Μαιζῶνα, 14,000 τὸν ἀριθμὸν μετὰ 1500 ἵππων, εἰς τρεῖς μοῖρας διῃρημένοι καὶ κατέπλευσαν (18/30 Αὐγούστου) εἰς τὸν κόλπον τῆς Κορώνης παρὰ τὸ Πεταλίδι. Εἰσέτι ὁ Ἰβραῒμ πασᾶς δὲν εἶχε κάμει τὰς πρὸς ἐπιβίβασιν τῶν στρατευμάτων του προπαρασκευάς. Μέρος τῆς δευτέρας γαλλικῆς μοίρας ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Σεβαστιάνην κατέλαβε θέσιν παρὰ τὴν Κορώνην, ὁ δὲ λοιπὸς στρατὸς διασχίσας τὴν μεσσηνιακὴν χερσόνησον ἐτοποθετήθη ἔμπροσθεν τοῦ Νεοκάστρου· ἡ τρίτη μοῖρα ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Σναΐδερον μετέβη διὰ θαλάσσης πρὸς τὰς Πάτρας. Ὁ διὰ ξηρᾶς ἀποκλεισμὸς οὗτος ἡνωμένος μετὰ τοῦ διὰ θαλάσσης ἠνάγκασε τὸν πασᾶν νὰ ἐπιβιβάσῃ τέλος ἄνευ ἀναβολῆς τοὺς Αἰγυπτίους του (κατὰ τὸν Σεπτέμβριον καὶ Ὀκτώβριον). Μόλις δ' ἔγεινε τοῦτο, καὶ εὐθὺς ἀπήτησαν οἱ Γάλλοι

καὶ τὴν ἐκκένωσιν τῶν φρουρίων. Ἡ ἀπαίτησις αὕτη, πρὸς τὴν ὁποίαν ἔλειπεν εὔλογος πρόφασις, ἐγένετο λόγῳ ἀνάγκης, διότι τὸ Ἑλληνικὸν κλίμα προητοίμαζε τῷ γαλλικῷ στρατῷ ὑποδοχὴν ὀλεθρίαν. Ἀφ' ἑνὸς μὲν αἱ ἀτελῶς τηρούμεναι ὑγειονομικαὶ διατάξεις, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ κατάχρησις τοῦ οἴνου καὶ τῶν ὀπωρῶν, καὶ τὸ ψύχος τῶν νυκτῶν διαδεχόμενον τὸν ὑπερβολικὸν τῶν ἡμερῶν καύσωνα ἐπέφερον εἰς τὰς τάξεις αὐτοῦ πλείστους ὅσους θανάτους· ἐπελθουσῶν δὲ τῶν βροχῶν τοῦ φθινοπώρου ἔλαβον οἱ πυρετοὶ καὶ αἱ παντοειδεῖς ἀσθένειαι ἔτι μεγαλειτέραν ἐπίτασιν. Τὰ ἐπὶ τῶν γαλλικῶν πλοίων νοσοκομεῖα ἦσαν ἄθλια καὶ περιωρισμένα, ὥστε ὁ στρατὸς εἶχεν ἀνάγκην χειμερινῶν στρατοπέδων καὶ ἀπαραίτητος ἐκρίθη ἡ κτῆσις τῶν φρουρίων, καίτοι γεμόντων ὀχληρῶν ἐντόμων καὶ πεπληρωμένων ἐπιβλαβῶν μιασμάτων. Αἱ τουρκικαὶ φρουραὶ εἶχον διαταγὴν νὰ μὴ ἀντιτάξωσιν ἀντίστασιν. Τὸ Νεόκαστρον, ἡ Μεθώνη καὶ ἡ Κορώνη παρεδόθησαν (24/9 καὶ 27/9 Ὀκτωβρίου)· τῶν Πατρῶν αἱ πύλαι ἠνεῴχθησαν καὶ μόνον ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Πελοποννήσου ἠναγκάσθησαν οἱ Γάλλοι διὰ τῶν τηλεβόλων νὰ πείσωσι τὰς τουρκικὰς φρουρὰς νὰ παραδοθῶσιν.

Οἱ Ἕλληνες εἶδον κατὰ πρῶτον ὁλόκληρον τὴν Πελοπόννησον περιελθοῦσαν εἰς χεῖράς των. Περιττὴ ἀπέβη ἡ πρὸς ἀπελευθέρωσιν αὐτῆς σύμπραξίς των, ἣν ὁ Δεριννῦς ἐζητήσατο κατ' ἀρχάς. Τοσούτῳ προθυμότερον ἐπρότεινεν ὁ Καποδίστριας (Σεπτέμβριον) εἰς τὸν μαρκέσιον Μαιζῶνα τὴν σύμπραξιν τοῦ ἐν Μεγάροις ἐστρατοπεδευμένου Ἑλληνικοῦ σώματος πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, καὶ τοῦ στόλου πρὸς ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Ναυπάκτου, καθότι οὐδεὶς ἦτο ὁ ἀμφιβάλλων, ὅτι οἱ Γάλλοι, διεξαγαγόντες τοσοῦτον εὐκόλως τὸ ἔργον των ἐν Πελοποννήσῳ, ἤθελον διαβῇ τὸν Ἰσθμόν· καὶ αὐτὸς ὁ Μαιζὼν εἶχε πρὸς τοῦτο ἐντολὴν καὶ πληρεξουσιότητα, καὶ ἦτο παρεσκευασμένος. Καὶ οἱ Ῥῶσσοι δὲ ἕνεκα τῆς δεινῆς τῆς ἐκστρατείας των θέσεως οὐδὲν ἐπεθύμουν περισσότερον, ἢ νὰ ἴδωσι τοὺς Γάλλους συνεπιλαμβανομένους οὕτω τοῦ ἀντιπερισπασμοῦ δραστηριώτερον. Καὶ αἱ

δυτικαὶ Δυνάμεις εἶχον φυσικὸν συμφέρον νὰ φέρωσιν ὅσον τάχος εἰς πέρας τὰς ἐπιτυχίας· διότι οὕτως ἠδύναντο νὰ ἐκβιάσωσιν αὐταὶ μόναι τὴν εἰρηνοποίησιν τῆς Ἑλλάδος, πρὶν ἢ προλάβῃ αὐτὰς ἡ Ῥωσσία διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ἀλλ' ἡ ἐν Λονδίνῳ ληφθεῖσα ἀπόφασις περὶ τῆς γαλλικῆς ἐκστρατείας δὲν ἀπέβλεπεν εἰμὴ μόνον τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἡ μικροπρεπὴς ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἠναντιώθη ῥητῶς κατὰ παντὸς περαιτέρω κινήματος. Ἡ Γαλλία ὑπεχώρησεν· ἀλλ' ὁ μικρὸς δορυφόρος τῆς Ῥωσσίας, ἡ Ἑλλὰς, δὲν ἀπετράπη καὶ οὕτω νὰ ὑπηρετῇ προθύμως τὰ ῥωσσικὰ συμφέροντα. Ἐξ ἐγγράφων δὲν ἀποδεικνύεται, ἀλλ' ἐκ τῶν γεγονότων καταφαίνεται ἀναμφισβητήτως, ὅτι ὁ ῥηθεὶς οὗτος δορυφόρος κατεπείσθη ὑπὸ τῆς ἐμπολέμου μεγάλης Δυνάμεως ἐν καιρῷ τῆς μεγαλειτέρας αὐτῆς ἀμηχανίας νὰ συμπράξῃ μετ' αὐτῆς. Ὁ Αὔδένος ἔλαβεν ἐξ Ὀδησσοῦ ὁδηγίας παρὰ τοῦ Νεσελρῶδ (ἀπὸ 14/26 Αὐγ.) νὰ παρέχῃ τοῖς Ἕλλησι πᾶσαν εἰς τὴν διάθεσίν του εὑρισκομένην ὑποστήριξιν.

Ὁ Καποδίστριας, ὅστις ἀείποτε ἦτο ἐναντίος πάντων τῶν ἐν Κρήτῃ κινημάτων, ἀπέστειλεν ἐκεῖ (Αὔγ.) τὸν συνταγματάρχην Ῥαϊνὲκ, καὶ ἀνεζωογόνησε τὸν ἀγῶνα, μέχρις οὗ οἱ συμμαχικοὶ στόλοι περιέστειλαν (Ὀκτώβριον) τὴν περαιτέρω αἱματοχυσίαν. Ἀμφιβάλλων περὶ τῆς αἰσίας τῆς ἐκστρατείας ἐκβάσεως ἀπεφάσισεν ὁ Τσάρος περὶ τὰ τέλη τοῦ θέρους, καὶ ἐπὶ τῷ κινδύνῳ νέας πρὸς τὴν Ἀγγλίαν ῥήξεως, νὰ προβῇ εἰς τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ Ἑλλησπόντου ὅπως διεγείρῃ ἐν Κωνσταντινουπόλει φόβους πείνης, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον διέταξε τὸν κόμητα Αὔδένον νὰ παραιτήσῃ τὴν μέχρι τοῦδε τηρηθεῖσαν οὐδετερότητα κατὰ τὴν Μεσόγειον· συγχρόνως δ' ἔλαβε καὶ ὁ Σαχτούρης διαταγὴν, δῆθεν ἵνα προλάβῃ τὴν ἐν Ἑλλάδι ἐπικειμένην πεῖναν, νὰ μεταφέρῃ τὸν ἀποκλεισμόν του ἀπὸ τοῦ Βώλου εἰς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ νὰ καταδιώκῃ πάντα τὰ πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν διευθυνόμενα σιτοφόρα πλοῖα! Πρὸς δὲ τούτοις διετάχθησαν ἀμφότεροι οἱ στρατοὶ, καὶ ὁ τῆς ἀνατολικῆς καὶ ὁ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος νὰ προχωρήσωσι· καὶ ἂν ὁ Μαιζὼν δὲν ἔδραμεν εἰς βοήθειαν

αὐτῶν», εἶτα νὰ προβῶσιν εἰς τακτικὴν πολιορκίαν τῶν ἐν τῇ Ἀττικῇ Τούρκων, καὶ νὰ καταλάβωσι τὴν σπουδαίαν θέσιν τοῦ Μακρυνόρους, «οἱανδήποτε ἀπόφασιν καὶ ἂν λάβωσιν αἱ Δυνάμεις!» Πρὸς ἀνατολὰς λοιπὸν εἰσέβαλεν ὁ Ὑψηλάντης εἰς Βοιωτίαν καὶ Φωκίδα, πρὸς δυσμὰς δὲ εἰσῆλθον οἱ Ἕλληνες μέχρι Λομποτινᾶς καὶ ἀπέκρουσαν τοὺς Τούρκους πρὸς τὴν Ναύπακτον· καὶ πρὸς ἀνατολὰς μὲν ἠνάγκασαν οἱ Ἕλληνες τοὺς ἐχθροὺς νὰ παραδώσωσι τὰ Σάλωνα (17/29 Νοεμ.), ἐν δὲ τῷ κέντρῳ τὸ Καρπενήσιον (23/5 Δεκ.) καὶ πρὸς δυσμὰς τὸ Λουτράκι, ἐν ᾧ τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα κατέλαβον τὸν κόλπον τῆς Ἄρτης καὶ ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν τῆς Βονίτσης (15/27 Δεκ.). Συνεπείᾳ τῶν νέων ἀπαιτήσεων τῆς Ῥωσσίας συνεδέετο πρὸς τὸν νέον τοῦτον ζῆλον τῶν Ἑλλήνων καὶ τὸ ὅτι ὁ Καποδίστριας διὰ νέου ὑπομνήματος (30/11 Νοεμβρ.) καὶ διακοινώσεως (ἀπὸ 1/13 Δεκεμβρ.) ἐζήτει παρὰ τῶν Δυνάμεων τὴν ἐξακολούθησιν τῶν συνδρομῶν, τὴν σύμπραξιν τοῦ Μαιζῶνος εἰς τὴν κατὰ τὴν Ῥούμελην ἐκστρατείαν, τὴν προστασίαν τῆς Κρήτης κατὰ τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ, καὶ τὴν χορήγησιν δανείου ἐξ 60 ἑκατομ. φράγκων. Ἀλλ' αἱ αἰτήσεις αὗται, καὶ τὰ αὐθαίρετα κινήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς χειμερινῆς ἀνακωχῆς τῶν ὅπλων μεταξὺ Ῥώσσων καὶ Τούρκων, ἣν ἅπασαι αἱ Δυνάμεις ἐπεθύμουν νὰ μεταχειρισθῶσι πρὸς συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης, τοσοῦτον ἀπεδοκιμάσθησαν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Γαλλίᾳ, ὥστε ὁ Μαιζὼν ἀποπερατώσας τὴν ἐν Πελοποννήσῳ ἐντολήν του ἀνεκλήθη, καὶ ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις ἐκήρυξεν, ὅτι θέλει ἐξακολουθήσῃ νὰ χορηγῇ τὰ πρὸς διοργάνωσιν ὀκτὼ μέχρι δέκα χιλιάδων ἀνδρῶν τακτικοῦ στρατοῦ προσδιωρισμένα βοηθήματα ἐπὶ τῷ ῥητῷ μόνον ὅρῳ, νὰ γείνῃ χρῆσις αὐτῶν πρὸς καταρτισμὸν μικροῦ Πελοποννησιακοῦ στρατοῦ ἐκ τετρακισχιλίων μόνον ἀνδρῶν. Ἀλλ' ὁ Κυβερνήτης, καίτοι πτοηθεὶς ἐκ τῆς ἀνακλήσεως τῶν Γάλλων, καί τοι καθικετεύσας τὴν γαλλικὴν κυβέρνησιν ν' ἀφήσῃ τρισχιλίους τοὐλάχιστον ἄνδρας, ἠναντιώθη εἰς τὴν Γαλλίαν, ὡς μετὰ ταῦτα καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, καὶ ἐξηκολούθησε τὴν χειμερινὴν

αὐτοῦ ἐκστρατείαν, ἥτις κατὰ τὸ ἔαρ (5/17 Μαρτίου 1829) παρέδωκεν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων τὸ φρούριον τῆς Βονίτσης καὶ τὸ Μακρυνόρος, καὶ ἐπετάχυνε τὴν πτῶσιν τῶν τελευταίων κατὰ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα τουρκικῶν φρουρίων, τοῦ Ἀνατολικοῦ καὶ τοῦ Μεσολογγίου. «Μετ' εὐγνωμοσύνης δέχομαι, ἔγραφεν ὁ Καποδίστριας ὡς πρὸς τοὺς ὅρους τῶν γαλλικῶν βοηθημάτων, ὅ,τι πράττει ἡ Γαλλία πρὸς τελειοποίησιν τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ, οὐδὲν ὅμως δέχομαι ὅταν με ἀναγκάσωσι ν' ἀνατρέψω τὸ πᾶν (1)!» Διὰ νὰ μεταχειρίζηται τοιαύτην γλῶσσαν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ ἔχῃ ἰσχυρὸν στήριγμα.

Ἡ θέσις τῶν ἐμπολέμων μερῶν.

Οἱ ἡγεμόνες τῶν δύο ἀγωνιζομένων ἐπικρατειῶν συνεκινήθησαν διαρκοῦντος τοῦ ἔτους 1828 ὑπὸ παντοίων καὶ ποικίλων ἐντυπώσεων· κατὰ δὲ τὸ τέλος αὐτοῦ καὶ ὁ μὲν καὶ ὁ δὲ ἀναθεωροῦντες τὰ γεγονότα καὶ τὰ ἀποτελέσματα ἵσταντο ἐμβρόντητοι ἐπὶ τῇ ἀμοιβαίᾳ αὐτῶν ἀπάτῃ. Ἀναμφισβήτητον ἦτο, ὅτι ἐν τῷ ῥωσσικῷ στρατοπέδῳ ὑπῆρχον θερμοκέφαλοί τινες, οἵτινες ἐν μεγάλῃ πεποιθήσει ἐκαυχῶντο ὅτι ἤθελον διαχειμάσει ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν τῇ ἑσπερίᾳ δὲ Εὐρώπῃ ὑπῆρχον δειλοί τινες καὶ ἀπαισιόδοξοι πολιτικοί, οἵτινες περὶ τοῦ πολέμου τούτου καταπληκτικώτατα ἐχρησμοδότουν συμβάντα, Γάλλοι, βλέποντες τὸν αὐτοκράτορα Νικόλαον ὡς τὸν φοβερώτατον μονάρχην, ὅστις ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Τσέγγις Χὰν εἶχεν ἀναφανῆ ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ Ἄγγλοι βλέποντες ἐπικειμένην ἐπίθεσιν τῶν Ῥώσσων κατὰ τῶν Ἰνδιῶν. Ὅσῳ περισσότερον αἱ τοιαῦται προφητεῖαι τῶν ἀπαισιοδόξων ἐφείλκυον τὴν γενικὴν προσοχήν, τοσούτῳ γελοιωδέστερον ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα τῶν συμβάντων, ὧν οἱ διπλωμάται καὶ οἱ ἐκ τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης στρατιωτικοὶ ἐπεκάθηντο ἐκ τοῦ σύνεγγυς θεαταί. Λυπηρὸν ἦτο διὰ τὴν Ῥωσσίαν, βραδυνούσης τῆς ἐπιτυχίας τῶν κατὰ τῆς Σιλιστρίας, τῆς Βάρνας καὶ τῆς Σούμλας πολιορκιῶν, ν' ἀναγκάζηται νὰ ὁμολογῇ

(1) Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Εὐδέκον ἀπὸ 12|24 Ἰανουαρ. 1829. Πάντα τὰ ἔγγραφα τοῦ Καποδιστρίου, εἰς τὰ ὁποῖα ἀναφερόμεθα, εὕρηνται ἐν τῇ «Ἀλληλογραφίᾳ» τοῦ Γάλλου Βετάντου κατὰ τὴν ἡμερομηνίαν.

εἰς ἑαυτὴν καὶ εἰς τοὺς ἄλλους, ὅτι ἔσφαλε νὰ μὴ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὸ πολεμικὸν τοῦ Πότσου σχέδιον καὶ τὰς παρατηρήσεις τοῦ Οὐέλλιγκτῶνος περὶ τῶν ἀνεπαρκῶν δυνάμεων, ὅτι δὲν ἐπερίμενε τοιαύτην ἀντίστασιν, καὶ ὅτι ὑπάρχει ἀφορμὴ φόβου ἀφ' οὗ ἐγένετο δοκιμὴ τῆς νέας φυσικῆς καὶ ἠθικῆς τῆς Τουρκίας τάξεως. Ἡ Πύλη κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας τῆς ἐπιτυχίας ἔτι ζωηρότερον ᾐσθάνετο τὸ αἴσθημα τῆς ἀλαζονείας. Κατὰ τὸν Σεπτέμβριον μετεχειρίσθη ὁ ρεὴζ ἐφέντης πρὸς τὸν κύριον Οὐσσὰρ λαλῶν περὶ τῆς Ῥωσσίας γλῶσσαν, οἵαν μόνον ἡ Ῥωσσία μετεχειρίζετο συνήθως περὶ τῆς Τουρκίας· ὁ Σουλτάνος, εἶπεν ὁ ρεὴζ ἐφέντης, δὲν ἀποβλέπει εἰς κατακτήσεις· οὐδὲν ἕτερον ἐπιθυμεῖ ἢ διαρκῆ εἰρήνην· εἶναι δὲ ἕτοιμος νὰ δεχθῇ τὸν πληρεξούσιον, ὃν ἡ Ῥωσσία ἤθελε τῷ πέμψει! Τί δὲν προηγήθη, ἔγραφε θριαμβευτικῶς ὁ Μεττερνῖχος (1), ὥστε ἡ τοιαύτη γλῶσσα νὰ μὴ φέρῃ τὸν τύπον τῆς παραφροσύνης! Ὅταν δὲ περὶ τὸ τέλος τῆς ἐκστρατείας τὰ πράγματα ἤλλαξαν φάσιν, καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἦλθον αἱ εἰδήσεις τῶν πρὸς βορρᾶν, πρὸς μεσημβρίαν καὶ πρὸ πάντων πρὸς δυσμὰς συμφορῶν, μετέβαλε μὲν ἡ Πύλη γλῶσσαν, ἀλλὰ δὲν ἀνησύχησεν ἐντελῶς. «Ἔχει ὁ Θεός!» ἔλεγεν ὁ ρεὴζ ἐφέντης. Καὶ πραγματικῶς δὲν εἶχεν ἀφορμὴν ἡ Πύλη ν' ἀποθαῤῥυνθῇ. Διότι ἡ μὲν Σούμλα εἶχε διατηρήσει τὴν φήμην τῆς ἀηττήτου, ὁ δὲ Αἷμος τὸ ὄνομα τοῦ ἀδιαβάτου. Ἐντελῶς εἶχον ψευσθῆ αἱ προσδοκίαι τῆς ὑψηλίου περὶ τῆς πληγῆς, ἣν ὁ πρὸ ἐτῶν ἑτοιμοπόλεμος ῥωσσικὸς κολοσσὸς ἤθελε καταφέρει κατὰ τῆς εἰς μόνον τοὺς Μωαμεθανοὺς αὐτῆς κατοίκους περιωρισμένης Τουρκίας. Διὰ τῆς ἄρσεως τῆς πολιορκίας τῆς Σιλιστρίας, διὰ τῆς ἐκκενώσεως τῆς Βουλγαρίας μέχρι Βάρνας καὶ διὰ τῆς φανερᾶς γενομένης ἀταξίας περὶ τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν εἶχε κατὰ πολὺ ἐλαττωθῆ ἡ μεγάλη περὶ τοῦ ῥωσσικοῦ στρατοῦ ἰδέα. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἐκ τῶν ὑβριστικῶν διατριβῶν τοῦ κόμη-

(1) Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν παρὰ τῇ Πύλῃ πρέσβυν τῆς Αὐστρίας ἀπὸ 1/13 Ὀκτ. 1828 χργ.

τος Τολστόη (κατὰ Μανιέρον) καὶ ἄλλων τινων ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν τῆς Ῥωσσίας πρὸς διαφύλαξιν τῆς τιμῆς τῶν ρωσσικῶν ὅπλων, ἠδύνατό τις ἀσφαλέστατα νὰ κατανοήσῃ, κατὰ πόσον ἡ Ῥωσσία ᾐσθάνετο ἑαυτὴν τεταπεινωμένην. Οἱ νικηταὶ εἶχον ἀπολέσει περισσοτέρους ἄνδρας, ἢ οἱ ἡττηθέντες, οἵτινες ἦσαν εἰς θέσιν ν' ἀντικαταστήσωσι τοὺς φονευθέντας ἐκ τοῦ πλησίον, καὶ πολὺ εὐκολώτερον νὰ συναθροίσωσι πάλιν καὶ νὰ ἐνισχύσωσι τὰ ἄτακτά των στίφη, τὰ ὁποῖα μόνα ἐφρόντιζον περὶ τοῦ ὁπλισμοῦ των. Τὸ ἱππικὸν τοῦ κατὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν ρωσσικοῦ στρατοῦ ἦτο σχεδὸν ἐντελῶς κατεστραμμένον. Αἱ ὑπὸ κακουχιῶν, ἀσθενειῶν καὶ ἐπιδημιῶν προξενηθεῖσαι ζημίαι ἦσαν ἀκατα λόγιστοι. Ὁ ἀκαταλλήλως ἐνδεδυμένος καὶ ὑπὲρ τὸ δέον βαρὺν ὁπλισμὸν ἔχων Ῥῶσσος στρατιώτης, ἀσυνείθιστος εἰς τὴν ἀπότομον μεταβολὴν τοῦ καύσωνος τῆς ἡμέρας καὶ τοῦ ὑγροῦ ψύχους τῆς νυκτὸς, ἀπορῶν ν' ἀντιτάξῃ εἰς τὴν μεταβολὴν ταύτην τῆς ἀτμοσφαίρας κατάλληλον δίαιταν, πολλάκις στερούμενος τροφῆς καλῆς καὶ ὑγιοῦς ὕδατος, κατελαμβάνετο ὑπὸ δυσεντερίας, πυρετῶν, τύφου καὶ (οὐχὶ μόνον ἐν Ἀσίᾳ) ὑπὸ πανώλους, ἥτις ἐκραγεῖσα εἰς πολλὰ χωρία τῆς Βλαχίας καὶ κατὰ τὴν κυρίαν ἀρτηρίαν τῆς μεταξὺ τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς πατρικῆς γῆς συγκοινωνίας, φρικτῶς τὴν φρουρὰν τῆς Βάρνας ἐθέριζεν. Κατὰ τὸ φθινόπωρον δὲ ἔλαβον μεγίστην ἐπίτασιν καθ' ὅλον τὸν στρατὸν οἱ γαστρικοὶ, διαλείποντες καὶ τυφοειδεῖς πυρετοὶ, καὶ ἡ στομακάκη. Κατὰ τὸν Ὀκτώβριον μόνον εἰσεκομίσθησαν εἰς τὰ νοσοκομεῖα, ἐξαιρουμένων τῶν περιάκτων νοσοκομείων, εἰκοσακισχίλιοι ἀσθενεῖς· ἀπὸ τοῦ Μαΐου 1828 μέχρι τοῦ Φεβρουαρίου 1829 κατεγράφησαν 210,000 ἀσθενῶν· ὅθεν ἕκαστος στρατιώτης εἶχε τεθῇ δὶς κατὰ μέσον ὅρον ὑπὸ ἰατρικὴν ἐπιτήρησιν, καὶ κατὰ τὸν Φεβρουάριον ἀνέβησαν οἱ ἐν τοῖς νοσοκομείοις συμβάντες θάνατοι εἰς 28 μέχρις 29 τοῖς ἑκατόν. Ὑπελογίσθη ὅτι κατὰ τὴν ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ ἐκστρατείαν ἀπώλεσαν οἱ Ῥῶσσοι τὸ ἥμισυ τοῦ στρατοῦ των. Οὕτω δὲ καὶ ἐν Ἀσίᾳ τὰ συντάγματα τοῦ Πασκέβιτς εἶχον ἐλαττωθῇ ἕνεκα τῶν ὑπερμέτρων κόπων

εἰς τὸ ἥμισυ, ἐν μέρει δὲ καὶ εἰς τὸ τέταρτον τοῦ ἀριθμοῦ των.

Τοιαύτης οὔσης τῆς θέσεως τῶν δύο ἐμπολέμων Δυνάμεων δὲν εἶναι ἀπορίας ἄξιον, ὅτι κατὰ τὸ τέλος τῶν ἐκστρατειῶν των καὶ ἡ μὲν καὶ ἡ δὲ ἐπόθει ν' ἀποφύγῃ τὴν ἀνανέωσιν τοῦ πολέμου. Τὴν ἐντελῆ αὐτοῦ κατάπαυσιν δὲν ἐπέτρεπεν ἡ ἑκατέρωθεν ἀλαζονεία, ἡ ἡ ῥωσσικὴ κυβέρνησις ὑπέκρυπτεν ὑπὸ φανερὰς προκηρύξεις περὶ ἐπηυξημένων ἐξοπλισμῶν καὶ ἐπηυξημένων ἀπαιτήσεων. Ἀπηύθυνε (περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου 1828) εἰς τοὺς παρὰ ταῖς τέσσαρσι μεγάλαις Αὐλαῖς πρεσβευτάς της ἐμπιστευτικὴν κοινοποίησιν (1), ἀγγέλλουσαν δευτέραν δραστηρίαν ἐκστρατείαν, ἥτις οὐδαμῶς θέλει δικαιώσει τὰς ἀτυχεῖς προφητείας καὶ φθονερὰς ἐλπίδας τῶν ἐχθρῶν τῆς Ῥωσσίας, καὶ τῆς ὁποίας τὸ ἀποτέλεσμα, ἐκτὸς τῆς ἀποζημιώσεως τῶν ἐξόδων τοῦ πολέμου, θέλει εἶσθαι ἡ προσάρτησις τῆς ἀνατολικῆς τοῦ Εὐξείνου Πόντου παραλίας (Ἀνάπης καὶ Ποτίου) εἰς τὴν Ῥωσσίαν, καὶ ἡ κατεδάφισις τῶν παρὰ τὸν Δούναβιν καὶ εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Αἵμου φρουρίων. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο, καίτοι πολεμικὸν κατὰ τὰς φράσεις καὶ ὑπεροπτικῶς ἀπειλητικὸν ὡς πρὸς τὰς ἐν αὐτῷ ἀπαιτήσεις, διερμηνεύθη οὐχ ἧττον ἐν Βερολίνῳ (2), ὅτι θέλει μὲν ἡ Ῥωσσία νὰ πείσῃ τὰς τέσσαρας Αὐλάς, ὅτι ὁ Τσάρος κατ' οὐδένα τρόπον θέλει ἐγκαταλείψει τὴν ἤδη χαραχθεῖσαν ὁδόν, ἀλλ' ὅτι ἀφ' ἑτέρου ἐπιθυμεῖ μάλιστα, νὰ παρακινηθῇ ἡ Πύλη νὰ κάμῃ διάβημά τι πρὸς συμβιβασμόν, ὅπως ἀποφύγῃ δευτέραν ἐκστρατείαν. Ὅτι τοιοῦτος ἦτο καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ ῥωσσικοῦ ἐγγράφου ἔγεινε μετ' οὐ πολὺ καταφανές. Ἡ ῥωσσικὴ Αὐλὴ ἔμαθε (Νοέμβρ.) διά τινος ἐπιστολῆς τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεως τῆς Δανίας βαρώνου Ὕψ (Hübsch) πρὸς τὸν ἐν Πετρουπόλει κόμητα Βλώμην, ὅτι ἡ Πύλη, παρ' ᾗ ὁ Χοσρὲφ πασᾶς ὑπέθαλπε τὰς εἰρηνικὰς διαθέσεις, δεικνύει τὴν διάθεσιν νὰ ἔλθῃ εἰς

(1) Τὸ ἔγγραφον τοῦτο μᾶς λείπει· ἀλλὰ τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ δύναταί τις νὰ μάθῃ ἔκ τινος ἐπιστολῆς τοῦ Hέτσου, ἀπὸ 28|10 Δεκ. 1828.

(2) Ἐπιστολὴ τοῦ κόμητος Βερνστὼρφ πρὸς τὸν ἐν Βιέννῃ κόμητα Μάλτσαν, 1|18 Νοεμ. 1828 χργ.

διαπραγματεύσεις μετὰ τῆς Ῥωσσίας, καὶ ὅτι ὁ ῥεῒζ ἐφέντης ἐπεφόρτισε τὸν βαρῶνον νὰ βεβαιωθῇ ἐὰν ἡ Ῥωσσία ἤθελε δεχθῇ πληρεξουσίους τῆς Τουρκίας καὶ ἀναστείλει τὰς ἐχθροπραξίας κατὰ τὸ διάστημα τῶν διαπραγματεύσεων (1). Ἂν καὶ προηγούμεναι ῥηταὶ διακηρύξεις τοῦ Τσάρου διεκώλυον τὴν παραχώρησιν τοῦ δευτέρου τούτου ὅρου (τῆς ἀναστολῆς δηλ. τῶν ἐχθροπραξιῶν), οὐχ ἧττον ὅμως ἡ Ῥωσσία ἀπήντησε καταφατικῶς καὶ ὑπεσχέθη εἰς τὴν Πύλην ἀνακωχὴν ὅπλων μέχρι τῶν μέσων τοῦ Φεβρουαρίου. Ῥωσσικὸν πρεσβευτικὸν πλοῖον ἔφερε τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην εἰς Κωνσταντινούπολιν (17/29 Δεκεμβρ.) Ἀλλ' ἐν Κωνσταντινουπόλει μετεβλήθη πάλιν τὸ ὑπὲρ τῆς εἰρήνης φρόνημα (τίνος ἕνεκα, θέλομεν ἰδεῖ κατωτέρω). Συγκροτηθείσης συνεδριάσεως τοῦ διβανίου ἔλαβεν ὁ βαρῶνος Ὕψ (24/5 Ἰανουαρίου 1829) παρὰ τοῦ ῥεῒζ ἐφέντη τὴν ἀπάντησιν, ὅτι ἡ Πόλη οὐδὲν δύναται νὰ παραδεχθῇ πρὶν ἢ γνωρίσῃ τὴν βάσιν, ἐφ' ἧς ἡ Ῥωσσία εἶναι διατεθειμένη νὰ συνομολογήσῃ τὴν εἰρήνην. Εὐθὺς διέκοψε καὶ ἡ Ῥωσσία τὴν λίαν μυστικῶς τηρηθεῖσαν προσέγγισιν αὐτῆς, καὶ ἀμφότεραι αἱ Δυνάμεις, συνεπεῖς εἰς τὸ παιδαριῶδες αὐτῶν σύστημα, νὰ ὀπισθοδρομῶσι δύο βήματα ἀπέναντι ἑνὸς προσερχομένου βήματος, κατέλαβον πάλιν τὰς ἐχθρικὰς αὐτῶν θέσεις. Οἱ Ὀθωμανοὶ, ἐὰν ὀφείλῃ τις νὰ πιστεύσῃ τὰς κοινοποιήσεις τοῦ Μεττερνίχου, διενοοῦντο νὰ εἰσβάλωσι κατὰ τὸ ἔαρ μετὰ 300,000 ἀνδρῶν εἰς τὴν Ῥωσσίαν, καὶ ὁ μέγας βεζίρης λέγεται ὅτι ὡρκίσθη νὰ κυριεύσῃ πάλιν τὴν Βάρναν ἐντὸς τοῦ χειμῶνος. Ἐν Ἀσίᾳ δὲ τὸν μὲν Γαλὶπ, μὴ ἀνταποκριθέντα εἰς τὰς προσδοκίας, ἀντικατέστησεν ὁ Χατζῆ Σαλὴχ πασᾶς τοῦ Μεϊδᾶν· τὸν δὲ Κιοσὲ Μεχμὲτ ὁ Χακῆ πασᾶς τῆς Σίβας, ὁ ἐνδοξότερος τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν στρατηγῶν. Εἰς Ἐρζεροὺμ ἔμελλε νὰ συγκεντρωθῇ στρατὸς ἐξ 80,000 ἀνδρῶν, οὗ τὴν μὲν δεξιὰν πτέρυγα ν' ἀποτελῶσιν οἱ πασάδες τοῦ Μοὺς καὶ τοῦ Βὰν μετὰ

(1) Ἐπιστολὴ τοῦ Νεσελρώδ πρὸς τὸν ἐν Βερολίνῳ κόμητα Ἀλωπαῖον 14/26 Ἰαν. 1829 χφγ.

50,000 ἀνδρῶν, τὴν δὲ ἀριστερὰν ὁ πασᾶς τῆς Τραπεζοῦντος καὶ ὁ τῶν Ἀτσάρων βέης Ἀχμὲτ μετὰ 40,000 ἀνδρῶν· καὶ τὸ Ἀχαλτζὶκ δὲ, ὡς καὶ ἡ Βάρνα, ἔμελλε νὰ κυριευθῇ πάλιν ἐντὸς τοῦ χειμῶνος. — Ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ Ῥωσσία ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐφαίνετο κλίνουσα ὑπὲρ τῶν εὐτόλμων καὶ δραστηρίων σχεδίων τοῦ Πότσου, ὅστις μετεχειρίσθη τὴν ῥωσσικὴν τοῦ Ὀκτωβρίου ἐγκύκλιον, ὅπως ἔν τινι πολυθρυλλήτῳ ἐπισήμῳ ἐπιστολῇ (1) ὠθήσῃ (28/10 Δεκ. 1828) τὸν ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ ἐνυπάρχοντα βλαστὸν τῆς τόλμης καὶ ἀναπτύξῃ ἐξ αὐτοῦ τὸ σύστημα αὐτοῦ μεγάλης εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς, τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ κολακεύσῃ ἰδιαζόντως τὴν φιλοδοξίαν τῶν ἐν Πετρουπόλει. Οἱ δὲ ὑπολογισμοὶ, ἔγραφεν ὁ Πότσος, τοῦ νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ εἰρήνη διὰ τῶν μέσων, τὰ ὁποῖα τὸ πνεῦμα τῆς μετριοφροσύνης ὑπηγόρευσεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ἀνετράπησαν ἕνεκα τῆς ἐπιμονῆς τοῦ Σουλτάνου καὶ τῆς δολίας ἐχθρικῆς τῆς Αὐστρίας πολιτικῆς. Ὅθεν καὶ ἡ ἀξιοπρέπεια καὶ ἡ τιμὴ καὶ τὸ συμφέρον τοῦ αὐτοκράτορος ἀπαιτοῦσι νὰ γείνῃ δευτέρα δραστηρία ἐκστρατεία διὰ μεγαλειτέρων μέσων πρὸς ἐπίτευξιν μεγαλειτέρου ἀποτελέσματος. Οὐδέποτε διαπραγμάτευσις καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Σουλτάνος ἠπείθησεν εἰς τὰς ἀξιώσεις τῶν κυβερνήσεων, ἤθελεν ἐπιφέρει ἀμηχανίαν μεγάλην, διότι αἱ ῥωσσικαὶ ἀπαιτήσεις ἤθελον ἑρμηνευθῇ ἀκαταλλήλως ὑπὸ πασῶν τῶν Αὐλῶν, καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν φιλικῶν. Ἡ ζηλότυπος αὕτη διάθεσις εἶναι ἡ φυσικὴ συνέπεια τοῦ εὐρωπαϊκοῦ «συμφωνήματος», εἰς τὸ ὁποῖον ἐνηγκαλίσθησαν αἱ Εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις νὰ συμπαραλάβωσι καὶ τὴν Ῥωσσίαν, καὶ ἐν τῷ ὁποίῳ πάντες ἔχουσι συμφέρον νὰ κρατήσωσι τὴν Ῥωσσίαν ἵνα τὴν ἐμποδίσωσιν ἀπὸ παντὸς κινήματος, ἐν ᾧ τοὐναντίον ἡ Ῥωσσία ἔχει μέγιστον συμφέρον νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ συμφωνήματος τούτου ἐν καιρῷ εἰ δυνατὸν καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν [illegible]. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον τὸ κράτιστον καὶ ἀσφαλέ-

(1) Ἀπὸ 28/10 Δεκ. 1828. [illegible]

στατον μέσον εἶναι νὰ ματαιώσῃ ἡ Ῥωσσία πᾶσαν ἄκαιρον συνδιάσκεψιν, τὴν ὁποίαν αἱ Αὐλαὶ τῆς Εὐρώπης ἤθελον πειραθῆ νὰ συγκροτήσωσιν ἐν καιρῷ τοῦ χειμῶνος, καὶ χωρὶς πλέον νὰ φεισθῇ τοῦ ἐχθροῦ, χωρὶς πλέον νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὴν Αὐστρίαν, νὰ ἐπιληφθῇ μετ' ἀκαταβλήτου δυνάμεως τῆς προσεχοῦς ἐκστρατείας, νὰ τὴν ἀποπερατώσῃ διὰ νικῶν καταπληκτικῶν καὶ τοῦτο ἐν ταχεία ἀποφασιστικῇ Συνδιασκέψει, ἧς τὴν ἔναρξιν αἱ Εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις δὲν πρέπει νὰ μάθωσιν εἰμὴ συγχρόνως μὲ τὴν ἀγγελίαν τοῦ τέλους της. Ὁ Πότσος δὲν ἀποκρύπτει ἐν τῷ ἐγγράφῳ του, ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τοσούτων δυνάμεων δύναται νὰ ἐπιφέρῃ σοβαρὰς ῥήξεις, ἀλλ' ἐπίσης δὲν ἀποστρέφει μετὰ φόβου τὸ βλέμμα του ἀπὸ τῆς πιθανότητος δεινῆς τῶν πραγμάτων περιπλοκῆς, εὐρωπαϊκῆς μεταβολῆς, καὶ καταπατήσεως τῶν συνθηκῶν, ἐκτυλίσσων τὴν σχέσιν μιᾶς ἑκάστης τῶν μεγάλων Δυνάμεων πρὸς τὴν Ῥωσσίαν ἐν ἀξιοθαυμάστῳ τινὶ ἐκθέσει, ἧς καὶ ἀλλαχοῦ που θέλομεν κάμει χρῆσιν.

Καὶ ἐν τῇ εἰρηνικῇ προθυμίᾳ τῆς Ῥωσσίας νὰ ἔλθῃ εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τῆς Πύλης, καὶ ἐν τῇ συγχρόνῳ αὐτῆς ἐπιμονῇ ἢ τῇ μετὰ ταῦτα ἐπανόδῳ εἰς ἐμπόλεμον θέσιν, κατεφαίνετο βαθεῖα ἀγανάκτησις κατὰ τῆς Αὐστρίας, ἥτις καὶ πρὸ τοῦ τέλους ἤδη τῆς ἐκστρατείας ἐξύφανε νέαν διπλωματικὴν ῥαδιουργίαν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τὰς δύο ἀντιμαχομένας δυνάμεις τὴν εἰρήνην διὰ εὐρωπαϊκῆς τινος συμμαχίας. Κατὰ τὴν πρώτην ἤδη ἐπίσχεσιν τῶν νικῶν παρετήρησεν ἡ Ῥωσσία μετὰ πλείστης ὅσης ἀγανακτήσεως, ὅτι ἡ Αὐστρία ἐλάμβανεν (κατὰ τὸν Αὔγουστον) ἐν κρυπτῷ μέτρα πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ στρατοῦ αὐτῆς. Ἐγίνωσκε μὲν ἡ Ῥωσσία ὅτι τὰ μέτρα ταῦτα τῆς Αὐστρίας ἦσαν ὅλως μάταιαι καὶ ἀσήμαντοι ἐπιδείξεις, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ἐνόει, καὶ δικαίως, ὅτι οἱ ἐξοπλισμοὶ οὗτοι καὶ μάλιστα κατὰ τὴν παροῦσαν περίστασιν ἦσαν καταλληλότατοι καὶ ἀπέβλεπον εἰς τὸ νὰ πληρώσωσι τὴν Πύλην ἐλπίδων ἀπατηλῶν καὶ ν' ἀναζωπυρήσωσι τὴν ἀντίστασιν αὐτῆς. Εἰς τὴν τοιαύτην τοῦ γεγονότος ἐξήγησιν ἐπεβεβαιώθη ἡ Ῥωσσία, βλέπουσα ὅτι παρὰ

Ὁ πρίγκηψ Μεττερνῖχος. Ἡ τετραπλῆ συμμαχία.

τῷ πρωθυπουργῷ τῆς Αὐστρίας ἡ δύναμις τῆς κατὰ τῆς Ῥωσσίας ἔχθρας ὑπερεῖχε τώρα τὴν ἰσχὺν τῆς ὑποκρίσεώς του. Ὁ Μεττερνῖχος εἶχε διατάξει τοὺς πράκτοράς του νὰ πέμπωσι διαρκούσης τῆς ἐκστρατείας ὅσον οἷόν τε ψευδεῖς περὶ τῶν πολεμικῶν συμβάντων ἐκθέσεις· ταύτας εἶχεν ἀποστείλει εἰς τοὺς πρέσβεις του· διὰ τῶν ἰταλικῶν ἐφημερίδων διέδιδε δυσμενεστάτας εἰδήσεις περὶ τοῦ ῥωσσικοῦ στρατοῦ· καὶ μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν δὲ τῆς ἐκστρατείας ἐνησμενίζετο νὰ παριστᾷ μεγαλειτέρας τὰς ζημίας τῆς Ῥωσσίας, καὶ νὰ ἐλαττώνῃ τὰς δυνάμεις καὶ τὰ μέσα αὐτῆς, τὰ ὁποῖα, ὡς ἔλεγε, δὲν ἦσαν εἰμὴ καθαρὰ προσποίησις. Οὐδαμοῦ προθυμότερον ἀνεγινώσκοντο τὰ τοιαῦτα ἢ ἐν Λονδίνῳ. Ὁ Οὐελλιγκτὼν ἔδιδε περισσοτέραν πίστιν εἰς τὰ ἀναιδῆ ταῦτα ἐκ Βιέννης ψεύδη ἢ εἰς τὰς ἐκθέσεις τοῦ ἰδίου αὐτοῦ στρατιωτικοῦ διπλωμάτου λόρδου Ἡτεσβουρῆ (Heytesbury). Διότι καὶ αἱ ἐπίσημοι ἀλήθειαι περὶ τῶν ἐν τῇ ἀπομεμακρυσμένῃ χώρᾳ συμβάντων, καὶ αἱ ἐκ τοῦ πλησίον λαμβανόμεναι νύξεις καθίστων ἀρκετὰ εὔπιστον τὴν διαστροφὴν τῶν πραγμάτων. Ὁ Νεσελρὼδ καθ' ὃν χρόνον ἀπήντα (1) εἰς τὰς παρατηρήσεις τοῦ λόρδου Ἀβερδήνου περὶ τῆς ῥωσσικῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου (16[28 Αὐγ.) εἶχεν ἤδη παρασκευάσει τὴν Ἀγγλίαν εἰς τὰς τροποποιήσεις τῶν πρὸς τὸν ναύαρχον κόμητα Αὑδένον ὁδηγιῶν, καθ' ἃς διετάττετο οὗτος νὰ συμπράξῃ εἰς τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ Ἑλλησπόντου, καὶ ὁ Λήβεν χωρὶς νὰ περιμείνῃ νεωτέραν ὁδηγίαν εἶχεν ἀμέσως ἀνακοινώσει, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ του δὲν θέλει θεωρήσει αὐτὸν τοῦ λοιποῦ δεδεμένον εἰς τὴν κατὰ τὴν Μεσόγειον οὐδετερότητα τοῦ στόλου του. Τί ἄλλο ἐσήμαινε τοῦτο, ἢ ὅτι ἡ Ῥωσσία δὲν εὕρισκεν ἀποχρώσας τὰς κατὰ γῆν ἐκστρατείας της πρὸς ἐπίτευξιν ἀποτελέσματος; ὅτι ἐκτὸς τῶν ὅπλων ἠναγκάζετο νὰ λάβῃ καὶ ἄλλα καταναγκαστικὰ μέτρα; καὶ ὅτι ἐπεδίωκε πάντα ταῦτα μετὰ πλείστης ὅσης σπουδῆς; Μόνον ἡ πα-

(1) Ἐπιστολὴ τοῦ Νεσελρὼδ πρὸς τὸν πρίγκηπα Λήβεν. Ἐξ Ὀδησσοῦ 16|28 Αὐγ. 1828. χργ.

ραμυθία, ἣν ὁ Οὐελλιγκτὼν εὕρισκεν ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ ταύτῃ τῆς Ῥωσσίας, παρεκίνησεν αὐτὸν, ὡς φαίνεται, νὰ συγκατατεθῇ εἰς τὸ νὰ χρησιμεύσῃ μέρος τοῦ κατὰ τὴν Μεσόγειον ῥωσσικοῦ στόλου εἰς τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ Ἑλλησπόντου, καὶ εἰς τὸ νὰ σημειωθῇ ἐν συνοπτικῷ τινι πρωτοκόλλῳ τῆς συνεδριάσεως τῆς 18]30 Σεπτεμβρίου ἡ ληφθεῖσα ἀπόφασις, νὰ κοινοποιηθῇ τοῦτο εἰς τὴν Πόλην. Ἀλλὰ τοῦ μέτρου τούτου, τὸ ὁποῖον κατ' ἀρχὰς ἐθεώρει ψευδῶς ὡς καταπάτησιν τοῦ δοθέντος λόγου καὶ τῆς συμβάσεως (1) ἦτο ὁ δοὺξ τὰ μάλιστα ἐναντίος· διότι ἐγίνωσκεν, πόσον ὤφειλε νὰ σεβασθῇ τὸ φρόνημα τοῦ κοινοβουλίου καὶ τὴν κοινὴν γνώμην, ἥτις εἰς οὐδένα ἄλλον εἰμὴ εἰς τὸν ἀρειμάνιον τοῦτον ὑπουργὸν ἤθελεν ἐπιτρέψει νὰ διατελῇ ἐν ἡσυχίᾳ ἐνώπιον τῆς ἐπικινδύνου ταύτης κατὰ τῆς Τουρκίας ἐπιθέσεως τῆς Ῥωσσίας. Ἀλλὰ μόλις ἐπληροφορήθη ὁ Μεττερνῖχος περὶ τῆς δυσθύμου ταύτης διαθέσεως τοῦ δουκὸς, ἐκεντήθη πάλιν ὑπὸ τῆς ἀκρατήτου πρὸς τὴν ῥαδιουργίαν τάσεώς του, ὥστε νὰ ἐνσπείρῃ νέα ζιζάνια κατὰ τῆς Ῥωσσίας καὶ κατὰ τῆς στενῶς μετ' αὐτῆς συνδεδεμένης Γαλλίας. Ἤδη, ἔγραψεν (2) εἰς Λονδῖνον, τὸ ῥωσσικὸν ναυτικὸν καταῤῥίπτει ἐν τῷ Ἀρχιπελάγει τὸ προσωπεῖον· ἡ Γαλλία, μετέχουσα ἅπαξ τοῦ ἀγῶνος, δὲν θέλει ἀποσυρθῇ μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐντολῆς της κατὰ τὴν Πελοπόννησον, ἀλλὰ θέλει ἔλθει εἰς πειρασμὸν νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τὴν Πόλην τὸν διπλοῦν ὅρον, καὶ τὴν Ἑλλάδα νὰ ἐλευθερώσῃ καὶ τὴν εἰρήνην μετὰ τῆς Ῥωσσίας νὰ συνομολογήσῃ. Ὅθεν ἐν τῇ ἐπικινδύνῳ ταύτῃ καὶ ἐκτάκτῳ περιπτώσει ὤφειλον αἱ Δυνάμεις νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τοῦ χειμῶνος ὅπως ἔλθωσιν εἰς συνεννόησιν, καὶ νὰ καταπαύσωσι τὸν πόλεμον

(1) Τὸ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργεῖον ἰδὸν τὸ χωρίον μιᾶς προγενεστέρας ἐπιστολῆς τοῦ Νεσελρώδ, ὅτι ἡ Ῥωσσία θέλει πρὸς καιρὸν (momentanément) ἀπέχει κατὰ τὴν Μεσόγειον ἀπὸ τῆς θέσεως ἐμπολέμου Δυνάμεως, ἔδωκεν εἰς τὴν λέξιν momentanément τὴν σημασίαν τοῦ sur le champ (ἀμέσως) ἀντὶ passagèrement (ἐφημέρως).

(2) Ἐπιστολὴ τοῦ Μεττερνίχου πρὸς τὸν πρίγκηπα Ἐστεραζην. 2|14 Σεπτεμβρίου 1828. χ.τ.λ.

ἐν τῷ μεταξὺ τῶν δύο ἐκστρατειῶν διαστήματι τοῦ χρόνου. Ἐὰν ὁ πόλεμος ἀρχίσῃ ἐκ νέου, ἔγραφεν ἐν τέλει ὁ Μεττερνῖχος, «δεινὰ τρομερὰ καὶ ἀνατροπαὶ θέλουσιν ἀπειλεῖ τὴν Εὐρώπην.» Ὁ Μεττερνῖχος συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ τεθῇ ἐπὶ κεφαλῆς τετραπλῆς συμμαχίας καὶ νὰ ἐπιβάλῃ τὸν μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας συμβιβασμόν. Καὶ ὁ Οὐέλλιγκτὼν ἐν τῇ στιγμιαίᾳ αὐτοῦ δυσθυμίᾳ ἀνεφλέχθη ὅλος ἅμα μαθὼν τοὺς λόγους τοῦ Μεττερνίχου. Οὐδεὶς ἦτο ἀκαταλληλότερος τοῦ Οὐέλλιγκτῶνος εἰς τὸ νὰ εὕρῃ διέξοδον ἐν μέσῳ τῶν ἀντιλογιῶν τῶν παρὰ φύσιν περιπεπλεγμένων σχέσεων τῆς συνθήκης τοῦ Ἰουλίου, ἥτις πρὸς βλάβην τῆς Τουρκίας ἔπρεπε νὰ ἐφαρμοσθῇ χωρὶς νὰ παρενοχλήσῃ τὰς πρὸς αὐτὴν εἰρηνικὰς σχέσεις, καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ ἀναδειχθῇ ἡ ἀκεραιότης τῆς Τουρκίας χωρὶς νὰ συμβῇ ῥῆξις πρὸς τὴν Ῥωσσίαν. Στρατιώτης καὶ στρατηγὸς ὢν ὁ Οὐέλλιγκτὼν μετέφερεν ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματός του εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν διπλωματικὴν τὰς μάλιστα ἀντιθέτους ἰδιότητας, αἵτινες κατὰ τοσοῦτον ἦσαν ἐπιβλαβεῖς ἐν τῇ πολιτικῇ καθ' ὅσον ἦσαν ὠφέλιμοι ἐν τῷ στρατιωτικῷ σταδίῳ. Ἐπηρμένος, πεποιθὼς εἰς τὴν περὶ τῆς ὀρθῆς του γνώμην τοῦ κόσμου, καταφρονῶν τὴν μεγάλην τῆς θέσεώς του ἐπιρροήν, ἀπέβλεπεν ὁ περιώνυμος στρατάρχης τῆς Ἀγγλίας τὴν πρωθυπουργίαν του καὶ τὴν στρατιωτικὴν αὐτοῦ ἐπιμονὴν εἰς ξηρὰν [illegible] σχεδὸν πρὸς τὰ δικαιώματα συνταγματικοῦ πολιτικοῦ ἀνδρός. Συνειθισμένος νὰ δίδῃ διαταγὰς [illegible] τῶν συναδέλφων του, ἐξουσιάζων πάντας καὶ μάλιστα τὸν ἀδύνατον Ἀβερδῆνον. Ἐπρέποντε καθ' ἑκάστην εἰς τὰ τῶν Ἰνδιῶν, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἔργον τῆς [illegible] τοῦ πρωθυπουργοῦ, καὶ [illegible] εἰς τοιοῦτον βαθμὸν [illegible] του τὸ ἐπάγγελμα ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἠγανάκτει διὰ τοῦτο. Πρὸς [illegible] δὲ τῆς αὐτῆς ἐξουσίας καὶ ἐν τῷ ὑπουργικῷ συμβουλίῳ κατέβαλε ὁ Οὐέλλιγκτὼν, [illegible] τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ ὡς πολιτικοῦ καὶ [illegible]. [illegible] ἐπιτηδειότητα καὶ μεγαλειότερον [illegible] πάντα τῶν [illegible]χων του, ὅπως διὰ [illegible] τοῦ [illegible] [illegible] διὰ

ὑποστηρίξεως ἐξόχων Οὐΐγων, καὶ δι' ἐπηρεάσεως τοῦ τύπου ἀποκτήσῃ ὀπαδοὺς καὶ ψήφους. Οὕτως, ἤθελέ τις νομίσει, ὅτι ἤθελεν ἐξασκήσει καὶ εἰς τὰ πολιτικὰ καὶ διπλωματικὰ ζητήματα ἀπόλυτον ἐπιῤῥοὴν καὶ μάλιστα ὡς πρὸς τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις, ὡς ἔχων τὴν μεγαλειτέραν πεποίθησιν περὶ τῆς ἐν Εὐρώπῃ ἐπιῤῥοῆς του καὶ ὡς θεωρῶν ἑαυτὸν φυλακτήριον ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τοῦ ἐπικρατοῦντος πολιτικοῦ συστήματος. Ἀλλ' εἰς τὴν πολιτικήν του ἐνέργειαν μάλιστα ἐφαίνετο ὅτι μετέφερεν ἄλλην πάλιν ἰδιότητα ἐκ τῆς περιεσκεμμένης αὐτοῦ πολεμικῆς μεθόδου, ἐφαίνετο δηλ. ὅτι ὑπὲρ τὸ δέον ἐπηρεάζετο ὑπὸ τῶν περιστάσεων, τῶν ὁποίων τὴν ἔκβασιν καὶ τὴν τροπὴν δὲν ἦτο εἰς κατάστασιν νὰ προβλέπῃ πολὺ καθαρῶς, πιεζόμενος ὑπὸ τῆς ἀνάγκης καὶ ὑπὸ τῶν ἐντυπώσεων τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων. Ἐσωτερικῶς εἶχεν ἀποδείξει τὴν ἰδιότητα ταύτην τοῦ πολιτικοῦ χαρακτῆρός του ἐν τῷ ζητήματι τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Καθολικῶν, ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπεχώρησε μετὰ τῶν ἀρχῶν του ἀπέναντι τῆς πιέσεως τῶν περιστάσεων· τὴν ἰδιότητά του ταύτην ἀπέδειξε καὶ ὡς πρὸς τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα, καθ' ὃ ἡ διπλωματία οὐδέποτε ἠδύνατο νὰ βεβαιωθῇ, ἐὰν ὁ Οὐελλιγκτὼν, ὁ εὔτολμος συνάμα καὶ ἀναποφάσιστος ἀνὴρ, ἤθελε μένει πιστὸς εἰς μίαν ληφθεῖσαν ἅπαξ ἀπόφασιν, καὶ ἐὰν ἤθελεν ἐμμένει εἰς ἡμιτελὲς μέτρον ἢ μεταβαλλομένης τῆς διαθέσεώς του παρασυρθῇ εἰς ἄκρον τι διάβημα. Οὕτως ᾐσθάνετο ἑαυτὸν δεδεμένον διὰ τῆς πίστεως καὶ τῆς πρὸς τὸ καθῆκον συναισθήσεως πρὸς τὴν συνθήκην τοῦ Ἰουλίου, καὶ ὅμως ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἠγανάκτει ἐπὶ τῇ συμβάσει ταύτῃ ἐπηρεαζόμενος ὑπὸ τοῦ λόρδου Στράγκφορδ καὶ ὅλων ἐκείνων τῶν ἀνδρῶν, τοῖς ὁποίοις ἡ πρὸς τὴν Ῥωσσίαν δυσπιστία παρεῖχε τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος δὲν θέλει εἶσθαι διὰ τὴν Ῥωσσίαν εἰμὴ ὁ πρὸς καταστροφὴν τῆς Τουρκίας μοχλός. Καὶ μάλιστα νῦν, ὅτε τὰ ὑπὸ τοῦ ῥωσσικοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ Ἑλλησπόντου παρεμβαλλόμενα τῇ ναυτιλίᾳ προσκόμματα διήγειρον τὴν ἀγανάκτησιν αὐτοῦ τε καὶ τοῦ ἐμπορικοῦ κόσμου, ὅτε ἡ οἰκειότης τῆς Γαλ-

λίας πρὸς τὴν Ῥωσσίαν καθίστα αὐτὸν ἀπαισιόδοξον, ὅτε αἱ ὑπόνοιαι τῆς Αὐστρίας ὑπέθαλπον τὴν ὑποψίαν του κατὰ τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως τῆς διηνεκῶς παρασκευαζομένης εἰς ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Ἀλγερίας, καὶ μὴ διατεθειμένης ν' ἀποσύρῃ πράγματι τοὺς στρατοὺς της ἐκ Πελοποννήσου, ἀλλὰ μάλιστα θελούσης νὰ τοὺς ὠθήσῃ πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ, νῦν μάλιστα, λέγομεν, ἔτεινεν ὁ Οὐελλιγκτὼν τὸ οὖς του εἰς τοὺς λόγους τοῦ παλαιοῦ αὐτοῦ καὶ πιστοῦ φίλου Ἐστερχάζη, ἐξεφράζετο ἀπροκαλύπτως περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ δοθῇ τέλος εἰς τὸν πόλεμον, ἐδείκνυε διάθεσιν ν' ἀποσυρθῇ ἐντελῶς ἀπὸ τῆς συνθήκης τοῦ Ἰουλίου, καὶ ἐν ᾧ ὁ Μεττερνῖχος ἔμελλε νὰ κερδίσῃ τὴν Πρωσσίαν, ἐτέθη ὄπισθεν τοῦ ἀδυνάτου, ἀσαφοῦς καὶ μετὰ τοῦ ὑπουργείου του μὴ συμβιβαζομένου Πολινιάκ, ὅπως ἐξηγηθῇ μετὰ τῆς Γαλλίας ὁριστικῶς περὶ τοῦ ζητήματος, ἐν τῷ ὁποίῳ αἱ δύο δυτικαὶ Δυνάμεις δὲν ἠδύναντο τοῦ λοιποῦ νὰ συμβαδίζωσι μετὰ τῆς Ῥωσσίας. Πᾶσαν δὲ τὴν ἀγαθὴν ἐντύπωσιν, ἣν εἶχεν ἐμποιήσει πρὸ μικροῦ διὰ τὴν πρὸς τὴν συνθήκην πίστιν του, ἀρνηθεὶς τὴν πρόσκλησιν τῆς Πύλης περὶ τῆς ἐπανόδου τῶν δύο πρέσβεων τῶν δυτικῶν Δυνάμεων, ἐξήλειψε νῦν ὁ δοὺξ, συστήσας τῇ Γαλλίᾳ ἐν ἐποχῇ πολὺ ἀκαταλληλοτέρᾳ αὐτὴν ταύτην τὴν ἐπάνοδον. Κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην στιγμὴν ἡ σύνεσις τοῦ πρέσβεως τῆς Πρωσσίας Βυλὼφ διέσωσε πάλιν τὴν κινδυνεύουσαν συνθήκην τοῦ Ἰουλίου καὶ διέσχισε τὸ νῆμα τῶν αὐστριακῶν ῥαδιουργιῶν. Ὁ Βυλὼφ ἀνήγγειλε τῷ ἐν Παρισίοις πρεσβευτῇ τῆς Πρωσσίας (βαρῶνι Βέρθερ) καὶ τῷ Πότσῳ τὰ τεκταινόμενα, ὅτε καὶ ὁ τελευταῖος οὗτος οὐδὲ κἂν ἐφαντάζετο τι περὶ τούτου· προτάσει ἐπίσης τοῦ Βυλὼφ ἀπέστειλεν ἡ κυβέρνησις τῆς Πρωσσίας εἰς Παρισίους καὶ εἰς Λονδῖνον ἐντόνους διακοινώσεις κατὰ τῶν ἐπικινδύνων βιεννικῶν σχεδίων. Ὁ Πότσος ἀπεδοκίμασεν ἐντονώτατα ἐν Παρισίοις καὶ τὰ περὶ μεσολαβήσεως αὐστριακὰ ταῦτα σχέδια, καὶ τὰς διαθέσεις τῆς Ἀγγλίας περὶ διπλῆς συμμαχίας, καὶ τὴν ἐπάνοδον τῶν δύο πρέσβεων, ἣν ἡ Ῥωσσία ἀναγκάζεται νὰ θεωρήσῃ ὡς ῥητὴν καταπάτησιν τῆς συνθήκης. Τὸ

ἀποτέλεσμα δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπέλθῃ· αἱ ὑπὸ τοῦ Πολινιὰκ ὑποβληθεῖσαι προτάσεις ἀπεῤῥίφθησαν (20/1 Νοεμβρίου). Τοῦτο καὶ αἱ πρωσσικαὶ παραστάσεις ἐξήγειραν τὸν Οὐελλιγκτῶνα, καὶ τῷ κατέδειξαν τὸ ἄτιμον καὶ ἐπικίνδυνον τῶν αὐστριακῶν μηχανοῤῥαφιῶν. Ὁ Λήβεν, ὁ μισητὸς, ὁ ἱστάμενος ἀείποτε ἐναντίον τοῦ Οὐελλιγκτῶνος «μὲ γυμνὸν ξίφος,» ἐνίκησε καὶ νῦν πάλιν, ὡς συνήθως, τὸν Ἐστεργάζην, «τὸ ἠγαπημένον τοῦ δουκὸς τέκνον,» τὸ ὁποῖον δὲν ἔλαβε καὶ τώρα εἰμὴ καλὰς μόνον ὑποσχέσεις· καὶ ὁ πρέσβυς τῆς Αὐστρίας, ὅστις ἐνόμιζεν ἤδη τὸν θρίαμβόν του βέβαιον, ἠναγκάσθη νὰ κρυβῇ κατῃσχυμένος. Ὁ Οὐελλιγκτὼν, ἀντὶ νὰ παραδεχθῇ τὴν τετραπλῆν συμμαχίαν τοῦ Μεττερνίχου μετεχειρίσθη τὸ μέσον τῆς διεξόδου, τὸ ὁποῖον καὶ ἄλλοτε εἶχε μεταχειρισθῆ, νὰ ἑδραιώσῃ δηλ. τὰς πρὸς τὴν Γαλλίαν σχέσεις του, καὶ να συνεννοηθῇ μετ' αὐτῆς περὶ προτάσεων ὑποβληθησομένων εἰς τὴν Συνδιάσκεψιν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ λυθῇ ἐντελῶς ὅσον τάχιστα καὶ ἐν ἀνάγκῃ καὶ *ἄνευ* τῆς Ῥωσσίας τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα, τὸ ὁποῖον διὰ τῆς ἐλευθερώσεως τῆς Πελοποννήσου ἦτο κατ' αὐτὸν κεφαλαιωδῶς λελυμένον ἤδη. Εἵλκυσε τὴν Αὐλὴν τῆς Γαλλίας διὰ τῆς ἐπιθυμίας, ἣν καὶ αὐτὸς καὶ πάντες εἶχον, νὰ ἐπαναφέρωσι τὴν εἰρήνην, συγκατατέθη νὰ ἐπεκταθῇ ἡ γαλλικὴ κατοχὴ ἐν Πελοποννήσῳ ἐπί τινα χρόνον ἀκόμη, χωρὶς ὅμως νὰ προχωρήσῃ καὶ πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ, καὶ ἐπροσπάθησε νὰ πείσῃ τὴν Γαλλίαν νὰ ψηφίσῃ μετ' αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἐπανόδου τῶν πρέσβεων τῶν δύο δυτικῶν Δυνάμεων εἰς Κωνσταντινούπολιν, διότι τὴν ἐπάνοδον ταύτην παρίστα ὡς τὸ ἀσφαλέστατον μέσον, ἵνα προληφθῇ νέα ἐκστρατεία καὶ τεθῶσιν αἱ προκαταρκτικαὶ τῆς εἰρήνης βάσεις. Κατὰ τὴν ἀλλόκοτον καὶ ἄστατον τῆς γαλλικῆς Αὐλῆς πολιτικὴν, ἣν αἱ Δυνάμεις ἀπεδοκίμαζον καὶ ἐμέμφοντο, παρεδέχθη ἡ Γαλλία καθ' ὁλοκληρίαν τὰς προτάσεις ταύτας τοῦ Οὐελλιγκτῶνος. Αἱ σχετικαὶ λοιπὸν προτάσεις ὑπεβλήθησαν κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 4/16 Νοεμβρίου (1) ὑπὸ μὲν τῶν Γάλλων

(1) Πρωτόκολλον τῆς ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν ἐξωτερικῶν συγκροτηθείσης συνεδριάσεως τῆς 4|16 Νοεμβρ. 1828. κτλ.

πληρεξουσίων, (1) καθ' ὅσον ἀνεφέροντο εἰς τὴν γαλλικὴν κατοχὴν καὶ εἰς τὰ μετ' αὐτῆς συνδεόμενα ζητήματα, ὑπὸ δὲ τῆς Ἀγγλίας καθ' ὅσον ἀπέβλεπον τὴν ἐπάνοδον τῶν πρέσβεων. Ὁ Λήβεν ἐξιππάσθη ἐπὶ τοῖς γενομένοις, καὶ ἀνεκοίνωσεν ὅτι δὲν ἔχει ὁδηγίας περὶ τῆς συζητήσεως τῆς περὶ ἐπανόδου τῶν πρέσβεων προτάσεως, ἣν θεωρεῖ ἀπομακρυνομένην πολὺ ἀπὸ τοῦ πνεύματος τῆς συνθήκης (2). Ἐκ δὲ τῶν διαφόρων ὑπὸ τῆς Γαλλίας προταθέντων μέτρων, ἐπροτίμησεν ὁ Λήβεν τὴν ἐγγύησιν τῶν Δυνάμεων, ὅ,περ ἐκοινοποιήθη κατόπιν ἐπισήμως εἰς τὴν Πόλην (3). Τὴν περὶ ἐπανόδου τῶν δύο πρέσβεων πρότασιν ἐμετρίασαν αἱ Δυνάμεις κατά τι χάριν τῆς Ῥωσσίας, ἀποφασίσασαι νὰ μείνωσιν οἱ πρέσβεις ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς Συνδιασκέψεως. Καὶ ὅμως ἡ ῥωσσικὴ κυβέρνησις σφοδρῶς ἠγανάκτησεν ἐπὶ τῷ προταθέντι μέτρῳ, τὸ ὁποῖον ἀπέβλεπε φανερῶς ν' ἀπομονώσῃ τὴν Ῥωσσίαν ἐν τῇ παρούσῃ αὐτῆς κρισίμῳ θέσει, καὶ νὰ διαχωρίσῃ ζητήματα, τὰ ὁποῖα ἡ Ῥωσσία τὰ μάλιστα ἐνδιεφέρετο νὰ κρατῇ ἡνωμένα. Κακὴ ἦτο ἡ ὑποχώρησις, ἔτι χειροτέρα ὅμως ἡ μὴ παραδοχή, διότι ὁ Οὐελλιγκτὼν ἤθελε παρακινηθῇ ἐξ αὐτῆς ν' ἀναλάβῃ τὰς πρὸς τὴν Πύλην διπλωματικὰς σχέσεις, τὸ ὁποῖον τὸ Ἀγγλικὸν κοινοβούλιον τὰ μάλλιστα ἐπόθει. Ἡ Πρωσσία, ἥτις ἐσχάτως προτροπῇ τοῦ Βυλὼφ, δι' ἰδιοχείρου τοῦ βασιλέως ἐπιστολῆς, συνεβούλευσε τὴν Ῥωσσίαν νὰ φέρηται πράως πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, μετεχειρίσθη καὶ πάλιν τὸ αὐτὸ μέσον, νὰ πραΰνῃ τὸν Τσάρον (4). Ὅσον ἀναμφισβήτητον καὶ ἂν ἦναι τὸ δικαίωμα τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος, ἔγραφεν ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας πρὸς τὸν Τσάρον, νὰ ἐπιμένητε, οἱ σύμμαχοι ὑμῶν νὰ μὴ ἐκτελέσωσί τι ἄνευ τῆς ὑμετέρας συμπράξεως, οὐχ ἧττον

(1) Ὑπόμνημα τοῦ πληρεξουσίου τῆς Γαλλίας. χργ.

(2) Διοκοίνωσις προφορικὴ τοῦ πληρεξουσίου τῆς Ῥωσσίας. χργ.

(3) Κοινοποίησις τῶν συμμάχων Δυνάμεων πρὸς τὴν Ὑψ. Πύλην 4|16 Νοεμβρ. 1828. χργ.

(4) Ἐπιστολὴ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας πρὸς τὸν αὐτοκρ. Νικόλαον. 28|10 Δεκ. 1828 χργ.

όμως «τὸ καταλληλότατον καὶ ἴσως μοναδικὸν μέσον τοῦ νὰ ἀφαιρέσητε καὶ τὴν πρὸς τοῦτο διάθεσιν αὐτῶν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν πρόφασιν, εἶναι, νὰ ἐκτελῆτε μετ' αὐτῶν πᾶν ὅ,τι δὲν παραβλάπτει τὰ κύρια συμφέροντα τῆς ῥωσσικῆς πολιτικῆς.» Αἱ συμβουλαὶ αὗται εἰσηκούσθησαν. Ὁ Νεσελρὼδ (1) κατέκρινε μὲν ἐν Λονδίνῳ (22/3 Ἰανουαρίου 1829) τὸ ἀσυνεπὲς τοῦ Οὐελλιγκτῶνος, ὅστις θέλει νὰ παραχωρήσῃ τώρα εἰς τὴν Πύλην ὅ,τι τῇ ἠρνήθη κατὰ τὸν Ἰούλιον τοσοῦτον ῥητῶς, ὅπερ δὲν ἤθελεν εἶσθαι διὰ τὴν Πύλην εἰμὴ ἀνταμοιβὴ τῆς ἀντιστάσεώς της καὶ ἀπόδειξις πραγματικοῦ διαχωρισμοῦ τῆς συμμαχίας· οὐχ ἧττον ὅμως εἶπεν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ, ἔχων ὑπ' ὄψιν τὰ συμφέροντα τῶν συμμάχων αὐτοῦ καὶ τὴν θέσιν αὐτῶν θέλει παραδεχθῆ τὰς προτάσεις των, ἐπὶ τῷ ὅρῳ, τοῦ νὰ συνεννοηθῶσι *προηγουμένως* αἱ Δυνάμεις καὶ περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Ἑλλάδος, καὶ περὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ αὐτῆς διοργανισμοῦ, καὶ περὶ τῶν μελλουσῶν πρὸς τὴν Πύλην σχέσεών της. Ταῦτα προθύμως ἐγένοντο παραδεκτὰ ἐν Λονδίνῳ.

Τὸ οὕτω κατεχόμενον μῖσος τῆς ῥωσσικῆς κυβερνήσεως κατὰ τῆς Ἀγγλίας ἐπέπεσεν ὅλον κατὰ τῆς δολίας πολιτικῆς τῆς ὑπούλου γείτονος Αὐστρίας. Εὐθὺς κατὰ τὴν πρώτην προσέγγισιν τοῦ Οὐελλιγκτῶνος πρὸς τὸν τὴν τετραπλῆν συμμαχίαν προτείναντα Μεττερνῖχον, ὅτε ἀκόμη ἡ ἀγανάκτησις καὶ αἱ ὑπόνοιαι τῆς Ῥωσσίας ἦσαν ἐστραμμέναι πρὸς ἀμφοτέρους ἐξ ἴσου, τὸ κατὰ τῆς Αὐστρίας μῖσος τῆς ῥωσσικῆς κυβερνήσεως ἦτο πολὺ βαθύτερον τοῦ κατὰ τῆς Ἀγγλίας. Ἔν τινι ἐμπιστευτικῇ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν ἐν Βερολίνῳ πρέσβυν τῆς Ῥωσσίας (2) ἔγραφε τότε (14/26 Ὀκτωβρίου 1828) ὁ Νεσελρὼδ, ὅτι κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ ἐνεστῶτος ἔτους ἦτο εἰς θέσιν νὰ *διαβεβαιώσῃ* τὸν αὐτοκράτορα ὅτι δὲν θέλει ἔχει νὰ πολεμήσῃ εἰμὴ κατὰ μόνης τῆς

---

(1) Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν πρίγκηπα Λήβεν καὶ τὸν Πότσον. 22|3 Ἰαν. 1829. χργ.

(2) Πρὸς τὸν κόμητα Ἀλωπαῖον. 14|26 Ὀκτ. 1828. χργ.

Τουρκίας, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ ἔτους 1829 δὲν δύναται νὰ ἐκφράσῃ ὡς πρὸς τοῦτο πρὸς τὸν ἡγεμόνα του εἰμὴ μόνον *ἐλπίδας*. Μέχρι τοῦδε ἡ προσοχὴ τῆς Ῥωσσίας ἦτο ἐστραμμένη κυρίως πρὸς τὴν Αὐστρίαν καὶ τοὺς ἐξοπλισμοὺς αὐτῆς, ἤδη ὅμως ἀνάγκη νὰ διαμερισθῇ ἡ προσοχὴ αὕτη μεταξὺ τῶν ἐξοπλισμῶν τούτων καὶ τῶν ἐκρήξεων τοῦ ἐθνικοῦ τῆς Ἀγγλίας μίσους. Οὐχ ἧττον ὅμως ἐλπίζει, ἔλεγεν ὁ Νεσελρὼδ, ὅτι ἡ Ῥωσσία θέλει ἀποκαταστήσει πάλιν τὰς φιλικὰς πρὸς τὴν Ἀγγλίαν σχέσεις διὰ καταλλήλων παραχωρήσεων. Ἡ Αὐστρία τοὐναντίον κατέβαλε πᾶσαν δυνατὴν προσπάθειαν, ὅπως δηλητηριάσῃ τὴν συζήτησιν. Ἡ διαγωγή της ἀποκαλύπτει τὰς προθέσεις της· ὅθεν καλὸν θέλει εἶσθαι νὰ τῇ κοινοποιήσῃ ἡ Ῥωσσία, ὅτι τὰ πάντα γινώσκει, καὶ ὅτι ἐὰν οἱ ἐξοπλισμοὶ αὐτῆς λάβωσιν ἐχθρικὸν χαρακτῆρα, θέλει ἀναγκασθῇ ἡ Ῥωσσία νὰ *προλάβῃ* αὐτούς. Τὴν διάθεσιν ταύτην τῆς ῥωσσικῆς κυβερνήσεως ὑπέθαλπε παντὶ σθένει ὁ Πότσος, ὅστις εἶδεν ἐπελθοῦσαν ἤδη τὴν εὐκαιρίαν, νὰ ἐκμεταλλευθῇ ἐντελῶς τὸ μῖσος τῆς ἐθνικῆς μερίδος κατὰ τοῦ Μεττερνίχου καὶ τὴν ὑπεροχὴν αὐτῆς παρὰ τῷ αὐτοκράτορι. Ὅθεν ἐν ταῖς ἐκθέσεσιν αὐτοῦ παρέστησε τὴν πολιτικὴν τῆς Αὐστρίας ὡς τὰ μάλιστα δολίαν καὶ ἀγνώμονα. Ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκῖσκος (ἔγραφεν ὁ Πότσος), ὅστις διὰ τῶν νικῶν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου ἀπεκατέστη τρόπον τινὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου του, ὠφελήθη σημαντικώτατα ἐκ τῆς μεγαλοδωρίας αὐτοῦ· ἡ Ἰταλία τῷ παρεχωρήθη· ἀπεριόριστοι τῷ ἐγένοντο παραχωρήσεις μετὰ τὴν ἐν Βιέννῃ Σύνοδον· τὴν ἐν Ἰταλίᾳ ἐκραγεῖσαν θύελλαν διεσκέδασεν ὁ Ἀλέξανδρος διὰ τῆς κατὰ τὴν ἐν Νεαπόλει ἐπανάστασιν γενναίας αὐτοῦ ἐπεμβάσεως· ἀντὶ δὲ τούτων πάντων ὁ Μεττερνῖχος ἀπὸ τεσσάρων ἤδη ἐτῶν οὐδαμῶς ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν οὔτε τὴν θέσιν οὔτε τὰ συμφέροντα τῆς Ῥωσσίας, ἀλλὰ κατεχράσθη τῆς ἐμπιστοσύνης, ἣν τῷ ἐδωρήσατο ἡ Ῥωσσία, καὶ οὐδέποτε ἔδωκεν ὑπόσχεσιν εἰμὴ μόνον διὰ νὰ τὴν παραβῇ. Ἤδη δὲ ἐν τῇ κρισίμῳ ταύτῃ περιστάσει, προσέθετεν ὁ Πότσος ἐν τῇ ῥηθείσῃ αὐτοῦ ἐπιστολῇ τῆς 28/10 Δεκεμβρίου, ἐθεώρησεν ὁ Μεττερνῖχος

τὴν ἀπόφασιν τῆς Ῥωσσίας νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον ὡς ἀντίστασιν κατὰ τῆς κυριαρχίας του, καὶ πάντα τὰ μέσα μετεχειρίσθη ὅπως βλάψῃ τὴν Ῥωσσίαν, διεγείρῃ τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἐκφοβίσῃ πάσας τὰς κυβερνήσεις διὰ τοῦ φαντάσματος ἐσωτερικῶν ἀνατροπῶν, δυναμένων νὰ ἐκπηγάσωσιν ἐκ τοῦ ῥωσσικοῦ πολέμου. Ἡ ἔκβασις τῆς ἐκστρατείας ἀπεκάλυψε τὰ φρονήματα πασῶν τῶν κυβερνήσεων πρὸς τὴν Ῥωσσίαν· ἐν Βιέννῃ δὲ συνέβη ἡ πρώτη αὐτῶν ἔκρηξις· περὶ τῶν φρονημάτων τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία. Τὸ ζήτημα εἶναι, ἐὰν ὁ Μεττερνῖχος θέλει τολμήσει νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Ῥωσσίας. Καταλληλότερον ὅμως εἶναι τῇ Ῥωσσίᾳ νὰ ἐρωτήσῃ ἑαυτὴν ποίαν θέσιν θέλει τηρήσει ἀπέναντι αὐτοῦ. Νὰ ζητήσῃ ἀσφάλειαν ἐν τῇ ἐνεργητικότητι, νὰ πείσῃ τὸν Μεττερνῖχον, ὅτι ἐὰν θέλῃ νὰ ἔχῃ τὴν Ῥωσσίαν ἐχθρὰν, θέλει εὕρει αὐτὴν φοβερὰν, ἀδυσώπητον, καὶ ἀπεφασισμένην νὰ κατακλύσῃ τὴν Αὐστρίαν δι' ὅλων τῶν δεινῶν τοῦ πολέμου, ὃν ζητεῖ αὕτη νὰ διεγείρῃ κατ' αὐτῆς — τοιαῦται ἦσαν αἱ συμβουλαὶ τοῦ Πότσου, τοῦ ἀσπόνδου τούτου ἐχθροῦ καὶ καταφρονητοῦ τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Αὐστρίας. Ἐπὶ στιγμὴν ἐφάνη ὁ Μεττερνῖχος ἀναχαιτιζόμενος μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν ἐν Λονδίνῳ ῥᾳδιουργιῶν του· οἱ λόγοι του ἐνέφαινον ἀμηχανίαν κρυπτομένην ὑπὸ φαινομένην ἀναισθησίαν. Εἴπομεν ἔγραφεν (1), ὅ,τι εἴχομεν νὰ εἴπωμεν καὶ ὅ,τι ᾀείποτε ἐλέγομεν, τὴν γνώμην ἡμῶν δὲν θέλομεν ἀλλάξει, ἀλλὰ θέλομεν περιμένει μέχρις οὗ ἐκ νέου ἐπερωτήσωσιν ἡμᾶς. Ἀλλ' ἐν τῇ μανίᾳ του νὰ ἀναμιγνύηται ᾀείποτε εἰς τὰ πράγματα καὶ νὰ θέλῃ νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς πάντας τὴν γνώμην του δὲν εἶχε τὴν ὑπομονὴν νὰ περιμείνῃ νὰ τῷ γείνῃ ἐπερώτησις. Ἀρχηγὸς τῶν πολιτικῶν ἐκείνων, οἵτινες οὐδέποτε ἀναγνωρίζουσι καὶ ὁμολογοῦσι τὰ σφάλματά των, ἀλλὰ προτιμῶσι νὰ τὰ ἐξαλείφωσι διὰ νέων διηνεκῶς σφαλμάτων, ἦτο ὁ Μεττερνῖχος ἀνὴρ, ὅστις οὔτε ὑπὸ ἐνστάσεων καὶ πα-

(1) Ἐπιστολὴ τοῦ Μεττερνίχου πρὸς τὸν ἐν Βερολίνῳ κόμητα Τρααουτμανστώρφ. 10|22 Νοεμβρ. 1828. χργ.

Τουρκίας, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ ἔτους 1829 δὲν δύναται νὰ ἐκφράση ὡς πρὸς τοῦτο πρὸς τὸν ἡγεμόνα του εἰμὴ μόνον *ἐλπίδας*. Μέχρι τοῦδε ἡ προσοχὴ τῆς 'Ρωσσίας ἦτο ἐστραμμένη κυρίως πρὸς τὴν Αὐστρίαν καὶ τοὺς ἐξοπλισμοὺς αὐτῆς, ἤδη ὅμως ἀνάγκη νὰ διαμερισθῇ ἡ προσοχὴ αὕτη μεταξὺ τῶν ἐξοπλισμῶν τούτων καὶ τῶν ἐκρήξεων τοῦ ἐθνικοῦ τῆς Ἀγγλίας μίσους. Οὐχ ἧττον ὅμως ἐλπίζει, ἔλεγεν ὁ Νεσελρὼδ, ὅτι ἡ 'Ρωσσία θέλει ἀποκαταστήσει πάλιν τὰς φιλικὰς πρὸς τὴν Ἀγγλίαν σχέσεις διὰ καταλλήλων παραχωρήσεων. Ἡ Αὐστρία τοὐναντίον κατέβαλε πᾶσαν δυνατὴν προσπάθειαν, ὅπως δηλητηριάσῃ τὴν συζήτησιν. Ἡ διαγωγή της ἀποκαλύπτει τὰς προθέσεις της· ὅθεν καλὸν θέλει εἶσθαι νὰ τῇ κοινοποιήσῃ ἡ 'Ρωσσία, ὅτι τὰ πάντα γινώσκει, καὶ ὅτι ἐὰν οἱ ἐξοπλισμοὶ αὐτῆς λάβωσιν ἐχθρικὸν χαρακτῆρα, θέλει ἀναγκασθῇ ἡ 'Ρωσσία νὰ *προλάβῃ* αὐτούς. Τὴν διάθεσιν ταύτην τῆς ῥωσσικῆς κυβερνήσεως ὑπέθαλπε παντὶ σθένει ὁ Πότσος, ὅστις εἶδεν ἐπελθοῦσαν ἤδη τὴν εὐκαιρίαν, νὰ ἐκμεταλλευθῇ ἐντελῶς τὸ μῖσος τῆς ἐθνικῆς μερίδος κατὰ τοῦ Μεττερνίχου καὶ τὴν ὑπεροχὴν αὐτῆς παρὰ τῷ αὐτοκράτορι. Ὅθεν ἐν ταῖς ἐκθέσεσιν αὐτοῦ παρέστησε τὴν πολιτικὴν τῆς Αὐστρίας ὡς τὰ μάλιστα δολίαν καὶ ἀγνώμονα. Ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκῖσκος (ἔγραφεν ὁ Πότσος), ὅστις διὰ τῶν νικῶν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου ἀπεκατέστη τρόπον τινὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου του, ὠφελήθη σημαντικώτατα ἐκ τῆς μεγαλοδωρίας αὐτοῦ· ἡ Ἰταλία τῷ παρεχωρήθη· ἀπεριόριστοι τῷ ἐγένοντο παραχωρήσεις μετὰ τὴν ἐν Βιέννῃ Σύνοδον· τὴν ἐν Ἰταλίᾳ ἐκραγεῖσαν θύελλαν διεσκέδασεν ὁ Ἀλέξανδρος διὰ τῆς κατὰ τὴν ἐν Νεαπόλει ἐπανάστασιν γενναίας αὐτοῦ ἐπεμβάσεως· ἀντὶ δὲ τούτων πάντων ὁ Μεττερνῖχος ἀπὸ τεσσάρων ἤδη ἐτῶν οὐδαμῶς ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν οὔτε τὴν θέσιν οὔτε τὰ συμφέροντα τῆς 'Ρωσσίας, ἀλλὰ κατεχράσθη τῆς ἐμπιστοσύνης, ἣν τῷ ἐδωρήσατο ἡ 'Ρωσσία, καὶ οὐδέποτε ἔδωκεν ὑπόσχεσιν εἰμὴ μόνον διὰ νὰ τὴν παραβῇ. Ἤδη δὲ ἐν τῇ κρισίμῳ ταύτῃ περιστάσει, προσέθετεν ὁ Πότσος ἐν τῇ ῥηθείσῃ αὐτοῦ ἐπιστολῇ τῆς 28/10 Δεκεμβρίου, ἐθεώρησεν ὁ Μεττερνῖχος

τὴν ἀπόφασιν τῆς Ῥωσσίας νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον ὡς ἀντίστασιν κατὰ τῆς κυριαρχίας του, καὶ πάντα τὰ μέσα μετεχειρίσθη ὅπως βλάψῃ τὴν Ῥωσσίαν, διεγείρῃ τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἐκφοβίσῃ πάσας τὰς κυβερνήσεις διὰ τοῦ φαντάσματος ἐσωτερικῶν ἀνατροπῶν, δυναμένων νὰ ἐκπηγάσωσιν ἐκ τοῦ ῥωσσικοῦ πολέμου. Ἡ ἔκβασις τῆς ἐκστρατείας ἀπεκάλυψε τὰ φρονήματα πασῶν τῶν κυβερνήσεων πρὸς τὴν Ῥωσσίαν· ἐν Βιέννῃ δὲ συνέβη ἡ πρώτη αὐτῶν ἔκρηξις· περὶ τῶν φρονημάτων τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία. Τὸ ζήτημα εἶναι, ἐὰν ὁ Μεττερνῖχος θέλει τολμήσει νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Ῥωσσίας. Καταλληλότερον ὅμως εἶναι τῇ Ῥωσσίᾳ νὰ ἐρωτήσῃ ἑαυτὴν ποίαν θέσιν θέλει τηρήσει ἀπέναντι αὐτοῦ. Νὰ ζητήσῃ ἀσφάλειαν ἐν τῇ ἐνεργητικότητι, νὰ πείσῃ τὸν Μεττερνῖχον, ὅτι ἐὰν θέλῃ νὰ ἔχῃ τὴν Ῥωσσίαν ἐχθρὰν, θέλει εὕρει αὐτὴν φοβερὰν, ἀδυσώπητον, καὶ ἀπεφασισμένην νὰ κατακλύσῃ τὴν Αὐστρίαν δι᾽ ὅλων τῶν δεινῶν τοῦ πολέμου, ὃν ζητεῖ αὕτη νὰ διεγείρῃ κατ᾽ αὐτῆς — τοιαῦται ἦσαν αἱ συμβουλαὶ τοῦ Πότσου, τοῦ ἀσπόνδου τούτου ἐχθροῦ καὶ καταφρονητοῦ τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Αὐστρίας. Ἐπὶ στιγμὴν ἐφάνη ὁ Μεττερνῖχος ἀναχαιτιζόμενος μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν ἐν Λονδίνῳ ῥαδιουργιῶν του· οἱ λόγοι του ἐνέφαινον ἀμηχανίαν κρυπτομένην ὑπὸ φαινομένην ἀναισθησίαν. Εἴπομεν ἔγραφεν (1), ὅ,τι εἴχομεν νὰ εἴπωμεν καὶ ὅ,τι ἀείποτε ἐλέγομεν, τὴν γνώμην ἡμῶν δὲν θέλομεν ἀλλάξει, ἀλλὰ θέλομεν περιμένει μέχρις οὗ ἐκ νέου ἐπερωτήσωσιν ἡμᾶς. Ἀλλ᾽ ἐν τῇ μανίᾳ του νὰ ἀναμιγνύηται ἀείποτε εἰς τὰ πράγματα καὶ νὰ θέλῃ νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς πάντας τὴν γνώμην του δὲν εἶχε τὴν ὑπομονὴν νὰ περιμείνῃ νὰ τῷ γείνῃ ἐπερώτησις. Ἀρχηγὸς τῶν πολιτικῶν ἐκείνων, οἵτινες οὐδέποτε ἀναγνωρίζουσι καὶ ὁμολογοῦσι τὰ σφάλματά των, ἀλλὰ προτιμῶσι νὰ τὰ ἐξαλείφωσι διὰ νέων διηνεκῶς σφαλμάτων, ἦτο ὁ Μεττερνῖχος ἀνὴρ, ὅστις οὔτε ὑπὸ ἐνστάσεων καὶ πα-

(1) Ἐπιστολὴ τοῦ Μεττερνίχου πρὸς τὸν ἐν Βερολίνῳ κόμητα Τραουτμανστώρφ. 10|22 Νοεμβρ. 1828. χργ.

ρατηρήσεων ἐταράττετο οὔτε ὑπὸ τῆς ἀποτυχίας ἀπεθαῤῥύνετο, οὔτε ἐξελεγχόμενος ἠσχύνετο. Ἔχων τὴν ἀπόλυτον ἀνάγκην νὰ θηρεύῃ, καίτοι δυσμενῶν τῶν περιστάσεων οὐσῶν, ἐπιῤῥοὴν, παρεκινήθη ὁ πρίγκηψ πρὸς ἔκπληξιν καὶ ἀγανάκτησιν πάντων ν' ἀνανεώσῃ τὰς ἀποῤῥιφθείσας προτάσεις του, ὡς νὰ περιωρίζετο ὁ κύκλος τῆς ἀγχινοίας του ἐφ' ὅσον ἐξετείνετο ὁ τῆς πείρας του. Ἀπέστειλεν (Δεκέμβριον) ἔκτακτον ταχυδρόμον μετ' ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Ἐστερχάζην, καὶ τὸν ἀπέστειλε διὰ Παρισίων, ἔνθα διενοεῖτο νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν πρώτην του ἔφοδον. Ὁ κόμης Ἀππόνης ἀνέγνωσεν (1/13 Δεκ.) εἰς τὸν Λαφεῤῥοναὶ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Μεττερνίχου, ἥτις (1), ἐπιπίπτουσα καὶ πάλιν κατὰ τῆς Ῥωσσίας καὶ καταβιβάζουσα τὰς ἐξηντλημένας δυνάμεις της, προέτρεπε νὰ συγκροτηθῇ μεταξὺ τῶν ἐμπολέμων καὶ τῶν λοιπῶν μεγάλων Δυνάμεων σύνοδος, ἥτις ἔμελλε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν εἰρήνην, καὶ τῆς ὁποίας αἱ ἀποφάσεις ἔπρεπε νὰ τεθῶσιν ὑπὸ κοινὴν ἐγγύησιν! Ὁ Λαφεῤῥοναὶ, μεγάλως ἐκπλαγεὶς ἐπὶ τῇ ἀπροσδοκήτῳ ταύτῃ κοινοποιήσει, ἀνήγγειλε τοῦτο εἰς τὸν Πότσον, ὅστις ἐπληροφόρησε τὸν Λήβεν περὶ τῆς νέας ταύτης ἐφόδου τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Αὐστρίας, ὅστις ἀμέσως ἀπέσυρε τὰς προτάσεις του. Ἐν Λονδίνῳ ὁ Ἐστερχάζης δὲν ἐκοινοποίησε τὴν ἐπιστολὴν, ἀλλὰ μόνον ἀνέφερε γενικῶς τι περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ περιεχομένου αὐτῆς καὶ μετὰ ταῦτα ἠρνήθη μάλιστα, ὅτι ἔλαβε κἂν τοιαύτην ἐπιστολήν! Πῶς ἦτο ὅμως δυνατὸν νὰ ἐπαναλάβῃ ὁ Μεττερνῖχος τοσοῦτον εὐτόλμως τὴν αὐτὴν ῥᾳδιουργίαν του μόλις αὕτη εἶχεν ἀποῤῥιφθῇ; Τοῦτο ἐγένετο ἐν στενῇ συναφείᾳ πρὸς ἕτερον ἔτι εὐτολμότερον τέχνασμα, τὸ ὁποῖον ἐπέτυχε μετὰ ταῦτα, καὶ τοῦ ὁποίου αἱ συνέπειαι ἔμελλον νὰ κρημνίσωσιν ὁλόκληρον τὸ οἰκοδόμημα τῆς μεττερνιχείου πολιτικῆς οὐχὶ μόνον ἐν τῇ πρὸς τὴν Ἑλλάδα σχέσει αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἔκτασιν. Ὁ Μεττερνῖχος (βοηθούμενος εἰς

(1) Κατὰ τὴν λίαν ἐμπιστευτικὴν ἐπιστολὴν τοῦ Πότσου. 14|26 Δεκ. 1828. Portf. 2, 123.

τοῦτο ὑπὸ τοῦ βραχυγνώμονος Οὐελλιγκτῶνος) εἰργάζετο ἐπὶ τοῦ σχεδίου τοῦ νὰ ῥίψῃ τὸ γαλλικὸν ὑπουργεῖον, καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ τὸν Βιλλέλην καὶ τὸν πρίγκηπα Πολινιὰκ εἰς τὴν θέσιν τοῦ Λαφερρονaί. Ὁ Πολινιὰκ μετέβη κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐκ Λονδίνου εἰς Παρισίους, ὅπως ἐξετάσῃ ἐὰν τὰ ῥωσσόφιλα φρονήματα τοῦ γαλλικοῦ ὑπουργείου ἦσαν συνέπεια τῆς πεποιθήσεως τοῦ βασιλέως ἢ μόνον τῶν εἰσηγήσεων τοῦ ὑπουργείου καὶ τῆς ῥωσσικῆς κυβερνήσεως. Ἀλλ' ὁ Λαφερρονaὶ καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς διεσκέδασαν τὰς ἀπατηλὰς αὐτοῦ ἐλπίδας. Φαίνεται ὅτι οἱ ἐν Ῥωσσίᾳ ἐχθροὶ τοῦ Μεττερνίχου ἐφρόντισαν νὰ σκάψωσιν ἀνθυπόνομον πρὸς ἀνατροπὴν τῆς κυρίας ταύτης ὑπονόμου αὐτοῦ. Εὑρισκομένου τοῦ Πολινιὰκ ἐν Παρισίοις, ἦλθον αἱ πληροφορίαι τοῦ Λαφερρονaὶ (αἵτινες ἀναμφισβητήτως ἦσαν ἐπίσης ψευδεῖς, ὅπως καὶ αἱ ἐκ Βαρσοβίας διαδοθεῖσαι φῆμαι περὶ αὐστριακῶν ῥᾳδιουργιῶν ἐν Πολωνίᾳ ὑπὲρ τοῦ δουκὸς τῆς Ῥεϊχστάτης). Κατὰ τὰς πληροφορίας ταύτας ἐκολάκευεν ὁ Μεττερνῖχος τοὺς Βοναπαρτιστάς, προτείνων ἐν περιπτώσει ῥήξεως μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Γαλλίας τὸν υἱὸν τοῦ Ναπολέοντος ὡς ὑποψήφιον τοῦ γαλλικοῦ θρόνου. Ὁ βασιλεὺς εὑρίσκετο ἔτι ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τοῦ μύθου τούτου, ὅτε εἶδε τὸν Πολινιὰκ καὶ ἤκουσεν αὐτὸν λαλοῦντα περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ συνεννοηθῇ ἡ Γαλλία μετὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ Αὐστρίας περὶ μεσολαβήσεως πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης. Ὁ βασιλεὺς ἀπήντησε ψυχρῶς τῷ Πολινιάκ, ὅτι δὲν θέλει ἀποχωρισθῇ ἀπὸ τῆς Ῥωσσίας, καὶ ὅτι ἐὰν ἡ Αὐστρία ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Τσάρου θέλει διευθύνει τὸν γαλλικὸν στρατὸν κατ' αὐτῆς. Ὁ Πολινιὰκ ἠναγκάσθη (περὶ τὰ τέλη τοῦ Δεκεμβρίου) νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Λονδῖνον κομίζων τὰς ἀριστικωτάτας ἀνακοινώσεις τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως κατὰ τῶν ῥᾳδιουργιῶν τοῦ Μεττερνίχου, καὶ προσβληθέντος μετ' οὐ πολὺ τοῦ Λαφερρονaὶ ὑπὸ ἀποπληξίας διωρίσθη διάδοχος αὐτοῦ οὐχὶ αὐτὸς ἀλλ' ὁ Πορταλῆς. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἔλαβεν ὁ Μεττερνῖχος καὶ ἐν Βερολίνῳ ἀρνητικὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν περὶ συγκροτήσεως συνόδου πρότασίν του. Ἡ ῥωσσικὴ κυβέρνησις, μαθοῦσα τὰ νέα ταῦτα

μηχανορραφήματα τοῦ πρίγκηπος, ἔχασε τὴν ὑπομονήν. Τῷ διεκοίνωσε διὰ τοῦ Tatistschew (Ιανουαρ. 1829) ὅτι τὰ πάντα εἶναι ἕτοιμα νὰ ὑποστῇ ἡ Ῥωσσία παρὰ τὴν καταισχύνην τοιαύτης φιλίας. Μεταξὺ Μεττερνίχου καὶ Tatistschew ἔλαβε χώραν ἐριστικὴ ἐξήγησις, καθ' ἣν ὁ αὐστριακὸς ἔπαιξε μέρος καιθαριότητος καὶ εἰς ἄκρον γελοῖον. Ὁ Μεττερνίχος ὑπεκρίθη συγχρόνως τὸ μέρος καὶ τοῦ ἐξ ἀνακτορικοῦ καὶ τοῦ κόλακος ἐπαλαβόντα καὶ ἐνταῦθα τὸ ὀρεκτὸν αὐτῷ ἀξίωμα. Ἀπράξας ἐγκατέλιπεν· εἶχε δὲ καὶ τὴν ἀνάγκην ν' ἀπαιτήσῃ καὶ ἐν Παρισίοις καὶ ἐν Βερολίνῳ καὶ ἐν Λονδίνῳ (11/23 Δεκ. 1828) νὰ τῷ δοθῇ [illegible]

[illegible]

11 [illegible] Tatistschew [illegible] Φεβρουαρ. 1829. [illegible]

του,» καὶ ἐὰν δὲν ἔπραττεν οὕτως ἤθελε παύσει τοῦ νὰ ἦναι ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν. Ὁ Μεττερνῖχος εἶχε καταντήσει εἰς τὸ σημεῖον ν' ἀρνηθῇ ἑαυτὸν καὶ τὰ ἔργα του ὡς πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικήν, ἐν ᾗ μάλιστα εἶχεν ἀπόλυτον ἐπιῤῥοήν, καὶ νὰ ἀποδώσῃ τὰ πάντα εἰς τὸν αὐτοκράτορα! Οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Μεττερνίχου ἐῤῥέθησαν κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1829, ὅτε ὁ παντοδύναμος τῆς Αὐστρίας πρωθυπουργὸς ἠναγκάζετο νὰ μένῃ μ' ἐσταυρωμένας τὰς χεῖρας καὶ ἐν σιωπῇ θεατὴς τῆς δευτέρας τῶν Ῥώσσων ἐκστρατείας.

Διασκέψεις ἐν Πόρῳ καὶ ἐν Λονδίνῳ.

Ἡ κατὰ τὴν ἐν Λονδίνῳ συνδιάσκεψιν ἀποφασισθεῖσα ἐπάνοδος τῶν πρέσβεων τῶν δυτικῶν Δυνάμεων εἰς Κωνσταντινούπολιν δὲν ἀπέτρεψε δυστυχῶς (ὡς κατ' ἀρχὰς ἠλπίζετο) τὴν ἐκ νέου ἔκρηξιν τοῦ ῥωσσικοῦ πολέμου· ἡ ἀπόφασις μάλιστα αὕτη τῶν πληρεξουσίων συνετέλεσεν εἰς τὸ ν' ἀναζωπυρήσῃ τὸν πόλεμον. Ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις διέταξε τὸν καθηγητὴν τῶν ἀσιατικῶν γλωσσῶν Jaubert νὰ μετακομίσῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν τὴν ἀπὸ 4/16 Νοεμβρίου 1828 προκήρυξιν τῶν Δυνάμεων, περιέχουσαν τὴν ἐγγύησιν καὶ ἐξασφάλισιν τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν νήσων κατὰ νέων προσβολῶν τῶν Τούρκων καὶ ἀναγγέλλουσαν τὴν ἄφιξιν τῶν δύο πρεσβευτῶν, τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας. Ὁ Jaubert ἦλθεν εἰς τὴν τουρκικὴν πρωτεύουσαν περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους, συγχρόνως μετὰ τῆς ῥωσσικῆς ἐκείνης πρεσβευτικῆς κορβέττας, τῆς ἀποσταλείσης ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἀμέσων διαπραγματεύσεων περὶ εἰρήνης μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ῥωσσίας. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἐπληροφορήθη ἡ Πύλη περὶ τῆς ἀπειλητικῆς καὶ πολεμικῆς προφορικῆς τῆς Ῥωσσίας διακοινώσεως τοῦ Ὀκτωβρίου· ἔλαβε τὸ πρωτόκολλον τῆς 4/16 Νοεμβρίου, τὸ ὁποῖον ἦτο ἡ ἀπάντησις τῶν δυτικῶν Δυνάμεων εἰς τὴν ῥηθεῖσαν διακοίνωσιν· ἐνόησε τὴν παρατεινομένην διαίρεσιν τῶν συμμάχων· εἶχεν ἤδη ὅ,τι ἐπεθύμει κατὰ τὸ θέρος, τὴν ὑπόσχεσιν τῆς ἐπανόδου τῶν δύο πρέσβεων. Τὸν περιορισμὸν τῆς ἐγγυήσεως τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν νήσων ἐξήγησεν ἡ Πύλη εἰς τρόπον, ὡς ἐὰν τῇ παρεχωρεῖτο ἡ στερεὰ Ἑλλάς· καὶ εἰς τὴν ἰδέαν ταύτην ἔτι μᾶλλον ἐνισχύθη,

ὅτε ἡ Γαλλία, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς Ἀγγλίας, ἀνεκάλεσε τὸν στρατόν της ἐξ Ἑλλάδος, καὶ μόνον συνεπείᾳ ἐπιμόνων παρακλήσεων τοῦ Καποδιστρίου ἄφησε μέρος αὐτοῦ ἐν τῇ χώρᾳ. Ὅθεν ἡ Πύλη ἤλπιζεν ἤδη ὅτι θέλει λύσει τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα ἄνευ τῆς ῥωσσικῆς μεσολαβήσεως· τὸ ν' ἀντιπαραταχθῇ δὲ μόνη κατὰ τῆς Ῥωσσίας ἐθεώρει οὐδέποτε κατορθωτόν, καὶ ἐν πάσῃ ἐναντίᾳ περιπτώσει ἐβασίζετο εἰς τὴν συνδρομὴν τῆς Ἀγγλίας. Οὕτως ἐξηγεῖται ἐντελῶς ἡ αἰφνιδία μεταβολὴ τῆς μέχρι τοῦδε εἰρηνικῆς διαθέσεως τῆς Πύλης, μεταβολή, ἥτις, ὡς ἀνεφέρομεν, ἤδη ἐματαίωσε τὰς προκαταρκτικὰς διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης καὶ πρὸ τῆς ἐνάρξεως αὐτῶν. Οὕτως ἐξηγεῖται ἐπίσης, ὅτι τὰς προηγητικὰς ἀνακοινώσεις (1) τοῦ Jaubert ἐδέχθη ἀσμενέστατα ὁ ῥεῒζ ἐφέντης. Ὑπεσχέθη ὁ Τοῦρκος (2) ν' ἀναστείλῃ πᾶσαν μεταβίβασιν στρατοῦ εἰς τὴν Πελοπόννησον μέχρι τῆς ἐποχῆς τῶν διαπραγματεύσεων μετὰ τῶν πληρεξουσίων τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, τῶν ὁποίων ἡ ἄφιξις εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπεριμένετο ὅσον τάχιστα μετ' ἀνυπομονησίας. Ὅθεν κύριον μέλημα τῆς τριπλῆς συμμαχίας ἦτο νὰ ἐκπληρώσῃ τοὺς ῥωσσικοὺς προκαταρκτικοὺς ὅρους καὶ νὰ συνεννοηθῇ ὡς πρὸς τὰς περὶ τῶν τῆς Ἑλλάδος ὡρισμένας προτάσεις, τὰς ὁποίας ἔμελλον νὰ ὑποβάλλωσιν οἱ δύο πρέσβεις ἅμα ἐλθόντες εἰς Κωνσταντινούπολιν. Πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ὑποθέσεως ταύτης, καὶ ἕνεκα τοῦ Οὐελλιγκτῶνος, ὅστις δὲν ἤθελε νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ προσωπικοῦ αὐτοῦ ἐχθροῦ Λίβεν, ἀπέστειλεν ἡ Ῥωσσία εἰς Λονδῖνον τὸν κόμητα Ματουσέβιτς, ὅστις μεμυημένος ὅλα τὰ μυστήρια τῆς ῥωσσικῆς πολιτικῆς διετάχθη νὰ παρευρίσκηται εἰς τὰς συνεδριάσεις ὡς ἐνεργοῦν μέλος. Βάσις τῆς συζητήσεως κατὰ τὰς συνεδριάσεις ταύτας ἦσαν αἱ προτάσεις, περὶ τῶν ὁποίων εἶχον συνεννοηθῆ

---

(1) Ἐκ τῶν ἐκθέσεων τοῦ Jaubert πρὸς τὴν γαλλικὴν κυβέρνησιν. Ἀπὸ 29/10 Ἰανουαρίου 1829. χργ.

(2) Ἀπάντησις τῆς Πύλης δοθεῖσα παρὰ τοῦ ῥεῒζ ἐφέντη τῇ 10/22 Ἰανουαρίου 1829. χργ. γαλλιστί.

προηγουμένως οἱ πληρεξούσιοι πρέσβεις τῶν τριῶν Δυνάμεων, ὁ Στράτφορδ Κάννιγκ, ὁ Γυλλεμινῶτος καὶ ὁ Ριβωπιέρρης ἀφ' οὗ (κατὰ τὸν Σεπτ.) μετέβησαν ἀπὸ Κερκύρας εἰς Πόρον.

Οἱ ἄνδρες οὗτοι συνεζήτησαν κατὰ τὴν μετὰ τοῦ Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος συνεδρίασιν διάφορα ἀντικείμενα, περὶ ὧν οὐδὲ κἂν ἠρωτήθη ἢ ἠκούσθη ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς οὔτε παρ' αὐτῶν οὔτε παρὰ τοῦ Καποδιστρίου. Οἱ πληρεξούσιοι τῶν Δυνάμεων ὑπέβαλον εἰς τὸν Κυβερνήτην 28 στατιστικὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα ὡς περιττὰ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖσταν ἄνευ ἀποτελέσματος μείναντα παραλείπομεν· ὁ δὲ Καποδίστριας ὑπέβαλεν αὐτὰ εἰς τὸ Πανελλήνιον, αὐτοσύστατον σῶμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ βουλὴ ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ τὴν θέσιν της. Ἐκ τῶν ἐκθέσεων τῶν διαφόρων ἐπιτροπῶν τοῦ Πανελληνίου συνέρραψεν ὁ Κυβερνήτης κατὰ τὸ ἑαυτῷ δοκοῦν συγκεφαλαίωσιν, ἣν ἐν προφορικῇ διακοινώσει (ἀπὸ 18/30 Ὀκτ.) ὑπέβαλεν εἰς τοὺ πληρεξουσίους. Ἔχουσα ὑπ' ὄψιν τὰς πληροφορίας ταύτας προέβη μετὰ ταῦτα ἡ ἐν Πόρῳ συνδιάσκεψις εἰς τὰς ἀποφάσεις της, αἵτινες ἀπεστάλησαν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1829 εἰς Λονδῖνον. Τὸ περὶ ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος ζήτημα οὐδὲ κἂν συνεζητήθη, ἂν καὶ οἱ πληρεξούσιοι εἶχον ἐντολὴν νὰ τὸ παραδεχθῶσιν ἐὰν ἠδύνατο νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν εἰρηνοποίησιν· ὁ Καποδίστριας ὑπεσχέθη μάλιστα ἀπέναντι τοῦ Τσάρου νὰ ἐξαλείψῃ τὴν ἀπαίτησιν ταύτην παρὰ τοῖς Ἕλλησιν αὐτοῦ, καὶ ἡ ψῆφός του δὲν ἦτο βεβαίως ἀνίσχυρος, διότι ἀείποτε ὑπεστηρίζετο δραστηρίως ὑπὸ τῶν πληρεξουσίων τῆς Ῥωσσίας. Ὁ φόρος τοῦ ὑποτελοῦς λαοῦ ὡρίσθη εἰς 1 1/2 εκατομ. γροσίων. Αἱ δημόσιαι γαῖαι ἔμενον ἄνευ ἀποζημιώσεως εἰς τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν, τὰ δὲ ἰδιωτικὰ τῶν Τούρκων κτήματα ὤφειλεν αὕτη ν' ἀγοράσῃ. Περὶ τῆς μετοχῆς τῆς Πύλης εἰς τὸν διορισμὸν τῶν ἑλληνικῶν ἀρχῶν οὐδὲ λόγος κἂν ἐγένετο πλέον. Ὡς πρὸς τὸ πολίτευμα ἐπιστάθη κληρονομικὴ διοίκησις, περὶ τῆς φύσεως τῆς ὁποίας ἐν μὲν τῷ κόλπῳ τῆς ἐν Πόρῳ συνδιασκέψεως ὑπῆρχε σύμπνοια, ἔξωθεν ὅμως αὐτῆς μεγάλη ἠγέρθη ἐναντιότης. Ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς συνδιασκέψεως παρεισέφρυσε χω-

ρίον (1), ἐν ᾧ ὁ Στράτφορδ Κάννιγκ κατὰ πρῶτον ἐδίδασκε τὸν κόσμον περὶ τῶν δημοτικῶν δικαιωμάτων τῶν Ἑλλήνων· «ἄδικον, ἔλεγε τὸ χωρίον τοῦτο, καὶ ἐπικίνδυνον ἤθελεν εἶσθαι, συστηθείσης κληρονομικῆς κυβερνήσεως νὰ θελήσῃ τὶς ν' ἀποστερήσῃ τοὺς Ἕλληνας τῆς ἀντιπροσωπικῆς ἀρχῆς, οἵτινες καὶ ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν ἐξέλεγον τὰς δημοτικὰς αὐτῶν ἀρχάς, καὶ τῶν ὁποίων οἱ προὔχοντες εἶχον τὸ δικαίωμα τῆς διαμοιράσεως τῶν φόρων.» Ἐκ τοῦ ὅρου τούτου ἐγεννήθη ἀλλόκοτόν τι παιγνίδιον ῥωσσικο-ἑλληνικῶν ῥᾳδιουργιῶν, τὰς ὁποίας πρέπει τις νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν ἵνα ἐννοήσῃ μυστηριώδη τινα ἐπεισόδια τῆς μετὰ ταῦτα ἱστορίας τῆς διοργανώσεως τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Καποδίστριας ὑπεκρίθη ὅτι συμμερίζεται τὴν προταθεῖσαν συνταγματικὴν ἀρχήν. Αἱ διάφοροι συνελεύσεις τῶ Ἑλλήνων, εἶπεν εἰς τοὺς πληρεξουσίους (9/21 Δεκ.) κοινοποιήσαντας αὐτῷ τὰς ἀποφάσεις των, ἐξέφρασαν ἀρκούντως τὰς εὐχὰς τοῦ ἔθνους ὡς πρὸς τὰς ἐσωτερικὰς διατάξεις· ἡ ἐν Τροιζῆνι ἐθνικὴ συνέλευσις ἐνεπιστεύθη τὴν κυβέρνησιν ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη εἰς ἕνα μόνον ἄνδρα (τὸν Καποδίστριαν δηλ.), ἐπιφυλαττομένη τὴν νομοθεσίαν καὶ μάλιστα περὶ τῶν οἰκονομικῶν. Τὰς διατάξεις δὲ ταύτας, ὅσῳ πολύπλοκον καὶ ἂν ἦναι τὸ τοιοῦτον σύστημα τῶν ἀνανεωμένων κυβερνήσεων ὑπὸ τουρκικὴν κυριότητα, ὑπεκρίθη ὁ Κυβερνήτης ὅτι θεωρεῖ διαρκεῖς· ἀλλὰ μεγίστην εὗρε δυσκολίαν εἰς τὸ νὰ προτείνῃ μέσα, δι' ὧν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξασφαλίσῃ τις τοῖς Ἕλλησιν ἑτέραν κυβέρνησιν ἰσχυρὰν ἐν ταῖς ἀρχαῖς. Διὰ τοιούτων περιστροφῶν φαίνεται ὅτι ἤθελε νὰ συστήσῃ ὁ ἐκλεκτὸς τοῦ λαοῦ ἑαυτὸν καὶ τὴν διατήρησιν τῆς θέσεώς του· ἀλλ' ἐν τῷ αὐτῷ ἐγγράφῳ ῥητῶς ἠρνεῖτο τοῦτο· συγχρόνως δὲ διεβεβαίωσε τὸν Λαφεῤῥοναὶ διὰ λόγων ἔτι ὁριστικωτέρων, ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον θέλει μείνει εἰς τὴν θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι καταδεδικασμένος νὰ διατελῇ, καὶ τοῦτο παραδόξως ἀντέβαινεν εἰς τοὺς συνεχεῖς αὐτοῦ ἰδιωτικοὺς

(1) Πάρις, διπλωματικὴ ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς μοναρχίας. σελ. 72 ἀγγλιστί.

λόγους, ὅτι θέλει ἐμμείνει εἰς τὸ καθῆκόν του πιστῶς καὶ ἐν ἀνάγκῃ θέλει ἐγκαρτερήσει κρατῶν τὸ πηδάλιον καὶ μέχρις οὗ συντριβῇ τὸ σκάφος κατὰ τῶν πετρῶν. Ὁ Καποδίστριας εὕρισκε τὴν αὐταπάρνησιν ταύτην κατάλληλον, ὅπως καταβάλῃ τὴν κακὴν φήμην, ἣν εἶχε τὸ ὄνομά του παρὰ ταῖς Δυνάμεσι τῆς δυτικῆς Εὐρώπης· ὁ φίλος αὐτοῦ Βούλγαρης, ὁ ἐπιτετραμμένος τῆς Ῥωσσίας, ὅστις ἦτο οἰκειότατος πρὸς αὐτὸν καὶ ὡς ἠχὼ αὐτοῦ ἐθεωρεῖτο, μετεχειρίσθη τὰς περὶ τῆς αὐταπαρνήσεως ἐκφράσεις του, ὅπως συστήσῃ τὸν Κυβερνήτην. Καὶ τοῦτο ἔπραξεν ἔν τινι κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας (2/14 Δεκ.) συνταχθέντι ὑπομνήματι (1), τὸ ὁποῖον μὲ ὕφος τραχὺ καὶ μοσχοβιτικὸν ὑπερησπίζετο τὴν ἀπόλυτον μοναρχικὴν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν κατέβαλλε προσπάθειαν νὰ διερεθίσῃ τὸν λαὸν κατὰ τῶν θεωρητικῶν, «τῶν πρακτόρων τῆς συγχύσεως,» κατὰ τοῦ συντάγματος τῆς Τροιζῆνος, τὸ ὁποῖον περιέχει πάσας τὰς δημοκρατικὰς τοῦ 1793 καὶ 1820 ἀρχάς, κατὰ παντὸς συστήματος τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπεδίδετο ἡ ἐλεεινὴ κατάστασις, ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, καὶ τὸ ὑπέρογκον χρέος τῆς Ἑλλάδος, καὶ τέλος κατὰ πάσης ἀντιπροσωπικῆς ἢ ἐκλεκτικῆς (συνταγματικῆς)· κυβερνήσεως, ἣν ὁ συντάξας τὸ ὑπόμνημα κατηγόρει ὡς ἀναρχικήν. Ἀλλὰ ἡ ἀνακεφαλαίωσις τούτων πάντων τῶν λόγων ῥητῶς ἀνεφέρετο παραδόξως πως εἰς τὴν γνώμην τοῦ Κυβερνήτου, ὅστις εἶχε τὴν ἰδέαν, ὅτι εἶναι καθῆκον τῶν Δυνάμεων, νὰ καταβάλωσι τὴν ἐπανάστασιν ἐν Ἑλλάδι διὰ τῆς ἐγκαθιδρύσεως μοναρχικῆς ἐξουσίας, καὶ νὰ θέσωσι τέρμα εἰς τὰς ἐπονειδίστους καὶ αἱματηρὰς σκηνάς, ἐπὶ ταῖς ὁποίαις ἔφριξεν ἡ ἀνθρωπότης! Τὸ ὑπόμνημα τοῦτο διηυθύνθη εἰς Λονδῖνον διὰ τῆς ῥηθείσης ἐκείνης ἐπιστολῆς τοῦ Νεσελρὼδ πρὸς τὸν Λήβεν (ἀπὸ 22/3 Ἰανουαρίου 1829,) ἥτις θέτουσα ὁμοίας ἀντιδραστικὰς ἀρχὰς ἐξεφράζετο τρόπον τινὰ ὑπὲρ ἀρχηγοῦ τείνοντος ὅσον ἔνεστι περισσότερον πρὸς τὴν μοναρχικὴν ἐξουσίαν, τοῦ ὁποίου ἡ ἐκλογὴ καὶ ὁ

(1) Portfolio 5,566.

τίτλος παρεχωρεῖτο εἰς τοὺς συμμάχους, ὑπὸ τὸν μόνον ὅρον, νὰ μὴ ἐκλεχθῇ ἡγεμονόπαις ἐκ τῆς αὐτοκρατορικῆς τῆς Ῥωσσίας οἰκογενείας (καὶ φυσικῶς οὔτε ἐκ μιᾶς τῶν δύο ἄλλων βασιλικῶν οἰκογενειῶν). Τοῦτο ἐσήμαινε νὰ ἐργάζηταί τις ὑπὲρ ἡγεμονείας τοῦ Καποδιστρίου, ἥτις συνετέλει τὰ μάλιστα εἰς τοὺς σκοποὺς τῆς Ῥωσσίας, καὶ διὰ πᾶσαν τυχαίαν περίπτωσιν νὰ καθιστᾷ τὴν ἐξουσίαν ὅσον τὸ δυνατὸν ἐλαστικωτέραν· ἑπταετῆ ἢ διαδοχικὴν, συνταγματικὴν ἢ ἀπόλυτον. Ἐὰν ὁ ὑποψήφιος ἐγίνετο παραδεκτὸς, τότε ἡ Ῥωσσία τὸν ἤθελεν, ὡς καὶ ὁ Βούλγαρης, πρὸ πάντων αὐτοκρατορικόν· ἐὰν δὲ δὲν ἐπετύγχανε τοῦτο, τότε ἐβασίζετο ἡ Ῥωσσία, ὡς ὁ Καποδίστριας, εἰς τὸν λαὸν καὶ εἰς τὴν θέλησιν αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἤλπιζεν ὅτι ἐν ἀνάγκῃ ἠδύνατο νὰ ἐπενεργήσῃ. Καθ᾿ ὅσον δ᾿ ἀφορᾷ τὰ ὅρια τοῦ νέου κράτους ὑπεβλήθησαν τοῖς πληρεξουσίοις παρὰ μὲν τῶν κυβερνήσεών των τέσσαρες διάφοροι ὁροθετικαὶ γραμμαὶ (1), παρὰ δὲ τῶν Ἑλλήνων δύο ἄλλαι. Οἱ πληρεξούσιοι δὲ παρεδέχθησαν ἑβδόμην γραμμὴν, ἥτις εἰς μὲν τὴν πλέον ἐκτεταμένην πρότασιν τῶν κυβερνήσεων προσέθετε τὴν Ἀκαρνανίαν, ἀπὸ δὲ τῆς πλέον περιωρισμένης προτάσεως τῶν Ἑλλήνων ἀφῄρει τὴν Θεσσαλομαγνησίαν (2). Καὶ ταῦτα ἦσαν καὶ τὰ ὅρια, τὰ ὁποῖα μετὰ πολλὰς συζητήσεις ἐτηρήθησαν ἐπὶ τέλους, καίτοι πολλάκις καὶ πολλαχόθεν θεωρηθεί-

(1) Ἡ Πελοπόννησος καὶ αἱ Κυκλάδες μετὰ τῆς Εὐβοίας· ἡ αὐτὴ ἔκτασις προστιθεμένων καὶ τῆς Ἀττικῆς καὶ Μεγαρίδος, ἢ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῶν Θερμοπυλῶν πέραν τοῦ Παρνασσοῦ μέχρι τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, ἢ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Αἰτωλίας ἀπὸ τοῦ κόλπου τοῦ Βόλου μέχρι τοῦ Ἀχελώου. Οἱ Ἕλληνες προσέθεσαν ἔν τινι ὑπομνήματι ἀπὸ 11/23 Σεπτ. 1828 εἰς τὴν μίαν τῶν προτάσεων πρὸς ἀνατολὰς μὲν καὶ τὴν Θεσσαλομαγνησίαν μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Ζαγορᾶ, πρὸς δυσμὰς δὲ καὶ τὴν Ἀκαρνανίαν· ἡ τὰ μάλιστα ἐκτεταμένη πρότασις, καθ᾿ ἣν τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος συμπεριελάμβανον καὶ τὸν Ὄλυμπον καὶ τὸν Πίνδον ἐγένετο διὰ τὴν περίπτωσιν, καθ᾿ ἣν ἡ Πύλη δὲν ἤθελε παραδεχθῆ τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Λονδίνῳ Συνδιασκέψεως.

(2) Πρωτόκολλον τῆς ιϛ'. συνεδριάσεως τῆς 30/12 Δεκεμβρίου 1828 ἐν Πόρῳ. χειρ. γαλλιστί.

σης τῆς ἀποφάσεως ταύτης τῶν πληρεξουσίων ὅλως ἀκαταλλήλου. Καὶ ἐὰν αἱ Δυνάμεις ἤθελον ἐπεμβῆ καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ τύχη τῶν ὅπλων τὰ μάλιστα ηὐνόει τοὺς Ἕλληνας, δὲν ἠδύναντο κατὰ τὸ δίκαιον ν' ἀπαιτήσωσι παρὰ τῆς Πύλης νὰ παραχωρήσῃ τὴν διαρκῶς ὑπ' αὐτῆς κατεχομένην Θεσσαλίαν ἢ τὴν Μακεδονίαν. Πόθεν ἤθελον λάβει οἱ Ἕλληνες τὴν δύναμιν νὰ ἐκδιώξωσιν ἐκεῖθεν τοὺς Τούρκους ὑπερασπιστὰς καὶ τὰ μέσα πρὸς ἀποζημίωσιν τῶν Τούρκων κτηματιῶν, καὶ τοὺς ἀνθρώπους πρὸς καλλιέργειαν τῆς ἐκτεταμένης καὶ ἀκαλλιεργήτου χώρας, ἐν ᾧ καὶ ἐπὶ Καποδιστρίου ἤρχισαν νὰ θέτωσιν εἰς ἐνέργειαν τὸ ἀσύνετον αὐτῶν σύστημα, νὰ περιφρονῶσι τὰς ἐκ τῆς ἐπιμελείας ξένων χειρῶν ἐκπηγαζούσας ὠφελείας; Αἱ Δυνάμεις δὲν ἠδύναντο πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Ἑλλάδος νὰ πράξωσι καλλίτερον, ἢ νὰ συγκεντρώσωσι τὴν ἀρχὴν τοῦ νέου βίου τῆς νέας ταύτης χώρας ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτάτων τόπων τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἀνάγκης οὔσης νὰ καθαρισθῇ διὰ ἐκείνων τῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα εἶναι μόνα κατάλληλα νὰ προπαρασκευάζωσι καὶ νὰ προάγωσι τὴν τακτικὴν τῆς πολιτείας κατάστασιν, καὶ ἄνευ τῶν ὁποίων οὔτε λαὸς οὔτε χώρα θέλουσί ποτε ἀποκτήσει τὴν ἑλκτικὴν τοῦ πολιτισμοῦ δύναμιν, καὶ καταστῇ ἄξιοι ἐπεκτάσεως καὶ κατακτήσεων. Τὴν ὁροθετικὴν ταύτην γραμμὴν, ἥτις κυρίως ἐλάμβανεν ὑπ' ὄψιν τὴν στρατηγικὴν ἀσφάλειαν τῆς χώρας, εἶχεν ἤδη συστήσει ὁ Λήκ· ὅθεν αὐτὴν παρεδέχθη καὶ ὁ Στράτφορδ Κάννιγκ παραβὰς τὰς ὁδηγίας του (διὸ καὶ ἐπαύθη), αὐτὴν ὑπεστήριξε κατὰ τὴν ἐν Λονδίνῳ συνδιάσκεψιν καὶ ὁ πρέσβυς τῆς Γαλλίας (1), αὐτὴν ἐνέκρινεν ἐν τῷ νέῳ πρωτοκόλλῳ (2) καὶ ὁ Οὐελλιγκτὼν ὑπὸ μόνον τὸν παρὰ τὴν συνθήκην ὅρον, ἐκ τῆς προτάσεως ταύτης νὰ μὴ γείνῃ τελεσίγραφον. Μὲ ὁμοίαν ἐπιφύλαξιν παρεδέχθη ἡ Ἀγγλία καὶ τὸ διαδοχικὸν τοῦ κυβερνήτου ἀξίωμα, εἰποῦσα ὅτι ἀντιβαίνει τοῦτο

(1) Ὑπόμνημα τοῦ πληρεξουσίου τῆς Γαλλίας χργ.

(2) Πρωτόκολλον τῆς ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν ἐξωτερικῶν συνεδριάσεως τῆς 10|22 Μαρτίου 1829. Παρὰ Κλυβέρῳ σελ. 275.

ρατηρήσεων ἐταράττετο οὔτε ὑπὸ τῆς ἀποτυχίας ἀπεθαῤῥύνετο, οὔτε ἐξελεγχόμενος ᾐσχύνετο. Ἔχων τὴν ἀπόλυτον ἀνάγκην νὰ θηρεύῃ, καίτοι δυσμενῶν τῶν περιστάσεων οὐσῶν, ἐπιῤῥοὴν, παρεκινήθη ὁ πρίγκηψ πρὸς ἔκπληξιν καὶ ἀγανάκτησιν πάντων ν' ἀνανεώσῃ τὰς ἀποῤῥιφθείσας προτάσεις του, ὡς νὰ περιωρίζετο ὁ κύκλος τῆς ἀγχινοίας του ἐφ' ὅσον ἐξετείνετο ὁ τῆς πείρας του. Ἀπέστειλεν (Δεκέμβριον) ἔκτακτον ταχυδρόμον μετ' ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Ἐστερχάζην, καὶ τὸν ἀπέστειλε διὰ Παρισίων, ἔνθα διενοεῖτο νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν πρώτην του ἔφοδον. Ὁ κόμης Ἀππόνης ἀνέγνωσεν (1/13 Δεκ.) εἰς τὸν Λαφεῤῥοναὶ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Μεττερνίχου, ἥτις (1), ἐπιπίπτουσα καὶ πάλιν κατὰ τῆς Ῥωσσίας καὶ καταβιβάζουσα τὰς ἐξηντλημένας δυνάμεις της, προέτρεπε νὰ συγκροτηθῇ μεταξὺ τῶν ἐμπολέμων καὶ τῶν λοιπῶν μεγάλων Δυνάμεων σύνοδος, ἥτις ἔμελλε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν εἰρήνην, καὶ τῆς ὁποίας αἱ ἀποφάσεις ἔπρεπε νὰ τεθῶσιν ὑπὸ κοινὴν ἐγγύησιν! Ὁ Λαφεῤῥοναὶ, μεγάλως ἐκπλαγεὶς ἐπὶ τῇ ἀπροσδοκήτῳ ταύτῃ κοινοποιήσει, ἀνήγγειλε τοῦτο εἰς τὸν Πόττσον, ὅστις ἐπληροφόρησε τὸν Λήβεν περὶ τῆς νέας ταύτης ἐφόδου τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Αὐστρίας, ὅστις ἀμέσως ἀπέσυρε τὰς προτάσεις του. Ἐν Λονδίνῳ ὁ Ἐστερχάζης δὲν ἐκοινοποίησε τὴν ἐπιστολὴν, ἀλλὰ μόνον ἀνέφερε γενικῶς τι περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ περιεχομένου αὐτῆς καὶ μετὰ ταῦτα ἠρνήθη μάλιστα, ὅτι ἔλαβε κἂν τοιαύτην ἐπιστολήν! Πῶς ἦτο ὅμως δυνατὸν νὰ ἐπαναλάβῃ ὁ Μεττερνῖχος τοσοῦτον εὐτόλμως τὴν αὐτὴν ῥαδιουργίαν του μόλις αὕτη εἶχεν ἀποῤῥιφθῆ; Τοῦτο ἐγένετο ἐν στενῇ συναφείᾳ πρὸς ἕτερον ἔτι εὐτολμότερον τέχνασμα, τὸ ὁποῖον ἐπέτυχε μετὰ ταῦτα, καὶ τοῦ ὁποίου αἱ συνέπειαι ἔμελλον νὰ κρημνίσωσιν ὁλόκληρον τὸ οἰκοδόμημα τῆς μεττερνιχείου πολιτικῆς οὐχὶ μόνον ἐν τῇ πρὸς τὴν Ἑλλάδα σχέσει αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἔκτασιν. Ὁ Μεττερνῖχος (βοηθούμενος εἰς

(1) Κατὰ τὴν λίαν ἐμπιστευτικὴν ἐπιστολὴν τοῦ Πόττσου, 14|26 Δεκ. 1828. Portf. 2, 123.

τοῦτο ὑπὸ τοῦ βραχυγνώμονος Οὐελλιγκτῶνος) εἰργάζετο ἐπὶ τοῦ σχεδίου τοῦ νὰ ῥίψῃ τὸ γαλλικὸν ὑπουργεῖον, καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ τὸν Βιλλέλην καὶ τὸν πρίγκηπα Πολινιὰκ εἰς τὴν θέσιν τοῦ Λαφεῤῥοναί. Ὁ Πολινιὰκ μετέβη κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐκ Λονδίνου εἰς Παρισίους, ὅπως ἐξετάσῃ ἐὰν τὰ ῥωσσόφιλα φρονήματα τοῦ γαλλικοῦ ὑπουργείου ἦσαν συνέπεια τῆς πεποιθήσεως τοῦ βασιλέως ἢ μόνον τῶν εἰσηγήσεων τοῦ ὑπουργείου καὶ τῆς ῥωσσικῆς κυβερνήσεως. Ἀλλ' ὁ Λαφεῤῥοναὶ καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς διεσκέδασαν τὰς ἀπατηλὰς αὐτοῦ ἐλπίδας. Φαίνεται ὅτι οἱ ἐν Ῥωσσίᾳ ἐχθροὶ τοῦ Μεττερνίχου ἐφρόντισαν νὰ σκάψωσιν ἀνθυπόνομον πρὸς ἀνατροπὴν τῆς κυρίας ταύτης ὑπονόμου αὐτοῦ. Εὑρισκομένου τοῦ Πολινιὰκ ἐν Παρισίοις, ἦλθον αἱ πληροφορίαι τοῦ Λαφεῤῥοναὶ (αἵτινες ἀναμφισβητήτως ἦσαν ἐπίσης ψευδεῖς, ὅπως καὶ αἱ ἐκ Βαρσοβίας διαδοθεῖσαι φῆμαι περὶ αὐστριακῶν ῥᾳδιουργιῶν ἐν Πολωνίᾳ ὑπὲρ τοῦ δουκὸς τῆς Ῥεϊχστάττης). Κατὰ τὰς πληροφορίας ταύτας ἐκολάκευεν ὁ Μεττερνῖχος τοὺς Βοναπαρτιστάς, προτείνων ἐν περιπτώσει ῥήξεως μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Γαλλίας τὸν υἱὸν τοῦ Ναπολέοντος ὡς ὑποψήφιον τοῦ γαλλικοῦ θρόνου. Ὁ βασιλεὺς εὑρίσκετο ἔτι ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τοῦ μύθου τούτου, ὅτε εἶδε τὸν Πολινιὰκ καὶ ἤκουσεν αὐτὸν λαλοῦντα περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ συνεννοηθῇ ἡ Γαλλία μετὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ Αὐστρίας περὶ μεσολαβήσεως πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης. Ὁ βασιλεὺς ἀπήντησε ψυχρῶς τῷ Πολινιάκ, ὅτι δὲν θέλει ἀποχωρισθῆ ἀπὸ τῆς Ῥωσσίας, καὶ ὅτι ἐὰν ἡ Αὐστρία ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Τσάρου θέλει διευθύνει τὸν γαλλικὸν στρατὸν κατ' αὐτῆς. Ὁ Πολινιὰκ ἠναγκάσθη (περὶ τὰ τέλη τοῦ Δεκεμβρίου) νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Λονδῖνον κομίζων τὰς ὁριστικωτάτας ἀνακοινώσεις τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως κατὰ τῶν ῥᾳδιουργιῶν τοῦ Μεττερνίχου, καὶ προσβληθέντος μετ' οὐ πολὺ τοῦ Λαφεῤῥοναὶ ὑπὸ ἀποπληξίας διωρίσθη διάδοχος αὐτοῦ οὐχὶ αὐτὸς ἀλλ' ὁ Πορταλῆς. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἔλαβεν ὁ Μεττερνῖχος καὶ ἐν Βερολίνῳ ἀρνητικὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν περὶ συγκροτήσεως συνόδου πρότασίν του. Ἡ ῥωσσικὴ κυβέρνησις, μαθοῦσα τὰ νέα ταῦτα

μηχανοῤῥαφήματα τοῦ πρίγκηπος, ἔχασε τὴν ὑπομονήν. Τῷ διεκοίνωσε διὰ τοῦ Tatistschew (Ἰανουαρ. 1829) ὅτι τὰ πάντα εἶναι ἑτοίμη νὰ ὑποστῇ ἡ Ῥωσσία παρὰ τὴν καταισχύνην τοιαύτης συνόδου. Μεταξὺ Μεττερνίχου καὶ Tatistschew ἔλαβε χώραν ὁριστικὴ ἐξήγησις, καθ' ἣν ὁ αὐστριακὸς ἔπαιξε μέρος παιδαριῶδες καὶ εἰς ἄκρον γελοῖον. Ὁ Μεττερνῖχος ὑπεκρίθη συγχρόνως τὸ μέρος καὶ τοῦ ἠγανακτισμένου καὶ τοῦ κόλακος· ἠκολούθησε καὶ ἐνταῦθα τὸ ἀρεστὸν αὐτῷ ἀξίωμα. «πράξας ἀρνήθητι'» εἶχε δὲ καὶ τὴν ἀναίδειαν ν' ἀπαιτήσῃ καὶ ἐν Παρισίοις καὶ ἐν Βερολίνῳ καὶ ἐν Λονδίνῳ (11|23 Δεκ. 1828) νὰ τῷ δοθῇ τὸ πιστοποιητικὸν ὅτι δὲν εἰργάσθη ὑπὲρ τῆς κατὰ τῆς Ῥωσσίας μεσολαβήσεως! Τῷ ἐστάλησαν ἀπαντήσεις κατὰ τὴν ἀρέσκειάν του, καὶ ἕκαστος ἐσκέπτετο κατὰ τὸ ἑαυτῷ δοκοῦν. Ὁ Tatistschew εἶχεν ἀνὰ χεῖρας τὰ μέσα, νὰ τὸν ἀποδείξῃ ψευδόμενον, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπικειμένης τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου, ὡς καὶ κατὰ τὸ προλαβὸν ἔτος, δὲν ἤθελεν ἡ Ῥωσσία νὰ ὑποθάλπῃ τὴν ἔχθραν, ἠρκέσθη εἰς τὴν ταπείνωσίν του (1), καὶ τῷ ἀνήγγειλεν, ὅτι ἀρνουμένου αὐτοῦ ῥητῶς τὸ διάβημα, διὰ τὸ ὁποῖον κατηγορεῖτο, ἀρκεῖται ὁ αὐτοκράτωρ, ὅτι ὁ Μεττερνῖχος ἀναγνωρίζει μὲ τρόπον τοσοῦτον αὐθεντικὸν τὸ ἀκατάλληλον τῆς προτάσεώς του!

Οὐδεὶς ἐπίστευσεν ὅτι ὁ πρίγκηψ Μεττερνῖχος ἐγκαταλειφθεὶς ἐσχάτως ὑφ' ὅλων καὶ αὐτῶν τῶν πιστοτάτων ὀπαδῶν του, ἠδύνατο ν' ἀπομονωθῇ ἔτι περισσότερον· ὅμως καὶ τοῦτο κατώρθωσεν. Ἡττηθεὶς πανταχόθεν, ποθῶν νὰ λάβῃ ἀπέναντι τῆς θριαμβευτικῆς Ῥωσσίας θέσιν καλλιτέραν, εἶπε μετ' οὐ πολὺ συνδιαλεγόμενος μετὰ τοῦ κόμητος Κραζίνσκη, ὅτι καλῶς γινώσκει ὅτι ὁ Τσάρος φρονεῖ ὅτι αὐτὸς ἄγει καὶ φέρει κατ' ἀρέσκειαν τὸν αὐτοκράτορά του· ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ ἔχει θέλησιν σταθερὰν καὶ «ὁ πρίγκηψ Μεττερνῖχος τυφλῶς ὑπακούει εἰς τὰς διαταγάς

(1) Ἐμπιστευτικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Tatistschew ἀπὸ 5|17 Φεβρουαρίου 1829. Portf. 2,69.

του,» καὶ ἐὰν δὲν ἔπραττεν οὕτως ἤθελε παύσει τοῦ νὰ ἦναι ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν. Ὁ Μεττερνῖχος εἶχε καταντήσει εἰς τὸ σημεῖον ν' ἀρνηθῇ ἑαυτὸν καὶ τὰ ἔργα του ὡς πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικήν, ἐν ᾗ μάλιστα εἶχεν ἀπόλυτον ἐπιῤῥοήν, καὶ νὰ ἀποδώσῃ τὰ πάντα εἰς τὸν αὐτοκράτορα! Οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Μεττερνίχου ἐῤῥέθησαν κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1829, ὅτε ὁ παντοδύναμος τῆς Αὐστρίας πρωθυπουργὸς ἠναγκάζετο νὰ μένῃ μ' ἐσταυρωμένας τὰς χεῖρας καὶ ἐν σιωπῇ θεατὴς τῆς δευτέρας τῶν Ῥώσσων ἐκστρατείας.

Αἱ συνδιασκέψεις ἐν Πόρῳ καὶ ἐν Λονδίνῳ.

Ἡ κατὰ τὴν ἐν Λονδίνῳ συνδιάσκεψιν ἀποφασισθεῖσα ἐπάνοδος τῶν πρέσβεων τῶν δυτικῶν Δυνάμεων εἰς Κωνσταντινούπολιν δὲν ἀπέτρεψε δυστυχῶς (ὡς κατ' ἀρχὰς ἠλπίζετο) τὴν ἐκ νέου ἔκρηξιν τοῦ ῥωσσικοῦ πολέμου· ἡ ἀπόφασις μάλιστα αὕτη τῶν πληρεξουσίων συνετέλεσεν εἰς τὸ ν' ἀναζωπυρήσῃ τὸν πόλεμον. Ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις διέταξε τὸν καθηγητὴν τῶν ἀσιατικῶν γλωσσῶν Jaubert νὰ μετακομίσῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν τὴν ἀπὸ 4/16 Νοεμβρίου 1828 προκήρυξιν τῶν Δυνάμεων, περιέχουσαν τὴν ἐγγύησιν καὶ ἐξασφάλισιν τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν νήσων κατὰ νέων προσβολῶν τῶν Τούρκων καὶ ἀναγγέλλουσαν τὴν ἄφιξιν τῶν δύο πρεσβευτῶν, τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας. Ὁ Jaubert ἦλθεν εἰς τὴν τουρκικὴν πρωτεύουσαν περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους, συγχρόνως μετὰ τῆς ῥωσσικῆς ἐκείνης πρεσβευτικῆς κορβέττας, τῆς ἀποσταλείσης ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἀμέσων διαπραγματεύσεων περὶ εἰρήνης μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ῥωσσίας. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἐπληροφορήθη ἡ Πύλη περὶ τῆς ἀπειλητικῆς καὶ πολεμικῆς προφορικῆς τῆς Ῥωσσίας διακοινώσεως τοῦ Ὀκτωβρίου· ἔλαβε τὸ πρωτόκολλον τῆς 4/16 Νοεμβρίου, τὸ ὁποῖον ἦτο ἡ ἀπάντησις τῶν δυτικῶν Δυνάμεων εἰς τὴν ῥηθεῖσαν διακοίνωσιν· ἐνόησε τὴν παρατεινομένην διαίρεσιν τῶν συμμάχων· εἶχεν ἤδη ὅ,τι ἐπεθύμει κατὰ τὸ θέρος, τὴν ὑπόσχεσιν τῆς ἐπανόδου τῶν δύο πρέσβεων. Τὸν περιορισμὸν τῆς ἐγγυήσεως τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν νήσων ἐξήγησεν ἡ Πύλη εἰς τρόπον, ὡς ἐὰν τῇ παρεχωρεῖτο ἡ στερεὰ Ἑλλάς· καὶ εἰς τὴν ἰδέαν ταύτην ἔτι μᾶλλον ἐνισχύθη,

ὅτε ἡ Γαλλία, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς Ἀγγλίας, ἀνεκάλεσε τὸν στρατόν της ἐξ Ἑλλάδος, καὶ μόνον συνεπείᾳ ἐπιμόνων παρακλήσεων τοῦ Καποδιστρίου ἄφησε μέρος αὐτοῦ ἐν τῇ χώρᾳ. Ὅθεν ἡ Πύλη ἤλπιζεν ἤδη, ὅτι θέλει λύσει τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα ἄνευ τῆς ῥωσσικῆς μεσολαβήσεως· τὸ ν' ἀντιπαραταχθῇ δὲ μόνη κατὰ τῆς Ῥωσσίας ἐθεώρει οὐδέποτε κατορθωτόν, καὶ ἐν πάσῃ ἐναντίᾳ περιπτώσει ἐβασίζετο εἰς τὴν συνδρομὴν τῆς Ἀγγλίας. Οὕτως ἐξηγεῖται ἐντελῶς ἡ αἰφνιδία μεταβολὴ τῆς μέχρι τοῦδε εἰρηνικῆς διαθέσεως τῆς Πύλης, μεταβολή, ἥτις, ὡς ἀνεφέρομεν, ἤδη ἐματαίωσε τὰς προκαταρκτικὰς διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης καὶ πρὸ τῆς ἐνάρξεως αὐτῶν. Οὕτως ἐξηγεῖται ἐπίσης, ὅτι τὰς προηγητικὰς ἀνακοινώσεις (1) τοῦ Jaubert ἐδέχθη ἀσμενέστατα ὁ ῥεὴζ ἐφένδης. Ὑπεσχέθη ὁ Τοῦρκος (2) ν' ἀναστείλῃ πᾶσαν μεταβίβασιν στρατοῦ εἰς τὴν Πελοπόννησον μέχρι τῆς ἐποχῆς τῶν διαπραγματεύσεων μετὰ τῶν πληρεξουσίων τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, τῶν ὁποίων ἡ ἄφιξις εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπεριμένετο ὅσον τάχιστα μετ' ἀνυπομονησίας. Ὅθεν κύριον μέλημα τῆς τριπλῆς συμμαχίας ἦτο νὰ ἐκπληρώσῃ τοὺς ῥωσσικοὺς προκαταρκτικοὺς ὅρους καὶ νὰ συνεννοηθῇ ὡς πρὸς τὰς περὶ τῶν τῆς Ἑλλάδος ὡρισμένας προτάσεις, τὰς ὁποίας ἔμελλον νὰ ὑποβάλλωσιν οἱ δύο πρέσβεις ἅμα ἐλθόντες εἰς Κωνσταντινούπολιν. Πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ὑποθέσεως ταύτης, καὶ ἕνεκα τοῦ Οὐελλιγκτῶνος, ὅστις δὲν ἤθελε νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ προσωπικοῦ αὐτοῦ ἐχθροῦ Λήβεν, ἀπέστειλεν ἡ Ῥωσσία εἰς Λονδῖνον τὸν κόμητα Ματουσέβιτς, ὅστις μεμυημένος ὅλα τὰ μυστήρια τῆς ῥωσσικῆς πολιτικῆς διετάχθη νὰ παρευρίσκηται εἰς τὰς συνεδριάσεις ὡς ἐνεργοῦν μέλος. Βάσις τῆς συζητήσεως κατὰ τὰς συνεδριάσεις ταύτας ἦσαν αἱ προτάσεις, περὶ τῶν ὁποίων εἶχον συνεννοηθῇ

---

(1) Ἐκ τῶν ἐκθέσεων τοῦ Jaubert πρὸς τὴν γαλλικὴν κυβέρνησιν. Ἀπὸ 29|10 Ἰανουαρίου 1829. χργ.

(2) Ἀπάντησις τῆς Πύλης δοθεῖσα παρὰ τοῦ ῥεὴζ ἐφένδη τῇ 10|22 Ἰανουαρίου 1829. χργ. γαλλιστί.

προηγουμένως οἱ πληρεξούσιοι πρέσβεις τῶν τριῶν Δυνάμεων, ὁ Στράτφορδ Κάννιγκ, ὁ Γυλλεμινῶτος καὶ ὁ Ριβωπιέῤῥης ἀφ' οὗ (κατὰ τὸν Σεπτ.) μετέβησαν ἀπὸ Κερκύρας εἰς Πόρον.

Οἱ ἄνδρες οὗτοι συνεζήτησαν κατὰ τὴν μετὰ τοῦ Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος συνεδρίασιν διάφορα ἀντικείμενα, περὶ ὧν οὐδὲ κἂν ἠρωτήθη ἢ ἠκούσθη ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς οὔτε παρ' αὐτῶν οὔτε παρὰ τοῦ Καποδιστρίου. Οἱ πληρεξούσιοι τῶν Δυνάμεων ὑπέβαλον εἰς τὸν Κυβερνήτην 28 στατιστικὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα ὡς περιττὰ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖσταν ἄνευ ἀποτελέσματος μείναντα παραλείπομεν· ὁ δὲ Καποδίστριας ὑπέβαλεν αὐτὰ εἰς τὸ Πανελλήνιον, αὐτοσύστατον σῶμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ βουλὴ ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ τὴν θέσιν της. Ἐκ τῶν ἐκθέσεων τῶν διαφόρων ἐπιτροπῶν τοῦ Πανελληνίου συνέῤῥαψεν ὁ Κυβερνήτης κατὰ τὸ ἑαυτῷ δοκοῦν συγκεφαλαίωσιν, ἣν ἐν προφορικῇ διακοινώσει (ἀπὸ 18/30 Ὀκτ.) ὑπέβαλεν εἰς τοὺ πληρεξουσίους. Ἔχουσα ὑπ' ὄψιν τὰς πληροφορίας ταύτας προέβη μετὰ ταῦτα ἡ ἐν Πόρῳ συνδιάσκεψις εἰς τὰς ἀποφάσεις της, αἵτινες ἀπεστάλησαν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1829 εἰς Λονδῖνον. Τὸ περὶ ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος ζήτημα οὐδὲ κἂν συνεζητήθη, ἂν καὶ οἱ πληρεξούσιοι εἶχον ἐντολὴν νὰ τὸ παραδεχθῶσιν ἐὰν ἠδύνατο νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν εἰρηνοποίησιν· ὁ Καποδίστριας ὑπεσχέθη μάλιστα ἀπέναντι τοῦ Τσάρου νὰ ἐξαλείψῃ τὴν ἀπαίτησιν ταύτην παρὰ τοῖς Ἕλλησιν αὐτοῦ, καὶ ἡ ψῆφός του δὲν ἦτο βεβαίως ἀνίσχυρος, διότι ἀείποτε ὑπεστηρίζετο δραστηρίως ὑπὸ τῶν πληρεξουσίων τῆς Ῥωσσίας. Ὁ φόρος τοῦ ὑποτελοῦς λαοῦ ὡρίσθη εἰς 1 1/2 εκατομ. γροσίων. Αἱ δημόσιαι γαῖαι ἔμενον ἄνευ ἀποζημιώσεως εἰς τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν, τὰ δὲ ἰδιωτικὰ τῶν Τούρκων κτήματα ὤφειλεν αὕτη ν' ἀγοράσῃ. Περὶ τῆς μετοχῆς τῆς Πύλης εἰς τὸν διορισμὸν τῶν ἑλληνικῶν ἀρχῶν οὐδὲ λόγος κἂν ἐγένετο πλέον. Ὡς πρὸς τὸ πολίτευμα ἐπροτάθη κληρονομικὴ διοίκησις, περὶ τῆς φύσεως τῆς ὁποίας ἐν μὲν τῷ κόλπῳ τῆς ἐν Πόρῳ συνδιασκέψεως ὑπῆρχε σύμπνοια, ἔξωθεν ὅμως αὐτῆς μεγάλη ἠγέρθη ἐναντιότης. Ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς συνδιασκέψεως παρεισέφρυσε χω-

ρίον (1), ἐν ᾧ ὁ Στράτφορδ Κάννιγκ κατὰ πρῶτον ἐδίδασκε τὸν κόσμον περὶ τῶν δημοτικῶν δικαιωμάτων τῶν Ἑλλήνων· «ἄδικον, ἔλεγε τὸ χωρίον τοῦτο, καὶ ἐπικίνδυνον ἤθελεν εἶσθαι, συστηθείσης κληρονομικῆς κυβερνήσεως νὰ θελήσῃ τὶς ν' ἀποστερήσῃ τοὺς Ἕλληνας τῆς ἀντιπροσωπικῆς ἀρχῆς, οἵτινες καὶ ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν ἐξέλεγον τὰς δημοτικὰς αὐτῶν ἀρχὰς, καὶ τῶν ὁποίων οἱ προύχοντες εἶχον τὸ δικαίωμα τῆς διαμοιράσεως τῶν φόρων.» Ἐκ τοῦ ὅρου τούτου ἐγεννήθη ἀλλόκοτόν τι παιγνίδιον ῥωσσικο-ελληνικῶν ῥαδιουργιῶν, τὰς ὁποίας πρέπει τις νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν ἵνα ἐννοήσῃ μυστηριώδη τινα ἐπεισόδια τῆς μετὰ ταῦτα ἱστορίας τῆς διοργανώσεως τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Καποδίστριας ὑπεκρίθη ὅτι συμμερίζεται τὴν προταθεῖσαν συνταγματικὴν ἀρχήν. Αἱ διάφοροι συνελεύσεις τῶ Ἑλλήνων, εἶπεν εἰς τοὺς πληρεξουσίους (9/21 Δεκ.) κοινοποιήσαντας αὐτῷ τὰς ἀποφάσεις των, ἐξέφρασαν ἀρκούντως τὰς εὐχὰς τοῦ ἔθνους ὡς πρὸς τὰς ἐσωτερικὰς διατάξεις· ἡ ἐν Τροιζῆνι ἐθνικὴ συνέλευσις ἐνεπιστεύθη τὴν κυβέρνησιν ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη εἰς ἕνα μόνον ἄνδρα (τὸν Καποδίστριαν δηλ.), ἐπιφυλαττομένη τὴν νομοθεσίαν καὶ μάλιστα περὶ τῶν οἰκονομικῶν. Τὰς διατάξεις δὲ ταύτας, ὅσῳ πολύπλοκον καὶ ἂν ἦναι τὸ τοιοῦτον σύστημα τῶν ἀνανεωμένων κυβερνήσεων ὑπὸ τουρκικὴν κυριότητα, ὑπεκρίθη ὁ Κυβερνήτης ὅτι θεωρεῖ διαρκεῖς· ἀλλὰ μεγίστην εὗρε δυσκολίαν εἰς τὸ νὰ προτείνῃ μέσα, δι' ὧν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξασφαλίσῃ τις τοῖς Ἕλλησιν ἑτέραν κυβέρνησιν ἰσχυρὰν ἐν ταῖς ἀρχαῖς. Διὰ τοιούτων περιστροφῶν φαίνεται ὅτι ἤθελε νὰ συστήσῃ ὁ ἐκλεκτὸς τοῦ λαοῦ ἑαυτὸν καὶ τὴν διατήρησιν τῆς θέσεώς του· ἀλλ' ἐν τῷ αὐτῷ ἐγγράφῳ ῥητῶς ἠρνεῖτο τοῦτο· συγχρόνως δὲ διεβεβαίωσε τὸν Λαφερροναὶ διὰ λόγων ἔτι ὀριστικωτέρων, ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον θέλει μείνει εἰς τὴν θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι καταδεδικασμένος νὰ διατελῇ, καὶ τοῦτο παραδόξως ἀντέβαινεν εἰς τοὺς συνεχεῖς αὐτοῦ ἰδιωτικοὺς

---

(1) Πάρις, διπλωματικὴ ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς μοναρχίας. σελ. 72 ἀγγλιστί.

λόγους, ὅτι θέλει ἐμμείνει εἰς τὸ καθῆκόν του πιστῶς καὶ ἐν ἀνάγκῃ θέλει ἐγκαρτερήσει κρατῶν τὸ πηδάλιον καὶ μέχρις οὗ συντριβῇ τὸ σκάφος κατὰ τῶν πετρῶν. Ὁ Καποδίστριας εὕρισκε τὴν αὐταπάρνησιν ταύτην κατάλληλον, ὅπως καταβάλῃ τὴν κακὴν φήμην, ἣν εἶχε τὸ ὄνομά του παρὰ ταῖς Δυνάμεσι τῆς δυτικῆς Εὐρώπης· ὁ φίλος αὐτοῦ Βούλγαρης, ὁ ἐπιτετραμμένος τῆς Ῥωσσίας, ὅστις ἦτο οἰκειότατος πρὸς αὐτὸν καὶ ὡς ἠχὼ αὐτοῦ ἐθεωρεῖτο, μετεχειρίσθη τὰς περὶ τῆς αὐταπαρνήσεως ἐκφράσεις του, ὅπως συστήσῃ τὸν Κυβερνήτην. Καὶ τοῦτο ἔπραξεν ἔν τινι κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας (2/14 Δεκ.) συνταχθέντι ὑπομνήματι (1), τὸ ὁποῖον μὲ ὕφος τραχὺ καὶ μοσχοβιτικὸν ὑπερησπίζετο τὴν ἀπόλυτον μοναρχικὴν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν κατέβαλλε προσπάθειαν νὰ διερεθίσῃ τὸν λαὸν κατὰ τῶν θεωρητικῶν, «τῶν πρακτόρων τῆς συγχύσεως,» κατὰ τοῦ συντάγματος τῆς Τροιζῆνος, τὸ ὁποῖον περιέχει πάσας τὰς δημοκρατικὰς τοῦ 1793 καὶ 1820 ἀρχάς, κατὰ παντὸς συστήματος τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπεδίδετο ἡ ἐλεεινὴ κατάστασις, ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, καὶ τὸ ὑπέρογκον χρέος τῆς Ἑλλάδος, καὶ τέλος κατὰ πάσης ἀντιπροσωπικῆς ἢ ἐκλεκτικῆς (συνταγματικῆς)· κυβερνήσεως, ἣν ὁ συντάξας τὸ ὑπόμνημα κατηγόρει ὡς ἀναρχικήν. Ἀλλὰ ἡ ἀνακεφαλαίωσις τούτων πάντων τῶν λόγων ῥητῶς ἀνεφέρετο παραδόξως πως εἰς τὴν γνώμην τοῦ Κυβερνήτου, ὅστις εἶχε τὴν ἰδέαν, ὅτι εἶναι καθῆκον τῶν Δυνάμεων, νὰ καταβάλωσι τὴν ἐπανάστασιν ἐν Ἑλλάδι διὰ τῆς ἐγκαθιδρύσεως μοναρχικῆς ἐξουσίας, καὶ νὰ θέσωσι τέρμα εἰς τὰς ἐπονειδίστους καὶ αἱματηρὰς σκηνάς, ἐπὶ ταῖς ὁποίαις ἔφριξεν ἡ ἀνθρωπότης! Τὸ ὑπόμνημα τοῦτο διηυθύνθη εἰς Λονδῖνον διὰ τῆς ῥηθείσης ἐκείνης ἐπιστολῆς τοῦ Νεσσελρὼδ πρὸς τὸν Λήβεν (ἀπὸ 22/3 Ἰανουαρίου 1829,) ἥτις θέτουσα ὁμοίας ἀντιδραστικὰς ἀρχὰς ἐξεφράζετο τρόπον τινὰ ὑπὲρ ἀρχηγοῦ τείνοντος ὅσον ἔνεστι περισσότερον πρὸς τὴν μοναρχικὴν ἐξουσίαν, τοῦ ὁποίου ἡ ἐκλογὴ καὶ ὁ

(1) Portfolio 5,566.

τίτλος παρεχωρεῖτο εἰς τοὺς συμμάχους, ὑπὸ τὸν μόνον ὅρον, νὰ μὴ ἐκλεχθῇ ἡγεμονόπαις ἐκ τῆς αὐτοκρατορικῆς τῆς Ῥωσσίας οἰκογενείας (καὶ φυσικῶς οὔτε ἐκ μιᾶς τῶν δύο ἄλλων βασιλικῶν οἰκογενειῶν). Τοῦτο ἐσήμαινε νὰ ἐργάζηταί τις ὑπὲρ ἡγεμονείας τοῦ Καποδιστρίου, ἥτις συνετέλει τὰ μάλιστα εἰς τοὺς σκοποὺς τῆς Ῥωσσίας, καὶ διὰ πᾶσαν τυχαίαν περίπτωσιν νὰ καθιστᾷ τὴν ἐξουσίαν ὅσον τὸ δυνατὸν ἐλαστικωτέραν· ἑπταετῆ ἢ διαδοχικὴν, συνταγματικὴν ἢ ἀπόλυτον. Ἐὰν ὁ ὑποψήφιος ἐγίνετο παραδεκτὸς, τότε ἡ Ῥωσσία τὸν ἤθελεν, ὡς καὶ ὁ Βούλγαρης, πρὸ πάντων αὐτοκρατορικόν· ἐὰν δὲ δὲν ἐπετύγχανε τοῦτο, τότε ἐβασίζετο ἡ Ῥωσσία, ὡς ὁ Καποδίστριας, εἰς τὸν λαὸν καὶ εἰς τὴν θέλησιν αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἤλπιζεν ὅτι ἐν ἀνάγκῃ ἠδύνατο νὰ ἐπενεργήσῃ. Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰ ὅρια τοῦ νέου κράτους ὑπεβλήθησαν τοῖς πληρεξουσίοις παρὰ μὲν τῶν κυβερνήσεών των τέσσαρες διάφοροι ὁροθετικαὶ γραμμαὶ (1), παρὰ δὲ τῶν Ἑλλήνων δύο ἄλλαι. Οἱ πληρεξούσιοι δὲ παρεδέχθησαν ἑβδόμην γραμμὴν, ἥτις εἰς μὲν τὴν πλέον ἐκτεταμένην πρότασιν τῶν κυβερνήσεων προσέθετε τὴν Ἀκαρνανίαν, ἀπὸ δὲ τῆς πλέον περιωρισμένης προτάσεως τῶν Ἑλλήνων ἀφῄρει τὴν Θεσσαλομαγνησίαν (2). Καὶ ταῦτα ἦσαν καὶ τὰ ὅρια, τὰ ὁποῖα μετὰ πολλὰς συζητήσεις ἐτηρήθησαν ἐπὶ τέλους, καίτοι πολλάκις καὶ πολλαχόθεν θεωρηθεί-

(1) Ἡ Πελοπόννησος καὶ αἱ Κυκλάδες μετὰ τῆς Εὐβοίας· ἡ αὐτὴ ἔκτασις προστιθεμένων καὶ τῆς Ἀττικῆς καὶ Μεγαρίδος, ἡ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῶν Θερμοπυλῶν πέραν τοῦ Παρνασσοῦ μέχρι τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, ἢ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Αἰτωλίας ἀπὸ τοῦ κόλπου τοῦ Βώλου μέχρι τοῦ Ἀχελώου. Οἱ Ἕλληνες προσέθεσαν ἔν τινι ὑπομνήματι ἀπὸ 11|23 Σεπτ. 1828 εἰς τὴν μίαν τῶν προτάσεων πρὸς ἀνατολὰς μὲν καὶ τὴν Θεσσαλομαγνησίαν μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Ζαγορᾶ, πρὸς δυσμὰς δὲ καὶ τὴν Ἀκαρνανίαν· ἡ τὰ μάλιστα ἐκτεταμένη πρότασις, καθ' ἣν τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος συμπεριελάμβανον καὶ τὸν Ὄλυμπον καὶ τὸν Πίνδον ἐγένετο διὰ τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν ἡ Πύλη δὲν ἤθελε παραδεχθῇ τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Λονδίνῳ Συνδιασκέψεως.

(2) Πρωτόκολλον τῆς ιϛ'. συνεδριάσεως τῆς 30|12 Δεκεμβρίου 1828 ἐν Πόρφ. χργ. γαλλιστί.

σης τῆς ἀποφάσεως ταύτης τῶν πληρεξουσίων ὅλως ἀκαταλλήλου. Καὶ ἐὰν αἱ Δυνάμεις ἤθελον ἐπεμβῆ καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ τύχη τῶν ὅπλων τὰ μάλιστα ηὐνόει τοὺς Ἕλληνας, δὲν ἠδύναντο κατὰ τὸ δίκαιον ν' ἀπαιτήσωσι παρὰ τῆς Πύλης νὰ παραχωρήσῃ τὴν διαρκῶς ὑπ' αὐτῆς κατεχομένην Θεσσαλίαν ἢ τὴν Μακεδονίαν. Πόθεν ἤθελον λάβει οἱ Ἕλληνες τὴν δύναμιν νὰ ἐκδιώξωσιν ἐκεῖθεν τοὺς Τούρκους ὑπερασπιστὰς καὶ τὰ μέσα πρὸς ἀποζημίωσιν τῶν Τούρκων κτηματιῶν, καὶ τοὺς ἀνθρώπους πρὸς καλλιέργειαν τῆς ἐκτεταμένης καὶ ἀκαλλιεργήτου χώρας, ἐν ᾧ καὶ ἐπὶ Καποδιστρίου ἤρχισαν νὰ θέτωσιν εἰς ἐνέργειαν τὸ ἀσύνετον αὐτῶν σύστημα, νὰ περιφρονῶσι τὰς ἐκ τῆς ἐπιμελείας ξένων χειρῶν ἐκπηγαζούσας ὠφελείας; Αἱ Δυνάμεις δὲν ἠδύναντο πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Ἑλλάδος νὰ πράξωσι καλλίτερον, ἢ νὰ συγκεντρώσωσι τὴν ἀρχὴν τοῦ νέου βίου τῆς νέας ταύτης χώρας ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτάτων τόπων τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἀνάγκης οὔσης νὰ καθαρισθῇ διὰ ἐκείνων τῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα εἶναι μόνα κατάλληλα νὰ προπαρασκευάζωσι καὶ νὰ προάγωσι τὴν τακτικὴν τῆς πολιτείας κατάστασιν, καὶ ἄνευ τῶν ὁποίων οὔτε λαὸς οὔτε χώρα θέλουσί ποτε ἀποκτήσει τὴν ἑλκτικὴν τοῦ πολιτισμοῦ δύναμιν, καὶ καταστῇ ἄξιοι ἐπεκτάσεως καὶ κατακτήσεων. Τὴν ὁροθετικὴν ταύτην γραμμήν, ἥτις κυρίως ἐλάμβανεν ὑπ' ὄψιν τὴν στρατηγικὴν ἀσφάλειαν τῆς χώρας, εἶχεν ἤδη συστήσει ὁ Λήκ· ὅθεν αὐτὴν παρεδέχθη καὶ ὁ Στράτφορδ Κάννιγκ παραβὰς τὰς ὁδηγίας του (διὸ καὶ ἐπαύθη), αὐτὴν ὑπεστήριξε κατὰ τὴν ἐν Λονδίνῳ συνδιάσκεψιν καὶ ὁ πρέσβυς τῆς Γαλλίας (1), αὐτὴν ἐνέκρινεν ἐν τῷ νέῳ πρωτοκόλλῳ (2) καὶ ὁ Οὐελλιγκτὼν ὑπὸ μόνον τὸν παρὰ τὴν συνθήκην ὅρον, ἐκ τῆς προτάσεως ταύτης νὰ μὴ γείνῃ τελεσίγραφον. Μὲ ὁμοίαν ἐπιφύλαξιν παρεδέχθη ἡ Ἀγγλία καὶ τὸ διαδοχικὸν τοῦ κυβερνήτου ἀξίωμα, εἰποῦσα ὅτι ἀντιβαίνει τοῦτο

(1) Ὑπόμνημα τοῦ πληρεξουσίου τῆς Γαλλίας χργ.

(2) Πρωτόκολλον τῆς ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν ἐξωτερικῶν συνεδριάσεως τῆς 10|22 Μαρτίου 1829. Παρὰ Κλυβέρῳ σελ. 275.

εἰς τὸ πνεῦμα τῆς συνθήκης. Ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἀνεξαρτησίας ἀμφεταλαντεύετο ὁ Οὐέλιγκτων παλινδρομῶν μεταξὺ τοῦ ναὶ καὶ τοῦ ὄχι. Τοὺς ἦτο κατὰ καιρούς εἶχε προτείνει τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος ἄλλα ὅπως ἡ Ῥωσσία ὅπως τὰ προσκρούσῃ ἐκηρύττετο κατὰ τῆς κυρίας γνώμης τῆς κατ' αὐτῆς, ἐκηρύττετο καὶ ὁ Οὐέλιγκτων πάλιν κατὰ τὸ φρόνημά του ἐναντίος τῆς ἀνεξαρτησίας! Ἐὰν δὲν ἦτο τόσον μεγάλη ἡ προθυμία τοῦ δουκός, ν' ἀναγγείλῃ εἰς τὸ συμβούλιον καὶ πρὸ τῆς ἐνάρξεως ἤδη τῆς δευτέρας ῥωσσικῆς ἐκστρατείας τὴν ἀποκατάστασιν τῶν διπλωματικῶν πρὸς τὴν Πύλην σχέσεων, βεβαίως δὲν ὑπεγράφετο τοσοῦτον σπουδαίως τὸ ἀπὸ 10/22 Μαρτίου πρωτόκολλον, καθ' ὃ οἱ δύο πρέσβεις διετάσσοντο νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Καὶ πάλιν ἡ ἀναχώρησις τῶν πρέσβεων ἐπὶ τοσοῦτον ἐβράδυνεν, ὥστε δὲν ἠδυνήθησαν οὗτοι νὰ συντελέσωσί τι εἰς τὴν κατ' ἀρχὰς ἀποφασισθεῖσαν εἰρηνοποίησιν. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ κυρίῳ σκοπῷ τῆς εἰρηνοποιήσεως τῆς Ἑλλάδος κατεστράφη ἐκ πρώτης ἀρχῆς πᾶσα ἐπιτυχία διὰ τῶν ἐκ μέρους τῆς Ἀγγλίας παρεμβληθέντων προσκομμάτων. Παρὰ τῷ γαλλικῷ ὑπομνήματι, τὸ ὁποῖον ἐκηρύττετο ὑπὲρ τῆς μᾶλλον ἐκτεταμένης ὁροθετικῆς γραμμῆς, καὶ παρά τισιν ἄλλοις παραρτήμασιν ἐπρόσθεσεν ὁ Οὐέλλιγκτων καὶ τὴν διάφορον αὐτοῦ γνώμην (1) περὶ τοῦ ζητήματος τῶν ὁρίων, ὅπερ καὶ πάλιν ἔπεισε τὴν Πύλην περὶ τῆς διαφωνίας καὶ τῆς περὶ τοὺς σκοποὺς ἀβεβαιότητος καὶ αὐτῶν τῶν δύο δυτικῶν Δυνάμεων, καὶ παρέσχε τῷ διαδόχῳ τοῦ Στράτφορδ, ἱππότῃ Γόρδωνι (τῷ ἀδελφῷ τοῦ Ἀβερδήνου) κατὰ τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἄφιξίν του (τὸν Ἰούνιον) πολὺ φιλοφρονεστέραν καὶ αὐτοῦ τοῦ Γυλλεμινώτου ὑποδοχήν. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ κυρίου ζητήματος ἡ εὔνοια αὕτη τῆς Πύλης οὐδεμίαν ἔσχεν ἐπιῤῥοήν. Ὁ Σουλτάτος ἀπέῤῥιψε τὴν προτεινομένην μεσολάβησιν καὶ κατὰ δεκάτην τετάρτην ἤδη φοράν. Ὁ ρεὴζ ἐφένδης μετὰ τὴν μετὰ τῶν δύο πρέσβεων συνδιάσκεψιν (27/8 Αὐγ.)

(1) Ὑπόμνημα τοῦ πληρεξουσίου τῆς Ἀγγλίας. χξγ'.

ἐκήρυξεν ὅτι ἀδύνατον εἶναι νὰ συγκατατεθῇ ἡ Πύλη καὶ εἰς φόρον ὑποτελῆ αὐτονομίαν τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἐκήρυξε τοῦτο τοσοῦτον ῥητῶς, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ Γόρδων ἐνόησεν ὅτι οὐδὲν ὑπολείπεται ἢ νὰ πράξῃ ὅ,τι ἔπραξεν ὁ Κάννιγκ ὡς πρὸς τὸ ἀμερικανικὸν ζήτημα, ν' ἀναγνωρίσῃ δηλ. τὴν Ἑλλάδα ὡς κράτος ἀνεξάρτητον. Ἀποτυχοῦσα ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπήντησεν ἡ Ἀγγλία συγχρόνως ἀντίστασιν καὶ ἐν τῇ ἀσθενεῖ Ἑλλάδι, ἥτις βασιζομένη ἐπὶ τῆς Ῥωσσίας οὐδὲ κἂν ὑπ' ὄψιν ἐλάμβανε τοὺς συμμάχους αὐτῆς. Ὁ γενικὸς πρόξενος Δώκινς (Dawkins) ἐνεχείρισεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν τὸ πρωτόκολλον τῆς 10/22 Μαρτίου συνοδευόμενον ὑπὸ διακοινώσεως (ἀπὸ 6/18 Μαΐου), δι' ἧς ἐζήτει καθ' ἣν στιγμὴν ἐπέκειτο ἡ πτῶσις τοῦ ὠχυρωμένου Ἀνατολικοῦ καὶ τοῦ Μεσολογγίου, τῶν δύο τούτων ἑδρῶν τῆς Ἑλληνικῆς δόξης, ἐν ὀνόματι τῆς συμμαχίας τὴν ἄρσιν τοῦ εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο διὰ θαλάσσης ἀποκλεισμοῦ, καὶ τὴν καταστολὴν τῶν ἐχθροπραξιῶν κατὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, ὅπερ ὁ Οὐέλλιγκτὼν ἐπιμόνως ἠρνεῖτο νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὸ νέον κράτος. Ὁ Καποδίστριας ἐκήρυξεν (15/27 Μαΐου) ὅτι δὲν ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ μεταφυτεύσῃ τοὺς κατοίκους τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος εἰς τὴν Πελοπόννησον, διότι πάντες οἱ Στερεοελλαδῖται ὡρκίσθησαν νὰ μὴ χωρίσωσι τὸ συμφέρον αὐτῶν ἀπὸ τοῦ γενικοῦ συμφέροντος. Οἱ ἀπεσταλμένοι τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Γαλλίας ἀντέτεινον κατὰ τοῦ αὐθαιρέτου διαβήματος τοῦ Ἄγγλου προξένου, ὅστις ὅμως ἐν ὀνόματι αὐτῆς τῆς Ἀγγλίας ἐπέμεινεν εἰς τὴν αἴτησίν του. Ὁ πλοίαρχος Σπένσερ (τῆς φρεγάτας Μαδαγασκὰρ) εἰσέπλευσε διὰ τῆς βίας καὶ ἀπειλητικὸς εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μεσολογγίου, ὅπως ἀπαιτήσῃ τὴν ἄρσιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ. Εὐτυχῶς ἦτο πολὺ ἀργά· διότι τὴν προτεραίαν (2/14 Μαΐου) εἶχεν ὑπογραφῆ ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν πόλεων ἡ περὶ παραδόσεως σύμβασις. Ὥστε εἶχεν ὁ Καποδίστριας καὶ καιρὸν καὶ δύναμιν νὰ βαδίσῃ καὶ ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἑλλάδι τὴν ὁδόν, ἣν εἶχε βαδίσει τὸ προλαβὸν ἔτος καὶ νὰ βοηθήσῃ τὴν Ῥωσσίαν διὰ καταλλήλων

ἀντιπερισπασμῶν, (1) πρὸ πάντων ὅμως νὰ ἐκδιώξῃ ἐντελῶς καὶ πρὸς τὸ μέρος τοῦτο ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους τοὺς Τούρκους. Ὁ Ἀσλὰν βέης μετέβη ἐν καιρῷ τῆς ῥωσσικῆς ἐκστρατείας μετὰ 1500 ἀνδρῶν διὰ τῶν Θερμοπυλῶν εἰς Λεβαδείαν καὶ Ἀθήνας, ἵνα ὁδηγήσῃ ἅπαντα τὸν τουρκικὸν στρατὸν ἐκτὸς τῆς ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν φρουρᾶς εἰς Λάρισσαν, ὅθεν ἔμελλον νὰ ἐκστρατεύσωσιν οἱ Τοῦρκοι εἰς βοήθειαν τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ὁ Καποδίστριας ἔστησε πάλιν στρατόπεδον παρὰ τὰ Μέγαρα, ὅπως κατὰ τὰς περιστάσεις ἀντιπαραταχθῇ κατὰ τῆς ἐκστρατείας ταύτης τῶν Τούρκων. Οἱ ἐν Αἰγίνῃ διπλωμάται δὲν ἐθεώρουν εἰμὴ ὡς ἀντιπερισπασμοὺς ὑπὲρ τῆς Ῥωσσίας τοὺς ματαίους τούτους ἀγῶνας ὑπὲρ χωρῶν, ἃς ἡ μεσολάβησις αὐτῶν ἔμελλε νὰ παραδώσῃ ὅλως εἰρηνικῶς εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Κυβερνήτου ἀπηύθυναν παράπονα πρὸς ἕνα τῶν στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν, τὸν Γάλλον Τρεζέλ. Ἀλλ' ὁ Καποδίστριας πεισματωθεὶς τὸν διέταξε ῥητῶς νὰ ἐξακολουθήσῃ τὰ κινήματα. Ὁ Ὑψηλάντης κατέλαβε τὴν παρὰ τὸν Ἑλικῶνα θέσιν τῆς Πέτρας, ὅθεν ἔμελλον νὰ διαβῶσιν οἱ Τοῦρκοι κατὰ τὴν ὑποχώρησιν αὐτῶν, καὶ πειραθέντων αὐτῶν (12/24 Σεπτεμβρίου) νὰ ἐκβιάσωσι τὴν δίοδον τοὺς ἀπέκρουσε καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ ἐξαγοράσωσιν αὐτὴν διὰ συνθηκολογήσεως, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας ἐκενώθη ὁλόκληρος ἡ ἀνατολικὴ Ἑλλὰς μέχρι τῶν Θερμοπυλῶν. Ἦτο αὕτη ἡ τελευταία μάχη κατὰ τὸν ἐννεαετῆ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ ῥωσσικὴ ἐκστρατεία κατὰ τὴν Ἀσίαν. Αἱ προπαρασκευαί.

Ἡ ῥωσσικὴ ἐκστρατεία τοῦ ἔτους 1829 ἀπετέλει οὐσιώδη ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ προλαβόντος ἔτους. Διότι κατὰ μὲν τὸ 1828 πάντα τὰ κατὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν κινήματα τῶν Ῥώσσων τὰ γενόμενα ἐπὶ παρουσίᾳ καὶ τῇ διευθύνσει αὐτοῦ τοῦ Τσάρου, ἀπέτυχον, κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1829, ἐπικρατούσης τῆς θελήσεως ἑνὸς καὶ μόνου ἀρχιστρατήγου, τὰ

(1) Πελλιῶνος, «ἡ Ἑλλὰς καὶ οἱ Καποδίστριαι» ἐν Παρισίοις 1855. σελ. 457. γαλλιστί.

πάντα ἔλαβον πορείαν ἂν ὄχι λαμπράν, ἀλλὰ τοὐλάχιστον ταχεῖαν καὶ πρὸς τὸ τέρμα τείνουσαν, πορείαν, ἣν οὐκ ὀλίγον ἐπέσπευσε τὸ περιστατικόν, ὅτι ἡ σκηνὴ τῶν συμβάντων ἦτο πλησιεστέρα τῷ Σουλτάνῳ καὶ ἐπησχόλει περισσότερον τὴν προσωπικὴν αὐτοῦ μέριμναν. Τοὐναντίον δ' ἐν Ἀσίᾳ εἶχεν ἐκτελέσει ὁ κόμης Πασκέβιτς κατὰ τὸ προλαβὸν ἔτος τὸ ἀνατεθὲν αὐτῷ καὶ ἐν τῇ φύσει αὐτῇ τῶν πραγμάτων κείμενον ἔργον κατὰ τὴν θέλησίν του ἀσφαλῶς καὶ ἐπιτυχῶς, ἀλλὰ κατὰ τὸ 1829 πιεζόμενος ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις ἐν ᾧ ἐζήτει μέγιστα κατορθώματα παρεχώρει ἐλάχιστα μόνον μέσα, παρεμποδίσθη κατὰ τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ περιεσκεμμένην καὶ εὔτολμον πορείαν ὅπερ, ὅσον ἀθλίως καὶ ἂν ἐξεπλήρουν οἱ Τοῦρκοι τὸ καθῆκόν των, ἤθελεν ἐπιφέρει, παρατεινομένου ἐπὶ μᾶλλον τοῦ πολέμου, ἐπικίνδυνον εἰς τὰς λαμπρὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ κόμητος τροπήν, διότι ἐν Ἀσίᾳ, μακρὰν τοῦ Σουλτάνου, αὐθόρμητος ἀνέστη ὁ τουρκικὸς λαὸς κατὰ τῆς Ῥωσσίας. Πρὸς ἐπίτευξιν καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκστρατείᾳ τῶν αὐτῶν ἀποτελεσμάτων, ὡς ἐν τῇ πρώτῃ, ἦτο ἀπαραίτητον νὰ ἔχῃ ὁ Πασκέβιτς περισσότερον στρατὸν παρ' ὅτι εἶχεν ὑπὸ τὰς διαταγάς του, διότι λίαν ἐπικίνδυνος ἦτο ἡ εἰσβολὴ εἰς ἐπαρχίας φύσει ὀχυρὰς καὶ ἐν μέσῳ λαῶν ἐν ἐσχάτῃ διατελούντων ἐνδείᾳ. Ὁ αὐτοκράτωρ διέταξε μὲν κατὰ τὸ φθινόπωρον ἤδη νὰ στρατολογηθῶσι 20,000 νεοσυλλέκτων πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἐν Καυκάσῳ στρατοῦ, ἀλλ' οἱ νέοι οὗτοι ἄνδρες δὲν ἦσαν εὔχρηστοι πρὸ τοῦ Ἰουλίου μηνός, καὶ διὰ τὰ σχέδια τοῦ Πασκέβις τοῦτο ἦτο πολὺ ἀργά. Διενοεῖτο ὁ κόμης νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὸ Ἐρζερούμ, καὶ ἐντεῦθεν μέχρι τοῦ Ἅλυος εἰς Σίβαν (ἀρχ. Σεβάστειαν), ὅπως ἀποκόψῃ ἐκεῖ τὴν ἐλευθέραν συγκοινωνίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὸ Διαρβεκὴρ καὶ τὸ Βαγδάτιον· ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ ἐπιχειρήσῃ τὰ τολμηρὰ ταῦτα κινήματα, πρὶν ἤ, κατὰ τὸν περιεσκεμμένον αὐτοῦ τρόπον, ἐξασφαλίσῃ τὰς πλευράς του διὰ τῆς πρὸς τοὺς πασάδες τῆς Τραπεζοῦντος καὶ τοῦ Βαγδατίου συμπεριφορᾶς του καὶ ἐξομαλύνῃ τὸν δρόμον του διὰ συνεννοήσεως πρὸς τὰς ληστρικὰς τῶν Κούρδων συμμορίας. Τὰ

(κατὰ τὸν Νοέμβριον 1828) ὑποβληθέντα ταῦτα σχέδια ἐνεκρίθησαν ἐν Πετρουπόλει, ἀλλ᾽ ὁ αὐτοκράτωρ ἤθελε νὰ ἐκτελεσθῇ ἡ ἐκστρατεία εἰς τρόπον ἀποφασιστικόν· πρὸς τοῦτο ἐζήτησεν ὁ κόμης (7|19 Δεκ.) ἐνίσχυσιν ἐξ ἑξακισχιλίων μέχρις ὀκτακισχιλίων τοὐλάχιστον ἀνδρῶν· ἀλλ᾽ ἡ αἴτησίς του αὕτη ἀπεῤῥίφθη. Ὅθεν ἠναγκάζετο νὰ σκεφθῇ περὶ ἐνισχύσεως τοῦ στρατοῦ διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ μέσων, καὶ πρὸς τοῦτο ἦτο πιθανὸν ὅτι οἱ ἐχθροὶ δὲν ἤθελον τῷ ἀφήσει τὸν καιρόν. Ὁ ἀρχιστράτηγός τῆς Τουρκίας Χατζῆ Σαλὶχ πασᾶς κατέπεισε διὰ ῥητῶν διαταγῶν καὶ τῆς ὑποσχέσεως τοῦ πασαλικίου τοῦ Ἀχαλτζὶχ ἐν μέσῳ τοῦ χειμῶνος τὸν βέην τῶν Ἀτσάρων Ἀχμὲτ, νὰ ἐπιπέσῃ κατὰ τοῦ Ἀχαλτζὶχ, ὅπως ἐξαλειφθῇ ἡ ὑπὸ τῆς πτώσεως τοῦ ὀχυροῦ τούτου φρουρίου προξενηθεῖσα ἀποθαῤῥυντικὴ ἐντύπωσις. Ὁ Πασκέβιτς ἅμα ἐπληροφορήθη ὅτι ὁ Ἀχμὲτ βέης συγκεντρόνει στρατὸν ἐν τῷ χωρίῳ Σωσὲτ (Shauschet) διέταξε τὸν σρατηγὸν Ἕσσε ἐν περιπτώσει ἐφόδου κατὰ τοῦ Ἀχαλτζὶχ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν χώραν τῶν Ἀτσάρων· τῷ δὲ συνταγματάρχῃ Βουρτσὼφ ἔδωκεν ἐντολὴν νὰ συγκεντρώσῃ σῶμα ἐπιτηρητικὸν παρὰ τὴν Σουράμην, ὅπως ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ ὑποστρατήγου Μουραβιὲφ ἐπιπέσῃ ἐκ Γορίου κατὰ τῶν νώτων τῶν πολιορκητῶν. Συγχρόνως μὲ τὴν εἴδησιν κατὰ τῶ σχεδίων τῶν Τούρκων κατὰ τοῦ Ἀχαλτζὶχ ἀνηγγέλθη (περὶ τὰ τέλη τοῦ Φεβρουαρ. 1829) εἰς Τιφλίδα, ὅτι ὁ ἐν Τεχεράνῃ πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας, Γριβοϊέδωφ, ἐδολοφονήθη καὶ ὅτι ὁ Σάχης συγκεντρόνει ἐκ νέου στρατόν. Ἐφαίνετο ὅτι ὁ ἡγεμὼν τῆς Περσίας δὲν περιέμενεν εἰμὴ τὴν κατὰ τοῦ Ἀχαλτζὶχ ἔφοδον διὰ νὰ κάμῃ ἔναρξιν τῶν κατὰ τῆς Ῥωσσίας ἐχθροπραξιῶν, αἵτινες ἀναμφιβόλως ἤθελον φέρει εἰς ἔκρηξιν τὸν ὑπόκωφον ἐρεθισμὸν πασῶν τῶν λεσγικῶν, λαζικῶν καὶ κουρδικῶν φυλῶν, καὶ οὕτω ματαιώσει τὴν θερινὴν τῶν Ῥώσσων ἐκστρατείαν. Ὅθεν κύριον μέλημα τοῦ στρατάρχου ἦτο νὰ ματαιώσῃ τὸ κατὰ τοῦ Ἀχαλτζὶχ κίνημα, ὅπου καὶ πραγματικῶς ἐμφανισθεὶς ὁ Ἀχμὲτ βέης (20|4 Μαρτίου), εἰσέβαλεν εἰς τὰ προάστεια καὶ ἐπεχείρησεν ἔφοδον κατὰ τοῦ φρουρίου ἐπ᾽ ἐλπίδι νὰ

τὸ κυριεύσῃ ἐν τῇ πρώτῃ ὁρμῇ. Ἀποτυχούσης ὅμως τῆς ἐφόδου ὠχυρώθη ὁ αἱμοβόρος Ἀχμὲτ ἐν ταῖς οἰκίαις τῆς δυστήνου πόλεως καὶ ἤρχισε τακτικὴν πολιορκίαν, ἥτις ἐπὶ δώδεκα ἡμέρας ἀνέκφραστα κακὰ ἐπροξένησεν εἰς τοὺς πολιορκουμένους Ῥώσσους (ὑπὸ τὸν πρίγκηπα Βεβουτώφ). Ἐν τοσούτῳ ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ Μουραβιὲφ ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Βουρτσὼφ διαβᾶσα τὸν ποταμὸν Κοὺρ ἐπροχώρει ἐκ Γορίου πρὸς τὸ Ἀχαλτζὶκ ὑποφέρουσα πάντα τὰ δεινὰ χειμερινῆς ὁδοιπορίας. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀχμὲτ, Ἀβδῆ βέης, πειραθεὶς ν' ἀποκλείσῃ τοῖς Ῥώσσοις τὴν ὁδὸν, απεκρούσθη πρὸς τὸ Ἀτσβὲρ· ἐπίσης ἐματαιώθη καὶ ἡ προσπάθειά του νὰ ὑπερασπισθῇ τὸ παρὰ τὴν πόλιν ταύτην στενὸν, περιελθόντων τῶν Ῥώσσων τὴν ἀριστερὰν αὐτοῦ πτέρυγα· ἅμα δὲ ἐνεφανίσθη ὁ Βουρτσὼφ ἔμπροσθεν τοῦ Ἀχαλτζὶκ (4/16 Μαρτίου), τὸ σῶμα τῶν πολιορκητῶν διελύθη ἐν πλήρει ἀταξίᾳ. Μετὰ τὴν ταχεῖαν ταύτην ἐπιτυχίαν εὔκολον ἦτο διὰ τὸν Πασκέβιτς νὰ περιστείλῃ καὶ τὸν ὑπό τε ξένων καὶ ἐντοπίων ἐχθρῶν τῶν Ῥώσσων διηρεθισμένον Σάχην τῆς Περσίας. Ὁ πρίγκηψ Ἀββᾶ Μιρζᾶς, ὅστις μετὰ μεγίστης δυσαρεσκείας ἤκουσε τὴν διαταγὴν τοῦ πατρός του πρὸς ἔναρξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν, ἀπέστειλε πιστόν του ἄνθρωπον πρὸς τὸν Πασκέβιτς, ἐξαιτούμενος τὴν συμβουλήν του. Ὁ δὲ στρατάρχης ἀπήντησεν εἰς τὸν ἡγεμονόπαιδα τῆς Περσίας δι' ἐπιστολῆς λίαν ἐπιτηδείως συντεταγμένης. Πρῶτον μὲν τῷ κατέδειξεν εἰλικρινῶς τὰς πιθανὰς ἐπιτυχίας τῆς περσικῆς ἐκστρατείας, εἶτα δὲ τῷ ἐφανέρωσε καὶ τὰ σχέδια αὐτοῦ, συνεπείᾳ τῶν ὁποίων ἡ Περσία ἤθελεν ἀπωλέσει τὸ Ἀδερβιτσὰν, καὶ ἡ δυναστεία τῶν Κατσάρων δυνατὸν νὰ καταῤῥεύσῃ. Ἤρχετο κατόπιν καὶ στρατιωτικὸν σχόλιον περὶ τῶν διπλωματικῶν διαβεβαιώσεων, περὶ αὐταπαρνήσεως καὶ παραιτήσεως ἀπὸ οἱασδήποτε κατακτήσεως. Ἡ Ἀγγλία, ἔγραφεν ὁ Πασκέβιτς, δὲν θέλει συνδράμει τὴν Περσίαν. «Ἐν Ἀσίᾳ εἶναι δυνατὸν νὰ καταβάλῃ τις ὁλόκληρον κράτος χωρὶς νὰ γείνῃ οὐδὲ κἂν λόγος περὶ τούτου. Ἀλλ' ἐν Εὐρώπῃ συμβαίνει τοὐναντίον, διότι ἐκεῖ περὶ μιᾶς σπιθαμῆς γῆς ἐκρήγνυνται πολλάκις γενικοὶ αἱματηροὶ πόλεμοι. Ἡ

ὕπαρξις τῆς Τουρκίας εἶναι ἀπαραίτητος εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς Εὐρώπης ἰσορροπίαν· τίς ὅμως ὁ ἐξουσιάζων τὴν Περσίαν; τοῦτο εἶναι ὅλως ἀδιάφορον εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις.» Αἱ παραστάσεις αὗται τοῦ Πασκέβιτς ἀπέβησαν ἀποτελεσματικαί. Ὁ πρίγκηψ ἀπέστειλε τὸν υἱὸν αὐτοῦ εἰς Πετρούπολιν ὅπως ζητήσῃ συγγνώμην διὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ πρέσβεως, καὶ ὁ Σάχης, ὅστις οὐδὲ κἂν ἠρωτήθη περὶ τούτου, ἔδωκε κατόπιν τὴν πρὸς τοῦτο ἄδειαν.

Ἡ διάβασις τοῦ Σαγανλούγου.

Ἐξασφαλίσας τὰ νῶτά του διὰ τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν πρὸς τὴν Περσίαν σχέσεων καὶ διὰ τῆς διατηρήσεως τοῦ Ἀχαλτζὶχ ἦτο ἤδη εἰς θέσιν ὁ Πασκέβιτς ν' ἀνταταχθῇ κατὰ τῶν μεγάλων σχεδίων τοῦ στρατάρχου τῆς Τουρκίας, ὅστις διενοεῖτο νὰ διαχωρίσῃ διὰ συγχρόνων κινημάτων κατὰ διαφόρων θέσεων τὴν προσοχὴν τῶν Ῥώσσων καὶ διὰ τοῦ Κάρς καὶ τοῦ Γουρίου νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν ῥωσσικῶν κτήσεων. Μετὰ πλείστης ὅσης περισκέψεως ἐξετέλεσεν ὁ κόμης τὰς προπαρασκευὰς καὶ τοὺς κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἐξοπλισμοὺς αὐτοῦ. Πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς μικρᾶς αὐτοῦ δυνάμεως ὥπλισε Γουρίους, προσέλαβεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του Τατάρους καὶ ἐσχημάτισε συντάγματά τινα ἐξ Ἀρμενίων καὶ ἐξ αὐτῶν ἔτι τῶν κατοίκων τῶν μωαμεθανικῶν ἐπαρχιῶν. Καλοὶ καὶ τακτικοὶ μισθοί, τροφὴ ὑγιὴς καὶ ἐν περιπτώσει καὶ παραχώρησις λείας ἀφθόνου κατέστησαν προθύμους καὶ πειθηνίους τοὺς ἄνδρας τούτους, οἵτινες εὐθὺς κατὰ τὴν πρώτην δοκιμασίαν ἔδωκαν τὰ εὐαρεστότατα δείγματα τοῦ περὶ τὴν ὑπηρεσίαν ζήλου. Ἐν τῇ ἐχθρικῇ χώρᾳ μετεχειρίσθη ὁ Πασκέβιτς τεχνάσματα, δι' ὧν προσεπάθει νὰ ἐκμεταλλευθῇ ὑπὲρ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ συμφέροντος τὴν παραλυσίαν τοῦ τουρκικοῦ κράτους. Μετὰ τῶν ἀρχηγῶν τῶν Κούρδων συνέδεσε πανταχοῦ σχέσεις· τοὺς αἰχμαλώτους πασάδας τοῦ Κάρς καὶ τῆς Βαϊαζίτης ἐκολάκευσε διὰ εὐπροσηγόρου συμπεριφορᾶς, καὶ δι' ὅλων τῶν δυνατῶν μέσων ἐπειράθη νὰ καταπείσῃ δι' αὐτῶν τὸν πασᾶν τῆς Μούσης νὰ κηρυχθῇ ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ νὰ σχηματίσῃ ἐκ τῶν ἀνδρῶν του τὴν ἀριστερὰν τοῦ ῥωσσικοῦ στρατοῦ πτέρυγα. Παρασκευασθεὶς ἔπειτα νὰ ἐπισχύσῃ τὸ

σῶμα τοῦ στρατηγοῦ Ἔσσε πρὸς κατόπτευσιν τοῦ κατὰ τῆς Τραπεζοῦντος, τοποθετήσας δὲ πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ Κὰρς καὶ τῶν ἐντεῦθεν πρὸς τὰς ῥωσσικὰς ἐπαρχίας ἀγουσῶν ὁδῶν τὸν στρατηγὸν Παγκράτιεφ ἐν τῇ ὀχυρᾷ θέσει τῆς Σουβατάνης συνεκέντρωσε τὸ σῶμά του εἰς Ἀχαλκαλάκι καὶ μεταβὰς αὐτοπροσώπως ἐκεῖ ἔστησε τὸ στρατόπεδόν του ἐν Ἀρδαγάνῃ (24/5 Ἰουνίου). Τὴν δεξιὰν πτέρυγα τοῦ ῥωσσικοῦ στρατοῦ ἠπείλει ἐν Σωσὲτ καὶ Ἀρδανούτσῃ ὁ κεχαγιᾶς τοῦ στρατάρχου, ὅστις εἶχε κινήσει ἤδη κατὰ τοῦ ἀξένου ὄρους Σαγανλούγου, τὸ ὁποῖον σχηματίζει πρὸς ἀνατολὰς τὸ σύνορον τῆς ἐπαρχίας τοῦ Ἐρζερούμ καὶ προςατεύει αὐτήν. Ἐὰν ὁ στρατηγὸς τῶν Τούρκων διηύθυνε τὸ κίνημά του κατὰ τοῦ Κὰρς, ἤθελε περικλείσει τὸν στρατάρχην τῆς Ῥωσσίας ἐν μέσῳ δύο ἰσχυροτέρων στρατῶν. Δὲν ἠδύνατο ὁ Πασκέβιτς ν' ἀφήσῃ εἰς τὰ νῶτά του ἐκτεθειμένας τὴν μὲν Ἀρδαγάνην μὲ φρουρὰν μικρὰν καὶ ἀσθενῆ, τὸ δὲ Ἀχαλτζὶχ μὲ φρουρὰν ὑπὸ τῆς πανώλους δεκατιζομένην· ἀνάγκη ἦτο νὰ διασκορπισθῇ ὁ ῥωσσικὸς στρατὸς ὅσον ἔνεστι μυστικώτερον. Αὐτὸς ὁ Πασκέβιτς μετέβη εἰς Κὰρς, καὶ ὁ Μουράβιεφ ἐκίνησε κατὰ τοῦ κεχαγιᾶ ὃν ἐπρόφθασε (1/13 Ἰουνίου) παρὰ τὸ χωρίον Ζουρκὰβ ὁδεύοντα πρὸς τὸ Ἀχαλτζίχ. Ὁ Βουρτσὼφ ἐπληροφορήθη ἐγκαίρως περὶ τῶν κινημάτων τοῦ κεχαγιᾶ καὶ διετάχθη νὰ ἐνεργήσῃ ἐκ κοινοῦ μετὰ τοῦ Μουραβιέφ· ἀμφότεροι δὲ ἔφεραν τὸν κεχαγιᾶν μεταξὺ δύο πυρῶν καὶ ἐκυρίευσαν ἐξ ἐφόδου (2/14 Ἰουνίου) τὸ παρὰ τὴν Τσαβορίαν ὀχυρὸν αὐτοῦ στρατόπεδον. Οὕτως ἀπαλλαχθεὶς τοῦ τὴν δεξιὰν πτέρυγα ἐπαπειλοῦντος κινδύνου ἀνέλαβεν ὁ Πασκέβιτς τὰ κατὰ τοῦ κεχαγιᾶ ἐκστρατεύσαντα σώματα, καὶ συνεκέντρωσε (10/22 Ἰουνίου) 18,000 ἀνδρῶν, ἐν οἷς καὶ 8770 ἱππεῖς, κατὰ τὴν θέσιν Κοτανλῆ (εἰς 45 μὲν βερστίων ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ Κὰρς, 30 δὲ ἀπὸ τοὺς πρόποδας τοῦ Σαγανλούγου), τὸ σύνορον τῶν κατακτήσεων τοῦ προλαβόντος ἔτους. Κατὰ τὴν θέσιν ταύτην χωρίζεται ἡ πρὸς τὸ Ἐρζεροὺμ ἄγουσα, ἥτις ὄπισθεν τοῦ Σαγανλούγου ἑνοῦται πάλιν κατὰ τὴν παρὰ τὸν Ἀράξην ποταμὸν θέσιν Κεπρίκιοϊ. Ἀμφότεραι αἱ ὁδοὶ διέρχονται διὰ δα-

σωδῶν καὶ ὑπὸ χαράδρων διασχιζομένων στενῶν ἐπὶ τοῦ ἀποτόμου καὶ μέχρι τοῦ Αὐγούστου χιονοσκεποῦς ὄρους, ἡ μὲν παρὰ τὸ φρούριον Μετσιγγὲρτ, παρὰ τὸ ὁποῖον ὁ Χακῆ πασᾶς μετὰ 20,000 ἀνδρῶν εἶχε στήσει τὸ στρατόπεδόν του κατὰ τὴν ἀπρόσιτον θέσιν Μιλλὶ Δὺς, ἥτις ἐκράτει τῆς ὅλης χώρας καὶ τῶν μετὰ τῆς δευτέρας ὁδοῦ συνδεουσῶν ἀτραπῶν, ἡ δὲ παρὰ τὰ φρούρια Σεβῖνον καὶ Σαγῖνον· ἐπὶ τῆς δευτέρας ταύτης ὁδοῦ ἐπροχώρει ὁ Τοῦρκος ἀρχιστράτηγος μετὰ 30,000 ἀνδρῶν, οἵτινες συμπράττοντες μετὰ τῆς ὑπὸ τὸν Χακῆ πασᾶν προφυλακῆς ἠδύναντο εὐκόλως νὰ περικλείσωσιν ἐπὶ τοῦ ὄρους πανταχόθεν τοὺς ἐχθρούς. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα, ὡς καὶ κατὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν, εἶχον φροντίσει οἱ Ῥῶσσοι ἀπὸ τοῦ 1827 ἤδη νὰ κατοπτεύσωσι καὶ νὰ διαγράψωσι πάσας τὰς θέσεις· ὅθεν ἐγνώριζεν ὁ Πασκέβιτς ἀκριβῶς καὶ τὴν φύσιν τοῦ ὄρους καὶ τὰς δυσκολίας τῆς διαβάσεως. Ὑπελείπετο μόνον νὰ διαβῇ τὴν διὰ τοῦ Σεβίνου ἄγουσαν καὶ ἐλευθέραν ἔτι διατελοῦσαν ὁδὸν πρὶν ἢ ὁ Τοῦρκος στρατάρχης καταλάβῃ αὐτήν. Διὰ ψευδῶν κατοπτεύσεων, κινήσεων καὶ ἐπιθέσεων ἔπεισεν ὁ Πασκέβιτς τὸν Χακῆ πασᾶν, ὅτι ζητεῖ νὰ διαβῇ διὰ τῆς παρὰ τὸ Μετσιγγὲρτ ἀγούσης καὶ ὅτι οὐδὲ γνωρίζει τὴν ὕπαρξιν τῆς ἑτέρας παρὰ τὸ Σεβῖνον ὁδοῦ. Ἐν τοσούτῳ δὲ, ἐγκαταλείψας τὰς ἁμάξας εἰς Κοτανλῆ καὶ ἐφοδιασθεὶς μὲ τροφὰς ἐπὶ πέντε ἡμέρας ἐπροχώρησε μετὰ 14,000 ἀνδρῶν καὶ 60 τηλεβόλων πρὸς τὸ ὄρος (13/25 Ἰουνίου), ἐπασχολῶν τοὺς ἐν Μίλλ Δὺς Τούρκους δι' ἀσθενοῦς ἐφόδου. Καθ' ὅλην τὴν ἐπὶ 39 βέρστια νυκτερινὴν πορείαν οὐδὲ ἕνα ἐχθρὸν ἀπήντησε, καὶ ἐμφανισθεὶς παρατεταγμένος ὡς εἰς μάχην τὴν ἐπιοῦσαν πρωΐαν ἐπὶ ἀμφοτέρων τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἰνσασοῦ ποταμοῦ κατὰ τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου εἰς μόνον ὀκτὼ βερστίων ἀπόστασιν ἀπ' αὐτοῦ, ἐνέπλησεν ἐκπλήξεως καὶ τρόμου τὸν Χακῆ πασᾶν. Τὸ στρατόπεδον τοῦ πασᾶ ἦτο ἐκ τοῦ μέρους τούτου ὅλως ἀπρόσβλητον· μόνον ἐκ τοῦ ὄπισθεν μέρους ὑπῆρχε θέσις προσιτή, ἀλλὰ πρὸς κατάληψιν τῆς θέσεως ταύτης ἦτο ἀνάγκη νὰ γείνῃ περίδρομὴ περὶ τὴν πεδιάδα τοῦ Μίλλι Δὺς

εἰς ἀπόστασιν 50 βερστίων. Ἅμα ἐτοποθετήθησαν αἱ ἐκ Κοταλῆ προχωρήσασαι φορτηγαὶ ἅμαξαι, ἐπεχείρησεν ὁ Πασκέβιτς τὴν δύσκολον ταύτην ὁδοιπορίαν διὰ χώρας δυσβάτου ἕνεκα τῶν πολλῶν λόφων καὶ κοιλάδων, ἔνθα εὔκολον ἦτο τῷ Χακῇ πασᾷ νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν νώτων τῶν Ῥώσσων, ν' ἀποκόψῃ αὐτοῖς τὴν πρὸς τὸ Κὰρς συγκοινωνίαν καὶ νὰ τοὺς φέρῃ ἐν μέσῳ τοῦ πυρὸς τῶν δύο τουρκικῶν στρατῶν. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ηὐνόησεν ἡ τύχη τὸν εὔτολμον πολεμιστήν. Μόλις ἐπιληφθεὶς τοῦ κινήματος διὰ τοῦ Σεβίνου καὶ τοῦ Καραουργὰν καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καταβὰς ἀπὸ τῶν ὑψωμάτων τοῦ ὄρους Τσακὶρ Μπαμπᾶ, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὁποίου ἀρχίζει ἡ ῥιπιδοειδὴς πεδιὰς τοῦ Καϊνλῆ, ἡ πρὸς τὸ φρούριον τοῦ Σαγίνου ἄγουσα, συνηντήθη ὁ Πασκέβιτς (18/30 Ἰουνίου) ὅλως ἀπροσδοκήτως μετὰ τῆς προφυλακῆς τοῦ Τούρκου ἀρχιστρατήγου, ὅστις εἶχε διατάξει τὸ ἱππικὸν τοῦ Χακῆ πασᾶ νὰ μεταβῇ ἐνταῦθα πρὸς ἐνίσχυσιν. Πεισματώδης συνήφθη μάχη, καθ' ἣν οἱ Ῥῶσσοι λαμπρὰν ἐνίκησαν μετὰ μεσημβρίαν νίκην, ὅτε αἴφνης ἔμαθον, ὅτι ὁ ἀρχιστράτηγος τῶν Τούρκων ἦλθεν αὐτοπροσώπως μετὰ 12000 ἀνδρῶν ἐπὶ τῆς ἀντίπεραν ὄχθης τοῦ Καϊνλῆ ποταμοῦ, ἔνθα ἐχυροῦται, ὅπως συγκεντρώσῃ περὶ ἑαυτὸν τὴν ἐπιοῦσαν ἑτέρους ἐξ Ἐρζερούμ παρακολουθοῦντας αὐτὸν 18000 ἄνδρας. Ἔν τινι τῶν κρισίμων ἐκείνων στιγμῶν, καθ' ἃς ὁ Πασκέβιτς ἔθετεν ὑπὸ δεινὴν δοκιμασίαν τὴν ἐγκαρτέρησιν τῶν κρατερῶν αὐτοῦ ἡμιβαρβάρων στρατιωτῶν, περιεκύκλωσε μετὰ ἐπίπονον ὁδοιπορίαν 40 βερστίων καὶ μετὰ τοὺς κόπους τῆς μάχης εἰς τρεῖς στίχους τεταγμένος ἀμφοτέρωθεν τὸ στρατόπεδον τοῦ ἀρχιστρατήγου παρὰ τὸ Σεβῖνον, ἵνα τῷ ἀποκόψῃ τὴν πρὸς τὴν δεξιὰν πτέρυγα συγκοινωνίαν μετὰ τῆς θέσεως Μίλλι-Δὺς, καὶ περὶ τὸ ἑσπέρας ἐπετέθη ἐπιτυχῶς κατ' αὐτοῦ. Ἐὰν ὁ ἀρχιστράτηγος τῶν Τούρκων ἤρχετο ἡμέρας τινὰς ταχύτερον, ὡς ὑπεσχέθη, ἤθελε φέρει τοὺς εἰς τὴν ἐπίπονον διάβασιν τοῦ ὄρους ἐνησχολημένους Ῥώσσους εἰς τὴν στηθεῖσαν παγίδα· νῦν ὅμως μόλις ἀπέφυγεν αὐτὸς τὴν αἰχμαλωσίαν, καὶ ἀπώλεσε πάσας τὰς τροφὰς τὰ πολεμεφόδια καὶ

ὁλόκληρον τὸ σῶμά του, τὸ ὁποῖον πανταχόθεν διασκορπισθὲν κατεδιώχθη ὑπὸ τῶν νικητῶν. Ὁ Πασκέβιτς ἵστατο ἤδη παρὰ τὸ χωρίον Καρaουργὰν ἔνθα συνέρχονται αἱ δύο πρὸς τὸ Μίλλι Δὺς ἄγουσαι ὁδοί, εἰς ἀπόστασιν 13 βερστίων ἀπὸ τοῦ σημείου ἔνθα διενοεῖτο νὰ προσβάλῃ τὴν θέσιν τοῦ Χακῆ πασᾶ, ἣν ὑψηλή τις τοῦ ὄρους διακλάδωσις ἀπεχώριζεν ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦ ῥωσσικοῦ στρατοῦ. Εὐθὺς τὴν ἐπιοῦσαν (20/2 Ἰουλίου) ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν του. Ἐλθόντες δὲ οἱ Ῥῶσσοι λίαν πρωῒ ἐπὶ τῶν πρὸς τὰ νῶτα τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου λόφων καὶ εἰς τριῶν βερστιῶν ἀπ᾽ αὐτοῦ ἀπόστασιν, εἶδον τοὺς Τούρκους ἡσύχους ἐντελῶς καὶ παρ᾽ αἰχμαλώτων ἔμαθον ὅτι ἐν τῷ στρατοπέδῳ οὐδὲν ἐγίνωσκον ἀκόμη περὶ τῆς φυγῆς καὶ τῆς ἥττης τοῦ ἀρχιστρατήγου. Εὐθὺς ἐφρόντισεν ὁ Πασκέβιτς νὰ διαδώσῃ τὴν περὶ τῆς καταστροφῆς τῶν Τούρκων εἴδησιν, καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Χακῆ πασᾶν ἄνδρες τοσοῦτον κατεθορυβήθησαν, ὥστε τὸ πλεῖστον μέρος αὐτῶν ἔφυγε καὶ ὁ πασᾶς ἠναγκάσθη ν᾽ ἀποστείλῃ κήρυκα πρὸς διαπραγμάτευσιν. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ὁ κήρυξ φέρῃ τὴν ἀπάντησιν τοῦ κόμητος, ἤρχισεν ἔκ τινων μερῶν τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου τὸ πῦρ, καὶ ὁ Πασκέβιτς βλέπων τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀποσύνθεσιν τῶν ἐχθρῶν διέταξεν ἄνευ ἀναβολῆς τὴν κατὰ τοῦ στρατοπέδου ἔφοδον, τὸ ὁποῖον τοσοῦτον αἰσχρῶς ἐγκατελείφθη, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ Χακῆ πασᾶς ᾐχμαλωτίσθη. Οὕτως ὁ ῥωσσικὸς στρατὸς ἐν διαστήματι 25 μόνον ὡρῶν ἐξετέλεσεν ὁδοιπορίαν 60 ὅλων βερστίων, ἐκυρίευσε δύο στρατόπεδα, πλείστας ὅσας τροφὰς καὶ συνέλαβεν ὑπὲρ τοὺς δισχιλίους αἰχμαλώτους. Καὶ δὲν ἦσαν οὗτοι οἱ μόνοι καρποὶ τῆς ἀξιομνημονεύτου νίκης τῆς 19/1 Ἰουλίου. Καὶ ὁ παρακολουθῶν στρατὸς τοῦ ἀρχιστρατήγου διελύθη σχεδὸν ἐντελῶς· μέρος μόνον τοῦ ὑπὸ τακτικὸν μισθὸν διατελοῦντος ἱππικοῦ καὶ τὴν τοῦ πεζικοῦ ἐφεδρείαν του ἠδυνήθη ὁ τῶν Τούρκων στρατάρχης νὰ συγκεντρώσῃ παρὰ τὸ Χασὰν Καλὲ (ἀρχ. Θεοδοσιόπολιν), τὴν κλεῖδα τῆς ἐντεῦθεν πρὸς τὸ Ἐρζερούμ ἀγούσης πεδιάδος. Πρὸς ἅλωσιν δὲ τῆς πόλεως ταύτης διαρκούσης ἔτι τῆς πρώτης τοῦ φόβου ἐντυπώσεως, ὡδήγησεν ὁ Πα-

σκέβιτς τὸν κεκμηκότα αὐτοῦ στρατὸν διὰ Χορασάνης καὶ Καπρίκοϊ πρὸς τὸ Χασὰν-Καλὲ, ὅπου ἐπίσης διελύθη τὸ στρατόπεδον τῶν Τούρκων. Μάτην ἐπειράθη ὁ ἀρχιστράτηγος νὰ πείσῃ τοὺς κατοίκους τοῦ Ἐρζεροὺμ ν' ἀντιτάξωσι γενναίαν ἀντίστασιν. Ὁ Πασκέβιτς ἀπέστειλε δύο ἀγάδας τῆς πόλεως, οὓς διὰ τῶν ὅπλων καὶ διὰ τῶν ἠπίων τρόπων του εἶχεν ἑλκύσει πρὸς ἑαυτὸν, μετὰ προκηρύξεως, προτρεπούσης τοὺς πολίτας νὰ φεισθῶσι τῆς πόλεως καὶ νὰ τὴν ἀπαλλάξωσιν ἀπὸ τῶν δεινῶν τῆς πολιορκίας. Ἡ προκήρυξις αὕτη ἔφερε τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα. Ὁ Πασκέβιτς εἰσῆλθεν (26/8 Ἰουλίου) ἀμαχητὶ εἰς τὴν πόλιν, ἐν ᾗ παρεδόθη εἰς αὐτὸν αἰχμάλωτος ὁ τῶν Τούρκων στρατάρχης. Οὐδέποτε ποῦς ῥωσσικὸς εἶχεν εἰσδύσει ἐπὶ τοσοῦτον ἐπὶ τῆς τουρκικῆς χώρας. Ἀλλὰ καὶ πάλιν δὲν ἦτο τοῦτο τὸ τέλος τῶν ἐπιτυχῶν συνεπειῶν τῆς μάχης τοῦ Καϊνλῆ. Δύο φρούρια, ἡ Χνίσσα καὶ ἡ Βαϊβούρτη, ὧν τὸ δεύτερον ἴσον τῷ Κὰρς κατὰ τὴν δύναμιν, ἤνοιξαν τῷ ἀνδρείῳ Πασκέβιτς τὰς πύλας (4/16 καὶ 1/13 Ἰουλίου) καὶ συγχρόνως καὶ τὴν πρὸς τὴν Τραπεζοῦντα ὁδόν· ὁ δὲ φεύγων τουρκικὸς στρατὸς, καταδιωχθεὶς μέχρι Καραϊσσὰρ, τῷ ἄφησεν ἐλευθέραν τὴν πρὸς τὴν Σίβαν, τὸ ἕτερον αὐτοῦ τέρμα, ἄγουσαν.

Τὴν διάβασιν τοῦ Πασκέβιτς διὰ τοῦ ὄρους Σαγανλούγου διεδέχθη ἀμέσως ἐπὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ θεάτρου τοῦ πολέμου ἡ διὰ τοῦ Αἵμου (τῶν Βαλκανίων) διάβασις τοῦ ῥωσσικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ κόμητος Δείβιτς, ὅστις ἀρχηγὸς μέχρι τοῦδε τῶν γενικῶν ἐπιτελῶν διωρίσθη ἀρχιστράτηγος εἰς τὴν θέσιν τοῦ Βιτγενστάϊν. Ὁ Δείβιτς, ἐκ τῆς Σιλεσίας ὁρμώμενος (γενν. τὸ 1785) καὶ εἰς τὴν πολεμικὴν σχολὴν τοῦ Βερολίνου ἐκπαιδευθεὶς, ἦτο ἀνὴρ μικρὸς καὶ ἀσήμαντος τὸ ἀνάστημα, καὶ ἐπί τινα χρόνον διετέλει ἐν τῇ ῥωσσικῇ ὑπηρεσίᾳ ὅλως παρημελημένος καὶ παρηγκωνισμένος. Ἐπιμένων νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ῥωσσικὴν ὑπηρεσίαν ἱκανοποιήθη παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου. Παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν διετηρήθη ὁ Δείβιτς εἰς τὰ ἀξιώματα, τὰ ὁποῖα ἐπὶ Ἀλεξάνδρου κατεῖχε, καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτος Νικο-

Ἐκστρατεία κατὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν

Ἡ Σιλίστρια καὶ ἡ Κουλεύτσα.

λάου, ὅστις καὶ πρὸ τῆς ἐκστρατείας ταύτης καὶ μετ' αὐτὴν τοσοῦτον γενναίως τὸν ἀντήμειψεν ὥστε ἐγένετο ὁ στρατηγὸς μετ' οὐ πολὺ ἀντικείμενον φθόνου καὶ μίσους παρὰ τοῖς Μοσχοβίταις (1). Ἡ θέσις του ἦτο ὑπὸ τὴν κυρίαν ἔποψιν καλλιτέρα τῆς τοῦ προκατόχου του στρατάρχου. Διότι ὁ αὐτοκράτωρ ἔμεινε νῦν μεθ' ὅλης τῆς διπλωματικῆς αὐτοῦ συνοδείας μακρὰν τοῦ στρατοῦ καὶ παρεῖχεν οὕτως εἰς τὸν ἐκ τῆς πείρας τοῦ παρελθόντος ἔτους ἄριστα διδαχθέντα ἀρχηγὸν θέσιν πολὺ εὐαρεστοτέραν, περισσοτέραν μὲν εὐθύνην ἀλλὰ καὶ μεγαλειτέραν ἐλευθερίαν. Ὡς πρὸς τὰ μέσα μόνον καὶ τὰς δυνάμεις δὲν ἦτο ἡ θέσις τοῦ Διέβιτς καλλιτέρα τῆς τοῦ προκατόχου του. Νῦν, ὅτε ἀναμφιβόλως ἰσχυρότατοι μοχλοὶ παρεκίνουν τὸν Τσάρον νὰ μεταχειρισθῇ πάσας τὰς εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ δυνάμεις πρὸς ἐπίτευξιν ταχέος καὶ καταπληκτικοῦ ἀποτελέσματος, νῦν, λέγομεν, ἐπέπρωτο ν' ἀποδειχθῇ ὅτι δὲν ἦτο ἡ πολλάκις ἐξυμνηθεῖσα μετριοπάθεια, ἡ ἐμποδίσασα τὸν Τσάρον νὰ μεταχειρισθῇ καὶ κατὰ τὸ προλαβὸν καὶ κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος μεγαλειτέραν στρατιωτικὴν δύναμιν. Ὁ στρατὸς καὶ μετὰ τὴν προσέλευσιν τῶν ἐφεδρειῶν καὶ πολλῶν Κοζάκων ἐκ τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τοῦ Καυκάσου δὲν ἦτο καὶ πάλιν ἰσχυρότερος, ἀλλὰ μᾶλλον ἀσθενέστερος, μόνον ὅτι ἦτο καλλίτερον ἐφωδιασμένος διὰ πυροβολικοῦ καὶ ἐλαφροῦ ἱππικοῦ· ἀλλ' ἡ διάθεσις τῶν ἀνδρῶν ἦτο κακὴ ἕνεκα τῶν παθημάτων τοῦ παρελθόντος ἔτους καὶ ἐπὶ του πεδίου τῆς μάχης καὶ ἐν τοῖς στρατοπέδοις καὶ ἐν τοῖς νοσοκομείοις. Κατὰ τὸ σχέδιον τῆς ἐκστρατείας ἡ πρώτη ἐπιχείρησις ἦτο ἡ μὴ ἐκτελεσθεῖσα ἅλωσις τῆς Σιλιστρίας, καὶ μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ φρουρίου τούτου ἡ διάβασις τοῦ Αἵμου, ὁ κύριος σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας, τὸ κύριον μέσον πρὸς ἐπίτευξιν ταχείας εἰρήνης. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ λοιπὸν τούτῳ ἐπειράθησαν οἱ Ῥῶσσοι νὰ καταλάβωσι προηγουμένως λιμένα πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Αἵμου, ὅπως ἔχωσι τὸν στόλον στήριγμα. Ὡς τοιαύτη στρατηγικὴ θέσις ἐθεωρήθη

(1) Ῥάδεν, Περιηγήσεις 2, 220.

ἡ Σιζέπολις (ἀρχ. Σωζόπολις ἢ Ἀπολλωνία) ἥτις φαλέστατον λιμένα. Ἡ πόλις αὕτη, πεφρουρημένη ὑπὸ μόνον δυνάμεως, παρεδόθη (3/15 Φεβρ.) μετὰ βραχὺν πυροβολισμόν. Ἀγανακτήσας ἐπὶ τῇ ἐπονειδίστῳ ταύτῃ ἀπωλείᾳ ἐξώπλισεν ὁ Σουλτάνος τὸν στόλον του καὶ διέταξε τὸν τὸ ἐν Αΐδῳ στρατόπεδον διοικοῦντα Ἀγᾶ πασᾶν Χουσεῒν νὰ κυριεύσῃ ἐκ νέου τὴν πόλιν. Ὁ πασᾶς ὅμως οὗτος κατέτριψεν ἑπτὰ ὁλοκλήρους ἑβδομάδας πρὶν ἢ προσέλθῃ ἐκ τῆς εἰς τριῶν μόλις ἡμερῶν ἀπόστασιν κειμένης Ἀΐδου, καὶ οἱ Ῥῶσσοι ἠδυνήθησαν ἐν τῷ μεταξὺ νὰ ἐνισχυθῶσι καὶ ὀχυρωθῶσιν ἀρκούντως, ὅπως τὸν ἀποκρούσωσιν (Ἀπρίλ.). Ὁ τουρκικὸς στόλος εἰσέπλευσε δὶς εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον, καὶ πρῶτον μὲν συνέλαβεν ὅλως τυχαίως ῥωσσικὸν βρίκιον, δεύτερον δὲ ἐπανέπλευσεν εἰς τὰ ἴδια (κατὰ τὸν Ἰούνιον) χωρὶς οὐδὲ κἂν ἀπόπειραν νὰ κάμῃ κατὰ τοῦ ἐν Σιζεπόλει μικροῦ ῥωσσικοῦ στολίσκου. Ὅθεν τὰ πάντα ἦσαν ἐνταῦθα ἕτοιμα, ὅπως γείνῃ ἡ ἕνωσις μετὰ τοῦ διὰ τὴν εἰσβολὴν προσδιωρισμένου στρατοῦ, ὅστις ἦτο ἐν τοσούτῳ ἐνησχολημένος ὑπὸ τὴν διοίκησιν αὐτοῦ τοῦ γενικοῦ ἀρχηγοῦ εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Σιλιστρίας. Ὁ Δείβιτς ἐμποδισθεὶς ὑπὸ ἀλλεπαλλήλων πλημμυρῶν τοῦ Δουνάβεως, ἔφθασε μόλις κατὰ τὸ ἔαρ (5/17 Μαΐου) ἐκ Τσερναβόδας διὰ τῆς Κουσγούσης ἔμπροσθεν τῆς Σιλιστρίας, ἔνθα ἕτερα ἀποσπάσματα, βραδύναντα ἕνεκα ἀκατονοήτου ἀταξίας νὰ διαβῶσι παρὰ τὸ Καλαρὰς τὸν Δούναβιν ἐπὶ σχεδιῶν καὶ λέμβων, ἐπηύξησαν τὸν στρατὸν τῆς πολιορκίας (τὸ δεύτερον καὶ τρίτον σῶμα) εἰς 21,000 ἀνδρῶν, (ἐξαιρουμένης τῆς ἐξ 6500 ἀνδρῶν ἐφεδρείας.) ἐστερημένων ὅμως καὶ αὐτῶν, ὡς καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, τελείου ὑλικοῦ πυροβολικοῦ. Ἡ ἔλλειψις αὕτη παρεῖχεν εἰς τὴν πολιορκίαν ταύτην ἰδιαίτερόν τινα χαρακτῆρα πολέμου δι' ὑπονόμων μὲ πτυάρια καὶ σκαπάνας, κατὰ τὸν ὁποῖον οἱ Ῥῶσσοι διὰ μεθόδου μακροχρονίου καὶ ἐπιπόνου κατέστρεψαν συστηματικῶς τὴν μόλις 30 ποδῶν πλάτος ἔχουσαν τάφρον καὶ κατηδάφισαν τὰς ἐπάλξεις καὶ τὰ τείχη τοῦ φρουρίου. Τὰς ἐργασίας ταύτας ἤρχισαν οἱ Ῥῶσσοι πρὸς τὸ ἀνα-

-πολικὸν μέρος τοῦ φρουρίου, παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ Δουνάβεως, ὅπως ἐν ἀνάγκῃ στηριχθῶσιν ἐπὶ τοῦ στολίσκου τοῦ ποταμοῦ· κατὰ δὲ τοῦ πολὺ καταλληλότερον κειμένου μεσημβρινοῦ προσώπου ἐπεχείρουν οἱ Ῥῶσσοι, κατ' ἀρχὰς ψευδεῖς μόνον ἐφόδους, αἵτινες ὅμως ἐξετασθείσης μετὰ πλείονος προσοχῆς τῆς θέσεως (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἰουνίου) μετεβλήθησαν εἰς πραγματικὴν καὶ κυρίαν ἔφοδον.

Φθάσας εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἠναγκάσθη ὁ Δείβιτς ἕνεκα τῶν ἐκ τοῦ μεσημβρινοῦ θεάτρου τοῦ πολέμου εἰδήσεων ν' ἀπέλθῃ ἐκεῖσε μετὰ τοῦ δευτέρου σώματος, καὶ νὰ ἐμπιστευθῇ τὴν ἐξακολούθησιν τῆς πολιορκίας εἰς τὸν μέχρι 12,000 ἀνδρῶν ἐλαττωθέντα στρατὸν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Κρασόφσκην. Τὴν ἐπὶ τῶν τουρκικῶν δυνάμεων γενικὴν ἀρχηγίαν εἶχεν ὁ προβιβασθεὶς μέγας βεζίρης Ῥεσὶτ πασᾶς. Οὗτος καὶ ὁ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀρχιστράτηγος ἤθελον κατὰ τὴν ἐνεστῶσαν ἐκστρατείαν νὰ ἐπανορθώσωσι διὰ τῆς δραστηριότητός των ὅ,τι οἱ προκάτοχοι αὐτῶν εἶχον παραμελήσει κατὰ τὸ προλαβὸν ἔτος ἕνεκα τῆς μεγάλης των ἀδρανείας· ἤθελον νὰ μετρηθῶσι πρὸς τοὺς Ῥώσσους ἐν στρατηγικαῖς ἐπιχειρήσεσι, πρὸς τὰς ὁποίας πᾶσα γνῶσις καὶ κρίσις ἐλλείπει συνήθως εἰς τοὺς Τούρκους. Ἅμα διοργανίσας ἐν Σούμλᾳ τὴν νεοσυστηθεῖσαν δύναμιν, ἔλαβεν ὁ βεζίρης, καθ' ὃν χρόνον ὁ Δείβιτς οὔτε κἂν εἶχε φθάσει πρὸ τῆς Σιλιστρίας, θέσιν ἐπιθετικὴν κατὰ τοῦ ἕκτου καὶ ἑβδόμου ῥωσσικοῦ σώματος, τὰ ὁποῖα εἰς 14,000 ἀνδρῶν ὡς ἔγγιστα συμποσούμενα ἔστησαν μεταξὺ Πραβάδης καὶ Βάρνας τὰ χειμερινὰ αὐτῶν καταλύματα. Ἐπὶ κεφαλῆς 15 ἕως 20,000 ἀνδρῶν ἐπέπεσεν ὁ Ῥεσὶτ πασᾶς (28/10 Μαΐου) κατὰ τῆς θέσεως τοῦ στρατηγοῦ Ῥὼτ ἐν Πραβάδῃ καὶ Ἐσκὶ Ἀρναούτλαρ εἰς δύο διῃρημένου. Ἔχων τὸ στράτευμα, οὗ μέρος μὲν ὑπὸ τὸν Χαλὶλ πασᾶν ἔλαβε τὴν συντομωτέραν ὁδὸν διὰ τοῦ ὀροπεδίου τοῦ Κόδνου καὶ τῆς Κυρέβνας, μέρος δὲ ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ τοῦ βεζίρου πέραν τοῦ Γενιπαζάρου καὶ τῆς Νεόβεσκας, ἤθελε ν' ἀποκλείσῃ τὸν Ῥὼτ ἀπὸ τῆς πρὸς τὸν ποταμὸν συγκοινωνίας. Καθ' ἣν ἡμέραν ὁ Δείβιτς ἔφθασε πρὸ τῆς Σιλισ-

στρίας, προσέβαλεν ὁ Ρεσὶτ πασᾶς (5|17 Μαΐου) τὴν ὠχυρωμένην παρὰ τὸ Ἐσκῆ Ἀρναουτλὰρ θέσιν, ἔνθα ὁ Ρὼτ ἐν ἀμφιῤῥεπεῖ κατ' ἀρχὰς μάχῃ ἀντέστη ἐπὶ τέσσαρας ὁλοκλήρους ὥρας κατὰ τῶν πολὺ ἀνωτέρας τὰς δυνάμεις ἐχόντων ἐχθρῶν καὶ ἐπὶ τέλους τοὺς ἔτρεψεν εἰς φυγήν. Τρία ῥωσσικὰ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ρύνδεν συντάγματα καταδιώκοντα τοὺς φεύγοντας συνηντήθησαν ἔξωθεν τῆς παρὰ τὸ Δερέκιοϊ φάραγγος μετὰ τῆς τουρκικῆς ἐφεδρείας, ἥτις ἀποκόψασα τὸ ἐκ τῆς φάραγγος ἐξερχόμενον σύνταγμα τῆς Ὀχότσκης μετὰ 6 τηλεβόλων τὸ κατέστρεψε σχεδὸν ἐντελῶς. Αὕτη ὅμως ἦτο καὶ ἡ μόνη ἐπιτυχία τοῦ βεζίρου, ὅστις ἐπέστρεψεν εἰς Σούμλαν, ἀφ' οὗ ἀπεκρούσθη ὁ συγχρόνως κατὰ τῆς ἐν Πραβάδῃ θέσεως ὁρμήσας Χαλὶλ πασᾶς. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἡ προσωπικὴ ἀνδρία τῶν δύο τετραυματισμένων πασάδων, ἡ πεισματώδης τῶν Τούρκων ἐπίθεσις, ἡ ἐν τοῖς κινήμασιν αὐτῶν τηρηθεῖσα τάξις, ἀνενέωσαν τοὺς φόβους τῶν Ρώσσων περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς τουρκικῆς στρατιωτικῆς πειθαρχίας· ὅθεν καὶ ὁ Δείβιτς ἐθεώρησε τὴν ὑποστᾶσαν μικρὰν ἧτταν ἀρκούντως σπουδαίαν, ἵνα ἐξ Σιλιστρίας σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τοῦ Ρὼτ, ὅστις ὑπεχώρησε πρὸς βοῤῥᾶν εἰς Κοσλούτσαν. Ἵνα δὲ φέρῃ ἀντιῤῥοπίαν κατὰ τῆς ἑνώσεως τῶν δύο Ῥώσσων στρατηγῶν ἠθέλησεν ὁ βεζίρης ἵνα συγκεντρώσῃ περὶ ἑαυτὸν τὸν πασᾶν τοῦ Ρουστσουκίου ἢ καὶ νὰ παρασκευάσῃ ἰσχυρότερον ἀντιπερισπασμὸν τοῖς Ῥώσσοις κατὰ τὴν δεξιὰν τοῦ Δουνάβεως ὄχθην· ἀλλὰ τὸ ὑπὸ τοῦ πασᾶ τοῦ Ῥουστσουκίου ἐν Ῥασγράδῃ μόλις συγκεντρωθὲν στρατιωτικὸν σῶμα διελύθη ὑπὸ τοῦ ἐπιπεσόντος στρατηγοῦ Κράϊτς, ὅστις ἐτήρει ἐν Καοργοῦ θέσιν κατοπτευτικήν. Οὕτως ὁ βεζίρης δὲν εἶχεν εἰμὴ μόνον τὸν ἴδιον αὐτοῦ στρατὸν, ὅταν (16/28 Μαΐου) μετὰ 40,000 ὡς λέγεται ἀνδρῶν παρηκολούθησε τὸν στρατηγὸν Ῥὼτ μέχρι Κοσλούτσας, ἔνθα δὲν ἐτόλμησε νὰ προσβάλῃ αὐτὸν, ἐνισχυθέντα σημαντικῶς, ἐν τῇ ὀχυρᾷ αὐτοῦ θέσει. Ἐπέστρεψε λοιπὸν πάλιν διὰ τοῦ ὀροπεδίου τοῦ Κόβνου, τὸ ὁποῖον περικλείεται ἐν ἐκτεταμένῳ κύκλῳ πρὸς βοῤῥᾶν καὶ ἀνατολὰς ὑπὸ τοῦ Πραβάδη ποταμοῦ, καὶ ἐπειράθη νὰ

κυριεύσῃ διὰ πολιορκίας τὴν Πραβάδην· ἀλλὰ ἀπώλεσεν οὕτως ἐν ἀσκόποις ἀψιμαχίαις ὀκτὼ πολυτίμους ἡμέρας, καθ' ἃς ἔλαβεν καιρὸν ὁ τῶν Ῥώσσων ἀρχιστράτηγος νὰ προσέλθῃ. Ὁ Δείβιτς ἀναχωρήσας ἐκ Σιλιστρίας (24/5 Ἰουνίου) προσεκάλεσε πρῶτον πλησίον του τὸν στρατηγὸν Κράϊτς, καὶ μετὰ ἐπίπονον ἕνεκα τοῦ σφοδροῦ καύσωνος καὶ τῶν δυσβάτων ὁδῶν πενταήμερον ὁδοιπορίαν ἡνώθη μετὰ τοῦ Ῥώτ, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε προβῆ πάλιν μέχρις Ἐσκῆ Ἀρναουτλάρ. Ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Ῥώσσων ἦσαν αἱ γνῶμαι διῃρημέναι, καὶ οἱ μὲν ἐπρότεινον νὰ κυριευθῇ ἐξ ἐφόδου ἡ Σούμλα ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ μεγάλου βεζίρου, ἀλλ' ὁ Δείβιτς ἀπεφάσισε νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς καλῆς εὐκαιρίας ὅπως ἐπιπέσῃ κατὰ τῶν Τούρκων ἐν ἀνοικτῷ πεδίῳ, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κατέλαβε μεταξὺ Σούμλας καὶ Πραβάδης θέσιν δι' ἧς ἀπεκόπτετο τῷ πασᾷ ἡ πρὸς τὴν Σούμλαν ὑποχώρησις. Ἡ ἀπόφασις αὕτη ἀνταπεκρίνετο εἰς τὸ σύστημα τοῦ Πασκέβιτς καὶ ἔσχεν ὁμοίως ἀποτελεσματικὴν ἔκβασιν. Ὁ βεζίρης ἅμα ἔμαθεν ὅτι ῥωσικὸν σῶμα κινεῖται κατὰ τῆς Σούμλας (περὶ τοῦ Δείβιτς πιθανὸν ὅτι οὐδὲν ἐγίνωσκε) ἔλυσε (20/10 Ἰουνίου) τὴν πολιορκίαν τῆς Πραβάδης καὶ διὰ τῆς κορυφῆς τοῦ ὀροπεδίου ὑπεχώρησε κατεσπευσμένως πρὸς τὸ ὀρεινὸν αὐτοῦ στρατόπεδον. Τὸ κατεσπευσμένον τοῦτο κίνημα κατετάραξε τοὺς Ῥώσσους, οἵτινες κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἦσαν διεσκορπισμένοι ἐν ἐκτεταμένῳ ἡμικυκλίῳ, ὁ μὲν Κράϊτς μετὰ 2500 ἀνδρῶν ἐν Βουλανίκῃ, ὁ δὲ κόμης Πάλεν μετὰ 14,000 ἀνδρῶν ἐν Ματάρᾳ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Πραβάδη ποταμοῦ, ὁ Ῥὼτ καὶ ὁ Ῥύδιγερ πρὸς βοῤῥᾶν ἐν Κοσλούτσᾳ μετὰ 12,000 ἀνδρῶν, καὶ ὁ Κυπριάνωφ ἐν Πραβάδῃ μετὰ 2800 ἀνδρῶν. Πέντε μίλια ἀπεῖχε τὸ ἓν ἄκρον τοῦ ἡμικυκλίου ἀπὸ τοῦ ἑτέρου. Ὁ βεζίρης εἶχεν ἐνώπιόν του τρεῖς ὁδούς, τὴν μὲν πρὸς βοῤῥᾶν διὰ Γενιπαζάρου καὶ Νεύτσας, καθ' ἣν ἤθελε συναντήσει τὸν Ῥὼτ καὶ τὸν Ῥύδιγερ, τὴν δὲ πρὸς μεσημβρίαν διὰ Καμάρνης καὶ Μαρὰς, ἐφ' ἧς ἦτο μὲν ἐξησφαλισμένος ἐκ μέρους τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλ' ἕνεκα τῶν πολλῶν κοιλάδων τοῦ Καμτσίκη ποταμοῦ εἶχε πορείαν ἐπίπονον τὰ μάλιστα· ἡ συν-

συντομωτέρα ὁδὸς διήρχετο ἐπὶ τοῦ ὀροπεδίου διὰ τῶν χωρίων Μαρκόφσκας καὶ Τσιρκόβνας, ὅθεν ἠδύνατο νὰ κατοπτεύσῃ ὅλην τὴν θέσιν τῶν ῥωσσικῶν δυνάμεων. Ἐὰν διήρχετο διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης κατὰ τὴν 29/10 Ἰουνίου ἠδύνατο εὐκόλως νὰ διασχίσῃ τὸ σῶμα τοῦ κόμητος Πάλεν καὶ νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Σούμλαν, καὶ οἱ στρατηγοὶ τῶν Ῥώσσων ἤθελον δειλιάσει, ὡς καὶ κατὰ τὸ προλαβὸν ἔτος, νὰ διαβῶσι τὸν Αἶμον. Ἀλλ' ὁ ἄλλως δραστήριος πασᾶς κατέτριψεν εἰς μάτην τὴν πολύτιμον ταύτην ἡμέραν,, καὶ ἐν νυκτὶ συγκεντρώσας περὶ ἑαυτὸν τὰ ὑπὸ τὸν Ῥὼτ καὶ τὸν Ῥύδιγερ σώματα ἀπέκοψεν ὁ Δείβιτς μετὰ 28,000 ἀνδρῶν τῷ βεζίρῃ τὴν δίοδον (30/11 Ἰουνίου). Πρὸς κατόπτευσιν τῶν προχωρούντων Τούρκων ἔστειλεν ὁ στρατάρχης τὸν στρατηγὸν Ὀστρολέγκον ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὄπισθεν τῆς Κουλεύτσας καὶ Τσιρκόβνας ἱσταμένης προφυλακῆς, πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ ὀροπεδίου. Ἀλλ' ὑπὸ κεκρυμμένου τηλεβολοστασίου ὑποδεχθὲν, ὑπὸ τῶν ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ ὄρους ὁρμώντων Σπαχίδων κατὰ μέτωπον προσβληθὲν καὶ ἐκ τῶν δύο πτερύγων περικυκλωθὲν ὑπέστη τὸ ῥωσσικὸν τοῦτο σῶμα πλείστας ζημίας, καὶ οἱ Τοῦρκοι ἀποκρούσαντες αὐτὸ κατέλαβον τὰ δύο χωρία. Καὶ ἐκ τῶν ἀποσπασμάτων, τὰ ὁποῖα ὁ κόμης Πάλεν ὡδήγησε πρὸς βοήθειαν τῆς προφυλακῆς, ἐρρίφθη τὸ πρῶτον κατὰ τοῦ δευτέρου. Ὑπῆρχε στιγμὴ, καθ' ἣν, τοῦ Ῥὼτ καὶ τοῦ Ῥύδιγερ εἰς ἀπόστασιν μιᾶς ἔτι ὥρας εὑρισκομένων, ἠδύνατο ὁ βεζίρης νὰ ἐπιπέσῃ μεθ' ὅλης αὐτοῦ τῆς δυνάμεως κατὰ τοῦ Πάλεν· ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν πρώτην αὐτοῦ ἐπιτυχῆ ἔφοδον δὲν ὑπεστήριξαν αἱ ἐφεδρεῖαι, ἐπειδὴ δὲ αὐτὸς δὲν εἶχέ τι ν' ἀντιπαρατάξῃ κατὰ τοῦ ἐπελθόντος ῥωσσικοῦ πυροβολικοῦ, ἐπῆλθε πρῶτον στάσις ἐν τῇ μάχῃ καὶ μετὰ μεσημβρίαν ὑπεχώρησαν οἱ Τοῦρκοι πρὸς τὸ ὄρος, καὶ ἐλθόντων τοῦ Ῥὼτ καὶ τοῦ Ῥύδιγερ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, προέβη ὁ Δείβιτς εἰς ἔφοδον κατὰ τῆς θέσεως τῶν Τούρκων. Καὶ ὅμως ἂν καὶ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τούτου, τοῦ καταλληλοτάτου εἰς τὴν ἄμυναν τῶν Τούρκων, τὸ μὲν ῥωσσικὸν πυροβολικὸν ὀλίγον τὸ δὲ ἱππικὸν οὐδόλως ἠδύνατο νὰ συμπράξῃ, οἱ Τοῦρκοι δὲν περιέμε-

νον τὴν ἔφοδον· ἡ ὑποχώρησίς των εἶχεν ἤδη ἀρχίσει, ὅτε αἴφνης ἐκραγείσης πυριτοφόρου ἁμάξης μετεβλήθη ἡ ὑποχώρησις εἰς ἄτακτον φυγήν· οἱ τακτικοὶ ἔρριψαν κατὰ γῆς τὰ πυρόβολα καὶ τὰς λόγχας των· τὸ πυροβολικὸν καὶ τὰ σκεύη ἐγκατελείφθησαν καὶ ὅλος ὁ στρατὸς διεσκορπίσθη τῇδε κἀκεῖσε ἐντὸς τοῦ δάσους καὶ ἐπὶ τοῦ ὄρους, ὀλίγων μόνον πεσόντων καὶ αἰχμαλωτισθέντων. Ὁ βεζίρης ὑπεχώρησε διὰ Μαρὰς εἰς Σούμλαν μετὰ 600 περίπου ἱππέων. Ἐκ τῶν διασκορπισθέντων στιφῶν κατέφυγον ἐπανειλημμένως πολλοὶ ἄνδρες πρὸς αὐτὸν εἰς Σούμλαν.

Ἡ διάβασις τοῦ Αἵμου. Τὸ ἀνεπαρκὲς τῶν μέσων δὲν ἐπέτρεπεν εἰς τὸν Δείβιτς νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς κατὰ τὴν Κουλεύτσαν ἐπιτυχίας πρὸς ταχεῖαν ἀνάπτυξιν τῶν κινημάτων του. Ἐλαττωθέντος τοῦ στρατοῦ του μετὰ τὰς ὑποστάσας ζημίας μέχρι 30,000 ἀνδρῶν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τῶν ὀρέων καὶ τοῦ τουρκικοῦ κράτους μετὰ μόνων 18,000 ἀνδρῶν (διότι ἠναγκάζετο ν' ἀφήσῃ πρὸ τῆς Σούμλας τοὐλάχιστον 10,000 ἄνδρας) ὅθεν ἠναγκάσθη ὁ στρατὸς νὰ μείνῃ (1/13 Ἰουνίου), ὡς καὶ κατὰ τὸ προλαβὸν ἔτος ἐν ταῖς παρὰ τὴν Σούμλαν θέσεσι, καὶ ἀπώλεσεν ἀδίκως καὶ χρόνον πολύτιμον καὶ εὐκαιρίαν καὶ τὴν καλὴν ἐποχὴν τοῦ ἔτους, μέχρις οὗ τὸ τὴν Σιλίστριαν πολιορκοῦν σῶμα ἦτο εἰς κατάστασιν νὰ προσέλθῃ εἰς αὐτόν. Ἡ ἀγγελία τῆς ἥττης τοῦ βεζίρου κατεθορύβησε μὲν τοὺς ἐν Σιλιστρίᾳ Τούρκους, ἀλλὰ δὲν κατέβαλεν αὐτοὺς ἀμέσως. Καὶ ἐνταῦθα παρεσκευάσθησαν οἱ Τοῦρκοι εἰς πεισματώδη ἀντίστασιν καὶ ἀόκνως ἐπεχείρουν ἐξόδους πρὸς ματαίωσιν τῶν πολιορκητικῶν ἐργασιῶν, καὶ ἀνέσκαπτον ὑπονόμους, μέχρις οὗ ἐνσκηψάσης τῆς πείνης εἰς τὴν ὅλως ἀποκεκλεισμένην πόλιν καὶ ἐπελθούσης διαφωνίας παρὰ τοῖς ἀρχηγοῖς τῶν σωμάτων, ἠναγκάσθησαν οὗτοι νὰ παραδώσωσι (17/29 Ἰουνίου) τὸ φρούριον μετὰ πολιορκίαν ἑπτὰ ὅλων ἑβδομάδων, καθ' ἣν οἱ Ῥῶσσοι τρισχιλίους μὲν ἄνδρας φονευθέντας ἀπώλεσαν καὶ πλεῖστα ὅσα πολεμεφόδια κατηνάλωσαν. Μόλις ἀφ' οὗ ὁ Κρασώφσκης ἦτο εἰς κατάστασιν νὰ καταλάβῃ διὰ τοῦ τρίτου αὐτοῦ σώματος τὰς πολιορκητικὰς περὶ τὴν Σούμλαν θέσεις καὶ νὰ

εἰσέλθῃ εἰς Γενιπάζαρον καὶ Μαρὰς, ἤρχισεν ὁ Δείβιτς (περὶ τὰ μέσα τοῦ Ἰουλίου) νὰ ἐκτελῇ τὴν διὰ τοῦ Αἵμου διάβασιν. Καὶ ὁ μὲν Ῥὼτ διετάχθη ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἕκτου σώματος νὰ διαβῇ τὸ ὄρος ἐπὶ τῆς ἀπὸ Βάρναν εἰς Πύργον ἀγούσης, ὁ δὲ Ῥύδιγερ μετὰ τοῦ ἑβδόμου σώματος ἐπὶ τῆς ἀπὸ Πραβάδης εἰς Ἄϊδον· τὸ στρατόπεδον τοῦ ἀρχιςρατήγου εὑρίσκετο παρὰ τῇ ὀπισθοφυλακῇ, ἀποτελουμένῃ ὑπὸ τοῦ ὑπὸ τὸν κόμητα Πάλεν δευτέρου σώματος. Ὁ βεζίρης φοβούμενος μὴ ἐπαναληφθῇ ἡ σοβαρὰ πολιορκία τῆς Σούμλας τοῦ προλαβόντος ἔτους, προσεκάλεσε περὶ ἑαυτὸν πάντας τοὺς ἐν τοῖς στενοῖς τῶν ὀρέων διεσκορπισμένους ἄνδρας, ὥστε οἱ Ῥῶσσοι κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ ὡς φρικώδους φημιζομένου ὄρους οὐδὲν σχεδὸν εὗρον πρόσκομμα. Μόνον πλησιάσαντες πρὸς τὸν Καμτσίκην ποταμὸν εὗρον οἱ Ῥῶσσοι παρὰ τὸ «Γεφυροχῶρι» (Κιοπρίκοϊ) καὶ κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ παρὰ τὰς θέσεις Δερβὶς Ἰωβὰν καὶ Ποδβάσῃ μικρά τινα ὀχυρώματα, τὰ ὁποῖα ἄνευ μεγάλου κόπου ἐκυρίευσαν. Τὴν διὰ τοῦ ὄρους ὁδὸν, τὴν ἀπὸ τοῦ Κιοπρίκοϊ κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν διὰ τῆς εὐπροσβλήτου καὶ ἐκτεταμένης πεδιάδος τῆς Δελίτσας πρὸς τὴν Ἄϊδον ἄγουσαν, παρῄτησαν οἱ στρατηγοὶ Ῥὼτ καὶ Ῥύδιγερ ἕνεκα τῆς δυσκόλου τῶν σκευῶν μετακομίσεως διὰ τῶν πολλῶν τοῦ χειμάῤῥου πόρων, καὶ ἐπροτίμησαν τὴν μακροτέραν ὁδὸν τὴν παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ Καμτσίκη διὰ τοῦ Δερβὶς Ἰωβὰν πρὸς τὸ Ἀρναουτλὰρ καὶ τὸ Ἐρκέτς φέρουσαν. Ἐντεῦθεν ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους, τοῦ ὁποίου τὸ ὕψος πρὸς τὸ ἀνατολικὸν τοῦτο μέρος δὲν ὑπερβαίνει τοὺς τετρακισχιλίους πόδας, εἶδον οἱ ὁδοιποροῦντες Ῥῶσσοι τὰς σημαίας τοῦ στόλου, πρὸς τὸν ὁποῖον ἡνώθησαν μετ' οὐ πολὺ ἐν τοῖς ὀχυροῖς λιμέσι τοῦ Μισιβρίου, τοῦ Ἀϊόλου καὶ Πύργου, τοῖς ἄνευ ἀντιστάσεως παραδοθεῖσιν (11/23 καὶ 12/24 Ἰουλίου). Μετὰ ἐννεαήμερον ἐπιτυχεστάτην ὁδοιπορίαν 25 λευγῶν συνεκεντρώθη ὁ ῥωσσικὸς στρατὸς παρὰ τὸ Ῥουμελίκιοϊ. (12/24 Ἰουλίου). Κατὰ καλὴν τοῦ Δείβιτς τύχην προεπορεύετο τῆς ὁδοιπορίας του ἡ φήμη περὶ φοβερῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων, ἃς εἶχεν ὑπὸ τὰς διαταγάς του· καὶ αὐτοὶ οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ τουρ-

κικοῦ στρατοῦ ἐπίστευον ὅτι ὁ στρατὸς τοῦ Δεΐβιτς συνέκειτο ἐξ 100,000 ἀνδρῶν, καὶ οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει διπλωμάται ὅτι συνίσταται ἐξ 60,000 ἀνδρῶν τοὐλάχιστον. Ἐν τῷ ῥωσσικῷ στρατἀρχείῳ, ἔνθα ἐπίσης ἐσφαλμένως ὑπελογίζοντο αἱ τῶν ἐχθρῶν δυνάμεις καὶ ἀκριβῶς ἐγνωρίζετο ἡ ἰδία ἀδυναμία, ἐφαίνετο ὡς ἐκλείπουσα ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ στιγμῇ τῆς ἐπιτυχίας ἡ πεποίθησις, ἥτις παρὰ τοῖς περὶ τὸν Πασκέβιτς ηὔξανεν ἀείποτε μετὰ τῆς ἐπιτυχίας. Στρατηγοί τινες ἐπρότειναν, κυριευθέντων ἤδη τῶν λιμένων καὶ τῶν στενῶν, νὰ μὴ προβῶσι περαιτέρω, ἀλλὰ μέρος τοῦ στρατοῦ νὰ ἐπιστρέψῃ πάλιν πρὸς τὰ ὀπίσω, νὰ κυριεύσῃ τὴν Σούμλαν καὶ νὰ περιμένῃ ἐπικουρίας, διότι ἐνόμιζον ὅτι ἐνώπιόν των ἵστατο ἔτι ἐν Αἴδῳ τὸ κέντρον τῶν τουρκικῶν δυνάμεων. Καὶ ἂν καὶ τὴν πλειοψηφίαν εἶχον οἱ εὐτολμότεροι στρατηγοί, οἵτινες ἐπρότειναν τὴν ταχεῖαν κατὰ τῆς Ἀδριανουπόλεως προχώρησιν, οὐχ ἧττον ὅμως ἀπεφασίσθη ἡ ἐπιχείρησις αὕτη νὰ γείνῃ μετὰ πλείστης ὅσης περισκέψεως καὶ νὰ περιμείνωσι πρότερον, μὴ ὁ βεζίρης ἐκτελέσῃ κίνημά τι ἐκ τοῦ ὀρεινοῦ αὐτοῦ φρουρίου τῆς Σούμλας. Ὁ Ῥύδιγερ ἐπέπεσε πρῶτος (13|25 Ἰουλίου) μετὰ τοῦ ἑβδόμου σώματος κατὰ τῆς Αἴδου, ἔνθα εἶχε μὲν ἀποστείλει ὁ βεζίρης 12,000 ἀνδρῶν, οἵτινες ὅμως χωρὶς νὰ προτείνωσι σχεδὸν ἀντίστασιν ἐγκατέλιπον τὴν πόλιν καὶ πλεῖστα τρόφιμα καὶ ὅπλα. Ἡ ἐπιτυχία αὕτη ὤφειλε νὰ ἐνθαῤῥύνῃ τοὺς Ῥώσσους νὰ προχωρήσωσιν ἄνευ ἀναβολῆς πρὸς τὴν Ἀδριανούπολιν. Ἀλλὰ φοβούμενος ἀείποτε κίνημά τι τῶν ἐν Σούμλᾳ ἐχθρῶν καὶ βλέπων τὴν δεξιὰν αὐτοῦ πτέρυγα ἐπαπειλουμένην, ἔπεμψεν ὁ Δεΐβιτς καὶ νῦν ἤδη, διασκορπίζων τὸν στρατόν του, ἀποσπάσματά τινα πρὸς τὰς μεσημβρινὰς ὑπωρείας τοῦ Αἵμου μέχρις Ἰαμβολίου καὶ Σλίβνου εἰς 15 λευγῶν ἀπὸ τοῦ Πύργου ἀπόστασιν. Πρὸς τὸ Σλίβνον ὡδήγησεν αὐτὸς ὁ Δεΐβιτς (31/12 Αὐγ.) σχεδὸν σύμπαντα τὸν στρατόν του, ἐπὶ τῇ ἁπλῇ φήμῃ, ὅτι ἵσταται ἐκεῖ ὁ Ῥεσὶτ πασᾶς, ὅπου, ἐὰν δὲν διενοεῖτο νὰ ἐπιπέσῃ μεθ' ὅλης αὐτοῦ τῆς δυνάμεως κατὰ τοῦ Κρασώφσκη καὶ κατὰ τῶν νώτων τῶν Ῥώσσων, ἔπρεπε βεβαίως

νὰ ἦναι ἡ θέσις τοῦ βεζίρου, ὅπως προστατεύσῃ ἢ καταλάβῃ τὴν Ἀδριανούπολιν, συγκεντρώσῃ περὶ ἑαυτὸν πάσας τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει διαθεσίμους δυνάμεις καὶ εἰ δυνατὸν ἑλκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν τοὺς Ἀλβανοὺς τοῦ πασᾶ τῆς Σκόδρας. Μόλις ἀφοῦ ἐπείσθη ὁ Δείβιτς περὶ τῆς ἀπάτης του, ἀφ' οὗ εἶδεν ὅλως καταβεβλημένην τὴν δύναμιν καὶ τὸ θάῤῥος τοῦ ἐχθροῦ, ἀφ' οὗ πᾶσαι αἱ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχόμεναι θέσεις παρεδόθησαν ἀμαχητὶ καὶ πᾶσαι αἱ τοῦ Αἵμου δίοδοι ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἐμινὲ μέχρι τῆς Κασάνης περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Ῥώσσων, ἀφ' οὗ μετὰ τὴν διάλυσιν τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων ἐντεῦθεν τοῦ ὄρους δὲν ἦτο πλέον εἰς κατάστασιν ὁ βεζίρης ἔστω καὶ διὰ ἀποκέντρων ὁδῶν νὰ συγκοινωνήσῃ πρὸς τὴν Ἀδριανούπολιν, τότε μόλις ἀπεφάσισεν ὁ Δείβιτς (2/14 Αὐγ.) ν' ἀρχίσῃ τὴν ὑπὸ ἀφόρητον καύσωνα τὰ μάλιστα ἐπίπονον πορείαν ἐπὶ τῆς πεπυρωμένης καὶ πετρώδους ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐκ Σλίβνου διὰ τοῦ Ἰαμβολίου παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Τούντσα ποταμοῦ. Οὐδεμίαν ἀντίστασιν εὗρε καθ' ὅλην τὴν ὁδὸν μέχρις Ἀδριανουπόλεως. Ἐν Ἀδριανουπόλει δὲ ἵστατο κατὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Δείβιτς (7/19 Αὐγ.) ὁ Χαλὶλ πασᾶς μετὰ 10—12,000 ἀνδρῶν, συνισταμένων ἐκ τῶν διασκορπισθέντων στιφῶν τῶν παραδοθεισῶν ἐπὶ τοῦ Αἵμου φρουρῶν. Διὰ τοῦ στρατοῦ τούτου ἠδύνατο ὁ νεαρὸς πασᾶς νὰ φέρῃ τοὺς Ῥώσσους εἰς δεινὴν ἀμηχανίαν· ἠδύνατο νὰ διοργανίσῃ ὁμοῦ μετὰ τῶν ὡπλισμένων πολιτῶν τῆς πολυανθρώπου πόλεως ἄμυναν, ἥτις ἐκτελουμένη μὲ τὴν συνήθη τῶν Τούρκων ἐγκαρτέρησιν ἤθελεν ἀναχαιτίσει λίαν ἐπικινδύνως τὴν θριαμβευτικὴν τοῦ ἐξηντλημένου ῥωσσικοῦ στρατοῦ πορείαν· ἠδύνατο τέλος διὰ ἐπιτηδείων διαπραγματεύσεων νὰ πείσῃ εἰς μεγάλην τινὰ ἐπιχείρησιν τὸν Μουσταφᾶ πασᾶν τῆς Σκόδρας, τὸν φιλόδοξον ἐκεῖνον ζηλωτὴν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, τὸν ὑπέρμαχον τῆς καταβληθείσης μερίδος τῶν γενιτσάρων, ὅστις κατὰ τὸ προλαβὸν ἔτος εἶχεν ἀρνηθῆ τὴν συνδρομήν του ὅπως ταπεινώσῃ τὸν Σουλτάνον καὶ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ δεχθῇ τοὺς ὅρους του ἀντὶ τῆς συνδρομῆς, ὅστις εὗρε νῦν κατάλληλον τὴν εὐκαιρίαν, καὶ ἤρχε-

το ἐκ Σοφίας μετὰ 40,000 Ἀλβανῶν πρὸς τὰ νῶτα καὶ τὰ ἄκρα τῶν Ῥώσσων, ἔχων τὴν προφυλακήν του ἤδη παρὰ τὴν Φιλιππούπολιν. Ἐὰν τὰ σχέδια ταῦτα τῷ ἦσαν ὑπὲρ τὸ δέον εὔτολμα, ἠδύνατο ὁ Χαλὶλ πασᾶς νὰ ὑποχωρήσῃ ἀνεμποδίστως εἰς Κωνσταντινούπολιν, διότι κατὰ τὴν φύσιν τῆς χώρας εὕρισκε πανταχοῦ καταλληλοτάτας πρὸς ἄμυναν θέσεις. Οὐδὲν τούτων ἔπραξεν. Ὁ πασᾶς ἐπρότεινεν ἑκουσίως ὅρους περὶ παραδόσεως, οὓς ὁ Δείβιτς προθύμως ἐδέχθη· τὰ τουρκικὰ στρατεύματα κατέθεσαν τὰ ὅπλα καὶ ἀπῆλθον οἴκαδε· τοῖς ἐμποδίσθη μόνον νὰ μεταβῶσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐφαίνετο ὅτι ἡ μοιρόδοξος πρόληψις περὶ τοῦ δύοντος ἀστέρος τοῦ τουρκικοῦ κράτους εἶχε καταλάβει καὶ παραλύσει τὸν τουρκικὸν στρατὸν (1). Τοιαύτη ἐντελὴς παραλυσία πασῶν τῶν ἠθικῶν καὶ ὑλικῶν δυνάμεων ἐν τῷ ἐχθρικῷ στρατοπέδῳ ἔπρεπε δικαίως νὰ καταστήσῃ τὸν στρατάρχην τῆς Ῥωσσίας προπετῆ, ὅσῳ ὀλίγον καὶ ἂν ἔκειτο ἡ προπέτεια ἐν τῇ φύσει καὶ τῇ πολεμικῇ μεθόδῳ αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ αἱ ῥηταὶ τοῦ Τσάρου διαταγαὶ τῷ διέγραφον νὰ μὴ ἀναστείλῃ τὰς ἐχθροπραξίας πρὶν ἢ ἐξασφαλισθῇ ἡ εἰρήνη. Ὁ κόμης Πάλεν ἐπροχώρησεν ἄνευ ἀναβολῆς πρὸς τὴν Κιρκιλίσσαν καὶ ἦλθεν (25/6 Σεπτεμ.) εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους Στράντσα Βίζαν, ὅθεν ἠδύνατο νὰ συγκοινωνῇ μετὰ τοῦ ναυάρχου Greigh, ὅστις εἶχε κυριεύσει διὰ τοῦ στόλου τοὺς λιμένας τοῦ Βασιλικοῦ, τοῦ Ἀχτεβολοῦ καὶ τῆς Μηδίας. Ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος ἐπορεύθη ὁ στρατηγὸς Σήβερς διὰ τῶν Δημοτικῶν εἰς τὴν ἐπὶ τῆς Θρᾳκικῆς παραλίας τῆς Προποντίδος Αἶνον (26/7 Σεπτ.), μέχρις ἧς ὁ ναύαρχος Ῥικὸρ εἶχεν ἐκτείνει ἀπ' ἀρχῆς ἤδη τῆς ἐκστρατείας τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ Ἑλλησπόντου, ὅπως παρεμποδίσῃ τὴν ἐπισίτισιν τῆς Ἀδριανουπόλεως. Κατὰ δὲ τὸ κέντρον ἐπροχώρησεν ἐπὶ τῆς μεγάλης πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν λεωφόρου ὁ στρατηγὸς

(1) Πῶς γίνεται, ἠρώτησεν ὁ Michaud Τοῦρκόν τινα μικρὸν μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα, ὥστε ὁ ποτὲ τοσοῦτον ἀκμαῖος νῦν δὲ τοσοῦτον ῥάθυμος λαός σας ἐπροχώρει ἄλλοτε μὲν τοσοῦτον ταχέως, νῦν δὲ τοσοῦτον βραδέως; Ἐπειδή, ἀπήντησεν ὁ Τοῦρκος, τότε μὲν ἠρχόμεθα, νῦν δὲ ἀπερχόμεθα.

'Ρώτ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἕκτου σώματος, τοῦ ὁποίου ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ ἐξετέλεσεν ἐπιδρομὰς μέχρι Τσορλοῦ καὶ 'Ροδοστοῦ. Ἡ ὑφήλιος ἅπασα ἐπερίμενεν ἐν μέρει μὲν μετὰ φόβου ἐν μέρει δὲ μετ' ἀγαλλιάσεως νὰ ἴδῃ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν κυματίζουσαν τὴν ῥωσσικὴν σημαίαν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἡ ἐν Παρισίοις ῥωσσικὴ πρεσβεία διέδωκε διὰ τῶν γαλλικῶν ἐφημερίδων ὅτι ἡ 'Ρωσσία θέλει ἐκδιώξει τὸν Σουλτάνον εἰς τὴν Ἀσίαν ἢ ἀνεχθῇ αὐτὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὅπως ἠνέχθη τὸν βασιλέα τῆς Πολωνίας μετὰ τὸν πρῶτον τοῦ κράτους τούτου διαμελισμόν.

Ἐπιθεώρησις τῆς θέσεως τοῦ πολέμου.

Ἐν τῇ κρίσει ταύτῃ δὲν ἀπεδείχθη ὁ Σουλτάνος Μαχμοὺτ ὁ ἀναμορφωτὴς τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, ὡς εἶχε προαναναγγείλει αὐτὸς ἑαυτόν. Διότι καὶ αὐτὴν τὴν πολλάκις φανερωθεῖσαν παράλογον ἐπιμονήν του δὲν ἐπέδειξεν ἐν τῇ κρισιμωτάτῃ ταύτῃ στιγμῇ, ἐξ ἧς, ὠφελούμενος ἐπιτηδείως, ἠδύνατο νὰ ἐξέλθῃ νικητὴς κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην ἐκστρατείαν τῶν 'Ρώσσων. Ψηφισθείσης τῆς ἐκτεταμένης μεταῤῥυθμίσεως τοῦ στρατοῦ, ἤρξατο ἡ Πόλη νὰ σκέπτηται καὶ νὰ ἐκτελῇ σειρὰν μεγάλων προπαρασκευῶν, ὅπως ἐν περιπτώσει ἐπιθέσεως τῶν 'Ρώσσων κατὰ τῆς πρωτευούσης δυνηθῇ ν' ἀντιτάξῃ φοβερὰν ἀντίστασιν ἐν τῷ ἀπορθητοτάτῳ τούτῳ τῆς ὑφηλίου φρουρίῳ. Κατά τι σχέδιον ἀμύνης, ἐγκριθὲν ὑπὸ τοῦ διβανίου, ἀπεφασίσθη νὰ ἐρημωθῇ ὁ ὑπὸ τοῦ ὄρους Στράντσα διασχιζόμενος Ἰσθμὸς, ἐπὶ τῆς νοτιοανατολικῆς ἄκρας τοῦ ὁποίου κεῖται ἡ Κωνσταντινούπολις, καὶ ἡ ὑπεράσπισις αὐτοῦ νὰ ἐκτελεσθῇ βῆμα πρὸς βῆμα. Ἡ ἐκτεταμένη γραμμὴ τῆς κατὰ τῆς πόλεως ἐφόδου ἀπὸ τοῦ Ὀρτάκιοϊ παρὰ τὸν Βόσπορον διὰ τῆς κοιλάδος τῶν γλυκέων ὑδάτων μέχρι τῶν παρὰ τὴν Προποντίδα ἑπτὰ πύργων, γραμμὴ, ἥτις ὑπὸ τοῦ βαθέως κόλπου τοῦ χρυσοῦ Κέρατος χωρίζεται εἰς δύο τμήματα, ἠνάγκαζε τὸν ἐπιτιθέμενον ἐχθρὸν νὰ μεταχειρίζηται δύο κεχωρισμένα σώματα, κατὰ τῶν πλευρῶν καὶ τῶν νώτων τῶν ὁποίων οἱ ὑπερασπισταὶ ἠδύναντο ἐν παντὶ καιρῷ νὰ ῥίπτωσιν ἐκ τοῦ λιμένος ἰσχυρὰ στίφη πολεμιστῶν. Πρὸς βοῤῥᾶν τοῦ λιμένος πρὸς τὸ μέρος τῶν προαστείων ἔμελλε νὰ τοποθετηθῇ ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ

Πέρα ἰσχυρότερον σῶμα, τὸ ὁποῖον ἐν ἀνάγκῃ εὕρισκεν ἐπὶ τῆς πρὸς τὸ Βουγϊοὺκ δερὲ ἀγούσης θέσιν εὐοχύρωτον καὶ ὑπὸ χαραδρῶν προστατευομένην. Ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς ἄκρας τοῦ λιμένος ἔνθα τὸ ἀπροστάτευτον προάστειον Ἐϊοὺβ ἐπαρουσίαζε τὴν εὐπροσιτωτέραν θέσιν, ἔκειτο ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Τοπτσιλὰρ ὁ στρατὼν τοῦ Ῥαμῆς τσιφτλὶκ, χωρῶν 5—6000 ἀνδρῶν, πρὸ τοῦ ὁποίου ἅμα ἀγγελθείσης τῆς διαβάσεως τοῦ Αἵμου ἀνηγέρθησαν ὀχυρώματά τινα. Εἰς ἀπόστασιν τριῶν χιλιάδων βημάτων ἐντεῦθεν πρὸς τὴν Προποντίδα, ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν Ἀδριανούπολιν ἀγούσης λεωφόρου, ᾠκοδομήθη εὐθὺς μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν γενιτσάρων ἐπὶ τῆς πεδιάδος τοῦ Δαοὺτ πασᾶ στρατὼν ἔτι μεγαλείτερος, δυνάμενος νὰ περιλάβῃ 8000 ἀνδρῶν· ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῶν δύο στρατώνων ἔκειτο τὸ ἀπέραντον νοσοκομεῖον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἠδύναντο νὰ τοποθετηθῶσι 14,000 ἀνδρῶν. Καὶ τὰ τρία ταῦτα οἰκοδομήματα ἦσαν ὡς προμαχῶνες, ὡς πεδίον μάχης καὶ ὠχυρωμένον στρατόπεδον διὰ ἰσχυρὸν σῶμα στρατοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ ἐκ τῆς πρωτευούσης ἐπισίτισις ἦτο καὶ ἀσφαλὴς καὶ ταχεῖα. Ὁ ἐχθρὸς καὶ καταλαμβάνων τὴν ὀχυρὰν ταύτην θέσιν εὕρισκεν ὄπισθεν αὐτῆς τὸ 20—30 ποδῶν ὕψος ἔχον καὶ ὑπὸ 300 πύργων προστατευόμενον βυζαντινὸν τεῖχος, τὸ ὑποῖον καίτοι παλαιὸν, κατηρειπωμένον καὶ ὑπὸ ἀγρίων χόρτων κεκαλυμμένον, οὐδὲν ὅμως ἐπαρουσίαζε ῥῆγμα, καὶ ἔμπροσθεν τοῦ ὁποίου εἰς μικρὰν μόνον ἀπόστασιν ἔκειτο ἕτερον ταπεινότερον τεῖχος καὶ τάφρος ὀχυρά. Ἐπὶ τῇ ὑποθέσει δὲ ὅτι καὶ ἡ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς χερσὶ τῶν Τούρκων τρομερὰ αὕτη ἀμυντικὴ γραμμὴ κατεστρέφετο, προέβλεπε τὸ σχέδιον τὸν σχηματισμὸν ἑτέρας στενωτέρας γραμμῆς, τὸ ἥμισυ τῆς ἐκτάσεως τοῦ περιτειχίσματος ἐχούσης, τῆς ὁποίας προμαχῶνες ἤθελον ἀποτελεῖ τὰ τσαμία τοῦ Μωάμεθ καὶ τοῦ Σελὶμ, προστατευόμενοι ὑπὸ τοῦ γιγαντιαίου τσαμίου τοῦ Σουλεϊμὰν ἐπὶ τῆς ὑψηλοτέρας τῆς πόλεως ἄκρας, ὅθεν εὔκολον ἦτο νὰ προσβληθῶσι διὰ τῶν τηλεβόλων αἱ ξύλιναι οἰκίαι αἱ ἐπὶ τῶν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν καταληφθεισῶν ὁδῶν κείμεναι. Τέλος δὲ ὑπελείπετο νὰ κυριευθῇ καὶ τὸ ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς τοῦ λι-

μένος ἄκρας περιτετειχισμένον σεράϊον, τὸ ὁποῖον πόλιν ὁλόκληρον ἀποτελοῦν ἐπροστατεύετο ἐκ τῶν πλευρῶν ὑπὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τοῦ τσαμίου τοῦ Σουλτάνου Ἀχμέτ.

Ἐὰν ὁ Σουλτάνος ἀνεκάλει εἰς τὴν μνήμην του, ὅτι οἱ Ὀθωμανοὶ ἦσαν κύριοι τῶν περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐν Ἀσίᾳ καὶ Εὐρώπῃ χωρῶν κατὰ μίαν ὁλόκληρον ἑκατονταετηρίδα πρὶν ἢ δυνηθῶσι νὰ κυριεύσωσι τὴν μεγαλοπρεπῆ Ἑπτάλοφον, καὶ ὅτι πρὸς ἀποτελεσματικὴν ἔφοδον ἠναγκάσθησαν νὰ μεταχειρισθῶσιν ὑπὲρ τὸ ἓν τέταρτον ἑκατομμυρίου ἀνδρῶν καὶ στόλον ἀπέραντον, ἤθελεν εὐκόλως κατανοήσει ὅτι ὁ Τσάρος Νικόλας δὲν ἠδύνατο διὰ τοῦ ἐστρατεύσαντος αὐτοῦ στρατοῦ νὰ δρέψῃ τὰς δάφνας τοῦ μεγάλου Μωάμεθ, καὶ ἤθελεν ἀποφασίσει νὰ ὑπερασπισθῇ ἐντὸς τῶν τειχῶν τούτων μέχρις ἐσχάτων. Καὶ ἐπὶ στιγμὴν ἐφαίνετο ὅτι τοιοῦτον εἶχε σκοπὸν καὶ ὁ Σουλτάνος. Γνωστῆς γενομένης τῆς διαβάσεως τοῦ Αἵμου, ἀπεφασίσθη ἐν Διβανίῳ (20/1 Αὐγούστου) γενικὸς τῶν Ὀθωμανῶν ἐξοπλισμός. Ἡμέρας τινὰς μετὰ ταῦτα ἐδόθη εἰς τοὺς πρέσβεις τῶν δύο δυτικῶν Δυνάμεων ἡ ἀπότομος καὶ ἀρνητικὴ ἀπάντησις εἰς τὸ ἑλληνικὸν αὐτῶν πρωτόκολλον. Ἡ ἱερὰ σημαία μετεκομίσθη εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ῥαμῆς-τσιφτλὶκ (31/12 Αὐγ.), ὅπου μετέβη καὶ ὁ Σουλτάνος πρὸς ἐπιθεώρησιν τοῦ ἐκεῖ συγκεντρωθέντος σώματος ἐκ 15,000 ἀνδρῶν. Ἀλλὰ πρὶν ἔτι ἔλθῃ ἡ εἴδησις τῆς πτώσεως τῆς Ἀδριανουπόλεως τὸ θάῤῥος τοῦ Σουλτάνου εἶχε καταβληθῆ καὶ δὲν ἀνέλαμπεν εἰμὴ διαβατικῶς μόνον καὶ ἐν ἐμπαθεῖ ἐρεθισμῷ. Ἡ ἀποθάῤῥυνσίς του αὕτη ἦτο ἧττον συνέπεια τοῦ ἔξωθεν ἐπικειμένου κινδύνου ἢ τῆς ὀλίγης ἐμπιστοσύνης, ἣν εἶχεν εἰς αὐτὸν τὸν λαόν του. Διότι ἕνεκα τῶν ὑπερόγκων φόρων καὶ τῆς ὑπερτιμήσεως τῶν τροφίμων, ὧν αἱ τιμαὶ εἶχον διπλασιασθῇ μετὰ τὴν διακοπὴν τῆς διὰ τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἐπισιτίσεως, μεγάλη ἦτο ἡ δυσαρέσκεια παρὰ τῷ λαῷ τῆς πρωτευούσης. Πρὸς καταστολὴν τῆς ὁσημέραι αὐξανομένης ταύτης δυσαρεσκείας ἡ στρατιωτικὴ δύναμις ἦτο ἀνεπαρκής· εἰς ὑπόθαλψιν δὲ αὐτῆς συνετέλουν οἱ ὀπαδοὶ τῶν γενιτσάρων, οἵτι-

νες ὠφελούμενοι ἐκ τῶν ἡττῶν τῶν τουρκικῶν ὅπλων διηρέθιζον τὸν λαὸν κατὰ τοῦ Σουλτάνου καὶ τοῦ «ἀκαταμαχήτου» αὐτοῦ νέου στρατοῦ, διὰ μέσου τοῦ ὁποίου οἱ Ῥῶσσοι εὗρον τὴν οὐδέποτε πρότερον πατηθεῖσαν διὰ τοῦ Αἵμου ὁδόν. Ἠγγέλθησαν ςρατιωτικαὶ ςάσεις ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν, ἐξ ὧν περιεμένετο βοήθεια· ἡ λειποταξία, ἡ τὰ πάντα ἐν τῷ στρατοπέδῳ διαλύσασα, ἐνέσκηψε καὶ μεταξὺ τοῦ ἐν τῇ πρωτευούσῃ στρατοῦ· κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς πτώσεως τῆς Ἀδριανουπόλεως ἀνεκαλύφθη συνωμοσία κατὰ τοῦ Σουλτάνου, εἰς τὴν ὁποίαν ἦτο περιπεπλεγμένος καὶ ὁ φρούραρχος τοῦ Βοσπόρου Ἀχμὲτ Ἀγᾶς, ὃν ἐδέησε νὰ θανατώσωσιν. Οἱ ἐσωτερικοὶ οὗτοι κίνδυνοι κατέβαλον καὶ ἀπεθάῤῥυναν τὸν Σουλτάνον. Ἐὰν εἶχε τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἅμα ἐμφανιζομένου τοῦ ἐχθροῦ πρὸ τῶν πυλῶν σύμπας ὁ λαὸς μὲ ὅλον τὸν μικρὸν τοῦτον ἀναβρασμὸν θέλει συσσωματωθῆ περὶ αὐτὸν, ἐὰν εὕρισκεν ἐν ἑαυτῷ τὴν δύναμιν νὰ ἐγκαρτερήσῃ, ὅπως κἂν δώσῃ τὸ παράδειγμα τοῦ θάῤῥους, ἢ τοὐλάχιστον προσπεποιημένης τόλμης, ἠδύνατο νὰ κερδίσῃ τὰ πάντα κερδίζων τὸν καιρὸν, ὅστις ἤθελε τῷ φανερώσει τὴν ἀληθῆ τῶν πραγμάτων κατάστασιν.

Ἐν Ἀσίᾳ ἠναγκάσθη ὁ Πασκέβιτς ν᾽ ἀναβάλῃ ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως τῶν μέσων τὴν κατὰ τῆς Σίβας ἐκστρατείαν, καὶ νὰ μένῃ ἐπὶ ἕνα ὅλον μῆνα ἄπρακτος ἐν Ἐρζερούμ· καὶ τοῦτο διέλυσεν ἀμέσως τὸ σέλας τοῦ ἀκαταμαχήτου, τὸ ὁποῖον περιέστεφε μέχρι τοῦδε τὸν στρατάρχην. Ἐπειδὴ δὲ ἐν Ἐρζερούμ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ ἀρχιστρατήγου τῆς Τουρκίας εἶχεν ἐκλείψει ἐπί τινα χρόνον πᾶσα ἀρχηγία, οἱ λαοὶ ἔπραττον κατὰ τὸ ἑαυτοῖς δοκοῦν· ὡς ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ εἶχεν ἀνάψει πανταχόθεν πόλεμος, κατὰ τοῦ ὁποίου δὲν ἠδύνατο ν᾽ ἀντιπαραταχθῇ ἐπὶ μακρὸν ὁ ἀνδρεῖος κόμης τῆς Ἐριβάνης διὰ τῶν περιωρισμένων αὐτοῦ δυνάμεων. Ὁ πασᾶς τῆς Μούσης ἔμεινεν οὐδέτερος καὶ διὰ τῆς οὐδετερότητός του ταύτης ἐξέθεσε τὴν ἀριστερὰν τῶν Ῥώσσων πτέρυγα· ὁ γείτων αὐτοῦ, ὁ πασᾶς τῆς Βάνης, ἠπείλησε κατ᾽ ἐπανάληψιν τὴν Βαϊαζίτην· λῃστρικαὶ συμμορίαι Κούρδων εἰσέβαλον εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Κάρς· πρὸς βοῤῥᾶν ἐξετέλουν ἐπιδρομὰς

οἱ Λαζοί, ἔμπειροι σκοπευταί, οἱ ἄριστοι τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἀτάκτων, καὶ ὠχυρώθησαν παρὰ τὸ χωρίον Χάρτ, ἔνθα ὁ γενναῖος Βουρτσὼφ πειραθεὶς νὰ τοὺς διαλύσῃ ἀπέτυχε καὶ ἐφονεύθη (19/31 Ἰουλίου). Ἐνώπιον τοῦ ῥωσσικοῦ στρατοῦ, τὸν ὁποῖον διηύθυνεν ὁ Πασκέβιτς αὐτοπροσώπως κατὰ τῆς Βαϊβούρτης, ἠναγκάσθησαν μὲν οἱ Λαζοὶ νὰ ὑποχωρήσωσιν, ἐγκαταλείποντες τὴν παρὰ τὸ Χάρτ ὀχυρὰν αὐτῶν θέσιν (26/7—27/8 Αὐγ.), καὶ κατεδιώχθησαν μέχρι Κιλτὰν Τσιφτλικίου ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν Σίβαν ἀγούσης· ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἐξεῤῥάγη ἐπανάστασις ἐν Ἐρζερούμ συνδεδεμένη πρὸς τὰ κινήματα τῶν Κούρδων, οἵτινες 15,000 τὸν ἀριθμὸν ἐξεδίωξαν τοὺς Ῥώσσους ἐκ Χνίσης καὶ ἠπείλησαν τὸ Ἐρζερούμ, ἐν ᾧ πρὸς βοῤῥᾶν οἱ Λαζοί, προθύμως ὑπακούσαντες εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ νέου στρατάρχου Ὀσμὰν πασᾶ, ὅστις ἦτο ἐκ τῆς φυλῆς των, ἐπανέλαβον τὸν λῃστρικὸν πόλεμον καὶ παρ' ὀλίγον ἐστέρουν τοὺς Ῥώσσους τῶν χειμερινῶν αὐτῶν καταλυμάτων. Καὶ δεύτερον ἔτρεψεν αὐτοὺς εἰς φυγὴν ὁ Πασκέβιτς ἐκ τῆς παρὰ τὸ Γκιουμὶς-χανὲ θέσεώς αὐτοῦ· ἀλλ' ἔνθα δὲν παρευρίσκετο ὁ ἴδιος, ἀνυψοῦντο πανταχόθεν πάλιν αἱ φλόγες ἃς αὐτὸς παρουσιασθεὶς εἶχε πρὸ μικροῦ δαμάσει. Ἡ θέσις τοῦ Γκιουμὶς-χανὲ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διατηρηθῇ· κατόπτευσίς τις γενομένη ἀπέδειξεν ὅτι ἐπίσης ἀδύνατον ἦτο τοῖς Ῥώσσοις νὰ εὕρωσι χειμάδιον ἐν Τραπεζοῦντι. Ἐν μὲν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Ἐρζερούμ ἵσταντο οἱ Κοῦρδοι, ἐν δὲ τῇ τοῦ Ἀχαλτζὶκ οἱ Ἀτσάραι. Ὁ βαρῶνος Σάκεν καὶ ὁ στρατηγὸς Ἔσσε, διαταχθέντες ν' ἀναγκάσωσι τὸν Ἀχμὲτ βέην εἰς ὑποταγήν, ἀπέτυχον ἀμφότεροι (Αὔγουστον). Ὅτε δὲ ὁ Πασκέβιτς παρεσκευάσθη νὰ πέμψῃ μέρος τοῦ στρατοῦ του εἰς Γρουσίαν ὅπως διαχειμάσῃ, ἀνέλαμψεν αἴφνης ζωηρότερον ἡ πολεμικὴ τόλμη καὶ ὁ φανατισμὸς τῶν ἀγρίων ἐκείνων λαῶν· ἡ θρασύτης τῶν περιφερομένων Δελήδων καθ' ἑκάστην καθίστατο μεγαλειτέρα· ἡ πόλις Ἐρζερούμ ἠπειλεῖτο ἐκ μὲν Βαϊβούρτης ὑπὸ 16000 Λαζῶν, ἐκ δὲ Ἀσκαλὲ ὑπὸ τοῦ πασᾶ τῆς Βάνης· ὁ στρατάρχης Ὀσμὰν πασᾶς ὠχυρώθη παρὰ τὸ Γκιουμὶς-χανὲ καὶ διωργάνισε (περὶ τὰ τέλη τοῦ Σεπτεμβρίου) γενικὴν κατὰ τῆς

πόλεως ἔφοδον, ἀφ' οὗ ἤδη εἶχε λάβει ἐξ Εὐρώπης τὴν εἴδησιν περὶ τῆς συνομολογηθείσης εἰρήνης.

Οὕτως ἔκειντο τὰ πράγματα ἐν Ἀσίᾳ. Ἀκριβὴς δὲ ἐξέτασις περὶ τῶν ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ συμβαινόντων ἤθελε δώσει ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ ἐνθαῤῥυντικώτερα ἀποτελέσματα. Τὸ ὑπὸ τὸν Ῥὼτ ἕκτον σῶμα (καὶ τοῦτο ἦτο ἐπικίνδυνον) εἶχε προχωρήσει μετὰ τῆς προφυλακῆς του ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν λεωφόρου μέχρι Τσορλοῦ. Ἀλλὰ τὸ σῶμα δὲν ἠρίθμει πλείους τῶν 4500 ἀνδρῶν! Αἱ δύο αὐτοῦ πτέρυγες παρὰ τὸν Εὔξεινον Πόντον καὶ τὴν Προποντίδα πρὸς τὴν Μηδίαν καὶ τὴν Αἶνον, ἦσαν ἔτι ἀσθενέστεραι καὶ ἀπεῖχον ἀπ' ἀλλήλων 25 ὅλας λεύγας! Τὸ παράτολμον τοῦτο κίνημα, τὸ ὁποῖον ὑπερέβαινε τὰς παρατολμοτάτας τοῦ Πασκέβιτς ἐπιχειρήσεις, ἔφερε τὸν Δείβιτς εἰς θέσιν δεινοτάτην «ἥτις ὀλίγας ἔτι μόνον ἡμέρας παρατεινομένη ἤρκει νὰ καταῤῥίψῃ αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ θριάμβου εἰς τὸ βέραθρον τῆς καταστροφῆς.» (1). Διότι πάντα τὰ σώματά του, τὰ ὁποῖα εὑρίσκοντο εἰς τὰ νῶτα τοῦ μικροῦ τούτου στρατοῦ, κατέκειντο καταβεβλημένα ὑπὸ τῶν ἐπιδημιῶν. Ἤδη κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ Αἵμου εἶχον προσβληθῆ τὰ στρατεύματα ὑπὸ τῆς στομακάκης καὶ τῆς δυσεντερίας, ὥστε ἐδέησε νὰ συστηθῇ ἤδη ἐν Δερβὶς Ἰωβὰν νοσοκομεῖον διὰ 600 ἀσθενεῖς. Ἐν τῇ ἀκαθάρτῳ καὶ ὑπὸ τῶν πολλῶν πτωμάτων ἀνθρώπων καὶ ζώων μεμολυσμένῃ Ἀΐδῳ ἐνέσκηψαν κακοήθεις πυρετοί. Κατὰ τὴν πρὸς τὴν Ἀδριανούπολιν ὁδοιπορίαν αἱ ἀσθένειαι αὗται ἔλαβον ἐπὶ μᾶλλον μεγαλειτέραν ἐπίτασιν, καὶ ἀπέβησαν ὀλέθριαι τοῖς ἀξιωματικοῖς πρὸ πάντων· τὸ ἥμισυ τῶν φορτηγῶν ἵππων ἀπωλέσθη· ὥστε ἐλθὼν εἰς Ἀδριανούπολιν ὁ Δείβιτς δὲν εἶχε διαθεσίμους εἰμὴ μόνον εἰκοσακισχιλίους ἄνδρας. Καὶ μόλις ἀνήγειρον ἐνταῦθα οἱ Ῥῶσσοι ἐν τῷ νοσώδει κήπῳ τοῦ ἀρχαίου σεραΐου παρὰ τὴν συῤῥοὴν τῶν ποταμῶν Ἄρδα καὶ Μαρίτσα στρατόπεδον, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν ῥωσσικὴν συνήθειαν κατέστη μετ' οὗ

(1) Ὅρα Μόλτκε.

πολὺ ἀληθὴς κοπρὼν δυσωδίας καὶ ἀκαθαρσίας, καὶ εὐθὺς ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ διαπεραστικὸν τῆς νυκτὸς ψύχος διαδεχόμενον τὸν ἀφόρητον τῆς ἡμέρας καύσωνα, καὶ ἡ ἀπραξία διαδεχομένη τοὺς ὑπερανθρώπους κόπους, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ κακὴ καὶ ἀκάθαρτος τροφὴ καὶ ἡ ἀναισθησία τῶν Ῥώσσων ἀρχηγῶν πρὸς τὰς ἀνάγκας τῶν κατωτέρων των τοσαῦτα δεινὰ παρεσκεύασαν τῷ στρατῷ, ὥστε χιλιάδες ἀνδρῶν προσβληθέντων ὑπὸ δυσεντερίας μετεκομίσθησαν εἰς τὸ νοσοκομεῖον, ἔνθα ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως τῶν ἀναγκαίων φαρμάκων ὁ θάνατος φρικωδῶς ἐθέρισεν. Ὀκτὼ ἡμέρας μετὰ τὴν σύστασιν τοῦ νοσοκομείου ἠριθμοῦντο 1600 ἀσθενεῖς, καὶ κατὰ τὰ μέσα τοῦ Σεπτεμβρίου ὑπὲρ τοὺς 4600. Ἐν μέσῳ ὅλων τῶν φρουρῶν μέχρι τῶν παρὰ τὸν Δούναβιν ἐξεῤῥάγη ἡ πανώλης, ἥτις ἐν Ἰβραΐλᾳ πρὸ πάντων καὶ ἐν Βάρνᾳ ἀνεφάνη τρομερωτάτη, καὶ ἔπειτα ἐνέσκηψεν εἰς τὸ στρατόπεδον τῆς Σούμλας, ὅθεν, ἀπειλητικὴ διατηρηθεῖσα ἐπί τινα χρόνον ἐπὶ τοῦ Αἵμου μετεπήδησεν εἰς Πύργον (κατὰ τὸν Σεπτέμβριον), καὶ ἐκεῖθεν (κατὰ τὸν Ὀκτώβριον) εἰς Ἀδριανούπολιν, ἔνθα πλεῖστοι ὅσοι ἄνθρωποι ἔπεσαν θύματα τῆς φρικώδους ταύτης νόσου μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης (1).

Ἐὰν ὁ Σουλτάνος ἤθελε λάβει ἀκριβεῖς πληροφορίας περὶ τῆς καταστάσεως ταύτης τῶν πραγμάτων, καὶ ἔπειτα ἐγκαρτερῶν διὰ τῆς συνήθους αὐτοῦ ἰσχυρογνωμοσύνης ἤθελε προσκαλέσει εἰς τὰ ὅπλα τὸν λαὸν τῆς μεγάλης αὐτοῦ πρωτευούσης καὶ πείσει διὰ ἰσχυροῦ δελέατος τὸν πασᾶν τῆς Σκόδρας ὅπως συμπράξῃ μετ' αὐτοῦ, τότε ἡ βεβαία αὐτοῦ καὶ μικροτέρα ἀσφάλεια ἤθελεν εἶσθαι, ὅτι ἐματαιοῦτο καὶ ἡ δευτέρα τῶν Ῥώσσων ἐκστρατεία· τότε ὡρίζετο καὶ ἐντονωτέρα ἀπόπειρα τῶν Δυνάμεων περὶ

(1) Μόνον εἰς τὰ νοσοκομεῖα μετεκομίσθησαν εἰς διάστημα πέντε μηνῶν ἀπὸ τοῦ Μαρτίου μέχρι τοῦ Ἰουλίου 81,214 ἀσθενεῖς, ὧν ὑπὲρ τὸ τρίτον ἀπέθανον. Κατὰ τοὺς ἑπομένους μῆνας ἀνέβησαν οἱ θάνατοι εἰς 2|5 καὶ εἰς τὸ ἥμισυ. Ὑπελογίσθη ὅτι 10—15,000 ἀνδρῶν μόλις διέβησαν τὸν Προῦθον καὶ ἐπέστρεψαν οἴκαδε, ὥστε σχεδὸν σύμπας ὁ ῥωσσικὸς στρατὸς εἶχε καταστραφῆ.

εἰρηνικῆς μεσολαβήσεως. Ἀκαταλόγιστοι δὲ ἤθελον εἶσθαι αἱ συνέπειαι ἐὰν ἡ Ῥωσσία, ἧς οἱ πολιτικοὶ ἀπὸ τοῦδε ἤδη ὡμολόγουν (1) ὅτι αἱ τοῦ ἔτους 1829 ἐπιτυχίαι ἀδύνατον ἦτο νὰ διατηρηθῶσι καὶ κατὰ τὸ 1830, ἐπεχείρει καὶ τρίτην ἐκστρατείαν, καὶ ἐὰν καὶ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἡ Πύλη ἠδύνατο νὰ ἐκτείνῃ τὴν ἀντίστασίν της μέχρι τῆς μεγάλης κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ ἑπομένου ἔτους συμβάσης καταστροφῆς, ἥτις ἔῤῥιψε τὸν σπινθῆρα τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Πολωνίαν μεταξὺ τῶν ῥαγιάδων τῆς Ῥωσσίας, οἵτινες ἤθελον ἔχει ἐνώπιον αὐτῶν τὴν Ῥωσσίαν ἐξησθενισμένην, τεταπεινωμένην καὶ εἰς τὰ ὄμματα τοῦ κόσμου κατεῤῥιμμένην. Βεβαίως οἱ προφητικοὶ λόγοι τοῦ Γὲντς περὶ τοῦ πολέμου, ὅστις δὲν ἐπέπρωτο νὰ ἦναι οὔτε ὁ τελευταῖος, οὔτε ὁ προτελευταῖος ἀγὼν μεταξὺ Ῥώσσων καὶ Τούρκων, ἤθελον διαψευσθῇ ἐὰν ὁ Σουλτάνος ἐνεκαρτέρει μέχρι «τῆς τρίτης ταύτης πράξεως»! Ἡ ὕπαρξις τῆς Ῥωσσίας ἐν τῇ ἀρχαίᾳ αὐτῆς μορφῇ ἤθελεν εἶσθαι τόσον ἀμφίβολος ὅσον καὶ ἡ διατήρησις τῆς Τουρκίας. Ἀλλ' ἄλλο τέλος ἐπέπρωτο νὰ λάβῃ ὁ πόλεμος οὗτος, ὅστις ἐπεχειρίσθη ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας ἐν ὅλῃ τῇ ἀκμῇ τῆς φαινομένης αὐτῆς γιγαντιαίας δυνάμεως κατ' ἐποχὴν, λίαν ἐντέχνως ἐκλεχθεῖσαν, καθ' ἣν τὸ σεσαθρωμένον πολιτικὸν οἰκοδόμημα τῆς Τουρκίας ἐν μέρει μὲν ἦτο ἀνεσκαμμένον ὑπὸ ἐσωτερικοῦ κλονισμοῦ, ἐν μέρει δὲ κατεστραμμένον πρὸς ἀνέγερσιν νέου οἰκοδομήματος. Ἡ ἐπιτηδειότης τῶν ὑπολογισμῶν τῆς Ῥωσσίας ἔκειτο πρὸ ὀφθαλμῶν. Διότι ἦτο φανερὸν, ὅτι τὸ νέον στρατιωτικὸν σύστημα τῆς Τουρκίας, μὴ ῥιζοβολῆσαν ἔτι, ἐπέφερε κυρίως τῇ Πύλῃ τὴν κακὴν τοῦ πολέμου τροπήν. Ἐν Ἀσίᾳ, ἔνθα διετηρεῖτο ἔτι τὸ ἀρχαῖον σύστημα τοῦ ἐξοπλισμοῦ τοῦ λαοῦ, εὗρεν ἐπὶ τέλους ὁ κατὰ πολὺ ἀγριώτερος καὶ πρὸς τούτοις ἀκέφαλος λαὸς, ὅστις εἶχεν ἀπέναντι αὐτοῦ ἐχθρὸν πολὺ φοβερώτερον, ἀφ' ἑαυτοῦ τὰς ὁδοὺς, δι' ὧν ἤθελεν ὑπερασπισθῇ ἀναγκάζων διὰ τυφλῆς ἐγκαρτερήσεως τὸν ἀντίπαλον εἰς ἀνάπτυξιν δυνάμεων, ἥτις νῦν

(2) Portfolio 1,186.

τῷ ἀπέβαινεν ἀδύνατος. Ἀπ' ἐναντίας δὲ κατὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν ἡ ὀλεθρία προθυμία πρὸς παράδοσιν καὶ ἀφοπλισμὸν ἦτο συνέπεια τῆς πρὸς τὸ ἀσύνηθες καὶ ἐπείσακτον ὅπλον ἀδιαφορίας καὶ τῆς ἐπεκτεινομένης δυσαρεσκείας κατὰ τῆς νέας τάξεως· τοῦτο διήγειρε δικαίως παρὰ τῷ Σουλτάνῳ ὑπονοίας κατὰ τοῦ λοιποῦ στρατοῦ, καὶ κατὰ τοῦ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τοῦ νέου συστήματος ῥαδιουργουμένου λαοῦ· ὁ Σουλτάνος ἐφοβεῖτο τὸν ἐξοπλισμὸν τοῦ πλήθους, ὅςτις μόνον ἠδύνατο νὰ τὸν σώσῃ, ὅςτις μόνον ἠδύνατο νὰ τὸν προφυλάξῃ ἀπὸ τῆς ἀσυγγνώστου ἀγνοίας καὶ ἀπάτης περὶ τῶν ἀληθῶν συμβάντων τοῦ πολέμου, ὅπως ἐν Ἀσίᾳ ἕνεκα τῆς συσσωματώσεως τοῦ δηρεθισμένου λαοῦ τὴν θέσιν τῶν πραγμάτων ἐγνώριζον ἐπὶ τέλους καλλίτερον οἱ ὑπερασπισταὶ ἢ οἱ εἰσβαλόντες ἐχθροί. Ἡ ἀληθὴς αὕτη τῶν πραγμάτων κατάστασις ἀποδεικνύει καὶ ἡμῖν, ὅτι ὁ πόλεμος οὗτος (σχεδὸν καθὼς ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, ἐξ ἧς ἐπήγασεν) ἐπερατώθη οὐχὶ ἕνεκα τῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἑνὸς τῶν ἀντιπάλων, ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἀδυναμίας καὶ ἀπαυδήσεως ἀπέβη ναρκωτικώτερον καὶ ἐπιβλαβέστερον διὰ τὸν Σουλτάνον, ὅστις (πλησίον τῶν ἐξωτερικῶν καὶ τῶν προσωπικῶς αὐτὸν ἐπαπειλούντων ἐσωτερικῶν κινδύνων) διετέλει ἐν ἀπάτῃ καὶ περὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀδυναμίας καὶ περὶ τῶν δυνάμεων τοῦ ἐχθροῦ, παρὰ διὰ τὸν Τσάρον, ὃν (μακρόθεν ἱστάμενον) αἱ κολακευτικώταται ἀπάται τῆς ὑπερτιμήσεως τῶν ἰδίων δυνάμεων ἢ τῶν κολακευτικῶν δελτίων, ἐπικυρωμένων διὰ τοῦ φαινομένου τῶν ἐπιτυχιῶν, ἔπρεπε δικαίως νὰ ἐνισχύσωσι εἰς τὴν ὑπερτίμησιν τῆς ἰσχύος του καὶ τὴν τῆς ἀδυναμίας τοῦ ἀντιπάλου. Ὅ,τι δὲ ἔστρεφε τὴν ἀναλογίαν πρὸς περισσοτέραν ἔτι βλάβην τῆς Πύλης ἦτο καὶ τό, ὅτι οἱ Τοῦρκοι φύσει ἁπλούστεροι τῶν Ῥώσσων ὡμολόγουν φανερῶς εἰς τοὺς περιστοιχοῦντας αὐτοὺς διπλωμάτας καὶ τὰς συμφοράς των καὶ τὰς ἀμηχανίας των, διότι ἐνόμιζον ὅτι οὕτως ἤθελον συγχρόνως πείσει τὰς Δυνάμεις νὰ μεσολαβήσωσι καὶ νὰ ἐπέμβωσι κατὰ τοῦ ἐπικινδύνου κατακτητοῦ. Τοὺς Ῥώσσους τοὐναντίον ἐβοήθει ἐνώπιον τῶν διπλωματῶν ἡ ὑποστήριξις τῶν ἀπατηλῶν ἐκθέσεων περὶ τῆς δυνάμεως καὶ ὑ-

περοχῆς αὐτῶν· ἐν τῷ παιγνιδίῳ δὲ τούτῳ, τὴν ἀδυναμίαν νὰ κρύπτωσιν ὄπισθεν τῆς ὑπεροψίας, καὶ τὸ φαινόμενον νὰ πωλῶσιν ὡς πραγματικόν, ἦσαν οἱ Ῥῶσσοι κατὰ πολὺ τῶν Τούρκων ἱκανώτεροι· καὶ ἤδη ἐφίστατο στιγμή, καθ' ἣν ἡ Ῥωσσία ὤφειλε νὰ ἐκτελέσῃ τὸ ἀριστούργημά της. Ὅ,τι τέλος ἀπέβη τὰ μάλιστα ἐπιζήμιον τῇ Πύλῃ, ἦτο, ὅτι τῇ ἐπεμβάσει αὐτῆς ταύτης τῆς ἀπατώσης ἢ ἐξηπατημένης ξένης διπλωματίας, ἥτις οὐδέποτε ἔπαιξε μέρος ἀναξιώτερον αὐτῆς καὶ ἐλεεινότερον, ἔμελλε νὰ συνομολογηθῇ ἡ εἰρήνη, ἡ τὸν πόλεμον τοῦτον ἐπισφραγίσασα. Αἱ προκαταρκτικαὶ περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεις ἐγένοντο ἤδη καθ' ἣν ἐποχὴν μόλις εἶχεν ἀρχίσει ἡ δευτέρα ἐκστρατεία.

Ἡ συνομολόγησις τῆς εἰρήνης.

Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσσίας, διδαχθεὶς ὑπὸ τῆς πείρας, ἐφοβεῖτο καὶ τὸν ἐνώπιόν του ἱστάμενον ἐχθρὸν καὶ τοὺς περὶ ἑαυτὸν φίλους. Ἐπιχειριζόμενος τὴν δευτέραν ἐκστρατείαν διὰ τῶν ἀσθενῶν αὐτοῦ μέσων προτροπῇ ὡς ἐφαίνετο τῶν συμβούλων τοῦ Πότσου καὶ τῶν ὁμοίων του, οὐδένα ἄλλον σκοπὸν ἐθήρευεν εἰμὴ τὴν εἰρήνην. Διότι ἡ φήμη τῆς ῥωσσικῆς ὑπεροχῆς ἐκινδύνευεν ἐὰν καὶ δεύτερον ἀπετύγχανεν ἡ ἐκστρατεία. Καὶ ἐὰν αὕτη ἀπεπερατοῦτο ἐπιτυχῶς, ἡ ὠφέλεια τῆς Ῥωσσίας δὲν ἦτο μεγάλη· διότι καὶ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ ᾐσθάνετο ὅτι ἡ Ῥωσσία διὰ τῶν κατὰ τῆς Τουρκίας ῥαδιουργιῶν της εἶχε φθάσει εἰς σημεῖον, ἔνθα τὸ συνετώτατον ἦτο ἡ ἐπίσχεσις καὶ προτιμότερον τὸ ἐναβρύνεσθαι ἐπὶ αὐταπαρνήσει καὶ μετριοπαθείᾳ. Ἅμα ἐν ἀρχῇ τῆς ἐκστρατείας τοῦ ἔτους 1829 ἐκοινοποιήθη ἡ ἐπέκτασις τοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ Ἑλλησπόντου, κατεταράχθη ἐκ νέου τὸ ἀγγλικὸν ἔθνος, ἡ ἐφημερὶς «ὁ Χρόνος» προέτρεπεν ἐπανειλημμένως εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσσίας, καὶ αὐτὸς ὁ Οὐελλιγκτὼν ἠπείλησε νὰ ὑποβάλῃ εἰς ἐξέτασιν ἐν μυστικῷ συμβουλίῳ τὰς ἐν τῇ Ἀνατολῇ σχέσεις τῆς Ἀγγλίας. Ὁ Λήβεν καὶ ὁ Ματουσέβιτς μετεχειρίζοντο κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν τὸν «σιδηροκέφαλον δοῦκα» (τὸν Οὐελλιγκτῶνα), καθ' ὃν τρόπον ἐνησμενίζοντο οἱ διπλωμάται τῆς Ῥωσσίας νὰ μεταχειρίζωνται τὸν ῥεὴζ ἐφέντην, ἢ ὁ Σουλτάνος τοὺς ῥαγιάδας του· ὑπέδειξαν δηλ. ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ δύναται

μὲν νὰ κάμῃ ὑπὲρ τῶν συμμάχων του πᾶσαν θυσίαν, ἣν οὗτοι ἤθελον ζητήσει παρ' αὐτοῦ ὡς χάριν, οὐδεμίαν ὅμως, ἣν ἤθελον ἀπαιτήσει παρ' αὐτοῦ· καὶ ὄντως ἀξιοσημείωτον ἦτο τὸ ἐπίσημον ἔγγραφον (1), δι' οὗ ἐκοινοποιεῖτο εἰς Πετρούπολιν (1/13 Ἰουνίου), ὅτι οἱ ὑπουργοὶ τῆς Ἀγγλίας ὑπεχώρησαν. Ἀληθῶς ὅμως οἱ πληρεξούσιοι τῆς Ῥωσσίας, εἶχον λάβει (20/1 Ἰουνίου) ἐντολὴν ἐν ἀνάγκῃ νὰ ὑποχωρήσωσιν αὐτοί· πρὸς δὲ τούτοις ἐφοβοῦντο μετὰ τὴν νίκην των μὴ διὰ ἐλαχίστην αἰτίαν παρακινηθῇ ὁ εὐερέθιστος δοὺξ νὰ μεταβάλῃ τὴν κρίσιμον θέσιν διά τινος πραξικοπήματος. Διαβάντων δὲ τῶν Ῥώσσων τὸν Αἷμον ἔσπευσεν ὁ Οὐελλιγκτὼν νὰ ἐκθέσῃ ἐν Παρισίοις τοὺς κινδύνους, οὓς διέτρεχεν ἡ Πύλη, καὶ ἦτο πλήρης χαρᾶς, ὅτε συνεργείᾳ αὐτοῦ εἰσῆλθεν ὁ θαυμαστὴς αὐτοῦ Πολινιὰκ εἰς τὸ γαλλικὸν ὑπουργεῖον, τὸ ὁποῖον ἤλπιζεν ὁ Οὐελλιγκτὼν ὅτι θέλει ἔχει πρόχειρον ὄργανόν του. Καὶ οἱ διπλωμάται ἔλεγον ὅτι ὁ Γόρδων ἔλαβε διαταγὴν νὰ ὁδηγήσῃ τὸν ἀγγλικὸν στόλον εἰς τὴν Προποντίδα ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν ῥωσσικὸς στρατὸς ἤθελεν ἐμφανισθῆ πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων καὶ ὁ ἐνεργητικώτατος τῶν πολιτικῶν τῆς Ῥωσσίας ἔκρινε καλὸν ν' ἀποτρέψῃ ἀπὸ ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ νὰ συμβουλεύσῃ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Σεβαστουπόλεως· διότι ἔλεγεν ὁ Πότσος ὡς προφήτης, ἐν Σεβαστουπόλει θέλει λάβει χώραν ἡ σύγκρουσις ἐάν ποτε ἡ Ἀγλία κηρύξῃ πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσσίας! Ὡς ἐκ τούτου δὲ ἐξηγεῖται, ὅτι ὁ τῆς Ῥωσσίας αὐτοκράτωρ, ὅστις προθύμως ἤθελε κατὰ τὸν χειμῶνα ν' ἀναστείλῃ ἐντελῶς τὴν νέαν ἐκστρατείαν, ἀσμένως ἔβλεπεν αὐτὴν ἀποπερατουμένην εὐθὺς κατὰ τὴν ἔναρξίν της πρὶν ἔτι ἐπέλθῃ ἡ ἐπιτυχία ἢ ἀποτυχία τις. Μεταβὰς κατὰ τὸ θέρος εἰς Βερολῖνον, ὅπως παρευρεθῇ εἰς τὸν γάμον τοῦ πρίγκηπος Γουλιέλμου τῆς Πρωσ-

(1) Ἔγγραφον τοῦ πρίγκηπος Λῆβεν καὶ τοῦ Ματουσέβιτς πρὸς τὸν Νεσελρώδ ἀπὸ 1/13 Ἰουνίου 1826. Portf. 6,171 καὶ ὁλόκληρον ἐν τῇ νέᾳ ἐκδόσει, κατὰ Αὔγουστον 1843.

σίας (30/11 Ἰουνίου) δὲν ἀπέκρυψεν ὁ Τσάρος τὴν ἐλπίδα του, νὰ παρακινηθῇ ἡ Πύλη νὰ πέμψῃ πληρεξουσίους, ὅπως ἐπιτευχθῇ εἰρήνη, κατὰ τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἤθελεν ἀρκεσθῆ εἰς ὀλίγα, ὅσα καὶ ἂν ἀπῃτοῦντο παρ' αὐτοῦ πρὸς τήρησιν τῆς ἀρχῆς. Ὁ Βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας, ἐναντίος παντὸς πολέμου, ἐπρότεινε τῷ Τσάρῳ οὐχὶ μεσολάβησιν κατὰ τὴν διπλωματικὴν ἔννοιαν, ἀλλὰ τὴν ἀποστολὴν ἐμπείρου ἀνωτέρου ἀξιωματικοῦ, ὅστις διὰ παραστάσεων νὰ παρακινήσῃ τὸν Σουλτᾶνον εἰς τὴν εἰρήνην. Ἡ ἀποστολὴ αὕτη ἔλαβε χώραν ἐν γνώσει τῆς Γαλλίας, καὶ ὁ Πρῶσσος στρατηγὸς Μύφλιγκ (1) ἀπῆλθεν (8/20 Ἰουνίου) εἰς Κωνσταντινούπολιν μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ διαβεβαιώσῃ τὴν Πύλην, συγκατατεθειμένην εἰς τὴν εἰρήνην, ὅτι ἡ Ῥωσσία παραιτεῖται πάσης κατακτήσεως, καὶ ἐπιμένων εἰς ἀποζημίωσιν τῶν ἐξόδων τοῦ πολέμου νὰ ὑποσχεθῇ καὶ ὡς πρὸς αὐτὴν πᾶσαν δυνατὴν διευκόλυνσιν. Ὁ ἐν Βερολίνῳ πρέσβυς τῆς Γαλλίας εἰδοποίησε περὶ τούτου τὸν κόμητα Γυλλεμινῶτον, ὅστις ἐκ τῶν προτέρων ἐπειράθη νὰ πείσῃ τὸν ῥεῒζ ἐφέντην, δόσας αὐτῷ ἢ ἄνευ διαταγῆς ἢ κατὰ λάθος τὴν διαβεβαίωσιν (ἣν καὶ ὁ Γόρδων ἐπὶ τῷ λόγῳ τοῦ Γάλλου διπλωμάτου ἐπεβεβαίωσεν), ὅτι ὁ Τσάρος θέλει παραιτηθῆ καὶ πάσης ἀξιώσεως περὶ ἀποζημιώσεως. Οἱ λόγοι τῶν πρέσβεων τῶν δυτικῶν Δυνάμεων οὐδεμίαν ἐνεποίησαν ἐντύπωσιν οὔτε ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο οὔτε ὡς πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα, καὶ ὁ ἀπεσταλμένος τῆς Πρωσσίας, ἀμφίβολος ὡς ἦσαν καὶ αἱ διαταγαί του, ἔχων νὰ παλαίσῃ πρὸς τὴν ἀντιζηλίαν τῆς Ἀγγλίας, οὐδεμίαν εἶχεν ἐλπίδα ἐπιτυχίας, ἐὰν δὲν ἔσπευδον εἰς βοήθειαν αὐτοῦ τὰ συμβάντα καὶ δὲν τῷ παρεῖχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ φέρῃ βοήθειαν καὶ ἐναντίον αὐτῶν. Ἅμα ὁ Δείβιτς διέβη τὸν Αἷμον, ἤρξατο καὶ ἡ ἐπιμονὴ τῆς Πύλης καταπραϋνομένη καὶ πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Μύφλιγκ. Ὁ Ῥεσὶτ πασᾶς ἔγραψε (13/25 Ἰουλίου) πρὸς τὸν Δείβιτς συγκαταβαίνων (2) εἰς προτάσεις

(1) Μύφλιγκ, Ἐκ τῶν τοῦ βίου μου. 1851.

(2) Ἐπιστολὴ τοῦ μεγάλου βεζίρου πρὸς τὸν κόμητα Δείβιτς ἀπὸ 13/25 Ἰουλίου. Ἀπάντησις τοῦ κόμητος ἀπὸ 29/10 Αὐγ. χςγ.

περὶ διαπραγματεύσεων, ἃς πρὸ μικροῦ ἔτι εἶχεν ἀποῤῥίψει, καὶ εἰς ἀπάντησιν προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ στρατάρχου τῆς Ῥωσσίας (29/10 Αὐγούστου) νὰ πέμψῃ πληρεξουσίους εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ῥώσσων. Κατὰ τὴν εὐνοϊκωτάτην ταύτην στιγμὴν τῆς κρίσεως ἔλαβε χώραν ἡ ἀποστολὴ τοῦ Μύφλιγκ. Καὶ τὸν πιστότατον τῶν ὑπηκόων του ἐὰν ἔπεμπεν ὁ Τσάρος δὲν ἤθελεν ὑπηρετηθῆ ῥωσσικώτερον παρ' ὅτι ὑπηρετήθη ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τῆς Πρωσσίας· καὶ ἐν ᾧ πολλάκις ἡ Ῥωσσία ὤφειλε χάριτας τῇ γείτονι αὐτῆς Πρωσσίᾳ διὰ τὴν ἐν τῷ συμβουλίῳ τῶν διπλωματῶν συνδρομήν της, ἤδη ἐχρεώστει εἰς αὐτὴν τὴν πραγματικὴν σωτηρίαν ἐκ θέσεως πλήρους κινδύνων καὶ ἀμηχανίας. Ὁ στρατηγὸς Μύφλιγκ, ἀφ' οὗ ἔλαβεν ἀκριβεῖς πληροφορίας καὶ περὶ τοῦ ἀνεπαρκοῦς τῶν ῥωσσικῶν δυνάμεων καὶ περὶ τῆς στρατηγικῆς θέσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐνόησεν ἀμέσως, ὅτι πάντα τὰ πλεονεκτήματα εἶναι πρὸς τὸ μέρος τοῦ ὑπερασπιστοῦ, ὅτι καὶ κυριεύσαντες τὴν πόλιν οἱ Ῥῶσσοι δὲν θέλουσιν εἶσθαι εἰς κατάστασιν νὰ τὴν διατηρήσωσι, καὶ ὅτι ἡ ἅλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως (τοῦτο διϊσχυρίζοντο καί τινες τῶν στρατηγῶν τῆς Ῥωσσίας) δὲν θέλει ἐπιφέρει εἰμὴ ὅλως ἄσκοπον παράτασιν τοῦ πολέμου, καὶ ἐὰν αἱ Δυνάμεις μένωσιν ἐντελῶς οὐδέτεραι. Ἀλλ' ἐνώπιον τοῦ ἱππότου Γόρδωνος, καὶ μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἀποστολῆς του καὶ ἐνώπιον τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτοῦ, τοῦ μεγίστου τῶν ζώντων στρατηγῶν (1), παρέστησεν ὁ Μύφλιγκ τὴν ὑπόθεσιν ὑπὸ ὅλως διάφορον μορφήν· ὅτι δηλ. ἡ Κωνσταντινούπολις ἕνεκα τῶν πρὸς βοῤῥᾶν ἀπεριτειχίστων αὐτῆς προαστείων καὶ τῶν πρὸς νότον ἀπροστατεύτων φρουρίων τοῦ Ἑλλησπόντου ἦτο πανταχόθεν προσιτὴ εἰς τοὺς Ῥώσσους, καὶ ὅτι ὅλως ἀδύνατος ἤθελεν ἀποβῆ ἡ ὑπεράσπισις τῆς πόλεως διὰ τῆς ὑπαρχούσης ἐκ 3000 ὅλως νέων καὶ ἀπείρων ἀνδρῶν ἐφεδρείας καὶ τῶν λοιπῶν προθύμων εἰς λεηλασίαν περιτριμμάτων! Ὁ πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας κατὰ τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Μύφλιγκ πρὸς τὸν

(1) Ἐπιστολὴ τοῦ στρατηγοῦ Μύφλιγκ πρὸς τὸν κόμητα Οὐελλιγκτῶνα ἀπὸ 18/30 Σεπτ. 1829 χργ.

Οὐελλιγκτῶνα, πεισθεὶς μετ' αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ περὶ τοῦ ἀδυνάτου τῆς ἀμύνης τῆς πρωτευούσης, ἔπρεπε καὶ νὰ θεωρήσῃ μετὰ τοῦ Μύφλιγκ ὡς τὸ συμφερώτερον διὰ τὴν Πύλην, νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὴν γενναιοδωρίαν τοῦ Τσάρου. Οὕτως ἐστερήθη ὁ Σουλτάνος καὶ τοῦ τελευταίου συμβούλου, ὅστις ἠδύνατο καὶ ὤφειλε νὰ τῷ ἐμπνεύσῃ θάῤῥος καὶ δύναμιν κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς. Ἀλλ' ὁ Μύφλιγκ ἐνεπνέετο ἀρκούντως ὑπὸ ῥωσσοφίλων φρονημάτων, ὥστε ὅσῳ περισσότερον ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις εὑρίσκετο εἰς δεινὴν θέσιν, καὶ ὅσῳ μᾶλλον ἦτο ἄνευ συμβούλων καὶ προστασίας, τοσούτῳ ἰσχυρότερον νὰ ἐπετίθηται κατ' αὐτῆς. Κατὰ τὴν πρώτην ἤδη μετὰ τοῦ ῥεῒζ ἐφέντη συνέντευξίν του (13/25 Ἰουλ.) ἐγκατέλιπεν ἐντελῶς τὴν θέσιν τοῦ μεσάζοντος φίλου καὶ συμβούλου καὶ ἀνέλαβεν ὕφος ὑπεροπτικὸν τοσοῦτον, ὥστε ὁ ὑπουργὸς τῆς Τουρκίας, φύσει δύστροπος καὶ εὐερέθιστος, κατεταράχθη ὅλος· μικρὰ μόνον καὶ διαβατικὴ ἐπιτυχία ἐὰν ἐπήρχετο ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης, ὁ μεσάζων ἤθελεν ἀναμφιβόλως ἀποπεμφθῆ δι' ἀποτόμου ἀπαντήσεως. Ἀλλ' οἱ θρίαμβοι τῶν ῥωσσικῶν ὅπλων εἶχον ἤδη κλονίσει τὴν εὔνοιαν τοῦ Σουλτάνου πρὸς τὸν ῥεῒζ ἐφέντην· ὁ Μύφλιγκ εὗρε τρόπον νὰ ὑποβάλῃ κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸν Σουλτάνον παράπονα κατὰ τοῦ ὑπουργοῦ του, παρ' οὗ ἔλεγεν ὅτι καιρίως προσεβλήθη. Ὁ ῥεῒζ ἐφέντης ἐδειλίασεν ἀπέναντι τῆς ἐπαπειλούσης αὐτὸν δυσμενείας τοῦ κυρίου του, τοῦ ὁποίου ἡ τελευταία δύναμις, ἀναφλεχθεῖσα τελευταῖον περὶ τὰ τέλη τοῦ Αὐγούστου, ἀπεσβέσθη ἐντελῶς ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς ἐκστρατείας τῶν Ῥώσσων κατὰ τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τῇ συγχρόνῳ ἀνακαλύψει τῆς ἐσωτερικῶς τεκταινομένης συνωμοσίας. Ἐγκαταλειφθεῖσα ὑφ' ἁπάντων τῶν ψευδῶν φίλων της, παρακινουμένη ὑπὸ τοῦ πρέσβεως τῆς Αὐστρίας νὰ δεχθῇ τὰς προτεινομένας διαπραγματεύσεις, ἐπλησίασε πάλιν ἡ Πύλη ἐν πρώτοις πρὸς τοὺς πρέσβεις τῶν δύο δυτικῶν Δυνάμεων καὶ ἐκήρυξεν ἑαυτὴν πρόθυμον (1) νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν

(1) Διακοίνωσις τῆς Πύλης ἐγχειρισθεῖσα εἰς τοὺς πρεσβευτὰς τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας, ἀπὸ 3|15 Αὐγ. 1829 χργ. γαλλιστί.

(πρὸ μικροῦ ἔτι ἀποῤῥιφθεῖσαν) συνθήκην τοῦ Λονδίνου ὑπό τινας περιορισμοὺς, καὶ κατὰ πρῶτον ὑπὸ τὸν ὅρον, ὅτι αἱ ὑποχρεώσεις τῆς συνθήκης (ὅπως ἤθελεν ἡ Ἀγγλία) ἤθελον τεθῇ εἰς ἐνέργειαν μόνον ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν μικρῶν νήσων. Ὠφεληθεὶς ἐκ τῆς στιγμιαίας εὐκαιρίας εἶχεν ἀπευθύνει ὁ Μύφλιγκ πρό τινων ἡμερῶν (29/10 Αὐγ.) διακοίνωσιν, δι᾽ ἧς ἐγγυώμενος καὶ πάλιν περὶ τῆς μετριοπαθείας τοῦ Τσάρου προέτρεπε τὴν Πύλην ν᾽ ἀποστείλῃ πληρεξουσίους. Οἱ πρέσβεις τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας ἐντόνως τὸν ὑπεστήριξαν. Ὅθεν ἔλαβεν ὁ Μύφλιγκ τὴν ὑπόσχεσιν, (1) ὅτι ἡ Πύλη πεποιθυῖα εἰς τὰς εἰρηνικὰς διαθέσεις τοῦ Τσάρου ὑποχρεοῦται νὰ συνομολογήσῃ τὴν εἰρήνην ὑπὸ τοὺς ἑξῆς πέντε ὅρους· α.) τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας, β΄.) τῆς διατηρήσεως τῶν συνθηκῶν, γ΄.) τῆς εἰσελεύσεως τῆς Πύλης εἰς τὴν συνθήκην τοῦ Λονδίνου· δ΄.) τῶν ἀσφαλεστάτων ἐγγυήσεων περὶ τοῦ ἐλευθέρου διάπλου τοῦ Εὐξείνου Πόντου, καὶ ε.) τῶν δριστικωτέρων διαπραγματεύσεων περὶ τῶν περὶ ἀποζημιώσεως αἰτήσεων τῶν ἐμπόρων ἀμφοτέρων τῶν μερῶν καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἀξιώσεων ἀμφοτέρων τῶν ἐπικρατειῶν. Οἱ πληρεξούσιοι τῆς Τουρκίας, ὁ δεφτερδάρης Σαδὶκ ἐφέντης καὶ ὁ πρῶτος τῆς Ῥούμελης δικαστὴς, ὁ Ἀβδὲλ-καδὲρ βέης, ἀπῆλθον εἰς τὸ ῥωσσικὸν στρατόπεδον, συνοδευόμενοι ὑπὸ τοῦ Πρώσσου γραμματέως τῆς πρεσβείας Κύστερ καὶ φέροντές ἐπιστολὰς τοῦ Μύφλιγκ καὶ τῶν πρέσβεων. Οἱ πληρεξούσιοι τῆς Ῥωσσίας, ὁ κόμης Ἀλέξιος Ὀρλὼφ καὶ ὁ σύμβουλος τῆς ἐπικρατείας Πάλεν, οὓς ὁ αὐτοκράτωρ ἀπέστειλε προηγουμένως, εἶχον μόλις φθάσει εἰς Πύργον, ὅτε οἱ πληρεξούσιοι τῆς Τουρκίας εἶχον ἤδη ἔλθει εἰς Ἀδριανούπολιν (16/28 Αὐγούστου)· οὐχ ἧττον ὅμως ἐκήρυξεν ὁ Δείβιτς (20/1 Σεπτ.) τὴν ἔναρξιν τῶν διαπραγματεύσεων. Ὅσῳ ἔσπευδεν ὁ Δείβιτς τοσούτῳ ἔσπευδε καὶ ἡ Πύλη. Ἐν τῷ τοῖς πληρεξουσίοις παραδοθέντι ὑπομνήματι οὐδὲν ἀνέφερεν ἡ Πύλη περὶ ἀποζημιώσεως τῶν ἐξό-

(1) Ὑπόμνημα τῆς Πύλης περιέχον πέντε ἄρθρα περὶ τῶν μέσων τῆς συνομολογήσεως τῆς εἰρήνης μετὰ τῆς αὐτοκρατορικῆς Αὐλῆς τῆς Ῥωσσίας Χργ. γαλλιστί.

δων τοῦ πολέμου, βασιζομένη εἰς τὰς ἀπατηλὰς ἐλπίδας τοῦ πολεμικωτάτου. Ἀλλὰ μόλις ἔμαθε τὴν πτῶσιν τῆς Ἀδριανουπόλεως, διεκήρυξεν ὅτι συγκατατίθεται καὶ εἰς τὴν ῥωσσικὴν ταύτην ἀπαίτησιν, παραδιδοῦσα ἑαυτὴν ἐντελῶς εἰς τὴν μεγαλοδωρίαν τοῦ αὐτοκράτορος. Οἱ πρέσβεις τῶν Δυτικῶν Δυνάμεων ἔσπευσαν ν' ἀναγγείλωσιν εἰς τὸν στρατάρχην τῆς Ῥωσσίας τὴν προθυμίαν ταύτην τῆς Πύλης (12/24 Αὐγούστου). Ἦσαν κατεθορυβημένοι ἕνεκα τῶν σημείων τοῦ ἐν τῇ πρωτευούσῃ ἐπικρατοῦντος ἀναβρασμοῦ καὶ ἐξέφρασαν τῷ Δείβιτς τὴν πεποίθησιν, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἔχει βεβαίως σκοπὸν νὰ προβῇ περαιτέρω εἰς τὰ πολεμικά του κινήματα, ἕνεκα τῶν ὁποίων οἱ χριστιανοὶ τῆς Πύλης ὑπήκοοι ἤθελον ἐκτεθῆ εἰς τὴν λύσσαν καὶ τὸν φανατισμὸν τοῦ ἐξηγριωμένου τουρκικοῦ ὄχλου.

Ἀλλὰ τὸν Δείβιτς ἐμπόδιζον αἱ ῥηταὶ διαταγαὶ (οὐχὶ βεβαίως οἱ πόθοι του) ἀπὸ τοῦ ν' ἀναστείλῃ τὰ κινήματά του πρὸ τῆς συνομολογήσεως τῆς εἰρήνης. Ἡ ἐξακολούθησις αὐτῶν κατετάραξεν ἔτι μᾶλλον τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει, καθ' ὅσον αἱ ὑπὸ τοῦ Δείβιτς ὑποβληθεῖσαι ἀπαιτήσεις διηρέθισαν τὴν ἐπιμονὴν καὶ τὴν δυστροπίαν οὐ μόνον τῶν ἐν Ἀδριανουπόλει πληρεξουσίων τῆς Τουρκίας ἀλλὰ καὶ αὐτῆς ἔτι τῆς Πύλης. Παραχωρήσας ὀκταήμερον μόνον προθεσμίαν ἀπήτησεν ὁ Ῥῶσσος στρατάρχης τὰ ἑξῆς· τὴν τακτοποίησιν τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 10/22 Μαρτίου, τοῦ ὁποίου αἱ ἀποφάσεις περὶ μᾶλλον ἐκτεταμένων ὁρίων καθίσταντο οὕτω παρὰ τὴν θέλησιν τῆς Ἀγγλίας εἶδος τελεσιγράφου· τὴν κατεδάφισιν τῶν φρουρίων τῆς Ἰβραΐλας, Γιουργέβου καὶ Καλαφάτας καὶ τὴν ἕνωσιν τῶν πόλεων τούτων μετὰ τῆς Βλαχίας· τὴν παραχώρησιν τῶν φρουρίων Ἀχαλτζὶκ, Ἀτσβὲρ καὶ Ἀχαλκαλακίου, καὶ τῶν ὀχυρῶν πόλεων Ἀνάπας καὶ Ποτίου· ἀποζημίωσιν διὰ τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου ἐξ 700,000 πουγγίων (ἤτοι 10 ἑκατομμυρίων φλωρίων), μέχρις ἀποτίσεως τῆς ὁποίας αἱ παραδουνάβιαι Ἡγεμονίαι καὶ ἡ Σιλίστρια ἔμενον ὡς ἐνέχυρον εἰς χεῖρας τῆς Ῥωσσίας καὶ ἀποζημίωσιν ἐξ 96,000 πουγγίων εἰς τοὺς

ρίασσους ἐμπόρους, κατὰ τὴν ἀπότισιν τῆς ὁποίας εἰς τρεῖς δόσεις τὰ ῥωσσικὰ στρατεύματα ἤθελον ὑποχωρήσει πρῶτον μὲν μέχρι τοῦ Αἵμου, εἶτα δὲ διαβῇ τὸ ὄρος καὶ τέλος ἀποσυρθῇ πέραν τοῦ Δουνάβεως. Κατὰ τῶν βαρέων τούτων καὶ καταπειγόντων ὅρων ὑπέβαλεν ἡ Πύλη τὰ παράπονά της ἔν τινι συνδιασκέψει (τῆς 17/8 Σεπτεμβρίου) μετὰ τῶν δύο πρέσβεων, εἰς τὴν ὁποίαν παρευρέθη καὶ ὁ νέος ἐπιτετραμμένος τῆς Πρωσσίας Ῥουέρος, καὶ ἅπαντες οἱ διπλωμάται ὡμολόγησαν, ὅτι οἱ ὅροι οὔτε εἰς τὰς προσδοκίας των ἀνταποκρίνονται οὔτε εἰς τὰς ὑποσχέσεις τοῦ Γυλλεμινώτου οὔτε εἰς τὰς νύξεις τοῦ Μύφλιγκ. Ὁ Ῥουέρος ἐπανέλαβε τὴν συμβουλὴν, ἣν ὁ Μύφλιγκ εἶχε δώσει πρὶν ἀναχωρήσῃ (24/5 Σεπτ.) ν' ἀποσταλῇ πρέσβυς κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὸν Τσάρον. Πρὸς τοῦτο ἦσαν πάντες σύμφωνοι, ἀλλὰ κατ' οὐδὲν συνέτεινε τοῦτο εἰς τὴν ποθουμένην κατάστολὴν τῶν ἐχθροπραξιῶν, καὶ δὲν ἐθεράπευε τὴν ἀμηχανίαν περὶ τοῦ ποσοῦ τῆς ἀποζημιώσεως, τὸ ὁποῖον δὲν παρεδέχοντο κατ' οὐδένα τρόπον νὰ τεθῇ ἐν τῷ δημοσίῳ ἐγγράφῳ τῆς εἰρήνης, καθότι, ἔλεγον, καὶ τῷ ἀπαιδευτοτάτῳ δῆλον, ὅτι ἡ Πύλη δὲν εἶναι εἰς κατάστασιν ν' ἀποτίσῃ αὐτό. Ὁ Ῥουέρος προσεκλήθη νὰ κάμῃ προσωπικῶς τὰς δεούσας παραστάσεις πρὸς τὸν Δεΐβιτς· ἀλλὰ καὶ ὁ πρέσβυς τῆς Πρωσσίας ἐξηκολούθει κατὰ τὸν τρόπον τοῦ Μύφλιγκ νὰ συντελῇ εἰς τὴν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ταπείνωσιν τῆς Πύλης. Μόνον συνεπείᾳ ἐπισήμου προσκλήσεως αὐτοῦ τοῦ Σουλτάνου ἐδέχθη τὴν ἀποστολὴν ἀλλὰ ὑπὸ τὸν ῥητὸν ὅρον, ὅτι ἡ κύρωσις τῆς εἰρήνης δὲν θέλει κηρυχθῇ ἐξηρτημένη ἐκ τῆς ἀποστολῆς ταύτης. Ὑποσχεθείσης δὲ τοῦτο τῆς Πύλης, ἀπέστειλεν ὁ Ῥουέρος αὐθημερὸν τὸν υἱὸν τοῦ διερμηνέως του Βόσγιοβιτς εἰς τὸ στρατόπεδον, ἵνα ἀναστείλῃ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν. Οὕτω παρεδόθη ἡ Πύλη δεδεμέναις ταῖς χερσὶν εἰς τὸν πρέσβυν τῆς Πρωσσίας. Ἔτι ἀπερισκεπτότερον ἦτο ἐκ μέρους της, ὅτι τὴν ἐπιοῦσαν παρεδόθη εἰς τὴν διάκρισιν τῶν δύο πρέσβεων τῶν δυτικῶν Δυνάμεων, ὑποχρεωθεῖσα (28/9 Σεπτ.) νὰ ὑπογράψῃ ὡς πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα, ἄνευ ὅρου τινὸς, πᾶν ὅ,τι ἡ ἐν Λονδίνῳ συνδιάσκεψις ἤθελεν

ἀποφασίσει! Φαίνεται ὅτι διὰ τῆς τυφλῆς ταύτης ἐμπιστοσύνης της ἤθελεν ἡ Πύλη νὰ εὕρῃ κατὰ τὰς τελευταίας ταύτας ὥρας συνδρομήν τινα παρὰ τοῖς ἀντιζήλοις τῆς Ῥωσσίας Δυνάμεσιν· ἀνεκοίνωσεν αὐταῖς ἐπισήμως, ὅτι ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν οἱ Ῥῶσσοι προβῶσι περαιτέρω, αὐτὴ θέλει παύσει ἀπὸ τοῦ νὰ ὑπάρχῃ, καὶ τότε ἡ ἐπερχομένη φρικώδης ἀναρχία θέλει ἐκθέσει τοὺς κατοίκους εἰς δεινοτάτους κινδύνους. Ἐὰν ὁ Στράτφορδ Κάννιγκ ἦτο τώρα εἰς τὴν θέσιν τοῦ Γόρδωνος καὶ μὲ τὴν ἐκτεταμένην αὐτοῦ πληρεξουσιότητα, ἔχων ἀνὰ χεῖρας τὰς παραχωρήσεις ταύτας τῆς Πύλης καὶ τὴν ὁμολογίαν τῆς ἀμηχανίας καὶ τοῦ φόβου της, ἤθελε διατάξει τὸν ἀγγλικὸν στόλον, καὶ ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ συγκροτηθῇ ἄλλη ναυμαχία ὁμοία τῆς ἐν Νεοκάστρῳ, νὰ εἰσπλεύσῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς προστασίας τῶν Ἄγγλων ὑπηκόων, ἢ ἤθελεν *ἐπιβάλει* εἰς τὸν κόμητα Δείβιτς τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν, χωρὶς νὰ ἔχῃ πρὸς τοῦτο ἀνάγκην τῶν πλοίων· διότι μία μόνον τοιαύτη ἀπειλὴ ἤθελεν ἀναζωογονήσει τὴν καταβληθεῖσαν τῶν Τούρκων πεποίθησιν, καὶ ἐμποιήσει εἰς τὸν στρατάρχην τῆς Ῥωσσίας ἢ φόβον, ἐὰν ἐνόμιζεν ὅτι ὅπως δήποτε ὤφειλε νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ αὐτοκράτορός του, ἢ χαράν, διότι εὕρισκε πρόφασιν νὰ μὴ ὑπακούσῃ εἰς αὐτάς. Ἀλλ' ὁ ἱππότης Γόρδων, ῥυμουλκούμενος ὑπὸ τοῦ ἀφωσιωμένου εἰς τὴν Ῥωσσίαν πρέσβεως τῆς Γαλλίας, ἐδέχθη πρῶτον τὰς παραχωρήσεις τῆς Πύλης πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ ἠρκέσθη εἰς τὸ νὰ παρακαλέσῃ τὸν Δείβιτς νὰ μὴ ἀναφέρῃ ἐν τοῖς ἄρθροις τῆς εἰρήνης καὶ τὰς ἀξιώσεις αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Εἶτα ἔτειναν οἱ δύο πρέσβεις τὰ ὦτά των εἰς τοὺς φόβους καὶ τὴν ἀπελπισίαν τῆς Πύλης, καὶ ἀπέστειλαν (28/9 Σεπτ) ἔκτακτον ταχυδρόμον κατεπειγόντως πρὸς τὸν Δείβιτς, ὅπως παραστήσωσιν αὐτῷ τὰς τρομερὰς συνεπείας τῆς περαιτέρω προχωρήσεώς του· προσέθεσαν δὲ, ὅτι ἀποσιωπῶντες αὐτῷ τὴν δεινὴν τῆς Πύλης θέσιν ἤθελον ἀναδεχθῆ εὐθύνην, ἣν *παντὶ σθένει* ἀποκρούουσιν! ». Καὶ οἱ πρέσβεις ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ φόβου εἶχον καταληφθῆ ὡς καὶ ἡ Πύλη καὶ,

ὡς ἐκείνη, οὐδὲν ἔπραττον! Καὶ οἱ πρέσβεις εὑρίσκοντο οὐχὶ μακρὰν τοῦ ὀργάνου τοῦ πολέμου, τοῦ ὁποίου τ' ἀποτελέσματα τοσοῦτον ἐφοβοῦντο, καὶ οὐδὲν μέσον θεραπείας εὕρισκον, ὡς καὶ οἱ ὑπὸ τοῦ φανατισμοῦ τετυφλωμένοι Ὀθωμανοί! Ἀνεξήγητον ἦτο πῶς ἠδύνατο ἡ Ῥωσσία νὰ διατηρῇ τὴν ἀφελῆ Τουρκίαν εἰς τὴν ἀπάτην, ὅτι μέγα στράτευμα εἰσβολῆς ἵσταται πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καθ' ἣν ἐποχὴν ὅλος ὁ διαθέσιμος ῥωσσικὸς στρατὸς δὲν ὑπερέβαινε τὰς 13,000 ἀνδρῶν. Ἀλλ' οἱ κορυφαῖοι τῶν ἐν Τουρκίᾳ Εὐρωπαίων διπλωματῶν συνεμερίζοντο μὲ ἴσην εὐπιστίαν τὴν ἀπάτην ταύτην! Οὕτως ἠδυνήθη ὁ Δείβιτς ν' ἀνεγείρῃ παρὰ τὴν ἄβυσσον ἀναποφεύκτου σχεδὸν καταστροφῆς τρόπαιον θριαμβευτικόν, ὡς μετὰ τὴν θριαμβευτικωτάτην τῶν ἐκστρατειῶν, καὶ νὰ ἐκτελέσῃ κατὰ γράμμα τὸ πρόγραμμα τοῦ Πότσου καὶ τοῦ Ματουσέβιτς, νὰ συνομολογηθῇ δηλ. ἐν τῷ στρατοπέδῳ εἰρήνη, τῆς ὁποίας τοὺς ὅρους ἡ Εὐρώπη νὰ μάθῃ μετὰ τὴν συνομολόγησιν αὐτῆς, ὅπως δυνηθῇ ἡ Ῥωσσία νὰ μὴ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰς κατόπιν ἐγειρομένας ἐνστάσεις. Ὅταν ὁ νέος Βόσγιοβιτς ἦλθεν εἰς Ἀδριανούπολιν καὶ ἐγχειρίζων τὴν ἐπιστολήν του ἔδωκεν εἰς τὸν στρατάρχην τῆς Ῥωσσίας τὴν ποθητὴν ἀφορμὴν ν' ἀναστείλῃ τὴν ἐπικίνδυνον αὐτοῦ πορείαν, μὲ πόσην ἆρά γε ψυχικὴν ἀνακούφισιν θὰ ὑπήκουσεν ὁ Δείβιτς εἰς τὴν ἐκφρασθεῖσαν εὐχήν, μὲ πόσην ἆρά γε σπουδὴν θὰ ἔδωκε τὴν διαταγὴν ν' ἀνασταλῇ ἡ πορεία! Τὴν ἐπιοῦσαν (30|11 Σεπτ.) ἔφθασεν εἰς τὸ ῥωσσικὸν στρατόπεδον ὁ Ῥουέρος οὐχὶ ὡς μεσάζων, ὡς εἶπεν, ἀλλ' ὡς «ἱκέτης!» Τοῦτο ἦτο τὸ ὕφος, τὸ ὁποῖον ἀσμένως ἤκουεν ἡ Ῥωσσία. Ἡ Πύλη ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας, εἶπεν ὁ Δείβιτς· εἰς μάτην δὲν τὴν ἐζήτησεν! Ὄχι μόνον εἰς τὴν ἀναστολὴν τῶν περαιτέρω κινημάτων του ἐνέδωκεν ἀλλὰ πολὺ προθύμως ἤθελε συγκατατεθῇ καὶ εἰς τὴν κατεσπευσμένην κένωσιν τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἤρκει μόνον νὰ ἐσυγχώρει αὐτὴν ἡ ὑγιεία τῶν στρατευμάτων! Ὄχι μόνον ἐνέδωκεν εἰς τὸ νὰ παραλειφθῇ ἐν τῷ ἐπισήμῳ τῆς εἰρήνης ἐγγράφῳ τὸ ποσὸν τῆς ἀποζημιώ-

σεως, ἀλλὰ καὶ κατεβίβασε τὸ ποσὸν τῆς πρώτης δόσεως τῆς πρὸς τοὺς ἐμπόρους ἀποζημιώσεως (ἐκ τῆς ἀποτίσεως τῆς ὁποίας ἐξηρτᾶτο ἡ κένωσις τῆς Ἀδριανουπόλεως) ἀπὸ 500,000 φλωρίων εἰς 100,000! Μόνον εἰς τὴν αἴτησιν τῶν πρέσβεων τῶν δυτικῶν Δυνάμεων περὶ παραλείψεως τοῦ ἄρθρου περὶ Ἑλλάδος ἠρνήθη νὰ ἐνδώσῃ εἰπὼν ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο πρέπει ἀμεταχλήτως ν' ἀποφασισθῇ ἐν τῇ συνθήκῃ. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη δὲν συνεδέετο ποσῶς μὲ τὴν στιγμιαίαν αὐτοῦ ἀμηχανίαν, καὶ αἱ ὁδηγίαι του ὡς πρὸς τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἦσαν ῥηταί. Ἡ Ῥωσσία μετὰ τὰς ἐν τοῖς δύο ἔτεσιν ὑποστάσας ζημίας δὲν ἤθελε ν' ἀποστερηθῇ καὶ αὐτῆς τοὐλάχιστον τῆς τιμῆς παρὰ τῶν χλιαρῶν αὐτῆς συμμάχων, οἵτινες μεμονωμένως ἐργαζόμενοι οὐδὲν εἶχον κατορθώσει πρὶν ἢ κυματίσωσιν αἱ ῥωσσικαὶ σημαῖαι ἐπὶ τοῦ Αἵμου. Ὁ Δείβιτς ἔδωκεν εἰς τοὺς πρέσβεις τὰς λαμπροτέρας ὑποσχέσεις (1), εἰπών, ὅτι ἂν καὶ ἡ ἐκ μέρους τῆς Πύλης παραδοχὴ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 10/22 Μαρτίου δὲν ἐπετεύχθη εἰμὴ διὰ τῶν ἐν Ἀδριανουπόλει διαπραγματεύσεων, οὐχ ἧττον ὅμως δέχεται ἡ Ῥωσσία νὰ θεωρηθῇ τοῦτο ὡς ἀπὸ κοινοῦ κατορθωθὲν ἀποτέλεσμα· καὶ ἐπειδὴ τὰ πρῶτα διαβήματα τῆς Πύλης παρὰ τοῖς πρεσβευταῖς πρὸς εἰσέλευσιν εἰς τὸ πρωτόκολλον προηγήθησαν ἤδη τῆς συνομολογήσεως τῆς εἰρήνης, φυσικὸν εἶναι, ἡ Πύλη νὰ εἰδοποιήσῃ πρώτην τὴν Ῥωσσίαν περὶ τῆς παραδοχῆς τῆς Λονδινείου συνθήκης. Ἡ εἰρήνη ὑπεγράφη ἐμπιστευτικῶς μὲν τῇ 31/12 Σεπτεμβρίου, τελειωτικῶς δὲ τῇ 2/14.

Διατάραξις καὶ ἐμπέδωσις τῆς εἰρήνης.

Μόλις συνομολογηθείσης τῆς εἰρήνης ἡ ἐπικρατοῦσα ἀναρχία διεκινδύνευε παρ' ὀλίγον πάλιν τὰ πάντα. Ὁ πασᾶς τῆς Σκόδρας, ὁ μὴ ὑπακούσας πρότερον εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ Σουλτάνου νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸν πόλεμον, δὲν ὑπήκουσε τώρα καὶ εἰς τὰς περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεις, καὶ ἀπέστειλε (περὶ τὰ τέλη τοῦ Σεπτεμβρίου) τὴν ἐμπροσθοφυλακήν του εἰς Χασκιόϊ μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Ἀδριανουπόλεως, αὐτοπροσώπως δὲ

(1) Ἐμπιστευτικὴ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Ῥουέρον, ἀπὸ 2/14 Ὀκτ. 1829 ΧΡΥ.

ἐπὶ κεφαλῆς 30,000 ἀνδρῶν μετέβη εἰς Φιλιππούπολιν καὶ διέταξεν αὐθαδῶς τὸν Δείβιτς νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Ἀδριανούπολιν, ἔνθα αὐτὸς (ὁ πασᾶς) διανοεῖται νὰ φθάσῃ κατὰ τὴν 28/10 Ὀκτωβρίου ὅπως διαχειμάσῃ. Ὁ Δείβιτς καταθορυβηθεὶς ἔγραψεν ἐπισήμως καὶ ἐμπιστευτικῶς πρὸς τὸν Ῥουέρον, (1) καὶ μὲ ὕφος ἐμπείρου διπλωμάτου ἐξέφρασε δι' αὐτοῦ πρὸς τὴν Πύλην τὰς ὑπονοίας του, ὅτι τὸ κίνημα τοῦ πασᾶ τῆς Σκόδρας συνδέεται μετὰ συνωμοσίας ἐν Σούμλᾳ καὶ γίνεται ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ἀναζωπυρήσεως τῶν ἐλπίδων τῶν γενιτσάρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Διὰ τῆς παρούσης μου, ἔλεγεν ἐν τέλει τῆς πρὸς τὸν Ῥουέρον ἐπιστολῆς του ὁ Δείβιτς, ἐπιθυμῶ νὰ ἐναποθέσω εἰς τὰς χεῖρας ὑμῶν πρᾶξιν, «ἥτις θέλει ποτὲ ἀποδείξει εἰς τὴν Εὐρώπην τὴν εἰλικρίνειαν, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ῥωσσικοῦ στρατοῦ προαγγέλλει τῇ Πύλῃ τοὺς νέους κινδύνους, ὑφ' ὧν αὕτη περικυκλοῦται». Συγχρόνως δὲ (2) διετάχθησαν οἱ πληρεξούσιοι τῆς Τουρκίας νὰ παρακινήσωσι τὸν πασᾶν ἀμέσως νὰ μείνῃ εἰς τὴν θέσιν του, ἄλλως θέλουσι θεωρηθῆ ἄκαιροι αἱ περὶ ἐπιταχύνσεως τῆς ἐκκενώσεως ἀποφάσεις. Τῷ πασᾷ δὲ αὐτῷ διεκοίνωσεν ὁ Δείβιτς, ὅτι ἐὰν προβῇ εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ῥώσσων κατεχομένην χώραν θέλει θεωρηθῇ ὡς ἀντάρτης κατὰ τοῦ Σουλτάνου. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πρό τινος ἤδη ἐκ τῶν Ἡγεμονιῶν ἀνακληθέντες στρατηγοὶ Κισσελὲφ καὶ Γάϊσμαρ ἵσταντο εἰς τὰ νῶτα τοῦ πασᾶ, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐξεῤῥάγησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει αἱ ταραχαί, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἴσως εἶχε στηρίξει τὰς ἐλπίδας του ὁ τῆς Σκόδρας διοικητής, τούτου ἕνεκα δεν ἐξετέλεσεν ὁ πασᾶς τὸ σχέδιόν του, ἀλλ' ἐπέστρεψε μετ' οὐ πολὺ εἰς Βοσνίαν. Ἀλλ' ἡ Πύλη ἐν ὅσῳ παρηκολούθει μετὰ μεγάλης προσοχῆς καὶ ἀνυπομονησίας τὰ κινήματα αὐτοῦ ἀνέβαλε κατὰ τὴν συνήθειάν της τὴν ἐπικύρωσιν καὶ ἐκτέλεσιν τῆς περὶ εἰρήνης συνθήκης, καὶ ἀνεκοίνωσε μάλιστα (13/25 Σεπτ.) εἰς τοὺς πρέσβεις τῶν δυτικῶν Δυνά-

(1) Ἐπιστολαὶ ἀπὸ 25|7 καὶ 26|8 Ὀκτ. 1829. χργ.
(2) Ἐπιστολὴ τοῦ κόμητος Δείβιτς ἀπὸ 25|7 Ὀκτ. χργ.

μένων (1), ὅτι ὅτε τῇ ἐγένετο παρ' αὐτῶν ἡ πρότασις νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Λονδίνῳ συνδιασκέψεως, δὲν ἐσκέφθη ὅτι αἱ ἀποφάσεις αὗται ἤθελον βασισθῇ ἐπὶ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 10/22 Μαρτίου. Πλὴν ματαιωθεισῶν τῶν εἰς τὸ κίνημα τοῦ πασᾶ τῆς Σκόδρας ἐλπίδων κατέπεσον πάλιν καὶ αἱ ἐνστάσεις αὗται ἀφ' ἑαυτῶν. Ἡ Πύλη πᾶσαν δυνατὴν κατέβαλε προσπάθειαν ὅπως ἀποτίσῃ τὰς ὑποσχεθείσας ἀποζημιώσεις (καὶ εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἔκαμε ταχείας προόδους εἰς τὸ φορολογικὸν τῆς Εὐρώπης σύστημα διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ἐπὶ τῶν ζώων δασμοῦ καὶ ἄλλων φόρων), καὶ ὡς πρὸς ἄλλα ζητήματα ἐφάνη ἡ Πύλη προθυμοτέρα τῆς Ῥωσσίας, ὅπως διὰ τῆς συνομολογήσεως τῆς εἰρήνης ἐπαναφέρῃ πάλιν τὰς φιλικὰς σχέσεις. Τὴν ὑπὸ τοῦ Μύφλιγκ προταθεῖσαν ἀποστολὴν ἀντιπροσώπου εἰς Πετρούπολιν ἐπετάχυνε μετὰ πλείονος ζήλου παρ' ὅτι ἐπεθύμει ὁ Λείβιτς, ὅστις ἤθελε νὰ μὴ γείνῃ ἡ ἀποστολὴ πρὶν ἢ ὁ Τσάρος αὐτὸς δώσῃ τὴν ἄδειαν, ὅστις ἔπεμψε τὸν κόμητα Ὀρλὼφ ὡς ἔκτακτον ἀπεσταλμένον εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλ' ὁ Ὀρλὼφ ἐβράδυνε πολὺ νὰ μεταβῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν (μόλις περὶ τὰ τέλη Νοεμβρίου)· ὅθεν ἐβράδυνε καὶ ἡ εἰς Πετρούπολιν ἀναχώρησις τοῦ ἀπεσταλμένου Χαλὶλ πασᾶ. Ἡ δυσαρέσκεια τῶν εὐερεθίστων Τούρκων εἶχε κορυφωθῇ ἐπὶ τοσοῦτον ἕνεκα τῶν ἀναβολῶν τούτων, ὥστε ἡ Πύλη, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πληροφορουμένη περὶ τῆς ἀληθοῦς θέσεως τῶν τοῦ πολέμου, ἦλθε πάλιν εἰς πειρασμὸν ν' ἀνατρέψῃ τὰ πάντα, καὶ συνέταξεν ὁδηγίας διὰ τὸν Χαλὶλ πασᾶν, δι' ὧν ἐκήρυττεν ὅτι τῇ ἦτο ἀδύνατον ν' ἀποτίσῃ τὴν ἀποζημίωσιν τοῦ πολέμου, ἥτις δὲν εἶναι σύμφωνα μὲ τὰς διαβεβαιώσεις τοῦ Μύφλιγκ καὶ τῶν πρέσβεων (2). Συνεπείᾳ ἐπανειλημμένων παραστάσεων ἀπέσυρε μὲν πάλιν ὁ ῥεῒζ ἐ-

(1) Διακοίνωσις τοῦ ῥεῒζ ἐφέντη πρὸς τοὺς πρέσβεις τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας, ἀπὸ 13/25 Σεπτ. 1829. χργ. γαλλιστί.

(2) Μυστικαὶ ὁδηγίαι δοθεῖσαι εἰς τὴν Α. Τ. Ἐξοχ. τὸν Χαλὶλ Ῥιφὰτ πασᾶν. χργ. γαλλιστί.

φέντης τὰς ὁδηγίας ταύτας, ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἀνεβλήθησαν περαιτέρω αἱ διαπραγματεύσεις καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν Πετρουπόλει, καὶ κατέῤῥευσαν αἱ μεγάλαι τῆς Πύλης ἐλπίδες περὶ συγκαταβάσεώς τινος ἐκ τοῦ ποσοῦ τῆς ἀποζημιώσεως. Ἡ Ῥωσσία νέας ᾐσθάνθη κρυφίας δυσαρεσκείας κατὰ τῶν συμμάχων αὐτῆς· ἐλέγετο μάλιστα ὅτι ἐπίσημοι καὶ ἀτομικαὶ δυσχέρειαι εἶχον παρεμπέσει· ἡ κυρία αἰτία αὐτῶν ἦτο, ὅτι ἡ Ῥωσσία δὲν ἤθελε ν' ἀποδείξῃ τὴν πρὸς τὴν Πύλην μεγαλοδωρίαν της, πρὶν ἢ κατορθώσῃ νὰ λάβῃ τὴν Τουρκίαν ὡς ἀνήλικα ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν της. Ἡ ἐπίτευξις τούτου ἦτο ἔργον τοῦ Ὀρλὼφ, ἔργον, τὸ ὁποῖον ἀπῄτει καιρὸν καὶ ἄκραν μυστικότητα. Οὐχ ἧττον ὅμως τὸ ἐξετέλεσεν ὁ Ὀρλὼφ ταχέως. Ἑνωθεὶς μετὰ τῶν ῥωσσιζόντων πολιτικῶν τῆς Τουρκίας κατώρθωσε (4/16 Φεβρ. 1830) ν'απομακρύνῃ τὸν δραστήριον ῥεὴζ ἐφέντην, ἀντικαθιστῶν αὐτὸν διὰ τοῦ Χαμὶδ βέη, ἑνὸς ἐκ τῶν ὀπαδῶν του· καὶ ὁ σιλαχτάρης (ξιφοφόρος) ὁ μέχρι τοῦδε ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου εὐνοούμενος ἔπεσε καὶ ἠναγκάσθη ν' ἀπέλθῃ εἰς τὸ προσκυνητήριον τῆς Μέκκας. Ὁ νέος γραμματεὺς τοῦ Σουλτάνου, Μουσταφᾶς, ὅστις προήχθη εἰς τὴν χηρεύσασαν θέσιν, ἦτο φίλος τῆς ῥωσσικῆς πρεσβείας. Ἦτο αὕτη στιγμὴ ῥιζικῆς μεταβολῆς ἐν Τουρκίᾳ, καθὼς πρό τινων ἐτῶν κατὰ τὴν πτῶσιν τοῦ εὐνοουμένου Χαλὲτ ἐφέντη. Εὐθὺς ἔγεινε καταφανὲς τὸ νέον σύστημα εἰς τὰ ῥιζικὰ διαβήματα πρὸς ἐντελῆ ἀπελευθέρωσιν τῆς ναυτιλίας, ὅτε σουλτανικὸν φιρμάνιον (ἀπὸ 3/15 Ἀπριλίου) ἐξέτεινε τὴν ἐλευθέραν ἐμποροπλοΐαν ἐπὶ ὅλων τῶν ἐθνῶν, τῶν διατελούντων ἐν εἰρήνῃ πρὸς τὴν Πύλην, χωρὶς νὰ ὑποβάλωσι προηγουμένως τὴν περὶ τούτου αἴτησιν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐν Ἀδριανουπόλει συνθήκης. Καὶ ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης, ἀφ' ἧς ἡ Τουρκία ἐδιοικεῖτο δι' ὅλως ῥωσσικῶν ὀργάνων, ἔκαμεν ἡ Ῥωσσία εἰς τὴν Πύλην διὰ ὄντως πατρικῆς γενναιοδωρίας οὐχὶ εὐκαταφρονήτους παραχωρήσεις. Καὶ πρῶτον ὁ Δείβιτς παρεχώρησεν εὐκολίας τινὰς ὡς πρὸς τὸν τρόπον καὶ τὸ ποσὸν τῶν ἀποζημιώσεων. Ἡ Πύλη πικρῶς εἶχε μεταμεληθῆ, ὅτι ὑπετάγη ἐκ τῶν προτέρων εἰς τὰς περὶ Ἑλλάδος ἀποφάσεις τῆς λονδινείου

Συνδιασκέψεως· ἡ Ῥωσσία ἐπειρᾶτο ἤδη νὰ ῥίψῃ ἐπὶ τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας τὴν φαινομένην ταύτην αὐστηρότητα, καὶ ἐπρότεινεν εἰς τὴν Πόλην συγκατάβασιν ἑνὸς ἑκατομ. φλωρίων, ἐὰν ὑπετάσσετο εἰς τὸ τελεσίγραφον τοῦ Λονδίνου. Οἱ ἰδεολόγοι διπλωμάται ἐνόμισαν ὅτι «εἶδον ὄνειρον πραγματοποιηθὲν,» παραστάντες μάρτυρες τῆς μεγαλοδώρου ταύτης πολιτικῆς τοῦ ἰσχυροῦ πρὸς τὸν ἀσθενῆ! Καὶ αὐτὸς ὁ νέος ῥεὴζ ἐφέντης ὡμολόγησεν, ὅτι ἡ Ῥωσσία εἶναι ὁ εἰλικρινέστερος φίλος τῆς Πόλης. Ἡ ἀγανάκτησις κατὰ τῆς Γαλλίας διὰ τὰ πρόσφατα ἐν Ἀλγερίᾳ συμβάντα συνετέλεσεν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν μεταβολὴν ταύτην τῆς γνώμης ἐν Κωνσταντινουπόλει. Συνομολογηθείσης δὲ ἐν Πετρουπόλει (17|29 Ἀπριλίου) μετὰ τοῦ Χαλὶλ πασᾶ τῆς τελειωτικῆς συνδιαλλαγῆς, ἐδώρησεν ἡ Ῥωσσία καὶ δύο ἕτερα ἑκατομμύρια τῶν ἀποζημιώσεων τοῦ πολέμου, ὥστε ἀντὶ 10 ἑκατομ. ἔμενον τώρα 7 μόνον ἑκατομ. φλωρίων, πληρωτέα ἐν διαστήματι 7 ἐτῶν καὶ εἰς ἐμπορικὰ εἴδη. Ἅμα δὲ τὸ (κατὰ τὸν Ὀκτώβριον 1830) λῆγον ἥμισυ τῆς ὑπολειπομένης ἀποζημιώσεως τῶν ἐμπόρων ἤθελε πληρωθῆ, ἡ Ῥωσσία ἀπεσύρετο ἐκ τῆς δεξιᾶς τοῦ Δουνάβεως ὄχθης, ἀποτιομένου δὲ καὶ τοῦ ἑτέρου ἡμίσεος (κατὰ τὸν Ἀπρίλιον 1831) ἤθελεν ἐκκενώσει ἀμφοτέρας τὰς Ἡγεμονίας, μόνον δὲ ἡ Σιλίστρια ἔμενεν εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Ῥώσσων, μέχρις οὗ πληρωθῇ ἐντελῶς ἡ ἀποζημίωσις τῶν ἐξόδων τοῦ πολέμου.

Νέα ὑπεροίσχυσις τῆς Ῥωσσίας.

Ἡ εἰρήνη τῆς Ἀδριανουπόλεως ἦτο ἡ ἐκτέλεσις καὶ ἐκπλήρωσις πασῶν τῶν προγενεστέρων περὶ εἰρήνης συνθηκῶν, δι᾽ ὧν ἡ πολιτικὴ τῆς Ῥωσσίας εἶχε συστηματικῶς ὑποσκάψει τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Τουρκίας. Οἱ πολιτικοὶ τῆς Ῥωσσίας ἄνδρες ἐνεβρύνοντο (1) ἐπὶ τῇ νέᾳ ταύτῃ συνθήκῃ, ἥτις «ἐπισχύουσα τὰ σύνορα τῆς Ῥωσσίας, ἠλευθέρου τὸ ἐμπόριον αὐτῆς, ἐπεκύρου τὰ δικαιώματα αὐτῆς, ἐξησφάλιζε τὰ συμφέροντα αὐτῆς, ἀνέφου

(1) Ἐπίσημος ἐπιστολὴ τοῦ κόμητος Νεσσελρὼδ πρὸς τὴν Α. Α. Ὑψ. τὸν μέγαν δοῦκα Κωνσταντῖνον ἀπὸ 12/24 Φεβρ. 1830. Συλλογὴ ἐγγράφων κτλ. σελ. 60.

αὐτὴν εἰς θέσιν ἔξοχον καὶ μεγαλοπρεπῆ,» καὶ ἐστερέου τὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὑπεροχὴν αὐτῆς, χωρὶς νὰ παραβλάπτῃ ποσῶς τὴν περὶ μετριοπαθείας καὶ γενναιοδωρίας φήμην της. Ἡ Ῥωσσία εἶχεν ἐπιτύχει ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὅ,τι ἐν πρώτοις ἤθελεν, ὅ,τι μάλιστα ὑπηρέτει τὰ πολιτικὰ καὶ ἐμπορικὰ αὐτῆς συμφέροντα· οὐχὶ τῆς Τουρκίας τὴν πτῶσιν, ἥτις ἤθελεν ἀναγκάσει τὴν Ῥωσσίαν νὰ ἐπεκτείνῃ ὑπὲρ τὸ δέον τὰς κατακτήσεις της ἢ νὰ ἱδρύσῃ νέα κράτη, τὰ ὁποῖα μετ' οὐ πολὺ ἤθελον ἁμιλλᾶσθαι πρὸς αὐτὴν καὶ κατὰ τὴν δύναμιν καὶ κατὰ τὸν πολιτισμὸν καὶ κατὰ τὴν βιομηχανίαν καὶ κατὰ τὸν πλοῦτον· ἀλλὰ τῆς Τουρκίας τὴν διατήρησιν ἐν καταστάσει, ἐν ᾗ «δὲν ἠδύνατο ἄλλως νὰ ὑπάρχῃ ἢ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ῥωσσίας καὶ νὰ ὑπακούῃ μόνον εἰς τὰς θελήσεις αὐτῆς.» Καὶ πρῶτον διὰ τοῦ ποσοῦ τῶν ἀποζημιώσεων ἀνεκάλει ἡ Ῥωσσία ἐπὶ πολλὰ κατ' ἐξηκολούθησιν ἔτη εἰς τὴν μνήμην τῆς Τουρκίας τὴν θέσιν της ἀπέναντι τῆς Ῥωσσίας, τῇ παρίστα «τὸ ἄφευκτον τῆς καταστροφῆς της, ἐὰν καὶ δεύτερον τολμήσῃ νὰ τῇ ἀντισταθῇ.» Τὰ βάρη ταῦτα συνέτεινον εἰς τὴν ἐσωτερικὴν παράλυσιν τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως, διότι ἠνάγκαζον αὐτὴν νὰ ἐπιβάλλῃ μεγαλειτέρους φόρους καὶ ἔτρεφον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τοὺς ἐφ' ὅλην τὴν Τουρκίαν ἐσπαρμένους βλαστοὺς τῆς δυσαρεσκείας· αὐτὰ συνέτεινον καὶ εἰς τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῆς ἐξασθένισιν, διότι εἶχον χρησιμεύσει νὰ παραδοθῶσιν εἰς χεῖρας τῆς Ῥωσσίας αἱ πρὸς τὰ τουρκικὰ ἐν Ἀσίᾳ σύνορα κλεῖς. Ὁ Πασκέβιτς ἀσμένως θὰ ἔβλεπεν ἐκτὸς τοῦ Ἀχαλτζὶκ καὶ τὸ Κὰρς παραδιδόμενον εἰς τὴν Ῥωσσίαν, ὅπως καταστήσῃ τὸ ὀχυρὸν ὄρος Σαγανλοῦγον ῥωσσικὸν σύνορον ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ. Ἐν τούτοις ὅμως ἠρκέσθη ἡ Ῥωσσία, ἀντὶ ἐλαττώσεως τοῦ ποσοῦ τῆς ἀποζημιώσεως, εἰς τὴν παραχώρησιν τῆς ἐπαρχίας τοῦ Ἀχαλτζὶκ, καὶ εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ Ποτίου καὶ τῆς Ἀνάπας, ἥτις παρέδιδεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς χεῖρας τῆς Ῥωσσίας τὴν χώραν τῶν Τσερκέσσων. Καὶ τῆς Μολδαυΐας τὴν παραχώρησιν ἐπρότεινεν ἡ Πύλη, ἀλλ' ἡ Ῥωσσία τὴν ἀπεποιήθη καὶ χάριν ἀβροφροσύνης πρὸς τὰς εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις, καὶ ἐπειδὴ εὕρισκε

συμφερώτερον «νὰ διαθέτῃ καὶ ἀπὸ τοῦδε ὡς καὶ πρότερον περὶ τῶν παραδουναβίων χωρῶν τῆς Τουρκίας κατὰ τὸ ἑαυτῇ δοκοῦν καὶ ἐν πολέμῳ καὶ εἰρήνῃ, χωρὶς ν' ἀναγκάζηται νὰ διατηρῇ ἐκεῖ διαρκῶς στρατόν.» Ἡ Σερβία ἔλαβε (17/29 Νοεμβρίου 1829) τὸ ἀπὸ τῆς ἐν Ἀκερμανίῳ συνθήκης ὑποσχεθὲν χάττι-σερίφ· καὶ ἀνεβλήθη ἐπὶ πολὺ μὲν ἡ ἐκτέλεσις αὐτοῦ, ἤτοι ὁριστικὴ ἀπόφασις περὶ τῶν ὁρίων καὶ τοῦ ποσοῦ τοῦ φόρου, ἀλλὰ τοῦτο ἐγένετο θελήσει καὶ συνεργείᾳ τῆς Ῥωσσίας. Ἡ ἐκπλήρωσις τῶν πόθων τῶν Σέρβων ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῶν ὁρίων (ὡς καὶ τῶν πόθων τοῦ Μιλόσῃ περὶ τοῦ διαδοχικοῦ δικαιώματος τῆς οἰκογενείας του) εὗρε παρὰ τῇ ἐπὶ τούτῳ συστηθείσῃ ῥωσσικῇ ἐπιτροπῇ ἀσθενεστέραν σχεδὸν ἠχώ, ἢ παρὰ τοῖς Τούρκοις. Παραστάσεως γενομένης, ὅτι τώρα ἦτο εὐκολώτατον νὰ ἐπιτευχθῶσι τὰ πάντα, ἐξέφυγον ἐκ τοῦ στόματος τοῦ κυρίου Κότσεβου, πιστοῦ ὀπαδοῦ τοῦ Δείβιτς, οἱ χαρακτηριστικοὶ λόγοι, ὅτι οἱ Σέρβοι πρέπει νὰ ἔχωσι πάντοτε νὰ ἐπιθυμῶσί τι, ἄλλως λησμονοῦσι ταχέως, ὅτι εἶναι ὑπήκοοι τῆς Τουρκίας καὶ ὅτι ἔχουσιν ὑποχρεώσεις πρὸς τὴν Ῥωσσίαν! Ἐν Μολδαυΐᾳ καὶ Βλαχίᾳ ἐπεκυρώθη μὲν διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Ἀκερμανίου ἡ ἐγκατάστασις τῶν βοϊάρων εἰς τὰ ἀρχαῖα αὐτῶν ἡγεμονικὰ δικαιώματα, καὶ ἡ ἐκλογὴ αὐτῶν διὰ τῶν διβανίων, ἀλλὰ τὸ ἀξίωμα ἀντὶ ἑπταετοῦς ὡρίσθη ἰσόβιον. Τῆς διατάξεως ταύτης σκοπὸς ἦτο νὰ διευκολύνῃ τὸ σύστημα τῆς ἐξουσίας τῶν πρακτόρων τῆς Ῥωσσίας, τοῦ ὁποίου συστήματος σκοπὸς ἀείποτε ἦτο, νὰ μὴ ληφθῇ διοικητικόν τι μέτρον παρὰ τῶν ὁσποδάρων ἄνευ τῆς ἐπικυρώσεως τοῦ προξένου τῆς Ῥωσσίας, καὶ νὰ μὴ ἐκτελεσθῇ φιρμάνιον ἐκ Κωνσταντινουπόλεως χωρὶς νὰ ἔχῃ τρόπον τινὰ τὸν τύπον οὐκαζίου. Ὑπὸ στρατηγικὴν δ' ἔποψιν ἦσαν τώρα αἱ Ἡγεμονίαι αἱ ἔτι μᾶλλον ἢ πρότερον ἀνεπεπταμέναι πύλαι πρὸς τὸ τουρκικὸν κράτος· διότι οἱ πύργοι τῶν γεφυρῶν καὶ τὰ ὀχυρώματα ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς τοῦ Δουνάβεως ὄχθης εἶχον κατεδαφισθῆ· ἐπὶ δὲ τῆς δεξιᾶς ὄχθης κατηδαφίσθησαν ὑπ' αὐτῶν τῶν Ῥώσσων τὰ φρούρια τῆς Τούλσας, τοῦ Ἰσαξίου καὶ Ματσινίου, ἐκτὸς τῆς Χιρσώβης, ἥτις ἦτεύ-

πόλως ἐκυριεύετο ἐκ τῆς βορείου ὄχθης καὶ ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ὡς προπύργιον κατὰ τῶν Τούρκων. Ἀπὸ τοῦδε ὁ μεσημβρινώτερος τοῦ Δουνάβεως βραχίων ἐσχημάτιζε τὸ πρὸς τὴν Βεσσαραβίαν σύνορον· ὅλαι αἱ ἐκβολαὶ τοῦ ποταμοῦ, ἐξ ὧν ἡ μία μόνον, ἡ τοῦ Σουλινᾶ, ἦτο ἤδη πλωτή, παρεδόθησαν εἰς τοὺς Ῥώσσους· ἐπίσης καὶ ὅλαι αἱ νῆσοι, ἐφ' ὧν ὑπεχρεώθη μὲν ἡ Ῥωσσία νὰ μὴ ἀνεγείρῃ ὀχυρώματα καὶ ἀποικίας ἀλλὰ μόνον ὑγειονομικοὺς σταθμούς, οὓς ὅμως εὐκολώτατα ἠδύνατο νὰ μετατρέψῃ εἰς στρατιωτικοὺς σταθμούς· οὕτως ὅλη ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον τοῦ Δουνάβεως ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ἐξέλεγξιν τῆς Ῥωσσίας. Διὰ τοῦ ἑβδόμου ἄρθρου τῆς συνθήκης δυσηρέστησεν ἡ Ῥωσσία τὰς πρότερον προνομιούχους μεγάλας Δυνάμεις καὶ ηὐχαρίστησε πάσας τὰς μικράς, αἰτήσασα τὴν πλήρη ἐλευθερίαν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς θαλασσοπλοΐας ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου δι' ὅλα τὰ μετὰ τῆς Ῥωσσίας συγκοινωνοῦντα ἔθνη, καταργήσασα τὸν ὑπάρχοντα περιορισμὸν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τόνων, τὸ δικαίωμα τῆς ἐξετάσεως καὶ πάντα ἐν γένει τὰ εἴτε διὰ διοικητικῶν ἢ νομοθετικῶν κανονισμῶν παρεμβληθέντα προσκόμματα. Αἱ ἀποφάσεις αὗται περὶ τοῦ ἐμπορίου καὶ περὶ τῶν ἀείποτε ἀσυνήθων νῦν δὲ ἔτι μᾶλλον ἐκτεταμένων προσωπικῶν προνομίων τῶν Ῥώσσων ὑπηκόων, τὰ ὁποῖα ἕνεκα τῆς ἐξουσίας τῶν τουρκικῶν ὑπαλλήλων καὶ τῆς αὐθαδείας τῶν Ῥώσσων ἐμπόρων ἔδιδον ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἀφορμὰς διενέξεων, κατεθορύβησαν πρὸ πάντων τοὺς Ἄγγλους καὶ ἐθεωρήθησαν ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως ὡς συνταχθεῖσαι ἐν πνεύματι φιλονείκῳ καὶ μάλιστα ὡς τείνουσαι νὰ προκαλέσωσι καὶ συγχρόνως νὰ δικαιολογήσωσι τὴν ἀνάληψιν τῶν ἐχθροπραξιῶν. Ἡ φαντασία τῶν ὑπουργῶν τῆς Ἀγγλίας παρίστα αὐτοῖς ἐπὶ στιγμὰς τὴν πτῶσιν τοῦ τουρκικοῦ κράτους, ἣν εὕρισκον συστηματικῶς ἠτιολογημένην διὰ τῆς συνομολογήσεως ταύτης τῆς εἰρήνης. Ὁ ἱππότης Γόρδων παρέστη ἐν Κωνσταντινουπόλει μάρτυς τῆς ἀπελπισίας καὶ τῆς ἀπομονώσεως τῆς Πύλης. Θεωρῶν τὴν ἀνώμαλον διοίκησιν τῆς χώρας, τὴν ἀνέχειαν τῆς κυβερνήσεως, τὸν ἐρεθισμὸν τῶν ῥαγιάδων, τὴν

ἐπαναστατικὴν διαγωγὴν τοῦ πασᾶ τῆς Σκόδρας, τὴν θέσιν τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ, τὸν ἀποχωρισμὸν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ἀπώλειαν τῆς Ἀλγερίας, ἔδλεπεν ἑαυτὸν ὁ Γόρδων ἱστάμενον ἐν μέσῳ καταῤῥεόντων ἐρειπίων. Καὶ ὁ Οὐελλιγκτὼν ἔδλεπε νῦν τῶν πραγμάτων τὴν ὄψιν ζοφεράν· διότι, ἐν ᾧ πρότερον διὰ τῶν παραστάσεων τοῦ λόρδου Στράγκφορδ εἶχε συλλάβει καλλιτέραν ἰδέαν περὶ τῆς ζωϊκότητος τῆς Τουρκίας, ἔδλεπεν ἤδη διὰ τῆς πτώσεως τῶν γενιτσάρων λελυμένους πάντας τοὺς δεσμοὺς, τοὺς συνδέοντας τὸν Σουλτάνον πρὸς τὸν λαόν του, καὶ καταστραφεῖσαν τὴν βάσιν, ἐφ' ἧς ἐπὶ αἰώνων ἵστατο τὸ κράτος, καὶ εἶχε τὴν πεποίθησιν ὅτι ἀπὸ τοῦδε πάντα κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμον θέλει ἀρχίσει ἡ Ῥωσσία ἀμέσω; διὰ τῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἢ τοὐλάχιστον τῆς διαβάσεως τοῦ Αἵμου. Ὁ Κόββετ ἔδωκε τὸ σύνθημα καὶ ἐκήρυξε φανερῶς τὴν συνθήκην τῆς Ἀδριανουπόλεως ὡς ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Ἀγγλίας, χάριν τῆς ὁποίας ὀφείλει ἡ κυβέρνησις νὰ κηρύξῃ εἰς τὴν Ῥωσσίαν τὸν πόλεμον ἢ νὰ ὁμολογήσῃ αἰσχρῶς, ὅτι δὲν ἔχει τὴν πρὸς τοῦτο τόλμην! Καὶ αὐτὸς ὁ ἀδύνατος Ἀβερδῆνος, ὅστις εἶχε κατ' ἀρχὰς τὴν διάθεσιν νὰ θαυμάσῃ τὴν μεγαλοδωρίαν τοῦ Τσάρου, ἤλλαξε μετ' οὐ πολὺ γνώμην καὶ παρὰ τὴν συνθήκην ταύτην ἤθελε προτιμήσει τὴν πτῶσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἥτις ταχέως ἤθελε παρακινήσει τὰς Δυνάμεις νὰ ὁμονοήσωσι καὶ νὰ καταστήσωσι τὴν εἰρήνην ζήτημα εὐρωπαϊκόν. Τὴν γνώμην ταύτην ἐξέφρασεν ὁ Ἀβερδῆνος τὸ πρῶτον ἔν τινι πρὸς τὸν λόρδον Ἡτεσδουρῆ ἐπιστολῇ (1), δι' ἧς ἀπέδιδεν εἰς τὴν Ῥωσσίαν ἓν ἕκαστον τῶν τὴν συνθήκην παραβλαπτόντων ἄρθρων. Καὶ περὶ τῶν ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας καταληφθεισῶν στρατηγικῶν θέσεων, καὶ περὶ τῶν ἐν Ἀσίᾳ παραχωρήσεων, αἵτινες κατέστησαν αὐτὴν κυρίαν ὅλης τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ κλειδοῦχον τῶν τουρκικῶν καὶ περσικῶν ἐπαρχιῶν, καὶ περὶ τῆς αὐξανομένης ἀνεξαρτησίας τῶν παραδουναβίων χωρῶν

(1) Ἐνιαυτολόγιον τῶν δύο Κόσμων, 1854. σελ. 354 κ. ἑξ.

ἥτις δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὴν ὕπαρξιν τῆς Πύλης, καὶ περὶ τῶν ἀποφάσεων περὶ ἐμπορίου καὶ ναυτιλίας, αἵτινες διὰ τοῦ περὶ τοῦ δικαιώματος τῆς ἐξετάσεως ὅρου καταστρέφουσι τὸ κυρίαρχον τοῦ Σουλτάνου δικαίωμα, καὶ περὶ τῶν ἀτομικῶν συγκαταβάσεων πρὸς τοὺς Ῥώσσους ὑπηκόους, αἵτινες ἐμπεριέχουσι τὸ σπέρμα νέων ἀείποτε περιπλοκῶν, καὶ περὶ τῶν ἀποζημιώσεων, αἵτινες ἦσαν ἀνώτεραι τῶν δυνάμεων τοῦ ἐξηντλημένου κράτους· περὶ πάντων τούτων ἀνέφερεν ἡ ἐπιστολή, ὅπως ἀναπτύξῃ τὴν διατάραξιν τῆς ἰσοῤῥοπίας, τὴν μετατόπισιν τῆς ἀμοιβαίας θέσεως τῶν ἀντιζήλων τῆς Ἀνατολῆς Δυνάμεων, καὶ τὸν κίνδυνον, ὃν διέτρεχεν ἡ ὕπαρξις τῆς Πύλης διὰ τοῦ ἐπισφαλοῦς κειμένου τῆς συνθήκης, ἥτις δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὴν ἐκφρασθεῖσαν τοῦ Τσάρου ἐπιθυμίαν νὰ διατηρήσῃ τὸ τουρκικὸν κράτος. Ταῦτα πάντα δὲν ἦσαν εἰμὴ λόγοι μάταιοι· οὐχ ἧττον ὅμως ἔκαμεν ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις διαβήματά τινα, ἕνεκα τῶν ὁποίων ὁ διπλωματικὸς κόσμος ἐνόμισεν ἐπὶ στιγμήν, ὅτι ἀπὸ τοῦδε τὸ κεντρικὸν σημεῖον τῆς εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς δέον νὰ ζητηθῇ ἐν τῇ διαγωγῇ τῆς Ἀγγλίας ἀπέναντι τῆς συνθήκης. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἐπεδίωκε τὴν ἰδέαν τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὁποία μετὰ ταῦτα ἀνεπτύχθη, ἐπεθύμει δηλ. νὰ δώσῃ ῥητὴν ἔκφρασιν εἰς τὸ συμφέρον τὸ ὁποῖον εἶχε σύμπασα ἡ Εὐρώπη εἰς τὴν διατήρησιν τῆς Τουρκίας, νὰ εἰσδύσῃ δι' ὅλης τῆς Δύσεως εἰς τὴν Ἀνατολήν, καὶ νὰ θέσῃ τὴν Πύλην ὑπὸ τὴν προστασίαν ἁπασῶν τῶν Δυνάμεων ἀντὶ τῆς κηδεμονίας ὑπὸ τὴν Ῥωσσίαν καὶ μόνην. Πρὸς πραγματοποίησιν τῆς εὐχῆς ταύτης οὐδὲν ἕτερον μὲν ἔπραξεν ἡ Ἀγγλία ἢ ὅτι ἐπροσπάθησε νὰ ἐπιφέρῃ συνεννόησιν τῶν Δυνάμεων, ὅπως προληφθῇ ἡ ἀποσύνθεσις τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους διὰ ἐγγυήσεως, μελλούσης ν' ἀναπληρώσῃ τὸ ἐν τῇ πράξει τῆς ἐν Βιέννῃ συνόδου κενόν. Τὸ περιστατικὸν τοῦτο ἔθεσε πάλιν ἐπὶ στιγμὴν τὸν Μεττερνῖχον εἰς κίνησιν. Ἦτο καταγοητευμένος ὁ τῆς Αὐστρίας πρωθυπουργὸς (1) νὰ

(1) Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν πρίγκ. Ἐστερχάζην, ἀπὸ 12|24 Νοεμ. 1829, χργ.

εὕρῃ πάλιν τὴν Ἀγγλίαν οἵαν τὴν ἤθελεν· εἶπε δὲ ὅτι καὶ αὐτὸς ἐσκέφθη ἤδη περὶ τῶν μέσων, ὅπως ἐμποδισθῇ ἀπὸ τοῦδε ἡ Ῥωσσία νὰ ῥυθμίζῃ μόνη τὰ τῆς Πύλης, καὶ ἐσύστησεν, ὡς καὶ πρότερον, τὴν ἐγγύησιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ τουρκικοῦ κράτους, πρόθυμος ὢν συγχρόνως νὰ λάβῃ ὑπ᾽ ὄψιν καὶ πᾶσαν ἄλλην πρότασιν τῆς Ἀγγλίας. Ἀλλὰ τὸ ἀναποφάσιστον ἀγγλικὸν ὑπουργεῖον δὲν ἤθελε νὰ λάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν, καὶ ἠρώτησεν ἐν Βερολίνῳ, μὴ ἡ Πρωσσία ἦναι εὐδιάθετος νὰ ἐξετάσῃ ἐὰν ἡ Ῥωσσία συγκατατίθηται εἰς τὸν διὰ συνθήκης συνδυασμὸν πασῶν τῶν Δυνάμεων πρὸς ἐγγύησιν τῆς εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης. Ὁ Βυλὼφ διεβίβασεν ἔκθεσιν περὶ τῆς προτάσεως ταύτης εἰς Βερολῖνον, ἔνθα ἐκ τῶν προτέρων ἦσαν πεπεισμένοι οἱ πολιτικοί, ὅτι ἡ πρότασις αὕτη θέλει ναυαγήσει ἕνεκα τῆς δυσπιστίας τῆς Ῥωσσίας πρὸς τὴν Αὐστρίαν.

Καὶ εἰς μὲν τὰς ἀμέσους πληροφορίας τοῦ Ἀβερδήνου, περὶ ὧν ἀνωτέρω εἴπομεν, ἀπήντησεν ὁ Νεσσελρὼδ διὰ τοῦ Λήβεν (1), εἰς δὲ τὰς ἐμμέσους ταύτας διὰ τοῦ Ἀλωπεκίου ἐν ἐπιστολαῖς σαφέσι καὶ διεξοδικαῖς, φερόμενος πρὸς μὲν τὰς πρώτας μὲ «ζέσιν», πρὸς δὲ τὰς δευτέρας μὲ ἀγέρωχον ψυχρότητα· ἡ Ῥωσσία κατέδειξε κατὰ τὴν πρώτην ταύτην εὐκαιρίαν εἰς τοὺς ἐν καιρῷ τῆς μακρᾶς κρίσεως τοσοῦτον ἀπίστους συμμάχους πόσον διάφορος ἦτο νῦν μετὰ τὴν κρίσιν ἡ ἀπέναντι αὐτῶν θέσις της. Ὅτι ἡ κατάστασις τῆς Τουρκίας παρέχει ἀφορμὰς ὑπονοιῶν, οὕτως ἔγραφεν ὁ Νεσσελρὼδ εἰς Λονδῖνον (21/2 Φεβρ. 1830) δὲν εἶναι διὰ τοῦτο ὑπόλογος ἡ Ῥωσσία· ὅτι οἱ ὑπήκοοί της εἶναι δυσηρεστημένοι κατὰ τοῦ Σουλτάνου, ἡ αἰτία εἶναι ἡ ἀπανθρώπως ἐκτελεσθεῖσα μεταρρύθμισις καὶ ὁ ἀπερισκέπτως προκληθεὶς πόλεμος! Ὅτι αἱ ἀποζημιώσεις τοῦ πολέμου ἐπιβαρύνουσιν ὑπὲρ τὸ δέον τὴν Πύλην· μετὰ τὴν μάχην τῆς Κουλεύτσας ἠδύνατο ἡ Πύλη νὰ λάβῃ τὴν προτεινομένην αὐτῇ εἰρήνην ἐπὶ τιμῇ εὐθηνοτέρᾳ! Ἅπασαι δὲ αἱ ἀπαιτήσεις περὶ ἀποζημιώσεως τῶν ἐξόδων τοῦ πολέ-

(1) Γεν. ἐφημερ. τῆς 7/19 Αὐγ. κ. ἑξ. 1854.

μου καὶ περὶ ἐπεκτάσεων, ὡς ἡ Ῥωσσία ἐδέχθη ἀντὶ μέρους αὐτῆς, ἤθελον παραλειφθῆ, ἐὰν αἱ Δυνάμεις ἤθελον τραπῆ εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας προταθεῖσαν ὁδὸν πρὸς ταχεῖαν κατάπαυσιν τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ταραχῶν καὶ δὲν ἄφινον τὴν Ῥωσσίαν ν' ἀνεύρῃ μόνη τὰ μέσα, ὅπως ἐξέλθῃ ἐκ τῆς περιπεπλεγμένης θέσεώς της! Ἄλλως τε διὰ τῶν ἐν Ἀσίᾳ κατακτήσεων (θέσεων, αἵτινες δὲν ἀπειλοῦσι τὴν Τουρκίαν ἢ τὴν Περσίαν, ἀλλ' ἀείποτε τῇ Ῥωσσίᾳ ἦσαν ἐπικίνδυνοι) οὐδεμίαν ἡ Ῥωσσία κατεπάτησεν εὐρωπαϊκὴν ἀρχὴν, καθότι οὐδέποτε ἐπεξετάθη ἐπὶ τῆς Ἀσίας ἡ ἀρχὴ τῆς ἐγγυήσεως τῆς χώρας· ἀπόδειξις τούτου εἶναι αἱ ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς Ἰνδίαις κατακτήσεις τῆς Ἀγγλίας, καθ' ὧν οὐδέποτε διεμαρτυρήθη ἡ Ῥωσσία! Εἰς δικαιολόγησιν δὲ τῶν περὶ ἐμπορίου καὶ ναυτιλίας συμβάσεων ἔλεγε τὸ ῥωσσικὸν ἔγγραφον τὰ ἑξῆς· ὅπως ἡ Πύλη (ἡ ἀείποτε μόνον εἰς τὸν νόμον τῆς ἀνάγκης ὑποχωροῦσα) ἐμποδισθῇ ἀποτελεσματικῶς ἀπὸ τῆς αὐθαιρεσίας, δι' ἧς πρότερον τοσαῦτα δεινὰ ἐπέφερεν ἀπροσδοκήτως κατὰ τῶν μεσημβρινῶν τῆς Ῥωσσίας ἐπαρχιῶν, αἵτινες ὡς ἐκ τῆς ἐξαιρετικῆς αὐτῶν θέσεως μόνην ὁδὸν συγκοινωνίας ἔχουσι τὴν διὰ τοῦ Βοσπόρου, ἀπαραίτητον ἦτο ἢ νὰ ληφθῶσιν αἱ γενόμεναι ἀποφάσεις ἢ νὰ καταληφθῇ θέσις τις, ἥτις νὰ κρατῇ τοῦ Βοσπόρου, ὅπως τὸ Γιβραλτὰρ κρατεῖ τοῦ στενοῦ τῶν Γαδείρων! Ἡ κατηγορία, ὅτι δῆθεν ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἐτήρησε τὴν ὑπόσχεσίν του περὶ διατηρήσεως τοῦ τουρκικοῦ κράτους, ἀπεκρούετο διὰ τῆς ἐκθέσεως τῆς νίκης καὶ τῆς γενναιοδωρίας. Ὀλίγον ἔτι ἐὰν προέβαινεν ὁ ῥωσσικὸς στρατὸς ἡ πτῶσις τοῦ τουρκικοῦ κράτους ἦτο ἄφευκτος· καὶ ὅμως τὸ κράτος τοῦτο ὑπάρχει ἔτι! Τὰ τρία τέταρτα τῶν ἐν Εὐρώπῃ χωρῶν της ἀπώλεσεν ἡ Τουρκία, καὶ ὅμως τῇ ἀποδίδονται πάλιν πᾶσαι. Μέγα μέρος τῆς Ἀσίας ἐκυριεύθη ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας, καὶ ὅμως παραδίδεται πάλιν εἰς τὴν Πύλην ἐκτὸς ὀλίγων τινῶν θέσεων! Ἡ Μολδαυία προσεφέρθη εἰς τὴν Ῥωσσίαν, καὶ ὅμως αὕτη τὴν ἀποποιεῖται! Ἐπὶ δέκα ἔτη ἠδύνατο ἡ Ῥωσσία κατὰ τὴν συνθήκην νὰ κατέχῃ τὰς Ἡγεμονίας, καὶ ὅμως ἑκουσίως παρῃτήθη τοῦ δικαιώματος τούτου! — Α-

παντῶν συγχρόνως (23/4 Φεβρ.) εἰς τὰς ἐκ Βερολίνου διαβιβασθείσας ἀγγλο-αὐστριακὰς ἰδέας ἐκήρυξεν ὁ Νεσελρὼδ (1) ὅλως ἀκατόρθωτον τὸ σχέδιον περὶ τῆς ἐκ μέρους τῆς Εὐρώπης ἐγγυήσεως τῆς Τουρκίας· διότι οἱ κίνδυνοι, εἶπεν, ὑφ' ὧν ἀπειλεῖται τὸ κράτος τοῦτο εἶναι ἐξωτερικοὶ καὶ ἐσωτερικοί. Κατὰ μὲν τῶν ἐσωτερικῶν οὐδεμία ἐγγύησις χώρας ἐξασφαλίζει· οἱ δὲ ἐξωτερικοὶ κίνδυνοι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προέλθωσιν εἰμὴ ἐκ μέρους τῆς Ῥωσσίας. Ὅθεν πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ λάβῃ ἡ Ῥωσσία προφυλακτικὰ μέτρα καθ' ἑαυτῆς; Ὁ αὐτοκράτωρ οὐδέποτε θέλει συγχωρήσει νὰ κηρυχθῇ διὰ τοιούτου τρόπου βάσιμος ἡ κατ' αὐτοῦ δυσπιστία τῶν Δυνάμεων· ἡ ζητουμένη ἐγγύησις ἐμπεριέχεται καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ῥωσσίαν ἐν ταῖς συνθήκαις αὐτῆς.

Νέαι συμμαχίαι τῆς Ῥωσσίας. Οὐ μόνον ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ῥηθεῖσιν ἐγγράφοις, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ τελευταίᾳ περικοπῇ ὑπεκρύπτετο, διέλαμπεν ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀνηγγέλλετο ἡ πολιτική, ἣν ἡ Ῥωσσία εἶχε τηρήσει μέχρι τοῦδε ἀπέναντι τῆς Πύλης καὶ ἤδη ἔτι ἐνεργητικώτερον ἡτοιμάζετο ν' ἀκολουθήσῃ. Οἱ χρόνοι τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως εἶχον περιπλέξῃ τὴν Ῥωσσίαν, οὐχὶ βεβαίως ἄκουσαν καὶ ἄνευ μεγάλων ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας σφαλμάτων, εἰς διενέξεις καὶ διαφορὰς πρὸς τὴν Πυλην, ὧν αἱ συνέπειαι καὶ ἐπικίνδυνοι εἰς τὸ ἄκρον καὶ ἐπιβλαβεῖς ἦσαν διὰ τὰς μεσημβρινὰς τῆς Ῥωσσίας ἐπαρχίας. Ἡ ἀπέραντος χώρα, ἥτις ἄλλας παραλίας καὶ διεξόδους δὲν ἔχει εἰμὴ τὰς δύο μεγάλας θαλάσσας τὴν πρὸς βοῤῥᾶν καὶ τὴν πρὸς μεσημβρίαν, ὧν αἱ πύλαι εἶναι τῆς μὲν πρώτης τὸ στενὸν τῆς Σούνδης τῆς δ' ἑτέρας ὁ Βόσπορος, ἥτις ἄλλα τρόπον τινὰ πνευστικὰ ὄργανα δὲν ἔχει ἐκτὸς τῶν δύο τούτων πνευμόνων μὲ τοὺς δύο τούτους στενοὺς λάρυγγας, ἡ Ῥωσσία, λέγομεν, εἶναι ἐκτεθειμένη εἰς διηνεκῆ κίνδυνον ἀσφυξίας κατὰ τὰς δύο ταύτας τρωτὰς θέσεις, εὑρισκομένας εἰς τὴν ἐξουσίαν ἀποδεδειγμένων ἐχθρῶν ἢ καὶ ἁπλῶς ἰδιοτρόπων γειτόνων. Ἡ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἀπο-

(1) Ὁ Νεσελρὼδ πρὸς τὸν κόμητα Ἀλωπαῖον 23/4 Φεβρ. 1830. χργ.

κτηθεῖσα πεῖρα, τὰ κακουργήματα, τὰ κατὰ τὰς πρώτας ἀποπείρας τῆς καταπνίξεως αὐτῆς διαπραχθέντα, ὁ ἀναζωπυρηθεὶς θρησκευτικὸς φανατισμὸς,, ἡ κακὴ διάθεσις τῆς Πύλης κατὰ τοῦ χριστιανισμοῦ σύμπαντος, ἡ «ἀπανθρώπως ἐκτελεσθεῖσα μεταῤῥύθμισις, «ἡ καταπάτησις τῆς τέως συνομολογηθείσης ἐν Ἀκερμανίῳ συνθήκης, τὰ τῇ ναυτιλίᾳ καὶ τῷ ἐμπορίῳ παρεμβληθέντα προσκόμματα, πάντα ταῦτα ἐθεωρήθησαν ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας ὡς ἀποχρῶσαι αἰτίαι, νὰ ἐξασφαλίσῃ διὰ παντὸς μέσου τὰς πύλας αὐτῆς κατὰ τῶν παροξυσμῶν κλειδοφύλακος καὶ θυρωροῦ τοσοῦτον εὐερεθίστου. Διὰ πολέμου ἔπρεπεν ἡ Ῥωσσία ν' ἀνακτήσῃ τὴν παλαιὰν αὐτῆς παρὰ τὸν Βόσπορον ἐπιῤῥοήν. Ὅσῳ δυσκολώτερος καθίστατο ὁ πόλεμος οὗτος, τοσούτῳ βαρύτεροι ἔπρεπε νὰ ἦναι καὶ οἱ ὅροι τῆς νέας εἰρήνης, τοσούτῳ κραταιοτέρα καὶ δεσποτικωτέρα ἡ ἀποκτηθεῖσα ἐπιῤῥοή· ὅσῳ ἰδανικωτέρα ἦτο ἡ ὑπεροχὴ τοῦ νικητοῦ, τοσούτῳ μεγαλείτερος πάταγος ἔπρεπε νὰ γείνῃ ἐπὶ τῇ νίκῃ. Καὶ τοῦτο ἐπέτυχεν ἡ Ῥωσσία, ἐγκαταστήσασα ὅλως ῥωσσικὴν διοίκησιν ἐν ταῖς παραδουναβίοις χώραις, ἐγκαθιδρύσασα ὅλως ῥωσσόφρονα κυβέρνησιν ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ λαβοῦσα ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν της τὸν ἀσθενοῦντα γείτονα, τοῦ ὁποίου τοὺς παροξυσμοὺς προσεποιεῖτο ὅτι φοβεῖται, ἀλλὰ τὴν ἀνάῤῥωσιν πραγματικῶς ἐφοβεῖτο, ἀφ' οὗ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον παρεσκευάζετο νὰ τὸν κληρονομήσῃ. Πότε δὲ καὶ τίνι τρόπῳ ἤθελε τὸν κληρονομήσει, ἂν ἀμέσως ἢ μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν τινων, ἂν διὰ δόλου ἢ διὰ τῆς βίας, τοῦτο ἦτο ἁπλοῦν ζήτημα τῶν περιστάσεων καὶ τοῦ συμφέροντος. Ὑπῆρχεν ἐποχὴ, καθ' ἣν τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα κατέκειτο ἐν Ῥωσσίᾳ νεκρὸν, ὅτε ἦτο κατάλληλος ἡ εὐκαιρία διὰ τὴν Ῥωσσίαν νὰ ἐνεργήσῃ πολυτίμους κατακτήσεις κατὰ τὴν πεπολιτισμένην Δύσιν· κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ ξένος Ῥῶσσος Πότσος ὠνόμαζε τὸ ἐγχώριον σύστημα τῆς πρὸς τὴν τουρκικὴν χώραν ἐπεκτάσεως «ζήτημα ὅλως δευτερεῦον.» Νῦν ὅμως οὐδεμιᾶς πλέον ἐλπίδος προόδου πρὸς τὴν Δύσιν ὑπαρχούσης, ἐπανήρχετο πάλιν κατὰ φυσικὸν λόγον ἡ πολιτικὴ τῶν Ῥώσσων τοῦ παλαιοῦ συστήματος, ἡ πολιτικὴ τῶν

Πανίνων, Βεσβορότκων, καὶ Ποτεμκίνων, οἵτινες ἐφρόνουν ὅτι τὸ στάδιον καὶ τὸ συμφέρον τῆς Ῥωσσίας δὲν κεῖται εἰμὴ ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ἤδη οἱ ἐν τῇ Τουρκίᾳ χώραν λαμβάνοντες κλονισμοὶ εἵλκυον πρὸς αὐτὴν πάντων τὰ βλέμματα· ἤδη αὐτὴ ἡ ἀνάγκη ἐπέβαλλε τῇ Ῥωσσίᾳ νὰ παρουσιασθῇ ἐν Τουρκίᾳ ὡς ἐνεργοῦν πρόσωπον, ἂν καὶ δὲν ἦτο εὔκολον ἐν μέσῳ τοῦ σκότους τῆς συγχύσεως νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς χρόνος καὶ τρόπος. Καὶ ὁσάκις μὲν ὑπέθετε προσεγγίζουσαν τὴν διάλυσιν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους ἕνεκα τῆς ἐσωτερικῆς αὐτοῦ ἀποσυνθέσεως, ἐπερίμενεν ἡ Ῥωσσία καὶ ἐφύλαττε τὸ φαινόμενον, ὅτι ἐπαγρυπνεῖ εἰς τὴν διατήρησιν αὐτοῦ· ὁσάκις δὲ ἐνόμιζεν ὅτι βλέπει στοιχεῖά τινα νέας πολιτικῆς ζωῆς ἐν Τουρκίᾳ, ἐθεώρει ἀσφαλέστερον ν' ἀποκόπτῃ τὸ ὑποφῶσκον τοῦτο μέλλον πρὶν ἢ ἀναπτυχθῇ. Καὶ διὰ τὰς δύο ἐνδεχομένας περιπτώσεις εἶχε παρασκευασθῇ ἡ Ῥωσσία διὰ τῶν ἐπιβληθέντων ὅρων τῆς εἰρήνης, καὶ ἐν ταῖς πρὸς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν διασαφήσεσιν αὐτῆς ἐτήρει ἑαυτῇ (τοῦτο ἦτο φανερὸν) ἀνοικτὰς καὶ τὰς δύο ὁδούς. Ἵνα δὲ πατήσῃ τὴν δευτέραν τῶν δύο ὁδῶν εἶχεν ἀνάγκην φιλικῆς συνδρομῆς. Καὶ πῶς ὄχι, ἀφ' οὗ καὶ κατὰ μόνης τῆς ἀσθενοῦς Τουρκίας δὲν ἐτόλμησε σχεδὸν ἡ Ῥωσσία ν' ἀντιπαραταχθῇ; Καὶ πόσον εὐκόλως ἠδύναντο οἱ ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐδέτεροι ἀντίπαλοι τῆς Ῥωσσίας νὰ γείνωσιν ἐν τῷ μέλλοντι ἐνεργητικοὶ σύμμαχοι τῆς Πύλης, τῆς ὁποίας ἡ ὕπαρξις ἐθεωρεῖτο ἐν τῷ πολιτικῷ τοῦ κόσμου δόγματι ἀνάγκη; Περὶ τῆς κακῆς διαθέσεως τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς ζηλοτύπου αὐτῶν ἐπαγρυπνήσεως ἦτο πλέον ἐντελῶς πεπεισμένη ἡ Ῥωσσία. Τὸ ζήτημα ἦτο τώρα, νὰ προμηθευθῇ χρείας τυχούσης στηρίγματα κατ' ἀμφοτέρων. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἡ φύσις αὐτὴ τῶν σχέσεων ἀπῄτει παρὰ τῆς Ῥωσσίας, νὰ περιποιῆται ὅσον οἷόν τε περισσότερον τὴν ἐπωφελῆ φιλίαν πρὸς τὴν Πρωσσίαν, τὴν ἀρχαίαν της σύμμαχον, καὶ ἐν Γαλλίᾳ, πρὸς τὴν ὁποίαν ἡ ταὐτότης τῶν συμφερόντων ὁσημέραι σφιγκτότερον τὴν συνέδεον, νὰ κερδίσῃ νέον σύμμαχον διὰ τὴν ἐποχήν, καθ' ἣν ἤθελον ὡριμάσει τὰ ἐπὶ τῆς Ἀνατολῆς σχέδιά της.

Τὴν κατὰ τὴν συνθήκην τῶν Παρισίων ἐνεργηθεῖσαν προπαρασκευὴν, ὅπως διατηρήσῃ ἑαυτῇ τὴν βουρβωνικὴν βασιλείαν ἐνεργητικὸν σύμμαχον, εἶχεν ἀναπτύξει ἔκτοτε ἡ ῥωσσικὴ πολιτικὴ βαθμηδὸν περισσότερον. Πρῶτος ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος εἶχεν ἀνακουφίσει τὴν Γαλλίαν ἀπὸ τῆς ξένης κατοχῆς καὶ ἐλαττώσει τὴν διάρκειαν αὐτῆς· ὁ Ἀλέξανδρος, ᾧ ἀνετέθη ἡ ὑπόθεσις τῆς ἱσπανικῆς παλινορθώσεως, εἶχεν ἀποκαταστήσει τὴν τιμὴν τῆς λοιπῆς οἰκογενείας (τῶν Βουρβώνων)· αὐτὸς εἶχεν ἀρχίσει νὰ ἔρχηται εἰς συνεννόησιν ὡς πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα μετὰ τῶν ἀρχηγῶν τῶν βασιλικῶν, τοῦ Μονμωρανσῆ καὶ Σατωβριάνδου. Ἔκτοτε τὸ κόμμα τοῦτο (τῶν βασιλικῶν) ἐθεώρει τὴν μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ῥωσσίας συμμαχίαν πάλιν ὡς τὸν κύριον σκοπὸν ἢ τὸ κύριον μέσον τῆς γαλλικῆς πολιτικῆς. Κατὰ τὰς θεωρίας αὐτοῦ μόνη ἡ Ἀγγλία ἦτο ὁ φυσικὸς ἐχθρὸς τῆς Γαλλίας κατὰ θάλασσαν, ἡ δὲ Αὐστρία τὸ κύριον αὐτῆς πρόσκομμα κατὰ γῆν· τὴν μετὰ τῆς Ἀγγλίας συμμαχίαν ἐθεώρουν οἱ βασιλικοὶ ἀτοχῆ προσποίησιν· ἔβλεπον ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ ἀντίπαλον, ὅστις ὑπογραμμὸς ὢν τῇ Γαλλίᾳ ὡς πρὸς τὸ πολίτευμά της, ἦτο μὲν ἐπὶ στιγμὴν σύμμαχος αὐτῆς, οὐχ ἧττον ὅμως καὶ εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα ἐχθρός της· εὕρισκον τὴν Ἀγγλίαν ὑπὲρ τὸ δέον μὲν διάφορον τῆς Γαλλίας κατὰ τὰ ἤθη, ὑπὲρ τὸ δέον δὲ ἴσην κατὰ τὴν δύναμιν καὶ τὸν πολιτισμὸν, ὥστε νὰ δύναταί ποτε νὰ συμβαδίσῃ μετὰ τῆς Γαλλίας· ἐφρόνουν δὲ ὅτι τὰ ἔθνη ἔπρεπε νὰ ἑνῶνται μόνον κατὰ τὰς ἀνομοιότητάς των. Ὁ Πότσος ἦτο τὸ κατάλληλον ὄργανον, ὅπως ἐπιβοηθήσῃ τὴν προσέγγισιν ταύτην τῆς Ῥωσσίας πρὸς τὴν Γαλλίαν, διατηρῶν τοὺς Βουρβώνους, καίτοι ἀναστάντας, εἰς θέσιν ἀσθενῆ καὶ συμπεριλαβὼν τὴν Γαλλίαν ἐντελῶς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ῥωσσίας. Ὁ Πότσος ἀφ' ἑνὸς μὲν παρέστησεν εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅτι ἡνωμένη μετὰ τῆς Ῥωσσίας θέλει διευθύνει μετ' αὐτῆς τὰς τύχας τῆς Εὐρώπης, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐξήλειψε συγχρόνως τὴν ἐν Ἱσπανίᾳ γαλλικὴν ἐπιρροὴν διὰ τῆς ῥωσσικῆς, καὶ ἀνήρτησεν εἰς ῥωσσικὰς κλωστὰς τὴν πολιτικὴν τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως ὡς πρὸς τὰ ζητήματα τῆς

Ἀμερικῆς, τῆς Πορτογαλλίας καὶ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Βιλλέλης συνησθάνθη τὸν ὑποβιβασμὸν τοῦτον, ἀπεδοκίμασε τὰς ῥωσσικὰς συμπαθείας τοῦ βαρώνου Δαμᾶ, ἔτεινε τὴν χεῖρα καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς φιλελευθέρους ὅπως ἀπαλλαχθῇ ἀπὸ «τῆς ξένης ἐπιῤῥοῆς,» καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν συνθήκην τοῦ Ἰουλίου μᾶλλον ἵνα ταχθῇ μετὰ τῆς Ἀγγλίας κατὰ τῆς Ῥωσσίας. Κατ' ἐκείνην ὅμως τὴν ἐποχὴν ὡς πρὸς αὐτὸ μάλιστα τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα αἱ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος συμπάθειαι εἶχον καταστῆ παρ' ὅλαις ταῖς τάξεσι τῆς κοινωνίας τῆς Γαλλίας τοσοῦτον ζωηραί, ὥστε ἡ κυβέρνησις δὲν ἦτο εἰς κατάστασιν ν' ἀντιπαραταχθῇ κατὰ τῆς κοινῆς γνώμης. Ὅτε δὲ παραιτηθέντος τοῦ Βιλλέλου ἐδόθη διὰ τοῦ ὑπουργείου Μαρτινιὰκ, ἐν τῷ ὁποίῳ διηύθυνε τὰ ἐξωτερικὰ ὁ ἀφωσιωμένος τῇ Ῥωσσίᾳ Λαφεῤῥοναί, παραχώρησίς τις εἰς τὰ φιλελεύθερα κόμματα, συμπαρεσύρθησαν καὶ οἱ ἐχθροὶ τῶν Βουρβώνων καὶ ἀντιβασιλικοὶ εἰς τὸ ῥεῦμα τῆς ῥωσσοφίλου πολιτικῆς. Ὁ ῥωσσικὸς πόλεμος ἐπέκειτο τότε· ἐθεωρεῖτο πιθανὴ περιπλοκή, ἥτις ἐκ τῶν περὶ τῆς Ἀνατολῆς διενέξεων δυνατὸν ἦτο νὰ παράσχῃ μέσον τι πρὸς ἐντελῆ τῆς Γαλλίας ἐγκατάστασιν· ἐν ὅλοις τοῖς κύκλοις ὑψοῦντο φωναὶ ὑπὲρ τῶν παραῤῥηνίων ἐπαρχιῶν, οὐδὲ ἔπαυσαν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου· ἐν τῷ συνθήματι δὲ τούτῳ ἦσαν ἐντελῶς σύμφωνοι καὶ βασιλικοὶ καὶ φιλελεύθεροι καὶ βονοπαρτισταί. Παρὰ τῷ πρίγκηπι Μεττερνίχῳ μεγάλους φόβους διήγειρεν ἡ ἐξέγερσις αὕτη τοῦ πολεμικοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἐθνικῆς φιλοδοξίας ἐν Γαλλίᾳ· ἀλλ' ὁ Πότσος δὲν ἠμέλησε, καθ' ἣν περίστασιν ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Αὐστρία ἤθελον διακυβεύσει δι' ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Ῥωσσίας τὴν ἐνεστῶσαν θέσιν τῆς Εὐρώπης, νὰ προτείνῃ εἰς τὴν Ῥωσσίαν τὰ εὐτολμότερα σχέδια λέγων, ὅτι «ἔνθα πρόκειται περὶ προσωπικῆς ἀμύνης ὅλα τὰ μέσα οὐ μόνον συγκεχωρημένα ἀλλὰ καὶ ἐπιβεβλημένα εἶναι ὑπὸ τοῦ καθήκοντος τῆς διατηρήσεως καὶ εὐημερίας τοῦ κράτους.» Ἐν τῇ σπουδαίᾳ ἐκείνῃ μεταξὺ τῶν δύο ἐκστρατειῶν γραφείσῃ ἐπιστολῇ του ἀπὸ 28/10 Δεκεμβρίου 1828 ἠρίθμει ὁ Πότσος ὅλας τὰς σχέσεις, αἵτινες, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει

ἤθελον ἀποτρέψει μὲν τὴν Γαλλίαν ἀπὸ πάσης συμμαχίας κατὰ τῆς Ῥωσσίας, προτρέψει δὲ αὐτὴν νὰ ἑνωθῇ μετ' αὐτῆς· ἤτοι τὰ ἀτομικὰ φρονήματα τοῦ βασιλέως, τὴν πολιτικὴν τοῦ ὑπουργείου, τὴν ἔλλειψιν συμφερόντων ἐναντίον τῆς Ῥωσσίας, τὴν ἀποστροφὴν τῆς Γαλλίας νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τῆς Ἀγγλίας ἢ τῆς Αὐστρίας, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ ἀδύνατον τοῦ νὰ λάβῃ ἡ Γαλλία παρὰ τῶν δύο τούτων Δυνάμεων ἀποζημίωσίν τινα ἀντὶ τῶν προσενεχθεισῶν θυσιῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ἐλπίδα αὐτῆς ἐν περιπτώσει γενικοῦ πολέμου νὰ εὕρῃ παρὰ τῇ Ῥωσσίᾳ περισσοτέραν ἀκρόασιν. Ἡ εὐνοϊκὴ τῇ Ῥωσσίᾳ διαγωγὴ τῆς Πρωσσίας, ἔγραφεν ὁ Πότσος, ἐνθαῤῥύνει τὴν Γαλλίαν εἰς τὴν ἰδέαν ταύτην· ὥστε εἶναι συμφερώτατον εἰς τὴν Ῥωσσίαν, νὰ περιποιῆται τὰς φιλικὰς πρὸς τὴν Πρωσσίαν σχέσεις καὶ νὰ τῇ καταδεικνύῃ τὰ ὠφελήματα, τὰ ὁποῖα, σχηματιζομένης τοιαύτης συμμαχίας θέλει ἔχει ἐκ τῆς μετὰ τῆς Ῥωσσίας ἑνώσεώς της, καὶ μόνον παρ' αὐτῆς πρέπει νὰ περιμένῃ. «Ἡ Πρωσσία ἔχει ἕτοιμον τὸ μέρος της καὶ εἰς τὴν ἐξουσίαν της τὰ ἀντικείμενα τῆς φιλοδοξίας της· ὅθεν καλὸν θέλει εἶσθαι νὰ τὴν ἐξοικειώσῃ τις μὲ τὴν ἰδέαν, ὅτι ἡ Γαλλία ἐν περιπτώσει πολέμου δὲν θέλει ἐξέλθει κεναῖς ταῖς χερσὶ, καὶ ὅτι οὐδὲν θέλει ζητήσει, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ ἰσοσταθμῇ πρὸς τὰς θυσίας της.»

Αἱ συμβουλαὶ αὗται ἐνεχαράχθησαν βαθέως εἰς τὸν νοῦν τοῦ Τσάρου ἐν μέσῳ τῶν ῥᾳδιουργιῶν, τῶν ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Αὐστρίας κατὰ τὸν χειμῶνα ἐκεῖνον τεκταινομένων. Διατηρουμένης τῆς ἐχθρικῆς διαθέσεως τῶν δυο τούτων Δυνάμεων ἀνελογίζετο ὁ Νικόλαος ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν «τοὺς συνδυασμοὺς τούτους,» καὶ ὄχι μόνον ἐν περιπτώσει «ἀμύνης.» Γνωστὸν εἶναι ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος καθ' ὅλον του τὸν βίον δὲν ἔπαυσε νὰ σκέπτηται περὶ τῆς πτώσεως τῆς Τουρκίας. Ἐν τῇ διπλωματικῇ ἀλληλογραφίᾳ τῶν ἐτῶν τούτων οὐδεμίαν εὐκαιρίαν ἀπέφευγε νὰ συζητῇ ὅλως ἀπροκαλύπτως περὶ τῆς πιθανότητος τῆς τοιαύτης καταστροφῆς. Κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ πολέμου εἶχε διερευνή-

σει (1) τὸν πρέσβυν τῆς Αὐστρίας κόμητα Ζίχην, ἵνα μάθῃ ἐὰν ἡ Αὐλὴ τῆς Αὐστρίας, δυνατῆς οὔσης τῆς πτώσεως τῆς Τουρκίας, ὥρισεν ἤδη τὴν γνώμην της διὰ τὴν ἐνδεχομένην ταύτην περίστασιν, καὶ ἐκήρυξεν ἑαυτὸν πρόθυμον, ἐν οἱῳδήποτε χρόνῳ νὰ συνεννοηθῇ μετ' αὐτῆς περὶ τῆς νέας τάξεως τῶν πραγμάτων, δι' ἧς ἤθελεν εἶσθαι συμφερώτερον ν' ἀντικατασταθῇ ἡ τουρκικὴ ἐξουσία. Ἤδη δὲ ἀποπερατωθέντος τοῦ πολέμου, δι' οὗ ἡ Ῥωσσία οὐ μόνον τὴν ἐν Βυζαντίῳ ἐπιῤῥοὴν ἀνέκτησεν ἀλλὰ καὶ ἐν Ἑλλάδι ἀπέκτησε τὴν ἐπιῤῥοὴν, ἣν πρὸ πολλοῦ ἐθήρευεν, ἐπειράθη ὁ αὐτοκράτωρ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν σκοπόν του διὰ διαβημάτων ἀμέσων καὶ ἀποφασιστικωτέρων. Ἐκ φήμης μόνον γνωστὸν εἶναι μέχρι τοῦδε (2), ὅτι κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ἔτους 1830 συνωμολογήθη μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ῥωσσίας σύμβασίς τις, καθ' ἣν, ὡς ἐλέγετο, τὸ γαλλικὸν ὑπουργεῖον ἐπέτρεπεν εἰς τὴν Ῥωσσίαν νὰ ἐργάζηται κατὰ τὸν τρόπον της, ἄνευ δηλαδὴ καταναγκαστικῶν μέτρων, εἰς τὴν διάλυσιν τῆς Τουρκίας καὶ ἐπελθούσης τῆς καταστροφῆς ταύτης νὰ καταλάβῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου ἡ μὲν Γαλλία ἤθελε λάβει τὰς παραῤῥηνίους ἐπαρχίας καὶ τὸ Βέλγιον, ἡ δὲ Πρωσσία ἔμελλε ν' ἀποζημιωθῇ διὰ τοῦ Ἀννοβέρου καὶ τῆς Σαξωνίας. Δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐξακριβώσωμεν ἐὰν ἡ σύμβασις ἢ μᾶλλον ἡ συνεννόησις αὕτη ἐπεκυρώθη καὶ διὰ ὑπογραφῶν, ὡς τινες διϊσχυρίζονται· τὸ τοιοῦτον ἤθελεν εἶσθαι πολὺ πιστευτὸν, ἐὰν, ὡς διϊσχυρίζετο ὁ Μεττερνῖχος, ἡ κατὰ τῆς Ἀλγερίας ἐκστρατεία τῆς Γαλλίας ἐγένετο ἐντελεῖ συνεννοήσει μετὰ τῆς Ῥωσσίας, ὅπερ ἤθελεν εἶσθαι ὡς τις ἔναρξις ἐκτελέσεως τῶν κοινῶν σχεδίων· τοῦτο ὅμως όριστικῶς διεψεύσθη παρὰ τῆς Ῥωσσίας. Τὸ μόνον θετικὸν εἶναι, ὅτι Κάρολος ὁ Ι' εἶχεν ἀπόφασιν νὰ ἐξομοιώσῃ τὴν γαλλικὴν πολι-

---

(1) Περίληψις συνεντεύξεως μεταξὺ τῆς Α. Μ. τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας καὶ τοῦ πρέσβεως τῆς Αὐστρίας κόμητος Ζίχη κατὰ τὴν 9|21 Ἀπριλίου 1828. χργ.

(2) D. Urquhart, Ἡ κρίσις. 1840. σελ. 51.

τικὴν μετὰ τῆς ῥωσσικῆς· ὅτι ὁ Πολινιὰκ, ὁ τῷ Οὐέλλιγκτῶνι ἀφωσιωμένος, μόλις ἐκλεχθεὶς ὑπουργὸς ἀπέστειλε πρὸς τὸν ἐν Λονδίνῳ πρέσβυν τῆς Γαλλίας, δοῦκα τοῦ Λαβὰλ, αὐτὰς τὰς ῥωσσοφίλους ὁδηγίας, ἃς πρότερον αὐτὸς εἶχεν ἀρνηθῆ νὰ ἐκτελέσῃ· βέβαιον εἶναι ἐπίσης, ὅτι οἱ διπλωμάται τῆς Ῥωσσίας εὐμενῶς ἔβλεπον τὴν γαλλικὴν κατὰ τῆς Ἀλγερίας ἐκστρατείαν, καὶ ὅτι ὁ Πότσος συνέταξε καὶ ἐπρότεινεν (1) ἐπὶ τῇ αἰσίᾳ αὐτῆς ἐκβάσει σχέδια πρὸς περαιτέρω ἐξακολούθησιν τῶν κατὰ τῆς Τουρκίας ἐπιβουλῶν· θετικὸν εἶναι τέλος, ὅτι ἐπανειλημμένως παρεκλήθη ἡ Πρωσσία νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὰ σχέδια ταῦτα.

Ὁ Ματουσέβιτς διηρεύνησε παρὰ τῷ Βερνστὼρφ περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Τουρκίας, ὁ Νεσελρὼδ ἀνέπτυξε τῷ Οὐμβόλδῳ ζοφερωτάτας ἰδέας περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, ἃς ἐπειρᾶτο (καταφανὴς ἦτο ὁ σκοπὸς) νὰ ἐγχαράξῃ καὶ νὰ διαδώσῃ καὶ παρ' ἄλλοις· γνωστοὶ ἦσαν ἐν Βερολίνῳ οἱ λόγοι τοῦ αὐτοκράτορος ἐξ ὧν κατεφαίνετο ὅτι καὶ αὐτὸς καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἦσαν σύμφωνοι ὡς πρὸς τὴν ῥηθεῖσαν ἀνταλλαγὴν τῶν χωρῶν· καὶ ἡ πρωσσικὴ κυβέρνησις ἠρωτήθη κατ' εὐθεῖαν, ἐὰν ὁ βασιλεὺς ἦτο εὐδιάθετος νὰ συγκατατεθῇ εἰς τοιαύτην ἀνταλλαγήν. Ἡ ἁπλῆ πολιτικὴ τοῦ βασιλέως Φριδερίκου Γουλιέλμου τοῦ Γ' ὡς πρὸς τὰ ζητήματα τῆς Ἀνατολῆς εἶχε προβῆ πολὺ εἰς τὴν ὑποχώρησιν καὶ ὑποταγὴν εἰς τοὺς πόθους καὶ τὰς ἀξιώσεις τῆς Ῥωσσίας, ἐνίοτε ὅμως ἐδείκνυε καὶ ἐπιφύλαξίν τινα, ὅταν ἡ προθυμία καθίστατο ἐπισφαλής· καὶ ἐν τῇ σπουδαίᾳ ταύτῃ περιπτώσει, καθ' ἣν διεκινδύνευον ἀμέσως τὰ συμφέροντα τῆς Πρωσσίας, ἐφάνη πολιτικὴ καλὴ, ἀποῤῥίψασα καὶ τὸ τόλμημα καὶ τὸ ἄτιμον τῶν σχεδίων. Ἐν καιρῷ ἀποδημίας τοῦ πρίγκηπος Ἀλβρέχτου εἰς Πετρούπολιν διεκοίνωσε τὸ πρωσσικὸν ὑπουργεῖον ὁριστικῶς καὶ εἰς Πετρούπολιν καὶ εἰς Παρισίους, ὅτι ἂν καὶ ὁ βασιλεὺς (τῆς Πρωσσίας) δὲν ἦναι ἐντελῶς πεπεισμένος ὅτι μόνον ἐν τῇ ἄνευ ὅρων

(1) Ἐπιστολὴ τοῦ κόμητος Ματουσέβιτς πρὸς τὸν κόμητα Νεσελρὼδ, ἀπὸ 12|24 Μαΐου 1830. Ἐν τῇ Συλλογῇ κτλ. σελ. 610. γαλλιστί.

διατηρήσει τῆς ὑπαρχούσης τῶν χωρῶν καταστάσεως ἔγκειται ἡ ἡσυχία καὶ ἡ εἰρήνη τῆς Εὐρώπης, οὐδέποτε ὅμως, κατὰ τὸ καθῆκον καὶ τὴν γνώμην του, θέλει συγκατατεθῆ εἰς τὸν ἀποχωρισμὸν χωρῶν, ὑπὲρ τῆς εὐημερίας τῶν ὁποίων προσέφερε θυσίας, ὧν τ' ἀποτελέσματα ἀρκούντως ἤδη ἐγένοντο καταφανῆ. Πᾶσα δὲ οὐχὶ ἀναζητηθεῖσα ἀλλὰ παρουσιασθεῖσα ἀφορμὴ θέλει ληφθῆ, ὅπως πεισθῇ ἐκ μέρους τῆς Πρωσσίας τὸ ῥωσσικὸν (γαλλικὸν) ἀνακτοβούλιον, «ὅτι ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο ἡ ἀπόφασις τοῦ βασιλέως εἶναι ἀμετάτρεπτος.» (1)

Τὸ τελειωτικὸν περὶ Ἑλλάδος πρωτόκολλον. Ὁ περίγηρος Λεοπόλδος τοῦ Κοβούργου.

Οὕτως ἔσπειρεν ἡ ἀρχομανία τῆς Ῥωσσίας ἐν τῇ Δύσει ἀφθόνως τὸ σπέρμα ἀδιεξόδων περιπλοκῶν, ἐξακολουθοῦσα συγχρόνως ἐν τῇ Ἀνατολῇ τὸ σύστημα ἐκεῖνο τῆς περιεσκεμμένης πολιτικῆς πολιορκίας μακρόθεν διὰ σκεπαστῶν λάκκων, συρίγγων καὶ ὑπονόμων. Τὴν ἐπιτηδειότητα καὶ τέχνην της ταύτην ἠδύνατο νὰ καταδείξῃ ποικιλοτρόπως πρὸ πάντων ἐν Ἑλλάδι, ἥτις ἐν τοῖς ἐκτεταμένοις ἐκείνοις σχεδίοις κατ' ἀνάγκην συμπεριελαμβάνετο εἴτε ὡς ἀντικείμενον εἴτε ὡς ὄργανον. Εὐθὺς μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης συνῆλθε πάλιν ἡ ἐν Λονδίνῳ συνδιάσκεψις πρὸς σύνταξιν τοῦ τελειωτικοῦ πρωτοκόλλου, δι' οὗ ἔμελλε ν' ἀποφασισθῇ ὁριστικῶς ἡ τύχη τῆς χώρας ταύτης. Κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην καθ' ἣν ἐπὶ τέσσαρας ὅλους μῆνας μετεβάλλετο ἀδιακόπως σχῆμα καὶ περιεχόμενον, ὑπεχώρησεν ἡ Ῥωσσία ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις εἰς τοὺς πόθους τῆς Ἀγγλίας, πεπεισμένη οὖσα μετὰ τὰς προσφάτους αὐτῆς νίκας περὶ τῆς ὡς πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα ἐπιτυχίας της. Ὁ Οὐελλιγκτὼν ἐτάχθη ὁριστικῶς ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας, διότι ἡ Πύλη ἐφαίνετο τοσοῦτον ἐξησθενισμένη διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Ἀδριανουπόλεως, ὥστε ἐθεωρεῖτο ἄνοια νὰ τεθῇ ἡ Ἑλλὰς ὑπὸ τὴν προστασίαν Δυνάμεως χρηζούσης προστασίας. Ὁ δοὺξ ἐπέμενε πρὸς τούτοις εἰς μᾶλλον περιωρισμένην ὁροθετικὴν γραμμὴν, ἐννοεῖται δὲ οὐχὶ μόνον εἰς τὸν απο-

(1) Ἐπιστολαὶ τοῦ κόμητος Βερνστὼρφ πρὸς τοὺς κυρίους Schöler καὶ Βέρθερ, ἀπὸ 19|31 Δεκ. 1829 καὶ 22|3 Ἰαν. 1830.

κλεισμὸν τῆς Σάμου καὶ τῆς Κρήτης, αἵτινες ἤθελον δώσει ὑπὲρ τὸ δέον μεγάλην ναυτικὴν σημασίαν εἰς τὸ νέον κράτος, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς Ἀκαρνανίας, τῆς ὁποίας ἡ πρὸς τὰς Ἰονίους νήσους γειτνίασις ἦτο ὑπὲρ τὸ δέον ἐπικίνδυνος. Ἡ Ῥωσσία παρεδέχθη τὴν γνώμην ταύτην τῆς Ἀγγλίας, ἂν καὶ οἱ ἔμπειροι κριταὶ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀγγλίᾳ ἦσαν ἐναντίοι τῆς τοιαύτης ὁροθεσίας (παρὰ τὸν Ἀσπροπόταμον) (1), ἥτις κατόπιν ἐτροποποιήθη πάλιν χάριν τοῦ βασιλέως Ὄθωνος. Καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν τοῦ «ἡγεμόνος» τῆς Ἑλλάδος ἐφαίνετο ὅτι ἤθελεν ὑπερισχύσει ἡ Ἀγγλία. Ἅμα διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Ἀδριανουπόλεως εἶχεν ἐξασφαλισθῆ ἡ ὕπαρξις τῆς Ἑλλάδος, ἔλαβον ἀρχὴν (ἐν μέσῳ τῆς εὐνοίας καὶ δυσμενείας τῶν διαφόρων Δυνάμεων) καὶ αἱ προτάσεις διαφόρων ἡγεμόνων ὡς ὑποψηφίων διὰ τὸν ἑλληνικὸν θρόνον (2), παρὰ τὴν γνώμην τοῦ Γέντς, τοῦ Βερνστὼρφ καὶ ἄλλων, οἵτινες ἐπίστευον ὅτι δυσκόλως ἤθελον συγκατατεθῆ πρίγκηπες τῆς Εὐρώπης νὰ γείνωσιν ἡγεμόνες τῆς Ἑλλάδος. Με-

(1) Παρατηρήσεις περὶ καταλλήλου ὁροθετικῆς γραμμῆς τῆς Ἑλλάδος, ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Ῥιχάρδου Τσοὺρτς, ἐν Λονδίνῳ 1830 ἀγγλιστί.

(2) Μεταξὺ τῶν προταθέντων ἡγεμονοπαίδων ἠρνήθησάν τινες, οἱ ἑξῆς· ὁ Κάρολος τῆς Βαυαρίας, ὁ ὑπὸ τῆς Γαλλίας προταθεὶς καὶ ὑπὸ τῆς Αὐστρίας ὡς φιλελεύθερος ὑποπτευόμενος· ὁ πρίγκηψ Φίλιππος τοῦ Ἔσσεν-Ὁμβούργου, ὅστις ὡς εὐνοούμενος παρὰ τῆς Αὐστρίας ἤθελε βεβαίως ἀποῤῥιφθῆ παρὰ τῆς Ἑλλάδος· ὁ πρίγκηψ Ἰωάννης τῆς Σαξωνίας, ὃν ἡ Γαλλία ὡς καθολικὸν προέτεινεν. Ὁ πρίγκηψ Φριδερῖκος τῶν Κάτω χωρῶν ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας, ὡς «ὁ φύσει ὑποψήφιος» ἡγεμὼν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἀπεῤῥίφθη ἑπομένως ὑπὸ τῆς Γαλλίας. Ἔν τινι συνδιασκέψει τῆς 2|14 Νοεμβρίου ἐπροτάθησαν ὡς ὑποψήφιοι καὶ οἱ ἑξῆς ὁ πρίγκηψ Αἰμίλιος τῆς Ἔσσης, ὃν ἡ Γαλλία ἀπέῤῥιψεν ὡς βοναπαρτιστήν· ὁ ἀρχιδοὺξ Μαξιμιλιανὸς τῆς Αὐστρίας, καθ' οὗ ἐτάχθησαν ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ῥωσσία· ὁ δροκόμης Γουλιέλμος τῆς Βάδης, ὅστις παρηγκωνίσθη ὑπὸ τοῦ Ματουσέβιτς. Βραδύτερον ἐπροτάθη καὶ ὁ δοὺξ Κάρολος τῆς Μεκλεμβοὺργ Στρελίτσης, ὅστις ἐθεωρήθη κατάλληλος ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας. Ἡ δὲ Ῥωσσία, ἥτις ὑπὲρ τῶν σκοπῶν της ἤθελεν ἀνήλικα ἡγεμόνα διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἐνήργει ἀπὸ τοῦδε ἤδη ἐν Παρισίοις ὑπὲρ τοῦ Ὄθωνος τῆς Βαυαρίας, ὅστις ἀπήρεσκε τῇ Ἀγγλίᾳ.

ταξὺ δὲ τῶν ὑποψηφίων ἔλαβε τὴν προτίμησιν ὁ ἡγεμονόπαις ἐκεῖνος, ὅστις ἐπιτηδείως εἶχεν ἐργασθῆ ὑπὲρ τῆς προτιμήσεως ταύτης, ὁ πρίγκηψ Λεοπόλδος τοῦ Κοβούργου, ὅστις πρὸ πολλοῦ ἤδη καὶ ἐπανειλημμένως εἶχε προταθῆ καὶ συστηθῆ τοῖς Ἕλλησι. Καὶ κατὰ τὴν εἰσαγωγὴν καὶ κατὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ὑποθέσεως ταύτης τοσοῦτοι ἔλαβον χώραν ὑπολογισμοὶ καὶ μεταβολαὶ εἰς τὴν διαγωγὴν τοῦ πρίγκηπος Λεοπόλδου, τοσαῦται διάφοροι διαῤῥοαὶ διεσταυρώθησαν ὡς πρὸς τὴν ἐκλογήν του, ὥστε ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν καὶ αὐτοὶ οἱ ἐπιτηδειότεροι τῶν πολιτικῶν ἔχανον τὴν σειράν. Οἱ ἐμπειρότατοι πολιτικοὶ ἤριζον περὶ τοῦ τίνα ἦσαν τὰ αἴτια, καὶ τίνες οἱ σύμβουλοί του· ὁ Λήθεν ἦτο γνώμης, τὰ μάλιστα διαδεδομένης, ὅτι ὁ Λεοπόλδος ὡδηγεῖτο ὑπὸ τοῦ Οὐσπισσῶνος, ἐν ᾧ ἄλλοι καλῶς ἐγίνωσκον, ὅτι τὰς ἰδίας του ἐμπνεύσεις καὶ τὰς συμβουλὰς τοῦ ἰατροῦ του, Στοκμάρου, ἠκολούθει. Τὸν πιστόν του τοῦτον σύμβολον εἶχεν ἀποστείλει ὁ Λεοπόλδος πρὸς τὸν Καποδίστριαν, πρὸς τὸν ὁποῖον ἄλλοτε εἶχε σχέσιν τινα· ὁ Καποδίστριας τῷ ἔπεμψε τότε ὑπόμνημα, ἀπὸ 18/30 Μαΐου 1829, ἐν ᾧ ὥριζεν ὡς τοὺς κυριωτέρους ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος τῆς Ἑλλάδος πόθους του, πρῶτον μὲν τὴν ἐν Πόρῳ παραδεκτὴν γενομένην ὁροθετικὴν γραμμὴν ἀπὸ τοῦ κόλπου τοῦ Βώλου μέχρι τοῦ τῆς Ἄρτης, συμπεριλαμβανομένων ὅμως καὶ Σάμου καὶ Κρήτης, εἶτα δὲ μοναρχικὴν κυβέρνησιν ὑπὸ χριστιανὸν ἡγεμονόπαιδα, παρὰ τοῦ ὁποίου οἱ Ἕλληνες ἤθελον ἐξαιτήσει τὴν παραδοχὴν τοῦ ἑλληνικοῦ δόγματος καὶ συνδυασμὸν ὡς πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς διοικήσεως τῆς χώρας. Ἡ κατὰ τὸ φαινόμενον εὐλαβὴς παραδοχὴ τῶν συμβουλῶν τούτων, ἡ ὑπόσχεσις νὰ διατηρήσῃ τὸν Κυβερνήτην ὡς σύμβουλον καὶ ὑπουργόν του, ἦσαν μέσα ἐντεχνότατα τοῦ Λεοπόλδου, ὅπως κερδίσῃ τὴν ψῆφον τῆς ῥωσσικῆς Αὐλῆς, πρὸς τὴν ὁποίαν ἄλλως τε εἶχε καὶ παλαιὰς σχέσεις καὶ ὡς ἐκ τῆς συγγενείας καὶ ὡς ἐκ τῆς ὑπηρεσίας του. Μετεχειρίσθη δὲ ἐπιτηδείως τὴν δυσάρεστον αὐτοῦ θέσιν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἀγγλίας ὅστις οὐδέποτε τὸν ἐσυγχώρησε διὰ τὰς πρὸς τὴν βασίλισσαν ἐκδηλωθείσας συμ-

παθείας του, καὶ πρὸς τὸ ἔθνος καὶ τὴν χώραν, ἀφ᾿ ἧς κατὰ τὴν πεποίθησιν τῶν Ῥώσσων διπλωματῶν καὶ τὰ φρονήματά του καὶ ἡ περιουσία του καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς ἐπίσης ἀνεξάρτητον τὸν καθίστων. Τοὺς πολιτικοὺς τούτους εἵλκυσε πρὸς ἑαυτὸν ὁ Λεοπόλδος, διὰ «ἀρχῶν ὑγιῶν, μοναρχικῶν καὶ ἐναντίων πασῶν τῶν ἐπαναστατικῶν ἰδεῶν». Ἐν Ῥωσσίᾳ ἐπίστευον, ὅτι ὁ πρίγκηψ εἶναι πρόθυμος νὰ δεχθῇ τὸ ἑλληνικὸν δόγμα, καὶ ὁ Νεσελρὼδ, βλέπων αὐτὸν ἐναντίον τῶν ῥητῶν πόθων τῆς Ἀγγλίας ὑπερασπιζόμενον τὴν προσάρτησιν τῆς Κρήτης, ἀνεγνώρισεν ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ διαγωγῇ τοῦ Λεοπόλδου ἐντελῆ ἐξομοίωσιν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους· ἤλπιζεν ἡ Ῥωσσία νὰ εὕρῃ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Λεοπόλδου τὸν ἄνδρα, ὅστις ἐν τῇ ἐν Ἑλλάδι θέσει του ἤθελε κατανοήσει τὴν ἀνάγκην ἐσωτερικῆς μετὰ τῆς Ῥωσσίας ἑνώσεως, καὶ θὰ ἠδύνατο συγχρόνως νὰ χαλιναγωγήσῃ τὴν μόνην ἀληθῶς ἐχθρὰν τῇ Ἑλλάδι κυβέρνησιν, τὴν ἀγγλικὴν, διὰ τῶν πρὸς τὴν ἀντιπολίτευσιν καὶ τὴν οἰκογένειαν τῆς ἐπιδόξου διαδόχου τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου σχέσεών του (1). Ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας, οὗ τινος τὴν γνώμην πιθανῶς δὲν ἐλάμβανεν ὑπ᾿ ὄψιν ὁ Λεοπόλδος ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, ἦτο ὅλως ἐναντίος τῆς ἐκλογῆς ταύτης, τοῦτο ἴσως παρακίνει τὸν Τσάρον νὰ ἦναι ὑπὲρ αὐτῆς· ἀλλ᾿ οἱ ὑπουργοὶ τῆς Ἀγγλίας, οἵτινες ἐθεώρουν τὴν ἐκλογὴν ταύτην ὡς ἀπόδειξιν τῆς ἀγγλικῆς ἐπιῤῥοῆς, ἠνάγκασαν τὸν βασιλέα (3/15 Ἰανουαρίου 1830) νὰ δώσῃ τὴν συγκατάθεσίν του, καθιστάντες τὸ ζήτημα τοῦτο ζήτημα ὑπουργικόν. Οὕτω κατωρθώθη τὸ πρωτόκολλον (τῆς 22/3 Φεβρουαρίου), τὸ ὁποῖον, ὡς ἐφαίνετο, περιεῖχε τὰς τελειωτικὰς περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Ἑλλάδος ἀποφάσεις (2). Διεβιβάσθη δὲ τὸ πρωτόκολλον τοῦτο (27/8 Ἀπριλίου) πρὸς τὴν Πύλην, συνωδευμένον ὑπὸ διακοινώσεως (3) δι᾿ ἧς ἐπεβάλλετο αὐτῇ ἀπο-

(1) Ἐπιστολὴ τοῦ πρίγκηπος Λήβεν πρὸς τὸν ἀντιπρόεδρον τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ἀπὸ 16/28 Μαΐου 1830. Ἐν τῇ Συλλογῇ Σελ. 619.

(2) Γενικ. Ἐφημ. 1830. Παράρτημα 72.

(3) Ἔνθ. ἀνωτ. Παράρτ. 157. 158.

τέμως ἡ παραδοχὴ αὐτοῦ. Ἡ Πύλη ἀπήντησε (12/24 Ἀπριλίου) διὰ ἐγγράφου συγκατανεύσεως (1) εἰς τὰς κατ' οὐσίαν οὐχὶ δυσμενεῖς αὐτῇ τῶν Δυνάμεων ἀποφάσεις, αἷς ἄλλως τε ἐκ τῶν προτέρων ἤδη εἶχεν ὑποταχθῇ. Διάφορος ἦτο ἡ ὑποδοχὴ τοῦ πρωτοκόλλου ἐν Ἑλλάδι, ἔνθα διεβιβάσθη εἰς τὴν κυβέρνησιν καθ' ἣν ἡμέραν καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, διὰ τῶν ἀντιπρέσβεων Δώκινς, Ῥουὰν, καὶ κόμητος Πανίνου «πρὸς ἄμεσον παραδοχήν». Ὁ Καποδίστριας, ὅστις ἐγνώριζεν ἤδη (18/20 Μαρτίου) τὸ περιεχόμενον, εἶχε γράψει πρὸ τῆς ἐπισήμου τοῦ πρωτοκόλλου κοινοποιήσεως ἐν δυσὶν ἐπιστολαῖς (ἀπὸ 25/6 Ἀπριλίου) πρὸς τὸν πρίγκηπα Λεοπόλδον (2), ὅτι κατὰ τὸ ψήφισμα τῆς τελευταίας ἐν Ἄργει συνελθούσης ἐθνικῆς Συνελεύσεως (πρὸς τὸ ὁποῖον θέλομεν ἐπανέλθει) δὲν ἔχει (ὁ Καποδ.) τὸ δικαίωμα ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῶν πληρεξουσίων νὰ συνομολογήσῃ σύμβασίν τινα ἐν ὀνόματι τῆς Ἑλλάδος· ἐν τούτοις ὅμως αἱ ἀποφάσεις τῶν Δυνάμεων ἀναγκάζουσιν αὐτὸν νὰ παραιτηθῇ τῆς συγκαλέσεως συνελεύσεως καὶ ν' ἀναδεχθῇ βαρεῖαν εὐθύνην, ἣν ἐλπίζει ὅτι θέλει συμμερισθῇ μετ' αὐτοῦ καὶ ἡ γερουσία, ἣν πειρᾶται, ὡς καὶ πάντας τοὺς πολιορκοῦντας αὐτὸν πολίτας, νὰ καθησυχάσῃ διὰ τῆς ἀνακοινώσεως, ὅτι ὁ ἐκλεχθεὶς ἡγεμὼν ἔχει τὸ δικαίωμα, ν' ἀναγνωρίσῃ διὰ προκηρύξεως κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀνάβασίν του τὰ δικαιώματα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Διὰ ὁμοίας διακοινώσεως (3) ἐξέφρασεν ὁ Καποδίστριας (4/16 Ἀπριλίου) εἰς τοὺς ἀντιπρέσβεις τὴν ὑπακοὴν τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως εἰς τὰς ἐπιβληθείσας αὐτῇ ἀποφάσεις τῶν Δυνάμεων, καίτοι μὴ ἐχούσης ἁρμοδιότητα εἰς τὴν ἐπίσημον παραδοχὴν αὐτῶν· τὴν δὲ γερουσίαν ἔπεισε νὰ τῷ ὑποβάλῃ ὑπόμνημα (4), δι' οὗ εὐσχήμως ὑπεστη-

---

(1) Τελευταῖαι πράξεις τῆς Κυβερνήσεως, 19,208.

(2) Ἐνθ. ἀνωτ. 18,231.

(3) Κλύβερ, διπλωμ. ἱστορία τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος σελ. 356. Ἐν τῇ Ἀλληλογραφίᾳ τοῦ Βετάντου.

(4) Κλύβερ σελ. 365.

ρίζοντο τὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ καὶ ἐγίνοντο εὔληπτοι παραστάσεις κατὰ τῆς δροθεσίας. Ὁ Καποδίστριας εἶχεν ἐντονώτατα παραστήσει εἰς τὰς Δυνάμεις τὸ δυσεκτέλεστον τῆς τοιαύτης δροθεσίας καὶ τὰς ἐνδεχομένας κακὰς αὐτῆς συνεπείας· τοῦτο ἐφάνη μετ' οὐ πολύ. Ἡ Κρήτη μὲν ἔμεινεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀπλήστου ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου, ὅστις εἶχεν ἐν ἀρχῇ ἑλκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν τὰς συμπαθείας της διὰ ἔμφρονος διοργανώσεως, ἐφ' ᾗ καὶ πολλοὶ τῶν προσφύγων παρεκινήθησαν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν πατρίδα των· τοὐναντίον δὲ ἡ Σάμος, ἣν ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως οὐδεὶς εἶχε πατήσει τουρκικὸς ποῦς, ἠναντιώθη (διατελοῦσα ὑπὸ τὸν Λογοθέτην) παμψηφεὶ εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνδιασκέψεως καὶ ὑπετάγη μόλις κατὰ τὸ 1834 εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Πύλης, διατηροῦσα προνομιοῦχον θέσιν. Ἀλλ' ἐν Ἀκαρνανίᾳ, ἔνθα μετὰ τὴν εἰρήνην τῆς Ἀδριανουπόλεως εἶχον ἐπιστρέψει σωρηδὸν οἱ φυγόντες κάτοικοι, ἐκήρυξαν οἱ ὁπλαρχηγοὶ πρὸς πάντας τοὺς Φράγκους, ὅτι ἐὰν οἱ σύμμαχοι τῆς κυβερνήσεως καὶ ἡ κυβέρνησις τοὺς διατάξωσι νὰ ὑποχωρήσωσι, θέλουσι μὲν ἐπιστρέψει εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν τὰ διατάγματα τῶν διορισμῶν των, ἀλλὰ θέλουσι μείνει ἐν Μακρυνόρει, ἔνθα εὑρίσκονται, διότι διωρίσθησαν παρὰ τῶν Εὐρωπαίων νὰ μένωσιν! Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐλαχίστη ἐνέργεια δὲν ἐγένετο πρὸς ἐξακρίβωσιν τοῦ δυτικοῦ τούτου ὁρίου, ἔμειναν καὶ μετὰ τὸ τελειωτικὸν πρωτόκολλον τὰ πάντα εἰσέτι ἐκκρεμῆ. Ἡ ταλαίπωρος χώρα, ἥτις οὐδενὸς εἶχε μεγαλειτέραν ἀνάγκην ἢ τῆς τελείας τῶν πραγμάτων της ἀποκαταστάσεως, δὲν ἐξῆλθε τῆς δεινῆς αὐτῆς θέσεως, ἀλλ' ἐξηκολούθει αἱμοῤῥαγοῦσα ἐκ πολλῶν ἀνοικτῶν πληγῶν. Πολλὰ ἤθελον διορθωθῆ ἐὰν τέλος ἤρχετο ὁ πλεῖστα ἀγαθὰ ὑπισχνούμενος πολυπόθητος ἄναξ· ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν μόνην παρηγορίαν ἐπέπρωτο ν' ἀπολέσωσι πάλιν οἱ Ἕλληνες. Μόλις εἶχεν ἀγγελθῆ ἡ ἀποδοχὴ τοῦ πρίγκηπος Λεοπόλδου, ὅτε πρὸς μεγίστην τῶν εὖ φρονούντων λύπην διεδόθη ἡ εἴδησις τῆς παραιτήσεώς του. Μόλις ἀναγορευθεὶς (10/22 Ἰανουαρίου) ἤρξατο ὁ Λεοπόλδος ἀμφιταλαντευόμενος διὰ ἐνστάσεων

κατὰ τοῦ πρωτοκόλλου καὶ διὰ προτάσεων νέων ὅρων. Ὑποστηρίξας πρῶτον τὴν προσάρτησιν τῆς Κρήτης, ἧς τὸν ἀποκλεισμὸν εἶχεν ἐν ἀρχῇ παραδεχθῆ, ἀπήτησε μετὰ ταῦτα (30/11 Φεβρ.) ἐγγύησιν τῶν Δυνάμεων κατὰ ξένων εἰσβολῶν, πλέον ἐκτεταμένην ὁροθεσίαν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, τὴν ὑπόσχεσιν τῶν ἀπαραιτήτων χρηματικῶν μέσων, καὶ τὸ δικαίωμα νὰ λάβωσιν οἱ Ἕλληνες μέρος εἰς τὴν ἐκλογὴν καὶ νὰ δύνανται νὰ ὑποβάλωσιν ἐνστάσεις κατὰ τοῦ προσώπου του. Κατὰ τὸ πρῶτον στάδιον τῶν μετὰ τοῦ λόρδου Ἀβερδήνου διαπραγματεύσεων ἦτο ὁ λόρδος τὸ ἀνυπόμονον πρόσωπον, ὁ δὲ Λεοπόλδος τὸ συγκαταβατικόν· κατὰ δὲ τὸ δεύτερον στάδιον, μετὰ τὴν ἀποδημίαν τοῦ πρίγκηπος εἰς Παρισίους (23/4 Ἀπρ.), ἔνθα δυσηρεστήθη κατὰ τῆς γαλλικῆς Αὐλῆς, ἀρνηθείσης αὐτῷ τὴν πριγκήπισσαν τῆς Αὐρηλίας εἰς σύζυγον, ὑπεχώρησεν ἡ ἐν Λονδίνῳ Συνδιάσκεψις λίαν προθύμως αὐτῷ ὡς πρὸς τὰ χρηματικὰ ζητήματα, ἀλλὰ καὶ πάλιν δὲν τὸν ηὐχαρίστησεν. Καὶ ὅτε μετὰ τὴν κοινοποίησιν τῆς συγκαταθέσεως καὶ τῆς Πύλης δὲν ἦτο πλέον δυνατὸν ν' ἀποφύγῃ τὴν τελειωτικὴν αὐτοῦ ἀπόφασιν, ὑπέβαλεν ὁ Λεοπόλδος (3/15 Μαΐου) εἰς τὴν Συνδιάσκεψιν τὸ ὑπόμνημα τῆς Ἑλληνικῆς γερουσίας καὶ δύο ἐπισυνημμένας ἐπιστολὰς τοῦ Κυβερνήτου (ἀπὸ 10/22 καὶ 12/24 Ἀπριλίου), διὰ τοῦ περιεχομένου τῶν ὁποίων ἐθεώρει αὐτὸν λελυμένον τῆς ὑποχρεώσεώς του, διότι ἡ ὑποχρέωσις αὕτη ἐβασίζετο ἐπὶ προϋποθέσει, ἣν τὰ ἐξ Ἑλλάδος ἔγγραφα κατέστρεφον. Μάτην ἐπειράθησαν καὶ δεύτερον (5/17 Μαΐου) οἱ πληρεξούσιοι νὰ καθησυχάσωσιν αὐτὸν ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον τῶν ἐγγράφων τούτων· ὁ Λεοπόλδος ὑπέβαλεν ἐπισήμως (9/21 Μαΐου) τὴν παραίτησίν του (1) καὶ ἐκοινοποίησε τοῦτο καὶ εἰς τὸν Κυβερνήτην Καποδίστριαν. Ἐνώπιον τῆς Συνδιασκέψεως ἐβάσιζε τὴν παραίτησίν του κυρίως ἐπὶ τοῦ ὑπομνήματος τῆς Ἑλληνικῆς γερουσίας, κηρυξάσης ὅτι θέλει μείνει ἀμέτοχος εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐν Λονδίνῳ

(1) Τελευταῖαι κυβερνητικαὶ πράξεις, 19, 63, 66.

ληθφεισῶν ἀπαφάσεων. «Δὲν δύναμαι, ἔγραφεν ὁ Λεοπόλδος, νὰ ἐπιβληθῶ εἰς λαὸν, ὅστις δυσμενῶς πρός με διάκειται.» Θλιβερόν μοι εἶναι, ἔλεγε, νὰ βλέπω τὴν ἀναγόρευσίν μου συνδεομένην ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ πρωτοκόλλῳ μετὰ τῶν ἀποφασισθέντων μέτρων (περὶ τῶν ὁρίων), τὰ ὁποῖα ἤθελον μὲ βιάσει νὰ κατέχω τρόπον τινὰ θέσιν ἐπιτρόπου τῶν Δυνάμεων, καὶ διὰ τῆς πρώτης πράξεώς μου ν' ἀναγκάσω διὰ τῆς ἰσχύος ξένων ὅπλων τοὺς ὑπηκόους μου νὰ παραχωρήσωσι χώρας, αἵτινες ἄνευ ἀντιστάσεως δὲν ὑποκύπτουσιν ἐκ νέου εἰς τὸν τουρκικὸν ζυγὸν, οὐδὲ θέλουσι παραδοθῆ εἰς τὴν τύχην των ὑπὸ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων· τοιαύτη πρότασις, ἔλεγεν ἐν τέλει, ἀντιβαίνει εἰς τὸ αἴσθημά μου καὶ ἐξευτελίζει τὸν χαρακτῆρά μου.

Διὰ τοὺς πολιτικοὺς τῆς Ἀγγλίας, οἵτινες ἂν καὶ ἀείποτε τόσον εὐαίσθητοι ἐφάνησαν κατὰ πασῶν τῶν αὐθαιρέτων ἀποφάσεων τῆς συμμαχίας τῆς ἠπείρου Εὐρώπης καὶ ἤδη ἐπέβαλλον τοῖς Ἕλλησιν ἀτιμωρητὶ τὸν νόμον, διὰ τοὺς πολιτικοὺς τῆς Ἀγγλίας, λέγομεν, ἦτο τοῦτο μάθημα διδακτικώτατον, δι' οὗ περιέκλεισεν ὁ πρίγκηψ Λεοπόλδος (ὅστις βεβαίως παραδεχόμενος τὸ πρωτόκολλον ἦτο ἐν γνώσει καὶ περὶ τῆς ἀπολύτου ἐπιβολῆς αὐτοῦ) τὰ δημοσίᾳ ὁμολογηθέντα αἴτια τῆς παραιτήσεώς του. Καὶ ὅμως τὰ κύρια αὐτοῦ αἴτια δὲν ἦσαν ταῦτα (1), ἀλλ' ἔκειντο μᾶλλον εἰς τυχαῖά τινα περιστατικὰ, τὰ ὁποῖα ὑπέσχοντο νὰ μεταβάλωσιν ἐντελῶς τὴν ἐν Ἀγγλίᾳ θέσιν τοῦ πρίγκηπος. Ὁ Λεοπόλδος ἤρξατο ταλαντευόμενος κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐπικυρώσεως τῆς ἐκλογῆς του, ὅτε (περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰανουαρίου) ἡ ὑγιεία τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας κατέστη ἐπισφαλὴς, καὶ ἔλαβεν ὁριστικὴν ἀπόφασιν ἀφ' ἧς στιγμῆς οὐδεμία πλέον ἐλπὶς ὑπῆρχε περὶ τῆς ἀναῤῥώσεως τοῦ βασιλέως (περὶ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου) Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει τῶν πραγμάτων τῆς Ἀγγλίας ἔβλεπεν ὁ Λεοπόλδος μακρόθεν ὑπομειδιῶσαν αὐτῷ τὴν θέσιν

(1) Περὶ τῆς διαγωγῆς τοῦ πρίγκηπος Λεοπόλδου ἐν τῷ ζητήματι τῆς Ἑλλάδος, 1830. Ἐκ τῆς γαλλικῆς Ἐπιθεωρήσεως.

τοῦ ἀντιβασιλέως, ἐὰν ἴσως ἡ ἀνεψιά του, ἡ πριγκήπισσα Βικτωρία, ἤθελεν ἀναβῇ ἀνῆλιξ ἔτι ἐπὶ τοῦ θρόνου. Διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν καὶ οἱ Τόρεις ὑπουργοὶ τῷ παρεχώρησαν τὰ πάντα, ὅπως ἀπομακρύνωσι τὸν ὀπαδὸν τῆς ἀντιπολιτεύσεως, καὶ αὐτὸς παρεκινήθη νὰ μείνῃ, διότι τῷ προπαρεσκευάζετο ἀναπαυτικωτέρα, πιθανῶς δὲ καὶ ὠφελιμωτέρα ὕπαρξις ἐν Ἀγγλίᾳ. Τοιαύτη ὕπαρξις τῷ ἦτο βεβαίως ἀρεστοτέρα τῆς πρὸς τὸν ἀκάνθινον τῆς Ἑλλάδος στέφανον ὁδοῦ, διότι συνεφώνει καλλίτερον πρὸς τὸν χαρακτῆρά του, ἐν τῷ ὁποίῳ (ὡς παρ' ἅπασι τοῖς ἀνθρώποις) πρέπει νὰ ζητηθῶσι τὰ αἴτια τῆς προσφάτου διαγωγῆς του. Πολλάκις, ἀφ' οὗ ὁ Λεοπόλδος κληθεὶς ἐπὶ ἄλλου θρόνου ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ἀπέδειξε τὴν μεγάλην αὐτοῦ περὶ τὸ βασιλεύειν ἱκανότητα, πολλάκις, λέγομεν, ἐκατηγορήθη ἡ τύχη, ὅτι ἀφήρεσεν ἀπὸ τοῦ κλυδωνιζομένου ἔθνους τῶν Ἑλλήνων τὸν ἔμφρονα τοῦτον καὶ ἔμπειρον πηδαλιοῦχον. Πρὸς τούτοις ἀμφίβολον εἶναι, ἐὰν ὁ Λεοπόλδος ἤθελε παρασκευάσει τῇ Ἑλλάδι ὡς πρὸς τὰς ἐξωτερικὰς αὐτῆς σχέσεις θέσιν ἀξιοπρεπεστέραν· ὡσαύτως ἀμφίβολον εἶναι ἐὰν πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς ἐσωτερικῆς τοῦ ἔθνους τούτου ζωῆς εἶχε τὰ ἀπαιτούμενα φυσικὰ καὶ διανοητικὰ προσόντα. Ἀνάγκη ἦτο ἐν Ἑλλάδι ἀνδρὸς ὑγιοῦς καὶ εὐρώστου, ὥστε νὰ δύναται ν' ἀντιπαλαίσῃ μετὰ τοῦ ὑπὸ ἐσχάτης ἀνεχείας μαστιζομένου λαοῦ κατὰ τοῦ βάρους τῆς ὑλικῆς ταλαιπωρίας, τῆς κακουχίας καὶ τῶν στερήσεων· ἀνδρὸς ἐν ἀνθηρᾷ εὑρισκομένου νεότητι, ὅστις ἦτο εἰς κατάστασιν καὶ πρὸς τὴν δίαιταν τῶν ἡμιβαρβάρων τούτων ἀνθρώπων νὰ συμμορφωθῇ καὶ τὸ δόγμα των ν' ἀσπασθῇ, καὶ τὰ φρονήματά των νὰ ἐννοήσῃ· ἀνδρὸς ἄκρας αὐταπαρνήσεως, προθύμου νὰ παραιτηθῇ πάσης ματαίας καὶ θρόνου, καὶ αὐλικῆς θεραπείας καὶ μεγαλοπρεπῶν αἰθουσῶν πολυτελείας, καὶ ἱκανοῦ νὰ δώσῃ διὰ πενιχρᾶς ὑπάρξεως εἰς τὸ δύστηνον ἔθνος τὸ παράδειγμα τῆς ὑπομονῆς, τῆς ἐπιμελείας καὶ τῆς λιτότητος περὶ τὸν βίον· ἀνδρὸς τέλος μεγαλοψύχου, ὅστις παρεσκευασμένος εἰς πᾶσαν ἀποτυχίαν, εἰς πᾶσαν συκοφαντίαν, εἰς πᾶ-

σαν ἀγνωμοσύνην, καὶ ἀτρόμητος ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἤθελεν εἶσθαι ἕτοιμος νὰ ἀπαντήσῃ διὰ νέων ἀείποτε θυσιῶν εἰς πᾶσαν πικρὰν δοκιμασίαν. Ὁ Λεοπόλδος ἦτο ἀνὴρ κατὰ πάντα ἔντιμος, ἀλλὰ δὲν ἦτο ὁ κατάλληλος διὰ τὴν Ἑλλάδα ἡγεμών. Ἐὰν πραγματικῶς ἦτο τοιοῦτος, δὲν ἤθελε βεβαίως ταλαντευθῆ μετὰ τὴν ληφθεῖσαν ἤδη ἀπόφασιν, ἀλλὰ μᾶλλον κεντηθῆ ὑπὸ τῶν προσκομμάτων ν' ἀναδειχθῇ ὁ θεμελιωτὴς καὶ ὁ νομοθέτης τοῦ ἀναγεννηθέντος λαοῦ. Οὕτως ὅμως ἦτο μὲν ἱκανῶς φιλόδοξος, ὅπως ἑλκυσθῇ ἐπὶ στιγμὴν ὑπὸ σταδίου ἐντίμου, παρέχοντος αὐτῷ διέξοδον ἐκ καταστάσεως ἀφορήτου· ἀλλ' ἅμα ἡ κατάστασις αὕτη ἔπαυσεν, ὁ φύσει εἰς τὰς ἀνάγκας καὶ ἀναπαύσεις τοῦ πολιτισμοῦ συνειθισμένος πρίγκηψ δὲν ἀμφεταλαντεύθη πλέον καὶ ἐπροτίμησε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν βίον, ὃν διῆγεν ἐν Ἀγγλίᾳ, παρὰ νὰ καταλάβῃ ἐν μέλλοντι σκοτεινῷ θέσιν, περὶ τῶν μόχθων καὶ τῶν κινδύνων τῆς ὁποίας ἀρκούντως εἶχε πληροφορηθῆ ἔκ τε τῶν προγενεστέρων καὶ τῶν τελευταίων ἐκθέσεων τοῦ κόμητος Καποδιστρίου. (1).

---

(1) Σημ. Μεταφρ. Εἰς ἀνασκευὴν τῶν περὶ τοῦ Λεοπόλδου ῥηθέντων λέγει ὁ συγγραφεὺς ἡμῶν ἐν τέλει τοῦ ζ'. τόμου τῆς ἱστορίας του τὰ ἑξῆς. «Περὶ τῆς παραιτήσεως τοῦ πρίγκηπος Λεοπόλδου ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ ἄνακτος τῆς Ἑλλάδος μοὶ περιῆλθον μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ ς'. τόμου πληροφορίαι ἐκ πηγῆς τοσοῦτον ἀξιοσεβάστου, ὥστε ἐπιφυλάττομαι ἐν δευτέρᾳ ἐκδόσει νὰ ἐξηγήσω τὴν διαγωγὴν τοῦ πρίγκηπος ὡς προελθοῦσαν μᾶλλον ἐκ τῆς φορᾶς τῶν πραγμάτων ἢ ἐκ προσωπικῶν αἰτίων. Ἡ αἴτησίς του περὶ χρηματικῆς συνδρομῆς εἶχε γείνει παραδεκτὴ, ἀλλ' ἡ ὁροθεσία δὲν ηὐχαρίστησε τὸν πρίγκηπα. Ἡ πλειονοψία ἐν τῷ ἀγγλικῷ κοινοβουλίῳ ἦτο καὶ τότε ἤδη πρόθυμος νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς Ἰονίους νήσους καὶ νὰ προσθέσῃ εἰς τὸ νέον κράτος καὶ τὴν Κρήτην· ἀλλ' ὁ Οὐελλιγκτὼν καὶ ὁ Ἀβερδῆνος, σύμφωνοι μετὰ τοῦ Μεττερνίχου νὰ περιορίσωσιν ὅσον οἷόν τε περισσότερον τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, ἦσαν ἀείποτε ἐναντίοι καὶ αὐτῆς τῆς ὁροθεσίας, ἣν ἔλαβε μετὰ ταῦτα ὁ βασιλεὺς Ὄθων. Ὁ πρίγκηψ Λεοπόλδος, ἱστάμενος ἐν μέσῳ δύο ὁδῶν ἢ κατὰ τὴν εὐνοϊκὴν θέλησιν τοῦ κοινοβουλίου νὰ φέρῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα σημαντικὴν προγαμιαίαν δωρεὰν, ἢ κατὰ τὴν κακὴν διάθεσιν τῶν ὑπουργῶν νὰ ἐπιτρέψῃ νὰ τῇ ἐπιβληθῶσιν ὅρια περιωρισμένα, εὑρέθη εἰς θέσιν δεινοτάτην, διότι ἠναγκάζετο νὰ δείξῃ

Ὁ Καποδίστριας.

Πολλοὶ διϊσχυρίσθησαν ὅτι ἡ κυρία αἰτία τῆς παραιτήσεως τοῦ Λεοπόλδου ἐνέκειτο εἰς τὰς ἀποθαῤῥυντικὰς ταύτας ἐκθέσεις τοῦ Κυβερνήτου, παραστησάσας ἐπίτηδες τὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος διὰ τῶν ζοφερωτέρων χρωμάτων. Οἱ διϊσχυριζόμενοι τοῦτο ἐκφέρουσιν, ἄκοντες, κατὰ τοῦ πρίγκηπος κατηγορίαν, καθ' ἧς εὔκολον εἶναι νὰ τὸν ὑπερασπισθῇ τις· διότι ὅσῳ καὶ ἂν ἠμέλησε διπλωματικῶς νὰ λάβῃ ἐγκαίρως συμβουλὰς καὶ πληροφορίας παρὰ νοημόνων Ἑλλήνων, *ἠδύνατο* καὶ *ὤφειλεν* ὁ Λεοπόλδος καὶ πρὸ τῆς παραδοχῆς του νὰ λάβῃ ἀκριβεῖς πληροφορίας περὶ τῶν πραγμάτων τῆς χώρας, εἰς τὴν ὁποίαν διενοεῖτο ν' ἀφιερώσῃ τὴν ὕπαρξίν του. Ὡσαύτως ἐκφέρουσι πικρὰν κατὰ τοῦ Καποδιστρίου κατηγορίαν, τοῦ ὁποίου τὸ ὅλον σύστημα ἀποδίδεται παρὰ τῆς μερίδος ταύτης τῶν κατηγόρων του εἰς τοὺς δύο κυρίους σκοπούς του, ὅτι δηλ. ἐξωτερικῶς μὲν ἐζήτει ὁ Καποδίστριας ν' ἀποτρέψῃ πάντα ὑποψήφιον ἀπὸ τῆς ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ἀρχῆς, ἐσωτερικῶς δὲ ἐπειρᾶτο νὰ ἐξουδενώσῃ τὴν ἐπιῤῥοὴν τῶν ἀντιπάλων του· ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου ἡ ἑτέρα μερὶς τῶν ἐχθρῶν του, παρ' ἧς δὲν θεωρεῖται ὁ Καποδίστριας εἰμὴ ἁπλῶς ὡς ἀνθύπατος τῆς Ῥωσσίας, ἀποδοκιμάζει τὴν πολιτικήν του ὡς εἶδος προδοσίας κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἓν τῶν δυσκολωτάτων ψυχολογικῶν ζητημάτων εἶναι τὸ νὰ ἐπιφέρῃ τις ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἐγγράφων ἀκριβῆ ἱστορικὴν κρίσιν περὶ τῶν δύο τούτων κατηγοριῶν· διότι ἐξ ὅλων τῶν δυσεξηγήτων Ἑλληνικῶν χαρακτήρων ὁ τοῦ Καποδιστρίου εἶναι ὁ τὰ μάλιστα ἐπίτριπτος καὶ ἀπόκρυφος. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεμία ὑπάρχει περὶ αὐτοῦ ὁμολογία οὐδὲ ἐλπὶς εἶναι ὅτι θέλει δοθῇ τοιαύτη, περιοριζόμεθα εἰς τὴν ἁπλῆν τῶν πραγμάτων ἔκθεσιν, καὶ εἰς τὴν σκιαγράφησιν τῶν τοῦ βίου τοῦ Κυβερνήτου.

ἀφροφροσύνην πρὸς τοὺς ὑπουργούς, οἵτινες τοσοῦτον εὐνοϊκοὶ εἶχον φανῆ ὑπὲρ τῶν ἀτομικῶν αὐτοῦ ἀξιώσεων. Ὅθεν δὲν ἠδύνατο εἰμὴ νὰ καταστήσῃ τὴν μετὰ ταῦτα παραδεκτὴν γενομένην ὁροθεσίαν ὡς ἀξίωσιν τοῦ τελεσιγράφου του. Ἡ ἀκριβὴς ἐξιστόρησις τοῦ ζητήματος τούτου εὕρηται παρὰ Arndt ἐν τῷ περὶ τῆς ἐν Βελγίῳ βασιλείας συγγράμματι αὐτοῦ, σελ. 60 καὶ ἑξ.

Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας (1), γεννηθεὶς κατὰ τὸ 1776 ἦτο υἱὸς ἐμπείρου καὶ ἱκανοῦ δικηγόρου ἐν Κερκύρᾳ. Ἐπανερχόμενος ἐκ τῶν ἐν Παττανΐῳ σπουδῶν του ἀπέκτησε τὴν εὔνοιαν τοῦ ἐν Βενετίᾳ πρέσβεως τῆς Ῥωσσίας, κόμητος Μοτσενίγου, καὶ περιελθούσης τῆς πατρίδος του ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ῥωσσίας, διωρίσθη ὑπάλληλος τῆς ῥωσσικῆς κυβερνήσεως· ὅτε δὲ κατὰ τὸ 1807 ἡ Ἑπτάνησος ἐτέθη ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Γαλλίας, μετέβη εἰς Πετρούπολιν, ἔνθα εἰργάζετο ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν ἐξωτερικῶν. Καθὼς παρὰ τῷ Μοτσενίγῳ, οὕτως ἐσυστήθη ὁ νέος Καποδίστριας καὶ παρὰ πᾶσιν, οὓς ἐπλησίασε, διὰ τῆς λεπτῆς αὐτοῦ καὶ εὐγενοῦς συμπεριφορᾶς· ὑπὸ τοῦ Στούρζα εἰσήχθη παρὰ τῷ Τσιτσαγὼφ, ὅστις τὸν ἐζήτησε (1812) ὡς προϊστάμενον τοῦ διπλωματικοῦ αὐτοῦ γραφείου· καὶ πάλιν ὁ Τσιτσαγὼφ ἐσύστησεν αὐτὸν εἰς τὸν Βαρκλάϋ Δετόλλυν (Barklay de Tolly), ὅστις ἐπρότεινεν αὐτὸν (1813) εἰς τὸν Αὐτοκράτορα ὡς πληρεξούσιον ἐν τῷ ζητήματι τῆς Ἑλβετίας· ὁ δὲ αὐτοκράτωρ καταθελχθεὶς ἐκ τῆς συμπεριφορᾶς του, τῷ ἐνέθεσε τὴν παρὰ τῷ Νεσελρὼδ διεύθυνσιν τῶν διπλωματικῶν ὑποθέσεων ἐν τῷ στρατοπέδῳ, διώρισεν αὐτὸν (1814) ἀπεσταλμένον αὐτοῦ καὶ πληρεξούσιον ἐν Ἑλβετίᾳ, καὶ μετὰ ταῦτα τὸν μετεχειρίσθη εἰς τὰς ἐν Βιέννῃ καὶ Παρισίοις Συνόδους. Τὸ ἀσύνηθες τοῦτο στάδιον κατέστησε μὲν τὸν Καποδίστριαν ἀνώτερον πάντων τῶν συμπολιτῶν του καὶ κατὰ τὰς πολιτικὰς γνώσεις καὶ κατὰ τὴν ἱκανότητα, ἀλλὰ δυστυχῶς ἀνώτερον καὶ καθ᾽ ὅλας τὰς ἐπικινδύνους ἰδιότητας, ἃς ἡ διπλωματικὴ αὕτη σχολὴ καὶ ἡ συμβίωσις μετὰ διεφθαρμένων Ἑνετῶν καὶ ἐπιτρίπτων Ῥώσσων πολιτικῶν καὶ αὐλικῶν, ἀνέπτυξαν, ὡς ἦτο ἑπόμενον, παρὰ τῇ ὅλως βυζαντινῇ τοῦ Καποδιστρίου φύσει. Καὶ οἱ μὲν λεπτοὶ τρόποι του, ἡ ἐξωτερικὴ εὐπροσηγορία, ἡ ἑλκυστικὴ ἐπιτηδειότης καὶ μετριοφροσύνη καὶ ἐν τοῖς λόγοις καὶ ἐν τοῖς τρόποις, τὸ τέλειον ὕφος τοῦ

(1) Πρβ. Α. Παπαδοπούλου Βρετοῦ, ὑπομνήματα βιογραφικὰ καὶ ἱστορικὰ περὶ τοῦ Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος· ἐν Παρισίοις 1837 (γαλλιστί.)

αὐλικοῦ, ἐν ἑνὶ δὲ λόγῳ, τὸ κοινωνικὸν ἐπίχρισμα κατεκάλυψεν ἐν τῷ Καποδιστρίᾳ πολὺ ἐνωρὶς καὶ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν ἰδικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα, τὸ δὲ διπλωματικὸν ἐπίχρισμα ἐπεσκίασε τὸν πολιτικὸν ἄνδρα καὶ τὸν ἁγνὸν πατριώτην. Διὸ ἐκτὸς τῶν προτερημάτων ὡς συμπολίτης ἦτο ὁ Καποδίστριας ἴσως φύσει ἔτι ἀκαταλληλότερος τοῦ Λεοπόλδου νὰ κυβερνήσῃ τὸ νέον ἔθνος, τοῦ ὁποίου ἡ ἡμιαγρία κατάστασις ἀπῄτει τὴν ἐντελῆ λήθην τοῦ παρελθόντος καὶ ἄκραν αὐταπάρνησιν. Καὶ ἐφαίνετο μὲν ἀποδεικνύουσα τὸ ἐναντίον αὐτὴ ἡ ἀπόφασις τοῦ Καποδιστρίου νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰς ἀναπαύσεις καὶ τὴν πολυτέλειαν τῆς Πετρουπόλεως καὶ νὰ μεταβῇ εἰς τὸ ἀκάθαρτον καὶ κατηρειπωμένον Ναύπλιον· ὅθεν καὶ δικαίως οἱ θαυμασταὶ τοῦ κόμητος ἐξυμνοῦσι τὴν ἀφιλοκέρδειαν, τὴν ἐπιμέλειαν, τὴν δραστηριότητα, τὴν περὶ τὴν δίαιταν λιτότητα καὶ τὴν ὡς πρὸς τὰ καθήκοντα εὐσυνειδησίαν τοῦ ἀνδρός· ἀλλ᾽ ἡ τοιαύτη λιτότης καὶ ἡ οἰκονομία ἐπεβάλλοντο ὑπὸ τῆς ἀνάγκης, καὶ ἐν τῇ αὐταπαρνήσει καὶ τῇ προθυμίᾳ νὰ διευθύνῃ μόνος τὰ πάντα κατεφαίνετο ἡ φιλόδοξος ἀρχομανία του, καὶ ἡ ὑπεροπτικὴ καὶ κενόδοξος ἰδέα, ὅτι εἶναι καὶ ἄξιος νὰ διευθύνῃ μόνος τὰ πάντα. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον δύναταί τις νὰ εὕρῃ ἐν τῷ Καποδιστρίᾳ καὶ ἄλλα ἠθικὰ καὶ διανοητικὰ προτερήματα, ὑπὸ τὸ λαμπρὸν ἐπικάλυμμα τῶν ὁποίων ὑποφώσκει ἔνθεν κἀκεῖθεν βάσις οὐχὶ λίαν καθαρά. Ὁ ἐν τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ ἄμεμπτος καὶ μειλίχιος τοὺς τρόπους ἀνὴρ οὗτος ἦτο φύσει ἀγαθός, ἀλλ᾽ ὁ διεφθαρμένος κύκλος, ἐν τῷ ὁποίῳ εἶχε περιστραφῆ πρότερον, τὸν διέφθειρε καὶ τὸν κατέστησε μισάνθρωπον, οὐδὲ ἦτο δυνατὸν νὰ συντελέσῃ εἰς διόρθωσιν τῶν ἐλαττωμάτων τούτων ὁ νέος αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι κύκλος διὰ τῆς τυφλῆς ὑπακοῆς του ἢ τῆς ἀλόγου αὐτοῦ ἀντιπράξεως. Ὁ Καποδίστριας ἐφαίνετο ἀείποτε αὐστηρὸς περὶ τὰ θρησκευτικά, ἀφωσιωμένος εἰς τὸ ὀρθόδοξον δόγμα καὶ φιλακόλουθος, ἀλλὰ μετὰ παρέλευσιν ὀλίγου μόνον χρόνου παρετηρήθη ὅτι ταῦτα πάντα ἦσαν μέσα μόνον πρὸς ἐπίτευξιν ἄλλων ἐξωτερικῶν σκοπῶν· ἐλάλει τόσον συχνὰ καὶ στερεοτύπως περὶ τῆς πρὸς τὸν θεὸν πίστεώς του

ὥστε ἐθεωρήθη τοῦτο ἁπλῶς μηχανική τις ἕξις· ἠρέσκετο νὰ συνδιαλέγηται περι τῶν ἀνελέγκτων ἀποφάσεων τῆς θείας Προνοίας καὶ τῆς ματαιότητος τῶν ἀνθρωπίνων βουλῶν, καὶ ὅμως οὐδεὶς περισσότερον αὐτοῦ ἐπειρᾶτο νὰ χειραγωγήσῃ μυστικῷ τῷ τρόπῳ τὴν θείαν Πρόνοιαν. Οἱ ἐπισκεφθέντες τὴν Ἑλλάδα Εὐρωπαῖοι, ἀκούοντες τοὺς διὰ πλείστων ἀνεκδότων καὶ γνωμικῶν κεκοσμημένους καὶ μεγάλην πεῖραν τοῦ κόσμου καταδηλοῦντας λόγους του ἀνεγνώριζον ἐν αὐτῷ φιλοσοφικὴν ἀγχίνοιαν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμά του εὕρισκον μᾶλλον λεπτὸν παρὰ ἐκτεταμένον καὶ μέγα, καὶ πλουσιώτερον εἰς ἐπιχειρήματα μᾶλλον παρὰ εἰς πεῖραν μόνιμον. Πᾶς τις ἐθαύμαζε τὸ ἤρεμον καὶ ἀσφαλὲς αὐτοῦ ὡς πρὸς τὴν κυβέρνησιν καὶ διοίκησιν, περὶ τὴν ὁποίαν δὲν εἶχε πρακτικὴν πεῖραν, ἀλλὰ μετ᾿ ὀλίγον ἀνεκαλύπτετο ὁ περιωρισμένος νοῦς· ὅστις εἶχε πλέον ἐκμάθει τὴν ἐπιστήμην του, καὶ δὲν ἠδύνατο τοῦ λοιποῦ, ὅσῳ καὶ ἂν εἶχε τὴν καλὴν πρὸς τοῦτο θέλησιν, οὔτε νέον τι νὰ μάθῃ οὔτε νέαν πεῖραν ν᾿ ἀποκτήσῃ. Ἀξιέπαινος μὲν ἦτο ὁ Καποδίστριας ὅτι ἤθελε νὰ κυβερνήσῃ διὰ στιβαρᾶς χειρὸς τὸν ἐκ τῆς ἀναρχίας ἀναδυόμενον τοῦτον λαόν, ἀλλ ἐστερεῖτο ἐντελῶς τοῦ αἰσθήματος τῆς πρώτης ἀναγκαίας αὐτῷ διαγνώσεως, ὅτι ἡ ἀληθὴς βάσις ἰσχυρᾶς κυβερνήσεως εἶναι ἡ δικαιοσύνη, καὶ τὸ ἄκαμπτον περὶ τὴν διαχείρισιν αὐτῆς. Ὁ Καποδίστριας δὲν ἦτο πολιτικός, ἦτο μόνον διπλωμάτης· πάντα κατεδήλουν τὸν κύριον αὐτοῦ χαρακτῆρα τοῦτον. Ἐν ταῖς ἐκδοθείσαις αὐτοῦ (οὐχὶ εὐαρίθμοις) ἐπιστολαῖς, αἵτινες πρὸς τοὺς διαφορωτέρους ἀνθρώπους τὸ αὐτὸ ἀείποτε ὕφος μεταχειρίζονται, νομίζει τις ὅτι ἀπαντᾷ ἀνὰ πᾶν βῆμα τὸ προσωπεῖον τῆς ἐπιδείξεως. Ὅσῳ εὐχάριστος καὶ ἂν ἦτο ἡ συναναστροφή του, ἀλλ᾿ ὅμως ἡ ἔλλειψις εἰλικρινοῦς ἐμπιστοσύνης καὶ ἡ τέχνη του ν᾿ ἀποφεύγῃ τὰς ἀπ᾿ εὐθείας γενομένας αὐτῷ ἐρωτήσεις, διήγειρον μετ᾿ οὐ πολὺ τὴν δυσπιστίαν τοῦ ἀκροατοῦ. Ἐκ τῆς μεγάλης ναπολεοντείου ἐποχῆς εἶχεν ἀποκτήσει ὁ Καποδίστριας τὸ σύστημα τῶν ἐμπείρων πολιτικῶν, νὰ λέγῃ πολλά, καὶ μόνος νὰ ὁμιλῇ, καὶ ἐν τῇ πολυλογίᾳ ταύτῃ, ζωηρὸς τὰ αἰσθήματα ὡς

πάντες οἱ ἄνθρωποι τῶν μεσημβρινῶν χωρῶν, παρεσύρετο ἐνίοτε εἰς λόγους ἀπεριςκέπτους, καὶ ὅμως καὶ τοῦτο δὲν μετέβαλλε τὴν παρὰ τῷ ἀκροατῇ διεγειρομένην ἐντύπωσιν τῆς ἐπισχέσεως ἐν τοῖς λόγοις καὶ τῆς διπροσωπίας. Καθὼς περὶ τῆς εὐλαβείας εἰς τὰ θεῖα, ἐλάλει συχνὰ καὶ περὶ τῆς «εὐθείας γραμμῆς» τῆς πορείας του, ὥστε ἄκων παρεκινεῖτό τις ν' ἀναζητήσῃ καὶ τὰς κατὰ τὴν πορείαν ταύτην λοξοδρομίας. Συλλαμβανόμενος δὲ ἐπὶ τοιαύταις λοξοδρομίαις καὶ ἀντιφάσεσιν, ἦτο ἕτοιμος τὴν ἀμφιλογίαν νὰ ἐξηγήσῃ ὡς ποικιλίαν γνώσεων καὶ πείρας, τὰς δὲ ἀντιφάσεις νὰ παραστήσῃ ὡς ἀξιώματα.

Εἴδομεν αὐτὸν ἐν Πόρῳ διαβεβαιοῦντα τοὺς πληρεξουσίους περὶ τῶν συνταγματικῶν φρονημάτων του καὶ ἀναδεικνυόμενον συγχρόνως διὰ τοῦ κόμματος Βούλγαρη ὀπαδὸν τῶν ἀρχῶν τοῦ ἀπολυτισμοῦ· διὸ εὐχαρίστει συγχρόνως τὸ φιλελεύθερον ἐν τῇ Δύσει κόμμα καὶ τὴν ἱερὰν συμμαχίαν ἐν τῇ Ἀνατολῇ· διὸ ἐθαυμάζετο καὶ ὑπὸ τοῦ Τσάρου καὶ συγχρόνως καὶ ὑπὸ τοῦ Λαφαγέτου· οἱ Εὐρωπαῖοι ξένοι ἀκροώμενοι αὐτοῦ ἐνόμιζον ποτὲ μὲν ὅτι ἀκούουσι Ἀμερικανὸν ἢ Ἑλβετὸν (δηλ. δημοκράτην), ποτὲ δὲ Ῥῶσσον (δηλ. μοναρχικόν)· διὸ καὶ ἐν τῇ (ὑπ' αὐτοῦ βεβαίως γεγραμμένῃ ἢ ὑπηγορευμένῃ) ἐπιστολῇ ἐκ Κερκύρας τοῦ ἔτους 1819, εὑρίσκομεν τὴν διὰ τὸν μαθητὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου, τοῦ μαθητοῦ τοῦ Λαχάρπου, οὐδόλως παράδοξον «σύμπνοιαν τῆς διαφωνίας,» καὶ βλέπομεν αὐτὸν δεικνύοντα εἰς τοὺς Ἕλληνάς του συστηματικῶς τὰς δύο ταύτας ἀντιθέτους σχολὰς συγχρόνως, τὴν μὲν τῆς Ῥωσσίας, ἐν ᾗ δύνανται νὰ παρατηρήσωσι «τὴν ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἐκπηγάζουσαν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ,» τὴν δὲ τῆς Ἑλβετίας, Ἀγγλίας καὶ Ἀμερικῆς, ἔνθα διὰ ἑλκυστικῶν παραδειγμάτων θέλουσι διδαχθῆ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τέχνην τῆς ἐλευθερίας!

Ἡ σχέσις τοῦ Καποδιςρίου πρὸς τὸν Ἄνακτα τῆς Ἑλλάδος. Εἰς ἄνδρα, ὁποῖος ἦτο ὁ Καποδίστριας, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εὑρῇ τις ἄλλο τι ἐντελὲς, ἢ τὸν διπλωματικὸν χαρακτῆρα, ὅστις μὲ ὅλην τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐνεργείας εἶναι ἐν ἑαυτῷ ἡμιτελὴς μὲ ὅλας τὰς διαβεβαιώσεις περὶ σταθερότητος ἀρχῶν εἶναι ἐλα-

στικός, μὲ ὅλας τὰς φιλοδόξους προσπαθείας εὐλόγιστος, καὶ μὲ ὅλην τὴν γλισχρότητά του συμμορφοῦται πρὸς τὰς περιστάσεις καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς στιγμῆς. Τοιοῦτος καταδείκνυται ὁ Κυβερνήτης εἰς τὰς πρὸς τὸν πρίγκηπα Λεοπόλδον σχέσεις του. Προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ν' ἀναλάβη τὴν διοίκησιν τῆς χώρας, ἐθεώρει ἑαυτὸν ὁ Καποδίστριας, ὡς ἦτο ἑπόμενον, ἄνευ φιλοδοξίας τινὸς ὡς τὸν ἄριστον τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἴσως ἤλπιζεν ἢ ἐπίστευεν, ὅτι ἡ θέσις τοῦ Κυβερνήτου ἦτο θέσις ὡρισμένη μόνον διὰ Ἕλληνα, καὶ ὅτι αὐτὸς δεχόμενος αὐτὴν ἀρχίζει στάδιον διὰ ὅλον τὸν βίον του. Ἀλλ' ὁ Καποδίστριας, τοῦ ὁποίου ἡ φύσις ἔτεινε πρὸς τὰς λοξοδρομίας, δὲν ἦτο ὁ ἄνθρωπος οὔτε ἑαυτὸν περὶ τοῦ ζητήματος τούτου νὰ διευκρινήση οὔτε εἰλικρινῶς πρὸς τοὺς ἄλλους νὰ ἐκφρασθῇ. Πρὸς τὸν Γάλλον **Michaud** ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς βασιλείας, ἀλλ' ὑποβαλόντος τοῦ Γάλλου ἐναντίους λόγους, ἐνέκρινεν αὐτοὺς ὡς τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ γνώμην. Πρὶν ἢ ἀναλάβη τὴν θέσιν του ἔγραψε πρὸς τὰς Δυνάμεις (1), ὅτι πρέπει νὰ δοθῇ ἡγεμὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ὅτι θέλει θεωρήσει ἑαυτὸν εὐτυχῆ νὰ προπαρασκευάση τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἡγεμόνος· πρὸς τὸν Οὐϊλμῶτον Ὅρτωνα ὅμως ἔγραφε κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν (3/15 Ὀκτ. 1827), οὐχὶ λίαν εὐκρινῶς ἀλλὰ βεβαίως ὑπὸ ὅλως διάφορον πνεῦμα, ὅτι οἱ μὲν βουλευταὶ τῆς Ἑλλάδος εἶναι οἱ ἀληθεῖς νομοθέται, οἱ δὲ διαταγῇ αὐτῶν κατέχοντες τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν οἱ μόνοι νομοτελεσταί. Ὅτι δὲ ἐγένετο λόγος περὶ συστάσεως θρόνου ἐν Ἑλλάδι καὶ προσφορᾶς αὐτοῦ πρὸς εὐρωπαῖόν τινα ἡγεμονόπαιδα, τοῦτο ἀπέδιδεν ὁ Καποδίστριας εἰς «στιγμιαῖά τινα συμφέροντα.» Καταλαβὼν τὴν θέσιν τοῦ Κυβερνήτου ἤρχισε μετ' οὐ πολὺ νὰ θεωρῇ ἑαυτὸν σωτῆρα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπαραίτητον τῆς τύχης της ὁδηγόν. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ὁ Καποδίστριας ἤθελεν εἶσθαι ἀτομικῶς ἐστερημένος τῶν τοιούτων φιλοδόξων αἰτίων, ταῦτα ἀνεπληροῦντο ἀρκούντως διὰ τῆς τυφλῆς ματαιοδοξίας τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ Βιάρου καὶ Αὐγουστίνου, τῶν ἀπερισκέπτων τούτων ὀργάνων τῆς ἐξουσίας

(1) Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν λόρδον Παλμερστῶνα, ἀπὸ μηνὸς Ἰουλίου 1831

του, ὧν ὁ ὀλέθριος ζῆλος περιέπλεξεν αὐτὸν εἰς τὰ δίκτυα ὀλεθρίας αὐταρεσκείας. Κατὰ τὸ πρῶτον ἤδη ἔτος τῆς διοικήσεώς του, εὑρισκομένου αὐτοῦ εἰς περιοδείαν κατὰ τὴν Πελοπόννησον, διενηργεῖτο ἐν Αἰγίνῃ ἔγγραφον, δι᾽ οὗ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἐναπέθετεν εἰς χεῖράς του τὸ μέλλον αὐτοῦ· οἱ ἐναντίοι τοῦ Κυβερνήτου ἐκατηγόρησαν τὴν κυβέρνησιν ὡς διενεργοῦσαν τὸ ἔγγραφον καὶ διαψεύσαντος τοῦτο ἐπισήμως τοῦ Κυβερνήτου, ὁ Γεώργιος Μαυρομιχάλης ἔγραψεν ἐπιστολὴν (ἀπὸ 27/8 Σεπτ. 1828), δι᾽ ἧς ἀπεδεικνύετο ἡ ἐνοχὴ τοῦ Βιάρου, ἂν ὄχι καὶ αὐτοῦ τοῦ Κυβερνήτου (1). Ταῦτα συνέβαινον παραδόξως πως καθ᾽ ἣν ἐποχὴν συνῆλθεν ἐν Πόρῳ ἡ συνδιάσκεψις, ἐν ᾗ ἔμελλε κατὰ πρῶτον νὰ συζητηθῇ σπουδαίως τὸ ζήτημα περὶ τοῦ μέλλοντος πολιτεύματος τῆς Ἑλλάδος! Ἐνώπιον τῆς συνδιασκέψεως ταύτης ἐπανέλαβεν ὁ Καποδίστριας, διὰ τοῦ αὐτοῦ πάντοτε ἀμφιβόλου ὕφους, τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι εἶναι προθυμότατος νὰ ὑποχωρήσῃ, ἐνώπιον ἡγεμόνος, συνιστῶν συγχρόνως λίαν ἐντέχνως, ὡς εἴδομεν, ἐν πάσῃ περιπτώσει ἑαυτόν. Τὸ ζήτημα τοῦτο τῆς ἀρχῆς, τὸ ὁποῖον ὠνόμαζε «πρᾶξιν, ὑπὸ τῶν στιγμιαίων περιπτώσεων ὁριζομένην,» μετεχειρίζετο ὁ Καποδίστριας ὡς ζήτημα ἐκκρεμὲς, ὁποῖον καὶ ἦτο τότε· ἦτο δὲ ἕτοιμος ἐν ἀνάγκῃ νὰ «ὑπηρετήσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐν οἱαδήποτε θέσει,» καὶ ὡς ὑπουργὸς, ἀλλ᾽, ἐννοεῖται, καλλίτερον ὡς Κυβερνήτης ἢ Ὀσποδάρος. Ὅτε δὲ αἱ ἐν Πόρῳ γενόμεναι προτάσεις ἀπεστάλησαν εἰς Λονδῖνον, προσεδόκα καὶ ὁ Καποδίστριας μετὰ πολλῶν ἄλλων, ὅτι εὐκόλως δὲν θέλει εὑρεθῆ ὑποψήφιός τις διὰ τὸν Ἑλληνικὸν θρόνον, καὶ ὅτι ἡ Ῥωσσία θέλει ἐργασθῆ κατ᾽ εὐθεῖαν ὑπὲρ αὐτοῦ· ἀλλ᾽ ἀφ᾽ οὗ ἀπέναντι τῶν ἀξιώσεων τοῦ ἡγεμόνος ἐλησμονήθησαν ἀμέσως αἱ τοῦ ἁπλοῦ πολίτου, ὁ Καποδίστριας δυσαρεστηθεὶς κατὰ τῆς Δυνάμεως, ἥτις ἀπέσυρεν ἀπ᾽ αὐτοῦ τὴν τελείαν ἐμπιστοσύνην της, εἰργάσθη αὐτεξουσίως, ἐτάχθη πάλιν ἐπὶ στιγμὴν, ὅπως περικαλυφθῇ διὰ τῆς εὐνοίας τῶν Ἑλλήνων του, ὑπὲρ τῶν ἐθνικῶν περὶ

(1) Ὅρα Τρικούπη, 4,302. 396.—

πολιτεύματος πόθων καὶ διήγειρε πάλιν καθ' ἑαυτοῦ τὴν Ῥωσσίαν. Τὸ ἀπὸ 10/22 Μαρτίου 1829 πρωτόκολλον, δι' οὗ ὡρίζετο ἡγεμὼν διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἦτο ἔτι ἐν τῷ γίγνεσθαι, ὅτε ὁ Καποδίστριας προπαρεσκεύασε (Ἰανουάρ. 1829) συγκάλεσιν ἐθνοσυνελεύσεως (ἐν Ἄστρει) ἣν μέχρι τοῦδε ὑπὸ μυρίας προφάσεις εἶχεν ἀποφύγει. Συνεπείᾳ δὲ περιοδείας τοῦ Καποδιστρίου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Αὐγουστίνου κατὰ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Ῥούμελην ἐπηρεάσθησαν τοσοῦτον αἱ ἐκλογαί, ὥστε ἐν πολλαῖς ἐπαρχίαις ἐξελέχθη πληρεξούσιος αὐτὸς ὁ Κυβερνήτης· ὅπερ συνδεόμενον πρὸς τὸ ἔγγραφον τοῦ ἔτους 1828, ἐξηγήθη ὡς τέχνασμα τοῦ Καποδιστρίου πρὸς τὸν σκοπὸν, τοῦ νὰ ἐκλεχθῇ εἰς ὅσον οἷόν τε περισσοτέρας ἐπαρχίας, ὅπως δυνηθῇ νὰ ὑποβάλῃ γενικὴν τρόπον τινὰ διαμαρτύρησιν κατὰ τῆς ἐκλογῆς ἡγεμόνος. Παράδοξον ἦτο πρὸς τούτοις, ὅτι ὁ Κυβερνήτης δὲν ἠκύρωσεν ἀμέσως τὰς ἐκλογὰς ταύτας, ἀλλ' ἐπερίμενε προηγουμένως τὸ ἀποτέλεσμα καὶ τῶν λοιπῶν ἐκλογῶν, ἵνα (ὡς ἀνήγγειλεν εἰς τοὺς ἐκλογεῖς) δυνηθῇ νὰ λάβῃ ἀπόφασιν, «δι' ἧς ἤθελεν εἶσθαι εἰς θέσιν καὶ τὸ καθῆκόν του νὰ ἐκπληρώσῃ καὶ τὴν τιμητικὴν ἐμπιστοσύνην τῶν ἐκλογέων του νὰ δικαιολογήσῃ!» (1) Ἡ οὕτω συνελθοῦσα συνέλευσις, ἀγομένη καὶ φερομένη ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου καὶ πιεζομένη ὑπὸ τῶν πλασμάτων του, τῷ ἀνέθηκε τὴν πληρεξουσιότητα νὰ διαπραγματευθῇ μετὰ τῶν Δυνάμεων ὑπὸ τὴν ἐπιφύλαξιν τῆς ἐγκρίσεως τῆς συνελεύσεως. Πάντες ἐγίνωσκον ὅτι ὁ Καποδίστριας ὑπηγόρευσεν εἰς τὴν ὑπὸ κηδεμονίαν συνέλευσιν τὸ ψήφισμα τοῦτο, ὅπως τυχούσης περιστάσεως παρεμβάλῃ δι' αὐτοῦ προσκόμματα, ἢ μεταχειρισθῇ αὐτὸ ὡς φόβητρον. Ὅτε δὲ μετ' οὐ πολὺ ἡ ἐν Λονδίνῳ Συνδιάσκεψις ἐπελήφθη σπουδαίως τοῦ ζητήματος τῆς ἐκλογῆς τοῦ ἡγεμόνος ὅλαι αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Καποδιστρίου (τοῦ ἔτους 1830) πρὸς τοὺς πιστοτέρους τῶν φίλων του (τὸν Εὐνάρδον, τὸν Κολοκοτρώνην, τὸν Ῥαϊκώφ κ. ἄλ.) ἀπέπνεον, ὅσῳ ἐπέτρεπεν ἡ περίσκεψις τοῦ καλῶς

---

(1) Ὅρα Parish, σελ. 92.

τοὺς λόγους του ζυγίζοντος Κερκυραίου, ὅλην τὴν πρὸ πολλοῦ ἐπεσχημένην ἀγανάκτησιν τοῦ ἀνδρὸς, ὅστις ἐθεώρει ἑαυτὸν προσβεβλημένον καὶ παρηγκωνισμένον διὰ τῆς τοιαύτης ἐκλογῆς ξένου ἡγεμόνος, ὅστις (ὡς ἔγραφεν ἠρεθισμένος πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην) θέλει κυβερνήσει τὴν Ἑλλάδα ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν κληρονόμων καὶ διαδόχων αὐτοῦ!» Ὡμολόγει δὲ καθ' ἑαυτὸν, «ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἐκορέσθησαν αὐτοῦ, καὶ ζητοῦσιν ἄλλους πρὸς ἀντικατάστασιν αὐτοῦ,» ἀλλὰ πρὶν ἢ καταπεισθῇ νὰ ὑποχωρήσῃ ἑκουσίως, περιμένει «νὰ τῷ εἴπωσι ν' ἀπέλθῃ·» καὶ τότε οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν θὰ μείνῃ πλέον· ἄλλως θέλει ἐγκαρτερήσει εἰς τὸ καθῆκόν του ἀσάλευτος ὡς βράχος!

Καθῆκόν του ἐθεώρει τώρα ὁ Καποδίστριας νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων, ἀλλ' εἰ δυνατὸν, «ὑπὸ μορφὴν νόμιμον,» συνεργείᾳ δηλ. τοῦ ἔθνους, οὗ τὴν ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο συμμετοχὴν ὑπερησπίσθη ἔν τινι ὑπομνήματι καὶ ἐναντίον αὐτοῦ ἔτι τοῦ Ριβωπιέῤῥου. Ἂν καὶ ἡ Ἑλλὰς ἦναι χώρα βάρβαρος, ἔγραφε πρὸς τὸν Εὐνάρδον, ἔχει ὅμως καὶ τὴν γνώμην της, καὶ ἡ γνώμη αὕτη δὲν δεικνύεται εὐμενὴς πρὸς τὴν βασιλείαν, ἔτι δ' ὀλιγώτερον πρὸς «ξένον πρίγκηπα, ὅστις πέπρωται νὰ γείνῃ βασιλεὺς ἄνευ ἐγγυήσεων.» Οἱ λόγοι οὗτοι ἦσαν ἀληθῶς λόγοι ἀνδρὸς ἀδόλου καὶ τιμίου, ἀλλὰ γνωστὸν ἦτο, ὅτι ὁ ἀνὴρ οὗτος διὰ παραδόξων ὄντως ἐκφράσεων εἶχεν ἀναγνωρίσει πρότερον ἐν Πόρῳ τὸ δικαίωμα εἰς τὰς Δυνάμεις, ἕνεκα τῶν πολλῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος θυσιῶν αὐτῶν, νὰ συστήσωσιν ἐν Ἑλλάδι μοναρχικὴν κυβέρνησιν, δυναμένην νὰ συμβιβάσῃ τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν μεσολαβησασῶν Αὐλῶν! Τὴν «νόμιμον μορφὴν» παρῄτησεν ὁ Καποδίστριας, ἅμα τῷ ὑπεβλήθη τὸ πρωτόκολλον τῆς 22/3 Φεβρουαρίου 1830 ὑπὸ μορφὴν παρὰ πᾶσάν του προσδοκίαν προστακτικήν· καὶ αὐτὸς μὲν ὑπετάγη, ἀλλὰ διέταξε τὰ ἐν τῇ γερουσίᾳ νευρόσπαστά του νὰ διαμαρτυρηθῶσι, τὴν δὲ ἐθνικὴν συνέλευσιν ἄφησε κατὰ μέρος. Ὁ Καποδίστριας παρεδέχθη μὲν τὸ πρωτόκολλον, ἵνα μὴ καταστήσῃ τι ἀδύνατον ἑαυτῷ, ἀλλὰ τὸ παρεδέχθη μὲ τρόπον,

ὅστις ὑπὸ εὐνοϊκὰς περιστάσεις ἠδύνατο νὰ καταστήσῃ τὸ πρωτόκολλον ἀκατόρθωτον. Ἐκ τούτων πάντων γίνεται καταφανὲς ὅτι ὁ τοιαύτην διάθεσιν καὶ τοιαῦτα φρονήματα ἔχων ἀνὴρ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γράφῃ πρὸς τὸν ἐκλεκτὸν τῆς Ἑλλάδος ἄνακτα εἰμὴ ἀποθαῤῥυντικὰς ἐπιστολάς, ἂν καὶ ὁ Εὐνάρδος ἐξέδωκε τὰς ἐπιστολὰς ταύτας ῥητῶς πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ Καποδιστρίου κατὰ τῆς κατηγορίας ταύτης, φροντίσαντος τοῦ γράψαντος αὐτὰς μετὰ πολλῆς περισκέψεως νὰ καταστήσῃ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν ἀπολογητικὴν ἀπόδειξιν τῆς γυμνῆς ἀληθείας. Ἐν τούτοις ὅμως οἱ εὐνοϊκοὶ ἐκδόται τῆς μετὰ ταῦτα ἐκδεδομένης ἀλληλογραφίας τοῦ Κυβερνήτου, ἔνθα ἐκτὸς τῆς ἐπιστασίας ὑπῆρχεν ἀνάγκη ἀναθεωρήσεώς τινος, δὲν ἀνεθεώρησαν τὴν ὕλην τοσοῦτον ἐπιμελῶς, ὥστε νὰ μὴ δύναταί τις νὰ εὕρῃ ἐν τοῖς ἰδιογείροις τούτοις τοῦ Κυβερνήτου ἐγγράφοις ὕλην πρὸς ἐπικύρωσιν τῆς κατηγορίας. Ἀξιοσημείωτον εἶναι, ὅτι ὁ Καποδίστριας εὐθὺς ἐν τῷ πρώτῳ αὐτοῦ πρὸς τὸν πρίγκηπα ὑπομνήματι (ἀπὸ Μαΐου 1829) λίαν ἐντόνως ἀνέφερε περὶ τῆς οριστικῆς ἀποφάσεως ἐν τῷ ζητήματι τῶν ορίων, περὶ ἧς καλῶς ἐγίνωσκεν ὅτι δὲν ἤθελεν ἐκτελεσθῆ, ἄνευ τῆς ὁποίας ὅμως κατὰ τὴν γνώμην του (ἣν ὡμολόγησε πρὸς τὸν φίλον του Εὐνάρδον, 25|6 Ἰανουαρίου 1830) «*δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εὕρῃ τις ἡγεμόνα!*» Ἐπίσης ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι αὐτὸ τὸ τὰ μάλιστα προσαγωγόν, περὶ οὗ ἔγραφε μετὰ ταῦτα εἰς τὸν Λεοπόλδον, ἦτο τὸ τὰ μάλιστα ἀποτρεπτικόν· ὁ Καποδίστριας δηλ. προσεκάλει τὸν Λεοπόλδον νὰ κατέλθῃ ὅσον τάχιστα εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' ἤθελε νὰ ἔχῃ αὐτὸν παρόντα διὰ τὴν ἀηδῆ τῆς ὁροθεσίας διεξαγωγήν, ἥτις, ὡς ἦτο σχεδὸν ἀναμφίβολον, ἤθελεν ἐπιφέρει φανερὰν ῥῆξιν, καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν αὐτός, ὡς διεβεβαίου πάντας τοὺς φίλους του, δὲν ἤθελε νὰ ἦναι «ὁ ἐξάγων τὸ φίδι ἀπὸ τὴν τρύπαν.» Οὐδεὶς λοιπὸν θέλει ἀμφιβάλλει, ὅτι ὁ Καποδίστριας δὲν συνεμερίζετο τὸ ἐπὶ τῇ παραιτήσει τοῦ Λεοπόλδου διαχυθὲν καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα πένθος καὶ τὴν ἀπελπίαν, ἧς οἱ ξένοι παρίσταντο μάρτυρες. Ἄλλως ἡ διαγωγή του ἤθελεν εἶσθαι ὅλως διάφορος παρ' ὅτι ἦτο. Ἐὰν ταχέως ἐγίνετο

ἄλλη κατάλληλος ἐκλογὴ ἡγεμόνος ἤθελον ἀναπτερωθῆ αἱ περὶ ἐξασφαλίσεως τῆς ποθητῆς τάξεως ἐλπίδες τῆς δυστήνου χώρας. Ὁ Δώκινς καὶ αὐτὸς ὁ Ἐϋνάρδος παρεκίνησαν τὸν Καποδίστριαν νὰ προτείνῃ εὐθὺς δεύτερον ὑποψήφιον· ἀλλ' ὁ Καποδίστριας τὸ ἀπέφυγεν, εἰπών, ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι τοσοῦτον εὔκολον, ἐπειδὴ προϋποθέτει καὶ τὴν ἱκανότητα τῆς κυβερνήσεως νὰ κάμῃ τοιαύτην πρότασιν, καὶ (ὡς νὰ ἐλάλει ἡ Ρωσσία) «τὴν βεβαιότητα τῆς ἐπιτυχίας·» ἐγὼ δὲ οὔτε τὴν μίαν ἔχω οὔτε τὴν ἄλλην!

Ἡ σχέσις τοῦ Καποδιστρίου πρός τὴν Ρωσσίαν. Ἔτι δολιώτερος καὶ ὑπουλότερος καταφαίνεται ὁ χαρακτὴρ τοῦ Καποδιστρίου ὡς πρὸς τὰς πρὸς τὴν Ρωσσίαν σχέσεις αὐτοῦ. Ἐν ᾧ ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ ζῆλος, ὃν ἔδειξεν ὁ Καποδίστριας πολὺ πρὸ τῆς ἐκρήξεως τῆς ἐπαναστάσεως, ἐν τῇ ρωσσικῇ εὑρισκόμενος ὑπηρεσίᾳ, ὑπὲρ τῶν Ἑλληνικῶν συμφερόντων, τῷ παρέσχε τὸ ὄνομα τοῦ πατριώτου, ἀφ' ἑτέρου ἕνεκα τοῦ ζήλου, ὃν κατέβαλε μετὰ ταῦτα ὡς Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς Ρωσσίας, ἔλαβε παρὰ πολλῶν τὸ ὄνομα τοῦ προδότου. Ὡς πρὸς τὰς σχέσεις ταύτας τὸ διπρόσωπον τοῦ Καποδιστρίου εἶχε γείνει καταφανὲς ἤδη ἐν τῇ πρὸς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρίαν σχέσει αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ μετὰ τὴν ἐκ τῆς ρωσσικῆς ὑπηρεσίας παραίτησίν του παθητικῇ αὐτοῦ διαγωγῇ. Καὶ αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες ὀρθῶς κρίνοντες εἶχον ἀποῤῥίψει αὐτὸν καίτοι προταθέντα ὑπὸ τοῦ Βαρβάκη, ἀνδρὸς παρέχοντος πᾶσαν ἐγγύησιν· καὶ ὁ Κολοκοτρώνης τὸν ἀπέῤῥιψε κατ' ἀρχὰς ὡς Ρῶσσον ὑπήκοον, μέχρις οὗ ἤλλαξε κατ' ὀλίγον γνώμην ἕνεκα τῆς ἀπηλπισμένης καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ἐνεργητικωτέρας συνδρομῆς ἐκ μέρους τῆς ὑπὸ τὸν αὐτοκράτορα Νικόλαον Ρωσσίας. Ὅθεν παράδοξον εἶναι, ὅτι ὁ πατριωτικὸς τῶν Ἑλλήνων ζῆλος ἐπειράθη μετὰ ταῦτα ποικιλοτρόπως νὰ ὑπερασπισθῇ τὸν Κυβερνήτην, ἔστω καὶ ἀντὶ ἄλλων μεγκλειτέρων αἰτιάσεων, κατὰ τῆς κατηγορίας ὅτι ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τῆς Ρωσσίας.

Ὁ Τρικούπης, ὅστις λόγῳ ὑπηρεσίας πολλάκις τὸν ἐπλησίαζε καὶ δὲν εἶναι θαυμαστὴς τῆς διοικήσεώς του, τὸν ὑπερασπίζεται ἐν τῇ Ἱστορίᾳ αὐτοῦ ἐναντίον τῆς τοιαύτης κατηγορίας, λέγων,

ὅτι ὁ Καποδίστριας ἦτο ὑπὲρ πᾶν ἄλλο Ἕλλην. Τὸν αὐτὸν λόγον εἶπεν ὁ Καποδίστριας ἤδη κατὰ τὸ 1828 πρὸς τὸν Πρόκες, ἀλλ' ἐν συνδυασμῷ λίαν χαρακτηριστικῷ. «Μὲ κατηγοροῦσιν ὅτι συμπαθῶ πρὸς τὴν 'Ρωσσίαν· διατί ὄχι; ἀλλὰ κατὰ πρῶτον λόγον εἶμαι Ἕλλην!» Τοιαύτη ἦτο ἡ πολιτικὴ καὶ ἑνὸς Κολοκοτρώνου, πολιτική, εἰς τὴν ὁποίαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον εἶναι ἀείποτε καταδεδικασμένος ὁ ἀσθενής, νὰ δέχηται δηλ. τὴν συνδρομὴν οἱουδήποτε βοηθοῦ, καὶ κατὰ τὰς περιστάσεις ἢ νὰ τὴν παραμελῇ, ἢ νὰ τὴν τροποποιῇ, ἢ νὰ τὴν ἀποβάλλῃ. Κατὰ τὴν διπροσωπίαν ταύτην ὁ Καποδίστριας ἦτο ἀναμφισβητήτως ἑλληνικώτερος παντὸς Ἕλληνος, καὶ ἀείποτε Ἕλλην μᾶλλον ἢ 'Ρῶσσος. Ὁμολογητέον πρὸς τούτοις, ὅτι κλίνων πρὸς τὴν 'Ρωσσίαν μᾶλλον ἢ πρὸς τὰς ἄλλας Δυνάμεις εἶχε λόγους λίαν ἰσχυροὺς καὶ σχεδὸν καταναγκαστικούς. Διότι ἀναντίῤῥητον εἶναι, ὅτι παντὸς τοῦ ἀποδοκιμαστέου ἐν ταῖς ἐξωτερικαῖς τοῦ Κυβερνήτου σχέσεσιν ἡ πρώτη καὶ κυρία αἰτία πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς τὰς πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς τὴν Ἑλλάδα σχέσεις τῶν προστατίδων Δυνάμεων. Ἡ Ἑλλάς, ὑποκειμένη ἤδη εἰς τὴν πάλην τῶν ξένων ἐπιῤῥοῶν καθ' ὃν χρόνον οἱ Φιλέλληνες κατεμέτρουν τὰς κομματικάς των δυνάμεις ἐν Καστρίῳ, Τροιζῆνι καὶ Αἰγίνῃ κατέστη μετὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου, καὶ πρὸς μεγαλειτέραν αὐτῆς βλάβην, ἔτι περισσότερον τὸ θῦμα τῶν τὰς Δυνάμεις κατασπαραττουσῶν ἐρίδων· ἡ τοιαύτη κατάστασις ὑπῆρξε κατὰ πρῶτον λόγον ὀλεθρία τῷ Κυβερνήτῃ. Ἐὰν αἱ τρεῖς Δυνάμεις ἐφέροντο εἰλικρινῶς πρὸς τὸν Καποδίστριαν, οὗτος ἤθελε βεβαίως ἐν πάσῃ εἰλικρινείᾳ ἐργασθῇ ἐν Ἑλλάδι ὑπὲρ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς συνθήκης αὐτῶν· διότι καλῶς ἐγίνωσκεν, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ διατηρηθῇ εἰμὴ μόνον διὰ τῆς ὑλικῆς συνδρομῆς τῶν χρηματικῶν μέσων τῶν ξένων καὶ διὰ τῆς ἠθικῆς βοηθείας τῶν πρὸς τὰς ξένας Αὐλὰς σχέσεων αὐτοῦ. Ἐπὶ τρία ὅλα ἔτη προέτρεπε τοὺς Ἕλληνας εἰς ὑποταγήν, λέγων, ὅτι «οἱ Ἕλληνες δὲν εἶναι μόνον ἐν Ἑλλάδι· τὰ τιμαλφέστερα αὐτῶν συμφέροντα εὑρίσκονται εἰς χεῖρας τῶν συμμάχων Δυνάμεων.» Ἐὰν αἱ τρεῖς αὗται Δυνάμεις ἤθελον προσφέρει συμ-

φώνως καὶ τακτικῶς τὰ βοηθήματα αὐτῶν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν, καὶ ἐὰν πρὸς τούτοις ἤθελεν εἶσθαι δυνατὸν ν' ἀπαγορευθῇ εἰς τοὺς ἐν Ἑλλάδι πρέσβεις πᾶσα ἐπέμβασις εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, ἐκτὸς τῶν ἐπὶ τῶν κοινῶν ὁδηγιῶν βασιζομένων, οἱ σύμμαχοι ἠδύναντο νὰ κρατήσωσι τὸν Κυβερνήτην ἐπὶ εὐθείας γραμμῆς, καίτοι θεωρήσαντες αὐτὸν ἐν ἀρχῇ Ῥῶσσον πράκτορα, ἠδύναντο νὰ «δεσμεύσωσι» τὴν Ῥωσσίαν ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι. Οὕτως ὅμως ἑκάστη τῶν τριῶν Δυνάμεων ἐπολιτεύθη διαφοροτρόπως καὶ ὡς πρὸς τὰς διπλωματικὰς σχέσεις καὶ ὡς πρὸς τὰς σχέσεις περὶ τῶν συνδρομῶν· ἡ μὲν Γαλλία εὐμενῶς ἀλλ' ἀνίσως, ἡ δὲ Ἀγγλία μετ' ἐπιφυλάξεως καὶ φιλυπόπτως, καὶ ἡ Ῥωσσία ὁρμητικῶς καὶ προπετῶς. Ὁ Καποδίστριας μεταβὰς ἐκ Πετρουπόλεως, ἔνθα μετὰ πλείστης εὐμενείας προεπέμφθη, εἰς Λονδῖνον, ἐνόησε μετ' οὐ πολὺ, ὅτι ἐν Ἀγγλίᾳ δὲν ἐθεωρεῖτο εἰμὴ ὡς ὁ ἐχθρὸς τῶν Ἄγγλων, ὡς ὁ Ἑπτανήσιος, τὴν διαμονὴν τοῦ ὁποίου ἐν Κερκύρᾳ (1819) ὁ Μαϊτλάνδος εἶχε θεωρήσει ὡς αἰτίαν στάσεως, ἐκραγείσης μετ' οὐ πολὺ ἐν Ἁγίᾳ Μαύρᾳ. Ζητήσας ὁ Καποδίστριας νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὸν βασιλέα καὶ εἰσαχθεὶς εἰς τὴν πινακοθήκην τῆς Οὐΐνδσώρης, ἐπερίμενεν ἐφ' ἱκανὴν ὥραν· τέλος εἰσῆλθεν ὁ «πρῶτος τῶν εὐγενῶν» τῆς Ἀγγλίας, (ὁ βασιλεὺς), παρετήρησε τὰς εἰκόνας, προσεποιήθη ὅτι συνήντησε τὸν Κυβερνήτην ὅλως ἀπροσδοκήτως, ἐχαιρέτησεν αὐτὸν δι' ὀλίγων τινων λέξεων καὶ ἀπεμακρύνθη πάλιν. Προσβληθεὶς ἀτομικῶς ὑπὸ τῆς τοιαύτης ὑποδοχῆς, μὴ λαμβάνων ὁριστικὴν ἀπάντησιν εἰς τὰς παρακλήσεις του περὶ τῶν ἀπαραιτήτων βοηθημάτων, δυσηρεστημένος κατὰ τῆς διπλωματικῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ τίτλου καὶ τῆς θέσεως αὐτοῦ, συνέλαβεν ὁ Καποδίστριας ἐξ ὑπαρχῆς ἀντιπάθειαν κατὰ τῶν δυτικῶν Δυνάμεων καὶ ἰδίως κατὰ τῆς Ἀγγλίας, καὶ δικαίως δυσανεσχέτει, ὁσάκις ὁ Στράτφορδ Κάννιγκ τὸν προέτρεπε νὰ φέρηται εἰλικρινῶς πρὸς τὴν Ἀγγλίαν· διότι ἡ Ἀγγλία δὲν ἐφέρετο πρὸς αὐτὸν εἰλικρινῶς. Εὐθὺς ἐν ἀρχῇ καὶ πρὶν ἔτι κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ὅτε ἡ πρώτη αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι δια-

γωγὴ ἐφαίνετο ἔτι ὅλως ἄδολος, ἐσυκοφαντήθη τὸ πρόσωπον αὐτοῦ καὶ ἐν ταῖς ἐφημερίσι τῆς δυτικῆς Εὐρώπης καὶ ἐν Ἑλλάδι διὰ τῶν δυσηρεστημένων Ἄγγλων καὶ Γάλλων· πᾶν βῆμά του, πᾶσα σχέσις του ἐνέπνεεν ὑποψίαν. Ὁ Καποδίστριας ἐκατηγόρησεν ἐπισήμως παρὰ τῷ Γυλλεμινώτῳ αὐτοὺς τοὺς πράκτορας τῶν δυτικῶν Δυνάμεων, ὅτι ῥαδιουργοῦσι παρὰ τοῖς Ἕλλησι κατὰ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ, ὅστις, ὡς λέγουσι, μεταβάλλει τὴν χώραν εἰς ἑλληνικὴν ἀποικίαν. Πᾶσα εὐκαιρία, καὶ ὅτε ἀνεκλήθησαν οἱ Γάλλοι ἐκ τῆς Πελοποννήσου, καὶ ὅτε ἐξελέχθη ὁ Λεοπόλδος, καὶ ὅτε περιωρίσθη ἡ ὁροθετικὴ γραμμὴ, πάντα ἐν ἑνὶ λόγῳ ἐχρησίμευον ὡς μέσα ἀντιπολιτεύσεως κατὰ τοῦ Καποδιστρίου. Ὅθεν οὐδόλως παράξενον θὰ ἦτο ἐὰν ὁ ἀνὴρ οὗτος ἠναγκάζετο, μὴ ἔχων ἄλλην ἐκλογὴν, νὰ γείνῃ ῥωσσιστὴς, καὶ ἐὰν ἀκόμη ἡ τάσις του ἤθελεν εἶσθαι ἀντιρωσσική. Διότι ὅσῳ ἀσκόπως ἐχθρικῶς ἀνέστησαν αἱ δυτικαὶ Δυνάμεις κατ' αὐτοῦ, τοσούτῳ τοὐναντίον συστηματικῶς ἐπειρᾶτο ἡ Ῥωσσία (καὶ οὕτω θὰ ἐφέρετο αὕτη καὶ πρὸς οἱονδήποτε ἄλλο πρόσωπον) νὰ ἑλκύσῃ αὐτὸν διὰ δελεασμάτων εἰς τὸ δίκτυόν της. Ὁ Τσάρος ἐθεώρει τὴν Ἑλλάδα «κράτος ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας πλασθὲν καὶ ὑπ' αὐτῆς πλουσιοπαρόχως εὐεργετηθέν·» τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐμπορικῶν σχέσεων, ὧν τὰς πρώτας ὠφελείας αὐτὴ ἡ φύσις τῶν πραγμάτων κατέστησεν ἐναντίας τῆς Ῥωσσίας, καὶ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἐπιῤῥοὴν, ἥτις ἦτο ἡ φυσικὴ αὐτῶν συνέπεια, ἐθεώρουν οἱ ἐν Πετρουπόλει ὡς οἴκοθεν ἐννοούμενον κέρδος τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ κράτους τούτου, ἣν ἔπρεπεν ἡ Ῥωσσία νὰ ἐξασφαλίσῃ ἑαυτῇ. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἶχεν ἤδη ἀρχίσει ὁ Μιντσιάκης νὰ διοργανίσῃ πρὸς θετικωτέραν ἐξακρίβωσιν τῶν ἐν Ἑλλάδι πραγμάτων ἀλληλογραφίαν, ἣν μετὰ ταῦτα διετάχθη ὁ Ῥιβωπιέῤῥης νὰ ἐξακολουθήσῃ. Μετὰ τὰς περὶ εἰρηνοποιήσεως προσπαθείας αἱ ἐπιστολαὶ αὗται διελάμβανον περὶ ὡρισμένων ἀντικειμένων· περὶ τῆς ἀνευρέσεως τοῦ καταλληλοτέρου τρόπου τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 23/4 Ἀπριλίου 1826, περὶ τῶν καλλιτέρων τροποποιήσεων ὡς πρὸς τὴν ὁροθεσίαν καὶ

τὴν διοίκησιν τοῦ νέου κράτους, περὶ τῆς καταστάσεως τῶν στρατιωτικῶν αὐτοῦ πραγμάτων, περὶ τῶν φρονημάτων τῶν Ἑλλήνων προκρίτων καὶ τῶν ῥαδιουργιῶν τῶν ξένων (1). Μετὰ ταῦτα δὲ ἡ ἐκλογὴ τοῦ κόμητος Καποδιστρίου, τοῦ καθ' ὅλα ἐπὶ τὸ ῥωσσικώτερον μορφωμένου τούτου πολιτικοῦ, τοῦ ἀνεξαρτήτου τούτου αὐλικοῦ, ἀπὸ τοῦ ὁποίου, καὶ ἐν μακροχρονίῳ ἀδείᾳ διατελοῦντος, ὁ Ἀλέξανδρος οὐδέποτε εἶχεν ἀποσύρει τὴν εὔνοιαν καὶ τὴν φιλίαν, παρέσχε τὸ καταλληλότατον ὄργανον πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἐφαρμογῆς τῆς συνθήκης τοῦ Ἰουλίου πρὸς τὸ ἄμεσον ῥωσσικὸν συμφέρον. Ὅθεν δὲν ἦτο ἄπο σκοποῦ ὅτι ἡ Ῥωσσία παρεῖχεν εἰς τὸν Καποδίστριαν προθύμως πᾶσαν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν συνδρομήν, καὶ οἱ ναύαρχοι τῆς Ῥωσσίας ἦσαν ἕτοιμοι νὰ τῷ τείνωσι χεῖρα ἀρωγὸν διὰ τῶν πλοίων, οἱ δὲ Ῥῶσσοι πράκτορες καὶ διπλωμάται διὰ εὐμενῶν συμβουλῶν. Τίς εὑρισκόμενος ἐν τοιαύτῃ σχέσει πρὸς τὴν ἀνατολικὴν Δύναμιν καὶ τὰς δυτικὰς Δυνάμεις δὲν ἤθελε «κλίνει πρὸς τὴν Ῥωσσίαν;» καὶ μάλιστα μετὰ τὸν ῥωσσικὸν πόλεμον, κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ ὁποίου ἐλέγετο ἐν Ἑλλάδι, ὅτι ἡ μὲν συνθήκη τοῦ Λονδίνου εἶναι ἄγραφος χάρτης, ἡ δὲ ῥωσσικὴ διακήρυξις εὐαγγέλιον τοῦ μέλλοντος! Καὶ ὅτι ὁ Κυβερνήτης ἐλθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκαυχᾶτο πρὸς τὸν Μιαούλην, ὅτι ἐπιτηδείως συνέλαβε διὰ τῆς παγίδος τοὺς ἐν Παρισίοις καὶ Λονδίνῳ σχολαστικούς· καὶ ὅτι διετείνετο ὅτι πρὸς βορρᾶν πρέπει νὰ στρέψωσι πάντες τὰ βλέμματά των, διότι «ἐκ τοῦ νέου ἀνδρὸς» τῆς Ῥωσσίας θέλουσι προέλθει πάντα τὰ ἀγαθά! καὶ ὅτι διὰ ῥωσσικῶν παρασήμων κεκοσμημένος καὶ ῥωσσικὴν στολὴν φορῶν ἐπαρουσιάζετο εἰς ἐπισήμους τελετάς· καὶ ὅτι καταργήσας τὸ ἐγχώριον σύμβολον τῆς Ἀθηνᾶς ἀπεκατέστησε τὸν Φοίνικα τὸ σύμβολον τῆς ἐν Ῥωσσίᾳ γεννηθείσης φιλικῆς Ἑταιρίας· καὶ ὅτι ἔθετε τὴν ἐμπιστοσύνην του εἰς τοὺς εἰς τὸ ῥωσσικὸν κόμμα ἀνήκοντας ἄνδρας,

(1) Ἐμπιστευτικὴ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Κύριον Ῥιβωπιέρρην, ἀπὸ 11|23 Ἰαν. 1827. Portf. 3,271 (γαλλιστί).

τοὺς Κολοκοτρώνας καὶ Ὑψηλάντας, καὶ ἐμίσει τοὺς Μαυροκορδάτους καὶ τοὺς προὔχοντας τῆς Πελοποννήσου, τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὴν ἀγγλικὴν μερίδα· καὶ ὅτι ἀπεμάκρυνε τοὺς Φαβιέρους καὶ Τσούρτς, καὶ διώρισε φρούραρχον τοῦ Παλαμηδίου τὸν Ῥῶσσον Ῥαϊκώφ· καὶ ὅτι ἐπρόδιδε τὴν κακήν του διάθεσιν ἐφαρπαζόμενος, παρὰ τὴν συνήθειάν του, δσάκις ἐγίνετο λόγος περὶ τῆς Ῥωσσίας ἢ τῶν Ἰονίων νήσων· πάντα ταῦτα καὶ πολλαὶ ἄλλαι λεπτομέρειαι, αἵτινες ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἐγίνοντο καταφανεῖς, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ προσάψωσι τῷ Καποδιστρίᾳ τὴν μομφήν, ὅτι ἐξεῤῥώσσισε τοὺς ἀπελευθερωθέντας Ἕλληνας, οὓς οἱ ῥαβδοὶ τοῦ Κάννιγγος ἐπειρῶντο νὰ ἐξευρωπαΐσωσιν, ἐὰν δὲν ἐμαρτύρουν κατ' αὐτοῦ τρεῖς τινες λόγοι, οἱ ἰσχυρότατοι πάντων, δι' οὓς εἶχεν ἀναδεχθῆ ἀπέναντι τῆς Ῥωσσίας μυστικὰς ἢ κρυφίας ὑποχρεώσεις (1), αἵτινες ἀντέκειντο εἰς τὰ ἱερώτερα καὶ προφανέστερα συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος, καὶ εἰς αὐτὴν ἔτι τὴν καλλιτέραν γνώμην του καὶ πεποίθησιν! Ἐκ τῶν τριῶν τούτων λόγων ἐκθέτομεν ἐνταῦθα τὸν ἕνα· τὸν δεύτερον ὃν ἐξεθέσαμεν ἤδη, θέλομεν μόνον ἀνακαλέσει εἰς τὴν μνήμην· τὸν δὲ τρίτον θέλομεν ἁπλῶς ἀναφέρει ἐνταῦθα, καὶ ἀλλαχοῦ ἐκθέσει λεπτομερέστερον.

Οὐδεὶς Ἕλλην ἠδύνατο ν' ἀμφιβάλλῃ, καὶ ὁ ὀξυδερκὴς Καποδίστριας ἥκιστα πάντων, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἄνευ ἀνεξαρτησίας δὲν ἔχει μέλλον. Καὶ μόνον τὸ ὅτι ἐδέχθη οὗτος τὴν θέσιν τοῦ Κυβερνήτου ἐθεώρησεν ἀμέσως ἡ Πρωσσικὴ κυβέρνησις ὡς ἀπώλειαν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος. Πρὶν ἔτι ἀπέλθῃ εἰς τὴν θέσιν του ἔγραψεν ὁ Καποδίστριας πρὸς τὸν Οὐϊλμῶτον Ὅρτωνα (3/15 Ὀκτωβρ. 1827), ὅτι αἱ τάσεις πρὸς καθυπόταξιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ οἱανδήποτε πολιτικὴν ἐξάρτησιν οὐδέποτε δύνανται νὰ σχηματίσωσιν ἐν Ἑλλάδι πολιτικὴν μερίδα. Ἀλλὰ καθ' ὃν χρόνον ἔγραφε ταῦτα εἶχεν ἤδη, τὸ ἐφ' ἑαυτῷ, θυσιάσει τὴν ἀνεξαρτη-

(1) Ὁ Τρικούπης ἀποσιωπᾷ τοῦτο, ἂν καὶ τὸν μὲν ἕνα τῶν τριῶν τούτων λόγων ὀνομάζῃ, τὸν δὲ ἕτερον γνωρίζῃ, καὶ μόνον τὸν τρίτον ἀγνοῇ.

σίαν ἀντὶ τῆς ῥωσσικῆς προστασίας. Ὁ Τσάρος συνεπὴς πρὸς τὸ ῥωσσικὸν πρόγραμμα, τὸ ὁποῖον ἔδιδεν εἰς τὴν Ἑλλάδα μέσην τινα θέσιν μεταξὺ ἀνεξαρτησίας καὶ ὑποταγῆς, τῷ εἶχε παραστήσει (1), ὅτι ἡ τουρκικὴ κυριότης δὲν ἀφαιρεῖ ἀπὸ τῆς δικαιοδοσίας τῶν Ἑλλήνων «εἰμὴ τὸ ἐπικίνδυνον μᾶλλον ἢ ἐπωφελὲς δικαίωμα νὰ συνομολογῇ συμμαχίας·» καὶ συνεπείᾳ τούτου ἔδωκεν ὁ Καποδίστριας εἰς τὸν αὐτοκράτορα πασῶν τῶν Ῥωσσιῶν ἐπανειλημμένως τὴν ῥητὴν διαβεβαίωσιν, ὅτι δεχόμενος τὴν θέσιν τοῦ Κυβερνήτου θέλει ἐπιμένει εἰς τὴν ἀναγκαίαν ἐπιτροπείαν ὅπως δυνηθῇ νὰ κανονίσῃ τὸν τρόπον τῆς μελλούσης ὑπάρξεως τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Λονδινείου συνθήκης, καὶ ὅτι, ἐὰν οἱ Ἕλληνες θελήσωσι παρὰ τὴν θέλησιν τῶν Δυνάμεων νὰ ἔχωσιν ἐντελῆ ἀνεξαρτησίαν, αὐτὸς θέλει ἀποσυρθῇ εἰς τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ πατρίδα καὶ ἀφήσει τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν τύχην των! Ὥστε ἡ θέλησις τῆς Ῥωσσίας ἦτο δι' αὐτὸν ἀνωτέρα τῆς εὐημερίας τῆς Ἑλλάδος! Ἡ θέλησις τῆς Ῥωσσίας καὶ ἡ ἰδία αὐτοῦ φιλοδοξία, διότι φανερὸν ἦτο ὅτι διὰ τὴν θέσιν ἄνακτος ἐν χώρᾳ ὑπὸ τουρκικὴν κυριότητα πολὺ δυσκολώτερον ἤθελεν εὑρεθῇ ὑποψήφιος μεταξὺ τῶν ἡγεμονοπαίδων τῆς Εὐρώπης, ἢ ἐν χώρᾳ ἐντελῶς ἀνεξαρτήτῳ! Καὶ ὡς πρὸς τοῦτο ὁ πονηρὸς Ἕλλην μετὰ πολλῆς περισκέψεως καὶ προορατικοῦ νοὸς εἶχεν προπαρασκευάσει ὑπεκφυγὴν διὰ τὴν συνείδησίν του καὶ τὴν πολιτικήν του τέχνην, ὅπερ ὅμως κατὰ τὴν κρίσιν εἰλικρινῶν ἀνδρῶν μᾶλλον ἐπεβάρυνεν ἢ ἐλάφρυνε τὴν ἐνοχήν του. Ὁ Τσάρος τῷ εἶχεν εἴπει, ὅτι ἐὰν ἡ μεσολάβησις τῶν Δυνάμεων παρὰ τῇ Πύλῃ ἤθελεν ἀποτύχει τοῦ σκοποῦ, οἱ Ἕλληνες διὰ τῆς προθυμίας των θέλουσιν ἀποκτήσει νέα δικαιώματα εἰς τὴν συμπάθειαν τῶν Αὐλῶν. Τοὺς λόγους τούτους δὲν ἡρμήνευσεν ὁ Καποδίστριας ἐν ἑαυτῷ, ὡς παρέχοντας ἐλπίδα τινὰ περὶ ἀνεξαρτησίας, τῆς ὁποίας καλῶς ἐγίνωσκεν ὅτι οἱ ἐν Πετρουπόλει ἦσαν ἐναντίοι· (ἀποτυχούσης τῆς μεσολαβήσεως δὲν ὠφελήθη ἐν Πόρῳ ἐκ τῆς ἐξηγήσεως ταύτης,

(1) Ἐπιστολὴ τοῦ κόμητος πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Νικόλαον, ἀπὸ 3|15 Ἰουλίου 1827. Ἐν τῇ Ἀλληλογραφίᾳ 1,153.

ἂν καὶ δὲν ἐλησμόνησε ν' ἀπαιτήσῃ νέας ὠφελείας εἰς ἀμοιβὴν τῆς προθυμίας τῶν Ἑλλήνων!) ἀλλ' ἐπεφυλάχθη τρόπον τινὰ νὰ *ἑρμηνεύσῃ οὕτως εἰς ἄλλους* τοὺς λόγους τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ δι' ἐπιστολῆς ἐξήγησε τὴν ἑρμηνείαν ταύτην πρὸς αὐτὸν τὸν αὐτοκράτορα, ὅτι ἐκ τῶν λόγων του ἐπείσθη, ὅτι αἱ Δυνάμεις δὲν δύνανται «*ἐπὶ τοῦ παρόντος*» ν' ἀποσπασθῶσιν ἀπὸ τῆς συνθήκης, καὶ ὅτι ἡ συμμετοχὴ τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἀπαραίτητος! Ἀναλαβὼν τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην μετέβη ὁ Καποδίστριας εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ πιστῶς εἰργάσθη κατὰ τὸ πνεῦμα αὐτῆς. Εἰς τὴν βουλὴν διεκοίνωσεν, ὅτι τὸ ἐν Τροιζῆνι συνταχθὲν πολίτευμα ἀπαιτεῖ παρ' αὐτοῦ νὰ τηρήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν· πῶς ὅμως νὰ κατορθώσῃ τοῦτο ἀφ' οὗ ἡ χώρα δὲν τὴν ἔχει; ἀφ' οὗ αὐτὸς δὲν λαμβάνει ὅ,τι μέλλει νὰ ὑποχρεωθῇ νὰ τηρήσῃ; Ὅθεν ἐπρότεινε προσωρινὴν μορφὴν κυβερνήσεως, δι' ἧς ἡ μὲν συντακτικὴ Συνέλευσις προσωρινῶς ἀπεμακρύνθη, αὐτὸς δὲ «περιεβλήθη διὰ τῶν ἀναγκαίων ἐπιτροπειῶν, ἵνα κανονίσῃ τὴν μέλλουσαν τῆς Ἑλλάδος ὕπαρξιν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Λονδινείου συνθήκης.« Εἶτα δὲ ὤμοσε τὸν ὅρκον νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ καθῆκόν του ἐπὶ τῇ βάσει τῶν συνελεύσεων τῆς Ἐπιδαύρου, τοῦ Ἄστρους καὶ τῆς Τροιζῆνος, καὶ νὰ δώσῃ λόγον τῶν πράξεών του ἐνώπιον τῆς συγκαλεσθησομένης ἐθνικῆς συνελεύσεως· ἐπὶ τῇ βάσει δηλ., πρὸς τὴν ὁποίαν ἡ βάσις τῆς ἐν Λονδίνῳ συνομολογηθείσης συνθήκης ἦτο ὅλως ἀσυμβίβαστος ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἀνεξαρτησίας!

Οὕτω διενοεῖτο ὁ Τσάρος νὰ διαγράψῃ διὰ τοῦ Καποδιστρίου εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος τὰς ἐξωτερικὰς αὐτοῦ σχέσεις καὶ νὰ τῷ ἐπιβάλῃ ἀντὶ τοῦ ἐπικινδύνου δικαιώματος τῶν ἐλευθέρων τῶν ἐθνῶν συνασπισμῶν διπλῆν συμμαχίαν, ὀνομαστικὴν μὲν μετὰ τῆς Πύλης, πραγματικὴν δὲ μετὰ τῆς Ῥωσσίας. Καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ κατὰ τῆς Πύλης πολέμῳ (οὗτος εἶναι ὁ δεύτερος τῶν ἰσχυρῶν λόγων, οὓς ἀποδεικνύει τὸ σύστημα καὶ ἡ θέσις τοῦ Καποδιστρίου) ἔθεσεν εὐθὺς ὁ Τσάρος εἰς δοκιμασίαν τὴν νέαν κυβέρνησιν τοῦ ἡμιτελοῦς κράτους, ἀπαιτῶν παρ' αὐτῆς συνδρομὴν κατὰ τῶν ἐχθρῶν του, ἐν ἀνάγκῃ καὶ παρὰ τὴν θέλησιν τῶν

συμμάχων. Εἴδομεν δὲ ὅτι τὴν δοκιμασίαν ταύτην ὑπέστη ὁ Κυβερνήτης κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς Ῥωσσίας.

Οὕτω τέλος (καὶ οὗτος εἶναι ὁ τρίτος τῶν ῥηθέντων λόγων) ἤθελεν ὁ Τσάρος νὰ διαγράψῃ τῷ Ἑλληνικῷ κράτει διὰ τοῦ Καποδιστρίου καὶ τοὺς ὅρους τῆς ὑπάρξεώς του, ἵνα μὴ τυχὸν οἱ ὅροι οὗτοι ἀποτελέσωσιν ἐπισφαλῆ διαφωνίαν πρὸς τὴν ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ Ἀνατολῇ τάξιν τῶν πραγμάτων. Ἐκπεφοβισμένος ὑπὸ τῶν τὴν ἰδίαν αὐτοῦ χώραν ἐπαπειλούντων κινδύνων ὁ τῆς Ῥωσσίας αὐτοκράτωρ εἶχε θεωρήσει ἀπαραίτητον καὶ ἐν τῇ ἐσωτερικῇ αὐτοῦ πολιτικῇ τὸ αὐστηρὸν σύστημα καταστολῆς. Διαφωνῶν πρὸς τὴν Αὐστρίαν καθ' ὅλα τὰ ἄλλα ζητήματα τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ἐφαίνετο κατὰ τοῦτο μόνον τὸ ζήτημα σύμφωνος πρὸς αὐτήν. Εἴδομεν ὅτι ὁ Μεττερνῖχος ἐν ταῖς κρισίμοις τῶν ἐτῶν τούτων περιστάσεσιν εἶχε μεταχειρισθῆ ὡς μέσον περιστολῆς τοῦ Τσάρου τὴν παράστασιν τοῦ ἐπικινδύνου τῶν δημαγωγῶν καὶ τῶν ἐπαναστάσεων. Καὶ πρὸ τοῦ πολέμου καὶ ἐν καιρῷ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν εἰργάζετο ὁ Μεττερνῖχος πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐσωτερικῶν τῶν ἐπικρατειῶν κινδύνων εἰς τὸ νὰ μεταφέρῃ τὰς μεγάλας Δυνάμεις ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς συμμαχίας, παρίστα ἐπανειλημμένως ἐν Πετρουπόλει τὴν Εὐρώπην ὡς πυρίπνοον ἡφαίστειον, πρὸς κατάσβεσιν τοῦ ὁποίου ἦτο ἀνάγκη στενωτάτης συμπνοίας μεταξὺ Αὐστρίας καὶ τοῦ «μόνου ἰσχυροῦ καὶ μεγάλου μονάρχου Νικολάου,» ὤκτειρε τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐπαναστατικῶν κινημάτων ἐπιβοηθοῦσαν τὴν ἐξωτερικὴν τῆς Ῥωσσίας πολιτικήν, εἰς ἣν οἱ ταραχοποιοὶ τῆς Εὐρώπης ἐναπoθέτουσιν ἀπὸ τοῦ 1821 ἤδη ἁπάσας τὰς ἐλπίδας των, ἐλυπεῖτο διὰ τὴν μεταξὺ τῶν δύο ἐπικρατειῶν συμβᾶσαν ῥῆξιν καὶ διὰ τὴν δυσπιστίαν τοῦ Τσάρου, ὅστις, «προγράφει» αὐτόν, τὸν πρωθυπουργὸν τοῦ κράτους ἐκείνου, τὸ ὁποῖον βεβαίως θέλει εἶσθαι τὸ τελευταῖον «νὰ ἐνδώσῃ εἰς τοὺς ἰδεολόγους.» (1) Ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ ἐποχῇ λοιπὸν

(1) Ἐκ τινος συνδιαλέξεως πρὸς τὸν στρατηγὸν Κραζίνσκην, κατὰ τὸν Ἰούνιον 1829. Portfolio.

καθ' ἣν αἱ σχέσεις τῆς Ῥωσσίας πρὸς τὴν Αὐστρίαν ἦσαν ὑπέρ ποτε κεχαλαρωμέναι, ἐφαίνετο ὅτι ὁ Τσάρος ἔτεινε καὶ διὰ λόγων καὶ διὰ ἔργων νὰ συνδυασθῇ μετ' αὐτῆς ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῆς διαφιλονεικουμένης Ἑλληνικῆς χώρας, ἔνθα μόνον ἠδύνατο νὰ τὸν ὠφελήσῃ τὸ σύστημα τῆς ἀντιδράσεως. Ἡ γνώμη τῆς Ῥωσσίας ἦτο νὰ θέσῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς κατάστασιν, ὅπως δυνηθῇ ν' ἀναπτύξῃ μὲν τοὺς πόρους της, «χωρὶς ὅμως ν' ἀπειλῇ διὰ τῆς μορφῆς τῆς κυβερνήσεώς της τὴν εἰρήνην τῶν λοιπῶν ἐπικρατειῶν.» (1). Καθὼς κατὰ τὰς τότε προσπαθείας τῆς Γαλλίας καὶ τῶν Βολιβιανῶν ἔμελλον ν' ἀποκλεισθῶσι τοῖς δημαγωγοῖς ἐν Κολομβίᾳ τὰ τελευταῖα καταφύγια διὰ τῆς συστάσεως κυβερνήσεως ἰσχυρᾶς, καὶ ὅσον οἷόν τε περισσότερον πρὸς τὴν μοναρχίαν προσεγγιζούσης, οὕτως ἀπαραλλάκτως ἤθελε καὶ ὁ Καποδίστριας νὰ ἱδρύσῃ κυβέρνησιν αὐστηρῶς μοναρχικήν, μέλλουσαν νὰ δαμάσῃ τὸ πνεῦμα τῆς ἀναρχίας οὐ μόνον ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ καὶ (κατὰ τὸ ὑπόμνημα τοῦ Βούλγαρη) νὰ καταφέρῃ συγχρόνως καιρίαν πληγὴν κατὰ τῶν δημαγωγῶν ἁπασῶν τῶν χωρῶν.» Διὰ τῆς εἰς τὸ ὑπόμνημα τοῦτο ἐπισυνημμένης ἐπισήμου ἐπιστολῆς τοῦ Νεσελρὼδ, περὶ ἧς ἀνωτέρω εἴπομεν, συνιστᾶτο ῥητῶς εἰς τὴν ἐν Λονδίνῳ Συνδιάσκεψιν (2) νὰ παραδεχθῇ τὰς συντηρητικὰς συμβουλάς, ἃς ἡ Αὐστρία εἶχεν ὑποβάλει ἔν τινι τῶν ὑπομνημάτων αὐτῆς, ὅπως ἐπιφέρῃ ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν τοὐλάχιστον θέσιν τῆς Ἑλλάδος ἐντελῆ συνεννόησιν μεταξὺ ἁπασῶν τῶν μεγάλων Δυνάμεων. Ἐν Ἑλλάδι, (οὕτως ἐλέγετο ἐν προηγουμένοις ἤδη ἐγγράφοις τοῦ Νεσελρὼδ) πρέπει ν' ἀποδείξωσιν οἱ σύμμαχοι, ὅτι ἡ ἐν Λονδίνῳ συνομολογηθεῖσα συνθήκη εἶναι εὐεργέτημα, διότι ἐν Ἑλλάδι εἶναι ἀνάγκη νὰ περισταλῶσιν ἐπονείδιστοι βιαιοπραγίαι καὶ ν' ἀποκατασταθῇ ἡ ἔννομος τάξις. Ὁ Τσάρος, ὅστις

---

(1) Ὁ Νεσελρὼδ πρὸς τὸν μέγαν δοῦκα Κωνσταντῖνον. Ἐν τῇ Συλλογῇ, σελὶς 63.

(2) Ἐπίσημος ἐπιστολὴ τοῦ Νεσελρὼδ ἀπὸ 22|3 Ἰανουαρ. 1829.

θεωρεῖ τὴν ἐσωτερικὴν τῆς Ἑλλάδος διοργάνωσιν ὡς ζήτημα κύριον, νομίζει καθῆκον αὐτοῦ, νὰ δώσῃ εἰς τὴν χώραν ταύτην κυβέρνησιν ἀρκούντως ἰσχυράν, ὅπως διαλύσῃ τὰς ἐν Ἑλλάδι συστηθείσας μυστικὰς ἑταιρίας καὶ καταστρέψῃ τὸν σπόρον τῆς ἐπαναστάσεως. Διότι αἱ τρεῖς Δυνάμεις, ἀφίνουσαι τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὸν ζυγὸν ὀλεθρίας ἀναρχίας, ἤθελον ἐπικυρώσει τὴν νίκην δογμάτων λοιμωδῶν καὶ ἐπικινδυνωτάτων! Ἐν ἑνὶ λόγῳ ἔπρεπε νὰ χαρακτηρισθῶσιν οἱ Ἕλληνες ὡς Καρβονάροι τῆς Νεαπόλεως καὶ Φραμασῶνοι τῆς Ἱσπανίας καὶ νὰ συμπεριληφθῶσι μετ᾽ αὐτῶν εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ σύστημα ἀντιδράσεως. Πόσον δὲ προθύμως παρεῖχεν ὁ Καποδίστριας τὴν σύμπραξίν του καὶ εἰς τὰς ἀντεθνικὰς ταύτας προσπαθείας, γίνεται καταφανὲς καὶ ἐκ τοῦ πνεύματος ἐν γένει τῶν προτάσεων ἐκείνων τοῦ Βούλγαρη, αἵτινες καθ᾽ ὑπαγόρευσιν αὐτοῦ ἐγράφησαν, καὶ ἐκ τῆς διαγωγῆς του πρὸ τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα μεταβάσεώς του, ὅτε ἐν Λονδίνῳ, παραστήσαντος αὐτῷ τοῦ Ῥίζου τὸ ἄτοπον τῶν καταναγκαστικῶν μέτρων ἐν περιπτώσει ἀντιστάσεως, εἶπεν, ὅτι τοιοῦτόν τι ἢ δὲν πρέπει ν᾽ ἀρχίσῃ τις παντελῶς ἢ ἀρχίσας αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ ἀποπερατώσῃ· εὑρισκόμενος ἅπαξ ἐντὸς τοῦ πλοίου θέλει μείνει ἐν αὐτῷ καὶ θέλει προτιμήσει νὰ τὸ κατασυντρίψῃ κατὰ τῶν σκοπέλων παρὰ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ πηδάλιον, ἀδιάφορον καὶ ἂν συναπολεσθῇ καὶ τὸ πλήρωμα καὶ τὸ φορτίον! (1) Τίνι τρόπῳ δὲ ὁ Καποδίστριας ἐπαρρήσθη νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀποστολήν του, εἰς τίνας περιπετείας συμπαρέσυρεν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ καὶ τὴν χώραν καὶ τὸν λαὸν τῆς Ἑλλάδος, τὸ πλήρωμα καὶ τὸ φορτίον, ἕως ὅτου κατεσύντριψεν ἑαυτὸν κατὰ τῶν βράχων, ταῦτα πάντα θέλομεν ἐξιστορήσει ἀλλαχοῦ, ἔνθα φυσικῶς συγκατατάττονται εἰς τὴν σειρὰν τῶν εὐρωπαϊκῶν πραγμάτων.

Ἀνακεφαλαίωσις. Ἐκ τῶν μεγάλων ἐπεισοδίων τῶν δύο ἐπαναστάσεων ἐν τῇ Δύσει καὶ τῇ Ἀνατολῇ, ἤτοι ἐν Ἀμερικῇ καὶ ἐν Ἑλλάδι, μετα-

(1) Ὅρα Θειρσίου, Περὶ τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος, 1833. I, 7. (γαλλιστί).

βαίνομεν ἤδη εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῶν ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Εὐρώπης συμβάντων. Περιεγάψαμεν τὴν χαλάρωσιν, καὶ τὴν νέκρωσιν, εἰς ἣν περιέπεσαν οἱ μετὰ τὴν ἐν Παρισίοις συνομολογηθεῖσαν εἰρήνην χρόνοι, οἱ ἐξαντληθέντες ἕνεκα τῶν συγκροτηθέντων γιγαντιαίων πολέμων καὶ ἐπαναστάσεων, περιεγράψαμεν τὴν κατάστασίν ἐκείνην τῆς πολιτικῆς ναρκώσεως, κατάστασιν, ἐκ τῆς ὁποίας ὁ Μεττερνῖχος, ὁ πρόμαχος τῆς συντηρητικότητος, τῆς νομιμότητος καὶ τῶν ἀντεπαναστάσεων, ἐσχημάτισεν ἀρχὴν καὶ σύστημα, τὸ ὁποῖον,στενῶς μετὰ τῆς Ῥωσσίας καὶ Πρωσσίας συνδεδεμένος καὶ ἐν εἰρηνικῇ σχέσει διατελῶν πρὸς τὴν ἐν Ἀγγλίᾳ τορυστικὴν κυβέρνησιν, ἐπέβαλεν ἐν καιρῷ τῆς ἐξασθενήσεως καὶ ταπεινώσεως τῆς Γαλλίας εἰς ἅπαντα τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης, τὰ ὁποῖα περιεπτύσσοντο ὑπὸ τῶν συνθηκῶν τῆς Βιέννης. Ἡ ἡσυχία τοῦ δημοσίου βίου ἐν ταῖς χώραις ταύταις διεταράχθη μετὰ ταῦτα ἐκ δύο μερῶν καὶ διεκόπη ὑπὸ δύο ἐπαναστατικῶν κινημάτων, τοῦ τῶν Ἀμερικανῶν κατὰ τῆς Ἱσπανίας καὶ τοῦ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῆς Πύλης, κινημάτων, τὰ ὁποῖα ἀμφότερα ἐξεῤῥάγησαν ἐν χώραις, μὴ συμπεριελαμβανομέναις ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν συνθηκῶν ἐκείνων, καὶ ἐπήγασαν ἐκ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἧς οἱ καρποὶ καὶ ὁ σπόρος ἐπέπρωτο νὰ καταβάλωσι τὸ σύστημα τῆς ἱερᾶς συμμαχίας. Καὶ ἐκ μὲν τοῦ πρώτου τῶν δύο τούτων κινημάτων (τοῦ ἀμερικανικοῦ) προέκυψεν ἐκ δυσμῶν ὅλως ὑλική τις ὤθησις, ἥτις συνταράξασα τὴν νεκρωθεῖσαν Εὐρώπην καὶ διασείσασα τὰ καθολικὰ τῆς μεσημβρινῆς Εὐρώπης κράτη, τὴν Ἱσπανίαν καὶ Πορτογαλλίαν, τὴν Νεάπολιν καὶ τὸ Πεδεμόντιον,ἐπέφερε τὴν ἔκρηξιν τῆς πρὸ πολλοῦ προπαρασκευαζομένης ἐξεγέρσεως τῶν Ἑλλήνων· ἐκ δὲ τοῦ δευτέρου κινήματος (τοῦ Ἑλληνικοῦ) προέκυψεν ἐξ Ἀνατολῶν ἐν ἀντιθέτῳ καὶ ἀντιστρόφῳ διευθύνσει ὅλως ἰδανικὴ ὤθησις, ἥτις ἐπὶ τὰ μεσαῖα κράτη τῆς Εὐρώπης, αὐτὰ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα εἶχον μείνει ἄθικτα ὑπὸ τῶν κλονισμῶν τοῦ πολιτικοῦ σεισμοῦ τῆς Δύσεως, ἤτοι τὴν Γερμανίαν, τὴν Γαλλίαν, τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὰς γειτνιαζούσας γερμανικὰς χώρας, διέχυσεν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν κίνησιν, ἥ-

τις ἔσχε τέως ἐπιπολάζουσαν ἰσχὺν καὶ μεγάλην ἐπιῤῥοὴν εἰς τὴν ἀναζωπύρησιν τοῦ ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Εὐρώπης σβεσθέντος ἢ καταπνιγέντος πολιτικοῦ ζήλου. Αἱ συνέπειαι τοῦ δυτικοῦ κινήματος αἱ στρατιωτικαὶ δηλ. στάσεις ἐν τῇ Πυρηναϊκῇ καὶ Ἀπεννινίῳ χερσονήσῳ, ἅπασαι στηριχθεῖσαι εἰς τινας μόνον τῆς κοινωνίας τάξεις, ἐξεῤῥιζώθησαν διὰ τῆς βιαίας ἐπεμβάσεως τῆς ἱερᾶς συμμαχίας. Οὕτως ἤλπιζεν ὁ Μεττερνῖχος ὅτι αἱ Δυνάμεις ἤθελον «ἐκπληρώσει τὸ καθῆκόν των» καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, καταπνίγουσαι καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Τουρκία δὲν συμπεριελαμβάνετο ἐν ταῖς συνθήκαις τῆς Βιέννης, ἐπειδὴ ὁ Ὀθωμανὸς δὲν κατετάσσετο ἐν τῇ χορείᾳ τῶν τὴν ἱερὰν συμμαχίαν ἀποτελούντων χριστιανικῶν ἐθνῶν, καὶ ἐπειδὴ πρὸς τούτοις αἱ Δυνάμεις ἠσχύνοντο νὰ δικάσωσι τοὺς ἐπαναστατήσαντας δούλους ῥαγιάδας διὰ ὅλης τῆς αὐστηρότητος τῆς περὶ νομιμότητος ἀρχῆς, καὶ νὰ δώσωσιν ὅπλα εἰς ἀντιχριστιανικὴν ἐξουσίαν (ὡς ἔλεγε καὶ αὐτὸς ὁ Μεττερνῖχος) «ἐναντίον ἀποστατῶν μὲν ἀλλὰ χριστιανῶν καὶ δυστήνων ὑπηκόων,» τούτου ἕνεκα (ἐν τῷ διλήμματι ἐν ᾧ εὑρίσκοντο αἱ Δυνάμεις, μὴ θέλουσαι μήτε νὰ συνδράμωσι τοὺς Ἕλληνας, ἐπειδὴ τοῦτο ἐθεωρεῖτο ὡς καταπάτησις τοῦ ἐθνικοῦ δικαίου, μήτε νὰ τοὺς καταπολεμήσωσιν, ἐπειδὴ τοῦτο ἤθελε προσβάλλει τὰ θρησκευτικὰ αἰσθήματα σύμπαντος τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου), τούτου ἕνεκα, λέγομεν, ἀφέθη ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις εἰς τὴν τύχην της, ἀλλ' ἐπὶ τῇ ῥητῇ ἐλπίδι ὅτι ὁ Σουλτάνος μόνος ἤθελε καταβάλει αὐτὴν τοσοῦτον ταχέως καὶ εὐκόλως, ὅσον οἱ Αὐστριακοὶ καὶ οἱ Γάλλοι εἶχον καταβάλει τὰς ἐν Ἱσπανίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ ἐπαναστάσεις. Ἀλλ' ἡ ἐλπὶς αὕτη ἀπεδείχθη ἀπατηλή. Ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, ἐῤῥιζωμένη ἐν σχέσεσιν ἱστορικαῖς πολλῶν αἰώνων, προσυφασμένη ἐν τῇ βαθείᾳ καὶ ἐκτεταμένῃ ἀποσυνθέσει τοῦ τουρκικοῦ κράτους, ἀναγεννημένη ἐξ ἰδίου ἐθνικοῦ βίου, περιεῖχεν ὅλως διάφορον ζωτικὸν πυρῆνα, ὅλως διάφορα στοιχεῖα γενικοῦ ἐνδιαφέροντος ἢ αἱ αὐτοσχέδιοι συνωμοσιῶν μορφὴν ἔχουσαι ἐπαναστάσεις τῶν μεσημβρινῶν καθολικῶν χωρῶν. Ὁ μακροχρόνιος καὶ λυσ-

σώδης ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων, οὓς ἡ Εὐρώπη μετ' οὐ πολὺ ἐθεώρησεν ὡς τοὺς αἰτίους κρείττονος παρόντος, καὶ ὡς ἐκ Θεοῦ ἀπεσταλμένους ὅπως ἐπιφέρωσιν εὐεργετικὴν τροπὴν εἰς τὴν καταβεβλημένην ὑφήλιον, ὁ ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων, λέγομεν, παρέσχεν εὐκαιρίαν εἰς τὴν κοινὴν γνώμην, νὰ καταστήσῃ τὰς συμπαθείας τῆς πρὸς τὸν ὑπὲρ ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα δύναμιν ἰσχυράν, ἐπενεγκοῦσαν τὴν νίκην αὐτοῦ, καὶ νὰ δώσῃ εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας εὔνοιάν της ἀνάπτυξιν, ἥτις ἐπέφερε τὴν ἀπροσδόκητον θριαμβευτικὴν ἔκβασιν, καὶ ὑπέσκαψε τὸ ῥωσσικο-αὐστριακὸν σύστημα τῆς ἀντιδράσεως, τὸ ὁποῖον ὡς ἐφιάλτης ἐπεκάθητο ἐπὶ τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης.

Τὰ λαμπρὰ ταῦτα τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἀποτελέσματα παρετήρησε καὶ ὡμολόγησε καὶ αὐτὸς ὁ θεμελιωτὴς τοῦ ὑποσκαφέντος συστήματος. Ἐν ἀρχῇ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ἀπῄτει ἐν Βιέννῃ καὶ ἐν Βερολίνῳ ὁ συρμὸς τὸ χαρακτηρίζειν τοὺς Ἕλληνας ὡς τοὺς ἐπικινδυνωτάτους πάντων τῶν ἐχθρῶν τῶν καθεστώτων, πάντων «τῶν ὀπαδῶν ἐκείνων τοῦ συστήματος τῆς καταστροφῆς», οὓς προέγραφεν ἡ Αὐστρία, διότι ὑπέκρυπτον τοὺς ἀθεμίτους αὐτῶν σκοποὺς ὑπὸ τὸ ἱερὸν προσωπεῖον τῆς θρησκείας καὶ τῆς φιλανθρωπίας. Αἱ κυβερνήσεις τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσσίας ἐθορυβήθησαν, ἰδοῦσαι ἐν μέσῳ τῶν εὐπειθῶν (πρὸ μικροῦ ἔτι ἐν Βιέννῃ καὶ Καρλσβάδῃ τοσοῦτον αὐστηρῶς ἐπιτιμηθέντων) Γερμανῶν τοὺς ἀνισταμένους «συνωμότας κατὰ τῆς δημοσίας τάξεως», κηρύττοντας τὴν κατὰ τῆς Τουρκίας σταυροφορίαν, παρουσιαζομένους ὡς Δύναμιν καὶ τολμῶντας νὰ διοργανίσωσι στρατοὺς καὶ μέσα ἐπὶ σκοποῖς, ἀντικειμένοις ἀληθῶς εἰς τὰ προαπεφασισμένα. (1). Τὴν πρώτην ταύτην φιλελληνικὴν διέγερσιν τῶν πνευμάτων κατὰ τὴν Δύσιν ἐπειράθησαν οἱ ἐν Βερώνῃ συνελθόντες νὰ καταπνίξωσι. Δύο ἔτη μετὰ ταῦτα ἀνεφάνη αὕτη ἔτι ἰσχυροτέρα ἐν Γαλλίᾳ. Καθ' ἣν δὲ ἐποχὴν συνέβη

(1) Ἐπιστολὴ τοῦ Βερνστὸρφ πρὸς τὸν κόμητα Ἀλωπαῖον, ἀπὸ 28|10 Ὀκτωβρίου 1824 χργ.

τοῦτο, προεῖπεν ὁ Σατωβριάνδος, ὅτι τὸ ἔργον τῶν τελευταίων δέκα ἐτῶν κατεστράφη, ὅτι αἱ κυρίως εἰς τὴν ἀντεπανάστασιν ἀνήκουσαι ἡμέραι κλίνουσι πρὸς τὸ τέλος των, καὶ ὅτι ἄρχεται νέα πολιτικὴ ἐποχή. Οὕτως ἔκρινον καὶ πάντες οἱ σφόδρα συντηρητικοί, ἰδόντες τὰς φιλελληνικὰς ἑταιρίας νὰ συσταίνωνται «ὡς μέγα Εὐρωπαϊκὸν κράτος», νὰ ὠθῶσι τὰς κυβερνήσεις ὡς διὰ μαγικῆς τινος δυνάμεως, ν' ἀποσπῶνται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς νομιμότητος καὶ ἐντεθαῤῥημέναι ὑπὸ τῆς ἐπιτυχίας ν' ἀποκτῶσιν ἀδιάσειστον ἐπιῤῥοήν, ἥτις ἐν ἄλλῃ ἐποχῇ ἦτο ἱκανὴ νὰ διαπράξῃ ἄλλα τολμήματα ὑπὸ ἄλλο ὄνομα. Ὅτε δὲ ἀναπτυσσομένης τῆς φιλελληνικῆς ἐπιῤῥοῆς τοῦ γαλλικοῦ ὑπουργείου ἤρξατο διαλυομένη ἡ πολιτικὴ νάρκη τῆς Γαλλίας καὶ ἡ βασιλικὴ μισομάθεια, ἐπίστευεν ὁ Μεττερνῖχος πάλιν ὅτι διακινδυνεύει ἡ τύχη τῆς μοναρχίας καὶ προετοιμάζεται ἐν Γαλλίᾳ καταστροφή, ἥτις λίαν ἐπικινδύνως συναντᾶται μετὰ τῆς κρίσεως ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς γενικῆς τῆς Εὐρώπης πολιτικῆς. Συγκροτηθείσης δὲ τῆς ἐν Νεοκάστρῳ ναυμαχίας παρετήρησεν ὁ Μεττερνῖχος, ὅτι σύμπασαι αἱ πολιτικαὶ αἱρέσεις τῆς Ἰταλίας ἑώρτασαν τὸ γεγονὸς τοῦτο ὡς ἰδίαν λαμπρὰν νίκην· οὐδόλως παράδοξον εἶναι, ἔγραφε (1), «νὰ ἴδῃ τις αὐτὰς (τὰς αἱρέσεις) συνωμοτούσας ὑπὸ τὴν λάμψιν ἑνὸς στόλου, ὅστις θυσιάζεται ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ Δαίμονος τῆς ἀνατροπῆς τῶν καθεστώτων! » Πλὴν τὸν Μεττερνῖχον δὲν κατετάραττον μόνον αἱ τοπικαὶ αὗται ἐπαναστατικαὶ ἀπηχήσεις ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ, ἀλλὰ τὸν ἐτάραττον αἱ ὑπόνοιαι καὶ τὰ συμπτώματα μᾶλλον ἐκτεταμένων γενικῶν κλονισμῶν. Ὁ Γέντς ἔβλεπεν ὑπὸ τὸν θρίαμβον τοῦτον τῆς ἐπαναστάσεως ὑποκρυπτομένην τὴν διασάλευσιν πάντων τῶν εὐρωπαϊκῶν πολιτευμάτων. Ὁ Μεττερνῖχος ᾐσθάνετο κλονιζόμενον τὸ ὑπὸ τοὺς πόδας του καὶ ὑπὸ τὸ σύστημά του ἔδαφος. Καθ' ἣν στιγμὴν ἐκαυχᾶτο ἐν Βερολίνῳ (2)

(1) Πρὸς τὸν ἐν Βερολίνῳ βαρῶνον Βέρνερ 19|1 Δεκεμβρίου 1827. χργ.
(2) Πρὸς τὸν ἐν Βερολίνῳ κόμητα Ζίχην, ἀπὸ 7|19 Μαΐου 1827. χργ.

ἐπὶ τῇ ἀκλονήτῳ ἀντιστάσει τῆς συντηρητικῆς αὐτοῦ πολιτικῆς, ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι φοβεῖται βλέπων τὴν Εὐρώπην σύμπασαν ὑποσκαπτομένην διὰ ὑποχθονίου πυρός. «Οὐδεὶς δύναται ν' ἀνθέξῃ κατὰ τῶν σεισμῶν,» ἔλεγεν· Ἅμα δ' ἔμαθε τὸ περιεχόμενον τῆς συνθήκης τοῦ Ἰουλίου, ὡς συνέπειαν τῆς ὁποίας προεῖδε τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, ὠνόμασε τοῦτο (1) «γεγονός, δι' οὗ θέλει τελεσθῇ ὁ θρίαμβος νέας εὐρωπαϊκῆς ἐπαναστάσεως, ἧς ἀκαταλόγιστος ἔσεται ἡ ἐπὶ τῆς Εὐρώπης ἐπιῤῥοή. Τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως, πέραν τοῦ ὁποίου ἔβλεπεν ἀναφυομένας τὰς φρικώδεις ἐκείνας συνεπείας, τὴν ἀνεξαρτησίαν δηλ. τῆς Ἑλλάδος, αὐτὸς προέτεινεν ὁ πρῶτος καὶ δολίως καὶ σπουδάζων· ὥστε ὡμολόγησεν οὐ μόνον τὴν ἐντελῆ ἀποτυχίαν τοῦ σωτηρίου αὐτοῦ συστήματος τῆς ἀντεπαναστάσεως, ἀλλὰ καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἐνοχὴν εἰς τὴν ἀποτυχίαν ταύτην.

Καὶ βέβαιον εἶναι, ὅτι ὅσας δυνάμεις ὁ πρίγκηψ Μεττερνῖχος κατέβαλεν ἀβούλως πρὸς θεμελίωσιν τοῦ ἀτυχοῦς αὐτοῦ πολιτικοῦ συστήματος, τοσαύτας πάλιν εἶχε καταβάλει κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὅπως πάλιν αὐτὸς τὸ καταστρέψῃ. Ἐπὶ δέκα ὁλόκληρα ἔτη εἰργάσθη παντὶ σθένει καὶ τὰς φημιζομένας πολιτικὰς αὐτοῦ ἀρχὰς ὑπὸ μὲν νοητικὴν ἔποψιν νὰ δυσφημίσῃ ὑπὸ δὲ ἠθικὴν ἔποψιν νὰ κηλιδώσῃ, καὶ νὰ καταδείξῃ τὴν διπλωματίαν τῆς Αὐστρίας ἐν ὅλῃ τῇ γυμνότητί της καὶ τὴν θέσιν αὐτοῦ ἐν ὅλῃ τῇ ἀδυναμίᾳ της. Ἐθεώρει μετὰ τοῦ Γέντς τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν γελοίαν στάσιν ὑποκινηθεῖσαν ὑπὸ τῶν αἰσχροτέρων ἀνταρτῶν τῆς ὑφηλίου, ἢ τὴν ἐπανάστασιν ἐκείνην, ἥτις ἦτο προωρισμένη, ἀρχομένη διὰ τοῦ διαμελισμοῦ τῆς Τουρκίας εἰς ἀνεξάρτητα ἔθνη καὶ ἐπικρατείας, νὰ προκαλέσῃ νέαν ἐποχὴν ἀναγεννήσεων ἐν τῇ ἀνατολῇ, νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν καὶ χριστιανικὸν πολιτισμὸν χώραν πρὸ πολλοῦ ἀπολεσθεῖσαν καὶ οὕτω νὰ διοχετεύσῃ τὸν πολιτισμὸν τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀνατολήν.

(1) Πρὸς τὸν ἐν Παρισίοις κόμητα Ἀππόνην, ἀπὸ 30|11 Ἰαν. 1847 χργ.

Ἡ ἐσφαλμένη αὕτη κρίσις τοῦ Μεττερνίχου (πηγάζουσα ἐκ τῶν ἀλόγων σχεδὸν προλήψεων, τῆς μικροπρεποῦς μονομανίας καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ συντηρητικοῦ αὐτοῦ συστήματος) ἦτο τὸ πρῶτον ψεῦδος καὶ ἡ κυρία ἀπάτη, ἥτις περιέπλεξεν αὐτὸν ἐκ πρώτης ὑπαρχῆς εἰς λαβύρινθον ὁδῶν λοξῶν καὶ ἀνακολούθων, καὶ ἀπατηλῶν πολιτικῶν μαγγανευμάτων, ἀσκόπων συμβουλίων σφαλμάτων καὶ ἁμαρτημάτων.

Ὁ Μετερνῖχος ἤθελε (καὶ οὗτος ἦτο ὁ σκοπὸς τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ πολιτικῆς του) νὰ ἴδῃ τοὺς ἐπαναστάτας τούτους καταβαλλομένους διὰ τῆς χειρὸς τῶν βαρβάρων· ἀλλ' οἱ ἐπαναστάται οὗτοι ἦσαν τὸ ἀντικείμενον τῆς γενικῆς εὐσπλαγχνίας καὶ ἰδίως τὸ ἀντικείμενον τῶν συμπαθειῶν τῆς ὁμοθρήσκου Ῥωσσίας. Ὅθεν ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ ὑποκρύψῃ ἐν ταῖς βιενναίαις αὐτοῦ ἐφημερίσι καὶ ἐν τῷ φανερῷ μέρει τῶν διπλῶν αὐτοῦ μετὰ τῆς Πύλης διαπραγματεύσεων τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ γνώμην ἐνώπιον τῆς Ῥωσσίας καὶ τοῦ κόσμου, καὶ, ἀποδειχθέντος τούτου ἀνεκτελέστου, ἀπώλεσε πᾶσαν πίστιν παρὰ τῇ ἠθικῇ γνώμῃ τῆς Εὐρώπης, καὶ διεκινδύνευσε τὰς σχέσεις τῆς Αὐστρίας πρὸς τὴν Δύναμιν ἐκείνην, ἐν τῇ στενῇ σχέσει τῆς ὁποίας εὗρεν ἀείποτε ἐγγύησιν καὶ δι' ἑαυτὸν καὶ διὰ τὴν θέσιν του καὶ διὰ τὸ σύστημά του· Καθ' ἣν δ' ἐποχὴν αἱ ῥωσσικαὶ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος συμπάθειαι καὶ τὰ τουρκικὰ κακουργήματα κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἠπείλουν νὰ προκαλέσωσι ῥῆξιν καὶ πόλεμον μεταξὺ τῶν δύο ὁμόρων Δυνάμεων, ἐπειρᾶτο ὁ Μεττερνῖχος ν' ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τῶν ἐπαναστατῶν πᾶσαν ὑλικὴν καὶ ἠθικὴν συνδρομήν, νὰ περιστείλῃ καὶ νὰ δεσμεύσῃ τὴν Ῥωσσίαν, καὶ νὰ προστατεύσῃ καὶ ὑπερασπισθῇ τὴν Πύλην, χωρὶς ὅμως οὔτε νὰ θέλῃ οὔτε νὰ δύναται νὰ προβῇ εἰς φανερὰς ἐχθροπραξίας, καὶ εἰς καταναγκαστικὰ μέτρα. Ἀρχαῖαι παραδόσεις διέγραφον τὴν τοιαύτην διαγωγὴν τῆς Αὐστρίας καὶ τοῦ πρωθυπουργοῦ της. Πρὸ πολλοῦ καὶ ὑπὲρ τὸ δέον περιπεπλεγμένη οὖσα εἰς τὰ τῆς Δύσεως, ὥστε νὰ δύναται νὰ λάβῃ ἰσχυρὸν μέρος εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς, εἶχε παραιτήσει ἡ Αὐστρία τὸ κληροδότημα τοῦ μίσους τῶν Οὔγγρων κατὰ τῶν

Τούρκων, καὶ ἀπὸ ἐχθρὰ εἶχε γίνει φίλη τῆς Τουρκίας. Ἥκιστα ποθοῦσα τὴν διανομὴν τῆς λείας, ἥτις τοσοῦτον εἵλκυε τὴν Ῥωσσίαν, ἀείποτε ὅμως μεριμνῶσα μὴ ἡ λεία αὕτη περιέλθῃ εἰς μόνης τῆς Ῥωσσίας τὰς χεῖρας, εἶχε συνειθίσει ἡ Αὐστρία ὡς καὶ ἡ Ἀγγλία, νὰ ἐπιδεικνύηται προστᾶτις τῆς Πύλης, χωρὶς ὅμως νὰ τῇ παράσχῃ ποτὲ πραγματικὴν συνδρομήν. Οὕτω συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ διατηρήσῃ τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς, ἄνευ ὅμως ἐγγυήσεως, καὶ ν' ἀναστείλῃ τὴν νόσον τοῦ τουρκικοῦ κράτους, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ τὴν θεραπεύσῃ, ἀλλὰ μάλιστα καθιστῶσα αὐτὴν κινδυνωδεστέραν διὰ τῆς διαρκοῦς συγκαταβάσεως πρὸς τὰς ῥωσσικὰς συμβάσεις. Νῦν ὅμως ἡ Αὐστρία, καταστᾶσα ἕνεκα τοῦ ἐξηντλημένου στρατοῦ της καὶ τῶν εἰς δεινὴν θέσιν περιελθόντων οἰκονομικῶν της Δύναμις δευτερεύουσα, ἦτο ὀλιγώτερον παρά ποτε εἰς κατάστασιν νὰ δώσῃ διὰ πράξεων καὶ ἔργων ἔμφασιν εἰς τοὺς πολιτικοὺς αὐτῆς πόθους.

Ἐν τοιαύτῃ θέσει εὑρισκομένη, χρῄζουσα ἀντὶ πάσης θυσίας τῆς εἰρήνης καὶ ποθοῦσα αὐτήν, δὲν εἶχεν ἡ Αὐστρία εἰμὴ μίαν μόνην ἁπλῆν καὶ εὐθεῖαν ὁδόν, δι' ἧς ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν μεσολάβησιν ἀντὶ εὐτελεστάτης τιμῆς, τῆς τιμῆς τῆς εἰλικρινείας πρὸς ἑαυτὴν καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους. Ἐὰν ὁ Μεττερνῖχος συνῃσθάνετο εἰλικρινῶς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀδυναμίαν καὶ ἀμηχανίαν, ἔπρεπεν, ἀφίνων κατὰ μέρος πάσας τὰς θεωρητικὰς καὶ κομματικὰς ῥᾳδιουργίας, οὐ μόνον νὰ συμβαδίσῃ ἐν σταθερᾷ εἰλικρινείᾳ μετὰ τῆς καθ' ὅλα συμμετεχούσης τῶν συμφερόντων τῆς Αὐστρίας Ἀγγλίας, ἀλλὰ καὶ ν' ἀφήσῃ αὐτῇ, τῇ ἰσχυροτέρᾳ, προθύμως καὶ ὁριστικῶς τὴν πρωτοβουλίαν. Τότε μόνον ἠδύνατο ὁ Μεττερνῖχος κρίνων ὀρθότερον καὶ πρακτικώτερον περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων νὰ καταλάβῃ μετ' εἰλικρινοῦς αὐταπαρνήσεως ἐν μέσῳ τοῦ ἐπαπειλουμένου καὶ τοῦ ἐπαπειλοῦντος γείτονος θέσιν ἀνταξίαν αὐτοῦ, ἥτις ἤθελε διατηρήσει τῇ Αὐςρίᾳ τὸ στήριγμα τῆς Ῥωσσίας, χωρὶς νὰ στερήσῃ τὴν Πύλην τοῦ στηρίγματος τῆς Αὐστρίας.

Ἅμα δὲ ἐγκατέλιπεν ὁ Μεττερνῖχος τὸ μόνον τοῦτο πρὸς τὸν

σκοπὸν τοῖνον μέσον (ὅ,περ συνέβη εὐθὺς ἐν ἀρχῇ καθ' ἣν ἐποχὴν ἀπεσύρθη ἀπὸ τῆς μετὰ τοῦ Καστελρήγου συνεννοήσεως ὅπως διατηρήσῃ ἑαυτῷ τὰς φιλικὰς τῆς Ῥωσσίας σχέσεις), ὅλη ἡ πολιτική του κατέστη ἀναξιοπρεπὴς ῥᾳδιουργία. Ὡς ὑπὸ δαίμονος ἀπάτης καὶ ψεύδους καταληφθείς, ἐφαίνετο ὅτι ὁ ἀνὴρ οὗτος δὲν ἦτο πλέον εἰς κατάστασιν νὰ ῥυθμίσῃ τὰς πράξεις του. Ἀφόρητος βασανιστὴς μὲ συμβουλὰς ὀλεθρίας καὶ ἀστάτους, δόλιος, ἄπιστος, ἀπατεών, φίλον καὶ ἐχθρὸν διεγείρων καὶ καταῤῥαδιουργῶν, τοὺς ἰδίους αὑτοῦ ὀπαδοὺς ταράττων, ἀπαρνούμενος καὶ ἐκθέτων, κατέστη ὁ Μεττερνῖχος τοιοῦτος ἐπὶ τέλους, ὥστε καὶ ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Τουρκίας ἐθεωρήθη φίλος ἄπιστος καὶ ὑποκριτής, ὅστις δι' ἀπατηλῶν τεχνασμάτων ὤθει αὐτὰς εἰς πλεῖστα ἄτοπα διαβήματα, καὶ ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Ἀγγλίας ὠνομάσθη ἐν ἐμπιστευτικῇ πρὸς τοὺς διπλωματικοὺς αὐτοῦ πράκτορας ἐπιστολῇ ἀπατεὼν καὶ προδότης ἐκ συστήματος, «καὶ ὁ πρῶτος ἀναιδὴς ψεύστης τῆς ἠπείρου Εὐρώπης», καὶ ὑπὸ τῶν ἰδίων του πλασμάτων ἐγκατελείφθη.

Ἡ δὲ φυσικὴ καὶ ἀξία συνέπεια τῆς τοιαύτης πολιτικῆς ἦτο τὸ ναυάγιον ὅλων τῶν σκοπῶν της. Ποσάκις δὲν ἐπιστεύθη ἐν Βιέννῃ, ὅτι τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα ἦτο λελυμένον, ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις τεθαμμένη, οἱ περὶ εἰρηνοποιήσεως πόθοι τῆς Ῥωσσίας κατεστραμμένοι, ἡ διπλωματία ἀπηλλαγμένη τῶν δεινῶν, καὶ ὁ θρίαμβος τῆς αὐστριακῆς πολιτικῆς ἐξησφαλισμένος! Καὶ ὅμως ἀείποτε ὄνειρον κενὸν ἦσαν ταῦτα. Παραμελῶν ἀπέναντι τῶν ἀτομικῶν του ἀντιπαθειῶν οἱανδήποτε φροντίδα περὶ τοῦ συμφέροντος τῆς ἐπικρατείας, εἶχε προσπαθήσει ὁ Μεττερνῖχος νὰ ὑποσκελίσῃ τὸν ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου πάντας τοὺς ἐπισημοτέρους ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ῥωσσίᾳ πολιτικούς. Ἐνόμισεν ὅτι εἶχεν ἐκμηδενίσει πᾶσαν ἐπιῤῥοὴν τοῦ Καποδιστρίου, ὅτε αἴφνης εἶδεν αὐτὸν ἐμφανιζόμενον πάλιν πρῶτον μὲν ἐν τῷ περὶ εἰρηνοποιήσεως ἐγγράφῳ τοῦ 1824, εἶτα δὲ ὡς Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος. Ἐνόμισεν ὅτι εἶχε κρημνίσει τὸν Πότσον, ὅτε αἴφνης ὁ Κορσικανὸς οὗτος τοσαύτην ἐπιῤῥοὴν ἀπέκτησεν, ὥστε ἐτόλμησε νὰ

παρακινήσῃ τὴν Αὐλήν του εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Αὐστρίας. Διενοεῖτο ὁ Μεττερνῖχος, μόνον ἕνεκα τῆς κατὰ τοῦ Κάννιγος ἔχθρας του, ν' ἀπομονώσῃ τὴν Ἀγγλίαν, καὶ νὰ καταστρέψῃ ὡς ὁ κατακτητὴς Ναπολέων πρὸ αὐτοῦ, «τὴν δολίαν αὐτῆς πολιτικήν,» καὶ ἐν τοσούτῳ ἤκουσε τὸν βασιλέα τῆς Ἀγγλίας κηρύττοντα, ὅτι ὁ Κάννιγκ ἔδωκεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν θέσιν περιφανεστέραν παρά ποτε πρότερον! Ἐλάλησεν ἐν Λαϋβάχῃ περὶ τῆς Ῥωσσίας «ὡς καταστάσης αὐστριακῆς ἐπαρχίας», καὶ ὅμως ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους ν' ἀκούσῃ τὸν Πότσον λαλοῦντα εἰς τρόπον, ὡς νὰ ἤθελε νὰ καταστήσῃ τὴν Αὐστρίαν ῥωσσικὴν ἐπαρχίαν! Ὁ κύριος σκοπὸς τοῦ νέου πολιτικοῦ αὐτοῦ συστήματος ἦτο, νὰ περιστείλῃ τὴν Γαλλίαν καὶ τὰ ἐπαναστατικὰ αὐτῆς στοιχεῖα, καὶ ὅμως διὰ τῆς πρὸς τὴν Ἑλλάδα πολιτικῆς του κατώρθωσε νὰ ἐκραγῶσιν ἐκ νέου τὰ ἐσωτερικὰ ἐκεῖνα στοιχεῖα καὶ ν' ἀνακτήσῃ ἡ Γαλλία τὴν θέσιν της ἐν τῇ χορείᾳ τῶν εὐεργετίδων μεγάλων Δυνάμεων. Ὑπεροπτικῶς θέλων πάντοτε νὰ ἔχῃ ἐν πᾶσι τὴν πρωτοβουλίαν καὶ κεναῖς ταῖς χερσὶ καὶ κενῷ τῷ πνεύματι νὰ παριστᾷ ἀείποτε τὸ πρῶτον πρόσωπον ἐπειράθη ὁ Μεττερνῖχος νὰ δεσμεύσῃ τὰς Δυνάμεις πάσας εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς Αὐστρίας καὶ ἐνίοτε ἐτόλμησε καὶ νὰ τὰς νουθετήσῃ, μέχρις οὗ ἐπὶ τέλους εὑρέθη ἐντελῶς ἀπομεμονωμένος καὶ ἀνίσχυρος. Εἰργάζετο ὑπὲρ τῆς ἑνότητος τῆς ἱερᾶς συμμαχίας, καὶ ὅμως παρεκίνει ἐν κρυπτῷ τὴν Ῥωσσίαν ν' ἀποσπασθῇ ἀπὸ τοῦ «εὐρωπαϊκοῦ τούτου κράματος» καὶ νὰ συμμαχήσῃ μόνον μετὰ τῆς Γαλλίας, πρὸς ταπείνωσιν τῆς ὁποίας εἶχεν ἐπινοηθῆ ἡ μεγάλη συμμαχία. Ἠθέλησε νὰ δεσμεύσῃ τὴν Ῥωσσίαν καὶ νὰ ἐμποδίσῃ τὸν ῥωσσικὸν πόλεμον, καὶ ὅμως οἱ ἴδιοι αὐτοῦ διπλωματικοὶ πράκτορες ἐνόησαν ὅτι αὐτὸς ἦτο ὁ τὰ μάλιστα συντελέσας εἰς τὴν ἔκρηξιν αὐτοῦ. Εἰργάσθη ὑπὲρ τῆς καταστροφῆς τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὅμως ἐπρότεινεν ἐπὶ τέλους ἑκουσίως τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν, ἂν καὶ εἶχε τὴν ἰδέαν ὅτι αὕτη ἐγκρύπτει ἐν τῷ κόλπῳ της τὴν εὐρωπαϊκὴν ἐπανάστασιν· ἐπρότεινε δηλ. τὴν χρεωκοπίαν τοῦ ὅλου συντηρητικοῦ αὐτοῦ συστήματος. Ἡ χρεω-

θεωρεῖ τὴν ἐσωτερικὴν τῆς Ἑλλάδος διοργάνωσιν ὡς ζήτημα κύριον, νομίζει καθῆκον αὐτοῦ, νὰ δώσῃ εἰς τὴν χώραν ταύτην κυβέρνησιν ἀρκούντως ἰσχυρὰν, ὅπως διαλύσῃ τὰς ἐν Ἑλλάδι συστηθείσας μυστικὰς ἑταιρίας καὶ καταστρέψῃ τὸν σπόρον τῆς ἐπαναστάσεως. Διότι αἱ τρεῖς Δυνάμεις, ἀφίνουσαι τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὸν ζυγὸν ὀλεθρίας ἀναρχίας, ἤθελον ἐπικυρώσει τὴν νίκην δογμάτων λοιμωδῶν καὶ ἐπικινδυνωτάτων! Ἐν ἑνὶ λόγῳ ἔπρεπε νὰ χαρακτηρισθῶσιν οἱ Ἕλληνες ὡς Καρβονάροι τῆς Νεαπόλεως καὶ Φραμασῶνοι τῆς Ἱσπανίας καὶ νὰ συμπεριληφθῶσι μετ' αὐτῶν εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ σύστημα ἀντιδράσεως. Πόσον δὲ προθύμως παρεῖχεν ὁ Καποδίστριας τὴν σύμπραξίν του καὶ εἰς τὰς ἀντεθνικὰς ταύτας προσπαθείας, γίνεται καταφανὲς καὶ ἐκ τοῦ πνεύματος ἐν γένει τῶν προτάσεων ἐκείνων τοῦ Βούλγαρη, αἵτινες καθ' ὑπαγόρευσιν αὐτοῦ ἐγράφησαν, καὶ ἐκ τῆς διαγωγῆς του πρὸ τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα μεταβάσεώς του, ὅτε ἐν Λονδίνῳ, παραστήσαντος αὐτῷ τοῦ Ῥίζου τὸ ἄτοπον τῶν καταναγκαστικῶν μέτρων ἐν περιπτώσει ἀντιστάσεως, εἶπεν, ὅτι τοιοῦτόν τι ἢ δὲν πρέπει ν' ἀρχίσῃ τις παντελῶς ἢ ἀρχίσας αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ ἀποπερατώσῃ· εὑρισκόμενος ἅπαξ ἐντὸς τοῦ πλοίου θέλει μείνει ἐν αὐτῷ καὶ θέλει προτιμήσει νὰ τὸ κατασυντρίψῃ κατὰ τῶν σκοπέλων παρὰ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ πηδάλιον, ἀδιάφορον καὶ ἂν συναπολεσθῇ καὶ τὸ πλήρωμα καὶ τὸ φορτίον! (1) Τίνι τρόπῳ δὲ ὁ Καποδίστριας ἐπειράθη νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀποστολήν του, εἰς τίνας περιπετείας συμπαρέσυρεν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ καὶ τὴν χώραν καὶ τὸν λαὸν τῆς Ἑλλάδος, τὸ πλήρωμα καὶ τὸ φορτίον, ἕως ὅτου κατεσύντριψεν ἑαυτὸν κατὰ τῶν βράχων, ταῦτα πάντα θέλομεν ἐξιστορήσει ἀλλαχοῦ, ἔνθα φυσικῶς συγκατατάττονται εἰς τὴν σειρὰν τῶν εὐρωπαϊκῶν πραγμάτων.

Ανακεφαλαίωσις. Ἐκ τῶν μεγάλων ἐπεισοδίων τῶν δύο ἐπαναστάσεων ἐν τῇ Δύσει καὶ τῇ Ἀνατολῇ, ἤτοι ἐν Ἀμερικῇ καὶ ἐν Ἑλλάδι, μετα-

(1) Ὅρα Θειρσίου, Περὶ τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος, 1833. 1, 7. (γαλλιστί).

βαίνομεν ἤδη εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῶν ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Εὐρώπης συμβάντων. Περιεγάψαμεν τὴν χαλάρωσιν, καὶ τὴν νέκρωσιν, εἰς ἣν περιέπεσαν οἱ μετὰ τὴν ἐν Παρισίοις συνομολογηθεῖσαν εἰρήνην χρόνοι, οἱ ἐξαντληθέντες ἕνεκα τῶν συγκροτηθέντων γιγαντιαίων πολέμων καὶ ἐπαναστάσεων, περιεγράψαμεν τὴν κατάστασίν ἐκείνην τῆς πολιτικῆς ναρκώσεως, κατάστασιν, ἐκ τῆς ὁποίας ὁ Μεττερνῖχος, ὁ πρόμαχος τῆς συντηρητικότητος, τῆς νομιμότητος καὶ τῶν ἀντεπαναστάσεων, ἐσχημάτισεν ἀρχὴν καὶ σύστημα, τὸ ὁποῖον, στενῶς μετὰ τῆς Ῥωσσίας καὶ Πρωσσίας συνδεδεμένος καὶ ἐν εἰρηνικῇ σχέσει διατελῶν πρὸς τὴν ἐν Ἀγγλίᾳ τορυστικὴν κυβέρνησιν, ἐπέβαλεν ἐν καιρῷ τῆς ἐξασθενήσεως καὶ ταπεινώσεως τῆς Γαλλίας εἰς ἅπαντα τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης, τὰ ὁποῖα περιεπτύσσοντο ὑπὸ τῶν συνθηκῶν τῆς Βιέννης. Ἡ ἡσυχία τοῦ δημοσίου βίου ἐν ταῖς χώραις ταύταις διεταράχθη μετὰ ταῦτα ἐκ δύο μερῶν καὶ διεκόπη ὑπὸ δύο ἐπαναστατικῶν κινημάτων, τοῦ τῶν Ἀμερικανῶν κατὰ τῆς Ἱσπανίας καὶ τοῦ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῆς Πύλης, κινημάτων, τὰ ὁποῖα ἀμφότερα ἐξεῤῥάγησαν ἐν χώραις, μὴ συμπεριελαμβανομέναις ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν συνθηκῶν ἐκείνων, καὶ ἐπήγασαν ἐκ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἧς οἱ καρποὶ καὶ ὁ σπόρος ἐπέπρωτο νὰ καταβάλωσι τὸ σύστημα τῆς ἱερᾶς συμμαχίας. Καὶ ἐκ μὲν τοῦ πρώτου τῶν δύο τούτων κινημάτων (τοῦ ἀμερικανικοῦ) προέκυψεν ἐκ δυσμῶν ὅλως ὑλική τις ὤθησις, ἥτις συνταράξασα τὴν νεκρωθεῖσαν Εὐρώπην καὶ διασείσασα τὰ καθολικὰ τῆς μεσημβρινῆς Εὐρώπης κράτη, τὴν Ἱσπανίαν καὶ Πορτογαλλίαν, τὴν Νεάπολιν καὶ τὸ Πεδεμόντιον, ἐπέφερε τὴν ἔκρηξιν τῆς πρὸ πολλοῦ προπαρασκευαζομένης ἐξεγέρσεως τῶν Ἑλλήνων· ἐκ δὲ τοῦ δευτέρου κινήματος (τοῦ Ἑλληνικοῦ) προέκυψεν ἐξ Ἀνατολῶν ἐν ἀντιθέτῳ καὶ ἀντιστρόφῳ διευθύνσει ὅλως ἰδανικὴ ὤθησις, ἥτις ἐπὶ τὰ μεσαῖα κράτη τῆς Εὐρώπης, αὐτὰ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα εἶχον μείνει ἄθικτα ὑπὸ τῶν κλονισμῶν τοῦ πολιτικοῦ σεισμοῦ τῆς Δύσεως, ἤτοι τὴν Γερμανίαν, τὴν Γαλλίαν, τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὰς γειτνιαζούσας γερμανικὰς χώρας, διέχυσεν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν κίνησιν, ἥ-

τις ἔσχε τόσῳ ἀπροσδόκητον ὅσῳ καὶ μεγάλην ἐπιῤῥοὴν εἰς τὴν ἀναζωπύρησιν τοῦ ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Εὐρώπης σβεσθέντος ἢ καταπνιγέντος πολιτικοῦ βίου. Αἱ συνέπειαι τοῦ δυτικοῦ κινήματος αἱ στρατιωτικαὶ δηλ. στάσεις ἐν τῇ πυρηναϊκῇ καὶ ἀπεννινίῳ χερσονήσῳ, συνωμοσίαι εἰσχωρήσασαι εἴς τινας μόνον τῆς κοινωνίας τάξεις, ἐξεῤῥιζώθησαν διὰ τῆς βιαίας ἐπεμβάσεως τῆς ἱερᾶς συμμαχίας. Οὕτως ἤλπιζεν ὁ Μεττερνῖχος ὅτι αἱ Δυνάμεις ἤθελον «ἐκπληρώσει τὸ καθῆκόν των» καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, καταπνίγουσαι καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Τουρκία δὲν συμπεριελαμβάνετο ἐν ταῖς συνθήκαις τῆς Βιέννης, ἐπειδὴ ὁ Ὀθωμανὸς δὲν κατετάσσετο ἐν τῇ χορείᾳ τῶν τὴν ἱερὰν συμμαχίαν ἀποτελούντων χριστιανικῶν ἐθνῶν, καὶ ἐπειδὴ πρὸς τούτοις αἱ Δυνάμεις ᾐσχύνοντο νὰ δικάσωσι τοὺς ἐπαναστατήσαντας δούλους ῥαγιάδας διὰ ὅλης τῆς αὐστηρότητος τῆς περὶ νομιμότητος ἀρχῆς, καὶ νὰ δώσωσιν ὅπλα εἰς ἀντιχριστιανικὴν ἐξουσίαν (ὡς ἔλεγε καὶ αὐτὸς ὁ Μεττερνῖχος) «ἐναντίον ἀποστατῶν μὲν ἀλλὰ χριστιανῶν καὶ δυστήνων ὑπηκόων,» τούτου ἕνεκα (ἐν τῷ διλήμματι ἐν ᾧ εὑρίσκοντο αἱ Δυνάμεις, μὴ θέλουσαι μήτε νὰ συνδράμωσι τοὺς Ἕλληνας, ἐπειδὴ τοῦτο ἐθεωρεῖτο ὡς καταπάτησις τοῦ ἐθνικοῦ δικαίου, μήτε νὰ τοὺς καταπολεμήσωσιν, ἐπειδὴ τοῦτο ἤθελε προσβάλει τὰ θρησκευτικὰ αἰσθήματα σύμπαντος τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου), τούτου ἕνεκα, λέγομεν, ἀφέθη ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις εἰς τὴν τύχην της, ἀλλ' ἐπὶ τῇ ῥητῇ ἐλπίδι ὅτι ὁ Σουλτάνος μόνος ἤθελε καταβάλει αὐτὴν τοσοῦτον ταχέως καὶ εὐκόλως, ὅσον οἱ Αὐστριακοὶ καὶ οἱ Γάλλοι εἶχον καταβάλει τὰς ἐν Ἱσπανίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ ἐπαναστάσεις. Ἀλλ' ἡ ἐλπὶς αὕτη ἀπεδείχθη ἀπατηλή. Ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, ἐῤῥιζωμένη ἐν σχέσεσιν ἱστορικαῖς πολλῶν αἰώνων, προσυφασμένη ἐν τῇ βαθείᾳ καὶ ἐκτεταμένῃ ἀποσυνθέσει τοῦ τουρκικοῦ κράτους, ἀναγεννημένη ἐξ ἰδίου ἐθνικοῦ βίου, περιεῖχεν ὅλως διάφορον ζωτικὸν πυρῆνα, ὅλως διάφορα στοιχεῖα γενικοῦ ἐνδιαφέροντος ἢ αἱ αὐτοσχέδιοι συνωμοσιῶν μορφὴν ἔχουσαι ἐπαναστάσεις τῶν μεσημβρινῶν καθολικῶν χωρῶν. Ὁ μακροχρόνιος καὶ λυσ-

σώδης ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων, οὓς ἡ Εὐρώπη μετ' οὐ πολὺ ἐθεώρησεν ὡς τοὺς αἰτίους κρείττονος παρόντος, καὶ ὡς ἐκ Θεοῦ ἀπεσταλμένους ὅπως ἐπιφέρωσιν εὐεργετικὴν τροπὴν εἰς τὴν καταβεβλημένην ὑφήλιον, ὁ ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων, λέγομεν, παρέσχεν εὐκαιρίαν εἰς τὴν κοινὴν γνώμην, νὰ καταστήσῃ τὰς συμπαθείας της πρὸς τὸν ὑπὲρ ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα δύναμιν ἰσχυράν, ἐπενεγκοῦσαν τὴν νίκην αὐτοῦ, καὶ νὰ δώσῃ εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας εὔνοιάν της ἀνάπτυξιν, ἥτις ἐπέφερε τὴν ἀπροσδόκητον θριαμβευτικὴν ἔκβασιν, καὶ ὑπέσκαψε τὸ ῥωσσικο-αὐστριακὸν σύστημα τῆς ἀντιδράσεως, τὸ ὁποῖον ὡς ἐφιάλτης ἐπεκάθητο ἐπὶ τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης.

Τὰ λαμπρὰ ταῦτα τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἀποτελέσματα παρετήρησε καὶ ὡμολόγησε καὶ αὐτὸς ὁ θεμελιωτὴς τοῦ ὑποσκαφέντος συστήματος. Ἐν ἀρχῇ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ἀπήτει ἐν Βιέννῃ καὶ ἐν Βερολίνῳ ὁ συρμὸς τὸ χαρακτηρίζειν τοὺς Ἕλληνας ὡς τοὺς ἐπικινδυνωτάτους πάντων τῶν ἐχθρῶν τῶν καθεστώτων, πάντων «τῶν ὀπαδῶν ἐκείνων τοῦ συστήματος τῆς καταστροφῆς», οὓς προέγραφεν ἡ Αὐστρία, διότι ὑπέκρυπτον τοὺς ἀθεμίτους αὐτῶν σκοποὺς ὑπὸ τὸ ἱερὸν προσωπεῖον τῆς θρησκείας καὶ τῆς φιλανθρωπίας. Αἱ κυβερνήσεις τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσσίας ἐθορυβήθησαν, ἰδοῦσαι ἐν μέσῳ τῶν εὐπειθῶν (πρὸ μικροῦ ἔτι ἐν Βιέννῃ καὶ Καρλσβάδῃ τοσοῦτον αὐστηρῶς ἐπιτιμηθέντων) Γερμανῶν τοὺς ἀνισταμένους «συνωμότας κατὰ τῆς δημοσίας τάξεως», κηρύττοντας τὴν κατὰ τῆς Τουρκίας σταυροφορίαν, παρουσιαζομένους ὡς Δύναμιν καὶ τολμῶντας νὰ διοργανίσωσι στρατοὺς καὶ μέσα ἐπὶ σκοποῖς, ἀντικειμένοις ἀληθῶς εἰς τὰ προαπεφασισμένα. (1). Τὴν πρώτην ταύτην φιλελληνικὴν διέγερσιν τῶν πνευμάτων κατὰ τὴν Δύσιν ἐπειράθησαν οἱ ἐν Βερώνῃ συνελθόντες νὰ καταπνίξωσι. Δύο ἔτη μετὰ ταῦτα ἀνεφάνη αὕτη ἔτι ἰσχυροτέρα ἐν Γαλλίᾳ. Καθ' ἣν δὲ ἐποχὴν συνέβη

(1) Ἐπιστολὴ τοῦ Βερνστὼρφ πρὸς τὸν κόμητα Ἀλωπαῖον, ἀπὸ 28|10 Ὀκτωβρίου 1824 χρ.

τοῦτο, προεῖπεν ὁ Σατωβριάνδος, ὅτι τὸ ἔργον τῶν τελευταίων δέκα ἐτῶν κατεστράφη, ὅτι αἱ κυρίως εἰς τὴν ἀντεπανάστασιν ἀνήκουσαι ἡμέραι κλίνουσι πρὸς τὸ τέλος των, καὶ ὅτι ἄρχεται νέα πολιτικὴ ἐποχή. Οὕτως ἔκρινον καὶ πάντες οἱ σφόδρα συντηρητικοὶ, ἰδόντες τὰς φιλελληνικὰς ἑταιρίας νὰ συσταίνωνται «ὡς μέγα Εὐρωπαϊκὸν κράτος», νὰ ὠθῶσι τὰς κυβερνήσεις ὡς διὰ μαγικῆς τινος δυνάμεως, ν' ἀποσπῶνται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς νομιμότητος καὶ ἐντεθαῤῥημέναι ὑπὸ τῆς ἐπιτυχίας ν' ἀποκτῶσιν ἀδιάσειστον ἐπιῤῥοὴν, ἥτις ἐν ἄλλῃ ἐποχῇ ἦτο ἱκανὴ νὰ διαπράξῃ ἄλλα τολμήματα ὑπὸ ἄλλο ὄνομα. Ὅτε δὲ ἀναπτυσσομένης τῆς φιλελληνικῆς ἐπιῤῥοῆς τοῦ γαλλικοῦ ὑπουργείου ἤρξατο διαλυομένη ἡ πολιτικὴ νάρκη τῆς Γαλλίας καὶ ἡ βασιλικὴ μισομάθεια, ἐπίστευεν ὁ Μεττερνῖχος πάλιν ὅτι διακινδυνεύει ἡ τύχη τῆς μοναρχίας καὶ προετοιμάζεται ἐν Γαλλίᾳ καταστροφὴ, ἥτις λίαν ἐπικινδύνως συναντᾶται μετὰ τῆς κρίσεως ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς γενικῆς τῆς Εὐρώπης πολιτικῆς. Συγκροτηθείσης δὲ τῆς ἐν Νεοκάστρῳ ναυμαχίας παρετήρησεν ὁ Μεττερνῖχος, ὅτι σύμπασαι αἱ πολιτικαὶ αἱρέσεις τῆς Ἰταλίας ἑώρτασαν τὸ γεγονὸς τοῦτο ὡς ἰδίαν λαμπρὰν νίκην· οὐδόλως παράδοξον εἶναι, ἔγραφε (1), «νὰ ἴδῃ τις αὐτὰς (τὰς αἱρέσεις) συνωμοτούσας ὑπὸ τὴν λάμψιν ἑνὸς στόλου, ὅστις θυσιάζεται ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ Δαίμονος τῆς ἀνατροπῆς τῶν καθεστώτων!» Πλὴν τὸν Μεττερνῖχον δὲν κατετάραττον μόνον αἱ τοπικαὶ αὗται ἐπαναστατικαὶ ἀπηχήσεις ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ, ἀλλὰ τὸν ἐτάραττον αἱ ὑπόνοιαι καὶ τὰ συμπτώματα μᾶλλον ἐκτεταμένων γενικῶν κλονισμῶν. Ὁ Γέντς ἔβλεπεν ὑπὸ τὸν θρίαμβον τοῦτον τῆς ἐπαναστάσεως ὑποκρυπτομένην τὴν διασάλευσιν πάντων τῶν εὐρωπαϊκῶν πολιτευμάτων. Ὁ Μεττερνῖχος ᾐσθάνετο κλονιζόμενον τὸ ὑπὸ τοὺς πόδας του καὶ ὑπὸ τὸ σύστημά του ἔδαφος. Καθ' ἣν στιγμὴν ἐκαυχᾶτο ἐν Βερολίνῳ (2)

(1) Πρὸς τὸν ἐν Βερολίνῳ βαρῶνον Βέρνερ 19|1 Δεκεμβρίου 1827. χργ.
(2) Πρὸς τὸν ἐν Βερολίνῳ κόμητα Ζίχην, ἀπὸ 7|19 Μαΐου 1827. χργ.

ἐπὶ τῇ ἀκλονήτῳ ἀντιστάσει τῆς συντηρητικῆς αὐτοῦ πολιτικῆς, ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι φοβεῖται βλέπων τὴν Εὐρώπην σύμπασαν ὑποσκαπτομένην διὰ ὑποχθονίου πυρός. «Οὐδεὶς δύναται ν' ἀνθέξῃ κατὰ τῶν σεισμῶν,» ἔλεγεν· Ἅμα δ' ἔμαθε τὸ περιεχόμενον τῆς συνθήκης τοῦ Ἰουλίου, ὡς συνέπειαν τῆς ὁποίας προεῖδε τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, ὠνόμασε τοῦτο (1) «γεγονὸς, δι' οὗ θέλει τελεσθῆ ὁ θρίαμβος νέας εὐρωπαϊκῆς ἐπαναστάσεως, ἧς ἀκαταλόγιστος ἔσεται ἡ ἐπὶ τῆς Εὐρώπης ἐπιῤῥοή. Τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως, πέραν τοῦ ὁποίου ἔβλεπεν ἀναφυομένας τὰς φρικώδεις ἐκείνας συνεπείας, τὴν ἀνεξαρτησίαν δηλ. τῆς Ἑλλάδος, αὐτὸς προέτεινεν ὁ πρῶτος καὶ δολίως καὶ σπουδάζων· ὥστε ὡμολόγησεν οὐ μόνον τὴν ἐντελῆ ἀποτυχίαν τοῦ σωτηρίου αὐτοῦ συστήματος τῆς ἀντεπαναστάσεως, ἀλλὰ καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἐνοχὴν εἰς τὴν ἀποτυχίαν ταύτην.

Καὶ βέβαιον εἶναι, ὅτι ὅσας δυνάμεις ὁ πρίγκηψ Μεττερνῖχος κατέβαλεν ἀβούλως πρὸς θεμελίωσιν τοῦ ἀτυχοῦς αὐτοῦ πολιτικοῦ συστήματος, τοσαύτας πάλιν εἶχε καταβάλει κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὅπως πάλιν αὐτὸς τὸ καταστρέψῃ. Ἐπὶ δέκα ὁλόκληρα ἔτη εἰργάσθη παντὶ σθένει καὶ τὰς φημιζομένας πολιτικὰς αὐτοῦ ἀρχὰς ὑπὸ μὲν νοητικὴν ἔποψιν νὰ δυσφημίσῃ ὑπὸ δὲ ἠθικὴν ἔποψιν νὰ κηλιδώσῃ, καὶ νὰ καταδείξῃ τὴν διπλωματίαν τῆς Αὐστρίας ἐν ὅλῃ τῇ γυμνότητί της καὶ τὴν θέσιν αὐτοῦ ἐν ὅλῃ τῇ ἀδυναμίᾳ της. Ἐθεώρει μετὰ τοῦ Γέντς τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν γελοίαν στάσιν ὑποκινηθεῖσαν ὑπὸ τῶν αἰσχροτέρων ἀνταρτῶν τῆς ὑφηλίου, ἢ τὴν ἐπανάστασιν ἐκείνην, ἥτις ἦτο προωρισμένη, ἀρχομένη διὰ τοῦ διαμελισμοῦ τῆς Τουρκίας εἰς ἀνεξάρτητα ἔθνη καὶ ἐπικρατείας, νὰ προκαλέσῃ νέαν ἐποχὴν ἀναγεννήσεων ἐν τῇ ἀνατολῇ, νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν καὶ χριστιανικὸν πολιτισμὸν χώραν πρὸ πολλοῦ ἀπολεσθεῖσαν καὶ οὕτω νὰ διοχετεύσῃ τὸν πολιτισμὸν τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀνατολήν.

---

(1) Πρὸς τὸν ἐν Παρισίοις κόμητα Ἀππόνην, ἀπὸ 30|11 Ἰαν. 1847 χργ.

Ἡ ἐσφαλμένη αὕτη κρίσις τοῦ Μεττερνίχου (πηγάζουσα ἐκ τῶν ἀλόγων σχεδὸν προλήψεων, τῆς μικροπρεποῦς μονομανίας καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ συντηρητικοῦ αὐτοῦ συστήματος) ἦτο τὸ πρῶτον ψεῦδος καὶ ἡ κυρία ἀπάτη, ἥτις περιέπλεξεν αὐτὸν ἐκ πρώτης ὑπαρχῆς εἰς λαβύρινθον ὁδῶν λοξῶν καὶ ἀνακολούθων, καὶ ἀπατηλῶν πολιτικῶν μαγγανευμάτων, ἀσκόπων συμβουλίων σφαλμάτων καὶ ἁμαρτημάτων.

Ὁ Μετερνῖχος ἤθελε (καὶ οὗτος ἦτο ὁ σκοπὸς τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ πολιτικῆς του) νὰ ἴδῃ τοὺς ἐπαναστάτας τούτους καταβαλλομένους διὰ τῆς χειρὸς τῶν βαρβάρων· ἀλλ' οἱ ἐπαναστάται οὗτοι ἦσαν τὸ ἀντικείμενον τῆς γενικῆς εὐσπλαγχνίας καὶ ἰδίως τὸ ἀντικείμενον τῶν συμπαθειῶν τῆς ὁμοθρήσκου Ῥωσσίας. Ὅθεν ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ ὑποκρύψῃ ἐν ταῖς βιενναίαις αὐτοῦ ἐφημερίσι καὶ ἐν τῷ φανερῷ μέρει τῶν διπλῶν αὐτοῦ μετὰ τῆς Πύλης διαπραγματεύσεων τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ γνώμην ἐνώπιον τῆς Ῥωσσίας καὶ τοῦ κόσμου, καί, ἀποδειχθέντος τούτου ἀνεκτελέστου, ἀπώλεσε πᾶσαν πίστιν παρὰ τῇ ἠθικῇ γνώμῃ τῆς Εὐρώπης, καὶ διεκινδύνευσε τὰς σχέσεις τῆς Αὐστρίας πρὸς τὴν Δύναμιν ἐκείνην, ἐν τῇ στενῇ σχέσει τῆς ὁποίας εὗρεν ἀείποτε ἐγγύησιν καὶ δι' ἑαυτὸν καὶ διὰ τὴν θέσιν του καὶ διὰ τὸ σύστημά του· Καθ' ἣν δ' ἐποχὴν αἱ ῥωσσικαὶ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος συμπάθειαι καὶ τὰ τουρκικὰ κακουργήματα κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἠπείλουν νὰ προκαλέσωσι ῥῆξιν καὶ πόλεμον μεταξὺ τῶν δύο ὁμόρων Δυνάμεων, ἐπειρᾶτο ὁ Μεττερνῖχος ν' ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τῶν ἐπαναστατῶν πᾶσαν ὑλικὴν καὶ ἠθικὴν συνδρομήν, νὰ περιστείλῃ καὶ νὰ δεσμεύσῃ τὴν Ῥωσσίαν, καὶ νὰ προστατεύσῃ καὶ ὑπερασπισθῇ τὴν Πύλην, χωρὶς ὅμως οὔτε νὰ θέλῃ οὔτε νὰ δύναται νὰ προβῇ εἰς φανερὰς ἐχθροπραξίας, καὶ εἰς καταναγκαστικὰ μέτρα. Ἀρχαῖαι παραδόσεις διέγραφον τὴν τοιαύτην διαγωγὴν τῆς Αὐστρίας καὶ τοῦ πρωθυπουργοῦ της. Πρὸ πολλοῦ καὶ ὑπὲρ τὸ δέον περιπεπλεγμένη οὖσα εἰς τὰ τῆς Δύσεως, ὥστε νὰ δύναται νὰ λάβῃ ἰσχυρὸν μέρος εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς, εἶχε παραιτήσει ἡ Αὐστρία τὸ κληροδότημα τοῦ μίσους τῶν Οὔγγρων κατὰ τῶν

Τούρκων, καὶ ἀπὸ ἐχθρὰ εἶχε γίνει φίλη τῆς Τουρκίας. Ἥκιστα ποθοῦσα τὴν διανομὴν τῆς λείας, ἥτις τοσοῦτον εἷλκυε τὴν Ῥωσσίαν, ἀείποτε ὅμως μεριμνῶσα μὴ ἡ λεία αὕτη περιέλθῃ εἰς μόνης τῆς Ῥωσσίας τὰς χεῖρας, εἶχε συνειθίσει ἡ Αὐστρία ὡς καὶ ἡ Ἀγγλία, νὰ ἐπιδεικνύηται προστάτις τῆς Πύλης, χωρὶς ὅμως νὰ τῇ παράσχῃ ποτὲ πραγματικὴν συνδρομήν. Οὕτω συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ διατηρήσῃ τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς, ἄνευ ὅμως ἐγγυήσεως, καὶ ν' ἀναστείλῃ τὴν νόσον τοῦ τουρκικοῦ κράτους, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ τὴν θεραπεύσῃ, ἀλλὰ μάλιστα καθιστῶσα αὐτὴν κινδυνωδεστέραν διὰ τῆς διαρκοῦς συγκαταβάσεως πρὸς τὰς ῥωσσικὰς συμβάσεις. Νῦν ὅμως ἡ Αὐστρία, καταστᾶσα ἕνεκα τοῦ ἐξηντλημένου στρατοῦ της καὶ τῶν εἰς δεινὴν θέσιν περιελθόντων οἰκονομικῶν της Δύναμις δευτερεύουσα, ἦτο ὀλιγώτερον παρά ποτε εἰς κατάστασιν νὰ δώσῃ διὰ πράξεων καὶ ἔργων ἔμφασιν εἰς τοὺς πολιτικοὺς αὐτῆς πόθους.

Ἐν τοιαύτῃ θέσει εὑρισκομένη, χρῄζουσα ἀντὶ πάσης θυσίας τῆς εἰρήνης καὶ ποθοῦσα αὐτήν, δὲν εἶχεν ἡ Αὐστρία εἰμὴ μίαν μόνην ἁπλῆν καὶ εὐθεῖαν ὁδόν, δι' ἧς ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν μεσολάβησιν ἀντὶ εὐτελεστάτης τιμῆς, τῆς τιμῆς τῆς εἰλικρινείας πρὸς ἑαυτὴν καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους. Ἐὰν ὁ Μεττερνῖχος συνῃσθάνετο εἰλικρινῶς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀδυναμίαν καὶ ἀμηχανίαν, ἔπρεπεν, ἀφίνων κατὰ μέρος πάσας τὰς θεωρητικὰς καὶ κομματικὰς ῥᾳδιουργίας, οὐ μόνον νὰ συμβαδίσῃ ἐν σταθερᾷ εἰλικρινείᾳ μετὰ τῆς καθ' ὅλα συμμετεχούσης τῶν συμφερόντων τῆς Αὐστρίας Ἀγγλίας, ἀλλὰ καὶ ν' ἀφήσῃ αὐτῇ, τῇ ἰσχυροτέρᾳ, προθύμως καὶ ὁριστικῶς τὴν πρωτοβουλίαν. Τότε μόνον ἠδύνατο ὁ Μεττερνῖχος κρίνων ὀρθότερον καὶ πρακτικώτερον περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων νὰ καταλάβῃ μετ' εἰλικρινοῦς αὐταπαρνήτεως ἐν μέσῳ τοῦ ἐπαπειλουμένου καὶ τοῦ ἐπαπειλοῦντος γείτονος θέσιν ἀνταξίαν αὐτοῦ, ἥτις ἤθελε διατηρήσει τῇ Αὐςρίᾳ τὸ στήριγμα τῆς Ῥωσσίας, χωρὶς νὰ στερήσῃ τὴν Πύλην τοῦ στηρίγματος τῆς Αὐστρίας.

Ἅμα δὲ ἐγκατέλιπεν ὁ Μεττερνῖχος τὸ μόνον τοῦτο πρὸς τὸν

[illegible] πᾶσαν μόνον [illegible] συνέβη εὐθὺς ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν ἐποχῇ [illegible] ἐπὶ τῆς [illegible] τοῦ Καποδιστρίου συνεννοήσεως ὅπως ἐξασφαλίσῃ ἑαυτῷ τὰς φιλίας τῆς Ῥωσσίας χρείας, ὅλη ἡ πολιτική του κατέστη ἀναξιοπρεπὴς [illegible]. Ὡς δὲ [illegible] ἀπάτης καὶ ψευδοῦς καταληφθεὶς ἐφάνη ὅτι ὁ ἀνὴρ οὗτος δὲν ἦτο πλέον εἰς κατάστασιν νὰ ῥυθμίσῃ τὰς πράξεις του. Ἀφότου [illegible] συμβούλους [illegible] καὶ [illegible], ἄλλοτε [illegible], φίλον καὶ ἐχθρὸν δεσποτῶν καὶ [illegible], τοὺς ἰδίους αὐτοῦ ὀπαδοὺς ταράττων, [illegible] καὶ ἐκθέτων, κατέστη ὁ Μεττερνίχος τοιοῦτος ἐπὶ τέλους, ὥστε καὶ ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Τουρκίας ἐθεωρήθη φίλος ἄπιστος καὶ ὕποπτος, [illegible] ὅλα αὐτῆς εἰς πλεῖστα ἄτοπα διαβήματα, καὶ ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Ἀγγλίας ὠνομάσθη ἐν ἐμπιστευτικῇ πρὸς τοὺς διπλωματικοὺς αὐτοῦ πράκτορας ἐπιστολῇ ἀπατεὼν καὶ ψεύστης ἐκ συστήματος, «καὶ ὁ πρῶτος ἀναιδὴς ψεύστης τῆς ἠπείρου Εὐρώπης», καὶ ὑπὸ τῶν ἰδίων του πλασμάτων ἐγκατελείφθη.

Ἡ δὲ φυσικὴ καὶ ἀξία συνέπεια τῆς τοιαύτης πολιτικῆς ἦτο τὸ ναυάγιον ὅλων τῶν σκοπῶν της. Ποσάκις δὲν ἐπιστεύθη ἐν Βιέννῃ, ὅτι τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα ἦτο λελυμένον, ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις τεθαμμένη, οἱ περὶ εἰρηνοποιήσεως πόθοι τῆς Ῥωσσίας κατεστραμμένοι, ἡ διπλωματία ἀπηλλαγμένη τῶν δεινῶν, καὶ ὁ θρίαμβος τῆς αὐστριακῆς πολιτικῆς ἐξησφαλισμένος! Καὶ ὅμως ἀείποτε ὄνειρον κενὸν ἦσαν ταῦτα. Παραμελῶν ἀπέναντι τῶν ἀτομικῶν του ἀντιπαθειῶν οἱανδήποτε φροντίδα περὶ τοῦ συμφέροντος τῆς ἐπικρατείας, εἶχε προσπαθήσει ὁ Μεττερνίχος νὰ ὑποσκελίσῃ τὸν ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου πάντας τοὺς ἐπισημοτέρους ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ῥωσσίᾳ πολιτικούς. Ἐνόμισεν ὅτι εἶχεν ἐκμηδενίσει πᾶσαν ἐπιῤῥοὴν τοῦ Καποδιστρίου, ὅτε αἴφνης εἶδεν αὐτὸν ἐμφανιζόμενον πάλιν πρῶτον μὲν ἐν τῷ περὶ εἰρηνοποιήσεως ἐγγράφῳ τοῦ 1824, εἶτα δὲ ὡς Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος. Ἐνόμισεν ὅτι εἶχε κρημνίσει τὸν Πότσον, ὅτε αἴφνης ὁ Κορσικανὸς οὗτος τοσαύτην ἐπιῤῥοὴν ἀπέκτησεν, ὥστε ἐτόλμησε νὰ

παρακινήσῃ τὴν Αὐλήν του εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Αὐστρίας. Διενοεῖτο ὁ Μεττερνῖχος, μόνον ἕνεκα τῆς κατὰ τοῦ Κάννιγος ἔχθρας του, ν' ἀπομονώσῃ τὴν Ἀγγλίαν, καὶ νὰ καταστρέψῃ ὡς ὁ κατακτητὴς Ναπολέων πρὸ αὐτοῦ, «τὴν δολίαν αὐτῆς πολιτικὴν,» καὶ ἐν τοσούτῳ ἤκουσε τὸν βασιλέα τῆς Ἀγγλίας κηρύττοντα, ὅτι ὁ Κάννιγκ ἔδωκεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν θέσιν περιφανεστέραν παρά ποτε πρότερον! Ἐλάλησεν ἐν Λαϋβάχῃ περὶ τῆς Ῥωσσίας «ὡς καταστάσης αὐστριακῆς ἐπαρχίας», καὶ ὅμως ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους ν' ἀκούσῃ τὸν Πότσον λαλοῦντα εἰς τρόπον, ὡς νὰ ἤθελε νὰ καταστήσῃ τὴν Αὐστρίαν ῥωσσικὴν ἐπαρχίαν! Ὁ κύριος σκοπὸς τοῦ νέου πολιτικοῦ αὐτοῦ συστήματος ἦτο, νὰ περιστείλῃ τὴν Γαλλίαν καὶ τὰ ἐπαναστατικὰ αὐτῆς στοιχεῖα, καὶ ὅμως διὰ τῆς πρὸς τὴν Ἑλλάδα πολιτικῆς του κατώρθωσε νὰ ἐκραγῶσιν ἐκ νέου τὰ ἐσωτερικὰ ἐκεῖνα στοιχεῖα καὶ ν' ἀνακτήσῃ ἡ Γαλλία τὴν θέσιν της ἐν τῇ χορείᾳ τῶν εὐεργετίδων μεγάλων Δυνάμεων. Ὑπεροπτικῶς θέλων πάντοτε νὰ ἔχῃ ἐν πᾶσι τὴν πρωτοβουλίαν καὶ κεναῖς ταῖς χερσὶ καὶ κενῷ τῷ πνεύματι νὰ παριστᾷ ἀείποτε τὸ πρῶτον πρόσωπον ἐπειράθη ὁ Μεττερνῖχος νὰ δεσμεύσῃ τὰς Δυνάμεις πάσας εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς Αὐστρίας καὶ ἐνίοτε ἐτόλμησε καὶ νὰ τὰς νουθετήσῃ, μέχρις οὗ ἐπὶ τέλους εὑρέθη ἐντελῶς ἀπομεμονωμένος καὶ ἀνίσχυρος. Εἰργάζετο ὑπὲρ τῆς ἑνότητος τῆς ἱερᾶς συμμαχίας, καὶ ὅμως παρεκίνει ἐν κρυπτῷ τὴν Ῥωσσίαν ν' ἀποσπασθῇ ἀπὸ τοῦ «εὐρωπαϊκοῦ τούτου κράματος» καὶ νὰ συμμαχήσῃ μόνον μετὰ τῆς Γαλλίας, πρὸς ταπείνωσιν τῆς ὁποίας εἶχεν ἐπινοηθῆ ἡ μεγάλη συμμαχία. Ἠθέλησε νὰ δεσμεύσῃ τὴν Ῥωσσίαν καὶ νὰ ἐμποδίσῃ τὸν ῥωσσικὸν πόλεμον, καὶ ὅμως οἱ ἴδιοι αὐτοῦ διπλωματικοὶ πράκτορες ἐνόησαν ὅτι αὐτὸς ἦτο ὁ τὰ μάλιστα συντελέσας εἰς τὴν ἔκρηξιν αὐτοῦ. Εἰργάσθη ὑπὲρ τῆς καταστροφῆς τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὅμως ἐπρότεινεν ἐπὶ τέλους ἑκουσίως τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν, ἂν καὶ εἶχε τὴν ἰδέαν ὅτι αὕτη ἐγκρύπτει ἐν τῷ κόλπῳ της τὴν εὐρωπαϊκὴν ἐπανάστασιν· ἐπρότεινε δηλ. τὴν χρεωκοπίαν τοῦ ὅλου συντηρητικοῦ αὐτοῦ συστήματος. Ἡ χρεω-

κοπία δὲν εἶχεν ἔτι κηρυχθῇ. Πάντα τὰ σαθρὰ ταῦτα τεχνάσματα τῆς αὐστριακῆς πολιτικῆς, τῆς ὡς πρὸς τὰς ἐν τῇ Ἀνατολῇ μάλιστα σχέσεις ἐπὶ πολὺ ὑπό τινων τῶν ἐχθρῶν τῆς Ῥωσσίας ἐξυμνουμένης, εἶχον μείνει μυστικὰ εἰς μέγα μέρος τοῦ κόσμου. Ἀλλ' ὅμως δὲν διέφυγεν εἰς τοὺς ἐμπείρους πολιτικοὺς καὶ εἰς τοὺς ὀξυδερκεῖς παρατηρητὰς, ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ περιπλοκῶν τὸ φημιζόμενον πολιτικὸν πανάκειον τοῦ μεττερνιχείου συστήματος εἶχε καταστῇ νόσημα, τὸ ὁποῖον ἐν εἴδει ἀποστήματος περιεκάλυπτε τὸ πολιτικὸν τῆς Εὐρώπης σῶμα. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐπῆλθε καὶ ἡ πληγὴ, ἥτις διαῤῥήξασα τὸ φθοροποιὸν ἕλκος ἐξέχυσεν ἐνώπιον ὅλου τοῦ κόσμου καὶ πρὸς ἀνακούφισιν πάντων τὴν ἀηδῆ αὐτοῦ ὕλην.

Ἀνεφέρομεν ἐν τοῖς δυσὶ πρώτοις τόμοις τοῦ συγγράμματος ἡμῶν (τῆς ἱστορίας δηλ. τοῦ ΙΘ'. αἰῶνος) τὰ ἔργα τῆς εὐρωπαϊκῆς παλινορθώσεως μέχρι τῆς ἀρχῆς τῆς τρίτης δεκαετηρίδος· ὁ τρίτος καὶ ὁ τέταρτος τόμος ἐξέθετον τὴν διατάραξιν τῶν ἔργων τούτων ὑπὸ τῶν κατὰ τὴν Δύσιν κινημάτων, τῶν Ἀμερικανικῶν ἐπαναστάσεων, καὶ τὴν ὑλικὴν αὐτῶν ἐπενέργειαν ἐπὶ τῶν μεσημβρινῶν τῆς Εὐρώπης χωρῶν· ἐν τῷ πέμπτῳ καὶ ἕκτῳ τόμῳ ἠσχολήθημεν μὲ τὸ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν κίνημα, τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, καὶ μὲ τὴν ἰδανικὴν αὐτῆς ὤθησιν ἐκ μέρους τοῦ φιλελευθέρου πολιτικοῦ πνεύματος τῶν μεσαίων τῆς Εὐρώπης ἐπικρατειῶν. Διὰ τῶν δύο ἑπομένων τόμων ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν σειρὰν τῶν δύο πρώτων, ἐξιστοροῦντες τὰς προπαρασκευὰς, τὴν ἔκρηξιν καὶ τὰς συνεπείας τῆς γαλλικῆς τοῦ Ἰουλίου ἐπαναστάσεως, τῆς μεγάλης ἐκείνης καταστροφῆς, ἥτις ὑπῆρξεν ὁ τάφος τῶν πρώτων χρόνων τῆς εὐρωπαϊκῆς παλινορθώσεως καὶ τῶν πλείστων ἔργων αὐτῆς.

ΤΕΛΟΣ.

